CHRISTOPHORI PORCII IVRISCON. PAPIENSIS,

IN TRES PRIORES Inſtitutionum libros doctiſsimi commentarii;

CVM SVMMARIIS ELEGANTISSIMIS,
ET INDICE CAETERIS AMPLIORE
ab erroribus repurgati.

ADDITIONES DD. IASONIS MAYNI,
Nicolai Belloni, nonnullorumque in finem cuiuſque
Paragraphi adiectæ.

VENETIIS,
Apud Cominum de Tridino Montisferrati.
M D LXIX.

CHRISTOPHORVS PORCIVS IN LIBRVM

PRIMVM INSTITVTIONVM Imperialium, cum additionibus Iaſonis & aliorum, ac remiſsionibus ad omnia opera Nicolai Belloni.

1 ☞ *Cauſa efficiens libri Inſtitutionum duplex.*
2 *Leges per ora Principum diuinitus promulgata.*
3 *Noſtra facimus, quibus authoritatem noſtram impartimur.*
4 *Cauſa materialis huius libri Inſtitutionum quæ fuerit.*
5 *Cauſa formalis quæ.*
6 *Cauſa finalis.*
7 *Moralis philoſophia diuiditur in ethicam, œconomicã, et politicam.*

ANtequam Ad ipſam Rubricã expedicẽdã, cõdecẽdã, præmitto aliquid ad euidẽtiã. Quæritur igitur in primis quę fuerit cauſa efficiens huius libri quę materialis, quę formalis, & quę finalis: et cui parti philoſophię ſupponatur. Ad primũ
1 reſpondetur, † quòd cauſa efficiens fuit duplex:
vna mediata, hoc eſt, ipſe Deus. Ipſe enim dixit, & facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil: vt habetur Io. 1. et ipſe operatur bonum, & cooperatur ad adiuuandum nos in bono, vt eſt glo. ſing. in clem. i. extra de magiſt. de quo ẽt in auth. quomodo opor. epiſ. in prin. Nã cõ-
2 ſtat † leges per ora principum promulgatas eſſe. l. ij. §. neque. ff. de vete. iur. enucl. l. bene à Zenone. C. de quadrien. prẹſc. Alia immediata, & hæc fuit duplex: quadã fuit proxima, hoc eſt, ipſe Tribunianus, Theophilus, et Dorotheus. §. oẽs verò infrà in proẹm. Cauſa verò aliqualiter remota fuit Iuſtinianus, cuius mandato cõpoſuere hunc librum: vnde ipſe Iuſtinianus dicitur cõpilaſſe. ar. in l. ita autem. §. geſſiſſe. ff. de admi. tut. plenè
3 per Bar. in l. ſed ſi vnus. §. ſeruus meus. ff. de iniurijs. † Ea enim noſtra facimus, quibus authoritatem imparti-
4 mur. l. i. §. omnia. C de vete. iur. enucl. † Cauſa materialis potuit eſſe duplex, vna generalis & communis aliorum librorum legalium, et eſt ipſa iuſtitia. l. i. in prin. ff. de iuſ. & iu. Aberrarunt igitur, vt mihi videtur pleriq́, qui dixere bonum & æquum eſſe ſubiectum materiale huius libri & aliorum, quia non ſunt propriè ſubiecta, ſed ſunt qualitates qualificantes ſubiectum. Vt in ſimili de poſſeſsione habetur, quæ vna eſt, licèt multipliciter qualificetur, vt habetur plenè in l. i. C. de acq. poſ-
5 ſeſ. † Cauſa formalis fuit diſpoſitus ordo titulorum. l. ij. ff. de ſtatu ho. & l. Imperatores. ff. de in diem adiec. &
6 habetur in proẹ. ſexti libri. † Cauſa finalis fuit ſeparatio ẹqui ab iniquo, liciti ab illicito, exhortatio bonorũ ſpes prẹmiorum, purgatio malorum metus pẹnarum. d. l. i. ff. de iuſtitia & iure. Supponitur morali philoſophiæ, †
7 quę diuidit̃ in ẹthicã quę docet regere ſeipſum, de hoc tractat l. ij. C. de ſecũ. nup. l. libertinus de ri. nup. et ẹconomicam, quæ docet regere familiã. de hoc tractat. l. i. C. de emend. propin. & de emend. ſer. & in politicam quę docet regere populum: et de hoc tractat tit. de off. prẹt. Afric. cum ſeq.

RVB. PROEMII.

HAEC Rubrica nõ cõtinuatur, quia cõtinuatio de-
a *bet* [a] *fieri ad proxima. l. ij. de ſta. ho. et habetur in proœ ſexti libri. Vnde, cum ſit principium, nihil ante ſe habere poteſt. ad quod continetur. §. diſcipuli. in proœmio Digeſtorum. et l. proximus. de verb. ſignifica.*

ADDITIO.

a De hac continuatione quando debeat fieri, & quãdo nõ vide per gl. in l. Gallus. in prin. de lib. & poſth. & glo. in rub ff. de condi. furt. & per glo. in l. i. C. de peti. bon. ſub. lib. x Cætera dic vt hic.

1 ☞ *Ieſus, id eſt, ſaluator.*
2 *Imperatores vnguntur in brachio dextro, Papa verò in capite.*
3 *In initio cuiuſque operis inuocandum eſt diuinum auxilium.*
4 *Licet cuique inſcribere nomen ſuæ dignitatis.*
5 *Maior eſt honor virtute ſua titulos conſequi, quã facto maiorũ ſuorũ*
6 *Quæ ſit natura genitiui.*
7 *Verba ſtatutorum non debent deturpari per ora ruſticorum.*
8 *Notamus Chriſtianus conficiens inſtrumentum inter Iudæos, poteſt nomen Chriſti inuocare.*
9 *An inſtrumentum viti[illegible]etur ſi notarius non inceperit ab inuocatione diuini numinis.*
10 *Imperator non poteſt iura imperij diminuere.*

INnomine Domini. Non ſummat̃ breuius nec ẽt caſus figuratur, ſed pro vtroq; ſufficit diuiſio. Quatuor igr̃ hẽt partes. Nã in prima diuinũ imploratur auxiliũ. In ſecunda ponit nomẽ ſcribẽtis. In tertia ponit nomẽ eius cui liber dirigitur. In quarta et vltima ponit materiã quę deſcribitur. Secũda ibi. Imperator. Tertia
1 ibi, cupidẹ legũ. Quarta ibi incipit. In tex. † Ieſu Hebraicè, Latinè ſaluator interpretat̃ quia ex eo inducta eſt mũdi ſalus. gl. in auth. de hẹr. et falc. l prin. ibi, Chriſti, id eſt, vncti: nã Chriſtus tanquam verus mũdi Imperator fuit vnctus vt not. glo. in verſi. prẹalle. Nam
2 † ſacratiſsimi Imperatores vngi debent in brachio dextro ad differentiam Papẹ, qui vngitur in capite. c. vn
3 ctio. extra de ſacra vnctione. Not. primò, † in quocunq; operis initio diuinum auxiliũ implorãdum eſſe. concord. l. in nomine Domini. C. de offic. prẹfect. prẹt. Afric. in auth. de armis. in prin. Secundò, ex ſecunda
4 parte collige, † licere cuiq; inſcribere ſibi titulos dignitatis ſuẹ. concord. l. hac conſultiſsima. in prin. C. de teſta. Ex quo dixit Barto. licere militi & doctori, ſe militem & doctorem appellare. Eius pace, iſtud hic nõ ſumitur

licet aliȷ̄ ſequantur: quia huiuſmodi intitulatio non fuit
facta per Iuſtinianum, ſed per compilatores, quibus be
ne licuit proprio ore laudare Iuſtinianum virtute ſua.
Eodem modo. l. hac conſultiſſima. non probat: quia ibi
loquitur de teſtatore, qui debuit exprimere nomina di
gnitatum heredis potius ſub virtute ſua, quàm virtute
5 maiorum. † Maior enim eſt honor virtute ſua titulos
a conſequi, quàm facto maiorum. l. ſi quis in bello.[a] ff. de
cap. Et ideo dicit Bar. quòd maior honor eſt Comiti do
ctorato, ſi doctor pótius quàm comes appelletur, ratio
ne prædicta. Item no. in tertia parte iuuenes vt plu
rimum eſſe cupidos ad diſcendum: & ideo inquit Iuriſ
conſultus: Si alterum pedem in ſepulchro haberem, ad
huc diſcere vellem. l. apud Iulianum. ff. de fideicō. lib.
6 ℭ Item no. † quòd genitiuus ſignificat cauſam[b] ma
b terialem. Aliquando cauſam formalē. & hæc dito pro
bātur in proœmio Cod. Iuſtiniani, ibi, repetitę lectionis.
Aliquādo ſignificat cauſam finalem, vt in l. i. ff. de iuſt.
& iur. Aliquādo ſignificat verum dominium, vt in l. i.
§. i. de relig. & ſump. fun. Aliquando ſignificat poſſeſ
ſionem. l. i. iuncto prin. cum fine, ff. nau. cau. ſtab. Ali
quando ſignificat ſolam detentationem: vnde ſolēt ru
ſtici dicere, iſte cāpus eſt mei, & erit domini. dicitur etiā
equus regatiȷ̄, quia detentat ipſum, ut in l. ȷ̄ȷ̄. & ibi gl. ff.
de orig. iur. Ex quibus infert Bar. quòd ſi ſtatuto ca
ueatur. ſi quis inuaſerit poſſeſſionem alicuius tali pęna
puniatur, non habet locum in inuaſore rei commodatę
quò ad cōmdantem, quia genitiuus ex propria natura
dominium ſignificat. Id autem palàm eſt, uerba ſtatuti
ſecundum propriam uerborum naturam intelligenda
eſſe. l. quicquid aſtringendæ. de verb. oblig. Fatetur ta
mē quòd ſi res nobis cōmodatas, noſtras appellamus,
quod hoc caſu ſtatutum ſibi locum vēdicaret, quia cō
munis uſus loquendi dat propriam ſignificationē ve
bis ſtatuti, quando talis vſus loquendi eſſet in ore ſapiē
7 tum, † quia verba ſtatutorū non debent deturpari per
ora ruſticorum. l. Titius. §. itē pretor. ff. de ſuis & legiti.
fuit elegās dictū Bal. in rub. de ſucceſ. feu. in vſib. feud.
Capio glo. i. ibi, eccleſiæ. Sic nec aliquis doctorari pó
teſt, nec ad cauſas forenſes perorare, niſi ſit fidelis Chri
ſtianus l. fi. C. de aduo. di. iud. In fi. gl. Sed cōtra opp.
nam licèt Iuſtinianus fuerit Chriſtianus, tamen ex quo
iſte liber eſt compilatus ex uariȷ̄s conſtitutionibus Im
peratorum diuerſę ſectę. §. omnis. in proœmio. uidetur
huiuſmodi inuocationem Chriſti factā eſſe in deriſum
l. Iudęos. C. de Iudęis. Sol. dicit Bar. quòd licèt iſte liber
fuerit ex uariis conſtitutionibus compilatus, tamen ex
quo Iuſtinianus qui Chriſtianus fuit, fecit cōpilari, de
buit inuocare nomen Chriſti, quia opus ſibi appropria
tur: quēadmodum ſi quis ex alieno uino & melle con
ficiat mulſum efficitur dominus illius ſpeciei. l. aded. §.
cum quis. de acqui. rer. dom. §. cū ex aliena. infra de rer.
diuiſ. Sed certè huiuſmodi ſolutio nō uidetur bona, quia
quando quis ex aliena materia conficit nouam ſpeciē,
tunc demū efficitur dominus illius ſpeciei, quando non
poteſt reduci ad priſtinum ſtatum & rudem formā. d. l.
aded. §. cum quis ſupra alleg. Sed ita eſt, quòd huiuſmo
di compilatio poſſet reduci ad priſtinam materiam &
rudem formam, igitur non eſt attribuēdus actus Iuſti
niano. Vnde videtur quòd iſte actus attribuatur Iuſti
niano, ratione authoritatis per eum attributæ. l. ȷ̄ȷ̄. §. i. de
origine iuris. l. ȷ̄ȷ̄. §. ſed neq;. C. de uete. iur. enu. ex quibus
8 infert Bar. quòd † ſi notarius Chriſtianus[c] cōficiat in
c ſtrumentum de contractu iudęorum,[d] poteſt inuocare
d nomen domini noſtri Ieſu Chriſti: qđ uerum arbitror,
quià inuocatio huiuſmodi non eſt de ſubſtātia contra
ctus, nec de pertinentiȷ̄s, ſed eſt de ſubſtantia inſtrumēti
& de pertinentiȷ̄s ad notarium, unde ritus notariȷ̄ ſunt
9 inſpiciendi. l. ſi quis decurio. & ibi glo. C. de fal. Sed †
pone quòd notarius in inſtrumento omittat, inuocare
nomen Domini, an inſtrumentum reddatur uitioſum?
Dicit Bar. quòd non; fretus ratione duplici. Primo, quia
hęc ſolēnitas inſtrumentalis nō reperitur requiſita à iu
re, ergo eius omiſſio non uitiat actum. l. generali. C. de
tabel. lib. x. Pręterea, dato quod hęc ſolēnitas eſſet à iure
requiſita, nihilominus eius omiſſio ueluti leuis ſolenni
tatis, actum non uitiat. l. i. in fi. ff. de uentre inſpiciē. Si
e mile dicitur in omiſſione ſigni Crucis,[e] quod nō habet
inuentarium uitiare. l. fi. §. ſin autem. C. de iure deliber.
Contrariam partem ueluti ueriorem tenuit Iac. de Ra
uènna, & eſt opinio utiq; cōmunior. Primo per text. in
auth. ut præpon. nomen Imperat. in tex. ibi. Deo autho
re, & exponit glo. in nomine Domini. Ex hoc patet re
ſponſio ad primum. Secundo, quia hoc dictat generalis
conſuetudo, quę dat formam contractibus. l. quod ſi no
lit. §. qui aſſidua. ff. de ędil. edic. Nō obſtat, quod ſit leuis
ſolēnitas, quia reſpondetur per Imperatorem ut in d. au
thē. ut pręponi. nomen Imperatoris. Poſſem aliter re
ſpondere, ſed hęc ſufficiant. Glo. in uerbo, Imperator
ibi, Imperator. Sed quare appellatur Iuſtinianus impe
rator? Glo. in rub. proœmiȷ̄ Digeſtorum dixit quod ap
pellatur Imperator ab actu imperandi. Sed hęc non ui
detur bona ratio, ex hoc enim ſequeretur ꝙ pater qui
filio, Abbas qui monacho, dominus qui ſeruo imperāt,
debuiſſent, Imperatores appellari: hoc autē eſt falſum
ergo &c. Sol. dixit Bart. ꝙ ideo appellatur Imperator
per quandā excellentiam, quia ipſe aliȷ̄s imperat, et ſibi
imperari non poteſt. Sed hęc ratio non eſt bona, quia
imperat Apoſtolicus, id eſt, Papa. cap. ſolitæ de maior.
& obedien. cap. uenerabilem. extra de electio. Vnde
dicite ex mente Bar. ꝙ quędam ſunt nomina uerbalia
ſignificantia dignitatem uel exercitium, ad quam digni
tatem uel exercitiū deueniri non poteſt ſolo actu exer
e cendi, ſed requiritur ab alio dependentia,[e] & tunc non
ualet argumentum ſumptum ab actu exercendi. Exē
plum in Imperatore, qui non ſolo actu imperandi Im
perator appellatˀ, ſed debet primo eligi per illuſtres do
minos ſeptem Elec. de quibus in c. ad Apoſtolicę. de ſen
ten. & re iudi. lib. vi. Poſt hęc debet coronari triplici co
f rona, ſcilicet ferrea,[f] argentea, & aurea, ex quibus for
titudo, puritas, et excellentia ſignificatur. de qua in cle.
g i. de iureiurādo.[g] Similiter in doctore qui dicitur à do
ceo doces, & tamen licèt quis, putà ſcholaris doceat, nō
tamen doctor appellatur, quia requiritur examinatio
& approbatio doctorum, et inſulę laniales. l. i. C. de ad
uoc. diuer. iudic. Quędam autem ſunt nomina uerbalia
ſignificatiua alicuius dignitatis uel exercitiȷ̄, ad qđ uel
ad quam ſolo actu exercendi peruenitur, & tunc tenet
arg. ab actu exercēdi ſumptum. l. athletas. ff. de infa. ibi
Auguſto. melius dixiſſet a Cęſare Iulio, ſecūdum Bar.
In fi. glo. Vel dicite ꝙ appellatus fuit Cęſar, quia pri
mus fuit qui tendit Ceſariē. In glo. Iuſtinianus, ibi,
loquitur. Hęc cōmuniter approbatur, qui. ibi loquitur
de eo Iuſtiniano, qui fuit tēpore ſextę ſynodi, hic autem
fuit tēpore, quintę ſynodi, ut xvi. diſt. habeo lib. ibi, in
regno. Hęc non eſt bona, quia Conſtātino non ſucceſ
ſit in regno Iuſtinianus, ſecundum Leo. ut habetur in
chronicis Romanorum. Secundum Bar. in fi. dicite,
ꝙ quęſtio nominum eſt relinquenda pertinacibus. l. ȷ̄ȷ̄.
de conſti. pecu. no. in. i. rub. Infortiati. In fi. gl. in uerb.
Alemanicus. no. ex gl. iuncta cum text. ꝙ nomina gen
tis uel patriæ intelligūtur de gēte uel patria accidentali
quod eſt uerum hic in caſu iſto, quia Iuſtinianus non
potuit habere plures patrias naturales, unde in dubio
intelligēdum eſt de gēte uel patria naturali. Si ergo di
citur, iſte eſt Alemanicus, dēt intelligi, quia natus ibidē,
non autē quia fortè diu ibi ſteterit. l. ſed & reprobari. §.
amplius. in uerb. comaneus. ff. de excuſ. tut. In fin. glo.
in uerb. Auguſtus. Ex hoc colligunt Doc. quod dona
h tio[h] facta per Conſtantinum Imperatorē ſacranſſimū

Papæ

10 Papæ Syluestro non valuerit: † quia non potuit dimi-
nuere iura imperij. & ita tenet glo.in authē. quomodo
opor.epi.§.1. Contrarium tenuit in l.1.§.cum vrbem.de
offi.præfe. vrb. & illa eſt communior, quia non dicitur
Constantinum ſtàm alienaſſe iura Imperij, quàm reſi-
gnaſſe eccleſiæ quod ſuum erat.lxiij.diſt. Ego Ludo.

Finaliter quæritur, quia ex rubrica habetur ꝙ epiſto
la debet continere nomen ſcribentis,etc. Pone ꝙ epiſto
d la cotineat ſignum, [d] ſed nomen non ſit appoſitum, an
probabit huiuſmodi epiſtola? Dicite ꝙ non.l.quod ad
teſtium.§.ſequens.ff de teſti. Sed pone ꝙ in epiſtola di-
catur, Caius Sempronio ſalutem plurimam dicit: & ꝙ
poſtea nō ſcribatur nomen proprium mittentis, an iſta
epiſtola probat? dicite quod ſic.text. eſt apertus in l.cū
antiquitas.§.cum autem.C. de teſta.

ADDITIONES.

a Adde, quòd dum allegatur l.ſi quis in bello.ff.de cap.illud
eſt in gloſſ.& facit etiam l.ij.ff.de interdi.& releg. vide in ſi-
mili l.quod prin. & l. Auguſtæ.de le.ij.de hoc, quis ſit magis
honorandus, an qui ſua uirtute & ſcientia pollet, an qui alie-
na, vide Bart.in proœm. ff. vet. in fi. ubi etiam quærit quis
debet præcedere: an doctor, an miles.& diſtinguit inter Do-
ctores excellentes, & doctorellos: & pro excellentibus, quòd
ſint magis honorandi, alle. tex. optimum in l.ſed & reproba
ri.§. valde. de excu.tutor.
b Adde tu, quòd genitiuus regitur quandoque ex natura
cauſe efficientis, ut hic quandoq; ex natura cauſę materialis:
vt C.de nouo Cod.comp.in prin.rub. quādoq; ex natura poſ
ſeſsionis, vt equus regatii.glo. ſingularis in l.ii.ff.de orig.iur.
quandoq; ex natura eius quod eſt alterius.l.ii.§.i.ff. de relig.
& ſump.fun. & hoc ultimo modo debet intelligi in dubio ex
propria ſignificatione genitiui: ſed tamen ex communi uſu
loquendi habet locum id quod dicitur in glo.d.l.ii.
c Adde, quòd licet notarius Chriſtianus conficiendo inſtru
mentum inter Iudæos poſsit apponere nomen Domini no
ſtri: tamen Iudæus notarius non poteſt apponere, quia hoc
uidetur facere in contemptum Chriſtianæ fidei.l. Iudæos.
C.de Iudę.tamen circa alia quæ non concernunt fidem, ut
circa iudicia, contractus & tutelas, licet eis uti iure noſtro.l.
Iudæos.alle.& l.ſpadonem.§.iam autem.de excu.tuto. Fal
lit in teſtimonio, quia Iudæus & hæreticus non poſſunt eſſe
teſtes in iudicio contra Chriſtianum, quia ſunt infames.l.ſi.
& authen.Gazaros. C.de hæreti. & C.de Iudæ.l.licet & de
reſt.c.licet.& no.in l i.de ſum. Tri.& fid.catho. Fallit etiam
in aliis caſibus, in quibus Iudæi ſeparantur à communione
hominum.c.Iudæi. extra de Iudæis. licet poſsint eſſe teſtes
in contractibus & teſtamentis, ne facultas probationis angu
ſtetur.l.quoniam. C. de hær. Vide ſuper prædictis Bar.in l.i.
ff.de ope.no.nun.ubi hæc omnia dicit.
d Quid autem ſi Iudeus alicui Chriſtiano iurauit per Chri
ſtum, an teneatur illud ſeruare? dic quod licet non tenea-
tur iurare, vt l.non erit.in princip.ff.de iureiur.tamen ſi iu-
rauit tenetur obſeruare.hoc tenent Ion.in ca. & ſi Chriſtus.
de iureiur.& Bar.in proœm.Digeſtorum.
e An omiſsio ſanctæ Crucis habeat uitiare inuentarium, ui
de per Gemin.in c.ſtatutum.§.cum uero. de reſcrip.in vj.
• Vide quod tradit Bellon.per hanc doctrinam in trac.rub.
ff.de offi.eius.ubi tractat de vicariis & uicegerentibus.
f Et coronam ferream capit in Alemania.ſ. Coloniæ, argē-
team in Mediolano, & auream Romę, vt in d.cle.i. An autem
ante coronationem uocetur rex: & dic vt c.venerabilem, ex-
tra de elec. Et an priuilegia conceſſa ab Imperatore ante co-
ronationem ualeāt? dicite ut in l.bene à Zenone. C.de quad.
præſer.& in Specu.de reſcrip.c. præſentatione. & per Bar.in
l.ſed ſi reprobari.ff.de exc.tut. & licet iura uariare uideantur,
communiter tamen tenetur ꝙ ſic, & ita tenet Ioan. And.in
cle.i.de iureiur.& Inno.in c.uenerabilem. de electione.
g An autem Imperator dicatur dominus uniuerſi? dic quòd
ſic, quò ad protectionem, non quo ad dominium rerum pri
uatarum, ſecundum gloſ. in proœm. Digeſtorum.
h An ualuit donatio facta per Conſtantinū Imperatorē Pa-
pæ Syluestro, vel non vide de hoc per Bal.in proœm.feudor.
i Adde, dum dicitur hic de ſigillo apponendo in literis, idē
dicunt Doct.de ſigno notarii: quod debet apponi in inſtru-
mentis ſecundum conſuetum ordinem: & adde quòd eſt pę-
na falſi illud mutare ſeu maculare: ut voluit Bar.in d.l.ad te-
ſtium.§.ſi quis.& facit.§.item lex infra de publi.iudi.

IMperatoriam maieſtatem.

ADDITIO.

a Dum hic text. vult Imperatorem oportere ſcire iura, fa-
ciunt multa quæ ſcribo poſt Barto.in l.cum Syllanianum.C.
de his qui.ut indig.

TITVLVS I.

De iuſtitia & iure.

1 *Continuatio rubricæ.*
2 *Iuſtitia mater iuris.*
3 *Ius dupliciter conſideratur, caſualiter & eſſentialiter, aliquando formaliter.*

a GLoſſ.[a] Rubricę. Continua eā ſic hūc mo-
1 dum. † Pollicitus fuit Iuſtinianus
tractare & explicare iura populi Roma-
ni, vnde vt in ipſis faceret exordiū, intitu-
lauit de iuſti. & iur. Not. ſcđo ex gloſſ.
2 † iuſtitiam appellari matrem iuris: ex quo aperte colli-
b gitur ꝙ diuerſo tpe [b] fuerunt in eſſe ꝓducta. Sed con-
tra hoc oppo. & imo uidetur quod eodē tempore cau-
ſatum fuerit ius, quo cauſata fuit iuſtitia. vnde oppo.de
tenore diffinitionis iuſtitię, ibi, ius ſuū vnicuiq; tribuēs.
c Sol.[c] Multi multa dixere.ſed ea eſt opinio communior,
3 vt dicamus quod † ius conſiderari pōt dupliciter. Vno
modo cauſaliter & eſſentialiter, antequam eſſet redu-
ctum ad precepta iuris ciuilis uel gentium, & hoc mo-
do ius & iuſtitia fuerunt eodē modo in eſſe producta:
& data iuſtitia datur & ius, quēadmodū dato igne da-
tur calor. Aliqñ ius conſideratur formaliter prout eſt
redactum ad præcepta iuris gentium uel ciuilis, quę clau
duntur ſub uolumine librorū iuris, tunc procedit opin.
glo.quia à iuſtitia ius deſcendit.l.1.in prin.ff. de iuſti. &
iur. In glo.iure.ibi, ſecđm Phi.hęc opinio nō eſt bona
quia licet pręceptor artis dicat propter adoleſcētes cla
rius, non tñ debet male loqui.arg.l.precibus. C. de im-
pub.& aliis ſubſt.l.ut reſponſum.C. de tranſac. Præte-
rea propter adoleſcentes audientes debebat potius diffi-
nitionem ponere quàm omittere. In fin.gloſſ. dicite
ut dicam in §.iuris præcepta. infra eod.titu.

ADDITIONES.

a In glo.ii.rub.ibi, vel dic plerunque.not.quòd quandoque
rubrica eſt generalior nigro vt hic, & in gloſ.infra de obliga.
quæ ex delic.naſc.ſuper rubrica. E conuerſo nigrum eſt gene
ralius rubro, ut no.gl.in auth.de inceſt.nup. in prin in verb.
illicitas.colla.ii.& ibi dicit Accurſius originē fuiſſe de Florē-
tia, ſed habitatio ſui ſtudii fuit in uilla Ricardina Comitatus
Bononiēſis, ut vult gl.in l.annua.§. à Titia.ff.de ann.leg. Sed
an à rubricis liceat arguere? Dic ꝙ ſic, prout arguit glo.in l.i.
C.ne fideiuſ.do.den.& per Bar.in l.1.ff.ſi cer.pet. & eſt ratio,
quia rubrica dicitur eſſe de textu. Ideo ſcriptor, qui promittit
ſcribere librum, tenetur ſcribere rubricas, ſecūdū Io. And.in
proœm.vi.lib.in glo.not. rub.in verb.titulis. Item ſi non re-
quiritur nigrū, uidetur qđ rub.ex ſe diſponat vt vult gl.in l.
ij.§.i.ff.ſi quis teſt.lib.eſſe iuſ.fuerit. Item ubi tex.eſt dubius
qualiter debeat intelligi, no.p glo.in l.vni.C. ne lic.tertio &c.
Item ubi rubrica eſt prohibitiua & negatiua, non poteſt re-
nunciari per partes tali diſpoſitioni, vt vult gloſſ.in d.l.i. C.
ne fideiuſ.do.den.etiam cum iuramento, ut ibi uoluit.Bart.
b Tu dic, aut conſideramus ius prout eſt in habitu hominis,
& tunc ius & iuſtitia fuerunt & ſunt ſimul uno tempore,
aut conſideratur ius prout eſt in actu, & tunc iuſtitia fuit
prius, & poſtea ius, & ſic intelligitur l.j.ff.eod. Sed hic in-
telligitur prout eſt in habitu: nam iuſtitia eſt uirtus, ius eſt
conſecutiuum illius virtutis, ut hic in gloſſ.in verb.iuriſpru-

dentia.& per Barto.in l.i.ff.eod. Et not. quòd ius eſt genus
comprehendens ſub ſe multas alias ſpecies iuris. infrà titu.j.
§.conſtat. Et dicitur ius, quia iuſtum: vnde non dicitur iu-
dex niſi inſtè iudicet, vt in c generale ius.j.diſt.
c Contra hanc ſolutionem facit, quia ſiue conſideramus iu-
ſtitiam in eſſe, ſiue in forma, ſemper appellata eſt iuſtitia:
ſed iuſtitia dicitur quaſi iuris ſtatus, vt ſcribo infrà proxi.col.
ergo nunquam fuit ſine iure. Cogita, niſi dicas quòd iuſtitia
ita demum dicatur quando eſt ad actum, ſiue ad formam de-
ducta: & ita probat litera in aut. vt omnes obe. iudi.prouin.
in verb. hominibus. Et dum gloſſ. hic vult quòd obligatio ſit
mater actionis, & ideo pmittatur in tractatu infrà de actio.
dubitat hic Nico.de Neapo. quare in ff. & C. non ſeruetur
iſte ordo in titu.ff.& C de act.& obl. imò ſit totum econtra.
Nihil reſpondet. Tu reſponde vt habet per iſtũ infrà de obli-
gatio.in rubrica, ut ibi dixi.

1 ☞ *Doctor ea docere debet, quæ ingeniis auditorum ſcit eſſe magis conuenientia.*
2 *Eccleſia nunquam claudit gremium pœnitentibus.*
3 *Iuſtitia conſideratur dupliciter, in concreto & in abſtracto.*
4 *Punctus habet uim copulæ.*

5 IVſtitia. Non ſummatur, quia breuis, ſe-
cũdum Docto. ſed Iuſtitia. ve-
luti optimus præceptor imitatus eſt rectũ
ordinem procedendi, qui debet eſſe diffi-
nitiuus, diuiſiuus, & exemplorum poſi-
tiuus. Et ideo titulus noſter quinq; habet partes. Nam
in prima ponit diffinitionem iuſtitiæ. In ſecunda ponit
diffinitionem iuriſprudentiæ. In tertia declarat quo or-
dine & qua uia tractandæ ſint leges. In quarta deſcri-
bit pcepta iuris vel diffinit ius ſecundum opi. quã tene
bo. In quinta diuidit ius per membra. Secunda ibi, iu-
riſprudentia. Tertia ibi, his ergo generaliter cognitis.
Quarta ibi, iuris pcepta. Quinta ibi, huius ſtudij. No.
a primò ex hoc tex. diffinitionem iuſtitie. a No. ſecundo
diffinitionem iuriſprudentiæ, quibus concordat l.iuſti-
tia.ff.eodem. Item not. quòd à generalibus ad parti-
cularia deſcendimus per cognitionẽ, concord. l.i.ff.eo.
tit. generali, cum ſeq. Item not. non eſſe grauandum
1 auditorem rerũ multitudine aut varietate: † debet enim
doctor ea docere, quæ intelligat ingenijs auditorũ con-
uenire. vij.q.i.c. oportet. vt no.glo.in prœmio. ſexti.
Subſequenter not. quod diffidentia remouet animũ
à ſtudio literarum. Et hoc ſatis uſque ad iuris præcepta.
b Glo i. b ibi, myſticè figuratiuè loquitur. Ibi in primo
2 ſæculo. Eſt ratio, † quia eccleſia nunquam claudit gre-
mium pœnitentibus. l. Manicheos. C.de hæreticis. Vel
aliter, & hoc eſt Bar. in l.iuſtitia.ff.eo. poſſet reſponderi
quòd illud non fuit iniuſtum. Ex quo enim patriſami.
c tantum conuenit dare uenienti in ſero c quantum in ma
ne, poterit ueluti moderator rei ſuæ ſine iniuria legẽ ſta
tuere. l.in re mandata. C.mandati l i.§.ſi conuenit.ff.de
poſit. niſi illi primi eſſent decepti in dimidia iuſti pretij.
quod eſt bene notandum, quod l.ij.C.de reſcind.uendi.
habet locum in contractu locationis, licèt loquatur de
contractu venditionis, & hoc idem uolunt Docto.in l.
ſi pretio.§.quemadmodum.ff. loca. & facit quod notat
gloſſ.in l.maioribus.in gloſſ.ij. C. commu. vtriuſque
iud. Ibi, vt auth. hæc non eſt bona. quia reprehẽdit ma-
ieſtatem Imperatoriam, hoc eſt, diffinitionem. In fi.
glo. quæſiuit modum in quo uoluit emendare Iuſtinia-
num, & ideo vos dicite, quòd hic iuſtitia diffinitur ge-
neraliter. ad argumenta verò breui diſtinctione faci-
3 le ſic reſpondebitis. † Aliquando conſideratur iuſtitia
prout eſt in abſtracto, & tunc iuſtitia eſt conſtans &
d perpetua d. Aliquando conſideratur prout in concreto,
vt eſt poſita in corpore hominum adminiſtrantium, &
tunc dicitur corruptibilis, non ratione eſſentialitatis iu-
ſtitiæ, ſed ratione mali continentis, hoc eſt praui homi-
nis. Exemplum poſſet poni in notabili ruſtico meo, qui
poſuit vinum optimũ in prauo uaſe, & deſtructum eſt.

e In gloſ. e notitia. ibi in princi. dicite quòd uterque eſt
4 caſus nominatiui. Ad argu. reſpondetur q † punctus
ſubiunctus ſub uerbo notitia, obtinet uim copulę. gloſſ.
eſt ordinaria in l.iiij.§.duę cauſę.ff. de carbo. edict. in l.
pretia. ff.ad l.Falci. in uerb. adeat. in l. cum duobus.in
ver. moliri.§.damna.ff. pro ſocio. Ibi, infimum. Sed
contra hanc gloſ. oppo. quod iuſtitia non ſit ſummum
bonum, ſed q fęlicitas ſit ſummum bonum, quæ eſt ſta
tus ex quatuor uirtutum cardinalium congregatione
perfectus, quæ ſunt, iuſtitia, fortitudo, prudentia, & tem
perantia. Præterea uidetur quod maius bonum ſit pru-
dentia quàm ipſum ius: nam lõge melius eſt habere no
titiam iuris in pectore, quam corpus iuris in ſcrinio li-
gneo. Sol. dicit Bar. quod hæc verba, ſummum, infimũ,
mediũ, poſſunt conſiderari dupliciter: uno modo eſſen
tialiter, quo ad eſſentiã bonitatis, & tũc argu. procedit.
Alio modo conſiderantur quo ad ordinẽ prioritatis &
poſterioritatis, & tunc procedit dictum glo. Summũ. n.
apponitur, id eſt, primũ. infimum. i. vltimum infrà de
iure perſo. in prin. Sed cõtra oppo. & imò vr quod in-
cõſtãtia admittatur. l. ſi ſterilis.§.fi. de ac. emp. Sol. incõſtã
tia regulariter non admittitur. vt hic. Fallit ſi ex uolũtate
contrahentium hoc permittatur, ita loquitur cõtrariũ l.

ADDITIONES.

a Iuſtitia autem dicta eſt quaſi iuris ſtatus, ut dixit text. in
cap. forus. de verb. ſignifi. uide tex. in authen. ut omnes. obe.
iudi. prouinc. in prin. Sed contra diffinitionem iuriſprudentie
oppo. dum dicit, iuſti atque iniuſti ſcientia. Nam uidetur qd
illa dictio, iniuſti, ſit ſuperflua, quia cognito vno de cõtrariis
cognoſcitur reliquum: & ſic cognito quid ſit iuſtum, cogno
ſcitur & quid ſit iniuſtum, ergo ſuperfluè eſt poſitum alte-
rum ipſorũ. Et ſi dicis quòd ſit poſitum ad maiorem declara
tionem: inſto, quia licet Imperator propter iuuenes potue-
rit clarius loqui, non tamen debuit male loqui. l. precibus.
C.de impube. & alijs ſubſt. ut dicit iſte ſupra ad fin. huius ru
bricæ. Solu. enumerare contraria ſimpliciter non eſt ſuper-
fluũ, imò eſt neceſſarium ſed poſtquam ſunt numerata, dare
ſuper vnoquoque contrario particularem doctrinam bene
eſt ſuperfluum. Sic facit Imperator infra de his qui ſunt ſui.
in princip. & infrà de tutel. in princip. vbi Imperator dicit q
hominum quidam ſunt liberi, quidam ſerui Ecce quòd enu-
merat iſta contraria, ſed poſtea in tradenda cognitione non
proſequitur niſi unum contrarium.
b Gloſſ. i. diuiditur in tres partes in prima timore unius cõ
trarij dupliciter intelligit diffinitionem iuſtitiæ. In ſecunda
declarat illa uerba ius ſuum cuique tribuens. In tertia po-
nit alias diffinitiones. Vel melius diuide in quatuor. In pri
ma timore unius contrarij dupliciter intelligit primam par-
tem diffinitionis iuſtitiæ. In ſecunda circa ſecundam partem
diffinitionis remouet tacitum contrarium. In tertia adhuc
alio modo declarat primam partem diffinitionis. In quarta
ponit alias diffinitiones iuſtitiæ.
c Not. quòd diuina iuſtitia tãtum dat uenienti in ſero, quã-
tum uenienti in mane, quia etiam nunquam claudit gre-
mium. capitu. inter claras. & cap. ſuper eo. extra. de hæret. in
vj. Secus in humana iuſtitia: quia ſi debes mihi operam diur
nã, & uenias in ſexta hora diei, nihilominus teneris mihi no
mine totius diei. l. ii. in fi ff. de ann. lega. quia pars operę p ho
ras ſolui non poteſt. Ideo licet præſtes mihi hodie operas
ſex horis, & cras ſex horis, non liberaris ab opera. l. iii. in gl.
de oper. liber.
d Vel aliter poteſt dici, quod dum hic dicitur quòd iuſtitia
eſt conſtans & perpetua uoluntas, debet intelligi ea con-
ſtantia & perpetuitate, quæ poteſt homini conuenire, ut hic
per An. & per Bar. in l. iuſtitia. ff. eod. titu.
e Pro iſta gloſ. uide optimum tex. in authen. ut omnes obed.
iudic. prouin. in prin.

1 ☞ *Leges adiſcuntur uigili ſtudio.*
2 *Verbum ſtudioſe, in delictis ſumitur, in malam partem.*
3 *Species dupliciter ſumitur dialectice, & legaliter.*
4 *Azo fuit doctor Accurſii.*
5 *Diſcipulus debet defendere ſuum doctorem.*
6 *Iure naturali primæuo omnia erant communia.*
7 *Propulſatio iniuriarum an habuerit fundamentum à iure naturali.*

§. Iuris.

5. IVris præcepta. Non ſummatur. No.
tria pręcepta iuris. Itē
not ex ver. huius ſtudij. quòd aliud eſt ius
priuatum, aliud eſt ius publicum. Finali
ter no. priuatū ius tripliciter diſtinguit: cō-
ſtat.n. aut ex naturalibus præceptis, aut gentiū, aut ciui-
libus. concor. l. i. §. ius naturale. ff. eo. Glo. i. facilis eſt.
a In fi. i. in verbo, ſuum ᵃ ius. conuenit gl. quod in hoc. §.
ponatur diffinitio iuris facit l. iuſtitia. §. i. ff. eod. vbi po
nitur & habetur iſte. §. ad literam. Si ergo hęc verba cō
plecterētur diffinitionem iuris, ecce quòd ibi eſſet diffi-
nitio iuris repetita, cum diffiniatur in l. i. in prin. ff. eod.
quod eſt abſurdum, quia ars & natura nihil operantur
fruſtra. l. qui bis idem. de verb. obl. Ego arbitror pace
b doctorū quòd hic diffiniatur ᵇ ius. Moueor primò, quia
verba hoc patiuntur, vt patet ex declaratione glo. Se-
cundò, quia abſurdè dictum nō videtur quòd in volu
mine digeſtorū eſſet poſita diffinitio, ſed diuerſimodè.
Non enim primò fuerat ius diffinitū per effectus ſuos.
Simile uidemus in l. libertas. ff. de ſta. ho. & infra de iur.
perſ. in prin. Ita hic Imperator diffinit ius per effectum,
vt clariores reddere iuuenes. In fin. glo. in verb. ſtu-
1 dij. no. ꝙ † leges percipiūtur vigili ſtudio. Ideo quia vi
gilaui, meliorem meam conditionem feci. l. pupillus. et
2 l. qui autem. ff. de his quæ in fraud. cred. Addite † ꝙ ver
c bum ſtudioſe, ᶜ in delictis in malam partem accipitur.
Iſte ſtudioſe vulnerauit dominum Petrum, id eſt, data
ad hoc opera, cum malo animo. Iſte ſtudioſe vincit di-
ſputantem, ſumitur in bonam partem. Eſt enim ſtudiū
vehemens applicatio animi ad aliquid agendum, cum
d ſuprema opinione. In fin. glo. in verb. ſpecies. ᵈ pro
3 concordia dicit, quòd † ſpecies ſumitur dupliciter, vno
modo dialecticè, & tunc ſumitur pro ſpecie prædicabi-
li de pluribus numero differētibus: & hoc modo Plac.
intellexit, quam ſpeciem Azo genus appellauit. Alio
modo ſumitur ſpecies legaliter pro unoquoque indiui-
duo. l. eum qui ędes. ff. de uſucap. et hoc modo intelligit
4 Azo. Item not. ex glo. quod † Azo ᵉ fuit doctor Ac-
e curſij, quem Accurſ. bene defendit: † eſt enim doctor à
5 diſcipulo magnopere defendendus. l. palàm. in fi. ff. de
arbi. l. ſi is qui teſtamentum. ff. de teſtamen. Ex fi. gl.
colligite duo. Primò illud præceptum, quòd quis ſine
aliena iactura locupletetur, eſſe de iure naturali primę-
uo. Sed docto. communiter hanc gloſ. reprobarunt ea
6 ratione. Nam † iure naturali primęuo omnia erant cō-
munia. l. ex hoc iure. ff. eo. ergo nō erat dare lucrū cum
iactura aliena; & hanc opin. tetigit gl. in l. nam natura.
de condi. indeb. Sed ipſi ponunt aliud exemplum, vide
f licèt in educatione ᶠ liberorum, quæ eſt de iure naturali
primęuo. l. i. §. ius naturale. ff. eod. c. ius naturale. diſt. i.
7 Secundò colligite ex glo. ꝙ † propulſare iniuriam ſibi
g illatam eſt de iure gentium. ᵍ Sed contra hoc oppo-
nitur, et imò videtur quod ſit de iure naturali primęuo.
Nam propulſare iniuriam competit omnibus animan
tibus, etiam irrationabilibus. l. i. §. cum arietes. ff. ſi qua-
dr. pau. feciſ. dicatur. ergo de iure naturali primęuo. Se-
cundò oppon. & imò videtur quòd ſit de iure ciuili.
Nam in propulſanda injuria ſibi illata exquiritur for-
ma, vt fiat cum moderamine inculpatę tutelæ, & il-
la forma eſt de iure ciuili. l. i. C. vnde vi. ergo iniu-
riam propulſare eſt iure ciuili. Solu. pro concordia di-
ſtingue: aliquando quis dicitur propulſare violentiam
iniurioſam. & hoc eſt de iure gentium, quia ſolùm con
uenit gentibus, quæ iniuriam paſſæ ſunt. l. vt vim. ff.
eod. Aliquando & ſecundò dicitur quis propulſare vio
lentiam non iniurioſam, ſed offenſibilem ex quodam
inſtinctu naturæ, & tunc dicitur de iure naturali primę-
uo: animalia enim irrationabilia non dicuntur iniuriā
pati. quia mente carent, ſed ſolummodò quandam
corporis læſionem. l. i. §. arietes. ff. ſi quad. pau. fecis.
dicatur. Aliquando & tertiò conſideratur iſta propul-
ſatio quò ad formam defendendi, & tunc eſt de iure
h ciuili. & ita loquitur l. i. C. vnde vi. Glo. in verb.
i rei ʰ Rom. Glo. in verb. Romanæ. ⁱ

ADDITIONES.

a Eſt aduertendum. Glo. hic dicit, quòd ſupra in diffini-
tione iuſtitiæ illa verba, ius ſuum vnicuique tribuere, tan-
tum importare quantum hæc tria: ſed hoc arguit ſuperflui-
tatem, niſi dicas quòd hic ſit magis explicitè dictum, ad ma
iorem declaratione iuuenum. Item poſſet hic dubitari, qua-
re illa præcepta ſint magis attributa iuri quàm iuſtitiæ. Tu
potes dicere, quòd hic ponitur diffinitio iuris ſecundum gl.
hic, cum qua cæteri tranſeunt. Et ad primum vide Nic. de
Neapol. hic, qui reſpondendo dicit, quòd quotieſcunque ali
quid ſub aliquo continetur, ſi illud exprimitur, non dici-
tur amplius ſub illo contineri. l. doli clauſula. ff. de verb. obli.
& l. ſanctio legum. ff. de pœn.
b Quod hic non diffinitur ius, patet, quia omnis diffinitio
debet eſſe generalis, & conuerti cū omni ſuo diffinito. l. i. §.
dolum malum. & ibi gl. ff. de dolo. ſed hic nō cōuerteretur cū iu
re naturali, quia hęc diffinitio nō poſſet cōuenire iuri natu-
rali. Et cogita an ſub hac diffinitione cadat ius naturale.
c Qualiter hoc verbum, ſtudioſe, in delictis capiatur in ma
lam partem, vide Bal. hoc dicentem in l. i. §. huius ſtudii. ff.
eod. & alleg. l. ii. ff. qui pet. tuto.
d Quod modis aſſumatur hoc verbum ſpecies, vide not. in
l. legato generaliter. de leg. i. & eſt glo. in l. ii. ſi cer. pet. & ad-
de quòd idem operatur genus quò ad genus, quantum ſpe
cies quò ad ſpeciem, quò ad incluſionem, ut l. ſi duo. in fi. cū
concord. in glo. alle. ff. de admini. tuto. licèt non. quo ad co-
gnitionem. l. quoties. §. fin. ff. de vſufruct. Bonum tamen eſt
quod aliquid declaretur ꝑ ſpeciem potius quàm per genus,
vt l. ſed ſi quis. §. quæſitum. ff. ſi quis cautionibus. & vide
quæ ſcripſi in §. quæ pleb. infrà tit. j.
e Et dicit Bal. in c. i. in titu. Imper. Lotha. Euge. Papæ in iii.
col. quod Azo habuit illuſtre ingenium. Et dicit Salice. in l.
ii. C. de ſen. quæ ſine certa quan. quod qui neſcit equitatem
teneat ſe ad Azonem. Et dum iſte colligit hic quòd præce-
ptor eſt defendendus à diſcipulo, non bene colligit, quia
hic glo. non defendit Azonem, ſed potius Placen. Et dum
allegat ad hoc l. ſi. ff. de arbi credo quòd velit allegare. l. dice-
re. §. i. ff. de arbit.
f Sed aduerte, quia iſtud exemplum de educatione libero
rum non pōt conuenire iuri publico: & ideo cum non inue-
niam aliquod exēplum de iure naturali, quod conueniat iu-
ri publico fortè poſſet dici contra glo. hic. & in l. i. §. huius
ſtudii. ff. eod. & Docto. hic & ibi, vt non ſit verum quod ius
publicum ſit tripartitè collectum. Cogita tamen. Sed venit
poſtea mihi in mentem vnum præceptum iuris naturalis
quod conuenit iuri publico, ſcilicet non licere aliquem of-
fendere: iſtud eſt de iure naturali. l. i. §. cum arietes. hic alle-
ga. & tamen cōuenit iuri publico, ſcilicet ne res publica ali-
quem offendat, & circa hoc vide. l. ut uim. ad fin. ff. eod. &
l. ſi ex plagis. § tabernarius. ff. ad l. Aquil. Potes etiam de-
fenſare gloſſ. in primo exemplo iuris naturalis, quia licet iu
re naturali omnia eſſent communia, tamen ſi quis volebat
ſibi aliquid appropriare, & ſibi proprium facere, diceba-
tur locupletari cum aliena iactura, ex quo alios priuabat
illa uniuerſali cōmunione, & per hoc dicebatur contra ius
naturale uenire. Sed ex alio fortius reprobatur primum exē
plum: quia non eſt cōmune brutis, & eis non cōuenit, cū bru
tis nō poſsit appropriari iſta locupletatio cū aliena iactura,
ergo iſtud primū exēplū nō poteſt dici de iure naturali. Ad-
uerte etiā ad aliud circa hanc gl. quia uidetur multum abſur
de locuta, dū dicit de vſucapione & propulſatione iniuriæ,
quia illa non ſunt præcepta, ſed quędam diſpoſitiones: niſi
dicas iſtud præcipi à iure, ſcilicet iuris diſpoſitione, quando
diſponendo ita præcipit. Vel melius intellige ex præceptis,
ideſt, ex regulis.
g An propulſare iniuriam ſit de iure naturali, an uero de iu
re ciuili, dicit ut per iſtum. An aūt licitum ſit defenſare ami-
cum vel conſanguineum, dic quod ſic. ut per Bald. in l. ut
uim. ff. de iuſt. & iur. Et an quis debeat fugere ſi poteſt, &
non ſe defendere, vide infra in tit. ſeq. in §. ius autem. In
gloſſ. ſuper uerb. bella. adde quod in dubio, eo ipſo quod

quis incontinenti ſe defendit & alium percutit, ꝙ dicitur
h hoc facere ad defenſionem, vt not. & videtur tex. in l. ſi ex
plagis. §. tabernarius. ff. ad l. Aquil. Alias aūt ſi ille repercu-
tiat aliū ex interuallo; dicitur hoc feciſſe ad vindictam, & ve
nit puniendus, vt voluit gl. in verbo, repellere. in c. ſignifica-
ſti. de homicidio. Quod autem requiritur ad hoc ut aliquid
fiat cum moderamine inculpatæ tutelę? dicit glo in l. i C. vn
de vi, quod tria. Primum, quod fiat cum eiſdem armis, item
quod incontinenti, item quod ob defenſionem: & ibi vide
plura, & ſcribam infrà in §. ius autem.

h In glo. in verbo rei Roma. not. quod ius publicum conſi-
ſtit in ſacerdotibus & magiſtratibus reipublicę: nam intereſt
eſſe ſacerdotes & magiſtratus iura reddentes. Et ſic patet ꝙ
ſacerdos eſt perſona publica, & ideo poteſt alteri ſtipulari, &
omnibus quorum intereſt in caſu ad ſe ſpectante, & in reſti
tutione vſurarum, extra de vſuris c. quanquam. lib. vi. Sed in
caſu ad ſe non ſpectante non poteſt, cum non ſit de perſonis
publicis, qui poſſunt alteri ſtipulari enumeratis per gl. infrà
de inuti. ſtip. §. ſi quis alij, licet ſacerdos poſſit eſſe tabellio,
tamen poſtquam eſt in ſacris, debet ſibi interdici officium tā
bellionatus. extra ne clerici vel monachi. c. ſicut. Si tamē pō
ſtea poſt interdictionem cōficeret inſtrumentum, tenet, nec
eſſet excōicatus, ſcđm Hoſt. ibi. ſimiliter & magiſtratus cum
ſit perſona publica, poteſt alteri ſtipulari in his, quæ ſpectāt
ad eius officiū, & acquirit vtilem actionem ei, cui ſtipulatur:
l. i. §. exire. ff. de magiſtratibus conuenien.

i Glo. hic in verb. Romanæ. allegat multa iura, & maximè.
§. quia verò. ſed qualiter omnia illa iura inducātur, uide per
Azonem in ſumma huius tit.

TITVLVS II.

De iure naturali gentium & ciuili.

HAEC Rub. continuatur ad præcedentem hoc ordine: Suprà viſum eſt de iuſtitia & iure, uerùm quia ius conſtat aut ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus. §. fin. ſuprà titu. i. ideo de his tractaturus Imperator intitulauit de iure naturali, gentium & ciuili. & præpoſuit de naturali, ut de uetuſtiore, et ſic digniore: poſteà de ſingulis.

1 *Quid ſit ius naturale.*
2 *Liberorum procreatio & educatio ſunt de iure naturali.*
3 *An illicita maris atq; fœminæ coniunctio ſit de iure naturali.*
4 *An educatio parentum fienda à liberis ſit de iure naturali.*
5 *Si quis habeat patrem & filium egenos, & uni tantum ſubuenire poteſt, utrum patri an filio ſubuenire debeat.*
6 *An ſit minus peccatum cognoſcere pulchram quàm deformem.*

IVs naturale. Non ſummatur, quia diffinitiuè ꝓcedit. & diuiditur in duas partes: nā in prima tractat de iure naturali, in ſecunda de iure gent. & ciuili. Secunda ibi, ius autem ciuile. Item prima ſubdiuiditur in tres. Nam in prima diffinit ius naturale. In ſecunda diffinitionem probat per quandam conuenientiam. In tertia declarat per exempla. Secunda ibi, nam ius iſtud. Tertia ibi, hinc deſcendit. Item ſecunda principalis ſubdiuiditur in quinque. Nam in prima tradit modum cognoſcendi ius gētium à iure ciuili. In ſecunda ponit quid ſit ius ciuile. In tertia ponit quid ſit ius gentium. In quarta determinat incidentem quæſtionem. In quinta & vltima repetit quod dixerat de iure gentium, vt aliquid addat. Secunda ibi. nam quod vnuſquiſque. tertia ibi, quod verò, quarta ibi, ſed quoties. quinta ibi, ius autem.

1 Not. primo,† dici ius naturale, quod natura docuit
omnia animalia, id eſt, quod omnibus animantibus
rectè conuenit. concord. l. i. §. ius naturale. ff. de iuſt. &
iur. & c. ius naturale. diſtinct. i. Secundò not. quod
animalia aut naſcuntur in cœlo, aut in terra, aut in ma-
a ri. concor. iura ſupra alleg. Item not. [a] quod procreatio
2 & educatio † liberorum ſunt de iure naturali, vt in prin.
b decret. In gloſſ. ius naturale. [b] Contra oppo. & imo
videtur quod illud quod habetur in lege Moſaica non
appellatur ius naturale: nam ius naturale eſt immu-
tabile. §. ſed naturalia, infra eo. at illud quod habetur in
l. Moſaica eſt mutabile. c. ius naturale. diſt. v. ergo etc.
Sol. Præceptorū quæ habentur in l. Moſaica, quædam
ſunt moralia, puta, nō occides, non fœneraberis, & hu-
iuſmodi ius eſt naturale & immutabile, et ita loquitur
hic. Quædam aūt ſunt præcepta mixta, id eſt, figurati-
ua, puta non arabis cum boue & aſino, nō indues ve-
ſtem filo lanaq; contextā, & huiuſmodi præcepta ſunt
mutabilia. probatur hoc in c. non eſt peccatum. §. i. vi.
diſt. In fi. gloſ. dicatis aliter, ꝙ hoc ſecundum quod,
erit accuſatiui caſus, & uerbū natura, erit nominatiui.
Nam hoc verbum, docuit, poteſt regere duos accuſati-
uos diuerſos, vt habetur in lib. Alexandri, de regimine
caſuum, & eſt glo. ordi. in l. ſucceſſores. C. ad l. Falci. &
habetur in l. eam quam. C. de fideicom. In glo. fin. in
verb. cœlo. colligunt quidam, ꝙ ſi aliquis bannitus re-
periatur ſuper arbore, non dicitur reperiri ſuper terri-
torio à quo bannitus eſt, & ideo non poterit detineri
aut occidi. Quod facit ad quæſtiones Guinellæ, quod
non debuerit decapitari, quia ſupra currum intrauerat
territorium Marchionis Ferrariæ. Sed hæc opin. eſt fal-
ſa, per l. qui ſella. ff. de ſerui. ruſti. prædi. & ibi Ang. de-
terminat contra Guinellam. Non obſtat hæc literæ iun-
cta cum glo. quia loquitur in auibus, quæ à ſui origine
ſuper arboribus naſcuntur, quæ, etiam arbore ſublata
viuerent abſque illa terra: at nos loquimur in homi-
ne, qui à ſui origine naſcitur ſuper terram, & remota
arbore caderet in terram, ita ꝙ propter eius pondero-
ſitatem dicitur ſuſtineri à terra: aues uero propter eo-
rum leuitatem dicuntur ab aere ſuſtineri. In fin. glo.
in ver. matrimonium: pro intellectu literæ & materiæ
3 eſt primo ſciendum, an † illicita maris & fœminæ cō-
iunctio ſit de iure naturali. Circa quod dixit glo. in l. i.
§. ius naturale. ff. de iuſtitia & iure. ꝙ in ea copula duo
ſunt conſideranda. Primum, primus motus quo
mouetur maſculus ad fœminam, & iſte eſt de iure na-
turali, quia ad illum motum oīa animalia inſtigantur.
Scđo eſt cōſiderandum oblectamē ſubſequēs, & illud
non eſt de iure naturali quia de iure naturali permitte-
batur fratri miſcere ſe ſorori, vt legitur in Teſtō ueteri.
Circa ſecundum, de coniunctione licita, hoc eſt, matri-
moniali, conſiderandū eſt ꝙ matrimoniū quo ad origi
nem eſt de iure diuino, quia a Deo inuentum eſt in pa-
radiſo terreſtri. quo aūt ad inſtinctū naturæ dicitur de
iure naturali, ut hic. quo autē ad ſubſtantiam conſenſus
dicitur de iure gētium. l. cū amplius. §. is natura debet.
c de reg. iur. quo autem ad formam verborum [c] dicitur
de iure canonico. c. cum apud. & c. cū locum. extra de
ſponſ. quo autem ad prohibitionē graduum lineę aſcē
dentis & deſcendentis, uel ēt collateralis in primo gra
du vel tranſuerſali, in ſecunda linea inęquali, dicitur de
iure diuino. c. literas. extra de teſti. ſpol. quo aūt ad ꝓhi
bitionem cęterorum graduum vel cęterarum perſona
rum, dicitur de iure canonico & ciuili. c. nō debet extra
de conſang. & affin. & infra de nup. per totum. quo au
tem ad cauſam finalem dicitur de iure naturali, quia
nihil eſt tam naturale, ꝙ vnumquodque producere ſi-
bi ſimile. c. ius naturale. i. diſtin. & vnumquodque ens
naturaliter ꝗrit conſeruationē ſui. Vnde, cū homo non
poſſit in ſe perpetuo reſeruari, ꝑ genituram filiorū quę
rit conſeruari. l. liberorum. §. fi. de verbor. ſig. Ex fin.
d gloſſ. educatio uero. not. ꝙ educatio liberorum [d] eſt de
e iure naturali. [e] Sed contra oppo. & videtur quod
imo ſit de iure ciuili. l. ſi quis a liberis, §. ſi uel parens.
de lib,

de lib. agno. Sol. aut huiuſmodi educatio conſideratur
quo ad inſtinctum naturæ, quo mouetur parens ad edu
candum liberos: & tunc eſt de iure naturali, & ita lo-
quitur hic. Aut quo ad neceſsitatem impoſitam paren
tibus vt filios alant, & dicitur de iure ciuili, & ita lo-
f quitur contrarium. Sed dubitatur, [f] quid econtrà,
4 † an educatio parentum fienda a liberis ſit de iure na-
turali? & videtur quòd ſic, per l. fin. §. ipſum autem. C.
de bon. quæ liberis. Secundo quia huiuſmodi educatio
non ſolum conuenit hominibus, verum etiam &
ceteris animalibus, ergo eſt de iure naturali, vt hic pro-
batur aſſumptum. Nam legitur in libro animalium, de
quadam aue, quę appellatur epopus, hæc cum videt
parentes plumis deſtitutos, & oculis caligatos, reficit, et
calefaciendo renouat. Similiter legitur de quadam aue,
quę appellatur agatha, hæc cum parentes ſui pennas ſe-
nio cogente relaxant, nec amplius ſunt idonei ad pro-
prios cibos quęrendos frigida membra fouentes cale-
faciunt, & pia uiciſsitudine reddunt quod a' parentibus
parui ſuſceperunt. Veritas. eſt in contrarium: quia quod
parentes alantur a' liberis, hoc prouenit ex accidentia
paupertatis: item prouenit turbato naturę ordine, ergo
g non eſt de iure [g] naturali. l. nam & ſi parentibus, de in-
offi. teſt. iuncto. §. fin. infra eo. Non obſtat. §. ipſum au-
tem. quia fateor ꝙ educatio parentum dicitur de iu-
re naturali ſecundario, quo mouemur ex quodam in-
ſtinctu benefacientibus benefacere. l. ſed & ſi lege. §.
conſuluit. ff. de petitio. hæredita. ſed de iure naturali pri-
męuo nequaquam. Non obſtat quod legitur de his aui
bus, quia illud non eſt regulare in cæteris animalibus,
ergo eorum natura non eſt inſpicienda. l. nam ad ea. ff.
de legibus. Sed quæritur finaliter de duobus. Pri-
5 mum, † filius habet patrem, [h] habet & filium egen-
h tem, uni ſoli poteſt ſubuenire, cui teneatur, an patri, an
uero filio? dicite ut per Cy. in l. ij. C. de patri. qui fil. di-
i ſtra. Arbitrarer tamen potius filio [i] eſſe ſubueniendum
quia per filium conſeruatur memoria paterna, non au-
tem per patrem. l. liberorum. ff. de uerbo. ſig. Et prima.
k charitas incipit a ſeipſo. l. præſes. C. de ſerui. & aqua. k
Finaliter quæritur, quia ſumus in materia iuris natu-
6 ralis † quòd minus peccatũ ſit cognoſcere pulchrã quã
deformem. dicite ut per glo. in c. fur. xiiij. quæſt. v.
Finaliter opp. Dicitur hic quòd procreatio liberorũ
eſt de iure naturali: ſed contra oppon. & imo uidetur
quòd nõ ſit de iure naturali, quia nõ cõuenit omnibus
animalibus: non enim conuenit uermibus, qui naſcun-
tur ex putrefactione terræ, ergo &c. Sol. hic Impera-
tor refert genera ſingulorum, non autem ſingula gene-
rum. Et ſi dixeritis, nonne uermis eſt genus anima-
lium? fateor: ſed reſpondetur quod relatio non fit ad
uerbum animalia, ſed ad alia uerba, quę cęlo, terra, ma-
rique, &c. quaſi dicat, animalia quæ naſcuntur in cęlo,
mari & terra, naſcuntur ex coniunctione maris & fę-
minę, non tamen omnia.

ADDITIONES.

a Not. etiam ex uerſicu. uidemus tamen cætera animalia. quòd verbum uideo, non refertur ad oculum corporeum. quia non omnia animalia cum oculo corporali actualiter videmus, ſed uidendo aliqua intelliguntur alia. ar. c. de raptoribus. xviii. q. i. Quod facit ad dictum teſtis, qui dicit ſe uidiſſe aliquem ſemper poſsidere, licèt ſingulis diebus nõ viderit, tamen ex eo quia uidit illum multoties, potuit intelligere idem eſſe in aliis temporibus, ut ualeat eius diſpoſitio & ſuſtineatur, ſecundum Bal. in aut. quas actiones. C. de ſac. ſanc. eccl. & in proem. C. circa fi. & per Barto. in l. i. ff. de manumiſ. & uide Bart. in l. i. ff. de aqua quoti. & eſti.

b In gloſſ. ius naturale. adde, quòd quemadmodum ius naturale poteſt aſſumi quinque modis, ut in ea, ita & obligatio naturalis. Prima tamen appellatur obligatio naturalis, id eſt, quidam inſtinctus naturæ qui ad inſtar obligationis nos compellit ad liberos educandos, ut hic. Secunda eſt obligatio, quæ non prouenit ex ſolo inſtinctu, ſed ex beneficio recepto, ut ſic benefacienti &c. l. ſed & ſi lege. §. conſuluit. ff. de peti. hære. & iſta appellatur ad antidora. Tertia eſt quæ deſcendit ex quadam ęquitate rationis, quę inſita eſt homini ex eo quòd eſt animal rationale, & iſta eſt ex qua immediatè obſeruantur pacta, quia nihil magis congruit fidei quàm pacta ſeruari. l. i. ff. de pact. & iſta obligatione ſeruus naturaliter obligatur, cum ſit animal rationale. l. naturaliter. ff. de condit. indeb. Quarta eſt obligatio, quæ deſcendit ex eadem æquitate, reſtricta tamen a iure gentium, & ex vſu gentium l. ius gen. de iuſti. & iur. & infra de rerum diuiſ. §. ſingulorum, & iſte ſeruus non obligatur, quia iſtorum iure ſeruus eſt nullus, ſicut iure ciuili. l. ſi id quod. de condi inde. & ibi Barto. Quinta eſt, quæ deſcendit ex eadem æquitate reſtricta de iure ciuili, & iſta non cadit in ſeruo. l. quod attinet. ff. de re. iu. per Bar. in l. ex hoc iur. & in d. l. ſi id quod.

c Quis autẽ debeat prius interrogari, an ſponſus an ſponſa, habetur in l. ii. ff. de adop. & eſt text. in c. ſi inter virum, extra de ſponſa.

d An pater teneatur alere filium, etiam ſuum dilapidantem, uide Bal. in §. ius naturale. & Iac. de Are. in l. libertus qui. ff. de ope. lib.

e Dum hic habetur quòd pater tenetur alere filium, limita eſſe uerum ſupra triennium nam infra trienniũ eſt mater, quæ tenetur ipſum lactare. tex. eſt in l. pen. in uer. triennio. & ibi gloſſ. declarat. C. de patr. pot. & ibi dixi poſt Bar. Item limita, niſi filius commiſiſſet aliquam cauſam ingratitudinis, per quam poſſet exhæredari: quia ex eadem cauſa poſſent denegari alimenta filio. gloſſ. eſt no. in l. ſi quis a liberis. §. idem iudex. in uerb. detulerat. ff. de libe. agno. ubi Bar. Item limita niſi filius poſſet ſe ex ſuis operibus alere. tex. eſt in d. l. ſi quis a liberis. §. ſed ſi filius. & ibi gl. & Bar. & gloſſ. ponit iſtam tertiam fallentiam in l. i. §. ius naturale. in uerb. educatio. ff. de iuſt. & iu.

f Vide, de hoc Bal. in l. i. §. ius naturale. ff. eod. ubi determinat quòd non, ſic diſtinguens, quòd homo poteſt conſiderari dupliciter. primo modo ut animal, & tunc non eſt de iure naturali. Nec obſtat hoc quod hic dicitur de primo animali, quia reſpondet Bald. quod non obſtat, quia una hirundo non facit uer, nec unum ſingulare facit genus. Aliquando conſideramus hominem prout eſt ratio, & cum ratione, tunc poteſt dici quod naturaliter ratione naturali teneatur: quia licet ius naturale hæc non dictet, tamen ratio naturalis hæc dictat, ſcilicet ut genitus non deſerat genitorem, a quo habet eſſe, quia benefacienti benefacere debemus. arg. l. ſed & ſi lege. §. conſuluit. de peti. hæredi. & hoc mihi placet.

g Adde, licèt extrauaganter, quòd quando aliquis, tenetur ad alimenta præſtanda alicui iure naturæ, quòd ille cui ueniunt præſtanda alimenta debet operari illi, qui dat alimenta: aliàs ille non tenetur dare alimenta. allegatur gloſſ. in l. ſicut patronus. ff. de ope. lib. & no. Bart. in l. Caio. ff. de alim. & cib. leg. Ang. in l. aſsiduis. ff. qui po. in pig. hab. & Bal. in l. cum oportet. & in l. ſi. §. ipſum autem. C. de bo. quę liber. & in l. unica. §. exactio. de rei uxo. actio. & Bal. in l. i. C. de legi.

h An ſi filius habeat patrem & filium egenos, & uni ſoli poſsit præſtare alimenta, cui uenient præſtanda, an patri filio. Vide etiam econtra, quid ſi pater habet patrem diuitem, & ſimiliter filium diuitem, a quo potius debet capere alimenta, an à patre, an à filio? dicit Barto. quod à patre prius quàm à filio, & etiam prius quam ab auo, quia pater habet pro pignore ſanguinem. ita Barto. in l. quemadmodum. ff. de libe agno.

i An autem pater teneatur alere filium baſtardum? dic quòd non de iure ciuili ſcilicet, quia natus ex nefario coitu. aut. ex complexu. C. de inceſt. nupt. ſed de iure Canonico ſic. cap. cum haberet. extra de eo qui duxit in matr. quã polluit per adul. Alium naturalem tantum bene cogitur alere. d. l. ſi quis a liberis. § ſi filius. alle. per Io. de Plat.

k Circa finem huius. § poſſet quæri ut quærit Bald. in §. ius naturale. uidelicet an frater teneatur alere ſororem. & econtra, de quo in l. qui filium. ff. ubi pupil. educari debeat. & in l. cum plures. §. in primis. ff. de admin. tuto. & uide Bald. ubi ſupra, quærentem etiam ibi an legitima ſit de

bita

bita, filio naturali, de quo ibi per eum, & in l. ii. C. de iur.
& fac. ignoran. in glo. & in l. cũ ratio. C. de bonis dam. & eſt
tex. qđ frater teneẽ alere fratrẽ in l. nutus. §. i. ff. de iu. do.

1 ☞ *Verbum æquiuocum in partem digniorem accipi debet.*
2 *Differentia inter religionem, pietatem, obſequium & officium humanæ naturæ.*
3 *Bellum duplex, & quando ſit licitum.*
4 *Contractus ſtipulationis eſt de iure ciuili.*
5 *Litterarum obligatio eſt contractus iuris ciuilis.*
6 *Circa contractum tria conſiderantur.*
7 *Contractus emptionis eſt de iure gentium.*
8 *Omnes obligationes ex maleficio prouenientes ſunt de iure gentiũ.*

§.
a IVs autem ciuile. [a] Not. illud appellari ius ciuile, quod
conſtituitur ab vnaquaq; ciuitate. No.
ſecundò illud appellari ius gẽtium, quod
naturali ratione introductum conuenit
omnibus hominibus. Item no. in verſi. quæ ſingula
quòd materię tractatuũ ſunt ſituandę in locis opor-
tunis. l. Imperatores. ff. de in di. addict. Itẽ not. quòd
appellatione iuris ciuilis, in dubio intelligitur de iure
1 ciuili Romanorũ. Ex quo aliud colligitis quòd † ver-
bum ęquiuocum in dubio ſumitur in partem digniorẽ
& potentiorem. concord. l. i. §. qui in perpetuum. ff. ſi
ager. vect. & l. quęritur. ff. de ſta. hom. Finaliter no.
ex iure gentium eſſe introducta bella captiuitates, ſer-
uitutes, & omnes quaſi contractus. concord. l. ex hoc
b iure. ff. de iuſtitia & iure. Glo. in verb. ius ciuile. [b] In
c glo. vtuntur. ibi et patrię. [c] not. quòd † veneratio qua
2 Deo tenemur, appellatur religio, quæ eſt inter patrem
& filium appellatur pietas. quæ verò, eſt inter libertũ
& patronum, appellatur obſequium. Illa autem quæ
eſt inter hominem & hominem, appellatur officium
humanæ naturæ, hæc eſt glo. ordinarie in l. obſequio.
C. de nego. geſt. In gl. bella. ibi, vnde vi. dicite quòd
3 † duplex eſt bellum publicum, & hoc regulariter im-
probatur. Fallit ſi inducatur authoritate Imperij: quia
eſt tranſlata poteſtas manus regię. l. hoſtes. ff. de capt.
iuncta. l. ff. de conſti. prin. Quoddam eſt bellum priua-
tum ꝙ infertur a perſona perſonæ, & hoc regulariter
eſt prohibitum. l. extat. ff. quod met. cauſa. l. ſi quis in
tantam. C. vnde vi. Hoc fallit ſi fiat ob tutelam corpo
ris ſui, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ: in
quo tria ſunt conſideranda. Primum, qualitas qua
quis ſe defendit. Nam ſi verberares me cum pugno,
non debeo me defendere cum enſe vel cum gladio.
Secundò qualitas temporis: nam ſi tu verberaſti ho-
die me cum cultello, non debeo cras te aggredi cum
gladio, quia hoc fieret ad vindictam, non defenſam.
Tertium, quòd hoc bellum inferatur ob defenſam, nõ
autem ad vindictam. Nam ſi tu me aggrediaris, &
d poſſum fugere, [d] vel tu ſis perſona de qua veriſimili-
ter non poſſum dubitare, non debeo te occidere, ſed
aliter euadere. l. ſcientiam. §. qui cum aliter. ff. ad legem
e Aquiliam. & eſt glo. ordinaria in l. i. C. vnde vi. [e] Fi-
naliter fallit in caſu l. prætor. §. ſciendum. ff. quæ in frau
dẽ creditorum. Sed oppono, & imò videtur quòd
bella illicita inuenta fuerunt de iure gentium, nam eo
iure inuenta fuit diſtinctio dominiorum. l. ex hoc iure
ff. de iuſti. & iure. & propter illas inſurrexere poſtea
bella, igitur, &c. Solu. dixerunt Doctores quòd bel-
la non fuerunt inuenta de iure gentium diſpoſitiuè, ita
quòd per ius gentium bella diſpoſita & ſtatuta fue-
rint, ſed fuerunt inuenta occaſionaliter: nam ex quo
ius gentium inuenit diſtinctionem dominiorum, in-
ſurrexere poſtea bella. Et ideo ſi meum & tuum de
medio tollerentur, homines mundi quiete viuerent.
An poſtliminium ſit de iure gentium an ciuili, dicite
ꝙ eſt de iure gentium occaſionaliter, quia propter bel-
la fuit inuentum. c. ius gentium, diſtinctio. i. Sed diſpo-
ſitiuè fuit inuentum a iure ciuili. l. poſtliminium. ff. de
captiuis. Addite prædictis, quòd captus ab hoſtibus
in bello licito ſi fugiat peccat mortaliter, in bello non
licito laudatur hæc eſt glo. ordinaria in c. ius gentium.
diſtinct. i. In glo. ab initio. in fin. dicite vt dicam in
§. ſerui. In gloſ. pœnæ. Sed oppono & imò videtur
4 quòd † contractus ſtipulationis ſit de iure gentium, nã
cauſatur ex conſenſu, vt l. i. ff. de verb. obliga. ergo eſt
de iure gentium. l. cum amplius. §. is natura debet. ff.
de regu. iur. Solu. licèt cauſetur ex conſenſu, tamen
quia lex ciuilis tribuit formam huic contractui, ſum-
pta denominatione a forma appellatur de iure ciuili,
quia forma dat eſſe rei. l. Iulianus. §. ſed & ſi quis. ff.
5 ad exhibendum. Ibi, de † literarũ obligatione. Ideo
hic contractus appellatur de iure ciuili, quia celebra-
tur circunſcripto conſenſu contitentis vt videbitis in-
frà de lit. obl. §. i. & ibi dicam. Sed contra opp. ꝙ nul-
lus contractus ſit de iure gentium, imò facti ſit. & in
facto uerſetur. l. conſilio. §. fin. ff. de cur. furi. Sol. circa
6 † contractum ſunt tria conſideranda. Primum eſt fa-
cultas ineundi contractum a iure tributa, & hoc reſpe-
ctu dicitur contractus de iure gentium, quia eo iure eſt
inuenta diſtinctio dominiorum ſuper quibus contra-
ctus celebrantur. Secundò conſideratur contractus
quò ad ipſum modum ineundi contractum, & quò
ad contractum in ſe: & hoc modo dicitur contractus
facti, & in facto verſari, ut loquitur. d. l. conſilio. Ali-
quando conſideramus contractus quò ad effectus
qui oriuntur ex ipſo contractu, qui ſunt, obligatio &
actio, & tunc dicitur quò ad obligationem de iure gẽ-
tium, quò ad actionem de iure ciuili. dicam infrà de
actio. in prin. Sed iterum opponitur, & imò videtur
7 ꝙ † contractus emptionis non ſit de iure gentium, vt
concludit litera. Nam huiuſmodi contractus non po-
teſt celebrari niſi interuentu pecuniæ numeratæ. §. item
pretium. infrà de emp. & ven. in l. ij. §. i. ff. co. Sed ita eſt
ꝙ fabricatio pecunię, & illa impreſsio characteris quę
funditur in ęre, fit authoritate principis, & ſic de iure
ciuili. l. i. in prin. de contrahen. empt. ergo ipſe contra-
ctus emptionis erit de iure ciuili. Sol. dicunt Doctores
ꝙ licèt forma pecuniæ ſit inuenta authoritate princi-
pum tamen quia ſubſtantia contractus, hoc eſt, par-
tium conſenſus, quo ſolo contractus perficitur, eſt de
iure gentium. d. l. amplius. §. is natura debet. de regu.
iur. appellatus eſt contractus de iure gentium. Præ-
terea, nonne antequam foret excuſſa pecunia, ſiue pe-
cuniæ forma emptio contrahebatur? certè ſic. d. l. ſupra
8 alle. ergo &c. In fi. inquantum glo. concludit † om-
nes obligationes ex maleficio prouenientes non eſſe
de iure gentium, reprehenditur a maioribus, per legem
primam. ff. de furtis. & habetur in. §. i. de obligationi.
quæ ex deli. naſ. Inquantum concludit obligationem
ex quaſi maleficio prouenientem, de iure gentium nõ
eſſe, approbatur, quia in his contingit aliquem obli-
gari facto alieno, quod ius gentium non conſiderauit.
de quo dicam infrà de oblig. quæ ex quaſi deli. na-
ſcun. in princip.

ADDITIONES.

a Ius autem hoc dictat, cuiliber populo iuriſdictionem
habenti permiſſum eſt ſibi ius proprium conſtituere, quod
ius ciuile et ius ſtatutarium illius ciuitatis vocatur. quod
autem ab omni gente æqualiter cuſtoditur, ius gentium
appellatur. Et ius gentium eſt quod humano generi com-
mune eſt, quo gentes humanę vtuntur et ſibi conſtituerunt.
& ex hoc iure gentium introducta. ſunt bella, captiuitates
ortę, et quaſi omnes contractus. Hoc dicit vſque ad §. cõſtat.
No. primò, ibi, omnes populi qui. quando qualitas adiecta
per hoc relatiuum, qui, competit cuilibet de genere ſiue
de populo, tunc relatiuum qui, ponitur declaratiuè, vt

hic

hic, & l. omnes populi. ff. eod. Sed ſi qualitas non competiç cuilibet de genere tunc ſi relatiuum adiunctum certç generalitati ponitur ſine copula, reſtringit, ſed ſi cum copula ponitur augmentariuè. l. ea tamen adiectio, de leg. iij. Not. ſecūdò, licitum eſſe cuilibet populo iuriſdictionem habenti ſibi condere ſtatuta: & ſic patet ꝙ ſtatuta iuſta approbantur de iure ciuili, & uocantur ſtatuta ius ciuile, id eſt, ius municipale illius loci. aliter ſimpliciter loquendo appellatione iuris ciuilis intelligitur de iure ciuili Romanorum.

b In gloſſ. in verb. ius ciui. dum dicitur quo iuri naturali detrahitur per vſucapionem: dic ꝙ illa gl. reprehenditur in hoc per Iac. de Are. Alb. & Bal. in l. ius ciuile. ff. de iuſt. & iur. quia præſupponit ꝙ de iure naturali primęuo eſſet dare meum & tuum, quod eſt falſum, quia diſtinctio dominiorum eſt de iure gentium. l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur. Salua tu gloſſ. quòd imò per uſucapionem detrahitur iuri naturali primæuo in hoc: cum enim eo iure omnia eſſent communia detrahitur illi ſolum per vſucapionem. Pores tamen ſecundum præfatos Docto. magis expeditè exemplificare in educatione liberorū, quæ ineſt de iure naturali primęuo, quo iure educatio erat indifferens, quia illi detrahitur per ius ciuile, ut filium. ſi parentes idonei ſint, alimentare cogaotur, argu. l. ſi quis a liberis. §. ſed ſi filius, cum concor. ff. de liber. agno.

c Et dum glo. dicit quod parendum eſt parentibus & patriç, adde text. illum notabil. in l. j. §. & generaliter. ff. de ven. in poſ. mitt. quem reputat ſingularem Bal. in l. matres. ad ſenatuſconſul. Tertul.

d Adde etiam quòd quis non debet fugere ſi eſt homo in quantum eſſet eo uerecundia. Barto. in l. ut vim. & in l. i. C. vnde vi. In hac repulſione cum moderamine, tria conſidera, quæ habentur in d. glo. l. i.

e Adde etiam, quòd propulſare iniuriam eſt de iure gentium: quod ſanè intellige, quia ipſa propulſatio, & ſic defenſio, eſt de iure naturali, quia competit etiam brutis. l. i. §. cum arietes. ff. ſi quadr. pau. fec. dica. & l. iiii. ad l. Aquil. ſed defenſio & repulſio cum moderamine inculpatæ tutelæ, & ſic forma ipſa eſt de iure gentium, quæ forma dat eſſe rei, ideo etc. l. Iulianus. §. ſi quis. ff. ad exhiben.

1 *Ius conſtat ex ſcripto & non ſcripto, & ideo ius ſcriptum in ſex partibus conſiſtere manifeſtum eſt.*

2 *An ſcriptura ſit neceſſaria ad ſubſtantiam legis.*

a COnſtat.[a] Non ſummatur, quia diuidendo & diffinien̄do procedit. Sed diuiditur in duas. Nam in prima diuidit ius ciuile. In ſecunda diuiſionis membra proſequitur. Secunda ibi, ſcriptum. Illa ſecunda habet plures partes, quę de ſe notę ſūt, ideo alter non diuido. Ibi, apud Græcos, qui utebantur iure ſcripto et nō ſcripto. Ibi, placuit, id eſt, animo cō dendæ legis. Ibi indulſit, id eſt, remiſit. Ibi, ius honora-
1 rium, id eſt, ius prætorium. Not. primò, † conſtare ius noſtrum ex ſcripto & non ſcripto. cōcord. l. de quibus. ff. de legib. Not. ſecundò, quod ſex ſunt particulæ quæ clauduntur ſub iure ſcripto, ut eſt lex, plebiſcita, ſenatuſconſulta, principum placita, etc. Item nota quid ſit lex, quid ſint plebiſcita, quid ſenatuſconſulta, ut ex litera colligitur. Item not. ꝙ plebs differt a populo tanquā ſpe-
b cies a genere:[b] & tanquā pars ſub toto, ita plebs clau-
c ditur ſub populo[c] tanquam ſub uno totali. In fi. glo. in verb. lex licet Docto. ita pertranſeant, ego non arbitror
d hic & ibi legē pariter diffiniri:[d] nam licet hic lex diffiniatur, illud fit per cauſas efficientes, & in eſſe legē producentes: declarat enim qualiter & a quibus in eſſe lex producitur. Sed in l. i. diffinit legem per quidditatem & ſubſtantiam legis, & per effectus, qui ex ea ſequuntur. nam aliquando aliquid diffinitur per cauſas efficientes vt hic. Aliquando per quidditates, & ſubſtantiam rei, vt d. l. i. Aliquando per effectus ex iure inſurgentes, vt l. libertas. ff. de ſta. homi. & infra de iure perſonarū. §. i.
2 Sed hic dubitatur, † an ſcriptura ſit neceſſaria ad ſubſtantiam legis: & arguitur quód ſic. Primò per iſtum textum. nam lex clauditur ſub iure ſcripto, ergo neceſſaria eſt ſcriptura. Secundò, hoc probatur in l. hu-
e manum. C. de legibus. in uerbo dictari,[e] quod exponitur, id eſt, ſcribi. Tertiò probatur, in ſententia iudi-
f cum requiritur ſcriptura,[f] lege hac l. & l. finali. C. de ſenten. ex breui. recit. ergo & in lege, quæ eſt ſententia principiī. Quartò, quia ſi non requireretur ſcriptura, iam nulla eſſet differentia inter legem & conſuetudinem a populo Romano approbatam, quod eſt falſum, ut hic, iuncto §. ex non ſcripto. infra eodem. & l. de quibus. ff. de legibus. Denique lex dicitur a lego, legis, ideo eſt neceſſaria ſcriptura. Contraria opinio eſt verior, & de iure approbatior: quia primò in diffinitione dicuntur claudi omnia requiſita & ſubſtantialia ad diffinitionem legis. l. omnis bona diffinitio. ff. de regul. iur. Sed ita eſt quod in nulla diffinitione legi attributa, reperitur mentio ſcripturę, igitur etc. Secundò inducitur iſte §. lex. Tertiò allego textum ad literam ultra alios infra de rerum diuiſio. §. ſingulorum. verſicu. ciuilia. ibi, & leges ſcribi. Ex quo not. quod ante erant leges quam ſcriberentur: Nō obſtat, quod claudatur ſub iure ſcripto, quia lex appellatur ius ſcriptum, non quod ſcriptura ſit de ſubſtantia legis, ſed quia emanat ad probationem legis. probatur in l. contrahitur, ff. de pignor. Eodem modo reſpondetur ad l. humanum, quod leges dictantur & ſcribuntur non ad ſubſtantiandum ipſas leges, ſed ad probandum eas ita latas, Non obſtat quod non eſſet differentia inter legem & conſuetudinē, quia reſpondetur, nequaquam, quia lex inducitur ſolo conſenſu populi, vel ſacratiſſimi Imperatoris. l. i. ff. de conſtitutionibus principum conſuetudo autem inducitur ex frequentia actuum. l. de quibus. ff. de legib. Non obſtat quod dicatur lex a lego, legis, quia imo dicitur a li-
g go, ligas, vt C. de legi. l. leges ſacratiſſimæ.[g]

ADDITIONES.

a Ius ſcriptum conſiſtit in ſex partibus hic nominatis. Hoc dicit uſque ad §. ex non ſcripto.

b An autem bonum ſit argumentum de ſpecie ad genus, vt poſita ſpecie ponat genus? dic quòd ſic. l. ii. §. doli. & ibi. Bart. ff. vi bonorū rap. & hoc affirmatiuè, ſed negatiuè non. l. duobus. §. ſi quis iurauerit. ff. de iureiur. & cum præcedenti dicto concor. Barto. in l. iuriſgentium. §. ſed ſi fraudandi. ff. de pact. licet argu. à genere ad ſpeciem affirmatiuè non procedat.

c In hoc differunt plebs & populus, quia appellatione populi continentur ſiue exiſtentes in dignitate, ſiue non: appellatione plebis continentur ſolummodo vulgares homines, quod primum limita ut limitat Panor. in ca. i. extrà de uita & hon. cler. vt videlicet appellatione populi contineantur exiſtentes in dignitate, exceptis clericis, quia illi ſub populo non intelliguntur ubi de eorum præiudicio agitur, ut dicit ibi Panormi. alleg. no. per Bartol. in l. ii. ff. ad municipal. uide tamen de hoc Bald. in l. i. §. huius ſtudii. ff. eod. qui dicit quod ſacerdotes ſunt pars reip. & ſunt de diſtrictu ciuitatis, & alleg. no. in c. fin. de reſcri. in vi.

d Quid ſit lex, vide Baldum aliis duobus modis diffinientem. in §. fina. qui incipit, In huius operis, in titu. de pace Conſtan.

e Sed quód dictari non capiatur pro ſcribi, habes text. in l. dictantibus. C. de teſta.

f Sed reſponde ad hoc tertium, ut ideo ſit in ſententia neceſſaria ſcriptura, ne iudici detur materia mutādi & corrigēdi. ita dixit tex. in illa l. ſecunda. C. de ſentē. ex breui cul. recit quæ ratio ceſſat in legibus, quæ fiunt in publico.

g Vnum tamen not. quòd tex. ibi. ſenatum vice populi ex l. ii. §. exactis. de origi. iur. ſumpta eſt practica, & bona eſt pract. in eligendo plures homines, qui ſunt de conſilio ut habeant eandem autoritatem, quam habet populus totus in ſtatutis & reformationibus condendis, & aliis opportunis,

nis, vt vult gloſ. ſuper rubr. quæ ſit longa conſuetudo. & iſti
conſiliarij hodie ſunt loco decurionum, qui olim erant vt di-
cit glo. l. aliud. §. refertur. ff. de reg. iur. ad palatium, vel ad aliũ
locum conſuetum, vt l. ij C. de decur. lib. x. & l. ſi quidem. C.
de legib. lib. x. & debent adeſſe duæ partes ad minus, alias nõ
valeret quod fieret. l. nominationes, C. de decurionib. & not.
glo. in l. nulli. ff. quod cuiuſque vniuerſitatis.

1 *Non omne quod placet principi habetur pro lege.*
2 *Placita principum regulariter pro lege generali habentur.*
3 *Edicta pratorum habent uim legis.*
4 *An populus Romanus poſsit hodie condere legem generalem.*
5 *Qualis populus poſsit ſtatuta condere.*
6 *Quale collegium poſsit condere ſtatuta:*
7 *Quales iudices poſsint ſtatuta condere.*
8 *An Doctores habentes iuriſdictionem in ſcholares, poſsint ſtatuta pœnalia condere.*
9 *An ſtatutum liget & obliget ignorantem.*
10 *Quatuor ſunt ſigna quibus cognoſcitur an lex aliqua ſit generalis vel non.*
11 *Quomodo priuilegium perſonæ tributum extendatur ad aliã perſonam, uel non extendatur quod infertur ad bimembrem quæſtionẽ.*

S. SEd & quod principi. Not. id qđ placet princi-
a pi habere pro lege.[a] quod uerũ intelligite,
quod ei placet animo legis condendæ. Nõ
1 † non omne quod placet principi, habetur
pro lege. l. ex ſtipulatione. C. de ſentẽ. Nam ſi ei placet
comedere, hoc non eſſet lex. Ex quo aliud intelligitis, ꝙ
verba generaliter prolata debẽt reſtringi, ne incidamus
in abſurditatẽ. concordat. §. ſi quis in aliena. infrà de re-
rum diuiſ. Secundò not. ꝙ hæc poteſtas principi con-
ceſſa quòd poſsit condere legẽ, fuit poſtquam lex regia
ab Hortenſio lata, vis Imperij in principẽ fuit trãſlata,
concordat l. i. de conſtitutionib. principum. Item not.
ꝙ quicquid Imperator conſtituit per epiſtolam, uel co-
b gnoſcens[b] decreuit, vel edicto præcepit, habetur pro
c lege.[c] Item not. † ꝙ placita principum habentur re-
2 gulariter pro lege generali.[d] Hoc fallit tribus caſibus.
d Primus, quando Imperator ob meritum aliquid alicui
tribuit. Secundus, quando ob gratiam alicui pœnã re-
mittit. Tertius, quando ob pietatem alicui ſubuenit.
concordat l. prima. ff. de conſtitutionibus principum.
e Ex §. prætorum. not.[e] quòd † edicta prætorum tan-
3 tam obtinent iuris autoritatem, vt uim legis habere cẽ-
ſeantur. Nota ius prætorium appellari honorarium.
Item not. ibidem, quòd alludendum eſt uocabulo,
uidebitis infrà de tutel. in §. i. Not. in §. reſponſa. pru-
dentum reſponſa tantam vim ac poteſtatem obtinere,
vt iudicibus nullo pacto ab eis recedere liceat. In fi.
gloſſ. in verbo, conceſ. colligitis duplicem opinionem:
4 Primam, ꝙ † populus Romanus hodie non poſsit con-
dere legem generalem. & hanc ſententiam tenuit glo.
in l. non ambigitur. ff. de legibus. quam opinionem ſe-
quitur Barto. & communiter citramontani. Primo per
l. fina. C. de legibus. Secundo ratione, quia abdicata eſt
à populo iuriſdictio, & in principem tranſlata. vt in l.
i. §. ſed hoc ſtudioſum. C. de vet. iur. enucl. l. i. §. regimen
ijs. ff. de off. præfect. præt. l. ij. §. nouiſsimè. ff. de origine
iuris, ergo non potuit legem condere, quia poteſtas l.
condendæ à iuriſdictione dependet. probatur in l. i. cum
glo. ſua. ff. de iuriſdi. omniũ iudi. Tertio, quia licet olim
Imperator eligeretur à populo Romano, hodie tantum
eligitur ab illuſtribus & reuerendiſsimis viris Alema-
niæ, & ſunt tres Archiepiſcopi, vnus Rex, vnus Mar-
chio, vnus Dux, vnus Comes, de quibus in cap. ad apo
ſtolicæ. de ſenten. & re iudi. lib. ſexto. Ergo non poterit
populus hanc poteſtatem ab Electoribus tributam re-
uocare, regula iuris, ius noſtrum. Quarto, quia quem
Papa confirmat, nemo infirmat. c. ii. de maiori. & obe.
Sed Papa confirmat Imperatorem electum, cap. per
venerabilem. extra de electio. ergo populus Romanus
non poteſt infirmare. Finaliter ergo allego tex. in §. lex,
ſuprà eod. vbi dicitur quòd lex eſt, quod populus Ro-
manus ſenatorio magiſtratu interrogante, veluti Con-
ſule conſtituebat. quod verbum, conſtituebat, tãquam
verbum præteriti temporis, eſt abnegatiuum præſentis.
gloſ. eſt ordi. in l. iij. §. lex Iulia. ff. de teſtibus. in verbo,
palam. alias in l. i. C. de rap. virginum. Contrariam ſen-
tentiam, ſcilicet quòd populus Romanus hodie poſsit
condere legem generalem, videtur hic tenere gloſſ. &
apertius in l. fi. C. de legibus. & hanc ſententiam tenue-
runt Vltramontani, quorum opinio mihi placere con-
ſueuit, & in eam ego ſum procliuior. Primò per tex-
f tum rotundum in l. non ambigitur. ff. de legib.[f] Secun-
dò per l. nouam. C. de offic. præfect. præto. Tertiò, ra-
tione, nam populus Romanus poteſt inducere conſue-
tudinem generalem. l. de quibus. ff. de legibus. ergo &
ſtatuere legem generalem. argum. l. cum quid. ff. ſi cer-
tum peta. Quarto, quia populus Romanus non tran-
ſtulit omnimodam iuriſdictionem in Imperatorem, ſed
illam ſibi conceſsit, vt d. l. i. ff. de conſtitutionibus prin-
cipum, quod verbum, conceſsit, ſignificat tantum tran-
slationem vſus, non dominij. l. arboribus. §. vſufru-
ctuarius. ff. de vſufructu. ergo poteſt quandocunque
reuocare. l. iudicium ſoluitur. ff. de iudic. Denique, quia
licet populus Romanus conceſſerit primo Imperatori
iuriſdictionem, eo mortuo non eſt acquiſitum ius ſuo
g ſucceſſori.[g] §. alteri. Inſtitu. de inuti. ſtipul. l. ſtipulatio
iſta. §. alteri. de verborum obligatio. Non obſtat l. fina.
C. de legibus, quia ibi excludit ſingula generum, non
genera ſingulorum. Vel reſpondetur vt in gloſſ. Non
obſtat quod populus tranſtulerit, quia reſpõdeo quod
illa verba ſunt exponenda, id eſt, conceſsit, per hunc
textum in l. i. de conſtitutionibus principum. & proba-
tur hæc ſolutio in l. i. in fine. ff. de officio eius. Non ob-
ſtat quod eligatur a dominis de Alemania, & confir-
metur per Papam, quia huiuſmodi electio, & Papæ
confirmatio facta ip iure communi, non uidetur tollere
ius alterius. xij. diſt. cap. præceptis, vnde nõ uidetur tol-
lere ius populi Romani reuocandi Imperatorem. Non
obſtat §. lex. quia reſpondetur, quòd uerba præteriti
temporis ſunt abnegatiua præſentis, ſecundum quali-
tatem quam referunt. Vnde ex ſenſus, quod lex eſt, etc.
quam populus Romanus conſtituebat: quæ uerba no-
tant actum conſtituendi, vnde bene ſequitur quod ne-
gant actum, quia hodie non conſtituit: non tamen ne-
gant potentiam conſtituendi de præſenti, quia nec illam
de præterito amiſerant. Si enim dixiſſet, lex eſt, quam
populus Romanus inducere poterat, & ſic notarent po
tentiam, bene negarent actum de præſenti: & ita lo-
quuntur cõtraria. Videamus breuiter quis poſsit cõ-
5 dere ſtatuta. Circa quod dicite breuiter: † Aut talis po-
pulus habet iuriſdictionem ſibi tributam à principe, uel
conſuetudine præſcripta, & poteſt condere ſtatuta. l. fi.
ff. de priuileg. cred. Aut nullam habet iuriſdictionem, et
tunc ſi vult condere ſtatuta ad cauſarũ deciſionem, non
poteſt ſine autoritate ſuperioris, vt l. quoties. & l. ſi quid
ordinarium. C. de allegat. lib. x. Aut condere ſtatuta
quo ad commoda vniuerſalia, vt pecunia populi ex-
pendatur, & ſimilia, & tunc poteſt. l. ij. ff. de decret. ab
6 ordi. fac. Quid autem in collegio? dicite, † aut tale col-
h legiũ eſt approbatum,[h] & dicite vt ſuprà in l. fi. C. de
iuriſdictio. omnium iudic. l. ij. de conſtituta pecunia. Aut
collegiũ nõ eſt approbatum: & non poteſt. in dubio ta-
men omnia collegia præſumuntur reprobata & illi-
cita, niſi approbata reperiantur. l. iij. §. primo. ff. de col-
leg. illicit. & eſt glo. ordi. in rub. d. tit. An iudices poſ-
7 ſint condere ſtatuta? dicite, † aut ſunt principes, ſena-
tores, & præfecti prætorio illuſtres, vt eſt illuſtriſsi-
mus Dux Mediolani, & tunc poſſunt, l. Romanum.

C. de offic.

C.de offic. præfect. præt. Aut ſunt mediocres, & tūc aut
habent iuriſdictionem perpetuam, ut Marchiones, epi-
k ſcopi, Archiepiſcopi, k & ſimiles, & poſſunt in diœceſi
ſua. c. ut animarum. de conſti. libro vi. alia's ſecus. Aut
l ſunt iudices inferiores, ut ſunt poteſtates l terrarum, &
non poſſunt ſine conſenſu populi, ut in rubri. C. com-
munia. & epiſto. & habet in l. 1. ff. de legib. Hinc eſt q
8 dicit Bart. quòd licèt noſtri † doctores habeant iuriſdi-
ctionem approbatam in ſcholares, ut habetur in proœ.
digeſtorum. §. i. & in authen. habita. C. ne fil. pro patre.
& habeant etiam correctionem morum. l. item quæri-
tur. §. Iul. ff. commod. l. ſed ſi quantum. §. fin. ad legem
Aquil. non tamen poſſunt facere ſtatuta pœnalia, ut pu
ta, ſi quis attulerit uitioſum latinum, puniatur in dena-
rio, quia non ualet, cum ob mores inſtruendos exactio
pecuniæ fieri non debet. l. vnica. §. placuit. C. de rei vx.
act. pœna tamen corporalia imponi poteſt nolenti obe
dire. glo. ord. in l. liberto. ff. de obſe. Quæritur an ſtatu-
9 ta obligent ignorantem? dicite, † aut ſtatutum punit
factum iam damnatum à lege uel natura, & tunc ligat
ignorantem. l. vulgaris. §. ſi quis ſex. ff. de furtis. l. non
ſolum. §. i. ff. de iniur. Ratio, quia culpa eſt attentando
rem illicitam. l. ſi mulier. in princ. ff. quod metus cauſa.
Aliquando ſtatutum punit factum à lege non damna-
tum, & tunc non ligat ignorantem. l. fi. ff. de decret. ab
ord. faci. & eſt glo. ord. in cap. ex nobis. extra de ſenten.
excomm. Cętera autem pertinentia ad hanc materiam,
dicite ut per Bart. in repet. l. omnes populi. ff. de iuſti. et
iure. & Bald. in l. cunctos populos. C. de ſum. Trin. &
fide catho. In fin. gloſſ. in verbo, plures. dicite, facit l.
metum. §. ſed quod prætor ait ff. quod met. cau. In gl.
10 in verbo, ſubuenit, dicite quòd † quatuor ſunt ſigna co
gnoſcendi an lex ſit generalis uel non. Primum, quan-
do Imperator utitur hoc uerbo, hac generali lege ſta-
tuimus. Secundò, quando utitur hac edictali lege de-
cernimus. Tertiò, quando utitur hoc uerbo, vnam uo-
lumus eſſe generalem. Quartò, quādo ſcribit per uni-
uerſum orbem. quæ omnia probantur in l. leges. C. de
legibus. In fi. gloſ. in uerb. tranſgreditur. ſi quæratur
an beneficium perſonæ tributum ad aliam perſonam
11 extendatur, dicite, † aut hoc priuilegium tribuitur à
lege aut à principe. Primo caſu aut tribuitur inſpecta
quadam naturali æquitate, et tunc egreditur perſonam,
& ad hæredem tranſmittitur. l. hæredes. C. ad Velleia.
l. non ſolùm. §. minores. ff. de minoribus. Aliquando
lex tribuit priuilegium ex reuerentia perſonali, & hoc
perſonam non egreditur, nec ad hæredem tranſmitti-
tur. l. & ſi fideiuſſor. & l. ſi cum uxore. ff. de re iudi. Aut
ſecundò priuilegium tribuitur à principe, & hoc ali-
quando tribuitur perſonæ, & aliquando tribuitur rei,
aliquando tribuitur generi ſiue poſteritati, aliquando
tribuitur loco. Si tribuitur perſonæ, pone regulam ne-
gatiuam, quod perſonam non egreditur ut hic, & ff. de
conſtitu. prin. Hæc regula primò fallit, quando hoc pri-
uilegium eſſet attributū ad petitionē partis. l. i. ff. quod
quiſq; iuris. Ratio, quia quod æquum putat iſte petēs
in perſona ſua, æquum debet arbitrari in aliena, ut d. l. i.
Secundò fallit in caſu l. fin. C. de fruct. & lit. expen. ubi
prodeſt aduerſario litiganti. Ratio, quia æquitas in iudi-
m cijs ex utraque parte litigantium uerſari debet. d. l. fin. m
. Tertiò fallit, quando princeps mentionem facit de hę-
redibus in plurali, quia tunc tranſmittit ad hæredes. l.
ſciendum. ff. de uerborum ſignific. l. cum antiquitas. C.
de vſufructu. Si autem tribuatur rei, tunc comitatur
quencunque, ad quem res ipſa transferatur. l. iij. ff. de
cenſibus. l. ſordidorum. C. de excuſat. muner. patri. Si
uerò tribuatur generi uel poſteritati, tranſmittitur ad
quoſcunque ſucceſſores. l. i. in fin. ff. de iure immunita.
Hoc priuilegium non ſolum competit illis de illo loco,
ſed quibuſcunque, qui uadunt ad illum locum. l. ſi non

ſpeciali. C. de teſtamen. l. i C. quemad. teſtam. aper. l. ſi
fundus. ff. de euict. Illis autem de loco non competit, ſi
e locum exierint. In dubio e tamen non præſumitur pri
uilegium loco attributum, ita not. Bald. in l. ſi non ſpe-
ciali. C. de teſtamen. & fa. l. fin. ff. de conſtitutio. princi.
Ex quibus infertur ad quæſtionem bimembrem. Pone
quòd Papienſis reperiat ſe in ciuitate Mediolani tem-
pore quo ex priuilegio ſancti Ambroſii Mediolanen-
ſes veſcuntur carnibus, an & ipſe quoque Papienſis
poterit veſci & comedere? Eodem modo econtra po-
ne quod eo tempore ſcholaris Mediolanenſis reperiat
ſe in ſtudio, an poterit carnes comedere? Ex his eſt di-
ſtinguēdum. Aut priuilegium beati Ambroſii eſt tribu
tum loco, hoc eſt ciuitati Mediolani, & tunc Papienſis
ibi exiſtens poterit comedere, Mediolanenſis alibi exi-
ſtens nō. Aut fuit tributum perſonę, hoc eſt ciuibus Me
diolani, & tunc Mediolanenſis quocunque vadat, po-
terit comedere, forenſis autem ibi exiſtens, non. In du-
bio vero eſt coniecturę locus, quod ſolum loco tribu-
tum fuerit, quo fiet, ut Mediolanenſes alibi exiſten-
tes comedere non poterunt, forenſis autem ibi exiſtēs,
comedere poterit.

ADDITIONES.

a Limita, dummodò ſit iuſtum, ut hic per Ang. de Aret. Itē
limita, dummodo illud ſit honeſtum, per id quod pulchrè
vult Bal. in l. quod ex liberta. C. de ope. liber.

b Item not. in verbo, vel cognoſcens decreuit. quod ſenten
tia principis habetur pro lege. Ex quo infertur illud valde
notabile, quod pono poſt Bar. in l. fi. C. de legatis. vbi vide
multa pulchra, videlicet quòd licèt ſententia contra ſenten
tiam valeat aliquando ut eſt text. in l. i. C. quando prouoc.
non eſt nec. & ibi not. tamen ſecus eſt, ſi feratur contra ſen-
tentiam principis.

c Adde etiam huic §. ſed & quod principi. quòd nemo præ-
ſumitur priuilegiatus, niſi oſtendatur priuilegium. Itē quòd
priuilegium conceſſum propter paupertatem, extinguitur
auctis facultatibus. l. non tantum. §. eos. ff. de excu. tut. & l. cu
ra. §. deficientibus. ff. de mune. & hono.

b Not. ex §. ſed & quod prin. quòd quatuor ſignis cognoſci
tur an Imperatoris epiſtola ſit facta vt obſeruetur pro lege
generali. Primò ſi in ea dicatur, edictali, &c. prout infrà in
gl. Not. ſecundo, ibi plane. quòd priuilegiū perſonale perſo-
nā non egreditur. concor. l. i. ff. de cōſti. prin. l. Gallus. §. nunc
de leg. ff. de lib. & poſthu. & per Dyn. in reg. iur. quia perſo-
nale. de regu. iur. in vi. Fallit hoc primò, ſi priuilegium eſſet
conceſſum propter naturalem & ſufficientem rationem, ut
in beneficio reſtitutionis minoris conceſſo per læſionem,
quod tranſit ad hæredem. l. interdum. ff. de minorib. l. ea quę
ff. de temp. in integ. reſtit. peten. Secundò fallit in beneficio
conceſſo marito ne exigatur in plus quā facere poteſt, quod
tranſit ad hæredem, id eſt filium cōmunem. l. etiam. ff. ſolu.
matri. Tertiò fallit in priuilegio prælationis dotis conceſſæ
mulieri, quod tranſit ad hæredem filium eiuſdem matr. l. aſ
ſiduis. §. exceptiones. C. qui pot. in pig. ha. Quartò fallit, ſi
de hæredibus in plurali in priuilegio eſt facta mentio, quia
tunc tranſit ad hæredem hæredis. l. ſciendum. ff. de verb.
ſig. Secus ſi de eis eſſet facta mentio in ſingulari, quia tunc
non tranſit niſi ad primū hæredem, ſi eſt talis res, quæ de ſui
natura non tranſit ad hæredem. l. antiquitas. C. de vſufru.

e Adde q̄ prætores ꝓpriè ſunt p̄ſides prouinciæ, & defenſo
res ciuitatum ſunt, vt poteſtates ſeu uicarii, & etiam priores
& antiani, item epiſ. & quanto tp̄e præſcribatur actionibus
introductis ab eis, uide Bar. in l. v. ff. de uer. obli. & l. i. de bo.
poſ. item conſiliarii ciuitatū decuriones uocātur, ut vult gl.
in rub. de decur. lib. x. qui repreſentant populū, vt no. glo. l.
aliud. §. refertur de reg. iur. & in rub. C. quæ ſit long. cōſuet.

f Dic qđ loquitur cū authoritate ſuperioris, ꝑ l. fi. C. de leg.
alias bene eſſet dubitabile & text. dicit non ambigitur. Ad l.
formam dic notabiliter qđ poſſit facere legem, ſed non gene
ralem. Hoc probo inconuincibiliter. Pręfectus prætorio in
totum æquiparatur Cardinali, ut eſt glo. approbata per om
nes in l. i. in fi. ff. de offi. præfect. præt. ſed Cardinalis nō poſ-
ſet facere legem generalem. Cle. ne Romani. §. i. de elect.

g Dic ꝙ imò acquiritur ſucceſſori. text.eſt in l. ſed & quod principi.ff.de leg.ij.& notatur in d.§.ſi quis alij.dum glo.dicit ibi ꝙ notarius iudex, & aliæ publicæ perſonæ poſſunt alij ſtipulando acquirere: ſed Imperator ex publica perſona, imò quilibet officialis eſt publicus, ſecundum Ant.de Aret.in § j. ſuprà tit.j.& Doct.in l.j.§.ius publicum.ff.de iuſti.& iur.

h Adde ꝙ omne collegium quod fit ad pium actum, eſt approbatum, ut inquit Bar.in l.cum ſenatus.ff.de reb. dub. alleg.not.in l.i.circa princi.ff.quod cuiuſq; vniuerſi. & dicit ꝙ collegium uerberatorum eſt approbatum ſub iudice ſeculari, niſi in eo ſint aliqui clerici, uide ibi.

i An collegium poſsit condere ſtatuta uel ne, puta collegiũ mercatorum: dicitur in d.l.ii.in gloſ.C.de conſtituta pecun. quòd ſic, dummodo non concernat præiudicium tertij, nam tunc non ualent, niſi ſint confirmata à principe, vt vult Bar. in l.prima.ff. de colleg.illicit. facit §. interim. in authen. de defenſo.ciui. & quod notat Bart. in l. priuatorum. C. de iuriſdi.omn.iudi.

k Adde ꝙ pro hoc etiam facit text.in l.formam. C.de offic. præfect.præt. & not.in l.non ambigitur. C. de legi. Et idem dicas in Cardinalibus, qui æquiparantur præfectis prætorio, licet non æquiparentur ad tenendas mulieres, ut dicit gloſ. In l.vnica.in §.penultimo.ff.de offic.præfect.præto. Et idem In Legatis ſedis apoſtolicæ, quia eorum ſtatuta facta in legationibus ualent & durant, etiam finita legatione, ut c.fin.extra de offic.lega.

l Adde tamen, quòd licèt poteſtas nihil poſsit ſtatuere niſi congregato conſilio, ut ſuprà, tamen poteſt facere per ſe ordinamenta & prouiſiones pro toto ſuo tempore, ſecundum exigentiam factorum: vt, ꝙ nullus portet arma toto tempore ſui officii, nec quòd uadant de nocte, uel quòd portans frumentum ad ciuitatem tempore cariſtiæ habeat tantum. l.i.§.fin.ff.de offic.præfec.vrb.& l.cum nouarchorum. C.de nauiculariis.lib.xii.

m Aduerte ad ſecundam fallentiam ſuprà datam, dum aſsignat rationem ad l.fin.C.de fruct.& lit. expen. & dicit ꝙ ibi eſt ſpeciale propter æquitatem iudiciorum. cum qua ſol.tranſit ſimpliciter Bart.in l.i.ff.de conſti.princ. Multum uidetur mihi obſtare.l.iii.§.i.ff.quod quiſq; iuris. ad illam l.fin. Nam ſi uerum eſt quòd æquitas in iudiciis ſit ſeruanda, ergo uideretur ꝙ etiam ſi motu proprio princeps concefferit priuilegium uel ius iniquum alicui, quòd aduerſarius poſsit uti eodem iure propter æqualitatem iudiciorum. Secundò & multum fortiter in caſu d.l.fi.erat illud priuilegium conceſſum motu proprio & ſine poſtulatione, vt text. dicit ibi in princi.& ibi, per leges, ſacraſque conſtitutiones. & ibi ponderat Barto. Item erat ius iniquum: nam quòd uictus non condemnetur in expenſis, eſt iniquum, & tamen illud ius iniquum obtentum ſine poſtulatione tranſit ad aduerſariũ. Cogita, quia non bene uideo quomodo illa benedicta iura concordentur, niſi tentas ſecundum intellectum glo.& Bar. ibi, & omnia ceſſabunt.

• In dubio cui cenſeatur tributum priuilegium, an perſonæ, an rei, uel loco, vide pulchrè per Bellonum conſi.xx. nume. 7. cum ſeq.

1 Quid conſuetudo.
2 Conſuetudo legem limitatur.
3 Vnde originem habuerint ius ſcriptum & non ſcriptum.
4 Diu appellatur de decem annis: vnde dubitatur an conſuetudo inducatur decem annis.
5 Longeuum tempus appellatur de decem annis.
6 An ad conſuetudinem inducendam ſufficiat binus actus.
7 Conſuetudo duplex.
8 Quid differt conſuetudo à præſcriptione.
9 An error poſſit conſuetudinem impedire.
10 Conſuetudo generalis vincit legem.
11 An conſuetudo nomen ſuum amittat ſi fuerit in ſcriptis redacta.

5. EX non ſcripto. Conſuetudo eſt ius moribus introductũ, quæ pro lege ſeruatur, ubi lex ſcripta non reperitur. hoc d. Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit quid ſit ius nõ ſcriptum. Secundò reſpondet tacitæ quæſtioni, Tertiò remouet
quoddam dubiũ. Quartò deſcribit de quibus ius pertractare habeat. Secunda ibi, & nõ eleganter. tertia ibi,
1 ſed naturalia. quarta ibi, oẽ aũt ius. No. primo ꝙ † cõ-
ſuetudo eſt ius nõ ſcriptũ, moribus populi introductũ.
c.conſuetudo.diſt.1.l.de quibus.ff.de legib. Item not.ꝙ
2 † cõſuetudo legẽ imitatur, quod uerũ intelligite quo ad
effectus: nam ſicut vis legis eſt imperare, permittere et
punire. l. legis virtus. ff. de legib. ita vis conſuetudinis
eadẽ eſt. Quò aũt ad originem & modum ineſſe dedu
cendi non imitatur legem, quia lex unico expreſſo cõ-
ſenſu populi cõſtituitur.§.lex, ſupra eo. Conſuetudo ue-
ro dr̃ ex frequẽtato actu & tacito cõſẽſu populi, ut hic,
& in d.l.de quibus.& l.ij.quæ ſit longa conſuet. Item
not. ꝙ origo rei eſt inſpicienda. concordat l.1.ff. de con-
trah.empt.l.i.ff.de origi. iuris. & facit quod habetur in
ſimili, in l.ꝙ ſi nolit.§.qui mancipia.ff.de ędil. edic. Item
not.ꝙ illud dicitur eleganter fieri, quod ſumit originem
3 ab optimis conſtitutionibus. Item no. ꝙ † diſtinctio
iuris ſcripti uel non ſcripti, traxit originem ab illuſtri ci-
uitate Athenarum, & Lacedęmoniorũ: quia Athenienſes
utebant legibus, et ſic iure ſcripto, Lacedęmonij aũt ute
bant iure ſeu cõſuetudine, & ſic iure non ſcripto. Glo.
diuturni. diuiditur in tres. Nã primo tractat quãto tem-
pore conſuetudo inducatur. Secundo tractat quot actus
requiratur an inducendã conſuetudinẽ. In tertia oppo-
nit & ſoluit. Secunda ibi, ſed nũquid. tertia ibi, nunquid
ergo. In ea ibi.§.Ariſto.uenit per hunc modum. Nam
4 ibi dicitur, † quòd diu appellatur ſpatium decem anno-
rum, & ꝙ diuturni mores conſuetudinem inducunt, er-
go conſuetudo inducitur ſpatio decem annorum. et hęc
eſt cõis opinio. Sed cõtra oppono, ꝙ imò uidetur quod
longius tempus requiratur. l.ij.C.quæ ſit longa conſue.
ubi habetur ꝙ conſuetudo habetur ex longo tempore:
5 † longeuum autem tempus appellatur, curſus centum
annorum.l.fi.C.de ſacroſanct.eccleſ.l. ſi uſusfructus.ff.
de uſufructu legato, ergo requiritur tempus centũ an-
norum. Solu. aut tempus refertur ad perſonam homi-
nis, & tunc longeuum appellatur tempus centum an-
norum, & loquuntur contraria: aut refertur ad conſue-
tudinem, & tunc appellatur curſus decem annorum,
& loquitur hæc glo. Secundum enim qualitatem ſubie-
cti ad quod verba referuntur, intelligenda ſunt. l.quo-
a ties.ff.de verb.ſignifi.l.ſi vno.ff.locati.[a] In ea. ibi, de
b conſuetudine.[b] Ex hac glo.colligitis duo. Primo, ꝙ
6 † ad inducendam conſuetudinem requiritur [c] ſaltem bi-
c nus actus cum tranſcurſu decennij. Sed contra oppo.
& imò uidetur quod plures quam duo actus requirun-
tur, vnde oppo. de l.prima, ij. & iij. C. quæ ſit longa
conſuetudo. Sol. dicunt Doctores, aliquando iſti duo
actus ſunt notorij populo, puta tenere pontem in ſtra-
ta publica, & tunc ex his inducitur conſuetudo. Ratio,
quia ex quo iſti actus ſunt notorij populo, facilè præ-
ſumitur ex his populum conſentire.l.1.§. tractatum. ff.
de aqua quot. & æſtiua.l.fina. ff. de flum. Aut iſti actus
non ſunt notorij populi, & tunc eſt in arbitrio iudicis
examinare quot actus requirantur, ex quibus conſue-
tudo inducatur: argu.in l.i.de iure delibe. Secundo ex
glo. colligitis, quod ad inducendam conſuetudinem re-
d quiruntur [d] duo actus iudiciarij. & idem uidetur tenere
in l.de quibus.ff.de legibus. & in rub. C.quæ ſit longa
conſuetu. Sed Docto. tenent communiter contrarium,
per l. cùm de conſuetudine. in verbo, etiam. ff. de le-
gibus. concludentes quod non ſolum per actus iudi-
ciarios, ſed etiam per extraiudiciarios conſuetudo in-
ducatur. Placet hęc opinio ea ratione, nam conſuetu-
do obtinet uim & poteſtatem ex tacito iudicio populi,
quod iudicium ita declaratur ex actu extraiudiciali ſi-
cut ex actu iudiciali. dicta l. de quibus. ergo conſuetu-
do ex actu extraiudiciali poteſtatem obtineret. In fi.
glo. dicit eſſe ſimile quod habetur in l.licet per gloſ.C.
de acquir.

de acquiren. poſſeſ. Nam dicitur quod ſcientia inflāmat
hominem, & tamen ſcientia non inflammat, ſed ſuper-
bia quæ prouenit ex ſcientia, ut in glo. dicitur. In glo.
e conſenſu. ibi, eſt communis conſuetudo. ſ colligitur ety
mologia conſuetudinis, quia conſuetudo dicitur com-
munis aſſuetudo. Sed contra hoc oppo. & imò vide-
tur quòd conſuetudo non dicatur cōmunis aſſuetu-
do, vnde appo. de l. vel vniuerſorum. ff. de pign. actio.
7 & cap. ad noſtram. de contrahen. emptio. Solu. † du-
plex eſt conſuetudo: quædam eſt conſuetudo unius ho
minis, ut quando dicitur, talis conſueuit ita facere, ut
puta fœnerari, furari, ſtudere, & ita non eſt propriè con-
ſuetudo, ſed appellatur aſſuetudo, & ita loquuntur iura
contraria. Quædam eſt conſuetudo plurium perſona-
rum, puta unius ciuitatis uel populi, uel uniuerſitatis,
& hæc propriè appellatur cōſuetudo, & ita glo. loqui-
8 tur. Sed diceret quiſpiam ſecūdum hoc † quid differt cō
ſuetudo à præſcriptione, quæ etiam cauſatur ex longo
uſu? Solu. Conſuetudo differt in hoc, quia in his proce
dit, quæ non poſſet populus uno expreſſo cōſenſu in-
ducere: præſcriptio uero procedit in his, quæ non poſ-
ſet populus uno expreſſo conſenſu inducere, ſed requi-
ritur poſſeſſio & temporis diuturnitas, ut uidebitur in-
9 fra de uſucapio. in princi. In fin. glo. not. † errorem
f impedire conſuetudinem. ſ ſed contra facere uidetur l.
in glo. allegat. pro cuius intelligentia proponitur, &
imo uidetur quod conſuetudo nihil operari poſſit. Nā
aut iſta conſuetudo erit conſona legi, & diſponit idem
quod lex, & tunc non appellatur conſuetudo, ſed legis
obſeruantia. no. in ſimili in cap. i. de conſtitu. lib. ſexto.
in cap. licet. extra de officio ordina. in l. ſæpe. ff. de of-
fic. præſid. per Baldum in l. iij. ff. de legat. i. Aut iſta
conſuetudo erit aduerſa legi, & tunc non uidetur gene
re. Nam cum lex nitatur ex ratione, conſuetudo con-
traria erit irrationabilis, ergo non conſuetudo, ſed cor-
ruptela appellatur. cap. fina. extra. de conſuetu. Solu.
Aliquando conſuetudo eſt ſecundum legem, & diſpo-
nit idem quod lex, & tunc fateor quod appellatur ob-
ſeruantia legis. Aliquando eſt præter legem, & tunc
proprie appellatur conſuetudo. Aliquando eſt contra
legem, & dic, aut talis conſuetudo habet in ſe rationem
uel æquitatem, & erit ualida. Aut non habet rationem
nec æquitatem, & tunc ſi populus errorem induxerit,
non erit obſeruantia, ſed corruptela appellatur, dicto
cap. fina. Aut populus ex certa ſcientia induxit, & tunc
obſeruabitur in illo caſu, ſed ad ſimilia non extendetur
ueluti rigoroſa. & ita intelligitur l. in ratione. In glo.
10 mutantur. ibi, in fin. colligitur ex glo. quod † conſuetu-
g do generalis uincit legem generalem. g Sed contra op-
pono, & uidetur ꝙ lex ſit maioris poteſtatis ipſa con-
ſuetudine, unde oppono de l. ij. C. quæ ſit lon. con-
ſuet. Sol. ſi quæratur an lex uincatur a conſuetudine uel
econtra, quænam ipſarum ſit maioris poteſtatis: diſtin-
gue, aut conſideramus conſuetudinem & legem ex par
te conſtituentis, & tunc lex appellatur maioris pote-
ſtatis, quia producitur ab Imperatore, qui eſt hodie qui-
buſcunque populis ſuperior: conſuetudo uero inducitur
a populis, qui ſubſunt Imperatori. Aut conſideramus
conſuetudinem & legem ex parte conſtituti, hoc eſt
ipſius legis & conſuetudinis: & tunc dico ꝙ conſuetu-
do non tollit radicitus legem, ſed tollit obſeruationem
legis in illo caſu. Ex quo infertur, quod illa poterit indu
ci in argumentum ad alios caſus, & ita loquitur l. ij. C. q
ſit long. conſuet. & facit quod not. gloſſ. in l. prima ff. de
contun. cum eman. lib. eius. Concludit ergo gloſſ. quod
lex ſpecialis emanata poſt conſuetudinem ſpecialem,
habet tollere illā conſuetudinem. Sed hæc opinio repro-
batur, primò per dicta l. ij. in gloſſ. aleg. in §. diuus. Se-
cundò per capitu. i. de conſtitu. lib. vi. Tertio ratione;
nam conſuetudo eſt facti, & ea quæ ſunt facti proba-
biliter ignorantur. l. de quibus. ff. de legi. iuncto. capit. i.
ſupra alleg. Ergo princeps qui ſtatuit legem, non uide-
tur tollere conſuetudinem, quam ignorat. l. tres fratres.
ff. de pact. Vnde diſtingue, aut conſtat quod princeps
vult tollere conſuetudinem, & tunc res eſt clara quod
tollitur. auth. nauigia. C. de furt. Aut non conſtat quod
princeps vult tollere conſuetudinem, & tunc res eſt cla
ra quod non tollitur. Aut ſumus in dubio, ut hic, & tunc
aut conſuetudo ſequitur legem, & tunc lex tollitur. Ra-
tio, quia illi qui inducunt conſuetudinem, præſumuntur
habere notitiam legis, quæ iuris eſt, & ab omnibus ſciri
debet. l. leges. C. de legibus. Aut econtra lex ſequitur cō
ſuetudinem, & tunc lex non tollit conſuetudinem, quia
conſuetudo eſt facti, & probabiliter ignorari poteſt.
Fallit uno caſu, uidelicet quando lex, quæ ſequitur con
ſuetudinem, imponit pœnam facienti contra illam legē,
quia tunc uidetur tollere conſuetudinem. iſte eſt text. ſe-
cundū Bal. in d. l. ij. §. diuus. Ratio ultra Bal. nam quan-
do lex imponit pœnam, non uidetur tollere conſuetudi
nem, non ex eo quia præſumitur habere notitiam con-
ſuetudinis, ſed quia imponendo penam damnat factū;
unde conſuetudo contraria tanquam emanans ſuper fa
cto damnato non eſt conſuetudo, ſed corruptela appel-
latur. d. cap. fin. de conſuet. In fin. gloſſ. dicit, ut ſupra
11 dixi. Finaliter quo ad hanc materiam, pone ꝙ † cō-
ſuetudo redigatur in ſcriptis, an perdat nomen conſuetu
dinis? Videtur quod ſic, per iſtum tex. in quo ponitur
conſuetudo ſub iure non ſcripto. Secundo, quia nulla
eſſet differentia inter legem & conſuetudinem. In con-
trarium eſt ueritas, per l. imo magnæ. ff. de legib. Secun-
do, quia feuda licet ſint in ſcriptis redacta, nihilominus
appellantur conſuetudines, in rub. prima libelli feudo-
rum. Tertio, quia in diffinitione conſuetudinis nō poni-
tur ſcriptura. c. conſuetudo. diſtin. i. non obſtat iſte. text.
qui denotat communem accidentiam facti, quia cōſue-
tudo non conſueuit in ſcriptis redigi. Nec obſtat ꝙ non
eſſet differentia inter legem & conſuetudinem. quia re-
ſpondetur, ꝙ imo lex inducitur expreſſo conſenſu, cō-
ſuetudo autem ex tacito conſenſu: quia præſumitur ex
diuturnitate temporis & actuum frequentia.

ADDITIONES.

a Vide Bald. & alios Docto. facientes hanc diſtinctionem &
notab. loquentes in l. iij. C. de epiſco. aud. & in c. cum eccleſia
Sutri. extra de cau. poſſeſ. & proprie. uide etiam in l. de qui-
bus. & l. ij. C. de ſerui. & aqua.

b In quo differat conſuetudo ab uſu. dic quod uſus & mo-
res ſonant factum ex quo deſcendit conſuetudo, id eſt ius nō
ſcriptum, ſecundum Bar. in l. de quibus. Quid autem ſi for-
maui libellum ſuper conſuetudine, & in ueritate erat ſtatutū;
& conſuetudo? dic quòd propter ineptam propoſitionē reus
debet abſolui, ſicut per ineptam actionem propoſitam l. pri-
ma §. i. ff. ſi menſor falſ. mod. dixer. & l. Bebius Marcellus. ff. de
pact. dot. Item an conſuetudo liget minorem? Dic. ut in l.
tuto. §. Lucius. ff. de admi tuto. & ibi per Bar. cætera ad ma-
teriam pertinentia uide in d. l. de quibus.

c Eſt tamen quædam conſuetudo interpretatiua, quæ non
requirit hæc omnia, ut per Bellonum conſi. i.

d Adde quod quinque ſunt neceſſaria ad inducendam con-
ſuetudinem. Primo quod moribus utentium uel populi, id eſt
tacito conſenſu eorum ſit introducta, ut hic: uel maioris par
tis populi. l. ſi quis à filio. §. fin. de leg. i. quod maior. ff. ad mu
nicip. Et dicitur ille tacitus conſenſus ex moribus populi uel
maioris partis, quia continuè ſic eſt obtentum ſine contra-
dictione. uel ſi eſt contradictum, & hoc in contradictorio iu
dicio conuocato concilio populi per turbam vel campanam
ut inquit gloſſ. in l. aliud. § refertur. ff. de reg. iur. fuit obten-
tum, ut in gloſſ. in l. diutina. ff. de legibus. Secundò requiritur
quòd ſit continuata per diuturnitatem temporis, ſcilicet de-
cem annorum, ut in gloſſ. in d. l. de quibus. in uerb. inuetera-
ta. Tertio requiritur frequentia actuum. l. an in totum. C. de
ædificiis priuatis. & aliquando duo actus requiruntur ſi ſunt
notorij, ut hic in gloſſ. & apparet in hac columna. Nec eſt

B ij neceſſe

neceſſe quòd ſint iudiciarii, & ſic reprobat in hoc gloſſ. vt hic vides: aliàs ſi actus nõ ſunt notorii, debet interuenire frequẽsia actuum, vt dixi, & quot actus ſint ſufficientes, relinquitur arbitrio iudicis arg. l. i. ff. de iu. delib. Quartò requiritur ꝙ hæc conſuetudo ſit introducta non errore, ſed cũ ratione, aliàs eſt corruptela. ca. fi. extra de conſue. l. quod non ratione, ff. de legibus. Quintò, quod ſit ius nõ ſcriptũ, niſi eſſet ſcriptũ ad memoriam, vt l. contrahitur. ff. de pigno. An ſi redigitur ad ſcripturam, perdat nomen cõſuetudinis, vide infra in ſi. §.

e . Qualiter autem probetur conſuetudo, dic quòd debet probari plenè cũ ſit facti, & per conſequens poſsit eſſe certum & dubiũ. l. ii. ff. de iur. & facti ignor. Nec obſtat quòd ius non probetur, nec admittantur poſitiones iuris, vt not. in l. ii. §. ꝙ obſeruati. C. de iura. calum. & cõſuetudo eſt ius, vt hic, ergo non probatur, quia iſtud eſt verum in iure ſcripto: nam leges generales ab omnibus ſciri debent. l. leges. C. de legi. ſecus in iure conſuetudinario non ſcripto, ſecundum Barto. in d. l. de quibus. Et poteſt probari per teſtes & inſtrumenta ut l. in exercendis. C. de fi. inſtru. vel per inſtrumenta actorum, in quibus inueniuntur duæ ſententiæ infra decem annos latæ uel vna contra negantes conſuetudinem in contradictorio iudicio obtentam, vt volunt Doct. in d. l. de quibus, & ſufficit in libello aſſerere ita conſuetudinẽ eſſe, & poſtea in capitulis debent deduci ea, quę ſunt ad ſubaudiendam conſuetudinem, & ſcilicet ꝙ à decem annis citra fuit obſeruatum & conſuetum per maiorẽ partem populi ſic fieri, vel ẽt in contradictorio iudicio ſic iudicatum: & econtra volens reprobare conſuetudinem debet capitulare, & de oppoſito probare, & vide in l. ii. de epiſcopa audien. & in d. l. de quibus.

f Not. aliquas cõcluſiones circa materiam cõſuetudinis. Prima eſt quod vniuerſitas, quæ non poteſt ſtatuere, id eſt ſtatutum condere non poteſt conſuetudinẽ inducere, vt probatur in d. l. de quibus. ver. nam cum. cõtrariæ enim ſunt lex ſtatutaria & cõſuetudo, ſicut tacitum & expreſſum, & ſic quod nõ põt fieri tacitè, nec expreſſe. Et ideo ſi eſt ſtatutum ꝙ ſyndici villarũ teneantur denunciare maleficia, & quædam villa per centum annos habuit cõſuetudinẽ non denunciandi, tamẽ hæc conſuetudo non eſt temporis diuturnitate roborata: cũ de hoc non habuit poteſtatem ſtatuendi, niſi hæc conſuetudo eſſet expreſſe approbata per ſuperiorẽ, vt l. fin. C. de teſta. Secunda concluſio eſt, ꝙ ubi conſuetudo eſt contra authoritatem legis ſuperioris, quod eſt vbicunq; Imperator prohibet conſuetudinem, vt C. de fur. auth. nauigia. & auth. omnes peregrini. C. commu. de ſucceſsionibus. auth. caſſa. C. de ſac. ſan. eccle. non ualet conſuetudo quia minor conſuetudo non tollit maiorem, c. cum inferior, de maio. & obed. Secus ſi ſit diſpoſita, aliàs non tenetur contra authoritatem legis, vt cum ius commune diſponit quòd furioſus ſuccedat, conſuetudo poteſt diſponere oppoſitum, & ita in ſimilibus, ſic ſoncta. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. de verbo. obliga.

g In hac materia, quæ uidetur mihi ſummè periculoſa, & in qua video text. multum contrarios, quicquid dicant alij, puto ſic concludendum. Cum quæritur an conſuetudo tollat legem facti vel econtra, facias duos caſus principales. Aliquando conſuetudo ſequitur legem, & tunc ſi conſuetudo eſt generalis, tollit legem etiam generalem. l. de quibus. in fi. ff. de legib. Aut conſuetudo eſt ſpecialis, & lex generalis, & tunc in loco ſpeciali municipij vincit, ita intelligo. l. venditor. §. conſtat. licet Bart. in l. de quibus. in iij. col. intelligat illum. §. vt loquatur in l. ſpeciali, quod mihi nõ ſatisfacit: & ita, put ego, intelligit etiam glo. hic & vbiq;. In alio autem loco cõſuetudo ſpecialis non vincit legem generalem, ita intelligo. l. ij. C. quæ ſit longa conſue. licèt ad eam fiat aliqualis reſtrictio tamen vt concor. cum l. quibus, neceſſe eſt ita intelligere. Itẽ fiat alia violentia de reſtringendo illam l. ij. in alio loco, non in loco ſpeciali. Eſt verum quòd text. in cap. fin. de conſuetu. ponens totam illam l. ij. videtur eam intelligere vt conſuetudo non tollat legem, quod eſt verum, niſi ſit rationabilis & legitimè præſcripta. Secundus caſus principalis eſt, quando conſuetudo præcedit legem, & in iſto caſu duo iura multũ uidentur contrariari: nam text. in l. ij. §. diuus. ff. de ſepul. uio. videtur velle quòd lex ſequens tollat conſuetudinem, & ſic intelligunt illum. §. diuus quod ibi lex eſſet facta poſt conſuetudinem, & colligunt ex tex. ibi, poſt reſcripta principalia, ita intelligit Barto. vbique, & vbique gloſſ. licet tex. ille iudicio meo ſentiat contrarium. Et in iſtis etiam terminis intelligunt l. fi. C. de teſta. quòd illa conſuetudo ruſticana eſſet ante legem, licet ſecundum Bar. in §. diuus, fiat magna violentia ad illam l. fi. & ille. §. diuus. loquitur de ſtatuto non conſuetudinario. Iſtis ll. multum obſtat c. ij. de conſti. lib. vi. Communiter reſpondent Cano. ibi, & Bar. in d. §. diuus, & in repe. l. de quibus. ꝙ in iſtis ll. Imperator fecit mentionem de iſtis ſtatutis, quæ eſt magna diuinatio. Alij quos refert Bar. in d. repetit. l. de quibus. dicunt, ꝙ ſi primò fuit lex, poſteà cõſuetudo, deinde et lex, tunc bene tollit conſuetudinẽ, quia de facili reditur ad primũ ius, & ita loquitur dictus. §. diuus. Quæ ſolutio primò eſt contra rationem dicti c. ij. ut dicit Bar. Secundò diuinat. multũ, & maximè, ad l. fi. Alij ſoluunt ut Bald. & iſte hic refert, quod in §. diuus. eſſet impoſita pœna contra facientes, quod eſt ſomniare. Imò & ſecundò fortius non obſtat l. fi. C. de teſta. quia in l. hac conſultiſsima, quę ſequitur illam cõſuetudinem ruſticanam, non erat aliqua pœna. Tene communem ſolutionem pro minus periculoſa. Neſcio qd aliud dici poſſit in hac materia, de qua Ang. hic nullum verbum facit.

1 Perſonæ quibuſcunque rebus ſunt digniores.
2 Qualiter ius naturale tolli poſsit.

§. SEd naturalia. Not. quòd iura naturalia ſunt immutabilia, ciuilia autem mutari ſolent. Item no. quòd ius aut de pſonis, aut de rebus, aut de actionibus tractat. cõcord. l. i. ff. de ſtatu hominum. Item no. a dignioribus eſſe inchoandum. contor. §. ſingulorum. infra de rer. diuiſio. Item not. 1 pſonas quibuſcunque rebus digniores eſſe. glo. alleg. pro contord. ver. Ouidij. primo Metamorph.

Pronaq; cum ſpectent animalia cætera terram;
Os homini ſublime dedit, cœlumq; videre
Iuſsit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

2 In glo. ſed naturalia, in fin. tenet primam ſolu. quia ius naturale quò ad effectus extrinſecos tolli põt, quò
a vero ad eſſentiam in ſui totalitate [a] non poteſt tolli: &
b vide ad hoc glo. in cap. a nobis. extra de deci. [b]

ADDITIONES.

a Adde, dum dicit, in ſui totalitate. Contra hoc facere videtur. §. minus ergo iuris. infra de hæredi. quæ ab inteſta. vbi etiam in partem non põt tolli ius naturale. ad idem poſſet allegari l. iura ſanguinis. ff. de reg. iur. iuncto. §. ꝙ autem infra d. cap. dim. Sed dic ſecũdum gl. in d. c. a nobis. ꝙ una pars in totum non poſſet tolli, puta vnum c. vel præceptum, ſed nec ẽt pars unius capituli vel præcepti, puta de iure diuino eſt unũ præceptum, non occides, illud non poſſet in totum tolli, ſed bene in aliqua parte, puta quod occidens occidatur. Dũ glo. illa opponit de §. quòd autem illud contrariũ tenet hoc modo nam: cognatio eſt de iure naturali. l. uidetur. in fi. ff. de iuſti. & iure; & tamen tollitur d. §. quòd autem.

b Adde, quòd eodem modo ea, quę ſunt de neceſsitate naturę non mutantur, ſed ea quæ ſunt de præſũptione naturę ſic: puta quòd leo præſumatur ferox, & homo manſuetus, mutari poteſt, l. prima §. beſtias ff. de poſtul. & ibi Bartol. & Dyn. in regula iuris, Semel malus. De regu. iur. in vj. & in iſtis quæ de præſumptione naturę dicuntur, magis inſpicitur accidens quam natura. Et ideo ſi ſunt conceſſę repręſaliæ contra Florentinos, non capitur Floren. qui non moratur in terra naturali: de quo vide l. prima ff. de ſtatu homi. Bart. in tract. repræſaliarum. Contra iſtum. §. ſed naturalia. dum dicit quòd omne ius quo vtimur, etc. opp. gloſſ. in l. i. ff. de ſtatu homi. arguendo ſuperfluitatem, cũ appellatione rerum ueniant actiones. l. rei appel. & l. appellatione. ff. de verbo. ſignifica. & ibi reſpon. glo, quòd illud fecit, vt melius quod intendebat, exprimeret. Puto, licèt omnes ibi, & Angel. hic ſic tranſeant poſſe dici quòd Imperator voluit hic diuidere ius per tractatus, hoc eſt, aut ad perſonas aut ad res, etc. & quia diuerſi ſunt tractatus rerum & actionum, ideo hic diuiſim ponit, & ſi diceres, ergò debuiſſet etiam dicere de obligationibus: reſpondeo quòd in ff. non eſt diuerſus tractatus actionum & obligationum, imò unus, licet hic propter iuuenes aliter factum ſit. Cogita.

TITVLVS III.

De iure perſonarum.

HAEC Rub. continuatur ad præcedentes, hoc ordi
ne. Omne ius quo utimur, aut ad perſonas, aut ad res,
aut ad actiones pertinet. l. i. ff. de ſtatu homi. §. i. ſu-
pra tit. i. Cum ergo perſonæ quibuſcunque rebus ſint di
gniores. l. iuſtiſſime. ff. de edil. edict. l. in ſeruorum. ff.
de pen. ideo ab eis exordium facturus Imperator, inti
tulauit de iure perſonarum.

1 *Libertas in tex. diffinitur per effectus, ſeruitus verò per eſ-*
ſentiam.
2 *Capti ab hoſtibus fiunt ſerui hoſtium duobus concurrentibus.*
3 *Serui fiunt uel iure gentium, uel iure ciuili.*
4 *An oratio pluralis numeri conuertatur in ſuas ſingularitates.*
5 *Vtrum ſingularitas conuertatur in pluralitatem*
6 *Statuliberi quò ad quadam ſunt ſerui, quò ad quædam ſunt liberi.*
7 *Qui cenſiti & adſcriptitij ſerui dicantur.*
8 *Quomodo fieri poſſit, ut liber homo uendatur.*
9 *Res facilius impeditur in eſſe produci, quàm producta tollatur.*
10 *Duo aliquando multa dicuntur.*

SVmma. Non ſummatur breuius,
quia diffinie̅do & diuide̅
do procedit. Sed diuiditur i quinque
partes. Nam in prima diuidit ius p̱
ſonarũ. In ſecunda diffinit liberta-
tem In tertia diffinit ſeruitutem. In
quarta ponit etymologiã uerbi, mã
cipia. In quinta ponit conditionem ſeruorum. Secunda
ibi, & libertas, tertia ibi, ſeruitus. quarta ibi, ſerui. quin-
a ta ibi, in ſeruorum. Not. primò [a] diuiſionem perſo-
narum, quæ talis eſt: quia omnes homines aut ſunt libe
ri, aut ſunt ſerui. Not. ſecundò diffinitionem liberta-
1 tis, ac etiam ſeruitutis: & dicebat domi. Pet. quod † hic
Imperator diffiniebat libertatem per effectus, ſeruitu-
tem autem eſſentialiter diffiniebat. Probabat ipſe: nã
facere aliquid quod alicui libet, eſt effectus libertatis:
ergo hic diffinitur libertas p̱ effectus ſuos. Eodem mo
do in ſeruitute. nam quem ſubijci alterius dominio, eſt
de eſſentia ſeruitutis, ergo ſeruitus eſſentialiter diffini-
tur. Ego uero arbitror vtranque, ſcilicet libertatem &
ſeruitutem eſſentialiter diffiniri. Nam, cũm in diffinitio
ne libertatis dicitur q̃ eſt naturalis facultas, aperte de-
monſtratur eſſentia & quidditas libertatis quæ in libe
ra facultate conſiſtit Illa autem verba, quæ ſubijciun-
tur. Eius quodcunque, &c. ponuntur ad declarandum
& qualificandum eſſentiam libertatis, hoc eſt, circa
quæ illa facultas uerſetur: non autem ponuntur ad de
monſtrandum effectus libertatis. Effectus enim liber-
tatis ſunt, vt actus liberi hominis ualeant, puta teſta-
menta, contractus, quaſi cõtractus, et ſimilia: nec enim
credendum eſt q̃ hic Imperator uoluerit eſſentiã diffi
nire, attingere, & declarare: ſimiliter & Iuriconſul. in l.
libertas. ff. de ſta. ho. Idem dico de diffinitione ſeruitu
tis, Nam in ea denotantur duæ cauſæ. Prima cauſa effi
ciens, cum dixit conſtitutio iuris gentium. Secunda cau
ſa eſſentialis ſiue naturalis, cum dixit, qua quis alieno
dominio cõtra naturam ſubijcitur. Effectus autem ſer
uitutis ſunt hi, vt quicquid acquirat ſeruus, domino ac
quirat. l. placet. de acquiren. hæred. & ſimiles non po-
nuntur in hac diffinitione. Item not. q̃ ſerui ſunt appel
lati a ſeruando, non autem a ſeruiendo, eo quod Impe-
ratores captiuos potius ſeruari & venundari iuſſerũt,
b quam occidi: [b] Ex alio ver. not. q̃ † capti ab hoſti-
2 bus efficiuntur capientium: quod ue᷑ intelligitur duo
bus concurrentibus, Primo. q̃ capti fuerint in iuſto
bello. l. ſi quis in bello. §. pen. ff. de capti. Secundò, ſi ta-
lia bona erant propriè hoſtium, non autem ab ipſis ca
pta. l. ſi captiuis. §. i. ff. eo. Item not. ſeruos appellari
quoque mancipia, quaſi manu capta: & hic eſt figu-
ra, quæ appellatur pleonaſmos, manu capta non pe-
de. Sic alibi habetur, Non audiet iudex auribus, in l. ſi
extraneus. ff. de iure dotium, & alibi, Sic eſt ore locuta.
Item no. in uer. ſerui. in uerbo naſcuntur. iuncto uer.
fiunt q̃ ea, quæ naſcuntur, non dicuntur fieri, ſed gene-
3 rari. Item not. q̃ † ſerui aut efficiuntur iure gentium,
aut iure ciuili. Iure gentium uno modo tantum, cum
ab hoſtibus capiuntur Iure ciuili duplici modo. Primo
modo, cum naſcuntur ex ancillis. Secundo cum homo
liber maior xx. annis patitur ſe uenundari, quod quali
ter intelligatur, dicã ſtatim in glo. Itẽ not. q̃ ſeruorum
una eſt conditio. libertorũ autẽ multæ: quia quidã ſunt
ingenui quidã libertini. Ex quo aliud colligitur, q̃ duo
appellantur multa. In gl. ſumma. in prin. ibi. § ſingulorũ.
Hæc non bona, quia ſeruitus nedum cauſatur ex ipſo
iure gentium, uerum etiam formaliter a iure ciuili, ut
c §. ſerui, infra eo. [c] In ſi glo. Et hæc bona quia breuior
eſſe non poteſt, quàm bimembris. Vel tenebitis primã
quia utraque placet. & communiter approbatur. In
glo. nam omnes, ibi, non eſt, licet hæc oratio pluralis
numeri, omnes homines, conuertatur in hanc, omnis
homo, tamen erit utique falſa, q̃ omnis homo aut ſit li
ber, aut ſit ſeruus: quia hæc dictio uniuerſalis, omnis,
quẽcunque hominem complectitur, arg. in l. Iulia. ff de
leg. iij. Vnde dicitur, q̃ formaliter tex. bene ſtat ut ia-
cet. Ad argumentum reſpondebitis, q̃ dictio omnis,
aliquando ſtat collectiue, puta, omnes Apoſtoli ſunt
duodecim, & tunc ſumitur in ſenſu proprio, & argu-
mentum procederet. Aliquando ſtat diſtributiue, &
tunc ſumitur pro quolibet, & argumentum tunc non
d concludit. [d] In ſi. glo. ſi quæratur, † an oratio pluralis
4 numeri, conuertatur in ſuas ſingularitates, & econtra?
dicite, q̃ oratio pluralis numeri reſoluitur in ſuas ſingu
laritates, ut hic, & l. falſa. §. ſi. ff. de condit. & demonſt.
Hoc primo fallit, niſi pro forma pluralitas eſſet requi-
ſita. l. iij. §. hoc. ff. quod ui aut clam. Secundo fallit ſi pro
eſſentia rei pluralitas eſſet requiſita. l. ubi numerus. ff.
5 de teſtibus. Circa ſecundum, † utrum ſingularitas con-
uertatur in pluralitatem, dicite quod conuertitur in plu-
ralitatem, dicite q̃ conuertitur in caſu fauorabili, non
autem in caſu odioſo. l. ſi quis ita. §. i. de teſtam. tutel.
Et hoc infer ur ad notabilem quæſtionem. Titius inſti
tuit Caium & Sempronium eius hæredes, & ſi uterque
ſine liberis deceſſerit, ſubſtituit Titiũ, moriuntur am-
bo, unus relicto filio, alius nullo relicto, an ſubſtitutus
uocabitur ad partem eius, qui nullum reliquit filium?
Videtur q̃ non, quia dixit, ſi uterque: tamen quia illud
uerbum, uterque, reſoluitur in ſingularitatem, hoc eſt,
ſi eorum alter deceſſerit, uocabitur ad partem ſuam.
Iſte eſt caſus in l. hæredes mei. §. ij. ff. ad Trebellianum.
e In glo. libertas, [e] ibi, de diffinitione. hæc non eſt bona,
nam illa uerba non ſunt de ſubſtantia diffinitionis, ſed
ſolum effectum quendam libertatis demonſtrant. Nã
Iuriſconſultus, qui diffinit libertatem, in l. libertas. ff.
de ſtatu hominum. non appoſuit illa uerba, ex qua li-
f beri, &c. ergo non ſunt de ſubſtantia diffiniti. [f] In
gloſ. iuriſgentiũ. Videtur per hanc gloſ. dicendum, q̃
ſeruitus debet eſſe de iure ciuili, cum forma ſit illa quæ
dat eſſe rei, & ab ea debet fieri denominatio. Sed dic
hoc procedere quando actus non poſſet eſſe ſine illa
forma, ut ſtipulatio ſine interrogatione & reſponſione
ſed ſeruitus bene poſſet eſſe ſine iſta forma iuris ciui-
lis &c. Et dum glo. dicit, q̃ quoties aliquid additur, effi
citur ius ciuile, reſponde notabiliter q̃ illud quod addi
tur, efficitur ius ciuile, non autem illud cui additur.
g In glo, ſerui, ibi, ſtatuli. quia ſtatuliber quoad quæ

dam habetur ꝑ ſeruo, ut not. in d.l.fi. ſi ex noxali cauſa
6 aga. In ead.glo. ibi cēſito. † appellanē g.n. cenſiti illi, qui
g ſunt † adſcripti territorio, nec poſſunt ſine territorio alie
7 nari, & preſtant certam penſionem, ſed adſcriptitÿ in-
certam, puta ad quartam uel quintā partē fructuū, qui
producuntur ex tali territorio; ita not. glo. C. in qui.
cau.col.li.xi.l.ÿ. Ibi.cenſu. huic gloſſæ cōcord. quod
notatur in l.ÿ.§.i.de origine iuris. ubi ruſtici appellant
agrū ſuū quæ colunt, quod uerū eſt quo ad culturam,
non quo ad dominium. In fi.glo. dicite, ſeruos quo
ad matrimonium, quod contrahere non poſſunt habe-
ri pro mortuis. Sed ſingulariter colligitis ex hac gloſſ.
clericos & monacos teſtimonium ferre poſſe, cui con-
ſona eſt gloſſ.in §.cogitandum.in authen.de monach.
In fi.gl.in uerb.ſeruitus. not. ſeruitutem quo ad eius ori
ginem appellari de iure gentium, quo autē ad formā
appellari de iure ciuili, & ad hoc facit quod ſupra not.
glo.de iure naturali.in prin. Sed dixerit quiſpiam, quo
pacto potuit ius gentium aut ciuile derogare libertati,
quæ omnibus animalibus ab exordio rationalis crea-
turæ impoſita eſt? Solu. libertas quo ad eſſentiam, quę
in bono & æquo conſiſtit, tolli non poteſt. Nec etiam
ſeruitus tollitur, quia etiam in ea eſſentia libertas eſt,
bonum & æquum. Item reperitur longe melius & uti
que æquius, homines captos in ſeruitutem capi, quam
mortalitatem incurrere. Hæc ratio probatur hic, ibi,
qui ēt mancipia. quo aūt ad effectus extrinſecos, hoc
eſt exercitium libertatis, bene tolli poteſt. faciunt quæ
habentur in l.i.in prin.C.de cad.tol. In fi.glo.in uerbo,
h iure ciuili. dicite, ꝙ ēt hi duo [h] modi ſunt de iure ciuili,
nec tex. iſte duos alios modos denegauit ſed ſolū quæ
dam exempla poſuit, quæ regulam non reſtringunt. l.
i damni infecti ſtipu. pertinet. ff. de dam.infe. In gl.[i]
k in uerſi. maior ibi, l.i.[k] Sed dicet aliquis, quomodo
l hic poteſt uenundari, & participare uere de pretio,[l]
cum ſtatim atque ſeruus factus eſt, hoc pretium acqui
ſitum cedit lucro domini? l.placet. de acqui. hære. Sol.
arbitrarer hoc caſu pretium non acquiri domino: nā
ex quo uoluit lex hunc participare de pretio, intelligen
dū eſt ꝙ uoluit cū effectu. l.i.ff. ſi ager uect. uel emph.
Non obſtat. l.placet, quia intelligitur in his, quæ quis
ſeruus factus acquiſiuit: ſed hoc pretium acquirit non
poſtquam eſt ſeruus factus, ſed acquirit tempore quo
eſt liber, & ad ſeruitutem progreditur. Simile dicitur,
quod cum quis eſt in ultimo uitæ ſpiritu, dicitur uiuēs
mori. no.glo.i. de lege Fuſia can. in uerbo, morientibus
quę dicit, id eſt, ad mortem tendentibus, In ea.gloſſ.
8 ibi libertatem. Sed dixerit aliquis, † quomodo poterit
uenditio liberi hominis fieri etiam obſeruata iſta ſolen
nitate? & ꝙ fieri non poſsit, arguo ſic. & primo: nam li
ber homo non eſt in commercio noſtro, ergo non po-
teſt in commercium adduci. l.liber homo. l.inter ſtipu-
pulantem. §.ſacram de uerbo.obliga. §.i. infra de inuti
libus ſtipulationibus. Præterea liber homo non eſt do
minus membrorum ſuorum. l. liber homo. ff. ad leg.
Aquil. ergo uenditio facta a non domino, non tenuit
effectū. l.rē alienā ff. de contrahen.emptio. Pręterea uē
ditor deceptus in dimidia iuſti pretÿ poteſt reſcindere
contractum. l.ÿ.C. de reſcinden. venditione. Sed hic eſt
deceptus in pluri, quàm dimidia, quia liberum corpus
æſtimationem nō recipit. l.fi.ff. de his. qui dete. uel effu.
Poteſt reſponderi, quòd hic uenditio ſuſtinetur in uir-
tute authoritatis legis, quæ lex eſt domina membro-
rum humanorum: notat. Bar. in l. Titio centum. ff. de
cōdi. & demōſt. Nō obſt. quòd liber homo nō ſit in cō
mertio noſtro, quia hoc ſuſtinetur ꝓꝓ iuſtam ignorātiā
emptoris, & tantā ſolennitatem requiſitā in hoc cōtra-
ctu. arg. in l. diuus. ff. de in integ. reſtitu. Ex quibus dicit
Dy. quòd licet quis non poſsit per pactum ſe obligare
ad carcerē, quia nō eſt dominus mēbrorum ſuorum, po
teſt tamē obligari ex forma ſtatuti, quia edictum eſt à
Rep. quæ domina eſt membrorū humanorū. Sed infe-
runt, quòd iſti famuli veſtri nō poſſunt ſe obligare per
petuo ad ſeruiendum, quia huiuſmodi promiſsio ſapit
naturam ſeruitutis. l.ÿ.ff. de lib. ho. exhib. & hoc tenuit
glo. in l.poſt certi. C. de libe. cauſ. Contrarium tenuit in
l.iÿ.ff. de vſufru. & in l.cum antiquitas. C. eo. Dic ut ibi
in fi. Non obſtant hęc iura quia loquuntur quando do
minus, ac etiam emptor à uenditore ſua ſponte pretiū
m accepit.[m] In fi.gl. Pro hoc facit, quia † facilius res im
9 peditur in eſſe produci, quàm producta tollatur: vnde
turpius eÿcitur, quàm non admittitur hoſpes. cap. quē
admodum. extra de iureiur. l. pater. ff. de his qui ſunt
ſui uel ali. iur. Glo. fin. in fi. reſpondet huic textui, ſed
non bene loquitur: vnde dicite, quòd duæ tantum ſunt
conditiones liberorum: nam lanni & dedititÿ ſunt ho-
10 die ſublati. Item dicite, quòd † duo appellantur mo
dica & multa, ſecundum qualitatem perſonarum et ma
n teriæ. l.ſed ſi ſuſceperit.[n] ff. de iud.

ADDITIONES.

a Contra hunc tex. in iſto notabili uidetur facere tex. infra de liber. in princi. ubi dicitur quòd imò ſunt tria genera hominum. Sed dic quòd hic ponitur prima diuiſio, alia ſubdiuiſio ponitur in fin. huius tit. dum dicitur quòd liberorū hominum quidam ſunt ingenui, quidam libertini: ſi iſtas duas diuiſiones ſimul ponas, conſtituentur tria genera hominum, ſcilicèt liberi, ſerui, & libertini; quod ergo hic ponitur diuiſim, ibi ponitur collectiuè.

b Et ſic habes ꝙ etymologia ſeu alluſio uocabuli ſumitur ex eo ꝙ fieri ſolet & diffinitio ſit ex eſſentia, denunciatio ſit cōcreti ab extracto, uel è cōtra, ut ab æde, ab albo, ut no. Cy. in l.i.ff. de iuſti. & iur. & adde quod dicit hic glo. in uerb. ſeruare, ꝙ licet ſeruus dicatur a ſeruando, tabellio dicitur ſeruus publicus à ſeruiendo, ut l.non.n.ff. de adop. Et ſicut per ſeruum acquiritur domino, ita per tabellionem acquiritur alteri. d. l. non enim. & acquirit utilem actionem facta ceſſione, directam uero ſine ceſsione, & hoc in iudicialibus. In conuentionalibus autem dic idem, ut uoluit Bart. in l.iÿ. ff. rem. pub. ſal. fo. & in d.l.nec. & debet ſtipulari ſibi tanquam publicæ perſonæ, quod in dubio intelligitur facere ſi ſtipuletur ſibi tanquam notarius.

c Vide pro hoc quæ hñr in l. i. ff. de rer. diui. & in l.iÿ.ff. de exce. doli. & in l. in ſumma. ff. de cōdi. inde. & in l. ꝙ ſi Ephe ſi. §. ſi. ff. de eo qđ cer. loc. Et qñ in delictis plurale reſoluatur in ſingulare, uidę Bar. in l.iÿ.§. homines. ff. ui bon. rap.

d Cōtrariū expreſſè tenet Bar. in l. hoc articu. ff. de hæred. inſti. Et pro expeditione huius glo. oppone ut facit Nic. de Neap. hic contra tex. hoc modo: Vbicunque aliquid uniuerſaliter proponitur, ſi pars uniuerſalis eſt falſa, tota oratio redditur falſa, ut eſt tex in l.ſi is q ducenta. §. utrū. ff. de reb. du. ubi inquit uniuerſaliter Iuriſc. ꝙ quotieſcūq; ſignificatio ſumitur ex uniuerſo, ſi aliquid falſum eſt, totā orationē falſam efficit. Si aūt ſignificatio ſumeretur non ex uniuerſo, ſed ex aliquo particulari, ſi ueri aliquid ibi ſit, totā orationem ueram efficit. Modò ad propoſitum. Tex. iſte dicit, quòd omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui, ecce qualiter, &c. Et iſta eſt notabilis expeditio glo. præſentis, modò oportet in tex. ꝙ vna pars alternatiuæ uniuerſaliter ſit uera, quod eſt falſum, ergo tex. falſus.

e Circa hoc, an pluralis locutio reſoluatur in ſuas ſingularitates, dic ꝙ quādo pluralis locutio in ſuo ſimplici ſumpta eſt falſa, tunc reſoluitur, ut hic: ubi autem ex tali reſolutione reſultaret diuerſitas perſonarū, tūc non reſoluitur in ſingularitates. Vnde ſi duobus ſubſtituitur, quorum vnus eſt pupillus, alter maior, non reſoluitur niſi in caſū qui poſſit utriq; cōuenire. unde reſoluitur ſolū in vulgari ſubſtitutione, non autem intelligitur ille eſſe ſubſtitutus in pupillari. l. quamuis. C. de impub. & aliis ſubſtitu. Quid autem ſi ſubſtitutio eſt facta pluribus à teſtatore: an vno moriente, an uerò omnibus admittatur ſubſtitutio? Bar. in l. hæredes mei. §. cum ita. ff. ad Treb. dicit quòd ſi ſubſtitutio eſt facta cum adiectione nominis collectiui, puta, ſi ambo, uel omnes, uel utrique non erunt hæredes, ſubſtituo talem,

ſecundum propriam ſignificationem vocabuli excluderur ſubſtitutus, ubi in perſona omnium extiterit conditio: ſed ſecundum præſumptam voluntatem defuncti admittetur ſubſtitutio, niſi alter hæres inſtitutus ſit: an ſi conceſſa eſt res eccleſiaſtica duobus, ita quòd ipſis morientibus ſine liberis, res reuertatur, ſi unus moriatur ſine liberis, an reuertatur: an uerò illa pars accreſcat alteri Socio? Spec. tenet, quod accreſcet alteri. ita tenet in tit. de loc. § nunc aliqua. uerſ. lxviij. Bar. tenet cōtrariū in l. ſi mihi & Titio. ff. de uer. ob. ſ. quod imò reuertatur ad eccleſiam. quia poſt emolumentū quęſitum, non eſt locus iuri accreſcendi, per text. & gloſſ. in l. j. iuxta ſi. ff. de vſufr. ac. & per text. in c. j. de duobus fratribus de nouo beneficio inueſtit. in uſib. feud.

f Pro expeditione glo. in verbo, libertas. ab extra oppono contra diffinitionem. Nam illa diffinitio competit etiā ſeruis, etc. Patet de ſe. Item oppono de ſuperfluitate illorum uerborum, ex qua liberi uocantur, quę non ſunt in diffinitione l. libertas hic alleg.

g Cogita quare prior additio uelit, quod intelligendo ſecundum primum intellectum diffiniatur libertas, etiam ſeruorum, cum illa uerba ex qua liberi uocantur, nō ſint de diffinitione, ſed effectum quendam libertatis demonſtrant: quare ergo ſunt potius de diffinitione, ſecundum primum intellectum quam ſecundum vltimum? cogita. Et circa ea quæ tanguntur in gloſſ. in uerbo, libertas, dum tangit hic gloſſ. an ſeruus poſsit dici aliqua libertate liber, uide latè iſtū infra de liber. in prin. per quem poteris tenere primum intellectum gloſſ.

h Qui dicantur adſcriptitij. Dic quod adſcriptitius reddit medietatem fructuum domino, ſed cenſitus non, ſed reddit certum cenſum, vt vult glo. in d. l. ij.

i Vide alios modos poſt Bar. in l. ſeruorum. ff. de ſtat. ho. & quæ pulchrè dixi poſt Bart. in l. in his ſolis. C. de reuoc. do. Et dum glo. dicit de reuocatione in ſeruitutem propter ingratitudinem, uide textū illum no. in l. ij. in ſi. C. de liber. & eorum liber. & quod ibi pulchrè Bal. in ſi.

k Iſta glo. diuiditur in quatuor partes. In prima ponit quę & quot requirantur ut homo liber poſsit uenundari ad pretium participandum. In ſecunda ponit, quid ſequatur ſi illa requiſita non interueniant. In tertia format quæſtionem. In quarta aliam.

l Et dum glo. iſta in quinto requiſito allegat l. ij. ff. ſi quis ingen. eſſe d. gloſſ. in l. & ſeruorum. ff. de ſta. homi. alleg. melius. ff. quibus ad lib. procla. non licę. l. pen. Et aduerte quòd ſecundum requiſitum eſt idem cum primo. Et dum dicitur de maiore xxv. annis, obſtat l. benignius. ff. de liber. cau.

m Item dum iſta gloſſ. magna in uerb. maior. circa medium dicit, quod emptor non cogitur accipere pretium, cogita, per l. ſecundam. C. de par. qui fil. diſt. & fortius per. §. dominus noxali. infra de noxal. ubi glo. uidetur contrarium tenere, dum ita intelligit dictam l. ij. in princ. ff. ſi liber. ingen. eſſe di. hic alleg. in gloſſ. Sed potes reſpondere ad d. §. dominus noxali. ut reſpondet gloſſ. in d. l. ij. in princ. & ad l. ij. C. de pat. qui fi. diſt. quod loquitur quando ex neceſsitate quis proceſsit in ſeruitutem, hic quando ex uoluntate. Itē aduertendum gloſ. iſta in uerbo, maior. vult quòd uenditus ad pretium participandum poſsit prouocare ad ingenuitatem ſi reddit pretium emptori uolenti: ego dubito, licet nemo hic aut alibi tangat, an illa gloſſ. bene dicat, & credo quòd non, per illam l. homo liber. ff. de ſtat. homi. Nec in contrarium facit l. ij. in prin. ff ſi inge. eſſe dic. hic allegata in gloſſ. quia ibi dicitur, quòd ſi pretium ſit reſtitutum, quòd poſſit contendere de libertate: ſed de ingenuitate uerbum nullum: niſi caperes ibi libertatem pro ingenuitate, prout capitur in l. cum pacto. ff. de lib. cau. poſſes forte ſaluare hanc gloſ. in hoc, per tex. in l. facta. ff. de edil. edic. & quod ibi dicit gloſ. & ſentit Nicol. de Neapo. hic allegando d. l. facta.

n Et dum glo. hic ante finem dicit, quòd competit utilis rei uendicatio, dic quòd imò eſt directa. Ita de directa probat illa l. i. §. i. ff. de rei uendi. in uerbo, per hanc. Et aduerte, quòd licet gloſ. iſta cum qua cæteri tranſeunt, teneat, quòd iſte non poſsit reſtitui uel reuocari poſt quam mutauit ſtatum, tu tene contrarium per caſum clarum in l. iii. in princ. ff. de lib. cau. Nec obſtat l. tutelas §. ſi libertate. quæ lex facit errare gloſſ. quia ibi dicitur quòd nulli reſtitutioni locus eſt, uerum eſt ex illo edicto de cap. di. per rationem illius tex. & ibi Barto. in ſummario: ſed bene poteſt reuocari ex aliis remediis, de quibus hic. Pro hoc etiam concluſione eſt caſu clarus in l. ii. ff. ſi. inge. eſſe dicatur in princip. Et licet Ang. hic limitet iſtam meam concluſionem, niſi pater fuiſſet ſciens, puto contrarium per text. in l. iii. in fin. iuncta l. ſeq. ff. de lib. cau. nam exceptio firmat regulam in caſibus non exceptuatis. Cum ergo in illa l. iii. ſolum excipiatur ſcientia patroni, ergo in aliis etiam ſcientibus ſtabit firma regula. Et eſt ratio diuerſitatis, quia non tantus eſt dolor uel iniuria patroni ſicut patris & aliorum affinium. Et ſi dicas, ſi poſſunt reuocare, ergo iſte contractus erit ſine effectu. Reſpondeo negando, per text. in ſimili notabilem in l. ſecunda. C. de pac. inter empt. & uendi. Et ita alias ſuſtinui concluſionem iſtam publicè.

o Adde quòd illa l. ſed ſi ſuſceperit. eſt ff. de iudi. & ibi glo. Et dum gloſſa iſta allegat infra ui bon. rapt. nihil facit. Dum poſtea allegat ff. eod. l. iiii. §. i. & ii. non intelligas. ff. eod. ſ. de ſtatu. homi. quia nihil facit, ſed ff. eodem, ſcilicet ui bon. rapt. & ibi uide gloſſ.

TITVLVS IIII.

De ingenuis.

HAEC Rub. continuatur ad præcedentes hoc ordine: Suprà tit. i. uiſum eſt de iure perſonarum. qualiter quædam ſunt ſerua, quædam libera: liberorum autē hominum quidam ſunt ingenui, quidam libertini, ideo de his tractaturus, exordium facit ab ingenuis, tanquam à nobilioribus, etc.

1 *Ad conſequendam ingenuitatem inſpicitur conditio matris.*
2 *Si manumiſsio de facto facta fuerit, non facit libertinum, qui alias ingenuus fuerat.*
3 *In quibus filius ſequatur patrem, & in quibus matrem.*
4 *Pater incertus eſt, mater verò certa.*
5 *Quarè potius dicatur matrimonium, quàm patrimonium.*
6 *Plus mater filio prodeſſe poteſt, quàm pater.*

INgenuus. Ita eſt ingenuus appellandus qui ex duobus libertinis, vel altero libero naſcitur. Et †quo
2 ad ingenuitatē cōſequendam ſpectatur conditio matris, quā ſufficit fuiſſe liberā, uel tempore conceptionis, uel tempore medio, uel tempore partus. hoc dicit. Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat qualiter quis naſcitur ingenuus. In ſecunda tractat qualiter ingenuitas perditur. Secunda ibi, cum autem. Prima ſubdiuiditur in quinque, Nā in prima parte ponitur dictum. In ſecunda illud declaratur. In tertia reſpondetur tacitę quæſtioni. In quarta alteri quæſitioni reſpondetur. In quinta parte deciditur incidens quęſtio. Secunda ibi, Siue ex duobus, tertia ibi, & ſi quis, quarta ibi, & econtrario, quinta ibi, ex his autem. No. Summarium. Secundò nota, paria eſſe quo ad ingenuitatem naſci vulgo, uel ex patre ſeruo. Ex quo ſingulariter colligitur, quòd ubi non requiritur certitudo perſonę, ſi perſona minus legitimè interueniat, actum non uitiat, facit quod not. glo. ſingu. in l. qui teſtamento. §. 1. ff. de teſta. & in l. unic. in princ. C. de rei ux. act. Item no. calamitatem matris non debere nocere ei, qui cōceptus eſt matre exiſtente libera. Ratio, quia huic partui concepto iam eſt quæſitum ius ingenuitatis, quod non debet ex calamitate matris tolli regula iuris, quod no-
a ſtrarum [a]. Item no. quòd †manumiſsio emanata de fa-
2 cto, non facit quem libertinū, imo ingenuus eſt. Et fuit ratio dubitandi. Nam huiuſmodi manumiſsio tanquā priuatio ſeruitutis, uidebatur ſeruitutem tanquam habitum præſupponere. l. manumiſsiones. ff. de iuſti. & iu. l. decem. de verbo. oblig. Ergo manumiſſus erit libertinus, ut infra tit. i. in prin. Ratio decidendi fuit, quia licet manumiſsio interuenerit, tamē ex quo interuenit de facto,

ctó, præſupponit ſeruitutem fuiſſe de facto, ideoque in-
genuitati non poteſt de facto præiudicare, vt hic. In
gl. naſcitur, ibi, l. fi. Iſtud eſt receptum in ſeruis Reip. ra-
tione publicę vtilitatis. Ibi, quia hoc eſt etiam ſpeciale
fauore Reipu. In fi. glo. oppono contra text. & gloſ.
quod partus non ſequatur conditionem ventris, hoc
eſt, matris, ſed ſequatur conditionem patris: vnde oppo
no de l. cum legitimę. & de l. naturę. ff. de ſtat. hom. et l.
3 i. ff. ad municip. Solut. dicite, † ſi quæratur cuius condi-
tionem aut patris aut matris partus ſequatur, aut iſte
partus eſt editus ex legitimo matrimonio, et tunc ſequi
tur conditionem patris: primo, quo ad familiam, et ap-
pellatur de familia, & patris parentela: ſecondo, quo ad
originem ciuitatis, item quo ad dignitatem & honores
& loquuntur iura contraria. Quoad ingenuitatem con
trahendam uel ſeruitutem incurrendam conſideratur
conditio matris, vt hic, & l. & ſeruorum. ff. de ſta. hom.
Aut iſte partus nō eſt editus ex legitimo matrimonio,
& tūc quo ad oīa ſupra dicta ſectatur conditionē ma-
b tris. l. vulgo, ff. de ſta. ho. b Sed dixerit quiſpiā, quæ nā
potuit eſſe ratio, qđ partus editus ex legitimo matrimo
nio, ſectatur conditionē matris quo ad ingenuitatē vel
ſeruitutē: nā vī quod lex fecerit contra dictamen rectę
rationis, iſta ſtatuendo, cū potius conditionē patris, ve-
luti nobiliorē, imitari debuiſſet. l. in finalibus. ff. fi. reg. §.
ſingulorum. infrà de rer. diuiſ. Solu. quidā dixere, quod
4 ideo inſpicitur conditio matris, quia † pater incertus eſt
mater uero certa. l. quia ſemper. ff. de in ius voc. Sed hęc
ratio non eſt bona, quia non procedit in partu edito ex
legitimo matrimonio, quo caſu is pater eſt, quem nu-
ptię demonſtrant. d. l. quia ſemper. §. i. vnde alij dixere,
quia mater ſuſtinet plura onera ipſo patre, quia filius
eſt matri onerosſus ante partum, doloroſus in partu, &
5 laborioſus poſt partum: † qua ratione cōiunctio maris
& fœminæ potius matrimonium quàm patrimonium
appellatur. c. ex literis. extra de conuer. infide. Sed hæc
ratio non eſt bona, quià ea attenta debuiſſet quo ad oīa
cōditionem matris imitari, quod eſt falſum, vt ſuprà di
xi. Quare cogitaui duas rationes. Prima eſt, quod ideo
6 ſequitur conditionem matris quia † mater pluribus tē-
poribus poteſt prodeſſe filio quo ad ingenuitatem con
ſequendā. Nam ſufficit eam fuiſſe liberam vel tempo
re partus, uel tempore conceptionis, uel medio tempo-
re. Si autem inſpiceretur conditio patris, ſolùm inſpice-
retur tempus generationis. Proinde eſt ſtatutum fauo-
re libertatis, ut conditio matris conſideretur, quia pluri
bus temporibus filio poteſt prodeſſe quàm pater vt
hoc tex. Secunda ratio: nam licèt partus naſcatur ex ſe
mine viri, tamen debet attribui loco, & perſonę ex qua
naſcitur. l. qua ratione. ff. de acqui. rerum domi. §. qua ra
tione. infrà de rerum diuiſ. Vnde ſi mater eſt ſerua, par-
tus, qui editus eſt, erit in dominio domini matris: ſi ue-
c ro ipſa eſt libera, ipſe erit vtique liber. In gl. fi. c oppo.
ab extra. Dicitur hic in tex. quod manumiſsio de facto
nihil operatur: ſed contra oppo. & imo videtur quod
ſufficiat quid de facto fieri. l. fi. C. ſi mancipium ita fue.
alie. Solu. illud eſt uerum quo ad penā euitandam, quo
caſu licitū eſt parere mandatis qualitercunque fieri po-
teſt, & dicatis vt ibi.

ADDITIONES.

a Et dum Ange. hic ex mente Ioā. Fab. ponit vnum caſum
in quo natus ex ancilla eſt liber, in l. cum inter. C. de fidei-
commiſſ. lib. adde tu alium valde notabilem in l. cum Syl-
lanianum. C. de his quib. ut indign. & ille text. eſt ſingularis
ad tria, ſecundum Bar. ibi.

b Vide Barto. notabiliter in l. exemplo. C. de decurio. libr.
x. & l. ij. §. in filiis. ff. de decurio. & in l. Imperialis. §. his il-
lud. C. de nup. & quod ibi in glo. & per Doct. traditur de fi-
lio nato antequam pater efficitur rex. Adde dum hic allega-
tur l. & ſeruorū. ꝙ eſt i ver. nec intereſt an iuſtis nuptiis. Sed
nō uideo vllo modo quare iſto caſu q̄ratur de ſtatu matri
cum in matrimonio legitimo non poſsit eſſe niſi libera.

c Iſta gl. fi. allegatur, ꝙ ſancti cum moriuntur, dicuntur vi-
uere: cui adde aliam gl. concor. quæ eſt de gloſsis ſingul. Do.
Ludouici Ro. in l. cum quidem. ff. de annu. leg.

TITVLVS V.

De Libertinis.

CONTINVATVR *ad præcedentes, hoc ordine: Suprà uiſum eſt de ingenuis uerùm quia liberorum quidam ſunt ingenui et quidam libertini, unde uiſo de ingenuis, ſequebatur ordine competenti uidere de libertinis. Ideo ſequitur rub. de libertinis.*

1 *Qui dicantur libertini.*
2 *Manumiſsio inuenta eſt de iure gentium.*
3 *Priuatio præſupponit habitum.*
4 *A proprio ſignificatu uerborum non eſt recedendum.*
5 *Nemo dat, quod non habet.*
6 *Locatio non transfert dominium.*
7 *Vbi uerba contractus ſunt dubia, debent interpretari contra ſtipulatorem.*

1 Libertini ſunt. † Iure manumiſſus
libertinus appellat͂,
& manumiſsio, q̄ libertatis datio eſt, à
iure gentium originē traxit. hoc dicit.
Diuiditur in quatuor. Nā in prima par-
te determinat, qui ſunt libertini. In ſecū
da, quid ſit manumiſsio. In tertia ma-
numiſsionē declarat. In quarta tradit, quo iure inuenta
fuit manumiſsio. Secunda ibi, manumiſsio, tertia ibi,
nanque diu, quarta ibi, quæ res. No. primo, eos ap-
pellari libertinos qui ex iuſta ſeruitute ſunt manumiſsi.
Item no. manumiſsionem appellari dationem liber
a tatis. a Tertio not. quod † manumiſsio fuit inuenta
2 de iure gentium: quod uerū intelligite occaſionaliter,
non autem diſpoſitiuè. Nam ex quo ius gentium adin-
uenit ſeruitutē, fuit data occaſio iuri ciuili reperiēdi ma
numiſsionē, quæ manumiſsio de iure ciuili appellatur.
§. multis autem, infrà eodem. quod ius ciuili licet diſpo
nat circa modos manumittendi, non tamen diſponit
circa libertatem, ſed eam iure naturali tributam conſer
uat & cuſtodit. argumen. in l. filio. ff. de libe. & poſthu.
3 in l. ſi vnus. §. pactus. ff. de pac. Item no. quod † om-
b nis priuatio habitum b prius in eſſe productum pręſup
ponit. concor. l. manumiſsiones. ff. de iuſtit. & in l. decē.
de verborum oblig. Finaliter not. quod licèt olim ab
exordio rationalis creaturæ vno nomine omnes appel
larentur, ſcilicet liberi, hodie tamen triplici nomine nun
cupatur, aut liberi, aut ſerui, aut libertini. In glo. liber
tini, ibi, prima uera, et hæc eſt bona. Nam ſi manumiſ-
ſio fuiſſet facta ſiue emanata de facto, nō diceretur ma
numiſſus libertinus. ſed ingenuus, vt ſuprà tit. i. §. fin.

Ibi, manumitti. hæc nō eſt bona: Nam licèt quis fue-
rit manumiſſus non ſui merito, ſed benignitate domi-
ni, tamen libertatem conſequitur, ut d. §. ſemel. In fi.
hęc non bona, quia nedum ſeruitus cauſatur à iure gē-
tium, ſed etiā cauſatur à iure ciuili, ut ſupra de iur. perſ.
§. ſerui. vnde tenete primam. Vel expone, iuſta, id eſt, iu
ridica, & non de facto. In gl. datio. ibi, id eſt, directio,
hanc expoſitionem Doc. communiter conſueuerunt re
4 prehendere. quia † a proprio ſignificatu uerborum nō
eſt recedendum. l. non aliter. ff. de leg. iij. Secundò, quia
hæc expoſitio præſupponit quòd ſeruus inſpecto iure
primeuo etiam hodie liber eſt: ſed eius libertas ſit ſerui
tute non ſublata, ſed obfuſcata, hoc eſt falſum, ut in §.
ſerui. ſuprà de iur. perſ. Ego puto glo. ſentire ueritatem.
Moueor primò, nam libertas eſt ius inſitum homini-
bus

bus de neceſsitate ab exordio rationalis creaturę: ſeruitus autem eſt accidentalis actus in iunctus hominibus à caſu & a fortuna: ergo per eum non poteſt tolli libertas. Secũdo' ego allego caſum ad literam in l. ii id quod dominus. ff. de condi. inde. Item allego caſum in l. hos accuſare. §. omnibus in verbo cõmunis natura. ff. de accuſa. Præterea hoc demonſtratur. Nam ſeruus obligatur ex conſenſu naturaliter. l. quibus diebus. §. dominus. ff. de condi. & demon. ergo in eo eſt libertas circa conſenſum. l. cum amplius. §. is natura debet. ff. de reg. iur. Finaliter, nonne liberum arbitrium eſt tributum de iure diuino & naturę? ergo radicitus tolli non poteſt aliquo iure. §. ſed naturalia. ſuprà de iure natur. Non obſtat iſte tex. quia debet intelligi datio, id eſt, detectio. Ille autem qui detegit, non dicitur aliquid de nouo creare. Sicut remotio nebularũ non facit eſſe ſerenũ, ita nec remotio ſeruitutis facit quẽ eſſe liberũ, ſed illa nubecula ſeruitutis tollitur, qua ſublata libertas ſeruatur. Simile uidemus in l. adeo, §. cum quis, alleg. in gl. Et quòd iſte fuerit intellectus literę, probo. Nam cũ Imperator dixerit, ꝙ manumiſsio eſt datio libertatis, ſtatim poſuit in verſi. nam quamdiu. qualiter põt declarari libertas, quæ nõ eſt eſſentialiter ſublata: & reſpondet: Nam quãdiu quis ſ ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt, manumiſſus, liberatur. quaſi dicat, licet vere eſſe liber, tamen quia illa libertas erat ſuppoſita manui alterius, & ſic obfuſcata, talis obfuſcatio tollitur per manumiſſionem. Non obſtat. §. ſerui. quia reſpondetur, ꝙ quo ad effectus iuris ciuilis, ſeruus nullo iure appellatur liber. l. placet. de acqui. hære. quòd autẽ ad effectus iuris naturalis appellatur liber. dict. l. quibus. §. dominus. l. Neſennius. ff. de pecul. In fi. gl. Hæc ſolutio non uidetur bona, propter regulam qua dicitur, † neminem dare, quod non habet. l. traditio. ff. de acquir. rerum domini. Non obſtant leges allegatę in glo. quia includunt caſus ſpeciales; qui non ſunt in conſequentiam deducendi. l. quod uero contra. ff. de legibus. Vnde Bar. in antiqua lectu. dixit, ꝙ dominus manumittẽdo ſeruum dat illam libertatem, quam habet ſeruo. Ad argu. ergo ꝙ ipſe remanet ſeruus, reſpondet, nequaquam: nam boni virtutis in ſe diuiſum recipit incrementum. l. legatis. §. ornatricibus. ff. de leg. iij. Exẽplum: nam: ſi quis doceat alium, non amittit ipſe ſcientiam, ſed & ipſe doctior efficitur. Eodem modo ſi quis habeat lumen & alij porrigat, claritatem non amittit. Ita in propoſito. Hæc non eſt bona conſequentia, quia verum eſt, ꝙ bonum vniuerſale diſtributum ſuſcipit incrementum: vnde finaliter Bar. in noua lect. tenet gl. videlicet ꝙ dominus manumittendo ſeruum dat ſeruo libertatem, quam ipſe habebat in potentia, & illam deducit ad actum. Tolle exemplum: Tu mihi es obligatus ad mille, liberationẽ tuam non habeo in actu, ſed habeo in potẽtia, quia poſſum facere pactum de non petendo. & liberare per acceptilationem & ſic deducere ad actum. Et ſic in propoſito libertatem ſerui habet dominus in potentia deducendi quam ex manumiſsione deducit ad actum, & ita vult verſi. quandiu. Tolle exemplum in l. id quod noſtrum. de uſufru. in l. ſi ædes. §. libertas. de ſeruit. ruſt. præd. In glo. verbo, tria Doct. inducunt hanc glo. ad quæſtionem, & præſertim dicit Bar. in d. l. manumiſsiones. Pone, [c] commodaui tibi duos equos. cum duobus equis quos tibi commodaui promitto commodare quinque, an, tenebor iterũ cõmodare quinque an uero tres? Et dixit quod ſolũ tres, quia cũ illis tribus, illi duo primi commodati dicuntur connumerati. Finaliter facit iſte tex. in verbo, manu. ꝙ ſi trado tibi domũ ea lege,
6 ne exeat manus tuas, ꝙ potes eam locare. quia † locatio non transfert dominium, & uerbum manus debet intelligi, id eſt, dominium. l. locatio. ff. locat. de quo per glo. & Docto. in l. codicillis. §. inſtituto. de leg. ij. & dixit circa primum Bar. ꝙ ſi tibi cõmodaui duos equos & poſtea dixerim, cum duobus equis, quos tibi cõmodaui promitto cõmodare quinque, ꝙ ſolum quinque, non autem ſeptem. erunt commodandi. ſed contra Bartol. allego tex. in l. ſi is qui ducenta. l. prin. ff. de reb. dub. Secundo contra Bart. arguo. ſic: Nam dictio Cum, & dictio Et, habent parem poteſtatem copulandi l. Titio §. nihil. de leg. i. l. ille cum illo ff. de vſufruct. leg. Sed ſi dixiſſem, promitto tibi cõmodare cum illis duobus quos tibi commodaui, tres uel quinque ſeptem intelliguntur Ergo eodem modo ſi promiſsi ſine copula, ſed ſolũ tum, copula. Cum. Ego tamen puto Bart. bene loqui,
7 fretus ratione duplici. Nam, † ubi uerba cõtractus ſunt dubia, debet, fieri interpretatio contra ſtipulatorẽ. l. ueteribus. ff de pac. l. ſtipul. iſta. §. ſtipulationibus. de uerbo. obli. Cum ergo hic uerba ſint dubia, fiet interpretatio contra ſtipulantem. Secundo, quia tibi ſufficere debet ſicut uel in paucis &c. l. tutori, C. de neg. geſt. l. tutores ff. de admin. tut. Non obſtat tex. in l. ſi is qui ducenta quia ibi copula non reſpiciebat duo uerba eundem actum importantia, & ita tenuit Bart. in noua lect. quæ cõmuniter non habetur. Non obſtat ꝙ dictio. Cum ſtet copulatiue, quia reſpondetur, aut dictio. Cum, ponitur inter diuerſas res & perſonas, et tunc dictio Cum ſtat copulatiue. & ita loquuntur contraria. Aliquando ponitur inter res eiuſdem ſpeciei, & tunc ſtat aggregatiue. Non ſunt hic alia.

ADDITIONES.

a Contra hoc opponitur quòd pater manumitteſ filium, vt in rub. ff. ſi quis a parente fuer. manu. & tamen dat ſibi libertatem, cum ſit liber, nec detegit. Sed dic quòd in dicta rubi. exponitur manumiſſus, id eſt, emancipatus, vt ibi dicit glo. per text. expreſſum in l. i. §. alienatio. ff. quando act. de pecu. eſt annalis. Sed contra illam ſolu. facit tex. in l. Pantonius in prin. ff. ſi quis à patre ſuę. manu. vbi. tex. dicit, emancipatus & manumiſſus. Ego puto quòd iſta ſit veritas ſcilicet quòd de iure Digeſtorum filius in emancipatione dicitur manumitti, & ſibi dari libertas: quia vt dicit tex. in l. liberos. §. i. ff. de capit. di. de iure Digeſtorum nõ poterat fieri emãcipatio, niſi intercedente venditione & manumiſsione: nam pater volens emancipare filium vendebat eum vni, qui poſtea eum manumittebat, & hoc modo liberabat à patria poteſtate, vt eſt tex. & ibi glo. declarat, in. §. præterea. infra quib. mod. ius pat. pot. ſol. Quia ergo filius in emancipatione vendebatur, & poſtea manumittebatur, dico quòd ſibi dabatur libertas, cum non eſſet liber. Verum quia hodie iſta forma emancipationis eſt ſublata per dic. §. præterea, & l. fi. C. de emancip. lib. hodie filius non dicitur manumitti, niſi in propriè in emancipatione.

b Aliquando tamen priuatio non præſupponit habitum. Bello. libro ſecundo. Supput. c. xvii.

c Vide Bal. formãtẽ hanc quæſtionẽ in caſtro cõceſſo, ita vt nõ exeat manus illius cõceditur. infra l. manumiſsiones. ff. de iuſt. & iur. dicẽs ibi Bal. ꝙ in caſu prędicto, ſi qs locaret aliciui potẽti domũ vel caſtrũ ſine ſpe recuperationis, quòd tunc diceretur exire manum, nec obſeruare promiſſa ad hoc allegat text. in l. qui habebat, de leg. iii.

1 Manumiſsio facta in ultima uolũtate manus ſolenni, ualet tanquam facta inter uiuos.
2 Seruus poteſt inuitus manumitti,
3 Quod alteri non nocet, & tibi prodeſt, facilè concedi poteſt.
4 Filius familias inuitus non poteſt emancipari
5 Differentia eſt inter ea que ſunt cõtentioſe & uolũtarie iuriſdictionis.
6 Licet uerba legis ſint generalia, tamen reſtringi debent per aliam legem ſpecialiter loquentem.

5 MVltis autem modis Manumiſsio poteſt fieri tam inter viuos, quam in vltima voluntate: & quo' ad actus voluntarię iuriſdictionis exercendę omnis locus honeſtus iuridicus appellatur

pellatur, hoc dici. Diuiditur in tres partes. Nam in pri-
ma parte ponit quot modis manumiſsio fieri poteſt,
In ſecunda, quot ſunt libertinorum ſtatus de iure anti-
quo. In tertia refert ius nouiſsimum. Secunda ibi liberti-
norum. Tertia ibi, ideoque noſtra. Nota ſummarii.
Secundo no. in uerbo, multis, ꝙ tres appellantur mul-
a ta ut dixit ſupra de iure perſon. §. fi. Item no.[a] ſeruos
poſſe manumitti nedum in ultima uoluntate, uerum-
b etiam inter uiuos[b]. Item no. quòd licet olim triplex
eſſet ſtatus libertinorum, hodie tamen unus eſt, quia
c omnes plena libertate utuntur. In glo. uindicta,[c] ibi,
initium. & hęc bona. In glo. in uerbo, quod libet. dici
1 te, † quòd manumiſsio facta in teſtamento minus ſolē-
ni, ualet ut facta inter uiuos, non autem ut facta in te-
ſtamento, & ita tenuit glo. in l. i. §. i. C. de lati. lib. tol.
2 In glo. ſerui, in fi. not. † ſeruum etiam inuitum manu-
mitti poſſe. quod poteſt ratione ſuaderi. Nam unuſ-
quiſque naſcitur liber. l. i. in fin. ff. de uent. inſpi. Vnde
cum interſit Reipublicæ ſubditos habere liberos, mini-
mum ſi poſſunt inuiti manumitti, præterea nullum eis
3 præiudicium affertur, ſed Reipubli. cōmodum. † quod
ergo tibi non nocet, & alteri prodeſt, facile concedi po-
teſt. l. ſi quod ad te. ff. de euict. l. ij. §. idem notarius, de
4 aqua plu. arcen.. Item not. † nec filios poſſe inuitos
emancipari. Ratio, quia hic non tractatur de commo-
do uel de incommodo reipubli. Ita enim poſſunt filijfa-
mil. ad honores prouocari, quemadmodum filij eman-
cipati. facit l. filiusfamilias. ff. de procurato. In gloſſ.
d tranſire, ibi, poterat, not.[d] quòd ea, quæ poſſunt fieri
ſine prætore, facta coram eo etiam extra iudicium, va-
lent & tenent, ſimilis eſt gloſſ. in l. qui teſtamento. §. i.
5 ff. de teſtamen. In fin. glo. not. † quòd ea quæ ſunt cō-
e tentioſę[e] iuriſdictionis, non poſſunt exerceri niſi in figu-
ra iudicij, iudice pro tribunali ſedente; ea autem quæ
ſunt uoluntarię iuriſdictionis poſſunt exerceri coram
prætore extra iudicium. fa. l. ij. ff. de offic. procon. & le-
f gati. In fin. gloſſ.[f] in verbo, libertinis, ſi quæratur,
quare poſſunt liberti in ſeruitutem reuocari. d. c. vt not.
per gloſſ. ord. in l. manumiſſus. C. de liber. & eorum
libe. In gloſſ. fin. ſuper verb. diſcrimine. not. quòd
6 † licet verba ſint generalia, reſtringi tamen poſſunt &
debent per aliam legem ſpecialiter loquentem. cōcor.
l. quamuis. ff. de inius uocan. l. vt gradatim. §. ſed ſi lege.
ff. de muneribus & honoribus. per. Barto. in l. i. ff. quod
ui aut clam. per Cano. in cap. item cum quis. extra de
reſtitu. ſpolia. Et ideo ſi ſtatutum dictauerit quod con-
tra inſtrumentum publicum nulla poſsit opponi exce-
g ptio, poteſt tñ opponi ſi alio ſtatuto permittatur.[g]
In glo. in uerbo, additis, & eſt ratio, quia dominus
linquendo ſeruum ægrotantem, uidetur ipſum habere
pro derelicto. l. ij. ff. de infamibus. l. Thetidis. ff. pro de
relicto, unde ſerui ipſi occupanti conceduntur. §. quod
in nullius. infra de rerum diuiſio. Ibi, proſtituit. Et
hoc prouenit propter odium prauę adeo mercantię hu-
manæ carnis, ut habetur in d. l. unica. ibi, proceſſerunt,
& eſt ratio, ne quis defraudetur teſtimonio publico,
& per illum textum conſuluit Bald. tempore ſchiſ-
matis pro Papa prius electo, ne populus defraudare-
tur de teſtimonio publico, quia publice pro Papa
h tenebatur[h].

ADDITIONES.

a Not. etiam, quòd manumiſsio poteſt fieri nedum in loco
prophano, ſed etiam in eccleſia, quia eſt actus voluntarius.
An autem alii contractus voluntarii poſsint fieri in eccle-
ſia? dic regulariter quòd non quia eccleſia eſt inuenta ad ce-
lebrandum diuina officia. ca. licèt, extra de immu. eccl. nu. vi.
Fallit, niſi iſte contractus eſſet ex cauſa pia, & etiam in legi-
timatione, vt dict. §. quantum, quibus modis natu. effi. legi.
& l. ö. C. de his qui in eccle. manu. Fallit ſecundò, vbi alter
alterum contrahentium non auderet exire.

b Adde tamen, ꝙ licèt manumiſsio poſsit fieri per epiſto-
lam, vt hic, non tamen poteſt fieri per procuratorem: reuoca-
tio tamen in ſeruitutem poteſt fieri per procuratorem. l.
per procuratorem. ff. de obſequ. l. ſed & hæc. §. i. ff. de procu.
glo. in l. penul. C. de liber. & eorum liber. Et cogita de ra-
tione diuerſitatis. Et aduerte, quòd ſicut manumiſsio poteſt
fieri per epiſtolam, ita per nuncium. Et ratio diuerſitatis
inter nuncium & procuratorem eſt ſecundum Angel. de
Are. hic, quia ille qui manumittit, debet eſſe actualiter do-
minus. l. ſi pater. in prin. ff. de ma. vind. quod non eſt in pro-
curatore: ſed nuncius poteſt, quia non facit nomine ſuo,
ſed nomine domini. l. quod ante. §. fi. iuncta l. fi. ff. de conſti.
pecu. & glo. notabil. in l. multum intereſt. C. ſi quis alteri
vel ſibi. Ego puto quòd ratio, quia procurator non poſsit
manumittere, ſit illa quæ eſt Iuriſconſulti in l. ſeruus fu-
rioſi. ff. de manumiſ. & in l. ſi. ff. de cura. furi. iuncta l. i. in prin.
ff. de procur. per quam rationem poteſt cogitare rationem
diuerſitatis, quare poſsit reuocare in ſeruitutem, quia con-
cernit commodum pecuniarium, & ſic adminiſtrationē, ſe-
cundum glo. in d. l. ſed & hæc. §. ii. & ibi Bar. in ſummario,
& glo. in d. l. procuratorem. & l. nec mulier cui. C. de mand.
vind. Similiter nec adoptio nec arrogatio poteſt fieri per
procu. l. nec abſens. & l. poſt mortem. §. ii. ff. de adop. Simili-
ter nec emancipatio poteſt fieri. l. iubemus. C. de emancip.
lib. ibi, precibus ſemel, &c. Similiter nec impetratio ve-
niæ ætatis l. omnes. C. de his qui ueniam æta. impetra. Legi-
timatio autem bene poteſt fieri per procuratorem vel filij
legitimati vel parentes. de quo per Bar. in l. Gallus. §. forſi-
tan. ff. de lib. & poſthu. & l. executore. ff. de execu. tut. Item
diſpenſatio poteſt fieri per procuratorem, vt l. fi. ff. de ſpō.
& c. fi. de procu. in vi. per Barto. in l. qui bona. §. ſi alieno.
ff. de dam. infec. Item adde quòd manumiſsio poteſt fieri
etiam apud iudicem extraordinarium. l. fi. de manu. vind. &
uide de epiſtola in l. non epiſtol. C. de proba. & in l. iubemus.
C. de libe.

c Aduerte ad gl. in verb. vindicta, in prin. dum dicit, id eſt,
cauſa cognita. licet Docto. ita tranſeunt, forte ꝙ gloſſ. non
bene dicit, quia iſta manumiſsio poteſt fieri prætore non ſe-
dente pro tribunali. l. nec eſt. ff. de ma. vind. Sed ea quæ re-
quiruntur cauſæ cognitionē, non poſſunt expediri niſi à iu-
dice ſedente pro tribunali l. ii. §. dies. ff. quis ordin. in bon.
poſſeſ. ſer. l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offi. pro-
con. & l. iii. §. ſi cauſa. ff. de bo. poſ. Niſi dicas ꝙ illud ſit ve-
rum ſi requiritur plena cognitio. ita ſentit glo. in d. §. vbi de-
cretum. & glo. expreſſa in l. uoluit. ff. de interroga. actio. Sed
hic non requiritur plena, per l. an apud Cel. ff. de man. vind.
& niſi fortè in minore, ita ſaluo glo. infra in verb. in trāſitu.
vbi ita expreſſe tenet Ang. per rōnem. quam ibi vide.

d Et iſtam gloſſ. dicit eſſe ſingularem Bald. in l. conſenta-
neum. C. quomodo & quando iud. in v. colum. alleg. Bald. in
cap. i. §. ſi quis vero. de pac. iur. fir. & Bald. in l. ii. C. de iure
emphyte.

e Et licèt communiter dicatur, quòd ea quæ redduntur in
inuitum ſint contentioſæ iuriſdictionis, puto non bene di-
ci, quia manumiſsio etiam redditur in inuitum. l. fin. §. ii. C.
de teſtament. manu. Et ſi dicas, quòd etiam fit in uolentem,
dico illud eſſe in iudiciis. ita eſt tex. in l. inter ſtipul. §. i. ff. de
verbo. obligat. dum dicit, etiam in inuitum. quæ dictio etiā,
eſt implicatiua. Dic ergo, vt dicit Barto. in d. l. ii. ff. de offici.
procon. & ibi etiam Bal.

f Dum glo. dicit, Et alia multa, quæ ſint iſta, vide glo. fi. in
l. fi. C. de bo. libe. Et aduerte ꝙ dum glo. iſta dicit, ꝙ omnia
iſta tolluntur præterea, quæ debentur natura, non bene di-
cit, quia reuocatio in ſeruitutem non eſt hodie ſublata, in
d. §. i. in auth. ut lib. de cætero. & tamen non debetur natu-
ra. Item non eſt uerum, quod omnia illa perdantur, niſi ex-
preſſe renunciauerit, ut hic per Angelum de Are. Et ideo
glo. in d. l. iii. §. ſi cauſa cognita. ff. de bonorum poſſeſsio.
dicit contrarium eius, quod hic, ſcilicet manumiſsio poteſt
fieri de plano.

g Aduerte hic ad unam gloſſellam in uerbo, antea, quid
uelit dicere. & puto ꝙ uelit dicere. iſta praua conditio. ſ. eorū
latinorum & deditiorum. Cogita.

h Ad octauum caſum gloſſ. adde text. in §. fi. infra de adopt.
& ibi poteſt colligi alius caſus. & uide in propoſito text.
valde no. in auth. item ſi quis. la ii. C. de nat. lib. & in cor-

pore

pore vnde ſumitur. Adde alium caſum in l.ij.C.de mulieribus quæ proprijs ſeruis ſe immiſcuerunt. Item dominus inſtituendo ſeruum videtur ei dare libertatem, infra tit.i.in princip.& infrà de hæred.inſtitu.§.i.Item dando eum tutorem infra qui da. tut. poſſ.in princip.ſcilicet ſi dat in teſtamento, vt ibi.

TITVLVS VI.

Quib.ex cau.manu.non licet.

HAEC Rub.continuatur ad præcedentes hoc ordine. Suprà uiſum eſt de libertinis, & de uarijs modis manumittendi, uerùm quia non omnibus manumittere licet, nec ex omnibus cauſis, ideo de his tractaturus Imperator ſacratiſſimus intitulauit, Quib.ex cauſis, &c.

1 *Nemini inter uiuos licet manumittere ſeruum in fraudem creditorum, & de ratione ibi.*
2 *In teſtamento poſſunt celebrari contractus.*
3 *An ſit fauendum paupertati.*
4 *Quis dicatur pauper.*

NOn tamen. Non licet domino actu inter viuos quẽpiam ſeruorum in fraudem creditorum manumittere. In vltima autẽ uoluntate vnum hæredem inſtituendo liberũ efficere poteſt: quod formaliter introductum eſt, ne defunctus ſine hærede decedens iniuria afficiatur, & qui vult conſequens intelligitur uelle omne neceſſarium ei antecedens. hoc dicit. Diuiditur in tres partes. In prima parte ponit dictum: In ſecunda declaratur dictũ. In tertia limitat. Secunda, ibi, nam is, tertia ibi, licet. Ibi uerò tamen, quaſi dicat, licèt dixi ſuprà quemlibet poſſe manumittere, & licet multos modos manumittẽdi tradiderim, non tamen licet cuique manumittere. No. primò,
1 † nemini inter uiuos licere [a] manumittere ſeruũ in frau
a dẽ creditorũ. concor. l.in fraudem. ff. qui & a quibus.
b Secundò not.[b] rationẽ, quia lex Aelia Sentia impedit libertatẽ. Et ſic colligitis, ꝙ legis uoluntas pro ratione allegari poteſt. concor. §. furtiuæ, infra de vſucap. Hæc tamen lex potuit fundari ea rõne. Nam licèt uſus libertatis ſit fauorabilis. l. inter pares. ff. de ſenten. & re iudica. l. Paulus. ff. de fideicõmiſ. libe. non tamen debet eſſe adeo fauorabilis ut tollatur ius creditorum. l. ij. §. ſi quis a prin. & §. merito. ff. ne quid in loco pub. Species enim furti eſt de alieno largiri. l. ſi pignore. §. i. ff. de fur. Itẽ
c not.[c] non licere domino unum ſeruum inſtituere. & liberum facere, etiam in fraudem creditorum, quando nullus alius eſſet exturus domino hæres. Hoc autem fundatur ſuper quadam humanitate rationis, ne defunctus ſine hærede decedens iniuria afficiatur, concord. l. in fraudem, cum ibi not. ff. qui & a quibus. Ex quo colligitis, quòd eadem lex unum permittit & prohibet in diuerſis caſibus, diuerſa ratione ſubſiſtente. Item not. paria eſſe neminem hæredem inſtituere, & inſtitutum non uelle adire. concord. infra de hęred. quę ab inteſta. defe. in princip. Item nota eſſe iniurioſum homini ſi ſine hærede decedat; & hæc iniuria infertur famę, & non perſonæ. §. per contrarium, infra de hæred. quæ ab inteſt. defe. Finaliter nota illum, qui inſtituit ſeruum ſimpliciter hæredem, uideri quoque ei libertatẽ relinquere. Ratio eſt, nam ex quo vult ipſum hæredem eſſe, uidetur quoque tollere maculam ſeruitutis, quę af-
d ferebat impedimentum ad ius libertatis cõſequendæ,[d] arg. in l. illud. ff. de acqui. hæred. In fi. gl. in uerbo, ma
2 numittit, no ꝙ † in teſtamento poſſunt celebrari contractus, concor. glo. in l. hęredes palam. §. fin. de teſtam. & l. i. §. aſſignare. ff. de aſſignat. libe. quo infertur, ꝙ li-
e cet teſtamentum ſit reuocabile,[e] contractus tamen reuo
* cari non poteſt, fuit dictum nota. Dy. in regula iuris.
f Quod ſemel. lib. vi. in fi. glo. in verb. nihil[f] agit. Ratio eſt, quia iſte in reuocatione libertatis allegaret turpitudinem ſuam, hoc eſt, fraudem cõmiſiſſe, ergo non audiendus. l. cum profitearis. C. de reuoca. dona. l. tranſactiones. C. de tranſac. In fin. glo. in verbo, egentes. ſi
3 quæratur, † an ſit fauendum paupertati: dicite breuiter, aut tractamus de onere inferendo, aut tractamus de honore & commodo. Primo caſu, aut illud onus prouenit ex paupertate, & tunc non fauetur paupertati. l. ſi creditores, in prin. de priuileg. cred. l. ſi fideiuſſor. §. fi. ff. qui ſatiſd. cog. Aut onus proueniebat ex diuitijs, & tunc fauetur paupertati. l. ij. C. de alluuio. Aut hoc onus prouenit aliunde, & hic tractamus de fide præſtanda, & non fauetur pauperi, imò diuiti, quia maior fides adhibetur. l. iij. ff. de teſti. §. i. in auth. de teſtib. Aut tractamus de cõmodo uniuerſali, & tunc magis fauetur pauperi quàm diuiti. l. illicitas. §. fin. de offic. præſid. l. Pedius, de incen. rui. nauf. Aut ſecundo caſu principaliter tractamus de honore & cõmodo inferendo, tunc ſi quidẽ honor prouenit ſeu inferri debet ex paupertate, fauetur pauperi: ſi aũt ex diuitijs, nocet diuiti. l. ſi quis ad declinandã. C.
g de epiſc. & cle. In dubio autem paupertas nocet. [g] Nã difficile aut propè impoſſibile eſt ab eo res pręclaras agi, cui facultates deſunt. Sunt enim facultates inſtrumẽta uirtutũ, & nihil habet infelix paupertas durius in ſe, quam ꝙ ridiculos homines facit. Et alibi habetur, heu
h quã mihi mala paupertas eſt hæc.[h] Sed breuiter eſt uidẽ
4 dum † quis dicatur pauper[i]. Gloſſ. in l. paupertas. ff. de
i excuſ. tuto. dicit ꝙ ille appellatur pauper, qui habet ne
* ceſſe ſibi quęrere uictum pro labore ſuo. At gloſſ. in l. ubi adhuc. C. de iure dot. dicit, ille appellatur pauper, qui non habet patrimonium. l. aureorum. l. nonnulli. ff. de accu. Dicite uos, ꝙ hoc reſidet in arbitrio iudicis, qui ex qualitate perſone, ex quantitate patrimonij, ex opinione vulgi, quem aut diuitem aut pauperem appellabit aut iudicabit, & facit glo. in l. illicitas. §. ne tuis. ff. de offic. pręſid. quæ dixit, ſi tibi pauperrimi perdant porcũ, uidentur perdere oculum. Hoc præſtat argum. ad quæſtionem ſecundum Bartol. quòd ſi ſit factum legatum pro puellis pauperibus maritandis, quòd ad officium iudicis pertinet, quę pauperes appellentur, declarare. In dubio tamen dixit Bal. in d. l. paupertas, ꝙ illi pauperes ſunt, quibus de proprio ſudore neceſſe eſt quærere uictum, & dixit eſſe glo. ſingulàrem in l. paupertas. de excuſ. tuto. In fi. glo. in uerb. ſecundum ſimilem gl. habetis in l. eius. ff ſi cer. peta. in l. uiro atque uxore. ff. ſolu. mat. Ex quo colligitis, ꝙ uerba quæ non poſſunt uerificari in præſenti, uerificanda ſunt in pręteritum, per ſubauditum intellectum uerbi, quondam. Ex quo dixit Bar. in l. i. ff. de no. ope. nunc. in quęſtione facti ſe ſaluaſſe inſtrumentum in quo notarius dixerat, Titius filius Sempronij vendidit, & tradidit, & tamen tempore inſtrumenti Sempronius non uiuebat, Nam inſtrumentum ſaluatur à falſo, ſubaudiendo, Titius filius Sempronij quondam. In fin. gloſſ. in verbo, libertate. Hæc glo. facit quòd ſi quis ingrediatur monaſterium pacto appoſito, ꝙ liceat retinere bona, ꝙ ingreſſus uitiatur. de quo in authen. ingreſſi. C. de ſacroſanc. eccle. Item hæc glo. inducitur ad quæſtionem ſecundum Bal. hic. Noſti enim ꝙ ſi teſtator aliquem inſtituit in una re, detracto nomine rei erit hęres inſolidum. l. i. §. ſi ex fundo ff. de hęre. inſtit. Pone igitur ꝙ teſtator inſtituat unum in una re, & prohibeat amplius non habere, erit inſtitutio nulla, de quo per Barto. in l. quoties. §. ſi duo. ff.
k eodem titu. Capio gloſſ.[k] in uerb. noua. ibi, quę eſt contra. Hęc reſponſio non uidetur bona, quia ex quo lex antiqua iſta ſtatuerat, credibile eſt quòd non ſine
ratione

ſatione ſtatuerit: nec alia ratione moueri potuit e. erit lex.diſtinctio.i.l. ſcire leges.ff.de legib. ergo ratio non fuit noua, ſed lege antiqua introducta. Vnde reſpondete quòd hoc uerbum, noua, debet exponi, id eſt, ſingulari ratione, quia iſta ratio eſt notabilis.

ADDITIONES.

a Not. etiam quòd fraus interueniens reddit manumiſsionem nullam niſi aliquis maior fauor interueniat, qui fraudis uitium ſuperet licèt enim ſimpliciter permittatur domino manumiſsio ſerui, intelligitur, dum tamen in fraudem & præiudicium aliorum non faciat: quia ſemper in actu intelligitur. dolus & fraus exceptus.l.creditor.§. Lucius.ff.mand. Adde tu, quòd libertas data in fraudem creditorum, impeditur ipſo iure à lege, quia eſt irreuocabilis. Secus in alia re reuocabili, quia tunc alienatio reuocatur.l ſi ſciens. in fin.de contrahen.emptio. & quòd libertas non ita de facili reuocetur, imò difficiliter, habes ſecundum Angel. hic in text.l. ſi ex cauſa.§.fi.& l.ſeq. ff. de minor. facit §. ſemel. infra eodem, adde tu text.notab.in l.& ſi fine.§.ſed quod Papi.ff.de minor. Et hanc rationem diuerſitatis aſsignat gloſ. in l.ſi nuxali, in princip.in verbo, ipſo iure.ff.de noxalib.quam allegat Nicol.de Neapo.hic prin.

b Not.ibi, egentes homines, fauendum eſſe pauperi, quantum ad libertatem dandam ſeruo in fraudẽ creditorum, vt hic. Item quantum ad alimenta relicta pauperibus perſonis vel locis.l. ſi quis ad declinandam.C. de epiſcop. & cleri. Item quantum ad legatum annuum, quia factum pauperi cẽſetur ad alimenta: ſecus ſi diuiti.l.cum hi.§.ſi in annos ff.de tranſact. Item quantum ad penam extraordinariam vel corporalem.l.ſi quis id quod §.in ſeruos.ff.de iuriſ. omni.iudi. Item prodeſt quantum ad procuratorem pauperem, ut non teneatur pro domino appellare.l. ſi procuratorem.§. ſi ignorantes.ff.manda. Item nec quò ad fidem exhibendã.l. teſtiũ. ff.de teſtib. niſi fortè eius uita eſſet moribus comprobata.l. ſcire oportet.§.fin. de excuſ.tuto. Cætera vide in glo. Item patet hic quòd licitum eſt alios fraudare uſque ad uerecundiam ſuam occultandam. Similiter ad cooperiendam paupertatem non cogitur quis res mobiles oſtendere, ſed ſtatur ſuo ſacramento.C.quando & qui. quarta pars debetur.l.ij.libro x. Et ſic patet quòd lex magis cari pẽdit honorem defuncti, quàm vtilitatem creditorum, & ſic defuncto poteſt inferri iniuria.concor.l.oſſa.ff. de relig. & pro ea agit hæres.l.i.§. primo & l.ſi fortè de iniuriis. Idem etiam ſi relinquat ſeruũ ſuum tutorẽ alicui filio ſuo, vt infrà qui da.tuto.poſ.in prin. ſecundum Ioan.de Plate. Et dum dixi, ad occultandam uerecundiam, adde omnino tex. illum ſingularem in l.quæ omnia.§.i.ff.de pen.& quod ibi Bar.

c Hoc limita per text.not. in l. ſi non lex Aelia Sentia. in princip.ff de inſtitu.hæred. & ibi uide gloſſam i.quã ibi multum commendat Imol. Item limita per text.in l.i.C.de neceſ.ſer.hæredib.inſtit.& cogita de ratione illius text.quia ratio de qua hic uidetur obſtare.

Et ſic not. quòd quoties quis concedit aliquid, uidetur concedere omne illud ſine quo conceſsio non ualeret.l.quidam conſulebant.ff. de re iudica. Hoc probatur etiam, quòd ille qui vult conſequens, uidetur uelle omne antecedens ad illud ut iuribus vulg.

d Et hinc Dyn.dicit in d.l.quod ſemel, quod eſt nouus caſus in quo quis poteſt facere teſtamentum irreuocabile: puta, ſi teſtator dicat, quòd ſi contingat illud teſtamentum reuocari, quòd vult ipſum obſeruari pro contractu. de quo vide Dyn.ibi & Bart.& Ang. in l.ſtipulatio hoc modo concepta.de verbo.obligatio.

* Ita conſuluit Bellonus conſi.lxj.nu.viij.

e Ex hac gloſ.in verbo, nihil, not.quòd faciens aliquid cõtra legem uel ſtatutum in præiudicium alterius, nihil agit in præiudicium illorum ſed in præiudicium ſui ſic, & ſic limitatur l.non diem.C.de legib. Et licet contractus factus cõtra legem ſit nullus, tamen habet locum pena impoſita faciẽti iſtum contractum, iſta eſt glo.not.in l.ſecunda C.de epiſ.audien. & vt de per Bartol.in l.ſi quis legatum.ff.ad legem Corneliam de falſis.

f Petrus dicit quòd truffa eſt dicere quòd paupertas proſit, ſed in quibuſdam caſibus magis pauperi, quàm diuiti fauetur: ſed ab hoc prodeſſe, liberet nos dominus: iſta ſunt uerba Cyn.in d.l.ſi quis ad decli.§.final. Et aduerte, quòd dum gloſ.hic allegat.l.ſpadonem.§.fin.ille text. intelligitur duobus modis, ut ibi per Nicolaum de Neapol. & ſecundum primum intellectum ille textus nihil facit in propoſito, ſed iuxta ſecundum ſic

g Ad ſolutionem contrariorum in gloſſa formatorum, licèt ego ſentiam cum Petro, quòd paupertas non proſit, iunctis uerbis domini Chriſtophori hic, cum quæritur an paupertas proſit, uel non, ex uariis theoricis Docto. hic facio tres caſus. Aut tractamus de honore, aut de onere, aut de pœna imponenda. In primo dico, aut onus prouenit propter paupertatem, & nocet.l.ſi creditores.§.fin.ff.de priuile.cred.l.ſi fideiuſſor.§.fin.ff.qui ſatiſda.cog. Sic intelligo l. Spadonem.§.ſi ff.de excuſ.tut.allegata in glo. pro contrario. aut onus prouenit aliunde, & non nocet.l.ij.C.de alluuio.l.ad ſubeunda.C.de decurio.lib.x. In ſecundo caſu principali, ſi cum honore ſit admixtum commodum, uel ſit incommodũ ſollendum, paupertas prodeſt. l. ſi quis ad declinandam, hic alle.& text.not.in §.ſi quis autem. in authenti.de eccle. ſitu. Sic intelligo l. cum hi.§. ſi in annos, hic allega.in gloſ. & hic bene facit illa extenſio Ludoui.quam ponit in l. ſi uerò .§.de viro. in iiii.fall.ff.ſolu. mat. propter paupertatẽ. facit.l.iam dementis. C.de epiſc.audi. quam tamen non puto ueram. Aut ille honor eſt ſine commodo particulari, & non prodeſt, ſic intelligo §.ſancimus.in authen. de teſti.& l. iii.in prin.ff. de teſti. Et quando teſtis propter paupertatem repellitur, vide gloſ. not.in c.ſi qui. de teſti. quæ mirabiliter limitat l.ad egregias.ff.de iureiuran. & uide gloſſ.illam ſummè ſingularem in §.ſi uerò abſunt, in uerbo, ſubſtantiam. in authen.de hære.& fal. In tertio caſu principali diſtinguo cũ Ange.hic aut in pœna corporali.l.Pedius.hic alleg.& l. capitulum.§.ſerui. ubi Barto.de pecu. aut in pecuniaria, & ſi eſt ordinaria, non prodeſt, quia qui non habet in ære, luat in corpore.l.ſi.ff.de in ius voc.aut in extraordinaria, & prodeſt. l.illicitas.§.ſi.hic alleg.

h De materia paupertatis, quis dicatur pauper, uide Bart. in l.ſi conſtante.ff.ſolu. matrimo. in prin.& in dicta l.ſi quis ad decli. & in §. ſed propter paupertatem, infrà de excuſa. tuto.& in iuribus hic alleg. Quis autem debet probare paupertatẽ: Dic quòd ille qui ſe fundat ſuper eam, ſiue ſit actor, ſiue reus.gloſ.eſt in l.ſi uero.ff.qui ſatiſda. cogan.& probatur per vulgi opinionem.l. ubi adhuc. C. de iur.dot. uide in dicta l.ſi conſtante.uide infrà de excu. tuto. uide etiam gloſ. in authen.præterea.C.unde uit.& uxo.

* Quis dicatur pauper, uide ſingularẽ conſilium Bello. cõſil.xvj.per totum.

i De hoc uerbo, quondam, per quod ſaluantur inſtrumẽta, uide etiã glo.infra de uſucap.in §.ſed aliquãdo, in gl.pen. & uide aliã gl.in uerb.olim, quæ dicitur ſingularis, in l.i.ff.de oper.uo.nun.quę dicit ꝙ iſtud uerbum, Qondam, importat tria tempora, ſcilicet præſens, pręteritum & futurum.

k Pro expeditione huius gloſ. vide gloſ.in §.i.infra de hæred.inſt.in uerbo, per innouationem, ubi apertè formas contrarium.quod hic tacitè ſoluit gloſ.

1 *Sepenumero homines plus ſperãt eſſe in facultatibus ſuis, quam ſit in illis.*
2 *Quis obligetur ex conſilio fraudulento.*
3 *An libertas directa facilius reuocari poßit quàm fideicõmiſſaria.*
4 *Nemo uidetur rem ſuam iactare.*
5 *Quomodo ignorantia ſit probabilis uel improbabilis.*

5. IN fraudem credito. Vt manumiſſio dicatur in fraudem creditorum, nedum tempus præambulum manumiſsioni, ſed & immediatè ſequens conſideratur: & in ea fraus & euentus requiritur, ut libertas data reuocetur. hoc dicit. Di-
a uiditur in tres a partes. Nam in prima ponit vnum dictum. In ſecunda determinat incidentem queſtionem. 1
In tertia reſpondet tacitę obiectioni. Secunda ibi, præ-
b ualuiſſe, tertia ibi, ſępe. Nata b primo, duo tempora 2
conſiderari ut manumiſsio fraudulosa dicatur, hoc eſt, tempus

tempus præambulum manumiſsionis, & tempus im-
1 mediate ſequens. Item not. † ſæpenumero homines
plus ſperare in rebus ſuis quàm reuera ſit: quod contin
git præſertim quando mercimonia longè abſunt. l. in
fraudem ff.qui & a quibus. Item not.ꝙ in annulan-
da libertate duo requiruntur, fraus, & euentus fraudā-
di creditores.concord.l.1.C.qui manumit. non poſſ. Itē
not.queni ex conſilio obligari: quod verum intelligite
2 † ex conſilio fraudulento, non autem ex conſilio bo-
na fide perueniente, licèt ex eo malus exitus ſubſequa
tur.l.ij.in fin.ff.mand.§.at ſi mand. infra mand.& l.cō-
ſilij. ff. de regu.iur. In gloſſ. impediri, ibi, ſi in frau-
dem. licet Doct.ita pertranſeāt, ego tamen dubius fio
c in hac ratione,[c] videtur enim rectius oppoſitum eſſe di
3 cendum,quòd † libertas directa facilius reuocari poſsit
quàm fideicommiſſaria. Nam fideicommiſſ. libertas
nititur ex authoritate teſtatoris relinquentis, & ex au-
thoritate hæredis manumittentis: directa autem nititur
ex authoritate teſtatoris ſolum.§.i. de ſingu.rebus per
fideicomm.reli.ergo difficilius debet reuocari fideicom
miſſaria tanquam ſubnixa duplici uinculo, & au-
thoritate,quàm directa.argu.in auth. de conſanguineis
d & vterinis frar. in prin. Vnde ego dico aliā rationē.[d]
Nam ideo facilius ex ſolo euentu fraudis libertas fidei-
commiſſ. reuocatur, quia ubi cōtingit creditores re ip-
e ſa[e] fraudari, remouetur uoluntas teſtatoris ab actu.Nā
cum teſtator mandat hæredi ut manumittat ſeruum,
intelligitur mandare ſine præiudicio creditorum, quia
in mandato non uenit aliquid illicitum.l.creditor.§.fin.
ff.manda.l.ſi procurator.in princip.ff.de conditione in-
deb. Sed quando teſtator ipſe directo manumittit &
f credit[f] ſe non fraudare, iſta manumiſsio habet uolun-
tatem domini manumittentis, cuius authoritate ſub-
nixa difficilius reuocatur. Sed contra prædicta allego
text.in l.ſin autem.ff.de inofficioſo teſtamen.ubi habe-
tur quòd libertates directæ facilius reuocantur quàm
g fideicommiſſariæ Solutio,[g] ibi loquitur in teſtamento
annullato per querelā, quo caſu omnia directè relicta
corruunt.l.nemo.ff.de teſtamen. tutel. At relicta per fi-
deicommiſſ.ideo nō corruunt, quia ab inteſtato deberi
poſſunt, vt not.in l.eam quam.C.de fideicommiſſ. In
fin.gloſſ.in verbo, ſæpe.non obſtat hæc l.quiſquis.quia
loquitur in caſu in quo quis ignorat pretium rei ſingu-
laris,quam uendidit,in quo non cadit probabilis igno-
4 rantia.maxime, cum alienat rem propriam, † ne ſuum
alienare videatur, nec iactare. l. cum de indebito. ff.de
probat.& hic loquitur in caſu quo ignorantia verſaba-
tur circa vniuerſum patrimonium, quæ longè proba-
h bilior habenda eſt. Vnde ſi quæratur,[h] an in rebus ꝓ-
5 babilis ignorantia habeat,dicite breuiter,aut loquimur
in rebus alienis, & tūc illa eſt probabilis.l. quanquā.ff.
ad Velleia.in l.fi.ff.pro ſuo.Ratio,quia nemo debet quę
rere facta aliena, niſi ad eum pertineat. Vnde inſurgit
Terentij dictum: Tantum à tua re otij tibi eſt, ut alie-
na cures,quæ ad te nihil pertinent? Aut loquimur in re
bus proprijs, & tunc regula eſt, ignorantiam non eſſe
probabilem.d.l.quiſquis.de rei vend.d.l.fin.ff.pro ſuo.
Hæc regula fallit primò quando ignorantia uerſatur ſu
per facto de longinquo.l.peregre.in prin.ff.de acq.poſ.
ideo,quia memoria hominum labilis eſt, & ex tempo-
ris diuturnitate læditur l.ij.§. ſi quid autem in tanta.C.
de vete.iur. enuc. Et ideo ſcholaris cui ex diuturnitate
temporis deleta eſt memoria lectionis,quia eas non re-
petit, dicitur vti ſtudio deſtitorio.not.glo.in §.fin.in au-
then.de quæſtore. & facit quod notat Seneca in decla-
matione: Solebat mihi bonæ fidei eſſe, ſcilicet memo-
ria,& quæ ei conceſſeram cito reddebat: nunc autē gra-
te quaſſata & longa deſidia,quæ iuueniles animos diſ-
ſoluit, quàm noua audio? Secundò hæc regula fallit in
facto implicito. d.l. in fraudem.ff. qui & a quibus. &
in l.fideicōmiſſaria.C.de confeſ. Tertiò fallit in eo,qui
ſuccedit in loco alterius.l. qui in alterius. ff.de regu.iur.
Quartò fallit in rebus per alium adminiſtratis.l. fi.ff.ꝓ
ſuo.l.ſi quis iuſtificatus.ff.depoſi.

ADDITIONES.

a Vel melius diuide in quatuor. In prima ponitur dictum
per quod extenditur regula poſita in princi. huius tituli. In
ſecunda ponitur limitatio illius regulæ. In tertia reſpon-
detur tacitæ obiectioni. In quarta ex limitatione infertur
vna concluſio.Secunda ibi præualuiſſe.tertia ibi, ſæpe enim,
quarta,ibi, itaque.

b Quo autem modis præſumitur alienatio facta in frau-
dem? Dic ꝙ ſex modis.Primo, ſi quis alienauerit omnia ſua
bona.l.omnes.§. Lucius ff.de his quæ in faudem creditorum.
Vel aliorum partes.l. propter litem.ff. de excuſ.tuto.Secun-
do,ſi alienat in coniunctam perſonam. l.data. C. de don.ta-
men ſola conſanguinitas non ſufficeret. l.pen.ff.de bo.libe.
Tertio, ſi poſt alienationem reperiatur alienans poſsidere.
l.ficut.§.ſuperuacuis.ff.quib.mod pig.vel hyp. ſolui. Quar-
to, ſi alienatio eſt facta clam.l. i.ff.de ritu nupt.l.non ex te-
ſtimonio.ff.de admin.tut.Quinto, ſi proximè ſequatur de-
lictum, vel interuenit fuga alienantis.l. ſi ventri.§.fin. ff. de
priuil.cred. Sexto, alienatio eſt facta ſub conditione, ſi con-
tingat bona lucrari.l.fin.de ſtipula.ſeruo.& ibi not:& de hoc
vide Bar.in l.poſt contractum.ff.de dona.

c Licet iſtam rationem ſibi adſcribat,tamen eam ponit glo.
in l ſi autem.ff.de inofficio.teſta.Et aduerte ꝙ etiam gl.male
dicit dum vult ꝙ fideicommiſſaria libertas non ſit vltima vo
luntas,quia eſt falſum: ſed tamen gloſſ.hoc non vult; ſed be-
ne malè dicit dum vult ꝙ diſpoſitio domini videtur lex,ſiue
inter uiuos ſiue in vltima voluntate, nam hoc eſt falſum,
quia voluntas ſolum defuncti eſt lex.

d Si tu conſideras iſtam rationem, per eam poteris ſuſti-
nendo gloſſ. reſpondere ad fundamentum ſuprà factum. Et
aduerte quòd manumittens ex cauſa fideicomiſsi non po-
teſt reuocare.l.i.C.de lib. & eorum liber. & uide l.ſequē.ubi
caſus notab.ad duo.Et quòd quando fit manumiſsio ex cau-
ſa fideicommiſſ. non adſit uoluntas defuncti, probatur hic,
quòd etiam non adſit uoluntas fideicommiſſarij, eſt text.in
dicta.l.i.C.de liber.& eorum libe, quia dicitur facere ex debi
to,non uoluntate ſua.Et ad iſtam fideicommiſtariam liberta-
tem uide quod deciditur in caſu notabili.l.ſi quis locuples.
ff.de man. teſtam.& l.in fraudem.C.de teſtamen.manu. de
quarum deciſione uidetur ſatis mirandum.Ang tamen de
Aret.& Nico. de Neap.hic nō cōſequuntur rationem iſtius
gloſſ. ſecundum Ang. de Aret. uoluntas teſtatoris eſt lex ita
in fideicommiſſariis ſicut in directis: vnde tenent ipſi ratio
nem diuerſitatis gloſſ.in dicta l. fina.C. eodem. quia directæ
libertates competunt, ſtatim fideicommiſſariæ autem ſunt
præſtandę per manum hæredis, qui non tenetur ultra vires
hæreditarias.l.ſucceſſores. C. ad l. Falcidiam l.i.§.penulti. ff.
ad Trebellia. quæ ratio non placet mihi, quia imò credito-
ribus tenetur ultra uires hæreditarias,ut habes per iſtum in-
fra de hæred.qual. & differen.in princip. Primum confundi-
tur per dictam legem, ſi quis locuples.ff. de man.teſtamen.
& l.in fraudem.C.eod.item & per l.iiij.§. ſi quis in fraudem
ff.de fideicommiſſ.lib. ubi per adictionem bonorum factam
præcedente præſtatione cautionis de ſatisfaciendo creditori-
bus, non tamen ſuſtinetur fideicom.libertas quamuis ibi hæ
res ille anomalus, ut inquit gloſſ. reputata ſingularis infra
de eo cui lib.cauſa.bon. adiiciuntur,poſt prin.teneatur ultra
uires hæreditarias.

e Adde dum dicitur, ubi contingit creditores re ipſa frauda
ri,etc. tu habes text. de directo. contrarium in d.l.fi.C qui
manumi.non poſſ.niſi intelligas ibi,uoluntas, ſcilicet à prin
cipio.Et ad hoc quando teſtator mandat hęredi ut manumit
tat, intelligatur mandare, dummodo non fraudet, facit in
terminis text ualde not.in l.ſi pater.in princip.ff. de his quæ
in fraudem creditorum. vbi ſi pater concedit filio liberā pe-
culij adminiſtrationem,non uidetur ei conceſsiſſe ut in frau-
dem creditorum alienet.

f Et ſi dicatur quòd errat, & error conſenſum impedit.le-
ge ſi per errorem. ff. de iuriſdictio. omnium iudi. dic quòd
errat in cauſa remota, non in cauſa proxima, iuxta l.ſi ego,

in princ. & ibi notatur. ff. li cert. peta. & l. iii. §. ſubtilius. ff. de
conditio. ob cauſam.
g Iſtam ſolutionem ponit Ioann. Fab. hic, & eam ſimplici-
ter ſequitur Ang. Sed mihi non placet, quia ſequeretur quòd
fideicommiſſaria libertas non ſuſtineretur niſi in caſibus ſpe
cialibus poſitis in dicta l. eam quam. quod eſt contra gene-
ralitatem dictæ l. ſin autẽ. vnde mihi magis placet ſol. gloſſ.
in d. l. ſin autem. & ratio diuerſitatis ibidem per glo poſita.
Præterea, fortè contra rationem & ſol. Ioan. Fab. facit, qu a
etiam in illis caſibus. dicta lege eam quam. ſuſtinetur dire-
ctæ libertates.
h Adde quòd in actibus morientium illi tales præſumun-
tur ignorare uires ſui patrimonij, vt hic, & argumen. l. hac
conſultiſsima §. at cum humana fragilitas. C. qui teſtamen.
fac. poſſ. niſi ex aliqua qualitate aliud præſumatur, puta, ſi
noluit teſtator detrahi falcidiam, & maximè ſi ſunt addi-
ta illa uerba, ſciens uires ſui patrimonij, vt in authenti. ſi
eum teſtator. C. ad legem Falcidiam, & ibi Bartol. Vide
Ioan. de Plat.

1 ☞ *Triplex eſt paternitas.*
2 *Libertas res ineſtimabilis*
3 *Qua ætate mulier poterit ſeruum ſuum manumittere.*
4 *Media uia eſt eligenda.*
5 *Dies inceptus quando habeatur pro completo, & quando non.*
6 *Minor xxv annis non poteſt eſſe procurator in iudicio.*
7 *In re dubia, & perplexa ſemper eſt eligenda media uia.*

5. EAdem lege Aelia Sentia. Minori viginti
annis ita demum manumittere permitti-
tur, ſi cauſa cognita fuerit à iudice proba
ta, & hoc in actu inter uiuos. In vltima ue
rò uoluntate libere manumitti poteſt, ſi manumiſſor
decimumſeptimum annum cõpleuerit, & decimum-
octauum attigerit. hoc dicit ſecundum glo. & commu
nem ſententiam. diuiditur in ſeptẽ. Nam in prima po-
nitur dictum, in quo habetur, minori non licere manu-
mittere ſine cauſa. In ſecunda deſcribit quæ ſint iuſtæ
cauſæ manumittendi. In tertia reſpondet cuidam taci-
tę quæſtioni. In quarta oppon. cõtra l. Aeliam Sentiam.
In quinta ſoluit. In ſexta ponit ius non nouum. In ſe-
ptima, iuris noui rationem. Secunda ibi, iuſtæ. tertia
ibi, ſemel. quarta ibi, cum ergo, quinta ibi, ſed cum li-
bertas. ſexta ibi, ideo. ſeptima ibi cum enim. Nota
a ſummarium. [a] Secundò not. minori viginti annis ſi-
ne cauſa non licere manumittere ſeruum. & hoc uerũ
eſt olim & hodie, ſi manumittatur actu inter uiuos. Si
autem manumittatur in vltima uoluntate, aliter diſpo-
nitur, ut infra uidebitis. Item nota iuſtas cauſas ma-
b numittendi quæ habentur in tex. [b] Tertio nota hic
1 † triplicem paternitatem. Vna eſt per natura inſtitu-
ta, hoc eſt, per genarationem. Alia per doctrinã, ut ibi,
pedagogum. Alia per nutritionem, ut ibi nutricem aut
educatorem. Adde quartam per regenerationem, vt
eſt eo qui leuat aliquem de ſacro fonte. l. ſi quis alum-
nam. C. de nuptiis. Addite quintam per Prælatum, ut
eſt illa qua Prælati patres appellantur, de qua in c. cum
nuntius. extra de teſtibus, de quibus per Bal. in l. paren
tes. C. de teſt. Item not. in vér. ſemel manumiſsionem
ſemel factam cum cauſæ demonſtratione vel approba
tione, non retractari, licet illa cauſa iniuſtã reperiatur.
2 Item no. † libertatem rem inæſtimabilem appellari cõ-
cord. l. Paulus ff. de fideicom. liber. Item not. ꝙ licet
minori xx. anno. non liceat manumittere ſeruum ſine
cauſa inter uiuos, licet tamen in vltima uoluntate ma-
numittere ſi xvij. compleuerit, & xviij. attigerit. Sed
3 hic quæro ultra Doct. † qua ętate mulier poſsit manu-
mittere ſeruũ ſine cauſa in teſtamẽto? Et vř ꝙ poſsit ma
numittere poſtquã cõpleuit xvi. annũ. Nã hic impera-
tor permittit maſculo manumittere pfecto xvij. ann.
nã tunc media eſt uia inter tẽpus habile teſtamento, &
inter tẽpus habile manumiſsioni, iure ueteri. Sed mulier
poteſt facere teſtamentũ in xij. anno. l. qua ętate. ff. de te
ſtamen. & media uia eſt in xvi. ann. perfecto, ergo illo
tpe manumittere poterit in teſtamẽto. In cõtrariũ facit
primò, ꝙ iſte ver. eſt correctiuus. & loquitur in maſcu-
lo, vt probatur in ver. cũ ergo. in uerb. xiiij. ergo nõ eſt
extẽdẽdus ad fęminã. l. pręcipimus. C. de appella. Secũ
do moueor ratione. Nã lex corrigẽs debet declarari ſe-
cũdũ legem correctã. in auth. de filijs ante dot. §. fin. Sed
c lex Aelia Sentia[c] correcta nullã faciebat differẽtiã inter
maſculum & fœminã, ergo nec hęc lex noua faciet. Prę
terea & tertiò. Nã licet iſte uerſ. loquatur in maſculo,
debet tamẽ extẽdi ad fœminã in eadẽ ętate. quia lex no
ua corrigẽs ſuſcipit extenſionẽ uirtute regulæ iuris anti
qui. l. ſi quis ſeruo. C. de fur. ergo iſte ver. virtute Aeliæ
Sentiæ, quæ parificat maſculum fœminæ in ætate intel-
ligi debet etiam in fœmina. Tenendo contrarium poſ-
ſetis reſpondere, ꝙ iſta argumenta faciunt pro, & non
contra. Si enim uirtute legis antiquæ æquiparatur fœ-
mina maſculo, quemadmodum in iſto uer. media uia
eligitur in maſculo, ita & in fœmina erit eligẽda. Quic-
quid ſit hodie iure nouiſsimo, fœmina in duodecimo
anno manumittere poteſt in teſtamento, maſculus in
quartodecimo, vt dicam in gloſſ. in uerb. compleuerit.
4 Item not. † mediam uiam [d] eſſe eligendam. cõcord.
d cap. quærenti. extra de offic. delega ibi, fiat illud cũ me
dia ſemper, etc. Finaliter not. quòd cuicunque in xvi.
anno pro alio poſtulare conceditur. de quo dicam infra
e in glo. [e] Not. ex fin. glo. in verb. minori, ꝙ † dies incẽ
5 ptus habetur pro completo. Contra oppo. de l. iij. §. mi
nore. ff. de minoribus. Solut. lex fauore minoris ętatis
operatur diem ceptam non haberi pro completa: hic
autem fauor libertatis operatur eam pro completa ha-
beri. Sed iterum contra oppo. de l. in omnibus. ff de
actio. & obliga. Solut. illa loquitur in materia odioſa;
& ideo propter odium dies incepta non habetur pro
completa. Secus autem eſt ubi tractamus de fauore, vt
hic, & l. in vſucapionibus. ff. de uſucap. Si ergo quæra-
tur, an dies incepta habeatur pro completa, dic, aut tem
pus profertur à lege, aut ab homine. Priore caſu ſi lo-
quimur in materia fauorabili, tũc dies incèpta habetur
pro completa, & non completa, ſecundum quod fauor
dictauerit, vt ſupra dixi. Si uero loquimur in materia
odioſa, tunc non habetur pro completa. d. l. in omni-
bus. Poſteriore uero caſu quando tempus profertur,
ſunt diſtinguendi três caſus. Aut enim profertur in ge-
nitiuo: & non habetur pro completa. l. ſi cui. de lega. i.
Vnde ſi teſtator legat tibi fundum tum eris decem an-
norum, non poteris petere fundum niſi perfecto decen
nio. Ratio quia natura genitiui eſt importare ueram
poſſeſsionem. l. i. §. i. ff. de relig. Bart. in rub. de oper. no.
nunc. Non poteſt ergo uere dici habere decem annos,
niſi tranſiuerit. Aut tempus apponitur per accuſati-
uum, & tunc ſi quidem apponitur cum uerbo ſignifi-
cante perfectionem, puta, lego tibi fundum cum perue
neris ad decem annos, tunc ultima dies incepta decẽ-
nij non habetur pro completa & perfecta. l. non puta-
bam. ff. de conditio. & demõſtra. Ratio, quia uerbum,
peruenit, rem perfectam ſignificat. l. ſi urbana. §. per-
noctare. ff. de verbo. ſignifica. l. i. in fin ff quod quiſque
iuris. Aut ponitur in accuſatiuo ſine verbo ſignifican-
te perfectionem, puta, lego tibi fundum ad decimum
annum ætatis tuæ, & tunc dies incepta habetur pro
completa: quia dictio, ad, ponitur pro iuxta. l. quidam
libertus. ff. de ſeruit. vrba. prædio. l. ſtruitem. §. qui ad
ianuam. ff. quod vi aut clam. Aut tempus profertur in
ablatiuo, & dic, aut uerba executiua referuntur ad de-
bitorem, & dies incepta non habetur pro completa l.
qui hoc anno. ff. de verbo. oblig. §. qui hoc anno infra
de inut. ſtipu. Vnde, ſi dico, dabo tibi hoc anno mille, nõ
poteris

poteris me conuenire niſi elapſis omnibus partibus an-
ni. Ratio, quia quando verba executiua referuntur
ad debitorem, tempus intelligitur appoſitum ad eius
fauorem, vt longam habeat dilationem. Regitur ergo
ſecundum quod fauor debitoris dictat, qui eſt vt non
habeatur pro completa.l. eum qui calendis.§.fina.ff.de
verb.oblig. Aut uerba executiua referuntur ad credito-
rem, puta, habebis à me decimo anno mille, & tunc
quia verba executiua ſunt prolata in tui fauorem, dies
cepta habetur pro completa.l. ſi ita libertas.ff. de ma-
nu.teſt.& pro hoc facit glo.ſing.in l.Lucio.ff.de lega.ij.
& hæc uera ſecundum communem opinionem Doct.
Aliter tamen dixi in l.ſi cui.de lega.i.& dicatis vt ibi.
f Glo.apud concilium.[f] Gloſſ.in verbo patrem.[g]
g In fi.glo.in verb.xvij.colligitur, ꝙ † minor xxv.annis
6 non poteſt eſſe procurator ad iudicium,[h] & hanc opi-
h nio.tenuere communiter Doct. pro qua allegatur pri-
mò l.minor.ff. de procu. ſecundò allegatur l.exigendi.
C.eo.tit.tertio allegatur ratio. Nam in perſona procu-
ratoris fundatur ſubſtantia iudicij.l.i.C.de ſent.& inter.
omn.iud. ergo eius perſona debet eſſe legitima,hoc eſt,
annorum xxv.l.i.& ij.& C.qui legit.perſo.ſtan.in iu-
dicio habeat l.fina.C.de his qui ven.ætat impe. Oldra.
uero, & Iaco.de Aret.tenent contra gloſ.dicentes quod
maior.xvij. annis licet minor xxv. poteſt eſſe procu-
rator.mouentur per l. ſi colectaneus.ff.de manu. Secun
do mouentur per hunc tex.qui neceſſario intelligi de-
bet de procuratore ad iudicia. Nam ſi intelligeretur de
procuratore ad negotia, hæc non eſſet iuſta cauſa ma-
numittendi, cum ſeruus ita poſsit procurator conſtitui
ad negotia ſicut homo liber. l. denique.§.fi.ff. de mino.
l.& ſi quid §.parui.ff. de inſtit. Præterea, fruſtratorie
hic requireretur ætas xvij. anno. cum ætate minori ad
negotia procurator conſtitui poſſet l. nam plerique. ff.
de inſtit. l.denique.§.fina.infra eod.titu. Tertio mouen-
tur, nam procurator cōſtitutus ad negotia poteſt age-
re & experiri in iudicio, cap.qui generaliter. de procur.
lib.vi. Cum ergo minor xxv.ann.maior. xvij. poteſt
pro alio poſtulare:l.i.§.pueritiam.ff. de poſtul.§. fi. in-
fra eod. ergo poterit procurator conſtitui, conſequentia
i eſt bona.per l.i.§.i.de poſtula.[i] Finaliter mouentur ꝙ
imputari debet domino,qui conſtituit procuratorē ęta-
te min.arg.in l.mandato.§.fin.ff.de minor. Non obſtat
l.minori. & l.exigendi.qui loquitur in procuratore in-
teruenientе ex parte rei ſine mandato, in cuius perſo-
na fit executio.l. uij.de ſenten.& re iud l. Plautius.ff.de
procu. Secus eſt in procuratore ab actore conſtituto,
quia tunc ſubeſt quod conſtituenti imputari poteſt.Nō
obſtat ꝙ minor non habeat legitimam perſonam,quia
iſtud non eſt uerum quando interuenit cum mandato
alterius perſonæ, ſeu defectus ex perſona conſtituentis
ſupletur, quod conſideratur.argu.optimum in l.neque
per ſe.C.de hæred.inſtit.in l.non ideo minus,ff. eod. Tā
men hodie iſta q. eſt ſedata per ius canonicum, quo eſt
ſtatutū, ꝙ in iudicijs requiratur ętas xxv.annorum,in
negotijs uero xvij.cap.qui generaliter. de procur. libro
vi.& ita eſt tenendum: quia ubi articulus eſt dubius de
iure ciuili,& clarus de iure Cano. ſequimur ius Canoni
cum,etiam in terris Imperij: quia non dedignantur le-
ges ſacros canones imitari. cap. dilecti.de iudicijs,cap.
pen.de donat.inter.uir. & uxorem.capit.i.de oper. no.
nuncia. In gloſ. in uerb. ſiue falſa ibi, l.qui agnitis.
pro gloſ.quæ bene dicit, adduco.l.cum uero.§.ſubuen-
tum. de fideicommiſ.liber. Suadetur & ratione:nam
quando iudex interponit decretum ob falſam cauſam, a
id eſt,non ueram non interponit neque conſentit ut iu-
dex,quia error circunſcribit conſenſum:& ideo decretū
nullū, tāquam euacuatū, uoluntate prætoris.l.i.§.hęc uer e
ba.ff.ne uis fiat ei. & l. Seiæ. egreſſe.tutor.ſi petitus.ff.
de tutor.& cura.dat.ab his.l.i.§.quæſitum.ff.de appel.

l.i.& ij.ff. de iudi.l. Pantonius.de acquir.hæredit. l.ſi
per errorem.ff.de iuriſd.omn.iudi. In fi. glo.in verb.
retractatur.ex hac glo.dicit Bal. ꝙ poteſtas qui cōdu
k xit vicarium[k] vſque ad annum,ſi ignarus reperiatur,
poteſt eum repellere,& hoc fauore reipub.quam debet
adminiſtrare. In glo.in verb. ſed cum libertas. ibi, l.li-
bertas. Concludit ergo glo. ꝙ pretium liberi hominis
venditi penes emptorem remanet: ſed puto gloſ.bene
non dicere,per l.i.ff.quib.ad lib.proclama.nō.lic. Præ-
terea cum lex requirat pretium debere apponi in homi
ne libero. qui patitur ſe uenundari, & vult illum parti-
cipare, ꝙ non faceret hoc caſu fruſtratoria eſſet hæc re
ſtitutio pretij. & hoc uidetur tenere glo. in §.fina.ſupra
de iure perſo. Ad argumentum ꝙ libertas eſt inæſtima
l bilis,[l] fateor: ſed hic nō æſtimatur libertas, ſed æſtima
tur ſeruitus putatiua: quia ille,qui emit,putat hūc ſeruū
eſſe,aliter eſſet emptio nulla.l.& liberi.ff. de contrahē.
7 emptio.cum ſimi. In fin. dicite, ꝙ † in re dubia & p-
m plexa, media[m] uia eſt eligenda. ite ſequitur hic: ad iu
re clare & aperta nequaquam. ita loquuntur iura con-
traria. Quod facit contra conſuetudinem ruſticorum,
qui in re quacunque clara per medium iudicant,ut not.
n in glo.d.l.Neſenius. Glo. impleuerit.[n] Glo.poſtu-
o lare.[o] Aliæ gloſſ. bene loquuntur.

ADDITIONES.

a Not. primò ibi iuſtæ cauſæ, ꝙ manumiſsiones fiendæ à
minore, debent fieri ex iuſta cauſa, cuius iuſtitia relinquitur
arbitrio iudicis: quia quando dubitatur de probatione cauſæ
ſtatus, relinquitur arbitrio iudicis.l.etiam.in prin ff de.ma-
numiſ.uind.ſicut & alias ſtatur declarationi iudicis ſuper for
ma mittendi ad conſilium ſapientis,ut not.Bar.in l. iuſiuran
dum & ad pecunias.§.fi.ff.de iureiur.

b Per iſtas cauſas hic enumeratas patet, quòd pater poteſt
conferre beneficium manumiſsionis filio & econuerſo. Ex
quo infertur, quòd pater doctor poteſt dare inſigna doctora
tus filio,& econtra: & ſimiliter pater miles, &.econtra.l.i.&
ii.de offic.pręſid. Ad dum in tex. ponitur iuſta cauſa manu-
mittendi,ſcilicet procuratoris habendi gratis, oppono.de l.fi.
ff.de manu.vindic.& ibi glo.ita opponit, & nihil ſoluit.

c Puto econtra:nam lex antiqua parificat contractus & ulti-
mas voluntates.l.ſeruum filii.§.cum qui & l. quæ de legato.
ff.de lega.i.& tamen l. noua corrigens l. Aeliam Sentiam in
vltima uoluntate,non corrigit inter viuos,ut vult glo. hic in
verbo, inter uiuos, & omnes ſequuntur. ergo ex parifica-
tione non inducitur extenſio in correctoriis, vt hic tenet
Ang.in ver. cum ergo.

d Sed aduerte,quia Imperator hic non uidetur elegiſſe me-
diam uiam. Nam ſi lex Aelia Sentia uolebat non eſſe minorē
xx.annis,& ſic non requirebat ꝙ attigiſſet xxi.& conſequē-
ter ſufficiebat eſſe in ultima die xx.anni,ut eſt tex.in l.i.ff.de
manu.& glo. hic ergo Imperator non uidetur eligere mediā
uiam ſi vult quòd attigerit decimūoctauum annū, quia ſatis
eſſet quòd eſſet in ultima die decimiſeptimi anni. Cogitat:ni
ſi dicas quòd Imperator hic uerè non uelit eligere mediam
uiam; vt probat tex.iſte,ibi, mediam quodammodo. Et quòd
non ſit media uia,patet etiam, quia eſſet differentia ſex ho-
rarum, per d.l.qua ætate.ff.de teſtam.

e Adde & not.ex iſto tex. ibi, ſemel. cum gloſſ. quòd decre-
tum interpoſitum ex cauſa non iuſta, ſed tamen approbata,
uel ex falſa cauſa, ualet,& non poteſt retractari: quod eſt ue
rum ſi falſa cauſa fuerit allegata & approbata ſine obiectio-
ne & dolo partis & iudicis, ut hic, & l.iuſta.§.i.ff. de manu.
uindic. & in præſentia partis,non in abſentia, ut l.i. C. ſi ex
falſis alleg.excu.ſit. Sed ſi decretum fuerit obreptitium,tunc
eſt ipſo iure nullum.l. cum uerò.§.ſubuentum. de fideicom.
liber.& l.ſi præſes. C.de prædiis min.ubi obreptio uenit ex
cauſa actoris, aſſerentis eſſe debitum quod non erat. l. i.§.
hæc uerba.ff.ne uis fiat ei. ſiue ex cauſa conuenti, quia di-
cebatur latitare, cum non latitaret. l.Fulcinius.§ ſi quis ue
rò.ff.quib.cauſ. in poſſeſ. eatur. ſiue ex cauſa iudicis obre-
ptionem ſcientis.argu.à contrario ſenſu in l.ſi forte.ff.de offic.
præſi.& arg.l.quæſitum.cū ibi no.ff.de iudi. ſiue ex cauſa fa-
cti.quia detur tutor habēti tutorē quaſi nō haberet.l.tutor ſi

petitus.ff.de tutor. & cur .dandis ab his, ſiue ex cauſa iuris, quia iudex pronunciat minorem aiiij. annis potuiſſe teſtari. l.ii.C. quando prouoc. non eſt neceſ. & l. qui teſtamento.ff. de excuſ.tut. Et iſta ponit Angel.de Aret.hic.

f In glo.apud concilium.ibi,l.penul.§.penul.& fin. Hæc prima expoſitio, vt per Angel.hic & ſecundũ me,iuncta expoſitione glo. in §.multis.in verb.vindicta ſupra de libertinis. vult vnum notabile,quòd licèt manumiſsio fienda à maiore poſsit fieri coram prætore in quocunque loco, tamen fienda à minore non poſsit fieri niſi prætore ſedente in loco maiorum. poſſet eſſe ratio,quia iſto ſecundo caſu requirit plenam cauſæ cognitionem, vt dixi in §.multis. & hic per Angel.de Aret. In aliis partibus gloſſ.dic ut hic per Ang.de Are.quem vide infrà. De hac gloſſ.ultra ea quæ ſtatim dixi,aduerte,ꝙ iſta gloſſ.in fin.ad quam nemo aduertit ſecundum Nico. de Neapo. vult, quòd manumiſsio ex vindicta competat iure magiſtratus, ergo eſt delegabilis, quia iſta ſunt correlatiua. vt l.i.in princip. de offic. eius cui man.eſt iuriſdi.quod eſt falſum, vt l.ii.in princp.eod.titu. iuncta gloſſ.i. Et dicit Nico.de Neapo.ſe non videre qualiter hęc gloſſ. poſsit ſuſtineri. Tu dic ſecundum quod vult glo.& alii in d.l.ii.in princip.& Angel.de Aret.hic ſi manumiſsio eſt fienda à maiore, tunc quia non requiritur plena cauſæ congnitio, poſſet fieri coram quocunque magiſtratu, & eſt uoluntariæ iuriſdictoinis, & poſſet delegari. Ita ſaluetur glo.hic ſi autem eſt fienda à minore,tunc quia requiritur plena cauſæ cognitio, non eſt uoluntariæ iuriſdictionis, nec poſſet delegari, ita loquitur d.l. ij.in princip.& ibi glo. Vnde ſi referas iſtam glo. ad §.noſtrũ malè diceret, nec poſſet ſaluari.

g In glo.patrem.dum dicit, ꝙ ſi ſeruus habeat filiũ ex domina, ꝙ ille eſt filios & dominus, hoc dictum de domino uidetur mihi quòd ſit contra dictam l.i.ubi ille filius debet eſſe in nuda libertate, & nihil habere de bonis matris vllo titulo, Niſi ſuſtinendo gloſſ. dixeris, illum text. loqui poſtquam quis fuit accuſatus.

h Adde & dic, quòd regulariter procurator ad iudicia debet eſſe maior xxv.annis, vt hic in gloſſ. Fallit primò iſta regula in filio comparente pro patre abſente in iudicio, qui licet ſit minor.tamen ualet eius comparitio, nec hoc caſu poteſt petere reſtit.in integ.ſi ledatur pater, iſte eſt caſus in d. l.exigendi.C.de procur. & ibi not. Adde etiam quòd maxima eſt differentia. vltra hanc, de qua io glo.inter procuratorem ad negatiua,& ad iudicia,quia procurator ad iudicia nõ poteſt procuratorem ſubſtituere ante lit.conteſt.l.procuratoribus, & l.neque.C. de procur.ſed procurator ad negotia ſic, per l.ſi procurator.§.i.ff mandati. Adde ꝙ aduocatus nõ poteſt eſſe minor xvii.annis,infra eod.§.cum.n.& l.i.§.pueritiã. de poſtu.Sed Iac.de Are.& Old.intellexerunt ꝙ hic dicitur, ꝙ ſeruus maior. xvii.annis, poſsit manumitti, ut ſit procurator,ut intelligatur ad iudicia, quia ad negoria ſeruus poteſt eſſe procurator.l. ſeruum quoque.in prin.ff.de procu.& l.i.§.cum autem.ff.de exercit.Sed Doct.in d.l.exigendi.C.de procu.& in l.ſi minor.ff.de minoribus,tenent contrarium, ꝓ quibus eſt hodie caſus in d.c.& generaliter.vbi non poteſt minor.xxv.annis eſſe procurator ad iudicia, niſi in caſu ſingulari dictæ l.exigendi.ſed ſeruus bene poteſt eſſe generalis inſtitor,ut iuribus alleg. An minor xxv.annis poſsit eſſe procurator ad iudicia? Dum gloſ.hic allegat l.ſi procuratorem.adde quòd eſt in §.ſi quis mandauerit. Et pro hac parte facit, quia per interuentum procuratoris non debet fieri deterior conditio aduerſarũ.l.ii.§.defendi.ff.ex qui.cau.in poſ. eatur. ſed ita eſſet hic: nam ſi minor committeret delictum,puta eſſet contumax,reſtituaretur.l.i.C. ſi aduerſus delict. & tamẽ principalis dominus non. Sed dic quòd illud non debet eſſe in conſideratione ad impediendum conſtitutionem procuratoris, cũ quilibet præſumatur bonus: quia ſi minor dolo deliquit, non reſtituitur.d.l.i.& l.ex cauſa.§.penul.ff. de minoribus. Si uerò ſine dolo fuiſſet contumax etiam maior poſſet reſtitui ex clauſula. Si qua mihi iuſta cauſa, etc.per illam no. doctrinam Bart. in l.i.§.ſi quis propter.ff.de itio.actuque priua.de quo habes plures glo.ut ibi dixi.

l Adde dum hic allegatur l.i.§.i.de poſtul, melius per l.militem.C.de procura. Sed dic ilud eſſe uerũ ubi eſt eadem ratio, ut ibi, ſcilicet ne propter officium procurationis auocetur ab officio armorum: quæ ratio etiam militat in aduocatione. Pro hac etiã parte uidetur ꝙ poſsit induci d.l.minor xxv.annis.quæ adducitur in cotrarium hoc modo. Nam dicitur ibi ꝙ minor xxv.annis non poſsit eſſe defenſor,quia reſtitui poſsit: ergo ſi non poſſet reſtitui poſſet eſſe defenſor: ſed minor conſtitutus procurator habet mandatum,alias nõ eſſet procurator, ut patet ex diffinitione poſita in l.i.C.de ꝓcurat.ergo non poteſt reſtitui.l. cum mandato. in prin.ff de minori.ergo poterit eſſe defenſor.ſed aduerte reſpondendo, ꝙ licèt in d.l.minor. ponatur ſolum illa ratio, ſcilicet ne reſtituatur,tamen in l.exigendi.ponitur, alia.ſ.quia non eſt legitima perſona: unde tunc ſuccedit quòd quoties duæ rationes ſunt, licet ceſſet vna, ſi habet locum alia, etc.

k An poteſtas qui conduxit uicarium uſque ad annum, poſſit ipſum expellere ante annum, ſi uidet eum ignarum literarum,uide intrà quib.mod. re contrah.ob. in prin. & Bar.in l. cum quid.ff. ſi cer.peta.

l Aduerte quòd glo.probat quòd libertas ſit inæſtimabilis, hoc modo: Si liber homo uendit ſe ad pretium participandum,pretium remanet penès emptorem,ergo libertas eſt inæſtimabilis.Sed iſta nõ uidetur bona cõſequentia,& prima ſrõte illud arg.glo.nullo modo uidetur concludere.Sed ſecundũ Nic.de Neap.hic,glo. uoluit hoc modo ꝓbare: ſi liber homo vendatur ad pretium participandũ,licèt uenditor aut uenditus nõ habeant pretium, tamẽ ille efficitur ſeruus:& ſic licèt pretium nõ fuerit factum uẽditoris, qđ eſt de natura emptionis,ut ff. de acti.emp.l. ex empto. in prin.tamen ille liber eſt effectus ſeruus emptoris, & ſic eſt inæſtimabilis, quia de pretio non curatur. Sed certè hoc non ſonat aut ſapit.

m Dic, quòd aut eſt maior præſumptio pro una parte quã pro alia,& tunc nõ eligitur media uia d.l. Neſennius.in fi. & quod ibi not.glo.contra ſententiam ruſticorum. Secus quando non eſſet maior præſumptio pro una parte, quam ꝓ alia. ita dicit gloſſ.in l.ſed ſi lege.§.adeo.ff.de petit. hæred.ſecundum.Angel.de Aret.hic.

n In gl.in uerb.impleuerit.Ex hac gl.no.Ang.de Are.hic,ꝙ lex noua corrigens in vno caſu, nõ extenditur ad alium ſimilem caſum, uel ſimilem rationẽ habentẽ,declarando ut hic ꝓ eũ.Sed illud habeẽ pro firma cõcluſione apud Doct.in auth. quas actiones,ut per Bal.& alios.C.de ſac.ſanct.eccle. & in l. ſi uerò.§.de uiro.ff.de ſolu.mat. per tex.in l. præcipimus.in fi. & ibi Bar.C.de appella.quẽ allegat gl. hic. Sed ego põdero gl.iſtã uelle aliud, quod eſt ſingulare, ꝙ ſi duo caſus æquiparantur à lege antiqua,lex noua corrigens in uno,nõ intelligitur corrigere in alio. de quo dixi poſt Bar. in auth. & eo nõ obſeruato.C.de teſta. Et ꝙ hic eſſet ęquiparatio à lege antiqua patet nedum per l.ſeruum filii.§.cum qui chirographum. & l.quæ de leg.ff.de leg.i.& l.pactum.ff.de pactis. ſed in terminis propriis eſt ęquiparatio, infrà de l.Fuſia Cani. & C.eod. & tamẽ l.noua,uidelicet.§.i.in auth. ut ſponſ.larg.corrigens in ultima uoluntate, non intelligitur corrigere inter uiuos, ut in hac glo.quam omnes hic ſequuntur.

o In glo.poſtulare.in fin.dic, quòd minor pro ſe eſſe nõ poteſt.d.l.claram.ſi tamen ſit in iudicio, & contra eum feratur ſententia, ualet iudicium, ſed ipſe habet beneficium reſtitutionis in integrum.l.cum & maiores. C. ſi aduer.rem iud. Et iſta glo.ponit rationem quare minor poſsit eſſe in iudicio ꝓ alio,& non pro ſe,& uide Ang.de Aret.hic,quia ſecundũ rationem gloſ.hic ſequeretur quòd minor poſſet eſſe procurator ad iudicia,cuius contrarium tenet gloſ.in hoc.§.in uerbo, ſeptem,& ibi omnes tenent: unde dic,ut per Angel.de Are. hic poſt Ioan.Fab.

TITVLVS VII.

De lege Fuſia canina tollenda.

CONTINVATVR. Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt ex quibus cauſis manumiſſio fieri poſſit uel non, uerum quia manumiſſio interdum prohibebatur à l.Fuſia canina, ideo de ea tractaturus, intitulauit de lege Fuſia canina.[a]

ADDITIONES.

a No. Circa ti.de l.Fuſia cani.ꝙ gl.infrà de oblig.q̃ ex quaſi malef.in prin.dicit ꝙ iudex dubitans circa hãc l. magis punitur à ſyndicatũ quã ſi dubitaret in l.Gallus.ff.de lib. & poſt.

Bonum

1 *Bonum eſt argumentum de contractu ad ultimas uoluntates affirmatiuè.*
2 *Vitium auaritiæ eſt maius uitio prodigalitatis.*
3 *Qui tendit ad mortem, non dicitur mortuus. Qui reperitur portare, non dicitur portaſſe.*

LEge Fuſia canina Poteſtas data dominis
circa ſeruos manumittẽdos actu inter viuos, intelligitur quoque tributa
in vltima voluntate. l. Fuſia canina
ſublata, quæ contrarium ſtatuebat.
h. d. ibi, inuidiam, ſcilicet apparentẽ.
Ibi, alia cauſa, de quibus vidiſtis ſuprà tit. i. Not. ſummarium. Item no. inuidiam eſſe tollendam, quod uerum eſt actiuè, ne tu inuidiã aliĳ feras: paſſiuè nequaquam. Vnde Horatius: Inuidiam placare paras uirtute relicta. l. nec quicquam. §. fin. ff. de offi. procon. & lega.
1 & ibi glo. Item not. † bonum eſſe argumentũ de cõ
tractu ad vltimas volũtates, quod uerũ eſt affirmatiuè:
vnde tenet cõſequentia; hoc fieri põt in contractu, ergo & in vltima uoluntate. Negatiuè uero non tenet: nõ
enim ſequitur, hoc fieri non poteſt in contractu, ergo
nec in vltima voluntate, ut ſuprà titu. i. §. fina. de quo in
l. ſeruum filĳ. §. eum qui chirographum. de lega. i. In
2 glo. in uerbo, Fuſia. in fin. hæc glo. argu. præſtat ꝙ † uitium auaritiæ ſit maius uitio prodigalitatis. Nam auarus non ipſe fruitur facultatibus, nec alium frui permittit: vnde quodammodo canis appellatur auarus, prodigus uero etſi ſe non fruatur, alium frui permittit. In
fin. gloſ. in uerbo morientibus. no. ꝙ viuus moritur. Ex
qua gloſ. infertur ad quæſtionem. Si ſtatuto caueatur,
ꝙ ſi quis portauerit frumentum extra territorium puniatur in decem: ſi aliquis reperiatur in uia portare, non
3 debet puniri: † ſicut nec ille, qui tendit ad mortem, non
dicitur mortuus, ita nec ille, qui inuentus eſt portare
portaſſe dicitur. & ad hoc facit l. i. in fin. quod quiſque iuris. & quod not. glo. in l. arboribus. §. cum illo. ff de uſufruct. quæ dicit, lupus exit ſyluam, non tamen adhuc
exuit. de quo habetur in l. ſi fugitiui. C. de ſer. fugit.

TITVLVS VIII.

De his qui ſunt ſui uel alieni iuris.

HAEC Rub. continuatur ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de iure perſonarum, quemadmodũ homines aut ſunt ſerui, aut ſunt liberi: ſubſequenter uiſum eſt de ingenuis, de hinc qualiter ſerui libertatem nanciſcantur, uſque ad hunc titulum: uerum quia perſonarum alia eſt diuiſio, ideo de ea tractaturus, intitulauit, de his qui ſunt ſui uel alienæ iuris etc.

1 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
2 *Antiquitus erat maxima poteſtas patris in filium, domini in ſeruũ.*
3 *Pater occidens filios tenetur.*
4 *Regulariter nemo cogitur uendere rem ſuam.*
5 *Fauore Reipub fieri poſſunt ea, quæ fieri non poſſent.*
6 *Quando unus doctor atteſtatur de conſuetudine, intelligitur ſeruari illa conſuetudo.*
7 *Acquiſita per ſeruum etiam ex iniuſta cauſa quæruntur domino.*
8 *Poteſtas tributa magiſtro erga ſcholarem, cenſetur tributa marito erga uxorem*
9 *Fraus fit multipliciter.*

SEquitur de iure perſonarũ.
Non ſummatur, quia diuidẽdo ꝓcedit. Diuidit̃ ergo in quatuor. Nam
in prima ponit vnã diuiſionem perſonarum. In ſecunda ponit unã ſubdiuiſionẽ. In tertia atteſtatur de quo
membro diuiſionis ſit in primis tractaturus. In quarta
incipit tractatum. Secunda ibi, rurſus, tertia ibi, videamus. quarta ibi, in poteſtate. Illa quarta diuiditur in
duas. Nam in prima ponit quid ſit ius dominicæ poteſtatis de iure gent. In ſecunda illam poteſtatem mitigat. Secunda ibi, ſed hoc tempore. Illa ſecunda ſubdiuiditur in tres. Nam in prima mitigat dominicam
poteſtatem quo ad mortem & uitam ſeruorum. In ſecunda mitigat quo ad eorum originem. In tertia hanc
mitigationem, probat authoritate diui Pĳ. Secunda
ibi ſed maior. tertia ibi, cuius reſcripti. Ibi, alia di-
a uiſio, [a] ſcilicet ab illa quæ fuit poſita de iure perſona.
in princip. Not. primo ſecundam diuiſionem perſonarum: quia quædam ſui iuris ſunt, quædam autem
alieno iuri ſubiectæ. Not. ſecundo ſubdiuiſionem
perſonarum: quia quædam alieno iuri ſubiectæ ſunt,
quædam ſunt in poteſtate parentum, quædam autem
1 ſunt in poteſtate dominorum. Item not. quod † contrariorum eadem eſt diſciplina: quod verum intelligite quo ad cognitionem, quia vno cognito, quo ad cognitionem cognoſcitur & reliquum, ut hic & l. i. ff. eod.
Quo autem ad effectus contrarium eadem non eſt diſciplina, imo diuerſa, quia ex contrariĳs diuerſi ſequuntur effectus. l. inter ſtipulan. §. ſacram. ver. ſed hæc ſimilia ſunt. ff. de verbo. oblig. Item nota dominicam poteſtatem in ſeruos proditam eſſe de iure gentium: quod
uerum eſt ſi loquimur de ſeruitute quæſita per hoſtilem
capturam, quia talis ſeruitus eſſentialiter eſt de iure gẽ.
ſupra de iure perſona. §. ſeruitus. & l. libertas. §. i. ff. de
ſtat. ho. Si autem loquimur de ſeruitute quæſita per cõtractum venditionis, uel ex partu ancillarum, illa eſſentialiter eſt de iure ciuili, ſed occaſionaliter de iure gentium. §. ſerui. de iur. perſo. l. ſeruitus. ff. de ſta. ho. Item
2 not. ꝙ † olim tanta erit poteſtas dominorum, vt eiſdem
concederetur ſeruos interimere, & eadem erat tributa
patribus verſus filios. l. in ſuis. ff. de liber. & poſthu. Ho
b die uero eſt mitigata [b] in utroque, quia dominus occi-
c dens ſeruum ſine cauſa, punitur [c] perinde ac ſi alium oc
3 cidiſſet. † Pater autem occidens filium tenetur l. Iulia,
de fal. l. i. ff. ad l. Iul. de fal. l. fin. C. de patria poteſta.
Item no. quod ſi domini ſunt nimium ſæui in ſeruos,
d coguntur eos uendere, [d] & hoc fauore publicæ vtilita-
e tis. [e] † Regulariter tamen nemo cogitur uendere rem
4 ſuam, nec operas ſuas locare. l. neque emere. C. de iure
f delib. [f] Ex quo inferunt Docto. & uidi de facto. ꝙ † ſi
5 aliquis ſit damnatus uel decapitandus, nec reperiatur
miniſter iuſtitiæ publicus poterit capi vilis perſona quę
eum decapitet. Vel ſi talis decapitandus non poſſet ire
ad locum iuſtitiæ vel iudicĳ, poſſet capi equus priuati,
& ſuper eo duci. ita not. Bartol. & aliĳ in fin. ff. de pign.
actio. & facit gloſſ. in l. ſtipulatio. §. ſiue autem. ff. de
dam. infect. quæ dixit quod fauore reipub. poteſt ſcriptor poni in compedibus, vt ſcribat doctori. Sed hic
dubitatur, utrum talis electus ad decapitandum, debeat cõſequi operarum ſuarum pretium eodem modo,
& an ob pretium equi accepti pecunia debeat ſolui domino equi allegatur hic tex. ꝙ ſic eodem modo allegatur. l. venditor. §. ſi conſtat. communia præd. & l. ĳ. C.
de his qui pro pre. lib. acci. & l. ſiquis ſepulchrum. ff. de
ſepul. viola. & hoc uerum de iure: quia intereſt reipub.
ne quis re ſua male utatur, vt hic & l. ĳ. ff. eo. Dicit tamen glo. ſing. in l. ſi locus. ff. quemad. ſer. amit. ꝙ de cõſuetudine non ſoluitur pretium a republica, rei ablatæ à
ſubdito per rempub. Et ex hoc erit approbata conſue-
6 tudo, quia † quando unus doctor atteſtatur ita ſeruari
de cõſuetudine, intelligitur ſeruari illa cõſuetudo. ita no.
Bald. in l. de quibus. ff. de legibus. Finaliter not. ꝙ ille qui fraudem committit in legem, actu eſt puniendus.
In gloſſ. ibi, filiusfami. hæc gloſſ. communiter reprehenditur, quia innuit ꝙ filĳfam. ſint ſerui, ex quo

ẽſuduntur ſub illo membro diuiſionis. Aut ſu t ſeruí.
hoc autem eſt falſum, quia licet filij non ſint liberi à pa-
tria poteſtate, dicuntur tamen liberi à ſeruitute. In fi.
glo dicit, ꝙ iſta diuiſio partim eſt de iure gentium par
tim de iure ciuili. Nam inquantũ loquimur de poteſta-
te dominorum, dicitur de iure gẽtium, ut infra eod. ueſ.
in poteſtate. Inquantum uero loquimur. de patria po-
teſtate, dicitur de iure ciuili. l. nam & ciuium. ff. eod. &
infra tit. i. in prin. Glo. in verbo, quædam. Hæc gloſ.
communiter approbatur. Non obſtat. §. ſi ab hoſtibus,
quia dicitur eſſe in pẽdenti, inſpecto futuro euentu: ſed
inſpecto præſenti ſtatu, dicitur ſui iuris. de quo lanſsimè
ibi dicam. In glo. eſſe ibi profuiſſe. vos dicite ꝙ ver-
bum, eſſe, propriè ſtat in ſpecto iure gẽtium quia à pro
prio Verborum ſignificatu nõ eſt recedẽdum. l. ille aut
ille. §. cum in uerbis. ff. de lega. iij. In gloſſ. quærit. ibi,
7 tenetur. Not ꝙ † acquiſita per ſeruum [g] etiam ex cauſa
g iniuſta, domino ſerui acquiruntur. Sed Pet. de Bella Pert.
& Ioan. Fab. tenent contra glo. freti ratione tali. Nam
quod ſeruus domino acquirat, prouenit ex tacita uolũ-
tate domini, quia uidetur hoc ſeruo mandaſſe. l. i. §. item
acquirimus. ff. de acquir. poſſeſ. Sed dominus in dubio
non præſumitur velle quod ſeruus committat quid illi-
citum. l. ſi procurator. ff. de condi. indeb. l. creditores. §.
fin. ff. mand. ergo hæc acquiſita ex cauſa iniuſta, tanquã
euacuata uolunitate domini, domino non acquiruntur.
quam ſententiam tenuit glo. in d. l. quod ſeruus, & in l.
i. ff. commod. Sed contra eam fortiter facit text. in l. ſi
ſeruus uetante. ff. de uerbo. obleg. & l. etiam inuitus. ff.
de acqui. rer. domi. ubi acquiſita per ſeruum acquirun-
tur domino ignoranti & inuito. Docto. communiter
has diſſonas opinio. ita concordant. Aut quærimus, nũ-
quid illicitè quæſita per ſeruum ex cauſa acquirãtur do
mino, quo ad dominium, & dicendum eſt quod ſic. d. l.
ſeruus & l. etiam præalleg. Aut quæritur, nunquid ac-
h quiratur quoad poſſeſsionem, [h] & dicunt quod non;
& ita loquitur d. l. ſeruus. Ratio differentiæ eſt, quia do
minium acquiritur ignoranti. l. cum pater. §. ſurdo. de
legat. ij. quia iuris eſt: ſed poſſeſsio non acquiritur niſi
uolenti, quia facti eſt, & ita communiter tenetur. Puta-
rem tamen in diſtinctè, illicitè acquiſita per ſeruum nõ
acquiri domino. Moueor ratione tali. Nam quod ſer-
uus acquirat domino prouenit ex uirtute l. quæ ita ſta-
tuit, vnde non eſt uerisimile quod lex uoluerit ita ſta-
tuiſſe in caſu improbato & illicito, cum lex ſit ſanctio
ſancta. c. erit. autem lex. diſt. i. Præterea, quod ſeruus ac-
quirat domino hoc prouenit ex quadam fictione legis,
quæ fingit perſonam ſerui eſſe eandem cum perſona do
mini. §. et qui infra de inuti. ſtipu. Sed fictio non ope-
ratur in caſu iniquo. l. denique. l. nec utilem. ff. ex quib.
cauſ. maio. ergo non operabitur in iſto. Ad iura contra-
ria facile reſpondetur, quod loquuntur in acquiſitione
ex iuſta cauſa: & licet generaliter loquantur, reſtringere
tamen ea cõuenit, ne inſurgat iniquitas. l. ſcire oportet.
§. conſequens. & §. aliud de excuſ. tut. Non obſtat arg.
glo. quia ſeruus non acquirit ſibi, nec domino, ſed rema
nebit poſſeſsio vacans. argu. optimum in l. quod meo.
i §. i. de acqui. poſſeſ. [i] In fin. glo. inducitur hæc gloſſ. in
arg. ad quæſtionem, putas: Habes ſeruum nomine Ca
ium, ego habeo ſeruum nomine Sempronium: ego di-
co Sempronio, uade ſupra pontem Rheni; & ſi obuia-
bis homini libero, eſto liber. Iſti duo ſerui incontinenti
vadunt & obuiant alter alteri, quis eorum erit liber an
alter, an neuter, an vterque? Hæc gloſſ. facit ꝙ uterque
k quia eo momento, k quo Sempronius obuiauit Caio
ſeruo, eſt effectus liber, & Caius dicitur obuiaſſe libero
& ideo erit factus liber. de quo in l. Arethuſa. ff. de ſta.
ho. & in l. ſi poſt mortem. in princ. de leg. i. In gloſ. cau
ſa cognita. ibi, ſecundum Ioã. Hæc glo. cõiter approba-
tur: & dicunt Docto, idem in marito erga uxorem, &
8 in magiſtro erga ſcholarem, quia † poteſtas tributa ma
giſtro erga ſcholarẽ, intelligitur tributa marito in vxo-
rem. l. ſed & ſi quecunque. §. fin. ad l. Aquiliam, & ibi
l glo. in fi. Glo. in verbo male vtatur [l] (quia aliæ ſunt
claræ) dicit, quod ille. §: licet debet intelligi quod intereſ
ſe priuati non tangit principaliter reipub. intereſſe, ſed
bene ſecundario & in conſequentiam, ut hic In fin.
9 gloſ. in verb. in fraude enim. dicite quod † poteſt com-
mittere fraudem uendendo ſeruum & conueniendo cũ
emptore, vt poſtea ſeruum reſtituat: & ſic fiat fraus ſe-
gi de modo ad modum. facit l. quamuis. §. ſi cũ eſſent.
ff. ad Vellei. Aliquando tamẽ fit fraus rei ad rem. l. ſed
Iulia. §. mutui. ad Macedonianum. Vnde ſtatutum
m prohibens frumẽtum [m] extra ciuitatem portari, & pũ
niens portantem intelligitur punire portantem farinã:
quia facile fieret fraus de re ad rem. Aliquando tamen
fit fraus de perſona ad perſonam. l. iij. §. ſi debitorem. ff.
de donat. inter vir. & vxor. Aliquando de cõtractu ad
contractum. l. ſi ſponſus. ff. eod. & eſt glo. ord. in l. con-
tra legem. ff. de legibus. Dicatis vt ibi; & in l. non du-
bium. C. de legibus.

ADDITIONES.

Item not. quod Imperator prius tractat tã de his qui ſunt
in poteſtate dominorum, quàm parentum: cuius contrarium
videtur fiendum. Puto ita feciſſe, quia Imperator ſupra in
tribus titulis præcedentibus tractauit de ſeruis ac dominis,
ſcilicet de manumiſsionibus, quę ad ſeruos pertinent: idcirco
vt ſeruorum materiam cõtinuaret, incipit a poteſtate, quam
habent domini in ſeruos, & maximè quia in ſequentibus nõ
tractabit amplius niſi de liberis perſonis: unde ut & bene ꝺ ꝑ
ſe Ponerentur, primò poſuit de ſeruis, & poſtea de liberis.
Ita puto poſſe dici. Poſſet etiam dici quòd poteſtas domini-
ca eſt de iure gentium, ut hic in text. ſed prima poteſtas eſt
de iure ciuili infra tit. i. ergo prius tractauit de ea quæ eſt de
iure gentium. §. ſingulorum. infra de rer. diuiſ.
b Not. etiam ꝙ eſt permiſſa moderata ſeuitia dominis in
ſeruos, & etiam uſufructuario, non tamen licet ſeruum cica-
tricibus deformare. l. i. C. de emend. ſeruorum iuncta l. locũ.
§. ex eo. ff. de uſufr. Sic & permiſa eſt marito in ſeruos dota-
les. l. ſi conſtante. §. ſi maritus. ff. ſolut. matrimo. Sic & magi-
ſtro in diſcipulos. l. ſed ſi quacunque. §. fina. ff. ad l. Aquil. l. itẽ
quare. §. item Iul. ff. locati. & ſic eſt permiſſa propinquis in
propinquos, ut l. i. C. de emend. propin. in gloſſ. Et poteſt pa
ter filium inobedientem facere incarcerari, & iudex debet ca-
ſtigare filium, etc. ad arbitrium patris l. filius. C. de patria
poteſta. l. i. §. ſolent. ff. de offic. præfect. vrb. Et ſi pater nimiũ
ſeruiat in filium, vel cauſam peccandi in filium ponat, cogi-
tur emancipare. l. fina. ff. ſi quis à patre ſue. ma. & l. ſi lenones.
C. de epiſco. aud. Sic & marito eſt permiſſum ea cauſa legiti-
ma mulierem caſtigare, & fuſtibus cedere, ut in § ſi quis au-
tem propriam uxorem. in autheu. ut liceat mat. & auiæ colla.
viij. Sic eſt permiſſa abbati in monachum, ut not. gloſſ. in ca.
quod quis. de regu. iur. in vi. Et iſta ponit hic Ang. de Are.
quæ cadunt infra ſuper gloſſ. in verbo, cauſa cognita. Adde
dum ſupra dixi quod eſt permiſſa moderata ſeuitia, an au-
tem dominus poſsit ſeruum corrigere & occidere occaſione
delicti commiſsi per illum: dic quod ſic in aliquibus caſibus.
Primò, ſi reperit eum in adulterio cum uxore. l. ſi ſeruũ. ff. de
uerbo. obliga. Secundò ſi ſeruus dominum inuaſum ab alio
non adiuuerit. l. ſi percuſſor. in fin. ff. ad Syllan. ubi gloſſ. dicit
quod dominus poteſt eum occidere tanquam beſtiam, cum
hæc ſit iuſta cauſa. licet Iacob. de Aret. ibi illam gloſſ. repro-
bat. Ex aliis autem cauſis non poteſt eum occidere, ſed be-
ne in uinculis tenere, ſed debet iudici præſentare. text. no-
tab. eſt in l. circumcidere. in fin. ff. de ſica. ſecundum Bartol. in
l. prima ff. de his qui ſunt ſui uel alie. iur. Paterfam. autem
pro minoribus delictis domeſticis poteſt familiam ſuam cor
rigere, emancipare, & carcerare. l. reſpiciendum. §. fur-
ta. ff. de pœnis. & l. ſerui & filij. ff. de furtis. & l. prima. §. ſi
quis cauſa. in gloſſ. cohæredibus. ff. ſi quis teſta. liber eſſe iuſ-
ſus fuerit, etc.
c Adde quod hodie punitur ex l. Cornelia, ſicut occidens
liberum, ut l. inde Neratius §. ſi dolo. ff. ad l. Aquiliam, niſi

probaret

probaret quòd ex vulneribus non eſſet mortuus, vt quia poſt triduum ſurrexit, & cum baculo incesſit, vt in gloſ.i. C de eman. liber. & ideo debet adire medicum, qui referat an vulnus ſit mortale vel ne.c.ſignificaſti.extra de homici. Fallit ſi ſeruus meruiſſet occidi, vt quia eſſet repertus cum vxore cauſa adulterii, quia tunc licitum eſt eum occidere, etiam ſi dominus promiſiſſet non offendere eum, quia intelligitur hæc promisſio, niſi aliquid illicitum fecerit per quod hoc mereatur.l.ſi ſeruum.ff.de verb. oblig. Et ſic not. quod moderata ſæuitia eſt permiſſa, vt ſuprà ſcripſi.

d Et ideo dicit Bart in l.i.in fina.verbis.ff.eo. per illum tex. quod ſicut propter nimiam ſeueritatem repellitur dominus à dominio ſerui, ita iudex propter nimiam ſeueritaté repellitur ab officio.

e Item notat ex hoc tex. Angel.de Aret.hic in verb.expedit enim, quod reipub. intereſt ne quis malè vtatur re ſua. Et ſic ſecundum eum.illud quod dicitur, quod in re ſua propria quis eſt moderator & arbiter.l.in re mandata. C. mand.& l.nemo.C.de iudi.vbi dicit text.æquum eſt vnicuique ſua committere, intelligitur ſecundum Angel.de Are. dummodo non abutatur.Ego puto quòd Ang. de Aret. dicit contra caſum legis: quia imò in re propria quilibet eſt moderator & arbiter, etiam in abutendo, vt eſt tex.qui reputatur ſingularis, in l.ſed ſi lege. §. conſuluit.in verb. dum ſe abuti putant.ff.de petit.hæred. Vnde ego dico, quòd quilibet eſt moderator & arbiter in re propria, etiam in abutendo: hoc verum eſt.niſi lex ſibi interdicat, vt hic.

f Not. in verb. ædem ſacram.coniuncta glo. quod fugiens ad eccleſiam eſt ſecurus, nec in ea poteſt capi.l.ii.in fi. C. de his qui ad eccleſ. confu. Idem de fugientibus in cemiterio eccleſiæ conſecratæ. xv.q.iiii.c. ſi quis contumax. Et fit punitio per iudicem eccleſiaſticum de his quæ fiunt in eccleſia, vt per Doct. maximè Cyn. in l.fina. C. de his qui ad eccleſ. confu. & hoc verum niſi pro illo delicto veniret pœna corporalis imponenda, quia tunc poſſet capi, vt not.glo.in §.neque. in authen. de mand. prin. & hoc de iure ciuili. De iure autem Canoni. ſi delinquit in eccleſia, non iuuatur.c. fin. extra de immu.eccleſiarum, ſi autem extra eccleſiam, iuuatur vt non puniatur perſonaliter vel in membro, niſi ſit publicus latro.tex.eſt in c.inter alia.de immu.eccl.

g An acquiſita per ſeruum etiam ex cauſa iuſta, acquirantur domino, vel ne, vide glo. infra per quas perſo. nobis acquiri.§.pen.& vide l.quod ſeruus.ff.de acqu r.poſſeſ.

h In poſſesſione tu melius diſtingue. Aut quæris de ea, quæ acquiritur ex re peculiari, & illa etiam iniuſta acquiritur domino, quia eſt eadem ratio prout in dominio, quia acquiritur ignoranti, ita loquitur l.ii.§.Celſus.cum ſeq.alle.in gl. Aut de ea, quæ non acquiritur ex re peculiari, & quia illa non acquiritur niſi ſcienti, ſi erit vitioſa non acquiritur domino, ita propiè loquitur d.l.quod ſeruus. Et ſi dicis, nonne poſſesſio eſt facti, quomodo ergo queritur ignoranti? Dic ſecundum glo.in l.i.C.de acqui.poſ.& in l.poſſesſio.in prin. ff.de acq.poſ.& in l.denique.ff.ex quib. cau.ma.& Bar. bene in l.ſi is qui pro emptore.ff. de vſuca.quod quædã eſt poſſesſio, quæ habet multum facti & multum iuris, vt eſt illa quæ acquiritur per ſeruum ex cauſa non peculiari, & in iſta requiritur ſcientia domini, aliàs non acquiritur. d.§. Celſus Quædam eſt quæ habet multum facti & parum iuris, vt eſt illa quæ acquiritur per ipſum met dominum. Quædam eſt, & tertio, quæ habet multum iuris & parum facti, vt eſt illa quæ acquiritur per ſeruum ex re peculiari, & illa cum habeat multum iuris, acquiritur ignoranti, Sed caue, quia contra iſtam diſtinctionem facit d.l.quod ſeruus. vnde cogita.

i Adde, quod ea quæ hic dicuntur de ſeruo, etiam dicenda ſunt de filio reſpectu patris, vt illicitè acquiſita non acquirantur patri. & dicitur quòd filius vſurarius quę acquirit ex contractu fœneratitio non acquirit patri, nec communicantur cum fratribus.de quo eſt gl.in l.cum oportet. C.de bon. quæ lib.& per Bar.in d.l.quod ſeruus.ff.de acquir.poſſeſ. Et ſimiliter ſi quis iurat ſeruare ſtatuta alicuius ciuitatis, intelligitur quod iurauit ſeruare ea, quæ ſunt iuſta, vt not.in c.i. de iureiur.in vi.

k Et aduerte dum glo.hic dicit quòd quando quæritur libertas ſeruo, ꝙ momento acquiritur ut fiat liber. Ego puto glo.malè dicere, & contra tex.in l. placet. ff. de acq. hæred. ubi expræſsè dicitur ꝙ illud quod acquiritur per ſeruum, non poteſt momento aliquo ſubſiſtere in perſonam ſerui. ergo acquiſitio libertatis non potuit momento eſſe apud ſeruum, ut dicit iſta glo. Vnde puto ad argumentum glo. poſſe dici, quòd quicquid acquirit ſeruus acquirit domino: hoc eſt uerum, niſi ſit tale quid quod posſit acquiri ipſi ſeruo, ut probatur in §. ſed cum factum. Inſti.de ſtipu.ſeruo. Vel dic, quòd eſt verum ſi poteſt acquiri domino, quod eſſet tamen nimium ſtrictare: niſi dicas. quòd ſi nullo unquã modo poteſt acquiri domino, acquiritur ſeruo.

l In fin.glo. in uerb. utatur. dic quòd illa lex non obſtat, quia quia non tenetur de culpa, ut ibi, & l. in re mandata.C. mand.ſed de ſæuitia & dolo ſic, ut hic qui dolus præſumitur ex qualitate & atrocitate facti.l.i. ff.de doli except. ubi glo. not.

m Statutum prohibens portare frumentum extra ciuitatẽ, intelligitur prohibere quod portetur farina. uide Bart.in l. quæſitum.§.illud.ff.de lega iii.& Alberi. de Roſ. in lib.ſtatutorum. Et uide etiam, ſi ſtatutum prohibet portare frumẽtum, ita quòd portans perdat equum ſi fuerit repertus: & aderit aliud ſtatutum, quòd delinquens de nocte puniatur pœna amisſionis rei, & quid ſi ſit repertus de nocte portare frumentum, utrum debeat condemnari pro duabus pœnis propter duo ſtatuta, an pro una, uide Bart. in l. Meuius.§. duobus.ff.de legat.ii.

TITVLVS IX.

De patria poteſtate.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: quia perſonarum quæ alieno iuri ſunt ſubiecta quædã ſunt in poteſtate dominorum, quædam verò ĩ poteſtate parentũ, ut ſuprà tit.i.in prin. uiſum eſt autem de his quæ ſunt ĩ poteſtate dominorum, ſequebatur meritò uidere de his quæ erant in poteſtate parentum: ideoque intitulatum eſt de patria poteſtate.*

1 *Nati ex legitimo matrimonio ſunt in patria poteſtate.*
2 *Filia maritata eſt ſemper in poteſtate patris ſui.*
3 *Voluntas coacta eſt voluntas.*
4 *An matrimonium metu contractum ualeat.*
5 *Quos Deus coniunxit homo non ſeparet.*
6 *In ſtatutis habet locum extenſio, ubi eſt maior ratio.*
7 *Mater non poteſt uendere filium, etiam propter famem.*
8 *An filii poſſint pro obſidibus dari.*

IN poteſtate noſtra. Ius patriæ poteſtatis proditum eſt de iure ciuili, & filij & filiæ, ceterique deſcendẽtes ꝑ lineam maſculinã ex legitimo matrimonio, ſunt in poteſtate parentũ, ſecus ſi per lineã fœmininã.h.d. Diuidit in quatuor. Nã in prima ponit, qui liberi ſunt in poteſtate parẽtum conſtituti. In ſecunda diffinit nuptias ſiue matrimonium. In tertia ponit quibus cõpetat ius patrię poteſtatis. In quarta infert ex prædictis. Secunda ibi, nuptię. tertia ibi, ius autem, quarta ibi, ex te & vxore tua. Ibi, noſtra, ſcilicet parentũ. Ibi, vxore, ſcilicet legitima.
1 Not. † liberos ex legitimo matrimonio [a] natos eſſe in
a poteſtate parentum concor.l.nam & ciuium. ff. de his qui ſunt ſui vel alie.iur. Item not. diffinitionem nu-
b ptiarum ſiue matrimonij, [b] concord.l.i.ff.de ritu nupt. Item not. quod ius patriæ poteſtatis ſolum competit ciuibus Romanis, hoc eſt, liberis hominibus. Ex quo colligunt Doct. ꝙ hoc ius patriæ poteſtatis eſt proditum de iure ciuili, & in hoc differt à iure dominicæ poteſtatis, quod eſt proditum de iure gentiũ, vt ſupra ti.i. eſt viſum. Finaliter not. quòd nepos ex filia non eſt
2 in poteſtate tua. Et ſi dixeris, nonne † filia tua licet maritata, eſt in poteſtate tua? l.ſi vxor. C. de condi. inſer.

ergo

ergo & nepos ex ea conceptus uentrem ſequitur. l. par
tum. C. de rei vend. & ſupra de inge. §. i. Reſpondetur,
quod partus ſequitur uentrem, quo ad conditionem li-
bertatis & ſeruitutis, non autem quo ad ius patriæ po-
teſtatis, ut hic. In glo. nuptiæ. ibi, Iſidorus, vt habe-
tur in c. fœminę. xxx. q. v. Ibi, vt iuris fiat. Hæc ratio nō
eſt bona. Nam & vir ideo copulatur matrimonio, vt
pater fiat. c. i. extra de frig. & male. ergo debuiſſet re-
ctius appellari patrimonium, ſumpto nomine a nobi-
liori. & reſpondetur, quod appellatur matrimonium,
propter maiora onera, quæ portat mater, quia onero-
ſa ante partum, doloroſa in partu, & laborioſa poſt
partum. c. ex literis. extra de cōuer. in fi. & Papa ponit
c ibi hanc rationem. In fin. gloſſ. in ver. coniunctio. [c]
colligitur, quod matrimonium ſolo conſenſu contra-
hitur. Sed licet quis, pone quod iſte conſenſus adhibea
tur per metum, an matrimonium erit nullum, an vero
validum? Videtur ꝙ ſit validum, quia actus qui ſolo
conſenſu perficiuntur, recipiunt robur, quantumcunq;
3 ex conſenſu meticuloſo, quia † voluntas coacta, volū
tas eſt. l. ſi mulier, §. ſi metu. ff. quod met. cauſ. In con-
trarium eſt ueritas, quia matrimonium eſt nullum. c.
cum locum extra de ſponſ. no. glo. in cap. cum Abbas,
extra de his quæ fi. ui met. ue. cauſ. Non obſtant con-
traria, quia lex interdum ad actus perfectionem requi
rit ſimpliciter conſenſum, & tunc actus ſolò conſenſu,
licet meticuloſo, celebrat̃. Aliquando lex non requi-
rit conſenſum ſimpliciter, ſed requirit conſenſum quali
ficatum, hoc eſt, liberum & tunc actus conſenſu meti-
culoſo non celebratur. Vndę, cum lex requirat conſen
ſum liberum in matrimonio, conſenſu meticuloſo ma
trimonium non contrahitur. Sed quid ſi paſſus metū
huic metui cauſam dederit an poterit reſcindere actum
per metum? Pone ꝙ tu, cui cum virgine mutuus erat
4 amor, fueris repertus abſconſo in domo, & † coactus
fuiſti illam deſpōſare metu, an matrimonium tenebit?
Videtur ꝙ ſic. Nam licet ratione metus. geſta metu re-
ſcindi ſoleant. l. interpoſitas. C. de tranſact. tamen vbi
quis dedit cauſam metui, non poteſt ſe illo metu iuua-
re. l. ſi mulier in prin. ff. quod met. cauſ. Cum ergo iſte
attentauerit rem illicitam eundo ad domum uirginis,
dedit cauſam metui, ergo ſe metu iuuare non poteſt.
In contrarium eſt veritas, per c. veniens, extra de ſpōſ.
Ad argumentum reſpondetur, quod procedit in caſu
illo, in quo is qui metum inferebat, poterat de iure fa-
cere minus quam ſe facturum pollicebatur, nam tunc
non ſuccurritur metum paſſo, licet cauſam metui dede-
rit. l. nec timore. §. i. ff. quod met. cau. & eſt glo. ord. in
d. l. ſi videtur. Suadetur ratione: nam licet ille dederit
cauſam metui, non tamen debuit rem illicitam atten-
tare. l. extat. quod met. cauſ. ita loquitur c. veniens. Sed
quid ſi in matrimonio interueniat error, an matrimo-
nium vitiabitur? Dicite breuiter ꝙ quadruplex eſt er-
ror, ſcilicet error, perſonæ, error conditionis, error qua-
litatis, & error fortunę. Primi duo errores matrimo-
nium impediunt: vnde, ſi ego putans contrahere cum
Berta, deſponſaui Seiam, eſt error in perſona, & ideo
matrimonium nullum. c. tua nos. extra de ſponſ. Eodē
modo ſi ego putans contrahere matrimonium cum li
bera, contraxi cum ſerua, uel libertina, hic eſt error con
ditionis, & ideo matrimonium nullum. l. ſi conſtante.
§. i. & ibi not. ff. ſolut. matr. Sed ſi ego putans contra-
here cum diuite, id eſt, cum bona vetula quę dicebatur
habere denarios ſepultos, & reperta ſit pauper, quia eſt
error in fortuna, non vitiatur matrimonium. Eodem
modo ſi ego putans contrahere matrimonium cū pul
chra, contraxi forte per procuratorem, ut fieri ſolet. c. fi.
extra de procu. in vi. & reperiatur turpis & fœtida tūc
quia eſt error in qualitate, matrimonium non vitiatur
hæc omnia habentur in c. cuidam. xxix. q. i. In gl. in-
diuiduam. ibi, quia vero. not. matrimonia ſemel con-
tracta diſſolui poſſe miſſione repudij, quod eſt verū
5 de iure ciuili: de iure autem Canon. † quos Deus con-
iunxit, homo non ſeparet. c. de infide. extra de cōſang.
& affi. Et hoc verum, ſi vterque ſit habilis in matri-
monio conſummando: nam ſi vir eſſet ita frigidus na
tura, quod coire nō poſſit, aut vxor ita arcta quod co
gnoſci non poſſit, poſſet matrimonium diſſolui. c. i. ex
tra de frigi. & malefi. Expectari tamen debet per trien
nium, vt cognoſcatur an coniungi poſſint. c. laudabilē.
eod. ut. Si autem eo elapſo coniungi non poſſent, pote
rit diſſolui. Si tamen mulier de nouo alteri nupſerit, qui
reſeruauerit ſeras, debet ad alium redire, ſcilicet, ad pri
mū c. fraternitatis. extra de frig. & mal. An Papa poſ-
ſit diſſoluere matrimonium? Dicite, aut copula carna-
lis eſt ſubſecuta, & Papa diſſoluere non poteſt, ſi ma-
trimonio habiles ſunt. Aut copula non eſt ſubſecuta, et
tunc poteſt. Ratio, quia matrimonium conſummatū
ſortitur naturam ex conſtitutione diuina, contra quam
Papa diſpenſare non poteſt: non conſummatum uero
ſortitur ex conſtitutione eccleſiæ, contra quam diſpen-
ſare poteſt, hæc eſt glo. in c. ex publico. extra de cōuerſ.
coniu. Amplius hoc caſu poſſet alter altero inuito in-
trare religionem, quod non permitteretur ſi carnalis
eſſet ſubſecuta copula. c. verum. extra de conuerſ. con
iug. In glo. ibi, ne quis. Sed pone quod duo Iudæi cō
traxerunt matrimonium in caſu prohibito, poſtea re-
deant ad rectam fidem, an ſint ſeparandi? Dicite quod
non. c. de infidel. de conſang. & effin. in fi. & optimè fa
cit. l. quædā. ff. de iuriſd. om. iud. & l. exigere dotem. ff.
de iudic. Et idem eſt in deſponſata per verba de pręſen
ti, licèt nō fuerit ducta ad domum. glo. ord. in l. ea quę.
ff. ad munici. In ead. ibi, ideo addes. In hoc gloſſ. in-
quantùm add. t hæc verba ad text. non bene loquitur,
quia Imperatorem reprehendere eſt peccatum in ſpiri
tum ſanctum: vnde tenet text. vt iacet. Ad argumen
tum de concubina reſpondebitis, quod illa coniunctio
non habet cōſuetudinem indiuiduam, quia ex ſola vo
luntate utriuſq; diuiditur matrimonium illud, ut in au
then. vt ſuprà dixi. Capio glo. in verb. ius ibi. l. ij. Sed
dicet quis, ſolum l. permittit patri vendere filium, ergo
non extendetur ad obligationem, cùm illa lex ſit con
tra regulas iuris. Soluunt domini Doct. ꝙ hoc proue-
nit cauſa minoris præiudicij: nam ſi lex permittit ven-
dere, ergo multo magis obligare. Ex qua gloſſ. colligi
6 tur quod † in ſtatuis habet locū extenſio, vbi eſt ma
7 ior ratio. & ita ibi dicit in d. l. i. † Mater autem non po-
teſt vendere filium etiam propter famem, vt habetur
in d. l. ij. & probatur in d. l. tranſactionibus. C. de tran-
8 ſact. † An autem filij poſſent pro obſidibus dari? dica-
tis, vt ibi. Ibi. l. fina. hoc intelligite in filio emancipato,
d vel in filio poteſtate.[d] in cauſa tamen caſtrenſi, vel qua
e ſi peculij, alioquin ex nulla [e] cauſa conueniri poteſt
f Glo. in verbo, ciuium:[f]

ADDITIONES.

a Dum tex. hic dicit, patriam poteſta. cauſari ex iuſtis nuptiis, adde tres modos per quos inducitur patria poteſtas, quos ponit gl. in l. itē in poteſtate. ff. de his qui ſunt ſui. & refert. Nico. de Neap. hic.

b Not. quòd licèt matrimonium dicatur indiuiduum, illud intelligitur quò ad propoſitum. aliquando tamen dicitur diuiduum, vt l. conſenſu. C. de repud. & infrà de nupt. §. ſunt & aliæ. in gloſſ. & iſti caſus connumerantur in iſtis verſibus.

Error, conditio, votum cognatio, crimen.
Cultus, diſparitas, vis, ordo, ligamen, honeſtas.
Et ſi affinis, ſi fortè coire nequibis.
Hæc copulanda vetant, magna & facta retractant.

Primum probatur, quia qui errat non conſentit. l. ſi per errorem. ff. de iuriſd. om. iudi. Secundum, ſcilicet conditio,

quia

quia credebam contrahere cum libera, & contraxi cum ſer-
ua.capi. ii. extra de coniug.ſeruo.vel eſſet appoſita conditio
turpis.vt in cap.fin.extra de condi.appoſ. Tertium, cogna-
tio ſpiritualis, ſcilicet compaternitatis.c.Martinus Bertam.
extra de cogna.ſpir.& vinculum adoptionis.l.adopt.ff.de ti
tu nupt.& infrà tit. ſeq. Quartum ſi ſit votum ſolenne, im-
pedit: vt, ſi veni ad ſuſceptionem ſacerdotii, vel ſim pro-
feſſus, aliàs ſimplex uotum impedit matrimonium, ſed iam
factum non diſſoluit.capit.iii. extra de voto & voti redemp.
Crimen impedit matrimonium ſed iam factum non diri-
mit, niſi in tribus caſibus. Primus eſt cum adulter dat fidem
cum adultera, viuente legitima vxore. Secundus eſt, ſi
adulter de facto contrahat cum adultera viuente prima vxo
re. Tertius eſt, cum alter eorum cum effectu machinatus
eſt mortem defuncti.c.tranſmiſſæ.de eo qui cogno.conſang.
vxor.ſuæ.& ibi not.

c In gloſſ.in verb.coniunctio. Iſta gloſſ. videtur velle quòd
in matrimonio requiratur duplex coniunctio animorum,
ſcilicet & corporum quod videtur contra l.cui fuerit. ff. de
cond.& demon.& l.nuptias.ff.de reg.iur. Puto poſſe ſic di-
ci (dicat hic An. quicquid velit, quem ego non intelligo)
quòd aut conſideramus matrimonium quò ad producendũ
in eſſe, & matrimonium ſolò conſenſu in eſſe producitur,
ita loquontur contraria. Aut loquimur poſtquam matri-
monium eſt in eſſe productum, & tunc requiritur duplex
coniunctio, animorum & corporum.ita loquitur hæc glo.
Et vltima theologica verba glo.hic, habes in tex.c.debitum,
extra de biga.& ibi glo.

d Item aduerte quòd glo.in ſecundo effectu dicit, quòd fi-
lius in poteſtate non poteſt in ius vocare patrem, quod eſt
verum.etiam cum venia, vt hic plenè & bene per Angel.de
Are. At videtur quòd tertius effectus qui ſequitur, ſit ſu-
perfluus, quia non poteſt in ius vocare, ergo non poteſt eſſe
iudicium, cum iudicium incipiat à citatione. Salua opinio-
nem glo. quia ſecundus effectus loquitur in filio, qui filius
non poteſt in ius vocare patrem. Tertius loquitur in patre,
vt pater non poſsit habere iudicium cum filio.& ideo glo.cũ
myſterio in tertio effectu dixit, quia cum eis agendo iudiciũ
habere poſſumus.& iſta eſt veritas.

e Adde, quòd nulla obligatio ciuilis oritur inter patrem
& filium, niſi in caſibus enumeratis per glo.in l. lis nulla,
ff. de iudiciis. Et ratio eſt, quia ſequeretur quòd quis eſſet
obligatus ſibiipſi, quod eſſe non poteſt.l. hæres. §. ſeruo.ff.
de fideiuſ. Adde etiam dum dicit glo. filium non poſſe eſſe in
iudicio ſine licentia patris, quòd hoc eſt verum niſi ſit pro
curator alicuius, vel tutor, quia tunc poteſt.c.quia tunc ge-
neraliter.de procur.in vi. Et not.hanc gloſſ.in §.ius autem,
quæ enumerat quot ſunt effectus patriæ poteſtatis. Et dum
glo.dicit quòd filius non poteſt eſſe in iudicio ſine conſenſu
patris, vide Bar. in d.§.neceſsitate. Item aduerte quòd dum
glo.dicit, Item in ius vocare patrem non poteſt filius, etiam
cum uenia: ille tertius caſus qui ſequitur, uidetur eſſe ſu-
perfluus. Cogita, & ſalua, quia ſecundus loquitur in filio, ter
tius in patre, vt dixit ſuprà.

f In glo.in verbo ciuium Romanorum dum dicit quòd fi-
lii francigenarum non ſunt in poteſtate parentum, adde
ꝙ hanc gloſſam in hoc reputat unicam & ſingularem Bal.in
c.i.§.ſi duo fratres.aliàs ille.§.eſt c.ii.in tit.de fratri.de nouo
benef. inueſt. Hanc etiam gloſſ. Bald. commendat in c.i.an
maritus ſucced.vxo.in benefi.& uide tex.in l.pen. in fin. C.
qui teſta. face.poſſ. & in d.c.i.an maritus ſucce.vxo.in benef.
dicit Bald. quòd iſta glo.eſt ſingularis.

TITVLVS X.

De nuptijs.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de patria poteſtate, uerum quia ea cau ſatur ex iuſtis nuptijs, ut ſuprà tit.i.in pr.l.ideo ordine competenti intitulatum eſt de nuptijs.*

1 *Furioſus retinet ius patriæ poteſtatis.*
2 *Alter pubertas capitur in matrimonio contrahendo quàm in tutelis finiendis.*
3 *In ſponſalibus contrahẽdis tempus eſt uniforme tam in maſculo quã in fœmina, ſecus in matrimonio contrahendo.*
4 *Ætas legitima ſuperueniens confirmat matrimonium*
5 *Copula carnalis facit tranſire ſponſalia de futuro in matrimonium.*
6 *An ſenex ita ætate confectus quòd non poſſit coire, poterit matrimonium contrahere.*
7 *Tria ſunt dona matrimonii.*
8 *Duplex eſt conſilium.*

IVſtas autem. Maſculi puberes
& fœminæ viri
potẽtes ita demũ matrimoniũ cõtra
here poſsũt, ſi parentũ cõſenſus inter
uenerit, dũmodo parentes legitimũ
cõſenſum preſtare poſsint.h.d. Diui
dit in tres. Nã in prima ponit dictũ
generale. In ſecunda illud declarat. In tertia determinat
incidentem queſtionem. Secunda ibi, maſculi tertia ibi,
vnde quæſitum eſt. Ibi, ciues Romani, id eſt, liberi ho-
mines. Ibi ducere poſsit, id eſt non præcedente iuſſu pa
tris. Not primò quòd illi dicuntur inire iuſtas nu-
ptias qui coeunt ſecundum præcepta legum. Ex quo
colligitis quòd matrimonium dicitur de iure ciuili for-
matione quod etiam tenuit gl.ſupra de iur.nat.in prin.
Secundò not.ꝙ ad hoc ꝙ matrimonium contrahatur
rectè, debet maſculus eſſe pubes, & fœmina viri potẽs.
Item not. non poſſe contrahi matrimonium per filiũ-
a fa. vel filiam ſine [a] conſenſu parentum, quia hoc & na
1 turalis & ciuilis ratio ſuadet. Subſequenter not.†pa-
trem quantumcumque furioſum retinere ius patriæ po
teſtatis: nam & aliarum. rerum dominium non amit-
tit.l.qui furere.ff.de ſta.ho. Item no. furioſi filium &
filiam poſſe inire matrimonium ſine conſenſu parentũ.
Item no. quòd facilius fuit permiſſum filiæ furioſi nu-
bere ſine conſenſu patris, quàm filio. Rationem vide-
b bitis ſuper glo.[b] In fi.glo.i.[c] & de hoc tex. habes in
c c.i.extra de coniug.ſeruo. In fi.glo. in verb. puberes
2 hæc glo.non bene loquitur.†Nam licèt quòd ad tutelas
& teſtamenta ille apelletur pubes qui xiiij.annum cõ
pleuerit, ſi ſit vir: aut xij. ſi mulier fuerit quò tamen ad
matrimonia contrahenda appellantur puberes quam
primum coire poſſunt. Non igitur in matrimonio co-
pulando pubertas cognoſcitur ex annorũ numero, ſed
ex poteſtate coeũdi, c.puberes.extra de ſpõſa.impub.
In gl.in verb.viri potentes. ibi in fine princpij, primo,
reſpõſo, dicite vt dixi in glo. præcedenti. Ibi, l.in ſpon-
ſa colligite ex gl.ꝙ ſponſalibus contrahendis tempus
eſt vniforme tam in maſculo quàm in fœmina: vterq;
3 enim in vij.anno ſponſalia inire poteſt. Sed† in matri-
monio contrahendo tempus eſt difforme, quia eſt xij.
annorum in muliere, ſed xiiij.in maſculo, de iure ciuil.
Aliam rationem dixi, in quam comperio Ioan.Fab.in-
clinaſſe. Nã ideo vterque maſculus & fœmina in vij.
ſponſalia inire poſſunt, quia illa ſolo conſenſu perficiun
tur, cuius conſenſus eſt ita capax maſculus in vij. vel
mulier.l.in ſponſalibus.la.i.ff.de ſponſa. Et ſi dixeris,
nonne matrimonium ſolo conſenſu contrahitur? l.nu-
ptias.de regu.iuris.fateor, ſed conſenſus in matrimonio
tendit ad alium finem, quàm conſenſu ſponſaliorum.
Conſenſus enim ſponſaliorũ tendit ad hunc finem vt
superueniente ætate legitima contrahatur matrimoniũ
per verba de præſenti.c.i.extra de ſpõſal.impub.in vi.
ſed conſenſus in matrimonio tendit ad hunc finem. vt
copula carnalis ſubſequatur, ad quam redditur citius
apta mulier quam maſculus, tanquam citius excreſcẽs:
vnde tempus difforme ſtatutum eſt. Ibi. §.fina.& hæc
fuit opinio Azo. Ibi, cum ita.& hæc fuit opin. Ioan.
quæ ponitur ad literam in l.ſi vxor.§.ſi minor.ff.de
adult.quæ opinio verior eſt de iure Cano.vt ſuprà dixi
d per c.puberes ſupra alleg. ꝙ ius Cano.[d] eſſet ſeruan-
dum etiam in terris Imperij, quia matrimonium eſt
ſpecies

ſpecies materię ſpiritualis. faciunt quę habentur in c. fi.
extra de præſ. in regula iuris, malę fidei. de regu. iur. li.
4 vi. In fin. glo. not. ꝙ † ętas legitima ſuperueniens, ha-
bet legitimare matrimonium præcedens de facto con
tractum. Eodē modo copula carnalis voluntariè ſub-
ſequēs, habet legitimare matrimonium pręcedens me
tu contractum. c. ad id quod per tuas. extra de ſponſa.
5 & facit l. ij. C. quod met. cauſ. Eodē modo † copula car-
nalis ſubſequens facit tranſire ſponſalia de futuro in
verum matrimonium de pręſenti. cap. is qui fidem. ex
tra de ſponſa. Pone rationem. Nam quando tu cogno-
uiſti ipſam poteſt capi duplex coniectura. Prima, ꝙ
cognoſcas ipſam cauſa fornicationis tantum et illicite.
Alia ꝙ cognoſcas licitè tanquam vxorem, & hęc ve-
luti melior ſumenda eſt ar. in l. marito. ff. pro ſoc. Sed
6 quæritur, pone ꝙ ſit † ſenex ita ętate confectus ꝙ non
poſsit coire, an poterit matrimonium copulare? Vide-
tur quòd ſic per l. ſancimus. C. de nup. per l. quæſitum.
ff. de lib. & poſth. Item quia natura & generandi con-
ſuetudo potius in homine eſt ſpectanda, quàm valetu-
do & vitium accidentale, quo abdicatur homo a gene
randi poteſtate. l. ſi quis poſthumos. eo. tit. & hanc vi-
detur tenere glo. in c. ij. extra de frig. & male. Ego pu-
7 to contrà. Moueor primò. Nam † tria ſunt dona ma-
trimonij. fides, proles, & ſacramentum, quorum ſi alte
rum deſit matrimonium eſt nullum. c. fi. extra de con-
ditio. appo. xxxv. q. ij. c. nuptiarū. Sed in ſene, qui coi-
re non poteſt, deficit donum prolis, ergo matrimoniū
nullum. Præterea puer, qui generare non poteſt de pręſenti, ſperatur tamē potentia generandi in futurum nō
poteſt contrahere matrimonium. c. puberes. ſuprà al-
leg. ll. ergo multò minus ſenex, qui nec nūc poteſt, nec
poſſe ſperatur. Præterea, non eſt danda materia delin-
quendi. l. omnino. de ſpō. l. conuenire. de pac. dot. Sed
daretur materia delinquendi, hoc eſt, inutilibus confri
cationibus: itē daretur materia vxori. vti nuptijs ſcho-
larium, ergo matrimonium nullum. Non obſtat l. ſan-
cimus quia illa loquitur in ſene, qui tamē coire poteſt,
licèt cum difficultate. Et eodem modo reſpondetur ad
iura ſuperius allegata. Vel aliter, quòd loquātur in ma
teria vltimarum voluntatum, in qua non eſt peccandi
locus. Et hoc quod dixi de viro, qui coire non poteſt,
idem dicite in muliere quę coire nō poteſt. In fin. gl.
8 in verb. poteſtate. dicite quòd † duplex eſt conſilium.
perfectionis, & illi de neceſsitate non eſt obediendum.
Quoddam eſt conſilium reuerentię, & illi eſt obedien
dum. glo. eſt ord. in c. ad aures. de ętat. & qual. In fin. in
verb. datum dicite quod eſt verum de iure ciuili: de iu-
re autem Canonico valet matrimonium. cap. videtur.
extra qui matr. accuſ. poſ. &c.

ADDITIONES.

a An filius poſsit capere vxorem ſine conſenſu patris? dic
quòd ſic hodie vt extra de ſponſ. c. cum locum. & extra de
rapt. cap. cum cauſa. Et id quod dicitur hic in text. habet lo-
cum de honeſtate, non de neceſsitate, vt c. ſufficiat. xxvi.
q. ii. & cap. hoc ſciendum. xxxii. iii. in gloſ. Adde tamen quòd
pro ſponſalibus contractis pro filiis per parentes, obligan-
tur ipſi filii, ſi ſunt præſentes, & idem ſi ſunt abſentes: ſed
ratificent tacitè vel expreſſe cap. i. extra de ſponſa. in prin-
cip. in vi.

b Not. quòd iure ciuili liberi homines contrahunt matri-
monium, ſerui verò non, ſed contubernium, vt in gl. prima.
De iure autem Canoni. etiam, inter ſeruos eſt matrimo-
nium, cap. i. extra de coniu. ſer. ſed tamen adhuc contracto
matrimonio tenetur præſtare ſeruitium domino, vt ibi. Si
ergo ſerua contrahat cum libero homine, eius partus mihi
acquiritur. l. & ſeruorum. ff. de ſtatu hominum. Sed quid,
ſi vir eodem tempore exigat debitum carnis, & ego domi-
nus exigo ſeruitutem. cui parere debet? Dic quòd viro, vt
voluit glo. in d. c. i. quia mora modici temporis, &c. vbi ſerui
tium veniret præſtandum. c. perſonæ meæ. l. ſi quis in gra-
ui. §. rationes. ff. ad Sylla. Nec poſſem ego dominus contra-
cto matrimonio vendere eam alteri, & ſic ſoluere matri-
monium, vt in glo. dicto c. i. quia fortius eſt vinculum ſpiri-
tuale quàm temporale, vt ibi notatur. & vide de hoc in au-
then. ad hæc C. de lati. lib. toll. Et hæc intelligas vera quan-
do dominus non conſenſiſſet illi matrimonio, aliàs ſi con-
ſenſiſſet tacitè vel expreſsè, quia ſciens non contradiceret,
tunc ſerua efficitur libera, & ſimiliter ſeruus, vt habetur
in dicta authen. ad hæc. & iſta ponit Angel. de Are hic Adde
quòd in concubinatu requiritur indubitatus effectus, qui
præſumitur propter cohabitationem, vt in matrimonio, &
ideo filii nati ex concubina, quam quis habens uxorem te-
nebat extra domum, non dicuntur naſci ex concubina, &
ideo non legitimantur per matrimonium poſtea ſubſequēs,
ut tenet Bar. in l. fi. ff. de concu.

c Et dum glo. iſta dicit, quòd inter ſeruos non contrahi-
tur matrimonium, oppon. & imò uidetur quòd inter eos
poſsit eſſe matrimonium. nam cui competit diffinitio, &
diffinitum. l. i. §. dolum. cum glo. ff. de dolo. ſed ſeruo com-
petit diffinitio matrimonii poſita ſupra titu. i. ut patet, er-
go, &c. Huic argumen. non uideo quid aliud poſsit bene re-
ſponderi, niſi dicas quòd illa non ſit diffinitio matrimonii,
ſed etymologia matrimonii: & arguere ab etymologia af-
firmatiuè, non licet, & ſic non obſtat. Licèt contra iſtam ſo
lutionem dum dico, quod arg. ab etymologia tenet nega-
tiuè, non affirmatiuè, fortiter facit l. i. ff. de fur. Sed hæc op-
poſitio nihil eſt. Et quòd contubernia ſeruorum præſtent
indiuiduam uitæ conſuetudinem, uidetur eſſe text. in l. poſ-
ſeſſum. C. commu. utriuſ. iud. Vnde fortè pro ſolutione non
poſſet aliud dici, niſi quòd illa uerba l. i. ff. de ritu nup. ſint
addenda huic diffinitioni, & nihil obſtabit. Sed tu dic & be-
ne quòd imò in contubernio non eſt indiuidua coniuntio.
text. eſt not. in § ſi uerò decretum. & in §. ſi uerò ab ini
tio. in authē. de nup. hodie uerò de iure Canoni. cum inter
eos ſit matrimonium, nulla ratione poteſt diſſolui, etiam ſi
inuitis dominis contraxerint. c. i. de coniug. ſer. Cogita ta
men an §. ſi uerò ab initio. hoc dicat.

d Attende diligenter quòd in caſibus in quibus non eſt ex-
preſsè per legem deciſum, ſi res pendet ex opinio. Doct. ut
in deciſione duarum quartarum, tunc ſi reperitur deciſio
Canonica, omnibus opinionibus eſt præferenda, ut in cap.
Rainutius. & in cap. Raynaldus. extra de teſta. Econtra ſi
reperitur deciſio legalis et non canonica, ſeruabitur in
utroque foro. & ita not. glo. in d. c. i. extra de oper. no. nun. &
ideo de matrimoniis de quibus non tractatur de iure Cano-
nico, & ſunt deciſa de iure ciuili, ſeruabuntur ll. in utroque
foro. Ex quo infertur, quòd ſi clericus nō confecerit inuenta
rium, tenebitur ultra uires hæreditarias ſicut laicus. l. fin. C.
de iure deliberand. Et ſic non implens uoluntatem defun-
cti, priuatur hæreditate ſicut laicus, ut in authen. hoc am-
plius. C. de fideicommiſ. Item nec hæreditatem nonadicam
tranſmittit, ſicut nec laicus. l. i. §. in nouiſsimo. C. de caduc.
tollend. Item in caſibus in quibus laicus perdit poſſeſsionē,
perderet etiam clericus. l. fina. C. de acquir. poſſeſ. & de his
omnibus uide Petrum de Anch. in ſuo opere ſtatuto. Spe-
culat. de diſpu. & allegat. §. poſtremo. Adde quòd in mate-
ria ſpirituali lex ſic cōcubit canoni, vbi canon contrariatur
legi. ut dicit glo. in priuilegia. C. de ſacroſan. eccle. quia in his
non dedignantur leges ſacros canones imitari, ut in au-
then. ut clerici. ad proprios epiſco. §. fina. concord. coll. vi.
Nunquid ergo in vtroque foro, ſcilicet ciuili & Canonico
ſunt ſeruandæ leges & canones? Ioan. And. in capit. ii. de
oper. noui nuncia. dicit, quod in caſibus in quibus leges non
contradicunt canonibus, mixtim allegatur in vtroque foro,
vt in capit. paſtoralis. extra de fid. inſtrumen. Aut inui-
cem contradicunt, & tunc lex ſeruabitur in ſuo foro, & ca-
non in ſuo, vt in cap. relatum & c. cum omnes. extra de te-
ſtamen. et in cap. ii. de arbit. in vi. Si uerò lex inducat pecca
tum, tunc in dubio ſtatur canoni. capit. fina. extra de præ-
ſcri. Nam in his quæ concernunt periculum animæ, Papa
poteſt talem legem tollere. c. nouit. extra, de iud. cap. fin. ex-
tra de ſecun. nup. Sed ubi non uertitur periculum animæ,
tunc Papa non poteſt tollere legem, cum iuriſdictiones ſint
diſtinctæ. xvi. diſtinctiō. cap. cum ad uerum. & not. x. diſtin.
cap. quoniam. & in cap. ii. de regu. iur. in vi. & per Bar. in d.
l. priuilegia.

Qua

1 *Quæ ſint nefaria & inceſta nuptia*
2 *Edictum in certis perſonis prohibitorium in aliis cenſetur permiſſorium.*
3 *Quomodo inter fratres adoptiuos matrimonium poſſit contrahi.*
4 *Frater cum ſorore adoptiua hodie poteſt matrimonio copulari.*

5. Ergo non omnes. Inter aſcendentes,
1 † ſiue deſcẽdẽtes,[a]
a ſiue naturales ſiue adoptiuos, matrimonium prohibetur, etiam per emancipationẽ adoptione diſſoluta. Diuiditur ĩ duas partes. Nam in prima tractat quomodo inter aſcenden
b tes[b] & deſcendentes matrimonium ſit prohibitum. In ſecunda tractat, quemadmodum impediatur inter collaterales. Secunda ibi, inter eas quoque. Prima ſub diuiditur in tres. Nam prima ponit dictum generale. In ſecunda ſtatuit pœnam contrafacienti. In tertia dictum augmentat. Secunda ibi, quod ſi tales perſonæ. tertia ibi, & hæc adeo. Ibi, ergo quaſi dicat cum ſupra ſtatutum fuerit ita demum iuſtas nuptias iniri, ſi ſecundum legis præcepta contrahantur, bene ſequitur quod non caſu &c. vt in tex. Not. primo non licere omnes
c mulieres nobis in matrimonio copulare.[c] Item no. à quarundam mulierum nuptijs abſtinendum eſſe. Ex
2 quo infertur, quod cum † edictum Imperatoris ſit prohibitorium certarum perſonarum, intelligetur generaliter in alijs permiſſorium. Quaſcũque igitur mulieres nobis matrimonio poterimus copulare: niſi ſpecialiter prohibita fuerint. ad hoc optime facit in ſimili. l. i. ff de
d teſti.[d] Item not. inter fratres et ſorores adoptiuos ma
3 trimoniũ contrahi non poſſe, † tamen ſi per emancipationem adoptio diſſoluatur, matrimonium inter collaterales permittitur. Sed dixerit aliquis, ſi inter aſcendentes & deſcendentes etiam adoptiuos impeditur copula matrimoniali, diſſoluta per emancipationẽ adoptione, quare non ſic inter collaterales? Reſpondetur, ꝙ ideo inter aſcendentes hoc ſtatutum eſt, quia licet deſcendentes adoptiui emancipentur, durant tamen adhuc reliquiæ iuris patriæ poteſtatis & reuerentię paternæ. argumen. opti. in l. vlt. §. ſeruus in caput. ff. de quæſtio. Sed inter collaterales nullũ eſt iua patriæ poteſtatis, cuius reliquiæ durare poſsint. Pręterea inhumanius eſt quod illã, quam quis aliquo tempore habuit vt filiam, debeat poſtea habere vt vxorem l. ſi quis alienã. C. de nupt. Item not. ꝙ ſi quis generum velit adoptare in filium debet prius filiam emancipare. Ratio: nã ſi non emanciparet filiam, iſte gener, idẽque filius adoptiuus, efficeretur familiæ adoptantis, & ſic vxoris ſuę frater, quod eſt prohibitum: ſed quando filia eſt emancipata, nõ efficitur eidem frater per adoptionem, quia illa filia exiuit agnationẽ patris. l. qui in adoptione. ff. de adoptionib. Eodem modo ſi quis vellet adoptare virum, debet prius emãcipare filium, ratione de qua ſupra. In fi. glo. in verb. inter eas. Hæc opinio eſt vera, & probatur in l. quique. §. parentes. ff. de in ius voc. Alia etiam ratione vxorem habere non poſſet, quia ea eſſet ætate ve coeũdi poteſtas ab eo abdicata reperiretur. & facit pro illa opinione, quam propediem, recenſui vobis & introduci põt illud Petrarchæ ad amicũ: Eſt tamẽ nuptijs apta ſenectus, quã bruma meſsibus. Ridiculum ioci genus eſt ſponſus ſenex. In fin. gloſſ.
e in verbo, non tanta. dicite ꝙ de iure[e] Canonico frater et ſoror ſunt in primo gradu, de iure ciuili ſunt in ſecundo. Filij duorum fratrum de iure Canoni. ſunt in ſecundo, de iure autem ciuili ſunt in quarto. de quo dicã infrà. de gradib. §. i. In fi. gl. in verbo, filiam. Doct. communiter reprehendunt hanc glo. dicentes ꝙ hoc conſilium hodie ualet & tenet, ex quo immutatum non reperitur l. pręcipimus. C. de appella. l. ſancimus. C. de teſta. Ad contrarium reſpondetur ꝙ licèt non tollatur ius agnationis quo ad facultatem ſuccedendi, tollitur tamen quantum ad nomen familiæ, vt hic. Sed cõtra tex. opponitur, ꝙ hoc conſilium hodie non ſit neceſſariũ,
4 imo hæc materia ſit correcta, vt dicamus † fratrem cũ ſorore adoptiua hodie poſſe matrimonio copulari, quia filius adoptiuus regulariter non tranſit in poteſtatem patris adoptantis, ideoq́ue ius ſuæ familiæ nõ amplectitur. l. cum in adoptiuis. C. de adop. §. ſed hodie. infra titu i. Huius timore Innocen in cap. i. extra de cogna. leg. dixit hanc materiam eſſe correctam: ſed eius opinio reprobata eſt, & alij communiter repugnant: primo per illud capt. quod emanauit poſt compilationem huius libri, præterea licet filius adoptiuus nõ tranſeat in poteſtatem adoptantis, tamen iura adoptionis conſequitur, vt dicam ſtatim in glo. magna. et pro hoc allegat not. in l. fin. C. de in ius voc. & in l. adoptiuum. vbi habetur quod filius adoptiuus non vocat patrem
f adoptiuum in ius.[f]

ADDITIONES.

a Adde quòd prohibitum eſt matrimonium inter fratrem & ſororem, ſiue ſint ea eodem parente, ſiue ea altero tantum, ſiue ſint naturales, ſiue adoptiui, durante adoptione. ſecus ea finita, & ſic etiam non licet fratri contrahere matrimonium cum ſorore, nec etiam cum filia, nec cum nepte ſororis, vt in §. fratres. ſed bene liter contrahere matrimoniũ cum filia ſororis adoptiuæ, vt in § eius vero. & filii duorum fratrum vel ſororum, qui dicuntur conſobrini, poſſunt de iure ciuili contrahere inter ſe, vt in §. duorum autem. Item non licet contrahere matrimonium cum matre & amita, id eſt, ſorore patris: nec cum amita magna vel matertera magna, id eſt, ſorore aui vel auiæ. hoc dicit vſque ad §. affinitas.

b Not. inter aſcendentes & deſcendentes prohibitas eſſe nuptias vſque in infinitum, adeò vt ſi Adam viueret, non poſſet reperire uxorem, ut hic vult glo. & glo. in l. nuptiæ conſiſtere. la iiii. ff. de ritu nupt. & glo. in l. nemini. C. de nupt. Hoc procedit ſiue ſint aſcendentes & deſcendentes e a legitimo matrimonio, ſiue non l. & nihil intereſt. ff. de ritu nup. Et de Adam ponit ille aliam rationem, infrà proxim. col.

c Item pondera tex. hic in prin. quòd appellatione parentũ, & appellatione liberorum, ueniunt parentes & liberi in infinitum, contra l. Iuriſcon. §. parentes. ff. de gradi. Solu. per tex. in l. quique. §. parentes. et l. i. & ibi glo. ff. de in ius vocand. In tex. ibi nefarias & inceſtas. Dic quòd nefariæ propriè ſunt inter aſcendentes & deſcendentes, inceſtę uerò inter collaterales. ut not. in rub. C. de inceſt. nupt. & glo. in l. inceſtæ. ff. de ritu nupt. & glo. in auth. de inceſt. nupt. in prin. in uerb. illicitas. quæ gloſſ. pro hac differentia allegat iſtum text. qui probat contrarium. niſi dicas prout dicit gl. in dict. uerb. illicitas. quòd ll. quandoque promiſcuè utuntur. Item contra iſtas differentias habes text. expreſſum in l. fina. in principi. ff. de ritu nupt. & in l. fina. in fin. ff. de condi. ſine cauſa.

d Item not. inter aſcendentem & deſcendentem adoptiuos uel naturales impediri matrimonium, etiam per emancipationem adoptione diſſoluta. Et fuit ratio dubitandi nam uidetur quòd facta emancipatione poſsit ducere, cum per illam emancipationem fiat extraneus l. quin etiam. §. fi. ff. de ritu nupt. Sed ratio decidendi fuit ſecundum Petr. de Bell. pert. publicæ honeſtatis inſtitutum, alias diffamaretur, quia in copulatione nuptiarum ſemper honeſtas inſpicitur. ff. de ritu nupt. l. ſemper. Attende tamen quòd adoptatus poteſt capere in uxorem, facta adoptione, matrem patris adoptantis d. l. quin etiam. non autem uxorem ipſius adoptantis. l. adoptiuus. ff. de ritu nuptia & adde l. iiii. §. i. ff. de grad. cognat. &c. Et aduerte, quia illa l. quin etiam §. fina. multum turba mihi ſpiritum contra iſtum text qui vult quòd inter aſcendentes & deſcendentes etiam diſſoluta adoptione prohibitæ ſint nuptiæ, & ibi dicitur contrarium. Sed ſolue per l. qui in adoptionem. in prin. ff. de adop. quòd per adoptionem nõ fit auia. & licèt etiam per adoptionem vxor nõ efficitur mater, nec loco matris, eſt tamen loco nouercę. d. l. adoptiuus. ſed mater patris non eſt auia nec loco auiæ, nec aliquis ita ſentit, & eſt hoc verum.

e Aduerte dum gloſſ. illa dicit, idem hodie de iure Canonico

nicò. puto quòd malè dicit, poſito etiam quòd non eſſet di-
uerſa computatio graduum, quia de iure Canoni. prohibe-
tur in quarto gradu. dicto cap. fin. de conſanguinitate & af-
finitate, ſed iure ciuili permittitur d. §. duorum. infrà eodẽ.
Pro ea tamen eſt tex. de iure Cano. in c. non debet extra de
conſanguini. & affini. Qualiter autem gradus de iure ciui-
li ſiue Canoni. debeant computari, vide not. per Hoſtien.
plenè in ſumma. de conſanguinitate & affi. & Dyn. in tit. ff.
de gradibus. & infra tit. de gradi.
f Sed aduerte, quia in iſtis duobus vltimis caſibus multum
obſtat fundamentum gloſſ. quia ars debet imitari naturam:
hic eſſet contra, quia in primo adoptatus ex filia eſſes in po-
teſtate aui. in ſecundo natus ex filia non eſſet in poteſtate
aui. Imò plus etiam hodie tranſit in familiam patris ado-
prantis, licèt habeatur perinde ac ſi non tranſiſſet. ita vide-
tur eſſe tex. in d. l. fi. in ver. ideo. ibi quaſi non fuiſſet in alie-
nam familiam tranſlatus.

1 *Is quem adopto, fit cognatus illis qui ſunt de cognatione mea.*
2 *Filius filia mea non eſt de agnatione mea.*

5. FRatris. Non licet patruo vel auunculo
intre matrimonium cum nepte
vel pronepte ex linea tranſuerſali. Tranſ-
i uerſalibus verò in linea ex latere, matri-
monialiter coniungi poſſe permiſſum eſt;
hoc dicit. No. primò, nõ licere nobis matrimonialiter
copulare fratres, vel filiam vel nepotem ex fratre vel
a ſorore.[a] Not. regulam quòd fratris prohibemur du-
cere neptem. Item not. quòd filium ſororis adoptiuę
põt frater ſibi matrimonialiter copulare, quia illa illi
fratri non eſt nec naturali, nec ciuili vinculo colligata.
quod apertè ex gl. declarabitur. Not. ex ver. duorũ
fratr. duorum fratrum filios vel ſororũ, vel fratris, vel
ſororis, poſſe matrimonialiter copulari: quod eſt verũ
de iure ciuili, de iure autẽ Canonico ſecus, quod ſecta-
ri debemus. c. fi. & c. non debet. extra de conſangui. &
b affini.[b] Item no. non licere nobis matrimonialis co
pulare, nec amitam, nec materteram etiam magnam.
Finaliter no. & hæc eſt difficultas, quod nedum amita,
verum etiam matertera poteſt adoptione conſtitui: quod
c ſtatim explicabo in glo. pen. Glo. 1.[c] Glo. in verb.
d ciuili iure.[d] In fin. glo. in verb. materteram,[e] Dicite,
e hæc ratio non eſt bona, quia inter collaterales non eſt
dare huiuſmodi reuerentiam, vt dixi ſtatim in §. inter
eas. Vnde alias dixi vrgentem rationem: pro cuius de-
1 claratione præmitto, quod † quando ego adopto aliquem
ille efficitur cognatus illis qui ſunt de agnatione mea. l.
qui adoptionem. ff. de adoptio. Modò ad propoſitum,
Si quæratur an patruus vel amita, auũculus vel mater-
tera adoptione conſtitui poſsint, aut loquimur de pa-
truo vel amita, & tunc illi indiſtinctè cauſari poſſunt,
ſiue cauſetur adoptio in perſona nepotis, ſiue cauſetur
in perſona patrui, vel amitę, quia illi ſemper repeiun-
tur de agnatione adoptantis. Aut quærimus de auuncu
lo vel matertera, & hic eſt diſtinguendum. Aut ado-
ptio cauſatur in perſona nepotis, & tunc conſtituitur
auunculus & matertera. Pone enim quod habeam filiam
& filium, adopto aliquem tanquam natum ex altera
filia iſte erit nepos alteri filio, uel filię, quia ille filius uel
filia repetitur de mea agnatione, & ita loquitur l. per
adoptionem. §. fi. ff. de ritu nuptiarũ. Aut cauſatur ado-
ptio in perſona filij vel filiæ, & tunc nõ cauſatur auun
culus vel matertera. Pone enim, ego habeo ex filia ne-
potem, poſt hoc adopto aliquem in filium uel filiam,
iſte adoptatus uel adoptata non erit auunculus uel ma
2 tertera filio uel filiæ meæ: ratio, quia † filius filiæ meæ
non eſt de agnatione mea. §. fi. ſuprà tit. i. Capio glo.
f in uerb. magnam. ibi, magnus. Hæc bona.[f]

ADDITIONES.

a Imò nec proneptem, ut tex. notab. in l. ſororis proneptẽ.
in prin. ff. de ritu nuptia. licet Ang. hic contra, & peſsimè.

Item not. ex hoc §. id, ad quod vulgò iſte §. allegatur, quòd
quotieſcunq; duæ rationes vel cauſæ finales tendunt ad pro
hibitionem alicuius actus, licet ceſſet vna ratio, tamen habet
locum ipſa prohibitio, concordat glo. in §. illud. iuncto tex.
infrà eodem. ad idem allegatur vulgò l. ſi ventri. §. in bonis
aliàs §. fi. iuncta glo. ff. de priuileg. credito. de hoc eſt melior
tex. de iure ſecundum Bald. ibi, in l. ſi non lex Aelia Sentia.
in prin. ff. de hæredib. inſtituen. Et uide quod per iſtum §.
in hoc propoſito dixit glo. notab. in l. ſi quis ad exhibendũ.
ff. de exceptio. rei iudi. & adde prædictis aliam glo. in §. mini
ma, in uerbo, uel contrà. & ibi Doctores ponderant, infra de
capitis diminutione.
b Adde quòd ex prædictis patet, quòd maior eſt prohibitio
de iure ciuili inter collaterales ab infra ſcilicet inter amitam
& nepotem, quàm inter collaterales exiſtentes æquales, pu
ta inter filios duorum fratrum, qui poſſunt ſimul iungi de
iure ciuili rationem ſentit tex. in l. ſororis proneptem. ff. eo.
& ponit clare gloſſ. in fin. hic in uerb. magnã. licet ſecus de iu
re Cano. d. c. non debet: & hodie ſtatut iuri Canoni. & pri-
mus gradus de iure Cano. incipit à duobus fratribus. ſed de
iure ciuili non eſt dare primum gradum collateralium, quia
ipſi ſunt in gradu ſecundo, ut infra de gradibus. §. ſecundo
gradu. Et ratio diuerſitatis eſt, quia de iure Canonico
non recurrimus ad ſtipitem, in quo iſtæ perſonæ ſunt vni-
tæ: ſecus de iure ciuili: ſed noſtrum ius ciuile obtinet quo
ad ſucceſsiones, ius uerò Canoni. obtinet quò ad matri-
monia, ut eſt gloſſ. in §. hactenus. infra de gradibus. Et
ideo ſi ſtatutum exiſtat quòd adſtantibus agnatis vſque
ad quartum gradum mater non ſuccedat, iſte gradus quar
tus debet computari ſecundum ius ciuile, non Canonicum.
quia gradus proprie eſt de iure ciuili: de iure uerò Canon.
dicitur ſaltus, quia ſaltat de fratre in fratrem. omiſſo pa-
tre, de quo plenè per Doctores in l. fina. infra de ſucceſſ.
edict. vbi Bart.
c In glo. i. in uerb. neptem. in fi. dum dicit, ſecus in adopti-
uis. quicquid dicat hic Ang. ex mente Ioan. Fab. & Ioan. de
Plat. puto quòd iſta glo. bene dicat in terminis, quem alle-
gat, quando per adoptionem non contrahitur cognatio:
ſecus ſi contraheretur cognatio, ut quia habens filiam ado-
ptaret filium habentem nepotem. & vide infra in princi. hu-
ius glo. In ea. glo. puto melius & clarius poſſe reſponderi,
quia aut loquitur in collateralibus ab infra, & tunc ſi pro-
hibeor ducere filiam, prohibeor etiam neptem, aut in col-
lateralibus æqualibus & tunc ſecus. Et ratio eſt in primo
caſu propter reuerentiam, vt hic tex. in ver. item materte-
ram. & l. ſoror proneptem. ff. de ritu nup.
d In glo. in verbo. ciuili iure. adde aliam rationem, quam
aſsignat glo. in l. ſi qua. §. fi. ff. de ritu nupt.
e Et quia in glo. in verbo, materteram, eſt ſummè difficilis,
vt eam intelligas vide glo. in l. ſi qua. §. fina. ff. de ritu nup.
in glo. in verb. fit, ante fi. in ver. item ſi habeo duas filias. Et
aduerte, quia licèt Doctores aliter non reprehendant iſtas
rationes diuerſitatis poſitas in glo. videlicet quòd ideo non
poſsit per adoptionem creari auunculus vel matertera, ado
ptando aliquem in filium uel in filiam, quia iſti adoptati
tanquam maiores, imperarent nepotibus legitimis & na-
turalibus tanquam minoribus, & ſic legitimi & naturales
eſſent ſubiecti adoptiuis, quod eſt ridiculum, ſecundum glo.
Videtur mihi quòd iſtę rationes ſint falſæ: quia attẽtis iſtis
rationibus pro ueris, ſequeretur quod patruus & amita non
poſſent fieri per adoptionem adoptando aliquem in filium
vel filiam: quia eodem modo iſti adoptati tanquam maio-
res imperarent nepotibus legitimis & naturalibus tanquam
minoribus, & nepotes eſſent eis ſubiecti. & tamen illud eſt
falſum, quia patruus & amita poſſunt indiſtinctè creari per
adoptionem ſiue adoptando aliquem in filium vel filiam,
ſiue in neptem, ut vult iſta glo. in prin. & Doct. omnes, per
rationem notabilem diuerſitatis, quam hic ponunt. Præte-
reà attenta ratione gloſſ. pro uera, ſequeretur quòd hic in
uer. eius uerò. filius legitimus & naturalis efficeretur auun-
culus nepoti filiæ filiæ adoptatæ, quia eſſet commodum fi-
lii legitimi & naturalis, ut ſupra dictum eſt. Licet poſsit
dici iſto ſecundo caſu, & eſt uerum, quòd ideo in d. uerſi.
eius uero. filius legitimus naturalis non efficitur auuncu-
lus nepoti filiæ adoptatæ, propter rationem, quam ponit
hic glo. in uerbo ciuiliter, quam etiam ponit hic text. Item

ſi vera

ſi vera eſſet iſta ratio, ſequeretur, quòd primum exemplum
glo. poſitum in d. l. ſi qua. §. ſi. eſſet falſum: & tamen illud ap-
probat An. hic, & putat eſſe melius illo glo. hic.

f Et vt intelligas quæſtionem huius glo. dum quærit de fra-
tre aui materni, an dicatur patruus magnus, uide omnino gl.
in §. quarto gradu. in uerb. auunculus. infra de grad.

1 Verba præteriti temporis ſunt abnegatiua præſentis.
2 Eodem tempore non licet duobus matrimonio copulari, ſine infamia, niſi ratione iuſti erroris
3 Mulier debet relinquere ſecundum maritum, & adhærere primo.
4 Ex coniunctione illicita cauſatur affinitas.
5 Vxor non dicitur affinis marito, ſed eſt principium affinitatis.
6 An ualeat uenditio vno nummo facta.
7 Res digna maiore pretio uendita pro vno nummo, præſumitur donata.

5. AFfinitas. Illa quę fuit priuigna, nurus, ſocrus, vel nouerca, nobis
matrimonio copulari non poteſt. Idem
& multo magis ſi adhuc ſit priuigna,
nurus, ſocrus, uel nouerca, quia nec vna
pluribus matrimonio eodem tẽpore co
pulari poteſt. hoc dicit. Ibi, quoq;. Hęc
dictio, quoq;, eſt dictio implicatiua. Not. primo', ra-
a tione affinitatis a quibuſdã nuptijs abſtineri debere. Itẽ
not. in verb. fuit iũctis his q̃ ſequunt, q uerba præteriti
1 temporis † ſunt abnegatiua præſentis. & de hoc eſt glo.
in l. iij. §. lex. Iulia. ff. de teſti. Alber. uoluit. & l. i. C. de rap.
virg. Itẽ not. a nuptijs priuignę, nurus, ſocrus, uel no-
uercæ, abſtineri debere. No. rationẽ, quia aliæ, ſcilicet nu
rus & priuigna, ſunt loco filiorum: aliæ, ſcilicet ſocrus
& nouerca ſunt loco matrum: qđ uerum arbitramur in
ſocru, ſed in nouerca ſecus.
Tunc cornix albeſcit, ubi ſancta nouerca quieſcit. Et
alibi: Pede modo ſuo parat priuigna uenenum.
Adhuc text. reſpõdetur, q nouerca eſt loco matris, vel
2 eſſe debet ſi non ſit. Item not. quòd † eodẽ tempore
non licet matrimonio duobus copulari, nec econuerſo,
alioquin infamia irrogaretur. l. eũ qui duas. C. de adul.
Quod verum limitate, niſi ratione iuſti erroris. Nã ſi
mater per nuntium propriũ certiorata falſo' fuerit de
morte mariti abſentis, poteſt libere' alteri copulari. au-
then. hodie. C. de repu. c. in præſentia. extra de ſpõſal. et
ſic eodẽ modo reperitur nupta duobus: ſed hæc ſubſtine
b tur ratione iuſti erroris. [b] Sed dubitatur: pone qđ prior
maritus reuertatur, contracto matrimonio per vxorẽ,
an adhærere poterit ſecundo, cui vxor erat falſò menti-
ta de morte primi, an verò ad primum reuerti debeat?
3 Dicite quòd † reuerti debet ad primũ. c. cum per belli-
carñ. xxx. q. i. eſt glo. ordinaria in l. miles. §. fin. de adul.
& ſuadetur ratione. Nã licẽt prima facie videretur ma-
trimonium legitimè contrahi cum ſecundo, tamen ex
poſt facto detegitur fallacia, & redditur ſecundum ma-
trimonium nullum, & primum ualidum. arg. in c. fra-
ternitatis. extra de frigid. & malefi. Ex quo uidetur di-
cendum q filij nati ex ſecundo matrimonio, cuius nul
litas detegitur per aduentum primi mariti, dicantur il-
legitimi & naturales. Sed contra eſt ueritas, quia ſunt
nati ſub colore matrimonij, unde ratione iuſti erroris
in matre cauſato, item ratione erroris communis uer-
ſantis in populo, & fauore liberorum, legitimi ſunt, &
pro legitimis habentur, argumen. in l. Barbarius Phi-
lippus. ff. de offic. præt. in l. i. C. de teſtib. & eſt gloſſ. or-
dinaria in dicta l. milles. §. fina. & in dicto capitu. cum
per bellicam xxxiij. quæſtio. i. In gloſſ. affinitatis. ibi,
ſciendum. Ideo dicuntur affines, quia unus tendit ad fi-
nem alterius, & econuerſo. Ibi, ſine nuptijs. Not. ſin-
4 gulariter ex gloſſ. q licet † ex coniunctione illicita non
c cauſetur affinitas [c] de iure ciuili, tamen cauſatur de iure
Cano. p qua eſt tex. in ca. ſemper, extra de eo qui cogn.
conſang. uxo. ſuæ. Vnde, ſi frater tuus, uel aliquis in
quarto gradu tibi conſtitutus, cognoſceret puellam il-
licitè, ex hac illicita cogitatione cauſatur talis affinitas,
quę impedit te cum illa matrimonium contrahere: &
d licet multi decipiantur, iſta eſt veritas. In fin. glo. [d] no.
5 quòd † uxor non dicitur affinis mariti, ſed principium
affinitatis appellatur. Sed mihi videtur quòd glo. ma
lè loquatur. Primo', nam illæ qui tendit ad finem alte-
rius per copulam, appellatur affinis: ſed uxor eſt hu-
iuſmodi, ergo, etc. l. non facile. §. affines. ff. de grad. Prę-
terea, ſi eſt caput affinitatis, ergo ipſa eſt affinis, quem-
admodum princeps familiæ appellatur de familia. l. fa-
miliæ appellatione. de verbo. ſignificat. Tertio' eſt tex.
in l. nec unius. C. de hæredib. inſtituend. Non obſtat
argumen. gloſſ. ſi eſt affinis, ergo non poteſt matrimo-
nium inire cum marito ratione affinitatis. quia reſpon-
detur, quod affinitas præcedens matrimonium, bene
impedit matrimonium contrahi. ſed affinitas quæ cau-
ſatur eo momento, quo cauſatur matrimonium, non
impedit, quia non eſt affinitas niſi præcedat matrimo-
nium. ad hoc faciunt, quę habentur in l. ſi poſt mortem.
de leg. i. & quod uidiſtis in quæſtio. de puncto, ſupra
de his qui ſunt ſui vel aliæ. iuris Docto. tamen inſequẽ-
tes gloſſ. inducunt illam ad quęſtionem. in argumen.
6 † numquid ualeat uenditio vno nummo facta, quod
probant ipſi. Nam vnus non eſt numerus, ſed eſt prin-
cipium numeri, ut hic dicitur de uxore: ſed uenditio cõ-
trahi non poteſt niſi numerato pretio. §. item pretium,
infra de contrahen. emptio. igitur etc. Vos dicite con-
tra, per l. ſi uſufruct. ff. de iur. dot. Non obſtat argumen.
quia dico quod unus poteſt eſſe numerus, ut ſupra dixi.
Vel uerius dico, quod uenditio cauſatur ex pretio, re
uendita, & conſenſu. l. ij. §. i. de contrahen. empt. Non
obſtat. §. item pretium, quia conſiderauit frequentiam
emptionis & uenditionis, quæ potius fuerunt in plura-
litate denariorum, non autem in uno. Fateor tamen,
7 quod † ſi una res uno nummo venderetur digna ma-
iori pretio, quod licet eſſet uenditio in forma, diceretur
præſumpta donatio. d. l. ſi uſufruc. & l. ſi donationes. ff.
e de contrahen. emp. Gloſſ. in verb. nupta. [e]

ADDITIONES.

a Not. quòd affinitas, ſiue nomina concernentia affinita-
tem & parentelam, uerificantur in præſenti & præterito: qđ
eſt uerum, ſecundum Bartol. quantum ad prohibitionem
matrimonij, & non quo ad alia. l. cui eorum. §. affinitatis ff.
de poſtulan. Et ideo ſtatutum diſponens quòd inter affines
debet fieri compromiſſum, debet intelligi de affinitate de p̃-
ſenti per dicta l. cui eorum. §. affinitatis. Et pro hoc facit
quòd priuilegium conceſſum perſonæ, tantum durat quan-
tum perſona, iuxta not. per Bartol. in l. Titia Seia. §. uſuras.
de leg. ij. & per Cyn in l. ij. C. de epiſcop. & cler. Alij termi-
nauerunt oppoſitum per hunc. §. & l. fin. C. de uerbo. ſign. &
ſecundum hoc intelligo dictum Barto. in l. qui iuriſdictioni
præeſt. ff. de iuriſd. omni. iudi.
b Dum hic dicitur quòd non licet alicui habere duas uxo-
res, & quòd habens efficitur infamis. adde quòd idem eſt ſi
quis haberet duas ſponſas, uel unam ſponſam & unam uxo-
rem. gloſſ. eſt in dicta l. eum qui duas. & text. in l. prima in fi.
ff. de infam. Et adde quòd eodem modo habens duas con-
cubinas eſt infamis, & repellitur à teſtimonio & dignitate.
gloſſ. eſt notab. in §. ſi uerò effuſa. qui eſt. §. antepenul. in uer-
bo exiſtente. in authen. quibus mod. nat. effi. ſui. quam gloſ.
pro notabili allegat Bald. ſed corruptè, in l. ſecunda C. de in-
ceſt. nupt & ibi dicit ſe credere idem eſſe ſi habeat unam uxo
rem & unam concubinam ſimul, licet ſecundum eum non
ſeruetur de facto. Sed aduerte, quia Bart. in l. prima in fi.
ff. de his qui not. infam. dicit, quòd licet prohibitum ſit ha-
bere duas concubinas, ut dicto. §. penul. & fina. in authenti.
quib. modis. natu. effi. ſui non tamen eſt infamis, quia non
eſt de enumeratis in d. l. j.

c An ex coniunctis illicitis cauſetur affinitas, vide etiam infrà de gradibus. §. i. & eſt glo. in l. iiij. C. de nup.

d Duo allegat l. princeps. ff. de verbo. ſignifica. melius facit l. familiæ appellatione. ff. de verbo. ſignifica. Adde primum propter quod vnumquodque tale & ipſum magis tale. authẽ. multo. magis. C. de ſacroſanct. eccleſiis & ibi Bal. ſi ergo propter vxorem alij dicuntur affines, vt d. l. non facile. §. affines. ff. de grad. ergo multò magis ipſa uxor debebit dici affinis. Secundò idem iudicamus de cauſa cauſante effectum, quod de ipſo effectu. l. quo minus. ff. de flu. Adde quod inter ſponſos & ſponſas non dicitur propriè affinitas, ut not. glo. in l. quod ſeruus. ff. de condi. ob cauſ. & ideo inter eos non habet locum ſtatutum diſponens inter affines etc. & pro gloſſ. hic poſita facit gloſſ. in l. non ideo. C. de hæredi. inſti. & alia glo. in l. affinitatis. C. commu. de ſucceſſ. quas uide.

1 Filius mariti ex uxore præmortua, contrahere poteſt matrimonium cum filia uxoris ex marito præmortuo.
2 Matrimonium non poteſt eſſe inter adultam & curatorem, aut filios curatoris.
3 Filij duorum compatrum non poſſunt matrimonio ſimul copulari.
4 Si uxor mea tibi ſit commater, ego quoque ero compater tuus.
5 Clerici deferentes tonſuram & veſtes ordini congruentes, gaudent priuilegio clericali.
6 Rapta nubit raptori de iure Canonico, ex quo uitium raptus purgatur per liberum conſenſum.
7 Quibus modis impeditur matrimonium.
8 An conſuetudo poſſit aliqua diſponere circa matrimonium.

§. MAriti.[a] Not. ex hoc. §. quòd † filius ma-
a riti ex uxore præmortua contra-
1 here poteſt matrimonium cum filia uxo-
b ris [b] ex marito p̃mortuo. Et eſt ratio, quã
ſentit glo. quia mariti agnati non efficiun-
tur affines agnatis vxoris, nec econuerſo: vxor enim
efficitur affinis marito & omnibus agnatis ſiue cogna-
c tis [c] mariti ſui, & econuerſo. & ſic eſt declarata gloſſ. in
verb. poſtea. Ex verb. ſi vxor. not. quòd cum ſponſa
filij ſiue cum filia vxoris nata poſt contractum matri-
monium, ex alio impeditur matrimonium contrahi:
licet enim talis filia non ſit priuigna, nec talis ſponſa
nurus, tamen de honeſtate ab huiuſmodi nuptijs eſt ab-
ſtinendum: quædam enim ſunt prohibita, & ſi licita
ſint. l. ſi vxor. §. i. & l. ſemper. de ritu nup. Nota. in
verſicu. illud. quòd cognatio ſeruitutis adfert impedi-
mentum nuptijs. Item not. in verſic. ſunt & aliæ per-
ſonæ. quòd bene eſt ut in quibuſcunque caſibus enu-
meratis generalis clauſula ſubijciatur. l. ſi. ſeruus ſeruum
d §. inquit. ff. ad l. Aquil.[d] Gloſſ. in verbo, poſtea.[e] In
e fin. gloſſ. in verbo, cognationes. not. quòd ſublato uno
impedimento, lex non firmat actum contra illud impe
dimentum. l. ſi non lex. ff. de hæredi. inſtituen. & ibi no.
In gloſſ. ſunt & aliæ. ibi. l. cum ancillis. hoc uerum de iu-
re ciuili: de iure autem Canoni. non inſpicitur nume-
rus annorum, ſed potentia coeundi. cap. puberes. cap. de
2 illis extra de deſpon. impub. Ibi, l. i. Et eſt ratio, quia † ſi
f permitteretur [f] matrimonium inter pupillum, tutorem,
adultam, & curatorem, uel etiam eorum filios, eſſet ſu-
ſpicio ne mutuo amore non uideretur uel remitteretur
redditio rationis adminiſtratæ tutelæ, vt dicta l. fina.
g In ea.[g] gloſſ. ibi, & l. fina. not. non poſſe contrahi ma-
trimonium cum ea, quam quis de ſacro fonte leuauit.
3 Sed quid erit de alijs filijs? Reſpondetur, quòd † fi-
lij duorum compatrum, ſiue ſint nati ante compater-
nitatem, ſiue poſt poſſunt legitime matrimonio copu-
lari, excepta perſona eorum, per quorum alterum ad
compaternitatem aduentum eſt. capit. ſuper eod. extra
de cogni. ſpiri. Ibi, tantum non reperiatur. not. non
licere cum commatre matrimonium iure contrahere.
4 Sed pone quòd † vxor tua leuauit filiũ Bertæ & Mar-
tini de ſacro fonte, an tu quoque efficeris cõpater? Di-
cite palam eſſe quòd ſic, ea ratione, quia tu & uxor
eſtis vna caro. Ex quo ſequitur, quòd ſi tu maritus
morieris, & uxor mea, non potero matrimonio co-
pulare mihi uxorem tuam. ca. Martinus Bertam. extra
de cogna. ſpirit. Et hoc uerum, ſi tempore, quo leuauit
filium tuum erat mihi uxor, ſecus ſi non erat uxor tunc,
ſed poſtea effecta fuit. xxxiij. quæſtio. i. capitu. qui ſpi-
ritualem. Sed quid ſi uxor tua leuauit filium tuum de
ſacro fonte ignorans eſſe tuum, efficitur tibi comma-
ter, nunquid debet diſſolui matrimonium? Reſponde-
tur q̃ non quia licet iſta uxor tua effecta tibi comma-
ter, teneatur coacta reddere debitum tu autem coactus
non teneris: quia ſiue hoc prouenerit ex uxoris igno-
rantia, ſiue malitia, non debet marito præiudicare. caſus
h eſt in capitu. ij. extra de cogna. ſpirit.[h] Ibi, in fin. &
hoc uerum, niſi eſſent clerici in minoribus ordinibus cõ
ſtituti: nam hi poſſunt contrahere matrimonium: &
5 eo contracto † ſi deferant tonſuram & ueſtes ordini
congruentes, gaudent priuilegio clericali. cap. i. de cler.
coniu. lib. vi. In fin. gloſſ. hoc uerum, ciuili iure: de iu-
6 re autem Cano. etiam † rapta nubit raptori, quia ui-
tium raptus purgatur per liberum conſenſum cap. fin.
extra de rapt. facit ea. ad id quod per tuas. extra de de-
7 ſpoſ. l. ij. & iij. quod met. cauſ. † Et ſic habetis qua-
tuor modos quibus impeditur matrimonium. Addite
xv. ratione coniunctionis præcedentis. capitu. fina. ex-
tra de eo qui duxit in matri. quam pol. per adul. Alius
caſus eſt ſimplicis uoti uel ſolennis: nam uotum ſolen-
ne impedit matrimonium contrahendum, ſed non di-
rimit iam contractum. cap. rurſus. cap. conſuluit ne cler.
vel mona. xij. ratione diſparitatis cultus. l. ne quis Chri-
ſtia. C. de Iudæis. xviij. eſt ratione impotentiæ coeun-
di, uel concipiendi. cap. i. & cap. fraternitatis. de frig. &
i male.[i] Impeditur autem conſummari ratione tempo-
ris, quia ſunt certi dies quibus uxores duci non poſſunt.
cap. final. & ibi not. extra de fer. Finaliter quæritur,
8 † an conſuetudo poſſit aliquid diſponere circa matri-
monia. Dicite, conſuetudo poteſt habiles ad matri-
monium habilitare, ſed inhabiles non poteſt habilita-
re gloſſ. eſt in c. quod ſuper his, extra de cogna. ſpirit.
Vnde conſuetudo non poſſet diſponere quod in quarto
gradu matrimonium contrahatur, poſſet tamen diſpo-
nere q̃ in quinto gradu prohibeatur. d. cap. quod ſuper
k his. iuncto c. quod dilecto. eod. titu. k

ADDITIONES.

a Iſte. §. vſque ad §. ſi aduerſus. h. d. in ſumma. Filius mariti ex uxore præmortua contrahere poteſt matrimonium cum filia uxoris ex marito præmortuo. hoc primò. Et cum filia uxoris nata poſt diuorcium ex alio marito, non ſunt nuptiæ contrahendæ, ſicut nec cum ſpõſa filij aut cum ſponſa patris hoc ſecundò. Et etiã ſeruiles cognationes impedimento ſunt nuptiis. h. d. tertiò & ultimò uſque ad §. ſi aduerſus.

b Concordat text. in l. generale. §. inter priuignos. ff. de rit. nup. & l. Titia in prin. ff. de verb. oblig.

c Vt eſt text. in cap. quod ſuper his, extra de conſangui. & affinita.

d Not. finaliter ex iſto text. ibi, libri Digeſtorum. quòd ſufficit allegare librum, licèt lex non allegetur, ut hic, & ff. de uſucap. l. rerum mixtura. Item ſufficit titulum allegare. argumen. C. ad legem Falcidiam. authen. ſed cum teſtator. & ibi not. & ff. de poſtu. l. vltima. Sic & aliàs ſufficit dicere, ius eſt, licet non dicat ubi, ut extra de frigidis & maleficia. capitu. primo & plene cum his notat Specu. in titu. de diſpu. aduoca. §. porrò. uide Alberi. in l. i. ff. ſi cert. peta. ubi hoc dicit, etc. Ego puto non licere ita allegare, imò ſit erubeſcentia, per vulgatam l. illam. C. de colla. facit text notab. in l. ij. §. ſeruum. ff. de orig. iur. & §. conſideremus. in authen. de trien. & ſemi. iuncto eo quod pulchre dicit glo. in l. ſed

licet.ff.de offic.præſid. Nec obſtant iura hic allegata, quia loquũtur in Imperatore & Papa: & cum Imperator præſumatur habere omnia iura in ſcrinio pectoris.l.omnium.C.de teſtamen. & eod.modo Papa.cap.i.de conſti.in vi. poſſunt allegare quomodo uolunt, quia in eis non poteſt cadere ſuſpicio ignorantiæ: ſed ſecus eſſet in aliis. Nec.obſt. §.conſideremus, præalleg. quia loquitur in Imperatore nihil allegãte: ſecus ſi aliquid allegaret.

e In gloſſ.in verbo poſtea: in princip.dum dicit in ſecundo intellectu quòd uerbum Poſtea, poſſ.t referri ad uerbum, Habeat, & uerbum Contracto, ſcilicet prius, intelligite prius ſcilicet quàm iſti duo contrahant matrimonium. Not.ex eadem gloſſ.in hoc §.mariti.in fin. gloſſ. quæ allegatur pro ſingulari ad hoc, videlicet quòd agnati & conſanguinei uxoris deficientis ex omni parentela uiri præferuntur fiſco in ſucceſſio uiri ſicut præfertur ipſa uxor uiuens.l.i.C. vnde uir & uxor. Sic & concubina præfertor fiſco, ut not.gloſſ.in §.conſideremus.in authen.de trien.& ſemi. Sic & tutor præfertur fiſco in bonis pupilli, ut not gloſſ.In l.quæ tutela.ff.de regu. iur. licet eam ibi reprobet Bartol. Sic & unus ſocius de una ſocietate moriens ſine hæredibus, habet alium ſocium excluſo fiſco.l.ii.& l.fin.C.de hære.decur. & hanc gloſſ.reputat ſingularem Angel.de Areti.hic, qui non recolit ſe uidiſſe alibi ſimilem, ſicut iſta eſt. Vide etiam Nico. de Neapo. Imò. Iſta gloſſ. probat vnum quod eſt ſingularius, quòd ſcilicet nedum cognati uiri qui ſunt effecti affines uxori, ſuccedent uxori excluſo fiſco ſed vult ſingularius quòd cognati uiri ſuccedant his cognatis uxoris, inter quos nulla eſt coniunctio nec ulla affinitas: quod eſt mirabile. Cogita. Sed tamen iſta gloſſ. non vult hoc, nec etiam quod dicunt Docto. ideo uide ueram eius mentem: quam dixi poſt Bartol. in l. affinitatis. C.commu.de ſucceſſ.

f Hoc uerum de iure ciuili, iure autem Canonico bene poteſt contrahi matrimonium.text. habes in ca.penul.extra de ſecund.nup. Et adde, quòd nedum eſt prohibitum filio tutoris. imò etiam cuilibet hæredi etiam extraneo ipſius tutoris.text.eſt not.in l.libertum.§.i.ff.de ritu nupt. quia eſt eadem ratio, ut ibi dicit tex. Poteſt tamen tutor dare filiam ſuã in matrimonio pupillo ſuo d. l.libertum.§.tutor qui eſt §.fi. & l.curatorem.C. de inter.matr. & ibi gloſſ. ponit rationem diuerſitatis, ſuper qua tamen dubito, & tu cogitabis. Sed uide eam bene declaratam per Ang.de Are.in §.cum autem.infrà quibus mod.ius.pat.pot.ſolu.

g In ead.glo.ibi, quod eſt hodie correctum, ut in authen.vt liberti de cætero. &c. An autem ſit etiam immutatum quòd libertus maſculus poſsit accipere patronam etiam in magna dignitate poſitam? Gloſſ.in d.l. lege Papia. dubitat tamen glo.in authen. ut liberi de cætero. §.ſi quis autem tenet expreſſe quod ſic ſecundum Angel.de Aret. Item aduerte circa modum gloſſ.dum glo. dicit de præſide, qui non poteſt contrahere cum ſibi ſubiecto ratione iuriſdictionis: adde quòd eodem modo non poſsit conſentire filio ſuo uolenti contrahere cum ſibi ſubdita ratione iuriſdictionis, text.eſt in l.qui in prouin.in princ.ff. de ritu nup. Poteſt tamen maritare filiam ſuam in prouincia quàm adminiſtrat tex.eſt in l.ſi quis officium.§ fi.ff.de ritu nup.ubi gloſſ.dubitat de ratione diuerſitatis. Fortè poſſet aſsignari illa ratio diuerſitatis, quæ aſsignatur, quare filius tutoris non poſsit accipere pupillam, & tamen filia tutoris bene poteſt nubere pupillo, quam dixi in fi. huius collumnæ. Item aduerte, quòd licet præſes in aliena prouincia ex qua non eſt oriundus, non poſsit contrahere matrimonium, tñ in ſua propria bene poteſt. caſus eſt clarus in l.eos, qui in patria.ff.de ritu nupt. Ego multum dubito in hoc, nec uideo quid bene poſsit dici. Nam ratio quare prohibeatur in aliena, eſt quia matrimonia debent eſſe libera, quæ non præſumuntur metu iuriſdictionis, nonne iſta ratio militat etiam ſi ſit præſes in propria prouincia? Cogita, quia multum dubito. Item aduerte, quia licèt præſes non poſsit contrahere matrimonium in ſua prouincia, poteſt tamen contrahere ſponſalia.caſus eſt in l. ſi quis officium.in princi. ff.de ritu nupt. Circa quod uidetur multum dubitandum, per l.oratio.ff.de ſpõſ.& glo.ibi non ſoluit. Item aduerte, ꝙ licèt præſes non poſsit ducere uxorem, poteſt tamen ducere concubinam.l.fi.ff.de concubinis, etc. Dic melius quòd præſes nec in ſua nec in aliena poteſt. text. eſt in d.l.ſi quis officium.in princip. Nec obſtat d.l.eos. in patria. quia non loquitur in præſide, ſed in eo qui eſt miles, & militat in ſua patria. & hæc eſt ueritas.

h Item aduerte circa xi.modum, dum dicit. ratione honeſtatis, per §.ſed ſi uxor.ſupra eo. Iſte modus uidetur eſſe ſuperfluus, quia poſitus ſuprà in quinto modo, ubi dixi prohiberi matrimonium ratione affinitatis præteritæ præſentis & futuræ. Illud, affinitatis futuræ, probatur etiam in illo met. § ſed ſi uxor. & ratio prohibitionis eſt ſolum propter honeſtatem, unde aut iſte modus xi. eſt ſuperfluus, aut ille poſitus ibi in quinto.

i Item mulier nobilis non poteſt nubere monetario. l.edicimus. & Bart.in ſummario.C.de murileg. lib xi. Itẽ propter furorem & dementiam impeditur matrimonium contrahi, licet cõtractũ non dirimatur.l.patre furioſo.ff.de his qui ſunt ſui vel alie.iur.& l.oratione.§.fi.ff.de ritu nup.

k An ualeat ſtatutum prohibens matrimonium contrahi cũ certis perſonis, vide Bal.in l.nemini. C. de nup. Et an ualeat ſtatutum diſponens quod inter homines diuerſarum ſectarum non contrahatur matrimonium (puta inter Guelfos & Gibellinos, ut fuit in Ancona) ſub certa pœna, & an contra facientes puniantur, ponit Bart.in l.edicimus. per illum tex.C.de murileg.lib.xi.

1 *Actus qui fit contra legem non ſolum non ualet, ſed perdit nomen illius actus.*

2 *Duo caſus quibus ille, qui non erat à principio in poteſtate parentum, efficitur ex poſt facto*

3 *Si uxor nondum uiri potens fuit ab aliquo capta, & dos ſibi tradita, an maritus lucretur fructus dotis.*

4 *Ad repetendum ob cauſam datum, inſpicitur cauſa proxima, an honeſta ſit ſiue inhoneſta, non autem cauſa remota.*

5 *Actus agendi regulantur ſecundum finem, in quem tendunt.*

6 *An filij efficiantur legitimi per matrimonium ex diſpenſatione apoſtolica contractum cum ea concubina, quam non poterat de iure communi matrimonio ſibi iungere.*

7 *Duæ ſingularitates ad eundem effectum cauſandum concurrere non poſſunt.*

§. **S**I aduerſus. Qui contrahũt nuptias ꝓhibitas pœnis hic expreſsis
a ſunt puniendi. [a] Not.primò quòd ubi con
trahitur matrimonium contra leges, non
apellatur propriè matrimonium, ſed coi-
tus illicitus: nec etiam appellatur uxor, nec maritus. Ex
1 quo colligitur, quòd † actus qui fit contra legem, nõ ſo
lum non ualet, ſed perdit nomen illius actus.facit.l.fin.
C.de ſent.ex breui.reci. Item not. quod nati ex illici-
b to matrimonio ſpurij appellantur. [b] Item not.ꝙ vbi
matrimonium eſt nullum, non habet locum dotis exa-
2 ctio, nec donatio propter nuptias. Itẽ not. † duos caſus
in quibus filij licèt nõ ſint in poteſtate parentum ab ini
tio, efficiuntur tamen ex poſt facto. Primus ſi filius de-
c tur curiæ. [c] Secundus, ſi matrimonium contrahatur cũ
d concubina. [d] In gloſſ. ſequitur.in fi. Hæc glo. inducit
ad quæſtionem, quam formauit gloſſ.in l.ſi ante nupt.
3 ff.ſolu.matri. Pone † uxor nondum uiri potens fuit ab
aliquo capta: tradita eſt ſibi dos, ex qua ꝑcepit fructus
dotis, an iſte maritus de facto lucretur fructus dotis?
Iſta glo. præſtat argumentum ꝙ non: nam ex quo nullum eſt matrimoniũ, nulla eſt dos, ut hic: vnde fructus ex dote non extante, non poteſt lucro fieri ipſi aſſerto marito, & pro hoc alleg.l.not. quam dicit Bal. didiciſſe a Bar.in l.an patrem.ff. quod à falſo tuto. Et hæc verba procedunt de iuris ſubtilitate, de æquitate tamen aliter diſtinguitur ex mente glo. & Docto. Aut iſte maritus contraxit matrimonium bona fide cum iſta puella quæ ex aſpectu demonſtrabat ſe impotentem, & tunc ſi quidem iſte vir ſupportauerit onera matrimonij alimentando ipſam & induendo, & tunc lucratur fructus ratione oneris, & iuſti erroris. l. inſulam. §.i.ff. ſoluto matrimo.l. pro oneribus. C. de iure dot. l.dotis fructus.ff.eodem. Si autem non ſupportaſſet,

eos fructus non lucratur, ut hic. Aut contraxit ſcienter
cum ea, quæ uiri poiena non erat, & tunc ſiue ſup-
portauerit onera matrimonij, ſiue non, ratione doli fru
ctus non lucratur, ita loquuntur iura alleg. de quo in d.
e l. ſi ante nup. & in l. dotis fructus alleg. Glo.[e] exactio
ni non diuiditur. Colligit duas opiniones Prima q̄ illa
quę dedit dotem ob matrimonium, quod nullum fuit,
ſcienter, ſiue ignoranter, diſſoluto coitu dotem repetere
poteſt conditione ob cauſam ſiue ſine cauſa. quā opi-
nionem tenuit Bar. in l. auunculo. ff. de cond. ſine cau.
4 Mouetur ratione. Nam † quoad repetendum ob cau-
ſam datum, inſpicitur cauſa proxima, an honeſta ſit, ſi-
ue inhoneſta, non autem cauſa remota. l. ij. §. ſed quod
meretrici. ff. de conditio. ob turp. cauſ. Sed cauſa proxi-
ma quare mulier huic uiro aliquid numerauit, fuit cau-
ſa dotis conſtituendæ, quæ eſt honeſta cauſa, ergo repe
ti poteſt. Non obſtat q̄ ſit datum ob turpē cauſam, hoc
eſt, propter illicite matrimonium contrahendum, quia
reſpondetur, nequaquam quia potius ob cauſam nullā
quam ob turpem, datum intelligitur. l. auunculo, præ-
alleg. Alia fuit opi. glo. ut dicatur, ſi quidem mater ſcie-
bat matrimonium illicite contrahendum, & tunc repe-
tere non poteſt, ſi autem ignorabat, & repetere poteſt,
& hæc opinio cōmuniter approbatur ea ratione, quia
licet mulier numeret pro dote conſtituenda, quæ dici-
tur honeſta cauſa, tamen ex quo tendit in hunc finē ut
matrimonium illicite contrahatur, dicitur datum prin-
5 cipaliter ob turpem cauſam, quia † actua agendi regu
lantur ſecundum finem in quem tendunt. l. uerum. & l.
qui iniuriæ. & l. quod uenerandæ. ff. de iniur. Non obſt.
l. auunculo. quia mulier ibi ignorabat iua prohibere ta
lem contractum, unde ratione iuſtæ ignorantiæ repeti
tio permittitur. de quo dicatis, ut in d. l. auunculo. In
fin. glo. inſtrumentis. Hæc glo. communiter approba-
tur, cui concor. gl. in §. i. infra de hęred. quę ab inteſt. de
6 fer. Sed hic cadit dubium. † Quid ſi ex ea concubina cū
qua matrimonium de iure communi tibi inire non li-
f cuiſſet, filios. procreaueris, poſtea ex diſpēſatione[f] apo
ſtolica matrimonium contraxeris, an filij efficientur le
gitimi? dicere q̄ non, per iſtum tex. & per c. i. iuncto c.
tanta. extra qui filij ſint legi. et per l. cum quia. C. de na
7 natura. liberis. Quod ſuadetur ratione. Nam † duæ ſingu
laritates ad eundem effectum cauſandum concurrere
non poſſunt. l. cum poſt. §. gener. de iure dot. iuncta l. i.
C. de dotis promiſſio. Sed hic interuenirent duæ ſingu
laritates: prima, q̄ matrimonium poſt natiuitatem filio
rum contractum retro traheretur ad tempus, quo non-
dum erant nati. Secunda q̄ diſpenſatiue contraheretur,
ſed non poteſt retro trahi, quia extremum ad quod, eſt
inhabile facit l. bonorum. ff. rem ra. ha. & ita fuerūt de
fenſati quidam de Petramala.

ADDITIONES.

a Vel ſic nuptiæ prohibitæ ſunt nullæ, nec appellantur ma-
trimonium, nec uir, nec uxor, nec filii nati ſunt legitimi, ſed
ſpurii, ſicut vulgo quæſiti, & dos pro tali matrimonio data
non dicitur dos, nec repeti pōt, ſed contrahentes tales nu-
ptias prohibitas puniuntur pœnis legalibus. h. d. vſque ad §.
aliquando, qui hoc dicit: Naturales tamen legitimantur du-
pliciter, & in poteſtatem patris rediguntur: primò per obla-
tionem curiæ, ſecundò per ſubſequens matrimonium cum
concubina contractum, mediantibus inſtrumentis dotalibus
propter quæ filii præcedentes legitimantur, & poſtea proge
niti etiam legitimi fiunt.

b An baſtardi dicantur eſſe de familia, ſeu de domo, vel de
caſata patris, & an ſic ſtatuta loquentia de illis de domo, cō
prehendant illos? Dic vt per Bar. in l. fi. C. de uerb. ſignific. &
determinat quòd non, quia appellatione domus accipitur fa
milia. l. in princip. ff ad Syllan. & appellatione familiæ com-
prehenduntur omnes de agnatione. l. pronunciatio. § fami-
lię. ff. de verb. ſigni. ſed baſtardi non ſunt de agnatis infra de
ſucceſſ. cog. §. vulgo. Dic vt ſupra.

c An autem id quod dicitur in fi. iſtius tituli, quòd filii na-
turales efficiantur legitimi per dationem curię, habeat locū
ſolùm reſpectu patris, an verò etiam reſpectu aliorum agna
torum, vt videlicet dicatur legitimus factus ſucceſſor, ſi mo-
riatur unus ex fratribus naturalibus & legitimis, an verò ſo-
lùm dicatur reſpectu ſucceſſionis patris. dic quòd ſolū quan
tum ad patrem & eius ſucceſſorem, non autem quo ad alios,
&c. vt eſt tex. in §. filium verò. in authen. quib. mod. natur.
efficiun. ſui.

d Adde in fine huius tit. de nup. an per deſponſationem cō
cubinæ factam in articulo mortis, filii iam nati dicantur le-
gitimati. Nic. Malumb. dixit quòd non, quia ceſſat ſpes ſobo
lis habendæ, quæ eſt cauſa huius legitimationis, vt eſt text.
not. in l. nuper. C. de natur. lib. de quo per Ange. & Floria. in
l. i ff. de probatio. Et, an per inſtrumenta dotalia probetur
matrimonium? Dic, quòd ſi faciant mentionem de dote, &
de matrimonio, tunc probatur, ſecus ſi ſolum de dote authē.
ſed nouo iure, in glo. C. de nup. ſed bene per illa quæ ſolum
faciunt mentionem de dote, datur vehemēs iudicium, quod
ſit matrimonium, niſi contrarium probetur. arg. l. liber. ff. de
rit. nup. quia ſic eſt conſuetudo quòd talia inſtrumenta non
fiant niſi præcedente matrimonio, & ideo id quod eſt con-
ſuetum, in dubio præſumitur eſſe: quia quando duo ſunt
quorum vnum non conſueuit eſſe ſine alio, approbato uno
probatur & reliquum. l. neque natales. C. de proba. ad quod
vide Bald. in d. l. neque. C. de nup.

e Et dum glo. iſta allegat. l. i. §. fina. & l. ii. C. de conditio. ob
cauſ. vult allegare ff. imò eſt C. & materiam illius l. i. C. de
condi. ob cauſ. examinat Barto. in d. l. auunculo. Eſt bene ve-
rum quòd glo. in d. l. auunculo alleg. l. i. §. fi. & l. ii. ff. de con-
dictio. ob cauſ. & inducit. Ego puto poſſe ſic dici, quando da-
tur dos ad matrimonium nullum an poſſit repeti, aut ma-
trimonium non ſequitur, & tunc ſumus in caſu d. l. auuncu-
lo. in quo adhæreo opinioni Pla. per rationes Barto. ibi. Aut
matrimonium eſt ſequutum, & iſte eſt caſus huius §. & tunc
puto quòd aut ignorauit ius & factum, & poſſit repetere. l. ſi
cum dotem. §. fi. ff. ſoluto matrimonio. Aut ſciuit vtrunque
& non repetit. l. qui contra. C. de inceſt. nup. Aut ſciuit ius,
ſed ignorauit factum, & tunc ſi eſt furor acerrimus, excuſa-
tur, & poteſt repetere. Aut ſciuit factum, ſed ignorauit ius,
& tunc non repetit. d. l. qui contra licet Bar. uideatur diſtin-
guere inter lucrum & damnum. Et iſta procedunt quantū
ad dotem. Nunquid autem error uel iuris uel facti excuſet
à pęnis contrahentium iniuſtas nuptias, ponit latè Bart. in
d. l. auunculo. & in l. ſi adulterium cum inceſtu. in princ. de
adult. & Ang. de Are. hic.

f An ſi diſpenſetur alicui ne poſſit capere in uxorem, quā
legitime habere non poterat, ex qua tamen prius filios ha
buerat, filii efficiantur legitimi uel ne, adde illam notabilem
rationem uel quæſtionem, quam ponit Bar. in l. cum doté.
§. fina. ff. de ſolut.

TITVLVS XI.

De adoptionibus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine Quia filij aut nobis cauſantur per naturam ex cōiunctione maris & fœminæ, aut per artem ex adoptione interueniente. l. i. ff. de adop. ideo viſo de filiis, qui nobis cauſantur per naturam, ſequebatur uidere de his qui cauſantur per artem: ideoque probè intitulatum de adoptionibus.*

1 ☞ *Adoptio eſt genus.*
2 *Differunt adoptio & arrogatio, adoptare & arrogare.*
3 *Concurſus duarum cauſarum potentius operatur quàm cauſa ſimplex.*
4 *Filii nati ex concubina non dicuntur legitimi, ſed naturales.*
5 *Septem ſunt filiorum ſpecies.*
6 *Quæ dicatur concubina.*
7 *Aliquando adoptatur, ille qui eſt filius.*

8 *Adoptio quando diffiniatur.*
9 *Quando delegatus à principe impertitur authoritatem ſuam, dicitur ipſe princeps delegans cognoſcere.*
10 *Mortuo Imperatore ſuccedit Eccleſia in adminiſtratione.*
11 *Infans non poteſt arrogari.*
12 *Quomodo quis adoptari poſſit.*
13 *Quare arrogatio fiat cum maiore ſolemnitate quàm adoptio.*

NOn ſolum. Quemadmodū ex
matrimonio patria
poteſtas cauſatur, ita ex adoptione
uel arrogatione legitimè interuenien-
te, & hoc iure ueteri. Iure autem no
uo ita demum per adoptionem pa-
tria poteſtas cauſatur ſi in perſonā
adoptantis & naturalia & ciuilia iura interueniant. hoc
dicit. Diuiditur in duas: Nam in prima refert antiquita
tem. In ſecunda refert ius nouum. Secūda ibi, ſed hodie.
Item prima ſubdiuiditur in duas. Nam primò ponit di-
ctum: ſecūdò diſtinguit adoptionem per duo membra,
& illā declarando proſequitur. Secunda, ibi, adoptio.
Not. primo ꝙ non ſolum naturaliter per matrimoniū
cauſatur nobis ius patriæ poteſtatis, ſed etiam ex arte,
a mediante arrogatione vel adoptione. [a] Item not. ver-
2 bum, † adoptio, tanquam genus ſumptum, complecti
ſub ſe adoptionem vt ſpeciem & arrogationē. cōcord.
2 l. i. ff. eod. Item not. † arrogationem fieri cum autho-
ritate principali, adoptionem autē fieri poſſe cū autho-
ritate magiſtratuum. Rationem ſtatim reddam in fin.
talem quæ reddi poſſit. Item not. arrogari eos qui
ſui iuris ſunt, adoptari vero qui ſunt in poteſtate parē-
tum naturalium conſtituti. Not. in ver. ſed hodie per
adoptionem non fieri tranſitum patriæ poteſtatis, niſi
vbi ſit auus paternus uel maternus, qui nepotem uel
b neptem dopsauerit. [b] Item not. quod † concurſus dua-
3 rum cauſarum potentius operatur quā cauſa ſimplex.
concord. authen. de conſanguin. & uteri. frat. §. i. & au-
then. defuncto. C. ad Tertulia. ibi, in princip. In glo.
c in verbo, naturales. [c] Ideo tales appellantur primo na-
turales, quia in eſſe producti per naturam. Ideo appel-
lantur legitimi, quia nati ex matrimonio à lege appro-
4 bato. Ibi. §. fin. not. † filios natos ex concubina non
appellari legitimos, ſed tantum naturales. Sed ego aliàs
dubitaui, quia imò uidetur iſtos etiam legitimos appel
lari debere, eo ꝙ concubinatus à lege nomen accepit &
effectum. l. in concubinatu. vbi tex. cum glo. ff. de con-
cubi. Solu. aliàs dixi, ꝙ ideo non appellantur legitimi,
quia non ſunt nati ex forma à lege approbata: nec. n.
lex approbauit concubinatum, ſed illum ſub quadam
diſsimulatione permittit, ut publica lupanaria, cauſa
euitādi adulteria, inceſtus & raptus. c. inter opera. & ibi
not. extra de ſponſa. Eodem modo ciuitates Chriſtia-
norum non approbant publicos uſurarios, ſed ſub diſ-
ſimulatione permittūt, cauſa euitādi furta, rapinas, ho
micidia, & cætera mala. Ita eſt in propoſito, & ita cō-
peri Richardum Malumb. vt refert Bartol. tenere in l.
i. ff. de concub. ſed non ita clarè. In fi. gloſſ. uos dicite
plenius ex mente Richar. Malumb. & Bar. quorum opi
nio. ſibi attribuit Fulg. in l. cum quis. C. de iuris & facti
5 igno. Ego cæteris clarius loquar: quia ſunt † ſemper ſpe-
cies filiorum. Quidam ſunt filij iure naturali produti.
& iure ciuili cogniti, eo quia iure approbati, & hi ſunt
qui ex legitimo matrimonio producuntur, Naturales
appellantur, quia nati per naturā. Appellantur legiti-
mi, quia per legem approbati. Quidam ſunt filij iure
naturali produti, & iure ciuili cogniti ſed eo iure non ap
probati nec reprobati, ſed ſub diſsimulatione ꝑmiſsi:
hi ſunt nati ex legitima concubina, & tātum naturales
appellantur, quia nati per naturam. Quidam ſunt filij
virginum naturaliter incogniti, iure ciuili inuenti & hi
ſunt filij adoptiui, & arrogati: quos ideo tantum le-
gitimos appellamus, quia eos natura non cognouit.
ſed lex inuenit. Quidam ſunt filij iure naturali noti, ſed
iure ciuili incogniti penitus, vt ſunt vulgo concepti,
quos propriè baſtardos appellamus, quaſi ſub haſta,
id eſt, ſub publico nati: nam dici ſolet, ſi ita res eſt ſub ha
ſta, id eſt, ſub publico poſita. l. i. C. de fid. inſtru. & iu-
re haſtæ fiſc. lib. x. Quidam, ſunt filij iure naturali inuē-
ti, iure ciuili cogniti, ſed eo iure reprobati, ut ſunt nati ex
coitu damnato, & hi appellantur inceſtuoſi, manzeres,
d [d] & ſpurij, quaſi nati ex libidine ſine ceſte, id eſt, ſine re
gimine. l. ſi quis inceſt. C. de nupt. Quidam ſunt filij na-
turales tantum, qui poſtea efficiuntur legitimi per da-
tionem curiæ. quidam uero naturales ſunt, qui efficiun-
tur poſtea legitimi per ſubſequens matrimonium, vt
ſupra titu. i. §. fina. Sed hic quæritur. Pone quod habes
filium ex muliere, quam tenes extra domum, uel tenes
pro famula in domo, contrahis cum ea poſtea matri-
monium, an erunt tales legitimi? Dicite quòd non, quia
non dicitur talis mater extra domum retenta, uel in do-
6 mo, propriè concubina: † nam illa ſola appellatur cō-
cubina, quæ tenetur in domo in figura matrimonij. hæc
eſt gloſſ. ordinaria quam approbant Docto. in l. penul.
ff. de concubi. In gloſſ. adoptio, ibi. §. licet. eſt tex. aper
tus in l. ſi te parens. C. de ſuis & legit. in fin. hoc etiam
7 mihi non placet: nam † aliquando adoptatur ille qui
eſt filius, ut puta emancipatus. l. ſi pater. in princip. ff.
eodem. Nec placet quod aliqui dixerunt, quod quan-
do filius emancipatus adoptatur, quod dicitur nouus fi
lius & adoptiuus, quia loquūtur contra caſum. l. filio.
quem pater. ff. de libe. & poſthu. & contra rationem Iu
riſconſulti ibidem, quia non debet imagine naturæ ve-
ritas obumbrari. Non debet igitur adoptio filij eman-
cipati, quæ eſt imago naturæ, obumbrare ueritatem,
quod ſcilicet dicatur filius nouus, & non naturæ. Præ-
terea hæc diffinitio peccat in alio, quia non ſolum per
adoptionē cauſantur nobis filij, verum etiam nepotes.
e l. licet, infra eod. Vnde pōt ſic adoptio diffiniri [e] † Ado-
8 ptio eſt actus legitimus, per quam quis alterius pote-
ſtati ſubijcitur in forma filiationis, naturali vinculo con
currente. Naturali uero vinculo non concurrente, alte-
rius poteſtati non ſubijcietur, ſed tantum iura ſuccedē-
di ab inteſtato conſeruantur. Ideo dixi actus legiti-
mus: quia inuentus a lege. Ideo dixi alterius poteſtati,
puta per uenditionem propriæ perſonæ, uel per capti-
uitatem ſupra de iur. perſona. per totum. Ideo dixi
naturali uinculo concurrente, quia niſi quis detur in
adoptionem auo paterno uel materno, non tranſit in
ſ eius poteſtatem. Si uero alteri tradatur in adoptionem,
ab inteſtato ſuccedit, vt hic. §. ſed hodie. & l. cum
in adoptione. C. eodem titu. In gloſſ. reſcripto. ibi,
9 & l. arrogat. Eſt ratio: nam † quando delegatus a prin
cipe impartitur authoritatem ſuam dicitur ipſe prin-
ceps delegans cognoſcere. capitu. ſane. extra de offic.
& pot. iudi. delega. l. i. §. qui mandatum. ff. de offic. eius
f cui mand. eſt iuriſdi. cum ſimi. [f] In fin. glo. Hoc eſt
uerum de iure ciuili: quo dicitur vacare imperium per
mortem imperatoris: iure autem Can. non procederet,
10 quia † mortuo Imperatore ſuccedit eccleſia in admini
ſtratione, cap. licet: & ibi not. extra de foro comp. quo
caſu fieret arrogatio cum authoritate apoſtolica. In
gloſſ. arrogatio. ibi. ff. eod. Colligitis ex hoc quod dicit
gloſſ. in d. l. ij. quod in matrimonio contrahendo debet
g interrogari ſponſus, [g] deinde ſponſa, ut a perſona, di-
gniori fiat initium. Contrarium ſeruat conſuetudo, ſed
puto rectius glo. loqui. Nam ſi primo interrogaretur
ſponſa, quæ affirmaret, poſtea ſponſus qui negaret: ma
ior eſſet pudor mulieri quam econuerſo, quod citius de-
ſideraret ad legitima coniugia euolare. Subſequen-
11 ter inferunt Docto. ex gloſ. quod † infans. non pote-
rit arrogari, cum non poſsit loqui, & per conſequens

non interrogari. Contra tenuit glo. in l. ij. ff. eod. & bene, per l. etiam. ff. eod. Non obſtat quòd nō poſsit interrogari, quia reſpondetur quod poterit interrogari præſentibus agnatis & affinibus, quorum præſentia ſupplebit defectum infantis. argu. in l. ij. C. eod. Gloſſ. in h verbo,[h] concurrunt. bene dicit concor. gloſ. in l. cum in adoptiuis. C. eod. In glo. ii. in fi. oppo. ab extra, quod 12 nemo poſsit vnquam adoptare. & arguitur ſic: † Aut quis poteſt habere filios per naturam, & tunc nō debet ſibi quærere per artem. l. ſi pater. §. fi. ff. eod. Facit ratio, nam ars non prouidit niſi in caſu neceſſario. l. i. §. ex hoc reſcripto. ff. de uen. inſpi. Si ergo poteſt habere per naturam, ſibi fruſtra quærit per artem. Item qui habet auxilium generale, fruſtra implorat ſingulare. l. in cauſæ. ff. de minor. Aut non poteſt habere per naturam, & tunc non poteſt habere per artem. l. ij. §. illud. ff. eod. minorem. infra eod. Solu. aut non poteſt habere per naturam uitio naturalitatis, & procedit contrarium, vt eſt in caſtratis, id eſt, caſte natis. Aut non poteſt habere per naturam uitio accidentiæ, & tunc poterit habere per artem, quia potius inſpicitur naturalis aptitudo generandi in homine ſita, quam temporale uitium. l. ſi quis poſthumos. de libe. & poſthu. Exemplum in ſpadone.

13 Finaliter quæro de ratione, † quare olim & hodie arro- l gatio fieri debeat coram principe,[l] & ſic cum maiori ſolennitate, quam adoptio, quæ fieri poteſt coram quocunque magiſtratu. Solu. iure nouo clare procedit, & ratio reddi poteſt: quia in arrogato uerſatur maius præiudicium quoniam arrogatus tranſit in poteſtatem arrogatoris cum omnibus ſuis bonis: in adoptiuis autem non: vnde cum maius ſit periculum, cautela maior eſt adhibenda. c. vbi periculum. de electio. lib. vi. l. i. §. cum filius. de Carbo. edi. Sed iure ueteri ego dubito valde de ratione, quia eo iure tractabatur de maiori præiudicio in adoptiuis quam in arrogatis; quia adoptiuus priuabatur hæreditate patris naturalis, arrogatus nō, quia iam illam conſecutus fuerat per mortem patris, uel per emancipationem perdiderat. Item adoptiuus ita ſubijciebatur poteſtati adoptantis uti arrogantis. Item ſic ſibi acquirebat bona, ut arrogantis. l. cum in adoptiuis. C. eo. Vnde poſſet dici quod ideo in adoptione non requiritur tāta cautela, quia ſubeſt cōſiliū patris, quo pro- k uideri poteſt filio: quod nō eſt ſic in arrogato. Cogita.[k]

ADDITIONES.

a Et aduerte quòd iſte text. in hoc princi. in verb. ſi uero naturalis. videtur eſſe ſuperfluus dum bis repetit de auo materno. Salua, quia primò loquitur de auo materno ipſius filij: in ſecundo loquitur de auo materno non ipſius filij, ſed ipſius patris, & iſta eſt veritas.

b Et ratio eſt in dicta l. cum in adoptiuis. quia poſſet euenire caſus in quo adoptatus ab extraneo priuaretur hæreditate utriuſque. Sed dubito, quia ſi filius non poſsit inuitus emancipari. §. generaliter. in authenti. quibus mod. natu. eff. ſui. certè ſi conſentit emancipationi patris adoptiui & ſic per talem emancipationem priuabitur hæreditate adoptantis ſibi habebit imputare: quia damnum, quod quis ſua culpa etc. Puto quòd filius iure iſto poſſet ſine cauſa & ſine eius conſenſu emancipari. caſus eſt in dicta l. cum in adoptiuis. & in l. quidam cum filium, & ibi Bartol. ff. de uerbo. obliga. & caſus rotundus in §. cum autem, infra eodem ibi dixi: licet hodie ſit ſecus, quia non poteſt inuitus emancipari. dicto §. & generaliter. Sed tunc obſtat, quia ſecundum hoc iſte §. ſed hodie. eſſet correctus, quod ego teneo per ea quæ dixi in dicta l. cum in adoptiuis, poſt Bartol. Sed tenendo communem ſententiam, poſſes dicere, quod in dicta l. cum in adoptiuis, illa ratio eſt impulſiua, & in dubio præſumitur impulſiua, iuxta gloſſ. in l. ii. §. fi. ff. de dona. Sed obſtat, quia quando non poteſt aſsignari niſi una ratio, illa cenſetur finalis, vt eſt glo. reputata ſingularis. in l. quamuis. & ibi expreſſius Bald. C. de fideicomi. niſi dicas quòd in d. l. cum in adoptiuis, ſunt duæ rationes. Prima, ne filius adoptatus ab extraneo priuetur hæreditate vtriuſque patris. Secunda, quia in extraneo non concurrunt duo vincula ſcilicet naturale & ciuile: & ſic licet hodie ceſſet vna ratio, tamen habet locum alia, & conſequenter habet locum l. diſpoſitio. iuxta. §. affinitatis ſupra titu. proxi. Vide tamen ad prædicta, an filius poſsit inuitus emancipari, Docto. in §. fi. infra titu. i. & maxime Ang. de Are. ibi qui tenēt quod non, & vult fortius quod etiam ex cauſis non poſſet inuitos compelli, ex quibus poſſet inuitus pater compelli ad emancipandum.

c Et aduerte dum gloſſ. ſubaudit in princip. ſcilicet & legitimi: tu dic quòd iſte text. poſſet ſtare ſine ſubauditione, ſi referatur ad §. fin. tit. præced. Tamen aduerte, quia ibi non loquitur de naturalibus tantum, quia ibi naturales tantum nō ſunt in poteſtate ut ibi dicit, ſed quando ſunt legitimati.

d Manzeres propriè ſunt, qui nati ſunt ex coitu inceſtuoſo, & ſunt qui naſcuntur ex profeſſo & profeſſa. Alii ſunt nothi & iſti ſunt illi qui naſcuntur ex adulterio, vt eſt gloſſ. in canóni cum pridem, extra de renunc.

e Sed iſta diffinitio non poteſt conuenire arrogationi, vnde puto quòd utraque debeat per ſe diffiniri, ſic facit Angelus de Aret. hic. Et aduerte, quia ipſe Angel. diffiniendo adoptionem in genere dicit, quòd per eam ſit tranſitus in patriam poteſtatem naturali vinculo concurrente: iſtud eſt falſum, quia etiam ſine uinculo naturali ſit tranſitus, ut eſt in arrogatione. l. cum in adoptiuis. in fin. C. eod. Putabam ſi poterat ſic in genere diffiniri. Adoptio eſt actus legitimalis, per quem vel ſit tranſitus in poteſtatem, vel ſaltem ius inteſtatæ ſucceſsionis defertur, proxe naturam imitans. Adoptio autem in ſpecie poteſt ſic diffiniri. Adoptio eſt actus legitimus, per quem cum magiſtratus autoritate ſit tranſitus de poteſtate in poteſtatem, naturali vinculo non currēte, equo non concurrente non ſit tranſitus, ſed ſola ſucceſsio ab inteſtato defertur. Iſta eſt bona diffinitio, quia conſiſtit ex genere & differentiis. Nam dum dico, eſt actus legitimus, ecce genus, & dum dico de poteſtate in poteſtatem, ecce, differentia arrogationis, quia in arrogatione non ſit trāſitus de poteſtate in poteſtatem, quia oportet quòd ſit ſui iuris. & dum dico, naturali uinculo, ecce aliam differentiā ad arrogationem, in qua ſine naturali uinculo ſit tranſitus. d. l. cum in adoptiuis. Arrogatio autem ſic diffinitur, quòd eſt actus legitimus, per quem homo ſui iuris, principis autoritate alterius poteſtatem ingreditur. & eam declara ut in proximè præcedentibus.

f An autem cauſa adoptionis poſsit delegari? Videtur quod non, quia requirit cauſæ cognitionem, & interpoſitionem decreti: ergo etc. l. omnia quecunque. ff. de regu. iuris. & l. nec quicquam. §. ubi decretum. ff. de offi. proconſul. Tu dic contra, quia quæcunque iure magiſtratus competunt, poſſunt delegari. l. i. ff. de offic. eius cui mād. eſt iuriſdi. Nec enim hic requiritur plena cauſæ cognitio, ſecundum Bart. in dicto §. vbi decretum.

g De hac materia, an ſponſus interrogandus ſit priuſquam ſponſa, vide text. in capitu. ſi inter uirum. extra de ſponſa. qui determinat idem quòd hic: ſed parum, facit niſi arguas ex ordine literæ.

h Not. ex hac gloſſ. in verbo, concurrunt, quòd ad hoc ut filius exiſtens in poteſtate patris per adoptionem tranſeat in poteſtatem alterius, neceſſe eſt quòd detur in adoptionem affini, qui ſit de deſcendentibus, puta auo paterno uel materno: quia nepus ab auo trahit originem. & ſic exponitur verbum, naturalia, per gloſſ. id eſt naturalia: alias ſi detur affini collaterali, puta fratri patris non tranſit. Similem habes gloſſ. C. eod. l. fina. §. ſi uero pater, etc. tamen contra illā gloſſ. eſt tex. in §. in plurimis. in princip. in verb. non extraneum infra eod. Aduerte licet Doct. hic dicant illam gloſſ. concordare cum iſta, tamen loquitur in diuerſis terminis, quia illa loquitur quando quis adoptatur in fratrem, & tunc non poſſet tranſire in poteſtatem, quia adoptio non ualet, ut dixi in §. fin. in princip. infra eod. quia eſſet contra naturam. l. nec apud. C. de hæredi. inſtituen. Noſtra autem quæſtio. gloſſ. eſt, quando quis adoptauit filium fratris, non in fratrem, ſed in filium.

i Adde dum dicitur hic, coram principe, quòd eſt adeo difficile, ut quodammodo præſumatur impoſsibile, ut eſt gloſſ. in l. continuus. §. cum quis. ff. de verbo. obliga. Bar. & Docto. in l. apud Iul. §. fin. ff. de leg. j.

Aliam

k Aliam rationem differentiæ aſsignat Bal. in l. i. C. eod. quia tranſire de poteſtate in poteſtatem habet ſymbolum & in habentibus ſymbolum facilis eſt tranſitus, ideo minoris iudicis autoritas ſufficit. Sed quòd. ille qui eſt ſui iuris tranſeat in poteſtatem iſta non habent in ſe ſimilitudinem, ſed ſunt contraria. Item tranſire ex ſui iuris exiſtentia, in poteſtatem alterius, eſt quandam libertatem perdere, & ideo hoc non poterat explicari, niſi cum principis autoritate, ſecundum Bald. Quæro, quare non poſſum filium meum per reſcriptum principis arrogare, non ſolum per eius autoritatem, cum etiam per reſcriptum ſolum ſine eius autoritate poſsim filium meum baſtardum legitimare? vt l. legem. C. de natur. lib. & in authen. quibus mo. natu. effi. legi. §. illud. dic quòd eſt ratio, quia in arrogatione non opoetet facere mentionem filiationis. & in ſupplicatione, ſed in legitimatione, ſicut probatur in d. §. illud. ſecundum Bal.

1 *Verba iſta, cauſa cognita, tantùm operantur, quantùm uocatis uocandis.*
2 *Quæ requirunt cauſæ cognitionem, non poſſunt de plano expediri.*
3 *Per tabellionem nobis acquiritur.*
4 *Quando lex vtitur verbo, caueat, intelligitur de nuda promiſsione verbali.*
5 *Non valet pactum per quod quis pollicetur alicui ſe aliquid relicturum in ultima uoluntate.*
6 *Ius non ſumum quantumcumque corrigens, debet intelligi ne contineat abſurditatem.*
7 *Dictio, Vtatur, ſtat excluſiuè.*
8 *Si filium meum pupillum hæredem inſtituero, & illi ſubſtituero pupillariter, deinde me mortuo pupillariter ſubſtituit, an ualeat utraque ſubſtitutio ſi dederit ſe in arrogationem, cui arrogator iterum ſubſtituit.*

5. CVm autem impub. Arrogatio quæ fit cum principis autoritate fieri debet cauſa cognita, in qua uenit vt arrogator caueat de reſtituendo omnia bona ad eum peruēcta ex perſona pupilli, his qui ex teſtamento vel ab inteſtato venturi fuiſſent, arrogatione non ſubſecuta: et hoc ſi pupillus in pupillari ætate moriatur. hoc dicit. Not. arro-
1 gationem fieri cauſa cognita: & iſta verba, † cauſa cognita, tantùm operantur, quantùm illa verba, vocatis vocandis, allegatur in arg. l. in cauſæ. §. cauſa cognita. ff. de minor. Vnde non poſſet fieri arrogatio niſi iudice
2 ſedente pro tribunali, quia † ea quæ requirunt cauſæ cognitionem, non poſſunt de plano expediri. l. nec quicquam. §. vbi decretum. & §. de plano. ff. de offic. pro-
a conſ. l. i. §. dies. ff. quis ord. in bon. poſſeſ. ſer.[a] Et not. quòd in arrogatione celebrāda debet inquiri an cauſa arrogandi ſit honeſta vel ne. Quid enim ſi humilis vel deploratus velit arrogare nobilem & diuitem? Quid etiam ſi iuuenis & ſanus velit ſenem arrogare? Quid etiam ſi ſcholaris velit arrogare puellam, quam amat alter quàm deceat? hæc omnia ſederent in arbitrio eius, coram quo debet arrogatio celebrari. l. ſi pater. §. fin. cũ l. ſeq. ff. eod. Item not. quòd quandò aliquid committitur iudici cum cauſæ cognitione explicādum, nec cauſæ exprimuntur, illæ relinquuntur eius arbitrio. l. i. ff. de iur. delibe. l. i. §. expilatores. de effrac. & expil. c. de cau-
b ſis. de offi. iud. deleg.[b] Item not. quòd arrogator debet cauere tabellioni de reſtituendo bona illis qui venturi fuiſſent ad hæreditatē pupilli, ſi arrogatio ſubſecuta non fuiſſet: & hoc pupillo in pupilari ætate morien-
3 te. Ex quo colligitis, quòd † per tabellionem nobis acquiritur. concor. l. his verbis. & l. non aliter. ff. eod. vi-
c debitis in §. aliter. infrà de inuti. ſtipu.[c] Item not. quòd
d ſi arrogator[d] cum iuſta cauſa emancipauerit filium, tenetur ſibi reſtituere omnia bona ſua. Si autem ſine iuſta cauſa, tenetur reſtituere omnia bona ſua, & vltra quartam partem bonorum ipſius arrogatoris. In fi.
4 glo. in verb. caueat. oppo. contra. Nam † quando lex vtitur verbo, caueat, intelligitur de nuda promiſsione verbali. l. ſancimus. C. de uerb. ſign. Solu. dicite, aut hoc verbũ, caueat, profertur à l. ciuili. aut profertur à l. prætoria. Priore caſu eſt regula, quòd intelligitur de ſimplici promiſsione. d. l. ſancimus. Hæc regula fallit, quando verbum, caueat, profertur qualificatiuę, ut puta, caueat idoneę caueat cōpetenter. l. ſi mādato Titij. §. fi. ff. mandati. l. ſi debitori. ff. de iudic. c. Odoardus. extra de ſolu. c. fi. extra de pigno. Secūdò fallit, quādo per aliā l. fideiuſſores dari requirunt, vt hic, iuncta. l. his verbis. ff. eod. Et hæc eadem vera ſunt, quando verbum, caueat, profertur à contrahentibus: vt, quia quis tibi promiſit cauere, ideo facias addi verba, idoneę vel competenter. Aut & ſecundò profertur à lege prætoria, & tunc regulariter intelligitur de cautione cum fideiuſſo. Fallit in quibuſdā caſibus, de quibus in l. i. ff. de præto. ſtipul. & habetur in l. i. C. de procur. In fi. glo. in verb. perſonæ. not. quod aliqui appellantur ſerui, à ſeruio ſeruitute: & hoc modo tabelliones & alij barrattarij appellantur publici. Eodem modo falſi latores librorum aliquādo dicuntur ſerui, a ſeruo ſeruas & illi ſunt quos ſchlauos appellamus, de quibus ſupra de iure perſ. §. i. In glo.
e venturi[e] ibi, not. tamen. Sed hic dubitatur. Pone quod pater naturalis fecerit ſubſtitutionem compendioſam filio pupillo, hoc modo. Inſtituo filium meum pupillũ hæredem, & quandocunque deceſſerit, ſubſtituo Caium. an tenebitur arrogator cauere de reſtituendo bona huic Caio ſubſtituto, etiam pupillo moriente poſt pubertatem? Videbitur quod ſic, quia pupillo moriente poſt pubertatem durat huiuſmodi ſubſtitutio. l. precibus. C. de impub. ergo cauendum, vt hic. Veritas eſt in contrarium. Dicite quòd non tenetur cauere filio moriente poſt pubertatem. Nam quòd teneatur cauere facta pupillari ſubſtitutione de reſtituendo bona, ſi filius in pupillari ætate deceſſerit, ex eo prouenit, quia ſubſtitutio pupillaris eſt teſtamentum pupilli, quod rumpitur per arrogationem, infrà de pupil. ſubſtitu. §. i. & §. non tamen, infra quibus mod. teſta. infir. Sed quando ſubſtitutio eſt compendioſa, & tam filius eua ſit pubertatem, illa non dicitur teſtamentum filij, ſed patris, quia non ſuccederetur per eam filio, ſed patri, cuius teſtamentum dicitur morte ſua confirmatum, vnde non requiritur tunc cautio. l. cohæredi. §. cũ fil. de vul-
f ga. & pupil.[f] In fi. glo. in verb. cauſa. eam diſtinguẽ in tres caſus. Aliquando pater arrogator emācipat filium ſine cauſa, et tunc tenetur illi tradere quartam partem ſuorum bonorum vt hic in ver. ſed & ſi. Aliquando emācipat ipſum ex cauſa proueniente ex facto, hoc eſt, ex delicto filij arrogati, & tunc filius perdit quartā partem, prout hic in princi. & l. fi. ff. ſi quid in frau. pa. Aliquando emancipat ipſum cum cauſa non proueniente ex delicto filij, ſed alias ex fonte honeſto, & tunc nō perditur quarta: & ita intelligitur gloſſ. facit. l. ſi cui. de condi. & demonſt. & l. ſi mater. C. de inſtitu. & ſubſtit.
5 In fin. glo. in verbo, iubetur. not. † non valere pactum per quod quis pollicetur alicui ſe aliquid relicturum in
g vltima voluntate. Ratio, quia hoc pactũ[g] velut ablatiuum liberæ teſtamenti factionis, eſt cōtra bonos mores, & ideo nullum. l. ſtipulatio hoc modo concepta. de verb. obliga. Et ideo dicunt Docto. quòd aberrant il-
h li qui accipiunt in vxorem filiam diuitem,[h] ea pactione vt ſibi poſt mortem bona relinquat, quia huiuſmodi pacto eſt nulla. l. hæreditas. C. de hęre. vel act. vend.
i In glo. bonorum.[i] ibi, arrogauerit, & hanc opinio. allegat tex. in l. fin. ff. ſi quid in fraud. patrona. Suadetur ra-
k tione. Nam cùm filius arrogatus[k] grauetur in hoc, quòd omnia bona ſua trāſferantur in patrem arrogatorem, §. illud infrà eod. debet etiam ſibi hoc modo prouideri,
6 vt maius emolumentum cōſequatur in hæreditate pa-
l tris arrogatoris,[l] quàm filij naturales, qui nihil conferunt,

runt, argumen. in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de in-
fa. in l. cum qui. ff. de iuretur. In. fi glo. & hanc com-
muniter ſequuntur Docto. pro qua allegant text. infrà
de acquiſit. per arroga. §. i. Ad argumentum poſſet re-
ſponderi, & primo ad primum, quòd non poteſt impu
tari arrogatori, quia fecit lege permittente. l. Gracchus.
C. de adult. Non obſtat l. fina. ſi quid in frau. pa. quia
non debet intelligi de quarta omnium bonorum, ſed
de parte debita filio, vt hic. Non obſtat quòd filius prę
grauetur in tranſlatione bonorum, quia nõ dicitur gra
uamen, quod fit voluntate ſpontanea, vt ſtatim vide-
bitis in §. ſequen. in glo. magna. Prætereà bona filiorũ
legitimorum & naturalium acquiruntur patri natu-
rali, ſicut bona filij arrogati. l. cum oportet. l. cum non
ſolum. C. de bonis quæ liberis. Cum igitur pateat, ex
utroque filios cõmodũ ad patrẽ deuenire, debet eos
pariter præmiare, vt melius vidiſtis ſuprà de iuſti. &
iur. in princi. Sed hic dubitatur: an cum iſta portio legi-
m tima ſit aucta [m] in filijs legitimis & naturalibus, intel-
ligatur aucta in filijs arrogatis per authen. nouiſsima.
C. de inoffi. teſtamen. Reſpondetur ex mente Docto.
quòd iſta portio eſt etiam augmentata in ipſis filijs ar-
rogatis. Nam licet ius nouiſsimũ nõ notatur de filijs ar
rogatis, ad eos tamen debet extendi in uirtute legis an
tiquę, quæ parificat filios naturales filijs arrogatis in
6 hac portione, vt habetis hic ex hac glo. Prætereà † ius
nouiſsimum quantumcunque corrigens debet intelligi
ne contineat abſurditatem. l. ſcire oportet. §. i. de excu-
ſa. tuto. ergo intelligimus illud vt etiam loquatur in fi-
lijs arrogatis, ne plus, & ſic abſurdè, lauati ſint quàm
naturales, vt hic. In fi. glo. commodum. not. quòd
iſta dictio, Præter, ſtat incluſiuè. Opponitur d. l. nam
7 quod liquidę. §. finali. ff. de pen. lega. vbi † dictio, Præ-
ter, ſtat excluſiuè. Solut. Dicite quòd quando dictio,
n Præter, [n] adiungitur rei non contentę ſub genere præ-
cedenti, ſtat incluſiuè, vt hic. Vnde ſi dixero, lego tibi li
bros præter boues, veniunt in legato quia non conti-
nebantur ſub illa oratione, lego libros. Aut adiungitur
rei quæ continebatur ſub oratione pręcedenti, & tunc
ſtat excluſiuæ. Vnde ſi legauero tibi omnes libros præ-
ter Codicem, Codex non venit in legato, imò excludi
tur, quia continebatur ſub oratione præcedenti, à qua
potuit excludi. Sed quando non comprehenditur ſub
oratione præcedenti, non poteſt excludi, quia nũquam
fuit incluſum, & ita loquitur l. nam quod liquidę. §. fin.
& fuit notabile doctorum. in l. falſus. C. de furt. Quę
5 ritur, † habeo filium pupillũ, inſtituo ipſum hęredem,
& ſibi ſubſtituo pupillariter Caium: me mortuo, iſte
filius ſe tradit in arrogationem, & pater arrogator ip-
ſum inſtituit, & ſibi ſubſtituit pupillariter Sempro-
nium, quod facere poteſt, l. ſi arrogator. ff. eodem, mo-
ritur pater arrogator, quæritur vtrum ſubſtitutiones
pupillares valeant; Videtur quòd non: nam ſubſtitu-
tio pupillaris eſt teſtamentum impuberis, infrà de pu-
pil. ſubſtitu. in princi. cum limi. Sed nemo poteſt dece-
dere cum duobus teſtamentis. l. ſi certarum. l. quærebа-
tur. ff. de teſt. mil. ſed eo, &c. Sol. dixerunt aliqui q ambę
ſubſtitutiones valebunt: quia licèt vbi quis vna tantũ
perſona reputatur, non poſsit cum duobus teſtamẽtis
decedere, tamen vbi duæ reputantur, poteſt, vt hic: nã
iſte filius, vt filius naturalis, habet ſubſtitutum à patre
o naturali. [o] Item vt filius arrogatus habet ſubſtitutum
à patre arrogato. Sed hæc non bona, quia ſubſtitutio
facta à patre naturali eſt effecta irrita & corrupta per
arrogationem. §. ne tamen. infrà quibus modis teſta-
men. infir. nec conualeſcit arrogatione ceſſant. l. qui li-
beris. §. qui teſtamento. de contra tabu. Vnde dicite ſin
gulariter ex mente gloſſ. in l. ſi arrogator. ff. eod. quòd
ſubſtitutio facta à patre naturali, valebit in effectu, ſed
non mero iure. Illa autem quæ vltimo loco facta fuit
à patre arrogato, valebit mero iure & in effectu, quo
fiet vt ſubſtitutus à patre arrogato occupet omnia bo-
na pupilli tam peruenta à patre naturali, quàm à pa-
tre arrogato: ſed reſtituet bona patris naturalis ſubſti-
tuto à patre naturali & pro hoc facit quod not. ſingu-
lariter glo. in l. i. C. de ſecundis nuptijs. facit l. ſi quis
priore. ff. ad Trebellianum.

ADDITIONES.

a Not. in tex. ibi, cum quibuſdam conditionibus. nam actus
legitimi nõ recipiunt diẽ nec conditionem. l. actus legitimi.
ff. de reg. iu. Dic quòd hoc eſt verum quòad expreſſam, ſed
quòad tacitã diem vel conditionem ſic, vt ibi notatur, & ta-
cita quæ a lege ſubintelligitur, ſi ſit expreſſa, nihil operatur.
l. iii. ff. de lega. i. nec facit actum conditionalem, ſed quandam
denotat admonitionem, vt hic, & l. muto. §. i. ff. de tutelis. Et
ideo ſi concedatur alicui præbenda vel beneficium ſi ſit ido
neus, non dicitur conceſsio conditionalis, ſed dicitur quæ-
dam admonitio quòd perſonæ idoneæ detur, vt clemen. i.
per Innocen. extra de officio delega. & in c. dudum. extra de
præſum. Item not. quòd arrogator debet habere quartam
in bonis arrogatoris vt infrà ſcripſi in glo. Item adde: quòd
quemadmodum tabellio poteſt alteri ſtipulari, ſic etiã alius
officialis, vt iudex. l. i §. exigere. ff. de magiſtratibus conue-
niendis. licet regulariter alteri per alterum non acquiratur.
d. §. alteri. & ibi glo. & in l. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff. de verb.
obliga & de tabellione vide ſuprà de iur. perſo. in princi. &c.
Vel melius, dum ſuprà dicitur conditionibus, expone, con-
ditionibus, id eſt, modis quia hic propriè non eſt cõditio, ſed
modus, ſecundum Angel. de Aret. hic & bene. Et pondera
etiam eſſe legẽ pro te, quam adducit Bar. in l. quibus diebus.
§. Termilius. ad fin. ii. col. ff. de conditio. & demonſtratio.
b Item pondero hic etiam tex. quòd filius pupillus arroga-
tus poſsit ſine cauſa emancipari, & emancipatio valet quia
ſi non valeret emancipatio, de qua hic, prouiſio huius §. quæ
eſt diui Pii, eſſet damnoſa pupillo, cum non debet habere
niſi quartam eius partis, quam alias erat habiturus, vt infrà
glo. in verb. bonorum. quod not. ad ea quæ habentur in §. fi.
ſuprà tit.
c Item not. ſecundum Angel. de Aret hic, quòd licèt filius
naturalis & legitimus potuit ſine cauſa tempore iſtarum ll.
exhæredari, ut l. inter cætera. ff. de libe. & poſthu. & §. aliud.
in authen. ut cum de appellat. cog. melius in l. iuſiuran. ff. de
liber. & poſthu. quod tamen impubes arrogatus ſine cauſa
non poteſt exhæredari, & ſi exhæredatur, cogitur quartam
relinquere ultra bona propria ipſius impuberis, uel poſtea
per eum acquiſita. Sed aduerte, quia iſtud notabile non pro-
batur; quia hic non dicitur, ſi ſine iuſta cauſa exhæreda-
uerit: ſed bene dicit, ſi ſine cauſa emancipauerit. Et ad ul-
timum notabile hic poſitum, ſcilicet de quarta relinquen-
da, aduerte quòd iſte text. procedit in arrogato, ſecus in
adoptato. glo. eſt quam. Nico. de Neap. hic reputat ualde no
tab. in l. pen. C. eo.
d An autem pater arrogator debeat ſtatim cum emancipa
filium, ei dare bona ſua, & etiam quartam, quando quarta
uenit præſtanda? Dic quòd bona ſua bene ſtatim debet red-
dere ipſi filio arrogato emancipato, ut probat dictio, tunc,
hic in tex poſita. & hoc probatur etiam ex tex. l. ſi cui. la ii. in
fin. ff. de cond. & demonſtra. Quartã uerò partem bonorum
ipſius patris arrogatoris, non tenetur ipſe pater arrogator
ipſo uiuente præſtare, ſed ſolùm cogitur dare in ultima uo-
luntate. & hoc probatur ex uerb. relinquere, poſito in text.
quod uerbum ad ultimas uoluntates pertinet, ut ff. de tab.
exhiben. l. i. in fin. & probatur in l. i. in §. ſi impubere. ff. de
colla. bon. ibi, prãmatura enim. Quinimò ſi filius arrogatus
ante patrem arrogatorem decedat emancipatus, non tranſ-
mittit ad hæredem ſuum facultatem petendi hanc quartam
de bonis teſtatoris, ipſi filio debitam: ut C. de cadu. tollend. l.
i. §. i. Nec obſtat l. i. §. ſi impuberem, ſuprà allega. quia ibi iam
ſibi cõpetebat actio ad quartam illam: iam. n. erat mortuus
pater ſuus arrogator, ideo eam tranſmittit ibi. Vbi autem
filius arrogatus fuiſſet mortuus ante patrem, non tranſmit-
tit, quia adhuc non ſibi competebat uiuente patre, & ſic not.
bene. Illa omnia ponit hic Nico. de Neap. qui dicit ſe ea nun
quam uidiſſe alibi.

Ad finem

e Ad finem huius gl. vnum eſt quod me ualde turbat. Nã vult glo. quòd legitimi non poſsint ſtipulari poſt pupillarem ætatem, quia aduentitius caſus non eſt in conſideratione, & quia potuiſſet feciſſe teſtamentum. Oſtendo utrunque malè dictum. Nam ad primum, nonne ſi moriatur in pupillari ætate interponitur cautio? ergo aduentitius caſus, ſcilicet quòd poſsit mori in pupillari ætate, conſideratur, etiam quòd eſſet minus conſiderandũ, quòd poſsit mori in pupillari ætate, quàm poſt. Ad ſecundum, dum glo. dicit quòd potuiſſet facere teſtamentum, dico quod iſtud non poteſt ſtare: nam cum præſupponamus iſtum eſſe in poteſtate patris arrogantis, non poteſt facere teſtamentum. §. i. intrà quib. non eſt permiſſ. facere teſtamen. Cum ergo non poſſit facere teſtamentum, moriens in poteſtate arrogantis, ergo legitimi debent poſſe ſtipulari. Præterea poſito etiam quòd poſſet facere teſtamentum, nonne legitimi debent habere portionem ſuam? Sed dic glo. bene poſſe defenſari, & eius mens eſt iſta, quòd ideo legitimi poſſunt ſtipulari infrà pupillarem ætatem, quia ſi non fuiſſet facta adoptio, & pupillus mortuus fuiſſet in pupillari ætate, erãt certi omnino habere ſucceſsionem: ergo cum ex tali arrogatione ſuper certo lędantur, neceſſaria eſt cautio: ſed in maiore ſi non fuiſſet facta arrogatio, legitimi non fuiſſent omnino habituri, quia potuiſſet facere teſtamentum: ergo cum ex tali arrogatione legitimi omnino lædantur, non debet poſſe ſtipulari, quia illi ſolum ſtipulantur qui pro certo læduntur. Ad primum de aduentitio caſu, dico quòd aduentitius caſus non poteſt aliter conſiderari. d. l. Iulia. niſi conſideretur ad fauorem & prouiſionem eius pro quo conſideratur. l. generaliter. §. ſi libero homini. ff. de fideicom. lib. ſed infra pupillarem ætatem conſideratur ad fauorem pupilli, qui non poteſt ſibi prouidere de hærede, & ea ratione permiſſa eſt patri pupillaris ſubſtitutio. §. i. infra de pupillari ſubſtitutione. Sed poſt pupillarem ætatem non conſideratur, quia poteſt ſibi maior prouidere, & vbi eſt prouiſio hominis, ceſſat prouiſio legis. l. & habet. §. cum quis. ff. de preca. l. ſi. C. de pactis conuen. & ſi impeditur propter arrogationem ſibi prouideret, poteſt maior factus petere ſe emancipari. l. nonnunquam. & l. ſeq. ff. de adoptio. & ita eſt ueritas.

f Aduerte ad hanc gloſſ. circa medium, dum dicit, quòd ſi omiſſa eſt cautio, habetur pro facta etc. Si ita eſt, ergo expreſsio eſt ſuperflua: quia expreſsio eorum quæ tacite inſunt, nihil operatur. l. non rectè. C. de fideiuſſo. l. hæc uerba. ff. de leg. j. Cogitabam dicere, quod expreſsio eorum quæ tacite inſunt nihil operatur: fateor, niſi contineat plus quã omiſsio, & ita etiam loquitur hic non tamen propter hoc eſt ſuperflua: Item circa finem dum dicit, quòd aduentitij caſus non debent eſſe in conſideratione, cogita per legem cum in adoptiuis. C. eo. ubi imò eſt in cõſideratione, quòd pater naturalis poſſet præmori antequam emanciparetur filius adoptiuus. Ad primum retinendo oppoſitionem, reſpondẽdo dic, quòd imò expreſſa multum operatur, quia debet interuenire fideiuſſor, quod tamen ſecus eſt in tacita: & ſic iſta expreſſa cautio cum operetur plus quàm tacita, bene ualet & iſta eſt ueritas. Ad ſecundum dic. quòd conſideratur aduentitius ſimul cum emancipatione. Nam in d. l. cũ in adoptiuis conſideratur quòd pater naturalis poſsit emancipare, & etiam quòd poſsit emancipari a patre adoptiuo, & ſic conſideratur caſus aduentitius ſimul cum emancipatione. Vel melius dic ut infra in apoſtilla magna.

g Item pondera hic eſſe gloſſ. quòd illud quod non poſſit fieri per pactum poteſt tamen fieri per legem. quod not. gloſſ. in rubri. C. de decre. decurio. lib. x. Adde dum dicit, liberæ teſtamenti factionis. Imò hic non aufertur libera teſtamẽti factio, ſed ſolum reſtringitur: & ſic glo. iſta in hoc redditur notabilior, pro qua eſt tex. in l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff. de uerbo. obliga.

h Not. contra illos qui capiunt uxores ſub ſpe habendę hęreditatis ex promiſsione ſibi facta per patrem ſponſę, quia errant uide Bald. hoc notantem & dicentem in l. pactum quod dotali. C. de pactis. Et hic adde quæſtionem notabilem Bald. in l. cum Archimedoram. C. vt in poſſeſsionem legatorum.

i Dum iſta gloſſ. dicit, quod quarta petitur per conditionem ex lege, vide quæſtio. gloſſ. in l. i. §. ſi impuberi. ff. de colla. bono. quam ponit Bartol. in d. l. ſi arrogator. in lectura. in pen. q. & Nico. de Neap. in fi. huius. §.

k Not. tamen ex tex. & gloſſ. quod arrogator debet habere quartam de bonis arrogatoris, in qua quarta & aliis bonis ſibi datis poteſt arrogator filio impuberi ſubſtituere, ſicut pater naturalis, vt l. ſi arrogator. cum ibi not. ff. de adoptio. Et ſicut in bonis patris naturalis debetur filio legitima, ut in authen. nouiſsima. C. de inofficio. teſtamen. quam non poteſt ſibi auferre ſine legitima cauſa: ita in bonis patris ciuilis. d. l. ſi arrogator. ff. de adopti. Et ſicut pater naturalis poteſt ſubſtituere filios in legitima vſque ad pubertatem, & non vltra l. quod fideicommiſſum, in fin. ff. de leg. primo & l. ſancimus. C. de inofficioſo teſtamen. ita pater ciuilis. dicta l. ſi arrogator. Et ſic euenit mirabiliter ſecundum gloſſ. in dicta l. ſi arrogator. quòd ſi pater naturalis ſubſtituit vnum, & pater ciuilis ſubſtituat alium, quod ſubſtitutus à patre ciuili habebit alium prouentum ex bonis patris arrogatoris, & ſubſtitutus a patre naturali habebit illa, quæ ex bonis ipſius naturalis patris prouenerunt: & ita iſte decedet cum duobus teſtamentis, quod aliàs eſt prohibitum in pagano, & conceſſum ſoli militi. l. i. C. de teſtamentis milit. Et eſt ratio, quia ſicut eſt mirabile quòd decedat cum duobus patribus, ita cum duobus teſtamentis: quia dato vno inconuenienti, plura ſequuntur. l. ratas. C. de reſcind. vendit. Et iſtam quartam non poteſt teſtator auferre, quia non debetur illi ex diſpoſitione teſtatoris, ſed ſolum ex diſpoſitione legis. Ex quo deciditur talis quæſtio: actor, qui non probauit intentionem ſuam in termino ſibi ſtatuto ex legis diſpoſitione, vult probare in termino rei, argumen. l. petendæ. C. de temporibus in integ reſtitu. peten. quid ſi reus vellet renunciare dilationem ſibi datam ne actor poſsit probare? & deciditur quòd non poteſt renunciare in præiudicium actoris. Et licet teſtator relinquat hanc quartam, tamen dicitur eam habere ex diſpenſatione legis, non teſtatoris: & ſic licèt iudex ſtatuat terminum quatuor menſium ſtatutum à iure, ſcilicet a l. fina. C. de vſuris rei iudi. non tamen dicitur terminus iudicis, ſed terminus legis: & ſic reus poterit prorogare moram quam aliàs non poterat. l. Celſus. ff. de arbit. & habetur in l. inſulam. ff. de verbo. obliga. Nec iſta quarta eſt aucta ad tertiam, ſicut legitima filiorum naturalium, vt voluit gloſſ. in §. hoc ſeruandum. in verb. omnibus. in auth. de tri. & ſe. colum. iii.

l An filius arrogatus debeat habere quartã omnium bonorum, an verò ſolum eorum, quæ eſſet habiturus ab inteſtato, vide etiam in l. ſi arrogator. ff. eod. &c. Et quòd intelligitur de quarta ſuæ partis, non autem de quarta omnium bonorum, facit clariſsima ratio. Nam pone quòd aliquis arrogauerit quinque filios, quod poteſt, iuxta l. ſi pater. §. fin. ff. eod. certè ſi quilibet deberet habere quartam omnium bonorum arrogatoris, iſtud eſſet impoſsibile, cum ſint quinque filii arrogati. & iſtam rationem ponit Bald. in l. ſi arrogator, ff. eo. in xi. oppoſ.

m De hoc, an portio ſit aucta vel ne &c. vide omnino glo. in §. hoc obſeruandum. in auth. de trien. & ſemiſ. colũ. iii. quę videtur velle quòd non &c. in verbo, in omnibus quam tenet Bar. in d. l. ſi arogator. in vlt. colum. in lectura.

n An dictio, Præter, includat vel excludat, vide de hoc. ff. dę annuis lega. l. ſtio. §. vxori. & C. de decurion. l. ex omnibus. in glo. allega. & per Doct.

o Et ratio potuit eſſe iſtorum, quia ex quo permiſſum eſt poſſe habere duos patres, vnum naturalem, alium ciuilem, ita non debet videri inconueniens quòd decedat cum duobus teſtamentis: & ſic reſpectu ſubſtitutionis patris naturalis repreſentetur teſtamẽtum patris naturalis, reſpectu alterius dicatur patris ciuilis, & ſic dato vno inconuenienti plura ſequuntur. l. ratas. C. de reſcin. vend.

1 *Ars imitatur naturam.*
2 *Qua ætate adoptans debeat adoptatum præcedere.*
3 *Quomodo is poſsit ſibi adoptare nepotem, qui filium non habet.*
4 *Quæ dicatur plena pubertas & quot ſint ætates*
5 *Quis non poteſt ſibi fratrem per adoptionem cauſare.*

§. MInorem natu. Ars naturã imitatur, ideo adoptans debet adoptare plena pubertate, hoc eſt xviii. annis precedere debet, hoc dicit,[a]
a Not. minorem natu non

poſſe

I poſſe maiorem adoptare. Ratio, quia † ars imitatur na
turam. Vnde, cum per naturam non poſsit filius ma-
b tor eſſe patre, nō poterit quoque per artē. Item not. b
a quòd † adoptans tenetur excedere adoptatum in æta-
te, tempore annorum xviij. quod facit ſecundum Ioā.
Fab. contra eos, qui accelerāt ad nuptias quam primū
coire poſſunt. Item not. quòd pubertas appellatur
3 ſpatium xviij. annor. Not. ex verbo, licèt, quòd † po
teſt adoptari quis in nepotē ab eo cui nullus eſt filius;
Et ſi dixeritis, quomodo hoc fieri poteſt per artem, cū
per naturam non poſsit cauſari nepos, niſi præcedente
c filio vel filia? Poteſt dupliciter reſponderi. c Primo, qđ
iſte tex. intelligitur in eo, qui licèt non habebat de præ
ſenti filium, habuit tamen aliàs, ſicut enim naturaliter
haberi poteſt nepos filio præmortuo, ita cauſari poteſt
nepos ex arte filio præmortuo. Cæterùm, quia hoc mo
do hæc litera reſtringitur, aliter reſpondetur; quòd licèt
hoc caſu inſpecto ſit contra naturam vt ſine filio cau-
ſetur nepos, tamen quia inſpecto genere poteſt venire
vt quis habeat nepotem non ſubſiſtente filio, permit-
titur vt poſsit adoptare nepotem tanquā ex filio, quē
nunquam habuerit, ſed habuiſſe fingitur. l. ſi is qui pro
empt. ff. de vſucap. & l. an eadem. ff. de duobus reis.
Item not. quòd quādo aliquis adoptatur tanquam ne
pos ex filio, debet filius conſentire. Ratio, ne ei, ſcilicet
auo filius ſuus agnaſcatur, & hæres efficiatur inuito fi-
d lio, ſecundum glo.[d] Item not. quòd auus poteſt darē
in adoptionem nepotem ex filio, etiam filio non con-
e ſentiente.[e] In fin. glo. mutatur. dicite vt ſtatim dicam
4 ibi, vbi melius cadit. In fi. glo. xviij. not. † plenā pu-
bertatem quatuor modis appellari, vt in glo. Vos dici-
te, quod gl. aut malè, aut improbe loquitur. nam ple-
na pubertas ſolum appellatur tempus perfectū xviij.
annorum, vt hic. Fateor tamē cum maſculus eſt egreſ-
ſus xiiij. annū, & fœmina xij. appellatur pubertas, ſed
non eſt plena pubertas, hoc eſt, perfecta: ſolū enim ap-
pellatur cùm xviij. annum cōpleuerit. Vnde dicite ex
mente Cyni quòd plures ſunt ætates. Prima eſt infan-
tia, quæ durat vſque ad ſeptimum annum incluſiue. l. ſi
infanti. C. de iur. delibe. Quædam eſt pupillaris ætas,
quæ durat vſque ad xiiij. annum in maſculo, & xij. in
fœmin. a l. qua ætate. ff. de teſtamen. Quædam eſt quæ
appellatur pueritia; & durat vſque ad xviij. annum,
vt hic: Quędam eſt adoleſcentia, quę durat uſque xxv.
annum. l. 1. §. apparet. ff. de minor. Quædam eſt iuuen-
tus, quæ durat aliquando vſque ad 50. annos aliquan-
do vſque ad lx. aliquando uſque ad lxx. ſecundum va
rias regiones & vulgi opinionem. In quibuſdam enim
partibus citius homines ſeneſcunt quàm in alijs. ita no.
glo. in l. non aliter. de lega. iij. Quędā eſt ſenectus, quæ
durat vſque ad lxxx. annum. l. fina. C. qui ætate. lib. x.
& ibi not. Quædam eſt, (& hæc eſt vltima) quę appel-
latur ſenium vel decrepitas, & durat uſque ad centum
annos, & illa eſt longiſsimę vitę hominis tempus. l. an
vſufruct. ff. de vſufruct. l. fin. C. de ſacroſanct. eccle. Ali
qui tamen dicunt quod poſt centum annos propriè ap
pellatur decrepitas, de quo in l. ſi infanti. C. de iure de-
5 liberand. In fin. glo. in verbo, locum. not. quòd † fra
ter non poteſt cauſari per adoptionem. Ratio, quia nec
quis poteſt ſibi cauſare fratrē per naturam. Et ideo di
cunt Doctor. quod iſta pacta iurata, quibus promit-
tūt aliqui ꝙ vnus alteri ſuccedat in bonis, quos vulgo
fratres iuratos appellamus, ſunt nulla: quia per artem
cauſari nō poſſunt fratres, ſicut nec per naturam. quod
verum limitate, niſi eſſent fratres armatæ militiæ, qui
intrantes prælium de vita dubitarēt, & huiuſmodi pa
cta conficerent. l. licet inter priuatos. C. de pact. In
f gloſ. conſentire. ibi prima verior. [f] ego valde dubito
de ea: nam ſi iſte adoptetur nepos, filio contradicen-
te, qualiter poterit ſuccedere auo vna cum filio, cum fi
lius eum præcedat in gradu? quia prima cauſa eſt fi-
liorum. l. poſthumorum. ff. de iniu. ſtrup. Vnde cogi-
tabam aliter intelligere, vt illa verba, ne ei, intelligan-
tur, ei, ſcilicet filio, inuito eo ſcilicet filio ſuus hęres agna
ſcatur, quaſi dicat, ſi permitteretur quod nepos poſſet
adoptari tanquam ex filio, eo filio inuito, ſequeretur
hoc inconueniens, quod mortuo auo poſtea huic filio
nepos recidat in poteſtatem, et ſic mortuo patre eidem
agnaſcetur patri, hoc eſt filio. Vnde iſte filius haberet
hæredem nepotem inuitus: quia cum nepos mortuo
auo recidat in poteſtatem patris mortuo patre eidem
agnaſcitur, id eſt, ſuus hæres fit. Et ſic intelligite iſtum.
§. vel quod loquatur iure veteri, quo adoptatus tran-
ſibat in poteſtatem adoptantis, vel iure nouo in patrē
arrogante: alioqui non procederet text. in fin. tenen-
do intellectum, quem ſuprà dixi: & l. oratione. potius
g concordat quam diſcordat. Glo. in verb. conſentire g

ADDITIONES.

a Et non habens filium poteſt in locum nepotis aut pro-
nepotis adoptare. hoc ſecundò. Et quando aliquis ado-
ptat aliquem vt nepotem ex filio legitimo & naturali, ſiue
legitimo tantum, debet interuenire conſenſus filii: ſed non
econtrà quando auus dat in adoptionem nepotem ex filio.
h. d. tertiò & vltimò.

b Contra illum §. dum vult quòd ad hoc ut quis poſsit
adoptare alium, requiritur quòd eum præcedat plena pu-
bertate, id eſt, xviii. ann. oppono: Ars debet imitari natu-
ram, ſed ego habeo quòd ſecundum naturam poteſt quis ha
bere filium, licèt eum nō excedat xviii. ann. cap. puberes, ex
tra de deſponſ. impuberum: ergo eodem modo debet poſſe
ſecundum artem.

c Contra ſolu. prædictam, quam etiam refert hic Ang. mul
tum mihi obſtat. §. ſed & illud. infrà eo. ubi in genere homi-
num poſsit reperiri habens filium, & tamen quis in ſpecie
non poſsit reperiri unus caſtratus habens filios, ideo impedi
tur: ſed facile eſt reſpondere.

d Et ſic habes, quòd ubi ſit actus alteri præiudicialis, debent
citari illi, de quorum præiudicio agitur, ut ſint præſentes
vel ſaltem conſentire. l. nam ita diuus. ff. de adopt. l. in cauſa
cognita. ff. de minoribus. l. de vnoquoque. ff. de re iudicat. Et
ideo quando petuntur a dominis reſcripta contra ius in præ
iudicium aliorum, debent illi citari vt ſint præſentes, vt vult
glo. in d. l. ita diuus. Similiter quando peteret inſtrumentū
raſum refici. l. 1. §. ſi raſe. ff. de bonorum poſſeſsione ſecun-
dum tabul. Similiter quando peteretur inſtrumentum
deperditum refici. l. chirographis, & ibi glo. ff. de adminiſtra.
tuto. Nam in ſupradictis caſibus debent citari illi, quorum
intereſt, & ſufficit citatio per generalem proclamatorem, ſi
ſpeciales perſonæ quorum intereſt ignorentur. l. ſi eodem
tempore. C. de remiſ. pig. & ibi not. & in authen. ſi omnes. C.
ſi vt ſe ab hæredit. abſtineant, &c.

e Item not. in verbo, ſed ſi quis, ibi, quem iam habet ado-
ptatum, quòd quis poteſt facere fictionem fictionis. Nam
fictio eſt, quòd filius alicuius per adoptionem dicatur filius
meus, & tamen poteſt fieri vt ex iſto adoptato alius dicatur
mihi, nepos, etiam per adoptionem, & ſic per fictionē: quod
videtur contra notata per gloſſ. in l. 1. C. de dotis promiſ.
Sed dic, quòd iſta fictio non tenuit in eodem tempore, ſiue
in vno tempore & vno ſubiecto, ſed in duobus, quod fieri
poteſt, vt late per Bart. in l. ſi is qui pro empt. in vlt. quæſt. ff.
de vſucap. & Ang. de Are. hic.

f Iſta gloſſ. intelligit illa verba huius text. ibi, ei inuito,
tribus modis. Primo modo diuiſim, vt ſic verbum ei re-
feratur ad auum, & verbum, inuito, referatur ad filium: &
iſte erit ſenſus, ne ei, ſcilicet auo, nepos adoptatus ſuus
hæres agnaſcatur, id eſt, efficiatur agnatus, inuito, ſcili-
cet filio. Secundo intelligit gloſſ. coniunctim, vt ſic illud
totum, ei inuito, referatur ad filium: & erit ſenſus, ei in-
uito, ſcilicet filio. Tertio modo intelligit etiam gloſſa, con-
iunctim, ſed quòd referantur ad auum in totum: & erit
ſenſus, ne ei inuito, ſcilicet auo, & iſta eſt effectualis mens
huius gloſſ. & contra opinionem gloſſ. facit d. l. ſi quis nepo-
tem. ff. eod. tit.

In glo.

g ..In glo. in verbo, conſentire. la ii. dum reſpondendo dicit,
quód patria poteſtas eſt inæſtimabilis, iſta ſolu. videtur fa-
cere de directo contra glo. quia ſi eſt inæſtimabilis id eſt,
tam magni præiudicii quód non poſsit æſtimari, ergo cum
pater tam magnum damnum conſequitur, eius conſenſus
eſt neceſſarius.

1 *Qui per naturam filios habere non poſſunt, etiam per artem non poterunt.*
2 *Nunquid clerici qui licité coire non poſſunt, adoptare poſſunt.*
3 *Fœminæ adoptare non poſſunt.*
4 *Quomodo probetur filiatio.*
Beneficia principum ſunt latiſſimè intelligenda.
5 *Quid ſit oraculum.*

§. IN plurimis autem cauſis. [a] Not. artem
a imitari naturam in pluribus caſibus. Itē
not. filium arrogatū poſſe dari alij in ado-
ptionem à patre arrogato. Sed dicet ali-
quis, quomodo poteſt ſuper accidenti cadere accidēs?
nam filius arrogatus non eſt filius naturæ, ſed filius
artis, & accidens, quomodo igitur poteſt iſte filius ar-
rogatus de nouo arrogari, cum nec duæ ſingularitates
ſimul concurrere poſsint? l. i. C. de dotis promiſsio. cū
ſimi. Solu. Licèt detur in arrogationem à patre arro-
gante, non arrogatur tamen ab alio tanquam filius ar-
rogatus, ſed tanquam filius naturæ. argumen. in l. ſi pa
b ter. §. qui duos. ff. eod. Item not. [b] quód † qui non poſ-
1 ſunt generare filios per naturam, vt iſti caſtrati, nō poſ
ſunt cauſare per artem. Si uero non impediantur gene-
rare naturaliter uitio accidētali, poſſunt adoptare: quia
potius conſideratur natura & conſuetudo generandi
ſita in homine, quam uitiū accidentale. l. ſi qui poſthu-
mis. in prin. ff. de liberis & poſthu. Hic inſurgit dubiū.
2 † Pone quod aliquis generare poteſt, ſed illicite, ut cle
c rici, nunquid poterit talis adoptare [c]? Videtur quod ſic,
quia poteſtas adoptandi eſt prohibitiua certarum per-
ſonarum, ergò permiſsiua omnium, quæ non reperiun-
tur prohibita. l. nec non. §. quod eis. ff. ex quibus cauſ.
ma. l. 1. cum ibi not. ff. de teſtamen. Ego puto cōtra. Nā
quod non licet honeſtè per naturam, non debet licere
per legem, nec per artem, cum lex ſit ſanctio ſancta. l. i.
ff. de legib. cap. erit autem lex. diſt. i. Sed clerici nō poſ-
ſunt honeſte habere filios per naturā, ergo nec per ar-
tem. ad idem facit. §. fin. ſupra de nuptijs. l. miles. §. mu
lier. de teſtamento militis Nō obſtat quod omnes ge-
neraliter intelligantur adoptare permiſsi, quia reſpon-
detur quod in generali permiſsione non uenit, ut quis
poſsit illicita attentare. uerba ſunt Bald. in d. l. miles. §.
3 mulier. Not. quod † fœminæ adoptare non poſſunt.
Ratio, quia cum non habeant filios in poteſtate, ac per
obliquum concedatur, quod directo prohibetur, in ip-
ſis adoptio non permittitur, ut hic, & l. oratio. ff. de ſpō
ſa. Sed hic ſemper dubitaui quod hæc ratio poſita non
ſit bona, quia hodie per adoptionem non fit tranſitus
iuris patriæ poteſtatis. §. ſed hodie. ſupra eodem: ergo
ratio mala. Solutio. Poteſt dupliciter reſponderi. Pri-
mò, quód iſte. §. loquatur inſpecto iure veteri. Sed ta-
men huic rationi refragari uidetur, quia iſte §. eſt poſte-
rior ad §. ſed hodie, in in ordinem literę. Vnde ſecundo
reſpondeo, quód debet intelligi hoc uerbum, adoptare,
id eſt, arrogare, & erit ratio bona, quæ redditur in tex.
& pro hoc allego text. in l. mulier. C. eodem. Nec ui-
detur incongrua expoſitio: nam. cum uerbum adopta
re, uelut genus adaptari poſsit ad arrogationē & ado-
ptionem, ſuprà eodem, in principio adaptandum eſt
ad illam ſpeciem, ex qua ſanus intellectus literę capi po
teſt. l. in ambiguo. & l. quoties. de rebus dubi. regula iu
ris, quoties. & l. quoties. de uerbo. obligatio. Præterea
lex regulat, reſtringit, & ampliat dictum l. cum pater,
§. dulciſsimis. de lega. ij. l. uero. §. ff. de lega. iij. l. ſi quis
animo. de acquiren. poſſeſ. Cum ergo hæc ratio ſubie
cta ſolum conueniat arrogationi, debet verbum ado
ptare, ad arrogationem reſtringi. Ex quo colligitur
quod fœminæ hodie adoptare poterunt. Sed tamen ad
uerſari videtur, quod fœminæ non poſſunt per naturā
filios generare, ergo nec per artem. Niſi ſoluendo di
xeritis, quod licet non poſsint generare, poſſunt tamen
concipere. l. quæritur. de ędil. ędict. uerum quia actus
adoptionis ſe habet per modum agendi, actus uero cō
cipiendi ſe habet per modum paciendi, quaſi dubius
alias ad hunc tex. aliter reſpondebam, intelligendo ip-
ſum in propria adoptione, ut loquitur, ut uerba ue-
niant per hunc modum: Ideo adoptare non poſſunt fę
minę, quia nec naturales liberos in poteſtate ſua habēt:
hoc eſt, quia nō eſt in earum poteſtate generare filios
per naturam, non conceditur eis adoptare per artem.
Ex uerſi. nec illud not. cum arrogato tranſire omnia
bona ſua in poteſtatem & dominium patris arrogan-
tis. Ratio eſt, nam credibile eſt quod cui arrogatus per-
mittit ius perſonæ ſuæ, permittere quoque uoluerit ius
rerum ſuarum: argumē. in l. in hac lege. C. de pactis cō
uentis. Not. ſeruos. adoptari poſſe, et adoptione ſub-
d ſecuta tolli maculam ſeruitutis. Finaliter not. [d] quód
ex nominatione filij facta de ſeruo in iudicio, conſequi
tur ius libertatis ille ſeruus. Ex quo inoleuit practica
4 procuratorum: † cum uolunt probare filiationem, po
nunt quód Titius & Berta erant maritus & uxor, &
ſic appellabant ſe & nominabant. Item quod ex ipſis
prodijt in lucem Caius, quem filium appellabant, &
ab ipſis publice filius nominabatur: quia ex tali nomi-
natione acquiritur ius & quaſi poſſeſsio filiationis, de
quo in cap. per tuas. extra de proba. & in l. ſi uicinis. C.
e de nupt. & in l. i. ff. de quæſtio. ubi plene per Bartol. [e]
f In glo. i. in fin. [f] Sed qualiter reſpondebitur tunc argu-
mento, quod ars imitatur naturā? Reſpondetur quod
ars imitatur naturā in his, quę poſſunt diſponi per na-
turam, ut eſt generatio filiorum: ſed in his quæ diſpo-
nuntur præter naturam, ut eſt ius ſuccedendi in hæredi
tate, ars non imitatur naturam, cum nihil diſponat. ita
loquitur caſus in glo. allegata. In fin. gloſſ. in uerbo,
amiſſorum, bene loquitur, cuius ſententia probatur in
5 l. matrem. C. eod. Non obſtat quod † beneficia princi-
pum ſunt latiſsime intelligenda, quia hoc eſt uerū, niſi
ratio refragetur, quia tunc beneficia principum debent
moderari ſecundum ius commune. l. ex facto, in princi.
de vulg. & pupil. Iure autem communi non habens
filios in poteſtate, igitur, &c. Glo. in uerbo, oracu-
g lum [g] Glo. in uerbo, libert. [h] In glo. actis in fin. glo.
h obſtat hæc l. 1. quia ibi erat defectus in uoluntate codi-
cillantium, ideo non ualet ut codicillus illa uoluntas.
argu. in l. illud. § tractari. eod. titu. hic autem erat uolun
tas, quomodocunque ſeruum a ſeruitute liberare. De
i hoc articulo, ſi non ualet quod ago [i] &c. dicite ut in d. l.
i. & habetur in l. i. §. eum qui. ff. de conſt. pec. & in l. i. §.
k ſi quis ſimpliciter, de uerbo. obliga. [k]

ADDITIONES.

a Hoc dicit quando adoptatus tranſit in poteſtatem ado-
ptantis, vt quia fuit adoptatus ab auo paterno vel materno
poteſt adoptans adoptatum dare in adoptionem. Et ſpa-
dones, id eſt, quibus naturalia amputata ſunt gladio, poſ-
ſunt adoptare vel arrogare, ſed caſtrati non. Et fœminæ
non poſſunt adoptare, id eſt, arrogare, niſi ex conceſsione
principis propter ſuos liberos in acie principis defunctos.
Item arogatus tranſit cum omnibus ſuis liberis & bonis.
Et ſeruo adoptato a domino contingit libertas, quamuis
adoptio non habeat effectum. h. d. vſque in fi.

b Ego puto quód inter caſtratum & ſpadonem poſsit aſsi-
gnari longè melior ratio diuerſitatis, quàm hic aſsignant
glo. & Doctores. Nā ad hoc ut poſsit habere locū adoptio
neceſſe

neceſſe eſt quòd ſaltem in illo genere hominum illud poſſit verificari & procedere per naturam, licèt non in caſu ſimplici & ſpecifico.l.eandem.& ibi Bart. in prin. ff. de duobus reis.& per iſtum in §.præceden. tunc ſic, in genere omnium caſtratorum non eſſet poſsibile vnum reperire, qui per naturam poſsit habere filios, nimirum ſi nec per artem, & ſic per adoptionem poſſunt. Sed in genere ſpadonū bene poſſet reperiri qui per naturam haberet filios: nimirum ergo ſi poſsit & per artem, & ſic per adoptionem. Et iſta eſt mera veritas. Adde quòd homo cui amputati ſunt teſticuli dicitur vitioſus ita vt per hoc poſsit redhiberi, niſi in aliquibus partib. vbi reputantur meliores propter cuſtodiam mulierum.l. ſin aūt quis. ff. de edil. edict. Similiter reputatur melior, quia nihil de fortitudine & vtilitate ei deeſt, vt l.ædiles.§. ſunt autem. ff. de ædil. edict. &c. Et quod ſpadones ſint precioſiores, eſt tex. in l.ſi ſeruus ſeruum, §.& ſi puerum. ff. ad l. Aquil. & ibi. glo. dicit quod illud eſt in Apulia, ſecus in Italia. Et dicit text. mirabile in l. Pomp. §. fin. in fin. ff. de ædil. edit. quòd ille qui habet vnum teſticulum poteſt generare.

t An clericus poſsit aliquem in filium adoptare. Pro iſta parte, quam iſte tenet hic, ſcilicet quòd non poſsit, facit: nam quis non poteſt adoptari in fratrem.l.nec apud. C. de hæredi.inſtituen.& glo.in §. præced.quia per naturam non poſſet cauſari frater licèt: & tamen ſi illicita generatio attenderetur, poſſet frater illicitè cauſari per naturam, coeundo cum matre, vt Oedipus, ſicut eſt apud Senecam in tertia tragedia. Tamen contra iſtum fortiſsimè facit, quia etiam poſito quòd nūc iſte non poſsit licitè generare, tamen quia antequam eſſet clericus potuit licitè, ſufficit, vt patet in ſpadone, vt hic in text.& ita eſt veritas: & ſic iſtud impedimentum clerici eſt accidentale, non naturale. & iſtud tenet Angel. in §. minorem. ad finem ſupra eodem, non per iſtam rationem. Et pro iſta opinione facit, quia paria ſunt, aliquid eſſe impoſsibile de iure, vel de facto l.mulier. §. i. ff. de conditio. inſtitu. melius in l. filius. eod. titu. Sed dic non eſſe impoſsibile de iure, per rationem meam, quam hic ſcribo.

d Eodem modo, ſi quis habens filium naturalem tantum & in inſtrumento publico appellat filium ſimpliciter, videtur eum legitimare, ſiue etiam apud acta, ſiue in teſtamento. text. eſt notab. in authen. item ſi quis. & in corpore vnde ſumitur. C. de natural. libe. & glo. notab. in cap. per tuas. qui filii ſint legit. Practicam procuratoris probandi quem eſſe filium alicuius, ita vt præſumatur filius niſi probetur contrarium, vide in l. fin. ff. de proba. & per Bart. in l.ii.§.i. ff. de libe. agno. Non tamen talis poſſeſsio filiationis facit eum verè filium qui non eſt l. iubemus. C. de libe. cauſ. & l. non nudis. l. non epiſtolis. C. de proba.

e Not. etiam ex §. apud Catonem. quòd argumento eius probatur, ſi quis velit venire ad ſucceſsionem alterius, eo quod dicat ſe eſſe filium illius legitimum: probando ſe filium, licèt non probet ſe eſſe legitimum, quod debet obtinere. Et ſimiliter teſtes deponentes eum eſſe filium, licèt non deponant eum eſſe legitimum expreſsè, tamen dicuntur probaſſe ipſum legitimum. hoc probatur melius ex text. in auth. vt liceat matri & auie. §. ad hoc: & in l. filium. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.

f In ead. glo. prima, in verbo, in plurimis. dum dicit quòd pater adoptans non tenetur inſtituere, puto quòd malè dicat ad §. noſtrum: quia iſte §. loquitur in tali adoptione ex qua fiat tranſitus patriæ poteſtatis, & conſequenter eius, qui debet inſtitu. & ita hic Nico. de Neap.

g In glo. in verbo, oraculum, dum dicit, quòd ideo dictum eſt oraculum, quia oramus ſeu deprecamur Imperatorem vt talibus præſtet authoritatem: adde quòd gloſſ. in l. digna vox. C. de legibus. in verbo, oracolo. dicit, quòd oraculum eſt, quod ad orationem alicuius vel preces conceſſum eſt: vel quòd oraculum eſt diuina voluntas ore hominis declarata.

h In gloſſ. in verbo, liberi. dum dicit quòd etiam naſcituri tranſeunt in poteſtatem arrogatoris, eſt caſus. clarus in d. l. ſi pater. in princi. In contrarium videtur eſſe text. in l. fin. ff. de collatio. bono. vbi ille, qui eſt in vtero, non poteſt dici in poteſtate antequam naſcatur. Vnde puto quòd illa l. ſi pater, intelligatur ſecundum d. l. fina. quod illi qui ſunt in poteſtate, rediguntur in poteſtate arrogatoris. hoc verum eſt quando erunt nati, non quando ſunt in vtero, & ita intellige glo. hic.

i Et dum glo. hic colligit illud vulgare, quòd ſi non valet quod ago vt ago, valet tamen vt valere poteſt: licet glo. hic non declaret quomodo iſtud notabile hic colligatur, vide glo. in §. ſimiliſque modo. in glo. allegat quam declarat. Et ex glo. iſta, ibi, veni huc filimi. iuncto text. poteſt colligi vt etiam colligit hic Angel. de Are. quòd verba blanda & adulatoria prolata in iudicio, inducunt diſpoſitionem fauore libertatis. adde tex. illum ſingu. in l. Paulus. §. i. qui incipit, Paulus. ff. de fideicommiſſ. lib. & quod ibi ſingulariter per illum text. decidit Ang. Et aduerte, quia illud notabile, ſi non valet quod ago &c. vltra inductionem, quam facit gloſſ. in d. §. ſimiliſque modo. poteſt etiam induci alio modo, ſecundum intellectum gloſſ. quia dominus agebat adoptare ſeruum apud acta, & quia iſte actus non habuit perfectionem, licèt non ualeat quò ad hoc vt adoptio teneat prout agebatur, valet tamen vt valere poteſt, ſcilicet vt per iſtam nominationem filii, quam dominus fecit de ſeruo, ſeruus conſequatur libertatem. Et adde quòd iuramentum ſemper habet vim iſtius clauſulæ, ſi non valet quod ago vt ago &c. text. eſt ſingu. in l. cum pater. §. filius matrem. ff. de lega. ii.

k In fin. huius tit. de adoptionibus, poteſt quæri ſecundum quod hic quærit Bald. an pater naturalis poſsit arrogare filium baſtardum mediante reſcripto principis. Et videtur quòd ſic, quia mediante tali reſcripto poteſt ipſum legitimare. §. illud. in authen. quibus modis natu. effic. legit. In contrarium eſt veritas, quia pater naturalis non poteſt filium baſtardum hodie adoptare, ſecundum Bal. hic, & text. in l. legem. C. de natu. lib. quinimò non poteſt legitimare niſi cum clauſula, non obſtante, vt uoluit idem Bald. in l. ſi ſuſcepta in §. fin. hic in glo. allega. ff. de inofficio. teſtamen. &c. Et quòd naturalis non poſsit hodie adoptari uel arrogari, habes etiam tex. in §. & noa non latuit. in authen. quibus modis naturales efficiantur legitimi.

TITVLVS XII.

Quibus mod. ius patriæ poteſta. ſol.

Continvatvr *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt quemadmodum dominica poteſtas conſtituatur, & conſtituta tollatur: ſubſequenter uiſum eſt ſicut patria poteſtas cauſetur: ſequebatur de iure uidere ſicut cauſata diſſoluatur. Ideo ſubijcit hac rubrica.*

1 *Verbum, uideamus, aliquando refertur ad oculum intellectus, aliquando ad oculū corporis, ſecundum ſubiectam materiam.*
2 *Quomodo filius liberetur à patria poteſtate morti patris;*
3 *Mors ciuilis comparatur morti naturali, cum diſtinctione;*
4 *Vbi eſt eadem ratio, ibi debet idem ius ſtatui.*
5 *Intereſt maxime, utrum in gratia principis dicatur, reſtituimus uel indulgemus.*
6 *An reſtituto aliquo, dicatur ei reſtituta fama.*
7 *Bannitum noſtri temporis nunquam æquiparari deportato;*

VIdeamus. Diuidit in quinque. Nā in prima ponit, quomodo morte naturali diſſoluat patria poteſtas. In ſecūda, quemadmodū diſſoluat morte ciuili. In tertia, qualiter diſſoluat dignitate filij. In quarta, ſicut diſſoluatur capite. In quinta quēadmodū per emācipationē diſſoluatur. Secūda ibi, cum autem. tertia ibi, filiusfamilias quarta ibi, ſi ab hoſtibus. quinta ibi, ſi pro emancipatione. Patre mortuo, auo non ſubſiſtente, filij ſui iuris efficiuntur. Sed ſi uiuo auo eorum, pater aut emancipatus aut mortuus extitiſſet. hoc dicit. Not. in uerbo, uideamus, quod uer-
1 bum, † uideamus, refertur ad oculum intellectus. concord.

cod.l.uideamus. de in litem iurā.l.uideamus. ff.de uſu
fruc. Aliquando tamen refertur ad oculum corporis, ſe
cundum naturā ſubiectæ materiæ. Vnde, ſi teſtis inter
rogatus an talis occiderit hominem, reſpondet quod
ſic: & interrogatus de ratione, reſpondit quod vidit,
intelligitur de vſu corporis. capit. peruenit el ſecundo
2 extra de teſtibus cogen. Item nota, quod † mortuo
patre nō ſubſiſtente auo, liberātur filij à patria poteſta
te. Item nota, quod ita demum nepotes ex filio li-
berantur à patria poteſtate mortuo auo ſi eorum pa-
ter uiuo auo mortuus fuerit: aut quouis modo de pa-
tria poteſtate exierit. quod uerum limitat glo. niſi exi-
a uiſſet patriam poteſtatem per dignitatem. [a] §. illud, in
authentic. conſtitutio quæ de dignit. aliàs ipſa dignitas
noceret filiò, contra l. ſi longius. §. fina. ff. de iudi.
Ex quo dixit Ioann. Fab. quod ſi ſtatuto caueiur quod
mortuo patre ſine liberis in poteſtate, tertia pars bono
rū fiſco applicetur, non uendicabit ſibi locum mortuo
patre cum filijs. qui patriam poteſtatē exuere per di-
gnitatem, vt dignitas eis non habeat nocere.

Item nota, ꝙ deportatio patris aut filij habet tol-
lere ius patriæ poteſtatis. Ratio, quia deportatus habe-
tur pro mortuo. l. i. §. fi. de contra tabul. Ex quo aliud
3 colligitur ꝙ † mors ciuilis æquiparatur naturali. [b] Cir-
b ca quem articulum dicite breuiter: aut loquitur in mor
te ciuili meritoria, & iſta nō æquiparat morti naturali.
l. Deo nobis. in §. primo. in fin. C. de epiſcop. & cleri.
Aut loquitur in mortē ciuili demeritoria, & tunc ſi lo-
quatur in his quæ concernunt effectum iuris ut ſucce-
dere in hæreditate, & teſtari, tunc æquiparatur natura-
li, vt hic, & l. i. §. fina. de contra tabu. Si uero loquatur
in his, quæ concernunt effectum facti uel iuris natura-
lis, non æquiparatur naturali. Vnde licet non ualeat
legatum alimentorum factum mortuo naturaliter, ua-
let tamen factum mortuo ciuiliter. l. iij. de his quæ pro
non ſcriptis habentur, quia alimentari, in iure naturali
conſiſtit de iure naturali in principio. Eodem modo hęc
conditio, ſi morietur, non uerificatur niſi per mortē na-
turalem. l. ex ea. §. inſulam. de uerbo. obligationib. Ra-
tio, quia implementum huius conditionis eſt facti. l. qui
hæredi. & l. fideicommiſſum, de conditio. & demonſtra
c tio. Item nota. quod deportatio [c] reſtituta per princi-
pem, operatur reſtitutionem iuris patriæ poteſtatis.
4 Nota quod † ubi eſt eadem ratio, ibi debet eſſe eadē
iuris diſpoſitio. & hoc uerū ubi eſt eadem ratio, uel alia
maior, ſiue æqualis. Per hoc non obſtat. l. ſi quis filiū.
d de collatio. bono. allega. in gloſſ. [d]

Ex verſicu. relegati. nota. quod per relegationem pa
e tris aut filij non tollitur ius patriæ poteſtatis. [e] Itē not.
ꝙ damnatio in metallum illata patri aut filio ius patrię
poteſtatis perimit. In fin. glo. in verb. poteſtate. dicite,
f hęc ratio [f] eſt uera. nam cum ſemel fuerit quæſitum ius
ſit poni, non debet tolli per arrogationem aut. regula iu-
g ris, ius noſtrum. Gloſſ. in uerb. deportatur. [g] In gloſſ. in
h verbo, ſtatum. [h] colligite, quod † quando gratia prin-
5 cipis ſapit indulgentiam, ut cum dixit, indulgemus tali,
intelliguntur ſolum remiſſa, non autem reſtituta bona.
Si autem, ſapiat reſtitutionem, quia dixit reſtituimus
talem deportatum, & tunc intelligitur non ſolum re-
miſſa pęna delicti, ſed etiam bona reſtituta. Quid au-
tem ſi uerba gratiæ eſſent dubia quia poſſent adaptari
ad indulgendum & reſtituendum, ut vidi de facto in ci
uitate Cremonæ? Mandauit princeps ꝙ banniti tolle-
rentur de bannis, verba dubia ſunt, an erunt bona eis
reſtituenda? Gloſſ. ſecundum Bar. tenet quod ſic in l.
i. § ſi quis vltro. in verſicu. reſtituen. ff de quæſtio. &
ita fuit iudicatum. quod uerum limitate quo ad bona,
quæ tenebat princeps, non autem quo ad bona quæ
donauerat capitaneis quia in gratia principum non
intelliguntur tolli iura quęſita tertio. c. quamuis c. ſi pro

pter tua debita de reſcri. li. vi. l. ij. §. merito. & §. ſi quid
à principe. ff ne quid in loco publi. & iſta eſt gloſſ. in l.
Gallus. §. & quid ſi tantum. de liberis & poſthumis.
Cui ſententiæ non obſtat l. ſi quis filio exhæredato. §. ſi
pater. ff de inoff. rup. in primo reſponſ. vbi tollitur ius
quæſitum nepoti. Solu quia ibi loquitur in reſtitutione
facta iure fictionis poſtliminij, quo caſu indiſtincte ad
omnia iura reſtitutus intelligitur. Ratio, quia fictio
poſtliminij duo operatur. Primo, quia fingit retro re
uerſum ſemper fuiſſe in ciuitate. Aliud, quod tenet
eius iura in ſuſpenſo, quo caſu non poteſt dici aliquid
alteri acquiſitum. l. prima. §. ſed & ſi pendeat. ad Mace
do. §. ſi ab hoſtibus, infra eodem. At iſta reſtitutio de
qua in text. iſto, non tenet iura in ſuſpenſo, nec opera
tur vt ex retro, ſed vt ex nunc, vnde nimirum iura
alteri quæſita non intelligitur reſtituta. Iſta eſt not. glo.
i in l. tutio. §. fina. de tutel. [i] Huic etiam ſententiæ, non
obſtat, quod excommunicato abſolute reſtituantur
omnia iura indiſtincte. xv. quæſtio. vi. capit. vox ſan-
ctorum, quia per excommunicationem non perditur
dominium rerum, ſed tollitur ius exercendi in iudicio.
capit. pia. de ſenten excommunicatio, libro ſexto. Fi-
6 naliter quæritur † an reſtituto aliquo, intelligatur etiam
reſtituta fama. Solut. Aut loquimur de infamia iuris,
& illa intelligitur reſtituta: aut loquimur de infamia
facti, & illa nequaquam. Ratio, nam reſtitutio præ
bet id, quod tollit deportatio. l. fina. C. de ſenten. paſ-
ſis. Sed deportatio non tribuit infamiam, ſed mali
mores, ergo illa reſtitutio non tollit. & eſt gloſſ. ordi. in
capitu. quia diligentia. extra de electio. Et prædicta
faciunt ad quæſtionem. Pater tuus habet filium na-
turalem, & alium legitimum: mortuo patre legitimus
occupat hæreditatem, naturalis poſtea legitimatur, an
poterit vendicare partem à fratre legitimo? Prædicta
faciunt, quod non quia iam hæreditas erat occupata
per legitimum, de quo Bald. in l. Gallus §. quid ſi tan
tum. ff. de liberis & poſthumis. & l. eam quam. C. de
fideicommiſſ. per Ioan. And in cap. ſine culpa. de iure-
iuran. In fin. gloſſ. in verbo, relegati. Dyn. Iaco. de
7 Are. & Bart. impugnant hanc gloſſ. dicentes † banniti-
rum noſtri temporis nunquam æquiparari deporta-
to. Primò ex defectu cauſæ efficientis, id eſt, quia
non habet poteſtatem, vt vidiſtis in gloſſ. deportan-
tur. Item quia non habet poteſtatem alicui iura ciuilia
tollendi. l. ille. à quo. §. tempeſtiuum. ad Trebellia. Item
quia non eſt uériſimile quod ſtatuta quibus banniti pu
niuntur, velint his bannitis tolli iura ciuilia argumen.
in l. ij. C. de noxal. Item quia de iure communi non po
teſt ferri ſententia niſi contra pręſentem. l. abſentem. ff.
de pœnis. ex forma tamen ſtatuti fertur contra abſen-
tem. Fatetur tamen quod tales banniti perdunt iura ci
uilia illius loci à quo banniuntur. Vnde ſi ſtatutum di-
ceret, quod mortuo patre relicto filio & filia, filia non
ſuccedat: ſi filius reperiatur bannitus, non poterit vti
beneficio huius ſtatuti vt excludat filiam, ſed bene vte
tur beneficio iuris communis, vt pariter veniat cum
ea ad hæreditatem. In fin. gloſſ. in verbo, metal-
k lum. [k] nota. quod vbi ciuitas non habet metalla fo-
dienda, perquirenda ſunt in vicinis ciuitatibus. Et fa
cit in argumen. quod ſi uacante ſede per mortem præ
lati vel alterius, in cuius locum ſuccedit Capitulum
quo ad omnia, preter quam ad collationem ſpiritua-
lium, & opus ſit chriſmate, ſunt quærendi epiſcopi
vicini qui habent chriſmate, vt eſt glo. in capit. ſi epi-
ſcopus à paganis. de ſupplen. negligen. prælato. libro
ſexto.

§. S I filiusfamilias ſimil. Militia ſena
toria vel cō-
ſularis dignitas non liberat filium à patria
a poteſtate, ſed ſola patriciatus dignitas.ª
1 hoc dicit. Non ſummarium. Item not. † te
nere argumentum de inferiori ad ſuperiora affirmatiuè
b Nam ſi pater poteſt liberare filium à patria poteſtate,ᵇ
qui eſt inferior, quanto magis poterit princeps, qui eſt
ſuperior? facit l.1.C. de nego.geſt. In fi. glo. in verbo, mi
2 litauerit. dicite quod † ad creandum aliquem militem ar
matæ militiæ, requiritur quòd examinetur. Secundò, q
examinatio comprobetur. Tertiò, q iuret per Deum
omnipotentem ad genu principis, ſe non euitaturum
mortem pro republica. Quartò q ſibi enſis cingatur.
Quintò, q ſtigmata brachiis imponantur. Sexto, q
non ſit mercator. Septimò quod ſcribatur in matricu-
la militum. hęc eſt gloſſ. in l. penul. ff. ex quibus cauſ.
ma. Ad creandum autem militem legalis ſapientiæ, id
eſt, Doctorem, quod promotores iurati deponant eū
ſufficientem, Secundo, quod examinetur. Tertio, quod
examinatio approbetur. hoc ponitur in l. nulli. C. de ad
uoc. diuerſ. iudi. Quarto requiritur quod birretum in ſi-
gnum ſplendoris capiti imponatur. Quinto requiri-
tur quod cathedra pro inueſtitura poſſeſsionis trada-
tur. Sexto requiritur quod liber veluti materia confera
tur. Traditio autem annuli, oſculum, & benedictio, non
ſunt de ſubſtantia: nam vt dixit Bal. mulieres oſculan-
tur, deſponſantur, & benedicunt, & tamen non docto-
rantur. ita no. Bal. in proœ. decret. Omnes gl. ſunt claræ.

ADDITIONES.

a Item adde quod dignitas Doctoratus non liberat a patria
poteſtate, vt dixi poſt Bart. in l. item in poteſtate. in fin. ff. de
his qui ſont ſui vel alie. iur. Et licèt Ange. hic dicat qodd pa-
tricii ſint ſenatores, per l. fin. iuncta gloſſ. ff. de ſenat. puto
eum dicere contra hunc tex. & gloſſ. in d. l. fina. ff. de ſenato-
ribus. Dicit, quòd ſi largè accipitur iſte terminus ſenator,
comprehenditur etiam patricius. Aduerte tamen, quia
vnum eſt, quod me valde turbat contra iſtum tex. quia hic in
princip. videtur eſſe eadem ratio cum dicto, contra gloſſ. in
l. fin. ff. de officio procu. Cæſ. & gloſſ. in l. Labeo & Neratius,
ff. de vſucapio. Cogita, quia durum eſt reſpondere. Et ad iſtū
tex. dum dicit quòd patriciatus dignitas, & eodem modo hic
dic (vt inquit gloſ) conſularis, liberant a patria poteſtate:
eodem modo dicit alibi gloſſ. in §. i. in authen. conſtitu. quæ
de dignit. in verbo. occaſione, quòd monachatio eſt cauſa
liberationis à poteſtate diaboli, per text. optimum in au-
thent. de mona. in princip. Et ad gloſſ. hic in verbo, non
liberat. dicit hic Nicol. de Neapol. notandum eſſe ex gloſſ.
qood ll. trium librorum Codi. corrigunt iura Inſtitutionū
allegat etiam quod in ſimili notat gloſſ. in §. omnes el ii. in
verbo, adimpleuimus. ſuprà in proœmio huius libri. Sed fal-
litur Nic. quia iſtud non colligitur in hac gloſſ. nec in ll. in
ea allegatis, quia ius iſtud Inſtitutionum non corrigitur per
ll. trium libro. C. ſed per iùs authen. videlicet per §. primum.
& per § & generaliter. in auth. conſt. quæ de digni. quod an
terius eſt illa l. fin. C. de decu. libr. x. Et iſta eſt veritas.
b Ex §. filius. adde quòd dignitas epiſcopalis liberat à patria
poteſtate, vt authen. ſed dignitas. C. de epiſco. & cleri. Non
autem ſimplex ſacerdos liberatur à patria poteſtate vt au-
then. præsbyteros. C. de epiſco. & cleri. Et hoc uerum quòad
patrimonialia & profectitia, ſed quò ad beneficialia & aduen
titia, & quò ad bona, quę poſt clericatum ſuot acquiſita, &
quòad perſonam vt noo poſſit percuti, bene liberatur per
ſacrum ordinem, vt not. Hoſt. & Innoc. in c. Iudæorum. ex-
tra de eta. & qual. & Spec. in tit. de actio. verſi. ſed cum clerico
tum. Poteſt enim filiusfa. in ſpiritualibus & beneficialibus
agere ſine conſenſu patris, ſi eſt maior xiiii. annis, & admit-
titur tanquam maior &c. Si autem eſt mioor, admittitur cū
authoritate tutoris dandi ab epiſcopo, quamois habeat patrē
vel curatorem, quorum authoritas non attenditur in iſtis.
tex. eſt in c. quod ſi annum xiiii. extra de iudicus.

1 ☞ Quæ ſit fictio iuris poſtliminii, item quæ fictio legis Corneliæ.
2 Quæ differentia inter fictionem & præſumptionem.
3 Triplex eſt fictio
4 Fictio poſtliminii habet duo capita fictio autem legis Corneliæ ha
bet tantum unum caput.
5 Qui dicantur eſſe de populo Romano, qui verò non
6 Pax fœdus treuga, bellum & guerra, inter ſe differunt.
7 Captus ab hoſtibus & poſtea reuerſus, non recuperat poſſeſsionem
rerum ſuarum: omnia tamen alia iura recuperat, et de ratione di
uerſitatis ibi uide
8 Vt lex fictionem operari poſſit translatiuam, tria requiruntur, quo
rum ſi alterum deficiat fictio nihil operatur.

§. S I ab hoſtibus. Patre ab hoſtibus ca-
pto, pēdet ius liberorū,
qd ipſi reuerſo reſtituitur. Ipſo aūt apud
hoſtes moriente, fingitur præambula hora
a captiuitatis deceſsiſſe. hoc dicit.ª Nota.
ſummarium. Secundò nota quod captiuitas patris
vel filii operatur pendentiam iuris patriæ poteſtatis.
1 Item nota † virtutem fictionis poſtliminii: quia fin-
git captūm & reuerſum, nunquam fuiſſe captum, ſed
ſemper in ciuitate permanſiſſe. Item not. legis Corn.
virtutem. quia fingit captum & mortuum apud ho-
ſtes, fuiſſe mortuum præambula hora captiuitatis, &
hoc ꝓpter confirmanda teſtamenta, quæ alràs propter
ſeruitutē ſubſecutam inhabilia facta eſſent. l. lege Cor
nelia. ff. de teſtament. Item no. etymologiam poſtlimi-
nii Præmitto q habemus præſumptionem & fictio-
a nem. † Præſumptio cadit ſuper facto dubio, interpretā
do & coniecturando: fictio autem cadit ſuper facto cla
ro & indubitato, operando contra veritatem. ita eſt
gl. ordi. in. §. accedit. C. de rei vxo. act. habetur hoc in l.
3 ſciendum. ff. de ver. oblig. Item præmitto q † triplex
b eſt fictio ᵇ quædam eſt inductiua, quædam priuatiua,
quędam translatiua. Inductiua appellatur illa, quę indu
cit aliquod factum vbi non eſt exemplum in l. his ver-
bis. ff. de adop. in l. vnica. C. de rei vxori. actio. Priuati
ua eſt illa, quæ priuat hominē ab aliquibus actibus. l.
Deo nobis. C. de epiſcop. & cleri. Tranſlatiua fictio ali
quando ſumitur de perſona ad perſonā, de qua in l. ita
autem. § geſsiſſe. ff. de adminiſtrat. tutor. Aliquando
appellatur tranſlatiua de loco ad locum. exemplum
eſt in caſu noſtro. Aliquando de tempore ad tempus,
vt eſt in fictione l. Cornelię. Aliquando fingit de die ad
diem, de quo in l. ſi is qui pro emptore. ff. de uſucap. &
eſt text. optimus in l. clauibus. ff. de contrahen. emptio.
Exemplum: nam ſi moriatur res debita poſt moram,
certè hæc res fingitur eſſe in rerum natura, vt debea-
tur pretium, non autem illa res. Item præmitto quod
4 † fictio poſtliminii habet duo capita: vnum fictionis
inductiuum, aliud veritatis expreſsiuum. Fictionis
inductiuum caput operatur, vt reuerſus ab hoſtibus
fuiſſe in ciuitate pręſumatur, nec illum captum vn-
quam fuiſſe: ex quo ſequitur, quod omnia illa quæ con-
ſecutus eſſet ſi captus non fuiſſet, virtute huius fictio-
nis conſequatur. Item hoc caput operatur pendentiam
iurium capti vt hic, & l. is. §. ſi pendeat ad Macedo. &
l. ſi is qui pro emptore, de vſucap. Caput expreſsiuum
c veritatis, quia reuerſus verè omnia iura recuperat ᶜ. Fi-
ctio autem legis Corne. ſolùm habet vnum caput, ſcili
cet fictionis inductiuum, quia captus penes hoſtes fin
gitur mortuus præambula hora captiuitatis, & ex hac
fictione omnia conſequitur, quæ cōſecutus fuiſſet, ſi die
d vel pręambula hora captiuitatis deceſsiſſet.ᵈ In fin.
5 gloſſ. in verbo, hoſtes. Sed † qui dicuntur ex populo
Romano? dicite, quod dicuntur illi, qui ſunt ſubditi
populo Romano. Circa quem articulum dicite bre-
uiter: nam quidam ſunt qui in totum obediūt Imperio,
vt ſunt populi de Alemania, & iſti dicuntur propriè de

pop ulo Romano, hoc eſt, Romano Imperio. Quidam
ſunt qui in totũ non obediunt, ſed in parte, quia viuunt
ſecundum leges Imperij, vt ſunt ciuitates Lombardiæ.
Quidam qui non obediunt, fatentur tamen Imperato-
rem eſſe dominum totius monarchię, ſed dicunt ſe exẽ-
ptos præſcriptione, vt Veneti, vel ex contractu, vt ſunt
ciuitates eccleſiæ, vel priuilegio, vt Rex Perſarum, &
Rex Francorũ. & iſti etiam dicuntur de populo Roma
no quia recognoſcunt Imperatorẽ eſſe dominũ totius
monarchię. Quidam ſunt qui penitus non obediũt, nec
fatẽtur Imperatorem eſſe dominum totius monarchię,
vt ſunt Tartari, & iſti non dicuntur de populo Rom.
Ex quo ſequitur, ꝙ capti ab illis non efficiuntur ſerui de
iure. nec in eis habet locum fictio. poſtliminij. Contra
hunc tex. in quantum cõcludit ꝙ capti ab hoſtibus effi
ciuntur ſerui hoſtium, opponitur de l. non dubito. de l.
hoſtes. & l. poſtliminium. §. inducię. de capti. in quibus
habetur tales captos nõ effici ſeruos. Solu. dicite quod
habemus pacem, fœdus, treugas, inducias, bellum, &
6 guerram. † Pax eſt conuentio habita à ducibus belli,
de pace perpetuò ſeruanda. l. conuentionum. ff. de pa-
ctis. Fœdus & treuga eſt conuentio facta ad longum
tempus à ducibus belli, de bello non inferendo. l. nõ du
bito. ff. de captiuis. Induciæ ſunt, conuentio facta à du-
cibus belli, de bello non inferendo aliquo breui tempo
re. l. poſtliminium. §. induciæ. ff. eo. Si quis igitur capia-
tur pendente pace, treuga. vel inducijs, non efficitur ſer-
uus capientis, & ita loquuntur contraria. His autem nõ
perſiſtendo, tales capti efficiuntur ſerui, ita loquitur hic
Bellum autem eſt quod publicè indicitur à populo Ro
mano alteri, vel ab altero, populo Romano, quo caſu
hic capti efficiuntur ſerui. l. hoſtes. & l. poſtliminium. ff.
eo. Guerra autem eſt quando inter ciuitatem & ciuita-
tem quæ poſſunt indicere bellum, ſunt odia patentia, &
iniuriæ patentes, non tamen eſt adhuc indictum bellũ,
quo caſu hinc inde capti efficiuntur ſerui. alleg. gloſ. in l.
poſtliminium. §. in pace. ff. eod. Si autem non ſunt patẽ-
tia odia, ſed latentia, non appellatur bellum, nec guerra,
ſed latrocinium, quo caſu hinc inde capti non efficiun-
tur ſerui. alleg. gloſ. not. cum tex. in l. ſi quis ingenuum.
§. fi. & l. hoſtes. ff. de capti. Item op. contra tex. Di-
citur hic, ꝙ captus ab hoſtibus reuerſus in patriam ami
e corũ, dicitur redire poſtliminio, & recuperat iura ſua. e
Cõtra op. de l. ſi quid. C. de ca. p de l. poſtliminio. ff. eo.
So. iſtę tex. eſt intelligendus quando quis fuit captus ca
ſu & fortuna, ſine eius voluntate vel culpa, quo caſu
ex æquitate reuerſo datur ius poſtliminij. Si autem eſſet
captus voluntariè vel ſua culpa, quia ante capturã om
nia perdiderat, tunc reuerſo non competit ius poſtlimi-
nij, nec iura recuperat. Ratio, quia ex quo uoluntate ſua
vel culpa captus fuit, nulla ſubeſt æquitas, quòd eidem
tribuenda ſit recuperatio iurium, & ita loquuntur con-
f traria. f Sed iterum oppo. & immo videtur, quod ſi ca
ptus fuit ab hoſtibus fortuna, ſine eius voluntate vel
culpa ꝙ reuerſo nõ competat ius poſtliminij: vnde op-
po. de l. poſtliminij. §. fin. de l. nihil. ff. eod. Solu. Sunt in-
telligenda prædicta quando redit in patriam animo cõ
morandi. Si autem rediſſet animo reuertendi ad ho-
ſtes, quia ita iurauit, non competit reuerſo ius poſtlimi-
nij, & loquuntur contraria: & hoc ita ſi eſſet ſeruua qui
rediſſet, quia tunc iure poſtliminij conſeruatur ius do-
minicæ poteſtatis domino. l. in bello. §. ſi quis ſeruum.
ff de captı. Finaliter opp. Dicitur hic ꝙ reuerſo ab ho-
ſtibus iure poſtliminij, iura amiſſa tribuuntur: ſed con-
7 tra hoc oppo. nam † reuerſus nõ recuperat poſſeſſionẽ
rerum ſuarum. l. cum hæredes. §. i. ff. de acquir. poſſ. l.
denique. & l. nec util. ff. ex quib. cau. maio. Sol. dicunt
doc. fatendo contrarium, ꝙ licèt poſtliminio iura recu-
perentur, non tamen recuperatur poſſeſſio bonorum.
Sed hic eſt ratio quærenda differentię Solu. dixere qui-
dam ꝙ ideo poſſeſſio non recuperatur, quia facti eſt, &
in facto conſiſtit, vnde ſuper facto nõ poteſt fictio ope
rari. d. l. denique. & l. nec vtilem. & in l. in bello. §. factæ.
ff. de captiuis. Sed hæc communiter reprobatur: Nam ꝙ
captus ab hoſtibus fingatur ſemper fuiſſe in ciuitate,
hoc eſt facti, & tamen lex hoc fingit. Item ꝙ mortuus
penes hoſtes, dicatur mortuus prȩambula hora capti-
uitatis, hoc eſt facti, & in hoc lex Corn. fingit, quare er-
go non fingit ſuper recuperanda poſſeſſione? Vnde alij
dixere quod ideo poſſeſſio non recuperatur poſtlimi-
nio, quia non eſt bonum & æquum ꝙ poſſeſſio intel-
ligatur recuperata: quia ex ea induceretur præſcriptio
in prȩiudicium tertij: vnde poſtliminium ſuper natu-
rali æquitate fundatum noluit operari recuperationem
poſſeſſionis in præiudiciũ tertij. Hæc non eſt bona, quia
non generalis, ſoluti enim procedit in poſſeſſione rerũ
alienarum, non autem in poſſeſſione propriarum de-
functi. Vnde domi. Chriſtophorus dicebat hanc ratio-
nem eſſe, pro qua declaranda facit duo propoſita. Pri-
mum, quod ille qui capitur ab hoſtibus, nunquam effi-
citur ſeruus hoſtium quoad reductus fuerit in prȩſidia
inimicorum. l. poſtliminium. ff. de captiuis. & hic. Secun
dò præſupponit, qđ licet captus ab hoſtibus non redu-
ctus in præſidia inimicorum, non efficiatur ſeruus, per-
dit tamen ſtatim poſſeſſionem animo, ex quo non ha-
bet facultatem inſiſtendi rei. l. iij. §. Labeo. de acquiren.
poſſeſ. allegat gloſ. in l. quamuis. la ij. ff. eod Sic poſſeſ-
ſio animo eſt amiſſa, nõ ſeruitute, ſed ipſa captura. Vn-
de, cùm poſtliminium ſolũ operetur reſtitutionẽ amiſſo
rum ſeruitute, non operatur reſtitutionem poſſeſſionis,
quę non eſt amiſſa ſeruitute ſed captura. Sed poſtlimi-
nium fingit quem ſemper fuiſſe in ciuitate, & nunquã
ab hoſtibus reductum extra præſidia amicorum: licèt
ergo iſte non fuiſſet verè reductus, tamen ſola captura
erat poſſeſſio amiſſa, quę non recuperatur niſi noua
apprehenſione. Ergo ita erit in fictione poſtliminij, vt
poſſeſſio non recuperetur, niſi noua apprehenſione me
diante, & hoc eſt, dicit ipſe, quod voluit text. in l. cum
hæredes. §. i. ibi, noua apprehenſione. ff. de acquirend.
poſſeſ. Sed hæc ratio quantumcunque ſubtilis non pla-
cuit domino Signorolo de Homodeis nec Domi-
no Petro, licet dominum Chriſtophorum nõn refe-
rant. Mouentur ratione. quia non eſt verum quod ſo-
la captura poſſeſſio facti perdatur, ratione tali. Nam,
ſi hoc eſſet verum, ſequeretur quod captus à latro-
nibus, vel poſitus in carcerem, qui non habet facul-
tatem inſiſtendi rei perderet poſſeſſionem rerum ſua-
rum: hoc autem eſt falſum. l. in bello ff. de capti-
uis. & l. hoſtes. Non obſtat. §. Labeo, quia loqui-
tur quando facultas non poſſendi inſiſtere rei, erat ex
defectu rei, quia fuit aquarum inundatione ſepulta.
Eodem modo quando facultas non eſſet ex defectu
perſonæ, quia ſeruus eſſet affecta perſona l. cum hæ-
redes. §. primo, ſupra allega. & quando facultas deeſt
non ex defectu rei, nec ex defectu perſonę, ſed ſola ca-
ptura non perditur poſſeſſio. allegat dominum Si-
gnoro. in l. prima. & l. licet. C. de acquirend. poſſeſſio.
Quare vltimo Petrus, & Signoro. ponunt veram ra-
tionem, cur poſſeſſio non recuperetur poſtliminio.
8 Pro qua elicienda prȩmitto, quòd ad hoc † vt lex fi-
ctionem operari poſſit tranſlatiuam, tria requiruntur,
quorum ſi alterum deficiat, fictio non poteſt operari.
Primum, extremum à quo, habile. Secundũ, extremum
ad quod. Tertium, ſubiectum habile. l. huic ſcripturæ. ff.
ad l. Aquil. l. neceſſario. §. quod ſi pẽdente. ff. de pericu.
& comm. rei vẽdi. l. bonorum. ff. rẽ rat. habe. Modo ad
propoſitum, Licèt extremum à quo ſit habile, quia tẽ-
pore quo capitur, erat liber, & aptus poſsidere iſte ca-
ptus, Item extremum ad quod, hoc eſt, tempus reuer-
ſionis, eſt habile: quia reuerſus habilis erat poſsidere

tamen

tamen ſubiectum, hoc eſt, materia & poſſeſsio ipſa, ſuper qua fictio fundari debet non erat habile, ſiue habilis, quia per ſeruitutem euanuerat: vt ſumus; poſſeſsio, cum ſit ius ita nobile vt ſine perſona, quę poſsideat, cõſiſtere non poſsit. Vnde cum captus ſit effectus ſeruus poſſeſsio perditur, quia animum poſsidendi perdit. d. l. cum hæredes. §. 1. Hinc eſt ꝙ ſi iſte captus poſsidebat per ſeruũ, talis poſſeſsio recuperatur poſtliminio, quia illa non euanuerat. l. in bello. §. factę. ff. de capt. Non eſt ita in dominio, quia dominium nõ fuit deperditũ, quia ſine perſona tanquam in iure conſiſtens conſeruari poteſt. l. ſi quis vi. §. differentia. de acquirẽd. poſſeſ. Vnde cum ſubiectum ſit nunc habile, mirum ſi fictio operatur: & hoc eſt verum, quod voluit text. in l. in bello. §. factę. cum dixit: factę cauſæ pro infectis nulla conſtitutione haberi poſſunt: hinc eſt ꝙ nulla cõſtitutione, hoc eſt, nec per legẽ Cornel. nec per fictionem poſtliminij poteſt fieri, quod poſſeſsio deperdita ſit. Et ſi dixeritis, quare lex non fingit poſſeſsionem eſſe non perditam, cum ſuper alijs factis fingat? Reſpondetur, quod ideo non fingit, ne duę fictiones concurrant ſimul. Prima quod poſſeſsio fingatur ſtare ſine poſsidente. Secunda, vt fingatur captus reuerſus ſemper in ciuitate fuiſſe, iuxta ea quæ habentur in l. i. C. de dot. promiſ. cum ſimil. Item ſufficit ſi cui vel in paucis, &c. l. tutori. C. de neg. geſt. Satis eſt quod reuerſo à lege tribuatur hoc beneficium vt ſemper in ciuitate fuiſſe fingatur, abſque eo quod fingatur poſſeſſorem ſteriſſe ſine perſona. Et hanc rationem comperi fuiſſe Bartol. in l. ſi is qui pro

g empt. ff. de vſucap.[g] Pone, capitaneus dedit alicui ſecuritatem, hoc eſt, ſaluum conductum, vt vulgò appella-

h mus, an intelligatur habere ſecuritatem reuertendi,[h] dixit Bart. quod ſic, allegat text. cum glo. in l. vtimus, ff. de ſepul. viol. Sed quid ſi ſecuritas fuerit data pro eundo & reuertendo, quot vicibus intelligetur eſſe data? Sol. dixit Bart. aut fuit determinatè petita, & indeterminatè data, & tunc regulabitur ſecundum petitionem. arg. in §. præterea. infrà de inuti. ſtipu. Aut fuit indeterminatè petita, & determinatè data, & tunc res eſt clara. l. continuus. §. cum ita. de verbo. obligat. Aut fuit indeterminatè data, & indeterminatè petita, tunc intelligatur ſemel tantum: argumen. in l. boues. §. hoc ſermone. de verborum ſignificatio. niſi materia pro qua data erat, requireret celeritatem itineris, puta pro pace compo-

i nẽda. argu. in l. continuus. §. ſi inſulã. de verbo. obli.[i]

k Gloſſ. in verbo, pendet.[k] Gloſſ. in verbo, in-

l fra fines.[l]

ADDITIONES.

a Ex quo not. quòd quis non dicitur captus, niſi ſit ductus intra limina præſidis vel carceris, vt non poſsit euadere, vt voluit Barto. in l. ſi poſtliminium. ff. de capt. & facit capitu. mulieres. in fin. ff. de iudi. in vi. Similiter quis non dicitur vulneratus intra limina domus, niſi eſſet intra domum: quia dictio, in, iuncta ablatiuo, denotat intrinſecitatem. l. i. §. flumine. de fluminibus. de quo per Bart. in l. i. §. interdictum. ff. de cloacis. Secus, ſi verba ſtatuti eſſent de faciente inſultum in pertinentiis domus, quia intelligitur per duos pedes iuxta domum. l. fina. ff. finium regund. per glo. in l. quidam Iberus. ff. de ſerui. vrba. prædio. per Bart. in l. item apud Labeonem. §. conuitium. ff. de iniu. & ibi vide.

b Not. quòd triplex eſt fictio. de hoc vide Bar. in l. ſi is qui pro emptu. ff. de vſucap. vbi hæc omnia ponit &c.

c Vltimò adde, quòd rediens poſtliminio ea recuperat, quę per captiuitatem amiſit, ſi ea integra inuenit, vt hic, & l. ſi quos. C. de capt. Sed ſi interim ius ſit quæſitum alteri, puta præſcriptione, tunc habebit neceſſe petere in integrum reſtitu. qua obtenta poterit rem vendicare, reciſſoriam intentando. caſus eſt in l. ab hoſtibus. la ii. de captiuis. & ſic differt hæc reſtitutio, ab ea, quæ fit à principe, deportato vel bannito, de qua ſupra eodem. §. non autem. quia illa inſtitutio non fingit hoc ſic eſſe, ut not. per glo. & Doct. in leg. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de libe & poſthum. Rediens autem poſtliminio non ita recuperat uxorem ſicut filios, oportet enim uxorem denuo conſentire. l. non vt, & l. cùm duæ. ff. de cap. Sed de iure Cano. matrimonium nõ diſſoluitur per captiuitatem, quia etiam inter ſeruos matrimonium contrahitur. ita probatur in capitulo primo. extra de coniug. ſeruo.

d Nota etiam ultimò ex iſto §. quòd ea quæ ab hoſtibus recuperantur per milites ſtipendiarios, in priſtino ſtatu repo-

e ni. Vnde beſtiæ ablatæ per hoſtes, & a noſtris ſtipendiarijs recuperatæ, debent reſtitui illis, quorum iuris erant prius. l. ſicut. & l. ab hoſtibus. la. ii. C. de captiuis. & hoc uerum in rebus quæ habent poſtliminium, ſicut ſunt equi, naues onerariæ, turtus, & boues, & alia propter uſum belli parata, de quibus in l. ſecunda & tertia ff. de captiuis. Sed in rebus in quibus non habet locum poſtliminium, ut ſunt ueſtes & arma, illa non reſtituuntur, quia turpiter amittuntur dicta l. ſecunda. Et hæc uera in rebus amiſsis, recuperatis: ſed in rebus hoſtium captis in quibus non habet locum poſtliminium, diſtinguitur. Aut ſunt res immobiles, & debent publicari, non autem efficiuntur, capientis. l. ſi quis in bello. ff. de captiuis niſi capiantur victis hoſtibus, quia tunc capta ad buxinum aſsignantur duci belli diſtribuenda. Item hæc vera in bellis iuſtis, ſed in bellis iniuſtis non habet locum poſtliminium, quia tales ſunt latrones, & puniendi, ut eſt tex in l. hoſtes ſupra allega.

e Et ideo præſumitur fuiſſe liber, & etiam per eum geſta perinde valent, ac ſi eſſent facta per liberum, puta teſtamentum & ſimilia, ut vult gloſſ. §. fina. infra quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. & gloſſ. in l. captum. C. de capt. Item adde quòd poſtliminium non habet locum in caſu notabilis legis in bello, in princip. ff. de capt. & ibi vide elegantem rationem in textu poſitam.

f Et ex hoc colige quare in deportato non habet locum fictio poſtliminij: quia deportatio fit ob delictum vel culpam, & ideo ceſſat æquitas illius fictionis poſtliminij, vt hic dicitur.

g Super iſta gloſſ. in uerbo, hoſtes. quærit hic ſubtilis Petrus de Bella pertica. Quæ eſt ratio quòd illi qui ſunt de gente noſtra, capti apud hoſtes, efficiuntur ſerui hoſtium, vt dicit illa lex hoſtes. ff. de capti. & hic text. cum potius deberet eſſe contrarium, ſcilicet ut hoſtes capti a noſtris efficerentur ſerui. argumen. §. ſed ſi in bello, infra de excuſ. tuto. Dicũt aliqui, quòd ideo Imperator ita ſtatuit, ſcilicet quòd noſtri capti ab hoſtibus efficiantur ſerui hoſtium, quia ſi Imperator ſtatuiſſet quòd ipſi eſſent liberi, tamen hoſtes iſtam non ſeruaſſent, & ſic lex fuiſſet ludibrio, contra leg. ſi præcip. ff. de iudic. Vel dic quòd Imperator conſtituit hoc cum hoſtibus de quadam concordia, vt non occiderentur, vt §. ſerui, ſuprà de iure perſo. & ita dicitur Iaco. de Raue. reſpondiſſe cuidam nobili laico, qui petiit ab eo de hoc. Et ſi quæras, quare ſaltem in rebus quas penès nos tenebant, non habentur pro liberis, ut hic. Reſponde, quia ſi eſſent liberi quò ad res, ipſi retinerent dominium rerum, & res acquirerentur hoſtibus, per l. placet. ff. de acquirend. hæred. & ideo tam apud nos, quàm apud hoſtes pro ſeruis reputantur. ſecundũ Pet. de Bella Pert. & Nico. de Neapo. hic.

h An ſi data eſt facultas, ſeu factus ſaluus conductus alicui ueniendi & redeundi etc. de hac quæſtione, & quæſtione proximè ſequen. vide Bartolum plenè in leg. prima. in fine. ff. ad leg. Iuliam maieſtatis. & Cano. in capitulo ſtatutum. §. penulti. de reſcript. in ſexto & vide in capitulo necedens. el ij. extra ut lite non conteſta. vbi ab his ſaluis conductis eſt cauendum.

i An autem exbannitus, per bannum ſic exemptus à iuriſdictione iudicis: & ſi ſit ab eo citatus teneatur comparere, etiam ſi uelit facere ſibi ſaluum conductũ? & an iudex poſſit concedere ſaluum conductum? dic ut per Ang. in qõ. quę incipit, Bononienſis. uide de materia ſalui conductus, in §. præterea. in fin. infrà de act.

k Adde ad gloſſ. in verbo pendet. dum vult quòd ſtatus filij, qui habet patrem apud hoſtes, ſit in pendenti inſpecto futuro euentu, non inſpecto præſenti: quòd ex hoc inferunt, quòd filius patre exiſtente apud hoſtes condat teſtamentum, dicitur valere: ſi tamen poſtea reuertatur pater: iam mortuo filio, cum illo teſtamento, teſtamentum irrita-

ſtit.iſte eſt text. in l. fina.de ſenten. paſſ. Secus in contracti-
bus factis per filium, quia non rumpuntur, niſi eſſent in
præiudicium patris, vt voluit Azo in ſumma. C. de ſenten.
paſſis. Adde etiam, quod interim exiſtente patre penès
hoſtes, non debet dari curaror bonis.l.muto.§.fi.ff.de tute-
lis. Adde etiam, quod ſuprà dicta non procedunt in con-
tractibus celebratis per filium deportatum, qui non retra-
ctatur à patre, filio reuerſo, quia in eo nulla cadit fictio.
d.l. muto. §. finã. & probatur in d.l.fina. &c.mulieres.in fin.
extra de iudi.in vi.

1 In iſto §.eſt vna glo.quæ incipit, infra fines noſtros. quã
aliqui libri habent in verſi. dictum eſt autem. ſuper verbo,
In fines noſtros. & ſi hoc modo habetur, peſsimè & corru-
ptè habetur, quia nihil boni glo.diceret, aut ad propoſitum.
Aliqui libri habent iſtam glo. in verſi. fina.huius. §. qui in-
cipit, ſed & qui captis, ſuper verbo, victis hoſtibus, & hoc
modo gloſſ. optimè venit ad text. Nam, cùm iſte verſi. fin.
videatur indubitabilis, glo. vt faceret iſtum verſi. dubitabi-
lem, dicit eum eſſe intelligendum quando quis captus fuit
infra fines noſtros, nec vltra fuit deductus: quo caſu cum
impropriè dicatur reuerſus poſtliminio, dubitatur vtrum
habeat ius poſtliminii, & dicitur quod ſic. Vel aliter intel-
ligit glo. iſtum verſiculum, quod quis captus fuit vltra fi-
nes noſtras, quo caſu ſi incontinenti recuperatur victis ho-
ſtibus, dicitur rediſſe poſtliminio, etiam antequam ad limi-
na noſtra redeat, ſed impropriè. Ratio eſt, quia ex quo in-
continenti recuperatur, dicitur in priſtinam cauſam reuer-
ti, perinde ac ſi captus non eſſet, per illam leg. qui poſſeſsio-
nem. ff. de vi & vi armata. Et iſta eſt medulla intentionis
gloſſ. quam non habes ita intellectam aut declaratam ab
aliis. Eſt verum quod ſubtilis Petrus de Bella pertica hic,
ſecundum quod eum refert & ſequitur hic Nicol. de Neap.
reprehendit primum intellectum huius glo.quia non vide-
tur quis verè eſſe ſeruus hoſtium, & in eorum poteſtate,
niſi exceſſerit fines noſtros, leg. poſtliminium. §. poſtlimi-
nio.ff.de cap. poſtea ipſi tenent ſecundum intellectum, Tu te-
ne etiam primum, & reſponde vt glo. reſpondet quod pro-
priè non, vt dicto §.poſtliminio. ſed impropriè ſic &c.

1 *Qualiter olim & hodie fiat emancipatio.*
2 *Regulariter non poteſt filius cogere patrem ut eum emancipet.*
3 *Manumiſsio poteſt fieri coram iudice non ſuo.*
4 *An tacens habeatur pro conſentiente.*

§. PRæterea. Emancipatione, quæ olim per
imaginarios actus contrahebatur, vel principis authoritate celebrabatur,
ius patriæ poteſtatis ſoluitur: quæ hodie ta-
a men recta uia cauſatur hoc dicit. [a] Not.primò ex §.
b præterea, [b] quod olim † emancipatio duobus modis
1 permittebatur. Vno modo per imaginariam vendi-
tionem, alio modo cum Imperatoris authoritate ho-
die uero celebratur recta via, quia recto ordine poteſt
c pater emancipare volens de poteſtate dimittere. [c] Item
not. habentem filium & ex eo nepotem, poſſe alte-
rum in poteſtate retinere, & alterum emancipare, po-
teſt etiam utrumque facere ſui iuris. Item not. quod
filius natus ex filio, nuru prægnãte emancipato, effici-
tur in poteſtate aui: ſecus ſi ante nurum prægnantem
2 emancipetur. Finaliter not.† filium non poſſe coge-
d re patrem regulariter ut eum emancipet. [d] In fin.glo.
3 in uerbo, magiſtratus. colligitis, quod † manumiſsio
poteſt fieri coram iudice non ſuo. Contra opp.de l. fin.
ff. de iuriſdi. omnium iudi. Solu. illud loquitur in iu-
riſditione contentioſa, ſecus in iuriſditione uoluntaria.
& eſt gloſſ. ordina.in l.etiam, §.fi.de manumiſſ.uin. In
fin. gloſſ. in manumiſſus. eſt clara. in fi. gloſ. in uerbo,
4 contradicente. Si quæratur, † an tacens habeatur pro
e conſentiente [e]. dicite: Aut loquimur in actu, qui poteſt
geri eo inuito, & tunc nõ habetur pro conſentiente. Aut
loquimur in actu, qui non poteſt geri, inuito, & tunc
habetur pro conſentiente: probatur in leg. ſæpe. ſcien-
tibus. ff.de re.iud glo. ordina. in l. Caius. ff.de pigno-

ratitia actione. Hęc regula fallit ex conuentione perſo-
narum, vt hic. Fallit etiam vbi requireretur pro forma
aliquem expreſſe conſentire.l.i.ff.de adop. Alię glo.ſunt
claræ. De hoc vide etiam Bartol. in l. quę dotis. ff. ſolu.
matrimo. & Io. And.in regula, quia tacet, & etiam glo.
xvij. diſt.cap. diaco. & habetur in l. in inuitum tutela.
C, de procu.

ADDITIONES.

a Habens filium & ex eo nepotem in poteſtate, poteſt unũ
ex eis uel ambos emancipare. hoc dicit vſque ad §.ſed ſi pa-
ter. Et aduerte, quod dum in text.noſtro exponitur ubique
manumiſſus, id eſt, emancipatus credo quod de ſtricto iure
C.debet ita exponi: ſed de ſtricto iure Digeſto. puto quod
debet intelligi prout iacet vt dixi ſuprà de liberti.in princ. &
ita intelligo l. Pantonius.ff. ſi quis à par. fuer. ma. quæ alias
obſtaret in materia, & l.fi.C. de emanc.lib.
b [b] Circa hunc §.præterea. poſſet dubitari, quia text. vult q;
olim emancipatio fieret per imaginarias uenditiones & in-
tercedentes manumiſsiones, quid operetur illa venditio ſi-
mulata, cum regula ſit, quod talis venditio ſit ipſo iure nul-
la.l.nuda.ff.de contrahen.empt.l. emptor. in princip.ubi glo.
ff.de aqua pluuia arcen. Barto.pulchrè in l. poſt contractum.
ff.de dona. Si ergo nulla, quid operatur illa manumiſsio de
facto procedens? certe nihil.§. fina. ſupra de ingenu. & ta-
men text.in l.liberos.in §.primo ff. de capitis diminutio.di-
cit quod emancipatio non poſsit fieri niſi per illas imagina-
rias uenditiones. Puto quod iſta ſit ueritas, quod imagi-
naria uenditio ſit ipſo iure nulla quantum ad commodum
contrahentium: ſed ad eorum incommodum, & commodũ
tertii, bene ualet & tenet: ſicut in ſimili contractus factus
contra l.eſt ipſo iure nullus, uerum eſt quantum ad commo 3
dum facientis, ſed ad eius incommodum, & fauorem tertij,
bene ualet. iſta eſt gloſſ. & ibi Angel. ſupra quibus manum.
licet uel non in princip. in verbo, nihil agit.& gloſſ.in l.ele-
genter. in princip. & ibi Bartol.ff. de do. & gloſſ.in l.à diuo
Pio.ff.de ritu nupt. In propoſito ergo, iſta uenditio imagi-
naria licet non ualeat in fauorem contrahentium, ſcilicet pa-
tris uel ementis, ualet tamen, in fauorem filii, ut filius di-
catur exiuiſſe de iure patris. Nec per hoc dicetur intereſſe
ipſius emptoris, quia iſtud concerneret fauorem emptoris,
quod eſſe non debet. Et dum dicitur, manumiſsio de facto
procedens nihil operatur, uerum eſt in damnum manumiſ-
ſi, ſed bene in eius commodum. Illa ergo uenditio patria
operatur exitum à poteſtate patris, & illa manumiſsio ope-
ratur exitum à poteſtate emptoris, nec tamen per hoc effici-
tur libertus, quia illud eſſet commodum emptoris, quod
eſſet non debet. Et iſto modo filius reperitur exemptus à
poteſtate vtriuſque, & ſic emancipatus. Et hæc ueritas eſt,
& medulla huius tex.
c An autem donatio quam facit pater filio in emancipatio-
ne, computetur in legitima? Dic quod non: niſi pater di-
cat, dono uel trado tibi pro tua legitima, ut l. ſi quando. &
l. generaliter. C. de inoffic.teſtamento. & ibi Bartol. & in l. 2
pero.de leg.ii. Et licet non computetur, tamen illud dona-
tum uenit conferendum cum fratribus, ut uolunt Docto.in
dicta l.ut liberis. Si tamen pater non uellet illi date in prima
emancipatione, non poteſt cogi, quia filius non habet aliud
ius in bonis patris, ut dixi. An autem quando pater emanci-
pat filium ſuum, cogatur ei dare legitimam? dic quod non
quia filius uiuente patre nullum ius habet in bonis, ue not.
Bart.in l.fina.ff. de liber. agnoſ. & l. nec ei.§ præterea.ff.de
adop. Nec etiam cogitur ei aliud dare in præmium eman.ci-
pationis, quia ipſe filius debet potius præmiare patrem. ex
quo eum liberat a patria poteſtate, ut uoluit Bart.in l.opor-
tet.§.penult. C. de bonis quæ liberis. Sed tamen de conſue-
tudine aliud eſt: nam pater donat filio quando ipſum eman-
cipat. l.ut liberi.in fin. C. de colla.
d [d] Not.ex §. illud. quod dixi in vltima parte ſummarij, &
adde quod requiritur uoluntas utriuſque in emancipatio-
ne niſi filius ſit infans. hiubemus. in fine. C. de emancipa li-
be. Fallit autem in certis caſibus hic in gloſſ. not. in quibus
filius poteſt compellere patrem vt eum emancipet ex cau-
ſa legitima, & econuerſo filius cogitur conſentire, & ita
intelligit hic gloſſ. ſecundum Bartol.in l.quidam cum filium.
ff.de

ff. de verbo.obligatio. Item adde, quod ex omnibus caſi
bus ex quibus quis meretur exhæredari, ex his poteſt pater
filium inuitum emancipare, quia iſta duo æquiparantur l.
quidam cum filium.ff. de verbo. obligat. nec tunc ſuccedit
patri ab inteſtato. arg.l. fin.ff. ſi quis a par. fuer. manu.& §.
cum autem.ſuprà de adopti. Idem adde, quod filius dere-
linquens parentes, pauperes, vel corporis valetudine labo-
rantes, poteſt reuocari in poteſtatem, ac etiam exhæredari.l.
necare. de lib. agno. l. fin.C. de patria poteſta. & hoc t. nec
Cyn.in d.l. vnica.C.de ingrat.lib. qui filius ſi ſit emancipa-
tus ab auo, non poteſt reuocari à patre per ingratitudinem;
ſecundum Bart.in l.qui liberatus.ff.de adopt.

c An tacens videatur conſentire, vide hic, & uide Bal. opti-
me loquentem in l. ſi ſine voluntate. C. de ſenatus conſul.
Velle.& in l.1.C.vnde vir & vxor.vbi ponit de muliere, in
cuius contractu debet interuenire conſenſus mariti. Nun-
quid præſentia & taciturnitas mariti habeatur pro conſen
ſo, vide hic notabiliter. Et vnum not.quòd quoties aliquis
doloſe tacet, præſumitur doloſe conſentire in odium ipſius
doloſi tex.eſt not.in l.ſi ſine.C.ad Velleia. Item not. quòd
ille qui erubeſcit aliquid dicere, non videtur conſentire.tex.
eſt notab.in l.penul.ff. de furt.quem in propoſito iſto alle-
gat gloſſ. in l.filiusfamilias.§.inuitus.ff.de procurato. Vnum
etiam not.quòd quando in iudicio fit aliquis actus per iudi-
cem parte præſente cui diſplicet, debet expreſſe contradicere
aliàs videtur conſentire: & ideo debet poni in actis, parte præ
ſente & non contradicente.ita eleganter dicit Bartol.per illu
tex.in l.1.C.de rela.quod dicit eſſe perpetuo menti retinendū
Et an ſi aliquis patiatur aliquem teſtari de rebus ſuis, ſibi
præiudicet.habes tex.qui in communi reputatur ſingularis,
in l.ficut.§.ncoditionis.ff.quib. mod. pig. vel hypoteca ſol-
uatur.

TITVLVS XIII.

De tutelis.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine.*
Suprà uiſum eſt de duplici diuiſione perſonarum, quarū
prima quod perſonarum quædam ſunt ſeruæ, quædā au
tem liberæ, poſita eſt ſuprà de iure perſ. in princi. Secū
da fuit diuiſio, quod perſonarum quædam ſunt ſui iuris,
quædam uero alieno iuri ſubiectæ, ſunt poſita ſuprà de
his qui ſunt ſui uel alie.iur. in princi. Quædam ſunt in cu
ra uel tutela quedam uero neutro iure tenētur; ideo de
his tractaturus intitulauit de tutelis, Sed dixerit quis;
hæc continuatio non eſt bona, quia fit ad remota, contra
ſonum huius uocabuli, continuare, & l.ij.ff. de ſta.ho.
mi.cum ſimi. Nam inter hunc titulum, & illum ſuprà
de his qui ſunt ſui uel alie.iu. ſunt quatuor tituli inter-
medij ergo continuatio mala. Solu. licet ſint tituli inter
medij, tamen quia ſunt pertinentes ad materiam ſecun
dæ diuiſionis, non uitiatur cōtinuatio. arg. in l. hæredes
palam.§.fin.ff.de teſta.l.hac conſultiſſima.§.at cum hu
mana fragilitas. C. eod.l.duos reos.§.fin.ff. de duobus
re.in l.quod ait lex.ff. de adul.

1 *Valet argumentum ab etymologia uocabuli negatiuè.*
2 *Nomina ſunt imponenda, ut rebus de quibus agitur, conueniant.*
3 *An filiusfamilias poſſit tutorem habere.*
4 *Vis ſumi poteſt dupliciter.*

TRanſeamus. Nō ſummatur, quia
a diuidēdo & diffinie
do procedit. Sed diuiditur[a] in ſeptem
partes. Nam in prima Imperator con
tinuando hunc titulum ad præcedentē
ponit diuiſionem perſonarum bimē-
bre.n. In ſecunda proſequitur mem-
bra ſuæ diuiſionis. In tertia diffinit tutelam. In quarta
tradit qui dicantur tutores. In quinta ponit, qualiter
appellentur tutores. In ſexta ponit, qui & à quibus poſ
ſint dari tutores. In ſeptima ponit, qui tutores dari poſ-
ſint. Secunda ibi, videamus igitur, tertia ibi, eſt autem
tutela. quarta ibi, tutores autem: quinta ibi, neque ap-
pellantur. ſexta ibi, permiſſum, ſeptima ibi, incipit in ti.
ſeq. Ibi, nunc, eſt demonſtratiuum ad oculum intelle-
ctus. Not. primò perſonas quæ ſui iuris ſunt, aut tu-
telæ, aut curæ vinculo teneri, aut neutro. Ex quo colligi
tis à contrario. eas perſonas quæ alieno iuri ſubiectæ nō
b ſunt, nō ligari vinculo tutelæ ſeu curæ. [b]Item not. quod
cognitio vnius, præſtat cognitionem ad aliud. de quo
dixi ſuprà de his qui ſunt ſui vel alieni iur. in princ. Itē
not. diffinitionem tutelæ, quam dixit Bald. eſſe veram,
eo quod quatuor cauſas complectitur. Primò formalem,
quæ ex his verbis inſinuatur vis atque poteſtas. Secun
dò materialem, quæ ex his verbis ſumitur in capite li-
bero. Tertiò finalem, quæ ex his verbis elicitur, ad tu-
endum eum, &c. Quartò efficientem, quæ ex his ver-
bis demonſtratur, iure ciuili data ac permiſſa. Ego dico
c quòd eſt bona,[c] quia conſtat ex genere & differentijs
vt ſtatim declarabitur per Bart. Not. qui ſint tuto-
d res,[d] & quare tutores appellentur. Ex quo colligitis
e bonum argumentum[e] ab etymologia vocabuli, † quod
1 verum eſt ſi ſumatur negatiuè, ſecus ſi affirmatiuè, vt
in l.1.ff.eo. & in l.1. ff. de acquiren. poſſeſ. in l.ij.§. appel
lata, ff. ſi cert. peta. in l. tugurij. de verbo. ſignifi. Finali-
2 ter not.† nomina ita eſſe imponenda, vt rebus, de qui-
bus agitur cōueniant, ideo quia dicitur, omnibus rebus
de quibus agitur cognatos eſſe ſermones.l. quot. de
verb.ſigni.c.intelligentia.extra eod.quod verum eſt in
nominibus appellatiuis: quæſtio autem nominum pro
priorum pertinacibus eſt relinquenda, vt not. gloſſ. in
rub. Infortiati, & facit l.ij.C. de conſtit.pecun. In fin.
3 gloſ.in verb.non ſunt. Sed contra oppon. † & imò vi-
detur quod filiusfamil. poſſit habere tutorem: vnde op-
po. de l.fin.§.1.ex C.de bo.quæ lib.e.l. fin.§.1.ff.de verb.
e obl. Sol.[e] ſunt diſtinguendi tres actus. Primus eſt actus
in quo tractatur de obligando filiumfam. impuberem,
f & hoc caſu poteſt habere tutorem,[f] cuius authoritate
obligetur cum patris authoritas. nihil præſtet ad obli-
gandum filium. Ratio autem differentiæ ponitur per
glo. fin. in §. pupillus infra de inutil.ſtipu. & in d.l. fi. §. 1.
ff. de verbo. obligatio. & ibi videbis. Quidam eſt actus
in quo tractatur de acquirendo filio pupillo, & tunc cū
non egeat alicuius authoritate non poteſt habere tuto-
rem, vt hic, iuncto princ. infra de autho. tuto. Quidā eſt
actus in quo mixtæ tractatur de acquirēdo pupillo ali
quid, & de ipſo obligando, vt eſt actus aditionis hære-
ditatis, & tunc cum talis actus geri poſſit authoritate
g patris,[g] nō poteſt habere tutorem.l. ſi infanti. C. de iur.
delib. Ratio autem quare filius authoritate patris hære-
ditatem poteſt adire, & adeundo obligari, non autem
principaliter obligari, ponitur per gloſſ in d.l. ſi infanti.
h In gloſ. poteſtas h ibi.l.ij. Hoc non placet Bartol. quia
ſequeretur quòd quando pupillus voluntariè accipit tu
torem, uel aliquis voluntariè acceptat tutelam, non ap
pellaretur tutor, cum verba diffinitionis non conuenī-
rent: hoc autem eſt falſum, vt §. tria onera, in verbo, af-
fectare, infrà de excuſa. tuto. & in l. tria onera. ff. eod.
Item ſequeretur, quòd auia & mater quæ nō vocantur
ad tutelam liberorum niſi volentes, non eſſent tutrices
hoc autem eſt falſum auth. matri. C. quando mu. tu. of-
fi. fun. po. quare in gloſſ. litera aliter exponitur. In fin.
ex hoc vltimo colligitur. quod iſta poteſtas tutelæ dif-
fert ab illa poteſtate per quam alicui cōmittitur vt de
cauſa cognoſcat, qui non poteſt eā exequi. l. à diuo Pio
§.1. & ibi not. ff. de re iud. Tutor autem in poteſtate ſi-
bi tributa poteſt cognoſcere & exequi, ut hic. Sed ta-
men

men hoc non placuit Bart. quia ſequeretur quod antequam quis non poſſet cogere, non poſſet imperare pupillo, & ſic non appellaretur tutor, quod eſt falſum, vt habetur C. de tutoribus qui non ſatiſded. per totum. & in l. tutor qui repertorium. ff. de adminiſtratio. tuto. Quare Bartol. expoſuit, vis & poteſtas, id eſt vitens vel vindis poteſtas.
4 Nam † vis ſumi poteſt dupliciter. Vno modo pro actu, qui infertur in alium paſsiuè, & tunc dicitur a violo violas. l. i. ff. quod met. cau. Aliquando ſumitur pro actu ſito in anima, & tunc dicitur a vireo vires, vt hic, & ita dicit glo. ſe uidiſſe in Catholicone. Poſſetis ſaluare gloſſ. quod reſpexit communem facti accidentiam, quę ſe habet ꝙ tutor detur inuitus: vnde boni conſueuere negligere tutelas, in authen. vt ſine prohibitione matris, circa medium. In gloſſ. libero in princ. Hunc modum exponendi dabat Bartol. ea ratione: quia quotieſcunque dictio, In, ſignificat in paſſum iungi debet accuſatiuo. l. in eos. ff. eo. & l. iij. ff. de offi. præſid. Si igitur hæc uerba referenda ſunt ad pupillum, debuiſſet dici, in caput liberum, & exponi, id eſt, contra. Vnde dixit Bartol. quod hęc verba ſunt referenda ad perſonam tutoris. qui non poteſt eſſe tutor
i niſi ſit liber infra titu. i. in princi.[i] Poſſetis defendere gl. & ad argumen. Bartol. reſpondetur quod procedit, quando dictio, In, ſignificat in paſſum & in malum, quia tunc idem ſignificat quod contra. & ita loquuntur iura per eum allegata. Si autem in bonam partem accipitur, poteſt iungi ablatiuo; ſiue ſignificet in paſſum, ſiue non, vt hic. Antequam capiam glo. ſequen. ſequar ordinem verborum diffinitionis, quare verbum poteſtas, fuerit poſitum in diffinitione, & ad cuius differentiam. Reſpondet Bartol. quod fuit poſitum ad differentiam poteſtatis, quæ ſtare poteſt in abſtracto: vnde mortuo iudice durat adhuc poteſtas iuriſdictionis & ſi alius ſubrogetur, dicitur idem iudex. l. mortuo ff. de iudi. At hęc poteſtas tutoria non poteſt ſtare niſi in concreto adiuncta perſona: vnde mortuo tutore finita eſt tutela, & ſi alius ſubrogetur, dicitur alia tutela. l. iij. §. quęri poteſt. ff. de ſuſpect. tut. Gloſſ. in verbo, defenſo-
k res.[k] In glo. ad tuendum. in fin. Sed dixerit quiſpiam, nonne officium patrię poteſtatis eſt propriè tueri, & filium defenſare? certè ſic. l. fin. §. neceſsitate. C. de bo. quę lib. ergo gloſ. malè loquitur. Solu. Ad illud non eſt principaliter inuenta patria poteſtas, ſed venit in quadam conſequentiam, vnde non conſideratur. l. i. ff. de autho. tuto. Sed tutoria poteſtas datur principaliter ad tuendū ex quo tutores appellati ſunt vt hic. Sed conſequenter quæritur, ad cuius differentiam eſt poſitum verbū, eum, in diffinitione? Reſpondet Bart. quod eſt poſitum ad differentiam poteſtatis curatoris, qui datur ad tuendum bona, non autem ad tuendum perſonam adoleſcentis. l. in copulandis, C. de nup. In gloſſ. iure ciuili, ibi, de iure ciuili. hęc differt à tutella proprię perſonę, rerumque propriarum, quia illa eſt de iure gen. l. vt vim.
l ff. de iuſti. & iur. l. iiij. ff. ad l. Aquil.[l]

ADDITIONES.

a Vel diuide hunc titulum in quatuor partes. In prima ponit diuiſionem perſonarum. In ſecunda ponit diffinitionem tutelæ. In tertia ponit qui ſint tutores, & vnde dicantur. In quarta & vltima ponit, quæ perſonæ, & quibus poſſint dari tutores. Secunda ibi, tutores autem ſunt. quarta & vltima ibi, permiſſum.

b Sed aduerte, quia licet glo. prima hic & omnes Doct. teneant, quod hic ſubdiuidatur primum membrum diuiſionis poſitæ ſupra in titu. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. tamen ego valde dubito, quare non ita ſubdiuidatur membrum primum poſitum in titu. ſupra de iure perſo. videlicet ꝙ perſonarum liberarum quædam ſunt ſub tutela quædam ſub cura, quædam neutro iure tenentur. Cogita. Sed dic ꝙ ſub illo membro liberarum comprehenduntur tam exiſtentes in poteſtate, quàm non exiſtentes: quod eſſet cōtra iſtum tex. ibi, quæ in poteſtate non ſunt, & ſic propter nimiam generalitatem non poſſet ſtare.

c Sed contra iſtam diffinitionem videtur mihi ꝙ multūm fortiter obeſt diffinitio poſita. in l. i. ff. eod. vbi ſunt quædam verba, quæ hic deficiunt, videlicet verba, conſtituta, & ſponte: quæ verba dicit ibi Bartol. importare iuris miniſterium, de quo ibi per eum. Vnde aut iſta diffinitio eſt defectiua, aut illa ſuperflua. Sed cogitabam vtranque ſic poſſe ſaluari. Dico enim ꝙ ſi in diffinitione omittatur aliquid, quod importet eſſentiam vel quidditatē diffiniti, tunc illa omiſſio uitiat. Si verò omittatur aliquid, quod poſsit poni ad differentiam, non vitiat, & ſi illud ponatur, bene eſt. In propoſito, iſta dictio, ſponte, & dictio, conſtituta, poſitę in illa l. i. ponuntur ad differentiam, & poſitæ bene ſtant: ſed omiſſæ non tamen vitiarent, vt hic. Et quòd omiſſæ non uitiant, patet, quia in iſta diffinitione & illa quæ ponuntur in d. l. non ponuntur omnes differentiæ, quæ ſunt inter tutorem & curatorem. Cogita tamen, quia illud non habeo pro firmo & expedito.

d Nota ex verb. tutores. illos appellari tutores, in quos cadit diffinitio tutelæ, ſcilicet, qui habent uim & poteſtatem &c. Et ſic habes, ꝙ propria ſignificatio vocabuli ſumitur ex diffinitione: nam diffinitio demonſtrat quidditatem rei ut hic. & l. i. §. i. ff. de iuſti. & iur. Similiter ille dicitur iudex qui habet iuriſdictionem, & cui congruunt verba diffinitionis, ſimiliter & diffinitio. l. i. § dolum. ff. de dol. Sumitur etiam propria ſignificatio vocabuli ex denominatione, ſeu ex alluſione vocabuli, quando ei non contradicit diffinitio aliàs ſecus. Vnde non valet argumentum, teſtamentum eſt teſtatio mentis, & codicillus eſt teſtatio mentis, ergo eſt teſtamentum. de quo vide in l. i. ff. eod. & l. ii. §. appellata ff. ſi cert. peta.

De hoc arg. ab etymologia vide latè Bello. infrà de teſt. in princip.

e Aduerte ꝙ ſol. huius gloſſ. ad l. fina. §. i. poteſt procedere quantum ad verbum quibus, poſitum in illa l. ſed non quantum ad vet. nam ſi patria poteſtate, vbi dicitur, quòd ſi pater reuerſus habeat malos mores, & dilapidet bona pupilli, ꝙ tutor datus debet durare. Sed dic ꝙ ibi eſt caſus ſingulariſſimus, vt ibi dicit Bart.

f An filiusfamilias poſsit habere tutore vel ne, vide caſum notabilem, in quo filius viuente patre habet tutorem, prætèrquàm in caſibus prędictis, vt in l. fina. C. de ſenten. paſsis. vbi vide in gloſ. & tex. cum glo. in l. muto ff. de tutel. puta, in patre deportato, qui reuerſus inuenit filium ſuum habere tutorem: nam remanet tutor. Fallit etiam in caſu l. 6. §. ſin. autem. C. de bon. quæ libe. & ibi Bartol. videlicet quando pater non vellet ſe intromittere de hæreditate delata filio, quia iſta datio tutoris non extenditur ad excludendum patriam poteſtatem, ſed ſolùm vertitur circa adminiſtrationem. Quid autem, ſi in caſu dicti §. vbi autem. non eſſet datus curator hæreditati, ſed perſonæ: vt ſi diceretur in inſtrumento curę, talis iudex dat talem curatorem tali filiofam. ad adminiſtrandum hæreditatem, an valeret? Bar. in dicto. §. vbi autem. tenet quòd ſic, ex quo iſta datio non uertitur ad excludendam patriam poteſtatem. ſed ſolum circa adminiſtrationem, ſicut alias uidimus in ſeruitute reali, argu. not. in l. qui alienam. §. ſi. ff. de neg. geſt. & in l. ii. §. i. ſi ſer. uend.

g Quando requiratur conſenſus patris in contractu per filium celebrato. Dic, quòd ſi talis contractus tendit ad commodum ſeu utilitatem, uel ad incommodum patris, uel etiam ſi tendere poteſt, tunc requiritur conſenſus patris, ut ille ſufficiat. ità loquitur l. ſi infanti. & l. fina. §. filiis autem. C. de bonis quæ liberis. & leg. i. C. de bonis mater. Si autem non tractatur nec de commodo nec de incommodo patris ſed ſolum de obligatione filii, tunc non ſufficit eius conſenſus. l. fina. §. pupillus. de verbo. oblig. & d. §. pupillus. infrà. Adde quòd ſupradicta loquuntur de filio impubere. ſed filiusfamilias, pubes potes ſe obligare ſine tutoris authoritate, ſeu patris, ſed reſtituitur in integ. l. i. ff. de minorib. Fallit in uoto, & in Macedoniano, in quibus non obligatur ſine conſenſu patris. l. i. ff. ad Macedonianum. & l. ſi quis tem. §. uoto. ff. de pollici. Quid autem ſi minor ſit in

iudicio

iudicio, an ſufficiat authoritas patris, uel debeat dari cura-
tor? Dic quòd in re in qua poteſt acquiri vſusfructus patri,
ſufficit authoritas patris, ſi verò eſt ſuper re, in qua nihil
acquiritur patri, vt eſt in obligatione perſonali, vel iudicio
criminali, & tunc requiritur authoritas curatoris. l. i § i.
de verbo. obligatio. & ita intelligitur, quod dicitur in l. fi. §.
neceſsitatem. C. de bon. quę libe. quòd pater cogitur conſen-
tire filio litiganti. Vidæ hic aliud exemplum, ibi, debet intel-
ligi &c. quia illa verba non habent ſenſum: debet intelligi, ꝙ
aliter ſi non conſentiat, dicitur repudiare vſumfructum: vn-
de ſi apparet de priori repudiatione, non cogitur conſentire,
ita Bar. in d. §. neceſsitatem.

h Pro expeditione gloſſ. in verbo, poteſtas poteſt ab extra op
poni: nam copula debet cadere inter diuerſa, vt eſt gloſſ. &
Barto. in rub. ff. de iur. & fac. ignoran. ſed hic opponitur in-
ter duo idem ſignificantia, ergo malè. Gloſſ. ſoluit in princ.
exponēdo, id eſt, violenta poteſtas. ad quod facit, quia quan
do copula ponitur inter duo idem importantia, vnum re-
ſoluitur vt ſit adiectiuum alterius, & eſt quædam figura quæ
vocatur endiadis, ita dicit glo. in l. i. in prin. ff. de pac.

i Et quia hæc gloſſ non ſoluit contrarium in ea formatum,
ſcilicet, ꝙ ſeruus non poſſet habere tutorem, vt probatur hic
in prin. & in l. ſi arrogator. ff. eo. ideo ſolue duobus modis, vt
notabiliter per Bar. in d. l. ſi impuberi.

k In gloſſ. in verbo defenſores. licèt Doct. de ea non faciant
mentionem, aduerte, quia non bene dicit: nam licèt alluſio
vocabuli tutores, conueniat curatoribus, tamen per hoc cu-
ratores non poſſunt dici tutores, quia repugnat diffinitio:
& arg. ab alluſione vocabuli non procedit quando repugnat
diffinitio, iuxta theoricam Bar. in l. i. ff. de teſta. & in l. i. in
prin. ff. de acqui. poſ.

l Vltimò pro complemento principii quæritur, an cura-
tor ad litem detur inuitus, & inuito. Et circa primum an de-
tur inuitus, Barto. in l. qui habet. §. ſi pupillus. ff. de tute-
lis. tenet quòd non, niſi ex cauſa, vt dicimus in curatore bo-
nis dando, vt l. ii. §. quando. ff. de curatore bonis dando. Sa-
lic. poſt Cyn. C. qui pet. tuto l. i. fatetur hoc eſſe verum in
curatore, qui datur principaliter perſonæ furioſi & mente
capti, tenet quòd datur inuitus, vt hic. Similiter curator ge-
neralis, quis datur principaliter perſonæ, ſecundariò bonis,
l. in copulandis. C. de nuptiis, de quo curatore loquitur l.
ſi curatorem patris C. de in integ. reſtit. mino. & iſte datur
etiam inuitus. ita intelligitur l. fin. C. de admi. tut. Quantum
ad ſecundum, an detur inuito, dic, quòd ſi vult agere minor,
non admittitur ſine curatore, niſi fortè volens petat curato-
rē. d. §. pupillus. Si verò conuenitur, tunc inuito datur, quia
cogitur, captis pignoribus accipere curatorem: non autem
vnum tantum in ſpecie, ſed vnum in genere, vt no. gloſſ. in l.
ait prætor. §. permittitur. ff. de mino.

1 *Ita demum licet parentibus dare tutores filiis ſuis in teſtamento,*
modo tria concurrant
2 *Poſthumi habentur pro natis, quando tractatur, de eorum com-*
modo.
3 *Mulier prægnans non debet ſubiici tormentis quòad pepererit nec po*
ſtea infra quadraginta dies.
4 *Tutor datus in teſtamento minus legitimè confirmatus à prætore, ap*
pellatur datiuus
5 *Tutor confirmatus an excludatur à legitimo tutore.*
6 *Tutor datus à matre filio venit confirmandus cum inquiſitione*
7 *Si tutor à patre datus remoueatur tanquam ſuſpectus tutela defer-*
tur non legitimo, ſed datiuo tutori, & de ratione ibi uide.

5. PErmiſſum. Nota, quòd parentes filiis
tam natis, quã naſcituris,
tutorem dare poſſunt, ſi in eorum fuerint
poteſtate. Nepotibus verò ita demum poſ
ſunt, ſi morte parētum ſui iuris futuri ſunt
nec ad alterius poteſtatem recaſuri. hoc dicit.

2 Not. † ita demum licere parentibus dare tutores in
teſtamento liberis, ſi tria concurrant. Primum, quòd
ſint in eorum poteſtate. Ratio: nam ſi parentes non
haberent liberos in poteſtate, non poſſent eos alterius
poteſtati ſubiicere: vulgata l. traditio. ff. de acquiren.
a rerum dominio.[a] Secùndò quòd ſint impuberes: nam
ſi eſſent puberes poſſent ſeipſos regere: vnde non ha-
bent neceſſe regi per ſona tutoris. Tertiò, quod non
ſint recaſuri in poteſtatem patris per mortem aui. Ra-
tio, quia lex, quæ tribuit poteſtatem auo dandi tuto-
rem nepoti, non intelligitur tribuiſſe in præiudicium
eius filii, vt ſibi tollat regimen filiorum ſuorum. l. cum
filius. ff. de teſtamen. mil. l. nec militem. ff. de teſtamen.
2 tutel. Item nota quòd † poſthumi pro iam natis habē-
tur, ubi de eorum quæritur commodo: ideoque ſicut
permittitur dari tutor iam natis, ita permittitur & po-
ſthumis. facit l. qui in vtero. ff. de ſtatu hominum.

Not. tutorem datum filio emancipato, eſſe confir-
b mandum ſine inquiſitione.[b] In gloſſ. in poteſta-
te. ibi, l. fina. Et eſt ratio, quia tunc non dicitur dari
tutor perſonæ, ſed hæreditati, ſiue rebus. l. pater. §. pri-
mo. ff. de teſtamen. tut. Et ſi dixeritis, nonne tutor da-
tur perſonæ? Reſpondeo uerum, quando datur à lege
vel à iudice, qui habent ſubditos in poteſtate, vel à
teſtatore habente pupillum in poteſtate. In fin. gloſſ.
Quid autem ſi detur vnus tutor in teſtamento, alius in
codicillo: quis erit tutor? Reſpondetur quod uterque.
l. ii. ff. de teſtamen. tut. Ad l. pluribus. §. fina. ff. de pro-
cura. reſpondetur vt in gloſſ. in d. l. ii. In gloſſ. in plu-
ribus. ibi. l. quod dicimus. Ex hoc dicunt Docto. quod
ſi ſtatuto caueatur, quòd ſi quis ceperit lupum & lu-
pam, mille lucretur, hoc præmium non datur capien-
ti lupam prægnantem pro vnoquoque lupino, quia
non habentur pro iam natis, ad commodum capien-
3 tis. In fin. gloſſ. Et ideo † mulier prægnans non po-
teſt ſubiici tormentis, quòad pepererit: nec poſtea in-
fra quadraginta dies, quia timor eſt ne propter debili-
tatam perſonam mors eam inuadat. l. prægnantis. C. de
pœnis. & ibi Barto. Idem de damnata ultimo ſup-
plicio, quæ non debet cruci dari donec partum edide-
rit, quo caſu partus eſt alendus de pecunia publi. argu.
in l. i. C. de ſer. qui pro præt lib. accipiunt. Si autem nu-
trix non reperiretur, debet mater filio conſeruari vſq;
ad triennium. l. prima. C. de patr. poteſt. verbá ſunt
Barto. in dicta lege prægnantis. In fin. gloſſ. in ver-
bo, ſed ſi emancipato. Colligitis ex hac glo. duo. Pri-
4 mum, ꝙ † tutor datus in teſtamento minus legiti-
c mè, à prætore confirmatus,[c] appellatur datiuus. &
pro hac ſententia ultra gloſſ. facit, quod qui confirmat,
videtur dare, ut notatur in l. & quia. ff. de iuriſdictio.
omnium iudic. ergo dicitur datiuus, cùm confirmetur
à iudice. Præterea iſte confirmatur teſtamentario aſsi-
milatur. l. qui à patre. ff. de confir. tut. ergo non dicitur
teſtamentarius, quia nullum ſimile eſt idem: facit quod
not. in l. ii. & in l. quod nerua. ff. depoſit. In contrarium
facit, quod ſicut teſtamentarii non ſatiſdant. ita nec iſti
confirmati. dicta l. qui à patre. Item ſicut teſtamen-
tarius ſe excuſans priuatur legato, ita & iſte confir-
matus. l. Neſennius. §. fina. ff. de excuſatio. tuto. Solu.
dixit Dyn. & Bartol. quod quo ad quædam teſtamē-
tarius appellatur, ſcilicet vt non ſatiſdet, vt excuſans
ſe a tutela legato priuetur: in aliis habetur pro dati-
uo, ſaluo eo quod præfertur legitimo, vt ſtatim di-
5 cam. Secundo colligitis ex gloſſ. quod † talis con-
firmatus excluditur à legitimo. & hoc tenuit gloſſ. in
l. ſecunda. C. de confir. tut. ſed communiter reprobatur
propter ordinem titulorum: eſt enim primo de teſta-
men. tutel. ſecundo de confir. tut. tertio de legitimis tut.
quarto de tutoribus & curatoribus dat. ab his. Non
obſtant prædicta, quod qui cōfirmat, videatur dare,
quia eſt uerum quando confirmatio fit ex ſpontanea
voluntate. l. lege obuenire de verborum ſignificat. ſe-
cus ſi fiat neceſsitate, quia in neceſsitate non uidetur li-
beraliter dare. l. rem legatam. de adi. lega. Vnde cum iu-
dex confirmet ex neceſsitate inuenta à lege, non vide-
d tur dare tutorem.[d] In gloſſ. ſine inquiſitione, ibi, l. i.
Quæritur

Quæritur tamen an talis tutor effectus, fuerit inimicus teſtatori, vel eius mores correxerit, & an celata improbitas & ignota emerſerit. l. in confirmando. & l. vtilitate. ii. de confir. tut. l. pater de teſta. tutel. In fin. glo. dicite, quod

6 † ideo tutor datus à matre, uenit confirmandus cum inquiſitione, quia debile & fragile eſt iudiciū matris non autem ſic iudicium patris. argumen. in l. fin.

7 ff. qui pet. tut. Finaliter quæritur, † pater dedit tutorem filio in poteſtate, ſi iſte tutor ueluti ſuſpectus remouetur, cui erit deferenda tutela, an agnatis, an uerò alteri à prætore decernendo? Dicatis primum, quòd eſt deferenda agnatis, ex ordine titulorum: quia primo intitulatur de teſta. tut. poſtea de legiti. tute. poſtremo de datiuis. Veritas eſt in contrarium, quia erat deferenda tutori datiuo tex. eſt in l. ſi quis ſub conditione. ff. de teſta. tutel. Sed hic quæritur de ratione, quare agnatus excludat, & datiuus admittatur. Dicunt aliqui rationem: quia ſpes eſt, quòd ille remotus ad bonos mores, & ad tutelam reuertatur: vnde ſuccedit regula, quòd quandiu eſt ſpes teſtamentariæ tutelæ, ceſſat legitima. & habet locum datiua. d. l. ſi quis ſub conditione. in princip. Sed hæc ratio non eſt bona, quia quando quis vt ſuſpectus remouetur ab officio, nunquam ad illud reuertitur. l. iij. §. quæri poteſt. de ſuſpect. tut. Vnde alij dixerunt ꝙ non habet locum legitima tutela, quia adhuc durant reliquiæ teſtamentariæ tutelæ. Sed hæc non bona, quia quando quis remouetur ab officio, omnes reliquiæ officij eradicantur: licet ſit ſecus quando remouetur ab adminiſtratione. gloſſ. eſt no. in l. & ſi pluribus. de aut. tutò. Quare dicite ueram rationem ꝙ ideo non habeat locum legitima, ſed datiua, ne fiat contra mentem iudicis, qui cum remouet tutorem ut ſuſpectum, ea opinione remouet, ut alium det. Hæc fuit ratio Vlpiani in dicta l. ſi quis ſub conditione. & Marcelli. in l. iij. §. quæri poteſt. de legit. tut. ibi enim hic abijt, vt alius detur. Cui rationi non obſtat, ꝙ tutore teſtamentario deportato, ſuccedat tutor legitimus, & tamen iudex ipſum deportando à tutela remouet. d. l. ſi quis ſub conditione: in fi. quia reſpondetur, ꝙ licèt iudex deportando remoueat à tutela, non tamen deportat ea opinione, ut remoueat à tutela, ſed ut eum puniat de delicto. Vnde remotio quæ venit in conſequentiam, non conſideratur: & ſi legitimus ſuccedat, non fit contra mentem iudicis. facit l. i. de autho. tuto. e

ADDITIONES.

a Adde, item pater poſthumo poteſt relinquere tutorem, qui ſi natus fuiſſet in uita patris, in eius poteſtate fuiſſet: ſed emancipato filio tutorem ex teſtamento dare non poteſt, niſi per iudicem confirmetur. hoc dicit.

b Adde, quòd eodem modo tutor datus per patrem filio naturali tantum, tenet, ſi confirmatur per iudicem, alias non tenet datus, vt l. fina. C. de confirma. tuto. Secus tamen in filio baſtardo. in quo non ualet datio tutorum per patrem, etiam ſi confirmetur, ita gloſſ. in l. i. de teſtamen. tut. Et adde hic in propoſito text. not. in l. ſi patronus. ff. de confirma. tuto. ubi ſi extraneus: dat tutorem pupillo, quem inſtituit heredem, ſi pupillus nulla alia bona habeat, eſt tutor confirmandus: licèt Bart. ibi ſcribat in ſummario, quòd potuerit talis tutor dari ab extraneo.

c Vltimò quæritur, quando tutor datur à patre in teſtamento, an debeat confirmari à Iudice. Conclude tu primò in filio legitimo & naturali in poteſtate exiſtenti, quòd ſi eſt datus in ſolenni uoluntate, non eget aliqua confirmatione, vt hic & l. i. ff. de confirma. tuto. poteſt enim pater vel auus relinquere tutore filio, ut ff. de teſtamen. tuto. l. pater. & not. gloſſ. in l. naturali. ff. de confir. tuto. ſicut poteſt pupillo exhæredato pupillariter ſubſtituere, vt infrà de pupil. ſubſtitu. §. non ſolum. vt hic dummodo poſt mortem aui non ſit recaſurus in poteſtatem patris: nam licèt tutor teſtamentarius excludat legitimum tutorem, non tamen excludit legitimum adminiſtratorem, vt eſt pater. l. ii. C. de bo. mat. Si autē b eſt datus in ſolenni voluntate, tunc licet olim deberet indiſtinctè confirmari, & ſine inquiſitione vt l. i. ff. de confir. tu. tamen nunc diſtinguitur. Si datur in teſtamento minus ſolenni ex cauſa præteritionis vel exhæredationis, non indiget confirmatione: & hoc fit, quia ſufficit confirmatio legis, vt auth. ex cauſa. C. de lib. præte. Sed ſi eſt datus in minus ſolenni voluntate ex alia cauſa, puta propter minorē numerū teſtium, tunc ſi eſt datus vnus tutor ex liberis nō indiget confirmatione, ſecus ſi alius, per caſum l. hac conſultiſſima §. ex imperfecto. C. de teſt. Si tamen pater deceſſit incōtinenti poſt teſtamentū, cōfirmatur ſine inquiſitione: ſed ſi diu ſuperuixerit, tunc adhibetur inquiſitio. Aut poſt teſtamentū ſuperuenit iuſta cauſa, propter quam non videtur cōfirmandus, & non confirmatur, & ſic non exequitur iudex ſcripturam & voluntatem patris, ſed vtilitatē pupilli: ſicut, d quando pater liberat tutorem à cōfectione inuentarii. per l. vtilitatem. & ibi Bar. ff. de confir. tu. Sed in filio legitimo, puta in arrogatore trāſeunte in poteſtatem, cōclude, quòd pater arrogans poteſt dare tutorem, & ſubſtituere in bonis a ſe relictis, vt ſuprà de adop. §. ſed hoc. & l. fi. C. eo. & l. ſi plures. §. in arrogato. ff. de vul. & pup. In filio autem naturali tantum ex concubina, conclude, ſi nō inſtituitur, quòd non confirmetur ſine inquiſitione. l. fi. C. de confir. tut. & l. ſi patronus. ff. eod. Quintò, in alio ſpurio, & nullo modo valet datio, nec ultimo loco confirmari pōt. d. l. i. & ibi gloſſ. ff. de teſta. tu. Extraneus autem quilibet inſtituens poteſt relinquere tutorem, & confirmatur cum inquiſitione d. l. tutores. ff. de confir. tuto. vbi patet quòd iudex nunquam debet confirmare niſi primò pronunciet illum tutorem eſſe idoneum, & ibi etiam dicitur quòd confirmatio fit cum periculo confirmantis. Potes dicere quòd per hoc quòd non ſatiſdat, non debet dici habere naturam teſtamentarii. Nam nō ſatiſdat, quia fides ſua eſt approbata à teſtatore. infrà de ſatiſda. tut. in prin. quæ voluntas teſtatoris probatur etiā ex minus ſolenni diſpoſitione, vt eſt tex. nota. in l. fi. ff. de reb. eorum.

d Et ad illam ratione, quæ multum placet Bar. in l. ii. C. de confir. tu. propter ordinem titulorum, quòd cōfirmatus præferatur legitimo ex ordine titulorū, ſi uelles tenere contrarium, poſſes reſpondere, quòd ideo Imperator & Iuriſconſultus poſuerint titulum de confir. tu. titulum de legitimis tutoribus, non quia vellet teſtamentarium excludere legitimū, ſed ideo poſuit titulum de confirmādo tutore, immediatè poſt titulū de teſtamentaria tutela, quia ſicut teſtamentarii nō ſatiſdant, ut infrà de ſatiſda. tuto. in princi. ita nec illi confirmati. l. iii. ff. de confir. tut. ſecus eſt in legitimis & datiuis d. titu. infra de ſatiſd. tuto. in prin. Ita poſſes diſputationis gratia dicere & reſpondere.

e Vltimò quæritur in filio pupillo emancipato, an teneat datio tutoris? Et dic quòd non, mero iure, tamen debet confirmari à iudice ſine inquiſitione: quia non debet iudex quærere quòd ſatiſdet, nec an ſit diues vel pauper, vt hic in §. fi. & l. i. ff. de confirman. tut. Secus in datione matris filium inſtituētis, quia debet fieri cum aliquali inquiſitione, vt hic in glo. fi. Quæritur etiam, an datus in teſtamento non ſolenni, teneatur petere ſe confirmari, vel teneatur de periculo adminiſtrationis deſertæ. l. ſi tibi. C. de teſta. tute. Et dic quod non tenetur hoc petere. l. i. & ii. C. de confir. tut. Quid autē ſi tutor petit ſe confirmari, & iudex negligit, an poterit adminiſtrare ſine alia confirmatione? Bar videtur innuere quod ſic. in l. qui à patre. ff. de confirman. tuto. argu. capitu. i. extra de ſupplen. negli. prælatorum.

TITVLVS XIIII.

Qui teſtamento tutores dari poſſunt.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: & modo: ſuprà uiſum eſt quibus tutores dari poſſint: reſtabat uidere qui dari poterant tutores ideoque his ſubijcitur hæc rubrica.*

1 *Filiusfamiliàs poteſt tutor dari.*

2 *Seruus proprius datur tutor purè, alienus non niſi ſub conditione, cum liber erit, & de ratione diuerſitatis ibi vide.*

3 Bonum

3 *Bonum eſt argumentum de re ad tempus.*
4 *Surdus non poteſt eſſe tutor, licèt poſsit eſſe procurator ad negotia.*
5 *Quomodo patria poteſtas in his, quæ ſunt publici iuris, actum impediat.*
6 *Quomodo pater teneatur pro filio tutore, qui male tutelam adminiſtrat.*
7 *Seruus poteſt dari tutor à teſtatore, à iudice uerò minimè, & ibi uide de ratione differentiæ.*
8 *Quid facilius directò diſponitur in teſtamento quàm in alia ultima uoluntate.*
9 *Tutor à teſtatore poteſt dari purè & ex tempore, & ad tempus, & ſub conditione: à iudice uero non poteſt dari niſi purè & de ratione ibi dicitur.*
10 *An tutor ſit de bonis pupilli alendus.*

DAri tutores. Non ſummatur ꝓpter pluralitatē reſponſorum.
a [a] Sed tres habet partes. Nam in prima tractat, quemadmodum quis prohibeatur dari tutor ratione ſeruilis cōditionis. In ſecunda tractat, quemadmodū prohibeatur dari tutor ratione morbi, ætatis, temporis, & rei. In tertia circa prædicta determinat quæſtionem. Secūda ibi,
1 furioſus. tertia ibi, ſi quis filiabus. No. primū, † filiū
b in poteſtate [b] tutorem dari poſſe. Ratio fuit dubitandi, quia ex quo alterius fuit ſubiectus poteſtati, non uidetur habere poſſe alium ſub tutela. Ratio decidendi dicetur in gl. ij. No. ſubſequenter, poſſe dari ſeruū proprium tutorem, ſiue data expreſſa libertate, ſiue non, quia intelligitur tacitè collata. facit §. idem iuris. ſuprà ex quibus cauſ. manu. non poſſunt. Suadetur ratione, quia teſtator qui dedit ſeruum proprium tutorem, intelligitur voluiſſe tollere omne impedimentum ad tutelam, & ſic ſeruitutem. arg. in l. id. de acqui. hæredi. Item
2 nota. † poſſe dari ſeruum alienum tutorem ſub conditione, cum liber erit. Ratio differentiæ, quia hoc caſu ultimo, ex quo teſtator habet poteſtatem conferendi libertatem, non conferendo videtur eludere actum. arg. in l. cum hæredes. §. i. ff. de ſtatuliberis. quæ ratio ceſſat in ſeruo alieno, quia non eſt in eius poteſtate eidem libertatem conferre. Nota in §. furioſus. furioſum & minorem vigintiquinque annorum tutorem dari poſſe: ſed tunc demum adminiſtrare permittitur, cum ad
c ſanitatem, [c] uel ad legitimam ętatem peruenerit. Ex verſi. ad certum. not. poſſe dari tutorem de tempore ad
d tempus, & ſub conditione: certæ autē rei uel cauſę [d] nequaquàm. Ratio, quia tutor datur perſonæ, & non rei.
3 Et per hoc colligitur argumentum. Nam † bonum eſt argumentum de re ad tempus. l. vinum. ff. ſi certum petatur. cum multis ſimil. Sicut ergo pro parte temporis poteſt dari tutor, ita pro parte rei. quia illud vérum, quando eſſet utrobiq; eadem ratio diſponendi, quę nō eſt hic in caſu noſtro. In glo. dari. ibi, mutus. no. mutum non poſſe eſſe tutorem, pōt tamen eſſe procurator ad negotia, et per hoc non obſtat l. mutus. ff. de pro-
4 cura. Ibi, ſurdus. not. † ſurdum eſſe non poſſe tutorē. quod verum limitate in ſurdo, qui nulla arte audire poteſt: ſed ſi tardè, qui ſurdaſter appellatur, poſſet dari tutor. tex. eſt cum glo. in l. fi. ff. de legi. tut. Huic ſententiæ non obſtant, quæ habentur in l. i. ff. de mune. & hono. vbi ſurdi & muti non excuſantur à muneribus publicis patrimonialibus: ſecus in perſonalibus, ut hic. & d. l. de tutel. in fi. Item no. authoritatem tutoris interponi debere cum vocis expreſsione. & idem tenuit glo. in l. iij. ff. de autho. tuto. & doctores ſequuntur, reprobata opi. Iac. de Are. in regula iuris, ibi, non voce. Et ideo ſi pupillus inhabitaret domum paternam ſciente & patiente tutore, non diceretur adire hæreditatem: quia talis patientia tutoris non operatur authoritatem in aditione pupilli, quæ eſt ei neceſſaria. l. pupillus. de acquir. hęre. In glo. filij. ibi, filiusfami. Sed contra: nam teſtamenti factio eſt publici iuris. l. iij. ff de teſta. & tamen patria poteſtas illud impedit l. qui in poteſtate. ff. eo. l.
5 ſenium. C. eo. Sol. Si quæratur, † an in his, quæ ſunt publici iuris, patria poteſtas actum impediat? dic, Aut loquimur in his quibus duplex perſona repræſentaē per agentem, & patria poteſtas nō impedit actum, ut hic. Nam cūm filiusfa. gerit tutelam, repræſentat perſonā duplicem: quia gerit primò ut tutor, ſecundò ut publica perſona, & tamen eſt filiusfami. et ſic priuata perſona. aut loquimur in his in quibus repręſentatur vnica perſona, & tunc patria poteſtas impedit actum, & ita lo-
6 quuntur iura contraria. In fin. colligitis, ꝙ † quando pater præbuit conſenſum tutelæ delatę filio in poteſtate, tenetur inſolidum ex mala adminiſtratione ſubſecuta: vbi uerò non præbuit conſenſum, tenetur tantū de peculio, aut de in rem uerſo. & hoc bene probat l. ſi filiusfami. alleg. in glo. ſed l. Lucius. alleg. in contrarium probat. Vnde pro ſolutione Docto. diſtinguũt. Aut loquimur in tutore dato à iudice, et tunc pater cōſentiens tenetur inſolidum ex mala adminiſtratione: ubi uerò non conſentit, ſolùm tenetur de peculio. Si uerò loquamur in tutore dato à teſtatore, tunc pater etiam cōſentiens non tenetur inſolidum, ſed de peculio, aut de in rē verſo. & ita loquitur l. Lucius. in gloſ. alleg. Rationem autem differentiæ dixerunt Bar. & Bal. eam eſſe. Nam eſſe. Nam quando quis conſentit actui cui de iure conſentire tenetur & cogi poteſt, tunc obligatur in ſolidum, ut not. l. i. §. i. ff. de inſti. & in l. ſi cum dotē. in prin. ff. ſolu. matri. Cùm ergo pater poſsit compelli conſentire à iudice decreto. l. ſpadonem. §. i. & §. Imperator. ff. de excuſa. tuto. nimirum ſi conſentiens teneatur inſolidum, ergo etc. Sed tutelæ datæ à teſtatore non tenetur conſentire, ideo nimirum, ſi cōſentiendo ſolùm tenetur de peculio, aut de in rem verſo. Ratio rationis, nā ideo tenetur conſentire tutelæ à iudice decretæ, quia tenetur obedire legi iudicij. l. vt vim. ff. de iuſti. & iur. c. ij. extra de maio. & obe. Sed tutelæ à teſtatore datæ, ideo nō tenetur conſentire, quia priuatę perſonæ obedire non
7 compellimur. In fi. glo. in verbo, teſtamento. no. † ſeruum poſſe tutorem dari à teſtatore, à iudice verò minimè. Ratio differentiæ: nam datus à teſtatore ideo ualet, quia teſtator videtur tacitè libertatē conferre. Ideo autē non uidetur data à iudice, quia iudex licèt ſit iudex, non poteſt tamen conferre libertatem ſeruo alieno, nec tacitè nec expreſsè, quia non poteſt ponere falcem in meſſem alienam. l. ſi conſtiterit. C. fin. reg. l. ſi irruptione. ff. eo. Et ſi dixeritis, nonne ualet nō tutelæ facta à teſtatore de ſeruo alieno, & tñ non poteſt ei libertatem conferre? tutelæ tamen datio tenet. Solu. ideo ualet datio tutoris ſerui alieni à teſtatore facta, quia pro tempore durantis ſeruitutis prouidere poterit pupillo, de tutore legitimo uel datiuo: non autem ſic quando eſt datus à iudice, cum tunc demum detur à iudice, quādo tutor teſtatoris uel legitimus deficit, ut infrà de adm. tut. in prin. Ibi, per epiſtolam in glo. directam. hoc com-
8 muniter ſolet approbari, quia † quid facilius directò diſponitur in teſtamento, ꝗ̃ in alia voluntate vltima. l. hęreditatem. & l. non idcirco. C. de codicillis. In fi. gl. in verbo, datur. gloſſ. communiter approbatur. Sed tamen hæc litera videtur aduerſari huic ſententiæ: ex ea enim colligitur eſſe differentiam inter hos modos loquendi, Do ſeruum alienum tutorē filio, quo caſu inutilis eſt datio: & iſtum, Do ſeruum alienum filio meo tutorem cum liber erit, quo caſu ualet datio, & ſecundum glo. nulla eſſet differentia, ergo malè. Sed tamen quia pro glo. eſt caſus ad literam in l. ſi hæreditas. §. fin. in ea alleg. cogitabam reſpondere ad hunc tex. vt uerſ. ſeruus, intelligatur quando ſeruus alicuius erat datus tutor cum hac conditione: quo caſu dicitur inutiliter datus, quia continet hęc voluntas impoſsibile de iure,

ſtē, vt ſtatim mortuo teſtatore ſeruus alienus poſsit tu-
telam adminiſtrare. Secus autem vbi ſimpliciter eſſet
tutor, quia multa expreſſa nocent, quæ non expreſſa
e non præiudicant.l. nonnunquam.de cond.& demon.[e]
In fin.gloſſ.in verbo, commodo. bene loquitur. cui
f non obſtat. §.impoſsibilis, cum materia,[f] de verbo.
9 obli. In fin.glo.in uerbo, tutorem. not. † poſſe dari
tutorem à teſtatore ex tempore, & ad tempus, & ſub
g conditiones: à iudice uerò debet dari pure. Ratio[g] dif-
ferentiæ: nam ideo ualet datus à teſtatore, quia pendē
te tempore aut conditione, poteſt prouideri pupillo de
tutore legitimo uel datiuo, Secus quando eſt datus à iu
dice.l.i.de admini.tuto.in princip. In gloſſ. certæ rei.
ibi procurator. Vos dicite, quòd litera ſtat propriè,&
q̄ illa verba, ad litem,referuntur ad uerbum erogaſti:
h non autem ad uerbum, tutor.[h] in gloſſ.[i] perſonæ. in
i fin.quæritur de quæſtione frequenti, † an tutor debeat
10 alimentari de bonis pupilli. Videtur quòd ſic, quia
non debet quis proprio ſumptu laborare.l. ſi quis ex
aſsignatoribus. quēadmodū teſta.ape. facit l.in breui.
ff.de oper.liber. In contrarium eſt ueritas,per l. à tuto-
ribus.§.à principalibus.ff.de adminiſtra.tuto.per l.ſuo
ſumptu.ff.de ope.libertor. Suadetur ratione: nam ad
tutelam veluti ad munus publicum compellitur quis
inuitus. infra de excuſa.tuto.in fin.principij, ergo tur-
piter faceret tutor accipiendo præmium, quod ſponte
ſuſcipere tenetur.l.fin.& l.penulti.ff. de condi.ob turp.
cauſ.not.in l.ſi quis in graui.§ penulti.ff.ad Syllan.Non
obſtant iura in contrarium alle.quia loquuntur quan-
do tutor eſſet pauper, quòd ſe alimentare non poſſet,
quo caſu eſſent præſtanda alimenta de bonis pupilli:&
hoc ſedebit in arbitrio iudicis,de quo in d.l. à tutoribus.
§.principalibus.ſupra alleg.

ADDITIONES.

a Hoc dicit: Etiam filiusfami. poteſt dari tutor. Similiter & ſeruus proprius cum libertate, quam per legem conſequitur, ſi non deror. Et error uitiat donationem tutoris factam de ſeruo proprio. & ſimiliter actio facta eum hac cõditione, ſi liber erit: quæ conditio non uitiat in ſeruo alieno. Item furioſus & minor, cùm compos mentis aut maior erit. hoc dicit.

b Vltimò quæritur: Suprà dixi de filiofa. reaſſumo q̄ patria poteſtas non impedit filiumfa. officium tutelare exercere, quia eſt publici iuris: & in his quæ ſunt publici iuris, patria poteſtas non curatur.l.filius.ff. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. Nec prædictis obſtat quòd teſtamenti factio eſt publici iuris.l.iii.ff. de teſtamen.& tamen attenditur patria poteſtas,ut impediat filium teſtari.l.ſenium. C. qui teſtam. face.poſſ. Reſponde,quòd patria poteſtas non attenditur in his, quæ ſunt publici iuris, & in quibus quis agit tanquam publica perſona, & publica authoritate electa, ut eſt magiſtratus & tutor: ſecus ſi agat tanquam priuata perſona, vel eſt teſtator, ut l.iij.ſuprà alleg. Item not. q̄ ſeruus tutor eſſe non poteſt, niſi prius efficiatur liber. Requiritur enim q̄ primò libertas præcedat tutelam, & ſi tutela reperiat perſonam habilem. Et ideo in his omnibus oportet intellectum iuris ſemper præcedere, requirentem habilitatem perſonæ, ut ſuprà tit.i.§.i. ibi, capite libero. Vnde ex datione tutelæ ſeruo proprio, cenſetur ex tacita diſpoſitione legis data libertas directa, quæ eſt habilitatio ad tutelam. Ex quo infertur,quòd promouens aliquem inhabilem ad aliquem actum uel miſterium ſibi interdictum. videtur diſpenſare cum eo, & eum habilitare.l.quidam conſulebat. in fine. ff. de re iudi. de quo per Innocentium in c.veniens. extra de filiis presbyte. Ex prædictis etiam infertur, q̄ tantum operatur tacitū, quantum expreſſum.de quo in l.ſi iudicem.§.ſeruo. & l.nõnunquam.ff de condi.& demonſtra. Sepe tamen plus operatur tacitum quàm expreſſum.l.actus legitimi. ff. de regul. iur.de quo per Barto.in l.iiij.ff.de legat.i. Item not.hic, ibi, planè.quòd error in conditione perſonę inhabilis ad actum, vitiat actum. Nam ſicut error in libertate tutoris vitiat tutelam ita error in ſpecie certis actus vitiat contractum. l. ſi ego.ff.ſi cert.pet.Similiter error in domino impedit tranſlationem dominij l.iii.§.ſubtilius.ff.de condi.ob cauſ.& de errore uide Bar.in l.i.ff.de offic.procur. Cæſa.

c Adde quòd interim illo exiſtente in furore, uel in minori ætate,alius dabitur tutor à iudice,non autem ueniet legitimus.l.ſi quis ſub conditione.ff.de teſta.tut. qui deſinit eſſe tutor ipſo ſuperueniente ad ſanum intellectum,& habente dilucida interualla:ſicut uidemus q̄ furioſus habēs dilucida interualla poteſt eſſe iudex, licet non poſsit eſſe arbiter, ut not.Gloſſ.in l.cum furioſus.ff.de iudi.Et ſic patet,quòd inhabilis datus tutor intelligitur datus cum erit habilis. argum. huius text. & l.cum hæreditas, §. ſi furioſus.ff. de teſtamen. tute.Dicit tamen Ioan.Fab. hic ad iſtum textum uideri ſibi mirabile,quia in inſtitutionibus & legatis eſſet ſecus ſi inſtitutus uel legatarius eſſet inhabilis tempore mortis, ut infrà de hære.qual & diffe.§.in extraneis. Et reſpondet quòd ratio eſt,quia tutor datur ad prouiſionem alterius, non ſui, & ideo eius inhabilitas nihil impedit, quin ualeat quod ualere poterit:ſed illi ad ſuum commodum recipiunt. l. cogi. §. ſi qui.ff.ad Treb.Tu potes aliam ſolutionem colligere ex his quæ ego dixi in d.§.in extraneis,& uide glo.iii.l.nemo. ff.de teſta.tute.& ibi omnino Bart. Et ſic non inſpicitur tempus quo actus geritur, ſed tempus quo effectus conſummatur. Quod facit ad ſtatutum diſponens,quòd quicunq; fuerit poteſtas in aliqua ciuitate, non poſsit in illa exercere officium vſque ad annum, quod finito anno eligatur ad officium inchoandum poſt vnum annum,ualet electio. argu.huius text. & l.quæro.§.Lucius.ff. de teſta.tutela.

d Adde quòd ſicut tutor non poteſt dari certæ rei nec cauſæ,ſimiliter nec ſoli perſonæ, deductis rebus. l. certarum.ff. de teſta.tute.quia tutor datur principaliter perſonæ, ſecundariò rebus,ſed curator econtra,ut hic in glo. Et adde quòd licèt tutor regulariter non poſsit dari ad certam rem, uel litem ut hic.& l.quia perſonæ. de teſta. tut. tamen quandoq; ex ſpeciali cauſa poteſt dari certæ cauſæ, puta ad adeundam hæreditatem, ut l.cum in vna.§.tutor.ff. de appella. Datur autem tutor Attilianus, quia pupillus non poteſt adire hæreditatem ſine tutoris authoritate,ut infrà de auth.tu.§.neque. Et tutoris datio non confirmatur ſicut neq; legata regulariter.l.neque hæreditatem. ff. de teſt.tu. ideo datur tutor ad adeundam hæreditatem, cuius officium finitur adità hæreditate,& ſic ſuperueniente tutore.

e Contra hanc ſolutionem & hunc intellectum eſt text. in d.l.ſi hæreditas.§.ſi.vbi eſt dictio ſicut hic. Et dum glo.in ſi. allegat l.actus legitimi.malè dicit:quia imò datio tutelæ facta à teſtatore recipit conditionem,vt hoc text.Salua tamen glo.ſecundum Io.Fab.quem refert Ang.hic.

f Ad §.impoſsibilis.de hære.inſti.allegatum in gloſ.reſponde ut,reſpōdet ibi glo.q̄ triplex eſt impoſsibilitas:& illa quę prouenit ex facto hominis,non vitiatur, imò uitiat, ut in l. cum hæres.hic in glo.alleg. ff. de ſtatulib.

g Iſta ratio uidetur periculoſa: quia etiam q̄n iudex dedit tutorem ſub conditione, poſſet alius iudex ſupplere defectū eius,cum multi poſsint dare,ut infrà de Attil tuto. in princi. Solu.per l.ubi cœptum.ff.de iudi. & l.nulli.C.de iudi.

h Adde in fi.glo.in verb.certæ.q̄ licèt tutor poſsit dari certæ vniuerſitati rerum,putà rebus Italicis,etc.non tamen poteſt dari ſolùm rebus exiſtentibus in vna villa, ut no. Bart. in d.l.ſi tamen.ff.de teſta.tute. quia datus tutor intelligitur ſimpliciter omnibus rebus datus, etiā, quæ ſunt in aliena iuriſdictione: ſed habet quinquaginta dies, quibus poteſt ſe excuſare,quòd nõ poſsit omnes res exercere. Elapſis illis diebus non pōt ſe excuſare, ſed pōt petere quòd adiungantur ſibi coadiutores,ut l.teſtamento.C.de excuſ.tuto.

i Et ad iſtam glo.dum dicit, quòd tutor datur principaliter perſonæ, & in conſequentiam rebus, curator autē econtrà, ego multum dubito,quæ ſit ratio diuerſitatis. Et ſi dicas quòd ratio eſt, quia tutor datur pupillo carenti intellectu, & conſequenter egenti gubernatore: curator autem datur adulto, in quo non eſt omnimodus defectus intellectus. verùm quia iſta ratio non poſſet procedere quando datur curator furioſo, fortè non eſſet ponere os in cœlum, tenere hanc nouam opinio. quòd curator, qui datur furioſo, dicitur ita principaliter dari perſonæ, ſicut quando datur pupillo, cùm non poſsit ſufficiens diuerſitatis ratio aſſignari.

ſignari. Accedat quòd in ſimili tenet Bartol. in l. prima. ff. de confir. tut. ubi tenet, quòd quamuis in teſtamento non poſsit dari curator. §. i. infra de curatoribus, tamen furioſo poſsit dari curator in teſtamento, ut dixi in §. i. infra de curatoribus, & credo quòd iſta ſit ueritas, quamuis non habeam hoc alibi tactum.

1 *Tutor datus filiis, cenſetur etiam datus poſthumis.*

2 *Appellatione filiorum non continentur nepotes, ſed bene appellatione liberorum*

3 *Communis uſus loquendi præbet interpretationem uerbis ſtatutorum.*

4 *Maſculus concipit fœminam regulariter. quæ regula fallit in quibuſdam caſibus.*

5 *An maſculinum concipiat fœmininum ex propria ſignificatione, an uero per extenſionem.*

6 *Tutor datus filiabus etiã cenſetur datus poſthumæ. ſed legatum factum filiabus non cenſetur factum poſthumæ: & de ratione differentiæ ibi uide.*

7 *Appellatione filiorum continentur nepotes ex propria uocabuli ſignificatione.*

§. SI quis filiabus. Tutor datus filijs & filiabus, intelligitur quoque datus poſthumis: a nepotibus uero non, niſi liberis dederit. Et appellatione filiorum b continentur poſthumi primi & c ulterioris gradus. hoc dicit c. Diuiditur in tres. Nam in prima tractat, an appellatione filiorum poſthumi cõtineantur. In ſecunda tractat, an appellatione filiorum nepotes contineantur. In tertia tractat, qui contineantur appellatione poſthumorum. Secunda ibi, quod ſi nepotes. Tertia ibi, plane ſi poſthumis. Nota, † tutorẽ datum filijs, intelligi quoque datum poſthumis. No. rationem, quia appellatione filiorum poſthumi quoque continentur, qui hoc caſu pro natis habentur, cum de eorum commodo tractatur. facit §. cum autem ſupra titu. i. & l. qui in utero. ff. de ſtatu homi. Ex ſecunda parte

2 not. † appellatione filiorum non contineri nepotes, ſed appellatione liberorum ſic concor. l. quod ſi nepotes. ff. de teſta. tut. Not. rationem diuerſitatis, quia ex uſu loquẽdi aliter filios, aliter nepotes appellamus. Ex quo dicunt doct. † quod communis uſus loquendi præbet interpretationem uerbis ſtatutorum. facit l. cum de lanionis. §. aſinam. ff. de fund. inſtru. l. liberorum. §. quod tamen Caſsius, de lega. iij. Sed occurrit dubium. Nam

3 † communis uſus loquendi non poteſt præſtare interpretationem uerbis Iuriſconſulti. l. Item prætor. ubi tex. ſing. ff. de iuris & legit. ergo nec pari ratione uerbis ſtatutorum, cum & ſtatuta ius ciuile appellentur. ius autem ciuile ſupra de iur. natu. gent. & ciuil. cum ſimilib. Sed abſurdum uidetur, quod uſus loquendi, qui nunc eſt, debeat interpretari uerba eorum, qui quondam ſtatutum condiderunt. Non obſtat hæc litera: nam ideo communis uſus loquendi interpretatur uerba teſtatoris, quia teſtator erat in illo communi uſu loquendi: & propterea dixit ſimpliciter Bald. in rubr. de ſucceſ. feud. quod illud quod vulgo dici conſueuit, quod communis uſus loquendi præbet interpretationem uerbis ſtatutorum, habet locum, quando probatur illum modum loquendi fuiſſe in uſu inter ſapientes quum ſtatuta condebantur. Aliter communis uſus loquendi ſuperueniens, præſertim inter ignaros literarum, non præbet interpretationem uerbis ſtatutorum: quia iura ſtatutorum non debent deturpari per ora ruſticorum, & hoc dictum dixit Fulgo. eſſe autem in l. ſi infanti. C. de iur. delib. Finaliter not. appellatione poſthumorum comprehendi nedum filios, uerum etiam nepotes.

In gloſſ. ſi quis, ibi, ſeruus legatus: Ex hac gloſſ.

4 colligitur quod † maſculus concipit fœminam, non ecõtra. Sed contra hoc oppo. & imo uidetur quod maſculus non concipiat fœminam: unde apponitur de l. i. §. ſed & ſi, de uen. in poſ. mitten. Solut. Ibi loquitur in caſu odioſo, quo maſculus non comprehendit fœminam. Et ideo poſuit regulam affirmatiuã, quòd regulariter maſculus concipit fœminam. Hæc regula fallit in caſu, in quo tractatur de odio irrationabili, ut quis ex alieno delicto puniatur. l. quiſquis. Ad l. Iuliam maieſta. Unde ſi ſtatutum diceret quòd rebelles banniantur cũ filijs, non comprehenderentur filiæ, quia eſt odium irrationabile, quòd quis ex alieno delicto puniatur. l. ſi manumiſsis. C. de liber. & eorum lib. Secus ſi odiũ eſſet rationabile. l. ſi quis id. ff. de iuriſdictio. omnium iudic. Secundo fallit hæc regula, quando maſculus præferretur cum conditione nominis proprij maſculi, puta, da tutorem Caio, Sempronio, Lucio, filijs meis: nam tunc non comprehenduntur filiæ; quia illa nomina mere maſculina reſtringunt ſignificatum verbi, filijs. & hæc eſt gloſſ. ord. in d. l. ſi quis ita. ff. de teſta. tut. Tertio fallit hæc regula in materia quæ non conueniret fœminis. unde ſi teſtator daret filios ſuos tutores Caio, non intelligitur dediſſe filias, quia onus tutelæ filiabus

5 non conuenit. l. fœmina. ff. de tut. † Sed dubitatur an maſculus concipiat fœminam ex propria ſignificatione verbi, an uero per extenſionem, quod utile eſt ſcire propter ſtatuta. Gloſſ. in l. i. de uerbor. ſignifica. dicit, quod comprehendit fœminam per extenſionem uerborum, & pro hoc facit. l. pronunciatio. ff. eodem. In cõtrarium facit. d. l. i. & l. ſi ſcriptum. de lega. ij. Vos dicite breuiter, quod quædam ſunt nomina mere maſculina, quædam ſunt nomina communia, & quædam ſunt uniuerſalia. Nomina mere maſculina, ut Caius, Titius, Lucius, Tabellio, Furnarius: & hæc non concipiunt fœmininum niſi per extenſionem. Vide ſtatutum loquens de furnario, nõ complectitur furnariã. Nomina cõia, ut homo, comprehendunt feminã ex propria ſignificatione. l. hominis. de verb. ſign. Unde ſtatutum puniens coadunationem hominum, intelligitur punire coadunationem feminarum. Nomina uniuerſalia ſunt, quiſquis quilibet, quicunque, & iſta comprehendunt feminã ex propria ſignificatione. l. i. de verb. ſig. quod verum eſt niſi adijciantur nomina mere maſculina, puta, quiſquis tabellio, quiſquis fur. d. l. ſi quis id. cum gl. ſua de teſta. tut. de quibus dicite ut in d. l. i. de verb. ſig. & in c. quod alicui. de reg. iur. li. vi. per Dyn. & in l. quoties. C. de ſer. fugi. In ſu. glo. Sed contra etiam hunc text. oppo. ex

6 gl. de l. qui filiabus. de leg. i. ubi † legatum factum filiabus non intelligitur tamẽ factum poſthumis, ergo nec tutor datus intelligetur datus poſthumis. Solut. Dicunt Docto. quod illa loquitur in legatis, hic uero loquitur in datione tutorum. Rationem differentiæ aſsignant alij qui: nam legatum factum præſumitur propter benemerita. l. nec adiecit. ff. pro ſoc. unde non comprehendunt nondum natas, quę non potuerunt mereri de teſtatore. l. ſi quis in ſuo. C. de inof. teſt. Sed datio tutoris fit propter ius patrię poteſtatis, quod reſpicit pariter & natos & naſcituros. §. fi. ſupra ut. t. Sed hæc ratio licet colorata non eſt bona; quia licet legata quæ fiunt extraneis, fiant rõne meriti, ea tamẽ quæ fiunt filijs, nõ fiunt ratione meriti, ſed ratione filiationis. l. tutor petitus. §. i. ff. de excu. tut. Unde uera ratio eſt, quam poſuit gl. in d. l. filiabus. uidelicet, nam legata fiunt propter affectionẽ, quæ non extat tanta in naſcituris, quanta in iam natis. unde legatũ factũ filiis, nõ cõplectitur filios poſthumos. Sed datio tutelę fit ratione filiationis, quæ reſpicit pariter & naſcituros & iam natos: unde tutor datus filius, intelligitur quoque datus poſthumis, & ita loquitur hic. In

7 glo. appellantur, in fi. no. † appellatione filiorum contineri nepotes ex ſignificatione proprij uocabuli. facit. l. filium. ff. ad Maced. l. ſenatus. ff. de rit. nup. l. uxorem. §. concubinę. de lega. iii. l. ii. §. ſi mater. uerſi. filij. ad Tertu. Facit ratio etymologię uocabuli, quia filius dicitur à philos, quod eſt amor. In contrarium facit hæc lite-

ra,& l.Gallus.de lib.& poſthu.& etiam,quia filius ille
appellaẽ,quia naſcitur ex viro & vxore. Nepos vero
appellatur,qui naſcitur ex filio & eius vxore. l. filium.
de his qui ſunt ſui vel alien.iur.Sed filius appellatur de-
monſtratiue & correlatiue ad patrem:nepos autem ap
pellatur demonſtratiue & correlatiue ad auum, verum
nõ comprehendit ex propria ſignificatione nepotem.
Solut. Aut tractamus de materia fauorabili,& tunc ap
pellatione filiorum nepotes comprehenduntur: & ita
loquuntur iura prius allegata, ut tractamus de mate
ria odioſa, & tunc appellatione filiorum non compre-
e henduntur nepotes, & ita loquuntur alia iura.[e] Sed
contra oppo.de iſto text.vbi ſumus in cauſa fauorabili
dationis tutoris, & tamen appellatione filiorum non
f continentur nepotes. Docto.ſoluendo[f] dicunt,quòd li
cet datio tutoris ſit fauorabilis ex parte pupilli, tamen
eſt odioſa ex parte tutoris.l.tria onera.ff.de excuſ.tu.un
de cum ſufficiat ſi cui uel ſi paucis, &c.argu.l.tutori.C.
de neg.geſt.&c.in datione tutelę appellatione filiorum
nepotes non continentur. Sed iterum oppo.de l.Gal-
lus.in prin.ff.de lib.& poſthu.ubi inſtitutio facta de fi-
lijs non comprehendit nepotes,& tamen ea eſt fauora
bilis.Solu.dicunt Docto. quòd ideo illud eſt ſtatutum,
quia pro forma requiritur, ut filij & nepotes nomina
tim inſtituantur,aut exhæredentur. Hæc autem omnia
vera limitabitis.quòd appellatione filiorũ nepotes cõ-
tinentur in materia fauorabili, niſi lex aliud requireret
pro forma, ut d.l. Gallus.Secundò limitabitis eſſe ve-
ra,niſi nomen filius,proferetur cum qualitate,quæ non
reperitur in perſona nepotis.l.fi.C.de natur.lib. Itẽ ue-
ra limitabitis,ubi lex expreſſe dictaret appellatione fi-
liorum nepotes non contineri.l.iubemus. C.ad Treb.

ADDITIONES.

a Ego credo poſſe teneri alium intellectum:quòd ſi ſic da-
tus tutor poſthumis, intelligitur datus etiam iam natis.per
l.ſi quis ita.§.fi.ff.de teſta.tut.per quem dicit ibi Bald. quòd
ſi teſtator in teſtamento faceret mentionem de poſthumo,
intelligitur largo modo de vnoquoque ex quinque mo-
dis quos infrà pono. Non obſtat l. nomen filiarum. in prin-
cip.allegata in gloſſ.quia fateor propriè, & propterea tex.in
d.l.ſi quis ita.dicit,quòd utilis datio eſt,non directa.Et not.
quòd poſthumus dicitur quinque modis enumeratis per gl.
noſtram in rub.C.de poſthu.hære.inſtit.propriè tamen po-
ſthumus dicitur primo modo, ut ibi dixit. Si tamen teſta-
tor dederit tutorem ſimpliciter poſthumis,intelligitur po-
ſthumus largè pro unoquoque ex illis poſthumis,ſecundum
ꝙ eis poterit conuenire.tex.eſt no.quem ibi Bal.multum cõ
mendat in l.ſi quis ita.§.fi.ff. de teſta. tut. Et pro intellectu
ſuprà dato addo rationem. Nam ſi eſt nepos in poteſtate,&
uiuat pater, non poteſt ei dari tutor ab auo cum ſit recaſu-
rus in poteſtatem patris.§.permiſſum.ſuprà tit.i. & ſi mor-
tuus eſt pater uel emancipatus, tunc nepos efficitur poſthu-
mus auo ut dicit glo.præalleg.in rua.C.de poſthu.hæred.in
ſtit.iuncta l. Gallus.§. & quid ſi tantum. ergo ſic datus intel
ligitur.d.l.ſi quis ita.iuncta.d.Bar.ſuprà allegato.

b De hoc, an appellatione liberorum ſeu filiorum contineã
tur etiam nepotes, & an hoc ſit ex propria ſignificatione,
uel ex interpretatione, uide Bar. in l.liberorum.ff.de uer.ſi-
gni. Et ideo ſi in teſtamento ſcripſerit notarius,liberos,in-
telligitur prout aſſumitur ſecundum mentem legis:quia no
tarius præſumitur ſcripſiſſe ſecundum mentem teſtatoris.
argu.l.i.C.de uſu. & l.ſciendum. ff. de uerb. obli. Et licèt ex
conſuetudine vulgari aliter diſponeret illud uerbum, li-
beri, tamen in hoc caſu quando iſta uerba ſunt dubia, me-
lius eſt quòd ponantur in vulgari ,quàm literali ſermone.
l.i.ff. de excuſa.tut.& l. Lucius Titius teſtamento. & ibi Bar.
ff.de fideicom. §.libertatem.

c Adde etiam ex prin.huius §. & eius fin.quòd in tutelis ap
pellatione filiorum continẽtur poſthumi, ut l.ſi quis filia-
bus.ff. de teſt .tut. Tamen ſecus eſt in legatis, in quibus non
extenditur ad poſthumos, niſi aliquo iudicio & præſum-
ptione appareat de mente teſtatoris, volentis comprehendi
poſthumos. puta, ſi in aliqua parte teſtamenti feciſſet men-
tionem de poſthumis.l.qui filiabus.de lega.j.nam uerbũ am-
biguum poſitum in una parte teſtamenti,uerificatur per uer
ba pręcedẽtia uel ſequentia in teſtamento poſita.l. ſi ſeruus
plurium.§.fi.de leg.i.Ex quo infertur, ꝙ quando legatario da-
tur particula ſui legati, debet etiam dari pars teſtamenti, per
quam declaratur uerbum ambiguum in legato poſitum,ſecũ
dum Bar.in d.l.qui filiabus. & ibi uide per eum de ratione di
uerſitatis:quia in legatis appellatione filiorum non continẽ-
tur poſthumi,ſecus in tutelis.& infrà in ſequenti char.de hoc
eſt ſcriptum,in i.col.uide etiam in l.in ciuile.de legibus.

d An maſculinum concipiat fœmininũ,& an ex ſignificatio-
ne uocabuli uel extenſione, uide extra de elec.c.generali.lib.
vi.quæ dicit ꝙ in odioſis non concipit fœmininũ, uide etiam
Bal.in l.in multis.ff de ſta.ho.& Bal.in l. quicunq; . C.de ſer.
fugi.& notat ibi Albe.& in l.ſi quis in tantã. C. vnde vi.& in
l.ſi quis id quod.ff.de iuriſdic.om.iudi. & l.Gallus.in princ.
ff.de liber.& poſthu. & Bart.in l.i.ff.de verb.ſignifi.ubi uide.

e Adde etiam,ꝙ in priuilegiis nomine filiorum, nepotes nõ
includũtur.Et hic eſt,ꝙ ſi ſtatuto caueatur,quòd filius exclu-
dat ſororem dotatam,& filius præmoriatur,nepos non exclu
det amitam.iſte eſt tex.quem ſummè not. Bal.in l.milites.§.
hoc autem.ff.de excuſa.tut.ubi Bal.& Bar.in l.Gallus.§.in-
ſtituens.ff.de lib.& poſth.ubi formauit hanc.quæſt.in fi. illius
§.in ſimili , an appellatione nepotum contineantur filii fra-
tris,& an in emphyteoſi appellatione filiorum contineantur
nepotes,uide Bart.in l.Caius.& l.ſi dotali.ff.ſol.mat. An au-
tem appellatione nepotum comprehendantur filii fratrum
in emphyteoſi, uel alia re, an ſolum ablatici filij, vide Bald.
in c.i.§ .ſimiliter.quib.mod.feu.ami.in fin.

f Sed ſecundum iſtam ſolutionem ſequeretur, ꝙ in materia
iſta maſculinum non concipiat fœmininum, & tamen con-
cluditur contrarium per iſta ſupradicta & per omnes. Dic er-
go ꝙ ratio eſt cur hic appellatione filiorum non uenit nepos
quia communis uſus loquendi, & maximè ipſius teſtatoris,
erat in contrarium, ut habes ſupra per iſtum.

TITVLVS XV.

De legitima agnatorum tutela.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Suprà viſum eſt de teſtamentaria tutela, verum quia ea deficiente, legitima ſuccedit; ideo viſo de teſtamentaria tutela, meritiſſimè intitulatum eſt de legitima agnatorum tutela.*

1 *Teſtamentaris tutor præfertur legitimo tutori.*
2 *Deficiente teſtamentario tutore ſuccedit legitimus tutor.*
3 *Vt legitimus tutor tutelam adminiſtrare poſſit, requiruntur plura.*
4 *Qui dicantur agnati, qui cognati.*
5 *Diſpoſita de uno correlatiuorum, in alio intelliguntur diſpoſita.*
6 *Quis dicitur ab inteſtato decedere tripliciter quantũ ad actũ tutelæ.*
7 *Aliud eſt inteſtatus, aliud inteſtabilis.*
8 *Tutela defertur tripliciter ex lege.*
9 *Lex corrigens legem antiquam in vno caſu, extenditur ad alium ex identitate rationis.*

QVibus autem. Tutor teſtamẽta-
rius quibuſcunq;
tutoribus etiam legitimis eſt pręferẽ-
dus:quo deficiente,legitima tutela ſuc
cedit. Et agnati appellanẽ,qui per vi
rilem ſexum deſcendũt,cognati uerò
a qui per fęminam coniunguntur.h.d.[a]
Diuiditur in quatuor.Nam prima refert ſenſum l.xij.
tab.In ſecunda declarat qui dicantur agnati & cognati.
In tertia declarat,verbum ab inteſtato.In quarta decla-
rat qualiter ius agnationis & cognationis capitis dimi-
nutione tollatur. Secunda ibi, ſunt autem. Tertia ibi.
b ꝙ autem. Quarta ibi, ſed agnationis quidem ius.[b]
1 Not.primò, † teſtamentarium tutorem præferri legiti-
c mo tutori. Ratio,[c] nam lex eſt confiſa de agnato, eo
ꝙ hæreditatem pupilli ſit habiturus, ſi moriatur priua t
tamen

tamen magis eſt confiſa de prouiſione patris.§.i. infrà
de ſatiſd.tut. eo quod pater non minus amat filium quã
ſeipſum l. iſti quidem.in fine.ff. quod met.cau. Item
a not.quod † deficiente teſtamentario tutore ſuccedit legi
timus, & ideo eſt dictum,quod legitimos tutores nemo
dat niſi lex.l.legitimos.ff eod. Dixit tamen notabiliter
3 glo.in d.l.legitimos.& Bal.clarius,†quod ad hoc ut le-
gitimus tutor tutelam adminiſtrare poſsit, requiruntur
plura. Et prim ò decretum iudicis quod declarat tute-
lam ad talem agnatum pertinere.d.l.legitimos.§.i.li ta
men iudex in tali decreto diceret, do & decerno talem
tutorem agnatum pupillo,decretũ non vitiaretur, quia
illud verbum debet impropriari,& exponi,id eſt decla
ro, vt decretum ſuſtineatur.allegat textus cum glo.not.
in l.& puto.§.t.ff.famil.erciſ. quo decreto interpolito de
d bet talis agnatus tutor declaratus facere inuẽtarium [d]
omnium bonorum pupilli mobilium & immobilium
l.fin.C.arbi tut. Secũdò debet iurare facere ea,quę erũt
vtilia pupillo, & inutilia prætermittere.§.fin. in authẽ.
ut hi qui obli.ſe habere perhibent res minorum. Ter-
tio debet promittere ſe non relicturum pupillum inde-
fenſum l.fina.§.defenſionem.C.de adminiſt.tut. Quar
e tò debet ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore [e], vt in toto
titu.C.de tut.qui non ſatiſd. His peractis, interponit iu-
dex ſuum decretũ, quo decernit adminiſtrationem ad
ipſum tunc pertinere, & erit tanquam inueſtitura poſ-
ſeſsionis, & de hoc differt à primo decreto, quo decer-
nitur tutela,illo vero adminiſtratio decernitur. Item
4 not. † agnatos apellari qui iunguntur per ſexum ma-
ſculinum,cognatos autem qui per fœmininum.cõcord.
l.ſunt autem.ff eod.§.i. de legi.agna. ſucceſ. Ex ver.
f & inuicem. not. [f] quod † diſpoſita de vno correllau-
5 uorum, intelliguntur de alio diſpoſita.l.fina. C. de in-
g dict.vid.tol. Et ideo ſtatutum [g] ponens pœnam ven-
ditori,itelligitur ponere emptori.de quo l l.nemo mar-
tyres.C.de ſac.ſan.eccle. Ex uerſic. quod autem.not.
6 quod † quis dicitur ab inteſtato decedere quo ad actũ
tutelæ,uel alium,tripliciter. Primò quando nullũ teſta-
mentum condidit. Secundò, quando teſtamentum cõ-
didit.ſed de illo actu nihil diſpoſuit. Tertiò,quando di-
ſpoſuit,ſed.in totum ille actus corruit. Adijcite quartũ
quando teſtamentum annullatur agnatione poſthumi,
uel præteritione iam nati, ut infra de hære. quæ ab inte-
7 ſta.def.in prin. Ex quibus aliud nota, ꝙ † ille dicitur
inteſtatus decedere, qui poteſt facere teſtamentum &
non facit. concord.l.inteſtato.ff eod. Si autem non fe-
ciſſet teſtamentum, eo quòd non potuiſſet, ut eſt pu-
pillus: furioſus, & mente captus, non diceretur dece-
dere inteſtatus, ſed inteſtabilis.not.gloſſ.in l. antiquio-
ribus.C.de iur.delibẽ.& infra de hæred. quę ab inteſta.
def.in prin.& facit.l.i.ff.de ſuis & le.Nã iſta uerba deſi-
nentia in us, ut teſtatus præſupponunt potentiam, ſed
negant actum:nomina uero deſinentia in bilis,ut inte-
ſtabilis, negant actum & potentiam.ita dicit Bal.in d.
h l.inteſtatus [h]. Ex quo ipſe dixit notanter, ꝙ ſtatutum
diſponens ꝙ mortuo filio ab inteſtato mater excluda-
tur, non uendicat ſibi locum filio pupillo moriẽte quia
ille non dicitur inteſtatus decedere,ſed inteſtabilis,ꝙ ue
rum limitat Bart.niſi ex uſu communi loquendi pupil-
lus inteſtatus appellaretur.Sed Bal. deridet Barto. quia
iura prætorum & ſtatutorum non debent detorqueri
per ora populorum.l.uẽ prætor.ff. de ſuis & legi. Quid
enim eſt ꝙ ſubtilis lex xij.tab. aut conditores ſtatutorũ
vſi fuerunt uerbo, inteſtato, quod pertinet proprie ad
eos qui poſſunt teſtari,& non teſtantur? Quod ora po-
pulorum hæc uerba non impropriant,nemo ſani capi-
tis dixerit: de quo dicite ut dixi.§.fi.ſupra ti.i. Finali-
i ter.no.ius agnationis tolli [i] regulariter omni capitis di
minutione.ius uero cognationis nequaquã. Not.ratio-
nẽ, quia vna creatura iuris ciuilis facile poteſt tolli per
k aliam. [k] In glo. xij.tab in titu,dicite vt ſtatim dicam
in gloſſ fi. In glo.in uerbo,ſed agnatis.& pro hac fa-
cit l.eius militis.ff.de teſta.mil. quod tamen declarabo
in titu.ſequen. In gloſſ in omnibus ibi. . quod autẽ.
Sed diceret quiſpiam: ſi ergo ius cognationis tollitur
maxima & media capitis diminutione, ergo contra
iſtum textum. Item contra hanc rationem:nam cum
cognatio ſit de iure naturali, non debet poſſe euelli ca-
pitis diminutione, quæ eſt de iure ciuili. Solu.fateor
quod non tollitur cognatio, hoc eſt ipſa conſanguini-
tas, ſed bene tolluntur effectus tributi cognatis de iu-
re ciuili. Sed iterum diceret quiſpiam, ſecundum hoc
nulla erit differentia inter ius agnationis & ius cogna-
tionis, cum vtrique ex agnatione & cognatione attri-
buti ſint effectus de iure ciuili,ergo pariter tolli poterũt
cõtra iſtum tex. Reſpondetur, ꝙ ideo facilius tolluntur
effectus tributi agnatis, quàm effectus tributi a cogna
tis, quia ſunt tributi iure ſingulari. facit l.eius militis.§.
militia miſſus.de teſta.mil & l.uij.Ideo hoc caſu nõ tol
litur ius agnationis ratione fauoris: vt ibi habetur in
§. fina. & hoc operatur fauor & pietas paterna.Cum
enim fuerit,in poteſtate,licet pater emancipauerit filiũ,
tamen ad eius hæreditatem uocatur.l.fi.C.de eman li-
l be. In gloſ. non utique. [l] ibi, l.tutelas.not. quod † tu-
8 tela defertur tripliciter. Primò ex uerbis & ſententia
legis xij.tabu.vt eſt tutela, quæ defertur agnatis illi pri
mo uocantur ex uerbis legis,quia uerba legis hoc aper
te dicunt. Vocantur etiã ex ſententia, quia qua ratio-
nẽ lex uocat eos ad hæreditatem, eadem uocat ad tu-
telam: quia ſecundum legem naturæ quem ſequuntur
commoda,ſequuntur & incõmoda. regula iuris,ſecun-
dum naturam. Aliquando defertur ex ſententia tantũ
ut eſt tutela patrono delata. Nam ille non uocatur ad
tutelam ex uerbis legis,quia lex de his expreſſe non lo
quitur:ſed tamẽ legumlatores interpretãtes legem xij.
tab.cõiecturam ſũt,quod ex quo ipſa lex uocauit patro
num ad hæreditatem liberti ex lege naturæ, uocaſſe
etiam intelligitur ad tutelam.infra de legi. patr.tut.Ali
quando defertur nec ex uerbis, nec ex mente legis xij.
tab.ſed noua conſtitutione principum.Nam lex.xij.ta-
bu.non uocabat ex uerbis patrem ad tutelam filij emã
cipati,nec etiam uocabat ex mente: quia ex quo nõ uo
cabat eum ad hæreditatem, intelligitur non uocaſſe ad
tutelam: quia quem non honoro, onerare non poſſum.
l.ab eo.C.de fideicom Sed poſtquam legum noua cõ-
ſtitutio æquum iudicauit patrem uocari ad hæredi-
tatem filij emancipati, æquum quoque iudicauit uoca-
ri ad tutelam: non ex mente, non ex uerbis legis xij.
tabu.quia ea lex non potuit cogitare futuras nouas con
ſtitutiones. l. ſi putator.ff ad l.Aqui. Ibi,l.tutelas.Ideo
m facilius tolluntur tutelæ [m] & hæreditas delatæ ex lege
xij.tab.quia ſunt delatæ ex quodã iure ſingulari:quã il-
læ quæ delatæ ſunt nouis legibus, quia illę ſunt delatę iu
re communi.facit d.l.eius militis.§.militia miſſus. Ibi,
9 §.ex his. not. ſingulariter, † quod lex corrigens legem
antiquam in vno caſu extenditur ad alium ex identita-
te rationis: de quo in authen. quas actiones. C. de ſac.
ſanc.eccle.in l.omnes populi.ff.de iuſtitia & iure.

ADDITIONES.

a Vel ſit,ceſſantibus tutoribus teſtamentariis uocantur agna-
ti,qui dicuntur legitimi tutores. Et agnati ſunt qui deſcen-
dunt per uirilem ſexum, cognati autem qui per fœmineum.
Dicitur ceſſare tutor teſtamentarius,quando pater non pro-
uidit de tutore,facto uel non facto, uel annullato teſtamento
uel ſi prouidit, & non habuit effectum, ius agnationis tolli-
tur, hoc dicit uſque in finem.
b Præmitte in hoc tit.ea quæ dicuntur hic in fin. & infrà de
fiduciaria tutela.ut uoluit Bar.in l.iij.ff.de legi.tut.& l.ſi fra-
ter.C.eod.quòd quadruplex eſt legitima tutella,prout infra.
c Tu dic quòd melior ratio eſt, quia fides teſtamentarii eſt

approbata in ſpecie à teſtatore: fides autem legitimi eſt approbata a l. ſcilicet in genere tantùm, ut habes per iſtum infra de ſatiſda. tuto. in princi.

d Adde, ad hoc ut tale decretum interponatur, ſcilicet decernens adminiſtrationem, quòd vltimo loco requiritur ét inuentarii confectio quod habet locum in quocunque tutore, etiam teſtamentario, niſi teſtator ſibi remiſiſſet in teſtamento has ſolēnitates, ut iuribus alle. & tale decretum interponitur per iudicem cuius iuriſdictioni ſubiectus eſt pupillus, & extenditur etiam ad res alterius territorii non habentis iuriſdictionem. l. magis puto. §. illud. ff. de reb. eo. Et quando conceditur hoc decretum, debet citari alii tutores, ſcilicet legitimi & datiui, maximè ſi eis denegetur adminiſtratio. l. iii. verſi. fi. ff. de adminiſtratio. tuto.

e Vide etiam de iſtis requiſitis infra de ſatiſdatio. tuto. in glo. ſuper verbo electi.

f Not. etiam ex fin. §. atqui. ꝙ filius ſequitur familiam patris, & non matris: vnde nepos ex filia, non dicitur de tua familia, quod not. propter ſtatuta punientia damna data per aliquos de familia, ꝙ auus non tenetur pro damno dato per eius nepotem ex filia & adde notata per Doctor. ſingulariter de hoc nomine familia. in l. fina. C. de verbor. ſignificatio, per Bartolum in l. prima. §. familiæ. ff. de pub. vectigal. & commiſſ.

g Adde etiam notabiliter ex fi. licèt tunc à longè, quòd quoties lex vel ſtatutum vtitur vocabulo naturali, puta patre, matre, ſorore, fratre, filiis, &c. tunc non attendimus diſpoſitionem iuris ciuilis ut intelligatur de naturali & legitimo, ſed attendimus ſolam naturalitatem: ut comprehendatur etiam filius naturalis tantùm, puta baſtardus, qui non eſt legitimus de iure ciuili. authen. ex complexu. C. de inceſt. nup. & hoc probatur ex l. tutelas. & ibi Bart. ff. de capit. dimin. & Bartol. in l. i. ff. de accuſationibus. Vide de hac materia, an ſtatuta loquentia de vno correlatiuorum extendantur ad aliud, & ſic utrum fiat extenſio in ſtatutis de ſimilibus ad ſimilia, & qualiter hæc intelligantur. Bald. in l. ii. C. de patribus qui fil. diſtra. vbi dicit, quòd licèt debet fieri extenſio, tamen vbi adeſt ſtatutum generale, dictans quòd ſtatuta intelligantur ad vnguem vt iacent, non debet fieri extenſiò: & debet intelligi ſolum in his, quæ oculi vident, non in his quæ percipit intellectus. Vide etiam Bartol. in l. i. C. de cupreſsis. & Bart. in l. precibus. C. de impub. & aliis ſubſtit. & Angel. in l ſi ita ſcriptum. ff. de libe. & poſthu. Bal. in l. non ſine. C. de bon. quæ lib. in l milites. C. de teſta. mili. vide Bal. in rub. de reſcri. in l. omnes populi. in ver. iii. not. ff. de iuſti. & iur. & in l. ſi mulier. ff. ſolu. matri. vbi. Bar. vide Imo. in l. Cæſar. ff. de publicanis.

h Hæc omnia dicit Bald. in tit. de ſucceſ. feud. in vſib. feudo. vbi vide omnino.

i Adde quòd hodie per minimam capitis diminutionem, ſcilicet per emancipationem, non tollitur ius agnationis, ita voluit Azo in ſumma, vt l. frater. C. de legi. tut. Adde etiam ꝙ hodie non eſt differentia inter agnatos & cognatos in ſucceſsione, vt auth. ceſſante. C. de leg. hære. & hoc hic gl. fi. dum dicit, quòd etiam hodie agnati non præferuntur cognatis in tutela, ſicut nec in ſucceſsione.

k Quot modis tollatur tutela legitima. Aduerte ꝙ dum glo. iſta vult, ꝙ capitis diminutio etiam minima tollat tutelas delatas ex verbis & ex mente, ſiue ſententia tantùm: & poſtea vult, ꝙ illæ, quæ deferuntur ex ll. aliis ueteribus vel nouis, non tollantur: iſtud videtur continere in ſe repugnantiam, cùm illæ, quæ deferuntur ex mente tantũ, vel ex extenſione, ſint delatæ ex legibus nouis. Niſi dicas quòd deferantur ex legibus nouis, per extenſionem tamen legis xii. tabu. factam ex eis. Secundò contra hanc glo. opp. quia ſi tutela illa defertur iam capite diminutis vt in titu. infrà de fidu. tut. quomodo poteſt ſtare quæſtio glo? Bene poſſet ſtare quantum ad illas legitimas tutelas, quæ deferuntur ex mente & ex verbis ſimul. Et in hoc ſecundo non video bene quomodo gloſ. poſsit procedere, niſi dicas quòd procederet ſi tales darent ſe in arrogationem. Primò contra glo. facit, quia tutela quæ defertur ex mente tantum, vel ex extēſione, defertur per nominationē, quia defertur patri & fratri ſed tutela quæ defertur per nominationē, nō tollitur per nimiam capitis diminutionem. d. l. tutelas. ergo nec iſta niſi dicas ſecundũ glo. illam notab. infrà ad Orfi. in verbo, deferuntur. ſ. quòd patri & fratri defertur tutela non per nomina naturæ, ſed importantia agnationē, quæ facilius tollũtur, & ad primum, dum dico ꝙ talis tutela defertur capite diminutis, non eſt verũ: quia illa capitis diminutio cōtingit in pupillis non in tutoribus, & hoc eſt ꝙ dixit gloſ. in l. iiii. C. de legi. tut. Item dum iſta glo. dicit, quòd hereditas & tutelæ deferuntur aliqñ ex mente, & non ex verbis, puto quòd in hoc malè dicat, quamuis alii non aduertãt: quia hæreditas nunquã in terminis iſtis defertur ex mente, ſed bene tutela aliquando defertur ex mente, propter hæreditatē quam lex expreſsè defert, vt hic declaratur per iſtum. Niſi etiã diceres ſuſtinendo glo. quod hæreditas poſſet deferri ex mente tantùm: nam cum velit, quòd vbi eſt cōmodũ hæreditatis ibi ſit onus tutelæ, & econtrà, vt infrà de legiti. patro. tut. in princ. certè ſi alicui deferret tutelam legitimam, mens etiam eſſet quòd haberet hæreditatem. Et hoc quamuis in ſe poſsit eſſe uerum, tamē non inuenies fortè vbi probetur. Cogita. Item dum glo. iſta tangit de triplici cognatione, quarum vna eſt ciuilis tantùm, vt per adoptionem ſiue arrogationem, quæ eſt propriè agnatio potes dubitare, nunquid huic agnato ciuiliter tm̃ deferatur legitima tutela: qđ examinat hic Nic. de Neap. & habes glo. tenentē ꝙ non, in l. iiii. prin. ff. eod. Sed tu dic vt ibi per Bart. reprobantem illam gl.

l Adde & alia eſt legitima tutela, quæ nec eſt ex mēte nec ex uerbis legis xiii. tabu. nec ex identitate rationis legis xii. tabu. vt eſt tutela filii in poteſtate retenti, quę defertur filio vel fratri emancipato, vel econuerſo, non ex verbis, non ex mente, nec ex identitate rationis legis xii. tab. ſed ſolum propter charitatem & fiduciam. & de iſta loquitur titu. infra de fiduciaria tut. & de his vide Bar. in l. iii. § fi. ff. eo.

m Item inquantum glo. iſta vult ꝙ capitis diminutio tollat ſolùm futuras tutelas, non autē præſentes, iſta gl. reprehenditur per alios hic, vt per Io. Fab. Nic. de Neapo. & Ange. de Areti. dic, per §. ſed & capitis infra quib. mod. tut. finitur. Sed ad illum tex. poſſes facile reſpondere, quòd tollitur tutela. ſ. futura, non autem præterita per illam l. fi. ff. vnde libe. allegatam in glo. Tu allega contra gloſ. text. qui non poteſt euitari, in l. legitimos. §. fi. & ibi Bar. ff. de leg. tut. ubi agitur actione tutelę, ergo tutela iam erat præterita & adminiſtrata. Et quæ eſt ratio diuerſitatis inter tutelam & hæreditatem? dicunt præfati Docto. quia hæreditas in vno inſtanti acquiritur, tutela aũt habet actus ſucceſsiuus, vnde non poteſt vnquam dici ſortiri perfectum effectum, nimirum ſi tollitur quandocunque defectu ſuperueniente. l. pluribus. §. & ſi placeat. ff. de verbo. obliga. Et hanc rationem vult etiam Bar. in l. tutelas. in fi. prin. ff. de cap. dimi. Quam rationē videtur reprehendere Ioan. Fab. & leuiter: & poſtea dicit, qđ in tutela tractatur de onere, in hæreditate autem regulariter de commodo. Ego puto quòd iſta ſit ratio diuerſitatis, nam hæreditas poſtquã eſt adita, non dicitur amplius hæreditas. gl. notab. in l. hæres quoque. & ibi dixi. ff. de acquiren. hæredi. vnde nimirum ſi non poteſt tolli defectu, ſiue capitis diminutione ſuperuenientibus. & in iſtis terminis loquitur illa l. fi. ff. unde lib. Sed tutela ſemel ſuſcepta non deſinit propterea eſſe tutela, nimirũ ſi poſsit tolli, ita loquuntur Doc. hic, & hanc rationem ét ſentit Bar. in d. l. fin. in princip.

TITVLVS XVI.

De capitis diminutione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de legitima agnatorũ tutela, uerũ quia ius agnationis capitis diminutione corrũpitur. §. fi. ſuprà tit. i. ideo uiſo de legitima agnatorũ tutela, ordine cōpetēti ſequebatur uidere de capitis diminutione ideo ſubiicitur hæc rubrica.*

1 *Capitis diminutio eſt triplex.*
2 *Priuatio præſupponit habitum.*
3 *Statutum dictans ne mulier poſsit obligari ſine cōſenſu duorum parentum, debet intelligi de proximioribus.*
4 *Mors ſemper euenit diuina diſpoſitione.*
5 *Libertus denegans alimenta patrono, poteſt in ſeruitutem reuocari.*

Dena-

6 *Donatarius qui denegat al'menta donatori facit ut propterea dona
tio reuocetur,quod inte lige, ut ibi
7 *Excommunicatus eſt duplicis generis*
8 *Qui deportantur, uel quibus aqua & igni interdicitur perdunt ea*
quæ à iure ciuili introducta ſunt.
9 *Qui ab officio uel dignitate remouentur, non poſſunt teſtificari*
uel iudicare
10 *Obligatio naturalis quantum ad effectus quos de iure ciuil habet,*
tolli poteſt,ſubſtantia autem eius non poteſt tolli
11 *Reſtitutio facta à principe,debet intelligi ut fiat pleno iure.*
12 *Reſtitutus à principe terreno, non recuperat iura matrimonij. &*
ſic nec uxorem.

ESt autem. Capitis diminutio quę
eſt prioris ſtatus com-
mutatio,in libertate,in ciuitate, & fa
milia cōſiſtens, eſt triplex. Maxima,
cū libertas & ciuitas pditur. Minor,
quādo ciuitas amittitur, libertate et
ciuitate retēta. Et priuatio præſuppo
nit habitū et dignitatis mutatio capitis diminutionē nō
a inducit,hoc dicit.[a] Diuiditur in tres.[b] In prima diffinit,
b in ſecūda diuidit,in tertia diuiſionis mēbra pſequitur.
Secūda ibi,ea quæ tribus,tertia ibi,maxima illa. Tertia
ſubdiuiditur in ſeptem. Nam in prima declarat primū
membrum diuiſionis,in ſecunda, ſecundum, in tertia,
tertium:in quarta reſpondet tacitæ quæſtioni:in quinta
reſpōdet alteri quæſtioni,in ſexta limitat quod dictum
fuit in §. fin.ſupra tit.i.in ſeptima declarat mētem legis
xij.tab.relatam ſupra in princip.tit.i. Secunda ibi, mi-
nor,tertia ibi,minima,quarta ibi,ſecundum autē.quin-
ta ibi,quibus.ſexta ibi,quod autem. ſeptima ibi,cū au-
tem. In tex.ibi cœperunt,vt eſt in arrogatione. No.
1 prim ò diffinitionē diminutionis capitis.Item no.† eam
eſſe triplicem. Maximam, cum ciuitas & libertas per-
ditur.mediam,cum ciuitas perditur libertate retēta. mi
c nimam,[c] cum familia perditur, ciuitate & libertate re-
tenta. Not.in ver.ſeruus.ſeruum manumiſſum capi-
te non minui. Ratio,quia nullum caput habuerit. Ex
2 quo colligitis,quod † priuatio præſupponit habitū. con
cor.l.decem de verbo.obliga.cum ſimi. Ex ver.qui-
bus:not motum à dignitate capite non minui. Not.
ex verſi.quòd autem.ius cognationis tolli maxima &
media capitis diminutione,nō autem minima. Fina-
liter not. quod licet lex xij. tabu. indiſtinctè vocauerit
agnatos ad tutelam,debet tamen intelligi de proximio
d ribus.[d] Ex quo dicunt Doc. ꝙ † ſi ſtatutum dictaue-
3 rit,quod mulier non poſsit obligari ſine conſenſu duo-
e rum parentū,debet intelligi de parentibus[e] proximio
ribus,aliter obligatio eſſet nulla. Nam,cum ſtatutum
confidat parentibus,eo quod venturi ſunt ad hæredita
tem mulieris,cum proximioribus hęreditas deferatur
debent intelligi proximiores vocari ad onus autorizan
di.§.i.infrà n.t.de quo in l.fi.C.de verb.ſigni. Si tamen
non haberet niſi vnum parentem,ſufficeret illum adhi
bere.l.Stichum qui meua ent.de leg.i.& ibi Bart. Salu-
bre tamen conſilium eſſet, quod authoritas iudicis in-
terponeretur.arg.l. pen.C. qui admitti bonorū poſſeſ-
f ſionem poſſ. In fin. gloſſ.commutatio.[f] dicite quod
4 † mors ſemper euenit diuina diſpoſitione: & homines
ergo morientes, & illud philoſophi, ſeparatur hoc ab
hoc tanquam perpetuum à corruptibili.& Seneca:Pri
ma dies dedit extremum,ſed in modus mortis relictus
eſt proprio arbitrio & libero. Vnde ſcriptum eſt. Sa-
piens dominabitur aſtris. De quo diſputabunt theolo-
gi. In fin glo.in verb. maxima.ibi, damnatus. con-
tra hoc oppo.de l.qui vltimo. ff. de pen. Sol.dicit Bar-
tol. in dicta l. qui vltimo.quòd aut quis damnatur ad
mortem naturalem.puta in inſulam vel metallum, &
tunc hodie non efficitur ſeruus, pęnę, adeò quòd teſta-
mentum facere poterit: nec prius factum, irritabitur,

d.§.ſi verò.in authen.de nupt.& in auth. ſed hodie. C.
de don. inter vir. & vxo. In gloſſ.libertus. ibi l.ne-
5 care. not. † libertum denegantem alimenta patrono,
poſſe ab eo in ſeruitutem reuocari. Simile dixit gloſſ.
6 in l.fi.C.de reuo.dona. † donatarius ſi denegauerit ali-
menta donatori,poteſt donatio ei facta reuocari: quia
qui negat alimenta,videtur vitę inſidiari.l.necare,ff. de
lib.agno.ergo poterit donatio reuocari.d.l.fin.C.de re-
uo.do.Contrarium determinat glo.in regula iuris,cō-
demnationis. Sed docto.concordant in hoc fędere di-
ſtinctionis. Aut loquimur in donatore, qui donauit vni
uerſa bona,vel maiorem partem bonorum,et tunc re-
uocari poterit donatio talia ſi eidem à donatario alimē
ta denegentur:quia talis donatarius æquiparatur patri,
cui alimenta debentur.l. ſi patronus.ff.de cōfirman.tut.
tuncta l.ſi quis a liber.ff.de libe.agnoſcen.& ita loqui-
tur gl.in d.l. fin. Aut loquimur in donatore paruę quā-
titatis vel rei,& tunc non poteſt reuocari donatio pro-
pter alimenta denegata: quia ratione ita paruę rei do-
natę,non eſt ęquum donatarium ad alimenta præſtan-
da compelli,& ita loquitur glo.& ita Docto. commu-
niter ſequuntur,idem dicentes in filio emācipato, ſi pa
tri alimenta deneget, vt in patriam poteſtatem redigi
poſsit. Et idem in vaſallo denegante alimenta domino
egenti,ut poſsit priuari feudo. Nam ſi tenetur defende-
re dominum ab inimico,multo magis à fame ipſa ini-
mica.c.i.de noua forma fidel.in vſib.feudo. In gloſſ.
g interdictum.[g] ibi.denegantur.vos dicite clarius,ꝙ ha-
7 bemus † duplicem excommunicatum.vnum excōmu
nicatione maiori & huic denegatur participatio ſacra-
mentorum et communio hominum, ita ꝙ nemo ſibi
h communicare poterit. Item habemus[h] excommuni-
catum excommunicatione minori, & huic denegatur
participatio ſacramentorum ſolum, non autem com-
munio hominum.c. a nobis. extra de except. In fin.
8 & eſt ratio,† quia illi qui deportantur,uel quibus aqua
& igni interdicitur,perdunt ea quæ ſunt à iure ciuili in-
troducta.l.quidam.ff.de pęnis. Vnde, cum cōfectio te
ſtamēti ſit de iure ciuili.l.iij.ff.de teſtamen. nimirū ſi ea
perdunt. dicta l. ſi quis filio. §. eius. non autem per-
dunt ea quæ. ſunt de iure naturali. l.manumiſsionis. ff.
de iuſti. & iur. In fin. gloſſ in verb. inſulam. ratio
eſt ſpecialitaria propter enormitatem ſupremam cri-
minis,vt ibi habetur. In fin. gloſſ. in verb. ſubie-
cti. not.quod remotio vnius impedimenti, non firmat
actum durante alio impedimento. pro quo l.& ſi non
lex.ff.de hæredi.inſtituend. In glo.ſeruus.ibi,capita-
li. Docto. aliter reſpondent, videlicet ꝙ ibi loquitur
de crimine capitali, per quod veniebat caput natura-
liter abſcindendum: quam pœnam per naturam ſer-
uus bene poterit pati.hic autem loquitur de capite ciui
i li, id eſt,de ſtatu familiæ,[i] quod non poteſt in ſeruo ca-
dere. In gloſſ. quibus conſtat in fin.not.ꝙ remotus
9 † à dignitate vel officio,non poterit amodo teſtificari,
vel iudicare: vnde officiales condemnati & ſyndica-
ti propter illud, quod vulgo barattariam appellant,
efficiuntur inteſtabiles,nec vnquam ad officia poſſunt
aſpirare. Dixi tamen Bartol. eſſe ſalubre conſilium
quod quando officialis meretur condemnari, adeat
ſyndicatorem, & dicat, in quanta ſumma vultis me
condemnare? & illam ſummam prius exoluat; quo
facto ſententia erit abſolutoria.§.fin.infrà de perpe.&
temp. actio.l.ſi reus paratus.ff.de procura. Dixit tamē
ſingulariter Bart.in ſuo tracta.de ſyndicatu,quod ſi of-
ficialis non ſit accuſatus in termino coram ſyndicato-
re, poterit elapſo termino in ſua patria conueniri co-
ram iudice ſuo.allegat gloſſ. auream in l. ij. in fin. glo.
magnæ. ff. ad leg. Iul. repetun. In fin.gloſſ.in verb.
10 cognationis. Ex hoc dixit do. Chriſtopho. ꝙ † licēt
obligatio naturalis poſsit tolli quo ad effectus tribu-

tos à iure ciuili hoc eſt, quò ad retinendum ſolutum, &
compenſandum debitum cū debito: ipſa tamen ſubſtā
tia obligationis naturalis non poteſt tolli. Ex quo ſe-
quitur multiplex effectus, de quo in l. cùm de fideiuſſo.
k In glo manumiſſus k ibi, & l. ij. not. q́ licèt reſtituto
ſeruo intelligatur reſtituta cognatio, non tamen intelli-
11 gitur reſtituta eo manumiſſo. Ratio differētię, quia re
ſtitutio facta à principe debet intelligi vt fiat pleno iu-
re. l. fi. C. de ſenten. paſſ. vnde ut pleno iure facta intel-
ligatur, dicitur ius cognationis intelligi reſtitutū. Sed
de natura manumiſſionis non eſt aliquem reſtituere in
priorem ſtatum, ſed ſolùm detegere nubeculam ſeruitu
tis. l. manumiſſiones. ff. de iuſt. & iur. vnde mirum ſi co
gnatio deperdita nō reſtituitur. Ex quibus infert Io.
Fab. quod Lazerus reſuſcitatus debet recuperare bona
ſua & ius familię. Nam ſi reſtitutus a principe terreno
recuperat bona ſua & iura familię, multo magis reſtitu-
tus à principe per miraculū. arg. in auth. multo magis.
C. de ſacroſan. eccle. & eſt glo. ord. in l. nam ad ea. ff. de
12 leg. non tamen recuperaret vxorē, quia † nec reſtitutus
a principe terreno recuperat ius matrimonij, & ſic nec
vxorem. l. non vt à patre. & l. cum duæ. §. fi. ff. de capti-
uis, quia iam matrimonium contractum euanuit vt ſu
mus voluntate vtriuſque per ſeruitutem ſubſecutam
vnde fictio nihil poteſt operari. l. neceſſariò. §. i. ff. de pe
ricu. & commod. rei vend. & glo. quæ hoc ſenti. in d. l.
l cum duę. l Ibi legatum. hæc bona. In fin. glo. dicatis,
m vt ibi plenè dicetur. m Ex fin. glo. in verbo gradu. col
ligitis notabiliter, quòd lex noua corrigens antiquam,
licèt in vno caſu tantùm corrigendo loquatur extendi-
tur tamen ad alium ex identitate rationis, cui eſt glo. ſi-
milis ſuprà tit. ij. in glo. fin.

ADDITIONES.

a Vel ſic. Capitis diminutio, quæ eſt prioris ſtatus muta-
tio, eſt triplex. hoc primò. & priuatio præſupponit habitū.
hoc ſecundò. Et mutatio dignitatis non inducit capitis di-
minutionem. hoc tertiò. Et cognatio tollitur per maximam
& mediam capitis diminutionem. hoc quartò. Et tutela de-
fertur ad proximiorem, ſiue vnus ſit ſiue plures. hoc dicit
quintò & vltimò.

b Vel poteſt totus tit. diuidi in ſex partes principales. In
prima diffinit capitis diminutionem. In ſecunda diuidit &
ponit quotuplex ſit capitis diminutio. In tertia proſequi-
tur declarando membra ipſius diuiſionis. In quarta remo-
uet duo dubia. In quinta limitat dictum in tit. præced. In
ſexta declarat dict. xii. tabu. relata ſupra in princip. tit. præ-
cedentis Secunda ibi, eaque tribus. tertia ibi, maxima. quar
ta ibi, ſeruus autem quinta ibi, quod autem dictū eſt, ſex-
ta & vltima ibi, cum autem ad agnatos.

c No. ex §. minima. ibi, emancipatus. quòd per emācipatio-
nem dicitur filiusfami. capite minui, & adeò quòd priori-
bus obligationibus contractis ſub poteſtate patria libere-
tur de iure ciuili: ſed prętor uidens contrahentes cum filio
decipi per capitis diminutionem, ipſum contrahentem re-
ſtituit ad omnia iura inſolidum contra filium, per l. i. §. i.
ff. eod. qui tamen prætor poſtea modificauit, vt in caſibus
filius ſolum teneatur in quantum facere poteſt: quos caſus
habes in l. i. & ii. ff. quod cum eo. & ibi Bartol. Adde tamen
quòd licèt filius in illis caſibus non teneatur niſi quatenus
facere poteſt, tamen poteſt contra eum libellus porrigi in-
ſolidum, & ille debet opponere de beneficio ſuo, vt tunc
ſolùm condemnetur quatenus facere poteſt. tex. eſt in l. pa-
ter filio. & ibi Bar. ff. quòd cum eo.

d Facit text. notab. in l. peto. §. fratre. ff. de leg. ii. & ſic lex.
xii. tabu. voluit, quòd apud illum penès quem erat ſpes hæ-
reditatis, eſſet etiam onus tutelæ, vt infrà tit. i. in princi. & l.
iii. in princi. ff. de leg. tut. Sed uidetur quòd diſpoſitio iſtius
l. xii. tabu. in hoc fuerit iniqua. Nam cum tutor principali-
ter detur perſonæ, & in conſequentiam rebus. §. ceteræ rei.
ſuprà de tut. quamuis proximior quantùm ad res pupilli gu
bernādas ſit pręſumēdus magis idoneus, quia propter ſpem
hæreditatis diligentius res gubernabit: tamen quantùm ad
perſonam pupilli, quam habet gubernare, eſt magis ſuſpe-
ctus: nam cum ſperet ſucceſsionem, inſidiabitur vitæ pupil-
li magis quàm remotior, qui non ſperat ſucceſsionem, &
quòd ſit magis ſuſpectus, eſt text. clarus in l fi. C. vbi pupil-
lus educ. debeat. Licèt ergo quòd ad res pupilli lex bene
prouideat dando proximiorem, tamen quàntum ad perſo-
nam, quæ principaliter debuit eſſe in conſideratione, pro-
uidet de magis ſuſpecto ſcilicet de proximiore: ergo iniquè.
Ioan. Fab. in princi. titu. præcedentis reſpondet, quòd lex
conſiderauit tantùm quòd proximior res pupilli propter
ſpem hæreditatis diligentius gubernabit: & ſecundum eum,
ſi in eo erit ſuſpicio, non morabitur pupillus nec penès eum
educabitur. d. l. fin. cum glo. C. vbi pupil. educa. debeat. Sed
iſta ſolu. non euacuat difficultatem. Nam cùm proximior
ſit magis ſuſpectus ad perſonam pupilli, lex melius feciſſet
deferendo tutelam remotiori, non conſiderato quòd pro-
ximior res diligentius gubernabit, cum res ſint ſecundariò
& in conſequentiam conſiderandæ, perſona autem princi-
paliter, cui principaliter prouideri debet de bonis. Ego cre
do quòd non poſsit aliud dici, niſi quòd tutela delata pro
ximiori agnato, non eſt illa, quæ inuitet iſtum proximiorem
agnatum ad inſidiandum uitæ pupilli: quia etiam ſine illa
tutela ita poſſet inſidiari, ſicut cum ea. Et ſi dicis, quòd pro
pter iſtam tutelam habebit faciliorem modum inſidiandi,
reſpondeo, quòd lex prouidit per tit. ff. vbi pup. edu. deb.
& C. eo. tit. Et iſtud eſt quod propriè voluit dicere Ioan.
Fab. ut ſuprà retuli. Et ad iſtum text. not. quòd ſi ſunt plu-
res proximi, omnes admittuntur, ut hic quia tamen ſecu-
tius expediuntur commiſſa negotia pluribus, ut not. infra
de ſatiſd. tu. in prin. poterit adminiſtratio vni committi. ca-
ſus eſt in l. legitimos. §. in legitimis. ff. de legit. tut.

e De ſtatuto de quo ſuprà an debeant interuenire affines
proximiores vel ne: vide Bald. in d. l. fi. & in rub. C. de con-
trahen. emp. & xxiiii. q. vii. l. i. C. vnde uir & uxor. Ad ſecun
dum, quòd quando adeſt ſolùm vnus affinis proximus, de-
bet interuenire cum eius conſenſu, & conſenſu alterius exi-
ſtentis in ſecundo gradu. hoc voluit Bartol. in l. Stichum hic
alle. idem Bal. in l. in copulandis. C. de nup. Et de materia
huius ſtatuti, qualiter debet fieri quando proximiores uo-
lunt conſentire, & qualiter affines ſint citandi & expectan
di, vide plenè ubi ſuprà. & uide Bald. in cap. i. de conſue. re-
cti ſeu. & in l. cum non ſolùm. §. nec neceſsitatem. C. de bon.
quę lib. & in d. xxiiii. q. vii. in l. mater. ad fin. C. de rei vend.
Panor. in cap. quoties & ibi ſcripſi extra de teſt. & in cap. cau
ſam extra de offic. deleg. An autem debeat citari pars aliqua
quando debent adeſſe parentes, uide Bald. & Angel. in l. ſed
ſi hac §. prætor ait. ff. de in ius uocan. in l. iii. §. cauſa cogni-
ta. de bon. poſſeſ. & Bartol. notab. in l. ii. de offic. pro conſ.
qui dicit, quòd quando agitur de iudicio tertii, debet cita-
ri, &c.

f Aduerte tamen dum glo. hic in uerbo, commutatio. ſub-
audit ad text. & ad diffinitionem, facto hominis interuenien
te: puto quòd iſta ſubauditio non ſit neceſſaria: & ideo in d.
l. ſi filiusfam. §. ſi. per mortem patris filius capite non minui
tur, non eo qui interueniat factum Dei, vt hic dicit glo. ſed
eo quia per mortem patris filius non mutat familiam, & ſic
nec ſtatum. l. pronunciatio. §. familiæ in uerſi. communi iu-
re. ff. de verb. ſigni. quod requiritur in capi. dimi. Vnde iſta
non eſt bona conſequentia, filius efficitur ſui iuris, ergo ca-
pite minuitur: quia etiam requiritur quòd mutet familiam.
caſus eſt in d. l. ſi filiusfa. §. fin. & iſte eſt proprius intellectus
illius. Similiter puto quòd per deportationem patris filius
non minuatur capite, eadem ratione: quia licèt efficitur ſui
iuris, tamen non mutat familiam. caſus eſt qui aliàs fortiſsi-
mè obſtaret, in l. ii. ff. de interdictis & releg. vbi dicitur quod
per deportationem patris, filius non perdit iura agnationis:
quod tamen perderet, ſi eſſet uerum eum capite minui ut
§ fin. ſupra de legit. agnat. tut. & l. tutelas in princip. ff. eod.
Et iſta eſt mera ueritas, licèt glo. omnes & Docto. teneant
contrarium.

g Not. ex iſta glo. in uerbo, interdictum, q́ interdictio aquæ
& ignis & deportatio & excommunicatio æquiparantur:
ſed loco illius pęnę interdictionis aquæ & ignis hodie ſuc-
cedit deportatio. l. iii. ff. ad l. Iul. peculatus. Et excommuni-
catus æquiparatur eis, quia cum publicè & nominatim
excommunicato non licet participare, aliàs ſcienter par-
ticipans

ticipans incidit in excommunicationem, vt in c.cum deſideres, extra de ſen. excô.& ſicut deportatus perdit ea, quæ ſunt iuris ciuilis, ut non poſsit agere, poſtulare, nec in iudicio ſiſtere, ut not.in l.quidam.ff. de pœn.ita non poteſt etiam excôicatus, ut in c.decernimus.de ſen.excô.in vj. An aût tabellio excôicatus poteſt conficere inſtrumentum? glo.in d.cap. decernimus.concludit q nô.& hoc ſi eſt notoriè excôicatus. ſecus ſi occultè, uel manifeſtè, ſed hoc nun poteſt probari.

h Iſta gloſ.eſt ſingularis, vt per Nic.de Neap.ſed malè dicit: nam deportatus non poteſt facere teſtamentum, vt in gloſſ. & tamen excommunicatus ſic authen. credentes. de hæreti. Et propterea ſecundum quòd hic dicunt Ioã.Fab.& Ang.de Aret.& Nic. de Neap.excommunicatus æquiparatur relegato, vt eſt gl.in c.paſto.extra de appel.in gl.fi.quia licet relegatus poteſt facere teſtamentum.l.relegatorum.§.differentia. ff.de interdi.& releg. ita & iſta.

i An autem excommunicatus poſsit teſtari, & ſic procedat hic glo.ut in hoc æquiparetur deportato, qui teſtari non poteſt, vt not.in dicta l.quidam, in hoc fuerunt opiniones. Nã Archi.& alij.in cap.pia.de exce.in vi. tenuerunt quòd æquiparetur etiam in hoc deportato, vt non poſsit teſtari. Sed Io. An. in d.c.decernimus, concludit quòd poſsit, niſi ſit excommunicatus pro hæreſi, uel pro uſuris. & hæc eſt communis opinio, quam ſequitur Bald.in l.fi.C.ſi à non comp. iud. An autem excommunicatus poſsit eſſe procurator. Dic q non, c.poſt ceſsionem. extra de proba. Similiter nec iudex, ſi eſt publice excommunicatus: ſecus ſi occultè, vt c.ad probandũ. de re iudi.& ibi not.& c. exceptiones. extra de exce. nec arbiter, vt vult glo.in l.Pedius.ff. de arbit.nec etiam poteſt eſſe ancianus, deputatus ad regimen ciuitatis, ut in c.fi.extra de exce. Et not.quòd exceptio excommunicationis poteſt opponi in quacunq; parte iuditij, & etiam poſt ſententiam in executione: & poteſt nedum ſemel ſed etiam bis opponi in eadẽ inſtantia ab eo, qui prius oppoſuit & non probauit & debet probari infra octo dies, aliàs iudex procedit in cauſa. Quinimò ſi non opponitur hæc exceptio, & iudex ſcit actorem publicè excômunicatum, debet illum repellere, vt notatur in d. c.pia de exceptionibus in vj.& in d. c.exceptiones.

k Vltimò not.ex §.quibus. quòd per arrogationem uel diminutionem dignitatis: non dicitur quis capite minui. Et facit ad quæſtionem de eo, qui promiſit dare ſcachummatum cum pedona, & dedit ea, effecta domina, an obtineat vel perdat. Et uidetur q obtineat. quia dignitas ſuperueniens non minuit ſtatum rei, vt hic, & l pen.ff.de ſena. Sed Richar.Malumb. Cyn.& Sali. tenet oppoſitum: quia de domina mutauit officium, quodammodo promoueatur per tranſuerſum, ubi prius rectè, & ſicut extinguitur per artificium, officium, ita per contra officium.l.legatus.§.de officio.de lega.iii.& ibi per Bart.& Cyn.& Sali.in l.ii.C.de excuſ.tut. & per Barto. in l.falſa demonſtratio.ff.de condi.& demon.

l Not.ex gloſſ. manumiſſus, iuncta cum text. q à priuatione ad hab.tũ non eſt facile redire, ut hic, & l.homo liber.ff de ſta.ho.& hoc uerũ, niſi priuatio euaneſceret de facto, qa tûc quis de facili reducitur ad habitum, vt §.fi.ſuprà de ingenuis. vel niſi primus habitus rei, non fuiſſet omnino extinctus, quia ſublato impedimẽto remanet habitus.l. neceſſarium. de regu.iur.facit l.ſi unus.§. pactus. ver. quod ſpecie.ff.de pact.

m Sed iſta ratio nihil valet, quia ſit expirauerat ius patriæ poteſtatis & tamẽ reſtituitur.§.i.& ibi dixi, ſuprà quib.mod. ius patriæ pote.ſolu.

n Vide omnino ad iſtum finem gloſſ. & ad iſtam gloſſ. Bart. poſt glo.in l.i.in fi.ff.de contrah.

TITVLVS XVII.

De legitima patronorum tutela.

CONTINVATVR *Ad præcedentes ſic: Suprà uiſum eſt de legitima agnatorum tutela, uerum quia eſt alia quæ appellatur legitima, ideo de eo tractaturus Imperator intitulauit de legitima patronorum tutela. Sequitur nigrum.*

1 *Quod prouenit ex mente legis dicitur prouenire ex lege.*
2 *Qui ſentit commodum, debet & incommodũ, ſentire & contrario.*
3 *Doctor minor xxv annis non poteſt in integrum reſtitui.*
4 *An patroni legitimi tutores teneantur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore.*

EX eadem Lege. Ad tutelam libertorum vel libertarũ im-
a puberum vocantur patroni, [a] quæ
tutela legitima appellatur, non ex
verbis, ſed ex mẽte legis duodecim
tabularũ, & eſt quod ex mente, dicitur
eſſe ex lege. hoc dicit. Diuiditur
in quatuor. Nam in prima ponitur dictum. In ſecunda
reſpondet tacitę obiectioni. In tertia declarat reſpõſum
ſuum. In quarta procedit, vlterius declarando. Secunda
ibi, non quia nominatim. tertia ibi, eo enim ipſo. quarta
b ibi, cum & agnatos. [b] Not. primò.patronos & eorũ
liberos ad tutelam libertorum vocari et libertarum im-
1 puberum lege xij.tab. Secundo not.q † id quod pro-
uenit ex mente legis, dicitur prouenire ex l.concordat l.
legitimos.ff.de leg.tut. Ratio, quia ratio legis, legem
vincit, & ei ſpiritum infert.c.conſuetudo.diſtinct.i.l.no
minis & rei.§.i.de verb.ſigni.cum ſimilib. Impropriè
igitur, vt mihi uidetur, loquuntur, qui dixere, legem cor
rigentem in vno caſu, ex identitate rationis extẽdi: quia
vbi eſt eadẽ ratio legis, non dicitur extendi lex, ſed uerius
ipſa lex loqui. ſicut dicitur in ſimili: nã licet lex duo
decim tabu. non vocauit ex verbis patronos ad tutelã,
c tamen quia uocauit ex mente, [c] non dicitur ipſa lex lo
quens in agnatis, extendi ad patronos, ſed potius de pa
tronis loqui. Patet, quia eorum quoque tutela eſt legi-
tima appellata, fatebor tamen verba extendi. Item
2 no. regulam natura, † quia eum quem ipſa commoda
committatur, incommoda quoque & onera ſequun-
tur. concordat regula iuris, ſecundum naturam. Item
d not. [d] quòd licet aliquando eueniat vt quis non patia-
tur incommodum tutelæ, tamen uocatur ad commo-
dum hæreditatis: quia excluſio vnius ſeparatorum,
non arguit excluſionem alterius. concord.l.i.§. interdũ.
ff.de leg. Et dixit Bal. determinari quæſtionem: aliquis
habebat duos filios, vnum minorem xxv. annis, alterũ
vero maiorẽ, quos uolebat doctorari in iure ciuili.
Pone quod minor non poſsit aſpirare ad gradum do-
ctoratus, quia doctor habet iuriſdictionem inter ſcho-
lares, authen. habita. C.ne filij pro patre. quam iuriſ-
dictionem non poteſt minor exercere.l. quidam con-
ſulebat.ff.de re iudica. vnde non poſsit ſuccedere in ho-
nore, non videbatur poſſe ſuccedere in onere. Con-
trarium fuit determinatum: quia licèt non ſuccedat in
onere, ſuccedit tamen in honore, vt hic in patrona, quæ
ſuccedit in hæreditate, alius autem in tutela. Item quia
ſeparata eſt dignitas doctoratus, & honor adminiſtrã-
dæ iuriſdictionis, quia non omnes doctores legũt actu,
ſed plerunque ſe ad practicas conferunt. pro quo eſt gl.
ordina. in l.profectio.C.de mun.pat. libro decimo. quę
3 dicit aliud ſingulare, quod † Legum doctor minor
xxv. annis læſus in iure non poteſt in integrum reſtitui.
Item not. aliquando euenire, quòd licet quis non ſuc
cedat in onere, tamen ſuccedit in commodo & in ho-
nore. pro quo facit glo. not. in l.continuus.§. ſi ab eo. ff.
de verbo.obli. quæ dixit, quod ſi Doctor habens in feu
dum caſtrum pro allegationibus, quaa facere domino
debebat, moriatur relicto filio non doctore, quòd fi-
lius ſuccedit in feudum. & dicatis vt ibi. Item facit, q
ſi doctor actu legens moriatur relicto filio non docto-
re hærede, q ſcholares qui debebant patri pecunias pro
promotione, debeãt quoq. filio hæredi. de quo per Bar.
in l.ij.ff.de uariis & extraor. cogni. Finaliter no. dictũ
plerunque ſignificare regulã in contrariũ. cõcord. l. ple-
e runq;.ff.de iur.do. [e] Glo. in verb. patronos. [f] In fi.gl.
legitima no. q licet agnati tutores legitimi teneãtur ſa-
tiſdare

4 tiſdare rē pupilli ſaluā fore indiſtincte, † patroni tamen tutores legitimi non tenentur ſatiſdare, niſi vulgares pſone eiſſent, aut tutor nimis magnarum facultatū eſſet. & idem tenet glo. in .l. legitimos. ff. eo. Barto. reprobat has gloſ. & ego puto uerum, quia id ꝙ ſtatuitur in patronis ut ſatiſdare non teneantur, intelligitur quoq; ſtatutum in legitimis agnatis tutoribus. *Mouetur per d. l. legitimos. §. i. Suadeo hac ratione.* Nam ſi illud eſt tributum patronis ut indiſtincte non teneantur ſatiſdare, qui uocati ſunt ex ſola mente legis, quanto magis tributum intelligitur agnatis, qui uocati ſunt non modo ex
g mente legis, ſed etiam ex uerbis [g]

ADDITIONES

a Circa quæ ſuccedat patronus liberto, uide per gloſſ. ſuprà quibus mod. ius patr. pote. ſol. in verbo patroni.

b Vel diuide in tres. In prima ponit rationem, quare tutela delata patronis dicatur legitima. In ſecunda rationem declarat. in tertia illam comprobat.

c Adde ꝙ mens ſtatuti uel legis colligitur ex præfationibus. ff. de ori. iur. l. i. & l. ſi. ff. de hær. inſtit. & p Bar. in l. ambitioſa. ff. de decre. ab ord. fac. Et competit directa actio. pro eo quod puenit ex mente legis, ſicut ex uerbis. de quo plene per gl. & Bar. in l. curatoris. C. de neg. geſt. Imò qñ ſententia & mens legis eſt clara, debemus ſeruare mentem, & recedere à verbis ēt in pœnalibus & odioſis, ſecundum gl. not in c. ſi poſtquam. de elect. lib. vi. quia mens legis dicitur lex. l. adigere. §. quamuis. ff. de iur. pat. & ſi non conſtat de mente: non eſt recedendū à verbis. l. non aliter. de leg. iij. & l. proſpexit. ff. qui & à qbus. & ideo ſi ſtatutum puniat recipiētem aliquem in domo debet intelligi de recipiēte fraudulēter, qa ita eſt eius mēs l. qcunque. C. de ſer. fugi. Vltimò circa hoc, an mens & uerba legis debeant attendi conclude primò ꝙ ubi mens eſt omnino dubia, non eſt recedendum à verbis legis. l. non aliter. ff. de legat. iii. nam tunc quando nō pōt aparere de mente legis uel ſtatuti, uerba q̄tuncunq; dura ſunt attendēda. l. proſpexit. ff. qui & a qui. licet aliqui dicant quòd illa lex, quæ caret ſpiritu eſt iniqua, ſtatuendo quòd ſerui ſcientes & ignorantes grauentur ex adulterio à domino ſuo. Sol. Cōclude, vbi mens eſt certa verbis omnino repugnans, tūc ſi ſunt plata verba ab homine, meritò ſeruatur. l. ſi quis in fundi vocabulo. de leg. i. l. in ambiguo. de reb. dub. Si autem ſunt prolata à lege, tunc ſi conſtat de mente per aliam ſcripturam, illam ſequimur, vel ſtamus verbis, vt not. gloſ. ij. in l. non dubium. C. de legi. Ergo conclude, ꝙ ubi mens eſt diuerſa à uerbis, quia ſe habet in plus uel minus quàm, tunc ſi ſunt prolata ab homine, ſeruamus mētem legis. l. liberorum. §. quòd tamen Caſsius. de leg. iij. Si autem ſunt prolata à lege, tunc ſi mens ſe habet in minus, vt eſt quòd quis non puniatur indebitè, cum uerba nō ſint generalia, tunc præualet mens, vt not. in l. ii. C. de noxa. l. omnes. C. ſine cenſu. vel reliquis. Si autem mens ſe habet in plus, ſimiliter præualet mens, ſi alibi ſit ſcripta. vt d. gl. in l. non dubium. Et idem ſi non ſit ſcripta, dummodo habeat euidentem rationem de qua conſtet, vt in talibus quibus quis facit fraudem legi: qui not. in l. contra legem. ff. de legi.

d Adde & not. ultimò. ex hoc tex. cum gloſſ. quòd licet fœmina ſuccederet pupillo, tamen non poteſt eſſe eius tutrix. fa. l. ſi. ff. de tut. fallit in matre & auia, quæ poſſunt eſſe tutrices, ut hic in gl. & auth. ut liceat matri & auiæ etc. & hoc ſi ipſæ renuncient Velleiano, & faciant alia requiſita, de quibus plene per Bar. in l. ſi quis ſub conditione. ff. de tuto.

e Vltimò no. quòd tutela eſt onus. quod facit. ſi ſtatuto diſponitur, quòd quis non poſsit habere officiū, nec beneficiū, nec honorem in aliqua ciuitate, non excludetur à tutela, quia eſt onus, nec delictum ſuum debet ad aliud quia onus ſibi patrocinari. de quo per Barto. & glo. in l. tutela. §. ſed ſi hac ff. de legi. tut.

f In glo. in verb. patronos. dum vult, quòd ſi libertas detur à lege tunc tutela non defertur ei, qui debuit eſſe patronus. & allegat l. iii §. i. vſque ad §. ſi. aduerte quia contra gl. videtur eſſe caſus in d. l. iii. in prin. in ver. ſed ſi hac lege emit. licèt pro glo. videatur eſſe caſus in illa l. iii. in verſi. planè ſi forte, & ſic illi duo vet. ſunt contrarii. Pro concordia & ſolutione dic vt colligitur ex his, quæ ibi dicit Bart. maximè in ſummario: quia in i. uer. non perdit ius patronatus, in ii. autem uer. ſic. Et ſi dicis, quæ ratio eſt diuerſitatis ad eo, ꝙ in i. verſi. emit ſuis nummis: & conſequenter eum habeat ſeruum cum onere, non debet propter contumaciam iure patronatus priuari, prout eſt in ii. verſicu. Quando ſine onere, quia ſit ſibi ſeruus relictus, tunc perdit ius patronatus & tutelam. Et ſi diceres, ergo in ſecundo caſu iſte ex contumacia in non adimplendo fideicommiſſa conſequitur commodum, quia releuatur ab onere tutelę. dic quòd imò punitur, quia perdit ius patronatus: licèt in conſequentiam habeat hoc, quòd ex quo non eſt patronus, non eſt etiam tutor. ſed pœna perditionis iuris patronatus eſt longè maior iſto paruo commodo releuationis à tutela. Vide tamen an prædicta ſint bene dicta, quia magis placent ea, quæ dicuntur per glo. in d. l. iii. in prin. ibi uide glo. & Bar.

g Sed iſta non eſt ratio, quare non teneantur ſatiſdare, qui uocati à lege: quia imò uocati a lege, & ſic legitimi, tenentur ſatiſdare. infrà de ſatiſ. tu. in princ. Et ratio eſt ſecundum iſtum ibi, quia licet fides legitimorum ſit approbata a lege tamen quia ſolum eſt approbata in genere, & non in ſpecie uel in indiuiduo, non ſufficit. Ratio ergo in patrono eſt propter magnum præmium, quod confert uel contulit patronus in libertum, quod non eſt in aliis agnatis. præterea vult text. in d. l. legitimos, in princ. quòd patronus non tenetur ſatiſdare ſi ſit honeſta perſona, ſed liberto debet ſemper uideri perſona patroni honeſta & ſancta, ut dicit textus in l. liberto. ff. de obſeq. a liber. & libe. quod non eſt in agnatis.

TITVLVS XVIII.

De legitima parentum tutela.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Suprà uiſum eſt de legitima patronorum tutela, uerùm quia eſt et alia, quæ legitima appellatur, ideo de ea Imperator tractaturus intitulauit de legitima parentum tutela.*

1 *Tutela filiorum emancipatorum quæ defertur parentibus, dicitur legitima extenſione legis xii tab.*

2 *Emancipatio ſemper intelligitur facta contracta fiducia.*

§. EXemplo: Ad tutelam filiorum emancipatorum parentes uocantur, quæ & ipſa legitima uocata eſt. h. d. No. ſummarium.
a In fi. gl.[a] primæ colligitis, ꝙ huiuſmodi tutela de qua tex. appellat eodem modo legitima, ſicut & tutela patrono delata legitima appellatur. Sed communiter doct. reprobant hanc gl. quia tutela patrono delata dicitur legitima, tāquam proueniens ex mente legis xij. tab. quæ vocauit patronos ad hæreditatem libertorum, & conſequenter
1 ad tutelam † a tutella delata parentibus in liberis emācipatis nec eſt ex mēte nec ex uerbis legis xij. tab. quia
b nec verba legis [b] uocabant eos ad tutelam, nec etiā ad hæreditatem. Eſt igitur ſolùm ex extenſione Iuriſconſultorum, qui ex quo uocarunt parentes ad hæreditatē liberorum emancipatorum, uocarunt quoque ad onus tutelarum, interpretati que ſunt, ꝙ ſi lex xij. tab. ſciuiſſet futuram conſtitutionem Iuriſconſul. uocaſſet eos quoque ad tutelā, ideoque hoc reſpectu legitima eſt appellata, Vos defendite glo. & communem opi. doc. faciendo diſtinctionem. Si quæratur, quare tutela parentibus delata in liberis emancipatis proueniat ex mente legis xij. tab. aut loquitur eo caſu, quo parentes emācipārūt liberos expreſſe contracta fiducia, hoc eſt reſeruato iure ſuccedendi, tūc quia etiam eo caſu per l. xij. tab. uocabantur parentes ad hæreditatem liberorum, conſequenter ex mente ſua eadem ratione intelliguntur uocati ad onus tutelarū. Aut loquitur eo caſu, quo parentes emāciparunt nulla fiducia contracta; & tunc ſit uera opin. doct. ꝙ nec ex uerbis, nec ex mente legis xij. tab. dicitur prouenire, quia eo caſu non uocantur ad hæredita

tem

tem liberorum ex lege xij.tab.ſed ſi noua conſtitutio-
2 ne principum,qua dictatum eſt†ſemper emancipatio-
nem intelligi factam contracta fiducia,etiam ſi hoc nõ
exprimatur.§.fi.infrà de legi.agna. ſucceſ.l. fina. C.de
c eman.libe.[c]

ADDITIONES.

a Aduerte,quia iſta glo.vult duo.Primum ꝙ tutela parẽtũ
dicatur legitima,ea ratione,qua tutela patronorum. In quo
dic vt hic per iſtum . Secundò vult aliud glo. ꝙ olim pater
non diceretur legitimus tutor,niſi eo caſu,quo emancipabat
filium cõtracta fiducia.hodie autẽ cum ſemper dicatur emã
cipare contracta fiducia,ſemper dicitur legitimus tutor. li-
cèt doc.ad hoc non aduertant . Puto glo. in hoc non bene
dicere,nam vt dicit Bar.in l.iii.§.fi.ff.de leg. hær. ideo pater
eſt appellatus legitimus tutor per extenſionem iuris , pro-
pter identitatem rationis:quia cum per l.xii.tab.nõ uocetur
nec ad tutelam,nec ad ſucceſsionem filii emancipati, per ſe
natuſconſultum vocatus eſt ad ſucceſsionem.l.ii.§.obiicitur
ff.ad Tertul.& iudicio meo illa ſe na.conſul. vocabant eum
ſiue eſſet contracta fiducia ſiue non.d.§.obiicitur. licet gl.ibi
teneat contrarium,& melius in l.æquiſsimo. in eodem titu.
ergo ſemper dicebatur legitimus tutor.

b Et adde quòd multis caſibus eſt licitum recedere a verbis
legis vel ſtatuti.Primo propter iniquitatem reſurgentem,vt
eſſet quando per verba legis ſimpliciter ſumpta , minus di-
ſtans haberet maiorem dilationem.tex.eſt ff.de excuſa.tu.l.
ſcire oportet.§.aliud.verſi.erit ergo ibi,dum dicit, licet ver
ba legis hũc habeãt intellectũ,&, ff.de legi.l.ambigua.

c Secundum iſta ſequeretur ꝙ olim pater nõ erat legitimus
tutor filii emancipati,niſi eum emancipaſſet contracta fidu-
cia.& hoc vult glo.hic.ꝙ iudicio meo eſt multum uiolare.l,
iii.§.fi.ff.de legi.tut.

TITVLVS XIX.

De fiduciaria tutela.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de legitima parentum tutela , uerum quia alia eſt,quæ fiduciaria appellatur,ideo de ea tracta turus intitulauit de fiduciaria tutela.& c.Ioã.Chri.Por.*

1 ☞ *Non eſt dare curã legitimã niſi in furioſo,prodigo,mẽte capto.*
2 *Tutela legitima quæ datur a lege,eſt quadruplex.*

a ESt & alia.[a] Pater ſui filij ab auo
emãcipati, vel fratris aut
ſororis , fiduciarius tutor erit, licèt pa-
rens emancipãs legitimus appellatur,
quod ſecus eſt in liberis patronorum,
quia impuberum libertorum legitimi
b tutores appellati ſunt , b Diuiditur in
tres.Nã in prima ponit dictũ.In ſecunda reſpondet ta-
citæ quæſtioni.In tertia dictũ modificat.Secunda ibi,at
qui patrono. tertia ibi tamen hi.Ibi manumiſſi , id eſt,
emancipati. Not.ſummarium. Secundò not. nemi-
ni eſſe deferendã tutelã vel curã, nec à teſtatore , nec à
l.nec à iudice,niſi fuerit ætatis legitimæ.cõcor.l.fi.C.de
c legi.tut.[c] In glo.impuberes.ibi.§.Lucius colligitis nõ
dari curam legitimam.Contrarium tenuit glo. in d.§.
d Lucius.in ea alleg.Sed[d] Doc.tenent communiter hanc
1 glo.illa reprobata:quia † non eſt dare curam legitimã
niſi in furioſo mente capto,& prodigo. §. furioſi.infrà
de cura.l.de creationibus.C.de epiſ.aud. Ratio:nam cũ
adulto ſanæ mentis & bonorum meorum non poſſit
dari curator niſi petierit,d.§.Lucius. vt infrà de cura.§.
i.lex non dedit eis tutores.Sed quia in poteſtate furioſi
prodigi,mente capti,non eſt curatorem poſtulare pro-
e pter eorum vitium,ideo lex de curatore eis prouidit.
f Glo.in verb.ſi liberi.[e] In fi.glo [f] in verb.ſororis.di
g cit,vt ſtatim dicam in glo. ſeq. In fi.glo.in verſi, [g] at

2 qui dicit clare ex mente Bar.ꝙ †quadruplex eſt tutela
à lege data.Quædam eſt quæ appellatur legitima dela
ta ex verbis & mente legis xij. tab. & illa eſt quæ de-
fertur agnatis,qui etiam vocantur ad hæreditatẽ impu
berũ.ſuprà de legi.agn.tut.in prin. Alia eſt quæ appel-
latur legitima,quia delata ex mente legis xij. tab. non
autẽ ex verbis:eiuſmodi eſt illa quæ defertur patronis,
qui non ſunt vocati ad tutelã libertorũ ex uerbis legis,
ſed ex mente legis,quæ eos vocauit ad hæreditatẽ , &
conſequenter ad tutelã,rõne commixti oneris cũ emo
lumento.& de hac loquitur ſupra de legi.patro.tut.Eſt
tertiò tutela quæ appellatur legitima, non quia proue-
nerit ex verbis aut ex mente legis xij.tabu. ſed ex ſola
interpretatione principum eiuſmodi eſt illa, quæ eſt de
lata parentibus in liberis emancipatis, qui erant l. xij.
tab. exclusi ab onere & iure tutelarum:ſed poſtquã no-
ua conſtitutio principum eos vocauit ad hæreditatem
liberorum,ſtricta ratione legis xij.tab. quæ illis defere
bat tutelã quibus & hæreditatẽ,detulit quoque parenti
bus tutelam liberorũ emancipatorũ. Eſt & quarta tute
la à l.delata,non ex verbis , neque ex mente legis xij.
tab.nec ẽt ex extenſione Iuriſconſultorum.quæ nõ fun
datur in emolumẽto ſuccedendi ſed in ſola fiducia cau-
ſata & coniunctione ſanguinis ; eiuſmodi eſt illa quæ
defertur fratri impuberi:eidem enim defertur non ſpe
hæreditatis,ſed ſola quadam fiducia coniunctionis ex
ſanguine:quæ tamen hodie eſt appellata legitima : eo
quia eſt prouiſum vt frater fratri ab inteſtato ſuccedat
etiam emancipato.auth.ceſſante.C.de legit . hære. an-
tea enim erat prohibitũ ꝙ frater fratri emancipato ſuc
cederet,ideo tunc ſola fiduciaria appellata . ita conclu-
dit Bar.in l.ſi frater C.de legit.tutoribus.

ADDITIONES

a No.ex tex.tituli de fiduciaria tutela.ex ver.quoniã,iun-
cta glo.ꝙ ea dicuntur percipi vel haberi iure hæreditario,
quæ habentur eo iure,quo defunctus habebat, quia hæres
cum defuncto eadẽ perſona cenſetur,nec ex perſona hære-
dis debet variatio induci ſucceſsionis.l.ii.§.ex his: ff.de ver.
obl.Facit ad id quod dicimus, ꝙ non imputatur hæredi lu-
crũ,quod fecit alia via quã iure hæreditario , vt ff. ad l. fal.l,
iij.& ideo licèt filius recipiat pecuniam vt faciat pacem de
morte defuncti patris,non propterea dicitur adire hæredita
tem,quia nõ facit iure hæreditario,ſed vindicta, ſecundum
Bar.in l.quæſitum.ff.de ſepul.viol.

b Aduerte in hoc ti.de fiduciario tuto. ad vnũ de quo ego
valde dubito.Nã vult hic Imperator, ꝙ ſi auus emancipat
nepotẽ ꝙ pater iſtius,nepotis poſt mortẽ aui efficitur fidu-
ciarius tutor,& tamẽ ſi ipſemet pater emancipat filium ſuũ
eſt legitimus tutor,vt ſupra tit.præcedenti.Non bene video
quæ poſſit eſſe ratio diuerſitatis,nec Doctor.ponunt . Niſi
dicas ꝙ illa ſit ratio, quia qñ patermet emancipat filiũ ſuũ,
ideo dicitur legitimus tutor,quia cum haberet eum in pote
ſtate pater ante emancipationem,certè nihil mirum ſi poſt
emancipationem habet eum & in tutelam legitimam vt hic
tex.verſi.quoniam.Sed quando nepos fuit emancipatus ab
auo,filius nunquam habuit iſtum nepotem in poteſtate,er-
go nec in tutelã legitimã,ſed fiduciariã præallega.verſ. quo
niã.Si iſta rõ eſt vera,ſequeretur ꝙ frater poſt mortem pa-
tris non ſit legitimus tutor fratris non emancipati , & ſic in
poteſtate retenti,quia nec ante mortem patris,nec poſt vn-
quã habuit fratrem in poteſtate,quod tamen eſt notoriè fal
ſum,& contra tit.ſupra de leg.agn tute.in prin. In veritate
iſta eſt periculoſa materia,& maximè circa rationẽ poſitam
hic in tex.in verſi.quoniã. Item aduerte quia videtur quòd
etiam quando nepos eſt emancipatus ab auo,pater iſtius ne
potis debeat dici legitimus tutor,ſicut quando ipſemet pa-
ter emancipauit,vt ſuprà titulo præcedenti . Nam ſi tene-
mus rationem,quam tenent omnes in tit.præced.& Bar.in
l.iij.§.fi.ff.de leg.tut.etiam quando ipſemet pater emanci-
pauit filium,dicitur legitimus tutor per extenſionẽ Iuriſcõ.
cũ pater emãcipans uocetur ad hæreditatẽ per ſenatuſcõſul
tũ,vt l.ij.§.obiicitur.ff.ad Tertul. Idẽ eſt quando nepos fuit
emancipatus ab auo, quia pater ſuccedit tali nepoti eman-

cipato

cipato per idem ſenatuſconſultum. d.§.obiicitur.qui § etiã loquitur quando nepos fuit emancipatus ab auo.& tex.clarus in l.æquiſsimum. ff.ad Tertul. Vltimo not.quòd vbi ſit mentio de legitima ætate, debet intelligi de ætate xxv.annorum.l.ſi.C.de his qui ueniam ætatis impetrarunt. Adde quòd idem eſt ſi dicatur,cum ſuæ ætatis erit,uel adoleuerit, uel cum in tutelam ſuam peruenerit:quia in omnibus in dubio intelligitur de ætate, quæ cadit in integrum reſtitutionem,ſcilicet xxv.annorum per l.cum filii.de lega.iii. Et idẽ ſi dicatur, cum res ſuas adminiſtrare poterit.l.ſi ff.de condi. & demon.Idem ſi dicatur, cum ad legitimum ſtatum peruenerit,l.ex his.C.quand.dies leg.ced.Sed quantùm ad tutelam finiendam intelligitur legitima ætas xij. vel xiiij. annorum.infra titu.i. §. impuberes. & vide Barto.in l.ſi cui.de leg.i.Et adde,quòd licèt minor non poſsit dari tutor à iudice, ut hic tamen à teſtatore poterit, vt titu.præcedenti. Et etiam poteſt eſſe. iudex de conſenſu partium. l. quidam conſulebat. ff. de re iudi. Et ſimiliter arbiter ita demum ſit maior xx. annis,quia ante non cogitur iudicare. l. cum leg. ff. de arb. de quo in l cum pretor.§.non omnes.ff.de iu.&c. Adde tamen,quòd legum doctori minori xxv.annis non datur in integrum reſtitutio.vt eſt gloſ. not. in l. profeſsio. C. de mu. patri, lib. x. ſi tamen in conſulto ſuſcipit cognitionem cauſæ reſtituitur.d.l.ii.ff.de arbi. Adde etiam quòd legitima probatio dicitur illa, quę ſit tribus modis, per teſtes, vel inſtrumenta,vel confeſsionem,alias non ita Bar. in l.licet Imperator. de legat. i. & not. in c.cum ad ſedem.de reſtitutio.ſpoliato.

b Fortè non eſſet ponere os in cœlum, intelligere iſtũ tex. not.ꝙ velit patrem eſſe fiduciarium tutorem filij ſui emancipati ab auo: quia imò eſt legitimus, vt infrà ſcribu: ſed qđ illa dictio, filiorum ſuorum,debet intelligi, filiorum, ſcilicet aui defuncti: & illa alternatiua, Vel, ſequens reſoluitur in expoſitiuam, id eſt, ponatur inter duo idem importantia iuxta gl.rub.ff.ſi ager vecti.vel emph. & fortè quod ita dicere & intelligere eſt minus periculoſum, quod etiam intelligit glo. hic in aliquibus libris, & iſta aliàs ſuſtinui in publica concluſione,& tunc credo quòd ſi ueritas.

c Atqui iſte uerſi.eſt multùm obſcurus, & non declaratur per doc. & nunquam eum intellexi niſi, nunc: Puto ꝙ eius mens ſit iſta. Imperator hic intendit aſsignare rationem diuerſitatis; quare mortuo patrono filij ſui ſunt legitimi tutores liberti pupilli: & tamen mortuo auo,filij aui non ſint legitimi fratrum ſuorum pupillorum. Et ratio eſt iſta, quia filius defuncti ſi non eſſet à uiuo patre emancipatus, poſt mortem ſuam ſui iuris efficeretur nec in fratrum poteſtatem recideret,ideoque nec in tutelam.libertus autem ſi ſeruus manſiſſet,eodem iure eſſet apud liberos domini hoc eſt dicere,ſi dominus non manumiſiſſet ſeruum, iſte ſeruus mãſiſſet apud filios domini in poteſtate, & conſequenter iſti ſi hij potuiſſent poſtea manumittere illum ſeruum, & ea iſta manumiſsione conſequi legitimam tutelam, per titu.ii.ſuprà præced.nimirum ergo ſi etiam per manumiſsionem factam a patre, filii ſuccedunt in legitima tutela, quam ipſi adepti fuiſſent ex propria manumiſsione: ſed ſi filius nõ eſſet emancipatus à patre, iſte non reincidiſſet in poteſtatem fratrum,& conſequenter fratres non potuiſſent eum emancipare, & conſequenter emancipando nacti non fuiſſent legitimam tutelam, ſed bene ex iure agnatorum. & hoc eſt quod vult dicere glo. hic paruula in uerb. tutela: nimirum ſi poſt mortem patris non ſuccedunt in legitima tutela: hinc eſt quòd cum ſecus ſit in patre, in filium eundemque nepotem emancipatum ab auo, quòd pater erit legitimus tutor filii emancipati ab auo, vt infrà ſcribo. & hæc eſt ueritas,lauda Deum,quia hoc non inuenies declaratum ab alio.

d Videtur mihi quòd ibi glo.teneat idem ꝙ hic: & idem ꝙ hic tenet glo.in l.neuter.ff.de tut. & cur.da.ab his. & gloſ.in §.furioſi.inſti.de curat. & in l. de creationibus. C. de epiſco. aud. Tamen contra iſtas gloſſ. facit tex.in l.generaliter. & in authen.presbyteros. ibi poſitã.C. de epiſ. & cleri. Sed dic, quòd dum ibi dicitur quòd curatores dantur a legibus, vel iure cognationis, intellige furioſis vel mentecaptis.d.§.furioſi.

e Glo. in verb. ſi liberi uult quòd frater fratris impuberis in poteſtate retenti,& ſic non emancipati, dicatur fiduciarius tutor. Videtur mihi quòd iſta glo. peſsime dicat. & miror quòd eam aliquis non reprehendat: quia imò eſt legitimus tutor nedum e a mente: ſed imò etiam ex verbis legis xii tabu.eo quia proximior agnatus, vt ſupra de legi. ang. tut. in prin.& eſt tex.in terminis qui de iure antiquo procedit in l.tutor.in princi. ff.ad Velleia. Et ſi dicis, eodem modo erit frater legitimus tutor fratris emancipati, quia licèt per emancipationem deſinat eſſe agnatus: tamen durat cognatus. §.admonendi.infrà de hæred.quę ab inteſt & uidiſti ſupra de legi.agna.tut.in ſi.& cognati ſunt legitimi tutores, vt vult Bar.in l.i.ff.de legi.tut.reprobata glo.ibi Potes dicere,ꝙ eſt uerum quod cognati ſunt tutores ſed non legitimi, qa nõ uocati ad ſucceſsionẽ ꝑ aliquã legẽ ciuilem ſed per edictum prætoris,ut vult Sali.in l.i.C.de legi.agn.tut.ut refert Ange.de Are.ſupra de legi. agna.tut. l prin. Et aduerte quia reperi poſtea iſtam glo.reprehẽdi hic per Nic.de Neap.poſt Pet.de Bella pert.eo modo quo dixi ſuprà in prin.

f Gloſſ. in uerb. ſororis quæ vult quòd frater ſit fratris emancipati legitimus tutor per interpretationem, male dicit,& communiter reprehenditur hic,quia cõtra hunc text. in uer. atqui. qui facit differentiam inter filium patroni & fratrem, & ſecundum glo. nulla eſſet differentia, quia filius patroni non dicitur legitimus tutor niſi per interpretationem,& ſic eſſet idem in eo quod in fratre emancipato,ꝙ eſt contra hunc tex. Et ad leg. aduerſus, dic, quòd frater non erat emancipatus, unde nimirum ſi eſt legitimus tutor, ut dixi ſuprà in gloſſ. in uerb. ſi liberi. & ita reſpondet hic Nico.de Neap.

g In gloſſ. in uerſi.atqui. Adde quòd iſta glo.iuncta cum tex. aſsignat rationem quare frater non dicatur legitimus tutor fratris, ſicut filius patroni eſt legitimus tutor liberti. & iſta ratio eſt clara, quia frater non eſſet recaſurus in poteſtatem alterius fratris. Secus in ſeruo, qui niſi eſſet manumiſſus, recidiſſet in poteſtatem filii patroni iuris hæreditarũ,quia filius dicitur hæres, & habere ſeruum in hæreditate,& in ſua poteſtate. Secundò nota rationem, quia pater non dicitur tutor legitimus filii ſui emancipati ab auo,cum hic filius mortuo auo ſi non fuiſſet emancipatus, fuiſſet recaſurus in patris poteſtatem filii patroni. Reſpondet gloſſ. quòd ratio eſt; quia filius non erat recaſurus in poteſtatem patris iure hæreditario, ſcilicet ex eo quòd eſſet hæres aui, ſed iure patriæ poteſtatis. Secus in ſeruo qui recideret in poteſtate filii patroni iure hæreditario: unde niſi fuiſſet hæres, ſeruus non fuiſſet in ſua poteſtate.

TITVLVS XX.

De Attilliano tutore.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: & modo: Suprà uiſum eſt de teſtamentaria tutela, & ſubſequenter de legitima: uerũ quia ceſſante teſtamẽtaria & legitima; eſt opus prouidere de datiua, ideo intitulauit de Attiliano tutore.*

1 *Vbi non eſt tutor, neque teſtamentarius, neque legitimus, eſt locus datiuo*
2 *Quandiu teſtamentaria tutela ſperatur, non eſt locus legitimæ.*
3 *Tutela teſtamentaria aditione hæreditatis confirmatur, & hæreditate non adita corruit*
4 *Nihil adhuc dicitur actum, cum aliquid ſupereſt agendum.*
5 *Statuta quibus diſponitur minorem non poſſe contrahere ſine conſenſu parentum, dicuntur pia.*
6 *Filius pupillus ſtatim mortuo patre eſt ſuus hæres nec eſt opus aditione hæreditatis.*
7 *Si à iudice datus fuerit tutor quòad uenerit conditio, uel dies teſtamentarij tutoris, ualet datio.*
8 *Tutor non poteſt dari ſub conditione extrinſeca, ſed bene ſub conditione intrinſeca.*
9 *Iudex maleficiorum poteſt interponere decretum tutelæ & curæ.*
10 *Tutor dari poteſt illi, qui eſt de iuriſdictione dantis.*
11 *Decretum quod interponitur uoluntariè ad actum ſolennizandum, poteſt interponi à iudice extraneo.*
12 *Quæ dicantur magne ſcꝫ parue facultates.*

SI cui nullus. Ceſſante teſtamenta-
rio et legitimo tutore,
locus eſt datiuo, qui olim a' certis ma-
giſtratibus creabatur: et ſi eius officiũ
ex mente teſtatoris uel caſualiter fue-
rat ſuſpenſum, interim ab ipſis magi-
ſtratibus tutor decernebatur, qui deſi-
nebat tutor eſſe teſtamentariç tutelæ impedimento ceſ-
a ſante.h.d. [a] Diuiditur in quatuor partes, prout quatuor
tempora deſcribit, quibus uarié tutor decerni conſueue-
rat. Secunda ibi, ſed ex his. tertia ibi, ſed hoc iure. quar-
ta ibi, nos autem. Prima ſubdiuiditur in tres. Nam in
prima loquitur, quando nullus omnino tutor erat da-
tus a' teſtatore pure', ſed eius officiũ erat caſualiter ſu-
ſpenſum. Secunda ibi incipit, et ſi ex teſtamen. Tertia
b ibi, item ſi pure'. [b] Ibi, fuerat, nec a' teſtatore datus, nec
a' lege. Ibi nanque probat qualiter illæ leges ſunt de-
1 letæ. † Not. primó, ceſſante teſtamentario uel legitimo
tutore, fieri locum datiuo. Item no. dato tutore in te-
ſtamento ex die uel conditione, pendente euentu diei
uel cõditionis locum fieri tutori datiuo. Sed dicét quiſ-
piam: ſi eſt agnatus, quare non ſit legitima, cùm legiti-
ma tutela ſit nobilior ipſa datiua, cum præferatur ex or-
2 dine titulorum? Reſpondetur, hoc ideo eſſe quia † quã-
diu teſtamentaria tutela ſperatur per aduẽtum diei uel
conditionis, aut alio quocũq; modo ceſſat legitima tu-
tela. l. ſi quis ſub conditione. de teſtamen. tutela. Ratio
rationis: nam eo módo tutelæ deferuntur, quo & hçre-
ditates, ſuprà de legi. patro. tut. ad fi. Sed ita eſt quòd in
hæreditatibus deferendis illa regula eſt ſtatuta, quòd
quandiu durat hæreditas ex teſtamento ſeu ſperatur,
ceſſat legitima ab inteſtato. l. quandiu. & l. uentre. ff.
c de acquir. hære. ergo ſic erit in propoſito. Item [c] not.
3 † tutelam teſtamentariam aditione hæreditatis confir-
mari, & hæreditate non adita corruere. l. ſi nemo. ff. de
d teſta. tut. [d] Item not. tutorem datum propter ſuſpen-
ſionem officij tutoris teſtamẽtarij ceſſante impedimẽ-
e to deſinere. [a] Item not. in verſ. ab hoſtibus quoq;: ꝙ
captura ſuſpendit officium tutelæ teſtamẽtariæ: & ideo
pendente tali ſuſpenſione, de datiuo tutore eſſe proui-
dendum. Not. ꝙ tutore ab hoſtibus reuerſo, recupera-
tur tutela poſtliminij. Not. in verb. ſed ex his. leges quæ
in aliquo deficiunt eſſe delendas, & ab uſu depellen-
4 das: † nihil enim dicitur eſſe actum, cũ aliquid ſupereſt
ad agendum: et qui in vno peccauit, facilé habetur om-
nium reus. l. penult. C. ad Syllania. iuncta l. Caſſius. ff.
de ſena. Item not. tutores poſſe dari a' prætore & prç
ſidibus, item a' magiſtratibus, ſi pupilli facultas quin-
f gentorum aureorũ quantitatem non excedat. [f] Item
not. tales tutores creatos teneri cauere rem pupilli ſal-
uam fore, tenentur & alia facere, de quibus gloſ. ordi. in
l. legitimos. ff. de legi. tuto. Item not. in uerb. impube-
res. eſſe æquum quod qui propter ætatis imbecillitatem
ſe tueri, defendere, & gubernare minimé poſſunt, alte-
5 rius authoritate regantur. Ideoque † ſtatuta locorum,
quibus diſponitur maiorem aut minorem non poſſe
obligari ſine conſenſu parentum aut uicinorum, dicun-
tur pia, & ſuper naturali æquitate fundata. Item no.
tutorem finita tutela teneri rationem reddere tutelç ſuç.
In fin. glo. ex literat. conſilium gloſ. non eſt bonum quia
non generale.. Nam licét procedat in pupillo maiore
infante, non tamen uendicat locum in pupillo in infan-
tia conſtituto: quia ille non poteſt prçtorem adire, &
eius hçreditatem paternam amplecti. d. l. ſi infanti. §. fi.
quare gloſſ. in l. ſi nemo. ff. de tut. dedit conſilium, quòd
hoc caſu detur curator, cuius authoritate hçreditas adea
tur. l. cum quidam. C. de admi. tut. quia adita hçredita-
g te tutela teſtamentaria confirmabitur. [g] Sed hoc conſi-
lium aperta ratione impugnatur: quia licét adoleſcens
cum authoritate curatoris adire poſsit hæreditatem. d. l.
cum quidam. non tamen poteſt pupillus adire hçredi-
tatem cum authoritate curatoris. l. cum in vna. §. tutor.
ff. de ap. vnde hæc cura decreta ad hunc ipſum actum
adeundi erit inutilis. Quare gloſſ. ubi ſupra dedit aliud
conſilium, ſcilicet ꝙ detur alius tutor, cuius authoritate
hæreditas adeatur, & ipſa adita tutela teſtamentaria cõ
firmatur. l. ſi impuberi. ff. de tut. & cur. da. ab his. l. ſi hæ-
reditas. de teſt. tut. & hic. Sed hoc conſilium uidetur du-
biũ, quia tutor ad binum actũ diſtinctum dari non po-
teſt. §. 1. ſupra qui dari tut. poſ. Vnde inuenio Dyn. Bald.
& Bar. & communiter ſcribentes dicere, non eſſe opus
6 ut de modo adeundi hçreditatem prouideatur, quia † fi-
lius pupillus ſtatim mortuo patre eſt ſuus hæres patri,
ita ꝙ nõ eſt opus hçreditatis aditione, cuius uirtute ef-
ficiatur hæres: nam tantum operatur illa ſuitas in filio
inſtituto quantum realis aditio in extraneo. l. in ſuis. ff.
de lib. & poſth. §. poſthumi. infra de hçre. quç ab inteſt.
defe. Sed contra prçdicta dixerit aliquis. Nam licet de
iure ciuili filius ſit ſuus hçres patri tamen ex quo ipſi fi-
lio iure prætorio eſt delata poteſtas abſtinendi, & ſic
poteſt abſtinere, & redactus eſt ad qualitatem extra-
neorum. l. nam nec emãcipatus. de leg. primo. §. ſed his.
infra de hçred. qual. & differ. ergo iſta ſuitas uelut vul-
nerata per prætorẽ nihil debet operari. Sol. dupliciter.
Vno modo ſecundum communem opin. reſpondetur,
ꝙ ſuitas ueluti vulnerata, eſt ſublata per prætorem in
his caſibus, in quibus eſt utile filio ut non ſit hæres pa-
tri, quo fit ut non teneatur creditoribus hçreditarijs. Sed
in his in quibus eſt utile non ſublatam, ut eſt quod tu-
telæ teſtamentariæ confirmentur, libertates & tabulæ
pupillares non dicuntur eſſe ſublatæ. l. ſi filius qui pa-
tri. de vulg. & pupilla. l. filius qui ſe paterna. & l. Iulia.
de acquiren. hçred. cum ſimilib. Vel aliter reſpondetur
ut alias diſputando dixi, quod prçtor per beneficium
abſtinendi non vulnerauerit ſeruitutem, ſed neceſsitatẽ.
d. l. nam nec emancipatus. & d. §. ſed his, ubi dicam la-
te. Cũ ergo ſuitas illæſa remaneat a prætore operatur
ſuos effectus. Ad iſtum text. reſpondent Doct. ꝙ ideo
hæc ſuitas non confirmauit teſtamentariam tutelam,
quia fuit vulnerata a teſtatore per dationem cohæredis
extranei. l. apud Iul. §. i. ff. ad Treb. l. ſi filius hæres. ff. de
lib. & poſth. iuncta l. ſi Titio & Meuio. §. Iul. ff. de lega.
h ij. In fin. gloſ. in verb. conditio. [h] Ego puto, † ꝙ ſi hoc
7 caſu datus fuiſſet tutor a iudice, quoad uenerit dies uel
conditio teſtamentarij tutoris, quod ualeret huiuſmodi
i decretum: [i] quia expreſsio eorum quæ tacite inſunt, ni-
hil prçiudicat. l. iij. de legibus. Non obſtat regula iuris,
8 actus, quia fateor palam † non poſſe dari tutorem ſub
conditione extrinſeca, ſed ſub cõditione intrinſeca: quia
iudicium decretaq; trahunt ſecum executionem ut eſt
decretum tutelæ uel curæ, quæ non poſſunt ſuſpendi in
diem, uel in conditionem, quia ſuſpenſio contraria eſt
executioni. d. l. actus. Sed ſub cõditione intrinſeca pro-
ueniente ex natura rei poteſt bene dari, ut hic, & l. mu-
to. §. ſi ſub conditione. ff. de tutel. In fin. glo. in verbo,
9 præfectus. colligitis ſingulariter ſecundum Bal. ꝙ † iu-
dex maleficiorum qui habet tractare ſolum negotia
criminalia. l. ſolemus. §. latrunculator. ff. de iudi. poterit
interponere decretum & tutelæ & curæ: quod eſt ſin-
k gulare, ſi uerum eſt, non diſputo nunc. [k] In gloſſ.
10 crearent, ibi, diuus. no. † dari poſſe tutorem illi, qui eſt
l de iuriſdictione [l] dantis, uel ratione originis, uel ratio-
ne domicilij, uel ratione poſſeſsionum: & in hoc omnes
concordant. & hoc tenuit gloſſ. hic, & in l. vnica. C. vbi
pe. tut. pro qua eſt l. pupillo. ff. de tut. & cura. da. ab his.
ſed contra communiter tenent Docto. duplici ratione:
quia tutor datur perſonæ, ergo res non ſunt conſiderã-
dæ. probatur in l. in copulandis. C. de nupt. & hçc ſentẽ-
tia eſt bona, per l. magis puto. §. illud quçri poteſt. de re-
bus eorum. Secundo mouentur per leg. propter litem.
§. fin.

§.fin.et per legem non ſolum.§.teſtamento.ff.de excuſatione tutorum per l.fin.C.eodem titulo. Et ſi dixeris, qualiter igitur gubernabuntur bona, quæ ſunt in alieno territorio? dicunt Doctores ꝙ gubernabuntur per curatorem, qui poteſt dari rebus. allegant legem iuriſperitos.§.cum oriundus.de excuſa.tuto. iuncta l. in copulandis.C.de nuptijs. Ad legem vnicam & ad l.pupillo, facile reſpondent, quod loquuntur in caſu quo pupillus habeat domicilium in loco in quo ſint bona conſtituta. 21 Illud tamen nota, ꝙ † decretum, quod interponitur uoluntarie ad actum ſolennizandum, poteſt interponi a iudice extraneo. gloeſt ordin.in l.etiam.§.fi. de manu. vin. Barto.in l.i.ad fi.ff.de tuto.& cura.da.ab his. In glo.iuſſu.ibi, §. & hic dicitur. Sed cum hodie datio tutoris competat iure magiſtratus, ut hic. §. nos autem. uideretur quod cuicunq; habenti iuriſdictionem poſſet delegari.d.l.i.de officio eius. Docto.tenent gloſ. indiſtincte, per hunc text.§.nos autem. quia licet competat iure magiſtratus, non permittitur abſolute, ſed ita demum ſi delegetur habenti iuriſdictionem, ut hoc tex. Ex quo nota limitationem ad illam regulam, ꝙ ea quę competunt iure magiſtratus, poſſunt delegari. Verum eſt, niſi lex exigat iuriſdictionem in delegato, quia tunc non habenti iuriſdictionem non poſſet delegari. In fi. glo. Hęc gl. uerum loquitur quo ad materiam propo- 22 ſitam. alias † appellantur magnæ facultates & paruæ ſecundum qualitatem & conditionem perſonarum, vt dixi in §.licet, in glo.egentes, ſupra ex quib.cau.manu. non poſſ. & facit glo.in l.illicitas.§.ne potentiores.ff.de m offic.præſ. Glo.in verb.ſolidos. m In fi.glo. in ver- n bo, periculo.dicite vt dicam in d.§.fi. Gloſſ.in verbo o poſt pubertatem. n Glo.in verb.iudicio. o

ADDITIONES.

a Vel ſic, in tutela ſuſcipienda primò præcedit tutor teſtamentarius deinde legitimus, de quibus in titu.præcedentibus, deinde eſt locus tutori datiuo, ſiue per inquiſitionem dato, de quo in hoc titu.

b Præmitte ꝙ in vrbe Romana erant duo prętores, vnus vrbanus, & alter peregrinus, vt ſcribo poſt Bart. in l.nec apud. C.de hære.inſti. Item præmitte, qui dicantur tribuni, vt declarat Iuriſconſultus in l.ij.§.iiſdem.ff.de ori.iur. Item præmitte, quæ dicatur prouincia, quæ ciuitas, ut ſcribo poſt Bart. in l.j.§.ſine autem.ff. de ope.no.nun.

c Et ideo, quia reſultat quædam perplexitas qñ pupillus eſt hęres inſtitutus, & eidem eſt datus tutor non poteſt eſſe niſi adeatur hæreditas nec pupillus poteſt adire niſi cum authoritate tutoris.§ neq; tamen.infra tit.j.iſto interim datur Atilianus tutor, cuius authoritate adibit, ut hic. Vel poteſt pupillus adire authoritate iudicis, qui ſupplebit defectum, ut hic in glo.in ver.extiterit.& facit l.ſi infanti.C. de iure deli. & l.bonorum.C.qui admi.ad bon.poſſ.licèt Bart.teneat oppoſitum in d.l.ſi nemo. dicens quòd ſuitas ſola eſt ſufficiens ut operetur confirmationem tutelę & tabularum pupilli: ſed tamen præcedens opinio eſt tutior & ſeruatur. & vide Specul in tit.de tutore.in prin.

d Not.etiam ex tex. ibi, ſi ei nullus. quòd ita demum peruenitur ad tutorem datiuum, ſi nullus exiſtat teſtamentarius ſiue legitimus, ut in gloſſ. Et aduerte, quòd ſi plures eſſent legitimi & vnus moriatur, uel cadat a tutela, loco eius non daretur tutor datiuus ſed alij legitimi ſuperſtites ſolùm remanerent tutores.l.iij.§.ſed ſi aliquid.ff.de legit.tuto. Sed ſi eſſent plures teſtamentarij, vno decedente ſubrogaretur alius datiuus loco eius. l.ſi quis ſub conditione.§ ſi. ff.de teſta.tut. Si autem ſi vnus ſolus teſtamentarius tutor, qui deſinat eſſe tutor, an ſuccedat legitimus uel datiuus? Dic, ſi deſiit quia excuſatus uel remotus, tunc eſt locus datiuo, quia iudex hoc agit ut alius detur. d.l. ſi quis ſub conditione.verſi. ſed ſi ſemel. Si uerò morte, tunc ſuccedit legitimus.d.l.ſi quis.verſic. ſi tutor.

e Nota etiam ex hoc ver.iuncta glo.in verbo, iuriſdictionis & gloſſ. in l. etiam.ff. de tutelis. quòd ad hoc ut ualeat datio tutoris facta à iudice, requiritur ꝙ tam pupillus quàm tutor datus, ſit ſubiectus iuriſdictioni iudicis dantis. Et in tribus locis poteſt pupillus petere tutorem, ut hic in gloſ.in verbo, ſuam, ſcilicet in loco originis, in loco domicilij, & in loco vbi habet bona. Nam iudex illius loci in quo habet bona, poteſt dare curatorem illis bonis, vel etiam tutorē dare vniuerſitati bonorum: quia certis bonis dari non poteſt, ut l.eum qui certarum.ff.de teſta tute.& dixi ſuprà, qui dari tut.poſſ.§.certe. et ſi nō inueniatur idoneus in iuriſdictione in qua eſt pupillus, requiritur in ciuitate ibi magis propinqua l.diuus.ff.de tut & cura.da.ab his. Poteſt etiam pupillus conſtituere inſolitum domicilium in aliena iuriſdictione, ut ibi tutorem habeat, ſecundum Bar.in l.j.ff.de tu.& cur.da.ab his. Sed an comitatiuus poſſit dari tutor ciui? dic ꝙ ſic.d.l.etiam.ff.de tutelis.ſecundum lecturam glo.

f Tunc tutoris datio competit iure magiſtratus, ſi facultates pupilli non aſcendunt ultra quingentos ſolidos: ſed ſi aſcendunt ultra, eſt mixti imperij, & eſt ſpeciale quòd delegatur.l.mutuo.§.tutoris datio ff.de tut. & ibi glo.

g Item poteſt dari tutor etiam die feriata in honorem Dei, cùm hoc ſpectet ad pietatem. Vbi uerò datur cum inquiſitione, tunc iudex debet ſedere. Bart in l.nec mandante.ff. de tut.& cura.da.ab his. & in l.ij.ff. de ferijs. Nam & in actibus iudiciarijs qui ueniunt expediendi etiam diebus feriatis, de quibus in dicta l. ij. debet iudex ſedere. l.ij.§.confeſtim.ibi, hinc rei ſedentis.ff.ad Tertull.& l.iiij.§.hoc autem iudicium. ff.de dam. infect.

h Nota ex hac glo.in ver.conditio, ꝙ à iudice poteſt dari tutor ſub conditione tacita, licet non ſub expreſſa.& ſic not. limitationem ad l.actus legitimi.ut intelligatur quando actus ſuſpenderetur per conditionem extrinſecam & expreſſam: ſecus per conditionem tacitam, ut hic.

i An decretum poſſit interponi à iudice non ſuo, ita ut ualeat uel ne. Adde, ꝙ tale decretum pōt interponi die feriata etiam in honorem Dei: & ſic illa die poteſt dari tutor: niſi ueniret dandus talis tutor cum inquiſitione, quia tunc illa die feriata non poſſet eo caſu iudex ſedere pro tribunali: de quo per Bar.in l.nec mandante.ff.de tu.& cura.da.ab his. & in l. ij.ff.de ferijs. nam in actibus iudiciarijs qui poſſunt fieri diebus feriatis, qui habentur in d.l.ij. iudex ſedet pro tribunali.l.ij.§.confeſtim.ad Ter.& l.iiij.§.hoc autem.ff. de dam.inf.

k Sed ad iſtum text.pōt rñderi ut hic per Angel.de Aret. in prin. ꝙ imò præfectus vrbis habet et cognitionem in ciuilibus, ut l.i.§.cura carnis.& §.quoties.& l.iii.ff.de off.pręf.vrb. Et ſic dum glo.vult ꝙ ad præfectum vrbis non ſpectant cognitiones ciuiles, malè dicit, quia contra d.§. cura carnis.

l Eſt tamē caſus ſingularis, in quo iudex qui non habet pupillum in iuriſdictione ſua, poteſt ſibi dare tutorem, quando lis uertitur coràm eo, in l.ſi.§.j.C.de admi.tut. Et dum glo. hic facit mentionē de domicilio, quo contrahetur domiciliū uide tex.notab.in l.eius qui.ſa.ij.§.ſi.ff.ad muni.& in l.ciues. C.de incolis.lib.x.text.notab.iuncta glo. in l.ij.in eo. tit.C. de incol.lib.x. Et dum glo.dicit de domicilio, puto ꝙ ratione ſolius domicilij non poſſit dari tutor, niſi et ibi habeat maiorem partē ſuarum fortunarū, ut et tenet gloſſ. in d.l.j. C.ubi pet.tut.& Ang.de Aret.hic. Et hoc teneo nō per rōnem glo. in d.l.j.ſed quia impoſsibile eſt ꝙ pupillus conſtituat domicilium niſi re ipſa, id eſt, ſtando in loco ubi habet maiorem partem fortunarum ſuarum: ergo impoſſibile eſt ꝙ habeat domicilium ſine fortunis. Et alios modus conſtituendi domicilium per pupillum, quem ponit Bart.in d.l.j.C. ubi pet. tut.& in l. ij.in ſuff.de tut.& cura.da.ab his. non placet mihi, ſcilicet ꝙ conſtituant domiciliū ad iſtum actum, tantum ſcilicet dationis tutoris: nam impoſſibile eſt ꝙ ad vnū actū tm conſtituatur domicilium cum ſinito, illo actu intendat non habere ibi domicilium, contra l.ciues. C.de incolis. lib. x. & contra tex.notab.in l.ij.iuncta glo. C.eo.tit.de inco.lib.x.

m No.ex gl.in ver.ſolidos, id eſt, aureos, qđ ubi moneta per ſtatutum eſt diffinita, & ſi reperiatur ſtatutum loquens de moneta ſimpliciter, intelligitur ſecundum monetam præfinitam in præcedenti ſtatuto, & non de moneta legali: ut hic dicitur de ſolidis, qui declarantur pro aureis, ſecundum aliam legē de quo uide in l.quicūq;.C.de ſer.fug. Inter contrahentes autem appellatione aureorum intelligitur ſ.dm cōem curſum regionis ſecundum Bar.in l.vbi aut.ff.de verb. oblig.& ſi multiplex & diuerſus eſt curſus in regione nummorum, ſiue aureorum, dic ut per eum in l.ſ.au.de ſolu.

n In glo.in uerbo, poſt pubertatem.quæ ſit ratio diuerſita-
tis quare actio tutelæ non naſcatur durante tutela, ſed aliæ
actiones ſic, ſed non exercētur: dic ſecundum Bal. in l.j.in
pen.col.C.ut act ab hære. quia actio tutelæ eſt generalis,vn
de non naſcitur ſæpius per ſingulas cauſas? quia ſufficit ſe-
mel naſci: & non interuenitur actio tutelæ niſi generalis.
Sed actio negotiorum geſtorum inuenitur generalis & ſpe-
cialis, & ideo licet non naſcatur generalis durante tutela,
quia alia non poteſt compleri, oritur tamen ſpecialis in ſin-
gulis cauſis,ut l.ij.C.de admi. tut.

o In glo.in uerb.iudicio. quæ ſit ratio diuerſitatis, ꝙ inten-
tata actione tutelæ denegetur actio de rationibus diſtrahen-
dis,& econtra, & tamen intentata actione tutelæ non dene-
gatur actio furti,uel econtra. Tex.uidetur aſsignare rationē
diuerſitatis in d.l.i.§.in tutela.ff. de tutel.& rat. diſtrah ſed
per uerba multū intricata & obſcura: & ibi multum laborat
Nico.de Neapo. Sed tu uide claram rationem, quam ponit
glo.no.in l.tutorea.§.j.in uerb. hac actione.ff. de adm.tuto.

TITVLVS XXI.

De authoritate tutorum.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de teſtamentaria, legitima, & datiua tutela: uerùm quia parum ualeret decretum tutele niſi eidem eſſet tributa authoritas.argu.in l.ij. poſt origi nem ff.de ori.iur. ideo de ea tractaturus intitulauit de authoritate tutorum.

1 *Pupillaris ætas facit claudicare contractum ſine tutore geſtum.*
2 *Authoritas tutoris eſt in ipſo actu interponenda,et in pſentia tutoris.*
3 *In actu proprio nemo poteſt authoritatem impartiri.*
4 *Regulariter non poteſt contrahi cum pupillo ſine tutoris authoritate.*
5 *Quomodo pupillus poſsit obligari*
6 *Hæres in adeunda hæreditate fingitur eadem perſona cum defuncto.*
7 *An pupillus poſsit adire hæreditatem etiam lucroſam ſine tutoris authoritate .*
8 *Pupillus regulariter non poteſt eſſe in iudicio tam ciuili quàm criminali ſine tutoris authoritate.*
9 *Quid ſit poſſeſsio momentanea,& quare dicatur momentanea.*
10 *A ſententia lata ſuper momentanea poſſeſsione non apellatur.*
11 *Pupillus de matrimonio ſuo uiolato accuſari non poteſt , quia matrimonium contrahere non poteſt.*
12 *Authoritas tutoris poſt modicum tempus interueniens ,tantum operatur,quantum ſi in ipſo negotio interueniſſet*
13 *Differentia eſt inter mandatum & iuſſum ex una parte , & authoritatem & conſenſum ſiue ratihabitationem ex altera.*
14 *Leges non ſunt impoſita uerbis , ſed ſententia.*
15 *Durante tutela non poteſt actio tutela intentari.*
16 *An tutor & curator poſsint durante tutela uel cura conueniri & primò dicitur de tutore,ſecundo de curatore .*
17 *An is cuius res poſsidetur à pupillo & poteſt uendicari poſsit decerni & dari tutor pupillo.*
18. *Quis ſtatus poteſt iudex in cauſa propria .*

AVthoritas autem In negotio in quo verſatur
merus fauor pupilli , tutoris authoritas
non eſt neceſſaria. Fallit in aditione hæ-
reditatis . In eo uero in quo uerſatur de-
trimentum pupilli, neceſſe eſt idem tu-
tori authorizari, quo deficiente pupilla
a ris ætas facit claudicare contractum.h.d. [a] Diuiditur in
ſeptem partes.Nam in prima ponit dictum bimembre.
In ſecunda illud declarat . In tertia ponit rationem . In
quarta ponit illationem . In quinta ponit remotionem.
In ſexta declarat qualiter tutoris authoritas ſit interpo-
nenda.In ſeptima decidit dubium circa materiam.Secū
da ibi,ut ecce,tertia ibi,namque placuit,quarta ibi,vnde
in his,quinta ibi,neque tamen. ſexta ibi,tutor autem.ſe-
ptima ibi,ſi autē inter tutorē. Nota.primo',quę dicta
ſunt in prima parte ſummarij,quòd in his in quibus uer
ſatur fauor pupilli,non eſt opus interuentus tutoris.Ra-
tio,quia hoc caſu ceſſat cauſa finalis decreti tutoris: de-
cernitur.n.tutor in hunc finē, ne imbecilitate ætatis, pu-
b pilli ferant prœiuditiū.§.impuberes.ſupra ti.i. [b] Itē no.
ꝙ ubi tractatur de prœiuditio pupillorū, eſt neceſſe tuto
c rē interuenire ut actus teneat. [c] Item no.ꝙ † pupillaris
1 ætas facit claudicare [d] contractū geſtū ſine tutore.cōcor.
d l.Iul.§.ſine pupillo.ff.de ac.emp. Not.in uerſ.neque [e]
e non poſſe, pupillū hæreditatē mere lucroſam adire,nec
ſuſcipere iure ciuili,uel prętorio,ſine authoritate tutoris.
a Rōnem uobis ſtatim dicam. No.in §.tutor.† eſſe inter
ponendam authoritatē in ipſo actu per perſonā tutoris,
non per procuratorem, nō per epiſtolam aut nuntium.
Ratio, quia præſentia tutoris & amicorum circumſcri-
bit in dubio dolū & metū.l. trāſactiones.C. de tranſac.
Not.quòd ubi exagitāda eſt lis inter tutorē & pupil-
f lū,decernēdus eſt curator pupillo [f].Finaliter no.† in actu
3 proprio,[g] neminē poſſe authoritatē impartiri,concor.l.
g prętor.ff.de tut.& cur.da.ab his.Vnde Cācellarius hu-
ius ſtudij non poſſet in hoc ſtudio cōuentuari,quia ſibi-
ipſi authoritatē minime interponere pōt. In fi.gloſ.in
ver.authoritas.no.quòd ille qui promittit aliquid alicui
uidetē in dubio gerere actū ſibi præiudicialē. Ideoq; ꝓ-
be ſtatuta prouidet, quòd mulier nō poſsit aliquid ꝓ-
mittere ſine authoritate parentū, quia uеriſimile eſt ꝙ
hmōi promiſsiones præiudiciū inferant, ut hic. In glo.
4 obligatur.ibi, proximus.dicite,quòd † regulariter con-
trahi cū pupillo nō pōt ſine authoritate tutoris, tū quia
ſuadet imbecillitas ętatis,tū ēt quia hoc ſuadet culpa cō-
trahentis, quia cū eo nō adhibito tutore cōtraxerit. arg.
in l.certi conditio.§.quoniā.ff.ſi cer.pe. In fi.gl.ſi quæ
5 † an pupillus poſsit obligari necne, ◦ diſtinguite breui-
a ter aut loquimur in infante aut in proximo infantię, &
tūc talis nō obligat ciuiliter nec naturaliter.l.i.§. pen.ff.
de ac.& obli.§.pupillus.ver.ꝙ diximus, infra de inutil.
ſtip.Rō,quia in tali infante deficit materia ex qua cauſa
tur obligatio,hoc eſt,conſenſus.l.cū amplius.§.is natura
debet.ff.de reg.iu.& l.pupillū.l.& Stichū.§.naturalis.ff.
de ſol. Aut loquimur in proximo pubertati,& tunc aut
promittit tutori ſuo, & tunc non obligatur nec naturali
ter nec ciuiliter.l.pupillus.ff.eo; Ratio , quia lex reſiſtit
huic actui,vnde utraq; obligatio impeditur oriri.l.cum
lex.de fideiuſ.l ſi nō ſort.ff.de cond. inde.habuit.n.lex
ꝓ iniquo, quòd tutor , qui deberet pcauere ne pupillus
alteri obligetur,patiat illū ſibi obligari. arg. in l.alnius.
ff.ſi ſer.uēdi.& in l.an ubi.C.de in lit.dan.tut.Aut ꝓmit
tit alteri quam tutori, & tunc ſi ſine tutore obligatur na
turaliter tātū.l.f.in fi.ff.de noua.ſi cū tutoris authoritate
obligat naturaliter & ciuiliter,ſed lęſus in integrū reſti-
tuit,toto tit.ff.de mino.Fallunt ſupradicta in duplici ca-
ſu.Primo', qn̄ pupillus ex cōtractu eſſet locupletior fa
ctus.l.in pupillo.de ſol.& l.iij.ff.cōmo. quia tunc obli-
h garet naturaliter & ciuiliter [h]:Fallit ſcḋo', qn̄ cōtractus
emanaret ſup re nō alienabili,quia tūc nō ualeret cōtra
ctus ēt cū authoritate tutoris, niſi iudicis decretū iterpo
nat.l.ſi quidē.et l.ſi p̄dium.C.de prǽd.minor.Aut loquī
mur in maiore,pupillo, ſed minore xxv.an. & ſi quidē
nullū habet curatorē, obligatur naturaliter & ciuiliter,
ſed lęſus reſtituitur.l.nam.& poſtea.§. ſi minor.ff.de iu-
reiu. Aut habet curatorē,& tūc ſcḋm cōem opi. promit
tens ſine curatore obligatur naturaliter:abſurdū.n.uide
i tur dixit Bart. pupillū ſine tutore naturaliter [i] obligari,
non aūt adultum ſine curatore.Cui ſn̄ię non ob.l.ſi cu-
ratorē haben.C.de in integ.reſt.mino. allegata ꝑ tenē-
tes contrarium:quia fateor ꝙ minor habens curatorem
ęquiparatur furioſo quo ad tollendā efficaciā cōtractus
quia quēadmodum contractus initus cū furioſo effica-
citer nō tenet ita nec initus cū adulto habēte curatorē,
ſi curator nō interuenerit : quo autē ad cauſandā obli-
gationē naturalē nequaquā quia tō furioſus nō obligat
naturaliter,ꝙ caret ſenſu & intellectu,adultus uero ne-

 quaquam.

quaquam. Non ob. ſecundo, quòd iudex dando cura-
torē uideatur interdicere bonis, & per conſequens adul
tū non obligari naturaliter. l. is. cui bonis. de verb. obli.
quia rñdet ꝙ non datur curator vt bonis interdicatur,
ſed vt tollatur quoddā uelamentū & iuris ciuilis effica-
cia, ut dixit Bal. Aut loquimur in maiore xxv. an. & il-
le obligatur efficaciter, nec læſus reſtituitur, de quibus
eſt glo. ordi. l. i. ff. de noua. & dicatis ut ibi. In fi. glo. in
6 uer. hæreditatē. † Nā cū hæres in adeunda hæreditate
fingatur eadē perſona cū defuncto, dr̃ ſuccedere in vni
uerſum ius defuncti; q̃ fictio ideo ē repta, dicebat p̃ce-
ptor meus, ꝙ obligationes fundatæ in pſona defuncti,
nec in heredē trāſibant, quia accidentia nō migrāt de ſu
biecto in ſubiectū. proinde igitur ſtatutū fuit vt hæres
fingatur eadē perſona cū defuncto, vt actiones & obli
gationes nō pereāt. In fin. glo. in uerb. tutoris, quia aliq
ſunt claræ. ſed quare igitur adultus pōt adire cū authori-
tate curatoris? l. cū quidā. C. de admi. tut. Sol. ideo pōt,
quia curator daf adulto iure ordinario, pupillo uero iu-
re extraordinario. & hæc eſt glo. ordi. in d. l. cū quidam.
In gl. vllū damnū. Pro expeditione p̃mitto duplicē eſſe
literā in hoc. §. Prima eſt, ne pupillus vllū dānū habeat:
& hæc eſt cōior ſcḋm oēs ſcḋm quā eſt caſus ꝑ gl. ꝙ pu
pillus hereditatē quantūcūq; lucroſā, ſine tutoris autho
k ritate adire non poſsit. k Alia litera eſt, nec vllū dānū
habeat: ſcḋm quā eſſet hic caſus, ꝙ pupillus hæreditatē
lucroſam adire poſſet ſine tutoris authoritate, ſed tñ ſibi
poſtea competet reſtitutio in integrum, ſi ſibi damnoſa
appareret. Verūtñ prima litera in qua habetur, vllū dā
nū habeat, cōior eſt, ut ſupra dixi. Pro expeditione ta-
7 mē huius articuli, † nunquid pupillus poſsit hæreditatē
l adire, l licet lucroſam, ſine authoritate tutoris, uariæ ſunt
opiniones. Prima eſt opinio glo. ꝙ non: & rōnem aſsi-
gnat ne ſumptibus & litibus vexetur. Alij fuerunt in
alia ſnīa, diſtinguentes inter hæreditatem opulentā ex
vna parte. Nam primo caſu qñ defertur hæreditas pu
pillo opulenta, tunc dicunt iſti, pupillū adire poſſe ſine
authoritate tutoris. In hæreditate aūt lucroſa ſiue locu-
plete ſecus. Mouentur iſti: quia ꝓprie hæreditas opulē-
ta dicitur illa, quæ affert opes ſine incommodo aliquo
hereditas aūt lucroſa & locuples eſt ille, q̃ affert opes &
incommodū ſimul. Adducunt iſti pro ſe glo. ſingularē.
& not. in l. ſi quis mihi bona. §. i. ff. de acqui. hær. ubi gl.
facit differētiam inter hæreditatem opulētā ex una par-
te, & lucroſam ſiue locupletē ex alia parte: pro qua ſen
tentia uidetur caſus in l. i. ff. de of. ꝓcu. Ceſ. In contrariū
tamen eſt communis ſententia Doct. ꝙ nullo vnquam
caſu, ſiue dicatur opulenta, ſiue locuplex, ſiue lucroſa,
poſsit pupillus adire ſine tutoris authoritate, ut plenè
habetur maxime per Bal. in l. ꝙ fauore. C. de legi. per
Bar. & alios in l. more. cum l. ſeq. ff. de acqui. hær. Mouē
tur ipſi primo per tex. hic, ibi, q̄uis ſit lucroſa. Secundo
mouentur, quia cōiter omnis hæreditas affert commo-
dū & incōmodū ſimul: quia hereditas eſt nomen iuris,
tribuens iura hereditaria tā cū cōmodo quā ſine cōmo
do. l. hæreditas. de uerb. ſign. l. hæreditatē. ff. manda. &
licet aliquo ſpeciali caſu poſſet reperiri aliqua hereditas
ſine incommodo, tñ quia regula eſt in oppoſitū, lex nō
ſe extendit ad illū ſpecialē caſum. l. nā ad ea. ff. de legi.
Aſsignat rationē Bal. in d. l. ꝙ fauore. ꝙ diſpoſitio huius
§. eſt inuenta quodam iure naturali propter imbecillita
tem conſilij huius pupilli: nihil mirum igitur ſi ipſe pu-
pillus tali formæ introductæ nō poſsit renunciare. argu.
optimū in l. fi. C. de teſta. mili. Eſt alia ratio ſatis vrgēs.
Nam more Romano pupillus ſine authoritate tutoris
nullo mō pōt obligari. l. more. cū l. ſeq. ubi caſus ſupra
alle. Sed ſi concederemus pupillū poſſe adire hereditatē
ſine authoritate tutoris, eſſet neceſſario fatendū fieri ip-
ſum actum ad obligandum. Et ſi diceres, in quo debet
obligari pupillus ſi non ſubſunt onera hæreditaria? Re-
ſpondeo prout dicit Sal. in d. l. ꝙ fauore. quia obligatur
ſaltem ad ſepeliendum ipſum defunctum, ſi non ſubſit
alia obligatio. l. ſi quis ſepulchrum. §. funus. ff. de relig.
& ſumpt. fun. Timore ergo huius obligationis, quæ eſt
contra iuris diſpoſitionem, vt d. l. tutore. impeditur pu-
pillus adire hæreditatem quantūcunq; lucroſam. Memi
ni alias uidiſſe aliā rōnē a clariſsimo D. Petro, ꝙ ea rō-
ne pupillus impeditur adire hereditatem ſine authorita
te tutoris, quia non intelligit cauſam adeundæ heredita-
tis. Nam vt quis poſsit adire hereditatē ſibi delatam, eſt
neceſſe ſe ipſum intelligere cauſam ex qua deferatur ſi-
bi hæreditas, ſcilicet, utrum ex teſtamento, uel abinteſta
to vtrum tanquam agnatus uel cognatus. l. is qui hæres
ff. de acquir. hære. ſed pupillus nullo modo pōt diſcerne
re cauſam ſibi delatæ hæreditatis, quia talis ætas nec ſci-
re nec diſcernere pōt. l. pupillus ſi ſari. ff. de acquir. here.
ergo non poterit adire hæreditatē ſine authoritate tuto-
m ris. m Ideo tutor ſibi datur, ut ſuppleat iudicium ipſius
pupilli. l. quāuis. §. infans, cum ſimi. ff. de acquir. poſſ. &
hæc ratio uidetur urgantior, cæteris. & hæc ſententia tan-
quam uerior, & in diſputando & in iudicando tenenda
eſſet, maxime per textū noſtrū, qui uiolari minime po-
teſt. Nec ob. differentia quam facit glo. in d. l. ſi quis mi-
n hi bona. inter opulentā. etc. n quia talis differētia eſt nul
la, & iō etc. vulgata l. illā. C. de colat. Nec etiam ob. ꝙ ſi
nulla ſit in hæreditate obligatio, pupillus nullum dam-
nū ſuſtineat: quia imo ſaltem de facto poſſet uerſari. &
hanc rōnem ſenſit Iuriſconſultus in d. l. minoribus. ff. de
mino. Nō obſt. l. i. ff. de offi. procu. Ceſ. quia loquitur in
procuratore Cæſaris, nos autē in pupillo: & nō eſt æque
potens priuilegium Cæſaris uel fiſci, quantū priuilegiū
ipſius pupilli. l. uerum. in. fi. ff. de minor. & l. ſi tutor. &
l. i. & ij. C. de ſer. pign. da. ma. Ex his remanet expeditus
8 iſte articulus. Ibi. clarum. Ex hac glo. habetis, † ꝙ pupil
lus regulariter non pōt eſſe ī iudicio nec ciuili nec crimi
o nali ſine authoritate tutoris ſui. o & eſt ratio, quæ po-
nitur in tex. ne ullum dānum habeat. Idē intelligatis in
adulto curatorem habente. Nam adultus curatorem ha
bens fere eſt ſimilis pupillo. l. ſi curator habens. C. de in
inte. reſt. Si autem adultus curatorem non habeat. & nō
ſit maior xxv. ann habet legitimam perſonā ſtandi in
iudicio ſiue ciuili, ſiue criminali. arg. optimum in l. in te-
ſtimonium. ff. de teſta. & plene habetur in l. ij. & in l. iij.
quia accuſare. ff. de accuſ. Fallit in caſu accuſationis adul
terij, vbi requiritur ꝙ ſit maior xxv. ann. l. ſi maritus. §.
lex. ff. ad l. Iul. de adul. quia eſt intelligenda quando ꝓ-
ſequeretur iniuriam alterius? ſecus aūt ſi ſuam uel ſuorū
9 ut ſtatim uidebimus. In glo. ibi, l. momentaneæ. † quid
ſit iſta poſſeſsio momentanea, & quare dicatur momē-
tanea, obtime declarat glo. in d. l. momentaneæ. Nā mo-
mētanea poſſeſsio duplici de cauſa dicitur: aut aptitudi
ne, quia contingere poteſt ut qui uicerit in poſſeſſorio,
de facili ſuccumbat in petitorio, & ideo non remanebit
iſta poſſeſsio uno momento apud me. Vel dicitur mo-
mentanea, quia ſummarie & momentarie eſt procedē-
dum in ipſa. Ideo autē pupillus interuenire poteſt, quia
10 de modico præiudicio tractatur. Hic eſt quòd † a ſen-
p tentia lata p ſuper tali poſſeſsione non appellatur. l. i. C.
ſi de momē. poſſ. fuerit appellatū. Ibi, ſed hæc in adulto.
Ideo aūt gl. dicit in adulto, quia pupillus matrimonium
11 cōtrahere nō pōt. † & iō de matrimonio ſuo uiolato ac
cuſare nō poſſet. tex. eſt ī prin. ſupra de nup. Ibi, maſculi
quidē puberes. impuberes aūt matrimonium cōtrahere
nō poſſunt. Ibi, l. i. & ij. Rō huius ſalenuę eſt, quia prin-
q ceps cū debet cōcedere ueniā ætatis q minori, ipſum per
aſpectum præſentiāq; ſui uideri vult. d. l. i. & ij. in glo. al
leg. & iō ipſe minor pōt adire ſine authoritate tutoris.
In fi. glo. ibi, & nedum minor xxv. ann. admittitur in
iudicium in tali interdicto. In fin. gloſſ. in uerb. poſt
12 tempus. habetis hanc concluſionem, quòd † authoritas
tutoris

tutoris poſt modicum tempus interueniens tantū ope-
ratur, quantū ſi in ipſo negocio interueniſſet, et eſt ratio
quā tenuit gl. in fi. ſui. Pro maiore tamē declaratione gl.
collige differentiā vltra alios, qui hic legunt: & primū
13 † eſt differētia inter mādatū & iuſſum ex vna parte &
authoritatē & conſenſum ſiue ratihabitionē ex alia. Nā
de natura mādati ſiue iuſſus eſt, vt sēper ipſum māda-
tū prēcedat. De iuſſu caſus eſt in d. l. ſi quis mihi bona.
§. iuſſum. ff. de acquir. hered. De mandato eſt caſus in l.
ſi uero remunerandi. §. ſi poſt mandatū. ff. mand. & his
duobus reſpondent dictiones, prēcepta, licētia ſiue per-
miſſio. De natura uero authoritatis eſt, ut uel in ipſo
negocio intercedat, uel modico tempore poſt. d. l. ſi quis
mihi bona. §. iuſſum. ubi caſus. & l. obligari. §. tutor. ff.
eo. facit c. cauſa. extra de iure patro. De natura uero cō-
ſenſus ſiue ratihabitionis eſt, ut operetur quandocunq;
intercedat. l. fi. cū materia. C. ad Macedo. et per Dyn. in
c. ratihabi. extra de re iudi. & plenē per Innocen. in c. l.
& c. dudum. de reb. eccleſ. non alie. in vi. Ex quo nota
biliter infertur ad ſtatutū, quō cauetur, q̄ tale quid fiat
de mandato ſiue iuſſu præſidis: hoc caſu eſt ſemper ne-
ceſſe mandatum uel iuſſum antecedere. Idem etiam in
conſilio, quia neceſſariū eſt conſiliū prēcedere. l. Titium
& Meuium, in prin. ff. de admi. tut. ſecus eſſet in ipſo cō-
ſenſu. argum. eorum quæ ſupra not. Et hoc patet ex ſi-
gnificatione ipſorum uocabulorum. Nam ubicunque
nō prēcedat iuſſus, mādatū ſiue cōſiliū, nō eſt uerū illud
fieri mandato, iuſſu uel conſilio meo. Si uero cōſenſus
q̄ñcunq; intercedat, ſemper eſt uerum dicere, illud eſſe
geſtum meo conſenſu: quod tū ſecundum Docto. eſt li-
mitandū, ubi cōſenſus de forma nō requiritur, quia tūc
omnino eſt neceſſe conſenſum intercedere eo tempore,
quo is pro forma requiritur. l. fin. §. neceſſitatem. & ibi
gl. not. C. de bo. quæ libe. quam Doct. Bal. Bart. & alij
ſequuntur: faciūt quæ not. per Innoc. in c. prēterea. extra
de off. deleg. & hēc omnia ſunt de mente Doct. in locis
allegatis. Omnia hæc quæ ſupra dixi recipiunt magnā
dubitationem. Nam primo quod eſt dictum, manda-
tū ſiue iuſſum neceſſario debere antecedere, uidetur cō-
tra. l. ſi uero procurator. ff. de ſolut. l. licet. ff. de iudi. l. 1. §.
ſed ſi ratum. ff. quod iuſſu. in quibus iuribus habetur q̄
ratihabitio ſubſequens mandato æquiparatur. Itē ille
qui ex poſt facto conſenſit, obligatur, ex titu. quod iuſ-
ſu. ergo non oportet mandatum ſiue iuſſum antecede-
re. Item quod dicit Bar. de conſenſu, ſufficere quando-
cunque intercederet, non uidetur bene dictū: nā ſigni-
ficatio huius uocabuli conſenſus, hic in princi. importat
r ut ipſum negocium antecedat. r nam dicitur conſenſus
quaſi partium aſſenſus. ſi ergo partes ſimul conſentire
dicuntur, ergo conſenſus in ipſo negocio debet interce-
dere. et hanc expoſitionem facit Iuriſconſultus in l. 1.
in prin. ff. de pact. vnde Bald. in l. fin. C. ad Maced. aliā
ſ tradidit doctrinam. Circa aūt ſ prēdicta poteſtis iudicio
meo melius dicere ex mente Innoc. in c. cū conſuetudi-
nis. extra de cōſue. & modernorū in d. §. iuſſum. Aut eſt
talis actus, qui de forma requirit iuſſum uel mādatum
antecedere, & tunc non ſufficit ſi ex poſt facto interce-
dat. d. §. iuſſum. et d. §. neceſſarium. facit c. adultus. extra
de electio. Aut eſt talis actus, qui de forma nō requirit
hoc antecedere, & tunc, aut actus talis pōt ſtare in pen-
denti, & tūc ratihabitio ſubſequens tantū operatur, quā-
tū ſi mandatū præceſsiſſet: aut talis actus non pōt ſta-
re in pendenti, & tunc ratihabitio ſubſequens non ſuffi-
cit. d. §. iuſſum. iuncta l. eum qui §. fi. ff. de acquir. hered.
facit l. actus legitimi. ff. de reg. iur. & hēc uidetur proba-
bilior doctrina ſaltem in diſputando. Not. ſingulariter
aliam differentiam inter authoritatem ex vna parte:
mandatum, iuſſum, ſiue conſenſum, ex aliā. Nam de
natura authoritatis eſt, vt qui debet authoritatem præ-
ſtare, adſit ipſi negocio: non autem ipſam poteſt inter-
ponere per nuntium uel epiſtolam. caſus eſt notab. hic,
ibi, præſens debet auctor fieri, mandatum uero ſiue
iuſſus, ſiue conſenſus poteſt interponi per nuntium uel
per epiſtolā. De iuſſu eſt caſus in d. §. iuſſum. De man-
dato in l. i. & multis alijs. ff. mandati. De conſenſu eſt
caſus in l. honores. in fin. ff. de decur. & not. Barto. in di-
cto §. iuſſum. Adeo autem hoc ſtricte obſeruatur in au-
thoritate, ut dixit Innoc. in d. c. conſuetudinis. quōd ex
neceſsitate ille, qui præſtat authoritatem debeat for-
maliter exprimere hæc uerba, Ego ſum author huic
negotio, uel authoritatem meam præſto: quam ſen-
tentiam ſequitur Ange. in d. §. iuſſum, licēt multi hanc
ſententiam tanquam iuris rigoroſam reprobent. Pri-
mō adducit Innoc. contra Angel. in l. iij. cum ſua glo. ff.
de admi. tut. & de peti. l. quid tamen. §. ſi arbiter. item l.
arbitris. iuncta l. iiij. in princ. ff. de re iud. in quibus dici-
tur, q̄ iudex in iudicando debet abſoluere uel condem-
nare, et tamen ſufficit hic ſi per uerba æquipollētia fiat:
14 quæ ſententia uidetur probabilior, maximē quia † le-
ges non ſunt impoſitæ uerbis, ſed ſententiæ. l. ij. cum fi-
nibus. C. communia de leg. In glo. iudicium. ibi,
ut hic dicitur, colligitur hanc concluſionem ad fin. hu-
ius titulì: dum loquitur de iudicio intentato inter tuto-
rem & pupillum, quod debet intelligi de alio iudicio
alterius actus quām de iudicio adminiſtrationis tute-
15 læ: † nam durante tutela, actus tutelæ non poteſt in-
tentari, nec eſt nata, ut ſtatim in glo. uidebimus. Vnde
16 pro pleniori doctrina uideamus † quando & quibus
caſibus actor, tutor uel curator, durante tutela uel cura,
conueniri poſsint. Dicite ex mente docto. in l. ij. de ad-
t miniſtra. tuto. & Barto. in l. cum curator ff. eo. tit. t Aut
quærimus de tutore, utrum conueniri poſsit, & tunc
conuenitur ex obligatione, quæ habet uetuſtiorem
cauſam tutela, & poteſt conueniri: & ſi ſunt quamplu-
res tutores, alius autorizabit contra alium, ut eſt ca-
ſus in §. noſtro, & facit l. ſi tutor. §. fina. ff. de tut. & ra-
tio. diſtrahen. iuncta l. ſi plures. ff. de teſtamen. tutel. aut
ſi non ſunt plures tutores. dabitur cura ipſi iudicio, ut
in §. noſtro. Aut quærimus utrum conueniri poſsit
ex obligatione nata propter aduentum tutelæ, & tunc
non poteſt conueniri, quia actio non eſt nata. d. l. ſi cum
adhuc. §. fina. de tutel. & rationibus diſtrahen. & l. niſi.
in princi. eod. titu. Aut quærimus, nunquid poſsit con-
ueniri ex obligatione nata durante tutela per aliam
cauſam, utputa, furti uel commodati, & tunc etiam
interim non poteſt conueniri quantumcunque obliga-
tio & actio ſit nata. d. l. ſi tutor. cū l. ſeq. quæ incipit, ſed
non dantur, de tutelis & ratio. diſtrahen. Si uero quæ-
ramus, quādo curator cōueniri poſsit, & tunc aut quæ-
rimus de contractu facto ante ipſam curam, & bene
conueniri poteſt, ad exemplum tutoris. l. ſupra allega.
Aut quærimus de contractu facto durante cura, uel de
aliqua particulari geſtione ipſius curæ male geſtæ, &
tunc durante cura poteſt conueniri. l. cum curato. ff. de
adminiſtr. tuto. l. ſi tutor. in fi. de tut. & ratio diſtrah. &
l. non quaſi. §. hanc ſtipula. ff. rein pupil. ſaluam fo. Aut
quærimus, nunquid conueniri poſsit ex ipſa generali
adminiſtratione, & tunc durante cura conueniri non
poteſt ad exemplum ipſius tutoris. dicta l. ij. C. de ad-
miniſtra. tuto. & l. actus. ff. eodem titu. Quantum au-
tem ad eum qui gerit pro tutore ſiue curatore, & qui
non eſt uerus tutor nec curator, concludite indiſtincte,
q̄ quandocunque conueniri poteſt, ſiue pro contractu
ante adminiſtrationem protutelæ geſtæ, ſiue etiam du-
u rante ipſā protutela. u Item in eo qui gerit procurato-
rem. de hoc eſt caſus in l. 1. § fi. ff. de contraria actio. tut.
Item in procuratore quandocunque conueniri poteſt.
l. qui proprio. §. fina. cum l. ſequen. & per Bart. de pro-
cur. Ibi, reſpondeo ſic. optime loquitur quantum
ad hunc paſſum. Nam Imperator in d. authen. oſten-

dit ſe uelle corrigere iura antiqua. Ibi, quod diximus. In hoc articulo duæ ſunt opinio. Prima, nunquid ille qui eſt datus curator in teſtamẽto, poſsit eſſe curator: & in hac opt. fuerunt multi Doctor. dicentes q ſic. pro quibus facit, quia uidetur eſſe approbatus ab ipſo teſtatore. In contrarium, eſt ueritas, quia etiam datus in teſtamento, talis non poteſt tutor eſſe. & hanc partem tenuit glo. in authen. minoris debitor. C. qui dari tut. poſſ. & in d. authen. ut hi qui obliga. ſe habe. perſib. res min. et hanc partem tenuit Dyn. in iudicando & conſulendo, conſilio ſuo xxxviij. Item Azo in ſumma, qui dari tut. poſſ. uerſi. idem. Sed & hæc pars tanquam uerior eſſet

17 tenenda. In fin. gloſſ. colligitur, quod † is cuius res poſsidetur à pupillo, & vendicari poteſt, non prohibetur decerni tutor pupillo, & hanc ſententiam tenuit glo. in authen. minoris. C. qui dari tut. poſſ. & in l. i. C. de in litem dan. tut. Sed gloſ. communiter reprobatur: quia qua ratione prohibetur quis decerni tutor pupillo cum quo ſit obligatio perſonalis, eadem ratione prohibetur dari tutor pupillo cum quo poſsit actio realis intentari nam hic eſt timor malignitatis, ne forte inſtrumẽta ſubtrahat vel deleat, ergo idem ius. vulg. illud. ad l. Aquiliam. & pro hac ſententia induco d. authen. minoris, cũ dicit, minoris debitor, Vel is cui minor tenetur, aut res minoris. Vt igitur illa pars alternatiuæ, aut res minoris, aliquid operetur, debemus intelligere vt includat actionem realẽ, alioquin fuiſſe fruſtratoriè poſita. §. quibus. in prin. conſtit. Cod. Nõ obſt. q illa authen. loquatur. de debitore, quia etiam ille qui tenetur actione reali dicitur debitor, vnde ad verba auth. referri. poſſunt. faciunt q habentur in §. i. infra de actio. In fi. glo. autor. nõ ob. hæc

18 l. ſi. quia † ibi ideo quis ſtatuitur iudex in cauſa propria,

x ✻ quia hoc ſibi tribuit aduerſarius cum quo litigat. facit l. i. ff. qua. re. actio non datur. l. admonendi. & l. manifeſtæ. ff. de iureiur. & quod habetur in l. ſ. §. ſi. ff. de verbo. oblig. in l. Theopompus. de dot. præleg.

ADDITIONES.

a Vel aliter dicit ſecundum Bald. hic; Sine tutoris authoritate pupillus ſuam conditionem meliorem poteſt efficere: & tutoris authoritas ad obligandum pupillum, eſt neceſſaria, ſine qua pupillus gerens actum hinc inde obligatorium contrahentem cum eo ſibi obligat, ſed ipſe eidem minime obligatur. hoc dicit vſque ad § neque.

b Adde tamen quod pupillus ſine tutoris authoritate ſoluendu debitori nõ ſe liberat, licet hic vide. arverti ſuor. l. quod ſi forte. §. ſi. ff. de ſolut. Ratio eſt, quia ſoluendo uel numerando pecuniam non poteſt transferri dominium pecuniæ, poteſt tamen ſe liberare per acceptilationem. l. ij. de accept. quæ acceptilatio dicitur eſſe imaginaria. ſol. §. præterea. infra quibus modis toll. obligat. Adde tamen quod pupillus poteſt ſe obligare naturaliter & ciuiliter ſine tutore ad hunc finem vt liberetur. gloſſ. eſt ſingularis in l. ij. ff. de accept. ſecundum Ioann. de Plat. hic. Item adde ad ſecundum notabile hic ſi aliquis in veritate non exiſtens tutor præſtet authoritatem, quod ille qui contrahit cum pupillo habet duplex remedium primo reſtitutionis in integrum. l. j. in fin. ff. quod fal. tu. aut. item habet actionem in factum ad intereſſe contra illum falſum tutorem. vt l. nouiſsime. in princip. ff quod fal. tut. aut. ita declarat. gloſſ magiſtra in princip. l. j. ff. quod falſo tutore authore. & ad illud notabile etiam adde quod infra proxime ſcribo, ibi, an autem pupillus. Et ad gloſſ. ſingu. quam ſupra allegauit ſecundum Ioann. Fab. adde, quod illud ideo eſt, quia per talem obligationem pupillus efficitur locupletior, vt hic in gloſſ.

c Adde quod pupillus non poteſt facere deteriorem conditionem ſuam in his, quæ ſunt iuris, ſed in his quæ ſunt facti ſic: Vnde pupillus ſine tutore poteſt perdere naturalem poſſeſsionem quæ prout eſt facti. l. poſſeſſor. ff. de acqui. rerum domini. poteſt etiam retinere poſſeſsionem alterius. l. quamuis, de acquiren. poſſeſſio. Item adde, quod in delictis pupillus obligatur etiam ſine tutoris autoritate; quando eſt tale delictum, quod in eo poteſt cadere [illegible]. C. de

pen. § fina. infra de oblig. quæ ex del. l. pupillum. in princip. ff. de regu. iur. l. ſi minor. ff. de adulter. tamen propter ætatem mitius venit puniendus. l. auxilium. §. i. ff. de mino. Item adde quod pupillus poteſt obligari ſe & facto ſine tutoris autoritate. l. pupillus. ff. de actio. & obliga. alias incipit, furioſus. An autem quælibet autoritas tutoris ſit ſufficiens: Dic quod non, niſi interueniat legitime, alias ſecus, vt in caſu l. tutor. ff. eodem. & in alio caſu legis pobertas. cum l. ſequentib. & in caſu l. aut ſi pluribus. ff eodem. titu. & §. tutor. infra eodem, qui ſunt quatuor caſus in quibus autoritas interpoſita non ualet. Item requiritur vt autoritatis ualeat, quod ille tutor ſciat ſe eſſe tutorem, alias non valet. l. quæro. ff. de eo qui pro tut. nego. geſt. & voluit Bartolus in lege [illegible]. ff. de condi. & demon.

d Vide gloſſ. notab. de claudicatione, in d. c. de illis. extra de deſpon. impub. & gloſ. ſingularem in l. i. ff. de reſcin. ven. quæ dicit quod claudicat in obligatione contrahenda, non diſſoluenda. Item not. quod in contractibus ex quibus hinc inde mutuæ obligationes naſcuntur, ſi contrahatur cum pupillo contractus claudicat, qui pupillus non obligatur, licet alium ſibi obligatum faciat. An autem emptor poſsit vſucapere vel præſcribere talem rem emptam à pupillo. text. videtur quod ſic, in l. ij. §. ſi à pupillo. ff. pro emptore. tamen quia hoc non eſt ita indiſtincte verum; ideo vide gloſſ. not. in l. [illegible] C. de autor. præſtanda.

e Ex §. neque. Hoc dicit vſque in fi. Pupillus ſine tutoris autoritate non poteſt adire hæreditatem, nec ſibi reſtatum, nec bonorum poſſeſsionem petere, quantumcunque talis hæreditas ſit lucroſa: hoc primo. Et autoritas tutoris debet interponi à tutore præſente, & non per epiſtolam, uel nuncium in ipſo negotio vel contractu, uel incontinenti ante vel poſt; ex interuallo autem nihil operatur: hoc ſecundo. Et ſi interueniat iudicium inter pupillum & tutorem, datur curator pupillo in loco tutoris, qui definit eſſe curator finito iudicio h. d. vſque in finem. Nota, quod licet pupillus poſsit facere rem ſibi commodam ſine autoritate tutoris, non tamen poteſt hæreditatem quantumcunque lucroſam adire. Et eſt ratio [illegible], quia licet hæreditas ſit lucroſa quo ad pecuniarium commodum; tamen cum ſit nomen iuris, aptum natum comprehendere in ſe vniuerſitatem quandam & commoda & incommoda, l. quod dicitur. ff. de impenſis poteſt in ſe comprehendere [illegible] & lites quibus uexaretur, vt in hac gloſſ. in verb. damnum, propter quæ etiam datur reſtitutio minori. l. minoribus xxv. anni. ff. de minor. h. Et ſimiliter per aditionem hæreditatis quaſi contrahitur. l. ex maleficiis. §. hæres. ff. de actio. & obli. & ſic pupillus quaſi contrahendo obligatur creditoribus & legatariis, & ad funus defuncti. l. ſi quis ſepulchrum. § ſi. ff. de religio. ſed ſi pupillus non poteſt ſe obligare, vt ſupra prox. & l. obligari. ff. de act. & obli. etc. Sed quare adeundo hæreditatem, etiã quæ habeat commoda & incommoda, ipſe obliget ſibi debitores hæreditarios, ſed non poteſt obligare ſe creditoribus cum ſit contractus vel quaſi vltro citroque obligatorius? vt ſupra in princ. huius tit. Sol. dicit. Iacob. & Pet. quod in primo caſu prouidetur contrahentibus cum pupillo, quamuis enim ipſi ſint obligati, habent tamen exceptionem ſi conueniantur à pupillo, vt in l. ſi id quod. ff. de rei uendi. quia in ſi illis non implicuiſſet pro parte ſua, vt ibi, vel alio modo quando pupillus eſſet locupletior, vt vidiſti gloſſ. ſupra in princip. in verb. obligatur. quæ ratio ceſſat in creditoribus hæreditariis. nam ſi pupillus ageret contra debitores hæreditarios ipſi non poſſent excipere de iure tertij, & ſic creditorum, cum debitoribus nihil de hoc interſit, & ſic creditores remanerent in damno, quod lex noluit d. l. ſi id quod. in ſi. & l. ſi minoris. ff. de adminiſtra. tut. & cum hac ratione tranſit etiam [illegible] Nicol. de Neapo. hic. Alium meliorem rationem aſsignat Io. Fab. hic: quia contrahentibus poteſt imputari quare cum pupillo contraxerunt, l. cum mandato. in princip. ff. de minor. non ſic creditoribus hæreditatis. & iſta eſt fundamentalis veritas, & vide Bar. in l. obligari. in princip. ff. eod.

f Hoc verum, quando vnus ſolus eſſet datus tutor ſecus ſi plures eſſent dati tutores, quia vnus tunc in contractu alterius autoritatem interponere poſſet. l. ſi plures. ff. de teſta. tut. l. ſi plures. [illegible] l. ſi pluribus. cum l. ſequentib. in princi. ff. eodem. Item ſimilis per text. ſingu. in l. titulas. §. i. ff. de contrahen. emp. in his quæ ſunt facti, ut declarat Barto. in l. i. §. ſi in filij. ad Treb.

Hoc

Hoc verum in his, quæ ſunt contencioſę iuriſdictionis: ſecus in his quæ ſunt voluntariæ iuriſdictionis. l. ſi conſul. cū ibi not. ff. de adop.

g Et aduerte ad vltimum notabile ſuprà poſitum ꝙ in actu proprio tutor non poſsit autorizari: ſi opponeretur de toto tit. ff. de contra. iudic. tute. ubi pupillus obligatur tutori ex adminiſtratione, quia aut vis quòd non interueniat autoritas tutoris, & impoſsibile eſt quòd ſolus pupillus obligetur. Aut cum tutoris autoritate, & hoc etiam impoſsibile, quia in re propria autorari non poteſt. Iſtud motiuum facit Iuriſcon. in l. i. in prin. ff. de contrario iudicio tutelæ. & ibi videtur ſignare quòd ſit ſpeciale. vide ibi Nic. de Neap. Tu dic quòd ibi obligatur re ipſa, quod poteſt, ſicut tutor, vt dicit Bar. in l. i. C. vbi pet. tut. & text. notab. in l. furioſus. ff. de actionib. & obliga.

• Vide Bello. latius iſta examinantem in §. i. infrà quibus mod. re contrah. obliga.

h Quando aūt dicatur pupillus factus locupletior, dic vt in l. fin. C. pro empt. Et quo tempore ſufficiat iſtum eſſe locupletiorem, dic vt ff. de neg. geſt. l. litis conteſtatæ &c. Et aduerte, quòd dum glo. in d. l. fin. dicit quòd tunc pupillus dicitur effectus locupletior quando habet pecuniam, uidetur mihi hoc contra text. in §. tunc admonendi. verſi. fin aūt in verb. pecuniam autem ſaluam habeat infra quibus ali. licet vel non quem tex. glo. in d. l. fi. allegat pro ſe.

i Adde ad prædicta, quod ſuprà dictum eſt pupillum contrahendo alios obligare, non autem ipſum alteri obligari, quòd hoc eſt verum de pupillo intellectum habente, & proximo pubertati, quod etiam in proximo infantiæ ex benignitate receptum eſt, ut ſuprà de inuti. ſtipu. §. ſed quod diximus. Sed infans qui caret intellectu obligari non poteſt. l. pupillus nec uelle. ff. de regu. iuris. & ibi glo. magiſt. Fallit ſolùm in caſu in quo infans ſtipulari poteſt, ſcilicet rem ſuam fore ſaluam, ut l. ſeruum. ff. rem pupil. ſaluam fore. Item intellige quòd pupillis non obligatur niſi ſit factus locupletior. l. pupillus. ff. de authori. tuto. & hic in gloſſ. in verb. obligatur. nam tunc obligatur. infans, non tamen obligatur ex eo contractu, ſed conditione ſine cauſa, vel ad exhibendum, ut tenet glo. fin. in l. iii. ff. commodati. Sed proximus pubertati factus locupletior, obligatur utili actione naturaliter & ciuiliter. d. l. iii. in princi. ff. commodati. & tenet glo. magna in fin. ff. de noua.

k Sed ego dico quòd imò de neceſsitate debet eſſe litera, nec, quia aliàs text. malè diceret, cum dicat, quamuis lucroſa ſit, nec vllum damnum habeat: nam impoſsibile eſt: quia ſecunda communia illa dicitur lucroſa, quæ habeat damna, iuxta glo. in d. l. ſi quis mihi bona. §. ſi ſeruus. ff. de acquir. hæredi. vnde eſſet impoſsibile quòd eſſet lucroſa, & nullum dammum haberet.

l Adde tu, quòd quemadmodum pupillus non poteſt adire hæreditatem ſine autoritate tutoris, ita nec tutor de per ſe abſque ſcientia pupilli poteſt hoc facere, vt eſt text. in l. potuit. C. de iur. deliber. niſi pupillus ſit infans, quia tunc poteſt etiam ſolus tutor ſine pupillo. l. ſi infanti. C. de iur. delibe. Et ideo communiter tutores in inuentario infantis ponunt ſe reperiiſſe in bonis infantis ſpem adeundæ hæreditatis maternæ, quam pupillus moriens tranſmittit ad hæredes, ſecundum Bar. in d. l. potuit. Item poteſt ſolus tutor petere bonorum poſſeſsio licèt gloſ. hic uariauerit. Et intellige prædicta de pupillo ut non poſsit adire ſine tutore &c. in hæreditate extranei, ut ipſe non poſsit etiam adire, niſi ut ſuprà. In paterna uerò pupillus ſtatim eſt hæres ipſo iure ciuili, licèt de iure prætorio habeat facultatem abſtinendi. §. ſui. infrà de hær. qual. & diffe. & l. neceſſariis. ff. de acquir. hære. adde etiam quòd curator datus pupillo in locum impediti tutoris, non poteſt autorizare pupillo in adeunda hæreditate, ſed debet dari tutor alius. l. cum in vna. §. tutor de appel. Secus in curatore adul. l. cum quędam. C. de admi. tut.

m Conclude etiam in agnitione bonorum poſſeſsionis, ꝙ ſolus pupillus non poteſt agnoſcere vel repudiare ſine tutore. d. l. bonorum. & l. ſeruus. §. impubes. ff. de bon. poſ. & no. in l. potuit. C. de iur. delib. & ff. de ſucceſ. edicto. l. i. tutor. ſed ſolus tutor bene poteſt agnoſcere bono. poſſ. ſine pupillo. l. tutor. & l. ſi pupillum. ff. de bono. poſſ. l. ſi ad pupillum. ff. de aut. tut. & hoc uoluit glo. in d. l. potuit. & l. impuberi. ff. de tut. & cur. dat. ab his. licet glo. teneat contrarium, ſed non bene, in d. l. bonorum. vbi Ang. & Sal. videlicet quòd agnitio bono. poſſ. conſiſtit in facto, ſed aditio in ſola voluntate. l. auia. C. de iur. delib. & iſta quæ ſunt in voluntate alterius, per alium expediri nō poſſunt l. ſub hoc. ff. de cond. & demon.

n Tu reſponde ad illa duo melius. & ad primum dic poſito quòd ſit vera differentia illius gloſſ. tamen dico quòd non poſsit adire etiam opulentam, quamuis nulla incommoda habeat, eo quia militat ratio quæ ſuprà dicitur, quia non intelligit caſum ſuæ aditionis: quæ ratio ita militat in opulenta ſicut & in alia. Et eodem modo reſponde ad ſequens argumentum, quòd quamuis uerum ſit quòd valet, & damnum ſuſtinēt, tamen non poſsit adire, per rationem ſuprà dictam.

o An pupillus poſsit eſſe in iudicio ſine tutoris autoritate, vel etiam adultus, vide per hunc. Adde tamen, quòd licet pupillus non poſsit eſſe in iudicio ciuili ſine autoritate tutoris, quòd tamen in iudicio criminali bene poteſt eſſe, & torqueri ſine autoritate tutoris, & tunc præſentia iudicis ſupplet tutoris autoritatem. ita Bald. in §. item ſcripto. in titu. de pace iur. firman. alleg. text. in dicta l. clarum. C. de aut. præſtan.

p Adde quòd à ſententia lata ſupra cauſa poſſeſſorii non appellatur: hoc eſt uerum de iure ciuili. d. l. i. de iure autem Canonico bene appellatur. cle. i. de cauſa poſſeſ. & proprie. Et eſt ratio, quia talis ſententia dicitur diffinitiua, vel quaſi diffinitiua, ut no. glo. in c. i. extra de iudi. & in c. conſultationibus. extra de offi. dele. Adde tamen quod Bar. in l. ii. C. ſi de momentanea poſſ. dicit, quòd licèt ab illa appellatur, quòd tamen non obſtante appellatione poteſt executioni mandari, & eum ſequitur Albe. in l. i. C. eo. tit. uide Bar. notabiliter loquentem in l. ii. ff. de appel. recip.

q Sed aduerte, quia dum gl. iſta vult quòd pupillus poteſt impetrare veniā ætatis, dicit de directo contra caſum quem alle. l. ii. C. de his qui ve. ætatis, imper. vbi quis non poteſt impetrare veniam ætatis niſi exceſſerit xx. annum.

r Et facit, quia quoties autoritas debet adhiberi certo & limitato tempore in aliquo actu, alio tempore interpoſita nō valet, vt hic, & l. quid ergo in prin. ff. de his qui not. infa. Et eſt argu. quòd ſi ſyndicus ſit autoritate præſidis. & eſt factus ſine eius conſenſu, quòd licèt princeps uelit ratificare, non ualet. Contrarium tenent Dyn. & Bal. in dicta l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. de acqui. hære. per l. ii. C. de iure fiſ. lib. x. & extra de iure patronatus. c. cura. quia illa autoritas non eſt proprie autoritas ſed quædam confirmatio. Et not. hic glo. in uerbo, poſt tempus ſimpliciter prolatum, quòd intelligitur poſt tempus non modicum.

ſ An aūt in caſu huius §. tutor. in quo requiritur autoritas tutoris, in cōtractu pupilli ſufficiat eius præſentia, abſq; eo qđ expreſſè interueniat autoritas: & ſimiliter ſi in aliquo cōtractu debet adhiberi conſenſus alicuius ſufficiat ſi ille ſit pſens illi cōtractui, abſq; eo ꝙ expreſſè conſentiat, uide tex. & glo. in l. iii. ff. de aut. tut. quę vr cōcludere ꝙ nō ſufficiat pſentia. de quo vide Bar. in ſimili, in l. q dotis. ff. ſol. mat. qui idē cōcludit ꝙ ſtatim dixi, & uide not. in c. dilecti. extra de arbi. & qđ no. Bal. in l. ſi filius. C. de peti. hære. & Bald. in l. cū pater. §. libertus. de lege. ii. & quod no. in ſimili ꝑ Bar. in l. i. §. ſi plures. ff. de exercitoria. Et an vbi quis exigit conſilium eius qui eſt particeps in officio debeat intelligi de conſenſu, vide glo. ibi no. in c. uenerabili. extra de offi. dele. Adde tū ꝙ contrahens cū pupillo pōt eſſe abſens tpe quo tutor conſentit pupillo: nā contractus qui conſenſu celebrātur, poſſunt fieri inter abſentes per epiſtolā, ut ff. de cōtrah. emp. l. i. §. fi. An aūt quando in aliquo actu requiritur conſiliū alicuius, poſſit fieri actus non habito cōſilio: vel ſi habuit, an teneatur illud ſequi, uide Bal. in l. i. C. de exercitoria.

t Hoc uerū, niſi tutor deſineret eſſe tutor ante tēpus, eo qui haberet neceſſe abeſſe cauſa reipub. uel quia bona ſua uenirēt publicanda, quia tunc pupillus ēt non finito tpe tutelæ poteſt agere cum eo ut reddat rationē. l. ſi tutor. ff. de tut. & ratio. diſtrah. Et idem ſi efficeretur mona, ut ibi not.

u Quādo & quibus caſibus tutor uel curator durāte tutela uel cura poſsint conueniri à pupillo, uel ecōtra pupillū cōuenire, uide de hoc gl. in l. i. C. de admi. tu. & Bar. in l. curatorē ff. de admi. tu. ibi plene ſufficiat cā remiſsionis. An & qñ durāte officio poſsit adminiſtrator cōueniri, conclude, & primò

in procuratore, ſiue erat debitor ante mandatum procuratoris aſcriptum, ſiue poſt, vt ex furto, damno dato, vel alia cauſa, q poſsit conueniri procuratione durante. l. cum pro curatore. ſecundum vnam lecturam.ff.de admini. tuto.licèt glo.contra,& malè,in l.qui proprio.in fi.ff.de procu.& idem. in eo qui ſe geſsit pro procuratore. d. l. cum procu. in gloſſ. Et idem in procuratore furioſi, qui tenetur actione nego. geſt. qui poteſt conueniri etiam dum negotia gerit. l. furioſi ff.de tut.& cur.diſt.& ibi glo. aſsignat rationem.Sed in curatore adulti dic, quòd in obligatione, quæ oritur aliunde quàm ex geſtione.& furto aut.damno dato poſsũt conueniri etiam durante cura. d.l. cum tutore, Sed in ea quæ oritur ex adminiſtratione, non poteſt conueniri pro totali adminiſtratione, ſed pro particulari,ſic.l. actus. ff. de admi.tut.& no.in l.ii.C.de admi.

x Item adde q Imperator vel princeps, vel quiuis alius non recognoſcens ſuperiorem,poteſt eſſe iudex in cauſa propria. l.& hoc Tiberius.& ibi Bar. ff. de hæred. inſtituen. l. proxime, & ibi Bar. ff. de his qui in teſta. delen. tamen ſi volunt, poſſunt ſe ſubmittere iuriſdictioni alterius iudicis.l.eſt rectè ptum.vbi glo.& Bar.ff.de iuriſdi.om.iudi.

TITVLVS XXII.

Quibus modis tutela finitur.

Continvatvr *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt duplici ſpecie tutelæ,et ſubſequẽtur de earum authoritate:uerũ quia contingit tutelam finiri pluribus modis,ideo Imperator de his tractaturus intitulauit,quibus modis tutela finitur. Sequitur nigrum.*

1 *Quomodo olim & hodie dignoſcatur pubertas.*
2 *Tutela finitur pubertate.*
3 *Pubertatem in fœmina incipiendam ex complemento xii ann.*
4 *Maior caſtitas requiritur in mulieribus quam in maſculis.*
5 *Quando recitamus opinionem aliorum, debemus in primis illam commendare.*
6 *Rationibus & legibus, non opprobriis eſt certandum.*
7 *Placet caſtitas & pudicitia.*
8 *Voluntas teſtatoris ſeruanda eſt ueluti regulatrix diſpoſitorum in teſtamento.*
9 *Quomodo ſecundum conſcientiam, & quomodo ſecundum allegata & probata iudex debeat iudicare.*
10 *Qui iudicat contra conſcientiam,ædificat ſibi gehennam.*
11 *Tutela finitur pubertate etiam in furioſo aut mente capto.*
12 *Si uni debentur oblationes die dominica,& alteri die ſancti Martini,& dies ſancti Martini occurrat die dominica, cui debentur oblationes.*

1 Pupilli. † Pubertate, quæ olim in maſculis ex impudico aſpectu cõſtituebatur: hodie autẽ ex numero quatuordecim annorũ in maſculo,& xij.in fœmina ſtatuitur,tutela finitur.h.d.
a [a] Ibi,annis eſt,annorũ numero. Ibi,morte,ſcilicet naturali. No.pri
b mo,[b] † tutelam finiri pubertate.cõcor.l.i. C. quan.tut.
2 vel cur.eſſe deſinat. Item not.† pubertatem incipere
3 in fœmina olim ex complemento xiij. anno. quod & hodie obſeruatur. In maſculis olim cognoſcebatur ex
c inſpectione impudica corporis, [c] quia inſpiciebatur an duplicem haberent lanuginem.hoc hodie eſt correctũ, quia ex complemento xiiij.anno. pubertas incipit, tunc enim præſumitur pubertas, & fœmina viri potens, & eſt talis huius.l.præſumptio,contra quam non admitteretur probatio in contrarium, quia eſt iuris & de iure. facit quod not.glo.in l.fin.ff.quod met.cauſ. &c. is qui fidem.extra de ſponſa.& hoc eſt verum in materia tutelarum finiendarum:uel in materia teſtamentorum.l. qua ætate. ff. de teſta. In materia autem matrimoniorum cõtrahendorum, etſi præſumatur fœmina viri potens in xij.anno, maſculus verò in xiiij. tamen probatio in contrarium admittitur.cap. puberes.c.de illis.extra de deſpon.impub.& dixi ſuprà de nup. in princip.
4 Item not. † requiri maiorem caſtitatem in mulieribus quàm in maſculis.ratio eſt vt per gl.not.in l. palàm.§. quæ de adulterio.ff.de ritu nupt.quæ dicit,q licèt mulier deprehenſa uel damnata in coitu illicito efficiatur infamis, nõ tamẽ idem ſtatuitur in maſculo; & facit l.ſi qua illuſtris. C. ad Orphicianum. Item not.ibi,bene
5 poſitam,&c. quod † cum recitamus opinionem aliquorum, debemus in primis illam commẽdare. facit l.ij.§.
6 verba.ff.ad Velleia. † Quod facit contra eos,qui cum de re aliqua diſputant,tanta temeritate ſæpe erumpũt, vt non legibus nec rationibus, ſed opprobrijs putant eſſe certandum,contra l.quiſquis.C.de poſtulan.cõtra præceptum Ciceronis de Offi. Danda eſt magnopere cura, vt hia quibus cũ de aliqua re certamus,& amici
7 & beneuoli eſſe videamur. Not.† caſtitatem & pudicitiam Iuſtiniano placuiſſe.ita ipſe atteſtatur in l.ita no
d bis.C.de adult.[d] In verſi.item finitur. not. tutelam fi
e niri arrogatione [e] impuberis.Ratio,quia ſubijcitur poteſtati patris arrogatoris cuius cura gubernari poſsit: ideo non habet neceſſe opera tutoris. §. illud. ſuprà de adopt.iuncto prin.de tutel. Item finitur deportatione,
f ſeruitute [f] & affinitate. Ratio,quia his modis perduntur ea,quæ ſunt iuris ciuilis, ſuprà de tut.in prin.& hoc ex parte pupilli. Ex parte verò tutoris finitur tutela ex maxima & media diminutione capitis. Item & mini
g ma [g] ſi ſit legitima. Item ſi ſit remotus propter ſuſpi
h cionem,[h] vel excuſationem legitimam,& hoc parte tutoris. Vtriuſque autem & pupilli & tutoris tutela finitur morte,quia mors omnia ſoluit.§.deinceps.in auth. de nupt.Item finitur tutela die vel conditione,in quam uel in quẽ à teſtatore erat datus tutor:ideo, quia uoluntas teſtatoris potuit actum tutelæ limitare ad certum euentum cõditionis vel diei.§. ad certum,ſuprà quibus
8 da.tu.poſ. † eaque ſeruanda eſt veluti regulatrix diſpoſitorum in teſtamento.l.in conditionibus primum, de conditio.& demonſt. §. diſponat in auth. de nupt. Et ideo concludite per verſus iſtos.

Impuberis modis iſtis tutela finitur:
Si deportetur,pubeſcat,vel arrogetur,
Si moriatur vel ſeruiat vel eripiatur,
Si vel ad certum tempus conditionis euentum,
Si detur vtroque pone veniente finitur.
Finitur magna media,diminutione
Capitis tutoris impuberis minima ſemper.
Finitur cauſa ſi iudici iuſta videtur.

In fin. glo.in verbo,pupilli. Not.ex glo. ſecundũ Mar.
9 † iudicem debere iudicare ſecũdum ſuam conſcientiã.
i Ioan.uero tenuit, ſecundum allegata & probata, pro qua opinione eſt l.illicitas.§.ueritas.de offic. præſ. Sed ita concorda. Aut aliquid eſt notum iudici ut iudici, & tunc tenetur iudicare ſecundum conſcientiam. Ratio, quia iudicat ut iudex, & habet rem not.ut iudex:unde cum omnia ſint bene diſpoſita,bene iudicabit ſecundũ ſuam conſcientiam. Aut habet rem notam ut priuatus. & tunc debet iudicare ſecundum allegata & probata. Ratio,quia iudicat tanquam iudex,& tanquam iudex habet rem incognitam,& ita loquitur l.illicitas.§.ueritas.& l.minor.xxv. annis ex aſpectu.ff.de minor. Hęc omnia iudicate eſſe uera in iudicibus qui ſunt infra legem:iudices uero qui ſunt ſupra legem,ut Papa, Imperator, & illuſtris princeps [k] noſter in territorio noſtro,
k qualitercunque habeant ueritatem, ſecundum illam debent iudicare,facit.l.i.C.ſi aduerſus vẽdi.Item hæc omnia ſunt uera in foro noſtro contentioſo, & ſic de iure fori: de iure uero poli quãdo res incidit officium debemus refutare. & ſi princeps vellet omnino pure te iudicare,debes prius mortem pati,quàm mala conſcientia contra

da contra

10 da contra veritatem iudicare: quia † qui iudicat contra conſcientiam, ædificat ſibi gehennam. c. literas, extra de reſti. ſpolia. c. ſacris. extra quod met. cau. per Ca-
k noniſt. in c. i. extra de offic. ord. in fi. glo. k in adoptione. Vel potes dicere, quòd etiam filius tunc adminiſtrabit tutelam: cum talis libertus, ſit ſibi libertus, patri ſolo vſufructu inde conſeruato. l. non ſolũ. C. de bonis quæ
l libe. In fine l gloſſ. ſed pone quòd alicui pupillo, qui erat mente captus, prodigus vel furioſus, ſit datus tu-
11 tor, † quando finietur tutela? Dicite quòd finitur pubertate: quia potius inſpicitur ætas, veluti cauſa materialis, propter quam eſt datus tutor, quàm infantitas, tanquam vitium accidentale. argumen. optimum in l. qui habet. §. ſi pupillus. ff. de tutelis. quod facit
12 ad quæſt. † Ex priuilegio debet presbyter habere oblationes factas in die ſancti Martini, alter verò debet habere i die dominica factas: ſi occurrat feſtũ ſancti Martini in die dominica, cui dabuntur oblationes? Dicunt peruenire ad illum presbyterum cui oblationes dominicę debitę ſunt, vt paritas diei & feſti potentioris cõſideretur. Tamen Bart. dixit diuidẽdas, & dicatis ut in d. l. qui habet. Non obſtat illa l. qui habet, quia loquitur in re indiuidua.

ADDITIONES.

a Iſte titulus totus diuiditur ſex partes. In prima ponitur, quomodo finitur tutela pubertate, & quid ſit pubertas. In ſecunda. quomodo finitur arrogatione & deportatione. In tertia, quomodo ſeruitute, vel captiuitate, vel per aduentum conditionis, ſiue per mortem: In quarta, quomodo capitis diminutione, tam in perſona tutoris quam pupilli contingente. In quinta, quomodo per temporis finitionem. In ſexta & vltima quomodo per remotionẽ tutoris. Secũda ibi, itẽ ſi in ſeruitutẽ. quarta ibi, ſed & capitis diminutione. quinta ibi, præterea. ſexta & ultima ibi deſinunt autem.

b Fallit in rege, cuius tutela nõ finitur xiiii. ãn. ſed xviii. ita ſingulariter Oldra. in conſ. lii. incipiente, Quæſtio talis eſt, an tutela regis. Adde quòd etiam finitur arrogatione, & reductione impuberis in ſeruitutem, propter ingratitudinẽ vel captiuitatem, morte tutoris vel pupilli, vel media capitis diminutione tutoris: minima autẽ tolitur ſolũ legitima. Itẽ qualibet capitis diminutione pupilli, item finito tempore vſque ad quod datus fuit tutor. Item ſi remoueatur vt ſuſpectus, vel aliter excuſet. h. d.

c Not. q̃ pubertas nõ debet probari per turpẽ aſpectũ, bene tamẽ probatur à iudice ex aſpectu. l. minor xxv. ann. ex aſpectu. ff. de mino. Adde quòd talis pronũciatio ex aſpectu prodeſt ignorãtibus nõ ſcientibus, quia transfert ſ eos ius probãdi contrarium, de quo per Bar. in d. l. minor & pleniſſimè p eum in l. de ætate. ff. eo. Item talis pronunciatio ex aſpectu ſeu tale decretum, excludit minorem à reſtitutione in integrum. d. l. minor xxv. ann. ex aſpectu. ſed non decretũ ſuper alienatione. l. tutor. ff. de minoribus.

d Et reſpõdeo, illa enim ſola potens eſt hominum animas Deo præſentare. hoc voluit glo. in l. ii. §. initium. ff. de orig. iur. & text. in §. i. in authent. de lenonib. Et adde, quòd ita honeſtas requiritur in maſculo ſicut in fęmina, vbi eſt eadẽ ratio. l. maximum vitium: C. de liber. præter. ſecus vbi eſt diſparitas. l. in multis. ff. de ſtat. homi. & facit quòd not. Bar. in l. i. ff. de verbo. ſignifica. & infrà de hæredibus inſtituendis. §. i.

e Item aduerte circa intellectum verſic. ſed & capitis diminutione. in verbo, veluti ſi in adoptione. quia ſi intelligis de arrogatione, text. eſt clarus: ſi verò intelligis de adoptione in ſpecie, tunc eſt dubium quomodo filius familias poſſit eſſe legitimus tutor, cum pater eum præcedat in gradu. Et gloſſ. hic in verbo adoptionis. clarè videtur velle quòd impoſſibile ſit filiumfamilias eſſe legitimum tutorem, quod reprobat hic Angel. de Aret quia ſi pater eſſet impeditus tali impedimento quod non poſſet faciliter tolli, tunc eſſet locus ſequenti legitimo, & ſic filio: iſtud eſt contra caſum l. iii. §. quæri poteſt. ff. de legit. tut. Tu dic quòd eſt dare caſum in quo filiusfamilias poteſt eſſe legitimus tutor in caſu huius §. quando pater eſſet deportatus, ſi interim filius vocetur ad legitimam tutelam alicuius ſui agnati, puta filij patrui ſui, iuxta l. iii. ff. de interdict. & relega. ſi pater poſtea reſtituatur non recuperat ius alteri quæſitum, iuxta gloſſ. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. & ibi omnes: & ſic filiusfamilias erit legitimus tutor, reprobata gl. hic. Dic cõtra, quia imò recuperatur ius patriæ poteſtatis, ut eſt text. in §. cum autem. ſupra quibus mod. ius pat. pote. ſol. & ibi glo.

f Not etiam text. ibi, ſeruitutem. coniuncta glo. in uerbo redigitur. quòd etiam pupillus ſi eſt doli capax, poteſt per ingratitudinem in ſeruitutem reuocari, & ſimiliter poteſt exheredari, vt not. gloſſ. in §. non ſolum. infrà de pupillari. ſubſtitutione. Adde quòd dicitur doli capax quando eſt proximus pubertati, vt not. gloſſ. in l. impuberem. ff. de furt. & dicitur proximus pubertati maſculus poſt decem annum & medium, vſque ad xiiii. fœmina verò a nono anno cum dimidio, vſque ad xii. vt not. gloſſ. in l. pupillum. de reg. iur. nam in pupillum dolli capacem cadere poteſt omne delictum, præter delictum carnis & adulterii. l. ſed ſi minor. de adulte. Item de proximo pubertati notat glo. in l. i. de nouat. & in §. pupillus. infrà de inutil. ſtipulatio. licèt gloſſ. videatur tenere contrarium in l. non tantùm. circa princip. ff. de excuſatione tutorum, ſed illa glo. inſpicit adoleſcentiam quò ad tutelam, iſta inſpicit adoleſcentiam quò ad contractus & delicta. & eſt ratio, quia in contractibus & delictis ætas attenditur, in tutelis tempus pubertatis. c. Raynaldus &c. vt per Ioann. de Platea. Sed ſecundum illud exemplum iſte text. reſtringitur ad doli capacẽ. Tu dic quòd imò poteſt loqui etiam in pupillo non doli capace, qui eſſet captus ab hoſtibus, vt §. i. ſuprà de iur. perſon. ſed quia text. hoc expreſſè ponit, iſtud ſtare non poteſt.

g Aduerte ad verſicu. ſed & pupilli. quia videtur mihi quòd iſte verſi. ſit ſuperfluus, dum ibi dicitur quòd per minimam capitis diminutione tollitur tutela. quia iſtud de arrogatione iam dictum erat ſuprà. Cogita de ſolutione. Et ſi dicis quòd iſte verſicu. etiam loquitur quando filius datur in adoptionem, dico quòd eſt impoſſibiliſſimum: quia cùm pater haberet filium in poteſtate tempore adoptionis, ergo filius non poterat habere tutorem, ergo nulla tutela potuit tolli. imò etiam poſt adoptionem non poteſt filius habere tutorem, cum remaneat in poteſtate patris naturalis, ut ſuprà de adoptio. & exiſtens in poteſtate non poteſt habere tutorem, ſuprà de tutelis in principio. Sed dic quòd iſte verſicu. loquitur de communi capitis diminutione contingente in perſonam pupilli: & ſic etiam de minima, & conſequenter de arrogatione. Suprà autem tantùm dictum fuerat de minima, ergo multo magis de media & maxima. Vel dic quod imò poteſt intelligi de adoptione, in caſu l. finali. in principio. C. de ſenten. paſſ.

h Adde quòd vbi tutor allegatur ſuſpectus, quòd licet cõteſtata lex interdicit ſibi adminiſtrationem bonorum pupilli. l. quòd ſi forte. ff. ſol matrimo. & ibi Bartol. & ipſo poſtea declarato ſuſpecto, remouetur in totum, & datur alius, vt hic in extraneo tutore. Vbi autem tutor eſſet agnatus pupilli, tunc propter ſuſpitionem non remouetur in totum, ſed datur ſibi adiunctus. l. ſi tutor. ff. de ſuſpectis tutoribus. Et ideo dicit Bartol. in dict. l. quòd ſi fortè. quòd cauti procuratores volentes tollere adminiſtrationem alicui tutori, allegant eum ſuſpectum, & pendente iuditio remouetur ab adminiſtratione, de quo infrà de ſuſpectis tutoribus vbi videbimus cauſas ſufficientes ad ſuſpectionẽ, & habetur per gl. & Bart. in l. i. ff. eodem. de ſuſpect. tuto.

i An iudex debet iudicare ſecundum conſcientiam ſuam, an verò ſecundum allegata & probata, vide Ang. in §. præterea. infrà de actionibus. adde gloſſ. in l. ii. in fi. C. de tempor. appella. vbi notabiles ſunt gloſ. vide an ſecundum conſcientiam informatam ex præſumptione & indiciis & aſpectibus à priuato, l. ii. in fin. ff. de ſeruis. & ibi gloſſ. & l. ſi irruptionis. §. fina. ff. fin. regun. alioquin ſupplet iudex de facto, quod eſſe non debet, ut not. in l. vnica. C. ut quæ deſunt aduocatis. Et quid ſit conſcientia, ſcribe in libro albo, in verbo, conſcientia.

Quod

i Quòd princeps poſsit iudicare ſecundum conſcientiam,
vide Bello. conſi. lvui. nu. 3.
k Iſtam glo. reprehendit Io. Fab. in primo & in ſecundo di-
cto, quòd filius viuente patre poteſt eſſe tutor legitimus, ſi
pater ſit impeditus tali impedimento, de quo ſpes non ſit
quòd tolli debet: tunc enim proximior ſuccedit in iure tute
læ, vt l. iii. §. penul. ff. de legiti. tut. & l non ſolùm. §. ſi quis.
& ibi not. ff. de excuſ. tut. Item procedit in eo quod dicit, ni
ſi in caſu &c. quia conſtat quòd talem ſeruum filius manu-
mittere non poſſet, ut l. fi. §. filius autem. C. de bon. quæ lib.
Præterea ſi glo. intendit in hac expoſitione, quòd in hoc ca
ſu quo filius talem ſeruum manumiſerit, quòd perdatur tu-
tela per emancipationem, falſum eſt; quia quamuis perdan-
tur illa quæ iure agnationis pertinent, quia deſinit eſſe agna
tus per emancipationem, non tamen perdit illa, quæ iure
patronatus deferuntur, quia in eis non inſpicitur agnatio,
ſed ſolum ius patronatus, ſecundum Io. Fab. & ita in pri-
ma reprobatione primi dicti huius glo. tenet etiam Ange.
de Aret. hic. Ego puto quòd in reprobatione ſecundi dicti
huius glo. poſsit hęc glo. defenſari ab impugnatione. Io. Fab.
quia ad d. l. fi. §. filiis autem. C. de bo. quæ libe. reſpondeo,
quòd verum eſt quòd filiusfa. non poteſt manumittere ſer-
uum maternum, & ſic aduentitium ſine conſenſu patris. d. §.
filijs autem ſed cum conſenſu patris ſic. & ita ſumitur hæc
gloſſ. & uide etiam Nicola. de Neapol. hic qui reprehendit
gloſſ. ut ſuprà.
l Nota ex gloſſ. fin. quòd eiſdem modis quibus finitur tute
la, finitur etiam autoritas officij adiuncti tutori, quod eſt
in multis caſibus ut infrà tit. i. §. interdum. in verb. idoneus.
& in l. potuit & in l. propter. C. in quibus cauſ. tuto. & curato.
da. ab his. Nam finito officio principalis, etiam finitur illud.
coadiutoris adiuncti. l. i. C. quando tut. vel curat. eſſe deſi-
nat. Et ideo coadiutor datus debili vel ſuſpecto epiſcopo, de
quo in c. venerabili. extra de offic. delega. deſinet morte prę-
lati eſſe, per d. l. j.

TITVLVS XXIII.

De curatoribus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt quibus modis tutela finiatur: uerum quia finita ea peruenire debet ad dãdos curatores ideo rectiſsimè de curatoribus intitulatum eſt.*

1 *Puberes ſi uelint accipiunt curatores uſque ad xxv. annum & quæ ſit ratio ibi uide.*
2 *Quomodo capiatur dictio, uſque.*
3 *Curatores in teſtamento non dantur, dati tamen confirmantur.*
4 *Adoleſcentes uolentes capiunt curatores, pupilli uerò inuiti capiunt tutores.*
5 *Furioſi mente capti & prodigi ſurdi & muti, ſunt in cura agnatorum, quibus deficientibus à iudice dantur curatores.*
6 *Regulariter habenti tutorem curator dari non poteſt: quod fallit in quodam caſu.*
7 *Iure authenticorum non poteſt pupillus cum tutore mouere litem, nec econtrà.*
8 *Adoleſcentes, ſanæ mentis non ſunt in cura agnatorum, ſicut muti et ſurdi, mente capti & prodigi.*
9 *Notorium & ſententia æquiparantur.*
10 *Quomodo à iudice prodigo bonis interdicatur.*
11 *An ualeat interdictum ſi iudex interdicat bonis prodigo, ei qui nõ eſt prodigus.*
12 *Si prodigus, cui eſt interdictum bonis, contraxerit & iurauerit ſeruare contractum, in contractus iuramento ualidetur.*
13 *Minori prodigo datur curator tanquam minori, non tanquã prodigo, quia cauſa naturalis eſt potentior accidentali.*
14 *Minor obligatur naturaliter: prodigus uerò cui bonis eſt interdictum, non.*
15 *Pupillo non habenti tutorem curator dari poteſt; quod quomodo intelligi debeat, ibi traditur.*
16 *Actor & ſyndicus differunt.*
17 *Quæ differentia ſit inter nuntium & procuratorem.*

MAſculi. Non ſummaę breuius. Ibi
a puberes. a Ibi, vſq; ad qua
tuordecim annos i maſculis, xij. an
nos i fœminis. Ibi, vſq;. Hæc dictio,
vſque ſtat incluſiuè. Ibi, dãtur auct.
ſecundũ Bald. deficiente legitimo
b curatore. Not. primo b † maſculos
1 puberes accipere c curatorem vſque ad xxv. annum: &
ſic in tempore ſiniendę curæ à pari ſuccedit maſculus cũ
fœmina licèt in tempore incipiendę curę diſcrepent: nam
ex tractu temporis creſcit ſenſus in maſculo & in fœmi
na. Not. rationem, quòd licèt ſint puberes, adhuc tamẽ
2 ea ſunt in ætate ut tueri non poſsint negotia. Nota † di-
ctionem, vſque, hic ſtare incluſiuè. concor. l. fi. ff. de ſe-
nat. Aliquando ſtat excluſiuè, prout materia & ratio ſu
biecta ſuadet: quia ex quãtitate pretij declaratur qua
litas rei uendendę. argu. in l. vtrum. §. fi. ff. de reb. dub. &
eſt gloſ. ord. in l. ſemper in ſtip. ff. de regu. iur. Ex verſ.
dantur not. dari curatorem ex eiſdem magiſtratibus à
quibus tutores. & in hoc conueniunt tuto. & curator.
3 No. † curatores non poſſe c dari in teſtamẽto, ſed da
c tos confirmari. & in hoc diſcrepant à tutoribus qui te-
ſtamento poſſunt dari. §. permiſſum. ſuprà de tutel.
4 Item not. † adoleſentes non accipere curatorem d ni-
d ſi uolentes: & in hoc differunt à pupillis, quibus inuitis
tutores decernuntur. l. necnon. ff. de tut. & cur. dat. ab
his l. ij. ff. de tut. §. i. ſupra eod. Not. curatorem ad cer-
tam rem dari poſſe, & in hoc differt à tutore, qui certę
rei vel cauſę non poteſt dari. §. certę. ſuprà qui teſta. tut.
5 dar. poſ. In uerſi. furioſi not. † furioſos & prodigos
eſſe in cura agnatorum ex l. xij. tab. quibus agnatis de-
ficientibus peruenitur ad curam datiuã. Et idem in men
te captis, ſurdis, & mutis, ſecundum uerum intellectũ,
concord. l. fi. §. ſi autem. C. de cura. fur. & l. de creationi-
6 bus. C. de epiſc. audi. Ex uerſi. interdum, not. † regu-
lariter habẽti tutorem curatorem dari non debere. Fal
lit quando tutor vel datiuus vel teſtamẽtarius uel legi
timus impediretur vel excuſaretur ne tutelã adminiſ-
ſtrare. In fi. glo. in uerb. in litem. dicit ex mente gl. ibi-
dem & hic, quòd ſi pupillus neceſſe habeat cum tuto-
re litigare, dandus eſt ei curator ſi petat: ſi tamen non
petat, nec curatorem accipere velit, cogi poteſt à prę to
re curatorem ſuſcipere. quę omnia ſunt vera iure dige-
7 ſtorum: † iure tamen authenticorum & ipſa ſunt muta-
ta, quia pupillus cum tutore litem non poteſt mouere
nec econtrà. auth. minoris. C. qui tutores dar poſſ. & di
cite vt ibi. In fin. glo. in uerb. furioſi. not. furioſum &
prodigum eſſe in cura agnatorum, & idem tenuit glo.
in l. de creationibus. C. de epiſ. audi. Et idem tenet Bal.
in mente captis, mutis & ſurdis, & cęteris morboſis.
8 † Secus in adoleſcentibus ſanę mentis, qui non dicuntur
in legitima cura agnatorum, licèt gl. contrarium ſenſe
rit in l. amiciſsimos, §. fin. de excuſ. tut. & male. Nã, cũ
curatores non poſsint dari niſi volentibus & petenti-
bus, vt hoc. §. qualiter, ergo adoleſcẽtes ſubijciũtur altàs
curę agnatorum. Sed in furioſo, prodigo, muto et ſurdo
et ꝑpetuo morbo laborãte, ideo ſtatuit lex ut curę agna
torũ ſubijciãtur, quia cũ hi petere nõ poſsint tutores ex
defectu ingenij, loquelę & ſurditatis, lex ſupplet hũc ip
ſum defectum coniectura, quę eſt & probat; quia ſi in-
tellectũ, loquelam & auditum haberent, curam poſtu
larent, ex quo ſuis rebus adminiſtrandis ſupereſſe non
e poſſunt. Ex qua glo. hic Bal. e colligit, eam velle quòd
notoriè prodigo ſit interdictum à lege bonis. Nam ex
quo à lege ſubijcitur curæ agnatorum, intelligitur ſibi
interdicta bonorum adminiſtratio. & hanc ſententiam
viſa fuit tenere gl. in l. his cui. ff. de teſta. ſequitur etiam
Per. primò per l. ſi quis cum ſciret. ff. de cur. furio. Fre-
9 tus eſt etiam ratione. Nam † notoriũ & ſententia ęqui-
parãtur l. emptorẽ. ff. de actio. emptio. & l. ſi fideiuſſor

§. qui

§.qui pro rei qualitate. ff. qui ſatiſdare cogan. Sed per ſententiam interdicitur bonis prodigo, ergo & per notorium. Ego ſundeo hanc opinio. per iſtum. text. vbi à pari omnino procedunt furioſi & prodigi. Sed palàm eſt furioſo eſſe interdictum bonis a lege, ergo & prodigo, vt vna determinatio duo determinabilia determinet æqualiter. l. iam hoc iure. ff. de vulgari & pupillari. Contrariam ſententiam tenuit gloſ. quòd non ſit interdictũ ipſo iure, imò ſit opus iudicis interdicto. in l. i. ff. de cura. furio. & l. his cui bon. ff. de verb. obliga. Hanc
f ſententiam tenuerunt Doct. communiter, [f] freti per l. Iulia. ff. de cura. furio. & freti per hunc ipſum verſi. ſed ſolet. Sed poſſetis reſpõdere his ll. quia loquuntur quando deficiunt agnati. Non obſtat dicunt ipſi, l. is cui. quia loquitur in contrahente cum eo, quem ſciebat pecuniã ſtatim conſumpturum in prauum vſum. Non obſtat l. i. de cura. furio. quia ſupplere debet per l. Iul. ff. eo. ti. vt à l. curatòr detur prodigo, ſi iudex tamen decreuit. Nõ obſtat quòd ſentẽtia declaratoria & notorium æquiparantur, quia hoc procedit quò ad aliquid declarãdum, non diſponendum. Vnde, ſi iudex declarat, quem eſſe prodigum, iſta ſententia declaratoria bene facit notorium, ſed tamen nõ diſponit. Sententia verò per quã iudex interdicit bonis prodigo, duo operatur, notorium prodigalitatis, et interdictum: unde hoc plus habet hęc ſententia diſponens, quia habet interdictum. Probat Bal. Nam per inſtrumentorum & teſtium probationẽ ſit res notoria iudici, & tamen probatio inſtrumentorum, teſtium & ſententia non æquiparantur. l. ſed ſi poſſeſſori. §. ſi ab initio. Ad iſtũ. §. reſpondeo per alios, & dico, quòd licet prodigus ſit ſub cura agnatorũ, non tamen dicitur adhuc ſibi bonis interdictum. Ratio, quia licet cura ſit delata agnatis in habitu, non eſt tamen adhuc delata in actu, nec poſſunt adminiſtrare niſi iudex interponat decretum declaratorium, & decretum delatiuum adminiſtrationis. & videtur in ſimili de tut. legit. in l. legitimo. in prin. Ante ergo quàm & ipſe fuerit, nõ intelligitur delata adminiſtratio curæ agnatis, & per conſequens nec interdicta ipſis prodigis. pro hoc facit quod ſtatim dicam in glo. ſequen. ex mente Bar. Subſequenter non obſtat ſi quis dicat contra prædicta. Nam ſi interdictũ eſt bonis prodigo à iudice, ſtatim illo peruerto ad bonos mores tollitur interdictum. l. i. C. de curatore furio. eodem modo ſtatim quòd peruenit ad vitium prodigalitatis, debet ipſo iure incidere in interdictum, vt eadem ſit ratio tollendi & patiendi, argumen. regulæ iuris, eius &c. Ad hoc reſpondet Bal. quòd illud argumen. procedit quando vtrobique eſſet eadem ratio & prohibendi & tollendi, quæ non eſt in caſu noſtro: vnde prodigo peruerto ad ſanos mores ideo ipſo iure tollitur interdictum, quia facilè res & perſona perfluit et reuertitur ad naturam propriam, hoc eſt, ad adminiſtrationem rerum ſuarum. l. ſi vnus. §. pactus. ver. quod & in ſpecie. ff. de pact. iuncta l. in re mandata. C. manda. Sed ꝙ quis incidit in interdictum, non peruenit ex natura rei vel perſonæ, imò contra naturam incidit ipſo iure in interdictum. Non obſtat l. fin. C. de ſenten. paſſ. vbi prodigo interdicitur adminiſtratio ipſo iure à
g lege: quia reſpondet Bal. [g] ſingulariter quòd ibi interdicitur prodigo adminiſtratio ipſo iure à lege, quia illa adminiſtratio verſabatur in re aliena contra naturã adminiſtrandæ rei: ſed in caſu noſtro ideo non tollitur, vt illa quæ conceditur ex priuilegio. argumen. in l. eius mi-
10 litis. §. miſſus. de teſtamen. milit. † Videamus nũc qualiter à iudice bonis interdicatur. Dixit hic Bal. quòd duobus modis interdicitur. Vno modo dando curatorem, argumẽ. in l. ſi curatorem habens. C. de in integrum reſtitu. mino. Secundo modo interdicitur quando expreſsè dicit ſe interdicere. l. Iul. de cura. furio. Non autem placet eorum ſententia, qui dixere, quòd eo ipſo quòd iudex facit proclamationem ne aliquis contrahat cum tali, quòd videtur interdicere: quia huiuſmodi interdicta debent interponi cum cauſæ cognitione. l. obſeruare. de cura. furio. vnde nõ poſſunt expediri per nuntios publicos vel epiſtolas. l. nec quicquã. §. vbi decretum. ff. de offi. procon. & in rubro & nigro, communicationes vel epiſtolas &c. Iuſte igitur faciet iudex ſi interponat primò decretũ, deinde faciat publicari, ne ignorantiã quenquam inducat. facit c. cum in tua. qui matri-
11 al. poſſ. † Sed quòd ſi iudex interdicat bonis alicui tanquam prodigo, qui tamen non eſt prodigus, an valebit huiuſmodi interdictum? Videtur quòd non, per l. Seiæ egreſſæ. de tuto. & cura. da. ab his. Contrarium determinat Docto. & bene. Non obſtat l. Seię egreſſę. quia loquitur quando error erat ſuper ætate, quæ ætas excuſatur ex curſu temporis & natura, vnde decretum contra iſtum eſt ipſo iure nullum. Sed prodigalitas prouenit ex accidenti, ſuper qua iudex poteſt diſponere: vnde ſi per ſententiam diſponat & declarat ipſum eſſe prodigum, habetur pro veritate l. ingenuum. de ſtat. homi. Alia ratio eſt ſecundum Bal. quia ſtatim comperto errore ætatis, ideo decretum nullum remanet, quin & ſi validum fuiſſet ipſo iure, tempore finiretur. ſupra quib. mod. tut. finitur. in prin. quod non eſt ſic in prodigo, quia oportet quòd per diſcuſſionem morum videatur, vtrum ad ſaniorem vitam peruenerit. fatebor quòd errore comperto decretum erit reſcindendum, vt de hoc eſt glo. paruula
12 ſingularis in l. i. in fi. C. de cura. furio. † Sed quid ſi talis
h prodigus cui eſt bonis interdictum, iurauerit [h] contractum ſeruare, an valida ſit contractus iuramento? dicitur quòd non primò, quia æquiparatur furioſo. l. Fulcinius. §. ideo. ex quibus cau. in poſ. eatur. item pupillo. l. certi cõdictio. §. quoniam. ff. ſi cer. pet. quibus non obſtat iuramentum. l. iuſiurandum. §. i. de iureiurando. Itẽ, quia mortaliter peccat non obediendo iudicibus. ca. ſi quis iurauerit, de maio. & obed. erit ergo iuramentum nullum, tanquam nutrimentum peccati. c. non eſt obligatorium. de reg. iur. li. vi. Item, quia qua ratione contractus annullatur propter vitium prodigalitatis, eadem ratione annullatur et iuramentum: quia vinculum, quod contractum ſuſtinet, eſt iuramentum, vt patet ad ſenſum. Ad c. cum contingat. de iureiur. & ad c. quamuis. & ad c. licet mulieres. de pact. de iureiur. li. vi. & ad auth. ſacramenta puberum. C. ſi aduer. venditio. reſpondetur per Bar. in l. is cui bonis. de verbo. obliga. Finitur autẽ interdictum factum in prodigo, ſtatim atque peruenit ad bonum vitæ regimen: nec ſuper hoc requiritur aliqua iudicis declaratio, ut multi dixere. l. i. de cura. furio.
13 In fin. glo. in verb. ex inquiſitione. nota † quòd minori datur tutor vel curator vt minori, non tanquam prodigo. ratio, quia cauſa naturalis veluti potentior cõſideratur. d. l. qui habet. Non obſtat l. i. §. beſtias. ff. de poſtulando, vbi cauſa accidentalis magis conſideratur quàm naturalis: quia illud eſt verum quando cauſa accidentalis tanquam potentior magis alterat naturam, quàm naturalis: ſed in caſu noſtro accidentalis non repugnat naturali, ſed repugnat effectui; ſtat enim ſimul quod quis ſit minor & furioſus, ſed effectus non conueniunt, vt quis habeat curatorem ut minor ſanę mentis, & vt prodigus. Si autem cauſa accidentalis non repugnat in eſſentia neque in effectu, naturalis conſideranda eſt. l. cum pater. ff. de iure dotium. Ex quibus dixit Bal. quòd ſi ſtatutũ aliquod de pupillis diſponat, aliud autem aliter dicat de furioſis, quòd reperiatur aliquis pupillus et furioſus, ſeruabitur ſtatutum loquens de pupillis. Sed contra prædicta opponit Bar. Si datur curator minori prodigo, non vt prodigo, ſed vt minori,
14 non eſt ſubuentum prodigalitati. Nam † prodigus cui bonis eſt interdictum, nõ obligatur naturaliter. l. is cui ſi. de verborum. obliga. minor autem bene obligatur natura-

naturaliter. l. i. in fi. de nouationib. Solutio, dixit Bart. ꝙ
cõſideratur duplex actus. Vnus actus per quem inter-
dicitur bonis, & per quem actum ſuccurritur prodigã-
litati: quia nõ obligatur prodigus naturaliter, ſed et in-
terdicitur tanquam prodigo. Secundus eſt actus decre-
tæ curæ, & iſte fit tanquam minori. In fi. gl. in verb.
15 curatores. nota, ꝙ † pupillo [i] non habenti tutorem po-
i teſt dari curator. [k] cum qua gloſſa Doctores videntur
k ſemper in iure pertranſire. Sed ego ſum aliquãtiſper du-
bius, quia ab ordine legali nulla ex parte eſt recedẽdũ.
l. ij. §. prius. de vulgari & pupillari. Sed ita eſt ꝙ ex or-
dine legis ſtatuitur, ꝙ primo pupillo de tutore proui-
deatur, deinde adulto de curatore: ergo pupillo nõ erit
prouidendum de curatore, contra ordinem legis. Et ad
l. curator. à contrario ſenſu reſpondetur, ꝙ ſi ille ſenſus
contrarius recte ſumatur, nihil obſtat opinioni prædi-
ctæ: dicitur enim ibi, non eſſe dandum curatorem pu-
pillo ſi tutor adfuerit, à contrario ergo ſenſu, ſi pupil-
lus tutorem habeat, & ille tutor abfuerit, poterit dari
curator: non autem inſinuat ꝙ pupillo non habenti pe-
nitus tutorem, ſit dandus curator. Et ita puto hanc glo.
intellexiſſe, & tunc bene. In fin. gloſſ. in verbo, ve-
16 lit, dicite, ꝙ † actor & ſyndicus in hoc differunt, quia
l ſyndicus [l] appellatur propriè ille qui gerit cauſam &
negotia vniuerſitatis: actor verò appellatur ille qui ge-
rit cauſam & negotia ſingularis perſonæ. cap. petitio. et
ibi notatur extra de procura. Prędictis alius uenit adij-
17 ciendus, ſcilicet qui gerit negotia alterius, hoc eſt, † nun-
m tius, [m] qui differt à procuratore non in modo conſti-
tuendi, ſed in modo mandandi: nuntius enim confert
uerba executiua rei mandatæ in perſonam domini mã-
dantis, procurator non, ſed confert in perſonam pro-
priam. glo. eſt ordi. in l. i. § à. ff. de procurat.

ADDITIONES.

a Iſte titu. diuiditur in tres partes principales. In prima de-
clarat qualiter detur curator adultis, & quibus detur. In ſe-
cunda, qualiter detur furioſis, mente captis, prodigis, mutis,
& ſurdis. In tertia, qualiter & quibus cauſis detur curator
pupillis. Secunda ibi, furioſi. tertia ibi, interdum.

b In prin. huius tit. de curatorib. & in primo notabili hic po-
ſito aduerte, quòd licèt in finien. la tutela ſit diuerſum tem-
pus in maſculo & in fœmina: quia in maſculo finitur xiiij.
anno, in fœmina xij. tamen in finienda cura tempus eſt vni-
forme in maſculo & in fœmina, vt hic text. iuncto tex. ſuprà
quib. modis tut. finitur. in princi. Dicunt quidam quòd ra-
tio diuerſitatis eſt: nam ideo citius finitur tutela: quia citius
fœmina efficitur ſubdola, ut dicitur ſuprà de tute. in prin. &
hac ratione etiam citius deberet finiri cura. Verum quia hoc
eſſet nociuum fœminę, quia perderet citius beneficium reſti-
tutionis, ideo lex uoluit fauere fœminis, quæ de facili deci-
piuntur, & differre uſq; ad xxv. annum etiam in fœmina.
Hæc ratio nullatenus placet mihi: nam præſupponit ꝙ fœ-
mina bene ueniat ad perfectam ętatem ante xxv. annum, ſed
differtur cura eius fauore, ꝙ eſt contra iſtum tex. Item con-
tra iſtam rationem multum facit textũ in l. ij. C. de his qui ve.
æta. impe. vbi fœmina in xviij. anno poteſt petere veniam
ætatis, & maſculus in xx. & tamen ſecundum rationem pre-
dictam fauore fœminarum, quę impetrata uenia perdunt be-
neficium reſtitutionis, debuiſſet illud tempus impetrationis
in fœminis differri uſq; ad xxv. annũ, ſicut in maſculis, quod
tamen negat iſte tex. Puto ergo in iſtis non poſſe aliud dici,
quam dixerit glo. in l. j. §. pueritia. in verbo, ratus. ff. de po-
ſtu. ꝙ in iſtis quæ ſunt poſitiui iuris, non ſit alia ratio, quam
pro ratione uoluntas. Si tamen ratio eſſet aſſignanda, credo
quòd ſuprascripta ſit melior, quæ aſsignari poſſit.

c Vide ad hoc. Bello. conſi. xxvij. nu. 5.

c Not. circa illud quod dicitur hic in notabilibus, videlicet
quòd curator non datur in teſtamento, quod illud procedit
in curatore adulti, qui eſt compos mentis: ſecus autem in cu-
ratore qui uenit dandus furioſo uel mente capto, quia tunc
talis bene poteſt dari in teſtamento. text. eſt in l. de creatio-
nibus. C. de epiſ. aud. & in l. fi. C. de cur. fur. & hoc ad exem-
plum tutoris pupilli. arg. l. ſi curatorem habens. C. de in in-
tegr. reſtitu. minor. vbi æquiparantur pupilli & furioſi. hoc
idem voluit Bartn. in l. j. ff. de confir. tuto. Quæ autem ſit ra-
tio differentiæ, quare tutor poſsit dari in teſtamento, & cu-
rator non adulto. Hanc rationem ponunt Docto. in l. penul.
C. de teſt. Tu dices hanc eſſe rationem, quia ex quo talis adul-
tus eſt maior xiiij. annis, lex præſumit ipſum adultum habe-
re rationis intellectum vt petere curatorem ſciat abſq; quòd
ſibi detur. arg. l. j. C. qui pet. cur. ſecus in pupillo uel furioſo,
in quibus non eſt ſanitas intellectus: ideo etc. Poteſt etiam
aſsignari alia ratio: quia tutor datur perſonæ, curator rebus.
l. in copulandis. C. de nupt. ſed de rebus filij non poteſt pater
diſponere niſi vſque ad pubertatem, etiam ſibi prouidendo,
vt l. ij. in prin. ff. de vulg. & pup. nimirum ſi poſt pubertatem
non poteſt ſibi curatorem dare. An autem pater in teſta-
mento dare poſsit curatorem uentri, vide text. & gloſſ. in l.
ſi mulier uentris. ff. quemadmodum teſta. aper. & ibi gloſſ. vi-
detur tenere quòd non, & prædictas rationes, & etiam alias
ponit Ang. de Are. in §. permiſſũ, ſuprà de tutelis. Adde pre-
dictis, quòd licèt teneat datio tutoris in teſtamento facta, nõ
tamen curatoris facta adulto: ſed ſi in teſtamento ſit datus
curator adulto, debet confirmari per iudicem. l. penulti. §. ſi
vtrum. ff. de cura. fur. & erit hæc forma: Cum publicè utile
ſit ſuprema teſtamentorum iudicia firma eſſe, & ea per iu-
dices ad effectum perduci, ea propter cum conſtet euidenter
Titium in ſuo teſtamento reliquiſſe curatorem filio ſuo, nec
hæc datio per ſe ualeat, ille curator adminiſtrare tanquam
verus & legitimus curator non debet, niſi à iudice confirme-
tur, vt per Spec. in titu. de emancip. §. cum autem.

d An autem adultus cogatur accipere curatorem? Dic, aut
adultus vult agere, & non compellitur: ſed ſi non petat, re-
pellitur, tanquam minus legitima perſona, vt C. qui legit.
perſo. non habent ſtandi in iudicio. Si autem pupillus conue-
niatur, tunc ſi eſt infans, non dabitur curator ad litem, vt l.
qui habet. §. ſi pupillus. ff. de tut. Sed actor habet duo reme-
dia, videlicet ut petat à iudice vt ei detur curator, vt l. j. C. q.
pet. tu. & ſi alius eum defendat, bene quidẽ: ſi verò nullus eũ
defendat, fit miſsio in bonis defuncti, & proceditur ad ven-
ditionem, ſi ex contractu defuncti conueniatur. arg. duarũ
legum videlicet l. hæc autem. in prin. & l. quidem Iul. ff. qui.
ex cau. in poſſeſ. ea. Ratio autem quare pupillus cogitur ac-
cipere curatorem ad lites, eſt, quia legitimam perſonam non
habet ſtandi in iudicio, niſi ſit filius, qui licèt minor ſit, tamẽ
admittitur in iudicio ad defendendũ patrẽ, ut l. exigendi. in
fi. C. de proc. An autem tutor ſeu curator datus ad litem te-
neatur facere inuentarium? glo. tenet ꝙ non in l. de creatio-
nibus. C. de epi. audi. niſi quando haberet inſtrumenta cauſę
penes ſe, ſecundum Oldr. de quo per Bar. in l. ſi ad ſpecies. ff.
rem pup. ſal. fo. Et de hoc, an pupillus cogatur capere cura-
torem, uide quod ſcripſi ſuprà de tute. in fi.

e Pro iſta opin. Bal. hic, facit optimus tex. in l. generaliter. C.
de epiſ. & cler. facit etiam iſte text. in uerb. ſed & mente ca-
ptis, quem Ang. allegat in contrarium, cum aduerſatiua coniun-
cta cum copula denotet identitatem in iure: ſed in ver. præ-
cedenti datur curator à magiſtratibus, quando non eſt legi-
timus agnatus, ergo ita hic. Sed dic ꝙ aduerſatur quantum
ad caſum expreſſum in §. ſed ſolent, non ad ſubintellectum.
Et ſi ad iſtam aduerſatiuam reſponderes, ꝙ imò non deno-
tat identitatem in iure, vt videtur eſſe text. in §. ſed & ſi ex
teſto. infra tit. j. de ſatiſd. tut. reſpondeo ꝙ ibi non ponitur uia
diuerſum, in contrarium ver. præced. ſed bene ponitur alia di-
uerſa deciſio, ſed non contraria deciſioni præcedenti. Et adde
ꝙ glo. hic, vltra Ang. de Are. hic, tenet etiam Bart. in l. ſi fu-
rioſi. C. de nup. vt ſit differentia inter furioſos & prodigos.

f Et pro hac ſententia communi ego allego text. expreſſum,
cui non uideo bonum reſponſum, in c. veritatis. extra de do-
lo & contuma. iuncto princi. cum fine. vbi expreſsè dicitur
ꝙ prælato notoriè prodigo non eſt interdicta adminiſtratio
bonorum eccleſiæ, niſi ſequuta ſententia interdictionis. Nec
obſtat ſi diceres, quòd aliud ſit in prælato, in quo non ver-
ſatur tantum periculum, cum non poſsit alienare ſine
conſenſu Capituli: aliud in priuato notoriè prodigo, qui
poſſet alienare, niſi ſibi eſſet interdictum ipſo iure, quia
hoc eſt contra dicti capitu. in fi. vbi vult alienationem an-
te interdictionem valuiſſe. Primum, ſi non poſſet alienare

fuſtra

ſroſtrà poſteà ſequeretur ſententia interdictionis admioiſtrationis bonorum. pro hac etiam parte multùm ſtringit text. in §. item prodigus, infrà quibus non eſt permiſſ. fac. teſta. de quo text. facit magnum capitale dominus meus D. Hiero. Tor. in l. is cui bonis. ff. de verb. oblig. vbi dicitur, qđ teſtamentum prodigi factum ante interdictionem vniuerſalem valet. Nec dicas quòd ibi teſtamentum fuerat factũ antequam eſſet prodigus, quia tunc fuiſſet indubitabile, quod maior qui non eſt prodigus poſsit facere teſtamentum. Nec etiam dicas, quòd ibi erat prodigus, ſed noo notorius, quia diuinares. Nec etiam dicas vt dicit Luc. in d. l. is cui bonis. quòd ibi ſit ſpeciale in teſtamentis, cùm teſtamentum ipſum poſsit reuocari: quia ſecundum hoc ſequeretur quòd etiam poſtquam eſſet ſibi interdictum bonis, poſſet teſtari, quod eſt contra illum text. domini Hier. Tu dic ꝙ ibi teſtamentum erat factum antequam eſſet prodigus, prout etiam loquitur ver. præcedens, de eo qui ante furorem fecit teſtamentum. Et dubium facit, quia teſtator non fuit habilis niſi tempore teſtamenti, non tempore mortis. Poteſt etiam dicere, quòd ad d. §. item prodigus. faciebat dubium, quia res deuenerat ad eum caſum à quo incipere non poteſt: quia poſtea erat interdicta ſibi adminiſtratio propter prodigalitatem, & ſic eo tempore non potuiſſet facere teſtamentum, vnde videbatur ꝙ antea factum deberet vitiari, iuxta l. pluribus. §. & ſi placeat. ff. de verb. obli. tamen quia iam actus perfectus fuit, & conſumatus, non uitiatur, licèt perueniat ad eum caſum à quo incipere non poſſit, iuxta ea, quæ habentur in d. §. & ſi placeat. Et iſta ſolu. magis mihi placet. Potes etiam dicere ad d. c. ueritatis. ibi in princi dum dicitur, quòd de dilapidatione publica præcedebat infamia, illa verba eſſe Canonicorum ita referentium, vt ibi dicit text. in verbo, retulerunt. quæ verba eum à Papa enuntiatiuè proferantur, non inducunt diſpoſitionem. c. ſi Papa. de priuilegiis. in vi. & ſic dicam quòd non ſit uerum quòd eſſet notoriè prodigus. Et pro hac ſolutione optimè facit, quia ex narratione facti io iure poſita, non eſt arguendum, vt eſt glo. ſingularis in l. vnica. in tertia lectu. C. quan. non pet. partes. vt ibi dixi poſt Bar.

g Sed aduerte, quia Bald. in l. cum fratrem C. de his quibus vt iodig. tenet contrarium eius quod allegatur hic tenere: & ibi reſpondet ad d. l. fin. pro quo facit tex. expreſſus in c. ueritatis, de dolo & contu. vbi prælato notoriè prodigo nõ interdicit adminiſtratio ipſo iure, & tamen gerit negotia aliena.

h Vide de hac materia Bar. in l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſ. Bar. in auth. ſacramenta puberum. & Bart. in l. Seius & Augerius. ff. ad l. Falcid. vbi ponunt an iuramentum factum contra formam legis, valeat.

i An pupillo habenti tutorem poſsit dari curator. & idem tenet gloſ. in l. curator. ff. de tutor. cura. dat. ab his. & ibi Bartol. & glo. in l. propter litem. C. in quibus cauſ. tu. habenti detur curator.

k Quæ ſit ratio, quare habenti tutorem uel curatorem poſſit dari curator, ſed non poteſt dari tutor habenti tutorem vel curatorem, niſi in caſibus hic in glo. magna notatis, ibi, ff. de tutelis l. pen. Dic quòd hæc eſt ratio, quia paria ſunt, non habere tutorem, vel habere malum & inhabilem. l. i §. ſed ſi nemo. ff. quod cuiuſque vniuerſ. & ibi not. Ibi. ff. de excu. tut. l. propter litem. dic, in §. licèt. vbi tutor. ſimpliciter datus, intelligitur etiam datus ad bona etiam alterius prouinciæ, ſed propter difficilem admioiſtrationem ab aliis ſe excuſat, & alius tutor datur vniuerſitati bonorum. Ibi, ad tempus relegationis dic, & eſt ratio, ne interim negotia pupilli diſpergantur. ff. de teſta. tut. l. ſi quis ſub conditione. Ibi, non excuſatus: dic hoc caſu poteſt dari tutor uel curator arbitrio iudicis, vt infrà in glo. in utr. curatoris. Ibi, transfuga: dic quòd non erit uerè transfuga, quia cum tunc efficiatur hoſtis, & perdat ciuitatem. l. poſtliminii. §. filius. & l. remiſsione. §. qui deficiunt. non poteſt eſſe tutor.

l Adde, quòd inſtitutio ſyndici uel actoris requirit decretum iudicis, ut hic eſt tex. in fi. & notat glo. in l. neque. C. de procur. & ff. quod cuiuſque vniuerſ. l. nulli. vbi gl. not. quòd poteſtati ciuitatis permititur agere nomioe communitatis in defectum ſyndici, ut ibi not. per Bar. Et adde, quòd de iure Canonico illa differentia nominum adminiſtratorum non admittitur, ſed ſub nomine procuratoris omnes adminiſtratores comprehenduntur. c. petitio. de proc. quia ſæpe vnum ponitur pro altero. in q. j. c. ſaluator. in glu.

m Vide booam differentiam & doctrinam inter nuntium & procuratorem, ſecundum Bald. qui notabiliter loquitur. Qualiter autem geſta per nuntium, qui concipit uerba in perſonam domini, qui nihil ſibi commiſerat, ualeant uel ne, & an poſsint reuocari poſtea per illum cuius ſe aſſerit nuntium, uel ne, uide ibi plenè in l. multùm intereſt. C. ſi quis alteri uel ſibi. ubi Bal. notabiliter loquitur. & Doct. & glo. in l. j. ff. de contrahen. empt. addite glo. no. in l. itẽ eorum. §. actor in ver. de rato. ff. ꝙ cuiuſq; vniuerſ. quæ tradit differentiam inter actorem & procuratorem, & ibi videas.

TITVLVS XXIIII.

De ſatiſdatione tuto. vel curato.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de tuto. & curato. uerùm quia hi ſatiſdare compelluntur propter utilitatem pupillorum & adultorum, ideo de ea ſatiſdatione tractaturus Imperator, competenti ordine intitulauit de ſatiſdatione tutorum & curatorum.*

1 *Tutores & curatores tenentur ſatiſdare rem pupilli & adulti ſaluam fore*
2 *Tutores teſtamentarii & dati ex inquiſitione, releuantur à ſatiſdatione rem pupilli ſaluam fore, non ſic de legitimis tutoribus.*
3 *Tutela melius adminiſtratur per unum quàm per plures.*
4 *Perpetuum multa habet ſignificata.*
5 *Vt curator poſsit adminiſtrare, quæ requirantur.*
6 *An datiui tutores uel curatores teneantur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore*
7 *An quòd facit pars pluriũ collegarum, & omnes feciſſe dicantur.*
8 *An pluribus diſcordãtibus iudex poſſit eos compellere ad cõcordiã.*

NOn tamen. Satiſdatio à tutore vel curatore præſtãda, fauore pupillorũ & adultorum eſt reperta: & teſtamẽtarij curatores & tutores dati ex iquiſitione, ſatiſdare nõ cõpellunt. h. d. Diuidit[a] in quatuor partes. Nã in prima ponit regulam cum ratione. In ſecunda limitat cum rationis aſsignatione. In tertia ponit aliam limitationem ſubiungẽdo rationem. In quarta declarat dubium circa materiã contingentem. Secũda ibi, ſed hoc non eſt perpetuum. tertia ibi, item ex inquiſitione, quarta ibi ſed ſi ex teſta-
b mento. No. primo[b] regulam, quòd † tutores & cu-
1 ratores tenentur ſatiſdare rem pupilli uel adulti ſaluam fore: quod intelligitur datis fideiuſſoribus. l. i. ff. rem rat. hebe. iuncta l. prætoriæ de prætor. ſtipu. Not. hanc ſtipulationẽ eſſe receptam fauore pupilli & adulti. No.
2 † tutores teſtamẽtarios ab huiuſmodi ſatiſdationis onere releuari: Ratio, quia fides eorum fuit à teſtatore approbata. Et eodem modo tutores dati cum inquiſitione à iudice, non tenentur ſatiſdare, quia eorum fides ſatis fuit commendata à iudicibus. Sed dixerit quiſpiam veſtrum, his attentis rationibus etiã legitimi ſatiſdare non tenerentur, quia eorum fides eſt approbata à lege. Reſpõdetur ꝙ eſt approbata i genere, nõ aũt in ſpecie vel in individuo, ſub qua generalitate perſæpe erratur. in l. cõtinuus. §. cũ ita. ff. de verb. obl. ſed fides teſtamẽtarij tutoris, vel dati ex inquiſitione eſt approbata in ſpecie, vel in indiuiduo, vñ probatio ſpecialis potẽtior eſt quã generalis, argumen. de iniur. & dam. dat. In tex. ibi,
c fides.[c] Ex hoc ver. ſed ſi ex teſtamento vel ex inquiſitione. not. tutelam per vnum regi poſſe, & ſi alter alteri ſatis offerat, præferetur qui ſatiſdationem præſtiterit, Si vero nemo obtulerit ſatiſdationem, tunc is præferetur, quem teſtator aut iudex præferendum putauit, ſi aliquo

quo

quo ſigno poſsit apparere. Si autem nec hoc appareat,
tunc ille præferetur, quem maior pars elegerit. Ex quo
colligitur, ꝙ illud ꝙ maior pars fecerit, dicitur face-
re & ipſum totum: circa quem articulum dicam infe-
rius. Si autem omnino diſcordat in eligendo. iudex de-
bet officium ſuum impartiri vt in concordia ſiat: quia
3 hoc eſt vtile pupillo, ꝙ † potius tutela per vnum ad-
miniſtretur quàm per plures, per uariaſque manus
ſpargatur. l. legitimos. §. i. de legitima tute. l. ſi plures.
§. per filios. de adminiſtra. tuto. Ideoque per populum
data eſt poteſtas ſenatui, dehinc principi: quia fuit com
modius reipubli. per vnum quàm per plures admini-
ſtrari. l. ij. §. nouiſsime. ff. de origi. iur. & dicit Ariſtote. in
metaphyſ. Entia plura malè diſponi: pluralitas enim
principum odioſa, Princeps ergo vnus: ideoque frater
no primi maduerunt ſanguine muri, cum duo fratres
imperium eodem tempore gubernarent. l. fin. de rer. di
4 uiſio. & ibi glo. In fin. glo. in verbo, † perpetuum.
hoc uerbum multa haber ſignificata. Nam aliquando
inſinuat temporis ſpatium. l. i. ff. de exceptio. Aliquan-
do importat quantitatem temporis, annorum xxx. vt
infrà de perpet. & temp. actio. in princi. Aliquando im
portat quantitatem maioris & minoris temporis ſecū-
dū ꝙ ſuaſerit qualitas ſubiectę materię. Vnde, ſi dede-
ris ueſtimentum famulo tuo ut perpetuò illo ueſtiatur
intelligitur perpetuū, id eſt, quoad tecum ſteterit, & ip-
ſo recedente poteris eum ſpoliare ueſtimento. gloſſ. eſt
in l. id ueſtimentum. ff. de pecul. Bar. & Bal. & cæteri
in l. in his. §. ſcimus. ff. ſolu. matrimo. Aliquando ſumi-
tur perpetuum, id eſt, ſine interuallo, quia continuum. l.
humanitatis. C. de impube. & aliis ſubſtitu. Aliquan-
do ſumitur perpetuum, quaſi generaliter perſonam li-
gans. l. hac edictali. C. de ſecund. nupt. leges & l. huma
num. C. de legibus. Aliquando ſumitur perpetuum, id
eſt, generaliter in ſe, vt hic, de quo per gloſſ. in l. i. ff. pro
ſocio. In glo. approbata. ibi, ſecus intelligite, ne gloſſ.
uos decipiat, ꝙ ſecus eſt in matre, hoc eſt, quia cura-
tores dati à matre confirmantur ex inquiſitione: dati
uero à patre ſine inquiſitione, et onere ſatiſdandi reuelā
tur. l. i. cum l. ij. ff. de confirma. tuto. Ratio autem quare
datus a patre ſine inquiſitione magis confirmetur quā
datus à matre, ponitur in glo. ut bene ſequitur. In gl.
5 electi. ibi, ergo. §. fin. Vos dicite plenius, ꝙ † ad hoc ut
curator poſsit adminiſtrare, requiritur primo ꝙ iu-
dex interponat decretum curæ uel declaratiuum, ut ſit
curator legitimus, ut hic; & ſupra titu. i. §. furioſi. Secun
do requiritur ꝙ iſte curator conficiat inuentarium. l. fi.
C. de arbi. tut. l. tutores. C. de adminiſtratio. tuto. Ter-
tio requiritur ꝙ teneatur ſatiſdare rem adulti ſal-
uam fore, ut hic. Quarto requiritur ꝙ iuret ſe facturū
utilia adoleſcenti, inutilia autem prætermiſſurum, ut in
authen. vt hi qui ob. res mi. perhibent. §. fin. & l. de crea
tionibus. C. de epiſc. audien. Item requiritur, ꝙ promit-
tat adultum defendere: licet plerique dixerint, & male,
huiuſmodi promiſsionem nō eſſe neceſſariā, eo ꝙ clau
datur ſub illa, ꝙ promittat utilia ſe facturū, inutilia au-
tem prætermiſſurū. ſed malè, quia illa promiſsio refer-
tur ad res, hęc uero ad perſonam. Finaliter requiritur de
cretum iudicis, quo res adoleſcentuli adminiſtrandę de
clarentur: & erit hæc tanquàm inueſtitura poſſeſsionis
curæ. l. fin. §. i. C. arbi. tutel. Si tamen iſte adoleſcens ha-
beret bona in diuerſis territoriis, iudex originis poſſet i
terponere decretum ꝙ extenderetur ad bona alterius
territorij. l. magis puto. ff. de rebus eor. l. Papi. litem. §.
fin. de excuſa. tuto. Bar. in l. pupillo. de tuto. & cura. da.
ab his. Cyn. in l. unica. C. ubi tuto. pet. & cu. Ibi, §. i.
no. caſum ſpecialem ſecundum glo. ꝙ legitimus tutor
non ſatiſdat, ualet in patrono tutore liberti. idem tenuit
glo. de legi. pat. tut. & dicatis ut ibi. In fi. glo. Sed cō-
tra prædicta oppo. fortiter quòd tutores uel curatores
dati à iudice qualitercunque, ſiue cum inquiſitione ſiue
ſine, indiſtinctè teneantur ſatiſdare. vnde oppo. de §.
nos autem. de ſatiſda. tuto. Huius timore cōtrarij inquit
glo. in l. i. C. de tuto. & cura. ꝙ omnes ſatiſdant. & dixit
hunc §. noua conſtitutione correctum, quod non placet
Docto. Nam cùm iſte §. ſit poſterior ad illum, abſurde
diceretur quòd hic p illum corrigi debeat, quare ex mē
6 te Docto. melius dicite: Si quæratur, † an datiui tutores
vel curatores ſatiſdare teneantur; aut ſunt dati ſine in-
quiſitione, tunc tenentur ſatiſdare: ſi autem cum inqui-
ſitione, tunc aut ſunt dati à minore magiſtratu, aut ſunt
dati à ſuperiore. Primo caſu tenentur ſatiſdare: & ita
loquitur. §. nos autem. Poſteriore uerò caſu minimè:
& ita loquitur, §. noſter: hic enim operatur excellen-
tia honoris & dignitatis. argu. l. ſi quis ex argentariis.
§. i. ff. de eden. dixit tamen Cyn. in dicta. rub. & Bal. in
l. legitimos. ff. de legit. tut. vnum dictum egregiū, quòd
ſi legitimi tutores uel curatores uelint releuari, curent
quòd tutela uel cura ipſis decernatur cum inquiſitione, al
legat dictam l. legitimos. §. i. uerſi. an ergo de legit. tuto.
d quod dixit Bald. eſſe ſingulare [d]. In fi. glo. in uerbo,
7 maior, ſi quæratur, † an quòd facit pars plurium colle
garum, etiam omnes feciſſe intelligantur: dicite quòd
quædam ſunt communia pluribus ut uniuerſis, & tunc
quod facit maior pars, omnes feciſſe intelliguntur, ut
hic, & l. quod maior. ff. ad municip. & l. aliud. §. re-
fertur. ff. de reg. iur. Quædam uerò ſunt communia
pluribus ut ſingulis, & tunc quod maior pars fecit, om
nes feciſſe non intelliguntur: ita loquitur l. fundum. ff.
de ſeruitu. ruſtico. prædio. Regula limitatur, ſcilicet
quando quædam ſunt communia pluribus ut uniuer-
ſis. quòd factū à maiori parte intelligatur factum ab
omnibus: primò, in caſu in quo tractaretur de confir
mando magiſtratu ultra tempus à lege ſtatutum: un-
de ſi maior pars uniuerſitatis uellet rectorem confir-
mare ultra annum, non poſſet. §. fin. in authen. de de-
fenſ. ciui. Secundò fallit, quando maior pars uniuerſi-
tatis ſtatueret aliquid ꝙ concerneret præiudicium ali-
quorum de uniuerſitate: unde ſi maior pars uniuer-
ſitatis ſtatueret quòd tales de tali patria non dent uo-
cem in eligendo rectore, non ualeret, nec dicerentur
omnes feciſſe, ſi illi contradicerent. allegatur glo. in c.
cunt omnes. extra de conſtitutio. Tertiò fallit, quando
maior pars faceret aliquid punibile: unde ſi maior pars
ſtudij ſtatueret non eſſe obediendum literis ducalibus
in caſu aliquo omnes non dicuntur feciſſe, nec contra-
dicentes puniuntur. l. i. de magiſt. conue. ſecundum
vnum intellectum. Vltimò fallit, quando maior pars
ſtatueret aliquid inſuetum pertinens ad officium ſuum.
d. l. i. de magiſt. conue. ſecundum alium intellectum. Se
cunda regula, in qua dicebatur, ꝙ quæ ſunt communia
e pluribus [e] ut ſingulis, factum à maiore parte non in-
telligitur factum ab omnibus, fallit in l. maiorem. ff.
de pac. ne fauore libertatis pereant iura creditorum. Se
cundo fallit in l. ſi plures. de relig. & ſumpt. fune. fauo-
re religionis. Tertio fallit in l. conſi. §. fin. ff. de curat.
furio. In fin. gloſſ. in uerbo, partes. dicite: Si quæ-
8 ratur, † an pluribus diſcordantibus iudex debeat eos
compellere ad concordiam? uidetur dicendum, aut di
ſcordant in præiudicium proprium, & tunc ſi iudex re-
quiratur ut officium interponat, bene interponere po-
teſt. Si autem non requiratur; nequaquam, imo res
uiribus fortunæ erit ſubiicienda. l. ſi cautiones. ff. fa-
miliæ eriſcundæ. l. fina. §. i. C. communia de leg.
Fallit ſi iudex uiderit timeri de rixa & armorum coa-
dunatione. l. non eſt ſingulis. de reg. iur. glo. eſt in l. ſi
cuius. §. nequis murū. de uſufruct. Aut diſcordant in
præiudicium tertij, tunc res non eſt committenda for-
tunæ, imo recto iudicis arbitrio terminanda, ut hic, &
l. huiuſmodi. §. fin. de leg. i.

ADDITIONES.

a Iſte tit. totus diuiditur in tres partes principales. In prima ponit cui tutores vel curatores teneantur ſatiſdare. In ſecunda ponit quando ſunt plures tutores vel curatores qui præferantur in adminiſtratione cum ſociis. In tercia, quomodo prouideatur pupillo contra officiales qui nullam cautionem vel non idoneam exegerunt.

b Et no. ꝙ iſte text. in prin. probat ꝙ aduerſatiua poſita cũ copula non denotat identitatem in iure: quod eſt contra regulam gloſſarum, vt eſt gloſſ. in l. ſed & ſi lege. in prin. ff. de pet. hære. & glo. in l. ii. § ſi. & ibi Bar. ff. ne quis eum qui glo. ſi. melior in l. patris & filii. in glo. & ibi Bar. ff. de vul. & pupil. Niſi dixeris ꝙ imò hic denotat idem ius, propter id q̄d dicitur in verſic. itaque per ſe. vbi Imperator declarat eum in proximè præcedenti verſi. non poteſt enim tutor vel teſtamentarius, vel legitimus compelli ad ſatiſdandum, ſicut & in prin. tex. Itẽ pondera hic eſſe tex. not. in ver. ꝙ ſi nemo ꝙ quamuis teſtator qui dedit plures tutores, diſpoſuerit expreſſe per quem uelit tutelam adminiſtrari, quod tamẽ iſti electo à teſtatore, præfertur alius in adminiſtratione qui offerret ſatiſdationem, illo nolente ſatiſdare. quod not. Et ad id quod no. proximè dixi de dictione, Sed & aduerte, quia aliqui libri non habẽt copulã, ſed &, ut libri noui in formis.

c Nor ibi ſides. quòd electio teſtatoris fidem electi approbat, & ſatiſdationem excludit. Et idem eſt in executore teſtamentario. l. ſimio. §. i. ff. quan. di. leg. ced. l. nulli. C. de epiſ. & cle. niſi poſt teſtamentum cœperit eſſe non ſoluendo. l. liberto. §. largius. ff de an. leg. per Bar. in l. diuus. ſuprà ſi cui pluſquam per l. Fal. Similiter tutor electus à iudice per inquiſitionem, neceſſario præſumitur idoneus, ideo non ſatiſdat. ff. de confir. tut. Et ex hoc infertur, quòd ſacto iudicia contrarium probari non poteſt. Et colligitur in gloſſ. in ver. idonei, quod non ſolum præſumitur pro factis à iudice, ſed ẽt pro fiendis, ut colligitur in l. eo tempore. ff. de pecul. & de hoc ultimo u. de Inn. in c. nouit. extra de eo qui furtiuè ordines ſuſcepit.

d Quid autẽ ſi vnus tutorum vult diuidere adminiſtrationem, & omnes alii gerere, quis præferetur? Dic ꝙ fiet diuiſio cæteris inuitis, per officium ordinis. argu. l. & puto. ff. fam. erc. & l. communi diuid. §. ſi. duo. ff de communi. diuid. de quo per Bar. in d. l. i. § pen. ff. de admi. tu. Et nunquid plures tutores ſimul agere poſsint? Bar. in l. decreto. §. duob. ff. de admi. tu. cõcludit ꝙ nõ reo poſtulãte vnũ ex eis eligi, ne in plures diſtrahantur. l. iam tamen. §. ſi tñ. ff. de iudi. ſolui.

e An in his quæ ſunt communia pluribus vt ſingulis, quod maior pars fecit dicatur factum ab omnibus, uide Bart. in l. & ſuum. §. ſi. ff. de pac. vb. fauore libertatis dicitur factum à pluribus, de quo per Dy. in c. quod omnes, extra de reg. iur.

1 *Bona tutorum & curatorum ſunt tacitè pupillis & adultis hypothecata pro mala adminiſtratione.*

2 *Pro mala adminiſtratione tutorum & curatorum etiam conueniuntur hi qui ſatiſdationem exigere ſolent.*

3 *Paria ſunt, non facere, uel minus idoneè facere.*

§. SCiendum. Finita tutela vel cura, non ſolum tutores vel curatores quondam conueniri poſſunt, verùm, etiam qui ſatiſdationem non receperunt

a vel minus idoneam quã debuerunt. h. d.[a]

1 Not. i. † tutores & curatores qui malè adminiſtrauerunt, teneri pro mala adminiſtratione: et pro hoc oĩa eorũ bona ſunt tacite obligata pupillis & adultis à lege vt ratio adminiſtratæ tutelæ vel curæ reddatur. l. pro

2 officio. C. de admini. tut. Item not. † non ſolùm poſſe conueniri tutores ꝓ mala adminiſtratione uerumetiã eos qui ſatiſdationem exigere ſolent, ſi non exegerunt

b aut minus idoneè. l. i. ff. de magiſtratibus conueniẽdis[b]

3 Ex quo not. ꝙ † paria ſunt non facere, uel minus idoneè facere. concord. l. quoties. qui ſatiſdare cogantur.

No. tutores & curatores compelli ſatiſdare captura pignorum. Finaliter nota, præfectum vrbis & prætorem non teneri ac actione ſubſidiaria, nec etiam præſidem prouinciæ, nec alium quenquam cui eſt poteſtas

c dandi tutorem. Glo. in verbo, ſubſidiaria c. ibi, & vſura. In gl. in verbo, neque. Hæc glo. inducitur in argumentum contra ſcholares, quibus eſt data poteſtas æſtimandi domos à rectore, vt ex praua æſtimatione poſſint cõueniri. Sed circa prædicta dubitat: pone ꝙ ille qui ſoluit, nõ exegerit ſatiſdationem à tutore vel a curatore, eo, quia erat ſoluendo tempore quo cõuenitur: nunc non eſt ſoluendo, an poſsit magiſtratus conueniri? dicite ꝙ ſic: ſi tamẽ utroque tẽpore eſſet ſoluẽdo nihil ma-

d giſtratui poſſet imputari. l. i. §. diuus[d]. ff. de magi. conue. Ex quo dixit notabiliter Bal. ꝙ iudex maleficiorum qui tenetur accipere ſatiſdationem, ſi non acceperit tẽpore perpetrati delicti, & tempore quo fit contra eum executio, non poterit magiſtratus de negligentia conueniri i ſyndicatu. l. i. §. diuus. ff. de magiſt. conue. Si tamẽ magiſtratus qui ſperat officium ſuum de proximo finiturum, differat accipere ſatiſdationem, ut hoc onus trãſeat ad ſucceſſorem ipſe conueniri debet. l. i. §. ſciendũ. de magi. conue. Quod facit contra iudices qui differũt proceſſus, ut illi ſucceſſoribus expediantur, qui poterunt in ſyndicatum conueniri. d. l. i. §. ſciendum. ff. de

e magi. conue.

ADDITIONES.

a Iſte §. diuiditur in quatuor partes. In prima ponit, ꝙ officiales poſſunt conueniri actione ſubſidiaria. In ſecunda ponit, quando dicta actio competat, & an tranſeat ad hæredes. In tertia ponit, an tutores vel curatores poſsint compelli ſatiſdare. In quarta declarat, contra quos officiales dicta actio ſubſidiaria competat. Secunda ibi, ſubſidiaria autem. tertia ibi, quibus conſtitutionibus, quarta & vltima ibi, neque autem præfectus.

b Item no. ꝙ nedum. magiſtratus tenetur actione ſubſidiaria, ſed etiam hæredes eius. Eſt tamen differentia, quam facit Iuriſconſultus in l. non ſimiliter. ff. de magiſt. conuen. & hoc vult glo. hic in verbo, conſtitutionibus quia magiſtratus tenetur de dolo, lata culpa, & leui: ſed hæres non tenetur de leui, niſi in tribus caſibus, quos ponit tex. notabilis in l. i. C. de hær. tut.

c Ad euidentiã gl. in verbo, ſubſidiaria, præmitte, quòd actio directa eſt illa quæ expreſſe venit ex verbis & mente legis. Illa aũt dr̃ utilis, quæ venit ex mente tñ. ita declarat gloſſ. in l. actio. ff. de neg. geſt. licèt in effectu non differant, ut ibi eſt tex. Et aduerte dum gl. vult, ꝙ aliquando pupillus põt cõuenire tutorem, & aliqñ magiſtratũ: tñ eſt dña, quia ſi aliqñ conueniat tutorem ratione malæ adminiſtrationis, præfertur cæteris creditoribus. l. dabimus ff. de priui. cred. Si aũt cõueniat iudicem cauſa minoris diligentiæ adhibitæ, non eſt priuilegiatus, ſed venit cum aliis. l. i. § priuilegium. ff. de magiſt. conue. & ibi per Bar. de ratione diuerſitatis.

d Item aduerte dum dr̃, ꝙ nedum tutor conuenitur ad uſuras, ſed etiam magiſtratus: hoc tñ fallit in fideiuſſore ipſius magiſtratus. d. l. libertus. §. fin. imò fideiuſſores magiſtratus in nihilum tenentur, quantum eſt ad pupillum. l. i. in prin. ff. de magiſt. con. Et dum glo. in prin. vult ꝙ contra curatorem competat actio directa negotiorum geſtorum, male dicit, quòd cõtrarium tenet gl. in l. actio. & ibi Bar. ff. de nego. geſt. & gl. in l. tutori. & ibi Bar. C. de neg. geſt. & in contrarium habes rub. ff. de tut. & rat. diſt. & rubr. de contraria & utili actio. ergo contra curatorem competit actio in factum, quæ appellatur ſubſidiaria l. quoties. ff. de præfect. vrb. Nec obſt. l. ſi. hic allegata in glo. quia reſponde vt ibi per Bar. qui tenet contra hanc glo. Et de hac glo. & circa eã vide Bar. & alios in l. i. C. de eden. poſt ſingularem glo. ibi.

e Intellige. d. l. i. de magiſtratibus, ut teneatur in ſubſidium, eſſe verum, quando ad ipſum magiſtratum, ſpectat recipere fideiuſſores, vt ſcripſi in tex. Item limita, hoc eſſe uerum qñ tutor ipſe non fuiſſet ſoluendo à principio, & tpe quo potuerit conueniri erat ſoluendo, ſed tñ poſtea eſſet effectus non ſoluendo, tunc magiſtratus non tenetur l. i. §. ſi magiſtratus. ff. de magiſt. conue ſed ad ipſum tñ magiſtratum ſpectat probare eum tunc fuiſſe idoneum. l. ex perſona. C. de probat. l. fideiuſſores. §. ſi is. ff. de fideiuſſ. & per Bartol. d. §. magiſtratus. & l. non eſt neceſſe. ff. de proba. & l. Aemilius. ff. de admini. tut.

TITVLVS XXV.

De excuſatione tuto. vel curato.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de tutoribus & curatoribus. uerum quia hi uarijs ex cauſis excuſari ſolent, ideo de his tractaturus intitulauit Imperator de excuſatione tutorum & curatorum.*

1 *Numerus filiorum excuſationem præbet à tutela & cura: quod de filijs & legitimis & naturalibus intellige.*
2 *Mortui in acie principis, dicũtur & finguntur uiuere per gloriam.*
3 *Id dicitur deperditũ in bello, quod propter cauſam belli deperditur.*
4 *Si uulneratus in acie belli reductus in patriam fuerit, & moriatur in patria ſua, non dicitur mortuus in bello.*
5 *Facilius impeditur faciendum, quàm quod factum tollatur.*
6 *Priuilegium quod habeo propter te, competit mihi contra te, quod qualiter procedat, ibi uide.*
7 *Beneficiũ reſpectu certæ rei cõceſſum nõ debet detrahi ad aliũ caſum*
8 *An numerus liberorũ excuſet patres non tantum à muneribus perſonalibus, uerum etiam patrimonialibus.*

EXcuſantur. Habens tres liberos in Roma, vel quatuor
in Italia, & quinq; in ꝓuincijs, à tute
la et cura poteſt excuſari, ſi ſint natu
rales & legitimi: ſecus ſi naturales tã
tùm, ſiue legitimi tantũ. Et idẽ in ne-
potibus ex filio eſt cenſendum. h. d.
1 Not. ꝙ † numerus trium liberorum in Roma, & qua-
tuor in Italia, & quinque in prouincijs habet excuſare
a patrem ab onere tutelæ, & curę: & hoc [a] operatur fa-
uor liberorũ, quorum reſpectu onus patribus infertur:
quia et honoratur pater per filiũ, magiſter per diſcipu-
lũ, ciuitas per ſubiectũ, in auth. de defenſ. ciuit. §. ij. et ibi
not. quia in illis locis maior eſt honor patri habere fi-
lios, quã in prouincijs. Hæc limitabitis eſſe vera in filijs
legitimis & naturalibus: ſi uero eſſent naturales tan-
tũ, nõ poſſet pater ꝓpter eos excuſari. l. ij. §. i. ff. eo. quia
nõ debet ex delicto ſuo habere priuilegiũ. Itẽ ſecũdo li
mitabitis eſſe vera, niſi ſint adoptiui et ſic legitimi tãtũ:
alioquin daretur materia ſe excuſandi à tutela uel cura,
propter facilẽ filiorum adoptionem vt hic. Item no.
b ſicut numerus [b] filiorum habet excuſare patrem à tute
la vel cura, ita numerus nepotum ex filio: ſecus ex filia
quia nepotes ex filio ſequũtur familiã aui paterni. §. fi.
a ſuprà de patria poteſtate. Item no. in ver. filij. ꝙ † fi-
lij defuncti nõ pręſtãt excuſationẽ patri niſi ſint defun-
c cti in acie [c] pro repub. repugnantes: quia licèt tunc mor
tui ſint per naturam, dicuntur tamen viuere per gloriã.
l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. ff. ad leg. Aqui-
liam. Sed hic Docto. dubitauerunt. Pone ꝙ filij ſint
d vulnerati in acie belli, & reducãtur in patriam [d] ac mo
riantur, nunquid pro ſunt ipſi patri, vt in bello defuncti
3 dicantur? Videretur ꝙ ſic, quia † illud dicitur deperdi
tum in bello, quod propter cauſam belli eſt deperditũ.
l. i. §. ex incendio. ff. de incen. rui. nau. & quia locus mor
tis debet trahi ad locum vulneris. arg. in l. huic ſcriptu-
re. ff. ad legem Aquiliam. veritas eſt in contrarium, per
e l. bello. [e] ff. eod. Non obſtant iura contraria, quia † ideo
4 tales filij uulnerati in bello, & mortui in patria nõ pro-
ſunt patri, quia non finguntur viuere. ratio, ne duæ fi-
ctiones ſimul concurrant: fictio enim cadere debet ſu-
per terminis veris & naturalibus, non autem ſuper ter
minis fictis. d. l. bello. et l. i. C. de dotis promiſ. l. cũ poſt.
§. et gener. ff. de iu. dot. eſſent enim duę fictiones: prima
translatiua de loco ad locum, ut locus mortis trahatur
ad locum vulneris. Secũda, ꝙ mortuus in patria, finga-
tur mortuus in bello: ſuper hac enim fictione non po-
teſt cadere alia fictio, quia tales filij mortui per naturã,
finguntur uiuere per gratiam. ſed in iuribus contrarijs
non tractabatur niſi de una fictione, hoc eſt, translati-
ua de loco ad locum. Vnde hic dicunt Doc. ſi conuen-
tio fuerit facta cũ duce belli, ꝙ æſtimatio equorũ mor
tuorum in bello reſarciatur armigeris, quod habebit lo
cum in equis vulneratis in bello & mortuis domi, quia
ibi tractatur de una ſola fictione, & armigeri petunt
æſtimationẽ de iure cõi ex conuentione. l. 1. ff. de pac. l. 1.
§. ſi conueniat. de poſiti. Et idem dicunt Doctores de
morte, vt tẽpus mortis trahatur ad tempus vulneris. d.
l. huic ſcripturæ, ff. ad leg. Aquiliam. Vnde pone aliquis
vulnerauit aliquẽ, iudex putans illum vulneratũ eſſe
mortuum, facit decapitari vulnerantem: ſi poſtea vul-
neratus moritur, videtur iuſtificata ſententia decapita
tionis, quia tẽpus mortis trahitur ad tempus vulneris,
quod nõ placet ea ratione, quia ſententia nulla, ex cauſa
ſuperueniente iuſtificari non põt. regula iuris, quod ab
initio. iuncta l. prolatam. C. de ſententijs. Pręterea, ſi duo
ex tribus iudicẽt, tertio abſente nõ citato, ſnĩa eſt nulla,
nec poſtea approbaĩ ex approbatione tertij ſubſequẽ
te. gl. ordin. in l. inſtar. C. de iure fiſc. lib. x. Eodem mo
do ſi iudex delegatus iudicauerit non uiſo reſcripto cau
ſæ delegatę, ſententia eſt nulla, licet ex poſt facto appa
reat inſtrumentũ. c. cum in iure peritus. & ibi gl. extra
de offic. & pote. iud. deleg. Dicatis vt in d. l. bello, In
f tex. ibi, munus publicum. [f] &c. Ex §. item diuus. not.
g adminiſtrantẽ res fiſcales [g] poſſe excuſari ab onere tu-
telę & curę. eodem modo abſens cauſa reipublicę, per-
petuo excuſatur ab illa tutela & cura. Si tamẽ ante ab
ſentiam illa tutela uel cura deferatur, excuſatur, nõ per
petuo, ſed pro tẽpore, quo abfuerit, ſtatimque reuerſus
tenebitur adminiſtrare, nec vnius anni in hoc caſu ſpa-
tium habet. Finaliter not. quod ille qui habet poteſta
tem aliquam, puta. quia magiſtratum exercet, excuſaẽ
à tutela uel cura ſibi deferenda, nõ autem à iam delata:
5 quia † facilius quid impeditur faciẽdum, quàm iam fa
ctum tollatur. l. patre furioſo. ff. de his qui ſunt ſui uel
h alieni iuris. Glo. in verbo, ſemeſtribus. [h] In glo. ex
cuſantur. ibi. §. fin. hoc tenet Bar. In fin. hoc commu-
6 niter approbatur. Ex quo colligitis, quod † priuilegium
quod habeo propter te. poſſum de iure vti contra te.
Ex quibus infertur, qđ vxor Doctoris vel militis quæ
habet priuilegiũ ex perſona mariti, ut à quocũque dña
appelletur poterit uti hoc beneficio cõtra maritum, ut
ipſe maritus habeat neceſſe eam dominã appellare: ta
men ipſa faceret contra ſtimulos naturales, ſi hoc exi-
geret a marito. Secũdo infertur ad quæſtionem. Sci-
re debetis, quod ſi ſit finita dilatio data actori, & po-
ſtea detur noua dilatio reo, hæc eadem dilatio eſt præ-
ſtanda actori ex perſona rei. l. petendæ. C. de tempor.
in integrum reſtitutione petenda. Pone quod tu reus
conuentus velis renunciare dilationi, ne ego actor
vtar, nunquid poſsis ex prædictis? Videretur deter-
minari quod non: quia hoc priuilegio dilationis, quod
ego actor habeo propter te reum, vti poſſum te in-
uito dicta l. amiciſsimos. §. fina. l. ſi poſt mortem. §.
fina. de contratabu. & hoc fuit viſus tenere Bald. At
Bartol. contra, qui limitauit primum intellectum gloſ
ſæ. pro quo l. ſi iudex circumuento minore. ff. de mi-
nor. de quo dicatis, quia non determino, ut in l. pe-
tendæ. ſuprà alleg. & dicta l. amiciſsimos. ff. de excu-
ſatio. tuto. Si tamen quæratur, an priuilegium, quod
habeo propter te, uti poſsim contra te: dicite, aut tu par
ticipas de eodẽ priuilegio, aut non. Primo caſu non poſ
ſum uti contra te. d. l. ſi iudex circumuento. poſteriore au
tem caſu poſſum uti contra te. d. l. amiciſsimos. §. fin. &
l. aſsiduis. C. qui pot. in pig. hab. In fin glo. in uerbo,
7 in prouincijs. ratio eſt, quia † beneficium alicui attribu
tum reſpectu certæ rei de iure ſingulari, non debet ad
alium

alium caſum extendi. argumen. in l. ius ſingulare. & l. quod contra. ff. de legi. in l. fina. ff. de conſti. princ. in c. cum dilectus. extra de appel. In gloſſ. minimum. in
8 fi. Sed contra prædicta oppo. & imò uidetur † quòd numerus liberorum non ſolùm habeat excuſare patres à muneribus perſonalibus, uerumetiam à patrimonialibus: unde oppon. de l. ii. quis decurio. C. de decur. lib. x. vbi habetur quòd numerus liberorum excuſat patrem à quibuſcunque muneribus. Solut. ibi loquitur in numero xij. liberorum, no autem minus. Et ibi not. duplicem ſpeciem munerum publicorum: quia quædam ſunt publica authoritate, ſed vtilitate priuata, ad quę bene facit l. hi qui ad ſcripti. C. de appella. l. t. §. ſi quis tutor. ff. quando appellandum ſit. In gl. per gloriam. in fi. dicite, quòd habetur pro mortuo quo ad beneficia tributa de iure ciuili: ſecus quo ad ea, quę producuntur de iure naturali vel gentium. l. quidam. ff. de pen. In glo. fin. in uerbo, excuſantur. Nam ſi ignominioſe remittitur ante completam militiam nullam habet excuſationem, eſt enim triplex remiſsio, vna quæ fit propter honeſtam cauſam & iuſtam, puta infirmitatis: alia ignominioſa, ut ſi quis propter negligẽtiam arma deponat l. milites agrum. §. miſsionem. ff. de re milit. Simile dicitur in ſcholare, quia in eo eſt honeſta remiſsio quando gradu adepto reuertitur in patriam ſuam, vel quando ante adeptum gradum, ſtudium deponit ex cauſa neceſſaria, puta infirmitatis vel moros parentum. quando autem deponit ſtudium propter uoluptates, quibus inuoluitur tempore carniſpriuij, iſta eſt ignominioſa, & eum infamat.

ADDITIONES.

a Hanc rationem ponit Io. Fab hic, quam ſibi adſcribit iſte. Si iſta ratio eſt vera, ſequeretur quòd etiam arrogati non excuſarent, & tamen uidetur contra intellectum gloſ. hic, volentis quòd adoptati ab auo naturali proſint, quia tranſeunt in poteſtatem: ergo idem in arrogatis. Preterea, quòd iſta ratio non ſit vera, patet. Nam non eſt verum quòd per adoptionem ideo nõ fiat excuſatio, propter facilem filiorum adoptionẽ quia poſtquam tutela ſemel eſt ſuſpecta, filij poſtea ſuſcepti non excuſant, vt ſupra dixi. Cogita tamen, quia ad illa bene poſſet reſponderi. Sed magis aduerte ad intellectum huius gloſſ. & ad id quod ſupra dixi de arrogato, quia credo vtrumq; falſum, quamuis nullus aduertat. Nam dum glo. vult quòd adoptiui ab auo vel proauo proſint, quia hodie tranſeunt in poteſtatem, eſt falſum: quia ſecundum hoc olim adoptiui indiſtinctè tranſibant in poteſtatem & familiam, & tamen non excuſabant. l. ſextumdecimum. §. adoptiui. ff. de vaca. mune. Et per hoc patet quòd nec etiam arrogati excuſant, tum de iure Digeſt. quantùm ad tranſitum poteſtatis non eſſet differentia inter arrogationem & adoptionẽ. Teneo ergo quòd adoptati ab extraneo vel ab auo, & arrogati, nec olim nec hodie, ſiue tranſeant in poteſtatem ſiue non, excuſant, ſed ſolùm legitimi & naturales. Et rationem diuerſitatis puto quia onus adoptiuorum vel arrogatorum habet ex voluntate, unde cum non excuſat ab alio onere: ſed onus naturalium & legitimorum habet ex neceſsitate, unde ab altero excuſat.

b Et ideo ſi quis à muneribus vult habere excuſationem propter filios neceſſe eſt quòd filij ſint legitimi & naturales: ſecus ſi eſſent legitimi vel naturales tantum, ut ff. eod. l. ii. §. legitimis & d. §. oportet.

c Idẽ dicas de filiis religionem ingreſsis, qui dicuntur mortui mundo. l. Deo nobis. C. de epiſ. & cle. Sed contrarium eſt uerum quia, iſti mortui pro cæleſti patria, dicuntur viuere per gloriam, ſicut mortui pro temporali patria, vt hic.

d An vulnerati in bello mortui extra bellum fingantur in bello mortui &c. Hic adde, quòd quamuis filii mortui in bello & in acie proſint patri, tamen filii capti in acie & exiſtentes captiui non proſunt patri. tex. eſt notab. in l. ii. C. qui nu. liberorum. & glo. in d. l. iii. §. oportet. ff. eod. de cuius deciſione multum miratur Nico. de Neap. hic & in d. §. oportet. & rationem ipſe aſsignat in d. l. ii.

e Not. propter armigeros: dic. quòd hoc tenet Dyn & Bal. in l. b[...]lo. hic allegata & in l. ex incendio. ff. de incen. ruin. nauf. l. in bello. ff. de capt. & l. damni. ff. de dam. infe. Non ob. hic text. quia hoc eſt inuentum fauore pupillorum, ne careant tutore.

f Item not. ibi munus publicum. quòd tutela eſt munus publicum, ſcilicet authoritate, ſed utilitate eſt priuatum. Et ideo licèt ſi alicui cõceſſa immunitas à muneribus publicis, non excuſatur a tutela niſi ſpecialiter ſit dictum. l. ſpadonẽ. §. qui acceperit. ff. eo. Et dum hic fit mentio de munere, adde quot modis capiatur, declarat text. in l. munus tribus. ff. de verb. ſig. Et proprie munus dicitur bonum alicui iniunctum de publico, quod neceſsitate ſubitur. l. munus propriè. ff. de uerb. ſig. dona autem propriè ſunt quæ nulla neceſsitate, ſed ſponte præſtantur, ut ibi dicitur. Et quid ſit tale munus publicum, declarat iuriſconſ. in l. pupillus. §. munus. eo. titu. hic in gloſſ. alleg. quia munus vt ibi dicitur, eſt officium priuati hominis: ex quo cõmodum ad ſingulos uniuerſoſq; ciues, rationeq; eorum, imperio magiſtratus, extraordinarium peruenit.

g Idem in adminiſtrante alia bona Cæſaris, & ſic idẽ in procuratore Cæſaris. l. adminiſtrantes. in prin. ff. eo. Nam princeps dicitur habere duplex patrimonium, & duplices procuratores. glo. in l. procurator. C. de eden. tex. & glo. in §. fi. infra de uſucap. l. bene à Zenone. C. de quad. præſcript. l. apud Iul. §. fi. ff. de leg i. Idem eſt in cõſiliariis & adhęrẽtibus perſonæ ipſius principis. l. iuriſperitos. in princ. ff. eod. & iſti in perpetuum excuſantur: ut ibi dicit tex. Et ſic patet utilitatẽ fiſcalem & publicam præferri priuatæ. l. i. ff. ſolut. matrimo. & hoc uerum intelligite, quòd excuſantur poſt adminiſtrationem ſuſceptam & inceptam, non autem prius, ut not. ff. eod. l. non tantum. § ſanè. & §. vacaret. ff. eo l. propter magiſtratum. & l. adminiſtrationem. & ita etiam excuſantur à publicis muneribus, ut ff. de vacat. mun. l. his oneribus. in fin. ff. & de iur. immuni. l. ſemper. §. negotiatores.

h Not in glo. in verſi. ſemeſtribus: quòd Imperatores dabant operam bellu & ſtudio alternatiuè, ſex menſibus. nam bo[...] ſtudium, ſcilicet legum & armorum, eſt neceſſarium pro ſuſtentatione reipublicæ ut in prin. huius libri. Sed quæro, cui prius dederint operam. Dicit gl quòd bello. in l. poſtliminium. §. filius. ff. de cap. vbi dicit, diſciplina caſtrorum antiquior fuit parantibus Romanis, quam caritas liberorum.

1 ☞ *Propter paupertatem quis excuſatur a tutela.*
2 *Argumentum à contrario ſenſu ualet & tenet.*
3 *Creditor pupilli uel adulti hodie non admittitur ad tutelam uel curam.*
4 *Creditor uel debitor modicæ quantitatis põt eſſe tutor uel curator.*
5 *Si pater ſoluat collectam filius excuſatur, uel econtrario.*
6 *Quis appelletur pauper.*
7 *Ruſticitas cui eſt ſimplicitas annexa, excuſationem præbet à tutela.*

5 ITem propter. Non ſummatur. No. primò, ꝙ propter litem, quæ eſt de omnibus bonis cum pupillo vel adulto, quis excuſari poteſt à tutela vel cura, Idem ſi ſit de hæreditate aliqua vel maiori parte bonorum, vt hic, & l. propter
a litem. ff. eod. Item nota, tria onera [a] tutelarum vel curarum præſtare immunitatem vocato ad quartam tutelam. Item not. quòd numerus pupillorum vel adultorum non arguit pluralitatem tutelarum vel curarum, ſed numerus patrimoniorum. concordat l. tria.
1 & l. diximus. §. fina. ff. eodem. Item not. quod † propter paupertatem cuius excuſatur à tutela uel cura. concord. l. paupertas ff. eodem. quod qualiter intelligatur, ſtatim dicam in gloſſ. Item nota, quòd aduerſa va-
b letudo, [b] quæ præſtat impedimentum vocato ad tutelam vel curam in rebus ſuis adminiſtrandis, præſtat immunitatem ad adminiſtrandas res alienas. Nota, in uerſicu. ſimiliter quòd ignorantia literarum iuncta experientia rerum, non præſtat immunitatem à tutela & cura. Item nota in uerſicu. item ſi pro-

c pter.quód ſi datur tutor propter inimicitias c,poteſt ex
a cuſari à tutela & cura. Item not.† tenere argumentū
à contrario ſenſu concordat.l.i.§.huius rei.ff. de officio
eius. No.quód non excuſatur quis ſi dicat ſe non co-
gnouiſſe patrem pupilli vel adultorum. Nota.quod
inimicitię capitales vel cauſa à te mota,vel à patre pu-
pillorum vel adultorum, pręſtant immunitatem excu-
ſationis à tutela & cura. Nota quód maior lxx. an-
nis à tutela & cura poteſt excuſari:minor autem uigin-
tiquinque annis nec volens admittitur. Idem &,in ini-
tio. In fine gloſſ.in verbo,propter litem, nota.quód
3 †creditor pupilli uel adulti hodie non poteſt admitti ad
tutelam uel curam.Idem aperté tetigit gloſſ.in l.pater.
ff. de procu. item in autenti. minoris. C. qui dar. tuto.
poſſunt.item ſub dubio l.propter litem.ff.eod. Alij te-
nuerunt contrarium , quos ſequuntur Raineriis &
Dynus dicentes,quód licét creditor poſsit excuſari à tu
tela & cura,non tamen prohibetur tutelam adminiſtra
re uel curam,ſed creditum ſuum amittit dicta authenti.
d minoris. Bald.tenet opinionem communem. Gloſſa d
mouetur ratione ſubtili,ut & ipſe atteſtatur. Nam quo-
tieſcunque remotio impedimenti præcedit actū, actus
ualet & tenet.l.in tempus.ff.de hæredibus inſtituendis.
Si uerò actus præcedat remotionē impedimenti, actus
non valet nec tenet,etiam ſubſecuta remotione. l.i.§.ff
filius.de leg. iij.l.i.de regu.Cato.ſed hic præcedit actus
datiuus tutelę,ergo ſequitur remotio impedimēti, hoc
eſt,amiſsio debiti : hæc remotio ueluti præcedens non
validat actum nullum præcedentem.Sed vos poſſetis
reſpondere quód iſte actus & remotio impedimenti ſi
mul concurrūt ut ignis & calor:quia eò ipſo quod tu-
telam acceptat , eo momento creditū perdit. Mouetur
ſecundò.quia quemadmodum creditor prohibetur,ita
& debitor nihil poteſt amittere,niſi tutela priuari. Idē
dicemus in creditore ut priuetur tutela vel cura: nam
una determinatio reſpiciens plura determinabilia , ea
æqualiter determinat.l.quamuis.C. eodem.l. hoc iure.
ff.de vulga.& pupillari.Sed poſſetis reſpondere quód
debitor præciſé grauatur in hoc , quia ad duplicationē
4 debiti exolendi tenebitur. Adijcite prædictis,q.d † cre-
ditor modicæ quantitatis,vel etiam debitor,non prohi
betur ad tutelam uel curam admitti,quinimò poteſt ex
cuſari,quia de minimis lex non curauit.l.ſcio.ff.de in in
tegrum reſtitu. Et appellabitur modica quantitas arbi-
trio iudicis terminantis ſecundum quantitatem patri-
monij pupilli uel adulti.gloſſ.eſt in dicta auth n.mino
ris. In gloſſ.tria.ibi.§.i.dixit Barto. in d.l. tria onera.
quód iſti qui affectant per practicas gradum Rectora-
tus,non poſſunt excuſari ab oneribus,quia officiū ſum
ma cum opera affectarunt. Ibi,omnes computaren
5 tur.Ex hoc dicit Baldus quód † ſi pater ſoluat collectā,
filius ſuus excuſatur,& econtrà ,quod verum eſt, ſi fi-
lius cum patre habitet,& ſint bona communia:ſecus ſi
ſeorſum,& ſint bona ſeparata.l.diximus.§. fina. & ibi
gloſſ.parua.ff.eodem. In fine gloſſę.hæc glo.iudicio
meo apertè loquitur contra caſum. l. ſi quis tutor. §.i.
de ritu nup. Non obſtat §. ſi ciuitates quia ibi loquun-
tur in eo,qui erat obnoxius futurus ex facto alieno:ho
norarius autem tutor eſt obnoxius ex facto proprio:
& fuit reſponſio Iuriſconſul. in d. l. ſi quis tutor. §.i.de
quo honorario tutore habetur in l.quid ſi forté. §.i.ff.
6 de ſolut. In gloſ. paupertatem.ibi,oporteat, not.† il-
lū appellari pauperem , qui habet neceſſe laborare pro
uictu.idem tenuit gloſſ.in l.paupertas. ff.eo. Ex quodi
xit notabiliter Bal.quód ſi ſit factum legatū pro puel-
a lis pauperibus a maritandis,illæ comprehenduntur ſub
legato,quę habent neceſſe laborare pro victu & ueſti-
tu. In fine glo.no.tribus modis quem appellari pau-
perem.Primo qui non habet tantùm in bonis ut pupil
lus & adultus.Secundò,qui non habet facultatem quin
quaginta aureorum, pro quo l.nonnulli. de acuſ.gloſ.l.
§.fin.in authen.de exhiben.& introd.reis. Tertio,qui ha
bet neceſſe laborare pro uictu & veſtitu,ut hic , & l.
paupertas,cū glo.ff.eo. Alibi dicitur quod ille pauper
appellatur,qui non habet facultatem centū aureorum.
§.ſed ſi noſtra,infrà de ſucceſ.lib. Alibi,quód ſtatur opi
nioni vulgi quis appelletur pauper & quis diues, vt p
glo.in authen. præterea.C.unde uir & uxor.Puto ego
quód ille appellatur pauper,qui miſer eſt ingenio et ni
hil capit. Tamen pro concordia harum gloſſarum di-
ſtinguite ex mente Bar.Cum quæritur,quis pauper ſit
appellandus dicite:aut tractamus de actu in quo uerſa
tur modicum pręiudicium pretextu paupertatis,& tūc
ſtatur opinioni vulgi,& uera ſit ſentēna gloſſ.in l. vbi
adhuc.C.de iure dotium.Aut loquimur in actu in quo
uerſatur magnū pręiudiciū, ut hic,& tunc aut lex in eo
actu pręfaxauit quantitatē, & tunc ille qui nō habet il
lā quantitatē,pauper appellatur.ita loquitur.l.nonnul-
li.ff.de accuſa.&.§.ſed noſtra.infrà de ſucceſ. lib.& gl.
in.§.fi.in authē. de introdu.& exhiben.reis. Aut lex nō
taxauit certam quantitatē , & tunc tota res arbitrio iu-
dicis relinquitur.ita loquitur gl.in d.authent. præterea,
qui tū iudex ſecundum quantitatem patrimoniorum
& qualitatem perſonarum,quem pauperē appellabit.
facit l.illicitas.§.ne potentiores ff. de offi.pręſi.ad quod
bene facit l.ſed ſi ſuſceperit,cum gl.ff.de iudic. In fi.
7 glo.in verb.neſcit.no.† ita demum ruſticitatem pręſta
re excuſationem, ſi ruſticitati annexa ſit ſimplicitas.Si
autem nō ſit annexa ſimplicitas,ſed ſint ruſtici ſagaces
& verſuti,ut ſunt hodie oēs,ſcdūm Bal.tunc non excuſa
rentur.d.l.athletę.§.de ruſticis. In fi.gl.in uerb. mili-
te,quia alię ſunt clarę dicite ut per gl.in l.pe.ff.ex quib.
cau.maio.in integ.reſtit.& dixit in §.filiusfamilias ſi mi
e litauerit.ſuprà quibus modis ius pat.poteſta.ſolui. Gl.
f item maior. e Glo.in verbo,nec volens. f

ADDITIONES.

a Et ad iſtum teſt.dum vult quód tria onera trium tutela-
rum uel curarum præſtant excuſationem à quarta tutela
vel cura : adde, hoc procedere ſiue ſint iſta tria onera ſimpli
cia,ut tres tutelæ vel curæ : ſiue mixta. ut tutelæ & curæ ſi-
mul.l.ii.§.amplius.ff. eo . Item hoc procedit ſiue iſtæ tres tu
telæ vel curæ ſint expeditæ , ſiue adhuc pendeat appellatio
ſuper tertia.l.duximus.in prin.ff.eo. Item hoc procedit etiā
ſi ſit una ſola tutela adeò ponderoſa , quód æquipolleat tri-
bus:quia tantam excuſationem præſtat ſicut tres tutelæ one
roſæ.caſus eſt ſingu.in l.ſi is qui.in ver. ceterum.ff. eod. Iſta
tamen regula huius tex. recipit octo limitationes,colligendo
ſimul ea quæ hic dicuntur in gloſſ. & quæ hic dicuntur per
Ange.in diſtinctione ſua , licét ei aliqua adam . Et primò
fallit, niſi iſtæ tres tutelæ eſſent leues aut leuiſsimæ, ut quia
exigui patrimonii,ut hic dicit gloſſ.& eſt text.licet gloſ.non
alleget,in l.ſpadonem. §.fi. ff.eod. tit.Secundo fallit , niſi al-
tera ex iſtis tutelis eſſet honoraria , vt hic dicitur in gloſſ.
Tertiò fallit , niſi iſtæ tutelæ eſſent affectate vt hic in gloſ.
poſt iſtum tex.Quarto fal.niſi iſtæ tres tutelæ eſſent eiuſdē
patrimonii,licét diuerſorum pupillorum , ut hoc text.& di-
citur hic in glo.Quinto fallit , niſi altera iſtarum trium tu-
telarum eſſet breui tempore finienda , puta intra ſemeſtre
uel breuius tempus , vel etiam quarta de nouo ſuſcipienda,
eſſet breui tempore duratura , tunc non præſtat excuſatio-
nem.tex.eſt notab.in l.non tantum.in princ.ff. eo.Sexto fal
lit,quando iſtæ tres tutelæ ſunt eiuſdem generis:ſecus ſi eſ
ſent duæ imperfectę excuſationes diuerſi generis,ut duæ tu
telæ & duo filii.l.i.in fi.C. qui numero lib. tut. Item ſufficit
tres tutelas eſſe in una domo, ut omnes homines tam pater
quàm filii excuſentur , ſiue filius de conſenſu patris.l. dixi-
mus §.ſi pater.de excuſa.tu.Et idem ſi impoſitio pręſtanda
ſit in onere perſonali, vel ſi impoſitio ratione perſonæ: quia
ſicut plura extrema , ita & plures præſtationes.l licét. C. de
decur.& eſt glo.ſing.in l.ii.C.qui ætate.& per Bart.in d.l.di
ximus.§.ſi pater.
b Adde etiā, ꝙ aduerſa valetudo & infirmitas medicantis,
qua

qua quis non pôt comparere in iudicio, reddit iudiciũ nul-
lũ, ſi iudex contra infirmum ſcienter proferat ſententiam,
ſi autem ignoranter, tunc valet, ſed reſtituitur in integrum.
Et ideo cautela eſt quód iudici nuncietur infirmitas, ita no.
Bar. & videtur tex. in l. quæſitum. ff. de re iudic.
c Adde, ꝙ etiam vbi quis eſt inimicus alicuius, ꝙ præſumi-
tur inimicus filiorum ſuorum, & aliorum in ſua cognatio-
ne & domo. l. vnica. C. ſi quacunque præd. pote. & melius in
l. ſi res prouincię. & l. ii. & iii. ff. de lib. cau. Et ſimiliter qui
facit ligam vel parentelam cum inimicis meis, præſumitur
meus inimicus. l. liberi. C. de inof. teſta. & ibi per Sali. Et
qualiter repellatur teſtis, vide glo. iii. q. ii. in prin. & in c. cum
oportet. extra de accuſ. & in ſpe. tit. de teſte. in prin.
d Et pro iſta parte facit, quia per impoſitioné pœnæ actus
validatur. l. fina. ff. de diuor. & maximè quando reſpicit præ-
iudicium alterius, vt vult Bar. in diſtinctione ſua in l. præ-
tor. in prin. ff. de ope. no. nun.
* Quæ dicatur puella pauper vt conſequatur hoc legatum,
vide Bellon. cõſi. xvi. per totum, qui conſulit cõtra Decium.
e In gl. item maior ſeptuaginta. quærit Petrus, quæ eſt ra-
tio diuerſitatis, ꝙ minus tempus requiratur in illo quàm
in iſto? & dicit ꝙ eſt, quia iudex qui habet prouidere toti
vni prouinciæ, habet maius onus quã tutor, & ideo excuſa-
tur propter minus tempus, vt hic latius habes per Nico. de
Neapo. qui cum hac ratione tranſire videtur. Sed non eſt ge-
neralis in quocunq; alio munere pſonali, puta in cuſtodia
caſtrum: vnde ego nõ ſcirem aliud dicere, niſi ſpeciale eſſe
fauore pupillorum, vt plures reperiãtur tutores, prout di-
cit gl. in ſimili, in prin. huius tit. in verbo. minus. ad fin.
f In gl. in verbo, nec volens. ibi, niſi a commilitone. Iac. de
Aret. in d. l. maritum. §. fi. vt refert Nico. de Neap. hic & ibi
tenet contrarium. & dictum § fin. intelligit in veterano, vt
ibi latius per. Nico. In fin. glo. aduerte quia lege allegatæ
per glo. non loquuntur de quarto gradu, ſed dicunt ipſum
ad tutelam legitimam admitti, quaſi non ad teſtamenta-
riam vel ad datiuam. arg. eo. titu. §. Deo amabiles. & in d. §.
presbyteros, ſed poſſunt presbyteri: quia cum ipſi admittan-
tur ad hæreditatem agnatorum & cognatorum vſque ad
quartum gradum, vt §. interdicimus. in authen. de eccleſ.
titu. eodem iure admittuntur ad tutelam vſque ad quar-
tum gradum, ſecundum Pet. argu. ſuprà de leg. patr. tutel.
ad finem. Nico. de Neapo.

1 *Qui propter officium vult excuſari, debet illud exercere.*
2 *Interpretatio legis ita fieri debet, ut per eam non incidamus in abſurdum.*
3 *An doctores legũ ſiue practicãtes ſiue profitẽtes excuſentur à tutela.*
4 *Ex priuilegio apoſtolico & imperiali, & antiqua conſuetudine, ſtudia ſunt approbata.*
5 *Propter uirũ ſapientẽ & excellentem recedi poteſt à cõi ſtatuto.*
6 *Mitius agitur cum lege quàm cum homine.*
7 *Quilibet præſumitur ſcire quæ ſunt non quæ communiter accidunt.*
8 *Sicut actio in ſcriptis redigenda eſt, ita exceptio.*
9 *Curator non poteſt matrimonium contrahere cum adulta.*

5. ITem Romæ. Non ſummatur. No.
primo, grãmaticos, rhe
thores, medicos, qui artem exercent in Ro
ma uel in ciuitate propria, à tutela & cura
excuſari. Secundo not. ex mente Bal. ꝙ
1 † ille qui uult excuſari propter officiũ, debet illud exer-
cere: nõ enim ſufficeret habere officium, niſi habeatur
in exercitio & in actu. quod facit contra iſtos nobiles
notarios, qui non exercent actum notarij, ut non de-
beant habere confectiones notariorum. Eodem modo
nec ſcholares qui non uiſitant ſcholas, de quibus habe-
tur in rub. ſolu matrimo. & in l. generaliter. C. de epi-
ſco. & cleri. No. ex uer. qui autem. quód ille qui pro
poſuit unam excuſationem & non probauit, poteſt in-
tra tẽpora aliam proponere & probare. facit l. ſpado-
nẽ. §. qui autem. tura. ff. eod. Caute tamen faciunt cau-
ſidici, qui cum proponunt aliquas ſpecies exceptionũ,
proteſtantur non ſibi præiudicari in alijs proponendis.
Ex ver. qui enim. not. quód a nominatione facta de tu
tore & curatore non poteſt appellari ſed excuſari infra
quinquaginta dies, qui dantur illi qui eſt in ciuitate, vel
prope unum milliare. Si aũt ulterius abfuerit, dãtur pro
ſingulis uiginti milliaribus ſinguli dies, & vlterius tri-
2 ginta dies adijciuntur. No. ſingulariter, quód † inter-
pretatio eſt ita facienda, & lex ſingularis extendenda,
ne prauo modo intelligendo, incidamus in abſurdũ. cõ
cor. l. ſcire oportet. ff. eo. §. i. Ex ver. datus autem. no.
quód curator ſimpliciter datus, intelligitur datus ad
a vniuerſum patrimonium. a Not. in ver. qui tutelam
adminiſtrauit, quód à cura eiuſdem poteſt quis excuſa
ri, etiam ſi teſtator eum finita tutela poſſe excuſari no-
luerit: quia ſufficit ſi cui vel in paucis amici laboribus
conſulatur. l. tutori, C. de nego. geſt. l. tutores. §. qui ſe. ff.
de adminiſt. tuto. Et uer. item reſcripſerunt. no. ma-
ritum excuſari à cura uxoris etiam ſi ingeſſiſſet ſe in
adminiſtrandis rebus uxoris. Finaliter not. quẽ pro-
pter falſas allegationes nõ debere excuſari ab onere tu
b telæ, nec talis excuſatio eum liberat,[b] In fi. gl.[c] gram-
c matici. ibi, ut repertos. not. quód licet grammatici, rheto
res, dialectici, ſi artem ſuam exerceant in Roma vel in
patria propria, excuſentur à tutela & cura, legum ta-
men Doct. non excuſantur niſi doceant in Roma, &
ita uidentur Docto. tranſire. Ego non poſſum acquie
ſcere huic opinioni de legum Doctoribus, quibus mũ-
dus illuminatur: nam hi ſunt milites, alij verò non. l.
aduocati. C. de aduo. di. iud. Non obſt. l. ſed reprobari:
3 quia fateor quod † doctor actu legens non excuſatur ra
tione lecturæ, niſi legat in Roma, uel in orbe Conſtan-
tinopolitana, in quibus ſunt delegata ſtudia approba-
ta: reliqua autem ſtudia quę nec lege, nec conſuetudi-
ne ſunt approbata, adulterina ſtudia appellantur, nec
quiſquam ibi graduari poteſt. l. i. C. de ſtudijs liberali
bus urbis Romæ & Conſtantinopol. Si tamen doctor
in Roma uel patria propria exerceat practicam, nemo
ſani capitis dixerit ipſum non excuſari, ſi magiſtri ſcho
larium excuſantur. Et quę dicta ſunt de doctore legen-
te in Roma, locum ſibi uendicãt in doctore legẽte Pa-
4 piæ & Paduæ, in quibus dicit Bartol. † ex priuilegio
apoſtolico & imperiali, & antiqua conſuetudine, ſunt
ſtudia approbata. In fin. ex hac gloſſ. &. in l. per
5 eam allegata colligitis, quód † propter uirum aman-
eam ſapientiam recedi poteſt à communi ſtatuto: vn-
de uir ualde diſciplinatus, etiam ſi artem exerceat
ultra numerum, vel extra patriam, à tutela & cura
poteſt excuſari. Reſpondeo, quia licet ſit extra pa-
triam ſuam, tamen excellentia patriam decorat. Vn-
de licuit antiquis temporibus ſtatutum condere, quod
vltra promotores neceſſarios quis examinandus tene
retur accipere in promotorem D. Bald. vel reue-
rendum D. epiſcopum Vicentinum, ut fuit in ciuita-
te iſta, quia propter eorum excellentiam licuit recede-
re a communi ſtatuto. In fin. gloſſ. in verbo, inter
tempora. Sed huic ſententiæ dicitur aduerſari capi-
tul. paſtoralis. extra de except. ubi qui propoſuit ali
quas exceptiones & non probauit, non poteſt etiam
intra tempus alias proponere. Sol. dicunt Doctor.
quod illud loquitur in tempore a iudice ſtatuto ad
opponendum exceptiones: ſecus in tempore a lege ſta
6 tuto, vt hic: quia † mitius cum lege quam cum ho-
mine. ſi cum dies. §. fina. & l. ſequen. ff. de arbitr. in
fina. gloſſ. in uerbo, appellant.[d] not. quod a no-
minatione facta de aliquo ad munus publicum au-
thoritate, ſed vtilitate priuatum, non poteſt appel-
lari ſed excuſari ſic. Quando autem eſt facta nomi-
natio ad munus publicum authoritate & vtilitate,
tunc poteſt appellari. Ratio differentiæ, quia proprio
caſu eſt datus terminus ad excuſandum: unde cum
in eo termino ſe poſsit excuſare, non indiget reme-
dio appellationis. Sed poſteriore caſu nullus termi-

mus eſt datus ad excuſandum, vnde habet neceſſe ap-
pellare, ſi vellit ſe ab onece iniuncto releuari. Ratio
cationis: nam ideo in muneribus publicis autho-
ritate & vtilitate, non eſt datus terminus ad excuſan-
dum quia, ibi tractatuc de maiori præiudicio, vnde
fuit celerius prouidendum; ſed in muneribus publi-
cis authoritate non tractatur de tanto pcæiudicio, un-
de longior mora potuit dari. facit cap. vbi pericu-
lum. extra de elect. lib. vi. l. i. §. duæ. cauſæ. ff. de Carb.
edict. In fin. gloſſ. in verbo, quinquaginta dies. not.
eſſe ſubaudienda verba legum, ne vos traducant in
abſurditatem, vt tempus ignoranti curra it. ſimilis eſt
gloſſ. in authenti. ſed hodie. C. de tempo. appell.
Iuxta finem gloſ. in uerbo, cognouerunt. no. quòd
7 †quilibet pcæſumitur ſcire non modò quæ ſunt, ſed quæ
communitec accidunt. Ideoque dixeritis gloſſam, quæ
appellatuc ſingularis per Doctor. in d. l. ſi tutoc, quòd
notitia eorum quæ communiter ſunt præſumatuc, non
eſſe ſingularem, quia hæc concocdat, quam ipſi non
allegant. Sed pro gloſſ. facit text. ad literam in cap.
cum in tua. extra qui accuſa. matri. non poſſ. propter
quod altus quidam deputatus ad ſyndicandum Re-
ctorem. libellum cuiuſdam ſuſceptt, qui illum produ-
xit finito tempore ſyndicatus debebat ſe ignominio-
ſe proclamare. quia illa erat ignominia proclamoſa.
In fin. gloſſ. in uerbo, excuſare. not. duo. Primo,
8 quod † ſicut actio in ſcriptis eſt redigenda, authen. offe
ratur, & authen. libellum. C. de lit. conte. ita excuſa-
tio & exceptio eſt in ſcriptis redigenda. Item nota,
quod terminus datus ad excuſandum intelligitur ſi-
mus datus ad excuſationem probandam. Vnde dicũt
Doctor. quod terminus datus ad opponendum. intel-
ligitur quoque datus ad oppoſita probandum: vnde
in caſu noſtro habebit quinquaginta dies, intra quos
proponet excuſationem, & eam probabit l. quinqua-
ginta. ff. eodem. In. glo. excuſare. ibi, per totum. not.
9 quod † curatoc non poteſt matrimonium contrahere
cum adulta: quod uerum intelligite de iure ciuili, de iu-
re autem Canonico aliter eſt, ut habetur & not. in cap.
penulti. extra de ſecundis nuptijs. In. fin. gloſſ. Sed
contra pcædicta opponituc, & imo uidetur quod ma-
e ritus poſsit eſſe e curatoc uxoris: unde opponitur de l.
maritus. C. de proc. Sol. maritus datur procurator ad
litem quia non habet exercere niſi illam litem. Item &
poteſt quandocunque reuocari. & procuratio finiri.
Secus eſt in curatoce, cuius cura non finitur ex uolun-
tate uxoris ſed ex tempore à lege ſtatuto. Item curator
habet adminiſtrare omnia bona & negotia adulti,
unde ſi maritus malè adminiſtraret curã ſuæ vxoris,
facile eum inducere poſſet ad conficiendum inuenta-
rium: ſed ſi maritus eſſet curator uxoris ad unam li-
tem non habet neceſſe facere inuentarium. glo. eſt no-
tabilis in l. de creationibus. C. de epiſ. audi.

ADDITIONES.

a Hoc verum intellige, quando talis tutor fuiſſet datus ab
habente poteſtatem in vniuerſo patrimonio pupilli: ſecus
ſi iudex dans non haberet illam poteſtatem: puta quia pu
pillus haberet patrimonium Mediolani & Papiæ, & eſſet
datus tutor per iudicem papienſem: quia tunc non intelli-
gitur datus ad patrimonium Mediolanenſe, ita probatur. ff.
de bonis auth. iudi. poſsid. l. cum vnus. §. ſed qui. ff. de eo-
dem l. propter litem. & l. non ſolum. §. ſi in teſtamento,
& ibi not.
b Not. vltra dicta hic, quòd habens plures exceptiones,
non eſt neceſſe quòd omnes proponat & probet, ſed ſuffi-
cit unam de propoſitis probare. Et ideo dicunt aduoca-
ti, Non aſtringens ſe ad ſingula omnia probanda, ſed ali-
quam earum. concord. l. propter litem. §. i. ff. eodem. & ibi
gloſſ. & ſi ſuccumbat in probatione illius, poterit aliã intra
tempus ſtatutum a iudice pcobare. Item debet opponena
ſpecificè omnes exceptiones nominare: non aũt ſufficit nomi
nare in genere, puta, propono exceptiones meas. Et ideo nõ
releuat practica procuratorũ, qui exceptionibus aliquibus
propoſitis dicunt, ſaluis aliis omnibus exceptionibus: nã pro
pter talẽ generalitatẽ ſibi non ſaluãtur, nec eas poſt tempus
lapſum ad proponendum poſſunt probare. l. ſcire oportet. §.
ſcire. ff. eod. & ibi Bald. niſi de nouo ſuperuenerit exceptio
vel ſi prius competebat iuret de nouo ad eius notitiã per-
ueniſſe, quo caſu illa practica releuat, vt hic, & cap. paſtora-
lis. in glo. extra de excep.
c Et aduerte, vt intelligas, dum glo. dicit de his qui docent
triuiũ, ꝙ excuſantur oẽs: hi verò qui docẽt quadriuiũ non
excuſantur. Vt intelligas quid velit dicere triuium, & quid
quadriuium debes ſcire ꝙ artes liberales ſunt ſeptẽ, grãma-
tica, rhetorica, logica, arithmetica, geometria, muſica, &
aſtrologia. Ex his tres primæ tẽdũt ad vnũ finẽ, ſiue verſan
tur circa vnum, tribus tamen viis: nam omnes verſantur cir
ca ſermonem: grammatica congruitatem ſermonis, rhetori
ca circa ornatum ſermonis, logica ſiue dialectica circa verita
tem ſermonis, & ideo iſta tres appellãtur triuiæ, quaſi tribus
viis vnũ finem habentes. Aliæ quatuor ſimiliter tendunt ad
vnum finem quatuor viis, qui finis eſt proportio, ſiue ordo,
ſiue commẽ ſurabilitas rerum. Nam arithmetica verſatur
circa menſuram per viam quantitatis diſcretæ. ſcilicet nume
rorum: geometria per viam quantitatis continuæ, ſcilicet li
nearum, punctorum & angulorũ, & ſic hæc duæ generaliter:
muſica circa modos vocum & ſonorũ, aſtrologia verò circa
motus ſtellarũ, & ſic hæ duæ ſimpliciter. Ita habui ab artiſtis.
d Aduerte ad hanc gl. dum in prin. videtur dicere quòd iſti
quinquaginta dies proponendæ excuſationis quamuis ſint
vtiles, quia non currũt niſi à tẽpore ſcientiæ, vt hoc tex. tamẽ
debẽt cõtinuari infra quatuor menſes. & allegat. l. mariti. §.
præterea. ff. de adulteriis. Illa l. venit hoc modo. Nã ſcia ꝙ
ad accuſandũ de adulterio, patri & marito dantur lx. dies,
qui ſunt vtiles, & currunt a die facti diuortii. Extraneis aũt
dãtur quatuor menſes etiã vtiles & currẽtes à die facti diuor
tii, intra quos quatuor meſes elapſis lx. diebus admittuntur
ẽt pater & maritus iure extraneorũ. Eſt ẽt tẽpus quinquen
nii, quod eſt cõe tam, patri quã marito & extraneis: & illud
quinquennium non eſt utile, ſed continuũ, & currit a die cõ
miſſi criminis, iſta omnia habentur in l. ſi maritus. §. i. & ibi
gl. declarat. ff. de adulteris. Modò ad propoſitum. Dicitur in
d. §. i. ꝙ licet illi lx. dies, & illi quatuor menſes ſint vtiles,
& conſequẽter non currant niſi à die ſcientiæ, debet tamen
iſtud ſic accipi, dummodò crimẽ quinquennio continuo nõ
ſit ſopitum. Idem ẽt dicemus in propoſito, ꝙ licẽt iſti quin-
quaginta dies ſint vtiles, & nõ currant niſi à tempore ſcien-
tiæ, iſtud ſit verũ, niſi cauſa cognoſcẽdæ excuſationis ſit fini
ta quatuor mẽſibus, qui cõtinui ſunt, & currũt ex die nomi-
nationis. Gl. hic tenet cõtrarium, nihil tamẽ reſpondet ad d.
§. i. Potes dicere, ꝙ in caſu noſtro iſti quinquaginta dies dan
tur tantũmodo ad proponendas excuſationes & ſic ad initiũ
quatuor verò menſes dãtur ad ꝑficiẽdũ negotiũ, vt dicit d.
l. §. i. in diebus lx. Quia ergo eſſet abſurdũ ꝙ prius præſcri-
beretur cognitioni quam propoſitioni, & ſic ꝙ poſſet ꝓponi
ſed non cognoſci: ne incidamus in hoc abſurdũ, intelligimus
tẽpus illud quatuor menſiũ currẽre à die nominationis, & à
die ſcientiæ. Sed in caſu d. §. præterea. tps illud tã ſex menſium
quã quinquẽnii, totũ datur ad inicidandũ accuſationem, nõ
aũt ad perficiendum, vt eſt tex. in d. l. mariti. §. quinquẽniũ.
& ibi gl. in uerbo, ad eũ nimirũ ergo ſi elapſo quinquennio,
quo excluditur crimen, ſi ẽt excluditur tps ſex menſiũ, qa
hic nõ ſequitur aliqđ abſurdum, prout in caſu præcedenti.
e Adde tu, quòd maritus poteſt eſſe procurator vxoris in
rebus per vxorem reſeruatis, non datis in dotem: & admit-
titur tanquam perſona coniuncta ſine mandato, cum cau-
tione tamen de rato. l. maritus. C. de procura. Sed in re-
bus paraphernalibus, ſcilicet vltra dotem marito traditis,
admittitur ad agendum, tanquam procurator & legitimus
adminiſtratoc ſine aliqua cautione. ſi. C. de pac. conuen. In
dotalibus autem agit nomine proprio, cum ſit dominus ea-
rum. l. doce ancillam. C. de rei vendi. Et aduerte, quia ratio
hic aſsignata non videtur generalitec vera. Nam pone ꝙ eſ
ſet procurator omnium bonorum, & mandatum non eſſet
integrum, quo caſu non poteſt reuocari, certè eſſet eadem ra
tio, quæ & in curatione. Cogita.

TIT.

TITVLVS XXVI.

De ſuſpectis tutorib. & curatorib.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: & Supra uiſum eſt de tutore & curatore, ac etiam eorum excuſatione: uerùm quia hi aliquando non excuſantur, imò inuiti tanquàm ſuſpecti remouentur, ideo de his tractaturus Imperator, intitulauit de ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.*

1 *Cognitio de ſuſpecto tutore poteſt delegari.*
2 *Tutores & teſtamentarij & legitimi & datiui poſſunt de ſuſpecto accuſari.*
3 *Hæ ſolæ mulieres quæ pietate aut neceſſitudine erga pupillum mouentur poſſunt accuſare de ſuſpecto.*
4 *Adultus poteſt accuſare ſuum curatorem de ſuſpecto.*
5 *Quis ſuſpectus tutor dicatur.*
6 *Crimẽ ſuſpecti tutoris intẽtatur dupliciter ciuiliter et criminaliter.*
7 *An cognitio ſuſpecti tutoris poſsit alicui delegari.*
8 *Quis impeditur adminiſtrare propter dolum non propter culpam.*
Quis remouetur à tutela & propter dolum & propter culpam.

a SCiendum. Seipſum ſummat. Diuiditur in ſeptem partes. Nam in prima declarat, vnde ꝓuenıat crimẽ ſuſpecti tutoris In ſecũda, qui poſsint de tali crimie cognoſcere. In tertia, qui tutores de ſuſpecto poſsint accuſare. In quarta à quibus poſsint accuſari. In quīta, quis dicat̃ ſuſpectus. In ſexta, quãdo quis poſsit accuſari de ſuſpecto. In ſeptima ponit, quã pœnã remotus & ſuſpectus patiatur. Secunda ibi, datum eſt autem. tertia ibi, oſtendimus qui. quarta ibi, conſequens eſt. quinta ibi, ſuſpectus autem. ſexta ibi, ſed antequam. ſeptima ibi, ſuſpectus autem.

No. primò crimẽ ſuſpecti tutoris à lege xij. tab. ꝓueniſſe, & ꝑ hoc legitimum appellatur. concor. l. i. ff. eo. l.
Secũdo no. de crimie ſuſpecti tutoris cognoſci poſſe
per prætorẽ in Roma, per præſidem in prouincijs, & le
1 gatum proconſulis. Ex quo no. ꝙ † cognitio de ſuſpe-
cto tutore poteſt delegari. cõcor. l. cognitio. ff. de off.
2 eius cui mãd. eſt iuriſd. & fa. l. i. ff. eo. Item no. † quoſ-
cunque tutores, ſiue teſtamentarios, ſiue legitimos, ſiue
datiuos, poſſe de ſuſpecto accuſari. Et erat maxima rõ
dubitandi, præſertim in teſtamentario tutore: quia eius
fides eſt adeò approbata, ut ab onere ſatiſdãdi releuet̃,
ſuprà de ſatiſ. in fi. prin. unde uidebatur quoq; releuari
à crimine ſuſpecti. Ratio decidẽdi fuit, quia licet eius fi
des ſit à teſtatore approbata tñ pupilli iudex non debet
pati malum adminiſtratorem. l. in confirmando. & l.
vtilitatem. ff. de confir. tu. Item not. ꝙ cum patronus
accuſatur de ſuſpecto, debet taliter remoueri ne illũ cõ
mittetur infamia. ꝙ qualiter ſeruari debeat, dicã in glo.
No. in §. cõſequẽs. accuſationẽ ſuſpecti tutoris appel-
3 lari quaſi publicã, id eſt populicam. No. ꝙ † illæ demũ
mulieres accuſare poſſint de ſuſpecto, q̃ motæ ſunt ob
pietatem & neceſsitudinem, & ſunt iunctę pupillis uel
adultis: item illæ quæ ob propenſam beneuolentiam &
pietatem mouentur, quod ſolet ſtare in iudicis arbitrio.
Certæ vero nõ admittũtur, quia hoc eſt officium virile
nõ muliebre. l. cum prætor. §. fi. ff. de iud. l. ij. ff. de reg. iu.
& iõ dixit litera, quaſi publicã: unde dictio, quaſi, ſtat
b diminutiuè. No. etiam, [b] † puberes poſſe accuſare cura
4 tores de ſuſpecto, ex conſilio [c] tamen neceſſariorum,
c quia illis magis eſt ingenij quam pupillis. Not. in §. ſu-
5 ſpectus. ꝙ † ille appellatur ſuſpectus, qui non gerit ex fi
de tutelã vel curam, licèt ſoluẽdo ſit. Non ergo facultates
ſed mali mores reddũt quẽ ſuſpectũ. cõco. l. ſuſpe. ff.
eo. §. pen. & §. ſuſpectum. infra eo. Vltimo no. accuſatio
nẽ de ſuſpecto non ſolũ intentari poſſe poſtquam quis
adminiſtrare cœpit, ſed etiã ante: quia fortaſſe i alijs tu-
telis malè uerſatus erat. cõcor. l. iij. §. quæri poteſt. ff. eo.
Gl. ſuper uerb. l. ibi, ut dictũ eſt. Vos dicite ex mente
6 Bar. in l. i. in fi. ff. eo. & Doctorũ, ꝙ † crimẽ ſuſpecti tu-
toris põt intentari dupliciter. Vno modo ciuiliter, quan
do ille qui intentat ſolũ petit tutorẽ uel curatorẽ ut ſuſpe
ctum remoueri. & hoc caſu nulla requiritur inſcriptio,
quia talis ſolũ proſequitur priuatã utilitatem pupillorũ
uel adultorũ, non autem uindictã publicã. c. tuæ & ibi
no. extra de procu. Aliquando agi poteſt criminaliter,
ut cũ quis petit aliquem ut ſuſpectũ remoueri, & hoc
amplius, propter crimen condemnari: & hoc caſu tene
tur ſe inſcribere, quia non ſolum priuatam vtilitatem
proſequitur, ſed & uindictã publicã poſtulat. & ita lo-
quuntur iura. ſuprà alle. & hoc caſu non poterit in hoc
iudicio procurator interuenire: in primo uero caſu be-
ne admittitur. l. non ſolum. §. fi. ff. de procu. In eadem
glo. in fi. Sed dices tu, ſecundum hoc ſequeretur, quod
quando quis agit ciuiliter ut tutor uel curator ſolum re
moueatur, non autem condemnetur, ꝙ deberet ſe in-
ſcribere ad pœnam infamiæ: quia remoto accuſato, illũ
comitatur infamia. Reſpondet Bar. in d. l. i. ff. eo. nequa
quã quia illa pœna eſt intrinſeca, quæ ex ipſa remotiõe
ſequitur abſque alia ſententia, alioquin dicit ipſe, ſeque
retur abſurdum, ꝙ ubi quis agit actione de dolo, uel a-
lia quæ infamat, teneretur ſe inſcribere: quod nulla lege
cauetur. Glo. ſuper uerbo, legata. in fi. Vos dicite, ali-
7 ter. Si quæratur, † an cognitio ſuſpecti tutoris poſsit ali
cui delegari: aut hæc accuſatio eſt intentata criminaliter
(quod qualiter intelligatur ſuprà declarauit) & tunc ꝓ
cedit l. i. §. ſuſpecti. ff. ad Turp. Aut fuit intentata ciuili-
ter, & tunc delegari poteſt. ita loquitur hic, & l. i. ff. e. ti.
& l. cognitio. ff. de offi. eius. & ita ſedatur hæc quæſtio,
quæ fuit olim inter Fran. Accur. & Dyn. ut refert Bal.
in l. i. ff. eod. & Cyn. in l. fin. C. eod. Glo. ſuper uerbo,
omnes. ibi. ius naturale. Sed habetis in glo. quod litera
ponit genera ſingulorum, & nomina ſingulorum ſub
genere comprehenſa. Vos debetis eam intelligere, ut
ponat ſpecies tutorum, ut intelligunt laici, non autem
nomina in indiuiduo. Si uero habetis, & non ſingula
generum, tunc ſtat clarè. Gl. ſuper uerbo, dicendum in
fi. Vos melius diſtinguẽdo reſpõdere ſcdm Bar. in l. ii tu
tor. ff. eo. Si quæratur an tutor tãquã ſuſpectus ſit remo
uendus. aut loquimur in tutore qui nulla neceſsitudine
eſt iunctus pupillo, & tunc propter dolum & cul-
pam remoueri poteſt, vt dicitur in. §. ſuſpectus. infrà eo.
Aut loquimur in tutore qui eſt iunctus neceſsitudine
ipſi pupillo vel etiam in patrono, & tunc ſi quidem
petatur remoueri: propter culpam, poterit remoueri
ſi propter dolum, tunc debet curator adiungi. Poſset
tamen eſſe tantus dolus, dixit Bar. quod eſſet indignus
hac reuerentia, & ideo ex toto remouendus & infamã
dus: & hoc ſtabit in arbitrio iudicis. facit. l. i. ff. eod.
d Gl. parcendum. [d] Glo. in uerb. quaſi. [e] Glo. ſuper
e uerb. procedunt. ibi fœminis. Et eſt ratio: nam cum iſtæ
perſonæ, mater, nutrix, auia & ſoror, ratiõe neceſsitudi
nis admittantur, non debet conſiderari an ſint pudicæ
uel nõ: alioquin nihil diſtarent ab alijs mulieribus, quæ
nulla neceſsitudine pupillis uel adultis iungitur: quia
illæ admittuntur ita demum, ſi pudicę fuerint, ut in uer.
ſed & ſi. In ea gl. in fi. dicite, quod eſt in iudicis arbi-
trio, aut primo prætaxare quantitatem intra quam iu-
retur in litem, aut iuramẽtũ poſtea præſtitum limitare.
l. uideamus. §. pen. ff. de in litem iuran. Glo. ſuper uer-
bo. remoueri. ibi, contra. hæc nõ eſt bona, per tex in l. ij.
C. eo. In ead. glo. in fi. Hæc ultima eſt bona. Ex qua
8 habetis colligere, quod † propter dolũ impeditur quis
adminiſtrare. Rurſum, priuſquam adminiſtrauerit re-
mouetur a tutela & cura, nedum propter dolum, uerũ
etiam propter culpam. Sed dices tu, nõne facilius quid

terminus impedië fieri,ꝙ factum tollatur. lege patre fu
rioſo. ff. de his qui ſunt ſui vel alien.iur. Si ergo remo·
uetur propter dolum, multo magis debet impediri ad
f miniſtrare propter culpam. Reſpondeo, [f] ꝙ argu-
mentum procederet, niſi ratio diuerſitatis in oppoſitũ
ſuaderet. Nam licèe antequam adminiſtrauerit fuerit
in culpa, nihilominus poſſet euenire quod in admini-
ſtratione non erit in eadem culpa. Sed quando iam ad
miniſtrauit,& cum culpa,res clara eſt ꝙ culpoſè admi
niſtrat,unde tunc remoueri poteſt, vt ſaluum ſit ius pu
pillorum & adultorum. argu. l. vtilitatem.ff.de con-
firm. tut.

ADDITIONES.

a Iſtud principium vſque ad.§.conſequens. h. d. De crimi-
ne ſuſpecti deſcendente ex lege xij.tab.prætor Romæ,& in
prouinciis præſes, & legatus proconſulis cognoſcunt, & qui
libet tutor poteſt accuſari de ſuſpecto, etiam ſi ſit patronus,
dummodò eius famæ conſulatur. Et iſte. §.conſequens.vſq;
ad §.ſuſpectus.h.d.in ſumma. Quilibet admittitur ad accu-
ſandum de ſuſpecto,etiam mulier, quæ tamen pietate ac affe
ctione pupilli moueatur. Itẽ impubes non pōt accuſare tuto
rem ſuum de ſuſpecto:pubes autem curatorem pōt cum cō-
ſilio neceſſariorum.h.d.

b Contra iſtud no.opp. Nam adultus habens curatorẽ æqui
paratur pupillo.l.ſi curatorem.C. de in inte.reſti. mi.iuncta
l.certi condictio.§.idem quæri poteſt.ff.ſi cert. pet. Barto.in
d.l.ſi curatorem.ſimpliciter dicit, ꝙ illa regula fallit in accu-
ſatione ſuſpecti tutoris,in qua non æquiparantur pupillus &
adultus,cur autem diuerſum ibi nihil dicit. Ego puto ex tra
ditis per Bar.in l.prima.§.fuit quæſitum.ff.ad Trebellia.poſ-
ſe ſic dici,quòd in his quæ concernunt adminiſtrationem pa
trimonii,ut eſt emere,contrahere,& ſimilia, adultus habens
curatorem æquiparatur pupillo. Et eſt ratio, quia ex quo da
tur ſibi curator,interdicitur ei taliter adminiſtratio, quòd ni
hil poſſit facere ſine curatore,ſicut nec pupillus. Hinc eſt ꝙ
in his quæ non concernunt adminiſtrationem,adultus & pu
pillus æquiparantur:ut eſt facere teſtamentum, quòd poteſt
adultus,& non pupillus,propter pleniorem intellectum. Et
per hoc etiam ſequitur, quòd cum accuſare ipſum tutorem
uel curatorem, non ſit de adminiſtratione aut de officio cu-
ratoris uel tutoris, certè pupillus & adultus non æquipara-
buntur: vnde adultus poterit accuſare curatorem ratione
plenioris intellectus, pupillus non tutorem. & credo quòd
iſta ſit mera veritas.

c An vbi requiritur conſilium alicuius,ille teneatur ſequi il-
lud conſilium,uide Bar.in l.i. §.ſi plures. ff. de exercitoria &
l.Titium.§.additum.ff.de admi.tut.

d In gloſ.parcendum. in fi. dic, ꝙ commodum poſitum per
gloſſ.vt patronus ſi moueatur vt ſuſpectus, non infametur,
ſcilicet quando in ſententia non exprimitur dolus, non ꝓ-
cedit, quia ſola expreſſio doli in ſententia remotionis, non
eſt illa quæ reddat illum infamem uel non. Sed hic ideo red-
ditur infamis, quãdo ille qui petitur cum remoueri, dicit illũ
remouendum per dolum, nam hęc aſſertio reddit eum infa-
mem ſi remoueatur,quia fingitur remotus per dolum,vt in-
frà eo.§.ſuſpectus.

e In gl. in ver.quaſi publica.dum dicit, ꝙ ideo dicitur qua-
ſi publica,quia non cuilibet indiſtinctè permittitur, ut ſta-
tim probatur &c. Iſta gl. quadam non aduertunt Doct. peſ-
ſimè dicit.quia ſi illa non dicitur omnino publica. eo, ꝙ fę-
minæ non admittantur, certè nulla accuſatio eſſet publica,
& nullum delictum ſiue iudicium publicum, cum ſemper
fœminæ repellantur:ꝙ eſt notoriè falſum. Ioan. Fab.dicit,ꝙ
ideo non eſt propriè publica, quia deſiſtens non incidit in
Turpil.l.j. §.ſuſpecti.ff. ad Turpil. Potes ad hoc reſpondere
prout reſpondet glo.in d §.ſuſpecti. ꝙ ſpeciale ſit fauore pu
pilli, ut plures habeat accuſatores pro ſe. Alii dicunt quòd
non eſt propriè publica, quia poteſt conſtitui procurator.l.
non ſolum.§.fi.ff.de procu.iuncta.l.pen.§. ad crimen. ff de
publ. iud. Sed errant, quia quando inſtituitur accuſatio ſu-
ſpecti ciuiliter tantum, tunc bene poteſt interuenire procu-
rator.d.l. non ſolum. §. fi. & ita ibi declarat Bart. alias ſecus.
Tu tamen vide & tene theoricam Bart.in l.j. ff. de publi.iu-
di. quam etiã refert & ſimpliciter ſequitur Ang. de Are.hic.

f Iſta ſolutio non videtur bona.quia idẽ eſſet in dolo. Nam
licet à prin.antequam adminiſtraret fuerit in dolo, tamen
poſtquam adminiſtrauit fortè nō erit in dolo.Sed dic,quod
& ante & poſt ſemper propter dolum poſſit tutor remoueri
per iura in glo.alleg.Sed aduerte, quia iſte præſupponit qđ
propter culpam quis nō poſſit impediri adminiſtrari, quod
eſt falſum,& contra dictam l.hoc enim.in fi.nec gl.hic illud
uult. Sed glo.noſtra bene facit differentiam in hoc inter do
lum & culpam,quia antequam adminiſtret poteſt tutor ac-
cuſari de ſuſpecto propter dolum. d.l.i. & iii.C.eod.ſed non
propter culpam. In remotione autem non eſt differentia:qa
ita propter culpam ſicut propter dolum poteſt tutor etiam
antequam adminiſtret, remoueri & impediri adminiſtrare.
d.l. hoc enim.§.fina. & hoc tex. & in hoc iſte fallitur. Tu
magis caue, propter diſtinctionem Bartol. in dicta l. hoc
enim. §. fina.cuius diſtinctionem tene. Et ad gloſſ. hic,
cuius vltima ſolutio approbatur per omnes hic, dicas, ꝙ ra-
tio diuerſitatis eſt ſecundum Iac.& Pet. quos referunt,& ſe-
quuntur Io.Fab.& Nico.de Neapo.hic quia magis debet pu
niri ille qui malo modo gerit, quam ille qui nullo modo,
quia multo peius facit ſicut magis punitur, qui tradit rem ui
tioſam, quàm qui nullo modo tradit, vt l. ſi ſterilis. §. cum
per uenditorem.iuncta l.Iul.in prin.ff.de act. emp.& melius
probatur ſecundum Io.Fab.ex notatis per gl. & Docto. in §.
ſciendum.in uerb.ſubſidiariam.ſuprà de ſatiſda.tuto. Et per
hanc rationem patet clara ſol.ad arg. ꝙ ille facit, quòd diffici
lius tollitur aliquid poſtquam eſt in eſſe productum: nam verum
eſt,quando eſt eadem cauſa,ſecus ſi ſit maior in iam pro
ducto in eſſe,quàm in producendo,prout eſt hic, vt ex prædi
cta ratione apparet.

1 ☞ *Iudicium ſuſpecti tutoris extinguitur morte tutoris.*

2 *Tres ſunt caſus quibus non tantùm tutor eſt remouendus a tutela,ſed etiam eſt extraordinarie puniendus.*

3 *Satiſdatio non mutat animum maleuolum,imò dat occaſionem deterius de linquendi.*

4 *Propter paupertatẽ quis nō redditur ſuſpectus, ſed ex malis morib.*

5 *Iudex non tenetur in ſententia cauſam exprimere.*

6 *Infamia duplex,iuris & facti.*

7 *Omnes tenentur ſcire iura vel per ſe,uel peritiores conſulendo.*

8 *Regulariter lata culpa æquiparatur dolo quod fallit in trib. caſib.*

9 *Propter inopiam quis remouetur a tutela,quando,ſcilicet propter inopiam non poteſt ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore.*

§. SVſpectus autem. Nō ſummatur bre-
uius. Not. primò
pœnã quam patiuntur tutores vel curato
res remoti tãquam ſuſpecti à tutela uel cu
ra:quia ſi quidem remoti ſunt propter do
lum, infamantur infamia iuris,& facti. Quę autem ſit
infamia iuris,& quæ facti, dictã in gl.in verb. ęquę.Si
uero ob culpã non infamantur. No.in uer. ſi. quis ꝙ
pendente iudicio tutoris uel curatoris accuſari de ſuſpe
a cto,interdicenda eſt ei adminiſtratio [a] Ex quo colligit
hic glo.ꝙ prælato accuſato pendente hoc iudicio, eſt in
terdicenda ſibi adminiſtratio rerum eccleſiæ. Vt hic in
gl.quæ per hoc redditur expedita. Eſt tamẽ interim alẽ
dus ex bonis eccleſiæ,ut not.gl.in l.fi.C.de ord. cogni.
1 No. quòd † iudicium ſuſpecti tutoris non tranſit con
tra hęredẽ eo mortuo pendente iudicio. Ratio eſt, quia
cauſa finalis huius iudicij eſt terminata: nam tutor qui
petebatur remoueri per iudicem,remotus eſt per mor-
tem. Et per hoc non obſt.l.ſi eum hominem.ff.de fide-
iuſſ.ubi inſtantia litis tranſit in hęredem aduerſarij, ac
etiam cōtra hęredem. Ratio,quia cauſa illius iudicij nō
b reperitur finita. In tex.ibi,mendacium.[b] No.in uer
ſic.ſi quis tutor.quod tutore ſe contumaciter abſentan-
te no alimenta pupillo ſubminiſtret,fit miſſio in poſſeſ
ſionem bonorum eius:& ſi obdurauerit,remouendus
eſt à tutela. No. ex eodem uerſi.de miſſione ex cauſa
2 cuſtodiæ.ꝙ adde † tres caſus in quibus tutor non ſolum
remouetur ut ſuſpectus,ſed etiam venit vlterius extra-
ordinarie puniendus.Primus, qñ falſo negat alimenta
pupillo poſſe decerni. Ratio,quia hic magis deliquit,
quia

quia delinquit circa perſonam & vitam pupilli: quàm
ſi res malè adminiſtraret: quia denegando alimenta vi
detur necare pupillum.l.uel necare, de lib.agnoſ.l.ſi vi
ctum.ff.de re iud.vnde nimirum ſi grauius punitur.Se
cundus caſus, quando quis adeptus fuit tutelã pretio:
& hoc propter odium ambitionis & ſimoniæ. Et colli-
git hic glo.argu.contra Docto.quia data pecunia ſcho
lares acquirunt, cui ſimilis eſt glo.in l.i.§.item ſolent.ff.
de offi.præfect. vrb.fa.l.in eos.ff.de tute. Alibi dicit gl.
quòd Doctoribus qui promittunt maria & montes
c ſcholaribus eut eos acquirant, non ſit credendum.in l.
non omnes.§.à barbaris.ff.de re mili.ꝙ facit cõtra quẽ
dam Docto.qui pridie dicebat quòd dię practicę incę-
perunt tempore Do.Chriſtopho. cum concurrebat cũ
Do.Bald. Tertius caſus, quando libertus fraudulenter
adminiſtrat tutelam filiorum uel nepotum patroni.Ra
tio:nam cũ eis magis teneatur quàm extraneis, malè
adminiſtrando magis delinquit,ut in l. ſi mandato.§.i.
ff.manda.& in l.an tibi.C. de in litem dan. tut. & in l.
alius.ff.ſi ſerui.vend.& in c.cum quidam. extra de iu-
reiuran. vnde nimirum ſi grauius punitur. Nota ex
§.nouiſſimè,tutorem accuſatum de ſuſpecto, licet ſatis
offerentem, nihilominus à tutela remouẽdum. No-
3 ta rationem,quia † ſatiſdatio non minuit animum ma-
leuolum, ſed magis præſtat facultatem malignandi,in
facultatibus pupilli.concor.l.quia.ff.eodẽ. & nulla pe-
ſtis efficatior ad nocendum,quàm familiaris inimicus.
Et alibi nocendi fraus,quæ non ſperatur,longè poten-
tior eſt. Quod facit contra eos, qui cum timent ab alĩ
d quo offendi, & fideiuſſorem [d] de non offendendo ac-
ceperunt, poſtea ab illo aduerſario non ſe præcauent:
talis enim præſtatio fideiuſſoris non inmutat illius ani-
mum maleuolum tibi nocendi. Et ideo ſalubrius eſſet
conſilium,componere pacem,quàm ſatiſdationem ac
4 cipere. Vltimò not. quòd † quis redditur ſuſpectus ex
e malis moribus [e], non ex facultatibus leuibus, vnde
pauper & fidelis non poteſt vt ſuſpectus remoueri cõ
cordat l. ſuſpectus. ff. eodem. Et facit illud Terentij:
Heu heu quamuis mihi mala paupertas eſt,hoc vnum
tamen curaui, ut eſt fides. Gloſſ. ſuper verbo, infa-
f mis. [f] in fin. ſimilem gloſſ. habetis in l. hæc autem. ff.
eodem titulo.& l.quid ergo.§. ignominiæ.ff.de infam.
Et eſt ratio huius gloſſ.& ſimilium,quia ſententia ſim
pliciter lata,ſ dubio refertur ad acta aſſertoria.l.in ſum
ma.ff.de re iudica.l.ij.& l.iij.& fi. C. de ſenten.quæ ſi-
ne certa quantitate.Si igitur erat aſſertum, tutorem re-
mouendum propter dolum, ſententia remotionis ſim-
pliciter lata debet intelligi ſecundum actum aſſertoriũ.
Si autem actus aſſertorius fuerit duplicatus tanquam
aſſerens culpam et dolum,debet ſententia in mitiorem
5 partem trahi.l.ſi præſes.ff.de pœnis.† Poteſt tamen iu-
dex in ſententia exprimere cauſam, ſed tamen nõ tene
tur.c.ſicut.extra de ſenten.et de re iudica.niſi in caſibus
in quibus tractaretur de honore iudicis, à quo aut in
quibus immineret actio de euictione, de quibus ut di-
cto c.ſicut.& in l.ij.§.ignominiæ. ff. de infam. Glo.ſu
g per verbo,culpam [g] in fin. Et ſecundum hunc modum
intelligendi ad l.impuberibus.§.ſi fraus.reſponderi poſ
ſet ex mente Bart. quod oblatam culpam bene poſſet
tutor remoueri, ut ibi:ſed tamen non infamari, ut hic.
Dicite tamen ut dicam in fin.glo. & ſequen. Glo.ſu-
6 per verbo,æquè ibi, de facto, † eſt enim duplex infa-
mia,iuris,& infamia facti. Infamia iuris appellatur illa
quæ infertur per ſententiam magiſtratus,uel quæ infer
tur ex facto damnato & prohibito a lege,de quibus fa
ctus habetur in l.i.ff.de infam. Infamia facti appellatur,
quæ inſurgit ex facto non prohibito à lege nec impro-
bato ex eo tamen læditur opinio hominum. Et huius in
famię triplex eſt effectus. Primus quia talis infamis re
pellitur à dignitate.l.Caſsius.ff.de ſena.Item repellitur
a teſtimonio.c.teſtimonium.extra de teſt. Item eius vir
tute qui alias repelleretur,tunc nõ repellitur a querelã-
do:& præſtat querelam fratri contra teſtamentum fra
ternũ,ſi talis infamis fuerit in eo inſtitutus.l.fratres.C.
de inoff.teſt.de quibus per glo.in l.i.ff de infa. In ead.
7 glo.ibi,impuberibus.§. fi.dicite,quod † omnes tenẽtur
ſcire iura per ſe,uel peritiores conſulendo.l. in bonorũ.
h ff.de bon.poſſ.tutu.generali [h]. In eadem glo. in fi.Ex
8 hac gl.colligitis, & tenere menti quod † regulariter la
ta culpa æquiparatur dolo. Fallit in tribus caſibus.Pri-
mo quando tractatur de pœna corporali,quo caſu pro
pter pœnam molliendam nõ æquiparatur dolo: & hoc
omnes fatentur.l.lege Corne. ff. de ſica.Secundo fallit
in delatione iuramenti in litẽ,quia illud iuramentũ præ
ſtatur iure quodam ſingulari,ut quia conſtituitur iudex
in re propria aduerſario contradicente, contra l.omni-
bus.C.de teſta Cui ſententię non obſtat l.ij.& l.a quo.
C.de in litem iuran.quia ſpeciale eſt fauore pupilli, ut
propter dolum & latam culpam hæredem tutoris in li
tem iurare permittatur. Tertio fallit, ubi tractatur de
infamãdo aliquẽ:& hoc propter magnam pœnam in
famiæ, quæ non debet eſſe minor uiris honeſtis, quam
pœna corporalis,l.iſti quidem.in fi.ff.quod met. cauſa.
Cui ſententiæ non obſt.l.liberorum.§.notatur.ff.de in-
fa. quia loquitur quando quis infamabatur ex ipſo fa-
cto, etiam propter latam culpam.Secus quando infa-
mia irrogabatur per ſententiam,quia lex magis factum
abhorret.l.palam.§.i.ff.de ritu nuptia. Secũdo huic ſen
tentię non obſtat.l.i.ff.de infam.ubi damnatus in cauſa
tutelę uel depoſiti,efficitur infamis,& tamen in his ue
nit dolus & lata culpa.l.contractus.de reg.iur.quia de-
bet intelligi quando fuit damnatus propter dolum,nõ
autem propter culpam.& hanc tenet gloſ.in l.in actio
nibus, ff. de in litem iura. Glo ſuper verbo, deceſſe
rit.in fin.Et per hoc non obſtat ſi dicatur iudicium cœ-
ptum contra hæredem,tranſire deberet.l. ſi cum homi-
nem. ff. de fideiuſ. quia ibi loquitur in caſu in quo per
mortem rei actor intentum conſequutus non fuerat.
Glo ſuper verbo, ſi quis tutor, Primus intellectus eſt
i uerior. Gloſſ.in verb.remittendum. [i] In gloſſ.præ
k ſtat.in fin.[k] & pro hac glo.uel melius contra glo.eſt ca
ſus ad literam in l.ſi poſt perfectam. C. de euictio Sed
pone, ꝙ aliquis vendat tibi librũ, vel equum, et dicat,
Iſte equus non uidet & claudicat, & centum millia vi
tia exprimit,quæ non ſunt uera:reperitur poſtea quod
equus uel liber patitur aliquod uitium,uel aliquem er-
rorem occoltatum,ego uolo repetere pretium,& reſti-
tuere equum uel librum: tu opponis, ꝙ aſſeruiſti librũ
uel equum centum millia uitia & errores complecti,
quare ergo dicis te non teneri? Quæritur quid iuris. Hęc
quæſtio fuit Bononiæ. Vera ſentẽtia eſt, ꝙ teneris reſti
tuere pretium,quia fuiſti in dolo, exprimẽdo uitia quę
non erant, ut plena fides tibi adhiberetur,alliceresque
l illum ad emendum.l.i.§.i.ff.de act.emp.[l] Et idem eſt in
omni caſu in quo poſsit argui dolus in uẽditore, facit
quod not.glo.in l.ea quæ commendandi. ff.de contra-
henda emptio.ubi dixit quod uenditor equi, qui dixit
equum non aſcendere arborem, eo quia non aſcende-
bat põtem uel portum ꝙ nihilominus ipſe tenetur.
Glo.ulti.in fin. Non obſtat ꝙ litera dicat in contra-
9 rio,ꝙ † propter inopiam remoueatur a tutela & cura:
quia fateor mediatiue,& remotiue, non autem imme-
diate, & principaliter. Principaliter enim remouetur,
quia non ſatiſdat: iſta vero cauſa non ſatiſdandi, bene
prouenit ex paupertate. Similiter dicitur alibi, ꝙ ex
longo tempore perditur poſſeſsio, & tamen poſſeſsio
non perditur ex longo tempore, ſed perditur ex obli-
uione, quæ cauſatur ex longo tempore. Alibi dicitur,
ſcientia hominem inflat: tamen ſcientia hominem non
inflat,ſed inflatur ex ſuperbia,quæ cauſatur ex ſcientia.

tex. eſt cum gl. in l. licet. C. de acquiren. poſſeſſ. Sic in propoſito tutor remouetur propter inopiam, hoc eſt, propter ſatisdationem non præſtitam, quæ tamen cauſatur ex inopia. Et ſi dixeris, nonne quod eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati? l. licet. §. eadem. ff. de procu. cum ergo inopia ſit cauſa non ſatisdandi, erit quoque

m cauſa remouendi, contra iſtum text. ſol. m quædam eſt cauſa ex qua, & tunc procedit argumentum, quod eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati. & ita loquitur l. licet. §. ea. de procura. Vnde, cum contractus ſit cauſa ex qua producitur obligatio, & ex obligatione actio, bene ſequitur, quod ſicut contractus eſt cauſa obligationis, ita quoque ſit cauſa actionis. Quędam eſt cauſa propter quam, & tunc argumentum non procedit. l. ſi quis argentum. §. fi. C. de dona. & ita loquitur hic.

ADDITIONES.

a Et adde quòd interdicitur ei adminiſtratio, vt debitor pẽdente iudicio ſuſpecti, non poſsit eidem ſoluere, vt ſoluendo liberetur, vt l. quòd ſi fortè. §. i. ff. de ſolu. Et hinc dicit Bar. in d. l. quòd ſi fortè quòd cauti procuratores volentes impedire adminiſtrationem, allegant ipſum ſuſpectum: de quo ſcripſi ſuprà quib. mo. tut. finitur. §. fin.

b Not. in tex. ibi, mendacium. quòd quis non debet mentiri pro morte alicuius conſeruanda. vide glo. xxii q. ii. c. ne quis arbiter, & mendacium fit à ſciente, dicit gl. in l. ii. §. ſi minor C. ſi minor ſe maio. dix. & per Bar. in l. de ætate. §. i. ff. de interdi. act.

c Contra doct. qui data pecunia ſcholares acquirunt, vide quod alibi dicit Bar. per illum tex. in l. i. in prin. C. de ſtud. liberal. vrb. Romæ. lib. xi. & uide duo pulchra quæ per illum text. notab. colliguntur per glo. & expreſsius Bar. in l. i. C. de annon. ciuilibus. lib. xi. Et dicit Angel. de Aret. hic, has glo. eſſe notandas propter Docto. practicantes ſcholares, & ipſos allicientes pecunia, precibus, & omni modo: quia poſſunt per eorum Rectorem puniri. Et adde idem etiam eſſe ſi doctor mutuet pecuniam ſcholari vt ea vtatur, vt eſt gloſſ. in l. quin etiam. ff. de calum. quam allegat Nicol. de Neapol. hic.

d No. contra illos qui timent ab aliquo offendi, & requirunt ab eo ſatiſdationem de non offendendo: vide tamen quod hoc poſsint facere ſi velint. Bar. in l. i. C. in quibus cauſis coloni vel cenſiti. lib. xi & Guil. in l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de offi præſid. & Bart. in l. denunciamus. C. de his qui ad eccleſiam confug. & in l. qui bona. §. illo. ff. de dam. infe. & Cyn. & d. l. denunciamus. & Alberi. & Sali. ibidem, qui dicunt debere dari fideiuſsionem, aliàs ſufficit promiſsio cum hypotheca: & poteſt dari licentia portandi arma pro ſui defenſione, & ducendi ſecum gentes, ſecundum Salic. & Guil. in d. l. denunciamus. & ponit Spe. de hoc, in tit. de offi. deleg. §. ſequitur vbi vide in ver. porrò.

e Et meritò, plus enim conferunt boni mores quàm diuitiæ multæ ad fidem præſtandam. l. ſcire oportet. §. fi. ff. de tuto. & cur. dan. ab his, facit quod not. glo. in l. adoptio. in fin. cum ſimi. ff. de adop.

f Iſta glo. in prin. dum dicit, excepto patrono, & ſic vult quod patronus remotus propter dolum nõ efficiatur infamis, malè dicit, per ea quæ tradit Bar. in l. ſi tutor. ff. eod. Item contra hanc glo. videtur facere tex. in l. milites. §. miſsionum. ff. de re milita. Sed ſolue vt notabiliter ſoluit glo. in l. ii. §. ignominiæ. ff. de his qui not. infam. quia ille §. miſsionum. eſt intelligendus ſecundum diſtinctionem huius glo. vt dicit glo. in d. §. ignominiæ. & ſequitur Ioan. Fab. hic: quamuis, vt ipſe etiam dicit, fiat magna calumnia ad illum tex. ad quem non poteſt ſine violentia reſponderi.

g Et dum glo. dicit de leuiſsima culpa, reprehenditur per alios omnes hic, vt Ioan. Fab. & Nic. poſt antiquos: quia tutor non tenetur de leuiſsima. vt l. quicquid. & ibi gl. C. arbi. tut. vide Bar. in repe. l. quod Neuia ff. de poſ. facientem mentionem de glo. hic.

h No. in hac glo. quod vnuſquiſque præſumitur ſcire iura, vt l. regula. in ea allegata, quæ eſt vera, per ſe uel conſulendo peritiores, ut l. bonorum. ff. de bon. poſſ. tit. generali. Adde circa id quod dixit de milite & muliere, notata in c. i. extra de controuer. inter dom. & emp. in uſi. feu. Et dic quòd mulieres non excuſantur regulariter propter ignorantiam iuris. l. iuris ignorantia. C. qui admit. quia ut ibi dicit Bal. quemadmodum fœminæ vadunt ad eccleſiam pro indulgentiis, & ruſtici uadunt ad nemus pro lignis, ita etiam debent ire ad Doctores pro conſiliis, iuxta l. in bonorum. §. ſcientiam C. qui admit. Excuſatur tamen mulieres ruſticæ, & milites, propter ignorantiam iuris in caſibus tantum à iure expreſſis, & non in aliis. l. fi. C. de iur. & fact. ignoran.

i Glo. parua, in verbo, remittendum vult, quòd quando tutor præſcitus per mendacium negat alimenta poſſe pupillo præſtari, quòd eſt puniendus, non autem remouẽdus. tu dic contrarium, ſcilicet quòd imò ſit nedum puniendus, ſed etiam remouendus. Id vult iſte ſuprà in notabilibus. Iſtud etiam ſentit Ange. de Aret. hic, dum remittit ſe ad notata in d. §. tutor. Et pro hoc contra glo. pondero illum tex. in d. l. tutor. §. tutor. hic allegatum in glo. dum ibi dicitur, Hic ergo non quaſi ſuſpectus remouebitur, ſed & remittetur puniendus. Illa enim implicatiua, Et, debet neceſſariò implicare, ut non tantum puniatur, ſed etiam remoueatur, ad hoc etiam benè facit l. i. §. item ſolent. ff. de offi. præſc. urb. Item ſi tutor tanquam ſuſpectus remouetur quando non præſtat alimenta, quantò magis erit ſuſpectus quando negat poſſe præſtari, & conuincitur de mendacio? quia tunc magis præſumitur quod habuerit animum deprædandi pupillum. Et puto quòd iſta ſit ueritas.

k In glo. in verbo, præſtat: adde, quod vbi emptor fraudulosè facit ab aliquo amico moueri litem ſuper re per eum empta, ut ſic differat ſolutionem pretii, quòd iudex debet deferre iuramentum emptori, an hoc faciat per calumniam, an malitioſe hoc petat, ut inquit gloſſ. in l. atqui. l. natura. ff. de nego. geſt. & ſi apparet iudici ipſum malitioſè petere, non audiat ipſum. argu. l. ſi fideiuſſor. §. fina. ff. qui ſatiſda. cogan. & hoc vult Angel. in dicto. §. ſtipulatio duplæ &c. Nota ex glo. in uerbo, præſtat quòd quotieſcunque imminet euictio in limine contractus ante ſolutionem pretii, emptor non tenetur ſoluere pretium, niſi uenditor det idoneos fideiuſſores. d. l. ſi poſt perfectam. C. de eui. de quo per Bar. in l. i. §. ſtipulatio duplæ. ff. de præto. ſtipu. Et an venditor compellatur ſatiſdare iure actionis uel ope exceptionis, dic quod ope exceptionis et ſolùm tenetur reſpectu illius mouentis quæſtionem. d. §. ſtipulatio. et ibi per Bartolum.

l Vide de illo qui dicit equum ſuum eſſe cæcum, vt ſub colore poſsit tegere aliud delictum uerum. Spe. in tit. de emp. & uend. §. nunc uidendum reſtat uerſi. i. ii. & iii.

m Sed contra iſtam ſolutionem facit l. manumiſsiones. ff. de iuſti. & iur. vnde forte puto quòd iſte eſt uerus intellectus ad hũc tex. Quia in hoc titulo uidemus, qui remoueãtur tãquam ſuſpecti, dubitabatur nunquid tutor qui eſt fidelis, ſed pauper, eſſet remouendus tanquam ſuſpectus, & ſic cum infamia. et dicitur quod non: non tamen negat quin poſſet remoueri non tanquam ſuſpectus, ſed eo quia eſt pauper. et ſic concordabit cum l. ii. C. de tuto. et cura. qui non ſatiſde. allegata in glo. Hoc tamen non firmo, nec teneo. Sed hoc potes tenere, quia remotus ut ſuſpectus etiam ſine dolo, quamuis non efficitur infamis de iure, efficitur tamen infamis de facto, ut vult glo. ſuprà in uerbo, non æquè. et ideo dicit tex. quod pauper et fidelis non eſt remouendus ut ſuſpectus, quia ſaltem in iſtam infamiam facti incideret: ſed bene poteſt remoueri eo quia eſt pauper. d. l. ii. C. de tuto. et cur. qui non ſatiſd. Et iſtud eſt, ut credo, ſuſtentabile, et fortè uerus intellectus.

PRIMI LIBRI FINIS.

CHRISTOPHORI PORCII IN SECVNDVM LIBRVM INSTITVTIONVM.

TITVLVS I.

De rerum diuiſione.

HIc Titulus frequens eſt & quotidianus, ideo diligenter aduertendus. Cōtinuatur ad præcedentes hoc ordine. Quia omne ius quo vtimur, aut ad perſonas, aut ad res, aut ad actiones pertinet. §. fi. ſuprà de iure naturali. gentium. & ciuili. l. i. ff. de ſtat. ho. ideo uiſo ſuprà de perſonis, ſequebatur ex ordine videre de rebus. Cæterum, quia res aut acquiruntur de iure gentium, aut acquiruntur de iure ciuili: ideo quemadmodum iure gentium acquirantur, tractat in §. ſingulorum. infrà eo. vſq; ad titulum de uſucap. in quo tractat quemadmodū acquirantur iure ciuili, vſq; ad tit. de obligationibus. Verum, quia & res aut acquiruntur titulo uniuerſali, aut ſingulari, ideo hic ſubijcitur quemadmodum titulo ſingulari acquirantur. Et ſic eſt expedita gloſſa rubricæ.

1 *Titulus ad titulum continuandus.*
2 *Modo, & nunc, ſunt dictiones demonſtratiuæ.*
3 *Accidentia concreta regulari debent ſecundum eorum ſubiectum.*
4 *Proprietas riparum eſt eorum, qui propè ripam prædia poſsident & proprietas littorum eſt communis.*
5 *Imperator eſt totius mundi dominus. quod eſt uerum quò ad protectionem & defenſionem, non quo ad dominium.*
6 *Villa quid ſignificet*
7 *Flumina ſunt duplicis ſpeciei.*
8 *Qui fuit in poſſeſsione piſcandi xxx annis, poteſt alium prohibere ne in eum locum accedat ad piſcandum.*
9 *In flumine meo priuato poſſum facere quicquid mihi libet.*
10 *Quid flumen priuatum ſit.*
11 *In flumine publico non poteſt quis facere cluſam, niſi puplica authoritate præcedente.*
12 *Opus factum in meo proprio fundo poſſum deſtruere*
13 *Quando ex parte & rei & actoris eſt iniuſtitia, ſemper potior eſt cauſa rei & poſsidentis.*
14 *Puplica utilitas præfertur priuatæ.*
15 *Publicum & commune dupliciter conſiderantur.*
16 *Mare conſideratur tripliciter*

SVperiori libro. Præcipium iſtud nō ſummatur breuius, quia diuidēdo procedit. Sed tit. diuiditur primò in duas partes, quemadmodū duas partes rubr. cōplectitur. Nā in prima tractat quemadmodū res diuidantur. In ſecunda tractat, quemadmodū acquirantur. Secūda incipit ibi, in §. ſingulorū. Rurſus prima ſubdiuiditur in tres. Nam in prima continuat hunc titulū ad pcedētes. In ſcd'a ponit bimembrē rerū diuiſionem. In tertia, diuiſionis membra proſequitur. Secunda ibi, quædam. tertia ibi, & quidem. No. primò, † titulum ad titulum eſſe
1 continuandum, & debito ordine ſituandum, concord. l.
ij. ff. de ſtat. ho. & habetur in progmio ſexti decreta. Lex
autem ad legem non eſt continuanda. no. glo. in l. Gal-
lus. ff. de libe. & poſthu. Situantur enim tituli, vt cogni-
tio materiarum ex ordine tradatur. leges autem ſubor-
dinantur, vt negotia prout incidunt, determinentur.
2 No. in verſi. modò: q † dictio, modo, eſt demonſtrati-
ua præſentis temporis. Et idem eſt in dictione, nunc. l.
i. ff. de condi. inde. l. i. §. nunc tractemus. ff. de tut. & ra-
tionibus diſtra. q bene facit ad dicta teſtium interpretā
da. No. primam diuiſionem rerum: quia quædā ſunt
in patrimonio noſtro, q intelligite actu uel potentia,
vt ſunt res prophanæ. Quædam vero ſunt extra patri-
monium noſtrum, nec actu ne aptitudine eſſe poſſunt
vt ſunt res ſacræ & religioſæ. Et iſta diuiſio æquipollet
illi quæ habetur in l. i. ff. eo. ſcilicet rerum quædam ſunt
diuini iuris, quædā humani: quod idem eſt dicere, quæ-
dam ſunt in patrimonio, qdam verò extra. No. in §. q-
dam ſecūdam diuiſionem rerum, quæ quinq; membra
cōplectitur quia aut ſunt communes, aut ſunt publicę,
aut nullius, aut uniuerſitatis aut ſingulorum. Not. quod
a aer, mare & littus [a] maris, communia ſunt de iure natu
3 rali. Not. in uerſi. & per hoc, quòd † accidentia con-
creta regulari debent ſecundum eorum ſubiectū. Si igi-
tur mare eſt commune, ergo & littora maris. facit ad l.
quod per manus. ff. de iure codicill. Not. nemini eſſe
prohibendum ad littus maris accedere, dummodo à uil
lis, à monumentis & ædificijs ſe abſtineat. No. in uer
ſicu. eſt autem, quid ſit littus maris quia non habet cer-
tum & determinatum locum, ſed quemadmodum ma-
re creſcit, aut decreſcit, nouum littus cauſatur. Not. in
§. flumina. quòd flumina & portus appellātur publica.
& in hoc differunt a mari, quod appellatur commune.
No. in §. riparum, vſum riparum appellari publicū,
& in hoc conuenit cum uſu littorum maris, qui etiam
appellatur publicus. §. littorum. infrà eo Ex quo colligi
tis, & text. infert neminem prohiberi piſcari in flumine
publico, nec etiam ſiccare retia ſuper ripam, nec ligare
naues funibus ad arbores ſuper ripam natas. Not. in
4 ver. ſed proprietas, q † proprietas riparum non eſt pu-
blica, imo in dominio eorum, qui habēt prædia quibus
ripæ adhærent: & in hoc differt à proprietate littorum
maris, quæ communis appellatur, vt ſtatim dicam.
Ex quibus infert Vbertus de Bobio, quem ſequitur
Bald. in l. riparum. ff eod. titu. quod ſi tu uendidiſti mihi
prędium pro qualibet pertica, quod etiam ripa flumi-
nis cui prædium adhæret ſit menſuranda, & pro ea
pretium exoluendum. allegant l. id quod. §. i. ff. de peri
& commo. rei vend. allegant rationem: nam cum hæc
ripa quo ad proprietatē ſit in dominio vēditoris, uenit
commēſuranda, & intelligitur vendita, ut hic, & l. qui ta
bernas. de cōtrahen. emp. Barto. tenuit contrarium. nā
cum iſta ripa pleno iure non pertineat ad uenditorem,
non intelligitur uenire in contractu uenditionis. argu.
in l. ratio. & in l. ex empto. ff. de actio. emp. & pro Bar.
allego glo. in l. littora. ff. de contrahen. emptio. Sed opi-
nio Vberti & Bal. uidetur probabilior. Nam licet quo
ad certum vſum, puta piſcandi, & naues arboribus ligā
di, dicatur uſus ripæ publicus, quo tamen ad proprieta
tem & commodum precipiendi fructus ex arboribus,
pertinet ad dominum prædij cui ripa adhęret. Arbitra-
ret tamen iudicem rectè facturū ut ex quantitate pre-
tij uel ualore prædij, iudicaret an ripa eſſet menſuran-
da

da nécne.arg.glo.notab.in l.ſemper in ſtipulationibus.
ff.de reg.iur.Et item dicunt in foſſatis.vt foſſata prędio
rũm & ſæpes ueniant commenſuranda.tex.eſt cum gl.
notab.in l.prædia.§.pen.ff.de fun.inſtr.leg.Hęc etiã uo-
luerunt Bar.& Bal.in l.littora.ff.de contra. emp. ꝙ etiã
iudex arbitrabitur ex quantitate pretij,& ex ualore rei.
arg.dictę glo.in l.verum.§.fi.ff.de reb.dub. Gloſ.ſu-
per verb.habentur.in fi.glo.bene loquitur,& commu-
niter approbatur. Gloſ.ſuper verb.iure in fi.Hęc glo.
inquantum exponit iure naturali,id eſt,iure gentiũ,cõ-
muniter reprobari ſolet,eo ꝙ uidetur nimis reſtringere
tex.Item,quia quando Imperatori placuit loqui de iu-
re gentium,illud expreſsit,vt in §.riparum.& §.littorũ.
infra eodem. Non obſtat argu.gloſſ. quia fateor quód
res cęterę in ſuſpecto iure naturali primæuo commu-
nes appellantur, ſed quia ius gentium illi iuri naturali
derogauit quo ad res cæteras,non appellatæ ſunt com-
munes,ſed aut publicæ, aut vniuerſitatis, aut ſingulo-
rum.Sed hæ res,ſcilicet aer,aqua, & mare,ideo commu
nes appellantur,quia quantum ad eas ius gentium non
vulnerauit ius naturale primęuum, & hoc propter re-
rum earum præmaximam magnitudinem: vnde ſequi
tur literam non eſſe aliter ſubaudiendam. Glo.ſuper
verbo,mare,in fin.Not. ex glo.ꝙ licet vulgo dicatur ꝙ
5 † Imperator ſit dominus totius mundi.l.deprecatio.ff.
ad legẽ Rhodiã de iact.l.bene à Zenone C.de quad p̄-
ſcrip. hoc tamẽ debet intelligi quo ad protectionem &
defenſionem,non autem quo ad dominium. & ex hoc
ſe datur quod de Mar.& Bulg. allegatur. Bulg. dixit
æquũ, a ſed Mar.habuit ęquũ. Glo.ſuper verbo,villis.
ibi,ab alio ædificatis.Sentit igitur hæc glo.hunc tex.eſſe
intelligendum ꝙ quis piſcari poteſt in littore maris,dũ
modo ſe abſtineat à villis monumentis,& ædificijs ab
alio poſitis Ex quo infertur quod quis poſsit ædificare
in littore maris,ꝙ uidetur contra l.quamuis.ff.de acqui
ren.rer.do.In eadem glo.in fi.Ex hac glo.habetis ſigni
6 ficationem huius termini villa. Nam vt dicit glo. † ꝓ-
prie ſumitur uilla pro quadam campania, in qua retia
portantur,vel fructus reponuntur,vt.l.arboribus.in gl.
allegata. In propríe autem ſumitur uilla pro territo-
rio ubi ſunt plures domus extra ciuitatem, prout ex-
poſuit glo.in d.l.arboribus.ff. de vſufruct. & ſentit hic
in fin.dum dicitur congregatio hominum. Vnum ta-
men notate, quod uilla fungitur muneribus ciuitatis
cui ſubdita eſt.in l.qui ex uico.ff. ad municip. cui con-
cordat tex.in authen. quibus modis naturales effician-
tur ſui.§.ſi quis ex qualibet. Glo.ſuper verbo,flumina.
7 in fi.Nota bonam differentiam inter flumina. † Nam
quædam ſunt flumina quæ habent perpetuam & con-
tinuam cauſam,hoc eſt,vt inquit tex.continuo defluũt.
l.1.§.i.ff.de fluminibus & talia flumina dicuntur eſſe pu
blica, puta Rhenus & Padus, quædam ſunt flumina
quæ non habent perpetuam cauſam, & tam ſæpe cre-
ſcunt quàm ſæpe defluunt, & talia flumina dicuntur
eſſe priuata: puta Rapo & Meloncellum, prout inquit
gloſſ.in d.l. nemo. Nec obſtat, quod etiam in flumini-
bus publicis aliquando contingat vt exareſcant, puta
æſtate: nam ſufficit quod habeant perpetuam cauſam
defluendi, hoc eſt, quod natura in littore defluere poſ-
ſint, prout inquit textus in l.i.§.i.ff. de fluminibus pu-
blicis. Vnum tamen notate ſecundum Baldum in d.l.
nemo.ff. eodem. & erit alia differentia inter publicum
flumen & priuatum,quod priuata flumina non habent
cauſam alluuionis. Et eſt ratio notabilis, quia flumi-
na publica quantum ad effectum alluuionis, dicun-
tur quaſi quidam cenſitores & iudices.leg.ergo.§.fina.
ff. de acquiren. rerum domin. ſed flumina priuata re-
diguntur ad inſtar cuiuslibet perſonæ priuatæ,modo ꝑ-
ſona priuata non poteſt eſſe iudex, l. cum prætor. in
princip.ff.de iudi. ergo nec flumen priuatum habebit
cauſam alluuionis. Gloſſ. ſuper verbo, omnibus.in
fin.ex hac gloſſ.habetis hanc concluſionem,iuncta opi
8 nione Ioann. de qua in fin. gloſſ. quód † ille qui fuit in
quaſi poſſeſsione piſcandi triginta annis poteſt prohi-
bere alium ne accedat ad piſcandum in eo loco. a pro
qua ſententia uidetur caſus in l.quiſquam. in gloſſ alle-
gata, licet contra fortiter faciat l. fina. ff. de vſucapio.
Sed reſpondeo ut reſpondet gloſ.quod in l.ſi quiſquam
erat in quaſi poſſeſsione piſcandi:quod dictum ita ſim
pliciter intellectum, non uidetur bene poſſe procede-
re, nam ſtat ſimul ꝙ vnus fuerit in quaſi poſſeſsione pi
ſcandi, ſi tamen alius etiam piſcari poſsit, quia flumen
eſt capax plurium.argu. in l. ſi ut certo.§.ſi duobus ve-
hiculum.ff.commod. Et ideo ſaluando gloſſ. dicatis vt
procedat prout declarat Bald.in l. in tantum.in princi.
ff.eodem titu. ſcilicet, quando iſte qui primo piſcatus
erat, prohibuerat alios uolentes accedere ad piſcan-
dum, & iſti prohibiti acquieuerant prohibitioni, nec
contra uenerant: nam tunc iſte prohibens bene conſti-
tuitur in quaſi poſſeſsione iuris piſcandi. facit optimè
vltra ipſum quæ habentur in l.ſi prius.ff.de no.ope.nũ.
iuncta.l.fin.ff.de vſucap.titu generali,& tunc iuebitur
iſte prohibens pręſcrip.xxx.ann. Et faciunt ad quæſtio-
nem, utrum ille qui tenuerit molendinum per xxx.an.
in aliquo flumine, poſsit alios prohibere ne ibi molen-
dinum habeant: de qua pleniſsime per Bal.in rubr.ff.
b eod.tit. b Quantum tamen ad materiam fluminis pu-
9 blici uel priuati, addite ſex.qõ. Prima, ꝙ † in flumine
meo priuato licet mihi quicquid libet facere: quia in re
ſua quilibet eſt moderator & arbiter.l. in re mandata.
10 C.manda. Secunda conclu. ꝙ † flumen priuatum dici-
tur quatenus in noſtrum agrum ingreditur & quod nõ
habet perpetuam defluendi cauſam, quia tam ſæpe ac-
creſcit quam ſæpe defluit.d.l.1.§.i.ff. de flumi.iunctis his
quæ habentur per glo. in l.nemo.ff. eodem tit. Tertia
11 concluſio ſit iſta,ꝙ † in flumine publico non licet mi-
hi facere cluſam,prout dicunt Docto. ſiue aliud opus,
ſiue mihi proſit, ſiue tibi non obſit:niſi præcedente pu-
blica authoritate. facit.l. ſi vnus.§.paciſcar.ff. de pact.
& totus titu.ff.ne quid in loco publico.Quarta conclu-
ſio eſt ꝙ in tali cauſa ſemper potior eſt conditio prohi-
bentis,maximè ſecundum Bald.ſi teneat locum defen-
ſoris. Quinta concluſio eſt, ꝙ ante opus factum in ali-
quo flumine puplico,licet cuique prohibere ne fiat:poſt
factum opus nõ licet,niſi remedio interdictorum,puta,
ne quid in flumine,& ne quid in loco publico.Illud ta-
12 men habetur, quód † quodcunque opus in meo pro-
prio factum, licet mihi authoritate mea deſtruere.lege
quemadmodum.ff.ad legem Aquil.Sexta cõcluſio eſt,
13 quod † ſi ſit iniuſtitia ex parte actoris, & pariter ex
rei: ſemper reus potior eſt.& eſt ratio,quia reus ſemper
ſe iuſtificat, actor autem aliquando vuque petit. text.
eſt in l.1.§.idem erit.ff.ne quid in loco publico. pro quo
facit, quia in tali cauſa potior eſt conditio poſsidentis.l.
fina.ff. vtĩ poſside.§. commodum infra de interdictis.
Gloſſ.ſuper verb.adhærẽt.in fi.notat perpetuo,quod
c via publica c non habet impedire ius cohęrentiæ. Hinc
inſurgit practica tabellionum, qui ponunt etiam pro
cohærentijs agros,qui ſunt vltra viã publicam: & pro
gloſſ.eſt caſus in l.maritus.ff.de acquiren.rerum.domi.
quam glo.hic.allegat. Addite vnum in gloſſ.quæ in-
cipit,ſed quid ſi piſcator.quod vltima opi.gloſſ.eſt ve-
rior: quia ille qui vult ligare naues,prætendit publicam
vtilitatem:ille autem qui vult incidere arbores prætẽ-
14 dit priuatam: & † publica utilitas proculdubio pręfe
renda eſt priuatæ.§.quod autem.in authent. de nõ alie
nan.Hanc tamen vltimam gloſſ. limitarem ſecundum
aliam opin.gloſſ.in l.nemo. ſiue in l.ubi. parum ff.eod.
quando ſimul conuenirent. & nauta uolens ligare na
uem & dominus uolens incidere arbores: alias autem

loeus

cus eſſet primo occupanti. Gloſ. ſuper verbo. publicus. in fine. Colligitis ex hac glo. duas opiniones. Prima fuit Placent. ꝙ publica, cõmunia dicantur. Secunda opinio fuit Ioan. vt hęc inter ſe differant. Vos omiſſa diſputatione dicite vtrũq; bene loqui, diuerſo tamẽ

15 reſpectu. † Aut enim cõſideramus publicum in ſe: ſeu quo ad proprietatem, & vera ſit opinio Ioã. quia aliud eſt eſſe commune, vt aer: aqua, & mare: aliud eſſe publicum, vt flumina, portus. & ſimilia. Aliquando conſideremus publicum & commune quo ad vſum, & hoc caſu vera ſit opinio Placent. vt communia publica dicantur, ſed nõ econtra publica dicantur, communia, niſi reſpectu quorundam vſuum. Sed inſtabit aliquis, quòd quid mare non ſit commune, imò non ſit in nullius bonis ſicut eſt aer & aqua profluens. Solut. dixit

16 Bal. quò † mare tripliciter conſiderari poteſt. Aliquãdo in nullius bonis vt aer. Aliquando poteſt conſiderari quò ad aptitudinem vſus producendi, & hoc caſu dicitur commune, quia aptum natum producere vſum nedum cõuenientem hominibus, verumetiam omnibus animalibus: ut eſt bibere, & lauare. Aliquando cõſiderari poteſt quò ad actum vtendi, vt hic. Aliquando dicitur commune, ſi actus vtendi omnibus animantibus ſit communis, vt bibere & lauare. Aliquando dicitur publicum, ſi actus vtendi ſolum conueniat hominibus, vt eſt piſcari. Sed diceret aliquis: ſecundum hoc omnia flumina deberent cõmunia appellari, quia ſunt apta nata producere vſum omnibus animalibus conuenientem, ſicut & mare. Solut. dicit Bal. quòd licet ita ſit quòd poſsint hunc vſum producere, tamen quia homines magis ſibi appropriãt vſum fluminis quã uſum

d maris: quia multę ſunt partes maris [d] in quibus homines verſari non poſſunt, ideo mare eſt poſitum ſub mẽbro communis. cętera flumina ſub vſu communis.

ADDITIONES.

a An autem dominis iſtorum littorum publicorum, uel maris quod eſt penes principem uel populum Romanum, præſcribi poſsit ſpatio xxx. annorum: dic quòd non. l. fi. ff. de uſucap. ſed bene pſcribi ꝑ tãto tẽpore cuius initij memoria nõ extat etc. l. vſum aque. C. de aque duc. lib. x. An & quando in iſtis fluminibus publicis unus poſsit præiudicare alteri, puta faciendo molendinum & ſimilia, vide Barto. in l. quo minus. ff. de fluminib. & quæ differentia ſit inter riuum & flumen uide in l. ii. §. fi. ff. de flum.

• Vide ad iſtud dictum ut ipſum intelligas, Bellonum lib. j. Supput. cap. j.

• De hac præſcriptione piſcandi uide Bellol. conſi. l. nu. 6. cum ſequentib.

b An qui tenuit molendinum per xxx. ann. in aliquo loco poſsit alium prohibere, uide Barto plenè in repet. l. quo minus. ff. de flumi. & uide gloſſ. & Bald. in l. ſi manifeſte. C. de ſeruituti.

c Not. ꝙ uia publica non habet impedire ius cohærẽtiæ. uide in l. ſeruitutes. in fi. ff. de ſeruitutib. ubi dicitur etiam de loco religioſo intermedio an impediat, & dicitur, quòd ſic.

d Quęritur, ſi aliquis commiſerit delictum in mari, uel cõtraxerit, quis dicatur iudex illius delicti. Dic ꝙ ciuitas & iudex habens merum & mixtum imperiũ, cui ꝓpinquior eſt illa particula maris, in quo commiſſum eſt delictũ, uel celebratus contractus. l. ita. C. de claſsic. lib. x. & hoc ſentit Bar. in l. Cæſar. ff. de publica. & Io. And in c. ubi periculũ. de elec. in vi. ubi ponit de Papa mortuo in mari, qui debet eligi per ciuitates ꝓpinquiores: ubi aũt eſſent duæ ſimul propinquæ, ambæ cognoſcerẽt, & eſſet locus pręuẽntioni. arg. l. ſi quis poſtea. ff. de iudi. & per Bar. in l. iuriſperitos. §. cum oriundus. ff. de excuſa. tut. & pręueniſſe diceretur qui pſonaliter caperet delinquentem, ſecundum Ioan. And. in c. j. de obl. ad ra.

1 *Illa quæ ſunt uniuerſitatis, non dicuntur ſingulorum.*
2 *An unuſquiſq; de uniuerſitate poſsit teſtificari i cauſa uniuerſitatis*
3 *Anima hominum quibuſcunque rebus eſt præferenda.*
4 *Quis dicatur locus religioſus.*
5 *In fundum communem non licet inuito ſocio mortuum immittere, licet ſecus in commune ſepulchrum*
6 *Scholaris à ſocietate poteſt repelli quando introducit mulierem inhoneſte uiuentem.*
7 *Quæ ab initio ſunt uoluntati, ex poſt facto ſunt neceſsitatis.*
8 *Quæ ſit pœna tranſcendentis mœnia ciuitatis Romanæ, uel alterius ciuitatis.*

§. VNiuerſitatis nomine. Quæ ſub publica neceſsitate vel vtilitate ſtatuunt in aliquã vniuerſitate, vniuerſitatis eſſe dicuntur. h. d. No.

1 primo, quòd † illa quę ſunt vniuerſitatis,

a non [a] dicuntur ſingulorum. concordat. l. ſed ſi hac lege. §. qui manumittitur xli. q. ij. Ex quo dixit gl. in l. in tantum. §. vniuerſitatis. ff. eo. quòd † vnuſquiſque de vniuerſitate [b] poteſt teſtificari in cauſa vniuerſitatis, • quia cauſa vniuerſitatis nõ dicitur propria ſingulorum. Vnde non obſtat quod quis prohibeatur in cauſa propria teſtificari. l. nullus. & l. omnes. C. & ff. de teſtib. quia hęc non eſt propria cauſa ſingulorum, ſed uniuerſitatis. Cui ſententię multũ aduerſari uidetur, quod quilibet de vniuerſitate commodũ percipit, ergo appellatur cauſa propria. l. i. §. in propria. ff. quando appell. ſit. & propterea Docto. ita diſtinguunt. Si quæritur an quilibet de vniuerſitate poſsit teſtificari in cauſa vniuerſitatis, aut loquimur in his quorum notitia non poteſt facile haberi niſi per eos qui ſunt de vniuerſitate, puta quis ſit electus lector aut prior, & tunc quilibet de vniuerſitate, admittitur propter difficultatem probationum. argu. in cap. veniens. in fi. extra de teſti. & in. l. conſenſu. §. ſuper plagijs. C. de repud. & eſt glo. not. in §. cogitandum in authen. de mona. Aut loquimur in his quorum notitia haberi poteſt etiam per alios, & tunc aut eſt talis res ex qua cõmodum illi de vniuerſitate percipiunt in particulari, vt ſunt prata & paſcua vniuerſitatis, & tunc non admittitur ad teſtificandum, quia teſtificaretur in cauſa propria. d. §. in propria. Aut ex tali re percipitur commodum in vniuerſo, vt ſunt ſtadia & theatra, & tunc admittitur ad teſtificandum: quia non dicitur cauſa propria nec percipere commodum in particulari, ſed dicitur vniuerſitatis, & ex vniuerſo percipere. Secundo ex §. nullius. nota, quę dicantur res in nullius bonis.

Nota. res ſacras appellari quæ per pontificem ſunt conſecratæ. Not. quòd dirupta eccleſia, nihilominus

c locus in quo erat ædificata, ſacer [c] remanet: & ideo ſi de nouo ædificatur, non indiget alia conſecratione.

Nota, res ſacras non poſſe alienari nec obligari, niſi

3 pro redemptione captiuorum: quia † anima hominis quibuſcunque rebus eſt præferenda. l. ſancimus. C. de

d ſacroſan. eccle. Nota. in uerſicu. religioſum. [d] † illum

4 locum appellari religioſum, in quo cadauer eſt ſepultum: quod uerum eſt pro eo ſpatio quod occupat cadauer in terra ſupra, ex latere uero non l. i. §. ſepulchrum ff. de religio. & ſumpti. fune. Si tamẽ membra hominis in uarijs locis eſſent ſepulta, ille locus appellaretur religioſus in quo caput eſt. l. cum in diuerſis. ff. de religi.

5 & ſumpt. fune. Nota. † in communem locum non licere inuito ſocio cadauer ſepelire, ſed in commune ſepulchrum bene permittitur. Ratio, quia in primo caſu vtitur ſocius re ad uſum non deſtinatum, nimirum ſi prohiberi poteſt. Secundo uero caſu vtitur ſepulchro ad vſum deſtinatum ideoque prohiberi non poteſt. l.

6 Sabinus. ff. communi diuidun. & ideo † ſi aliquis ſcholaris vellet introducere in domum mulierem inhoneſtæ vitæ, poſſet licite a ſocijs prohiberi, & a ſocietate repelli. gloſſ. eſt in l. non aliter ff. de uſu. & habi.

Nota. ex verſic. item ſi alienus non licere proprietario inuito uſufructuario in fundũ inferre cadauer, quia

e per hoc præiudicaretur ipſi vſufructuario. [e] Nota. in

verbo, alienum, ꝙ ille qui ſemel promiſit ſepeliri cadauer, non poteſt poſtea prohibere: † quia quæ ab initio
7 ſunt voluntatis etc. l. ſicut. C. de actionibus & obligationibus. Finaliter not. muros ciuitatis ſanctos appellari. Nota rationem, ex qua colligitis bonum eſſe argu. ab alluuione uocabuli, de quo dixi ſupra de tutelis. in prin. Glo. ſuper uerb. ſi qua in fi. Dicite ex mente doc. ꝙ hæc omnia dicuntur vniuerſitatis, & quo ad dominium, & quo ad vſum communem, vt hic, & l. ſicut. §. i. ff. quod cuiuſque vniuer. Eſt tamen differẽtia inter res vniuerſitatis: quia quædam vniuerſitatis appellantur, & quo ad dominium, & quo ad uſum communem, ut ſunt theatra & ſtadia, Quædam uero ſunt vniuerſitatis quo ad dominium & quo ad uſum particulariter, vt ſunt prata vniuerſitatis, ex quibus commodum percipitur in particulari, & ita dicunt doc. Gloſſ. ſuper verb. nullius. ibi, ſingularis. Sed dices tu: nam aer nec eſt in bonis hominis ſingularis, nec hominum in communi: item nec redigi poteſt in bonis alicuius, ergo debuiſſet poni ſub membro, nullius. Solut. ꝙ aer ſi communis omnibus, & in nullius bonis prouenit facto naturæ, & ideo communis omnibus appellatus eſt. Sed res ſacroſanctæ & religioſæ ſunt dedicatę Deo facto hominum, & ideo non communes, ſed in nullius bonis appellatę ſunt. Glo. ſuper verb. pontifices. in fi. Dicite ꝙ imperatores hodie dedicare non poſſunt, quia non ſunt hodie ſacerdotes, licet vngantur oleo ſancto, ad differentiam Papæ, qui vngitur ſacro chriſmate. Item vngitur in brachio dextro, ad differentiam Papæ, qui vngitur in capite. c. vnico, extra de ſacra vnctione, non tamen per hoc ſacerdotes efficiuntur. Glo. ſuper verbo, redemptione. in fi. addite ꝙ propter redemptionem ec-
f clesiæ, vel augmentandi cęmiteria licitum eſt alienare[f] res eccleſiæ. & ꝙ dicitur, propter captiuos liberandos licitum eſſe alienare res eccleſiæ, limitabitis eſſe uerum quando timeretur de eorum morte. gloſſ. eſt notab. xij. q. ij. cap. aurum habet eccleſia. De redditibus enim eccleſię fiendę ſunt quatuor partes: vna quæ uenit diſpenſanda in refectione eccleſiæ alia in alimentatione pauperum, & alia tribuenda prælatis, vt habetur & nota. in d. c. aurum habet eccleſia, ſed plerique faciũt vnicam tantum partem, quam ſibi ſolis prælati attribuũt, & male. Gloſ. ſuper verbo, mortuum, in fine. Hæc gloſſ. inquãtum concludit, quod diuerſis partibus æqualibus capitis ſepultis, neminem locum effici religioſum, communiter reprobatur, quia imo omnes religioſi efficientur. argu. in l. via. §. quicunque ff. de ſerui. ruſti. pred. & hoc ſatis ſuadet fauor religionis, cui multa debentur. l. oſſa. in l. fi. l. vel ſunt perſonæ. ff. de reli. & ſum. fu. Glo.
6 ſuper verb. muri. in fi. Dicite ex mente docto. ꝙ † ille qui tranſcendit ſine licentia muros vrbis Romæ, punitur pœna capitali: ille uero qui tranſcendit alios muros punitur pœna arbitraria, quia certa pœna contra illũ non reperitur ſtatuta, & ideo iudicis arbitrio relinquitur. l. i. in fi. ff. de iure deli. Glo. ſuper verb. deliquerunt, in fi. Sed contra opponitur, & imo videtur ꝙ Romulus iniquè fecit decapitari fratrem, quia Remus nõ tranſcendit murum ciuitatis, ſed tranſcendere voluit, & ſic non cõſummauit delictum. Dic quòd finaliter tranſcendit. & ad text. l. fina. reſpondet ibi ſingulariter gloſſ. exponendo, tranſcendere uoluerit, id eſt, volũtarie trãſcenderit. Ex qua dicunt Bart. & Bal. quod ſi ſtatuto caueatur, vt ſi quis voluerit mulierem uiolare decapitetur, intelligetur de illo qui voluntariè violauerit, & in effectu, non autem de illo qui violare attentauerit. Sed iterum dicet quiſpiam: quomodo potuit Romulus punire Remum, cum eſſent pares in regno, & pariter eorum patri ſucceſſiſſent, cum par in parem non habeat imperium. l. ille a quo. §. tempeſtiuum. ff. ad Trebelianum. Solut. dicunt Doctores quod licèt pariter ſucceſſerint in regno, tamen diuiſerunt ſorte quadam imperium per tempora, vt vnus vno temporè regnaret, alter alio. Sed finaliter dicetis, quòd iſta pœna ratione ſanguinis erat in fratre minganda. l. ij. ff. de recep. Solu. dicunt Docto. quòd ratione ſanguinis in delictis conſummatis non eſt mitiganda pęna, vt hic: ſed l. ij. non loquitur in delicto conſummato, & dicatis vt ibi.

ADDITIONES.

a Idem dixit ibi glo. de liberto vniuerſitatis, ut poſsit vocare in ius unumquemque de uniuerſitate, ſine uenia: licet ſecus ſit in liberto priuati. l. quamuis. ff. de in ius uocan.

b An quis uniuerſitatis poſsit eſſe teſtis in ipſa uniuerſitate, vide Bar. in d. §. uniuerſitatis. & l. in tantum. ff. eod.

* Quando ciuis poſsit teſtificari pro uniuerſitate ſua, uide Bello. conſi. lxiij. nu. 18. & 19.

c Adde tamen, ꝙ licèt locus non dicatur ſacer antequam ſit conſecratus, tamen eccleſia ante conſecrationem habet illa priuilegia, uidelicet ut in ea quis non poſsit capi, quemadmodum ſi eſſet iam conſecrata, ut habetur in cap. i. extra de immuni. eccleſ. & in c. ſi. extra de conſecratione. Et quando committatur ſacrilegium de iure ciuili vel canonico, & quæ ſit eius pœna, & qualiter intelligantur ſtatuta loquentia de ſacrilegio, an intelligantur ſecundum ius canonicum vel ciuile, vide de omnibus per doct. in l. ſi non dubium. C. de fur. & in l. ſacrilegij. ff. ad legem Iul. peculatus. & l. ſi quis in hoc genus. C. de epiſ. & cle.

d Et ſic not. ex illo tex. duo eſſe neceſſaria ut locus efficiatur religioſus: primum: quòd ibi ſit mortuus illatus: item quòd ſit illatus à domino uel quaſi domino loci. Vnde ſi quis infert mortuum in locum alienum ignoranter, contra eum datur actio in factum, vt mortuum remoueat, & non erit locus religioſus: vel loci pretium domino præſtet, & erit religioſus. Si verò inferat mortuum in locum alienum ſcienter & doloſe, uel aliter ſepulchrum depaſcet, contra eum datur actio in factum, de ſepulchro violato, ad pœnam centum aureorum. Sunt & aliæ pœnæ, de quibus in l. i. §. prætor ait & §. ſepulchrum. ff. de relig. & ſump. fun. An autem ſepulchrum vel locus ſepulturæ vendi poſsit, dic ut in cap. ad abolendam. extra de ſepulturis. vbi dicit Ioan. Andr. quod nullus conſtitutus in peccato mortali, vel alias paganus, poteſt ſepeliri in eccleſia.

e Et poteſt eſſe ratio, quia quando concurrunt, habens directum, & habens vtile, prȩfertur qui habet utile. l. in cauſe. §. fi. ff. de procu. & infra in §. theſauros.

f Quibus cauſis ſit permiſſa alienatio rei ſacræ uel non, vide alios caſus in authen. hoc ius porrectũ. C. de ſacroſ. eccleſ.

1 *Ius naturale dupliciter conſideratur.*
2 *A vetuſtioribus inchoandum eſt.*
3 *Ad ſubſtantiam legis non requiritur ſcriptura.*
4 *Conſulens in re dubia, debet diſputare ad partes.*
5 *Tempus non eſt modus inducendi aut perdendi dominium.*
6 *Theſaurus non ſolo tempore perditur.*
7 *Authoritate iudicis licet in domibus alienis perquirere rẽ furto ſubtractam, quando ſcilicet precedunt aliqua indicia. Item niſi perſeretur publicant litas.*
8 *An capta in alieno fundo, per eum qui contra uoluntatem domini ingreditur in fundum, ſiant capientis.*
9 *An liceat tibi retinere beſtiam alienam, quam reperiſti in tuo prato.*

§. Singulorum. [a] Rerũ dñia acquiruntur aut iure gentiũ, aut iure ci-
2 uili: & à vetuſtioribus eſt inchoandũ. h. d. No. primò, rerũ dñia acquiri aut iure gentium, aut iure ciuili. Scđo no. ius naturale appellari ius gentiũ. Sed cõtra hoc uidetur facere l. ex
1 hoc iure. ff. de iuſt. & iur. Sol. dicite † ꝙ ius naturale põt cõſiderari dupliciter. vno mõ quo ad ea q̃ oĩbus aĩalib. conueniunt, vt eſt bibere et comedere, & maris & fœminæ coniunctio: & hoc mõ nunquã appellabitur ius gentiũ. Alio mõ cõſiderari põt quo ad ea quæ ſolũ gẽtibus cõueniunt, & hoc dupliciter. Nã q̃dã ſunt q̃ ab exordio naturalis creaturę producta ſũt in eſſe, vt eſt fidẽ & pacta

cta ſeruare, & hoc appellatur ius gentiū primeuū ſiue
antiquum. Quędā vero ſunt quę ab exordio rationalis
creaturę producta nō ſunt in eſſe, ſed fuerūt ſtatuta po
ſtea ſuperexcreſcenti malicia hominum, vt ſeruitutes
bella captiuitates, & hoc appellatur ius gentium ſecun
dariū, quod nullo modo appellari poteſt ius naturale,
ſed primum ſic. & ita loquitur. l. hoc iure. ff. de iuſti. &
2 iur. & cap. ius gentium. diſt. 1. No. † à vetuſtioribus b
b eſſe inchoandū. concor. l. iij. ff. de iur. immu. & facit. l. i.
ff. de albo. ſcribē. facit quod inquit Cicero officiorū pri
mo: Adoleſcētis officiū eſt maiores natu vereri. No.
in uerſi. ciuilia. tex. melius probantem alio textu, quod
3 ad ſubſtantiam legis non requiritur ſcriptura: ibi, et le-
ges ſcribi, erant ergo antea leges quàm ſcriberentur, de
quo dixi. in §. lex, ſuprà de iur. natu. gen. & ciui. & ha-
betur in l. 1. C. de legib. No. in uerſi. feræ. quod feræ be-
ſtię & volucres, cæteraque animalia ſi in nullius bonis
ſint, occupanti conceduntur. Not. regulam, ꝙ ea quæ
in nullius bonis ſunt, naturali ratione occupanti conce
duntur. Item not. poſſe quem venari & aucupari in
fundo alieno, niſi prius à domino prohibeatur. No,
in verb. quicquid, ita demū animalia capta permane-
re in dominio capientium, ſi eorum oculos non effuge
c runt, aut in libertatem naturalem ita ſe contulerint, ut
difficilis eorū ſit perſecutio. Si autē iſta animalia capta
ita manſueta fuerint effecta, ut licèt cuſtodiam effuge-
rint, in domū tamen reuerti ſoleant, non euadunt domi
nium eius qui cępit. l. niſi. ff. eo. No. in uer. illud quæ-
ſitum, feram ita vulneratā ut facilè capi poſsit, nō effi-
ci de dominio vulnerantis, niſi etiam ceperit. Not. ra-
tionem, quia multa euenire poſſent cur non capiatur.
Ex quo colligitis inſpiciendum eſſe quod euenire pōt.
4 Vltimò not. modum conſulendi: quia † in re dubia de-
bet conſultor allegare ad partes, et primò pro ea quā
tenere recuſat, & poſteà pro ea in quam intendit incli-
nare & argumenta prioris confutare: ut hic exemplo
Imperatoris qui opiniones recitat, vt videbitis, concor
dat. l. naturalem. §. 1. ff. eod. & quod not. glo. & Doct. in
l. proximè. ff. de his quæ in teſtamento delentur. Glo. ſu
per verbo, capta, ibi. l. theſaurus. No. ex glo. tēpus per-
5 dendi dominiū theſauri. Sed cōtra dices tu: nam † tēpus
nō eſt modus inducēdi, neq; perdēdi dominiū. l. obliga
tionum ferè. §. placet. ff. de actionibus et obligatio. quia
tempus nihil eſt, ſed eſt quædā rerum comitantia: ergo
6 glo. malè. ſolu. dicite ꝙ † dominium theſauri nō perdi-
tur ex tempore immediatè, ſed perditur ex obliuione
hominum, quæ cauſatur ex lōgo tempore. l. peregrè. ff.
de acquiren. poſſeſsio. habetur in l. licèt. C. eod. Glo.
ſuper verb. planè. ibi, l. ij. Not. ex gl. non licere domino
ſerui fugitiui illū perquirere in domibus alienis: quod
verum eſt ſine authoritate iudicis, qui ſe facilē exhibe
re debet in ea præſtanda. d. l. ij. & l. 1. §. i. de ſeruis fugi-
tiuis. Et hæc vera in ſeruo fugitiuo, ſecus in alia re tua
furto ablata. gloſſ. eſt ordinaria in §. ſed hæc. infrà de
obligationibus quę ex quaſi delicto. & in d. l. i. §. i. de
ſeruis fugitiuis. Et hoc operatur odiū ſeruorum: quia
in tantum eſt prona natura malo, ut cum aliud furari
nequeūt, domino ſaltem cinerem furantur. glo. in l. Iu-
7 lia. §. i. ff. de actionibus empt. Not. † debet d igitur iudex
d impartiri authoritatē perquirendi mihi rem meam fur
to ſubtractam, in domibus alienis. ratio, quia iniurio-
ſum & inuidioſum eſt paupertatis detegi utilitatem et
inuidię patere diuitias. l. ij. §. poſt. C. qū & quibus quar
ta pars debetur. lib. x. Hęc limitabitis eſſe uera, niſi prę
cedant aliqua indicia etiam leuia, ꝙ res mea ſit in do-
mo tua: tunc enim iudex impartiri mihi debet officium
ſuum, ut inquirere poſsim. Ratio nā uidemus ꝙ præce
dentibus indicijs, propter veritatem eruendam licitum
eſt hominem ponere ad torturā. l. milites. C. de quæſt.
l. i. ff. eodem. quantò magis ergo licitum erit hoc caſu

inquirere veritatem per ingreſſum domus: argumen
in l. ſeruorum. in fin. ff. de pœnis. Et ideo ſufficiunt le-
uia indicia, quia hic tractatur de modico præiudicio. fa
cit quod habetur in l. facultas. C. de iure fiſc. libr. x. & l.
iij. §. ibidem. & l. theſaurus. ff. ad exhibend. Item limi-
tabitis hæc eſſe uera niſi uerſaretur publica utilitas. l.
quoſdam. C. de metallarijs. lib. vndecimo. ubi tex. cum
8 gloſſ. Gloſ. ſuper verbo, ingrediatur in fin. † Not.
ex gloſ. quod capta in alieno fundo per eum qui con-
tra voluntatem domini ingreſſus eſt, non efficiuntur ca
pientis. Cōtrarium determinauit gloſſ. in l. diuus. ff. de
ſeruitu. ruſticorum prædiorum. Idem videtur tenere
in l. naturalem. §. i. ff. eodem. & illam videtur ſequi Bal.
ea ratione: nā licet lex prohibeat ingreſſum fundi alie-
e ni e inuito domino, non tamen prohibet quin anima-
lia, quæ in nullius bonis erant, in eo fundo reperta, ca-
pientis non efficiantur, imo permittitur, per regulam
hic poſitam. & licet ingrediatur contra uolūtatem do-
mini, ſatis eſt quod talis ingrediens propter uitioſum
ingreſſum pœna iniuriarum puniatur. l. non ſolum. §.
penulti. ff. de iniurijs. Dyn. vero tenuit hanc gloſſ. cu-
ius mihi ſententia bene placet. Primò per iura hic
in glo. allegata. Secundò ſuadeo ratione: quia ex quo
iſte ingrediens incidit in factum à lege damnatū, in-
grediendo contra uoluntatem domini, non debet ali-
quod commodum percipere. l. non dubium. C. de le
gibus. l. itaque. fullo. ff. de furt. Et per hoc non obſtat
regula, quod in nullius bonis, etc. quia illa non uendi-
cat ſibi locum quando initium eſſet uitioſum. hoc pro-
batur hic in l. planè. quaſi dicat. Licet tibi dixerim ꝙ
quo ad acquirendum dominium eorum, quę in nullius
bonis ſunt, nihil referat an in ſuo quis, an in alieno ca-
piat, tamen hoc eſt uerum, niſi contra uoluntatem do-
mini ingrediatur. Et per hoc etiam non obſtat, quod
propter ingreſſum puniatur actione iniuriarum. quia
poſſet ex captura maius percipere lucrum quam ex vi
tioſo ingreſſu pati mulctam. Fateor tamen non licere
huic domino fundi retinere uenatorem, quoad capta
per eum reſtituat, ſi eum cognouerit. & in hoc appro-
bo gloſſam. in dicta l. diuus, quæ hoc exprimit. Eodē
9 modo † ſi tu reperias in prato tua alienam beſtiam, nō
f eſt tibi licitum retinere f ſi dominum cognoueris, ſed
more ciuili debes expellere: ſi autem dominum non co
gnoſceres, poteris cauſa tui iuris conſeruandi retinere.
l. Quintus. ff. ad legem Aquiliam. Glo. ſuper uerbo,
difficilis. ibi, impoſsibilis. hęc gloſſ. non bene loqui-
tur, imò textus ut iacet ad literam eſt intelligendus: quia
ſtatur arbitrio iudicis, examinare, an tanta ſit difficul-
tas recuperandi, vt tollat mentem & animum per-
dentis retinendi dominium, vt ſentit gloſſ. in verbo,
capi. infrà eodem. gloſſ. ſuper verbo, capi. in fine. hęc
glo. communiter tenetur, vt hoc. totum relideat in iu-
g dicis arbitrio. ſi enim iſta beſtia eſſet ita vulnerata, g
vt aliter fieri non poſſet quàm vt caperetur, quia ſemi
mortua proſtrata eſt, certè ſtatim efficeretur vulnera-
tis, hoc probatur in ver. poſſeſſore. ibi, quia multa. à cō
trario ſenſu. Et hūc text. induxi ad determinationē quæ
ſtionis mihi commiſſæ. Quidā reuerendus nūc prælatus
promiſerat cuidā ſpectabili nunc doctori, dare ſcachū
matum de milite nigro. Itē cum milite redegit regē ſub
linea militis, ſub qua erat Rochus poſt militem: item re
mouit militem, & dicit ſe captaſſe regem cum milite.
Ille dicit nequaquam: quia ſtatim atque remouet mi-
litem rex efficitur captiuus Rochi: vnde rex eſt captus
a Rocho, non a milite. Et in hanc ſententiam ego
inclinaui, per iſtum text. licet enim miles ita cogerit
regem vt capi poſſet, non tamen ſuus adhuc erat effe-
ctus, & ideo Rocho prius occupanti cōceditur. Glo.
ſuper verbo, captas. Ideo ibi non conſideratur ꝙ eueni
re poteſt, quia ille talis euentus nō erat ciuilis nec hone

ſtus. Futurus igitur euentus tunc demum conſideratur, cum ciuiliter & honeſtè euenire poteſt.

ADDITIONES.

a Diuiditur hic.§. in xij. partes ſecundum quòd xij. modi quibus acquiritur dominium, hic ponuntur, ſcilicet de iure naturali & gentiũ. Primò qualiter acquiratur dominium rerum uenatione ſeu apprehenſinne animalium. Secundo, in §.item & ea qualiter acquiratur captiuitate. Tertio, in §. præterea.qualiter alluuinne & inundatione aquarum. Quartò,in §.cum ex aliena,qualiter commixtione. Quintò in §. cum in ſuo, qualiter acquiratur ædificatione. Sextò, in §.ſi Titius. qualiter acquiratur plantatione. Septimò, in §.literæ qualiter literarum impoſitiune. Octauò,in §.ſi quis.qualiter acquiratur cultura. Nonò, in § theſauros: qualiter acquiratur inuentione. Decimò in § per traditiuoem,qualiter acquiratur traditione. Vndecimo,in §.védite.qualiter arquiratur venditione. Duodecimò,in §.hoc amplius.qualiter acquiratur perditione,uſq; in fi.

b No.ibi, à uetuſtioribus &c Quod iura antiqua poſſumus conſiderare,ut facilius nona cognoſcantur. Adde quòd à iuribus antiquis correctis, incluſis tamen in corpore iuris, licitum eſt arguere.l.i in prin. ff. de coniungen. cum ema ic. lib.ſecus ſi non ſint incluſa hæc iura in corpore iuris, quia tunc eſt pena falſi vbi quis ea allegat.l.i.§. i. C. de Lati lib. toll.& l.ii §. huic igitur.C.de nnuo Cndi.componen. Et ad l. i.ſupra alleg.concor.gloſſ in c.nouit.de iudi.vbi dicit,ꝙ licet totum ius ciuile tolleretur, tamen duraret eius ratio & xii. q.ii.c.cum deuotiſſimam.

c Et ſic not.in uerbo,naturalem libertatem.quòd res tunc dicitur reſtituta priſtinæ libertati dimittentis, ſi aliter ſit libertata ſeu relaxata, quòd difficilis nõ ſit eius perſecutio. quod utia propter detentos,ut detentus in carceribus, tũc dicatur relaxatus, quando eſt taliter reſtitutus priſtinæ libertati à poteſtate detinentis,quòd ſi uelit,a conſpectu detinentis aufugere poſsit:alias vero non dicitur relaxatus. ſed dimiſſus, ut ſic ſtatim capi poſsit, ut hic, & l. iii.ff.de arqui.rer.do.

d An autem quis cogatur iudicare furem?dic quòd non cogitur a parte.l.idem.§ ſi tibi indicium.ff. de condi. ob turpé cau. ſed à iudice ſic, ſuper inquiſitione generali.l.congruit. ff.de offic. præſid. Item quando inducitur in teſtem contra inculpatum de furto, & iurat dicere ueritatem: aliàs punietur de periurio.l.nullum.C.de teſti. Item quando venditur ab aliquo res furtiua, quæ reperitur penés eum, debet de vrbanitate, ſi vult euitare omnem ſuſpicionem malam, indicare furem .l.ciuile. C. de fur.& ibi Bar.aliàs non tenetur. Sed de iure Canonico tenetur poſt emiſſum edictum,ſi quis ſciat rem furtiuam, eam indicet ſub pœna excommunicationis, ut r.quicum fure.extra de furt. & ibi dicit Innoc. quod fur qui vendit ſcienter rem furtiuam, poteſt eam de nouo furari impune,& reddere eã primo domino, ſi eſt pauper fur, nec ille penés quem res furtiua reperitur, dicitur fur, quia ſublatæ ſunt ſpecies furti concepti: ſed ad euitandam ſuſpitionem debet indicare. Et hoc verũ niſi ſcienter eam acceptaſſet, quia dicitur fur non manifeſtus. l. eos. C.de fur.ſed receptan.furem tenetur pœna receptatoris, ſecundum Bal.in l.qui vas.§.qui furem.ff.de fur.

e Adde alium caſum, in quo licitum eſt intrare fundum alienum: puta ſi uia publica eſt dirupta, licitum eſt ire per cãpum tuũ. l. ſi locus.§. fi.ff.quemadmodum ſeruitus amit. Idem etiam ſi uia priuata eſt dirupta. l. i. § Iulianus. ff. de iti. actuque priu. Alias autem extra iſtos duos caſus non licet ire per campum tuum ſiue alienum. l. per agrum. C. de ſerui. & l. hoc autem. de ſer. fug. per locum a ſpeciali vide infra de ſerui.in fi. & notatur i.dill.c.i.

f Not. quòd an q̃s poſsit retinere beſtiam inuentã in prato ſuo,uide de hoc Bar.in l.prætur. §.ſi dominus.ff.de dãn. infect.& infra ſi quadrupes paup. feciſſe dic. in prin. ubi per Dncto.& uide in Spec.titu. de actore. §. i. verſicu. pone noſtro.& in §.cæterum, ad legem Aquiliam infra.uide glo. in § ſi læſerit. infra de iniuriis.& Barto.in l. hoc amplius. ff. de dam.infect.

g De materia iſtius, an beſtia vulnerata dicatur eſſe vulnerantis,quantumcunque per alium poſtea capiatur, vide glo. bene loquentem in l.naturalem. §. illud.ff.de acqui. rer. do. vbi ſpectatur conſuetudo,quæ in his ſeruatur.

1 Animalia quorum fera eſt natura,occupanti conceduntur.
2 Exteriora demonſtrant conceptum interiorum.
3 Scholaris matriculatus ſi recedat à ſtudio, & poſteà reuertatur an ſit de nouo matriculandus.
4 Retinendo gallinas alienas,quæ ad domum tuam uenerunt,non committis furtum ſi pœnitentia ducaris: ſecus ſi non uenerint & eas acceperis
5 Minus delinquit qui rem habet cum formoſa quàm cum turpi & deformi puella.
6 Scholaris minus delinquit ſi cognoſcat puellam ad ſe uenientem,quã ſi ad eam iret.
7 Furtum non committitur ſine animo furandi
8 Non eſt luxurioſus, ſed auarus, qui cognoſcit mulierem propter pecunias
9 Licet mihi rapere aprum captum in laqueis alterius.
10 Quando quis ſolennis doctor atteſtatur de conſuetudine, ei eſt credendum & conſuetudo cenſetur probata.
11 Famulo debetur ſalarium etiam tempore infirmitatis ſuæ.
12 An actio detur pro re minima

§. APum. Diuiditur in tres partes,ſecundum intellectum gloſſ. Nam in prima loquitur de his animalibus quæ ſunt fera à natura, ſed ex accidẽti ſunt immutata. In ſecunda loquitur de animalibus quæ à natura in totum fera ſunt. In tertia loquitur de his animalibus quę à natura ſunt manſueta,neque ex accidenti immutata. Secunda ibi,pauonum tertia ibi, gallinarum Ego autem aliter diuido. Nam in prima loquitur de his animalibus quæ à natura ſunt fera,ſed ex accidẽti immutata. In ſecunda loquitur de animalibus quę à natura in totum fera ſunt.In tertia loquitur de his quæ ſunt fera à natura,neque ex accidenti immutata. Et ſecundum hunc modum intelligendi verſ. in his refertur
1 ad omnia ſupradicta in §.apum & h.d.† In his animalibus quorum natura eſt fera,nec ex accidenti immutata, ea natura eſt ut occupanti concedantur. In his vero animalibus quorũ natura eſt fera. ſed ex accidenti manſueta, ea regula tradita eſt, ut tunc demum occupanti concedantur,quando cõſuetudinem reuertendi ad priorem dominum perdiderint In his uero animalibus quorum natura eſt manſueta, neque ex accidenti immutata,ea regula eſt reddita, vt quocunque peruenerint, in dominio tamen primi apprehenſoris permaneant. h. d.

No.primo,apum feram naturam eſſe: vnde ſi apes alienę in tuam arborem aſcendunt,et fructum fecerint nec ipſę nec fructus tui ſunt, quoad eas includas, aut fructũ percipias,ideo primo occupãti cõceduntur, potes tamen tu ei ingredi volentem prohibere. Nota.in §.examen.quod ſi examen apum tuarum euolauerit, de fundo tuo, uſque tunc durat tuum, uſque quo eſt in conſpectu tuo,nec difficilis eſt earum proſequutio.Itẽ limirabitis hoc eſſe uerum,niſi conſuetudinem reuertẽdi haberent,quia tunc licèt conſpectuum tuum effugiſſent,nihilominus in tuo dominio permanerent.hoc probatur in uerſ.in his infra eo.ſi ipſum generaliter ad pręcedentia referamus:ſed ego do caſum in.l.iij.§.item feras.verſi.item ſi apes.ff. de acqui.poſ. Ex quo aliud colligitis,ꝙ quemadmodũ præcedente titulo habili ad tranſlationem dominij, ſolo conſpectu rei acquiritur dominium,l.quod meo.§.ſi venditorem.ff.de acquir. poſ.eodem modo & ſolo conſpecu continetur, vbi titulus tãtũ præceſsit. vt hic. Not.pauonum naturam eſſe feram Colligitis & aliud in uerſi.nam & apes bonum eſt argumentum de actu vnius animalis ad aliud. Not.in veſic.in his regulam, ꝙ vbi animalia quorum natura eſt fera, ſed ex accidenti ſunt manſueta, retinent animum reuolandi & redeundi, dicuntur permanere in dominio prioris domini. Not.in verſicu.reuertendi.
a quòd animus reuertẽdi deprehenditur ex actu exteriori[a]; unde † exteriora demonſtrant conceptum interio-
1 rum

rum.l.Labeo.ff.de ſup.leg. Et dixit philoſophus, quòd
accidentia exteriora magnã partem conferunt ad eruen
dam ueritatem.l.hi. qui.ff. de tut.& cur. dat.ab his.Ex
quibus infertur ad duplicem quæſtionem.Prima eſt,ꝙ
ſi ſcholaris occupauerit aliquem locum in ſcholis,quod
ille locus eſt ſibi conſeruandus quoad ex animo illum
deſeruerit.text.eſt gloſ.ord.in l.fin.C.de offic.mag.mi.
Certe hic animus deſerendi probabitur,ſi conſuetudinẽ
ad illum reuertendi depoſuerit, vt quia alium locũ oc-
cupauerit,uel ſcholas negligens non uiſitet. argu.huius
§.i.& l.naturalibus.§.fin.ff.eod.Secundò inducitur per
aliquos,nam ſtatuto cauetur ꝙ ſcholares non matricu-
lati non debeant gaudere beneficio ſtudij. Et idem eſt
de iure communi.gloſſ.ord. in l.eos.C. de off.mag.mil.
3 Pone igitur quod † ſcholaris recedat a ſtudio, poſtea re
uertatur,an prior matricula ſibi proderit? dixerunt ali-
qui quod non, per iſtũ tex.quia uidetur depoſuiſſe ani-
mũ gaudendi beneficio matriculæ, ex quo conſuetudi-
nẽ reuertendi ad ſtudium perdidit. Vos dicite breuiter
ſecundũ Bar. Aut ſcholaris abfuit à ſtudio ſpatio quin-
quennij, & reuerſus matricula nõ ſibi proderit, allegat l.
iij.C.de domeſt.& prote. Aut abfuit minori tpe, & ſic
aut ſe contulit ad officia uel alia artificia,ut ſunt mercã-
tiæ & datia,& tũc prior matricula reuerſo nõ proderit,
quia uidet̃ propter talia animum depoſuiſſe ſcholaſti-
cũ.alleg.ca.legatus.§.fi.extra de offi.dele. Si aũt ad alia
ſe nõ cõtulerit, prior matricula ſibi proderit.hoc ſcribit
Bar.in l.aut facta.ff. de pen. Addite pdictis, qđ ille qui
ſtat in ſtudio decennio.dr ibi ſortiri forũ.l.ij.C. de inco
lis.Not.in §.gallinarũ.ꝙ in animalibus quorum natura
eſt manſueta,nec ex accidẽti immutata,ea eſt natura ut
quocunq; euolauerint tua remaneãt,licet animũ redeũ
4 di deſeruerint. Ex quo ſequit̃, ꝙ † ſi tu fortè in feſto Car
b niſpriuij gallinas [b] alienas receperis, furtũ cõmittas, nec
liberalis pœnitentia reſtituẽdi.l.qui ea mente.ff.de fur.
ꝙ uerũ limitat Bart. niſi illę gallinę ad domũ tuã perue
nerint, quia tunc tale furtũ remittitur per pœnitentiam
reſtituendi.l.i.de.ſeru. fugiti. Ratio,quia qñ quis incitat̃
à re uel perſona, cũ qua uel ſuper quã delinquit,minus
5 delinquere dicitur. Ideo dixit alibi glo.not.ꝙ † ille qui
habet copulã cũ formoſa muliere minus delinquit quã
ille qui habet copulã cum turpi.Ratio, quia priore caſu
magis incitatur a natura,item citius ſe abſoluit ab actu
ueneris.iſta eſt gl.in c.fur.xiiij.q.vi.Dicebat eti m pręce-
6 ceptor meus, quod † ſcholaris minus delinquit qui co-
gnoſcit mulierẽ ad ſe uenientẽ, quã ſi ad ea uadat. Alibi
dixit Cy. ꝙ nõ ẽ uir ita ſenex,ita edoctus,qui nõ amet
fetus etiã uiliſsimę mulieris,ſi ipſum illa deprehendit.in
7 l.i.C.de rap.virg. Vlti.no. † nõ cõmitti furtũ ſine ani-
mo lucrandi.l.i.ff. de fur.Ratio, quia uolũtas & propo-
ſitũ diſtinguunt maleficia.c. cũ uoluntate. extra de ſen.
8 excõ. Et dixit philoſophus,ꝙ † qui cognoſcit mulierem
ut arripiat pecunias nõ dicitur luxurioſus, ſed auarus.l.
uerũ.ff.de furt. Gloſ.ſuper verb.incluſerit. in fin.dicite
9 ꝙ † cũ ſemel Bul.repeiſſet aprũ illaqueatũ i laqueo ui
cini,quem ad apros capiendos propoſuerat,noluit ca-
pere aprum,eo qui timebat ſcandalum, non futurũ iu-
dicium:hoc eſt,timebat uociferationem populorum,&
quandam infamiam facti: non autem timebat futurũ
iudiciũ,quia ſibi de iure licebat capere,& hoc cõiter te
netur,reprobata opinione Martini de qua i d.l.laqueũ.
Glo.ſuper uerbo, examen. in fi.Et ſic ex quo gloſſator
de cõſuetudine ſeruari atteſtatur, erit approbata plene
cõſuetudo. Nam & dixerunt Iacob.Butrig.Bal. & alij,
10 in l. de quibus.ff.de legibus; ꝙ † quando quis ſolennis
Doctor in ſuo commentario atteſtatur de conſuetudi-
ne, eſt plene probata conſuetudo: ea ratione, quia ex
quo atteſtatur hæc in commentario ſuo, & ad hoc eius
fides eſt approbata cum laureatur,eius dicto ſtatur.ar-
gumen.in l.Theopompus.ff. de dote prælega, Et per
hoc non obſtat,quod dictum unius,dictum nullius ap-
pelletur. l.iuſiurandum.C.de teſtibus. quia loquitur in
caſu in quo teſtis deponebat in facto, in cõtradictorio
iudicio, nec eius fides erat publice approbata. & ita
Doctores communiter concludunt dicta l. de quibus
Gloſſ.ſuper uerbo, talis regula.in fi e. Not tria gene-
ra animalium, de quibus in gloſſ. Sed tamen inquan-
tum gloſſ.concludit ꝙ §.apum, loquitur de his anima
libus quæ ſunt fera a natura, neque ex accidenti im-
mutata, non puto bene loqui. Primò, quia contra
caſum l.iij.§. item feras. verſicu. item euolauerit.nihi-
lominus non conceduntur occupanti,ſi conſuetudinem
habeant reuertendi. Secundò ad hoc moueor per §.
pauonum,infra eodem. vbi æquiparatur natura pauo-
num naturæ apum. & tamen ſecundum gloſſ. natura
pauonum ex accidenti immutatur. Tertiò moueor
per uerſicu.in his, in quo traditur regula generalis, er-
go ad omnia pręcedentia eſt referenda.l.ſi idem.§. fin.
ff. de iuriſdictio. omnium iudicum.l. talis ſcriptura.ff.
de legat.primo.Fateor tamen, quod ſi eſſent tales apes
quarum n tura ex accidenti immutata non eſſet,gloſſ.
bene loqueretur. Gloſſ. ſuper uerbo, lucrandi. ibi,
ff. commoda. Idem dicunt Doctores in impenſis fa-
ctis in infirmitate famuli, ſi modicę fuerint. Amplius
11 dixit gloſ. notabiliter ꝙ † pro tempore infirmitatis fa-
c muli tenemur eidem præſtare ſalarium. [c] in l. arbori-
bus.§.de illo. ff.de uſufruc.Ratio, quia ex quo non ſtat
per eos, ſed propter infirmitatem,excuſantur.l.cum hę
res.§. Stichus.ff de ſtatu.libero.l.qui operas.ff.locat.l.
prima.§.diuus.ff.de uar. & extraord. cogn. Quod ue-
rum limitate cum eſſet famulus ad certum tempus lo-
cationis, quia pro tempore eſt celebratus cõtractus,
à quo recedi non licet: unde ſi per eum non ſtat, excu-
ſatur. Si autem eſſet famulus ſine præfinitione tem-
poris locatus, arbitrarer eum de iure expelli poſſe, ſed
quo ad ſcandalum, hoc eſt periniquum & inhumanũ.
12 In eadem gloſſ. in fin. Si quæratur,† an actio ſit dan-
d da pro re minima: aut iſta actio [d] competit de iure cõ-
muni,& tunc etiam pro re minima dari poteſt, ut hic.
& l.ſi proprietarius.ff.de damno infecto. Hoc fallit in
actione de dolo, quia infamat.l.ſi oleum.in fine.cum l.
ſequenti.ff.de dolo.Aut iſta actio tribuenda eſt iure ſin
gulari,& tunc pro re minima non tribuitur. leg. Scio.
ff.de in integrum reſtitu.titu.generali,quia facilius tol-
litur ius ſingulare quam ius commune.l. eius.militis.§.
militia miſſus.ff.de teſtamen.mili,

ADDITIONES.

a Addè, inquantùm dicitur in princip.verſicu.deprehendi-
tur ex actu exteriori.quòd cùm hæreditas adeatur ſolo ani-
mo.l.ſi auia. C. de iure delibe. quod ex actibus exterioribus
colligitur animus: de quo plenè per Barto.in l. gerit quis.ff.
de acqui.hære. Similiter an quis tanquam ſocius dederit ali-
cui rem uendendam,præſumitur ex actibus exterioribus, vt
not. gloſſ. in l.ſi Margaritam. ff.pro ſocio. Similiter an quis
præſumatur donare ſeu habere animum donandi,cognoſci-
mus per cõiecturas an ſubſit aliqua affectio, etc. vt not.glo.
in l.iij.ff.ad Velle. Similiter an quis ſit ſtultus, colligitur ex
verbis eius,vt in glo.l quidam in ſuo.ff.de condi.inſti. Item
an quis habuit animum occidendi colligitur per coniectu-
ras, ut not.glo.in l.j.C.de ſicar.Similiter an quis latitet colli
gitur per coniecturas,vt l. Fulcinius.§.quid ſit latitare.ff. ex
quib.cauſ. in poſſeſ.ea. Similiter an quis faciat animo furan-
di.l. inter omnes. de fur. Et de teſtibus deponentibus ſu-
per prædictis vide Bart. in d. l.diuus.

b An ſi quis fortè fuerit furatus in feſto carniſpriuij galli-
nas, dicatur committere furtum vel ne, vide Bar.hoc po-
nentem in l.qui ea mente.ff de furt.

c An ſeruo ægrotanti debeatur ſalarium pro tempore in-
firmitatis vel ne, vide gloſſ. etiam in l. ſi vno.ff. locati. con-
trariam huic glo.

d Adde quòd etiam pro uno numo deficiente creditori ad
complendam ſolutionem, poteſt creditor uendere pignus.
l.quãdiu.C.de diſtrac.pig. Et adde, quòd quid dicitur mo-
dicũ arbitrio iudicis.l.omnino.ff.de impẽſis. de quo per Bar.
in l.ſi proprietarius.ff.de dam. infe.

1 *Capta ab hoſtibus efficiuntur ipſorum hoſtium.*
2 *Solo viſu acquiritur dominium quando præcedit titulus habilis ad translationem dominij.*
3 *Hominis gratia Deus omnes fructus procreauit.*
4 *Iuriſdictio iudicis ordinarij poteſt à non ſubdito prorogari per conſenſum.*
5 *Standum eſt iuditio peritorum.*

5. ITem ea quæ. Diuiditur in quatuor par-
tes. In prima tractat
quẽadmodum rerum dominia captiuita-
te acquirantur. In ſecunda, quemadmo-
dum inuentione acquirãtur. In tertia, quẽ-
admodum acceſsione diſcreta acquirantur. In quarta,
quemadmodum aluuione acquirantur. Secunda ibi, itẽ
lapilli. tertia ibi, itẽ ea quæ. quarta ibi, præterea. Ca-
pta ab hoſtibus, capientium fiunt iure gentium. h.d..

Not. primo', captiuitate acquiri rerum dominia de
1 iure gentium. Secundo' not. † capta ab oſtibus effici
ipſorum hoſtium. cui aduerſari uidetur l. ſi captiuus. §.
i. & l. ſi quid. bello. ff. de capti. Sed vos reſpondere ex
mente Doc. hoc modo. Si quæratur an res ab hoſtibus
captę hoſtium efficiantur: aut capiuntur talia quæ ſe-
mel fuerunt hoſtium, aut capiuntur talia quæ nunquã
fuerunt hoſtium. Primo caſu talia capta non efficiun-
tur capientium, ſed iure quodam poſtliminij reuolant
ad eos, qui prius fuerant domini. ita loquuntur iura cõ-
traria. Secundo vero' caſu diſtinguitur aut ſunt bona
mobilia, & illa efficiuntur capientium: aut ſunt bona
immobilia, & tunc non efficiuntur capientium, imo fi-
ſco applicantur, ut d. l. ſi captiuus. §. fina. Item not. ca-
ptiuitate quem in ſeruitutem deduci. Not. captum ab
hoſtibus, & in patriam reuerſum, iure poſtliminij prio-
a rem ſtatutum recuperare. No. in §. item lapilli a & gẽ-
mę. q lapilli & gemmę repertę in littore maris efficiũ-
tur iure gentium inuentoris. quod qualiter intelligatur,
dicam in glo. Not. in §. item ea. quòd nata ex animali-
bus noſtris, noſtra efficiuntur per acceſsionem diſcre-
tam: & ad quem eius ſpectat dominium principalis,
ſpectare debet dominium partus acceſſorij. l. ij. ff. de
pec. leg. Nota alluuione acquiri nobis dominium.
Item not. quòd ea qua vi fluminis fundo tuo abiecta
ſunt, tua non efficiuntur niſi longiore tempore ſteterint,
ita quod arbores proiectę in fundo tuo radices egerint.
Gloſſ. ſuper uerb. euaſerint. in fin. Et eſt ratio: nam ſi
euaſerint hoſtium manus corpore tantum, animo ad
eos reuertendi, dicuntur adhuc in dominio hoſtium, ex
quo reuertendi conſuetudinem habent. §. pauonũ. verſi.
in his ſupra eo. & l. naturalem. ff. eod. Glo. ſuper uerbo
inuentoris, ibi intelligere. Not. ex hoc, quòd ſolo uiſu
non acquiritur dominium lapillorum uel gemmarum,
repertorum uel repertarum in littore maris, ſed requi-
2 ritur apprehenſio. † Sed contra hoc oppo. & uidetur
quòd ſolo viſu acquiratur dominium. l. i. §. ſi iuſſerim,
& l. quarundam. & l. quod in eodem. §. i. ff. de acquiren.
poſſeſ. Solu. illud procedit quia per uiſum præcedebat
titulus habilis ad translationem dominij: hic autẽ nul-
lus titulus præcedebat, ideo requiritur corporalis appre
henſio, & ita concludunt Doctores. Ego tamen arbi-
trarer diſputatiue defenſari poſſe, quòd ex ſola inuẽtio-
ne lapillorum acquiratur dominium inuentori. Mo-
ueor primò per iſtum text. qui ſolum facit mentionem
de inuentione, & nihil exprimit de corporali apprehen
ſione, ad idem facit l. lapilli. ff. eo. Secũdò moueor quia
theſaurus acquiritur ſolo uiſu & inuentione, vt gloſſ.
innuit: ergo idem in lapillo & gemmis. Tertiò moueor
nam quemadmodum dominia ſingulorum, preceden-
te titulo habili ad translationem dominij, ſolo uiſu ac-
quiruntur: ita ea quæ ſunt in nullius bonis deberẽt ac-
quiri ſolo uiſu. cum ita ſint apta tranſire in dominium
inuentoris. quemadmodum bona ſingulorum, cum eo-
rum uoluntate apta ſunt in dominium alterius tranſi-
re. Non obſtat. §. feræ. & ſequentes, quia loquuntur in
animalibus; quorum dominia ſolo uiſu & ſola inuen-
tione non acquiruntur: qui poſſent anteqoam appre-
hendantur de facili fugere, ſecus eſt in lapillis, gemmis,
& margaritis. Non ob. hæc dictio, item, quæ uenit cõ-
tinuatiue, & ſtat repetitiue: quia reſpondetur quòd re-
petit effectum acquirendi, non autem formam acqui-
rendi, quaſi dicat. Sicut ex ſupradictis modis acquirun
tur rerum dominia de iure gentium ita acquiruntur in-
uentione de iure gentium: ſed tamen alijs requiritur
apprehenſio, in iſtis ſufficit ſola inuentio. Ex prędictis
determinatur quæſtio. Duo erant ſcholares, vnus ipſo-
rum uidit annullum, alter poſtea uidit & apprehendit,
cuius eſſe debet? Secundum gloſ. erit apprehenſoris: ſe-
cundum me, inuentoris erit. In fin. glo. dicite ut dicã
in §. theſauros. Glo. ſuper uerb. ex animalibus in fin.
Et eſt ratio, quia partus uentrem imitatur, quo ad con
ditionem perſonæ. l. & ſeruorum. ff. de ſtatu. homi.

Gloſſ. ſuper uerb. dominio. in fin. ratio ibi ponitur,
3 quia abſurdum eſt ut homo, † cuius gratia Deus om-
nes fructus procreauit, dicatur in fructu. l. uictus. ff. de
vſufr. & l. iuſtiſsime. ff. de ædil. edi. & dicam in d. §. pecu
dum. Glo. ſuper uerb. intelligere. Ratio ponitur ibi,
quia princeps qui limitatos agros militibus condemna
uit, uidetur prohibuiſſe augmentum alluuionis. arg. in
l. teſtamenta omnia. C. de teſt. Ex quibus inferunt no-
4 tabiliter doc. Scire debetis, q † iuriſdictio iudicis ordi-
narij poteſt a non ſubdito prorogari per conſenſum. l.
ſi conuenerit. ff. de iuriſd. om. iud. l. i. ff. de iudi. cap. pen.
extra de offi. & pot. iud. deleg. Verum limitant docto
res niſi talis iuriſdictio eſſet expreſſe limitata ad certũ
locum uel certas perſonas a ſuperiore. Vnde pone ſta-
tuto caueri, quod iudex maleficiorũ ſolummodo poſsit
cognoſcere de cauſis criminalibus, aliquis vult proro-
gare ad cauſas ciuiles, non poterit, quia eius iuriſdictio
expreſſe eſt limitata & reſtricta. Eodem modo ſi ſtatu
to caueatur, quòd Rector poſsit ſolummodo cognoſce
re de cauſis ciuilibus, aliquis vult prorogare ad cauſas
criminales, non poterit, quia eius iuriſdictio eſt expreſ-
ſe limitata & reſtricta. Eodem modo & ſi ſtatuto ca-
ueatur, quòd Rector poſsit ſolummodo de cauſis ſcho-
larium cognoſcere, non poterit iuriſdictio eius ad alios
prorogari. Si autem iuriſdictio non eſſet expreſſe limi-
tata, ut quia dicatur, habeat Rector iuriſdictionem in
ſcholares tunc poſſet prorogari, ita ſcribunt docto. in l.
teſtamenta. C. de teſta. Glo. ſuper uerb. longior, in fi.
5 No. ex glo. † eſſe ſtandum iudicio peritorum in arte cõ
eor. l. i. ff. de uẽt. inſpic. c. ſignificaſti. extra de homici. Ex
quibus dicunt doc. Pone aliquis vulnerauit Titiũ mor-
tifere, poteſtas miſit medicos ad vulneratum: illi retu-
lerunt vulnus non eſſe mortiferũ, & ideo nõ fecit deti-
neri malefactorem: moritur poſtea vulneratus, an po-
terit officialis pro negligentia ſyndicari? dicunt Docto
res ex prædictis quòd non, quia non eſt in culpa qui cre
b didit perito b in arte. ita not. in l. illicitas. §. ſicuti. ff. de
c offic. præſid. Gloſ. in verb. acquiſitæ. c

ADDITIONES.

a Dehac quæſtione, an lapilli & gemmæ ſint inuentoris,
an uero apprehenſoris, uide in l. iiii. §. Neratius. ff. de acqui.
poſſ. & vide text. optimum de hoc, quòd ſint apprhenſoris,
non autem inuenturis, in l. ſi Barſatoram. C. de fideiuſ. ubi
nõ aliter quis dicitur inuenire aliquam rem, niſi eam appre-
hendas

hendat. Quod facit ad ſtatutum dictans, ꝙ ſi quis inuenerit
latronem debet habere decem: ut non aliter quis inueniens
furem debeat habere decem, niſi ipſum furem capiat; de quo
per Cyn. & docto. in d. l. ſi Barſatoram: & Ang. & Imol. in d.
§. Neratius. & aliquid in §. theſaurus. infra eod.
b Quod autem ſi iudex tulerit ſententiam ſuam ſecundum
dicta aliquorum peritorom, dicentium aliquod vulnus eſſe
mortale, propter quòd iudex cōdemnauit vulnerantem ad
mortem: & alij poſtea peritiores uiſo uulnere dicant con-
trarium eius, quod dixerint primi, ſcilicet uulnus non eſſe
mortale, an debeat ſententia retractari? Vide Albe. in proœ.
ſſorum. Io. And. in add. Spec in tit. de homi. §. j. uerſic. ſed po-
nę. & Bal. in l. ab hoſtibus. §. ſi uir. ff. ſolu. mat. dicentes quòd
ſic, licet Pan. contra, in d. c. propoſuiſti. tamen prima eſt tenē
da tanquam cōis. arg. eorum quæ uoluit Bal. in l. j. in fi. ff. de
ſena. & Io. And. in c. j. de conſti. in vj. & hæc omnia ſint tibi
pro clariori doctrina peritorum in arte.
c In glo. in verbo acquiſitæ. in §. alluuionem. in fi. dicatis ꝙ
quando facto aquæ arbor ſeu pars fundi vnius coaluit in fun
do alterius, ꝙ nec habet locum utilis rei uēdicatio, nec actio
in factum. nec obſtant iura in ea allegata, quia loquuntor
quando facto hominis iſtud eſſet factum, ſecus ſi facto aquæ
vt hic, & ita intelligit glo. in d. §. de arbore.

1 *Vnaquæque pars ſecundum ſuum totum gubernari debet.*
2 *Lex debet diſponere de his, quæ rarò & naturaliter accidunt.*
3 *Ex inundatione aquarum perditur poſſeſſio, & non dominium, niſi ibi tandiu aqua ſteterit vt alueum fecerit.*
4 *Sicut ex inūdatione aquarū ꝑditur poſſeſſio, ita ꝑſcriptio interrūpit.*

§. INſula. Inſula in medio maris nata in
nullis bonis dicit, & ideo prius
occupanti conceditur, hoc primò. Si ve-
rò non in mari, ſed in flumine publico na
ta fuerit ſiquidem in medio, communis
eſt eorum, qui habent prædia ab vtraque riparum par
te, pro modo latitudinis eorum: ſi verò non ſit in me-
dio, eſt proximioris. hoc dicit Not. primò inſulam
natam in mari, appellari in nullius bonis. Ratio, quia
1 † vnaquęque pars ſecundum ſuum totum gubernari
debet. l. quod per manus. de iure cod. Cùm ergo ma-
re ſit in nullius bonis, ergo & inſula in eo nata. Not.
talem inſulam concedi prius occupanti, per regulam il
lam, Quod in nullius bonis eſt. occupanti prius conce
ditur. §. feræ. ſuprà eod. Not. in verbo, rarò. ꝙ ſuper
his quæ rarò eueniunt, nihilominus lex diſponit: quod
videtur contra l. nam ad ea. ff. de legibus. Sed tamen di
citur quòd ideo hoc fit, ut materia ad plenū declaretur:
quia ſi ſolùm loqueretur de inſula nata in flumine, uide
retur eſſe idē de nata in mari, quod tamen eſt falſum. ut
hic. Ideo ut dubietas tolleretur, ſtatuit quid iuris in inſu
2 la nata in mari, licèt hoc rarò euenire ſoleat. † Si tamen
eueniant naturaliter, lex ſuper his prouidere debet. l. ſi
maior quinquagenaria. C. ad Orfi. & habetis duplicem
limitationem ad l. nam ad ea. No. iterum, qđ ſi inſula
naſcatur in medio flumine, efficitur communis eorum
qui habent ab utraq; parte prædia, pro modo latitu-
dinis prædiorum. Si uerò non ſit in media parte flumi-
nis, efficitur illius, qui in prædio eſt proximior. Cætera
notabilia collige per te, quia clara ſunt. Gloſſ. ſuper
3 uer. manere. in fin. Not. † ex inundatione a aquarum
a perdi poſſeſſionem inundati agri: dominium tamen
non perditur, niſi aqua tandiu ibi ſteterit ut alueum cō-
ficiat. Et eſt ratio differentiæ, quia poſſeſſio eſt facti,
& à ſolo animo dependet: unde ſtatim atque deponi-
tur animus poſſidendi, uel ex natura rei cum eſt inun-
data, uel alia cauſa exteriori, puta propter concurſum
hoſtium, perditur ipſa poſſeſſio. l. cum vnus. §. fina.
ff. de bon. auth. iudi. poſſ. Sed dominium eſt iuris, nec
pendet ex animo, ſed in re conſiſtit, ideo facilè non per
ditur. l. ſi quis ui. §. differentia. de acquiren. poſſeſ-
ſio. Ex prædictis dixit Bartol. dictum egregium in l.
naturaliter. ff. de uſucapio. quòd iſti qui poſſident præ
dia penès flumina, quę ſæpe ea inundare ſolent, ut ſunt
multi in iſto Comitatu, rarò præſcribunt. Probat ip-
4 ſe, nam † ex tali inundatione perditur poſſeſſio, ergo
interrumpitur præſcriptio. l. ſine poſſeſſione. ff. eod.
titu. quæ interruptio tanquam naturalis, omnibus pro-
deſt. l. naturaliter. ff. de uſucapio. Et idem dixit in iis
prædiis quæ ſunt propè confinia belli, ſuper quibus ſo
lent hoſtes incurrere. d. l. fundus. §. fin. Et idem di-
xit tempore belli cœleſtis, hoc eſt, epidimiæ, quæ ur-
get in loco poſſeſſo, quia perditur poſſeſſio, & inter-
rumpitur præſcriptio. de quibus per eum in d. l. natura-
liter. alibi in c. de quarta, extra de præſcrip.

ADDITIO.

a No. tex. verſ. ſanè cauſa. rationem, quòd inundatio aqua-
rum non immutat dominium agri, ſcilicet ager inundatus
remanet eius cuius erat ante inundationem concor. l. adeò.
§. inſula. in fi. ff. eodem. niſi ſit perpetua. l. penul. ff. de reb. du.
uel niſi ſit inundatio faciens alluuionem, quia tunc & pro-
prietatem & uſumfructum facit perdere. l. ſi ager. ff. quibus
modis uſuſfructus amit.

1 *Species facta ex aliena materia, acquiritur ſpecificanti, quan-do non eſt ſpecies reducibilis ad ſuam rudem materiam: ſecus ſi reducibilis ſit.*
2 *Contrariæ ſententiæ potius ſunt diſtinctione concordandæ.*
3 *Duo vincula plus quàm vnum operantur.*
4 *An res capta habeatur pro completa.*
5 *Legum correctio eſt euitanda*
6 *An ſit differētia inter cōmixtionem nummorum & aliarum rerum.*

§. CVm ex aliena materia. Diuiditur in qua-
tuor partes. Nam in prima tractat quem-
admodum dominium acquiratur ſpecifi-
catione. In ſecunda tractat quemadmo-
dum acquiratur acceſſione. In tertia tractat quemad-
modum acquiratur confuſione. In quarta tractat quē-
admodum acquiratur commixtione. Secunda ibi, ſi
tamen. tertia ibi, ſi duorum. quarta ibi, frumentum,
Conficiens de re aliena aliquam ſpeciem ad priorem
a materiam a non reducibilem, bona fide & nomine pro
prio, efficitur dominus ſpeciei. Secus ſi ſit ad priorem
materiam reducibilis. hoc dicit. Not. primò ſumma
1 rium, ut † quando ſpecificatur b res, quæ non poteſt re
b duci ad priorem materiam, efficitur illius qui ſpecifica-
uit. Et eſt ratio, nam cùm iſta ſpecies nunquam fue-
rit in alicuius bonis, conceditur huic ſpecificanti, &
prius occupanti. §. feræ. ſuprà eod. Et hac ratione mo-
uebātur, qui tenebant indiſtinctè ſpecificata eſſe ſpeci-
ficantis. Si autem ſit reducibilis ad priorem materiam,
remanet illius cuius fuerat materia. Ratio, quia licet
hęc ſpecies quo ad formam diceretur in nullius bonis,
tamen materia non dicebatur in nullius bonis, quæ cū
adhuc duret, dicitur illius cuius erat antea, eſt ratio Iu-
riſconſulti in l. in quantum. §. illud fortaſſe. ff. de lega.
iij. facit l. adeò. §. cum quis. ff. de acquiren. rerum do-
2 min. Not. ſecundò, † oppoſitiones contrarias potius
fœdere diſtinctionis concordandas, quàm totaliter re-
probandas. concord. l. duo. ff. de acquiren. hæredita.
l. adeo. ff. de iuriſdictio. omnium iudicum. Not. in
3 uer. quòd ſi partem. † plus operari duo uincula quàm
vnum. concord. authent. ceſſante. C. de ſuis & legit.
Not. in verſi. ſi tamen acceſſorium cedere ſuo princi
pali, et ideo acceſſoriè acquiri dominia rerū. No. in §. ſi
duorū. cōfuſione facta uoluntate dnī, uel caſu fortuito,
c cōicari dominia c rerū. Not. in §. d quòd ſi frumentū.
d cōmixtione ita demū cōicari dominia rerum, ſi uolun
tate dominorum facta fuerit, ſecus ſi contra uolunta-
tem, aut caſu fortuito: & in hac differt à confuſione.
de quibus uidebitis ſuper glo. Gloſſ. ſuper uerbo, fa-
cta,

ćta.in fi.Colligitis ex hac glo. ſpeciem cęptam haberi
pro completa.Sed contra hoc oppo.de l.ædificia.§.i.de
4 verb.ſignifi.Solu.†ideo ibi res cępta non habetur pro
completa,quia ibi lex vtitur uerbo compoſito, & di-
ctione,quæ habet ſignificare rem perfectam.l.urbana.
§.pernoctare.ff.eo.tit.de verbo.ſignifi.utitur.n. uerbo,
perfecerit.Sed iterum contra opp.quia nihil dicitur eſſe
actum,cum aliquid ſupereſt ad agendum.l.pe.in fi. ff.
ad Syl.ergo res incępta non habetur pro completa.So-
lut.illa lex loquitur in ſtatutis artis tradendæ, quæ ars
ad plenum tradi debet,& tunc nihil dicitur eſſe actum
cum aliquid ſupereſt ad agendum.Sed iterum oppo.de
l.librorum.§.ſed tamen Caſſius.de leg.iij. ubi ui lega-
to librorum non ueniunt libri incępti.Solu.dixerunt ali
qui quòd ille. §. loquitur in materia ultimæ uoluntatis.
Sed hæc ſol.non eſt bona,quia ſecundum hoc deberent
facilius uenire libri incepti in ultimis uoluntatibus, in
quibus amplior fit interpretatio,regula iuris, in teſta-
mentis.quare Raph.Fulg.reprobauit iſtam glo.& be-
ne,ut puto.Nam hæc litera utitur uerbo, fecerit, quod
importat rem perfectam.l.i.ff.quod quiſque iuris,ergo
debet intelligi de ſpecie completa.Præterea cum hic lo
quatur de dominio auferendo ab aliquo,et alteri acqui
rendo, debet fieri ſtricta interpretatio, ut ita demū pri-
uetur quis dominio, ſi res fuerit perfecte ſpecificata,
iuxta ea quæ habentur in l.fi.ff.de conſtitu.princ. Non
ob.l.& ſi non ſint.§. quid ergo. quia loquitur in ſpecie,
quæ quantum ad materiam erat completa,ſed deficie-
bant quædā qualitates ad bene eſſe.et hoc probatur in
d.l.librorum.ubi in legato librorū ueniunt libri quibus
deauraturę deficiunt. Si igitur quæratur an res incępta
habeatur pro completa,aut loquitur in ſtatutis naturæ
ſiue artificij:& tunc res habetur pro completa, ut hic:
aut loquitur in ſtatutis artis tradendæ:& tunc idē. l. fi.
C.ad Syllan.aut loquitur in ſtatutis adipiſcendę,& tūc
reſpicimus ea quæ ſunt facti,quia qui bene cępit habet
l.i.ff.de orig.iur. Glo.ſuper uerb.ab aliquo,ibi, com-
munis.imo propria ſpecificantis, ſi ſpecificat nomine
proprio,& bona fide,ut in hoc.§. In ea.in fi.quaſi di
cat glo.hoc caſu res efficitur ſpecificantis. Dicunt ta-
men Doctores quòd eſt ſpecificāda qualitas rerum ex
quibus facta eſt ſpecies. Nam ſi illa res in qua habuit
bonā fidem,erat pretioſior illa in qua habuit malā fi-
dem,efficitur ſpecificantis,aliàs non.l.quicquid.ff.eod.
titu. Gloſſ.ſuper uerb.ſpica.ibi, ſecundum Plac.Iſte
Plac.peſſime loquitur,ꝙ propter pueros male loqua-
tur.Sed tamen in eo ꝙ dixit cauſa exempli,poſſet bene
loqui:eſt enim cauſa exempli, ꝙ frumentum de ſpicis
non poſſet reuerti nec reduci ad priorem formam &
materiam:non tamen innuit ꝙ frumentum efficiatur
illius qui grana excuſſit de ſpicis, quia non dicitur fa-
bricare nouam ſpeciem,ſed illam quę erat cooperta de
tegere.& ita loquitur contrarium. In eadem glo.ibi,
5 c. rigi.hæc eſt mala,ratione uulgari,quia †legum cor-
rectio eſt euitanda.l.unica.C.de inoffi.do.c.cum expe-
diat.de electio.lib.vi. Glo.ſuper uerbo,pretioſior,ibi
contra illa l.facit potius pro quam contra: ſed debetis
hoc uerbum contra, referre ad legem, quæ ſequitur in
gl. In eadem glo.ibi,loqui.Solue ut ibi,ſcilicet, ꝙ ibi
loquitur de obligatione acceſſoria, quæ debet confor
mari cum principali,ut ibi uidebitis. Glo. ſuper uer-
bo,commixtum.in fi.Ex hac gloſſa colligitis notabi
liter quòd licet ex commixtione ſpecierum facta con
tra uoluntatem domini,ipſæ res non communicentur,
& ſic dominus non priuatur re ſua,hoc tamen fallit in
pecunia commixta.& hanc opinio.tenuit gloſſ. in l. ſi
alicui.et l.ſingularia.ff.ſi certum petatur. eamque ſe-
quitur Barto.communiter Doctores. quia multa ſin-
gularia reperiuntur in pecunia numerata.l. ſingularia.
ff.ſi certum petatur. Sed domini Chriſtoph. & Raph.
6 reprobauerunt has glo.† nullam conſtituentes differen
tiam inter commixtionem nummorum, & commix-
tionem aliarum ſpecierum:ſed ſolùm referre dicunt, an
iſtæ ſpecies ita commixtæ poſſint ſeparari & diſcerni,
quo caſu communicantur,ſi commixtio facta fuerit cō
tra voluntatem domini. vnde ſi tuum frumentum ru-
beum fuerit commixtum cum meo albo, non efficitur
commune,quia ſingula grana diſcerni poſſunt.Eodem
modo ſi nummi tui argentei commixti fuerint cū meis
aureis non efficiuntur communes,ut hic,& l.ſi frumen
tum.§.i.de rei uendicatio.Aut iſtę ſpecies fuerunt ita cō
mixtæ ut nullo pacto diſcerni poſſunt, ut, frumentum
tuum album cum meo albo, & pecunia tua argentea
cum mea eiuſdem formę & bonitatis,& tunc hę res cō
municantur, etiam ſi contra uoluntatem tuam com-
e mixtio facta fuerit. Probant ipſi:nam confuſione [e] re-
rum non alia ratione res illę communicantur,quàm ra
tione impoſſibilis ſeparationis & cognitionis.§. ſi duo
rum, ſuprà eodem, ergo idem in permixtione,ubi im-
poſſibilis ſit ſeparatio & cognitio.l.illud. ff.ad l.Aqui-
liam.Ad hūc tex.reſpondent ipſi, quòd venit intelligē
dus quando frumentum tuum à meo cognoſci & ſepa
rari facilè poterat:quæ reſponſio bene ſuadetur per uer
ſicu.ſed ſi alterutro.ibi,arbitrio &c.Hoc fallit in caſu l.
ſi alicui.ff. de ſolutio.vbi illi nummi non communican
tur,ſed efficiuntur proprij commiſcentis, propter con-
curſum harum cauſarum. Primò, quia ibi præcedebat
titulus habilis ad tranſlationem dominij ſecundò ſubſe
quebatur bona fides,tertiò commixtio.quartò impoſ-
ſibilis cognitio: vnde nimirum ſi res non communica-
tur,ſed commiſcentis efficitur. Et idem in frumento,ui
no,& oleo,& cęteris. Glo. ſuper verb. alterutro. ibi,
melius. Vos plenius dicite ex mente Doctorum. Nam
f ſiquidem frumentum [f] tuum fuerit commixtum cum
meo voluntate tua tunc efficitur commune, & vnicui-
que noſtrum competit actio cōmuni diuidun.pro par-
te auocanda.l.i.C.communi diuidun. Aut fuit cōmix-
tum contra voluntatem tuam,vt hic. Aut eſt facilis ſe-
paratio frumēti tui à meo & tūc tua grana à te ven-
dicari poterunt.l. ſi frumentum. §. ſed ſi plumbum.ff.
de rei vendicatio. Aut ſeparatio eſt indifficilis, & tunc
iudex arbitrari debet circa duo,hoc eſt,quantitatem &
qualitatem,non autem circa corpora frumenti, ut hic
vt pro modo quantitatis & qualitatis reſtitutio fiat.Il-
lud tamen nunquam iudex ſtatuere debet,vt ſpecies di
g uidantur,[g] quarum diuiſio operatur earum diminutio-
nem.l. vſufructuarium.§.ſi in viuarijs.ff.de vſufr.Et le
gitur ibi per Iac. Butr.qui fuit ad plateam, & acceſſit
ad mulieres,quę habebant corbem ficuum:Iaco.vole-
bat diuidere ficus, illa reſpondit ꝙ ſpecies ficuum non
poterant diuidi: deinde dixit ſocijs, videte ꝙ mulier
iſta ſcit leges, & hoc factum dum legebat Bononię.d.
§.ſi in viuarijs.

ADDITIONES,

a Procedit iſte §. quando ab ignorante materiam eſſe alie-
nam. ſpecies fabricata eſt, vt tunc fiat dominus: ſecus ſi à
ſciente materiam alienam, quia tunc dicitur illius cuius eſt
materia.l.de eo.§.ſi quis.ff.ad exhibend.

b Aduerte, quòd licèt ſpecificans efficiatur dominus mate-
riæ quò ad dominium, tamen poteſt ille cuius erat mate-
ria, agere actione in factum contra ſpecificantem pro ipſa
materia, ut ſic non locupletetur cum aliena iactura, ut
inquit gloſ.nota. in uerbo, ſpecies, in fin.infra quæ com-
muniter tenetur.

c Et hoc caſu vnuſquiſque ad materiam aget pro rata pon
deris,quod in maſſa habetur, licèt tempore actionis non ſit
certa, ſed veniat poſtea in proceſſu certificanda. l. Marcel-
lus.§.Pompo.ff.de rei uendi.

d Not.etiam ex hoc.§. appellatione materiæ non compre-
hendi materiatum, quod ad priſtinam naturam reduci non

poteſt

poteſt l. ſanc. & l. quęſitum. §. illud. ff. de leg. iii. Et ſic uidetur, quòd ſi ſtatutum prohibet portare frumentum, non intelligitur prohibere portare farinam: quia farina non poteſt reduci ad frumentum. Sed contrarium tenuit Bar. in l. quæſitum. § illud licet contra Bar. teneat Albert. de Roſate in ſecunda parte ſtatutorum ſ[illegible]orum de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.

e Not. differentiam inter confuſionem & commixtionem: quia confuſio propriè eſt vbicunque fit tranſitus in aliam ſubſtantiam: ſed vbi ſubſtantia & ſic prima materia nō mutatur, tunc eſt commixtio: licèt pluries vnum aſſumatur pro alio, ut l. Pomponius ſcribit. ff. de rei vend. Adde tamen quòd vbi res commixtæ non poſſunt faciliter ſeparari, tunc talis commixtio habet vim confuſionis, ſecundum Ang. in l. Pompo. §. ſi plurium. ff. de rei vendi.

f Vide de hoc an frumentum excuſſum de ſpicis, efficiatur ſpecificantis, Angel. in l. Pomponius ſcribit. ff. de rei vendi.

g Quid iudex debet ſtatuere ut ſpecies diuidantur vel non &c. vide optimum caſum, in quo ſpecies uenit diuidenda, in l. cum Sticus. in principio. ff. de ſolutionibus. vbi naturalis caſus.

1 ☞ *Nemo cogitur eximere tignū alienū, quod iniūxit ſuis ædibus.*
2 *An ædificiū quod quis fecit in alieno ſolo, cedat ſolo.*
3 *Facilius præſtatur ius excipiendi quàm ius agendi.*
4 *Verbum præteriti temporis eſt abnegatiuum præſentis.*
5 *Datur actio in duplum contra ædificantem in proprio ſolo ex aliena materia.*

5. CVm in ſuo ſolo aliquis. Diuiditur in duas partes. Nam in prima loquitur, quādo quis ex aliena materia ędificauit in ſuo ſolo. in ſecunda loquitur econtrà, cum ex
a ſua materia ędificauit in ſolo alieno. Secunda ibi, ex diuerſo. Aedificiū cedit ſolo: & ideo ſi quis ex aliena materia in ſuo ſolo ædificauerit, efficitur dominus ædificij, quo durante non poterit materia vendicari ab eo qui dominus fuerat materiæ: eo autem deſtructo vendicari poteſt, niſi duplū æſtimationis fuiſſet conſecutus. h. d.

Not. primo, ædificia ſolo cedere. Not. ſecundo,
1 non poſſe quem cogi eximere tignum alienum ædibus ſuis iniunctum. quod prouenit ea ratione, ne ciuitas deformetur ſuis ædificijs: dirupto tamen ædificio vendicari poteſt, quia ceſſat tunc cauſa deformationis verbis. l. cætera. §. 1. de legat. 1. Not. hunc §. uolentem eum qui iniunxit poſſe conueniri in duplum ad æſtimationem, actione de tigno iniuncto. Ratio: nam cum dominus materiæ aggrauetur in hoc, ut ſine facto ſuo priuetur re propria, fuit ei merito in alio ſuccurrendum, vt duplum æſtimationis conſequi poſſit arg. in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de infam. Not. ex ſecunda par-
2 te, quod † ſi quis ex propria materia ædificauerit in ſolo alieno, ſiquidem ſcienter, priuatur dominio materię, vt nec conſtante nec dirupto ędificio vendicari illam poſſit: quia uoluntate propria ad alium tranſlata uidetur: ex quo cum ſcit ædificans cedere ſolo, ſcienter uidetur materiam ſuam condonare uoluiſſe domino ſoli, vt hic. Si vero ędificauerit bona fide, putans ſolum eſſe ſuum, & tunc ſi quidem ſolum poſſidet, dominum petentem ſolum ędificium exceptione repellet, niſi ſoluat ęſtimationem materiæ, & fabrorum impenſam: et hoc quando bona fide ipſe ędificauit. Si uero mala fide ædificaſſet, hac exceptione ſe tueri non poſſet: ſi vero ipſe non poſſideat, non poteſt agere. Et in hoc differt a §. pręcedenti, quia hic ille, qui ædificauit, erat dominus materiæ, ibi vero aliter unde facilius hic dominus materiæ priuatur iure agēdi, quia facto ſuo hoc ius ſibi tollitur ibi autem non facto ſuo, ſed alieno dominium abdicatur, unde conſulitur actione de tigno iniuncto, vt
3 ſupra dixi. Ex quibus elicitur, quòd † facilius præſtatur ius excipiendi quam ius agendi. concord. l. ſi in area. ff. de condictio. inde. & l. i. § proponitur. de ſuperficiebus. Ratio, quia ius excipiendi conceditur ex quadam ęquitate. l. qui æquitate. de excep. do. Cum igitur ęquum ſit vt dominus ſoli non locupletetur cū iactura huius poſſeſſoris, qui bona fide ædificauit, nimirum ſi exceptio cōcedit ut expenſas conſequatur ſed ius agendi conceditur per punctum iuris. l. ij. . deinde ex his. ff. de origi. iur. Vnde cum non ſubſit aliqua materia ex qua cauſari poſſit, ius agendi non præſtatur: quod qualiter intelligatur, infra dicam. Glo. ſuper verbo, ędificauerit. in fin. Colligitur ex gl. quòd quando quis ex aliena materia ædificat ſcienter in ſolo proprio, non efficitur dominus materiæ, imo illa ab eo uendicari poteſt. Sed contra hanc glo. oppo. nam. ad hoc ut rei uendicatio intentari poſſit, requiritur concurſus duarum cauſarum, hoc eſt, dominij ex parte agēns, & poſſeſſionis ex parte cōuenti. l. in rem & l. officium. ff. de rei vendicatione. ſed iſte qui ędificauit, non poſſidet materiam. l. cū qui ędes, ff. de uſucap. ergo materia vendicari non poterit. Præterea licet ædificauerit mala fide non videtur quod materia vēdicari poſſit, ne ciuitas deformetur ædificiis, ut hic. Præterea, nonne ſatis eſt quòd pœna dupli condemnetur per actionem de tigno iniuncto? Solutio. ad primū reſpondetur, quòd non conuenietur rei vendicatione, quaſi poſſideat, ſed quia dolo & mala fide deſiit poſſidere, ita reſpondet Iureconſultus in l. i. §. fin. de tigno. iniūcto. paria enim ſunt poſſidere, uel dolo deſiiſſe poſſidere. l. is qui dolo. ff. de rei vendicatione & regula iuris, parem quo caſu quia non poteſt eximi de ędificio certe iurabitur, ut habetur in d. l. rem. §. ng um. Et per hoc non obſtat ſecundum, quòd urbs non deformabitur. Nō obſtat quod pęna dupli teneatur actione de tigno iniuncto, quia reſpondetur quòd vna actio per aliam tollitur, vt ſtatim videbitur in gloſſ. mag. Glo. ſuper verbo ędificat. in fin. Dicit quod ideo in l. in tantum, ſolum cedit ędificio, quia ędificatum erat in mari, quod quo ad uſum dicitur commune, quo ad dominium dicitur in nullius bonis, vnde occupanti primo conceditur. §. ferę. ſupra eodem. At hic ędificabitur in ſolo quod erat in dominio hominis priuati. Gloſſ. ſuper verbo, deſinit. in fin. Sed dicit quiſpiam. Secundum hoc videtur hęc litera implicare contradictionem, cum dicit, qui dominus fuerat materię non deſinit eſſe dominus. nā
4 illud verbum, fuerat, † eſt verbum pręteriti temporis, quod eſt abnegatiuum pręſentis. l. iij. §. lege Iulia. et ibi glo. in uerb. palam. ff. de teſti. Solu. illud uerum eſt, niſi verba ſequētia ratione contradictionis euitandę aliud inſinuarent, ut hic. Et ſic habetis limitationem ad illam regulam, quod verba pręteriti temporis ſint abnegatiua pręſentis. Glo. ſuper uerb. de tigno. ibi, dixerint.
a Not. ex glo. quod contra bona fide ędificantem [a] in ſo-
b lo proprio [b] de materia aliena, datur actio ad duplum de tigno iniuncto. Sed contra hanc gloſſ. oppo. de l. de eo. in fi. ff. de dona. inter uirum & vxorem, ubi ſolum contra bona fide ędificantem competit ſumptum. Item ſuadetur ratione: nam ſi datur contra bona fide ędificātem, ergo eſt bonę fidei: ſed bona fides non patitur ut bis idem reſtituatur. l. bona fides. ff. depoſi. l. qui bis idē ff. de verbo. obliga. ergo non conuenietur ad duplum. Solu. Ad l. de eo. reſpondetur, quod ideo datur in ſimplum, quia fuit ędificatum cum uoluntate domini materię, tamen uoluntas iure refragante pro nulla habita eſt. Non obſtat d. l. de eo. in fin. de dona. inter uirum & uxorem quod licet ille qui ædificauerit bona fide, tamē ex quo dominus materiæ grauatur in hoc, quia priuatur re ſua ſine facto ſuo, alleuiatè in alio, ut duplicatiuè conſequatur. l. eum qui ff. de iureiur. ... & l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de infam. In ead. gloſſ. ibi, conditione furtiua. not. cōtra ædificantem mala fide de materia aliena dari conditionem furti, etiam cōſtante ędificio.

ficio. Sed contra: nam conſtante ædificio non eſt domi-
nus materiæ ille, qui furatur: patet, quia uendicare non
poteſt, vt æſtimetur, ergo non competit condictio furti
ua, quæ ſolo domino rei datur. l. ſi pro fure. ff. de condi.
fur. Solutio. Dupliciter reſpondetur, Primò, quòd imò
eſt dominus, ut hic: & licèt uendicare non poſsit vt æſti
metur, uendicari tamen poteſt ut in litem iuretur. Vel
aliter: licèt non ſit dominus rei, tamen quia ſine facto
ſuo eſt priuatus dominio, competit & illi condictio fur
tiua. §. ſi tamen. ſuprà eodem & l. adeò. ff. de conduto.
5 furti. Glo. ſuper †. uerb. appellatione. ibi, contrà. pro
quibus facit, quia in campania ceſſat ratio deformandi
vrbem, ergo ceſſabit lex xij. tab. & §. noſter. l. adigere
§. quamuis. ff. de iure patro. nihilominus Doctores ita
pertranſeunt. Glo. ſuper verbo, vendicare, in fin. Ex
hac glo. colligitis notabiliter caſum, in quo melior eſt
conditio doloſi, quàm non doloſi: quia doloſus uti po-
teſt beneficio præſcriptionis, non dolens verò nequa-
quam. Sed hoc nō cōtingit ex dolo aliquo, ſed negligē
tia non petentis. Glo. ſuper verb. non poteſt ibi, ædifi
cauit. & ideo tunc non præiudicatur domino materiæ
quo minùs diruptо ædificio illam uendicare poſsit.

ADDITIONES.

a An autem contra fabrum, uel alium magiſtrum qui fabri
cauit ædificium, uel menſam de re aliena, poſsit agi uide glo.
in d. l. in rem. §. tignum, quod not.

b An autem ædificatum in alieno, quod pendet ſupra meū
nullo iure ſeruitutis, poſsim tollere propria autoritate? dic
quod non. l. quemadmodum. §. ſi proiectum. ff. ad legem.
Aquil. & l. cum claue. ff. de damn. infect. niſi prius denuncie-
tur illi, qui habet proiectum ſupra meum, ut ſuprà in præce-
denti apoſtilla. Et an duæ arbores ſimul iunctæ, cenſeantur
vna arbor, an plures: ut ſic accuſatus quòd inciderit arbo-
rem, debeat condemnari pro duplici arbore an pro vna? Dic,
quòd ſi iunctura eſt ſupra terram, quod dicitur vna; alias ſe-
cus. l. ſi gemina. ff. arborum fur. cæſarum, & ibi vide Bar. no-
tantem ad plures quæſtiones.

1 *Plantata & ſata cedunt.*
2 *Bonum argumentum de bonæ fidei ædificatore, ad eum, qui bona fide plantauit aut ſeminauit.*

§. SI Titius alienam plantam. † Plā
1 tata et
ſata cedunt ſolo, ſi tamen plantata radices
egerint. hoc dicit. Diuiditur in duas par-
tes. Nam in prima loquitur quemadmo-
dum acquiratur dominium per plantationem. In ſe-
cunda tractat, quemadmodum acquiratur per ſemen.
Secunda ibi, qua ratione. Nota primò, ita demum
plantata cedere ſolo, ſi radices egerint: ſi autem radices
non egerint, non cedent ſolo, ſed remanent in dominio
eius cuius antea fuerant. Not. quòd licèt arbor tua
ſit ſita in fundo tuo, ſi tamen radices extulerit in fun-
dum vicini tui, non manet tua: itaque potius conſide-
ratur locus radicum, quàm locus ſtipitis & ramorum,
quia per radices arbor viuificatur. Si autem arbor
quæ eſt in fundo vicino tuo, ita radices peregerit vt
omnibus opus ſit ad viuificationem, tunc arbor illa
communis efficitur. Nota in verſicu. qua ratione.
quod quemadmodum plantata cedunt ſolo, ita &
ſata. Not. quòd licet plantata & ſata cedant ſolo,
tamen ſi dominus ſoli petat ſolum, poteſt repelli ex-
ceptione a bonæ fidei poſſeſſore, quia bona fide ſer-
uit vel plantauit, ut ſoluat impenſam plantæ, ſemi-
2 nis, & laboris. Finaliter not. † bonum eſſe argu-
mentum de bonæ fidei ædificatore, ad eum qui bo-
na fide aut plantat aut ſeminat, quo ad impenſas iure
exceptionis conſequendas. Glo. ſuper uerb. commu-
tatur, in fi. & hæc vltima communiter approbatur, per
l. in rem. §. ſed ſi quęcunque. ff. eod.

1 *Scriptura cedit chartis & membranis.*
2 *Pictura nobiliſsima non cedit tabulæ uiliſsimæ.*

LIteræ. Diuiditur in duas partes. Nā in pri
ma loquit̃ quemadmodū acquirat̃
dominium per ſcripturā. In ſecūda loquitur
quemadmodū acquiratur dominiū p pictu
ra. Secūda ibi ſi quis. Aliena ſcriptura cedit chartæ, ſcili
1 cet tabula cedit ſcripturę. h. d. Not. primò † ſcripturā ce-
dere chartis et mēbranis: ideo dominus chartarum uel
membranarum acquirit dominium per ſcripturam
alienam ipſius ſcripturæ. Si tamen hæc ſcriptura poſsi-
deatur à ſcriptore, dominus chartæ uendicans exceptio
ne repelletur, niſi ſcripturæ impenſam ſoluat, ſi ſcriptor
fuit in bona fide, extimās chartam prius ad ſe pertine
re. Not. in §. ſi quis tabulam cedere picturæ. Not. ra-
2 tione quia † ridiculum uidetur ut pictura nobiliſsimi
pictoris, uiliſsimę cedat tabulę. Ex iſta ratione colligi-
tis, quod ad hoc ut picturę cedat tabula, requiruntur
duo: primo, ꝙ pictura ſit nobiliſsima: tabula uero uiliſ
ſima. Si autem econtrà tabula nobiliſsima, pictura ue-
ro uiliſsima, quia de carbonibus, tunc pictura cedere ta
bulę. Si autem utraque eſſet bonę æſtimationis, reſpice-
retur ualentia utriuſque. l. et ſi nō ſint. §. perueniamus. ff.
de aur. & arg. leg. l. in rem. §. i. ff. de rei uendica. Cui ſen
tentię non obſtat. §. ſi purpuram. ſuprà eod. vbi purpu-
ra res nobiliſsima cedit ueſtimento uili: quia illud ideo
euenit, ꝙ illa purpura erat appoſita ueſtimēto acceſſo
riè. ſed acceſorium principali cedit, & non contra l. qđ
per manus. ff. de iure codicil. l. ſi in emptione de cōtrah.
emp. hic autem pictura nō erat appoſita, vt cederet ta
bulę, ſed pictor appoſuit ut pictura locum principalis
haberet. Vnde ſi quis depingeret nobiliſsimam figurā
ſuper pariete, tunc quia iſta figura pingitur acceſſoriè,
cederet parieti, licet uiliſsimo. Vltimo not. quòd a pi
a ctore[a] poſsidente picturam non poteſt tabula vendica
ri, niſi ſoluatur impenſa picturę. Idem econtra. Gl. ſu
per verb. chartæ. ibi. §. ſed ſi quæcunque. Doctores com
muniter impugnant hanc glo. per iſtum tex. qui ſolum
vult prouideri ſcriptori iure exceptionis, non autem iu
re actionis. & ad idem facit l. qua ratione. §. literæ. ff.
eodem. Non obſtat. d. §. ſed ſi quæcunque. quia lo-
quitur in re ſeparabilia materia; ſed literæ a chartis
ſine lęſione ſeparari non poſſunt, ideo. aliter in illis eſt
ſtatuendum, ut hic. In eadem gloſſ. in fine. Not. ex
glo. & olim hodie ſcripturam cedere chartæ. contra-
rium tenuit in l. in rem. §. 1 ff. de rei vendica. & in l qua
ratione. §. literæ. ff. eo. & illę uidentur communiter ap-
probari. Nam ideo olim ſcripura cedebat chartæ uiliſ-
ſimæ, quia cara ſcripura non habebatur. l. ij. §. omni-
bus de do. in iure rei. Cum ergo cara ſit hæc ſcriptura,
non cedit ſcriptura chartæ, ſed charta ſcripturę. Tamen
opi. glo. videretur in diſputando melior, quia legū cor
rectio eſt euitanda. in l. unica. C. de inof. do. & quia
loquitur hic de literis aureis, quæ non debuerant etiam
tunc emi uiliſsima pecunia. niſi ſaluādo dixerius, ut gl.
reſpondet in l. qua ratione. §. literę, quod raro euenit ut
ex auro literæ conſcribantur, & ideo nō inſpiciendum
l. nā ad ea. ff. de legi. Glo. ſuper uerb. cedere. ibi, de ſcri
ptura. Idē de pictura. In fi gl. ꝙ gl. dixit de colore & at
tramēto, bene loquitur. quod uero dixit de homine uel
uerſo, nō bene, quia nō eſt inquirendū quid ſit depictū,
dūmodo honeſtū, utrūque enim habet exornare mate-
riam, ſed bene eſt inquirendum qualis ſit color.

ADDITIONES.

a Adde ꝙ dominus picturæ bene efficitur dominus tabulæ,
quò ad dñium directum, ſed quò ad vtile dñium tabula re-
manet illius cuius erat primò hinc eſt ꝙ ſibi competit vtilis
actio aduerſus pictorem, vt hic. & contra extraneum poſſeſ-
ſorem præfertur pictor tanquam directò dominus.

1 *Bonæ fidei poſſeſſor conſumptos fructus ſuos facit, extantes reſtituere debet.*
2 *Malæ fidei tenetur ad quoſcunque fructus.*
3 *An mala fides ſuperueniens impediat poſſeſſorem lucrari fructus.*
4 *Bona fides etiam ſine titulo ſufficit ad lucrandos fructus.*
5 *Qualiter poſſeſſor fructus ſuos faciat, eoſque lucretur.*
6 *Quadruplex conſtituitur differentia inter uſufructuarium & bonæ fidei poſſeſſorem.*

5. SI quis à non domino. † Bonæ fidei
1 poſſeſſor cũ
titu. fructus conſumptos facit ſuos, reſtan
tes verò reſtituere tenetur: malæ fidei au-
tem poſſeſſor & de extantibus, & de con
ſumptis conueniri poteſt. h. d. No. primò, bonæ fidei
poſſeſſorem, iuſto titulo concurrente, facere fructus cõ
ſumptos ſuos. extantes vero reſtituere teneri, idque ra-
tione naturali prouenit: quia æquum videtur q ex quo
bona habet fidem, & iuſtum titulum, laborauitq; in
cultura, & cura quòd commodum ex fructu perci-
piat. qua ratione videtur aliud eſſe in fructibus natura
libus: quia hæc litera de induſtrialibus ſolum loqui vi
2 detur, vt dicam cum glo. Secundò not. † malæ fidei
poſſeſſorem teneri ad omnes fructus, ſiue extent, ſiue
conſumpti fuerint, concor. l. certum. C. de rei vendica-
tione. Not. in §. his vero. fructus non pertinere ad
vſufructuarium, neque colonum, niſi ab ipſis percipian-
tur. Not. vſufructum ad hæredem non tranſmitti, de
quo videbitis in §. finitur. infra de vſufr. Not. in §. pe
cudum. quæ dicantur in fructu pecudum: quæ patent
ex litera. Not. in §. partus. partum ancillæ non dici in
fructu. not. rationem, de qua in text. Not. in §. ſed ſi
gregis. vſufructuarium gregis vel vineæ teneri ſupple
re capita defecta gregis, ac etiam defectas arbores &
plãtas vinearum. Glo. ſuper verb. bona fide. in fin.
3 Not. †. ſufficere bonam fidem initio fuiſſe. vt bonæ fidei
poſſeſſor fructus lucretur, nec malam fidem ſuperue-
nientem vllo pacto nocere. Sed contra hoc opp. de l.
certum. C. de rei uendic. ubi mala fides ſuperueniẽs im
pedit poſſeſſorem fructus lucrari. Solu. dicunt Docto.
quod ibi mala fides ſuperuenit facto domini, qui litem
fuit cum poſſeſſore conteſtatus: vnde ſuperuenientia
malæ fidei prodeſt domino. hic autem loquitur quan-
do mala fides peruenit aliunde quàm ex facto domini.
Ratio differẽtiæ, quia primo caſu eſt acquiſitum ius do
mino facto ſuo, vnde ſibi auferri non debet, vt not. gl.
in l. i. C. ſi aduer. vend. & facit quod not. in l. ſi quid bel
lo. §. i. ff. de captiuis. Gloſ. ſuper verb. iuſta. in fin. Ex
4 hac glo. colligitur ſingulariter, q † bona fides poſſeſſo
ris etiam ſine ti. operatur lucrum fructuum. Sed dices
tu quomodo poteſt in poſſeſſore cadere bona fides, ni-
ſi titulus interueniat, cũ ſcire debeat vnuſquiſque, quod
ſuum non eſt, ad alium pertinere. l. fin. C. vnde vi. Re-
ſpondent Doctores id quod gl. hic dicit, ſufficere bonã
fidem, intellige ſine titulo vero, requiritur tamen titu-
lus putatiuus ex iuſta cauſa cauſatus, ut quia reperi
ego hæres ſcriptus fundũ vel aliã rẽ in hæreditate, quã
putabam ad teſtatorem meum pertinere: ex hoc cauſa
tur titulus pro hærede putatiuus, qui producitur ex pro
babili cauſa, regula iuris, qui in alterius, facitque quæ ha
bentur in l. Celſus. de vſucap. Glo. ſuper verb. coge-
tur. ibi, ſed & partus. hoc operatur odium illius, qui in-
b tulit metum vel vim. In ea. gl. quemadmodum. hoc
operatur contumacia illius, qui emit rem prohibitam à
lege. In ea. glo. ibi. l. i. hoc procedit, quia ille emit cir-
cunſcipta ſolenitate iuris. In ea glo. in fin. ſi quæra-
5 tur igitur, † qualiter poſſeſſor fructus ſuos faciat & lu
cretur: aut loquimur in bonæ fidei poſſeſſore, aut lo-
quimur in malæ fidei poſſeſſore. Priore caſu aut lo-
quimur de fructibus naturalibus & tunc eos nullo mo
a do lucratur, quia nulla eius opera nulla induſtria [a] in-
teruenit l. fructus. ff. de vſur. Aut loquimur in fructi-
bus induſtrialibus: & tunc ſi quidem habet titulum ve
rum vel putatiuum & bonam fidem a tempore cõtra
ctus, ipſe lucratur fructus. l. qui ſcit. §. fin. ff. de vſur. &
mala fides ſuperueniens non præiudicat, niſi ſuperue-
niat facto domini rei. l. certum. C. de rei vendi. Si verò
ne. habeat titulum verum nec putatiuum, nullo mo-
do lucratur, vt hoc. §. qui exigit duo, bonam fidem ſci-
licet & iuſtum titulum. Si vero loquimur in malæ fidei
poſſeſſore, tunc ſiquidem habeat titulũ, tenetur de ex-
tantibus & perceptis: à percipiẽdis vero liberatur, pro
b pter iuſtũ titulum. Fallit in quatuor [b] caſibus, qui ſunt
in glo & ex legibus in ea allegatis. Si vero non habeat
titulum, tenetur de preceptis, cõſumptis vel extãtibus,
& de percipiendis. l. ſi nauis. §. fin. ff. de rei vendi. Sed po
ne, Tu emiſti à me bona fide vineam maturam, quæ
erat Titij, tu precepiſti vuas, Titius petit à te vineam
cũ fructibus, an lucreris hos fructus? Videtur quòd ſic,
quia ſunt induſtriales. In contrarium puto veritatem,
quia tu non percepiſti cura & induſtria illius, qui labo
rauit, & propterea illæ vuæ & illa blada quæ erant in
fundo tempore venditionis, appellantur pars fundi. l.
fructus pendentes, de rei vendicatione: ergo dominus
vendicare poterit tanquam fundi partem. Simile vide
mus, quòd partus mulieris antequam edatur, portio vi
ſcerum matris appellatur. l. i. §. ex reſcripto. de vent. in-
ſpi. Et per hoc patet reſponſum ad hunc text. quia lo-
quitur de fructibus induſtrialibus, qui cura & cultura
bonæ fidei poſſeſſoris percipiuntur. Glo. ſuper verb.
ipſę. ibi, ſui. Hoc verum limitate, niſi alius percepiſſet
nomine vſufructuarij: quia tunc vſufructuarius perci-
pere diceretur. arg. in l. ita autem. §. geſſiſſe. de admin.
tut. & ita voluit glo. in d. l. qui ſcit. §. præterea. In ea.
gloſſ. in fin. vtraque expoſitio eſt bona in ſe, ſed ultima
magis conuenit literæ. Glo. ſuper verb. percepit. ibi,
in horreo Idem & ſi non in horreo eſſent repoſiti, ſed
c tamen eſſent plenè [c] percepit, vt quia frumentum eſſet
excuſſum à ſpica ſua. d. l. ſi vſufructuarius. allegata in
6 glo. In ead. glo. in fi. not. † quadruplicem differẽtiam
inter vſufructuarium & bonæ fidei poſſeſſorem. Pri-
ma, quia vſufructuarius facit fructus ſuos. ſi ipſe perce
pit vel alius eius nomine: bonæ fidei vero poſſeſſor fa
cit fructus ſuos à quocunque percepti fuerint, etiam ſi
non eius nomine. Itẽ uſufructuarius facit fructus ſuos
ſi ad plenum percepit, at bonæ fidei poſſeſſor facit fru
ctus ſuos ſtatim atque a ſolo ſeparati ſunt. Item uſufru
ctuarius facit fructus ſuos & naturales & induſtriales,
bonæ fidei uero poſſeſſor ſolum induſtriales. Item uſu-
fructuarius non tranſmittit ius utendi & fruendi ad
hæredẽ, bonæ fidei uerò, poſſeſſor ſic, ut habetis in gl.
Glo. ſuper uerb. gregis. in fi. Not. decem oues, & quin
que ſeu quatuor porcos cõſtituere gregem, plus igitur
ualet unus porcus quàm duæ oues. Decem autem ho-
mines cõſtituunt populum. x. q. iij. c. unio. tres uero cõ
ſtituunt collegium. l. Neratius. ff. de uerb. ſignifica. Si
tamen duo moriantur, in uno conſeruatur ius collegij.
l. ſicut. §. ſi. ff. quod cuiuſque uniuer. duo conſtituũt cõ-
gregationem. c. i. extra de electio. duo conſtituunt rixã,
decem uerò turbam. l. prætor. §. i. ff. vi bono. rapt. de
quibus eſt gloſſ. ordinaria in d. c. i. extra de electione.
Glo. ſuper uerb. ex fœtu, in fin. Hæc glo. cõmuniter ap-
probatur, vt non ſolum ex fœtu aliarum ſuppleat capi-
ta, ſed ẽt opus habeat aliunde quærere & ſupplere.

ADDITIONES.

a Iacob. tamen de Are. quem ſequutus eſt Oldrad. in l. bo
næ fidei, tenuit quòd in fructibus naturalibus ſit diſtinguen
dum. Aut bonæ fidei poſſeſſor habet titulum, & facit etiam
naturales ſuos non ratione ſeminis, ſed ratione poſſeſſio-
nis

nis arg. in l. qui ſcit. §. in alieno. de vſuris. & ita intelligitur l. bonæ fidei. alias ſi non habet titulum, vel habet non verum, tunc non facit ſuos: ita intelligitur l. fructus. vide Bar. in d. l. ex diuerſo. de rei uendi.

b Vos non poteſtis reddere rationem comprehendentem omnes prædictos caſus, quàm quòd in illis quatuor caſibus poſſeſſor malæ fidei cum titulo, tenetur ad fructus percipiẽdos: quia ille titulus reducitur ad non titulum, & perinde eſt ac ſi nullus eſſet titulus, argu. notatorum in l. nec vllam. ff. de pet. hæredi.

c An vſufructuarius, faciat fructus ſuos antequam eos horreo recondat, vide in l. ex diuerſo. ff. de rei ven. per Ang. Quid de colono quando faciat fructus ſuos, vide Bar. & Ange. in l. ſi apes. ff. de fur.

1 *Theſaurus inuentus in proprio fundo eſt inuentoris, ſed in alieno fundo eſt inuentoris pro parte.*
2 *Si emphyteota vel feudatarius inuenerunt theſaurum in fundo emphyteoticario vel vaſallitico, cuius ſit.*
3 *An theſaurus ſola inuentione ſine apprehenſione quæratur inuẽtori.*

§. 1 a THeſauros. † Si quis in loco ſuo data opera vel fortuito theſaurum inuenerit, totum [a] ſuum facit. Idem ſi fortuito inuenerit in loco ſacro vel religioſo. Si autem in loco alieno publico vel priuato fortuito inuenerit, dimidiam partem lucri facit, aliam dimidiam reſtituit domino ſoli. hoc dicit. Not. quòd ſi quis inue-
b nerit theſaurum [b] in loco proprio, ſiue data opera, ſiue fortuito illius theſauri dominus efficitur: & hoc ſuadente quadam naturali æquitate. Nam ex quo theſaurus in nullius bonis erat, ex æquitate iuris gentium inuenienti erat concedendus. §. nullius. ſupra eod. Secundo not. quòd ſi theſaurus fuerit in loco religioſo vel ſacro caſu fortuito, non data opera, efficitur inſolidũ inuentoris. Item not. quod ſi inuenerit in loco alieno publico vel priuato non data opera, ſed fortuito, dimidium lucrifacit, alteram domino ſoli reſtituit. Gloſſ.
a ſuper verb. in ſuo. ibi, licet Plac. Not. ex gl. quod † ſi emphyteota vel feudatarius inuenerit theſaurum in fundo emphyteoticario vel vaſallitico, quod totum ſibi lucrum facit. licet Placent. dixerit ſolum pro dimidia: nã emphyteota & feudatarius appellãtur vſufructuarij. c. i. §. in primis. quibus modis feu. amit. in vſib. feud. Sed ad vſufructuarium non pertinet theſaurus inuentus iure vſufructuarij. l. diuortio. §. ſi fundum. ff. ſolu. matrimo. ergo nec ad vaſallum vel emphyteotam: ſed ſolum iure inuentoris dimidia eis tribuetur. Præterea hæc litera loquitur de eo, qui inuenit in fundo ſuo iure directi dominij. argu. in l. i. §. qui in perpetuum. ff. ſi ager vectigalis petatur, nihilominus domini Docto. pertranſeunt cum gloſſa iſta, freti per l.
c ſciendum. §. i. ff. qui ſatiſdare cogantur. [c] Ad argumentum reſpondent, quòd emphyteota & feudatarius bene dicuntur vſufructuarij. quia habent ius in re: ſed quòd tale ius dominium appellatur, cuius ratione theſaurus in eo inuentus illis appropriatur. Nõ obſtat hęc litera, quę loquitur de loco ſuo: quia ſatis appellatur ſuus, ex quo vtile dñiũ habet in illo. Ex quibus inferũt Doctores quod ſi dominus inuenerit theſaurum in fundo emphytheoticario, vel in fundo vaſallitico, dimidiam lucrifacit, altera dimidia ad vaſallũ vel emphyteotam deuoluẽ. Secundo inferunt, quod ſi extraneus in fundo tali inuenerit theſaurũ, illũ partietur cũ uaſallo vel cũ emphyteota, nõ autẽ cum dño fundi directo: quia quando habens directum dominium cõcurrit cũ habente utile habens utile eſt præferendus. l. i. in cauſæ. §. fi. ff. de procuratoribus. In eadẽ gl. in fi. & de hoc eſt caſus ad literã in l. unica. C. de theſauris.

Gloſſ. ſuper verbo religioſo. in fin. Hec vltima approbatur cõmuniter: diuus enim Adrianus cõſiderauit hic naturalem ęquitatem, quę ita ſe habet, quod ex quo in nullius bonis erat, inuentori concedatur. §. ferę ſupra eod. quia theſaurus inuentus in loco ſacro uel religioſo, dicitur inuentus in loco qui de iure gentiũ dicitur in nullius bonis. §. nullius. ſupra eod. ſed ſecundum iuris rigorem loca ſacra & religioſa dicuntur Cæſaris vel reipub. & ideo ibi ſtatuitur vt dimidia Cęſari vel reipub. reſtituatur. Sed cum hodie loca ſacra uel religioſa nõ dicantur reipub. ſed in dominio ſuperioris eccleſiæ, c. i. de ſenten. & re iudicata lib. vi. ideo dicunt Doctores dimidiam prælato, & dimidiam inuentori eſſe tribuendam.

3 Finaliter, quęritur: Pone † ꝙ quis inuenerit theſaurũ
d in alio loco, non tamen illum apprehendat [d], an ſtatim & poſſeſſio & dominium inuentori acquiratur? Glo. in l. vnica. C. de theſauri. dixit ex ſola inuentione, nulla ſecuta apprehenſione, acquiri. Idem tenuit glo. in l. nunquam. §. theſaurus. ff. de acquirendo rerum dominio. Idem tenuit in §. item lapilli. ſupra eodem tit. pro qua allegatur hic §. qui ſolum de inuentione mentionem facit. Sed in contrarium allegatur l. iij. §. Neratius. ff. de acquiren. poſſeſſione. Item, quia ſolus aſpectus oculorum non operatur tranſlationem dominij vel poſſeſſionis, vbi nullus titulus habilis ad tranſlationem dominij præceſſerit. l. iij. §. ſi iuſſerim. de acquir. poſſeſſione. Sed hic nullus titulus præcedit, ergo ſolo aſpectu dominium non acquiritur nec poſſeſſio. Item pro hac ſententia allegatur, quia dominium lapillorum & gemmarum ſola inuentione non acquiritur. §. itẽ lapilli. vbi glo. ſupra eodem. ergo nec dominium theſauri. Præterea licet lex vtatur uerbo, inuenerit, debet tamẽ ſubaudiri, & apprehẽderit, ſiue occupauerit. l. ſi Barſatoram. C. de fideiuſſoribus. Vos tenete communem ſententiã, ꝙ ſola inuentione theſauri, nulla apprehenſione ſubſecuta, dominium acquiratur. ac etiam poſſeſſio. Nõ obſtat. l. iij. §. Neratius, quia ibi non interuenerat aſpectus oculorũ, ſed ſolũ ſcientia exiſtentię theſauri. Nec obſt. ꝙ ibi litera requirat amotionem theſauri, quia ſub auditur, vel æquipollens, id eſt, oculorum aſpectus. probatur ead. l. iij. in prin. iuncta l. i. §. ſi iuſſerim. eod. tit. facit quod not. in l. ob æs. C. de prædi. min. Non obſt. ſecũdum arg. ꝙ non præcedat titulus: quia reſpondetur, ꝙ tantum operatur inuentio & aſpectus oculorum rei quæ in nullius bonis erat, quantum operatur aſpectus oculorum rei alienæ cum titu. præcedenti, vt not. in d. l. i. §. ſi iuſſerim. & in d. l. iij. §. i. Ratio, quia quando res eſt in nullius bonis cauſatur ſaltem titulus pro ſuo. Nõ obſtat ꝙ gemme & lapilli ſola inuentione non acquirantur: quia reſpondetur, ſpeciale eſſe in theſauro: quia cum domino fundi dimidiam reſtituat contra æquitatem iuris gentium, quæ dictat, ꝙ ex quo theſaurus erat in nullius bonis, conceditur occupanti. §. f. ſupra eod. ergo in alio alleuiatur. vt ſola inuentione ſibi dominiũ acquiratur & poſſeſſio. arg. in l. cum qui de iureiuran. Sed hæc ratio non eſſet bona, quia non generalis: non enim haberet locũ eo caſu quo theſaurus in fundo proprio inuentus eſſet, cum tunc inſolidum ſuum faciat: vnde ego reſpondeo, ꝙ etiam dominium lapillorum & gemmarum ſola inuentione acquiritur, & hoc ſentit ille §. item lapilli. Non obſtat l. ſi Barſatoram. quia loquitur in caſu quo quis promiſit latronem inuenire, vt in manibus iudicis captus poneretur. Ideoque ſi ſtatutum dixerit, ſi quis inuenerit latronem, lucretur tantum: an habeat locum in eo qui ſolum inueniat, ſed non apprehendat? Non determino, ſed dicatis vt ibi.

ADDITIONES.

a Adde quòd eſt verum ſi caſu fortuito hoc contingat, ſecus ſi data opera perquirit, quia eſt totus domini. l. i. C. de theſauris. adde ad hoc glo. x. q. ii. c. ſi quid inueniſti.
b Not. quid ſit theſaurus, quia eſt pecunia abſcondita ab ignoris dominis vetuſtioris tempore, cuius depoſitio pe-

cuniæ

eunit memoria non extat. Vnde ſi quis abſcondiſſet cauſa
lucri uel cuſtodiæ, non propriè dicitur theſaurus, nec repe-
riens facit ſuum, ut ff. ad exh. ben. l. theſaurus. & l. item La-
beo. ff. famil. erciſ. Idem ſi inueniſſet pecuniam in ſacculo po
ſitam in feneſtra domus uenditæ, quia remanet uenditoris,
vt l. final. ff. de rei vendi.
c Et pro opinione iſtius gloſ. facit ratio talis: nam theſau-
rus beneficium fortunæ eſt, vt ff. de acquit. rer. do. l. ſi is qui.
§. i. Sed habeo quòd ad emphyteotam damnũ fortunæ ſpe-
ctat. ut l. i. C. de iure emphy. ergo etiam & commodum. ar-
gu. l. ſecundum naturam. ff. de reg. iur. & l. eum qui. ff. de iu-
reiur. item facit pro hoc text. ille qui dicit, ſi quis in ſuo etc.
quia emphyteota poteſt dicere talem fundum emphyteoti-
cum eſſe ſuum, ergo etc. vt eſt text. in l. ſi. C. de fundis pat.
& in l. poſſeſſore. in ſi.
d Quis præfetatur, an apprehendens theſaurum repertum
in aliquo loco, an uero prius inueniens ſed non apprehen-
dens, uide ubi aliud habetur in ſimili, in § item lapilli.

1 *Traditio facta à domino, dominium transfert. quod quomodo pro-
cedat, vide.*
2 *An probetur traditio ſi in inſtrumento dicatur, tradidit.*

§. Et traditionem. Traditio facta
à domino uel
ab alio, eius uoluntate, titulo habili
præcedẽte, operatur in accipientẽ do-
minij trãslationẽ. h. d. Not. primò,
1 † traditionem [a] rei à domino factã,
a dominium transferre in accipientẽ:
quod uerum intelligitur in dño, qui habeat liberam admi-
niſtrationem bonorum ſuorum: ſecus ſi non haberet,
quia furioſus, pupillus, uel mente captus. l. pupillus. de
aut. tut. Idẽ ſi nõ tradatur a dño, ſed ab alio, eius nomi-
ne & uoluntate, ut infra eo. uerſi. nihil. Itẽ hoc uerum li-
mitate, ſi fiat ex cauſa habili ad trãſlationem dominij,
alioquin nuda traditio nõ operaretur dominij translatio
nem. §. ſi quidem. infra eo. l. nunquam nuda. ff. eo. No.
nullam eſſe differentiã inter Italica prędia & prouincia
lia: quod uerum intelligite quod ad dominij translationẽ ſe-
cus quo ad tributa ſoluenda. l. de his. C. de epiſco. & cle.
Glo. ſuper uerb. transferuntur. in ſi. No. glo. quod quo ad
dñij translationẽ ſufficit traditio & non uacuæ poſſeſſio
nis. & hęc cõiter approbatur. Sed contra eã fortiter opp.
de l. ij. §. t. cũ ibi no. de acqui. rer. do. & de l. i. §. i. de act.
emp. ubi opus eſt uacuã poſſeſſionẽ tradi. ſolu. dicunt
Doct. quod illud eſt ſpeciale in uenditore, qui teneẽ uacuã
b [b] poſſeſſionẽ rei uenditę emptori tradere. Nam cũ em-
ptor habeat titulum oneroſum, quia grauaẽ in ſolutio-
ne pretij, debet ſibi ex alio prouideri, ut uacua poſſeſſio
rei uenditę tribuaẽ. l. eum qui. ff. de iure. Sed pone quod uẽ-
ditor, uel alius qui promiſit tradere, tradat poſſeſſionẽ,
quæ debet ſeruitutẽ, an intelligatur ſatisfeciſſe promiſ-
ſioni: dicite quod ſic, per tex. l. quod ad ſeruitutes. ff. de euict.
Secus ſi dixiſſet quod promiſsit tradere uacuam, liberã,
& expeditam: tunc enim nõ dicitur promiſsioni ſatisfa
ctum, ſi ſeruitutem debeat. d. l. quod ad ſeruitutes. & ita cõ
a muniter no. in inſtrumẽtis. Sed pone quod † in inſtrumento
reperiatur ſcriptum, qualiter talis uendidit & tradidit
talem rem Titio, an erit probata traditio? Glo. in l. ij. C.
de ac. poſſ. uiſa eſt tenere quòd ſic. Bar. & communiter
Doctores contra, per l. predia. ff. de acqui. poſ. Mouetur
ratione: nam traditio eſt facti. l. conſi. in ſi. de curat. fur.
ergo uerba non ſufficiunt. l. ſi procuratorem. §. i. ff. man.
Præterea notarius eſt tanquã teſtis. l. Domitius. Labeo.
ff. de teſta. qualiter igitur poteſt teſtificari de traditione
rei quando non uidit? Contra l. teſtiũ. in ſi. de teſti. Sal-
uat tamen Bar. glo. duplici caſu. Primo, quando contra
hentes & notarius erant in præſentia rei, quæ tradeba-
tur: item quando res tradita erat mobilis. & pro hoc fa-
cit quod habetur in l. ſciendum. ff. de uerb. obli. & in l. i.
C. de fide inſtru. lib. x. Sed ſi res tradatur a non domino

quem tamen recipiẽs putabat eſſe dominum, nunquid
transferatur dominium? Dicit quòd nõ: ſed bene trãſ-
fertur conditio uſucapiendi. l. traditionem. ff. de publi. l.
clauibus. ff. de contrahen. emp.

ADDITIONES.

a Adde etiam, hoc eſſe uerum quando illa traditio præce-
dit conſenſum. l. per procuratorem. C. de procur. Item hoc
uerum ubi in tali traditione non eſt neceſſaria ſcriptura, vt
in hac gloſſ. ſi. & l. i. §. prædia. ff. de ſuffrag. Item hoc uerum
vbi re tradita quis nihil tenetur ſoluere ubi autem tenetur
ſoluere, tunc non transfertur niſi facta ſolutione, uel habita
fide. §. uenditæ. infra eod. Item hoc uerum in re mobili, ſed
in re immobili requiritur quòd quis inducatur in l. ſi fun-
do ff. de fund.
b Quid operentur hæc uerba, uacuam, liberam, & expeditã,
uide per Bart. in l. uitium. §. fundo. ff. de leg. ii. & per gloſſ. &
Doct. in l. cum res. C. de probat. & aliud in §. quod autem,
infrà de uſucap. & per Barto. in l. ſi emptione. uide in ſimili
per gloſſ. in l non ſolum. §. ſi ſtatus. ff. de procu. & ibi Bal. ui-
delicet quando quis promiſit deſignare.

1 *Venditor non tenetur dominium rei uenditæ in emptorem trãſ-
ferre. Emptor uerò tenetur pretium uenditoris facere.*
2 *Venditor generis tenetur in emptorem dominium transferre.*
3 *Vendere rem alienam quis poteſt, ſed non pignorare.*
4 *Non ualet contractus uenditionis, quando uenditor promittit de do-
minio rei transferendo in emptorem.*
5 *Paria ſunt, quantum ad translationem dominij, pretium ſoluere, uel
uenditorem emptoris fidem ſequi.*
6 *Qui per alium facit, per ſe feciſſe uidetur.*
7 *Venditor iure pignoris poteſt ſibi retinere rem uenditam, donec ſol-
uatur pretium.*
8 *Re uendita & tradita, in dubio præſumitur uenditorem ſequutum
fuiſſe fidem emptoris.*
9 *Qui poſſit habere fidem de pretio.*
10 *An ille qui per alium facit, propriè per ſe facere dicatur.*

§. Venditæ. Re uendita & tradita, do
minium in emptorem nõ
transfertur, niſi pretium fuerit ſolu-
tũ, uel aliter pro eo ſatiſfactum, uel
uenditor emptoris fidem ſequutus
fuerit. h. d. No. primò, re uendita &
a tradita [a] quòd ſoluto pretio uel ali
ter ſatiſfacto, dominiũ ipſius rei transfertur in empto-
rem, quod uerũ intelligite, ſi uenditor erat dñs: alioquin do
miniũ nõ transfertur, ſed conditio uſucapiendi. d. l. claui
1 bus. ff. de contrahen. emp. † Non enim tenetur uẽditor,
rei uẽditę dominiũ in emptorẽ transferre, licet cõtra em
ptor teneatur in uenditorem pretij dominium transfer-
re. l. ex empto. in princip. de act. emp. Ratio differentiæ,
quia uenditor eſt obligatus in ſpecie tradenda, emptor
uero eſt obligatus in genere. itaque habet latas habe-
nas perquirendi pecuniam, cuius dominium transferre
poſsit. unde ipſi uẽditori magis ſuccuritur, ut dominiũ
rei uenditæ transferre non teneatur. argumen optimum
in l. qui decem. §. qui hominem. ff. de ſolut. iũcta l. ſtatu
liberum. §. illum. ff. de ſtatu. libe. & eſt glo ord. in d. l. ex
2 empto. Ex qua infert Bartol. quod † ſi quis uenderet in
genere, puta decem corbes frumenti uel metretas uini,
quod tunc teneretur dominium transferre, nec nuda
traditione liberaretur. allegat l. ſi ſterilis. §. cum per uẽ-
ditorem. in uerb. datum. & uer. dari. de act. empt. Cum
igitur uenditor liberetur ſola traditione rei, inſurgit
3 quòd † non ſolum quis rem propriam, ſed & alienam
uendere poteſt, non tamen in præiudicium domini, ſed
in præiudicium ipſius uenditoris. l. rem alienam. de con
trahen. emp. Pignorare autem rem alienam nemo po-
teſt. l. aliena res. ff. de pigno. actio. Ratio differentiæ:
nam in re pignori data, ius conſtituitur creditori per de
bitorẽ. l. i. de pig. act. unde cum debitor in re aliena nul-

lum ius habet,pignorare illam non poteſt:ſed in re quę
uenditur, de neceſsitate ius emptori non conſtituitur,
imò uenditor ſola traditione liberatur.d.l.ex empto.ff.
de actio. empt. vnde nimirum ſi res aliena poteſt uen-
di, ut eſt glo.in l.rem alienam.de contrahen.emp. Ad-
4 dite prędictis,quòd† ſi quis uenderet rem ea lege,quod
teneretur in emptorem transferre dominium, talis con
tractus venditionis eſſet nullus, ſed ut contractus inno
minatus teneret.tex.eſt ſing.in l.fi.ff.de condi.ob cauſ.
Eodem modo ſi uenderet ut non teneretur transferre
dominium, contractus emptionis & uenditionis an-
nullaretur. Debet igitur ſimpliciter agi,ut res uendita
tradatur.de dominio transferendo uel non transferen-
do nihil dicatur, text.eſt ſin.in l.cum manu ſata.§.fi.ff.
de contrah.empt. Item not.paria eſſe, pretium ſolui,
uel aliter ſatisfieri:qđ uerum eſt ſi creditor hoc patitur,
eo autē inuito aliud pro alio ſolui nō poteſt.l.ij.ff.ſi cer.
5 pet.† No.paria eſſe pretium b ſolui, uel uenditorem
b emptoris fidem ſequi, ut in eum dominium transfera-
tur.concord.l.quod uendidi.ff.de contrahen.emptio.
Nota in eodem uerſicu. nihil referre an quis rem ſuam
tradat, an uero alius eius nomine & uoluntate: quia
6 † qui per alium facit; ipſe feciſſe uidetur.l.ita autem.§.
geſsiſſe.ff.de admi. tut. Vltimò not.negotiorum ge-
ſtorem cum libera poſſe rem domini uendere,& uen-
c ditam tradere. Gloſſ.ſuper uerb. ius in fin. c Nota.
7 † uenditorem rem uēditam iure pignoris retinere poſ-
ſe quoad ſibi pretium ſoluatur. vel aliter ſatisfiat. Sed
contra: nam pignus & dominium concurrere nō poſ-
ſunt.l. nec pignus.ff. de regu.iur. qualiter igitur poterit
uenditor iure pignoris rem ſuam retinere.Solu.nō eſt
propriè pignus,ſed quaſi pignus. & ita loquitur §.offer
re.in gloſſ.allegatus. Vel aliter: Pignus & dominium
concurrere non poſſunt, quādo tale dominium eſt im-
mutabile & irreuocabile.d.l. nec pignus. at quādo do-
minium eſt commutabile & reuocabile, ut eſt in caſu
noſtro, quia res uendita per emptorem à uenditore re
uocari poteſt ſoluto pretio, tunc pignus & dominium
bene concurrunt.l.ex ſextante.§.Iannus.ff.de excep.rei
iud. Gloſ.ſuper uerbo,lex in fi.Sentit hæc gloſſ.ꝙ do-
minium rei uenditę & traditę pretio ſoluto,transfertur
in emptorem de iure ciuili. Sed glo.iſta intellecta ma-
lè loquitur,quia imo transfertur de iure gentium,cum
a iure gen. a traditio interueniat.l. traditionibus. C. de
pac.Item quia tractatur ſolummodo de modis acquirē
di dominia de iure gentium. Vnde ad iſtū text.reſpō-
det Bald.quòd transfertur dominium de iure gentium
inuētione, ſed de iure ciuili approbatione,quod appro
bauit contractum uenditionis,& dedit formam,quòd
traditione rei uenditę dominium non transferatur,niſi
pretium ſolutum fuerit uel aliter ſatisfactum.Et hoc eſt
quod uoluit hęc litera,cum dixit, hoc caueri.l. xij.tabu.
id eſt,iuris gentium inuentione, ſed iuris ciuilis appro-
batione & formatione. Glo.ſuper uerb.emptoris.ibi
ponere.Not.hanc.glo.cui concor.glo.in l.quod uendi-
di.de contrahen.emptio. & in l. procuratoris.§.pen.de
trib.& communiter hęc glo.approbatur.facit.l. ſolutio
nem.C.de euict. Suadetur ratione, quia licuit emptori
purgare moram poſt terminum.c.potuit. c.propter ſte
rilitatem.extra de loca.l.& ſi poſt tres.ff.ſi quis cau.l.ſi
ita quis.§. Se ia.ff.de uerborum obligat. Amplius, ſi iu
raſſet ſoluere pretium ad terminum,ſi ſoluat elapſo ter
mino, euitat pœnam periurij.allego glo.ſingularem in
c.apud miſericordem.xxxij.q.i.Si enim admittitur pur
gatio morę in euitanda pœna ſtatura à lege uel ab ho-
mine priuato,multo magis à Deo euitabitur, cum mi-
tiori modo cum Deo agitur.arg.in l.Celſus.ff. de rece.
8 arb. In eadem gloſſ. in fi.no. ex gloſ. † re uendita &
tradita, in dubio præſumi uenditorem ſecutum fuiſſe
emptoris fidē,idem tenuit glo.in l. procurator,§.pe.de

tribu.& communiter approbatur. Non obſtat.§.ſed ſi
dedi.de contrahen.emptio. & §.noſter Nam ſi quæra-
9 tur, an † quis poſsit habere fidem de pretio d , hoc eſt,
d dare terminum ad ſoluendum emptori: dicite,quod ſi
quidem eſt dominus rei qui uendit, tunc res eſt clara,
quia poteſt,in re enim ſua eſt moderator & arbiter.l.in
re mandata.C. manda. Aut eſt procurator qui uendit
& tunc aut eſt procurator omnium bonorū cum libe-
e ra,& poteſt, vt hic. Aut eſt procurator e ſpecialis ad uē
dendum,aut eſt procurator conſtitutus à fiſco,& tunc
non poteſt habere fidem de pretio,imo uendere debet
præſenti pecunia.l.ſi procur.in fi.ff. de iur. fiſ. Aut eſt
procurator conſtitutus, à priuato, ut hic: aut habet mā
datum uendendi pretio limitato, & tunc ſi uendat illo
pretio,non poteſt ſequi fidem emptoris: ratio,quia di-
ceretur uendere minori pretio & tempore & ſic cōtra
formam mandati.§.plus infra de actio .iuncta l.diligē
ter.ff.man.Aut non habet limitatum pretium quo uen
dat,& tunc poteſt ſequi fidem.l.qui Romę.§.Callima-
chus.ff.de uer.ob. Fallit iſto caſu quando haberem mā
datum illud pretium conuertendi ad aliquam cauſam,
quæ indigeret pręſenti ſolutione.l.a diuo. Pio.§.ſi ſuper
rebus.ff.de re iud.Dixit tamen ſingulariter Bar.ꝙ ſi in
inſtrumento reperiretur qualiter procurator meus cō
feſſus fuit habuiſſe & recepiſſe pretium,hæc confeſsio
mihi non pręiudicat,neque emptorem a me liberat:ni-
ſi in inſtrumento dicèretur,fuit confeſſus habuiſſe & re
cepiſſe pretium in pręſentia mei notarij et numeratum.
Ratio,quia talis confeſsio ubi de numeratione non ap-
paret,ſapit materiā donationis.alleg.tex.in l.i.§.ſi mu-
tuam.verſi.plane.ff. ſi quid in frau.pat.Sed procurator
meus donare mea nō poteſt.l. creditor.§.fi.ff. mand.er
go confeſsio non præiudicat.ita notat.Barto.in l.ij.ff.ſi
cert.peta.Et ideo eſtote cauti, ut in inſtrumento appo-
ni faciatis,pretium fuiſſe realiter numeratum. Gloſ.
ſuper uerb.nihil.in fin. Not. ꝙ ille qui per alium facit.
10 ipſe facere uidetur.Sed huic dubitatur. an † ille qui per
aliū facit,ipſe proprie facere dicatur. Videtur quòd ſic,
per l.certe.§.i.ff.de precar. Secundò per l.item Mela,
in prin.ff.ad legem aquil. Tertiò per c.mulieres.in fi.ex
tra de ſent excom.In contrarium,quòd improprie face
re dicatur,allegatur.l.itē ſi obſtetrix.ff. ad l. aquiliam.
l.oſſa.in fi.ff. de reli. item allegantur omnia iura, quæ
utuntur uerbo,uidetur.l. ita autem.§. geſsiſſe. de adm.
tut.cum ſim. Vos dicite ſubtiliter ex mente Bart. quòd
quidam ſunt actus qui non poſſunt mediante inſtrumē
to ſeparato a corpore perpetrari,ut eſt adulterium. C.
de cadu.tollen.§. ſi ſub cond. & tunc non dicitur com-
mittere adulterium proprie ille qui mandauit adulte-
rium committi: ideoque talis mandans non incurreret
pœnam ſtatuti punientis adulteros. Quidā ſunt actus
qui non poſſunt perpetrari mediante inſtrumēto a cor
pore ſeparato,ut eſt vulnus quod fit lapide uel baculo,
& dic, aut tale inſtrumentum agit de neceſsitate, ut eſt
vulnus illatum lapide uel baculo, & tunc ego qui te
vulnero emiſſo lapide uel baculo,dicor proprie vulne
rare.l.item Mela,in prin.ad l. Aqui.Aut tale inſtrumen
tum ſeparatum a corpore agit in uirtute proprię liber
tatis & tunc ego non dicor proprie agere.l.item ſi ob-
ſtetrix.ff.ad.l.Aqui. Ex his infert Barto. in facti. quæ-
ſtione ſe conſuluiſſe. Dicta ſtatutum, quòd ſi quis op-
poſuerit in iudicio exceptionem per procuratorem,quā
probare non potuerit,puniatur in centum aureos. Ego
propoſui exceptionē per procuratorem meum, quam
probare nequiui, certe debeo puniri,quia proprie ego
dicor propoſuiſſe. Ratio, quia poſtquam procurator
meus acceptauit mandatum ſuper lite, perficit actum
de neceſsitate.l. in commodato.§. ſicut.ff.commo.Se-
cus ſi talis procurator eſſet conſtitutus ad producenda
falſa inſtrumenta, quia tunc producens agit in uir-
tute

tute libertatis propriæ, quia tale mãdatum velut turpe, non neceſsitabat ipſum ad exequendum. l. ſi vero nõ remunerandi. §. rei turpis ff. mand. & ad præcedens di ctũ facit l. certè. §. i. ff. de preca. hoc ſcripſit Bart. in l. ſed ſi unus. in prin. ff. de iniur. tetigit aliquid in l. i. §. ſi procurator. ff. ſi quis ius di. non obtemper. Glo. ſuper uer. libera. in fi. Prima opinio eſt bona.

ADDITIONES.

a Item non refert an quis tradat rem perſonæ, vel eius procuratori, vel alii de eius uoluntate. Item interdum ſine traditione ex voluntate domini permittentis, rem ſuam penes aliquem permanere, trãſfertur dominium. Item per traditionẽ clauium. l. clauibus. hoc dicit vſque ad §. hoc amplius. Quid autem ſi uenditor non confidit de emptore, nec ecõtrà, quia vẽditor non vult dare rẽ niſi habeat pretiũ, nec econtra? dico ꝙ uterque ipſorũ debet deponere penès tertiam perſonam: l. ædiles. §. fi. ff. de ædil. edicto.

b Et ſic not. ꝙ niſi pretium ſit ſolutũ vel habita fides de pretio, nõ transfertur dominium rei uẽditæ. Adde idẽ eſſe dicẽdũ in aliis cõtractibus, puta locationis, & ſimilibus, vt nõ aliter fructus ſint coloni, niſi ſoluat mercedẽ domino rei locatæ, vel pro eo ſit habita fidès ut tenet gloſſ. in l. ſeruus. § locatũ. ff. de furt. Itẽ pignoris non dicitur facta reſtitutio, niſi ſoluto pretio, vel de eo habita fide. l. xiii. ff. de pigno. actio. in l. ſi rem. §. omnis. eod. titu.

c Vide de materia huius glo. C. de rei vend. l. in ciuile. vide licèt ao ſit differentia inter pactum legis cõmiſſoriæ, & adiectionẽ in diem: quia Bal. ibi approbat hanc gloſſ. nam ad hoc ut vẽditio reſcindatur, neceſſe eſt quòd fiat actus retro ſimilis, ſcilicet retro vẽditio argu. l. vẽditio. & arg. l. prout. ff. de ſolut. & l. ab empt. ff. de pactis.

• Et ideo Imperator nõ poteſt alicui præiudicare in dominio. Bello. ſignanter conſ. ii. per totum, qui propriè loquitur in uenditione.

d Vide Bar. & Ang. in l. à diuo Pio. §. ſed ſi empt. ff. de re iudic. & Bar. ſibi contrariũ in l. ſi procurator Cæſaris. ff. de iure fiſci. vide Panor. in c. cum olim extra de offi. & poteſta. iudic. deleg. cui concor. Imo. in c. ſi cautio. extra de fide inſtru. vide Bart. in l. i. ſi quid in frau. patroni, qui dicit, quòd ſi iurat procurator, quod confeſsio præiudicat ſibi. vide et Bald. in l. ii. ff. ſi cert. pet.

e An procurator priuati poſsit habere fidem de pretio, vide Bar. & Doct. in l. à diuo Pio. §. poſt venditionem. ff. de re iud. vide etiam Bar. in l. quæ acta. circa fin. ff. de offic. procu. Cæſaris. vbi ponit quid hodie ſit in practica. uide Cyn. in l. incivile C. de rei uen. & ibi Iaco. de Are. ubi concludit in effectu quòd procurator generalis cum libera, bene poteſt habere fidem, niſi dominus ſibi prohibuerit: ſed ſpecialis ad vẽditionẽ non. & pro hoc allegat text. in l. i. ff. de except. rei iudi. & Bar. in l. i. ff. de procu.

1 Dictio, Interdum facit regulam in contrarium.
2 Maritus eſt dominus fundi dotalis.
3 Per traditionem clauium dominium transfertur, quod dupliciter limitatur.
4 Duo caſus quibus dominium in incertam perſonam transfertur.
5 Regulariter ſine traditione dominia rerum non transferuntur, in quibuſdam caſibus.

5. INterdum. Traditio facta ex titulo inhabilis, iuncto habili ſubſequenti, operatur tranſlationẽ dominij. h. d. Not. primo in ver. interdum. regulam, rerum dominia ſine traditione non transferri. probatur hæc regula in l. traditionibus. C. de pact.
1 Probatur hic, † quia dictio, interdum, facit regulam in contrarium. ff. de condi. inde l. interdum. Secũdò not. quòd ſi quis patiatur rem quam alteri locauit aut cõmodauit, aut depoſuit, habere mutuo, in uenditionem, vel in dotem, ꝙ ſtatim transfertur dominium: quia traditio facta ex titu. inhabili præcedenti iungitur cum titu. habili ſubſequenti, & media tempora non nocent, l. ſolemus. §. primo. de hæred. inſtituen. & facit in ſimili, l. ſolemus. alias Pomponius. §. i. de acquiren. poſſeſsio. quod facit pro parte affirmatiua primi dubij, quod nunc diſputari debet, concord. prædictis l. qua ratione. §. interdum. ff. eodem. Et hęc omnia limitabis eſſe uera in re præſenti, vel poſtea apprehenſa. l. ius. & l. hoc ſi præſens. de rei vendi. & uolim glo. noſtra in verb. tua.

Tertio not. titulum dotis eſſe habilem ad translatio
2 nem dominij. quo facit pro illa opi. ꝙ † maritus dicatur dominus fundi totalis: de quo in l. doce ancillam: C. de rei vend. & in l. Quintus. §. i. ff. de aur. & arg. leg.
3 Item not. ꝙ † traditis clauibus [a] horrei, in quo merces
a erant venditæ, illarum mercium dominium ſtatim trãſfertur in emptorem. quod verum limitabis, ſi claues fuerit traditæ penès horreum: ſecus ſi in abſentia. l. clauibus. ff. de cõtrahen. emptio. Item & ſecundo limitabis, ſi venditor erat dominus mercium, alioquin dominium non transfertur in emptorem: ſed ſola conditio vſucapiendi. dicta l. clauibus. & l. traditionem. ff. de
4 pub. Item not. † duplicem caſum in quo in incertam perſonam dominium transfertur. Primus, quando miſſilia iactantur in vulgus. Secundus quando quis habet rem pro derelicto. Quibus non obſtat §. tutor. infra de lega. ubi tutela incertę perſonę deferri nõ poteſt, quia ibi tractatur de utilitate & præiudicio pupilli, ideoque eligenda eſt perſona certa, cuius induſtria ſit approbata. l. utilitatem. & l. in confirmando. ff. de confir. tut. Item not. ꝙ ſi quis accepit animo lucrandi, merces abiectas de naui cauſa nauis alleuiandę vt vis tempeſtatis euitaretur, committit furtum. Not. rationem, quia ille qui obijcit, non obijcit eo animo vt perdat, ſed ut nauem reddat ſaluam à maris tempeſtate. quodcunque igitur ex abiectis reportatur, contra voluntatem eius capitur, ergo furtum committitur. l. i. ff. de fur. quod verum limitate, niſi talis res abiecta cauſã nauis alleuiãdæ, eſſet eius conditionis vt veriſimile ſit ipſum abijcientem habuiſſe pro derelicto, vt quia librum apertum abijcit in flumine, tunc enim capiens furtum non committeret. Et per hoc non obſtat l. falſus. §. ſi actum. ff. de furt. vna enim coniectura tollitur per aliam. l. non ſolum. §. de illo. ff. de rit. nupt.

Item not. quòd capiens res, quæ ceciderunt de rheda uel plaſtro, furtum committit. Gloſ. ſuper verbo, interdum in fin. Vos clare dicite, regulam eſſe quòd
5 † ſine traditione rerum dominia non acquiritur. Hæc regula fallit primo, quando præcedit titulus habilis ad tranſlationem dominij, & ſequitur aſpectus oculorum uoluntate domini. l. i. §. ſi iuſſerim. l. quod meo. §. ſi cum per venditorem. ff. de acquiren. poſſeſsio. Ratio, quia licet ibi non interueniat corporalis apprehenſio, interuenit tamen iuſtus qui locum apprehenſionis obtinet. Secundo fallit hęc regula, quando præcedit titulus habilis ad translationem dominij, & ſubſequitur appoſitio cuſtodis per acquirentem. l. quarundam. ff. de acquiren. poſſeſsio. Ratio, quia licet tu uere & realiter non apprehendas, tamen acquiris ex perſona cuſtodis tui cuius opera vteris in apprehendendo. l. qui autem §. fina. ff. de conſtitu. pecu. Tertio fallit, quando præcedit titulus habilis ad translationem dominij, & ſubſequitur traditio inſtrumentorum emptionalium. l. prima. C. de donatio. quia illa traditio inſtrumentorum fungitur vice traditionis
b rei uenditæ. Vnde ſi lego tibi inſtrumentum [b] crediti de mille, non uideor legare chartam, ſed ius petendi mille. l. ſeruum filij. §. eum qui chirographum. de leg. i. Amplius, ſi ego trado tibi inſtrumentum crediti uideor te procuratorem conſtituere ad petendum. gl. eſt ſing. in l. fi. C. de pac. Quarto fallit, quãdo præcedit tit. ut ſupra & ſubſequitur retẽtio uſusfructus. l. quiſquis. C. de dona. Ratio, quia ex quo ego conſtituo me uſufructuariũ, fingitur tibi res tradita, & mihi ius vſusfructus in illa cõſtitutũ. Quinto fallit, quãdo præcedit titulus ut ſuprà, et ſubſequitẽ conductio rei à trãſferẽte. l.

c quædam mulier.ff.de rei vendica c.Sexto fallit quando præcedit titulus ut ſupra & interuenit conſtitutum per transferentem,quia tunc tu diceris apprehendiſſe miniſterio conſtituentis.l.quod meo.in princ. de acquir.poſ. Séptimo fallit, quando præcedit titulus ut ſupra,& ſub ſequitur traditio clauium horrei in quo merces ſunt repoſitæ ut hic,& l.clauibus.ff.de contra l en.empt. Vlti-
d mo fall.in eccleſia [d], cui acquiritur dominium & poſſeſsio ſine traditione,ſi titulus habilis præceſſerit.c.ij.extra de cōſu.et l.ſi.C.de ſacroſan.eccle.not.in c.requiſiſti extra de teſtā.l.ciuibus. de reb. dub. Sed Deus ubique præſe ns eſt,vbi bonum agitur.l.properandum.§.ſin autem & ibi not.C. de iud. unde nimirum ſi dominiū & poſſeſs io eccleſiæ ſtatim queritur. Aliqui tamē addunt nonu m, quando res fuit habita pro derelicto.Sed certè ſic et ibi non interueniat traditio habentis pro derelicto, in teruenit tamen occuppantis apprehenſio.

ADDITIONES.

a An ex traditione clauium horrei transferatur dominium rerum exiſtentium ſuper horreo? dic quòd ſic,ut hic. quod verum eſt vbi cum traditione clauium concurrit voluntas tradentis dominium transferre uolentis ex cauſa habili. Secus ſi tradens traderet cauſa cuſtodiæ vt faciunt hoſpites tradentes claues aliis , quia intelligitur tradere ut cuſtodiant,non ut alius dominium habeat.l.cum pater , §.pater de legat.ii.

b Habens inſtrumentum crediti , videtur conſtitutus procurator ad exigendum creditū.vide ad hoc notabiliter Bal. in ſimili,in l.vulgo.ff.de admini.tuto.& text.in c.corā extra de offic.deleg.

c Vide tamē Bar.in hoc,in l.poſt contractū.ff.de dona. Ang. in l.ſicut.§.ſuperuacuum.quibus mod.pig.ſol.

d Item in ultima volūtate.l.a Titio.ff. de furt.& de iſtis omnibus vide glo.& Bar.in l.traditionibus.C.de pact.

TITVLVS II.

De rebus corporalib.& incorporalib.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt, quemadmodum acquirantur dominia rerum īcorporalium, de quibus tractaturus Imperator, præmiſit quæ dicantur res corporales. Vel aliter cōtinuari poteſt: quia ſupra tit. primò viſum eſt de duplici ratione rerum. quarū prima fuit, quòd quædam ſunt in patrimonio noſtro, quædā uero extra patrimonium. habetur & alia, quia rerum quædam ſunt publicæ. quædam ſunt nullius, et quædam ſingulorum. ſequebatur de tertia diuiſione uidere, quæ ita ſe habet, quod rerum quædam ſunt corporales, quædam uero incorporales: de qua diuiſione tractaturus, intitulauit de rebus corporalibus & incorporalibus.*

1 *Dictio, In, quomodo ſtet in compoſitione & ſine compoſitione.*

a QVædam. [a] Non ſummatur breuius, ſed diuiditur, in tres partes. Nam in prima ponit dictum bimēbre. In ſecunda, membra dicti proſequitur. In tertia reſpondet tacitę obiectioni. Secūda ibi corporales.
b tertia ibi, nec ad rem pertinet. [b] Not. primò tertiā diuiſionem rerum: quia quædam corporales, quędā uero incorporales appellare ſunt. No. ſecūdo, eas appellari corporales, quæ ſui natura palpari poſſunt. Si autem ex accidenti tangi non poſſet ut quia eſſet res in mari proiecta, tamē corporalis appellaretur: rei enim natura, non facti accidentia cōſideranda eſt. l. ſi quis poſtumos & l. quæſitum de libe. & poſthum.
1 Not. in verſi. corporales. ibi, innumerabiles. quod dictio In, compoſita, ſtat priuatiue, & priuat actum habilitate, non omnimoda poteſtate: licet aliquando ſtet augumentatiue, ſecundū quod ſubiecta materia requirit. l. Gallus. §. ille caſus indifficilis. ff. de lib. et poſthu. Si autem dictio In, non componatur cum uerbo ſumes eſt: tunc implicat, ſiue intrinſecitatem ſignificat. l. lecta. verſi. dicebam. ff. ſi certum petatur. Si autem dictio In, non componatur, ſed ſtet abſolute, tunc ſi iunguntur tēpora, dicite, ut in l. ſi cui. de leg. i. Si autem iungatur In, ablatiuo aut accuſatiuo, dicatis ut ibi pręſertim, per Barto. in d. l. Gallus. §. ille caſus indifficilis. Not. rem appellari corporalem inſpecto ſuo uniuerſo, non autem inſpecto ſuo particulari. Hinc eſt quòd hæreditas appellatur res incorporalis, ſumpto iure vniuerſo hæreditatis: & ſic uſusfructus & obligationes. Finaliter not. omnes ſeruitutes incorporales appellari, quia cōſideratur ius ipſarum ſeruitutum, non autem actus exequen-
c di ſeruitutes. Gloſſ. in verb. incorporales. c

ADDITIONES.

a Hoc dicit: Res eſt generale nomen ad corporalia & incorporalia. Corporalia ſunt quæ ſui natura tangi poſſunt, licet alias non tangantur, propter difficultatem. Res vero incorporales ſunt, quæ ſui natura tangi nō poſſunt, ut hæreditas, & ſimilia iura: hoc dicit.

b Adde quòd in quarta, quæ eſt prope fin. ibi eodem numero extendit ſecūdum membrū. Vel melius diuide in quinq; partes. In prima ponit bimembrē diuiſionē. In ſecunda primū membrū declarat. In tertia declarat ſecūdum membrū. In quarta reſpondet tacitæ obiectioni. In quinta & ultima ſecundum membrum extendit. Secūda ibi, corporales. tertia ibi, incorporales. quarta ibi, nec ad rem pertinet. quinta & ultima ibi, eodem numero.

c Not. ex gl. i. in verbo, incorporales. incorporales non poſſe proprie tradi, ſed patientia habetur pro traditione. l. quoties. ff. de ſeruit. & idcirco non uſucapiuntur per ſe, ſed aliquando cum corporalibus. l. ſi aliena. §. hoc iure, de uſucap. Sicut etiā quędam ſunt quę de per ſe nō poſſunt alienari, ut fundus dotalis, & tamen tranſeunt cum uniuerſitate. l. quędam. ff. de aqui. re. do. Nec etiam vendicantur in corporalia, ut eſt tex. & ibi glo. no. in l. vendicatur. ff. de rei vendi. ad hoc faciunt quę vidimus ſupra tit. pręcedenti, in prin. in verbo, punitio.

TITVLVS III.

De ſeruitutibus ruſticorum prædiorum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt, de rebus corporalibus, & incorporalibus uerum quia inter incorporalia ſeruitutes computantur. §. ſi. ſupra tit. i. ideo ordine competenti tractaturus Imperator, intitulauit de ſeruitutibus.*

1 *Differentia inter ſeruitutem perſonalem & realem,*
2 *De iure ciuili quis non debet damnari ad perpetuum carcerem, ſecus de iure Canonico:*
3 *Ille cui debetur iter, t etoſt cum alio itinere vti.*
4 *Cui iter debetur, poteſt ire ſuper equo, ſed non poteſt ante ſe equum ducere.*
5 *Quando alicui cōceditur tranſitus intelligitur modeſte & humane.*

RVſticorum prædiorum Nō ſūmatur, quia diuidēdo & diſfiniendo procedit. Sed diuiditur i quinq; partes. Nā in prima ponit quatuor ſpecies ſeruitutis ruſticane, et iſtas declarat. In ſecunda ponit ſpecies ſeruitu-

tis

tis vrbanę. In tertia adijcit quaſdam ſpecies ſeruitutis
ruſticanæ. In quarta reſpodet tacitæ quęſtionis. In quin
ta tractat qualiter ſeruitutes conſtitui poſſunt. Secunda
ibi, prædiorum. tertia ibi, in ruſticorum. quarta ibi, ideo.
quinta ibi, ſi quis uelit. No. primo, quatuor ſpecies ſer
uitutum ruſticarum. Secundo no. quid ſit iter, ſcilicet
quando competit ius eundi, ambulandi, non autem ue-
hiculum uel iumentum agendi. Not. quid ſit actus.
Ex quo colligitis, quod ille cui debetur actus, poteſt ire
ambulare, iumentum uehiculumue agere. No. quod
actus iter in ſe complectitur, ſed non econtra. Not.
quod uia complectitur in ſe iter & actum: quod ſtatim
aperte declaratur. Not. in uerſi. aquæ. quid ſit aquędu
1 ctus. Glo. i. ibi, de iure perſonarum. & † hęc ſeruitus
a differt a ſeruitute reali: quia perſona,[a] quæ debet ſerui-
tutem, dicitur in dominio eius cui debetur. §. ſeruitus. ſu
pra de iur. perſonarum. Sed prędium quod debet ſerui
tutem, non dicitur in dominio eius cui debetur, quia res
ſua nemini ſeruit. l. in re communi. ff. de ſer. vrb. prędio.
In ead. glo. ibi, & ſecunda. addite quartum, hoc eſt mini
ſterium ſeruorum, notatur in l. ſi quis binas. ff. de ſerui.
urban. pręd. In eand. glo. in fin. not. ex glo. ꝙ illa ap-
pellatur ſeruitus debita à perſona rei, quando perſona
compellitur aſsiſtere alicui loco: & iſta non eſt proprie
ſeruitus, ſed ſpecies ſeruitutis, ex quo non datur facul-
2 tes recedenti. l. ij. ff. de lib. ho. exhib. Et eo modo † ſi quis
damnaretur ad perpetuum carcerem quòd de iure ciuili
eſt prohibitum. l. incredibile. C. de pœnis. Carcer enim
nõ ad puniendũ, ſed ad cuſtodiẽdum homines inuctus
eſt. l. aut. damnum. §. ſolent. ff. de pęn. iure autem cano-
nico ad perpetuum carcerem damnari permittitur. c.
quamuis. de pęn. libr. vi. Gloſſ. ſuper uerb. eundi &
3 ambulandi. in fin. Not. quod † ille cui debetur iter, po-
teſt cum alio itinere vti. Sed opp. nam ſeruitus conſti-
tuitur aut in teſtamento, aut in contractu. §. ſi quis ve-
lit, infra eod. ſed in contractu neque in teſtamento ſub-
auditur perſona extranea. l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſo-
gonus. ff. de uerbo. obliga. ergo ſi tibi aut in contractu,
aut in ultima uoluntate ſeruitus conſtituatur alteri nõ
debetur. Præterea eſt ſpeciale in uiro & vxore, ut ſer-
uitus itineris uel habitationis eorum alteri conſtituta,
alteri debeatur. l. ſi ſtipulatus fuero per te. ff. de verbo.
obliga. propter duram ſeparationem viri ab vxore. l.
poſſeſsionum. C. commu. vtri. ind. ergo in contrariũ
erit ius commune l. ius ſingulare. ff. de legibus. Vnde
arbitrarer, aut quod gloſſ. male loquitur, aut, quòd re-
ctius puto, ſanius eſt intellgenda: ut ille qui habet iter,
poſsit ſolus ire: & cum alio ambulare, cui tamẽ eadem
itineris ſeruitus debita ſit vel quod litera intelligatur,
eundi, ſcilicet plane ambulandi, ſcilicet paſſu veloci, &
ita dixit gloſſ. in l. i. ff. de ſerui. ruſti. præd. Gloſſ. ſuper
verb. iumentum. ibi, l. qui ſella. Colligitis ex gloſſ. quod
4 † ille cui debetur iter, poteſt ire ſuper equo, non autem
ducere poteſt, vel mittere ante equum. Et idem econ-
tra, cui denegatur iter, denegatur ire ſuper vehiculo &
equo. Ex quo dixit Bartol. in dicta l. qui ſella. in quæ-
ſtione facti, quòd ille qui prohibetur vendere carnes,
pelles, aut coria ſuper platea, prohibetur quoque tenere
ſuper bancho. Et eodem modo dixit Angel. ꝙ ille cui
debetur iter, non poteſt ducere equos per habenas, nec
pungere mulos vt ante ipſum uadant Idem dixit An-
b gel. in dicta l. qui ſella. ꝙ notabilis hiſtrio Gonella,[b] qui
fuit bannitus in capite a dominio Veronenſi, debuit li-
cite decapitari, ex quo iuit ſuper vehiculo cum territo-
rio quod emerat in Ferraria ad ciuitatem Veronenſem:
quia ex quo fuit ſibi interdictum iter ad locum dominij
Veronenſis ſub pœna capitali, interdictum quoque in-
telligitur ire ſuper uehiculo. Sed quia erat hiſtrio, euaſit
cum mulis. Gloſſa, ſuper uerbo, actus. in fine. Et ex
hoc dixit Angelus, quod ſi fuerit permiſſus tranſitus
ſtipendiarijs à capitaneo, debeant ire per uiam rectam,
non autem per prata aut uineas, ne fructus deuaſten-
tur: alioquin poſſunt capi ſalua fide ſalui conducti &
5 † illa enim permiſsio tranſitus, ciuiliter, humane & mo
deſtæ intelligenda eſt. l. ſi cui. ff. de ſeruitu. titu. gene-
rali. l. vt gradatim. §. ſed ſi lege. ff. de muneribus. & ho
c noribus.[c]

ADDITIONES.

a Tu dic melius, ꝙ illa ſeruitus ſeruorum non eſt ſeruitus formalis prout capitur in iſto titulo, cuius eſt forma quædam ſeparata a dominio, ſicut capimus in iſto titu. quod patet, quia dicimus quòd res ſua nemini poteſt ſeruire. l. uti frui. in prin. ff. ſi vſusfruct. peta. & l. in re communi. hic alle. Sed bene poteſt dici ſeruitus cauſalis, hoc eſt ſeruitus non ſeparata à dominio, imò quę ſit cum cauſa, hoc eſt cum dominio, ſicut in ſimili dicimus in uſufructu, iuxta glò. notab. infra de uſufrut. in prin. Et iſta ſunt ex mente Io. Fab. in §. æque. in prin. & infra de actionibus.

b Pro iſto Gonella facit gloſſ. ſupra in titu. de iure naturali, in prin. quæ dicit, ꝙ animalia exiſtentia ſuper arbore, dicuntur eſſe in cælo. & not. infrà & ibi ſcripſi.

c Et iſtæ ſeruitutes de ſui natura tranſeunt ad quemlibet ſucceſſorem in re, niſi aliud actum ſit. l. non ſolum. §. cum tale. ff. de libe. lega. l. pecoris. de ſeruit. ruſti. prædio.

1 *An ędificia urbana & ruſtica diſtinguũtur materia, & nõ loco.*
2 *Quomodo præſcribatur libertas aduerſus urbanam ſeruitutem*
3 *Quomodo aduerſus ruſticam ſeruitutem præſcribatur libertas.*
4 *Quanto tempore præſcribatur libertas aduerſus ſeruitutem ruſticam & urbanam.*
5 *A quo tempore incipiat currere huiuſmodi præſcriptio.*
6 *Fundi dominus poteſt prohibere alterum ingredi fundum ſuum, quod limitatur in quibuſdam caſibus.*

§. PRædiorum vrbanorum.[a] Not. il-
a las appel
lari ſeruitutes prædiales, quæ inhęrent prę
dijs. Ex quo colligitis, iuncto uerſic. ideo,
infra eodem, quod ille dicitur alicui inhęre
re, qui ſine illo conſiſtere non poteſt. quod facit ad in-
tellectum l. cum tale. §. falſam. ff. de conditio. & demon
1 ſtra. Not. † ædificia appellari vrbana. prædia, ſiue
in vrbe, ſiue in uilla ſint conſtituta: quia ædificia non
loco, ſed materia conſtituuntur l. vrbana prædia ædifi-
cia. de verb. ſigni. Not. in verſicu. item prædiorum,
ut clare colligitis ex litera. Not. in uerſi. ruſticorum.
quaſdam ſpecies quæ ruſticanę appellatæ ſunt. Nota
in verſicu. nemo. quod ad cauſandum ſeruiturem præ-
dialem requiritur concurſus duplicis prædij, videlicet
b dominantis & ſeruientis.[b] Nota in uerſicu. ſi quis
velit. ſeruitutem non ſolum conſtitui poſſe in contra-
ctu inter viuos, verum etiam in ultima uoluntate: &
hæc appellatur ſeruitus impoſitiua. Eſt & alia ſeruitus
quæ appellatur pręſcriptio inducta ex longa conſue-
c tudine, & de iſta ſtatim uidebitis. Glo.[c] ſuper verb.
2 non recipiat. in fin Ex hac glo. colligitis no. ꝙ † in præ-
ſcribenda libertate aduerſus urbanam ſeruitutem, nõ
ſufficit negligentia domini prædij dominantis. Vnde ſi
domus tua depreſſa, debeat ſeruitutem domui meæ
ne altius poſsis ædificare, non ſufficit tibi ad præſcri-
bendam libertatem contra hanc ſeruitutem, quod ego
feneſtras domus meæ clauſas tenuero, & ſic non fue-
rim vſus ſeruitute mihi debita: ſed requiritur etiam
factum tuum, qui vis præſcribere libertatem, ſcilicet
3 vt altius ædificatum tenueris. Sed † in præſcribenda
libertate aduerſus ruſtica ſeruitutem bene ſufficit ne-
gligentia domini, per tempus ſeruitute non vten-
tis. Vnde ſi tibi ſeruitus debeatur, vt tibi poſsis vel
aquam ducere per predium meum ad prædium tuum,
quia iſta eſt ſeruitus ruſtica, ex ſola negligentia tui non

d vtentis ego præſcribo libertatem. Rationem[d] differen-
tiæ aſsignant Doctores. Nam ſeruitus vrbana longe
nobilior eſt ruſticana, & ideo difficilius perditur. faciūt
quæ habentur in l. ſi rem mobilem. ff. de acquir. poſſeſ.
4 Sed hic quæritur, † quanto tempore præſcribatur iſta li
bertas aduerſus ſeruitutem ruſticam uel urbanam. Di-
cunt Doctores quia ſpatio x. annorum inter præſentes
& xx. inter abſentes. l. penult. C. de ſeruit. & aqua. Sed
tunc econtra quæritur quanto tempore præſcribatur
ſeruitus contra libertatem Reſpondeo, multi multa di
xere: ſed uerior eſt illa Doctorum opinio vt diſtingua
tur. Quædam ſunt ſeruitutes quę habent cauſam perpe
tuam ſiue continuam, vt aquæductus: quædam habent
quaſi perpetuam ſiue quaſi continuam. l. foramen. ff.
de ſeruitu. ruſtic. prædio. & iſta quæritur ſpatio x. an-
norum inter pręſentes. & xx. inter abſentes. l. ij. C. de
ſeruit. & aqua. quia talis præſcriptio habet potētē qua
ſi poſſeſſionem quia continua eſt vel quaſi. Quædā ue
ro ſunt ſeruitutes quæ habent cauſam diſcontinuam, ut
eſt ſeruitus itineris, ſeruitus vehiculum ducendi: iſte. n.
dicuntur habere cauſam diſcontinuam, nec enim conti
nuò homo ire poteſt, nec actu, neque potentia. d. l. fora
men. & iſte ſeruitutes ſolummodo preſcribuntur tanto
tempore cuius initii memoriam contrarium non exi-
ſtat. l. i. in fin. ff. de aqua plu. arcend. l. hoc iure. §. ductus
aquæ. de aqua quot. & æſti. quia tales ſeruitutes nō ha
bent cauſam ita potentem, ut primæ. Sed hic uertī quæ
5 ritur † à quo tēpore incipiat currere huiuſmodi pręſcri-
ptio, Glo. not. in l. ij. C. de ſeruitu. & aqua. & Doctores
diſtinguunt, quód quędam ſunt ſeruitutes negatiuæ, vt
ne altius liceat ædificare, & huiuſmodi ſeruitus incipit
pręſcribi à tempore quo voluiſti ædificare, & alter pro
hibuit, quia ſtatim atque prohibuit, & tu obtemperaſti
cōſtitutus eſt in quaſi poſſeſsione ſeruituris ſibi debitę.
l. ſi is qui pro emptore. §. ſi ſeruus. ff. de vſuca. l. i. §. quæ
ſitum. ff. quorum legat. Quædam vero ſunt ſeuitutes
affirmatiuæ vt eſt ſeruitus recipiendi tignum uel itine-
ris, & harum quædam ſunt quæ debentur ratione iuris
debiti, ut eſt recipere tignum, & tunc talis incipit curre-
re a ſolo actu miſsionis facto in parietem tuum te ſcien
te & patiente, quia ex hoc ſolo actu immittendi demō
ſtro animum meum pręſcribendi, & ſeruitute quadam
vtendi. Quædam uero ſunt quæ debentur ratione merę
facultatis. Nam poſſum ex mera facultate ire per fun-
dum alienum quoad prohibeat. l. per agrum. C. de ſer-
uit, §. planè. ſupra de rer. diuiſio. & tūc talis præſcriptio
e non incipit currere ab vno ſolo[e] actu eundi, quia per
vnum ſolum actum non poteſt deprehendi animus
euntis, an iuerit ex cauſa ſeruitutis, aut ex mera faculta
te: ſed opus eſt ut iuerit xxx. diebus, & tunc incipit cur-
rere præſcriptio: quia demonſtratur ſatis animus euntis
vt non ex mera facultate, ſed iure ſeruitutis uſus fuerit
itinere. l. i. §. i. ff. de itin. act. priua. Addite prędictis, ꝙ re
quiritur ſcientia, & patientia aduerſarii. d. l. ij. C. de ſer-
uitu. Hæc fallunt in caſu l. fi. §. fi. C. de ſeruit. vbi ſerui-
tus altius non ędificandi debetur a lege, abſq; alio fa-
cto hominis, propter publicam utilitatem: quod eſt,
quando tu altius uelles ędificare prope aream meam,
vt ſic ſublato uento non poſſent excuti grana bladi: &
eſt caſus ſingularis. Hæc etiam fallunt quando ſeruitus
deberetur ex natura loci. l. ij. ff. de aqua plu. arcēd. et ſu
pra dixit. Addite, ꝙ patiētia coloni vel inquilini nō prę
iudicat domino. Vnde ſi tu ſcholaris, qui conductā ha-
bes domum cui ſeruitus debetur altius non ędificandi,
paſſus fueris vicinum altius ædificare contra debitam
ſeruitutem, hæc tua patientia tuo locatori nō pręiudi-
cat. glo. eſt in l. i. C. de ſeruitu. probatur in l. fin. C. de ac
quir. poſſeſ. Cætera dicantis, vt in l. i. & ij. C. de ſeruitu.
pręſertim per Cyn. & Bal. & alij etiā tractant. Glo.
ſuper uerb. tollat, in fin. & dixit Ang. ꝙ iſta eſſet lau-
danda propoſitio in orationefacienda, ac pro ſcholaris
conuentuando: & ita dixit ſe propoſuiſſe in publico
conuentu. Similis fit propoſitio in l. fi. C. de ſeruitu. in
gl. ibi, ſurge illuminare Hieruſalem. Dixit tamē Ang.
ꝙ ſi quis debeat ſeruitutem ne luminibus officiatur: ſi
ſol vicino capiatur, non tamen aer, non facit propterea
contra debitam ſeruitutē: niſi uicinus exerceat tale opi-
ficiū, ꝙ indigeat ſole, ut ſunt pelliparij. l. ſi arborem. §.
i. ff. de ſeruit. urb. prędio. Gloſ. ſuper verb. ducere. in
6 fin. Colligitur ex glo. ꝙ ſi fundi dominus poteſt prohi-
bere alterum ingredi. Sed contra oppo. de c. omnis. di-
ſtin. i. Sol. glo. in l. per agrum. quod illud obtinet locum
de iure diuino, ſecus de iure humano & ciuili: quę glo.
communiter reprobatur, quia ſequeretur quód ius hu-
manum iuri diuino derogare poſsit c. ius naturale. ea.
diſtin. Quare dixere Doctores quod unuſquiſque pōt
ingredi fundum, dummodo iter nō ſit occluſum, & hoc
iure facultatis. d. c. omnis. Poteſt etiam in fundo alieno
comedere uuas & grana, ſed non exportare, uel falcem
in meſſem ponere. c. notādum. xxiij. quæſt. ij. c. ſcriptū.
vi. q. iij. c. diſcipulo. de conſec. diſtin. v. Si tamen domi
nus fundi præuiderit, poterit illum ingredi uolentem iu
re prohibere, & ita loquitur l. per agrum. C. de ſeruitu.
& aqua. Hęc regula fallit primo, quando ſeruitus itine
ris eſſet conſtituta, quia tunc non poſſet impedire ingre
di illum cui ſeruitus debetur. d. l. per agrum. in fi. Secun
dò fallit hęc regula, quando uia publica eſſet a flumine
occupata: quia tunc uicinus tenetur præſtare uiam pu-
blicam in fundo ſuo, debet tamen ſolui: licet de conſue-
tudine non ſoluatur, neque ſeruetur quod pretium ſol-
uatur. iſte eſt text. cum glo. in l. ſi locus. §. fi. ff. quemad.
ſer. amit. Tertio fallit in via quæ debet præſtari ſepul-
chro, et hoc fauore religionis. l. ſi quis ſepulchrum. ff. de
relig. Quartò fal. in glāde legēda, id eſt, colligenda l. i.
de glan. leg. Quintò fallit in ſeruo fugitiuo perquirēdo.
l. requirendum. C. de ſer. fugi. Sextò, fallit in theſauro
perquirendo. l. theſaurus. ff. ad exhib. & ex glo. ordina
ria in d. cap. omnis.

ADDITIONES.

a Et ad iſtum text. dum facit mentionem de ſeruitute ſu-
ſtinendi onera uicini & de ſeruitute immittendi tignum in
parietē uicini, quæ differentia ſit inter eos, uide text. no-
tab. in l ſicuti. §. diſtant. ff. ſi ſeruit. uendice. & ibi Bar. nota-
biliter aſsignantem rationem diuerſitatis.
b Similem tex. habens in l. i. ff. commu. prædio. & hinc dixit
Bar. quòd cū iſta ſeruitus debeatur prędio, & non perſonæ,
ut l. uia. §. ſi fundus: & l. cum ex fundo. ff. de ſerui. ruſtico.
præd. quòd ſententia debet ferri prædio & ſeruituti prædio
rū a iudice. ita uoluit Bart. in l. qui aliena. §. ti. ff. de neg. geſt.
quod not. propter formam libellandi, vt dicas, quòd talis ſer
uitus debetur prędio, non tibi: licèt etiam ſi diceret, ſibi in-
telligeretur ratione iuris quod habet in prędio, ut uoluit
Barto. ibi.
c Hanc glo. declara & intellige, prout melius ſe declarauit
gloſſ. in l. i. ff. de ſeruit. urba. prædio. Et ad illam negatiuam,
non recipere, dic quòd eſt ſeruitus, quia erat vtilitas recipe
re pro replenda ciſterna, ſecundum quòd declarat ibi gloſſ.
iii. ad fin. & ibi ſequitur Barto. & eodem modo recipere flu-
men in domum uel in cloacam, ad utilitatem domus uel
purgationem cloacæ.
* De pręſcriptione libertatis, uide Pellonum conſi. i. num. x.
cum ſequen.
d Contra iſtam rationem uidètur facere tex. in l. penul. C.
de vſufru. iuncto prin. infra de uſufru. & habit. Nam ſeruitus
habitationis eſt urbana, & tamen perditur nō utendo, ut di
ctis iuribus probatur.
e Vide ad hoc l. i. §. quod autem. ff. de aqua quot. & æſtiua.
ibi ex uno actu, &c. licet uidetur per l. i. §. i. & §. hoc inter-
dicto. de itine. actuque priu. ubi per glo. & Bartol. requiritur
ſaltem quod xxx. vicibus. Sed concordabis iſta iura per Bar
tol. vbi ſupra & Innocen. in c. cum eccleſia Sutrina. & ibi
Imol. de cau. poſſeſ. & proprie. & Bald. in l. ii. C. de ſer-
uit.

nis. & aqua. diſtinguendo, quòd aliqui ſunt actus qui nno poſſunt geri ſine præſumptione iuris ſeruitutis, vt actus aquę ductus, & ſufficit vnicus actus, ut hic Alii ſunt qui poſſunt geri iure familiaritatis, vt ire in fundu alienu, & tūc vnicus actus non eſt ſufficiens. argu. l. qui familiaritatis. ff. de acquiren. poſſeſsio. & d. l. i. §. hoc interdicto. de itin. actuque priuato.

TITVLVS IIII.

De vſufructu.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de ſeruitutibus prædialibus, quæ debētur à re; verùm quia ſunt aliæ ſeruitutes pſonales, quæ debentur à re perſonæ, inter quas eſt vſusfructus ideo bis tractaturus Imperator intitulauit de uſufructu.* a

ADDITIONES.

a Adde quòd tres ſunt ſeruitutes perſonales. puta ſeruitus vſufructus, & uſus, & miniſteri ſeruorum, ut notatur in l. ſi uas. ff. de vſufr. Quarta ſeruitus, eſt quędam conditio adiecta alicui perſonę uidelicet, ut ſtet perpetuo in certo loco. & de hac nn. gloſſ. in l. & puto. ff. quod met. cau. Similiter quando quis eſt damnatus ad perpetuos carceres: quę pœna de iure ciuili in libero homine eſt prohibita. l. incredibile. C. de pœn. q. a carcer, &c. l. aut damnū. §. ſolent. ff. de pœn. licèt de iure Canonico talis pœna ſit approbata cap. quamuis. de pœn. in vi.

1 ☞ *In rebus quæ uſu conſumuntur, non poteſt proprie uſusfructus conſtitui, niſi per obliquum*
2 *Vſusfructus duplex formalis & cauſalis.*
3 *Cautio de utendo fruendo arbitrio boni uiri, eſt de ſubſtantia uſusfructus.*
4 *Si uſufructuarius perceperit fructus antequam ab eo exacta fuiſſet cautio, facit fructus ſuos.*
5 *An ille qui propter paupertatem non poteſt cauere de utendo fruendo arbitrio boni uiri, amittat uſumfructum.*
6 *Quis poteſt operas ſuas perpetuo locare.*
7 *Quis per ſubſtitutum ſeruire non poteſt quando electa eſt induſtria perſonæ.*
8 *An in dubio præſumatur electa induſtria perſonæ.*
9 *Doctor conductus ad legendum, non poterit ſeruire per ſubſtitutum, niſi in quibuſdam caſibus*
10 *Quis non poteſt renunciare iuri cedendi bonis.*
11 *Teſtator poteſt diſponere de rebus hæredis ſicut de propriis.*
12 *Cautio de utendo fruendo arbitrio boni uiri, non poteſt remitti uſufructuario ſed hæredi bene remittitur cautio de legato ſoluendo. de ratione uide*

VSusfructus. Non ſummatur breuius, ſed diuiditur i quatuor partes. Nam in prima diffinit eſſentialiter uſumfructum. In ſecūda tractat qualiter uſusfructus formetur & cauſetur. In tertia tractat, in quibus rebus conſtituatur. In quarta tractat qualiter conſtitutus finiatur. & perimatur. Secunda ibi, uſusfructus. tertia ibi, conſtituitur. quarta ibi, finitur. Ibi cæteræ res, ſcilicet quæ uſu conſumuntur.

Not. primò diffinitiooem uſusfructus: quæ diffinitio optime eſt compoſita, eo quia complectitur genus & differētias. Genus, cum dixit ius. & hoc eſt uerbum generale, comprehendens quoſcunq; qui ius habent. Verbum alienis rebus ponitur ad differentiam eius qui utitur rebus proprijs: nec enim habet uſumfructum formalem, qui hic diffinitur, ſed habet cauſalem, ut dicetur cum gloſſ. Illa uerba utendi fruendi, ponuntur ad differentiam uſuarij, qui ſolum poteſt uti, ſed non frui,
a ut dicetur infra. Illa verba, ſalua rerum a ſubſtantia, ponuntur ad differentiam rerum quæ vſu conſumuntur, in quibus propriè non conſtituitur vſusfructus. §. conſtituitur. infrà eodem. Illa verba, iuſto corpore, quo ſublato, &c. ponuntur ad differentiam iuris obligationis, quam habemus in perſona debitoris noſtri, qui licèt moriatur, hæredem inde relinquit obligatum. l. fina. C. ſi certum petatur. l. pro hæreditariis. C. de hæred. actio. Secundò nota plures modos conſtituendi vſumfructum, qui non ſolùm in vltima voluntate, verum etiam inter uiuos conſtitui poteſt. No. in verſicu. non tamen rationem quare pluribus modis conſtituatur vſusfructus: quia non ſolum in vltima voluntate, verùm etiam interę viuos coſtitui poteſt. Nota. ibidem etiam rationem, quare pluribus modis vſumfructum lex finiri ſtatuit, ne ſcilicet proprietates ſemper fiant inutiles. Nota. in §. conſtituitur. quod in his propriè conſtituitur vſusfructus, quæ vſu noo conſumuntur, in his vero quæ vſu conſumuntur nequaquam. & hoc ratione naturali: quia ſublato principali tollitur acceſſorium. Item iure ciuili, quia ſi res eſt perempta, oon conuenit diffinitio vſusfructus, cum dicitur rebus alienis vti. Nota. quod pecunia dicitur vtendo conſumi, & hoc impropriè: quia materia non conſumitur, ſed demū frequentiſsimè ex uſu
1 nouatur. Finaliter nota quod licèt directo, † in his rebus quę vſu conſumuntur, non poſsit conſtitui uſusfructus, per obliquum tamen conſtituitur quaſi uſusfructus, cautione præſtita, de qua in tex. nec enim ſenatus potuiſſet in his rebus propriè ſtatuere uſumfructum, quia contra ſtatuta ratione naturali noo admit
2 titur diſpenſatio. In fin. gloſſ. ſuis. not. † duplicem eſſe uſumfructū quidā enim appellatur formalis, qui formaliter conſtituitur per ſeparationem à proprietate in rebus alienis. quidam autem eſt uſusfructus cauſalis, hoc eſt, qui habet annexam ſibi cauſam, hoc eſt dominium: & his propriè oon appellatur uſusfructus, ſed quædam commoditas utendi, fruendi & diſponendi in propriis rebus. In fin. gloſſ. in uerb. ſal-
3 ua. nota. † cautionem b de utendo & fruendo arbitrio
b boni uiri, noo eſſe de ſubſtantia uſusfructus. & hoc tetigit gloſſ. in l. i. C. eodem, & ibi Bald. & in l. i. ff. eodem & ſequuntur communiter Doctores quia ſi eſſet de ſubſtantia, nullo modo remitti poſſet. l. cum precario. ff. de pręcar. c. fina. extra de condi. appoſ. & tamen certis caſibus remittitur, de quibus in gloſſ. hic. Ex qui
4 bus inferunt Doctores quòd † ſi ille cui fuit relictus uſusfructus oulla pręſtita cautione fructus perceperit quòd facit fructus ſuos: quia non dicitur in mala fide & habet ius utendi & fruendi, non etiam præſtita cau
* tione. * Si tamen ab eo fuiſſet requiſita cautio, nec pręſtitiſſet, tunc ratione moræ teneretur ad fructus reſtituendos. ita loquitur. l. uxori. de uſufructu. leg. in glo.
5 alleg. Sed pone ꝙ † ille cui eſt relictus uſusfructus, ſit adeo pauper quòd fideiuſſorem non reperiat, quid erit hoc caſu? gloſſ. in l. uſufructu. C. eodem ibi. dixit ipſum eſſe priuandum uſufructu: quam communiter reprobant Doctores ibi, quia huiuſmodi difficultas præſtandi fideiuſſorem, non debeat annullare ius uſuſfructus. l. continuus. §. illud. de uerborum obligatio. & ideo ſufficeret illum iurare, quòd utetur arbitrio
* boni uiri, & finito * uſufructu rem reſtituet. argum. in l. cum oon facilè. ff. ſi cui pluſquam per legem Fal-
c cidiam. quod uerum limitant, c niſi eſſet perſooa fide non digna, quia tunc eſſet res ſequeſtrāda. argum. in l. ſi fideiuſſor. §. fina. ff. qui ſatiſda. cog. In fin. gloſ.
6 in uerb. ne tamē colligitis, quòd † quiſquis poteſt loca
d re operas d ſuas perpetuo. & idem tenuit gloſſ in l. antiquitas. C. eodem & in l. iij. § ne tamen. ff. eodem et ſequuntur communiter Doctor. Secundo colligitis, ꝙ
7 † ubi eſt electa induſtria perſonæ, non poteſt quis per
8 alium ſeruire. Sed quid: ſi dubitetur an ſit electa induſtria

ſtria perſonæ an verò non? Dicite quod in dubio præ-
ſumitur electa glo. eſt ord. in l. inter artifices. ff. de ſolut.
quod uerum limitant doctores ſi tale artificium bene
conueniat perſonæ electæ, quis forte eſſet elegans & fa
9 moſa. Et ideo dicunt, q † ſi doctor fuerit conductus ad
legandum, non poterit legere per ſubſtitutum, quia ui-
detur electa induſtria perſonę: glo. ordi. in l. i. C. de emã
cip. & colo. lib. x. Fallit in tribus caſibus. Primo ſi do-
ctor eſſet impeditus aliqua cauſa honeſta & neceſſaria
vt quia infirmus, uel neceſſario abſens: quia neceſsitas
nõ eſt ſubiecta legi. c. cõſilium. de reliq. & vener. ſanct.
l. ij. de fer. Secundo fallit, ſi ita ſe haberet ſtudij conſuetu
do, ut eſt in ciuitate Auenionis, in qua legitur per bacca
laureos ſubſtitutos: quia talis conſuetudo ſtudij eſſet ſer
uanda. l. ſi fundus. ff. de euictio. l. ij. C. quẽad. teſt. aper.
Tertiò fallit, ſi talis erat conſuetudo doctoris, quia ille
conſueuerat ſępenumero legere per ſubſtitutum, nam
tunc videtur conductus cum ſua conſuetudine, quæ ta
men eſſet nota conducẽtibus. argu. in l. quod ſi nolit. §.
quia aſsidua. ff. de edili. edict. Ex prædictis hic infere
bat Ioan. Fab. q dedicatio facta per moniales monaſte
rio, dicatur nulla, quaſi incurrãt ſpeciem ſeruitutis, cum
monaſterium exire non poſsint: niſi in duobus caſibus
primus quando aliqua eſſet morbo infecta: ſecundus,
quando Abbatiſſa vellet pręſtare debitum homagiũ
principi, vel fidelitatem iuratam. c. periculoſo. de ſtat.
regul. lib. vi. Sed uos dicite. q ideo talis dedicatio eſt ua
lida, quia quis poteſt pręciſe obligari Deo & reipubli-
e cæ, quia Deus & Reſpublica [e] membrorum humano-
rum domini ſunt. l. Titio. de conditio. & demon. & ibi
10 per Bar. Et pędicta faciunt quod † quis nõ poteſt re-
f nunciare iuri cedendi bonis, [f] & ſic ſe obligare ad per
petuum carcerem, de quo in l. ſi quis in cõſcribendo. C.
de pactis. & in l. fin. C. qui bon. ced. poſſunt. In fine
g glo. [g] in uerb. ſatiſda. Hęc ratio non eſt bona: quia † ſi-
11 cut teſtator põt diſponere de rebus propriis, ita poteſt
diſponere de rebus hęredis, & hæredis fauori renuncia
re. l. unum ex familia. §. ſi rem. ff. de legat. ij. Quare alij
dixere, q ideo huiuſmodi cautio remitti nõ poteſt, quia
eſt de ſubſtãtia vſusfructus. Sed hęc fuit ſupra repro-
bata. In gl in verbo, ſalua quare glo in l. i. C. eod. &
in l. penult. C. vt lega. no. ca. dixit. q ideo non poteſt re
12 mitti, quia † talis remiſsio inuitaret vſufructuarium ad
delinquendum: ſed ex illa quam pręſtat hæres de lega-
to ſoluendo nõ propterea inuitatur hęres ad delinquẽ
dum. & hoc communiter tenetur. Cui rationi non ob
ſtat quod dixere aliqui, quòd imo non inuitatur ad de-
linquendũ nam ſi male fuerit uſus, actione legis Aquil.
tenebitur. l. non ſolum. de rei vendicatione. quia reſpon
det q actione legis Aquil. non tenetur niſi finito vſu-
fru. ſed cautione præſtita tenebitur ſtatim atque incipit
male uti. l. i. §. cauere ff. uſufru. quemad. cauea. ubi ego
aliàs defendi hanc opinio. contra dominum & præce-
ptorem meum Pet. de Beſut. in l. nemo. de leg. i. Glo.
h in verbo, veſtimenta [h].

ADDITIONES.

a Et verbum, rebus ponitur ad differentiam iuris q quis ha
bet in pignore: quia creditor non poteſt vti re pignorata,
imò committit furtum, vt infra de oblig. quæ ex quaſi de-
lict. §. itaque.

b Dicunt tamen Doct. ſecus eſſe in cautione, quæ præſta-
tur pro vſufructu earum rerum, quæ vſu conſumuntur, quia
illa eſt de ſubſtantia. ita tenet Bart. in l. j. C. eo. & Angel. de
Are. hic, & bene fac. l. pen. ff. de uſufr. ea. ret. quæ vſu conſu-
mun. Ego de hoc multùm dubito, per l. hoc ſenatus. §. j. ff. de
uſufr. ear. ret. quę vſu conſu. & propter ſpecialia hic in gloſſ.
poſita, quæ etiam poſſunt habere locum in uſufru. reũ quæ
uſu conſumuntur. Adde, quòd licet nõ ſit de ſubſtãtia uſuſ-
fructus ipſa cautio, quòd tamen uſufructuarius debet caue-
re datis bonis fideiuſſoribus arbitrio iudicis, de utendo &
fruendo arbitrio boni viri, & de tanta pecunia uel de æſtima
tione rei quæ vſu conſumitur reſtituenda, vt infra eo. §. ita-
que. & C. eo. l. j.

* Vide Bellon. qui plures quæſtiones decidit in hoc propoſi
to, conſilio. liiii.

* Vide Bellon. d. conſil. liiii. num. 6.

c Hanc limitationem poſuit Bart. in l. vſufr. & allegat l. poſt
quam §. Imperator. ff. vt l. no. ca.

d An quis poſsit locare operas ſuas perpetuo. uide Azon. in
titu. de locato. circa prin. in fin. primæ col. quid idem tamen
dixit ſuprà de iure perſo. §. ſi. in gloſſ.

e Deus & Reſpublica ſunt domini membrorum humano-
rum. uide de hoc ſuprà de iur. perſo. in prin. & facit pro opi.
Oldr. talis ratio. Nam licet pręciſe quis diſponens ſe obli-
gare non poteſt, tamen in uim conditionis ſic. caſus eſt ad li
teram in l. qui concubinam. §. uxori. ff. de legat. iii. & in l. ſi
quis ita. ff. de condi. & demon.

f An quis poſsit renunciare iuri ceſsionis bonorum, &
ſe obligare ad perpetuos carceres, uide etiam in l. iii. ff. de
vſufructu.

g Aduerte, dum iſta gloſſ. in fine dicit q teſtator poteſt re-
mittere id quod ſui gratia introductum eſt, & non aliud, &
allegat quatuor iura: duo prima probant, q teſtator poteſt
remittere id quod ſui gratia introductum eſt. alia duo iura
probant, q aliud non poteſt remittere, puta, ſi eſſet relictũ
gratia publicę utilitatis.

h In gloſſ. in verb. ueſtimenta. Sol. iſtius gloſſ. nihil valet:
& nihil etiam ualet. ſol Ang de Are. hic, quæ fuit glo. in d.
§. ſi & veſtimentorum, ſcilicet q in veſtimentis poſsit con
ſtitui uſusfructus, ſi præſtetur cautio, ut hoc tex. & ſic con-
cordabit cum iſto tex. Iſta ſolu eſt contra illum tex. qui con
ſtituit differentiam inter vſumfructum veſtimenti & alte-
rius quantitatis, quod non eſſet ſecundum iſtas ſolutiones.
Puto ergo q iſte ſit verus intellectus illius textr. ſcilicet q
ſit differentia inter uſumfructum veſtimenti & quantitatis
quia in uſufructu quantitatis tranſit dominium in uſufru-
ctuarium, vt hoc text. ſecus ſit in uſufructu veſtimenti, quan
do non eſt relictus ut quantitas, quia non tranſit in uſufru-
ctuarium: quod patet ex illo tex. ibi, dum dicit, quòd ſcenica
veſte nõ debet vti, niſi in ſcena, & in ſimilibus, & tamen poſ
ſet ubicunque uti ſi dominium eſſet translatum in eũ, quia
in re ſua quilibet eſt moderator & arbiter. Et hunc puto
eſſe uerum intellectum illius textus.

1 *Actiones perſonales durant xxx annis.*
2 *Vſusfructus quo tempore non utendo tollatur.*
3 *Ius pignoris eſt paruæ præiudicii.*

5. Finitur. Morte naturali, & maxima &
media capitis diminutione, item
conſolidatione cum proprietate & rei in-
ter emptione, vſusfructus finitur. hoc di-
a cit. [a] No. vſumfructum finiri morte na-
turali. Item & morte ciuili, ſi quis maximam & me-
diam capitis diminutionem paſſus fuerit. Secundo
nota uſumfructum ab vſufructuario domino proprie-
tatis cedi poſſe, & econtra: quia dominus proprietatis
poteſt cedere uſufructuario, quo caſu ceſſat proprietate
extinguitur uſusfructus: quia ius utendi fruendi, quod
appellabatur fructus & uſusfructus formalis, tunc ap-
pellatur quædam commoditas vtendi, fruendi, & dice
tur uſusfructus cauſalis. Not. in uerſ. eo amplius. in-
terim rei extingui uſumfructum. Not. ſingulariter,
finito uſufructu proprietatẽ reuerti ad dominum ple-
no iure. In glo. modici. ibi, tollitur. not. ſingulariter,
q actus perſonalis tollitur ſpatio decem annorum in-
ter præſentes, & xx. inter abſentes, quod videtur cõtra
1 naturam perſonalium actionum, † quæ durant ſpatio
xxx. annorum. l. omnes. & l. ſicut. C. de pręſcrip. xxx.
anno. l. ij. C. de conſtitu. pecu. Sed ideo hoc hic ſtatuitur,
2 propter naturam rei, quia † uſusfructus tollitur nõ utẽ
do per ſpatium x. anno. inter præſentes, & xx. inter ab
ſentes, vnde etiam actio tollitur, vt hic uidebitis, & in
l. corruptionem C. eod. In fin. glo. in verb. are. non
obſtat

obſtat hoc l. alleg. in gl. quia loquitur in iure pignoris,
b quo caſu licet domus perimatur, ius pignoris in area [b]
relinquitur, ut de cautela creditori prouideatur eo mo-
3 do quo fieri poteſt. Prӕterea † ius pignoris eſt paruι prӕ
iudicij. l. fi. C. quæ res pig. obli. poſſ.

ADDITIONES.

a Vide caſum in quo non finitur uſusfructus morte naturali, nec ciuili uſufructuarii, in l. fi. C. de uſufruct. uide etiam in l. uxori. la. iii. ff. de uſufru. leg. & l. ambiguitatem. C. de uſu fru. uide glo. in l. Seius Saturninus. ff ad Treb. & l. à filia §. alumno. ff. ad Treb. & Bal. in d. l. ambiguitatem. Adde etiam quòd excepta cauſa mortis & capitis diminutione, uſusfructus poteſt in parte finiri: & in parte non: puta ſi uſufructuarius in parte non utatur, & pro parte ſic. l. excepta quib. mod. uſufruct. amit. & l. ſi cui. ff. de uſufru. & ibi per gloſſ & Bar. Adde etiam, quòd licèt uſufructuarius non poſsit uendere, nec in alium transferre uſumfructum, ut C. de iure dominii. l. ſi uſufructuarius tamen poteſt commoditas eius alteri uendi, & in alium transferri. l neceſſariò. § finali. ff. de pericu. & commoda. rei uendi. Similiter in uſufructu iam conſtituto non cadit nouatio nec delegatio per interuentum extraneæ perſonæ: ſi tamen de uoluntate domini fiat, valet. Sed alius eſt uſusfructus in iſto delegato quam in delegante, & finitur cum perſona eius, cui eſt conſtitutus. l. ſi vſusfructus. ff. de nouatio. Item adde quòd differentia eſt inter hunc uſumfructum & iura realia, quia iura tranſeunt cum re, ad quemcunque tranſeat res. l. ſi aquæductus. ff. de contrahen. empt. l. i. §. premittitur. ff. de aqua quo. & ęſtiua. Non ſic in uſufructu.

b An quemadmodū dirupta domo in qua quis habet uſum fructum corruit uſusfructus, ita etiam corruat ius pignoris In area. uide pro ſolu. prædicta not. in l. ſi fundus. §. ſi res. ff. de pig. Et licèt ad hoc contrarium de l. domo. ſolitę ſint dari plures ſolutiones, mihi magis placet ſolu. glo. in l. ſeruitutes: §. ſi ſublatum. ff. de ſerui. vrba. prædio. quæ pro ratione diuerſitatis, quare ſi de nouo reædificatur ædificium, extinguitur ſeruitus uſufructus, & tamen non exinguitur ſeruitus realis, dixit, quòd facilius extinguitur uſufructus quam aliæ ſeruitutes, ne proprietas reddatur inutilis, iuxta princ. text. ſuprà eod. titu. in prin. ideoque leges induxerunt uſumfructum pluribus modis finiri. Sic dicam in propoſito, quòd deſtructa domo extinguitur uſusfructus, & tamen non ius pignoris, ne proprietas reddatur inutilis: quod non eſt propter ius pignoris, quia etiam durante iure pignoris nihilominus proprietas eſt utilis, quod non eſt durante uſufructu. Et aduerte, quia illam rationem glo. in d. §. ſi ſublatum. tenet ibi Bar. & hanc rationem potes addere ad ſuſtentandā rationem domini Chriſtoph. hic, dum dicit, quòd in iure pignoris tractatur de minori præiudicio.

TITVLVS V.

De vſu & habitatione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de uſufructu, qui eſt ſeruitus perſonalis debita à re perſonæ: uerum quia ſunt & alia ſeruitutes perſonales debitæ à re perſonæ, ut uſus & habitatio, ideo uiſo de uſufructu, ſequebatur uidere de uſu & habitatione.*

1 ☞ *Plus iuris eſt in uſufructu quam in uſu.*
2 *Vſus dicitur indiuiduus, uſufructus uero diuiduus.*
3 *In uſu pecuniæ, & omniū rerū quæ uſu conſumuntur, tantū eſt quantū in uſufructu.*
4 *Impenſa domus uel fundi ſpectat ad proprietarium.*
5 *Vſufructuarius nō pōt alienare uſumfructū quatenus eſt ius ſed, quatenus eſt commoditas bene*
6 *Seruitutes perſonales cedi poſſunt, prædiales ſeu reales nequaquam.*

Iſdem. Diuiditur principaliter in tres partes. Nam in prima tractat de vſu, et ſic de prima parte rub. In ſecunda tractat de habitatione et ſic de ſecūda parte, In tertia ſe excuſat. & de quibus tractare uelit atteſtatur. Secunda ibi, ſed ſi cui ter tia ibi, hęc de ſeruitute. Item prima ſubdiuiditur in quatuor. Nam in prima tractat de uſu ruſticorum prædiorum. In ſecunda tractat de uſu urbanorum prędiorum. In tertia tractat de uſu animalium rationabilium. In quarta tractat de uſu animalium irrationabilium. Secunda ibi, item is cui. tertia ibi, item is ad quem quar
a ta ibi, denique hoc dicit. [a] Hiſ modis conſtituitur & finitur uſus, quibus & uſusfructus: minus tamen iuris eſt in uſu quam in uſufructu, quia uſuarius ſolū poteſt uti pro uſu quotidiano, nec ius utendi alteri cedere poteſt. Nota primò, uſum conuenire uſufructui in modo conſtituendi, & in modo terminandi ſiue fruendi.
1 Not. ſecundò, † plus iuris eſſe in uſufructu quàm in uſu: primò in perceptione fructuum, quia uſuarius ſolum percipit uſus neceſsitatis cauſa, uſufructuarius uero percipit pleno iure. Item quia uſuarius poteſt morari in fundo, dummodo non fiat moleſtia proprietario uel eius agricultoribus, uſufructuarius autē morari poteſt etiam ſi moleſtia inferatur. Ex quo colligitis aliā differentiam: quia uſuarius tenetur ſtare colono. l. ſi habitatio §. ſi quid ff. eo. uſufructuarius uero non. l. arboribus. § uſufructuarius. & l hactenus. ff. de uſufru: Itē quia uſuarius non poteſt cedere alteri ius ſuum, uſufructuarius bene pōt. In gl. modis. ibi. §. vſufru Sed quę
2 eſt ratio differentiæ, quare † vſus dicatur indiuiduus, vſufructus uero diuiduus? Solutio: dixit Petrus de Bella pert. quod ideo vſu dicitur īdiuiduus, quia eſt incertus: incertum eſt enim quantum exigat in dies neceſsitas vſuarij: ſed vſusfructus eſt certus, ideo nimirum ſi diuidi poteſt. Sed Bartol. reprehendit Pet. quia imo vſus fructus eſt quid incertum. l. vbi autem non apparet. §. fundi. de verb. obli. Itē quia eſt incertū ipſa natura, quòd fructus in futurum in eſſe producantur: quia dixit Bar quod ideò uſus eſt indiuiduus, quia habet conformitatem cum ſeruitutibus prædialibus: ſicut enim ſeruitus debita à re, rei debetur, puta utilitas rei & neceſsitas exigit. l. quoties de ſerui. ita & uſus debitus à re perſonæ: ſcilicet ſeruitutes prædiales ſunt indiuiduæ; igitur & uſus. Sed uſusfructus non eſt ſic: quia etiam datur in plus quam exigat neceſsitas uſufructua
b rij. Sed hæc ratio non placuit domino Petro [b], & bene. quia uſus habet maiorem conformitatem cum uſufructu, quam cum ſeruitutibus prædialibus, l. i. ff. de ſerui. Quare ipſe reddit aliam rationem, pro cuius euidentia præmitto, quòd illæ ſeruitutes appellantur indiuiduæ, quarū modus vtendi eſt indiuiduus. l. vna. ff. de ſeruit. ruſtico. præd. Vnde cum modus utendi hoc uſu conſtituto, ſit indiuiduus, ſi habeo ego uſum in fundo tuo, ideo hic uſus appellatur indiuiduus, quia non poſſum ire pro parte. & non poſſum colligere fructus pro parte. Et ſi dixeritis, Si ego uſuarius non egero niſi ſex metretis uini, nonne poſſum colligere tres, & ſic diuidere uſum? Reſpondeo quòd tunc non dicitur uſus diuidi, ſed uerius modificari, quia uſus eſt totus in toto fundo, & totus in qualibet parte fundi, ſicut anima eſt tota in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis. Si enim amputetē pes vel manus, nō dicitur anima diuidi, ſed modificari & reſtringi. facit ad prædicta l. iij. §. modus. de ſerui. Ita in ꝓpoſito. Et ſi dixeris, nonne idē eſt uſufructus? quia ſi uſufructus reddiderit hoc anno decem metretas uini, dicitur modificari uſusfructus, ergo uſusfructus eſt indiuiduus. Reſpondetur quod quādo debetur mihi uſusfructus, uel perceptio fructuū, eſt

mihi

mihi debitus iure facultatis,quę ineſt in ipſo uſufructu,
non autem iure ſeruitutis vſus. Et hæc fuit ratio Pau-
li in l.vſus pars. ff. eodem. cum dixit, quòd ideo vſus
non poteſt pro parte conſtitui. quia non poſſumus vti
3 pro parte,ſed frui ſic. Not.quod † in vſu pecunię tan
tum eſt quantum in vſufructu. Et idem dicunt Doct.
in vſu omnium rerum quæ vſu conſumuntur. Ratio
differentiæ, quia quando relinquitur vſus vel vſusfru-
ctus rerū quæ vtendo conſumuntur, videtur legata ꝓ
prietas.l.quoniam,cum gl.ſua. de vſufr.ea.re. quæ vſu
conſum.nimirū ſi quid prouenit ex his rebus,uelut ex
proprijs,ſuum faciet vſuarius arg.in l.ſol.m.§.uitium.
ff.de rei vend,quod non eſt in his rebus, quæ utendo
nō cōſumūtur. Ibi,l.fundi.et hoc uerū quo ad perce-
ptionem fructuum:quo uero ad ius alienandi,non ſunt
ſimiles,vt videbitis ſtatim. In fin. gloſſ. & eſt ratio,
quia aliquando eueniret quòd conſtitutio uſus ſyluæ
remotæ nihil prodeſſet uſuario niſi ligna uendere poſ-
• ſet *, quia fortaſſe erogaret in expenſis in producen-
dis lignis ad patriam,quam emere poſſet in patria.&
hæc ratio ponitur in l. diuus. ff. eod. in verbo, utatur,
ibi, præter hæc bona. & §. Sabinus.eadem l. In fin.
dicite,quòd ſi quidem ex fundo,cuius uſus alicui debea
tur. proprietarius aliquid percipiat vltra uſum vſuarij,
4 † impenſa [c] pertinet ad proprietarium.l.ſi dominus.ff.
c eodem. In gloſſ. hæc omnia, ibi, ſolue ut ibi. dicite,
5 quòd † vſufructuarius vel uſuarius ius perſonale &
ius ſeruitutis non poteſt alienare, quia eſt ius inſepara
bile à perſonali. & ita loquitur §. finitur. Sed ipſam
facultatem,& ipſam commoditatem utendi & fruēdi,
alteri concedere poteſt.ita loquitur hic. In fin.gloſſæ
6 nota, quòd licet † ſeruitutes perſonales cedi poſſint,
prædiales tamen nequaquam.& Iacob. tenuit gloſſ.in
d.l.locare.pro qua allegatur ratio. Nā ſeruitutes præ-
diales ita ſunt annexæ prędijs ut ab illis ſeparari non
poſſint.§.ideo autē,ſuprà de ſeru. & debentur à re rei,
quoties exigit neceſſitas prædij cui debentur. l. quo-
ties.ff. de ſeruit.ideo alienari non poſſunt. Sicut uide-
mus in ſeruitute,quæ ideo alienari non poteſt,quia de-
betur à re perſonæ eatenus, quatenus exigit neceſſitas
perſonæ,ut hic.Sed hæc ratio Doctorum procederet in
ipſo iure ſeruitutis,quod non poteſt alienari,ſiue loqua
tur in prædialibus.ſiue in perſonalibus.Cur autem cō-
moditas utendi etiam ſeruitute prædiali non poteſt cō-
cedi, uelut ius quoddam paſcendi non ſatis uideo
aperte, cum tales ius etiam conſtitui poſſit non haben
ti prædium, ut not. in l. ſi quis binas. ff. de uſufruct.
Et ſi dixeritis,forte is cui conceditur hæc facultas uten-
di ab illo cui debetur ſeruitus prædialis in plus utetur
quam exigat neceſſitas officij prædij illius qui conceſ-
ſit: reſpondetur, quòd illa conceſſio debet intelligi, ꝙ
tantundem facultatis tribuat quantum concedēs ha-
bebat. argumen.in l.qui tabernas.de contrahenda em-
ptio.Coguabitis.

ADDITIONES.

a Vel melius ſubdiuide in quinque partes: In prima po-
nit in quo conueniant & diſconueniant vſus & vſusfructus.
In ſecunda proſequitur vt hic. Et aduerte,quòd licèt im-
perator hic & Iureconſulti, nullam ibi ponant diffinitio-
nem vſus, puto tamen quòd poſſit ſic diffiniri: Vſus eſt ius
vtēdi alienis rebus, ſalua rerum ſubſtantia, ſine vlla faculta
te alteri concedendi.Et hanc diffinitionem ſic declara:con-
ſtat enim ex genere & differentijs.Nam dū dico,eſt ius,iſtud
eſt genus. & dū poſtea dico, vtendi,iſtud poteſt eſſe ad diffe
rentiā vſufructuarij,qui ēt poteſt frui, vt ſuprà tit.i.in prin.
& ibi glo. facit ver.idem iuris. infra eod. Et dum poſtea di-
co,alienis rebus, ponitur ad differentiam creditoris, qui li-
cet habeat ius in rebus alienis.tamen non poteſt uti,imò utē
do cōmittit furtum.§.furtum. infra. de obl.quæ ex deli.naſ.
& l.ſi pignore in prin.ff.de fur.Illud ſalua rerum ſubſtantia
declara iuxta ſecundam expoſitionem gloſ.ſupra titu. i. in
prin.Dum itē dico, ſine vlla facultate alienandi, hoc poni-
tur ad differentiam habitationis.§. ſed & cum habitatio.infra
eo.Itē ponit etiā ad differentiam uſusfructus, & hoc eo.tit.
in prin.Relinquitur ergo quod iſta diffinitio eſt bona. & re
peri poſtea glo.quæ ita diffinit, quam tunc non uideram in
l.i.ff.eo & ibi etiam diffinit quid ſit habitatio.
b Sed ad hanc rationem D. Petri Potes facilè rñdere, uerū
eſſe quòd ut alijs uſus habet maiorem conformitatem cum
vſufructu.vt in modo conſtituendi & fundandi,ut ſupra eo.
in prin. ſed in hoc non habet conformitatem cum vſufructu
ut iuribus hic in glo.allegatis.
* Quando poſſit uſufructuarius uendere, uide Bellonum
conſil. xlix nume.10.& 11.
c Ad quem ſpectet impenſa fundi uel culturæ, an ad uſua-
riū,an uerò ad dominiū,uide hic &c. Adde quòd ex hac glo.
colligitis differentiā inter uſufructuarium,& uſuarium dum
allegat l.hactenus. & l. ſi domus. quæ differentia eſt in hoc,
quia uſufructuarius indiſtinctè tenetur colere & reficere
fundum.d.l hactenus.ſecus in uſuario,ut hic l.ſi domus.

1 *Eſt nimis durum uxorem à marito & econtrà ſeparare*
2 *Habitatio eſt ius quoddam ſeparatum ab uſu & uſufructu.*
3 *Leges ſunt ſub congruis titulis ſituande.*
4 *An ualeat legatum, quando quis relinquit in teſtamento uxorem ſuam dominam, maſſariam & uſufructuariam.*

§. ITem is qui Not. ex iſto §. quòd ille
cui debetur uſus ędiū,po-
teſt uti ædibus cū uxore & familia ac etiā
a marito [a] † eſſet enim nimis durum uxo-
1 rem à marito, & econtrà, ſeparare.l. poſ-
ſeſsionem.C.commu.utri.iud.& ideo hoc non haberet
locum in uſu rei alterius conſtituto, marito uel uxori,
quia ibi non inducitur aliqua ſeparatio dura. Not.
quòd ille qui habet uſum,non poteſt alteri cedere. Itē
nota in uerſi.is ad quem.quòd ille cui debetur uſus ſerui,
non poteſt operas ſerui alteri locare.& idem in uiu.
Item not.quòd ille cui debetur uſus pecorum, nō
b poteſt uti lana nec lacte[b]. Secus quidem eſt in uſufru-
ctuario,qui poteſt uti pleno iure.l. uſufructus ff.de uſu
fruct.& l.qui ſcit.§.præterea.ff.de uſuris.ut hic in gloſſ.
2 Not.in uerſi.ſed ſi cui,quòd † habitatio [c] eſt ius quod-
c dam ſeparatum ab uſu,& ab uſufructu. Differt enim
ab uſu, quia uſuarius non poteſt uſum locare. at is cui
eſt conſtituta habitatio, poteſt illam locare, ut hic. Et
differt etiam ab uſufructu:quia uſusfructus finitur mor
te naturali & ciuili: at habitatio ſola morte naturali
finitur.ſuprà eodem,iuncta l.legatum.de capi.dimin.&
l. ſi habitatio.§.1. ff eodem. Et ideo ſi uel is bene conſu-
d lere mulieri, [d] cui maritus uolebat relinquere in teſta-
mento uſum domus, ita ut plenè ea uteretur, facias
quod leget habitationem,ut poſſit eam alteri locare,et
ſimul & ſeorſum:cum teſtator,quòd uſuarius ſolum et
ſimul in ea habitet,legare poſſit rē.l. cæterū. & l ſi nec
3 locabunt.ff.eodem. Finaliter. not.† leges eſſe ſub cō
gruis titulis ſituandas. concord.l.ij. de ſtat. homi.
In uerſi.marito.not. quòd uſuarius ſolum poteſt in-
troducere perſonas,quæ ſunt inculpatæ uitæ. Ideo dixit
gloſſ. in l. non aliter. ff. eodem. quòd ſi ſcholaris uelit
inducere ganeas in domum conductam, poteſt domi-
nus alteri locare domum, & à ſocijs prohiberi. Fina-
liter quæritur,pone quod maritus in teſtamento ita di-
• ſpoſuerit:relinquo uxorem meam dominam,maſſa-
riam & uſufructuariam omnium bonorum meorum,
abſque aliqua ratione reddēda,quid erit hoc caſu? quā
4 tum percipere poterit hæc mulier? In primis † uidetur
legatum eſſe nullum quia relinquit ipſam dominam.
Item uſufructuariā,quæ dominio repugnat.uſus enim
fructus formalis in re propria conſtitui non poteſt,ſu-
pra titu.i.in prin.ergo legatum nullū,regula,ubi repu-
gnātia,quod autem ualere poſſit,facit ꝙ mulier eligere
uſumfructum uel dominium poteſt,quia ita ſunt duo
legata,

legata, ſcilicet, proprietatis & uſuſructus: ergo eligere
poterit quod ipſa uoluerit. l. ſi Titius fundus. de uſu-
fruct. lega. Solu. aut iſte teſtator inſtituerat filios hære-
des, aut in teſtamento inſtituerat extraneos. Priore ca-
ſu illa mulier percipiet tantum fructum, quantum eius
exegerit neceſsitas: poſteriore caſu poterit eligere quod
uoluerit. hęc eſt gl. ordi. in authen. hoc locum. C. ſi mu
lier ſecundo locò nupſerit.

ADDITIONES.

a An idem ſit in ſeruitute debita marito, ut etiam debeatur
vxori? Videtur quòd ſic, in l. ſi ſtipulatus fuero per te. de
verb. oblig. & ſupra in tit. de ſeruitu. in prin.

b Adde concord. tex. in l. plenum. §. ſed ſi pecoris. & in §.
boum. ff. eod.

c Adde tu, quòd in hoc conuenit habitatio cum uſuſru-
ctu, quia quemadmodum uſuſructuarius poteſt alteri loca-
re uſuſructum, d. l. arboribus ita habens habitationem,
ut hic, & C. eo l. cum antiquitas. Item conuenit cum uſu, in
iſto, quia habens habitationem poteſt recipere eas perſo-
nas quas & uſuarius ut. ff. eo. l. & ſi habitatio. Cum utroque
uerò conuenit habitatio, ſcilicet cum uſuſructuario & uſua-
rio, quia poteſt conſtitui & inter uiuos & in ultima uolun-
tate, ſicut uſus & uſusfructus, ut hic in glo. in uerbo, aliquo,
& l. corruptionem. in fin. C. eo. Item conuenit, quia non tran
ſit ad hæredem, ſicut nec illa duo. d. l. ſi habitatio. §. hæredė.
ſed diſcordat cum utroque, quia conſtituitur habitatio ſo-
lum in ædibus, ſed alia duo etiam in aliis prædiis, ut hic in
glo. in uerbo, uſuſru.

d Quãdo maritus relinquit in teſtamento ſuo mulierem
dominam, maſſariam & uſuſructuariam, quid uideatur re-
linquere, uide hic per Cyn. & in authen. hoc locum. infrà
alleg. in fin. & in corpore unde ſumitur, & per Bartol. in
l. exhibuiſſent. §. fin. ff. de publicanis. & Angel. in l. i. ff. rerum
amotarum.

e De uxore relicta uſuſructuaria, uide Bellonum conſi. ix.
& conſi. vi. latiſsimè.

TITVLVS VI.

De vſucap. & longi tempo. pręſcrip.

1 ☞ Continuatio rubricæ.
2 Quid ſit uſucapio.
3 Vſucapio triplex, fauorabilis, odioſa, & mixta.
4 Quare inducta uſucapio.
5 Quinque neceſſaria ad cauſandum uſucapionem.
6 Quis effectus uſucapionis.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine:*
1 *Quia † rerũ dominia aut acquiruntur iure gentiũ, aut*
iure ciuili. §. ſingulorum, ſuprà de rerũ diuiſio. ideo uiſo
quemadmodũ acquirebantur iure gentium, ſequebatur
uidere quemadmodũ acquirãtur iure ciuili. Vnde, cùm
uſucapio & præſcriptio ſint modi acquirẽdi dominia de
iure ciuili, ideo ordine cõpetenti, de uſucapione & præ
a *ſcriptione intitulauit Imperator.* In ſi. glo.[a] *rubricæ.*
Eſt hic uidẽdum breuiter, quid ſit uſucapio, quotuplex
ſit, quo iure fuerit inuenta, propter quid fuerit inuẽta,
quæ requirãtur ad eam cauſandum, & quid ſit eius effe
ctus: Circa primũ breuiter dic, quòd uſucapio latè ſum
pta, put mobilia & immobilia complectitur, ita diffini-
2 *ta eſt. † Vſucapio eſt acquiſitio dominij, p continuatio-*
nem poſſeſſionis & tẽporis à lege diffiniti. l. iij. ff. eod.
3 *† Vſucapio latè ſumpta eſt triplex:* [b] *quædã eſt merẽ fa*
b *uorabilis, ut eſt uſucapio triennij, quæ ſolũ in rebus mo*
bilibus cõſiſtit: quæ ideo appellata eſt fauorabilis merè
quia ſolo fauore poſſidẽtis, nulla inſpecta negligentia pe
tẽtis, currit. Alia eſt uſucapio merè odioſa, ut eſt uſuca
c *pio xxx. uel xl. annorum.* [c] *quæ ideo eſt appellata merè*
odioſa, eo quòd currit odio & negligentia nõ petentis,
nullo inſpecto fauore poſſidentis: cui nec fauor eſt tribuẽ
dus, eo quòd titulus & dolus & mala fides in ea uerſa
tur. l. cum notiſſimi. C. de præſcri. xxx. uel xl. an. quæ ta
mẽ iure canonico propter malã fidẽ eſt correcta, ut pec
catũ mortale euitetur. c. fi. extra de præſcrip. c. malæ fi-
d *dei poſſeſſor. de reg. iur. lib. vi.* [d] *Eſt & tertia uſucapio*
mixta, quæ eſt decẽ annorum inter præſentes & xx. in-
ter abſentes: atq; ideo eſt appellata mixta, quia mixto
fauore poſſidẽtis, & negligentia non petentis eſt inuen
ta, de qua infrà uidebitis. Eſt autem inuẽta iure ciuili,
contra regulam iuris gentium, de quo ſtatim dicam ſu
4 *per litera. † Eſt etiã inuenta bono publico, quod publi*
cum circa duo uerſatur. Primum, ne dominia uagentur
ſuper incerto. l. i. ff. eo. Secundũ, ut litibus finis debitus
5 *imponatur. l. ſi ff. pro ſuo. † Sunt autẽ quinque neceſſa*
ria. bona fides, iuſtus titulus, res non uitioſa, poſſeſſio iu
6 *ſta, & tempus cõtinuum. † Effectus autem uſucapionis,*
eſt acquiſitio dominij, euitande infinitatis gratia & cer
titudo dominorum: ut hic & l. i. ff. eo. & l. ſi. ff. p ſuo.

ADDITIONES.

a Proèxpeditione huius glo. oppono. De natura copulæ
eſt ut cadat inter diuerſa, glo. & Bart. in rubri. ff. de iuris &
fact. ignor. & glo. expreſsior in c. querelam. in uerbo, non po
tuit. extra de ſimo. ſed hic non ponitur inter diuerſa, quia
uſucapio & præſcriptio ſunt idem, ergo &c.

b Iſtud euidentiale pone infrà in princi. ſuper gloſſ. in uer-
bo, per triennium. & de his omnibus eſt glo. in l. fin. in gloſſ.
penul. & antepe. C. de edi. diui Adria. toll. & ibi bonus. text.
& ibi uide Bart.

c Quando habeat locum præſcriptio xl. annorum, decla-
rat tex. in l. omnes. & in l. ſi. C. de. præſcrip. xxx. vel. xl. an-
no. & in l. i. C. de ann. excep. & ibi glo. in uerb. xl. enumerat
caſus in quibus habet locum præſcriptio xl. annorum.

d Et ſimiliter de iure ciuili, ut nu. in l. ſequitur. §. fina. & ibi
per Ang. ff. eo. & per Bar. in l. omnes. populi. ff. de iuſti. & iu-
re, & in authenti. ad hæc. C. de uſur. & d. c. malæ fidei.

1 ☞ *Res mobiles triennio, immobiles uerò lõgo tẽpore uſucapiũtur*
2 *In his quæ ſunt de materia poſitiua ſufficit pro ratione uoluntas.*
3 *Quare diuerſis temporibus præſcribantur res immobiles & mobi-*
les, cum potius videretur idem tempu in rebus mobilibus ſtatuen
dum, atque in rebus immobilibus.
4 *Vſucapio bona ratione eſt inducta, quamuis per eam videatur quis*
locupletari aliena iactura.
5 *In præſcribente ſemper præſumitur bona fides.*
6 *Ad cauſandam uſucapionem ſufficit eſſe bonam fidem tempore rei*
traditæ, præterquàm in emptione, in qua & tempore contractus,
& tempore res traditæ bona fides requiritur.
7 *De iure Canonico ſuperueniens mala fidei impedit præſcriptio-*
nem, non de iure ciuili.
8 *Petitio hæreditatis non datur contra titulo poſſidentem.*
9 *Quæ dicatur eadem prouincia.*
10 *Vſucapione triennij quæritur dominium directum, præſcriptione*
uero longi temporis dominium tantum utile.

IVre ciuili. Diuiditur in duas. Nã
in prima ponit ſtatu-
tũ iuris antiqui, cũ ratione. In ſecunda
ponit cõſtitutionẽ nouam, cũ ratio-
ne ſua. Secũda ibi, nobis melior ſen-
1 tẽtia. † Res mobiles triennio uſuca-
piunť, immobiles uerò lõgo tẽpore,
videlicet x. annis inter pręſentes, & xx. inter abſentes,
a nulla habita diſtinctione [a] ſed iuſto titulo, [b] bona fide,
b cõtinuatione poſſeſsionis, debitis temporibus ſuper re
nõ uitioſa pręcedẽtibus: licet aliter antiquitas ſtatuiſſet.
c hoc dicit.[c] Not. primò, uſucapionem inuentam eſſe
iure ciuili, & hoc contra regulam iuriſgentium: quia
eo iure ſolùm acquiruntur dominia, ſi traditio rerum
fiat

fiat a domino. l.traditionibus . C. de pactis. §.per tra-
ditionem. ſupra de rerum diuiſio. ſed per hanc uſuca-
pionem acquiruntur dominia traditione facta à nõ do-
mino. Nota. quare fuerint inuẽtę vſucapiones, ne ſci
licet rerum dominia ſint in incerto . Alia fuit ratio , ut
d finis litium ſit [d]. Sed iſta eſt ratio rationis. Si enim do-
minia erunt certa,erit finis litium . Ex quo dicunt Do-
cto. quòd exceptio vſucapiendi poteſt opponi ad pro
ceſſum & merita cauſæ, & ſic ante litis conteſtationẽ
& poſt. Tutius tamẽ eſt , ut ad utrunque proponatur:
ſi enim ad utrunque fuerit oppoſita, non compellet iu-
dex te litem conteſtari :& vſucapionem ſi non proba-
ſti, poteris probare lite conteſtata. de quo Bal.in l.poſt-
quam liti. C.de pac.per alios in l.natu & poſtea. de iu
teiuran. Tertio not. quinque quę requiruntur ad cau
ſandam vſucapionẽ . Primò,fides bona ut ibi,bona fi
de.Secundò,iuſtus titulus.ut ibi,emerit. Tertiò,poſſeſ-
e ſio [e] ut ibi,acceperit. Quartò tempus cõtinuum.ut ibi
anno.Quintò,rem nõ uitioſam.ut ibi, eam rem. Itẽ
a not.in verſi.& cum hoc,ꝙ † in his quæ ſunt de materia
poſitiua , ſufficit pro ratione uoluntas.gloſſ.eſt in l.i.§.
puerinam.ff. de poſtulã. Item not. quòd res mobiles
vſucapiuntur triennio , immobiles uero longo tempo-
re,hoc eſt,decem ann. inter præſentes,& xx.inter abſen
tes . Sed contra prædicta opponit ſubtiliter præceptor
meus,ꝙ lex ſtatuendo minus tẽpus in uſucapione mo-
bilium rerum quàm immobilium,uidetur iniqua,&ꝙ
imo ex æquitate & ratione oppoſitum ſtatuere debuiſ-
ſet.Primò, quia res mobiles facilius amittuntur,& dif
ficilius acquiruntur: quia facilius occultantur quàm res
immobiles, quæ ſe exibent ſolo.l.i.§.i.& l.rem quæ no
bis.l.ſi rem mobilem.ff.de acqui. poſſ. ergo cum in eis
maior difficultas requiratur in recuperando , debuiſſet
ſcilicet ex dictamine rationis rectæ maius tempus ad
inquirendum res mobiles ſtatuere. Præterea, ſi dixeri-
mus,vſucapionem rerum mobilium procedere ex ſola
poſſeſſione uſucapientis,non autem ex negligentia nõ
petentis.quòd iterum male ſtatuerit ita demonſtratur,
quia poſſeſſio rerum mobilium eſt fragilior,quàm re-
rum immobilium : ſolet enim vulgo dici , rerum mo-
bilium uilis eſt & abiecta poſſeſſio.l. ſi rem mobilem,
ff.de acquir. poſſeſſ. ergo maius tẽpus deberet requiri
f in uſucapione rerũ mobiliũ,quã immobiliũ. Vos [f] re-
3 ſpondete , quod † ideo lex minus tempus ſtatuit , quia
licèt poſſeſſio rerum mobilium dicatur fragilior quo
ad eam perdendam,tamen quia cum res mobiles poſ-
ſidentur,illa poſſeſſio eſt nobilior cæteris , ideo facilius
ſuper eis uſucapio interuenit,attenta nobilitate poſſeſ-
ſionis ex parte uſucapientis,& attenta fragilitate culpę
ex parte non petentis.argumen.in l.ſi culpa .de rei ven
di.maior enim culpa committitur. ſtando per trienniũ
ad inquirendum res mobiles,quibus frequẽtiſſime uti-
mur,quàm res immobiles,quæ in ſolo conſiſtunt. Sed
iterum contra oppo.ꝙ lex malè ſtatuerit & cõtra æqui
tatem vt res alienę vſucapiantur.Nam ſtatutum eſt ne-
mini licere aliena iactura fieri locupletem,l.nã hoc na-
tura.ff.de condict.indeb.ergo lex iniquè vſucapionem
4 adinuenit. Sol. dicunt Doct. ꝙ † non eſt iniquum,quia
hæc acquiſitio habet iuſtam cauſam annexam, videli-
cet boni publici . Sic & alibi uidemus ꝙ propter bonũ
publicum quis cogitur rem ſuam vẽdere,& ſic iure ſuo
priuatur.l.item ſi uerberatum.§.i.de rei ven.Item pro-
pter delictum damnatorum bona publicantur. l. i. de
bon.damna.ita etiam propter negligentiam bona vſu
capiuntur.Præceptor meus ita reſpondebat: quòd licèt
æquitas aliter vellet,tamẽ poſtea immutari poteſt. Pro
bat ex hoc:æquum fuit tempore belli teſtamenta certis
modis fieri caduca,vt poſſent Imperatores bella ſuſten
tare eueniente pace fuit etiam æque ſtatutum vt ca-
duca:non fierent, l.i.C.de.cadu.tolen.Ita in propoſito,

nulla negligẽtia commiſſa, eſt ęquum iure ſuo neminẽ
priuari,ut ſit litium finis. finaliter opponit:nam ex quo
eſt æquitas ſcripta , ut nemo locupletetur cum aliena
iactura,& rigor ſcriptus ut locupletetur mediante vſu-
capione,æquitas deberet rigori præferri.l.placuit. C. de
iudi. l. ſi tibi pecuniam. ff. ſi certum petatur. Solu.il-
la iura procedunt quando æquitas aduerſatur rigori in
ſpecie:ſecus ſi in genere aduerſetur, quia per ſpecialẽ ri
gorem æquitati naturali derogatur,ut hic , & l. ſanctio
legum. ff. de pen. & regula iure gentium. lib. vi. In
gloſſ.in bona fide , ibi , uerius colligitis ex gloſſ. quòd
5 † in præſcribente ſemper præſumitur bona fides.[g] Sed
g contra,nõne vnuſquiſque arbitrari debet,quod ſuũ nõ
eſt & c.l.fi.C.vnde ui.ergo poſsidens rem alienam ſem
per præſumitur in mala fide. Solut.dicunt Doctò.huic
præſcriptioni bonæ fidei operatur titulus habilis ad trã
ſlationem dominij , qui poſſeſsionem, præceſsit. Ibi,
6 ſufficit.colligitis,ꝙ † ad cauſandam vſucapionem ſuffi
cit regulariter habere bonam fidem tempore rei tradi-
tæ,licèt mala fides fuiſſet tempore contractus. Hoc fal
lit in vſucapione cauſanda ex cõtractu emptionis,quia
tunc exigitur bona fides duplici tempore,uidelicet tem
pore contractus & rei traditæ. Ratio diuerſitatis aſsi-
gnatur ꝑ gl.in l.ij.ff.pro emptore.quia cõtractus uendi
tionis magis cęlebratur quã cæteri,vnde maior cautela
eſt adhibẽda.arg.in l.capitaliũ.ff.de pen. in §.famoſos.
Sed hęc rõ nõ eſt bona,quia ſi magis frequentaſ,maior
fauor eſſet adhibendus,ut citius uſucapio curreret.arg.
in l.certi.condict.§.ſi nũmos & in l.ſingularia.ff. ſi cer.
peta . Non obſtat l.capitalium , quia loquitur in deli-
ctis,inquibus propter frequentiam fauores tribuuntur:
quia præceptor meus dicit,ſe non nouam rationem in-
ducere , ſed eam quæ fuit Iuriſconſulti in l.ſi is qui pro
emptore.§.fin.de uſucapio.dicitur enim ibi,ꝙ rem alie
nam ſtipulari poſſum ſcienter,ſed nõ emere,ut mihi do
minium acquiratur. Vnde ſi mihi tradatur res, quã da-
re promiſiſti,ideo ſufficit habere bonam fidem tẽpore
traditionis, quia debeo excogitare quòd tu more boni
uiri rem, quam ſciebam eſſe alienam tempore contra-
ctus,redemeris, & mihi tradideris, cum ad hoc de iure
tenearis,ſcilicet dominium transferre.l.ubi autem.§. fi.
ff.de uerb.obli. Non eſt ſic quando uendidiſti , quia nõ
teneris,dominiũ transferre:unde nec debeo cogitare ꝙ
uelis rem redimere à uero domino , & dominium trãſ-
ferre.l.ex empto de actio.emp.unde non debeo putare
eſſe tuam tempore cõtractus.& iſta ratio placet. Ibi,
7 poſterior ſcientia . Hoc eſt de iure ciuili . † de iure uero
h Canonicò cui hoc loco cedere debemus,mala fides [h] ſu
perueniens impedit præſcriptionem.cap. malefidei. de
reg.iur.lib.vi.c.fi.extra de præſcriptio, In fi.Hoc ue-
rum quo ad fructus , non autem quo ad præſcriptio-
8 nem : quia † petitio hæreditatis non datur contra poſ-
ſidentem cum titulo.l.hæreditatis.C.de peti.hęre.l.hęre
ditatem.C.in quibus cau.ceſſat long.tempo.præſcript.
In fin.glo.in uerbo,triennium.inducitur ad quęſtio-
nẽ.Dictat ſtatutũ uniuerſitatis,ut ſcholaris examinan-
dus teneatur accipere in promotorem doctorem quem
pluri tempore audiuerit:de quo ſtatur iuramento ſcho
larium. Ecce ſcholaris iurat ſe audiuiſſe doctorem per
menſem continuum. & ſic per lectiones xx. uel circa:
iurat etiam quòd incœpit audire alium doctorem per
tres menſes , ſed illis tribus menſibus non audiuit ni-
ſi xv. lectiones : quis erit promotor neceſſarius ? Vi-
detur quòd ille quem audiuerit pluribus lectionibus,
quia illud fuit tempus continuum quod uidetur exqui-
rere ſtatutum,ut hic in text. Faciunt uerba ſtatuti, quæ
dicunt pluri tempore audiuerit. & ita notant actum au
diendi. Quod autem alter admittatur , probatur , quia
ex quo cœpit audire, & aliquando reuertebatur,retine
bat animũ audiendi, ideo debet haberi ꝓ audiẽte. arg.
in l.

in l.naturalē.§.pauonū.de acquit.ter.do. Ego puto pri-
mā partē veriorē, quia ſtatutum notat actum audiēdi.
Fateor. n.quòd ex quo reuertebatur ad aditorium al-
terius doctoris tp̄e diſcontinuato, retinebat animū ſcho
laſticū, & ſcholaris ſuus appellatur: ideoq; ſi ſtatutū di
xiſſet, ut ille ſit promotor cuius longiori tp̄e fuit ſchola
ris, obtineret. Nou eſt ſic qñ ſtatutū notat actū, & dicit,
longiori tp̄e audiuit. & pro hoc allego tex. in l.ſeruus.§.
fi. de ſta.lib. Prætereà ideo ſtatutum exquiſiuit longius
tp̄s audiendi, ut daretur proemium doctori ſub quo me
lius ꝓfecit. Palā aūt eſt melius profeciſſe ſub quo ma-
gis audiuit, et continue, quam ſub quo minus audiuit et
diſcontinue. In fi.glo.in uerb.nullum, dicite, quòd tu
præſcribendis actionibus perſonalibus. ideo requiritur
maius tp̄s, quia illa pręſcriptio currit negligētia ſola nō
petentis: at cęterę currunt ex negligentia non petentis,
& ex poſſeſsione præſcribentis: unde cū habeant cau-
ſam potentiorem, citius currunt, & effectum operantur
arg.in authen.de conſang. & vte.fra.in prin. In gl.in
9 ter præſentes in fin. Sed dubitatur, † quæ dicatur eadem
prouincia. Aliqui dicunt ꝙ eſt conſideranda cōſuetudo
regionis aliqui ꝙ ſingulari archiepiſcopi conſtituūt ſin
gulas prouincias illa eſt cōis ſnīa, quam tenuit gl. notā
l.fi.C.de pręſcri.lon.temp.ut unaqueq; ciuitas cum ſuo
territorio. loco prouinciæ habeatur. Nā ut olim ſingule
prouincie ſingulas præſidationes habebāt, ita hodie ſin
gule ciuitates ſingulos habent pręſidatus, quos nos po-
i teſtates appellamus. In gl.in verb.dominia [i] colligi-
10 tis ꝙ † per vſucapionem triēnij acquiratur directum
dñium: per præſcriptionē uero longi temporis acquirā
tur ſolum utile. & hanc tenuit glo.in l.iij.ff.eo.& in au-
then niſi.C.de bon.mat.eamq; cōter ſequuntur citra
montani. Vltramontani uero tenuerunt cōtrariū, quos
ſequebatur præceptor meus. Primo per iſtum tex.ad li
terā. Secundo quia eadē eſt diffinitio præſcriptionis lō-
gi tp̄is, quę eſt uſucapionis triēnij, ergo idem effectus
acquirendi dñium. Aſſumptum probatur in l.iij. ff.eo.
cum ſnīa ſit una per ea quæ habentur in l. omnis bona
diffinitio.ff.de reg.iur. Item mouetur quia quanto cau-
ſa eſt potentior, tanto potentius agit, & tanto citius effe
ctum producit.arg.in l.nam.& magiſtratus.ff. de arbi.
Sed in pręſcriptione longi temporis eſt cauſa potentior
primò, quia poſſeſsio rerum immobiliū eſt potens &
firma: poſſeſſio uero rerum mobilium fragilis & abie
cta.l.ſi rem mobilem.ff.de acquir.poſ. Item pręſcriptio
fundatur ex longiori poſſeſſione quam uſucapio, igiť
&c. præterea duę cauſę vincunt vnā, & potentius ope
rantur. auth.ceſſante.C.de ſuis & legitimis. Sed ad cau
ſandum præſcriptionem lōgi temporis cōcurrunt duæ
cauſæ: primo poſſeſsio præſcribentis, ſcđo negligentia
nō petentis, ergo deberent plus operari ꝗ̄ uſucapio, ad
quam cauſandam ſolum conſideratur poſſeſſio vſuca
pientis, non aūt negligentia non petentis. ad arg. reſpō
detur primo ꝙ l.ſi quis emptionis titulo. loquitur de ex
ceptione intentionis & facti, quæ nullum ius pręſuppo
nit in agente.l.qui ſe debere & ibi gl.ff.de cōdi.ob cau.
Ad alias autē iura quę dicunt, ꝙ ei cōpetit vtilis actio,
exponitur vtilis, id eſt efficax. &c.

ADDITIONES.

a Et ad iſtum tex.dum dicit, quòd olim fiebat differentia in
ter prædia Italica & prædia prouincialia, puto ꝙ illi antiqui
mouerentur iſta ratione. Nam prædia prouincialia præſta
bant tributa, & ſic erant tributaria: prędia autem Italica nul
la præſtabant tributa, ut dicit gloſſ. notabilis in l. oēs C. ſine
cēſu vel reli. & ideo ſtatutum erat, prędia prouincialia nō
poſſe præſcribi, ſicut & Italica. Hinc eſt, quòd cum ex rebus
mobilibus nō colligantur tributa, quia res mobiles nō ſunt
obnoxię tributis, in rebus mobilibus non fiebat diſtinctio
locorum. Hodie tamen diſpoſitum eſt, quòd non ſit differē-
tia locorū. Et ſi dicis, nōne adhuc hodie militat illa ratio? di-
co quòd nō: quia licet hodie poſsint pręſcribi prędia tributa
ria, procedit quantum ad dominiū non autem quantum ad
ius tributi non pręſtandum. & ita vult gl. in l.vnica.in glo.fi.
C.de vſuc.transfor.

b Quæro, qualis debeat eſſe titulus ſufficiens ad præſcri-
ptionem. Dic quòd debet eſſe titulus verus vel putatiuus,
iſto errore interueniente: puta, quia procurator meus di-
xerat mihi quòd emerat rem, quam reuera non emerat, &
ego credidi & poſſedi. de quo per Bar. in l. Celſus. ff.eo Et
adde quòd iſte titulus putatiuus debet eſſe talis qui ſit poſſi
bilis per naturam, alias non ſufficit. Vnde ſi ego poſſide-
rem titulo pro hærede tanquam hæres alicuius. qui re-
uera nō eſſet mortuus, tunc talis titulus non eſt ſufficiens.l.
i.ff.pro herede. Nunquid autem interruptio tituli impediat
præſcriptionē finiri? puta, teſtator poſſidebat rem pro empto
re, ipſe ante completam preſcriptionem mortuus eſt, & hæ-
res incepit poſſidere pro herede, an iſta poſſeſsio ſecunda
facta ex alio titulo, cōtinetur cū prima? Dic ꝙ ſic l.Pūpo.§.i.
ff.de acqui.poſ.& habetur per Bar.in l.naturaliter.ff.de uſu-
cap.ubi uide.

c Item pondera tex.in uerbo, putantibus hic eſſe text. pro
glo.in l.i.§.pueritiam.in uerbo, ratus.ff.de poſtul. quæ ſimi
liter ponderat text. ibi in verbo, ratus.& ponit iſte infra in
quarto notabili.

d Et potes intelligere iſtam rationem, vt ſit ſenſus, quòd il
le qui emit rem, vel habet alio titulo, nunquam eſſet cer-
tus ſe dominum eſſe effectum, niſi vſucapio fuiſſet introdu-
cta, licet Bal. Rayne.& Alb. intelligant in l.i.ff eo. iſtam ra-
tionem, quia magna eſt difficultas probare dominium niſi
per uſucapionem, ut dicit glo in l.cum res.ff.de probat. Nō
autem intelligas, ne dominia ſint in incerto, hoc eſt quòd
vſucapio ſit inuēta vt ſciamus quis ſit dominus quia ſecūdū
hoc ſequeretur, ꝙ ſi ego ex poſt facto ſcirem quis eſſet do-
minus ꝙ non poſſem vſucapere, quia ceſſaret illa ratio & ta
men hoc eſt falſū, quia mala fides ſuperueniens, de iure ciui
li nō impedit uſucapionem. L.i.§.illo proculdubio. C.de vſu
cap.transfor.

e Quæritur etiam, qualiter probetur continua poſſeſsio:
Dic, ꝙ probatis extremitatibus, dicitur probata media poſ-
ſeſsio. l. ſiue poſſidetis. C. de proba. Et ſic debent eſſe cauti
capitulantes, ut ipſi faciant ꝙ dicta teſtium concludant cō-
tinuum tempus in præſcriptione: non enim ſufficit probare
poſſeſsionem, niſi probetur continua. L.i.§. quòd autem.ff.
de aqua quot.& æſti. Niſi dixerit, à decem annis & citra. quia
tunc copula & denotat primum poſſeſſorem fuiſſe iā ſunt de
cē anni, & poſtea poſſediſſe, ut in c.licet cauſam, verſ.expreſ-
ſum, extra de proba. Item non ſufficit dicere, quòd poſſedi-
ſti decem annis proximis, quia poteſt verificari in una die.
d.§.quod autem. Ideo eſt capitulandum hoc modo, qđ poſ-
ſedit p tēpus.x. anno. ita quod illud tempus ſit tranſactum
ante litē motā: quia dictio, per, denotat perfectionē.l.urba-
na.§.pernoctare.de verb.ſig.& de hoc vide Bar.i d.l.Celſus.

f Sed ſecundum iſtam ſolut. ſequeretur, quòd iſta vſuca-
pio triennij eſſet odioſa, cum mero odio non petentis pro-
cedit. Vel ſaltem, & melius deberet dici mixta: ꝙ tamen eſt
falſum, & contra ea quæ iſte dicit in rub. & ibi dixi. quod
fortè poſſet teneri & probari in l.fi.ad fi.C.de edi.diui Adri.
toll. nec eſt tex.qui urgeat ad oppoſitum. Vel poteſt dicere,
quòd ideo minus tempus ſit ſtatutum in rebus mobilibus
quia de minori præiudicio tractatur: & proprie credo ꝙ iſta
ratione motus ſit Imperator. Et ſi diceres, nonne reperiun-
tur res mobiles quæ ſunt magni præiudicii? R. dico, ꝙ leges
referuntur ad magis cōiter accidentia. l. nā ad ea.& l.ex his.
ff de legi. Quia ergo magis cōiter accidit, quòd rēs immobi
les ſint maioris præiudicii quā mobiles idcirco in eis præſcri
bendis, & ſic amittēdis, lex maius tempus ſtatuit quā in re-
bus mobilibus. Et quòd vſucapio triēnij currat ēt in odium
non petentis, facit l.i ff.eo.in uerbo, cum ſufficeret. maxime
quia illa l.i.loquitur de vſucapione in genere, & genus debet
verificari in qualibet ſua ſpecie. ad idē text. noſter in uerbo,
putantibus. Et cogita de rōne quare in rebus mobilibus non
fit diſtinctio, an inter abſentes vſucapiatur, vel præſentes,
cum in rebus immobilibus non habeamus reſpectum an res
ſint præſentes vel abſentes, ſed an perſonæ.l.fi. C.de præ-
ſcrip.long.tem.

g An in præſcribente præſumatur bona fides vel ne: & il-

ſud, quod hic dicitur, quòd præſumitur bona fides, intellige procedere in rebus corporalibus. ſecus in præſcriptione iurium incorporalium. l. i. §. hoc interdicto. & ibi gloſſ. in verbo vſus. & ibi Bartol. ff. de itin. actuque priua. & per Ang. de Are. hic. Et ratio diuerſitatis quare in præſcriptione rerum incorporalium non præſumitur bona fides, eſt ſecundum Bal. in §. ſed iſtæ. Inſti. de act. quia habet præſumptionem contra ſe, cum quelibet res præſumatur libera. l. altius. C. de ſeruit. & aqua. De hoc, an in dubio bona fides præſumatur, ſi non probetur mala, uide gloſſ. hic tenentem quòd ſic. & aliam in l. ſuper longi, C. de præſcri. long. tempo. & ibi plene de contractu emptionis. vide etiam gloſſ. in §. ſed iſtæ. in gloſſ. magna Inſti. de actio. quæ vult, quòd debeat quis ſtare ſacramento allegantis bonam fidem. quæ gloſſ. reputatur notabilis in hoc. Et pro hoc quòd in dubio præſumatur bona fides, videtur tex. C. de euict. l. penul. quam allego in d. l. ſuper longi.

h · An mala fides ſuperueniens impediat præſcriptionem compleri? Dic quòd non: & adde quòd iſta mala fides debet eſſe firma & irreuocabilis, vel non etiam dubia: puta, ſi quis poſt inchoatā vſucapionem dubitet an res ſit ſua, an nō iſta dubitatio non habet impedire implementum vſucapionis de quo vide per gloſſ. & Inno. in cap. fin. de reſcri. & per Bar. in l. naturaliter. ff. de vſucap. Iuxta hanc partem pulchrū eſſet videre, quæ poſsit eſſe ratio, quòd defectus bonæ fidei ſuperueniens non interrumpit præſcriptionem. Id. l. vnica. §. illo proculdubio. C. de vſucap. transfor. & tamen defectus poſſeſsionis ſuperueniens interrumpit præſcriptionem l. naturaliter. ff. de vſuca. in tantum, quòd dicit tex. valde notabilis in l. ſi. is qui pro emptore. §. ſi quis bona fide. ff. eod. quòd ſi quis à prin. rem habuerit bona fide, & ſuperueniat ſcientia rei alienæ, & ſic mala fides, quo caſu de iure ciuili nihilominus poteſt uſucapere, d. §. illo proculdubio. quòd ſi perdat poſſeſsionem, & poſtea recuperet, non poſsit vſucapere, quia initium ſecundæ poſſeſsionis vitioſum eſt. Alias audiui aſsignari iſtam rōnem. Non eſt præſumendum quòd lex velit facere actus ſuos fruſtratorios. l. hæc ſtipul. ff. ut leg. no. c. Sed ſi diceremus, quòd perfectum bonæ fidei ſuperueniens interrumperetur præſcriptio, certè iſta præſcriptio quæ eſt introducta ꝓꝑ bonum publicum ut hr̄ l. i. ff. eod. & ne dn̄ia rerum eſſent in incerto, ut hoc tex. quaſi fructuarie eſſet introducta, cū de facili et multis modis poſſit ſuperuenire malā fides, iuxta tradita per Bar. in l. Celſus. in fin. tertiæ col. ff. eo. & propter cōem illum modum interrumperetur: vnde ne hoc eueniret, lex ſtatuit ſufficere ſi bona fides ſit à principio. Nō ſic eſt i amiſsione poſſeſsionis: qa poſſeſsio ita de facī ſi nō mutatur ſicut volūtas & animus. Cogitā, & nō inueñies forte in ſpecie aliā rationē diuerſitatis. Potes tamen hanc rationem hoc mod. & melius formare: Lex facit actus ſuos minus fruſtratorios quā poteſt, deducendo poſtea ut ſupra. Vide meliorem rōnem proxime ſcriptam: & aduerte, quia iſta ratio non ualet vnā fabam, cum hodie iure Canonico mala fides qn̄cunqꝫ ſuperueniens impediat, ut hic per iſtū, & tn̄ militare abſurdum de quo ſupra, ergo rō non eſt vera. Et licèt dictum ſit mihi ꝙ nullus ponit hanc rationem diuerſitatis, tn̄ ego puto quòd colligatur optima ratio diuerſitatis ex verbis Bar. in loco ordinario, in l. naturaliter, in ulti. col. ff. eod. quam ego latius ſic declaro. Aut. n. quis vult præſcribere actioni perſonali, & ſic alicui debito, & tunc iſto caſu nō requiritur aliqua poſſeſsio, ut dicit ibi Bar. ſed currit ſola negligentia non petentis. Aut vult præſcribere alicui actioni reali, & ſic volt acquirere per præſcriptionem dn̄ium rei alienæ, & tunc non pōt, niſi continuo taliter poſsideat ꝙ poſsit conueniri: quia vbi non poſſet conueniri à domino, non ualenti agere nō curreret præſcriptio. Sed ſi quis amittit poſſeſsionem rei, non poſſet conueniri à domino unde nimirum ſi interrumpitur præſcriptio quādocunque amittat poſſeſsionem: ſed ſi deſinit eſſe in bona fide nihilominus poſſet conueniri nimirum ſi præſcriptio non interrūpitur. Et propterea ſentit ibi Bar. ꝙ ſi quis dolo deſiiſſet poſsidere, quo caſu poſſet conueniri perinde ac ſi poſsideret, quòd nō interrumperetur præſcriptio, dum vult ibi Bar. quòd ſi quis poſſet cōueniri quāuis nō poſsideret, ꝙ non interrumperetur præſcriptio.

i Circa hanc concluſionem gl. ꝙ per præſcriptionem triennii acquiritur directum dominium, & per præſcriptionem x. vel xx. anno. acquiritur vtile dominium, & per præſcriptionem xxx. anno. acquiritur tantum exceptio, vel etiam vtilis actio, ſi habebat bonam fidem, iuxta l. ſi quis emptionis. C. de præſcrip. xxx. vel xl. annorum, pulchrum eſt videre de ratione diuerſitatis. Alias audiui aſsignari rationem, ꝙ ideo per ſcriptionem triennalem acquiritur tantum directum dominium, quia illa cadit in rebus mobilibus, in quibus non eſt dare utile dominium. allegatur glo. in §. adeo in uerbo locationem. infra loca. quæ glo. mihi non dicit. Sed poſito & iſtud eſſet verum, iſtud non ſufficeret pro ratione inter præſcriptionem x. ann. & præſcriptionem xxx. annor. Dic ergo quòd uera eſt ratio, quam ponit Dyn. in regula, poſſeſſor malæ fidei. in ij. col. ꝙ præſcriptio triennalis eſt fauorabilis, ut dixi ſuprà in euidentialibus, & ideo inducitur, ut per eam directum acquiratur. Illa uero longiſsimi temporis eſt mere odioſa, ideo datur ei maior fauor qui poteſt, & ideo inducitur ut per eam tantum exceptio acquiratur. Nec huic rationi obſtat vnum quod audiui alias adduci in contrarium, ꝙ quotieſcunque vna diſpoſitio eſt pro parte fauorabilis, & pro parte odioſa, ꝙ pro illa parte pro qua eſt fauorabilis eſt extendenda, iuxta gloſſ. in l. ii. C. de eden. qui hoc ergo fateor, & dico ꝙ bene extenditur. Hoc patet, quia niſi iſte fauor attenderetur, non acquireretur niſi exceptione, ut in præſcriptione longiſsimi tēporis, in qua nullus fauor attenditur. Et ſi contra omnia iſta opponeres, ꝙ tempus non eſt modus tollendæ vel inducēdæ obligationis. l. obligationum fere. §. placet. ff. de acti. & oblig. fateor ꝙ tempus ſolum non eſt cauſa tollēdæ uel inducendæ obligationis, ſed bona fides, titulus, & poſſeſsio iuncta cum tempore, bene poſſunt tollere & inducere obligationem. Et propterea, quia in præſcriptionibus xxx. vel. xl. anno. ſolū tempus attenditur, & quia non adſit bona fides ſolum inducitur exceptio: ergo patet ꝙ non tollitur actio cum exceptio ſit actionis excluſio: ergo p̄ſupponit actionem, & cōſequenter obligationem extare, ergo p̄ſupponit eas nō fuiſſe ſublatas præſcriptione illa xxx. uel xl. an. Hæc notabilis, qa non habes alibi ita declarata prædicta. Et ſic in re mobili ratio vera eſt Nicolai de Neapol. in præſcriptione xxx. an. Vera ratio, quia tps &c. in præſcriptione x. vel. xx. an. Vera ratio, quia ſatis eſt præſcribenti acquiri vtile, quod præfertur directo, & præſcribenti nihil nocet penes primum dominium eſſe directum, quod nihil ualet contra eum, ſed contra tertium. Et dum gloſ. allegat l. ſi quis emptionis. in prin. pro opinione Bal. vult inducere, dum dicit tex. præſcribenti exceptionem, quæ præſupponit actionem in agente cum ſit actionis excep. ergo cum penes primum domininiū remaneat actio, ergo dominium, ita colligitur ex reſponſiōne, quā infra iſte dat. An aut per præſcriptionē tollatur naturalis & ciuilis obligatio, vide per Bar. in l. ſi. ff. rem ratihab. et in d. l. ſicut. et in. d. l. ſi. ſupra alleg. De hac materia et die ut C. de bo. mater. auth. niſi et in d. l. ſi quis diuturno. ff. ſi ſeruitus vē di. et l. traditionibus. C. de pact.

1 *Appellatione uſucapionis alienatio continetur.*
2 *Licet res ſacra & liber homo poſsint uendi ignoranti, tamen nō poſſunt uſucapi ab emente bona fide.*
3 *Seruus fugitiuus uſucapi non poteſt.*
4 *Qui uendit rē alienā ſine poteſtate ſibi tributa, committit furtum.*
5 *Error in iure non inhibet poſsidentem facere fructus ſuos.*
6 *Quinque ſunt genera uiolentiarum*
7 *Ratio uiuificat legem, ſicut anima corpus.*
8 *Error iuris in poſsidente impedit uſucapionem ſecus in tradente.*
9 *Quot requirantur ad hoc ut auth. malæ fidei poſſeſſor. C. de præſcr. long. temp. x. vel xx. ann. locum habeat.*
10 *Verba quæ non poſſunt uerificari ſecundum proprium ſignificatum, uerificantur per ſubauditum intellectum.*
11 *Si debitor rem ſuam pignoratam creditori ſurripuerit, res non cadit in uitium furtiuitatis.*
12 *Si extraneus ſurripuerit creditori rem pignoratam, res non effugit uitium furtiuitatis, quamuis reuertatur ad debitorem dominum.*
13 *Si debitor pignorauerit rem alienam creditori & eam ipſe ſurripuerit, res cadit in uitium furtiuitatis.*
14 *Si res pignorata fuerit ab extraneo ſurrepta furto, purgatur uitio furtiuitatis ipſa redierit ad creditorem:*
15 *An ſufficiat rem furtiuam redire ad bonæ fidei emptorem, ut purgetur uitium furtiuitatis.*

§. Sed

5 Ed aliquando. Liber homo, res reli-
gioſa uel ſacra, & ſer
uus fugitiuus, non vſucapitur: ſed & terū
a furtiuarū a vel ablatarum, earum quę qua
rum noſtrum nō eſt commercium, nobis
uſucapio non procedit. hoc d. Diuiditur principaliter
in duas partes. Nam in prima loquitur de uſucapione
rerum mobilium. In ſecunda loquitur de uſucapione re
rum immobilium. ſecunda ibi, q autem ad eas. Prima
ſubdiuiditur in tres. Nam in prima ponit dictum, in ſe-
cunda reſpondet tacitę obiectioni. Secunda ibi, q autē.
tertia ibi, vnde & in rebus. Not. primum, liberum ho
b minem, vel ſacram b rem uſucapi non poſſe. Et eſt ra-
tio: nam cum huiuſmodi res non poſſint alienari, l. in-
ter ſtipulantem. §. ſacram. de uerb o. obliga. non pote
1 runt quoque uſucapi † appellatione enim uſucapio etiā
alienatio continetur. l. alienationis uerb. de uerbo. ſig nif.
2 Et ſi dixeritis, † huiuſmodi res emi poſſe ab ignorante.
l. liberi. & l. & liberi. ff. de contrahen. empt. ergo pote-
rūt uſucapi ab emēte bona fide. Sol. ideo poſſunt emi,
quia ex natura contractus uenditionis non uenit rem
dari, hoc eſt dominium transferri, ſed ſolum uenit rem
tradi. l. ratio. & l. ex empto. de actio. empt. tenetur igitur
non ut dominium transferatur, ſed vt poſſit emptor cōt
trā uenditorem agere. §. fi. infra de contrahen. emptio.
Preterea dicitur res ſacra & liber homo vendi poſſunt,
ſed non in ſtipulatione deduci. l. inter ſtipulantem. §. ſa-
cram. l. liber homo. l. i. de verb. obliga. ſed ideo nō poſ-
ſunt uſucapi, quia per vſucapionē tractatur de transla-
c tione c dominij. l. traditionis. C. de pactis. vidiſtis ſupra
3 eod. in princi. Item not. † ſeruum fugitiuum uſucapi
nō poſſe. Ratio, quia per talem fugam efficitur furtiuus
l. i. C. de ſer. fugi. vnde veluti affectus uitio furtiuitatis,
non poteſt uſucapi, l. ſequitur. ff. eod. §. i. Not. in §. fur-
tiuę. res furtiuas & vi ablatas non poſſe vſucapi. Not.
rationem ibi, quia l. xij. tab. Atilia & Plautia. vſucapio
nem prohibent. Ex quo colligitis, & glo. elicit ſufficere
illam rationem: Ita placuit legi. Sed potuerunt hę le-
gēs ratione moueri, quia adeſt uitiū in materia, ideoq;
vſucapio inhibenda. §. nouiſſime. infra eod. Not. in uer.
Vnde, in rebus mobilibus non facile uſucapionem pro
4 cedere. Not. in ver. nam † qui rem. quòd uendens rē
alienam abſque poteſtate ſibi tributa, intelligitur com
mittere furtum: uoluit enim ex re aliena lucrum proprij
facere, ergo furtum committit. l. i. & l. pig. §. i. ff. de fur-
d tis. d Not. in uer. ſi tamē. tres caſus in quibus res mo-
bilis poteſt vſucapi: quæ plane patent ex litera. Not. in
uerſ. item ſi quis quòd ad uſufructuarium non perti-
nēt partus ancillę: nam talis partus nō dicitur in fructu
§. in pecudum. ſupra de rerum diuiſ. ergo non pertinet
ad uſufructuarium, ſupra tit. ij. in prin. Not. quòd er-
ror iuris quē habet a dolo excuſare: vnde dicitur, quòd
5 † error in iure non inhibet poſſidentem fructus ſuos fa
l. ſed & cere. l. ſi lege. §. ſiue. de petiuo. hære. Not. furtum non
ſi lege. §. committit ſine effectu furandi: quod colligitur ex furti
ſcire tradita diffinitione, in l. i. ff. de furt. Not. in uerſi. quod
autem. locum effici uacantem per abſentiam & per ne
gligentiam domini, uel ſi dominus ſine ſucceſſore mo-
riatur. Not. in fundo furtum non committi. Finali-
ter not. rem furtiuam uſucapi poſſe, ſi in poteſtatem do
e mini reuerſa ſit. Ratio, quia dicitur adeo purgari e ui-
tium furtiuitatis, quòd non amplius furtiua appellari
poteſt. In gloſſ. fugitiuum. ibi. l. i. not. q ſeruus fugi-
tiuus facit furtum ſui: quod uerum intellige de furto ir-
regulari. Furtum autem regulare nō committitur, quia
inter furem & rem furtiuam debet cadere aliqua diffe
rentia, quæ non cadit hic. l. fina. ff. de furtis, & l. i. C. de
f ſer. fugit. f In fin. gloſſ. ſi queratur, an ſeruus fugitiuus
poſſit vſucapi, dicite regulariter quòd non. Fallit ſi
tria concurrunt. Primum, quòd diu moratus fuerit in

libertate. Secundum, quòd exhibuerit ſe aduerſum do-
mino, pro libertate obtinenda. Tertium, quòd fuerit
ab alio poſſeſſus. l. ſi is qui pro emptore. §. ſi ſeruus. ff.
de uſuc. In fin. gloſſ. in uerbo uis, not. quòd uis expul-
ſiua ita rem uitiat, ut uſucapi non poſſit: ſecus eſt in ui
compulſiua, quia uis compulſiua non uitiat rem,
6 ſed aggrauat perſonā. Vnde dicite, quòd † quinque ge
nera ſunt uiolentiarum: quędam eſt expulſiua, cum
quis expellitur de re immobili, quædam ablatiua, cum
alicui aufertur res mobilis, & his duobus modis impe-
ditur res vſucapi & præſcribi, quia utraque harum uio
lentiarum adfert vitium circa rem. Quædam eſt uis
compulſiua, vt cum quis compellitur rem ſuam alie-
nare. quædam eſt turbatiua, vt cum aliquis turbatur
in poſſeſſione ſua. quędam eſt inquietatiua, vt quando
duo prætendunt ſe poſſidere, & alter ab altero inquieta
tur, tunc neutra harum uiolentiarum impedit uſuca-
pionem uel præſcriptionem, quia res non afficitur ali-
quo uitio, ſed perſona, quæ compellitur, grauatur uel
inquietatur: de quibus eſt gloſſ. ordinaria in l. i. C. quod
g met. cauſ. Gloſſ. in verbo, prædicto. g In fin. gloſ.
in uerbo, furtiuarum. Si quæratur, an ſufficiat pro ra-
tione uoluntas. dicite regulariter quòd non. quia tan-
tum valet lex ſine ratione, quantum corpus ſine ani-
7 ma: † ratio enim legem viuificat, quemadmodum ani
ma corpus. capit. conſuetudo. diſtin. i. l. ſcire leges. ff. de
legibus. Fallit in his quæ ſunt de iuſtitia mere poſitiua.
allegat gloſſ. l. i. §. pueritiam. ff. de poſtul. Secundò fal-
lit in his quæ dependent ex mera voluntate. l. quia po-
terat. ff. ad Trebel. In fin. gloſſ. in verbo, alia ratio-
ne. Non obſtat l. quædam. quia loquitur quando ge-
neralis non præponderat ſpeciali, vt hic. In glo. cō-
petat. in fin. Not. quòd uitium perſonale nocet ſin-
gulari ſucceſſori, quod uerum limitant Docto. in pſę-
ſcriptione rerum immobilium, ſecus in uſucapione mo
bilium. Nam cum authen. malæ fidei, loquatur de præ-
ſcriptione immobilium, & ſit ius correctorium, non
debet extendi ad uſucapionem mobilium. l. ſi uero. §.
de uiro. ff. ſolut. matrimo. In fin gloſſ. in uerbo, acci-
pienti. Sed dubitatur, quare in ſuis non habet locum
titulus pro hærede. Reſpondet Bald. quòd ideo non ha-
bet locum, quia ſui non ſunt proprie hæredes, cum ni-
hil acquirant de nouo, ſed bona defunctorum in eos
continuentur. l. in ſuis. ff. de lib. & poſthu. Ideo ſi ſtatu-
tō caueatur, quòd pro qualibet hęreditate ſoluatur de-
narius pro centenario ab hærede, non habebit locum
ſtatutum in hærede ſuo, uel filio uel nepote, quia non
appellatur hæres proprie. In gloſſ. non communicet.
8 ibi, colligitur. Not. quòd † error iuris in poſſidente
impedit vſucapionem: ſecus ſi fuerit in tradente. &
idem tenuit gloſſ. in l. nunquam. ff. eodem. & ſequun-
tur communiter Doct. Ratio differentiæ, quia in poſ-
ſidente requiritur bona fides, & iuſtus titulus ſupra eo
dem in princip. ſed in tradente ſolum requiritur bo-
na fides. Vnde tunc error iuris excuſat à mala fide. l.
ſed ſi lege. §. ſcire. ff. de peti. hæred. nimirum ſi error in
traditione uſucapionem non impedit. In fin. tene-
te primam. In fin. gloſſ. in uerbo, abſentiam. Not.
quod longa abſentia non eſt cauſa immediata perden
h de poſſeſſionis, ſed eſt obliuio, h quę in inſurgit ex lon
ga abſentia. Simile dicitur, ſcientia inflat hominem, &
tamen ſcientia immediate non inflat, ſed eſt ſuperbia
quæ prouenit ex illa. Not. gloſſ. in l. licet. C. de ac-
quir. poſſeſ. habet enim iudex arbitrari quæ nam fue-
rit cauſa ita diu abſentandi. Si enim quis longo tem-
pore propter guerram ſe abſentauerit, non eſt conie-
cturæ locus, quod animum poſſidendi deſierit habere,
ſecus ſi propter cauſam non neceſſariā ſe abſentauerit.
In fin. gloſſ. in uerbo, longa. Not. hanc gloſſ. quia eam
communiter approbant Docto. pro qua allegatur au-

i then. malefidei poſſeſſor. [i] C. de præſcript. long. temp.
9 xxx. vel xl an. Dicunt tamen Doct. quod † ad hoc ut
illa authen. habeat locum, requiritur præterea ꝙ alie-
nans primo tempore alienationis fuerit in mala fide: ſi
enim tēpore, quo alienauit fuiſſet in bona fide, mala fi-
des ſuperueniens non noceret acceptori, ſicut non no-
ceret ipſi datori ad pręſcribendū. l. i. C. de uſucap. trāſ-
for. Secundo requiritur, ꝙ ipſe qui eſt in mala fide,
fuerit immediate alienans: & ideo ſi ego emiſſem bona
fide rem a malę fidei poſſeſſore, & alteri alienaſſem bo
na fide recipienti, præſcriptio non impediretur. Item re
quiritur ꝙ res alienata eſſet immobilis: ſi autem eſſet
mobilis, iura antiqua remanerent incorrecta. Itē requi-
ritur ꝙ dominus rei ignoret ius ſuum, hoc eſt, rem ſuā
ad ſe pertinere. Item requiritur ꝙ ignoret alienatio-
nem rei ſuæ eſſe factam. Iſta ſcribuntur in l. poteſt ff.
10 eod. In gloſſ. aliquando, ibi, ſed res. Not. ꝙ † ora-
tiones quæ non poſſunt uerificari in ipſa propria figu-
ra uerborum, verificantur & ſaluantur per ſubauditum
intellectum uerbi, quondam. & ita dixit gloſſ. in l. eius.
ff. ſi cer. peta. Ex quo dixit Bart. poſſe ſaluari inſtrumē-
k ta & dicta [k] teſtium, cum dicunt Sempronium filium
Caij aliquid aut promiſiſſe, aut feciſſe, & tamen Caius
erat tunc mortuus: quia ſubauditur filium Caij, ſcilicet
quondam. de quo in l. uiro atque uxore. ff. ſol. matrim.
In fi. gl. domini. Pro intellectu huius materię facite qua
11 tuor caſus. Primus, † quando debitor rem propriam
obligauit creditori, & ipſemet furto ſubtraxit, tunc ta-
lis res eſt uſucapibilis: quia licet furtū committatur, res
tamen in uitium furtiuum non incidit, vnde non eſt
l opus purgatione [l] uitij, quod non eſt: hoc probatur in
l. ſequitur. §. ſi rem. ff. de. vſuca. l. cum eſt. §. fi. ff. de furt.
in l. ſi rem. ff. pro. emptore. l. ſi cum ſit probatum. C. eo.
12 Secundus caſus, † quando debitor rem propriam obli
gauit creditori, ſed extraneus creditori furto ſubtraxit:
& tunc non ſufficit rem iſtam furtiuam reuerti in po-
teſtatē creditoris, ſed opus eſt, ut reuertatur in poteſta-
tē ueri domini, ut uitium furtiuitatis bene purgetur.
13 l. iij. quod autem. ff. eod. Tertius caſus, † quando
quis obligauit rem alienam, & ipſemet ſubtraxit credi-
tori, tunc res efficitur furtiua: & ut uitium purgetur, ſuf-
ficit ut reuertatur in poteſtatem creditoris, cui fuit ſub-
tracta. illud probatur in l. fina. ff. pro ſoc. Quartus ca
14 ſus eſt, † quando quis obligauit creditori, & fuit credi-
tori ab extraneo ſubtracta, & tunc licet glo. uariauerit,
illa eſt communis opinio, ut ſufficiat redire in poteſta-
tem creditoris. Sed tunc difficile eſt colligere rationem
differentiæ: quia quando res obligata a uero domino,
eſt ab extraneo ſubtracta, ut uitium furtiuitatis purge-
tur, nō ſufficit illam redire in poteſtatem creditoris, ſed
opus eſt ut reuertatur in poteſtatem ueri domini, ſecus
quando fuit res aliena obligata. Dixit præceptor meus
rationem, ꝙ ideo hoc caſu ultimo ſufficit redire in pote
ſtatem creditoris, quia dicitur reuerſa in poteſtatē eius,
penes quem dominus eſſe uoluit rem, ex quo eius uo-
luntas fuit purgata creditori, & ad hoc allegauit l. ſequi
tur §. Labeo. de uſucap. Sed ſæpe bonus dormitat Ho-
merus. Puto non bene dicere: nam quando quis rem
ꝓpriam obligat creditori ipſemet, non ſufficit redire rē
furtiuam in poteſtatem creditoris: quanto minus ſuffi-
ceret quando alter obligauit domini uoluntate, cū non
minus debeat operari actus geſtus nomine meo, quam
geſtus per aliū miniſterio corporis mei. Præterea dixit
ꝙ in l. fi. pro ſoc. res aliena fuit obligata uoluntate do-
mini; quia non eſt ueriſimile quem uelle pati bona ſua
obligari. l. cū in debito. ff. de proba. Et ſi dixerit ꝙ hoc
ſuadet neceſſaria interpretatio, quia aliter in re aliena
pignus contrahi non poſſit, niſi domini uoluntas adeſ
ſe. l. aliena res. ff. de pign. reſpondeo ꝙ poteſt ꝓcedere
in caſu quo bonę fidei poſſeſſor obligauit: quia tūc ſi-
cut Publiciana tenetur bonæ fidei poſſeſſori, ita & cre-
ditori l. ſi ab eo. ff. de pign. Ad. §. Labeo. reſpondetur,
ꝙ ideo ibi ſufficit redire in poteſtatem commodarij uel
depoſitarij, quia ille redierat animo conſeruandi rem &
poſſeſſionem domino, alias hoc non ſufficeret. d. l. i. §.
quod autem. Vnde cogitate aliam rationem. Quæri-
15 tur † ad hoc vt purgetur uitium furtiuitatis, an ſufficiat
rem furtiuam reuerti in poteſtatem bonę fidei poſſeſſo
ris: Barto. determinat ꝙ non, motus per l. i. §. ꝙ autem.
ff. eodem. Cui ſententiæ non obſtat l. certe. §. Iulia. ff. de
præcar. quia ibi loquitur de re vi poſſeſſa, quo caſu vi-
tium violentiæ purgatur, ſi reuertatur in poteſtatē bo-
næ fidei poſſeſſoris: & eſt ibi glo. ord. Preceptor meus
tenuit contra Bar. ꝙ imo uitium furtiuitatis purgetur,
ſi res furtiua reuertatur in poteſtatem bonę fidei poſ-
ſeſſoris. Mouetur, quia bonæ fidei poſſeſſor habetur lo-
co domini. l. bonę fidei. de acqui. rer. do. l. qui lit. §. fi. ff.
de vſur. ergo ſufficit in eius poteſtatem reuerti. l. i. §. pu
bli. de vſucap. Item mouetur, quia bonum eſt argumē-
tum, ad purgandum uitium de re furtiua ad rem uiolen
tam vt hic: ergo idem erit in una quod ſtatuitur in alia.
Pręterea nulla ratio differentię inter cauſam & cauſam
reddi poteſt, ergo idem ius. l. illud. ad legem Aqui. Fina
liter pro eo allegatur caſus in l. ſequitur. §. ſi rem. ff. de
vſucap. vbi ſi debitor ſubtrahat rem, uſucapi poteſt, &
tamē ibi debitor non erat dominus ſed bonę fidei poſ-
ſeſſor, aliter obligari non potuiſſet: & tamen ſi ſubtra-
hat rem non vſucapitur, niſi in poteſtatem creditoris
reuertatur. Quod autem eſſet bonæ fidei poſſeſſor ex
alia demonſtratur, quia alioquin uitiū malæ fidei poſ-
ſeſſori noceret. Non obſtat argumentum ſuum quod
bonę fidei poſſeſſor habeatur loco domini: quia verum
eſt quo ad fructus percipiendos, ſecus quod ad purgan
dum vitia furtiuitatis. Non obſtat quod bonum ſit ar-
gumentum de re uiolenta etc. quia reſpondetur quod
bonum eſt argumentum hoc modo: Purgatur vitium
violentiæ, ſi res reuertatur in poteſtatem domini, ergo
eodem modo uitium furtiuitatis, & ita loquitur hic.
Non obſtat quod ratio reddi non poſſit, quia ego red-
do claram. Nam uiolentia magis reſpicit poſſeſſionē,
quam furtiuitas, quæ reſpicit dominium: vnde ſufficit
ſi reuertatur in poteſtatem bonę fidei poſſeſſoris, cui
ablata eſt pro hoc facit. l. i. §. qui vi aut. de vi & vi ar-
ma. iuncta l. itaque fullo. ff. de fur. Non obſtat. §. ſi rem
quia reſpondetur quod res fuit obligata a uero domi-
no. Et quod dicitur, uſucapi poteſt, exponitur, id eſt,
vſucapibilis eſt, ſi a non uero domino bona fide alie-
netur, gloſſa eſt ordinaria hic.

ADDITIONES.

a Dic quod eſt uerum, quòd res furtiua non pręſcribitur
ſcilicet ſpatio x. uel xx. ann. ſed bene ſpatio xxx. an. præſcri-
bitur, quo tempore omnes res præſcribuntur. l. omnes. l. ſi-
cut. de præſcrip. xxx. ann. & notat gloſſ. in l. fi. in fi. C. unde
ui. Et idem eſt de re uiolenter capta, ut nota. in l. ij. C. quod
met. cauſa, & in d. l. ſequitur.

b Adde, etiam ſi poſſideatur centum annis, non præſcri-
bitur, ut l. fi. C. de præſcrip. long. temp. & ibi glo. Contra ta-
men iſtum text. dum vult, quòd uitium furti impedit uſuca-
pionem, multum mihi uidetur facere text. in l. ſi homo. cu-
ius. ff. eod. quem Bar. ibi reputat ſingularem, ubi crimen ex
pilatæ hæreditatis non impedit uſucapionem, & tamen cla-
rum eſt quòd eſt magis improbum furtum, quam furtum
ſimplex. l. ſi tex. & ibi glo. notabi. C. de inſa. Cogita de ratio-
ne diuerſitatis, quia multum me turbat. & conſidera, quia
forte text. ille non probat quòd uitium ſiue crimen expila-
tæ hæreditatis non impediat uſucapionem, quamuis Bart.
ita ſummet.

c Secundum hoc ſequeretur ꝙ poſſet præſcribi xxx annis.
ubi non agitur de tranſlatione dominij. l. ſi quis emptionis
tit. in prin. C. de præſcript. xxx. ann. Cogita, & dic, quod me-
lior

lior eſt ratio, quia in uenditione quis non tenetur præciſe ad dandum, ſed ſuccedit obligatio ad intereſſe, quod nō poſſet eſſe hic.& hoc eſt quid vult iſte. Et in præſcriptione xxx. ann.conſtituitur ius ſaltem exceptionis,quod non poteſt in rebus ſacris & ſimilibus conſtitui. accedat glo.in l. rem alienam.ff.de contrahen.emptio.

d Adde,quòd huic concord.l.fin.C.de fur.& l.j.C.pro emptore. Et ſimiliter ſcienter donans rem alienam committit furtum l.ii.C.pro donat.& ſpecies furti eſt de alieno largiri. d.l.ſi pignore.§.i.per quæ iura uidetur, quòd uxor non poſſit facere elemoſynam de bonis uiri ſui: ſed contrarium determinat Bar.in l.j.ff.rerum amo. per l. ſi ſponſus §. deinde. alias conceſſa.ff.de dona.in.uirum & uxo.& glo.in cap. quod adeo.q.ij. Et hæc omnia intellige eſſe uera circa uenditam rē mobilem alienam:ſecus ſi vendatur res immobilis,quia tunc non committitur furtum,& tunc poteſt vſucapi, modò ꝙ in ea non cadat uiolentia vt infrà eod §. quod autem.& ſic debet intelligi l.rem alienam.ff.de contrahen.emptio. vt procedat in re immobili, uel mobili in qua non committitur furtum,ut ibi ſentit glo.

e Adde,quòd dum hic dicitur,quòd vitiū furti purgatur ſi res reuertatur in poteſtatem dñi , quod idē eſt ſi reuertatur in poteſtatem quaſi domini, puta tutoris,curatoris,uel alterius legitimi miniſtratoris,ut infrà eo.§.aliquando. & l.iij.§. qđ aūt.ff.eod. Et etiam creditoris pignus: nam quando res pignorata ſurripitur à domino creditori, tunc res efficitur furtiua reſpectu pignoris, ideo non vſucapitur pignus, niſi in poteſtatem creditoris reuertatur : ſed reſpectu proprietatis non efficitur furtiua, ideo poteſt uſucapi , ſi uendatur alteri ab alio quàm à domino.ff.eod.l.ſequitur.§. ſi rem. Vnde not.quòd ſit furtum , & eſt res furtiua, & competit actio furti, quando extraneus rem meam ſurripit. & hoc eſt clarū. Quandoque ſit furtum,& res efficitur furtiua, & tamen non competit actio furti,vt in ſeruis, uel filiis ſurripientibus rem domini vel patris. Quandoque ſit furtum,& competit actio furti,ſed res non efficitur furtiua:vt cum debitor ſurripit rem ſuam à creditore, vt hic. Quandoque non eſt res furtiua, nec ſit furtum , ſed agitur furti, ut cum quis perſuaſerit ſeruo alicuius ut raperet res domino , & ſeruus hoc notificauit domino, vt l.ſi quis ſeruo perſuaſerit. C.de furtis.

f Adde vnum notab.in materia præſcriptionum,licèt extrauagans, ꝙ præſcriptio non currit quando inſtrumentum eſt iuratum,ſecundum ea quæ nor. Burrig. ſequendo Hoſt.in c. ſi diligenti.extra de præſcri.ad hoc facit quod not.Bart.in l. nam & poſtea.§.ſi is qui temporali.ff.de iureiur.

g Glo.in verb. prædicto.quatenus loquitur de rebus ui poſſeſſis, dicit contra caſum dictę l. ſi quis emptionis.§.ſed hęc ſuper illius.quem Bar.ibi reputat ualde ſingularem:& ibi habes tex.quòd licèt res furtiuæ præſcribantur xxx.ann.tamē ſecus eſt in rebus uiolentis. Et rationem differentiæ collige ex glo.notab.in l.ſi te.C.de infam.quam ibi Bar. notat. vide tamen l.j.§.ad hæc.C.de anna except.

h Quanto tempore cauſetur obliuio. Dic ꝙ hoc relinquitur arbitrio iudicis,ut in hac gloſſ.notab.& eſt gloſſ.in l.licet.C. de acquir.poſſ.de quo Barto. in l.ſi adeò.ff.de acquir.poſſ.& per Ang.in l.furtum.§. fundi.ff.eod.ubi eſt ſingularis glo.

i Quæ requirantur ad hoc ut illa auth.malefidei. C.de pſcr. xxx.ann.habeat locum vide et Ang.in §.ſed iſte infrà de act.

k Ad Saluandum dictum teſtis deponenti ꝯ Semproniū eſſe filium Caii, qui Caius iam ſit mortuus , vide ſuprà quibus ex cauſis manu.lic. vel non. in princ. & eſt ſimilis gloſſ.in l. eius.ff.ſi cert.peta.

l Qualiter poſſit purgari uitium ſurtiuitatis uel non, tu dic (omiſſis iſtis) vt ꝑ Bart.in d.l.ſequitur.§. ſi rē.& eſt veritas.

1 ☞ *Res fiſcales non poſſunt alienari,& ita nec vſucapi.*
2 *De iure canonico ut currat vſucapio oportet quòd vſucapiens in nullo tempore ſit in mala fide.*
3 *Beneficia tributa Auguſto, cenſentur tributa Auguſta.*
4 *Quid ærarium.*
5 *Res pupilli quæ non poteſt alienari nec etiam poterit vſucapi.*
6 *Fundus dotalis qui non poteſt alienari , nec etiam poterit vſucapi.*
7 *Error falſa cauſa impedit vſucapionem.*
8 *Quando actus poteſt geri ſine interuentu perſonæ , ſi perſona inutilis adhibeatur actus non ob id uitiatur.*
9 *An res aliena uendita à fiſco,propria authoritate poſſit præſcribi.*

§. Es fiſci. No.primo.rem fiſcalem vſucapi nō poſſe.exponitur,id eſt, vſucapi neque preſcribi poſſe:quod quidā tributum arbitrantur Imperatori ex priuilegio , ſed tamen ego puto prouenire ex

1 communi. Nam † cum res fiſcales,hoc eſt, res Imperij non poſſint alienari.cap. intellecto.extra de iureiur.nō poterit etiam uſucapi.l. ſi fundum.ff.de fun.dot.l.alie-

a nationis verbo,de verbo.ſignificatio, ᵃ Item no.emētem aliquas ex rebus quæ nondū fiſco denunciatę ſunt, vſucapere & præſcribere poſſe : quia licèt fiſco debitæ ſint,non tamen adhuc fiſci eſſe dicuntur l.i.§. an bona.

b ff.de iure fiſci. ᵇ Not.in verſi.nouiſſimè,quòd ad hoc vt vſucapio uel preſcriptio currere poſſit,opus eſt rem non eſſe uitioſam: quia ſuper pauente malè diſpoſito non poteſt præſcriptio uel vſucapio operari effectus ſuos. Not. in uerſi. error. errorem falſæ cauſæ vſucapionem impedire. ꝙ intelligite ut dicetur cum gl. No. in ver. diuturna poſſeſſio.quòd poſſeſſio,quæ prodeſſe poterat defuncto,non nocet hæredi,licet illum mala fides inuadat,quod verum arbitrarer iure ciuili: iure au-

2 tem Canonico ſecus eſſet , † quia in nulla temporis parte debet mala fides inuadere præſcribentem , vt præſcriptio currat.cap.ſi.extra de pręſcriptio. Not. quod ſi defunctus propter malam fidem vſucapere non poterat , hæres habens bonam fidem vſucapere quoque non poterit.Et eſt ratio vtriuſque dicti. Nam quando defunctus habebat bonam fidē,licet hęres habeat malam,tamen non habet vt hęres, imo ut hęres dicitur habere bonam fidem : quia ut hęres dicitur eadem perſona cum defuncto, in authen.de iureiur.a mor.praeſt. in

c prin. Item malafides ſuperueniens ꝭ ipſi defuncto, non potuiſſet impedire vſucapionē, ergo nec hæredi.facit l. ij.ff.pro emptore.Ratio ſecundi dicti:quia licet hęres habeat bonam fidem, tamen non habet ut hæres, imo vt hæres habet malā: & quia hęres repræſentat defunctū, præſcriptio non currit. Not.in verſicu. item venditorem.tempora acceptoris iungi cum temporibus datoris ad complendam vſucapionem.l. Pomponius.§.cū quis.ff.de acquiren.poſſeſ. Not.in §.edicto quod ille

qui emit rem à fiſco, ſtatim eſt tutus · aduerſus quemcunque agentem exceptione, & eidem contra quemcū que actio cōpetit , ſi a poſſeſſione decidat. Illi autē qui pretendit habere ius in re, competit infra quadriēnium actio contra fiſcum. Et ſi dixeritis, quomodo poteſt fiſcus alienare? c.intellecto.extra de iureiur. Reſpondeo quod ſiquidem uelit fiſcus alienare rem Imperij, quod non poteſt,ne Imperium diminuatur. dicto cap.intellecto.Sed quædam ſunt quæ non ſunt Imperij, ſed debita Imperio,vt ſunt bona damnatorum,vel decedentiū ſine hærede,quæ dicuntur in fructu Imperij,& illa poteſt alienare. Not.quod Imperator & Auguſta poſſunt alienare patrimonialia. Ex quo colligitis,ꝙ Imperium non tribuitur per ſucceſſionē, ſed per electionē,de quo in cap.ad apoſtolicę,de ſen. & re iud.lib.vi. Item

3 no.ꝙ † beneficia tributa Auguſto,etiam intelligūtur tributa Auguſtæ:de quo in l.bene a Zenone.C. de quad, præſcr.in l.qđ principi.de leg.ij. Finaliter not.in verb.

4 grariū.ꝙ † camera principis aliquādo appellatur fiſcus, aliqñ grariū, ꝙ ideo ſic diuerſimode appellatur,quia tē pore quo Romani dominabantur, totius orbis tributa quę recipiebāt, quia modica, reponebāt in burſa:Cęterū quia poſtea fuit auctum,repoſuerūt in fiſcū. l.ſaccū, de furt. Et quia valde augmentata fuerunt , ita vt in ſacco non poſſent reponi , reponebantur in æde , quæ appellabatur domus æraria,quia appellatione æris uniuerſa pecunia continebatur:ideoque facta tranſlatione Imperij,appellata eſt aliquādo domus æraria,ſiue ærarium:aliquando fiſcus eſt appellata , camera fiſci. Iſta eſt gloſ.in l.in prouinciis.C.de numerariis.lib. xij. In

glo.fiſci.ibi,conſtitutus. Sed huic opin. aduerſari vide-
tur.l.fin.C.de ſacroſanct.eccle. ubi videtur quòd eccle-
ſiæ vel reipub.non currat præſcriptio, niſi ſpatio,centũ
annorum.Solu. Illa. lex corrigitur per auth.ibi poſitã,
& ita communiter tenetur. Ibi. l. viam publicam. Et
eſt ratio, quia ille qui utitur via publica, non utitur ra-
tione alicuius iuris in rem debiti, ſed ratione merę facul
tatis: vnde præſcriptio non currit, vt habetur in d. l.uiã
publicam. Ibi.§. nec intereſt, & eſt ratio, quia cum
5 † res [d] pupilli alienari non poſsit. l. lex quæ tutores. C.
d de admin.tuto.non poterit etiam vſucapi.l.alienationis
verbo.de verb.ſigni. Ibi.§.ſi vero expectet.Nam cũ
durante patria poteſtate filius non poſsit agere, uidetur
iniquũ,non potenti agere tẽpus currere debere, ideoq;
ſtatutum ut eſt filio, durante patria poteſtate, tempus
minimè currat. d.l.i.in fi. Ibi, l. qui contra. Et eſt ra-
tio: nam cum lex reſiſtit traditioni,vſucapio currere nõ
6 poteſt.l.vbi lex.ff.eod. In fin.Et eſt ratio:nam † cum
fundus dotalis non poſsit à marito, nec etiam ab vxo-
e re alienari,non poterit etiam [e] vſucapi.§.& cum lex.C.
de rei uxoriæ actione. iuncta l. alienationis verbo. de
f verbo.ſignifi. Glo.in verbo, vitium.[f] Glo.in ver-
g bo,vſucapere.[g] In gloſſ.error.ibi, l.ij.in princip.No.
7 quòd licet † error falſæ cauſæ impediat vſucapionem,
illud eſt verum, niſi iſte error procederet ex probabili
cauſa, vt quia poſſedi rem mihi legatam ex teſtamẽto,
quę tamen erat adempta in codicillis me ignorante:hic
talis error quia procedebat ex probabili cauſa,non im-
pedit rẽ præſcribi.l.pro legato.ff.pro lega. Secũdò col-
ligitis, quod in præſcribenda re titulo pro emptore pu-
tatiuo, requiritur probabilior & iuſtior cauſa, quam in
pręſcribendo rem alio titulo: & hanc tenent communi-
ter doc.in l. Celſus.ff.eodem. Ratio eſt, quia iſte titu-
lus plurimum practicari conſueuit,ideo cautius circa il-
lum fuit prouidendum. Quis autem dicatur iuſtus vel
iuſtiſsimus error,relinquitur arbitrio iudicis. argumen.
in l.i.in fin.ff.de iur. delib. Si enim mandauero procu-
ratori meo, ut rem aliquam nomine meo emat, & ipſe
denunciauerit falſo ſe emiſſe, erit iſte error iuſtiſsimus.
l.quod vulgò.ff.pro emptore. Ille enim qui credit bono
uiro,excuſatur à dolo & à culpa glo. eſt ord.& ibi Bal.
in l.Titio fundus.de conditio.& demonſtra. In fi.glo.
in verbo,continuatur. Et eſt ratio, quia quando res tra-
ditur,uſucapio initium capit à perſona hęredis:ſed quã-
do fuit tradita defuncto,capit initium in perſonam de-
functi:ideo nimirum ſi tempora temporibus coniungã
h tur. In glo. ſciat.ibi,quod nocet.dicite, [h] quòd inquã-
tum gl.dicit quod ſciebat rem eſſe legatarij, impropriè
loquitur:quia licèt dominium rei legatæ,quæ erat pro-
priè teſtatoris, tranſeant ipſo iure in legatum à tempo-
re mortis.l.à Titio:ff.de fur.dominium tamen rei lega-
te quæ erat aliena non tranſit, ut habetur & not. in l.ſi
tibi.§.i.ff. de leg.i. & ideo debet exponi eſſe legatarij,
id eſt,ad legatarium pertinere. In glo. in verbo, inter
uenditorem.ibi.§.vacuum.Colligitis ex hac glo. quod
8 † ſi aliquis actus geri poſsit ſine interuentu perſonæ, ſi
perſona adhibetur,licèt inutilis,non vitiat actũ, & ideo
glo.notabilis quam commendant communiter Bal. &
alij pulchrè in l.qui teſtamento.§.i.ff. de teſta. dixit, qđ
vbi in actu non requiruntur teſtes pro ſolennitate, ſi ta
men teſtes infames uel alias inhabiles adhibeantur, nõ
vitiant actum,& pro eo facit l.unica.in princi.C.de rei
i uxoriæ actio. In fin.glo.in verbo,emit.[i]Sed quid † ſi
9 fiſcus vendit rem alienam non vt ſuam nec vt ſibi de-
bitam, ſed ex authoritate ſua propria ut alienã vendit,
an vſucapio poterit habere locum? Dicite, aut vendi-
dit ſine cauſa,& tunc uſucapio non habet locũ, quia ta-
lis res afficitur vitio furti aut violentiæ, & ideo uſuca-
pio non procedit.§.nouiſsimè, infrà eodem.Si autẽ uen
dat cum cauſa,& tunc ſtatim eſt ſecurus,vt hic. Illud
etiam conſtat, principem cum cauſa rem alienam cape
re poſſe.l.Lucius.ff.de euic.l. item ſi uerberatum.§.i.ff.
de rei vend.l.uenditor.§.conſtat.ff.eod. Amplius dixe-
k re docto.in l.fin.§.fi.ff.de pig.act.quod quãdo præſes [k]
prouincię eget miniſtro iuſtitiæ,vel equo ad conducen-
dum malefactorem ad ſupplicium, poteſt capere aliquẽ
uiliſsimę uitæ,ut illud genus officij adminiſtret, et equũ
ſubditi,ut ſuper eo ducatur. Eſt tamen de mercede mini
ſtro, uel de pretio domino equi prouidendum. argu.in
l.ij.C.de his qui pro præm.lib.accip. Dicit tamen glo.in
l.ſi locus in fin.ff.quemad. ſer.amit. q; de conſuetudine
l reſpublica præmium præſtare non ſolet. Gloſ.in uer-
m bo,ſtatum.[l] Glo.in verbo, actionem.[m]

ADDITIONES.

a Quid autem de rebus denunciatis & incorporeis fiſco,quã-
to tempore præſcribuntur? Dic xxx. annorum, vt l. omnes.
C. de præſcript.xxx.anno. Fallit in duobus caſibus, puta qñ
hæreditas eſſet legata vel donata & incorporata fiſco: quia
tunc requiritur ſpatium centum annorum in ea præſcriben-
da. Item fallit, quando quis vellet præſcribere fundum ſol-
uentẽ vectigal fiſco, vt l.pen.C.de fundis patri.lib.vndecimo.
vbi vide Bar. Et idem etiam dicas de re patrimoniali princi-
pis, vt præſcribatur xxx. vel xl.annis.l.iiii. C.de rei dominicæ
vel temp.niſi eſſet talis res quam princeps ſibi reſeruaſſet in
ſignum vniuerſalis dominij, quia non præſcribitur illo tem-
pore, vt l.competit.C de præſcript. xxx.vel xl.ann. ſimiliter
& in reſeruatis eccleſiæ, vt not.glo.in c.j.de cleric. ægrot. lib.
vj. Adde tamen, quòd licet res eccleſiæ, nõ præſcribentur niſi
ſpatio xxx.annorum, quòd tamen eccleſia præſcriberet rem
priuati ſpatio x.vel xx.annorũ. vide in auth. quas actiones.
C.de ſacroſanctis eccleſiis.

b Adde quòd fiſcus eſt priuilegiatus in hoc, quia licet priua-
tus non poſsit uendere rem alienam in præiudicium domi-
nij, quia dominus eam vendicet ab emptore, vt not.in l.rem
alienam.ff.de contrahen.emp.tamen emens à fiſco ſtatim eſt
ſecurus, nec poteſt conueniri per dominium, vt hic, & l.bene
à Zenone. C.de quadri. præſcrip.

c Adde, id quod hic dicitur de mala fide: vt non noceat qñ
teſtator erat in bona fide: hoc eſt uerum, quando teſtator
tempore vitæ ſuæ poſsiderat: vbi autem initium poſſeſsionis
fuiſſet tantùm in perſonam hæredis, quia teſtator bona fide
emiſſet illam rem, & poſtea hæc res fuiſſet tradita hæredi exi
ſtenti in mala fide, tunc ipſa mala fides ſucceſſori non nocet
quando ſucceſſor erat in bona fide, illud procedit in ſucceſ-
ſore vniuerſali, puta in hærede: ſecus in particulari, puta
emptore, uel donatario, & ſimilibus. Et eſt ratio in primo
caſu, quia etiam ſi nullus eſſet hæres, hæreditas ipſa comple-
ret vſucapionem: ſecus in ſingulari ſucceſſore. in d. l. eum
qui.§.in hac glo. & Docto.ff.de publi.& facit l.cęptam.ff.eod.
Ego puto huius vltimi eſſe meliorem rationem, quia hæres
vniuerſalis cenſetur eſſe eadem perſona: ſecus in perſona ſuc
ceſſoris ſingularis.

* De hac materia vide Bello.notab.conſi.lij. Et quod hic di-
citur an habeat locum in alio principe quàm Imperatore.
Bello.conſi.lx.nu.8.cum ſeq.

d Adde quòd res pupillorum non vſucapiuntur, donec du-
ret pupillaris ætas.l.bona fides.ff.de acquiren.rer. domi. niſi
vſucapio incępiſſet à maiori, quia tunc continuatur contra
pupillum, licet poſſet reſtitui.l.Aemilius.ff.de mino.vbi Bart.
Fallit in præſcriptione longiſsimi temporis, quę licèt incę-
perit à maiore, dormit toto tempore. l.ſicut. C. de præſcript.
triginta anno. licèt pupillus vendens rem alienam, præſtet
cauſam vſucapiendi.l.ij.§. ſi à pupillo.ff.pro empto. & dic vt
ibi not. per Docto. Quando autem res pupilli vel adulti poſ-
ſit alienari, dicunt vt l.lex quæ tutores.C de admi.tut.

e In re dotali conclude, q; non poteſt præſcribi, niſi antequã
eſſet effecta res dotalis, fuiſſet inchoata præſcriptio. l. ſi fun-
dum.de fundo dot.eſt enim prohibita alienatio in præiudiciũ
mulieris, licèt teneat in præiudicium vendentis.l. cum vir. de
vſucap.& in l.lex.de fideiuſſoribus.

f In glo. vitium. Dum dicit, vel quaſi vitium, intellige in re-
bus fiſci, ita eſt text. in l. vbi. §. fin. ff. eod. & ita ſe declarat
glo.

glo.notabilis in l.vitia.C.de acquiren.poſſ. & ad intellectum huius glo. videas omnino illam glo.& dum gloſſ.iſta in fi.al-leg.l.Pompo.§ cum quis.vide glo. in d.§.cum quis. quæ inducit illam l.& reſpondet.

g In glo. vſucapere. Miratur hic Nico.de Neap.ꝙ contra fiſcum præſcribatur xx.ann. à non habente titulum, quod nõ eſſet etiam contra priuatum, vt l.diutina. C. in quib.cau.ceſ. long.temp.præſcript.cum ſimilib. & nihil reſpondet. Puto non eſſe mirandum, quia difficilius tollitur id quod eſt noſtrum, quàm id quod eſt nobis debitum, vt eſt text. in hoc §. res fiſci. vnde res quæ ſunt priuati, non præſcribuntur ſine titulo minori tempore xxx.annis, multo minus res propriæ fiſci, quæ ſunt ſuæ, & ſibi incorporatæ, quia requiritur ſpatium xl.annorum, vt hic in gloſ.j. in verbo, non poteſt. Sed in rebus quæ non ſunt ſuæ, ſed ſibi debitæ, aliter & meritò ſtatuitur, vt hac glo.

h Sed aduerte, quia iſta ſolutio non ſatisfacit ad illud contrarium illius.l.quæſitum. quia in iij.reſpon. illa lex obſtat, dum vult ibi, ꝙ ſi teſtator bona fide alienum fundum poſſidet, ꝙ ſcientia hæredis ſibi nocet.& ad iſtã oppo. non poſſet ſolutio glo.accommodari. Vnde ego puto ſi dicendum, quòd illa loquitur quando ſcientia hæredis nocet quò ad acquiſitionem fructuum, vel quò ad acquirendum ex perſona liberi vel ſerui: quia in talibus acquiſitionibus non ſufficit habere bonam fidem à principio, imò requiritur de momento ad momentum, vt eſt text. rotundus in d.l.qui bona in princ. ff. de acquir.rer.domi.quicquid ibi dixerit glo.in d.l.quæſitum. & l.qui ſcit.§.fi.ff.de vſufructu. Non ſic in vſucapionibus vel pręſcriptionibus, in quibus de iure ciuili ſufficit habere bonã fidem à principio, vulgata l.vnica. §. illo proculdubio. C. de aſſer.tol. Et ſi quæris de ratione diuerſitatis, quare in præſcriptionibus ſufficiat bona fides à principio, nõ ſic in aliis acquiſitionibus, potes dicere, quòd ratio ſit, eo quia in præſcriptionibus ſemper agitur de vna & eadem acquiſitione: ſed non ſic in fructibus vel acquiſitionibus ex perſona ſeruorum: quia in illis agitur de nouis acquiſitionibus minorum, ſi requiritur ſemper bona fides: quemadmodum etiam in ipſis præſcriptionibus in vitio cuiuſlibet pręſcriptionis requiritur bona fides. Cogita tamen an hoc ſit bene tutum, cum non inueniam ita dictum ab alio. Vel dic vt dixi poſt Bar.in l.ſed & lege.§.quòd ſi ab initio.ff.de peti.hæred.

i In glo.in verb.emit. Et ad illam gloſ. quam aliqui libri non habent, adde omnino gloſſ.primam in d.l.j.C. ſi aduerſus fiſ. & id quod ibi dicitur in gloſſ. præmittas ad euidentiam huius §. Et dum glo.dicit quòd tria requiruntur, etc. idem dicit glo.in d.l.j.C.ſi aduerſus fiſc. Tu vide gloſſ.plenam & magiſtram, quæ plura requiſita ponit in l.j.in glo.magna, in verbo, omni ordine.C.de fid.inſt.& iure haſtę fiſ.lib.x.quam allegat Nico.de Neap. hic. Et ſic not. ꝙ ſolus titulus pro ſuo & ſic generalis, non eſt titulus ſufficiens ad cauſam præſcriptionis, niſi adſit alius titulus ſpecialis, puta pro emptore, pro donato etc. Licèt igitur alius probet quod tenuit & poſſedit talem fundum per tempus decem annorum, pro ſuo, & tanquam ſuum bona fide, & fructus collecti ſunt, non propterea eſt probata vſucapio vel præſcriptio, ex quo non eſt probatus alius titulus ſpecialis.

k An quando Poteſtas alicuius loci indiget miniſtro iuſtitiæ, vel aſino ad conducendum malefactorem, poſſit capere aliquam viliſſimam perſonam, vel aſinũ alicuius, vt illud officium exerceat: quod verum intellige ſi ſit perſona vilis cũditionis, aliàs ſecus puta in monacho, qui non poſſet capi, vt in §.monachis. in auth. de mona. vide ſuprà de his qui ſunt ſui uel alie.iur. Not.glo.ſing.in l. ſi locus. quæ ad hoc allegatur quòd aduerſus præſcriptionem curſum ſine culpa ipſius contra quem currit, reſtitutio in integ. danda eſt. hoc idem voluit glo.in l.Attilicinus.ff.de ſer.ruſt.præd.& text.in l.j.§. ſi quis autem.ff.de itin.actuq; priua. Et ibi Bart. ſingulariter dicit, ꝙ ſi quis fuerit abſens per maximum tempus non dico cauſa reipub.ꝙ aduerſus pręſcriptionem contra eum curſam reſtituitur in integ.pro quo faciunt dictæ glo. ſuprà alleg.

l In glo.ſtatim quantùm ad contrarium.l.nec vllam.§.item ſi quis.dic quod aliàs eſt in l.etiam.& pro ſol. tene ſecundam ſol.glo quòd ille §.ſit correctus. ita tenet Io.Fab.& Ange.de Are.hic, & Bar.in d.§.item ſi quis. Vide tamen an poſſet pro ſolutione dici, quòd dum ibi dicitur aduerſus etiam eum dati, ſcilicet fiſcum, non emptorem: vt ſic concordet cum textu noſtro, & non corrigatur: licet huic ſol.aliqualiter obſtaret ſi eam continuares cum §.pręcedenti. Quantum verò ad ſolutionẽ contrarij.d.l.iij.C.de hæred. vend. potes dicere prout etiam dicit Nico.de Neap.hic, ꝙ ibi emptor poſſit conueniri ex natura rei emptæ, quò ad credita & debita, non autem quòd poſſit conueniri eò quia res ſit aliena, quia ad ipſam rem, & ſic ad hæreditatem non poſſet emptor conueniri, ſed eſſet conueniendus fiſcus. Et ita de neceſſitate oportet dicere, tenendo ſolu. quæ eſt communis ad contrarium præcedẽs, ſcilicet ꝙ ſit correctus ille §. item ſi quis. & conſequenter ꝙ hodie emens hæreditatem à fiſco, non poſſit pro ea conueniri. Vide tamẽ omnino quæ pro ſoluta dicit Bal. ibi, ſcilicet, in d.l.j.C.de hæred. vel actio.vend.

m In glo.parua, in verbo, actiones. Dic quòd iſta gloſſella eſt multum obſcura, & negligitur per Docto. & ſi eam referas ad text.ſuper quo eſt, non poſſit quis dicere, videlicet ꝙ non domino detur actio cõtra dominum, quia ſi intelligas quòd iſto caſu quo agitur contra fiſcum, non dominus agat contra dominum, eſt totum econtra: quia imò ille cuius erat res, eſt etiam nunc, nec deſinit eſſe dominus, vt patet in princ. huius text.in verbo, dominum rei, & in verſi aduerſus.in verb.pro dominio.& in l.omnes.C. de quadri.præſcrip.& ſic dominus agit contra fiſcum, qui non eſt dominus. Puto ergo iſtam eſſe mentem huius glo.nam glo.non debet referri in totum ad verbum tex.ſuper quo eſt, ſed ſolum in prin. Dicit ergo gloſſ. quòd quando agitur contra fiſcum agitur contra emptorem. l.bene à Zenone.in prin. Tu dic prout dicit glo. in d.l.omnes. in gloſ.fin. Poſtea ſubdit gloſſ. noſtra. Sed Plac. in rem dabat hic, non domino contra dominum: intellige, dabat hic non in iſto verſicu.ſed iſto §. nam vidimus hic ꝙ quando aliquis emit rem alienam à fiſco, quòd ſtatim eſt ſecurus ſiue agat ſiue conueniatur. Poterat ergo dubitari eo caſu quo agere vult, pone quòd res perueniret ad dominum, quo remedio ſuccurritur iſti emptori? & Pla. iſto caſu dabat iſti emptori non domino actionem in rem contra dominum. Nec iſtud videatur tibi abſurdum quòd datur actio in rem nõ domino contra dominum, quia idem habemus in §. ſi quis aliena. & ibi glo.in verbo, velis.ſuprà de rerum diuiſ.

TITVLVS VII.

De donationibus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Suprà viſum eſt de vſuc.& ſic de vno modo acquiſitionis dominij, cæterùm quia per donationem acquiruntur rerum dominia, ideo ordine competenti ſubijcitur hæc rubrica.*

1 *Donatio duplex.*
2 *Quid donatio cauſa mortis, & quomodo formetur.*
3 *Quid donatio inter viuos.*
4 *Donatio cauſa mortis tribus modis reuocatur.*
5 *Donatio cauſa mortis magis accedit contractibus quàm legatis.*
6 *Donatio in dubio præſumitur inter viuos, niſi in donatione aliqua mortis mentio facta ſit.*
7 *Donatio cauſa mortis in aliquibus conuenit cum contractibus.*

ESt enim. Non ſummatur, ſed diuiditur in quinque. Nam in prima continuat. In ſecunda duo genera donationis ponit. In tertia illã proſequitur & declarat. In quarta determinat ambiguitatem ueterũ. In quinta epilogat. Secunda ibi, donationis autem. Tertia ibi, cauſa mortis. Quarta ibi, hæ mortis. Quinta ibi, & in ſumma, ibi, humanitus, id eſt mors. Not. primò donationem appellari genus acquiſitum dominij. Secundo nota eſ-
1 ſe † duo genera donationis, vnum quod appellatur donatio cauſa mortis, aliud quod appellatur donatio
2 inter uiuos. Item not. † donationem quæ fit propter mortis ſuſpicionem, appellari donationem cauſa mortis; & hęc formatur tripliciter. Aliquando enim

quis

quis donat cauſa mortis, nullo imminēte periculo mor
tis, ſed eſt ſanus corpore & intellectū. Secundò quis do-
nat cauſa mortis metu propinquæ mortis ab oſte vel
prædone, vel quia ſubiturus eſt pericula mortis, & ſta-
tim voluit dominium transferri. Tertiò, cū donat pro-
pter metum prædictum, ſed tunc dominium transferri
voluit, cum eum mors inuaſerit. hęc omnia probantur
in l.i.cum ſeq.ff.de dona.cauſa mor. & ſecundum hunc
modum ultimum non dicitur donatio pura, ſed dicitur
conditionalis, ſi moriatur. Sed quando voluit ſtatim
dominium transferri, dicitur pura donatio, ſed ſub con
ditione reſoluenda, ſi ſuperuixerit, vt dictis iuribus no-
3 tatur. † Donatio autem inter uiuos [a] dicitur, quæ nul-
a lo metu, nec vlla cogitatione mortis conficitur: & iſta
appellatur mera, pura, & abſoluta donatio, trahens ſor
tem à nobilitate c.i.extra de don.ubi eſt glo.contra eos
qui ſemper accipiunt, & nihil tradunt. fac.l.hoc iure.§.
4 fi.ff.eod. & dicam in §.aliæ. infra eo. Item nota. † tribus
modis reuocari donationem cauſa mortis: vno modo
expreſſè per pęnitentiam donatoris, & duobus modis
tacitè. Primus, ſi donator conualeſcat. Secundus, ſi dona
tarius prior eo moriatur. concord.l.non omnis.ff.ſi cer-
5 tum pet. Not. † donationem cauſa mortis, legatis [b]
b aſsimilari, & conſequenter magis accedit vltimæ vo-
luntati, quàm contractui. concord.l fina.C. de donat.
cau.mor. Finaliter no. quòd ille qui donat cauſa mor
tis intelligit potius ſe habere ſi ſuperuixerit, quam dona
tarium: & donatarium potius quàm hæredem ſi mo-
6 riatur. concor.l.i.C.de dona.cau. mor. † Si autem fieret
donatio, nec apparet an cauſa mortis fuiſſet celebrata,
an verò inter viuos concepta, in dubio iudicatur dona-
• tio inter viuos, • non autem cauſa mortis, niſi de mor-
te mentio aliqualis facta fuiſſet. Ideoq; vulgariter dici
conſueuit, vbi in donatione mentio mortis habetur, il-
la donatio cauſa mortis iudicatur. l.Seia.§.i.ff. de dona.
cau.mor. In fin.glo. iſta. Si quæratur, an modus ac-
c quirendi dominium [c] per donationem ſit de iure ciuili,
an uerò de iure gentium, breuiter dicitur. Aliquando do-
natio incipit à præcedenti traditione, & tunc talis mo-
dus inuentus eſt de iure gen. §.per traditionem. ſuprà de
rer.diuiſio. ſed approbatur eſt de iure ciuili, ut hic. Ali-
quando incipit à præcedenti ſtipulatione, vel pacto nu
do, & tunc non dicitur modus acquiſitiuus dominij,
ſed præparatiuus ad dominium acquirendum, qui nec
per pacta, nec per ſtipulationes acquiruntur dominia
rerum. l. traditionibus. C.de pact. & tunc talis modus
pręparatiuus, dicitur de iure ciuili & inuentus & appro
batus.§. de conſtituta. infrà de act.l. ſi quis argentum.
C.eo. In fi.glo.mortis. Prior communiter approba-
tur, vt tanquam genera propriè ſumpta in text. ponen-
tur. In fi.eiuſdem glo.not. mortem vbique eſſe timē-
dam: quod uerum intellige, vbi aliquid facinoroſè agi
tur: ubi autem aliquid virtutis exercetur, non eſt timen-
da mors. Propterea Seneca dicit, *Sic diſcas, quaſi ſem-
per victurus: ſic uiuas quaſi ſtatim moriturus*: nihil.n.
mali eſt in morte, dicit Cicero, propterea ne timeas il-
lā etc. Et legitē de morte Socratis, & Catonis, quorū al-
ter nec ad iudicium capitis ueniam quæſiuit, nec iudici-
bus fuit ſupplex. In fi.glo.fi.doc.dicunt hanc glo.ma-
7 giſtralem eſſe menti tenendam & propterea † dicunt
donationē cauſa mortis æquiparari magis. legatis quā
contractibus, licet cōueniat cum contractibus, quia ſi-
cut illi procedunt ex libera facultate, ita & iſta.l.ſicut.
C.de ac.& oblig. tamen quia non ſumunt robur & ef-
fectum niſi per mortem donatoris, item quia poſſunt
reuocari vt diſpoſita in ultima uoluntate, hic, & in l.ubi
ita de don.cau.mor. item quia in donatione cauſa mor
tis habet locum falcidia.l.Seia.§.fi. & ibi not.ff.eodem
quemadmodum in vltimis uoluntatibus, auth.ſed cum
teſtator.C. ad leg.Falci. propterea iudicarunt pruden-
tes accedere magis vltimæ uoluntati, quàm contractui
de quo in §.fi.de do.& l.ij.de dote præleg.

ADDITIONES.

a Et ſic habes, quòd ubi non ſit mentio mortis, quòd dici-
tur donatio inter uiuos: quòd eſt uerum, niſi ex aliis conie-
cturis appareret donantem velle donare cauſa mortis, de
quibus coniecturis habes per gloſſ.in l.Seia.ff.eod.& l.iiij.C.
de dona.cauſa mortis.

b An donatio cauſa mortis magis equiparatur contractui q̃
vltimæ voluntati, de hoc vide per glo.in l.ij.ff.de dot. præle.
& Bal.in l.licet.C.de pactis, ubi ponit dictionem.

• Quomodo cognoſcatur donatio, & quid in dubio, uide
Bello.conſi.lxj.nu.52.

c An modus acquirendi dominium ſit de iure ciuili vel gen
tium, habetur in l.donari.ff.de don.tit.genarali.

1 ☞ *Quomodo diſtinguatur donatio cauſa mortis à donatione in-
ter uiuos.*
2 *Donatio perfecta regulariter non reuocatur.*
3 *Donans præciſe compellitur ad tradendum donatario rem donatam.*
4 *Bonum eſt argumentum de contractu venditionis ad donationem.*
5 *Ea donatio eſt inſinuanda, quæ excedit quingentos aureos.*
6 *Donatio fieri poteſt per uerba futuri temporis.*
7 *Nudo pacto poteſt fieri donatio ſiue inter uiuos ſiue cauſa mortis.*
8 *Quomodo donator teneatur de euictione.*
9 *An dari poſsit donatio quæ non incipiat à promiſsione.*
10 *Donatio remuneratoria non requirit inſinuationem.*
11 *Vtrum remiſsio exceptionis habeat uim donationis.*
12 *Ius reuocandi donationem ex cauſa ingratitudinis non tranſit in
hæredem.*

§. ALię autem. Donatio inter uiuos nuda
a voluntate [a] perficitur, & p-
fecta temere non reuocatur, niſi iuſta cau-
ſa ſubſit. Et ſi excedat ſummam quingen-
torum aureorum, inſinuanda eſt h.d. Diui
ditur in quatuor. In prima ponit donationem quæ non
ſit mortis cauſa. In ſecunda ponit, qualiter fiat donatio
inter viuos. In tertia ponit, quæ donatio ſit inſinuanda.
In quarta ponit, ex quibus cauſis donatio poteſt reuo-
cari. Secunda ibi, perficiuntur. Tertia ibi, & cum retro.
Quarta ibi, ſciendum tamen eſt. No. primò donatio-
nem inter viuos dici, in qua non interuenit cogitatio
mortis. & hic ſumitur idem ꝙ no.gloſ.& doc.in l.Seia
1 ff.de dot.præle, ꝙ † vbicunque interuenit mentio mor
tis, illa dicitur donatio cauſa mortis: de quo in l.quæ do
tis.ff.ſol.matr. Secundò not. donationem inter uiuos
non ęquiparari legatis. Et hæc eſt alia differentia inter
donationem cauſa mortis, & donationem inter uiuos.
2 Tertiò no. ꝙ † donatio perfecta regulariter • reuo-
• cari non poteſt. l.perfecta.C.de don.cum ſimil. Item
no. donationem inter uiuos perfici nuda voluntate, ſi-
ue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis, licet olim requireretur ſti
pulatio: de quo in l.ſi quis argentum.C.de don. Item
3 no. † donantem compelli poſſe ad tradendum rem do
natam præciſè, & ſic quòd contractus à principio etc.l.
ſicut.C.de act.& obl.l.in commodato.§.ſicut.ff.eo. Do
natio enim ex mera liberalitate à principio procedit. &
ſi interueniat modus, conditio, uel cauſa, propriè nō di-
citur donatio.l.hoc iur.§.i.ff.eo. & c.i.extra eo. Itē no,
4 † eſſe bonum arg.de contractu venditionis ad donatio
nem, ut ſicut uenditor cōpellitur rem tradere cauſatiuè,
ita etiam donator præciſè: ꝙ qualiter intelligatur vide
mus in gl. Not.ibi pleniſsimū & pfectum robur. pro
opinione aliquorum nouiſsimorum, qui dixerunt ex ip
ſa donatione oriri actionem ad exemplum vēditionis.
licèt in contrarium ſit communis opinio, quod oriatur
condictio ex l.ſi quis argentum.C.de do. nō autem ex
ipſa donatione facta nudo pacto. Idem tenuit glo.in d.
l.ſi quis argentum. & in l. ſi cum mihi ff.de dolo. Itē
not.

5 not. † donationem non indigere inſinuatione, hóc eſt,
non oportere fieri in actis uel coram iudice, niſi exce-
dat ſummam quingentorum aureorum. facit l. pen. C.
eo. tit. Item. not. donationem reuocari poſſe ex cauſa
ingratitudinis. l. fi. C. de reu. do. & ſtatim uidebimus in
glo. In glo. manifeſtauerit. ibi. §. ſtipulatio. colligitis
6 concluſionem, uidelicet † damnationem fieri poſſe per
uerba futuri tẽporis, qđ tenet Azo in ſumma, de do. &
tenet glo. in l. ad eum. in prin. ff. eo. t. & in hoc concor
dat cum ſtipulatione. Poteſt etiam fieri per uerba præ-
ſentis temporis, et in hoc diſcrepat à ſtipulatione. Nam
magna eſt dubitatio, verum ſtipulatio poſſit fieri per
verba præſe tis temporis, puta, promitto quod do tibi
fundum: de quo per Bar. in l. v. §. ſtipulatio. ſuprà alleg.
& hic eſt glo. ꝙ uerba infinitiui temporis trahuntur ad
omne tempus. Ibi, cùm nudo pacto fiat. Hoc eſt ve-
rum de iure nouo: de iure autem ueteri requirebatur ſti
7 pulatio. d. l. ſi quis argentum. §. pen. Nunquid † ſit idem
in donatione cauſa mortis, quod fieri poſſit nudo pa-
cto? habetis glo. quod ſic, in l. cum pater. §. Meuius. de
leg. ij. & l. ij. C. de iure do. quam ſequuntur communiter
Doct. licet quidam nouiſsimi reprobent, moti ratione:
quia lex illa uenit corrigenda, ideo non trahenda extra
caſum ſuum. Vnde cum loquatur de donatione inter ui
uos, non debet trahi ad donationem cauſa mortis. Ad-
dite duas limitationes ad l. ſi quis argentum. ꝙ illa l.
locum habet, quando in donatione uenit aliquid dari:
ſecus ſi fieri. Item habet locum tantum in donatione ue
ra, non autẽ præſumpta. Has limitationes ponit Guil.
in l. iuris gent. §. ſed cum nulla. ff. de pact. motus illa ra-
tione: quia illa lex uenit corrigẽda, & ideo extra caſum
ſuum trahenda non eſt d. l. præcipimus. C. de appe. In
fi. l. tale pactum, Poteſt intelligi quod pactum ſibi fie-
ret per uerba futuri temporis ſaltem tacitè. nam hæc uer
ba, Profiteor te non teneri, habent uim pacti de non pe
tendo. In glo. uenditionis. ibi ſicut. Hanc expoſitio-
nem ſequuntur Doct. Et de hoc articulo, vtrum vendi-
tor teneatur præciſe dare rem, uel ſoluendo intereſſe li-
beretur dicit ut l. i. in prin. ff. de act. emp. In fin. Hanc
diſtinctionem ſequitur quaſi ubique ipſa glo. in l. i. hic
allegata, & in l. ij. C. de euict. in l. Iulia. §. qui fundũ. de
uerbo. obliga. in l. Ariſto. hic alleg. in fin. ſui, & eam ſe-
8 quuntur omnes Doct. ſaltem citramontani. † Ratio dif
ferentiæ, quare magis teneatur de euictione, quãdo do
natio incipit à pacto, quàm quando à traditione, dicit
Bar. quòd eſt talis: Nam promiſsio, quæ interuenit in do
natione, eſt promiſsio, de dando dono. l. ſenatus. §. i. de
dona. cau. mor. donatio enim dicta, quaſi doni datio: &
ideo talis promiſſor de dando non liberatur, niſi rem fe
cerit accipientis. l. vbi autem non apparet. §. fin. de uer-
bo. obli. l. fi. de cond. ob. cau. §. ſic itaque. infrà de actio.
Sed quando donatio incipit à traditione, tunc eſt clarũ
non interuenire promiſsionem, & ideo hoc caſu non te
netur de euictione: ſemper tamẽ ſi interuenit dolus, agi
tur actione de dolo ad particulare intereſſe, puta ad ſum
ptus d. l. Ariſto. Ponebat Bar. unam differentiam inter
actionem de euictione quæ datur ex donatione, & in-
ter eam quæ datur ex uenditione. Nam dicit ipſe, in uen
ditione oriri nouã actionem de euictione: quia prima
ſublata eſt per ſolutionem rei uenditæ. ita uoluit glo. in
l. ſi cũ fundum. §. i. ff. de cõtrahenda emptio. Sed actio
de euictione, quæ oritur ex donatione, quæ incipit à pro
miſsione, eſt ipſa uetus actio, quæ à principio fuit: quia
promiſſor de donando nunquam fuit liberatus, quia rẽ
non fecit accipientis: quod eſt utile propter præſcriptio-
nem & formationem libelli: uidete hoc per Bar. in d. l.
9 Labeo. Sed not. † quomodo eſt dare donationem,
quæ non incipiat à promiſsione? Nam ſi dicamus do-
b natione incipere à mera traditione [b], nunquã tranſ-
fertur dominium: quia nuda traditione nõ transfertur.

Solu. Debemus intelligere de tali traditione, in qua præ
cedit ipſa conuẽtio ſaltem ordine intellectus, licèt non
in ordine uerborum. & talis conuentio tacita quæ præ-
cedit ordine intellectus, habet importare tranſlatio-
nem dominij, non autem parere actionem de euictio-
ne. In gloſſ. inuenit. ibi, ſi donat Imperator, Hoc
uerum, ſiue expreſsè donet per modum donationis,
ſiue per modum priuilegij. Ita not. in l. i. iuncta glo. C.
de quadri. præſcrip. In fin. addite alium caſum in quo
a non requiritur inſinuatio [a], puta † quando donarem in
10 remunerationem beneficij mihi facti, quia eſſem obli
gatus obligatione ad antidora: de quo in l. ſed ſi lege. §.
conſuluit. de petit. hære. Nam talis donatio non indiget
c inſinuatione. [c] eſt glo. no. in l. Attilius Regul. ff. eo. tit.
quam glo. limitauit Ang. in d. §. conſulit. quando talis
donatio proportionaretur beneficio accepto: aliàs autẽ
ſi excederet, bene requireretur inſinuatio. Idem eſſet ſi
donares alicui qui fidem obſeruaſſet tibi: nam tunc non
requireretur inſinuatio, nec haberet locum hoc caſu li-
mitatio Ang. quia beneficium impenſum pro cauſa ſa-
lutis, non poteſt inſinuari, caſus eſt in l. ſi pater. §. i. ff. eo.
11 Vtrum autem † remiſsio alicuius exceptionis, quæ ha-
bet uim donationis. l. ſi quis delegauerit. de noua. indi-
geat inſinuatione? glo. eſt ꝙ ſic, in l. ſi quis obligatione.
ff. de reg. iur. In glo. ex cauſis. ibi, l. fin. Illa lex optimè
enumerat cauſas, ex quibus donatio reuocari poteſt.
12 Et not. ꝙ † ius reuocandi donationem ex cauſa ingra
titudinis, non tranſit ad hæredem donatoris: quod eſt
not. nam aliàs regulariter obligationes & actiones de-
functorum tranſeunt ad hæredes, & contra hæredes, in
quantum ad eos peruenit. l. hæredibus, ff. de dolo. Hoc
tamen intelligo verum quando donator habuiſſet fa-
cultatem reuocandi donationem, vt quia ſciuiſſet cau-
ſam ingratitudinis, aliàs autem ſecus. argu. l. in confir-
matione. & l. utilitatem. ff. de auto. tuto. facit quod not.
in l. omnino. ff. de inof. teſt. & in c. dilectus. extra de di-
lat. & per Iac. de Belui. quib. mod. feud. amit. in vſibus
feud. Item crederem cũ limitatione prædicta, ꝙ dona-
tor non poſsit reuocare donationem propter cauſam
commiſſam per ipſum donatarium: & ita ſentit d. l. fi.
cũ dicit, ad primas tantummodo perſonas, quod intel-
lige, ſiue donantis ſiue donatoris. Et per hoc inquit ibi
glo. ꝙ dñs non poſſet auferre feudum filio vaſalli, pro-
pter feloniam ipſius vaſalli, ſi ipſi vaſallo quæſtio mo
ta non fuiſſet. de hoc dicite plenè vt in l. i. & fi. C. de re-
uo. don. & in l. ij. C. de lib. & eorum lib. Ibi, aliud in
libertate. Hoc euenit propter maximum præiudicium
libertatis. argu. in l. libertus. de reg. iur. in fi. Dicite de
hoc vt in iuribus allegatis.

ADDITIONES.

a Adde, quod hæc donatio perficitur ſolo conſenſu, limi-
tat Bar. in l. iuris gen. §. ſed cum nulla. ff. de pactis. eſſe uerũ
quando donatur res uel pecunia: ſed ubi donaretur factum
tunc non corriguntur iura antiqua per dictam l. ſi quis ar-
gentum. §. penul. C. eodem. ſcilicet ꝙ perficiatur ſolo con-
ſenſu, imò tunc requiratur ſtipulatio uel traditio ſicut olim.
Item adde quòd donatio quæ fit in certam perſonam. requi
rit præſentiam donantis & donatarii: ſecus ſi in incertã per
ſonam, ut habendo rem pro derelicto, ut ſuprà de rerum di-
uiſio. § hoc amplius. & l. quod ſeruus. ff. de ſtip. ſeruo.

a Vide Bell. conſilio xxix. ubi vult ꝙ nec reſcriptio princi-
pis reuocetur.

b An quando donatio incipit à traditione, donator tenea-
tur de euictione. Dic omnia iſta uera, quando non eſſet per
donantem promiſſum expreſsè de euictione: quòd ſi fuiſſet
promiſſum, obligatur, ſiue incipiat à traditione, ſiue alio
modo. l. ii. C. de euict.

c An etiam requiratur inſinuatio in donatione, quæ reſul
tat ex confeſsione dotis facta conſtante matrimonio, uide
Bello. conſilio iiii.

c Adde

c Adde, q vbi excedit ſummam quingentorum aureorum,
debet inſinuari in actis, & in ſcriptis redigi cotam publicis
perſonis uel coram iudice, ut hic in glo. in uerb. inſinuatio-
ne. Si tamen fiat io præſentia iudicis in iudicio, dicitur ſatis
inſinuari, abſque alia interpoſitione decreti, ut C. de pręd.
curialium libr. x. Quid autem ſi fiat donatio mediante
ceſsione; ſcedendo iura alteri contra debitorem ultra quin-
gentos aureos, an in tali donatione requiritur citatio debi-
toris? Tenet Bar. q non per l. iii. §. duæ cauſæ. ff. de minori.
Dic melius, per l. iii. §. ſi cauſa cognita. ff. de bono. poſſeſ.

1 Non debent ægrè ferre ſeniores, ſi aliquando à iuuenibus repre-
hendantur, cum ſint perſpicaciores.
2 Nomina rebus debent conuenire.
3 Quare dictus Accurſius.
4 Illud dicitur alteri exæquari, quando uirtus alterius alteri at-
tribuitur.
5 Dos non poteſt alienari, etiam muliere conſentiente.
6 An veſtes quas maritus dedit vxori, ei computentur in dotem, quan-
do eſt locus repetitioni dotis mortuo marito.
7 Si mulier dedit in dotem linteamina, & ueſtes ſint contritæ, an ſint
reſtituenda ut extant.
8 In quantum tempus ſit dos reſtituenda.
9 Si mulier quæ dedit mille in dotem, & mortuo marito ſtetit in do-
mo hæredis, an poſsit cum dote petere fructus dotis.

5. Est & aliud. Donatio propter nuptias,
quæ olim ante nuptias uo-
cabatur, nō ſolū cōſtante matrimonio au-
geri pōt, ſed & initiari, & doti eſt exęqua-
a ta [a]. h. d. Diuiditur in tres. Nam in prima
ponit conſtitutionem iuris antiqui. In ſecunda ponit
conſtitutionem Iuſtiniani. In tertia ponit conſtitutio-
nem nouam. Secunda ibi, ſed primus quidem. Ter-
tia ibi, ſed nos. Not. primò tertium genus dona-
tionis, quòd olim appellabatur ante nuptias, hodie
uerò propter nuptias appellatum eſt. Et hoc appel-
latur genus prout Legiſtæ accipiunt, qui dicunt illud
appellari genus, quod prædicatur de pluribus nume-
ro differentibus. Si autem aſſumitur genus prout
accipiunt Dialectici, quod ſcilicet prædicatur de pluri-
bus ſpecie differentibus, hoc non appellaretur propriè
genus: de quo in l. cum qui ędes. ff. de uſucap. Not.
in uerbo, iuuenibus. quòd quantò iuniores, tantò per-
ſpicaciores, ut dicit Priſcianus, & gloſſ. in l. Gallus.
1 de liber. & poſthum. † Non etiam ægre ferre debent ſe-
niores, ſi à iuuenibus, qui interdum ſubtilius inueſti-
gant, reprehenduntur. l. potioris. C. de offic. rect. pro.
Adoleſcentis tamen officium eſt, ut inquit Cicero, ma-
iores natu uereri: & facit l. ſemper. de iure immuni.

Item not. Iuſtinum fuiſſe patrem Iuſtiniani, cōcord.
§. pen. infra qui teſtamen. fa. poſſ. Alibi tamen legitur,
eidem Conſtantinum fuiſſe genitorem, de quo in
Can. habeo. xvi. diſtin. dixi ſupra in rub. proœmij, ideo
non repeto. Item not. quòd donatio quæ olim ante
nuptias appellabatur, hodie propter nuptias eſt nun-
cupata. Not. huiuſmodi donationem non ſolum an-
te nuptias conſtitui poſſe, & conſtitutam augeri, ſed
conſtitutam contracto matrimonio initiari poſſe.

Item not. hanc donationem exęquatam eſſe doti, ut
ſicut dos ante matrimonium conſtitui, & contracto
matrimonio initiari & augeri poteſt, ita donatio. Exæ-
quatur & in alio: quia huiuſmodi donatio qualitercun-
que conſtituatur, quantitatem dotis nullo modo exce-
dere poteſt. l. fina. cum ſua authentica. C. de donatio.
a ante nup. Not. † nomina rebus [b] debere conuenire:
b quòd eſt uerum in nominibus appellatiuis: in nomini-
bus uerò propriis non eſt habenda cura. l. fina. C. de
conſti. pec. & propterea dixit gloſſ. in rubri. ſoluto ma-
trimonio, quod eorū quęſtio pertinacibus eſt relinquen-
da. Decet tamen bono nomine licet proprio, appellari.
l. facta. §. ſi in danda. ff. ad Trebellia. ubi gloſſ. lętatur

3 † de nomine Accurſii, eo, quia occurrit contra tenebras
iuris ciuilis. Et idem eſt in nominibus deriuatiuis: nō
enim ſequitur, iſte appellatur Bologninus, ergo eſt
de Bononia. l. fina. cum gloſſ. ff. ad municip. de quo
in rubri. ff. ſoluto matrimo. & l. ſi quis in fundi uocab.
de leg. i. In gl. exęquentur. ibi. §. 1. colligitur tria per or-
4 dinem. Primū, quòd † illud dicitur alteri exęquari, quā-
do uirtus alterius alteri tribuitur, & econtra. Propte-
rea dixit Bar. in l. i. ff. de leg. i. quod ſi ſtatuto caueatur,
ut populares nobilibus exęquentur, debet intelligi, ut
fauores & priuilegia nobilium concedantur populari-
bus, & econtrà. Secundò colligitur, q dos non poteſt
alienari per maritum etiam muliere conſenſum præ-
5 ſtante. Circa quem articulum dic: † Aliquando res
datur in dotem inæſtimata, & tunc propriè appellatur
dotalis, & non poteſt à marito alienari etiam conſen-
tiente uxore: hoc enim prohibuit lex Iulia fauore pu-
blico. §. & cum lex. C. de rei uxo. act. l. i. & per tot. ff.
de fund. do. Aliquando datur res in dotem æſtimata, ut
hic, aut datur ęſtimata ita quòd talis æſtimatio facit cō-
tractum dotis tranſire in nouam formā contractus, ſci-
licet emptionis; & tunc poteſt alienari à marito etiam
muliere non conſentiente. l. iubemus. & auth. ſiue à me.
C. ad Velle. Ratio, quia hæc res æſtimata non dicitur
dotalis, ſed propria ipſius mariti. l. quoties. de iure do-
tium. Et ſi dixeritis, ſi eſt propria mariti, cur requiritur
conſenſus mulieris? Dico q requiritur propter ius hy-
pothecę quod habet mulier, ſicut habet in cæteris re-
bus mariti. Aliquando datur res in dotem æſtimata,
non ut ęſtimatio faciat emptionē, ſed ut deberetur in-
tereſſe uxori in caſu, in quo res fuiſſet facta deterior. l. ſi
inter uirum. C. de iur. dot. & hoc caſu poteſt res ſic ęſti-
mata alienari à marito muliere cōſentiente, gl. eſt ſing.
in l. ſi æſtimatis ff. ſolu. matr. & illam ſequitur Barto. &
Bal. Hęc omnia ſunt iure ciuili uera, iure autem canoni-
co alienari poteſt dos conſentiente muliere: & hoc ue-
rum, ſi iurauerit. c. licet mulieres. de iureiuran. lib. vi.
Item hoc uerum, ſi maritus habeat alia bona, de qui-
bus pro reſtitutione dotis mulieri conſuli poſsit. not.
gloſſ. in c. cum contingat extra de iureiur. & dicit Bal.
quod eſt optimum conſilium. Dicunt tamen Canoni-
ſtę in c. dilecto. extra de iureiu. quod ſi mulier iuraſſet nū-
quam conſentire alienationi dotis fiendæ per maritum,
ſi poſtea conſentiret & iuraret, alienatio eſt nulla, quia
ſecundum iuramentum appellatur periurium. gl. eſt or-
dinaria in c. licet mulieres. de iureiuran. & dicit Bald.
quod eſt optimum conſilium pro mulieribus, quę infe-
ſtantur à maritis ut conſentiant alienationi rerum dota-
lium. Quid autem econtra, an poſsit mulier alienare do-
tem conſentiente marito? Dicite quod ſic, ſi talis aliena-
tio cedat in utilitatem uxoris, ſi forraſſe uelit emere prę-
dia uberiora quęſtu. iſte tex. in l. fi. ff. de iur. do. quia
uidetur hoc caſu res reſtituta à marito uxori, ideoque
dotalem eſſe deſiiſſe: de quo per Bart. in l. ſi æſtimatis
rebus. ff. ſolut. matrimo. Tertiò not. quòd quemad-
c modum dos mortuo marito eſt reſtituēda [c] uxori, uel
d eius hæredi, ita donatio propter nuptias [d] mortua uxo-
6 re eſt reſtituēda marito. Sed pone, † maritus bene ue-
ſtierat uxorem ſuam, mortuo marito petit uxor do-
tem & ueſtes, hæredes uolunt computare ueſtes in do-
tem, quæritur quid iuris; Varij uaria dixere, ſed iſta eſt
communis ſententia, ut diſtinguatur; Quædam ſunt
ueſtes pretioſæ & feſtiuæ & illæ non ſunt reſtituendæ.
alleg. l. ſed ſi uir lana. de donatio. inter uirum & uxo-
rem. l. hoc legatum. de leg. iij. alleg. Bal. l. ſi ut certo. §.
interdum. ff. cōmo. Quædam ſunt ueſtes uiles & quoti-
dianę, & illę cedunt lucro uxori. Ratio ſecundū Bar. quia
natura harum rerum quæ continuo ſunt in uſu, ea eſt, ut
uſus trahat ad ſe proprietatem. l. ij. ff. de uſufru. earū re-
rū quę uſu conſu. alle. l. medico. §. pen. de au. & arg. leg.
Item

Item dixit Bald. ſi eſſent veſtes nobiles, ſed illas veſtes vxor pro ſuo honore & mariti continuò portabat, vt quia vxor Doctoris vel militis, & ita dicit Bal. ſe conſuluiſſe. Et idem dicit Bald. in lectis, de quo in l. in his. ff. ſolu. matri. vbi ſentit gloſſ. quod mulier debet dormire
7 in lecto ſeparato à marito. Sed ad huc dubitatur: † Bona mulier tradit in dotem lectum & veſtes & linteamina pro quinquaginta libris, moritur maritus, res ſunt contritæ & quaſi conſumptæ, petit dotem: hæredes mariti volunt reſtituere res prout extant, illa dicit eſſe quaſi conſumptas: replicant, ipſæ ſunt contritę & conſumptæ uſu tuo: quæritur quid iuris? Dicite, quod valor rerum eſt reſtituendus. l. plerumque. in fin. ff. de iure dotium. l. cum inter virum. C. eod. not. Bald. in l. æſtimatæ res. ſolu. mat. & dicit menti eſſe tenendum pro
8 bonis ruſticanis. Sed intra: quantum tempus eſt dos reſtituenda vxori mortuo marito? Dicite breuiter, aut iſta duos cōſiſtebat in rebus immobilibus, & eſt ſtatim reſtituenda: aut conſiſtebat in rebus mobilibus, & tunc poſt annum eſt reſtituēda. §. ex actione. de rei vxo. act.
9 Sed hic dubitatur. Mulier dedit in dotem mille, marito mortuo ſtetit per annū in domo hæredis mariti, elapſo anno petit dotem, & fructus dotis, quæritur an poſsit? Glo. dicit quòd non in l. diuortio, ſol. matri. quia iſta dilatio anni data à lege hæredibus mariti ad ſoluendū dotem in rebus mobilibus conſiſtentem, nihil prodeſſet hæredibus mariti quod abſurdè diceretur. Sed pulchrè dubitatur: Pone quòd duos erat ī rebus immobilibus, ita ꝙ ſtatim mortuo marito erat reſtituēda: mulier fuit altra in domo hæredum mariti an poterit petere dotē & fructus? dic quòd ſic, niſi quatenus vxoris extitiſſent: de quo in d. l. diuortio. ſolu. matri.

ADDITIONES.

a Adde, quòd æquiparatur doti in conſtituendo, & agendi modo & in pactis lucrorum, & in reſtitutione & dominio, prout in d. l. fi. not. Et ſi dos eſt aucta, ſimiliter & donatio debet augeri, dummodo augmentum fiat in re immobili vel in pecunia, & mulier in illo augmento non vtetur priuilegio dotis contra creditores: quia eſt præſumptio iuris & de iure, quòd hæc augmentatio fuerit facta in fraudē creditorum, contra quam non admittitur probatio in contrarium, niſi per confeſsionem, vt in authen. de æqual. dot. §. illud. colla. vi. de quo per Bart. in d. authen. ſed iam neceſſe. Et ſicut poteſt dos augeri & ante & poſt, ita hæc donatio. Et ſic patet quòd licèt conſtante matrimonio non teneat donatio ſimplex inter virum & vxorem, tamen tenet donatio propter nuptias, ut in c. vlti. de dona. inter virum & vxorem: & poteſt etiam maritus conſtituere vxori dotem de ſuo, maximè quando ipſe eſſet ruſticus & diues. & vxor nobilis & pauper. l. ſi voluntate. C. de dotis promiſsio. Et vt quartam partem debet vir lucrari de dote, ita debet etiā vxor lucrari de donatione propter nuptias, vt in authen. ęqual. tas, cum authen. ſequen. C. de pactis conuen. Et adde, ꝙ hodie conſuetudo non ſeruat vt talis donatio conſtituatur vxori, ut vult glo. in d. auth. æqualitas, & uide Bald. in authē. dos data. C. de dona. propter nuptias.

Ex hac exequutione plures ſequuntur effectus, ut per Bello. conſi. xvii. inter alios, quod ſtatutum de lucrāda dote habet locum in donatione propter nuptias.

b Nomina debent conuenire rebus. Adde tamen, quòd ſola nominis conſuetudo non ſufficit ad probationem. Vnde licèt quis uocetur bonus, per hoc tamen non ſequitur quod ſit bonus, ſed bene aliquid operatur, ut dixit glo. in l. fi. §. pen. & ibi Bar. ff. ad munic. uide ſupra de tute. in princip. & Bar. in rub. ff. ſol. matri.

c Adde quòd regulariter reſtitutio dotis non debet fieri cōſtante matrimonio, niſi in caſibus notatis in l. quamuis. ff. ſol. mat. & illis caſibus poteſt uxor uendere.

d An autem hæc donatio propter nuptias debet inſinuari, ſi excedat ſummam quingentorum aureorum, ſicut donatio ſimplex. Dic quòd de iure antiquo ſic, ut l. fina. C. eod. niſi fuiſſet patris auxilio deſtituta. l. minoribus. C. de donatione ante nup. Sed hodie mulier donans non cogitur inſinuare, ſed maritus ſic, aliàs non lucratur partem dotis ex pacto, de quo in authen. de turſu. C. de don. ante nup. & ibi Bal. licèt hodie hęc donatio non ſit in vſu, vt vult gloſſ. in authē. ęqualitas. C. de pact. conuen.

t ☞ *Fauore libertatis quis cogitur uendere rem ſuam.*

5. ERant autem. Finaliter not. ex §. erant. ꝙ licèt olim portio domini liberantis ſeruum à ſeruitute accreſceret alteri condomino, hodie tamen non accreſcit, imo ſeruus liber efficitur pleno iure, ſi tamen alteri condomino pretium portionis ſuę offer-
1 ret. Ex quo colligis caſum, † in quo quis tenetur vendere rem ſuam: & hoc eſt ſtatutum fauore libertatis, ut hic, & l. i. C. de communi ſeruo manumiſ. & faciūt quę habentur in l. fi. §. fi. ff. de pigno. actio. Et præterea non obſtat l. nec emere. C. de iure delib. quia ibi regula ponitur, quæ hic fallit. Ratio fallentiæ in fauore libertatis fundata eſt, ut ſuprà plenè dixi.

TITVLVS VIII.

Quibus alienare licet vel non.

CONTINVATVR *Ad praecedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt quemadmodum dominia rerum acquirantur, ſequebatur uidere quemadmodū acquiſita alienantur: ideoque intitulauit: Quibus alienare licet. Vel aliter: Suprà uiſum eſt quemadmodum per alienationē dominia uerum trāsferuntur, verū quia ſunt aliqui, qui alienare nō poſſunt, ideo de his tractaturus intitulauit quibus alienare licet uel non.*

1 ☞ *Dictio. Aliquando, eſt dictio exceptiua, præſupponens regulam eſſe in contrarium.*
2 *Melius eſt patrem patrimonii uendere, quàm uſuris incumbere.*
3 *Ratio quare conſenſus mulieris nihil prodeſt ad obligationem aut alienationem dotis.*
4 *Creditor licèt non ſit dominus rei pigneratæ, poteſt tamē rem pignoratam alienare quod diſtinguendum ibi.*
5 *An ualeat conuentio ſi ſcholaris acceperit pecuniam mutuo ſub pignore, ut ſi conſtituto tempore non ſolueret, quòd pignus habeatur pro uendito.*
6 *Res in dotem data æſtimata non poteſt alienari.*
7 *An res mobilis data in dotem alienari poſsit.*
8 *Quomodo maritus aut uxor habeant dominium rei dotalis.*
9 *An alienatio dotis facta à marito conſentiente uxore, confirmetur iuramento ipſius uxoris.*
10 *Contractus tranſit ad hæredem cum robore ſuo.*

ACcidit aliquando. Maritus fundum dotalē Italicū ſiue ꝓuincialem, inui-
a ta muliere ſiue cōſentiente,ᵃ alienare uel obligare non pōt, licèt aliter lex Iulia ſtatuiſſet. h. d. Diuidit ī tres. Nā in prima ponit dictū bimēbre. In ſecunda proſequitur primū mēbrū. In tertia ſecundum. Secunda ibi, nam dotale. Tertia ibi, contra autem. Itē ſecunda ſubdiuiditur in duas: nam in prima ponit conſtitutionem legis Iulię, in ſecunda illam corrigit in duobus capitulis. Secūda ibi, quod nos. No. primo, regulariter dominum alienare, & non dominum alienare non poſſe. Hæc regula probatur hic in verbo, ali-
t quando, † quę eſt dictio exceptiua, pręſupponens regulam in contrariū. l. aliquando, ad Velle. & probatur in l. traditio. ff. de acquir. rer. dom. Item no. conſtitutionem legis Iuliæ, quæ quinque ſtatuit. tria expreſſe, in quibus

quibus approbatur: duo tacitè, in quibus reprobatur.
b Statuit ergo primo, fundũ dotalem [b] Italicum non poſ
ſe alienari:& in hoc approbatur,& bene.Ex quo infer
tur tacitè à contrario ſenſu,ꝙ fundus dotalis prouincia
lis alienari poteſt:& in hoc malè. Secundo dixit expreſ
ſe,ꝙ fundus dotalis in uita muliere alienari non poſsit
& in hoc bene. Ex quo infertur, quod fundus Italicus
dotalis alienari non poteſt,muliere cõtradicente,et hoc
l.Iulia:quinimo nec prouincialis ,etiam ea uolente, ex
conſtitutione noua. Item nec obligari, ſiue ea uolente
ſiue contradicente,et hoc tam lege Iulia quam conſtitu
tione noua. Item not.quod lex Iulia facilius permit-
tebat rem dotalem alienari,quam pignori obligari. Et
2 potuit fortè ratione moueri: quia † melius eſt partem
patrimonij uendere, quam uſuris incumbere. argum.
l.ſi pupillorum.§.ſi prætor. ff. de rebus eorum. Item
3 not.rationem,† quare conſenſus mulieris nihil prodeſt
ad obligationem,uel ad alienationem dotis, ut fragili-
tas ſexus mulieribus nõ noceat. Addite aliam rationẽ,
quia publice intereſt mulieres eſſe dotatas,ad ſobolem
procreandũ,l.i.ſol.matri.l.ſi iure.C.qui pot.in pig.hab.
4 Not.† creditorem, licèt dominus rei pignoratæ non
ſit, tamen alienare poſſe. Circa quod diſtinguite tria
membra.Aut debitor pignorauit rem,tributa ſibi pote
ſtate alienandi,& tunc poteſt alienare,ut hic:nõ in uir-
tute dominij,quia ſit dominus,ſed i uirtute cõuẽtionis,
quia uidetur à debitore conſtitutus procurator ad uen
dendum.l.ſi pignori in fin. ff.famil.erciſcun.Aliquãdo
nihil conuenit de uendendo,& tunc facta denuntiatio
ne debitori,ut rem exigat aliter quod uendetur elapſo
biennio a tẽpore denunciationis, tunc poterit alienari,
non in uirtute dominij, ſed in uirtute poteſtatis à lege
tributæ.l. fin.C. de iur. dom. imper. Aliquando con-
uenit ut non uenderet rem pignoratam creditor, et tũc
trina denunciatione facta cum lapſu biennij, alienare
c poterit.l.ſi conuenerit. ff. de pigno. actio. [c] Sed pone
5 quod† ſcholaris bonus, qui expectat à domo uiaticum
pignorauit rem pacto appoſito,ꝙ ſi infra tempus non
redemerit,intelligatur uendita creditori pro pretio ex-
burſatæ pecuniæ,an talis cõuentio ualeat? Dicite quod
non,quia ſapit naturã uſuariæ prauitatis.l.fi. C.de pac.
pig. Succurri etiam voluit lex fragilitati & neceſsitati
debitorum,qui propter recipiendas pecunias,quaſcun
que pactiones,quæ creditoribus placerent,inirent faci-
lè. quinimo nec talis conuentio iuramento confirmaẽ.
c.ſignificante. extra de pig.Secus ſi conuentionẽ in hũc
modũ inirem.Pignoro tibi librũ, pacto appoſito, ꝙ ſi
non redemero infra paſcha,ſit tibi uenditus iuſto ꝑtio.
tunc contractus ualeret, tanquam ſub conditione cõce
ptus:quia nihil praui eſt in iſto cõtractu,iuſtũ enim pre
tiũ debet pręſtari.caſus eſt in l.ſi fundus.§.fi. ff. de pig.
6 In glo.i.colligitis,† ꝙ res data in dotẽ ęſtimata [d],ut
d intereſſe uxoris demonſtretur,alienari non poſsit. pro
hoc bene facit l.i.C.de fun.dot.ubi dicit talẽ rẽ ſic ęſti-
matã ad prohibitionem legis Iul.pertinere. Contrariũ
tenuit glo.in l.ęſtimationem.ff.ſol.matri.pro qua d.l.ſi
æſtimatis.& l.fi.ff.de pact.dot.& illam tenent commu
niter doct.Ad l.i.C.de fun.dot.reſpondetur,fatendo ꝙ
talis res pertinet ad prohibitionem legis Iul.ſed illa lex
ſolum prohibuit muliere contradicente, non autem ea
conſentiente.Sed tamen dixerit aliquis: Nõne in his ca
ſibus,in quibus lex Iulia permittebat dotẽ alienari mu
liere conſentiente,& conſtitutio noua permittit:ue hic,
ergo determinatio mala? Propterea ſuſtinendo hãc gl.
ad iura contraria poſſet reſponderi,ꝙ procedunt inſpe
cto tempore legis Iul. Sed prima cõmunior. In fin.
7 Colligitis ex hac glo.† rem mobilẽ dotalẽ alienari poſ
ſe:pro quo allegatur l.i.C.de ſeruo pigno. dato manu-
miſſo.Suadetur ratione,quia prohibitio legis Iul.et cõ
ſtitutionis nouæ loquuntur de re dotali immobili, ergo
ad mobilem nõ ſunt extendendę.l.ſi uero.§.de uiro.ff.
ſol.ma.Itẽ quia ſit ſimilis diſtinctio in alienatione pro-
hibita per minorem,an res ſit mobilis,an immobilis.l.
lex quæ tutores.C.de adminiſtra.tuto.& hãc tenuerũt
Petr.Iac.de Rau.& Iac.de Are. Contrarium tenuit gl.
in l.unica.§.ſed ſi lex.C.de rei uxo.act.et i l.i.C.de fun.
dot.ue res mobilis dotalis alienari nõ poſsit:et illã cõi-
ter ſequũtur doc.utrobiq;:quia ſiue res mobilis ſit,ſiue
immobilis,uendicat ſibi locũ eadem ratio, & publicæ
utilitatis & fragilitatis ſexus:vnde nõ dicitur,lex corri
gens extẽdi,ſed uerius loqui,l.legitimos.de legi.et Ca-
no.conſuetudo.diſt.i.Ad l.i.de ſer.pign.da.man.reſpõ-
dẽt,ꝙ aliud eſt ſpeciale, fauore libertatis, unde nõ extẽ
dendum.l.ius ſingulare.& l.quod vero cõtra.ff.de leg.
Bar.tamen facit has opiniones cõſona diſtinctione cõ
cordes.Aut res mobilis in dotem eſt data talis, quæ ſer
uando ſeruari poteſt,ut ſunt mancipia,& tunc alienari
non poſsit:& ita loquitur gl. poſteriore reiecta ſenten-
tia.Aut eſt talis quæ ſeruando ſeruari non poſsit, ut ui-
num & oleum.ita loquitur glo. in priori opi. In glo.
prohibetur.ibi,l.fi.Ipſe tamen maritus conſociũ ad di-
uiſionem prouocare non poteſt.Et idem in minore,qui
ad diuiſionem prouocare nõ poteſt. auth. prouocare.l.
inter omnes.C.de prǽd.mi. Ibi,ex neceſsitate.ꝓ hoc
facit l.ij.C.de patri.qui fil.diſtr. Ibi,l.i.Et ꝓ hoc facit
l.quędam.de acqui.rer.dom.et l.in modicis.de cõtrahẽ.
8 emp. In fin.glo.in verb.ipſius. † Circa hunc articulũ
quem glo.amplisſime diſputauit in l.in rebus.hic alle-
gata.Doct.multa dixere: ſed illa videtur verior ſenten
tia,vt ita diſtinguatur,Quoddam eſt dominium verũ
& effectuale,& hoc non conſiſtit in perſona uxoris cir
ca rem dotalem:nam cum maritus ſit dominus,ut hic,
& l.doce ancillam.C.de rei vendi.non poteſt idẽ domi
niũ verum & effectuale conſiſtere in perſona vxoris,
quia uerũ dominiũ eſt talis plenitudinis,ꝙ nõ poteſt ea
dem conſideratione in duos concurrere.l.hæreditate.§.
pater de caſt.pec l. ſi ut certo. §. ſi duobus vehiculũ.ff.
cõmo. Quoddam eſt dominium fictum, interpretatiũ
ſiue intellectum,& hoc dominiũ dicitur cõſiſtere in ꝑ-
ſona vxoris.Cum enim vxor ex cõtinuo uſu cũ mari-
to utatur & fruaẽ nedũ re dotali, ſed & aliis rebus ma
riti, dicitur eadẽ ꝑſona cũ marito.c.debitũ.extra de bi-
ga.l.i.ff.ad Syll.Lex interpretatur ex quodã actu ima
ginario ipſam dominam eſſe, ſicut filius uiuente patre
dicitur dominus bonorum paternorum, non quo ad
verum & effectuale dominiũ,ſed quo ad intellectuale
& interpretatiuũ, quia dicitur eadem perſona cum pa-
tre,& ſimul continuo uiuit.l.in ſuis.de lib.& poſthu.&
ibi hoc voluit glo.ordi. & Bal.in repetitione ſua.Idem
voluit glo.in l.in rebus.C.de iur.dot. & dicatis ut ibi.
9 In fi.gl.in verb.interdicta.Sed † quid ſi maritus alie
nauerit fundum dotalem muliere conſentiente et iuran
e te quod nunquam contraueniet huic alienationi [e], an
confirmabitur contractus alienationis? Doct.dixerunt
quod ſic,allegãtes caſum in c.cum contingat. extra de
iureiur.& in c. licet mulieres.eod. tit.lib.vi. Ego tamẽ
nunquam acquieui huic ſententiæ, comperique poteſt
pleroſque contrarium tenuiſſe, inter quos fuit Paul.de
Lyaz.Quid autem me mouent,explanabo breuibus.
Mouebar primò, quia ꝙ talis contractus alienationis
mulieris iuramẽto cõfirmetur,nulla lege nec ciuili nec
canonica cautum reperitur: quinimò ſi iura in con-
trarium allegata in medium deducantur, contrariam
partem magis ſuaderent,quam Doct.opinionẽ appro
bent.Capitulum cũ contingat,dicit mulieres debere ſer
uare iuramenta,non autem contractum alienationis iu
ramento firmatum:ita ſuadent hæc uerba capituli,ibi,
mulieres ſeruare debent huiuſmodi iuramenta. Pro hac
parte facit c.licet mulieres.in uerbo,ſeruare.infra alleg.
c.debitores.extra de iureiu.in uerb.cogẽdi ſunt reddere

domino

dominio iuramentum. Item auth.ſacramenta pub.C. ſi aduerſ.uend. ubi mandatur ſacramenta cuſtodiri, nō autem dicit contractum confirmari:ut ibi,præcipimus inuiolabiliter cuſtodiri . Idem dicitur in §. ſacramenta, de pac.iur. fir. in lib.feud. Item dr̃ in c.quãuis. extra de pac.lib.vi.ibi, ad eadem ſeruari debebit hmõi iuramẽtũ.Cũ igitur hæc iura dicant iuramenta ſuper hmõi cõtractibus præſtita,eſſe ſeruanda,non debent extendi ut contractus iuramento confirmetur , cũ nec hoc dicant & ſint corrigenda uerba.l. ſi uerò.§.de uiro.ff.ſol.mat. l.illam.C.de colla.Preterea, ſi iura hoc dicerent, nonne iniuſtiſsima & impijſsima iudicari deberent?qua enim fragilitate induceretur mulier maritalibus medicamẽtis ad conſentiendum alienationi dotis, nonne eadẽ ratione & fragilitate induceretur ad iurandum ? argu. in l.doli,§.diuerſum.de nouatio, Preterea, nõne ratio fragilitatis quæ ſubintrans contractũ illum annullat, eodẽ modo ſubintrabit iuramentum, annullabiturq; contractus ut hic?& pro hac ſnĩa allegatur.l.non dubium.C. de legib.c.ſi diligenti.in fi.extra de fo.cõp. c.ſignificãte extra de pigno. l.quemadmodum. C. de agricol. & cenſi. Et ſi dixeritis, ſi iuramentũ ſeruatur, quid eſt curandum an contractus ſit confirmatus cum iuramento, cũ idẽ complectatur ꝙ contractus?igitur ſeruabitur iuramentum & contractus. Reſpondetur, ꝙ multum refert, an iuramentum interpoſitum ſuper contractu ſit ſeruandum, an uerò cõtractus confirmetur:quia priore caſu obſeruantia iuramenti nõ tranſit ad heredem iurãtis,quia iuramentum eſt quid perſonale , illaqueãs ſolũ animam iurantis, non autem animam hæredis: quia in iſtis ſpiritualibus non cõſideratur iſta fictio, ꝙ heres et defunctus eadem perſona iudicentur,imò conſideratur ipſa ueritas.c.ueritatis.extra de iureiur. Sed qñ contra-

1 o ctus eſt confirmatus, heres obligatur,quia† contractus tranſit ad hæredem cum robore ſuo.l.pro hæreditarijs. C.de hære.act.Secunda differentia eſt,quia ſi cõtractus confirmatur, ſolutum nullo modo poteſt repeti . Sed ſi iuramentum eſt ſolũmodo obſeruandum,ſolutum põt repeti condictione ſine cauſa. c.debitores. extra de iure iur.quod facit pro puellis maritandis,quę dote contentæ renuntiant hæreditati paternæ: de quo in l. pactum . C.de colla. Tertia differentia,quia petita abſolutione à iuramento,contractus poterit reuocari , ubi iuramentũ ſolummodo erat ſeruandum:ſecus ubi contractus confirmatus:de quo in d.c.debitores. Et hæc ſententia, quã pleriq; nouiſsimi ſibi attribuunt , eſt ſubtilis in diſputãdo, ſed in iudicando & in conſulendo reijcienda. In fi. glo. in verbo, neq;. eſt alia ratio fragilitatis ſexus mulieris,de qua in tex. In fin. Eſt ratio,quia quod facit iudex exercendo officium contra partem contumacem,

f dicitur pars [f] facere.l .ſi ob cauſ.de euic.cum ſimi.

ADDITIONES.

a Adde , ꝙ licèt vxor poſsit uendere rem dotalem conſentiente marito, in caſibus de quibus ſupra , ꝙ tñ ſi eſt filiafamilias, non poteſt etiam in illis caſibus in præiudicium patris,de quo in l.ij.§.uoluntatem.ff.ſol.mat. An autem obligetur fideiuſſor datus à viro in caſu,quando uẽdidit rem dotalem, quam non poteſt uendere , & ſimiliter fideiuſſor datus à muliere ? Dic quòd ſic,ſi uendatur res ignoranti, ſecus ſi uendatur ſcienti fundum eſſe dotalem , ut inquit Bar. in l. cum lex.ff.de fideiuſ.Et ideo conſiliũ eſt ꝙ nõ capiatur fideiuſſor,ſed tertius principalis ſe obligãs,& in ſolidũ,ſcd̃m Bal. in l.ſi prædiũ.de iur.dot. Qualiter autẽ mulier poſsit renunciare iuri in hypothecaria,dic ut in l.iubemus. C.ad Velle.

b No. ſcd̃ò ꝙ res dotales, uel quaſi dotales, ut ſunt res ſeruorum.l.iij.ff.de fun.dot. prohibentur alienari uel obligari , quantumcũq; uolente uxore: & ſic nõ licet mulieri hoc caſu renunciare fauori ſuo:& hoc eſt ꝑꝑ fragilitatẽ ſexus, ne ſubducatur à uiro,ut hic in tex.& quia intereſt reipubli.ipſas eẽ dotatas.l.j.ff.ſol.mat. & ibi uide Bar. Et intellige ꝙ non põt alienari in præiudicium mulieris, in præiudicium autem viri vel extranei ſe obligantis ſic.l.cum lex. cum ibi notatis.ff. de fideiuſſorib. Item hoc limita vt glo.j.infrà .

c Quintò fallit fauore fiſci, quia quis rem quam conduxit à fiſco,cogitur tenere pro illo pretio , ſi nõ reperiat alium eãdẽ penſionem dare.l.cotem ferro.§.qui maximos.ff.de publ.Et hoc uerum,ſi ipſe fuit lucratus ex illa locatione. An autẽ res dotalis poſsit donari vel largiri? Gloſ. videtur tenere ꝙ ſic, in l.j.ff.de fund.dota. Contrarium tenet glo. in l.dotale.ff.de fun. dota. Similiter nec valet legatum , vt ibi ; quia cum ſit prohibitum commercium rei illius,non debetur etiam æſtimatio eius,ſicut nec rei ſacræ legatæ.Sed Bart. in d,l.dotale. dicit ꝙ prohibitum eſt cõmercium in præiudicium mulieris, ſed non alterius ; ideo hæres iſtius teſtatoris deberet ſoluere æſtimationem rei dotalis legatę. Similiter nec poteſt uſucapi in pręiudiciũ mulieris, arg.l.alienationis. de verb.ſig. niſi poſtquam uxor haberet facultatem agendi poſt ſolutum matrimonium, & vir ſit ſoluendo.l.in rebus.§.omnes.ff. de iure dot.nam ante non naſcitur actio de dote, ut no.in §.fuerat. infrà de act. Quid autem ſi vir de facto uendit rem dotalem inſcia mulierę,an ipſemet poterit uendere? Dic ꝙ ſic, ut tenet gl.in verbo,interdicta.tenetur tamen de euictione ſi uẽdit ignoranti non autem ſi ſcienti.l.ſi fundum.C.de euict.& l.ſi à matre.& l.j.C.de iur.dot.faciunt quæ habentur in l.iubemus.C.de ſacroſanct.eccleſ.

d An res data in dotem æſtimata poſsit uendi uel ne, uide quod ſcripſi ſuprà in tit.præcedenti.§.penul.in gloſ. in verbo , exequatur.

e Qualiter autem mulier poſsit ſe obligare pro uiro , dic ut habetur in auth.ſi qua mulier. C.ad Velleia. Et qualiter renuntiet iuri hypothecę,uide in l.iubemus. C. eod.ti. & uide quæ ſcripſi ſuprà in fi. tit.proximè præcedentis.

f Adde, ꝙ etiam per ſententiam iudicis transfertur dominium. de quo per glo.& Bar.in l.ſunt & aliæ. §.j.ff. de publi, & plenè per Bar.in l.ex hoc iure.ff.de iuſti. & iur.

1 *Pupillus nihil poteſt alienare ſine tutoris authoritate .*
2 *An pupillus poſſit mutuo dare, & inire mutuum .*
3 *An liberetur debito ille , qui ſoluit debitum pupillo ſine tutoris authoritate .*
4 *Quomodo liberetur is qui ſoluit pupillo cum tutoris authoritate .*
5 *Pupillus ſoluendo creditori non liberatur .*
6 *Verba aliquando debent impropriari , vt conueniant materia de qua agitur .*
7 *Quid ſententia interlocutoria . quid diffinitiua .*
8 *Aequalitas in iudicio ſeruanda eſt .*

5. NVnc admonendi. Pupillus ſiue pupilla ſine tutoris authoritate nihil alienare poſſunt: ideoq́ue ſi mutuam pecuniam tradiderint, obligatio non contrahitur,imò pecunia ipſa ſi extat vendicatur. *Si* uerò bona fide ſit cõſumpta,condicitur. Si uerò mala fide ad exhibendum agitur.hoc dicit pri-

a mò. Et ſoluens [a] pupillo uel pupillæ ſine tutoris authoritate,plenam liberationem conſequitur ſi res ſoluta extat, aut pupillus uel pupilla facta ex ea locupletior eſt , hoc dicit ſecundo.Et ipſe pupillus,uel pupilla alteri ſoluens ſine tutoris authoritate,nõ liberatur, imò ſolutum

1 poteſt repeti.hoc dicit tertiò. No. primò, † pupillum ſiue pupillam nihil alienari poſſe ſine tutoris authoritate . Et in hoc læditur illa regula,qua cauetur, quemlibet in re ſua arbitrium & moderamen habere . l. in re mãda.C.manda. Ratio huius exceptionis eſt, quæ fundatur ſuper facilitate ætatis pupillaris:quemadmodum prohibitio fundi dotalis ne alienetur,fundatur ſuper fragilitate ſexus muliebris, vt ſuprà eodem in fine princi.

2 Item nota . † pupillum ſiue pupillam tradentem rem mutuo , non inire obligationem mutui . Verùm cum ad cauſandum cõtractum mutui ſit neceſſe ut de meo tuum fiat.l.ſecunda.§.appellata, ſi certum petatur. pupillus autem hoc facere non poteſt, bene relinquitur ꝙ mutuum contrahi non poſsit : imò talis res mutuo tradita ſi extat poteſt uendicari ; ſi uerò non extat,ſed

M bona

bona fide conſumpta fuerit,poterit condici: quia licet
mutuum ab initio non tenuerit, conſumptione tamen
ſubſequuta reconciliatur,ut hic.& l.quamuis.C.ſi cer
tum petatur.ac etiam uſucapione. l. Proculus. de iure
dottum.Si cōſumpta fuerit mala fide, poterit agi actio
ne ad exhibendū contra eum,qui recipit: & quia exhi
bere non poterit,contra eum in litem iurari .l. ad exhi-
bendum.C.ad exhiben.iuncta l.in actio.de in litem iu
3 ran. Item not.ꝙ † ille qui ſoluit pupillo ſiue pupillę
ſine tutoris authoritate,non liberatur ipſo iure, nec in
effectu niſi duplici caſu.Primo,quando res ſoluta, ſal-
ua extat apud pupillum. Secundo, quando & ſi ſalua
non ſit,in utilitatem tamen pupilli uerſa eſt,quo caſu de
bitor exceptione doli effectualiter liberationem conſe
quitur,ut hic,& l.pupilli.de ſolut.Ratio, quia licet bo-
num & æquum ſit debitorem ſoluente pupillo ſine tu-
toris authoritate liberari, ne pupillus præiudicium pa-
tiatur,ęquiſſimum tamen eſt ꝙ quando res extat pe-
nes pupillum,aut ex ea factus fuerit locupletior,ipſum
non debere cum iactura debitoris locupletari:ideoque
debitori competit exceptio doli,quæ nititur æquitate.l.
qui æquitate.de exceptione doli.l. nam natura. de con
dictio.indebiti.Si autem ſoluent cum tutoris authorita-
te,liberatur ipſo iure: ſed pupillus ſi ex tali ſolutione læ
4 datur,in integrum reſtituitur. † Si uero ſoluerit autho-
b ritate tutoris præcedente iudicis mandato,[b]pleniſſime
ſoluens liberatur.quia pupillus & ſi lędatur, non reſti-
tuitur,ut hic,& l.ſancimus.C.de adminiſt.tut.l.ait præ-
tor.§.quid tamen.ff.de mino.Et in hoc differt a contra
ctu alienationis factę per pupillum cum tutoris autho
ritate & iudicis decreto:quia licet contractus ipſo iure
teneat,attamen pupillus ſi lædatur, in integrum reſti-
tuitur.Ideo hic dixit glo.in uerbo,ſecuritas, ꝙ contra-
ctus alienationis fit ex libera uoluntate contrahentis
cum pupillo:ſed contractus ſolutionis fit ex neceſſita
te impoſita debitori, ideo ei magis eſt ſuccurrendum,
arg.in l.ſi fideiuſſor.§.neceſſariam.& in l.die. ff.qui ſa-
5 tiſda.cogan. Finaliter not. † pupillum uel pupillam
ſoluendo creditori,non liberari.Nam cum ad hoc ut li-
beratio contingat debitori,debeat in creditorem domi
nium transferri,l.etiam.de ſol.l.Iulianus, de uerb. obli.
hoc autem nec pupillus nec pupilla efficere poſſint,cō
ſequenter relinquitur ꝙ non liberentur,ut hic, & l.ꝙ ſi
forte.§.fi.de ſolut.Si tamen hoc tale ſolutum a credito-
re conſummatur,pupillus liberatur l.non omnis. §. fi.
ff.ſi certum peta. In fi.glo.dederit.Nota. uerbum da
c ri.ſumi pro tradi:[c]& uerba impropriari,† ut conueniāt
6 materiæ de qua agitur * oportet enim rebus cognatos
* eſſe ſermones,cap.intelligenda.de uerb.ſigni. & regu-
la iuris.Quoties.faciunt iura quæ habentur in l. uxori
de leg.iij.in.l.cum pater.§.dulciſſimis.de leg.ij. In fi.
glo.in uerbo,bona fide.Non obſtat ille. §. quia ibi lo-
quitur in caſu quo de lucro tractabatur,hoc eſt, de uſu
capienda re pupilli,ideo error iuris non prodeſt l.nun-
quam.de uſucap.hic autem tractabatur de damno, ut
iſte recipiens pecuniam actione ad exhibendum con-
ueniri poſſit,& contra eum in litem iurari, & ideo er-
ror iuris ipſum habet excuſare a mala fide.uidiſtis ſu-
pra de uſucap.§.is ad quem.facit.l.ſed ſi de lege. §.ſci-
re.de peti.hæred.l.regula.ff. de iuris & facti ignoran.
7 In fi.glo.in uerbo,ſententia.colligitis not.ꝙ† omne
præceptum emanatum a iudice in forma iudicij,appel
latur ſententia interlocutora.Sententia autem diffiniti-
ua dicitur illa,quæ deffinit principale negotium. con-
cord.glo.in l.qualem.de arbi. In fin.in uerbo,omni.
Ex hac glo.& l.in ea allegata colligunt Docto. argu.
ad quæſtionem.Pone, aliquis habet ex priuilegio ꝙ
non teneatur ſoluere iudici delegato niſi mediam par-
tem ſalarij eius quod alteri ſoluere teneretur, nunquid
hoc idem priuilegium tribuatur aduerſario cum quo
8 litigat?[d]Doctores dicunt ꝙ ſic, ut † equalitas in iudicio
inter litigantes ſeruetur. Et propterea dicunt Doctores,
ꝙ ſi aliquis litigauit, & quia eſſet Doctor allegauit in
cauſa ſua,non debet ſi in cauſa ſuccubuerit aduerſarius
in expenſis condemnari,quas feciſſet hic aduocatus ſi
doctorem quærere debuiſſet.de quo in l.fi.C.de fru.&
lit.expenſ. In glo.ſoluerit.ibi,l.ſancimus. Et eſt ratio,
quia laborioſum eſſet nimis.in illis caſibus ſemper uſu
ra uel penſione decretum interponeretur, ideoque ſine
eo debitor pleniſſime liberatur. In fin.not.hanc glo.
magiſtralem,cui concor.alia glo.in l.i.C.ſi aduer.ſolu.
& in l.ait prætor.§.quid tamen.ff.de minor.

ADDITIONES.

a Adde ꝙ ſoluere volens debitum pupillare, vt conſequa-
tur pleniſſimam liberationem debet ſoluere cū tutoris au-
thoritate,& cum ſententia ſeu præcepto iudicis:aliàs ſi pecu
nia eſt ſalua,tunc ſoluenti paratur doli exceptio : ſi verò eſt
conſumpta,nec in vtilitatem pupilli conuerſa, cōpellitur de
bitor iterum ſoluere.Et contra pupillus ſoluens ſine tutoris
authoritate,non transfert dominium.h.d.vſque in finem.
b Et ſic no.ꝙ plus operatur præceptum iudicis,quàm autho
ritas ſola iudicis:quia vbi iudex interponit ſolum authorita
tem in contractu minorum,nihilominus minor habet bene
ficium reſtitutionis in integrum aduerſus illū contractū.Se-
cus vbi interuenit præceptum,quia ceſſat beneficium reſti-
tutionis in integrum,vt vult hæc glo.in verbo,ſecuritas. Et
ſic debent eſſe cauti debitores,vt faciant ſibi fieri præceptū
non enim ſufficeret ad plenam liberationem authoritas.Fal
lit hoc ſupradictum,quando ſoluitur pupillo adiecto ſolutio
ni:quia debitor ſoluens etiam ſine præcepto iudicis indiſtin-
ctè liberatur,vt vult glo.in verbo liberatur.
c Not.ꝙ vbi ſequitur iuris abſurditas,poteſt vna dictio pro
alia exponi,vt.ff.de condi.& dem.l.ad cauſas.& extra de re-
ſcrip.c.ex parte.quod no.glo.in verbo dederit.
* Vide bello.lib.i.ſuppn.c.vi.& infrà quib.mo. re contrahi.
obl.§.item is cui.in prin.

TITVLVS IX.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine:
Suprà dictum eſt in §.ſingulorum. de rerum diuiſione,
uſq; ad hunc titulū,quibus modis dominia rerū acqui-
runtur:uerū quia ſunt certæ perſonæ per quas dominia
rerum acquirūtur, ideo de his tractaturus intitulauit,
per quas perſonas nobis acqui. In glo.rubrica.Iſti uer
ſus incongruenter ad hoc allegantur.Nā ſunt emanati
ad refrænandam concupiſcentiam, ex qua omnia mala
naſcuntur.c.nam concupiſcentia. extra de conſtitutio-
nib.Vnde non aptè allegantur ad ordinem titulorū de-
notandū. Ibi,uſum.Quod intelligite uerū,quando ac-
quiſitio emanat uel ex re noſtra, uel ex opera ipſius
ſerui in quo habemus uſum.l.per ſeruum.de uſu et ha-
bit.§.itē per eum.infrà per quas perſo.nob.acqui.obli.
Ibi,dicit. Eſt & nonus,ſcilicet monachus,qui acquirit
monaſterio, vt habetur extra de ſtatu monachor. Eſt
et decimus,uidelicet beneficiatus beneficio ſuo, ut ha-
betur extra de pecu.cleric.per totum. In fine. Et per
hoc non obſtat ſi dicatur, hunc titulum per illum, uel
illum per iſtum eſſe ſuperfluum,contra.§.quibus. in pri
ma conſtitutione Codicis, quia hic de rebus quærim
acquirendis,ibi de obligationibus tractatur.*

1 *Et patri & filio prouidendū fuit in acquiſitione quæ fit per filios.*
2 *Hodie pater emancipando filium poteſt retinere dimidiam partem*
uſusfructus bonorum filij.
3 *Quomodo ſeruus in quo uſum habemus,acquirat nobis ex opera ſua.*
4 *Quid caſtrenſe peculium.*

5 Quo-

5 *Quomodo intelligatur peculium profectitium à peculio aduentitio.*
6 *An in dubio legatum factum filio, uideatur factum contemplatione patris, an contemplatione filij*
7 *Si filius ex paterna pecunia uiuente patre mercantias exercuerit, lucrum inde proueniens partim eſt profectitium, partim aductitium.*
8 *Pater pōt renuntiare uſufructui quem habet in bonis filij aduentitij.*
9 *Ex qualitate perſonarum intelliguntur bona uario modo quæſita.*
10 *Si pater donauerit filio libros ut ſtuderet an filius debeat conferre.*
11 *Libri ſcholaribus, arma militibus non ſunt auferenda.*
12 *An filius mortuo patre poſſit ſui ſtudij in perſequi expenſis cōibus.*

ACquiritur. Olim quicquid acqui
rebat filiusfamilias,
acquirebat patri, excepta cauſa ca
ſtrenſi uel quaſi: hodie aūt ſola pro
fectitia pleno iure patri acquiruntᷓ.
Caſtrenſia aūt uel quaſi, nullo iure;
aductitia aūt ſolū quo ad uſumfru
ctum acquiruntur patri filio cōſeruata proprietate. h.d.
Diuidit in duas. Nā primo enumerat quaſdā perſonas
per quas nobis acquiritur. In ſcda incipit per ordinem
de his tractare. Secunda ibi, igitur liberi, ubi diſtinguitᷓ
cauſa peculij aduentitij a profectitia. Not. primo ſex
a perſonas a per quas nobis acquiritur: et ad dite quatuor,
quas dixi in glo. rubricę, et erūt in effectu decē. Not. ꝙ
iure ueteri quicquid acquirebat filius ex quacūq; cauſa;
acquirebat patri, excepta cā caſtrēſi uel quaſi: quia quo
ad illas cauſas antiquitas non curabat de patria ptāte:
imo tales filij doctores ꝓ patribus familias habebantᷓ.
l. ij. ff. ad Maced. vn̄ in illis teſtari poterant ut patresfa
mi. & hodie poſſunt. §. quibus. infra quib. non eſt per
miſ. face. teſta. l. fi. C. de inoff. teſta. In illis quoq; iudiciū
exercere poterant & poſſunt. l. lis nulla. ff. de iudic. In il
lis quoq; contrahere & quaſi poſſunt. & poterant ſine
metu Macedoniani. l. fi. C. ad Maced. Itē not. ꝙ hodie
acquiſita per filium ex cā caſtrenſi uel quaſi, nullo iure
nec quo ad proprietatē, nec quo ad uſumfructū acqui
b runtur b patri; & in hoc remanent illęſa iura antiqua
ratione de qua ſupra. Acquiſita aūt ex cā profectitia,
pleno iure patri acquiruntᷓ: et in hoc antiqua quoq; iura
confirmātur, quia nō eſt inhumanū, nec odioſum, ſi ac
quiſita ex rē patris ad ipſum reuertūtur: nam res facilē
prolabitur ad naturā ſuā. l. ſi vnus. §. pactus. uerſi: quod
in ſpecie. ff. de pact. Acquiſita aūt ex cā aductitia, quo
ad uſumfructum patri acquiruntur: et in hoc quoq; ſal
ua remanent iura antiqua. Quo autem ad proprietatē,
remanent in dñio filij qui illa acquiſiuit: & in hoc corri
guntur iura antiqua, quia inhumanum foret, ſi quod al
ter filiorū ex labore ſuo uel proſpera fortuna quæſiuit,
hoc alteri fratri concederetur, uel alijs de uoluntate pa
tris traderetᷓ. Et præterea dixit alibi Iureconſul. quia ui
gilaui, meliorem meam conditionē feci. in l. qui autē. §.
ſciendū. in l. pupillus. in fi. quæ in fraudem creditorum.
& facit quod legitur in procem. ſexti, & in authē. ut di
uinæ iuſsiones. circa princip. & ſupra in proœ. huius lib.
1 Item not. † non tā prouidendū vt honor patribus tri
buatur, ꝗ̄ ꝙ ne filij in rebus detrimentū patiantur: imo
utriq; eſt prouidendum per electionem cuiuſdā uiæ me
diæ. concordat l. cum oportet. in princ. C. de bonis quæ
lib. Not. in uerſ. hoc quoq;, ꝙ olim patri emancipanti
filium licebat retinere tertiam partem bonorum pleno
iure, quæ per filium ipſi patri non acquirebantur: hodie
aūt non licet aliquid retinere quo ad proprietatem, ſed
ſolū quo ad uſumfructum bonorū oīum filij dimidiā
retinere poſſunt. concordat l. cū oportet. §. fi. C. de bon.
2 quæ lib. Finaliter not. rationē, † ne pp̄ emancipationē
quæ fit in fauorē filij, pręiudicium filius in rebus patia
tur. Ex quo colligitis, filio honorem inferri, ſi a patrē
fuerit emancipatus: ſed licet honor ſit filio, læditur tñ fa
ma patris, quia huiuſmodi emancipationes ſolent fieri
ſępe ad euitanda onera paterna. In fin. glo. in uerbo,
3 vſusfructus, in quantū concludit ꝙ † per ſeruum in quo
habemus nudum uſum, non acquiritur nobis ex opera
ſua: intelligitur uerū ex opera adhibita in re aliena, quia
illud tale quod acquiritur, dicitur in fructu. d. l. per ſer
uum, in glo. allega. Sed ex opera adhibita in re uſuarij,
bene acquiritur uſuario. l. plenum. §. fi. eo. titu. quia tunc
talis quæſtus non dicitur in fructu, ſed in nudo uſu. In
4 fin. glo. caſtrenſibus: colligitis, ꝙ † illud appellatur quaſi
caſtrenſe peculium, quod in caſtris a quolibet percipitᷓ.
illud autem appellatur quaſi caſtrenſe, quod clerici, ad
uocati & medici de publico percipiunt. Sed hic dubi
tatur: Pone ꝙ aduocati uel medici non acquirant ex ſa
lario conſtituto de publico, ſed acquirant particulariter
a clientibus uel infirmis, quia non omnes doctores le
gunt, non oēs medici ſalariati ſunt, an tale acquiſitū ce
det in cām quaſi caſtrenſis peculij? Dicite ꝙ ſic, per l.
uelut. C. de off. aſſeſ. & eſt glo. ordinaria in l. fori. & fa
cit l. aduocati. C. de aduoc. diuerſ. iudi. & idem eſt in lu
cro acquiſito a tabellione pro confectione inſtrumēto
rū. glo. eſt ſing. in l. fi. C. de inof. teſta. In fi. glo. in ver.
ex re. Non obſtat hæc materia, quia fateor eſſe diſtin
guendum, qn̄ aliquid eſt relictum ſeruo uendito, utrum
contemplatione uenditoris, an contemplatione empto
ris. Secus qn̄ eſt relictū ſeruo non uendito: quia ſiue ſit
relictū contēplatione ſerui, ſiue dñi, indiſtincte quęritur
5 dño. Ex qua gl. infertur, ꝙ † ſi aliquis legauerit aliquid
c ſeruo uel filio c contemplatione patris uel dñi, ꝙ hoc ta
le dicitur profectitium peculium, quaſi reſpectiue per
perſonā patris profectū. Si aūt fuerit relictū contēpla
tione filij, appellatur aduentitium, quaſi ex proſpera
fortuna acquiſitum. d. l. ſed ſi plures. §. in arrogato. de
vulgari & pupill. Et hæc uera in caſu claro, qn̄ conſtat
cuius contemplatione, an patris, an verò filij relictum
6 fuerit. Quid aūt in dubio, † ſi non apparet an contem
platione patris, an contemplatione filij relictum fuerit?
Bar. in ſuo tract. de duob. fratrib. ſic diſtinguit: aut eſt re
lictum filio ſub cōmemoratione patris uel patriæ pote
ſtatis, puta, relinquo Caio filiofamil. et tunc intelligitur
relictum contemplatione ipſius patris, & cedet tale re
lictum in cauſam profectitij peculij. l. filio. de condi. &
demonſt. not. in l. cum aliquis. C. de iur. delib. Aut reli
ctum fuit ſimpliciter expreſſo nomine filij, non nomi
nata perſona patris, nec nominatio iure patriæ ptāus:
puta, lego Caio fundum: & hoc tale legatum aut eſt
eius qualitatis, quod non poteſt acquiri filio, ſed ſolum
patri: ut quia legaui ſeruitutem prædialē, quæ ſolū pōt
patri acquiri qui habet fundū cui debeatur, & tunc in
telligitur relictum contemplatione ipſius filij. argu. in l.
& magis. de ſol. & in §. ſed cum factum. infra de ſtipu.
ſeruo. faciunt quæ habentur in l. fi. C. de uſufr. Sed circa
7 prædicta dubitatur. Pone ꝙ † filius uiuente patre ex pe
d cunia paterna d mercantias exercendo fecit plura lucra,
an tale lucrum cedit totaliter in cām profectitij peculij
ita ut mortuo patre cum oībus filijs ſit cōicādum? Bar.
in d. ſuo tract. dicit, ꝙ hmōi lucrum participat de pecu
lio profectitio, & de peculio aduentitio: ut quatenus eſt
acquiſitum ex induſtria filij, dicatur pro ea parte aduē
titium: quatenus aūt eſt profectum ex pecunia patris,
dicatur profectitium & ſic diuidendū, ut pars aduenti
tia cedat lucro fratris tantum, altera pars cum fratribus
cōicetur: quod qualiter fiendum ſit, rectus iudex arbi
trabitur. & allegat Bar. ad hoc. §. infra pro ſoc. l. ſi con
uenerit. l. ſocietas. ff. eo. tit. allega. in l. illud. C. de collat.
pro quo l. ſi hæres. ad l. Falcid. Sed contrariā partem, ut
in totum dicatur profectitium, uiſa eſt tenere gloſſ. in l.
cū oportet. C. de bo. quæ lib. & has ſequitur Dyn. Spe
cul. Rayn. & Bal. reprehendens Bar. in l. certū. C. famil.
erciſc. quia tale acquiſitum prouenit ex re ipſius patris,
ergo profectitium, ut hīc, & d. l. cum oportet. Non obſt.
ꝙ acquiſitū dicatur ex induſtria filij, quia dicitur tamē
acquiſitum nomine patris, cuius erat pecunia: de quo di
citur in locis ſupra allega. Et hæc eſt uera concluſio.

d In gl. vſumfructum. ibi. §. ſi autem res. Not. † patrem
poſſe renunciare vſufructui bonorũ aduentitiorũ filij,
facit quod not. in glo. & Barto. in l. pater ſi omne. C. de
inoff. dona. Et eſt ſalubre cõſiliũ pro filijs qui habẽt bo-
na aduentitia aliorũ, & pater grauatus eſt mole credi-
torũ, ut renunciet uſufructui bonorũ filij, ne ex ipſo vſu-
fructu bonorũ filij creditores ſuum cõſequantur. quod
uerum eſt, niſi pater acceptaſſet, nã tũc in fraudẽ credi-
torũ renũciare non poſſet: de quo dicite ut in d. l. pater.
Ibi, in prin. & in auth. excipitur. C. de bo. quę libe. Ibi,
ſtatim. ut in l. fi. C. de bo. q̃ lib. In fi. dicite aliũ caſum,
qñ filio relinquit uſusfructus: quia tũc nõ acquirit pa-
tri, nã ſeruitus ſeruitutis eſſe nõ põt. l. i. de ſer. leg. et not.
glo. in auth. excipit. C. de bo. q̃ li. Addite aliũ, qñ pater
e malè tractaret filiũ, quia tunc cogitur emancipare, e &
uſumfructũ perdit. l. fi. ff. ſi quis à parente fuerit manu.
9 In fi. gl. in verb. proſpera. Not. † ex qualitate f perſona-
f rum intelligi uario modo bona acquiſita, & huic gloſſ.
concor. alia in l. cũ oportet. C. de bo. quæ lib. Sed tñ Do-
ctores clarius diſtinguunt, ſi quæratur an bona reperta
penès aliquẽ, intelligantur ex induſtria ſua quæſita, an
uero ex re aliena. Aut præſumendo q̃ ſint acquiſita ex
re aliena, non euitatur cõiectura delicti, & dicuntur, eſſe
de bonis paternis. Et propterea dicitur q̃ bona reperta
a penès uxorem, intelliguntur in dubio a acquiſita ex bo
nis mariti, ut tollatur coniectura turpis quæſtus & adul-
terij. l. Quintus. & l. ẽt. alleg. in glo. Aut præſumendo q̃
ſunt acquiſita ex induſtria propria, euitatur coniectura
delicti, & tunc ex induſtria propria intelliguntur. Et
propterea bona cumulata per tutorẽ & curatorẽ, intel-
liguntur quæſita ex propria induſtria, ne alioquin tutor
uel curator pupillo uel adulto dicatur ſubtraxiſſe. l. ſi de
functus. C arbi. tuto. Vbi aũt id euitatur, neq; iudicatur
cõiectura delicti, ad qualitates perſonarũ eſt recurrẽdũ,
vt glo. dixit. In fi. gl. in uerb. procedunt. Similis gloſ.
10 eſt in l. oportet. C. de bo. quæ lib. Quæritur, † pater de-
ſtinat filium ſtudio literarũ, emit libros illius facultatis:
moritur pater, prouocatur filius ad diuiſionem à fratri-
bus, illi uolunt libros cõicari & diuidi, ille vult habere
præcipuos, quæritur quid iuris? Gloſſ. in l. quę pater. ff.
famil. erciſc. dicit libros non eſſe cõicandos. Idem in d. l.
fratre. C. eo. ꝑ qua opi. allegat in primis. & d. l. quę pa-
ter. & d. l. filio. Secundò allegatur l. Pomp. Philadel. ff.
famil. erciſc. Tertiò allegatur, quia illi libri dati uiderẽ-
tur ex cauſa ſtudiorũ, quæ ſolum morte finitur. l. apud
Iulia. de fideicom. lib. ergo nõ ſunt cõicandi cum fratri-
bus. l. ſi filia. §. Neratius. ff. famil. erciſ. Prgterea arma et
equi data filio à patre non cõicantur. l. ſi filius. C. fami.
erciſ. ergo nec libri dati filio ſtudenti: bonũ enim eſt ar-
gu. de caſtrenſi ad quaſi caſtrenſe. l. i. §. ne caſtrenſe. de
colla. bon. l. aduocati. C. de aduoca. diuerſ. iudi. Prgterea
iſti libri ſapiũt naturam relicti in ultima uolũtate, quia
talis donatio morte confirmatur. l. pater ſi omne. C. de
inoff. dona. ergo non cõicantur. l. filiam. l. à patre. C. de
colla. In contrarium, q̃ debeant cõicari, allegat l. ſi do-
natione. C. de colla. Item allegatur fortis ratio, quia illi
libri computantur in legitimam filij. l. fi. §. fi. de inof. te-
ſta. ergo cum fratribus cõicantur: quia quicquid in legi-
timam cõputatur, in collatione deducitur. l. illud. C. de
colla. Item quia iſti libri remanſerũt in dominio fratris,
ergo cum fratribus ſunt cõicandi. l. certum. C. fam. erci.
Doctores ita diſtinguũt: Aut pater emit libros ꝓ filio,
ſed nondum tradidit, & tunc quia remanſerunt in dñio
patris, inter fratres diuidentur. l. certum. C. famil. erciſc.
Aut emit & tradidit, & tunc aut tradidit, tradendo ex-
preſſè donauit, & tunc ſi quidem filius gradum docto-
ratus fuerit adeptus ante mortem patris, libros cũ fra-
tribus nõ cõicabit, quemadmodum nec arma nec equi
dati militi non cõicantur. l. ſi filius. C. fami. erciſ. Idem ſi
non eſſet creatus Doctor, ſed eſſet de proximo crean-
dus, quia aut diſputaſſet, aut feciſſet repetitionem, ita q̃
idoneus publicè haberetur. arg. l. pen. de milit. teſta. in l.
legatus. §. ornatricibus. de leg. iij. Si autem eſſet talis qui
nondum leges percepiſſet, tũc uarij uaria dixere, ſed ut
plurimum, ut cõicari etiam tunc non debeant, per iura
ſuprà allegata. Aut pater tradendo non expreſſit q̃
donaret, & tunc dixit Barto. in d. l. filiæ. conſiderandam
eſſe qualitatem patrimonij, et etiam quantitatem filio-
rum, & pretia librorum. Quid enim ſi pauper libros
magni pretij filio tradidiſſet? non eſt uериſimile ipſos
uoluiſſe donare, & cęteros filios portione ſua fraudare.
arg. l. fi. de leg. iij. in l. quæro. de ritu nupt. Quid etiam ſi
diues & potens, libros mediocris pretij filio tradidiſſet:
tunc enim animus donandi præſumeretur. argu. in l. eũ.
ff. ſi cert. pet. Dixere tamen notabiliter Doctores q̃ in
omnibus his caſibus in quibus tenetur filius libros cõ-
11 municare, non ſunt tamen ſibi auferendi: quia † nec li-
bri Doctori ſiue ſcholari, nec arma militi ſunt auferen-
da, ut no. glo. in l. nepos. Proculo. de uerb. ſig. ſed tñ mi-
nus proportione ſua conſequetur, uel æſtimationem
librorum deducet in medium. Ad expenſas autẽ ui-
ctus & ueſtium quas fecit fieri in ſtudio, non tenetur cę-
teris fratribus. d. l. quæ pater, familiæ erciſcundę, niſi pa-
ter aliter expreſſiſſet, puta in libro ſcribendo expenſas,
& dicendo q̃ nollet donare, tunc illud plus quod ex-
pendit in ſtudio q̃ in domo expendiſſet, tenetur fratri-
bus communicare. l. Neſennius Apollina. de nego. geſt.
12 † Quid autem ſi filius cęperit ſtudere, et antequam ſtu-
dium compleuerit, moritur pater, an poterit complere
ſtudium expenſis communibus? Dyn. in l. Lucius. §.
idem reſcripſerunt. ff. ad municipa. dicit q̃ ſic: quia ex
quo pater miſerat ad ſtudium, tenebatur ipſum manu
tenere uſq; ad finem, ut notat glo. in l. Macedonianum.
C. ad Macedonianum, ubi dicit quòd etiam tenetur li-
bros emere, ſed non facere eos deaurari. facit l. ſi filia.
§. idem ſcribit. ff. familiæ erciſcundæ: ergo hæredes te-
nentur, regula iuris, hæredem. & l. quædam. §. primo. ff.
de edẽdo. quod uerũ limitabis, ſi frater bene ſtuduit, &
ætas & natura & ingeniũ bene cõueniãt, pariter & fa-
cultates. arg. in l. ſi Stichus. de leg. iij. alioquin ſi iſta repu
gnarent, conſulendũ eſt, ut ſtudiũ deſerãt, ne ſua à ſtu-
dijs, etc. Alter dixit Bar. in ſuo tract. de duob. fratribus.
Finaliter dicite, q̃ ſi vnus doctoratus ſit uiuẽte patre ex
cõibus prouẽtibus, nõ põt alter filiorum mortuo patre
dicere, ſe uelle ſtudere ex cõibus prouentionibus. in l. et
qui originem. §. fin. de mune. & hono. Reliqua dicite ut
g per Bal. & Bar. in ſuo tract. de duobus fratribus. g

ADDITIONES.

a Tu uide de iſtis & aliis pſonis in §. ſi qui alij. infra de inut.
ſtip. per Bar. in l. ſtipulatio iſta §. ſi qs inſulã. de verbor. obli.

b Adde alias fallentias, in quibus acquiſita per filium non
acquiruntur patri, ſcilicet in malè acquiſitis. l. quòd ſeruus.
de acq. poſſ. Item in dote aduentitia, in qua actio non eſt cõ-
munis patris & filiæ, ſed filię tantùm. l. ij. ff. ſolu. matr. Itẽ qñ
filius eſt hæres inſtitutus, cuius pater eſt furioſus. l. cũ hæres.
ff. de acq. hær. Itẽ qñ pr erat inſtitutus & rogatus reſtituere fi-
lio. l. cogi. §. ſi pater. ff. ad Treb. Hodie aũt eſt immutatum in
aduentitiis, in quibus hodie uſusfructus acquiritur patri, filio
proprietate reſeruanda, niſi in caſibus de quibus ſuprà.

c An qñ legatũ eſt factum filio præſumatur in dubio ipſum
eſſe factũ contẽplatione filij, uel contemplatione patris uel
qualiter. vide Bar. & ibi tex. qui vr̃ hoc ſentire, in l. ſocium. ff.
pro ſoc. Bart. determinat in duobus ambaſiatoribus, quibus
ab Imperatore fuit quid donatum, ut illud dicatur ſuum, nõ
comitatus. Similiter ẽt alibi dicit Barto. q̃ ubi affines mariti
aliquid donant eius uxori, q̃ uidetur facta donatio contem-
platione ſui viri, adeò ut ueniat reſtituenda hæredibus viri.
ita Bar. in l. ſed ſi plures. §. in arrogato. de vulg. & pupil.

d Quid ſi filius exercendo mercantias de pecunia paterna
multa lucra faceret, an talia dicantur peculium profectitium
vel aduentitium, uide Bal. in l. certum. C. famil. erciſc. ponẽ-
tem, an ſi vnus filius viuẽte patre fecerit expenſas in domo,

mortuo

mortuo patre poſſit petere quòd ſibi reſarciantur, an ne.
Et ponit de duobus ſociis, qui diſtracta ſocietate diuiſerunt
mercantias, & vni ſunt aſsignatæ mercantię quæ ſunt Vene
tiis, alij illæ quæ ſunt Cremonæ, qualiter vnus ſocius conſer
uabit alium indemnem. Vide etiam ibi de filio qui ea re pa
tris aliud fecit, puta ex lana fecit pannum, vel ſimilia, an pã-
num totum debeat eſſe patris, & ibi adheret de æquitate
opinioni Bar. hic recitatæ, non quia dimidia ueniat præſtan
da filio, ſed ſaltem aliqua pars, vt ſic induſtria filii poſsit pro
deſſe filio. Et idem in filio mercatore. & hoc dicit eſſe relin-
quendum arbitrio iuditis qui æſtimabit hanc induſtriam.

e An ſit dare caſum in quo pater cogatur emancipare filiũ,
vel ne vide alios caſus recitatos per glo. in. §. ſi. ſuprà quibus
mod. ius patriæ poteſta. ſol.

f An aũt portio dotis quam acquirit filius ex forma ſtatuto
rum, dicatur peculium aduenticium ſeu profectitium, ita vt
non veniat conferenda cum fratribus? Bar. dicit ꝙ ſic, in l. i.
C. de bon. quæ libe. Idem dicit de lucro ꝙ acquirit filius ex
pecunia patris, quatenus attribuitur perſonę vt dicatur ad-
uentitium. ita Bar. in l. cum oportet. C. de bon. quæ lib. Idem
Bar. in l. i. C. pro ſocio. & l. illud. C. de colla. Ideo ſi quis fi-
lius ex centum ſibi datis à patre, acquiſiuit alia centũ, tunc
quinquaginta debent attribui illi filio pro labore, alia quin-
quaginta cum alijs cẽtum debet æqualiter diuidere cũ alijs
fratribus ſi æqualiter ſunt inſtituti hæredes.

Vide Bellon. conſi. avii. nume. x. cum ſeq. vbi etiam quid
de vidua.

g Not. etiam, quòd ſi tempore mortis patris, filius ſtudens
reperiatur habere aliqua debita, ꝓ ad ea ſoluenda fratres te-
nentur contribuere, tanquam ſit æs alienum illud debitum.
l. ſed Iulianus. §. quod dicitur. ff ad Maced. Quid de conſum
ptis per alterum fratrem in malos vſus an illa computen-
tur poſt mortem patris eorum in parte ſua? Dic ꝙ ſic, vt in
auth. quod locum. C. de collat.

1 *Acquiſita per ſeruum, acquiruntur domino etiam nolentis.*
2 *Inuito beneficium tribuitur.*
3 *Seruus heres inſtitutus non poteſt adire hereditatem, niſi iuſſus do-
mini pracedat.*
4 *Verba enunciatiua admonitoria & exceptiua, inducunt iuſſum, ut
probatur in aliquibus exemplis & illationibus.*
5 *Per ſeruos in quibus uſumfructum habemus, acquiritur nobis dupli-
ci ex cauſa.*
6 *Per ſeruum alienum & liberum hominem bona fide poſſeſſum quæ-
ritur nobis duplici ex cauſa.*
7 *Exceptio in uno uel in duobus caſibus, firmat regulam in contrariũ.*
8 *Argumentum à contrario ſenſu eſt ualidum*
9 *Si ſeruus iubente domino repudiet adire hereditatem, dominus pri
uatur hereditate*
10 *Filio recuſante adire hereditatem, pater non priuatur hereditate,
imò eam iure ſuo adit*
11 *In acquirenda bonorum poſſeſsione per ſeruum, ſufficit uoluntatem
domini precedere uel ſubſequi.*
12 *Appellatione heredis continetur primus heres.*
13 *Quicquid mea contemplatione ſtatuitur, dicitur meum.*
14 *Ignarus ſuæ conditionis inſtitutus, non contemplatione bonæfidei
poſſeſſoris, ſibi quærit adeundo*

5. ITem vobis. Diuiditur in quinque par
tes. Nã in prima tractat,
quemadmodum per ſeruos quos in pote-
ſtate habemus, nobis acquiritur. In ſecun-
da tractat, quemadmodũ per eos in qui-
bus habemus uſumfructum nobis acquiritur. In tertia
tractat, quemadmodum per eos ſeruos uel liberos ho-
mines, quos bona fide poſsidemus, acquiratur nobis.
In quarta tractat, quemadmodum per liberum homi-
nem nobis acquiratur. In quinta Imperator ſe excuſat,
cur de legatis & fideicommiſsis hoc loco non tractet,
& de qua materia ſit tractaturus atteſtatur. Secunda
ibi, de his autem. Tertia ibi, idem placet. Quarta ibi
a actiones. Quicquid acquirit ſeruus, domino [a]acquirit
& in adeunda hæreditate per ſeruum hæredem inſtitu
tum, opus eſt iuſſum domini præcedere: qua adita, ac-
quiritur ipſi dño. h. d. No. primò, ꝙ quicquid acquirit
ſeruus, domino acquirit. Et hoc uerum nedum quo' ad
proprietatem, verum etiam quo' ad poſſeſsionem, ſiue
res acquiratur ex actu realis traditionis, ſiue ex actu
uerbalis ſtipulationis, uel ex quocunque alio actu inſti
tutionis, adiectionis, uel confuſionis, de quibus uidiſtis
1 in §. cum ex aliena. ſupra de re. diui. Item no. † ꝙ ac-
quiſita per ſeruum, domino acquiruntur etiam inuito
& contradicenti. concor. l. etiam inuitus. de acquir. her.
do. l. ſeruus uetante, de uerbo. oblig. Ex quo colligitis,
2 † inuito beneficium [b] tribui, contra regulam l. inuito. &
b l. hoc iure. §. non poteſt. ff. de dona. Sed illud uerum di-
cite, per obliquum tribui poteſt, ut hic, & no. glo. in l. ſol
uere. Vel, illud uerum in effectu, mero tamen iure be-
neficium tribuitur in effectu, ut dixi, minime: quia
iſta quæſita per ſeruũ, poterit dominus abijcere, & in
deperdito habere. Sed quod acquiratur, mero iure im-
pedire non põt. Ratio, quia dñs uelut homo priuatus,
non põt impedire curſum & effectũ legalẽ, quo ſtatui-
tur, quæſita per ſeruũ ipſi acquiri domino. facit l. teſtan
di. C. de teſta. l. nemo põt. de leg. i. & uoluit glo. in d. l.
8 ſeruus uetante. Item no. ꝙ † ſeruus hæres inſtitutus non
poteſt adire hæreditatem niſi præcedente iuſſu domi-
ni. concor. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. ff. de acquiren.
hæred. ſuadetur ratione, quia aditio hæreditatis depen-
det ab animo, & eſt actus iuris ciuilis. l. ſi quia. C. de
iur. delib. l. i. C. de hæred. inſtit. ſed ſeruus eſt incapax eo
rum quæ ſunt iuris ciuilis, nec ullum dicitur habere ani
mum. l. quidam. ff. de pęn. Vt igitur aditio ualeat, opus
eſt præcedere iuſſum domini, ex cuius uoluntate & per
ſona ſubijcitur aditio. Et no. ꝙ iſte iuſſus debet pręce
dere actum adeundi, ita ꝙ authoritas in actu interpoli-
ta nihil operatur, nec conſenſus poſtea ſequens: eſt enim
de natura iuſſus importare neceſsitatem, & actũ præce
dere. Idem de natura mandati: ſed tamen mandatum
non importat neceſſitatem, ſed ſpontaneam obſequij
præſtationem, ut no. glo. in rub. ff. quod iuſſu. & facit
l. ſi remunerandi. §. ſi poſt creditam. ff. mand. Et in hoc
differt ab authoritate, quæ debet non præcedere nec ſe
qui actum, ſed ipſo actu interponi. l. pupillus. §. fina. de
aut. tut. Item illa authoritas non poteſt interponi prout
nuntium uel per epiſtolam. iuſſus uero' per mandatũ
ſic d. §. iuſſum, & d. l. mand. Item in hoc differt a conſen
ſu, qui poteſt ſequi actum. c. cum conſuetudinis. extra
de conſuet. c. cura. & ibi no. extra de iure pat. Et prædi-
cta faciunt ad interpretanda ſtatuta quæ dicunt: ꝙ mu
lier non poſsit obligari ſine conſenſu, authoritate, uel
4 iuſſu parẽtũ. Addite p̄dictis, ꝙ † uerba enunciatiua, itẽ
uerba admonitoria itẽ uerba exceptiua, inducũt iuſſũ
ad adeũdũ. Vnde ſi dñs ſcriberet ſeruo, ꝙ prouidẽtia
tua euigilabis in tali hæreditate adeunda: uel diceret, ſi
talis hæreditas non eſt nociua adeas, uel huiuſmodi ſi-
milia, ualeret aditio ſubſecuta. l. ſi quis mihi bona. §. pa
ter filio. de acq. hæred. Et ideo refert Bald. ꝙ in ciuitate
Florentiæ fuit nobilis quidam decapitatus, propterea
ꝙ ſeruo ſuo cui fuiſſet illata iniuria, dixiſſet, niſi cogita
ueris te uindicare, non reuertaris domum. Seruus intere
mit offenſorem, fuit decapitatus dominus, tanquam
iuſſu eius fuerit mors ſecuta: quia illa uerba exceptiui-
ua inducunt iuſſum. Eodem modo dixit Bal. debito
c rem in mora conſtitui ſi creditor [c] dixerit, cogita mihi
ſoluere: quia iſta ſunt uerba admonitoria: quæ præce-
ptum inducunt. Eodem modo ſi dixerit amico ſcias me
egere mea pecunia: quia iſta ſunt verba enuntiatiua,
quæ interpellatum inducunt debitorem. d. §. iuſſum. &
5 l. eum qui. §. i. de acqui. hære. ¶ No. in uer. de his. † per
ſeruos in quibus habemus uſumfructum, acquiri no-
bis duplici ex cauſa. Primo, ſi ex re noſtra acquirit.
Secundo, ſi opera noſtra. Ex cæteris autem cauſis lu-

éruni cedit proprietario. Ratio quare hæreditatem adi-
tam acquirit proprietario, quia delatio hæreditatis neq;
prouenit ex uſufructuarij, neq; ex opera ſerui, ſed ex
proſpera fortuna. Item ipſe actus adeundi nō ex ope-
ra ſeruili, quia actu momentaneo expeditur. l. aditio. de
acquir. hære. Quid autem de ſeruis in quibus uſum ha-
6 bemus, vidiſtis ſuprà in prin. Item not. † per ſeruum
& per liberum hominem poſſeſſum bona fide acquiri
nobis duplici ex cauſa, ſi ex re noſtra, vel ex opera ſua
acquiſiuerit, & in hoc concordat cum ſeruo in quo ha-
bemus uſumfructum: ſed diſcrepat in alio, quia ſeruus
uſufructuarius non poteſt uſucapi, quia nec poſsidetur.
Item, quia habetur notitia q̃ eſt alienus. Seruus autem
bona fide poſſeſſus poteſt uſucapi, quia & poſsidetur,
& in eo bona fides habetur. Item no. non ſolum per
d ſeruum hunc uel liberum hominem [d] bona fide poſſeſ-
ſum acquiri proprietatem, ſed etiam poſſeſsionem.
7 Not. in verb. ex his, q̃ † exceptio in vno uel in duo-
bus caſibus, firmat regulam in contrarijs. fa. l. nam q̃
liquidè. ff. de pen. leg. §. fi. & §. ut autem. in auth. de non
alie. & not. glo. in l. in his. ff. de legi. Ex quo aliud colli-
gitis, q̃ argu. à contrario ſenſu eſt ualidum. Circa quē
8 articulum dicit quædam uerba Bal. q̃ † argu. à con-
trario ſenſu eſt in duplici caſu probabile & neceſſariū.
Primus, quando ſumitur à contrario ſenſu euentus cō-
ditionis. l. i. §. huius rei. ff de offic. eius. Secundus, quan-
do ſumitur per locum à ſpeciali. l. q̃ uero contra. ff. de
legi. Aliquando arguitur à contrario ſenſu, & tunc eſt
probabile, ſed non neceſſarium: puta quando ſumitur
à contrario ſenſu defectus rationis uel cauſæ. l. adigere.
§. quamuis. de iure pat. quia licèt nō ſubſit vna ratio uel
cauſa, pōt alia ſubeſſe. l. ſi non lex. de hære. inſtit. §. affi-
nitatis. ſuprà de nupt. Aliqñ arg. à contrario ſenſu non
eſt probabile nec neceſſarium, vt quando ita ſumendo
induceremus abſurdum intellectum. l. conuenticulam.
C. de epiſco. & cler. l. cùm pater. C. de cōditio. inſer. hæc
omnia ſcripſit Bald. in l. qui teſtamento. §. mulier. ff. de
teſta. Item not. per procuratorem nedum acquiri no-
bis proprietatem & poſſeſsionem, ſed etiam vſucapiē
di conditionem. Item not. in quibus cauſis traditione
nobis facta à uero domino acquiritur nobis dominiū,
ex eiſdem cauſis traditione facta à non domino, acqui-
ritur nobis uſucapiendi conditio. concor. l. traditionem.
de pub. l. clauibus. in fi. de contrahen. emp. Item not.
in verb. hactenus, non eſſe commiſcendam materiam
ultimarum uolūtatum cum materia contractuum, imò
vnuſquiſq; tractatus ſuo loco eſt relinquendus. concor.
l. ij. de ſtatu homi. Not. modos quibus per vniuer-
e ſitatem rerum dominia [e] acquiruntur, aditione hæredi-
tatis, acceptatione bonorum poſſeſsionis, adiectione
bonorum, & arrogatione filiorum. Item no. nobis de-
ferri hæreditatem, & iure ciuili, & iure prætorio, & ex
teſtamento, & ab inteſtato: ſed cauſa teſtati eſt nobilior
cā inteſtati, & ideo ab ea ueluti nobiliori ſtatim exor-
ditur Imperator. In fin. glo. ſuum. dicite q̃ hæc ſolu-
tio, inquantum dicit q̃ in §. illo legatum eſſet factum in
alimentis, cōtinet aliquam diuinationem & propterea
non bona. l. ſi putator. ad leg. Aquil. Et propter hoc gl.
in contrario melius ſenſit, vt ad præſtationem legati
ſeruo proprio relicti, hæredes teſtatoris non neceſsitē-
tur, ſed ex quadam neceſsitate uel æquitate, & pietate
inuitentur, ut uoluntas teſtatoris obſeruetur, ex qua-
cunq; cauſa legatum relictum fuerit: & hæredum non
præſtantium relictum huiuſmodi legatum, penès bo-
nos viros grauatur opinio. & ita communiter Docto-
res pertranſeunt. In gl. ſed ſi hæres. ibi, l. cum propo-
9 nas. colligitis ſingulariter, q̃ † ad hoc ut hæreditas in
qua ſeruus eſt inſtitutus, domino acquiratur, neceſſaria
eſt aditio ſerui, qui obtemperet iuſſui ipſius dñi: alio-
quin ſi ſeruus nollet adire, imò repudiaret hæreditatē,
priuaretur dominus hæreditate. Sed contra hoc oppo-
10 no fortiſsimè: nam † ſi filius hæres inſtituatur, & iuſſui
patris non uellet obtemperare, imò hæreditatem repu-
diauerit, poteſt pater illam adire, uelit uel nolit filius. l.
cùm non ſolum. §. i. & §. ſimiliq; modo. C. de bon. quæ
lib. Ergo eodem modo & multo magis erit in domino:
quia repudiatio ſerui eſt magnum præiudicium allatu-
ra domino: quia per eum acquiritur domino nedum
proprietas, uerùm vſusfructus, quod non facit repu-
diatio filij, quia per eū licèt acquiratur uſusfructus bo-
norum hæreditariorum patri, non tamen acquiritur p-
prietas, ut ſuprà eo. tit. in fin. princ. ergo magis deberet
ſuccurri domino, cum de eius maiori præiudicio tracte-
tur. c. ubi periculum. de elect. lib. vi. Poſſet reſponderi,
quòd ideo patri permittitur adire, quia filio inſtituto,
dicitur pater inſtitutus, ſi ipſe filius repudiauerit. d. l. cū
non ſolùm. §. ſimiliq; modo. Sed hæc non bona, quia ſer
uo inſtituto habetur perinde ac ſi dominus eſſet inſtitu
tus, ut hic in verbo, perinde. Quare poſſet reſponderi,
q̃ ideo pater poteſt adire, quia eſt eadem perſona cum
filio, cùm ex illo deſcendat filius. non eſt ſic in ſeruo; cū
ille non deſcendat à domino. Sed etiam hæc non bona.
Nam q̃ pater dicatur eadem perſona cum filio, proue-
nit ratione patriæ poteſtatis, non ratione naturalitatis
aut coniunctione ſanguinis. quòd patet, quia pater non
dicitur eadem perſona cum filio emācipato. l. ſi mater.
§. ſi hominem. de except. rei iudic. not. in l. ij. C. qui æta-
te etc. lib. xij. Ita ergo dominus ratione dominicæ pote-
ſtatis diceretur eadem perſona cum ſeruo. §. eunt qui.
infrà de inut. ſtipu. Quare alij dixere, q̃ ideo filio repu-
diante poteſt pater adire, nam cum iure ueteri hæredi-
tas acquireretur per filium patri quo ad proprietatem
& quo ad uſumfructum, quia in hoc grauatus pater
extiterit, debet in alio releuari, ne repudiatio filij ſit ei
nociua: & propterea ſtatutum eſt, ut filio repudiante
poſsit pater adire. Non ſic in domino iure ueteri & iu-
re nouo, quia hæreditas ſerui inſtituti acquiritur domi-
no, & quo ad proprietatem, & quo ad uſumfructum.
Sed tamen de hac ratione dubito: quia inducta ad dimi
nutionem, non debent operari augmentū. l. legata inu-
tiliter. ff. de adim. leg. Iura igitur noua quæ ſunt inducta
ad diminuendum ius patriæ poteſtatis, non debent au-
gmentum operari. Et propterea arbitrater diſputati-
uè hanc glo. noſtram non procedere: imò quemadmo
dum filio repudiante permittitur patri adire, ita repu-
diante ſeruo domino permittitur. Non obſtat q̃ iura
noua loquanē de patre & filio, & ſunt correctoria: quia
reſpondeo, q̃ extenduntur ad ſeruum & ad dominum
uirtute legis antiquæ æquiparantis ſeruum filio, & pa-
trem domino, ut ſuprà eo. in princi. & facit l. i. §. lex fal-
cidia. ad leg. Falc. & de hoc caſum in ſimili ad literam,
ubi glo. & Doct. hoc uolunt, in l. ſi quis ſeruo perſuaſe-
rit. C. de furt. iuncta l. & tantum. de ſer. corrup. Sed huic
opinioni uidetur multum obſtare. l. cum proponas.
C. de hæredi. inſtituen. Reſpondetur, quòd ibi ſeruus in-
ſtitutus habuit ſubſtitutum vulgarem, qui tñ ueniens
ex expreſſa uoluntate teſtatoris, excludit dominum: et
propterea diceretur idem in ſubſtituto vulgariter filio,
ut patrem excludat. Secundò colligitis ex gloſ. q̃ licèt
ſeruus non poſsit adire hæreditatem niſi præcedēte iuſſu
domini, poteſt tamen aditam reſtituere. Ratio diffe-
rentiæ: nam ideo non poteſt adire ſine iuſſu domini,
quia hæreditatis aditio cauſatur ex animo, quo caret
ſeruus: oportet igitur ut ſuppleatur ex animo domi-
ni præcedente aditionem. Sed ideo poteſt hæreditas
adita reſtitui, quia aditio iam ſuit fundata in uolunta-
te & actu hæredis inſtituti, ita quòd non eget ſupple-
mento uoluntatis domini. Ratio, quia ſeruus cum ſuſce-
pit hæreditatem, ſi reſtituat ex Trebelliano, dicitur reſti
tuere tanquam aſinus ſellam, ut not. in dicta lege ſeruo
inui-

51 inuito. Tertiò colligitis, ꝙ † in acquirenda bonorum poſſeſſione, & ſic in hæreditate adeunda, de iure prætorio per ſeruum non requiritur iuſſus domini, ſed ſufficit eius voluntas præcedens vel ſubſecuta. Ratio differentiæ: nam illa forma ꝙ iuſſus domini præcedat, adinuenta eſt de iure ciuili, unde uēdicat ſibi locum tantummodò in adeunda hæreditate de iure ciuili: ſecus in adeunda hæreditate de iure prętorio, quia eo iure talis forma fuit incognita. Ratio rationis, quia ius ciuile proſpexit ſubtilitatem & rigoroſitatem, ſecundum quam ſeruus non habet animum, ideo uenit ſupplendus domini uoluntate: at prætor proſpexit naturalem æquitatem, ſecundum quam non eſt differentia inter ſeruum & liberum hominem. l. manumiſſiones. ff. de iuſt. & iur. In glo. perinde. ibi, §. hæc uerba. Ideo quia ad hæreditatem non uocantur niſi nominati à teſtatore, & propter hoc nec ſeruus domini instituti, nec hæres hæredis admitti-
52 tur. Ex qua colligitis, ꝙ † appellatione hęredis ſolum continetur primus hæres, non autem hęredis: quod uerum intellige, quando verbum, hæres, fuit prolatum a teſtatore: ſecus ſi fuiſſet prolatum a lege. l. ſciendum. ff. de verb. ſign. quia cum profertur a teſtatore, profertur ex quadam affectione perſonæ, quæ non complectitur hæredem hæredis tanquam incognitum teſtatori: & circa quem non cadit affectio. Sed quando profertur a lege, non profertur in unm affectionis, ſed ſub aptitudine nominis appellatiui, hęres, quod complectitur hæredes in infinitum. Et hoc poſſet traduci ad multa: ſed dicatis ut per Bal. in d. l. qui liberis. §. hęc uerba. in fi. ff. de vul. & pupil. Et eſt ratio hoc caſu, quia cum pater reſtituere grauatur hæreditatem filio inſtituto, non dicitur grauari ut hęres, ſed ut pater, & dicatis ut ibi. In fi. gloſſ. in uerb. adoptiuos: dicite ut dixi in d. §. i. ubi concluditur communiter ꝙ etiam iniuſta poſſeſſio domino acquiritur. Ego ibi tenui contrarium, & non repetó. In fin.
f gloſſ.[f] in uerbo proprietatis. Ratio, quia tunc non ex opera ſua, ſed ex re uſufructuarii dicitur acquirere. Ex
53 quo colligens, ꝙ † quicquid mea contemplatione ſtatuitur, meum eſſe dicitur. de quo in l. ſed ſi plures. §. in arrogato. de vulg. & pupil. Et propterea ſi aliquis contemplatione mea tibi inferret damnum, videtur ꝙ intuliſſem ego, de quo in d. l. ſi merces. §. culpa. ff. loca.
54 In fi. ſentit. glo. ꝙ † ignarus ſuæ conditionis inſtitutus non contemplatione bonę fidei poſſeſſoris, ſibi acquirit adeundo. Sed contra hoc oppo. de l. qui in aliena. §. i. de acquir. hæredi. Sol. ex mente Bald. dic, ꝙ ſi quidem ignarus conditionis ſuæ, qui re uera erat liber homo, adiuit animo ſibi acquirendi, tunc ſibi acquirit, quia ueritate, & falſa opinione aduerſantibus ſimul ueritas prefertur opinioni. l. multum intereſt. C. ſi quis alteri uel ſibi. Aut adiuit animo acquirendi bonæ fidei poſſeſſori, & tunc nemini acquirit, ſibi non, quia non vult, bonę fidei poſſeſſori non, quia non poteſt, quia eius nō fuit contemplatione inſtitutus. l. liber homo. de acquir. rer. do. unde poteſtate & uoluntate inuicem repugnantibus redditur actus nullus. c. cum ſuper abbana. extra de offic. delega. Aut ſumus in dubio, an adeundo voluerit ſibi quærere, an verò bonę fidei poſſeſſori, & dic, aut adiuit nullo præcedente iuſſu, ſed in libertate proprii arbitrii, & videtur adiuiſſe animo acquirendi ſibi. Aut adiuit iuſſu præcedente, & ſi quidem adiuit viuo adhuc iubente pręſumitur animo aquirēdi iubenti. Si uerò adiuerit eo mortuo, preſumitur adiuiſſe animo acquirendi ſibimet. Iſta probantur in l. qui in alia. §. i. ff. de acqui. hęr. In fi. glo. in uerb. per hanc. uos diſtinguite tres actus. Primus eſt poſſeſſio. Secundus eſt dominium ſi tradens procuratori erat dominus. Tertius eſt conditio vſucapiendi, ſi tradens procuratori non erant dominus. Quantum ad primum, poſſeſſio re tradita procuratori, domino acquiritur. Eodem modo & dominii, etiam domino ignorante: Sed conditio uſucapiendi acquiritur ſolum eo ſciente: ita habetur & concluditur in d. l. i.

ADDITIONES.

a Adde quòd acquiſita per ſeruum acquiruntur dominio eo inuito, ſi ſint iuſtæ acquiſita: ſecus ſi iniuſtæ, puta ex delicto. l. quod ſeruus ff. de acqoirē. poſſ. Secus in procuratore, qui non acquirit dominio inuito cum tale acquiſitum non cogitur dominus retinere, quia beneficium non confertur in inuitū. l. hoc iure. §. non poteſt. ff. de don. Adde, ꝙ quemadmodum per ſeruum acquiritur domino eo inuito, ita dominū inuitum obligat contrahendo peculiariter. l. ſi quis ſeruū. §. etiam. ff. de peculio. Item adde, quòd quemadmodū ſeruus omnia acquirit dominio, nec aliquid proprii habet, & ita monachus nihil proprij poteſt habere. Cle. exiuit. de verbo. ſig. & facit quod notat Bar. in l. i. ff. de ſtipu ſer. eis poteſt relinqui ad alimenta, vt not. Barto. in l. ſeruos. ff. de alimen. & cib. leg. Quid autem ſi quid relinquatur monacho cum hoc pacto, vt non acquiratur monaſterio? Vide Barto. in auth. incipitur. C. de bon. quę lib. qui vult quòd nihilominus acquiritur monacho.

b Verum beneficium poſſit conferri in inuitum, vide in d. l. ſeruus uetante. & in l ſoluendo, & de hoc vide infrà de obli. quæ ex quaſi contractu.

c An per illa verba dicta per creditorem debitori, cogitamini ſoluere, conſtituatur debitor in mora vel ne, vide Barto. d. §. prætor. & Cyn. in l. minorum. C. in quibus cauſis in integ. reſti. non eſt neceſſ.

d Adde, ꝙ licet acquiritur per procuratorem dominium & poſſeſſio, non tamen acquiritur perſonalis obligatio, vt hic & l. ſolutum. §. per liberam. ff. de pig. act. Et eſt ratio diuerſitatis, quia dn̄ium & poſſeſſio quæruntur per actū naturalē, ſed obligatio perſonalis quæritur per actū ciuilē: & ea que per actum ciuilem acquiruntur, non acquiruntur nobis niſi per nos metipſos. l. ea quæ ciuiliter. ff. de acqui. rer. dom. quia obligationes perſonales magis inhærent oſſibus hominum, quam iura realia. Et ideo hypothecæ quæ ſunt ad ſimilitudinem perſonalium actionum, l. & an eadem. §. actiones. ff. de excep. rei iud. non poterunt etiam acquiri per procuratorē niſi cedantur: & etiam in illis caſibus in quibus perſonalis obligatio per procuratorem acquiritur domino, vt in mutua pecunia. l. certi condictio. ff. ſi cer. peta. Fallit etiam in caſo. l. ii. C. per quas perſo. nobis, vbi acquiritur hypothecaria per procuratorem. Item acquiritur perſonalis obligatio domino ex re ipſius domini. l. quod procurator. ff. de procu. Et ſimiliter obligatio de euictione quæritur domino per procuratorem. l. poſſeſſio. §. & ſi poſſeſſio. ff. de acquir. poſſ. Item adde, ꝙ in his caſibus in quibus per procuratorem nō acquiritur domino, ꝙ in eiſdem non obligat dominum. l. Iulianus. §. ſi procurator. ff. de act. emp.

e Adde, ꝙ licet illis modis acquiratur dominium, non tamē acquiritur poſſeſſio, niſi apprehendatur in eccleſia. l. cum hęredes. ff. de acqui. poſ. & per Bar. in l. ut inter diuinum. C. de ſacroſan. eccl.

f Adde, ꝙ inducitur iſta glo. dum allegat l. ſi eueniet. ꝙ quēadmodum poſſeſſus ab vno, non poteſt alium habere ſub ſua poteſtate, quòd eodem modo videtur dicendum ſi pater habens filios intret monaſterium quòd illi filii deſinant eſſe in ſua poteſtate & quòd poſſint teſtari ac ſi non haberent patrem: de quo vide Dynum in l. liber homo. §. quicquid. & per Barto. in l. patre furioſo. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. Inducitur etiam, quemadmodum ſeruus ab aliquo bona fide poſſeſſus, in duobus caſibus acquirit bonæ fidei poſſeſſori, in alijs verò domino, ꝙ eo modo monachus detētus in monaſterio non ſuo, debet æquiparari ſeruo, de quo per Dy. in d. l. liber homo. & Spec. in tit. de ſtatu monach. §. i. ver. vt quæratur.

• Præmitte vt hic per Bellonum, quot ſint ſpecies teſtamentorum, & plura alia ad intelligentiam ultimarum uoluntatum.

• Circa has quæſtiones uide plenius hic per Bellon. qui alias addit, & præmitte ad euidentiam pro intelligentia materiæ plures ſpecies ultimarum uoluntatum, ut per Iunaem...

De

De Teſtamentis ordinandis.

RVBRICA.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine:*
4 ª *Quia rerum dominia nobis acquiruntur aut titulo*
vniuerſali, aut titulo ſingulari. §. fin. ſuprà titu. i. l.
quædam. & l. in modiëis. ff. de acquiren. rer. domi.
& de contrahen. empt. Ideo uiſo quemadmodum re-
rum dominia titulo ſingulari acquirantur, ſequebatur
videre, quomodo titulo vniuerſali, cuiuſmodi eſt te-
ſtamentum: ideo de teſtamentis ex ordine intitulauit.
Vel aliter: viſum eſt ſuprà, quemadmodum actu inter
viuos rerum dominia acquirantur: verùm quia ſe-
quebatur videre quemadmodum ex vltima voluntate
dominia rerum nobis acquiri poſſent, ideo de teſtamẽ-
tis intitulauit. Sed circa prædicta dubitari poteſt,
quare hìc Iuſtinianus non tractauit de teſtamentis, &
qui teſtamenta facere poſſunt, ſicut in volumine Di-
geſtorum & Cod. intitulauit? Eſt duplex reſponſio.
Prima, quia hìc voluit diuidere tractatus, vt ex di-
uiſione ipſa facilis cognitio haberetur: iuxta ea, quæ
habentur ſuprà in proœmio, & in §. ſed non vſque,
infrà de lega. & in l. i. de except. dol. Sed hoc non
bene videtur ſatisfacere: quia in volumine Cod. etiã
diuiſit hunc tractatum. Vnde ſecundo reſpondetur, ꝙ
hæc eſt materia poſitiua, & ideo pertinacibus relin-
quenda, vt not. gloſ. in rub ff. ſol. matr. Sed iterum di-
cet aliquis, quòd malè ex ordine hìc intitulauit Impe-
rator: quia primò intitulauit Imperator de teſtamen-
tis, dehinc in ſecundo intitulauit Qui teſta. face. poſſ.
ille enim titulus erat huic præferendus: quemadmodũ
præfertur in volumine Cod. Suadetur ratione, quia in
primis de habilitate perſonarũ quærendum erat, quàm
de rebus, ſiue actu formando. l. quidam referunt. de
iure codicil. §. fin. ſuprà de iure natur.

ADDITIO.

a Et hanc continuationem facit tex. in §. fi. ſuprà tit. preced.
Potes etiam ſic continuare. Quia tex. in §. fin. ſuprà de vſu &
habi. pollicitus eſt tractare, quibus modis iure ciuili dominia
acquirantur, & inter iſtos modos acquirendi de iure ciuili,
iſte eſt vnus, vt eſt glo. notab. in l. j. in prin. in verb. noſtrę. ff.
de acquir. rer. domi. idcirco. bene ſituata eſt rub. iſta. Et me-
lius eſt coniungere iſtas duas continuationes ſimul.

1 *Leges correctæ ſunt ſummo ſtudio notandæ.*
2 *Senioribus teſtibus eſt maior fides adhibenda.*
3 *Duo fuerunt antiquitus teſtamentorum genera.*
4 *Quatuor ſunt neceſſaria ad confectionem ſolennis teſtamenti.*
5 *Aliud eſt teſtamentum, aliud codicillus.*
6 *Argumentum ab etymologia procedit negatiuè, non affirmatiuè.*
7 *Illa eſt bona diffinitio, quæ conſtat genere & differentia.*
8 *Aliquid dicitur perfectum tripliciter.*
9 *Perfectio teſtamentaria eſt quadruplex.*
10 *Teſtamentum eſt duplex*
11 *Quo iure inuentum teſtamentum.*
12 *Quare permiſſum fuit teſtari.*

TEſtamentum. Diuiditur ī duas.
Nã in prima tra-
ctat de teſtamentis in ſcriptis: in ſe-
cunda, de eo quod fit ſine ſcriptis,
quod nũcupatiuum ſolet appellari.
Secunda ibi, ſed hæc quidem. Item
prima in duas. Nam in prima po-
nit etymologiam teſtamenti. In ſecunda antiquitatis
refert proceſſum. Secunda ibi, ſed vt nihil antiquitatis,
Illa in tres: nam in prima refert antiquum ius ciuile, in
ſecunda refert ius prætorium, in tertia refert conſtitu-
tionem nouam. Secunda ibi, ſed prædicta quidem.
Tertia ibi, ſed cum paulatim. h. d. Teſtamẽtum in ſcri-
ptis & ſolenne, eſt ſcriptura continens uoluntatem te-
ſtatoris, adhibito numero ſeptem teſtium: quæ ſolẽni-
tas iure ciuili fuit introducta: & cũ eorũ ſubſcriptione,
quod ex conſtitutione prudentium fuit introductũ, ac
etiã eorum ſignaculis, quod ẽt iure prętorio fuit adinuẽ-
tum: ac ẽt in ſubſcriptione hæredis fienda manu teſta-
toris vel alicuius ex teſtibus, quod fuit per Iuſtinianum
additum: licet aliæ ſolẽnitatis iure antiquo introductæ
a fuiſſent.ª No. etymologiam ᵇ verbi Teſtamentum,
b quæ appellatur diffinitio deſcriptiua, deſignans deriua-
* tionem vocabuli.* Alia eſt diffinitio quidditatiua, de-
ſcribens quidditatẽ & eſſentiam rei diffinitæ, & de hac
dicetur pulchrè in glo. Simile habetur in l. t. de nouatio.
Tertiò not. notitiam eſſe habendam eorum, quę ſtatuit
iuris antiqua prudentia: & propterea dixit glo. not. in l.
1 i. de coniungen. cum emanc. libe. quod † leges correctæ
ſunt ſummo ſtudio notandæ: quia licet ad caſum corre-
c ctum allegari non poſsint, earum tñ rationes ᶜ ad cau-
ſarum deciſionem allegari poſſunt, dummodo non
allegentur, vt dixi ad ipſum caſum indiuiduum & cor-
rectum. Et per hoc non obſtat. l. vnica, cum ſua glo. C.
de lati. lib. toll. antiquitati enim maiores noſtri morem
gerendum eſſe vt plurimum ſtatuerunt. l. ſemper. de
iure immu. Et propterea dicit glo. in l. cũ quid. ff. ſi cert.
2 peta. ꝙ † ſenioribus teſtibus maior fides eſt adhiben-
3 da. Item not. ꝙ † iure antiquiſsimo duo erant gene-
ra teſtamentorum: vnum ꝙ calatum, id eſt, bonum ap-
pellabant: & illud qđ in pace bona & ſancta fiebat ab
his qui ad prælium profecturi erant. Quæ autem erat
ſolennitas horum teſtamentorum, lex non exprimit.
Subſequenter additum fuit quoddam genus teſtamenti
d quod per procinctum & æſtimatum fiebat.ᵈ Ipſe no:
4 quòd † hodie ad confectionem ſolennis teſtamenti in
ſcriptis, ſunt quatuor neceſſaria. Primò, quòd adhi-
beatur numerus ſeptem teſtium: & hæc ſolennitas fuit
introducta à iure ciuili antiquo. Secundò requiritur ip-
ſorum teſtium ſubſcriptio: & hæc ſolennitas fuit inuẽta
e ex conſtitutione prudentium.ᵉ Tertiò requiritur, ꝙ te-
ſtes ſignent teſtamentum: & hoc fuit inuentũ iure præ-
torio. Quartò requirĩ, ꝙ manu teſtatoris, uel alterius
f ex teſtibus nomen hæredis ᶠ ſcribatur: et hoc additum
g fuit prouiſione noua Iuſtinia. vt hic, ᵍ & l. iubemus. C.
5 eo. Glo. i. ibi, teſtamentum, † ſentit codicillum teſta-
mentum poſſe appellari: ꝙ nulla ex parte procedit, ut
probatur ex diuerſitate nominum: aliter enim codicil-
lus, aliter teſtamentũ appellatur. l. ſi idem. C. de codicil.
Suadetur ex diuerſitate titulorum: aliter enim de teſta-
mentis, alter de codicillis intitulatur. Vnde ad arg. glo.
6 reſpondetur, † ꝙ argumentũ ab etymologia uocabuli
procedit arguendo negatiuè, nõ autẽ affirmatiuè: hęc
enim cõſequẽtia eſt bona, nõ eſt teſtatio mẽtis, ergo nõ
eſt teſtamẽtũ. ſed ecõtra nõ cõcludit, eſt teſtatio mentis,
ergo eſt teſtamentũ: quia poſſet eſſe codicillus, uel quia
poſſet ibi pandere ſecreta ſua, nec tñ diceretur teſtari.
ſimile, in mutuo non fit de meo tuum, ergo non mu-
tuum: ſed non econtrà, fit de meo tuum, ergo mutuum.
l. ſenatus. de donat. l. ij. §. appellata. ff. ſi cert. peta. Huic
ſententię non obſt. quod dicitur de etymologia poſſeſ-
ſionis, poſſeſsio, id eſt, pedum poſitio. l. i. ff. de acq. poſſ.
& tamen ſequitur, non eſt pedum poſitio, & erit poſ-
ſeſsio. l. clam poſsidere. §. fina. & l. poſſeſsio quoque. de
acquiren. poſſ. quia reſpondetur ꝙ illa eſt etymologia
poſſeſsionis naturalis, non ciuilis, de qua loquuntur cõ-
traria. Ibi. l. i. hæc diffinitio eſt bona, propterea quòd
* tuetur autoritate neceſſaria Modeſtini. l. i. ff. eodem. *
ſed etiam ſuadetur ratione: primò, quia complectitur
cauſam

cauſam efficientem, cum dicit, voluntatis noſtræ: voluntas enim noſtra eſt illa quæ ſubintrat & regulat teſtamentum. l. cum queſtio. C. de lega. l. in conditionibus de conditio. & demonſtratio. Item complectitur cauſam formalem cum dicit, iuſta ſententia: appellatur enim iuſta, id eſt, ſolennis ſententia. Et uoluntas complectitur cauſam materialem cum dicit de eo etc. niſi enim quis habeat bona actu uel potentia, non poteſt teſtan. l. eius. §. fi. ff. eo. auth. ingreſſi. C. de ſacroſanct. eccle. iuncta. l. qui ſoluendo. de hæred. inſtituen. licet aliter dixerit. Bal. in rub. de acquiren. here. Item complectitur cauſam finalem cum dicit, poſt mortem ſuam fieri voluerit. Igitur hę cauſæ in diffinitione comprehenſæ illam bonam efficiunt, iuxta ea quæ habentur in regula, Omnis bona diffinitio. Sed quod hæc diffinitio non ſit bona, arguitur primo' cum dicit iuſta ſententia. Nam quis poteſt iudicare recte, & tamen non dicetur teſtamentũ conficere. l. fin. C. de ſen. cum ſimil. Sol. huius timore dicit gl. in d. l. i exponendum eſſe iuſta, id eſt, ſolennis uoluntas ſolennizata dico forma requiſita ad teſtamentũ. Sed iterum contra opponitur, quod licet ſit uolũtas ſolennis, non tamen appellatur teſtamentum, unde op. de l. quidam in ſuo. ff. de condi. inſti. l. ſi quis in quilinos. §. fi. de leg. i. C. ſi quis alteri. Huius contrarij timore dixit gl. vbi ſupra, iuſta, id eſt, ſolennis & legitima a lege appellata. Si autem aliquid improbatum a lege diſponeretur in teſtamento, non ualeret tale diſpoſitum & ita loquuntur contraria. Sed iterum oppo. & uidetur quod licet uoluntas ultima ſit ſolennis & legitima, non propterea appellatur teſtamentum: vnde opponitur de codicillo, qui ſolennem & legitimam complectetur uoluntatem, & tamen non appellatur teſtamẽtum. l. ſi idem. C. de codicil. Timore huius contrarij. glo. in d. l. i. & hic addit diffinitioni, & cum hæredis inſtitutione, ad differentiam codicilli, in quo nemo poteſt directo hæres inſtitui. l. ij. C. de codicil. in fi. & hanc tenuit gl. in l. i. ff. eo. vt ad diffinitionem addantur illa uerba, & cum hæredis inſtitutione. & idem tenuerunt Doct. vſque ad Bar. Sed Bar. impugnauit iſtam glo. & Doct. propterea q̃d tales additio uidetur reprehendere Iureconſ. Modeſtinum. quod neſciuerit recte & abunde diffinire teſtamẽtum: quod non eſſet aliter quàm ut iuſtus reprehenderetur, quod propterea dixit diffinitionem eſſe bonã abſq;

7 aliqua additione, & probat tali ratione: † illa enim diffinitio quę conſtat ex genere & differentijs, & eſt bona regula iuris. Omnis bona diffinitio. & ibi ponit notabile exemplum in hominis diffinitione. Homo eſt animal ratione mortale: illud animal, ponitur loco generis, rationale ponitur ad differentiam brutorum, mortale ponitur ad differentiam angelorum & archãgelorum. Sed iſta eſt huiuſmodi, igitur etc. Probat ipſe minorem. Nam cum ita diffinitur teſtamentum, eſt uoluntatis noſtræ iuſta ſententia etc. ille terminus, ſententia, ponitur loco generis: & ille terminus, iuſta ponitur ad differẽtiã codicillorũ, & exponitur iuſta, id eſt, perfecta. l. cũ filio. §. fi. de leg. i. vt differant a codicillo, qui nõ eſt ita pfecta uoluntas. Illa autẽ uerba ponũtur ad differentiam earũ perſonarum quæ non recognoſcunt Imperium, quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. Illa autem verba: de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri uoluit ponuntur ad differentiam eorum quæ diſponunt actu inter uiuos. & hoc modo defenditur diffinitio. Sed dixerit aliquis: Nonne codicillus eſt ita perfecta uoluntas in ſe, quemadmodum muſca in ſe eſt ita perfectum animal ſicut cætera animalia? ergo diffinitio non conſtat ex plenis differentijs. Solu. dicunt alij ſequentes Bartol.

8 quod † aliquid appellari perfectum ſumitur tripliciter. Vno modo ſimpliciter & abſolute, & hoc modo ſolus Deus appellatur perfectus. Alio modo appellatur perfectum reſpectiue ad genus codicillorum, ſicut muſca perfectum animal appellatur reſpectiue ad genus muſcarum. Tertio modo ſumitur perfectum comparatiue ad aliud, & hoc modo codicillus non appellatur perfecta uoluntas ſi fiat collatio ad teſtamentum, ſicut & muſca nõ appellatur perfectum animal ſi ad hominem uel ad alia animalia fiat comparatio. Bald. tamen

9 dixit, quod † quadruplex eſt perfectio teſtamentaria. Prima, quæ conſiſtit in perfectione voluntatis teſtatoris, quæ dicitur perfecta quando eſt completa & plene emanata. l. ſi is qui. l. ex ea. ff. eodem. Alia eſt perfectio quæ conſiſtit in forma ſubſtantiali in hęredis inſtitutione, quæ caput appellatur teſtamenti. §. ante hæredis. infra de leg. Alia eſt perfectio quæ conſiſtit in ſo

i lennitate formali [i], quæ legum diligentia appellatur, vt numerus teſtium, ſubſcriptio, ſignacula, inſcriptio nominis hæredis inſtituti, vt hic & l. codicillis. §. fi. de leg. ij. Quarta eſt perfectio i effectu teſtamẽti, & iſta eſt duplex. Primo quando teſtamentum tranſit in irreuocabilitatem, q ſolum cõtingit per mortem teſtatoris. l. iij. §. fi. de adim. leg. Alia, quando teſtamẽtum ita perficitur, vt ad cauſam inteſtati redigi non poſſit: qđ contingit adita hæreditate per hæredem inſtitutum ex teſtamento. l. ſi alienum. §. in extraneis. de hæred. inſti. l. quandiu. de acqui. hær. Nunc autem reſtat videre quotuplex ſit teſtamentũ. Secũdo', quo iure fuerit inuentum. Ter

10 tio', propter quid. Circa primum, † duplex eſt teſtamẽtum: vnum quod appellatur ſolẽne & in ſcriptis, quod habet numerũ teſtium, ſignacula, & ſubſcriptiones, & inſcriptionẽ nominis hęredũ: de iſto loquitur hoc principium, & l. iubemus. C. eod. Sed huiuſmodi genus teſtandi non eſt in vſu: quinimò dixit Bar. q nunquam vidit aliquod teſtamentum ſolemne factum in ſcriptis, niſi unum, quod fuit confectum à quodam Doctore ſolenni, & tamen ultimo decidit ad interitum, propter defectum ſolennitatis. Aliud eſt teſtamentum nuncupatiuum: & ſine ſcriptis, cum ſeptem teſtibus adhibitis & rogatis ad teſtamentum, quibus teſtator annunciat uoluntatem ſuam: & de hoc loquitur §. fi. infrà eo. & l. hac conſultiſ. §. per nuncupationem. C. eo. Et licèt de tali teſtamẽto nuncupatiuo ſcriptura fiat à publico tabellione, tamẽ nõ appellatur teſtamentum in ſcriptis, quia ſcriptura nõ emanauit ad ſubſtantiandum teſtamentũ ſed ſolũ ad illud probandũ. arg. in l. contrahitur. ff. de

11 pig. & dicam infra de lite. obli. Circa ſecundum, † quo iure fuerit inuentum. Videretur quòd iure naturali primęuo fuiſſet introductum: propterea legitur in teſtamento ueteri, q Iacob ab Iſaac fuit inſtitutus, ut notat glo. in l. quoties de hæred inſtituen. Secundò uidetur q ſit iure gentium, propterea quòd nihil eſt quòd magis naturali æquitati conueniat, quàm de re ſua ad libitum diſponere, quod per viam teſtamenti conceditur. l. quia ratione. §. hoc quoq;. ff. de acqui. rer. do. Doc. cõmuniter tenent q ſit de iure ciuili allegant in primis. l. hęreditas. de pet. hęred. Suadetur ratione: nam deportatus eſt capax eorum quę ſunt iuriſgentium vel naturalis primęui. l. quidã. ff. de pe. & tamen non habet facultatẽ iure conficiendi teſtamentum. l. eius. §. i. ff. de teſt. ergo teſtamentum non eſt de iure naturali neque gentium neceſſariò. preterea iure naturali primęuo omnia erãt cõmunia, ergo propter defectum materiæ teſtamentum non poterat confici, ut ſuprà probaui. Non obſtat q Iacob fuerit inſtitutus: quia illa inſtitutio non emanauit in bonis ſed in benedictione paterna. Non obſtat q regula iuriſgentium ſit, diſponere de rebus ſuis ad libitũ: quia fatemur: ſed ille qui teſtatur, dicit ꝓpriè de rebus alienis teſtari, quia effectum ſuæ voluntatis confert in tempus quo nihil habet, hoc eſt, poſt mortem ſuam, & mors omnia ſoluit. §. deinceps. in authent. de nup. Et paria ſunt diſponere aliqua tempore habili, ſed in tempus inhabile conferri. l. quod ſponſæ. de donatio. ante nup.

k nup. l. in tempus. de hæredibus inſtituendis, Et ſi dixerit quiſpiā, quare ergo fuit premiſſū alicui teſtari?

32 Reſpōdetur, q̄ † fuit permiſſum propter neceſsitatem: quia fuit neceſſarium ꝓuidere creditoribus ut p viam teſtamenti aliquis hæres inſtituatur qui repræſentet defunctum, alioquin obligationes paſſiuæ fundatæ in pſona

l defuncti expirarēt, quia accidentia non migrant de ſubiecto I ſubiectum. l. quis ergo caſus. ff. de pecul. l. iij. ff. pro ſocio. quæ propter inſtitutionem hæredis non finguntur migrare, quia hæres dicitur eadē perſona cū defuncto, in auth. de iureiur. à mor. preſt. in prin. Item ꝓpter pacem, vt tollantur lites & quæſtiones & ne in incerto vagētur hereditates. Item propter pietatē: quia lex piū & æquum iudicauit, ex quo homo eſt in ultimo uitæ ſpiritu, poſtquam aliud, nec uelle nec facere poſsit, ſaltem de ſuis rebus diſponere poſsit, & aliquid fieri alicui mādare. l. i. C. de ſacroſanctis eccleſiis. Item propter charitatem, vt vitium ingratitudinis euitetur, vt ſi fortaſſe ab aliquibus beneficia ſuſcepimus. & properante morte non potuimus retribuere, ſaltem teſtando prouidere poſsimus. l. ſed ſi lege. §. conſuluit. ff. de peti. hær. Item propter publicam vtilitatem, quia homines ex quo teſtari poſſunt, magis incēduntur ad acquirēdum, quod publice intereſt, iuxta notata in l. i. ff. ſolu. matri.

ADDITIONES.

a Vel ſic: Sublata antiqua triplici forma teſtamentorum. hodie poteſt fieri teſtamentum in ſcriptis, cum ſubſcriptione teſtatoris & ſubſcriptione & ſignaculo teſtium vno contextu. & poſſunt teſtes omnes ſignare vno annulo, & pluribus & ſuo & alieno. h. d. vſque ad §. teſtes. qui §. h. d. illi poſſunt eſſe teſtes in teſtamento, qui habent teſtamenti factionem paſſiuam. i. hæredes inſtitui poſſunt alias non. Item nec mulieres, nec perſonæ hic deſcriptæ.

b Adde, q̄ nō procedit arg. ab etymologia uocabuli, q̄a iſta etymologia nō cōuertitur cum diffinitione ipſius uocabuli ideo vide Bart. in l. i. ff. eod. vbi ponit plenè de hac diffinitione, & dixi ſuprà de tutelis, & l. ii. § appellata. ff. ſi cer. pet.

c De hoc arg. ab etymologia, vide Bellonum iii. q.

c Ratio legis corrigentis pōt allegari ad caſū decisionē, licet nō ad caſum correctum. Et ſimiliter et lex corrigens eſt extendēda ex identitate rationis. l. his ſolis. de reuo. don. Et caſus omiſſus à lege vel ſtatuto relinquitur diſpoſitioni iuris cōis. l. commodiſsimè. de lib. & poſth. & l. fi. C. de pac. conuent. Tu ad concordandū illas duas gl. quas ille allegat pro contrariis, dic: aut leges correctæ ſunt inſertæ in corpore iuris, & pōt ex eis licet ſumi arg. ita loquitur gl. in d. l. i. in prin. ff. de cōiug. cum eman. lib. alias ſecus. & ita loquit gl. in l. unica. in prin. C. de lati. lib. tol. & iſta eſt uera theorica Bar in l. fi. ff. de falſis. cum cōcor. ibi notatis. Adde etiam quod correcta lege, non tamen dicitur correcta ratio legis. glo. eſt ſolennis in c. nouit. in verb. quicunque. extra de iudiciis.

d Circa tertiam formā antiquam teſtamenti hic relatā, de teſtamento quod fiebat per æs & librā, dicit Iac. de Ra. hic referente Nicb. de Neap. quod iſta forma ideo obſeruabatur, quia pater qui teſtabatur & habebat filios in poteſtate, debebat eos emancipare antequā teſtaretur, quia cum filii moriente patre viderentur domini rerū paternarū, non valebat teſtamentum, tanquam de alienis rebus teſtarentur. Et ideo cum emancipatio fieret per imaginariam venditionem. vt §. i. ſuprà quib. mo. ius. pat. po. ſol. ſequebatur quod teſtamentum deberet fieri cū iſtis imaginatiis venditionibus. Et caue, quia non erat opus quod alios emanciparet niſi filios cum in aliis eſſet res inepta. l. quidam cum filium. ff. de verb. ob. Item conditio teſtamento alii nō veniebant. Vel dic & minus malè ſecundū alios, vt inquit hic. Nic. de Nea. ſequitur Io. Fab. quod hoc fiebat quia magis fauetur alicui habenti cauſam oneroſam, quàm lucratiuam. vt l. i. C. de impo. lucra. deſcrip. lib. x. melius facit l. hæredem. & quod ibi not. Bar. ff. de bon. aut. iud. poſſ. ideo vt magis faueretur hæredi fiebat iſta venditio. vt haberet cauſam oneroſam. Et aduerte multum quod talis emptor præferebatur filiis in bonis patris, cum cenſeatur æs alienum, quod debet detrahi ante legitimam filiorum, vt dicit Bar. in d. l. hæredum. & eſt tex. in l. Papin. §. quarta. ff. de inoff. teſt. Et iſta expoſitio videtur mihi minus periculoſa.

e Adde, inquantum dicitur ſupra, ex conſtitutione prudentium: hoc idem ſentit glo. parua in uerbo quodammodo, quæ dicit, quod computato libripende & emptore ſeptem erant, & ſic uidetur uelle gloſſ. & expreſsius do. Chriſtophorus, quod emptor non poſſet olim eſſe teſtis: alias enim de iure antiquo non requirebantur niſi quinque teſtes, ut hic in tex. in princip. ubi computamus etiam emptorem, vt hic dicit gl. Sed hoc uidetur mihi falſum & contra text. in §. ſed neque hæres. in verſicu. licet enim, infra eod. vbi dicitur expreſſe, quod veteres, emptores à teſtamentariis teſtimoniis repellebant. Primum non eſt uerum, quod numerus teſtium ſit inuentus à iure ciuili antiquo, vt iſte dicit, & male & contra iſtum text qui expreſſe dicit quod numerus teſtium eſt inuentus à iure prætorio, ibi ſignacula autem & numerus teſtium ex edicto prætoris.

f Not. etiam penultimo, ex verſi. his omnibus. quod iure antiquo in teſtamēto in ſcriptis debebat exprimi nomen hæredis, & ſcribi per manum teſtatoris uel teſtium, vt hic in gloſſ. & d. l. iubemus. Sed hoc hodie corrigitur, quia teſtator non tenetur exprimere nec notificare teſtibus nomen hæredis, vt in authen. & non obſeruato. C. eod. Quid autem ſi de pluribus inſtitutis teſtator aliquos expreſsit, & aliquos nō, an uitietur teſtamentum in totum uel ſolum in non expreſsis? Dic quod ſi teſtator potuit omnes hæredes exprimere, & non expreſsit, uidetur eſſe contentus ſolum nominibus expreſsis. d. l. iubemus. iuxta princip. Secus ſi teſtator non potuit omnes hæredes exprimere, quos inſtituere uolebat, vt quia in media teſtamenti obmutuit, quia tunc nō valet in aliquo teſtamentum. l. ſi is. ff. eodem. & ſic nota, quod licet teſtamentum perfectū ratione ſolennitatis omiſſæ valeat ſaltem inter liberos, d. l. hac conſultiſſima. §. ea im perfecto. C. eod. ſecus eſt ſi ſit imperfectum ratione voluntatis non completæ, quia tunc non ualet etiam inter liberos. ead. l. ſi is. Dicitur autem teſtamentum perfectum, quando teſtator habuit totam uoluntatem pro declarata: ſicut dicimus contractum completum, quando habetur pro facto & abſoluto. l. contractus. C. de fid. inſtru. Et ideo ſi repetis inſtrumentum ſeu protocollum. Notorii imperfectum, & appareat q̄ plus uolebat ſcribere: puta quia dicat, Notarius q̄ Titius uendidit talē fundū Scio pro pretio centum, his pactis ſcilicet, & non reperiatur plus, certe tale inſtrumentum ſeu protocollum nullam facit fidem, ſecundum Bart. in d. l. ſi is.

g Adde, q̄ tabellio qui non apponit ſolennitatem requiſitam in aliquo teſtamento, poteſt dici falſarius: quia præſumptione iuris præſumitur dimiſiſſe ne teſtamentū ualeat. Itē, quia turpe eſt ignorare ea, quæ omnes ſciūt: & quod eſt de officio ſuo. l. ii. §. mutui adiutorium. ff. de orig. iur. & hæc omnia noluit Richard. Malumb in l. iubemus. C. eodem.

h Adde inquantum dicitur ſupra, non ualet affirmatiuè: Pulchram rationem quare nō procedit affirmatiuè, aſsignat Raph. Cum. in l. i. in princip. ff. de acquiren. poſſeſſ. & refert hic Ange. de Are. Sed iſta ſolutio nunquam mihi placuit, per l. i. ff. de fur. & §. i. infra de obliga. quæ ex delict. naſ. Præterea Imperator dicitur ab imperando, & Rex à regendo, & tamen non eſt bonum argumen. negatiuè, Non imperat, uel non regit, ergo non eſt Imperator, uel non eſt Rex. & uide Angel. de Aret. hic. Accedat quod hic dicit iſte de poſſeſſione: & aduerte ad reſponſionem iſtius ad argumentū glo. quia multum errat. Nam argumentatio non eſt ab alluſione tantum uocabuli ut iſte dicit, qui fallitur, ſed eſt etiam à diffinitione. Reſpondeas ergo ut reſpondet Bartol. in l. i. ff. eodem & infra refertur per iſtum, quod licet gloſſ. expreſſe tantum ſe fundet ſuper alluſione, tamen poteſt etiam fundari ſuper diffinitione. Et multo fortius etiam contra prædictam iſtam ſolutionem facit quod uoluit gloſ. ſupra de patria poteſtate, in principio. quæ dixit, quod nuptiæ dicuntur ab obnuendo, id eſt, velando, quia uelata debet incedere, ut eſt textus. in Cano. hæc imago. xxxiij. quæſtione quinta. Item matrimonium dicitur, quia mulier nubit ut mater fiat. Ergo ſecundum prædictam ſolutionem argumentum negatiuè procederet, non eſt uelata, ergo non ſunt nuptiæ: non fit mater, ergo non eſt matrimonium: & tamē illud eſt notariè falſum.

e Ad hanc diffinitionem uide Bellonum q. iiij.

Vide

• Vide de hac perfectione Bellon.lib. ii.ſupp.c.vii.

s Not.. vnum, quòd licèt teſtamentum imperfectum ratione ſolemnitatis valeat inter liberos. l. hac conſultiſsima. §. ex imperfecto. C.eo.non tamen valet quando eſt imperfectum ratione voluntatis, quia teſtator nondum compleuerat dictum ſuum l.ſi is ff.eod. Et dicitur perfectum quando teſtator habuit ſuam voluntatem in totum pro declarata. Et ita dicimus in contractibus reſpectu contrahentium. l. contractibus. C. de fide inſtru. Similiter in protocollis, quæ non reperiuntur ad plenum extenſa: puta factum eſt tale, quod Titius vendidit talem fundum his pactis, videlicet, nec reperitur plus, ut uoluit Bar.in d.l.ſi is.ff.eo.

• Vide Bellonum ſuprà in euident.

• Circa hanc quæſt.latiſsimè inſiſtit Bello. quem vide i.q. quia præmittit quid ſit ius naturale & gentium.

k Ex iſtis verbis potes arguere, nemini eſſe permiſſum teſtari, hoc modo. Paria ſunt aliquid fieri tempore licito vel illicito, & conferri in illicitum. d.l.q ſpõſæ.hic alleg. & ibi dicit Bar. quòd iſta regula nullum habet contrarium. Sed ſic eſt, quòd ille qui teſtatur, confert voluntatem vel executionem voluntatis in tempus illicitum, quia cõfert poſt ſuam mortem, vt patet in diffinitione teſtamenti poſita in l.i.ff.eo. ibi poſt mortem ſuam fieri velit, quod eſt tempus illicitum: quod patet, quia tũc nihil habet, cùm mors omnia ſoluat. Sed ille qui habet, non poteſt teſtari, vt eſt text. in auth. ingreſsi. C. de ſacro ſanc. eccle. maximè coniuncta communi ſolut. ibi quæ eſt, quòd quando quis non habet bona nec actu nec habitu, quòd non poſsit teſtari. ſecus ſi habeat bona habitu, licèt non actu: quis iſte non habet nec habitu nec actu, Ergo &c. Vides quòd iſte ſaretur contrarium, quòd de rigore non poſsit, ſed de æquitate per rationes hic poſitas per l.i.C.de ſacroſan.eccleſ. Dic tu, quòd imò de rigore iuris non poteſt. Nec obſtat quòd poſt mortem ſuam non ſit dominus: quia reſpondeo negando, cum hæreditas iacens, quæ repræſentat perſonam ſuam, ſit domina rerum, vt eſt tex.in l.i.§.i.ff.ſi quis teſt libe. eſſe iuſſ. fue. & l. hæreditas.in prin.ff.de acquiren.rer.domi.facit l.mortuo.ff. de fideiuſſ. Fortius tamen ſtringeret quia poſt mortem ſuã non habet uelle, vt l.i.C.de ſacroſan.eccle.nec etiam hæreditas, quæ eum repræſentat, vt eſt text. in d.l.hæreditas.in princip. Cogita in hoc vltimo. Niſi dicas quòd quantum ad voluntatem, diſpoſitio iam eſt ſortita effectum in vita, quia perfectè diſpoſuit id quod voluit, vnde non curamus poſtea ſi res deueniat ad eum caſum à quo incipere non poteſt. l. pluribus.§.& ſi placeat, cum ibi notatis.ff.de verb.obliga.

• Quare ſit permiſſum teſtari, vide Bello.d.i.q.

l Secundum hoc ſequeretur, quòd ſi aliquis moritur non condito teſtamento, & conſequenter nullo hærede relicto, q iura creditorum extinguantur: & tamen iſtud eſt notorie falſum vt patet, quia ſemper ſupereſt hæreditas iacens, quæ perſonam defuncti ſuſtinet.l.mortuo.ff.de fideiuſſ. Et iſta ratio ſimpliciter probaret contrarium, quòd non debuerit concedi licentia teſtandi, cum ceſſet iſta ratio neceſsitatis, cum ſemper ſuperſit hæreditas, quæ repræſentat perſonam defuncti.

1 *Sigillum non probat, niſi ſit inſcriptum nomen ſubſcribentis.*
2 *Mulier non poteſt eſſe teſtis in teſtamento.*
3 *Communis error aduerſans ueritati, præualet ueritati.*
4 *Inſpicienda eſt conditio teſtis eo tempore, quo ſigillat teſtamentũ.*
5 *Pater & filius & plures fratres, in eodem teſtamento poſſunt teſtes adhiberi.*
6 *Qualis debeat eſſe character annuli, quo ſigillatur teſtamentum.*
7 *Qui ſignat linteum quo eſt inuolutum teſtamentum, dicitur ſignare teſtamentum, quod infertur ad quædam.*
8 *An mulier poſsit eſſe teſtis in codicillo.*
9 *An mulier poſsit teſtificari in cauſa criminali.*
10 *Quo tempore inſpiciatur habilitas teſtis.*
11 *An religioſi poſſint teſtes adhiberi in teſtamentis.*

§. POſſunt autem. Teſtes poſſunt ſignare teſtamentum ſuo annulo et alieno, vno uel pluribus, hoc primò. Ad teſtimonium teſtamentorum adhiberi debent hi, qui hæredes inſtitui poſſunt. Fallit in perſonis
enumeratis. hoc ſecundò. Not. primò teſtamentum
a poſſe ſignari a teſtibus uno annulo. Secundò not.[a]
paria eſſe ſignari teſtamentum uno annulo, uel ſignari
pluribus, qui habent eũdẽ characterẽ. Item no. poſſe
ſignari teſtamentum proprio annulo & alieno: quod
verum eſt, quando ille qui alieno annulo aſſignat, pro
1 teſtatur ſe alieno annulo ſignare: †aliter tale ſigillũ non
faceret fidem, niſi eſſet inſcriptum nomen ſubſcribentis. cap. inter dilectos. extra de fide inſtru. Item hoc uerum in teſte ſignante, ſecus in tabellione, qui ſignum
ſuum conſuetum deberet ponere, non autem alieno ſigno ſignare, vt dixi ſupra in rub. proœmij. Item no. illos ſolum adhiberi teſtes ad teſtamentum, qui in illo hæ
b redes inſtitui poſſunt. Fallit in muliere, [b] quæ licet poſ
2 ſit inſtitui, †teſtis tamen in teſtamento eſſe nõ poteſt,[*]
* & hoc propter fragilitatem ſexus. Fall. in impubere, &
hoc propter imbecillitatem ætatis. Item fallit in ſeruo,
& hoc quia non capax eorum, quæ ſunt iuris ciuilis, &
per conſequens neque teſtamenti. Sed dicet quiſpiam,
ſeruus poteſt hæres inſtitui, quia defectus perſonæ ſuæ
ſuppletur ex perſona domini. l. neque. C de hære. inſti.
quare ergo non ita ſuppletur defectus ſuus ex perſona
domini, ut poſsit eſſe teſtis? Reſpõdeo, officium teſtificandi eſt mere perſonale, quia ſolum debet teſtis depo
nere de his quæ percipit ſenſu corporeo. l. hæredes palam. §. ſi quid poſt eo. titu. unde uitium perſonæ nõ purgatur interuentu domini. l. qui hæredi. de condit. & demon. Fall. in ſurdo, muto, & furioſo, quia alter non audit, alter non intelligit, alius non percipit. Fal. in eo cui
eſt interdictum, ne fiat contra interdictum legis uel hominis, c. ij. extra de maio & obed. l. ueluti. ff. de iuſtit.
& iur. Item not. q teſtis communi opinione habilis reputatus, tempore quo teſtamentum ſignabatur,
non uitiat teſtamentum licet inhabilis poſtea reperia-
3 tur: quia †quando communis error aduerſatur ueritati,
præualet ipſi ueritati. l. i. C. eo. l. Barbarius Philippus.
4 ff. de offic. præt. Not. in uerſi. ſignabatur. † inſpiciendam eſſe conditionem teſtis eo tempore quo ſigillat.
quod facit quando illos, qui ſigillant literas uno tempore, & alio ſcribunt: quia dicuntur ſigillate tempore,
5 datæ, ſecundum Bar. Item no. † patrem & filium in poteſtate, uel fratres plures in eadem poteſtate, poſſe in
uno teſtõ uel actu aliquo teſtes adhiberi. Et fuit ratio
dubitandi, quia uidebatur expaueſcendũ, ne propter
amorẽ mutuũ ad concordiã teſtimoniũ prolaberetur.
Sed ratio decidendi fuit, quia ex quo de eorum commodo uel incommodo non tractatur, nulla præſumptio fuit quòd aliquid forent dicturi, quod ueritati præiudicaret. In fi. glo. in ver. annulo. No. non poſſe aliter ſignari teſtamentum a teſte, niſi annulo ſignatorio
habente impreſſionem characteris. Sed hic dubitatur.
6 † qualiter debet eſſe impreſſus character annulo? Videtur nihil referre qualis ſit iſte character: quemadmodũ
non refert an quis ſuo annulo aut alieno ſignet, ut hic.
In contrarium, q talis character debeat habere nomẽ
ſigillantis & figuram perſonæ ſuæ, probatur in c. inter
dilectos. extra de fide inſtrum. per l. decernimus. C. de
aqueduct. Vos dicite breuiter ex mente Doctorũ. Aut
loquimur in teſtamentis ſigillandis: & tunc nihil refert
qualis ſit character impoſitus annulo ſignatorio: quia
appoſitio talis ſigni non fit ad probandum, ſed ad ſolennizandum ipſum teſtamentum: ideoque teſtes tenẽtur, cum de uiribus teſtamenti agitur, recognoſcere ſigna ſua. l. ſi quis ex ſignatoribus ff. quemad. teſta. ape.
Aut loquimur non in talibus, ſed in aliis actionibus, &
tunc tale ſigillum debet continere nomen ſigillantis:
quia talis appoſitio ſigilli fit ad probationẽ. d. l. decernimus. de aquæduct. nec eſt opus quòd habeat figurã
ſigillantis. Non obſtat cap. inter dilectos, quia fateor.
quòd ſi figura appoſita in ſigillo, eſſet multum diſgre-

gata à forma ſigillantis, redderetur ſigillum ſuſpectū.
Quid enim ſi Epiſcopus uel Doctor ſigillaret ſigillo
habente impreſsionem hominis armati? redderetur ſu-
ſpectum ſigillum. Eodem modo ſi Capitaneus armo-
rum ſigillaret ſigillo habente impreſſam formam Epi
ſcopi vel Doctoris, redderetur ſigillum ſuſpectum. Suf
ficit ergo ſigillum habere impreſſum nomen ſigillãns.
Hoc fallit, niſi probaretur ꝙ talis ſigillans ex conſuetu
dine alio ſigno uteretur, argumentum in c. ſignauit. ex-
tra de appellatio. in c. cum dilect. extra de fide inſtru.

Secundò hæc regula fallit, vbi ſigillans proteſtare-
tur ꝙ ſigillauit ſigillo habente characterem talem. hæc
eſt glo. ordi. in d. c. inter dilect. In fi. glo. in verb. teſta
7 mentum. Not. † quòd ille qui ſignat linteum ubi eſt
inuolutum teſtamentū, dicitur ſigillare teſtamentū. con
cor. l. hac conſultiſſ. C. eo. & l. ad teſtiū. §. fi. ff. eo. Ex quo
dicit Bal. & alij cõiter, ꝙ ille qui capit aliquem per mã-
tellum uel ueſtem, dicitur illum capere per perſonam.
Eodem modo ille qui uerberat clericum uel laicum ſu-
per caputio uel birrero, dicitur ſuper capite uerberare,
& incidit in canonem latæ ſententiæ excõicationis: c. a
ſicut teſtamentum inuoluitur linteo, ita homo dicitur
inuolui birrero uel ueſtibus. In glo. mulier. ibi, falſita
8 tis. † Sed dubitatur, an mulier poſsit eſſe teſtis in codicil
lo. Videtur ꝙ non, quia eſt ſpecies teſtamenti. l. i. C. de
iur. codicil. Itẽ, quia & in codicillo adeſt timor falſitatis.
In contrarium facit quia edictum de teſtibus eſt prohi-
bitiuum certarum perſonarū, certorumque caſuum. l. i.
ff. de teſtib. Cùm ergo mulier ſit ſolùm prohibita in ca
ſu teſtamenti, intelligitur in cæteris permiſſa. & hanc te-
nuit gl. in l. fi. C. de codic. Et eadem ratione dicunt Doc.
9 † poterit mulier eſſe teſtis in cauſa criminali, quia in ea
non reperitur prohibita. Ego ſemper tenui contra Do-
ctores hoc caſu, ꝙ ſcilicet mulier non poſſit teſtificari
in cauſa criminali. Moueor primò per tex. in c. forus. in
fi. extra de uerb. ſig. Secundò moueor ratione urgentiſ-
ſima: nam difficilius quis admittitur ad teſtificandum
in cauſa criminali, quàm ad teſtificaadum in cauſa te-
ſtamenti. Nam minor xxv. annis non poteſt teſtificari
in cauſa criminali. l. in teſtimonium, de teſti. & tamẽ po
teſt teſtificari in cauſa teſtamenti, vt hic, dummodo ſit
pubes. Ergo mulier quæ repellitur a teſtificando in cau
ſa teſtamenti, intelligitur facilius repulſa in cauſa cri-
minali. Tertio, quia merito prohibetur teſtificari in te-
ſtamento, ratione magni præiudicij & falſitatis, quæ
poſſet committi, ut hic in glo. ergo eadem ratione mul
to magis repellitur a teſtificando in cauſa criminali, cū
ibi maius præiudicium poſſit generari. arg. in l. ſeruo-
rum. ff. de pen. In fi. glo. in uerb. impubes, colligitis
10 duo. Primo, † quando teſtis adhibetur ad ſubſtantiam
c actus ad illū ſolennizandū, inſpicitur eius cõditio,[c] qua-
lis fuerit quando fuit adhibitus. At quando adhibetur
ut actus probari poſſit, inſpicitur eius conditio qualis
ſit tempore quo deponit. & hoc tenuit alia glo. in l. iij.
§. lege Iulia. de teſt. facti. l. teſtium. C. de teſtib. l. iij. §. cau
ſæ de Carb. edic. In fi. glo. in uerb. ſed cum. Non ob-
ſtat iſte. §. qui loquitur quando ſingularis opinio con-
tradicebat ueritati, quo caſu cõmunis [d] error, ne pereat
publica utilitas, præualet utilitati, ut hic, & l. Barbarius.
ff. de offi. præt. In fi gloſſæ in uerb. ſignatur. Ex quo
glo. ita dicit ſeruari de conſuetudine, intelligitur proba-
ta conſuetudo. fa. quod no. Iac. de Are. in l. de quibus. ff.
11 de legi. Finaliter quæro, † nunquid monachi, religioſi
* & canonici poſſint teſtificari? Glo. eſt ordinaria ꝙ ſic,
in §. cogitandum. in auth. de monach.

ADDITIONES.

a Hoc idem voluit Spe. in tit. de proba. §. videndum. ver. &
no quòd quando. & vide Bar. in l. ad teſtium. §. ſi ab ipſo. ff.
eo. & in. §. ſignum.

b L. qui teſtamento. §. mulier. ff. eo. Nam uarium & muta-
bile ſemper fœmina, vt dicit c. forus. in fi. de verb. ſignifica.
extra & l. pen. C. de ſponſal. Not. i. mulierem non poſſe eſſe
teſtem in teſtamento: & hoc fuit propter fragilitatem mulie
rum. Fallit in teſtamento militis, vel inter liberos, vt voluit
glo. in auth. ſine. C. eo. In aliis autem negotiis poteſt eſſe te-
ſtis, puta in codicillis. vt voluit glo. in l. qui teſtamento. §. mu
lier. ff. eo. & in l. fi. C. de codicil. Item poteſt eſſe teſtis in cri-
minali de iure ciuili, vt l. ex eo. ff. de teſtib. niſi in crimine pu
blico, vel vbi venit abſciſio membri, in quo mulier non po-
teſt eſſe teſtis, ſicut nec accuſare. ff. de accu. De iure autem
canonico mulier non poteſt eſſe teſtis in accuſatione crimi-
nali, ſed in inquiſitione uel denunciatione, ſicut notat glo. in
c. forus. de verb. ſigni.

* Vide Bellonum conſi. xiiii. nu. viii.

c Quando inſpiciatur conditio teſtis, an ſit habilis in tem-
pore quo recipitur in teſtem, an tempore quo deponit, vide
in §. ſeq. & Bar. in l. i. §. ſi ſeruus. ff. de quæſt. Quid autem ſi
aliquis efficitur cæcus, an poterit deponere de his qui iam
vidit? ponit Bar. in l. ad teſtium. §. i. ff. eod. & eſt quæſtio cõ
trà ad glo. quia hic superuenit inhabilitas, vt in quæſtione
glo. habilitas. Et ſi vera eſt ratio glo. ſequitur vnū quod eſt
mirabile, vt hic dicit Ang. de Are.

d De hoc, quõ cõis error attendatur, & qualiter iudicetur
de eo qui communiter habetur pro mortuo, & eo qui habe-
tur pro vero tabellione & non eſt, & ſimilibus, vide per Bal.
in l. ſi arbiter. C. de ſen. & interlo. om. iud.

* Vide Bellon. conſi. lxiiii. nu. xvii.

1 Leges correcta non ſunt deſcribenda in corpore iuris.
2 Si teſtes adhibeantur inhabiles actui in quo non erant neceſſarij non poteſt opponi exceptio inhabilitatis.
3 Pater non poteſt eſſe teſtis in teſtamento filij etiam emancipati, nec generaliter pro filio poteſt teſtificari, exceptis certis caſibus.
4 An Abbas pro monacho poteſt teſtificari.
5 An pater ſpiritualis poſſit deponere pro filiolo.
6 An frater pro fratre poſſit teſtificari.
7 Argumentum à contrario ſenſu non ualet quando ex eo ſequeretur prauus intellectus
8 Vxor non poteſt teſtificari pro marito, nec econtrariò.
9 Famulus pro domino non poteſt teſtificari regulariter.
10 Familiaritas eſt quadruplex.

IN teſtibus. Exiſtens in poteſtate teſta
toris, non põt eſſe teſtis in
a teſtamento eiuſdem. hoc dicit.[a] No. pri
* mò, eos qui ſunt in poteſtate teſtatoris, nõ
poſſe adhiberi teſtes eius teſtamẽto. Itẽ
not. ſecundo, patrem non poſſe eſſe teſtem in teſtamen
to filij militis ueterani, nec etiam aliquis qui ſit in eius
poteſtate. Nota rationem, quia eſt domeſticum in ea re
* teſtimonium, ideo reprobatur. No. ꝙ hæres * inſtitu
tus, nec is cuius in poteſtate eſt, nec etiam pater, poſ-
ſunt rectè eſſe teſtes in teſtamento. l. teſtis. ff. de teſtib.
Et eodem modo filius prohibetur, quia per eū patri ac-
1 quiritur. Finaliter not. † leges correctas non eſſe in cor-
pore iuris deſcribendas: quod uerum dicite, vt in ſuo ca
ſu ſeruari debeant: eſt tamen utile earum habere co-
gnitionem. Et per hoc non obſtat quod habetur in l. i.
de coniuga. cum emancip. lib. In fi. glo. in uerb. miſ-
ſionem. colligitis, ꝙ licèt pater non poſſit eſſe teſtis in
teſtamento filij qui teſtatur de caſtrenſi peculio poſt
miſsionem poteſt tamen eſſe teſtis in teſtamento filij
militantis, & ante miſsionem. Ratio: nam cum filius
adhuc militans poſſit condere teſtamentum ſine ſolen
nitate teſtium. l. milites. C. de teſtam. milit. l. Lucius. ff.
eodem. nimirum ſi teſtes inhabiles, ut pater, admitti
poſſint, iſta eſt glo. quam Bald. dixit eſſe ſingularem in
l. qui teſtamento. §. i. ff. eodem. Ex quo ipſe colligit re-
2 gulam, † quòd ubicunque actus geri poteſt ſine ſolen
nitate teſtium, ſi teſtes adhibeantur, nunquam poteſt
b opponi exceptio inhabilitatis. argumen. in l. unica in
c princip. C. de rei vxor. actio.[b] Sed quid de filio
3 emancipato[c], † an pater poterit eſſe teſtis pro eo ?

Glo,

Gl.in l.parentes.C.de teſtib.tenuit ꝙ non:quam ſequũ
tur Doctores ea ratione,quia pater non repellitur à te-
ſtificando pro filio ſolum ratione patriæ poteſtatis, ſed
ratione familiaritatis naturalis, quæ adhuc durat cum
filio emancipato. Sed contra hoc videtur facere.l. ſi pa
ter. ff. de falſ. Vnde dicite, ponendo regulam negati-
uam,quod pater non poteſt eſſe teſtis pro filio ſiue in
poteſtate, ſiue emancipato. hæc regula probatur hîc
& in d.l.parentes.cum gloſ.ſua.Quę regula primo fal-
lit,quando pater eſſet teſtis inſtrumentarius, quia tunc
dictum ſuum deponẽti, non poſſet opponi ab aduerſa
rio exceptio inhabilitatis, eo quòd fides ſua fuit ſemel
ab eo approbata.argumen.in l.i.in fin. de verbo.ſigni-
ficatio.& in l. Theopompus.de dot.præleg.facit quod
alias in ſimili dicitur, quod licet non creditur teſti tan-
quam non fide digno, creditur tamẽ quando eius fides
fuit probata ab aduerſario.glo.eſt ordina.in authen.de
d teſti.§.& licet.in uerbo,ſupplicijs.[d] Idem dicitur, quod
licet teſtes, priuilegiati non poſsint compelli teſtifi-
cari, coguntur tamen quando ſunt inſtrumentarij,
quia uidentur ſe obligare ad teſtificandum. gloſ.eſt
ordi. in l.inuiti. ff.de teſtibus. Secundo fallit, quando
tractaretur de cauſa, cuius notitia naturali quadam
ratione magis non pertineret ad patrem quam ad fi-
lium. Hinc eſt quòd pater & mater admittuntur te-
ſtes de ætate filij. l. etiam iuris poſſeſsio. de probat.
Eodem modo admittuntur ad probandum gradum
conſanguinitatis. capitu. uidere, extra quibus modis
acquiren.poſſeſsio. quia notitia gradus & ætatis ma-
e gis pertinet ad parentes, quam ad alios. Tertio[e]
fallit quando tractatur de his, quæ aguntur intra pro-
prios parentes, quæ facile per alios probari non
poſſunt. capitu. uenien's. in fin. extra de teſtibus. l.
conſenſu.§. ſuper plagijs.C.de repud. Vltimo fall.hæc
regula, quando teſtificaretur in cauſa filii, cuius com-
modum uel incommodum ad eum non pertineret.ar-
gumẽ.d.l.pater.ff.de falſ.Propterea dixit Bal.quod pa
f ter poſsit[f] eſſe teſtis in cauſam qua filius eſſet procu-
rator uel aduocatus: quia licet ſit cauſa filii,tamen com
4 modum uel incommodum nõ ſpectat ad eum. † Quid
autem de patre per prælaturam,an poſsit eſſe teſtis pro
filio?videlicet Abbas pro monacho? Dicite ut in c.nun
tius. extra de teſtibus. vbi concluditur quod ſic, niſi
5 bona eſſent connexa. & dicatis ut ibi.† Quid autem
g de patre[g] per regenerationem, an poſsit eſſe teſtis pro
filio ſuo ſpirituali, quem tenuit ad ſacrum baptiſma,
vel criſma? Dicite ut in l.parentes,C.de teſti.vbi cõclu
ditur quod ſic. Quid autem de patre per nutriturã? Di
catis vt in l.parentes.ubi concluditur, quod ea durante
6 repellitur:ſecus ea finita.& dicatis ut ibi.† Quid de fra
tre,an poſsit pro alio teſtificari.Dicite,ſi quidem in cau
ſa ciuili loquamur, tunc admittitur.gl.eſt in d.l.parẽtes
aliquãtulũ tñ minus ei creditur.& dicatis ut ibi.Aut lo
quimur in cauſa criminali,& tunc quilibet de caſata re
pellitur uſque ad quartũ gradũ,quia iniuria infertur ipſi
caſatæ.arg.in l.ſecunda de libe.cauſ.& ita nota.in l. iij.
§. lege Iulia. ff. de teſtibus.in l. lex Cornelia. ff. de in-
iur.Et idem in cauſa ciuili omnium bonorum vel ma-
ioris partis, quia talis cauſa criminali comparatur.l.
propter litem. de excuſatio. tutorum. quod verum
ſingulariter limitat Bal. niſi admitteretur pater ad
meram & puram defenſionem fratris.cap. literis. ex-
tra de præſump.& dicatis vt ibi. In glo. in verb. re.
7 ibi,l.ij.colligitis,quòd † argumentum a contrario ſenſu
non eſt ſummendum, quando reſultaret prauus intelle-
ctus: & iſta eſt trita fabula in l.conuenticulam. C. de
epiſcop.& cleri. Ibi:§.item his.Nota.ex gloſſa quòd
8 † vxor non poteſt teſtificari pro marito.[h] idem tenuit
h in l.ſed & ſi quis.ff.ſi quis caut.in l.ii.C.de teſtib. Item
colligitis,quod maritus pro vxore nõ poteſt teſtifica
ri quod quidam dicentes poſſe teſtificari,reprehendũt,
quia non eſt uxori ſuppoſitus:ſed contrarium ſeruatur,
quia domus vxoris & uiri dicitur vna.l.i.§.ſi vir. ff.ad
Sylla. Et idem dicunt de amaſio & amaſia:Vnde dixit
Cy.amaſii et mariti magis conſueuerunt ex pauеſcere
minas amaſiarum & uxorum, quã probatiſsimorum
9 uirorum. In fin.colligitis, quod † dapiferi & famuli
i [i] veſtri non poſſunt pro uobis teſtificari [•]: quod uerũ
• limitabitis,ſi ſunt dapiferi tempore quo deponũt teſti-
monium, aliàs ſecus. Et ideo conſuluit Barto.quod ſi
uis probare aliquid per famulos tuos, ipſos in primis
expellas à domo,quia ita expulſi poterunt pro te teſti-
ficari: quia conditio teſtis inſpicitur qualis ſi tempore
quo deponit.et probetur in l.iii.§.duæ cauſæ.C.de Car.
edict. Barto.in l.i.§.idem.el ſecundo.ff.de quæſt.Secun-
do limitatur quando familiares eſſent uilis conditio-
nis,abiectęque uitæ. Et propterea dixit Bald. quòd li-
cèt barbari nõ poſsint teſtificari ꝓ Poteſtate,nec dapi-
feri pro dñis ſuis,Cancellarius tamen Poteſtatis nẽ ſcri
ptor et ſcholaris poſſunt teſtificari,quia ſunt laudabiles
& approbatæ uitæ.allegat Innocen.in cap.inſinuante.
extra de offic.& poteſta.iud.delega.& facit cap,in lite-
k ris. ubi gloſſ.extra de teſti.[k] Finaliter,quia hic de fa
10 miliaritate tractatur, dicite, quod † quadruplex eſt fa-
miliaritas. Quædam eſt naturalis, quę conſiſtit inter
eos de eadem caſata: & an iſta impediat teſtamẽtum,
dicite ut dixi in gloſ.præceden. Quædam eſt familia
ritas ſubiectiua de facto, quæ conſiſtit inter nobiles et
familiares de domo: et an iſta impediat teſtamẽtũ,dici
te ut dixi ſtatim. Tertia eſt familiaritas ſubiectiua de iu
re,quę conſiſtit inter patrẽ et filiũ,dñm et ſeruũ,et inter
maritũ & uxorẽ:& an iſta impediat teſtamentum, etiã
ſuprà dixi. Quarta eſt familiaritas ſocialis:et an iſta im
pediat,dicam in §.ſeq.& per Bart.in l.qui teſtamen.§.i.
ff.eodem.ad quem me remitto ibi.

ADDITIONES.

a Contra iſtum textum in verſic. ſed neque hæres. poſſet
opponi,quòd de natura huius aduerſatiuæ. Sed poſitæ ſine
copula.eſt denotare diuerſitatem in facto & in iure. l. hoc
amplius.§.de his autem. & ibi Bartol.ff.de dam. infect. cum
vulg.Sed hic non denotat diuerſitatem in iure, imò identi
tatem, ergo malè. Dic, & bene, quòd iſta aduerſatiua.Sed
ponitur cum copula:quia dictio Neque, ſequens eſt nega-
tiua cum copula:unde ſtat regula, quòd aduerſatiua cum
copula denotat diuerſitatem in facto. ſed identitatem in iu
re. gloſſ. in l. ſed ſi lege. in princi.ff.de petitio.hæredi.& ita
propriè eſt hic.

• Vide Bellonum.d.conſi.xiiii. nu. 4

b aduerte, quia iſta ſolutio eſt contra text. in l. Lucius. in
princi. ff.de teſta mili.ſecundum Ioan.Fab.hic. Vnde poteſt
dici ſecundum Ioan.Fab.hic,quod ibi loquitur in caſu quo
non requirebatur teſtes eſſe rogatos,& ſic qualeſcunque te-
ſtes ſufficiebant. Iſta ſolutio peccat in multis. Primò diui-
nat quòd ibi eſſet ante miſsionem. Item ſecundò, quòd ibi
teſtamentum fieret in conflictu belli, vbi non requiri-
tur teſtes eſſe rogatos, iuxta l.milites. C.de teſtamen. mil.
quia ſi fieret in tentorio ante miſsionem, requireretur te-
ſtes eſſe rogatos. dict.l.Lucius. & l. diuus. eodem titu. & di
citur per gloſſ.infrà in §. fina. Primum, ex iſta ſolutione
ſequitur,quòd in caſibus in quibus nõ requiritur teſtes eſſe
rogatos,quod eſt regulariter.l ad fidem.ff.de teſtibus, pater
poſſet eſſe teſtis,contra lege etiam.C.de teſtibus. Cogita. Et
dum dixi,quando fieret in tentorio, videte gloſſ. in l. i. in
princi.in verb.nuda.ff.de teſta.milit.

c Adde,quòd ea quæ dicuntur de filio,intelliguntur etiam
de filio baſtardo, vt non poſsit eſſe teſtis pro patre, pro-
pter naturalem affectum, ut notat Barto.in l.tutelas. ff. de
capitis dimi.Secus in patre ratione prælationis, puta epi-
ſcopo,vt poſsit teſtari pro Capitulo vt extra eodem. cap.
cum nuntius. Item ſecus in patre ſpirituali,qui de ſacro fon
te leuauit i vel in chriſmate, uel nutritorio patre eum non

reperiantur prohibiti.arg.in l.i.ff.eo.In his autem omnibus
an propter nimiam domeſticiaatem reppellantur,arbitrio iu
dicis relinquitur.ff.eo.l.ii. & l.iii,C.eo.

d No.et quòd teſtes inſtrumenti uel ſcripturę nunquam re
pelluntur propter amicitiam, licèt alias non poſſet eſſe te-
ſtis pro amico.hoc voluit Bal.in l.ſcripturas.in tex.ibi,ami-
cus.C.qui potio.in pig.habeo. vide quod habetur in l. ſcio
dum,per glo.ff.de vſur.

e Pro hoc tertiò facit l.iii.C.de adulte.& no.infrà de hęred.
inſti.§. ſeruus autem.

f Tu dic melius vt dicit Bar.io d.l.ſi pater. vt ſit differen-
gia inter notarium & teſtem, vt proximè ſcribo.Et ibi in
d.l.ſi pater.taogit Bar.nuoquid pater poſſit conficere inſtru
mentum de cauſa filii: & dicit quòd facilius hoc poteſt fa-
cere, quia proueoit ex voluntate partium, quàm teſtifi-
cari pro filio.

g An autem mater poſſit eſſe teſtis in cauſa filii, vide in c.
ſuper eo.extra de teſt. An guidatius poſſit eſſe teſtis pro fi-
liario, vide de multiplici ſpecie paternitatis ſupra, ex quib.
cau.maio.

h An vxor poſſit teſtari pro marito & econtrè, vel non.
Dic idem de ſponſa, vt l.quod ſeruus.de condi.ob cau. & vo
luit Bart. in l.ii.in fin. C. de teſti. Et idem quod dicitur de
vxore, intelligas de ſponſa & concubina, ſecundum Bal. in
d.l.ii.quia concubina in animo non differt ab vxore, ſed ſo-
lùm in honore, vt ff.de leg.iii.l.item in legato.§. parui.& de
ver.ſig.l.Maſſurius.

i Quid autem ſi domeſticus partim dicat pro, & partim
contra, an repellatur in parte? Dic quòd non, quia non de-
bet eius dictum diuidi,ita Bald.in d.l. ii. C. de teſtib. argu-
men.illius glo.

* Vide Bello.d.conſi.lxiiii. nu. 14.

k Adde vltra ea quæ hic dicuntur in glo. in verb. re. quòd
idem tenet glo.io c.in literis.extra de teſtib. Et quia hic gl.
facit mentionem de colono quòd eius teſtamentum ſit ſu-
ſpectum,dic quòd iſtud eſt verum in colonis aſcriptitiis &
neceſſariis, qui non poſſunt pro libito recedere. Sed io co-
lonis noſtri temporis, qui poſſunt pro libito recedere, non
procedit iſta glo. quia illi bene poſſunt eſſe teſtes & pro do
minis & contra dominos: & ita ſeruatur de conſuetudine,
& de hoc voluit Inoo ſecundum quod allegaot Docto.in d.
c.in literis.& Ang.in l. quoniam. C. de teſtib videte in d.c.
in literis.vbi etiam ponitur quid de affine, & ponitor quæ
dicatur familiaris perſona, & ibi, an famuli alicuius ſint ſu-
ſpecti pro illo.

1 *Legatarius & fideicommiſſarius particularis poſſunt eſſe teſtes in teſtamento.*
2 *Legatarius & fideicommiſſarius particularis non ſunt iuris,ſcilicet vniuerſalis ſucceſſores*
3 *Quommodo legatarius poſſit deponere pro hærede.*
4 *Vltimæ voluntates ſunt plenæ fauoribus.*
5 *Quis non pōt eſſe teſtis in cauſa propria directò,ſecus per indirectū.*
6 *Legatarii adhibentur teſtes in teſtamento ad ſolēnizandum teſtamentum,non probandum.*
7 *Socius pro ſocio non poteſt eſſe teſtis*
8 *An amicus pro amico poſſit eſſe teſtis.*

§. LEgatarijs. Legatarij [a] & fideicommiſſa
a rij particulares, poſſunt adhi
beri teſtes in teſtamento, & conſimiles p-
1 ſonæ eis coniunctę.h.d. No.primo,† le-
gatarios & fideicommiſſarios poſſe adhi
beri teſtes in teſtamento. quod intellige de fideicom
miſſariis particularibus: vniuerſalis autē fideicōmiſſa
rius non poteſt in teſtamento teſtis adhiberi. Ratio,quia
pro hærede reputatur, cum totum commodum perti-
neat ad ipſum.l.ex facto.ff.ad Trebel.l.ſi filius.ff.quod
cum eo.& l.ſi neceſſe.§.fi.ff.de bon.quæ libe.& ita uo
luit Bar.in l.dictantibus.C.eo.et in l.qui teſtamento:in
2 prin. ff.eo. Item no. † legatarium & fideicommiſſa-
* rium particularem non eſſe iuris * ſucceſſorem: quod
intelligatis,ſcilicet iuris uniuerſalis:alias autem legata-
rius bene dicitur ſucceſſor reſpectu iuris particularis in
rę ſibi legata. Et per hoc nō obſtat.l.in id tempus.ff.de
vſucap,vbi eſt tex.quòd legatarius in re legata loco hę
redis habetur facit ad §.noſtri.l.quædā.in §.1.ff. de eden.

b In glo.damus.[b] ibi,hic agitur de vitiis teſtamenti.
3 colligitis vnam ſolutionem ad l.omnibus, quod † lega-
c tarius,[c] ita demum poteſt adhiberi teſtis,cum agitur de
cauſa principali ipſius hæredis,aut aliorum collegata-
riorum,non autem cum agitur de ſuo proprio legato,
ſecundum Bal. in l. qui teſtamento. Tamen contrariū
videtur procedere. Primò, quia legatarius nō poteſt
teſtificari pro hærede in teſtamento quin etiam implici
tè teſtificetur pro ſuo legato. nam valido teſtamento.
validantur etiam legata, & econtrà.l.eam quam,cum
ſimi.C.de fideicommiſſ.ergo ſemper legatarius teſtifi-
cabit ſaltem implicitè in commodo proprio. Præterea
non eſt ſine dubio:quod collegatarii poſſint inuicem iu
uari mutuis teſtimonijs,propter cauſę ſimilitudinem.c.
perſonis.extra de teſtib.c.cauſam.de iud. Ibi,ſpeciale
fauore teſtamenti. Hęc eſt ſecunda ſolu.ad contrarium
quòd ratione ſpecialitatis fauore legatarij in teſtes ad-
mittantur: & hanc ſolu. videtur perſuadere text.iſte in
4 verb.ſpecialiter conceſſum.Item facit ratio, quia † vlti
mę voluntates ſunt plenæ fauoribus.ff.et C.de teſt.per
totum.& §:diſponat.in authen.de nup.Sed hæc ſol.non
placet,quia in dubio nō eſt eundum per ſpecialia.Item
non obſtat verbū,ſpecialiter,quia poteſt expon ,id eſt,
expreſſè.Item nō obſt.ratio fauoris,quia potius requi-
runtur teſtes omni exceptione maiores in teſtamentis
propter falſitates,quæ in ipſis poſſunt committi.l.fina.
circa medium.C.de fideicommiſ.ubi Imperator vtitur
ſimilibus verbis. Et ſic neutra ſolut.in gloſſ.poſita vi-
detur bona. Glo.autem tertio loco in l. omnibus.alleg.
in glo.& l.nullus.ff.de teſti.et in l.ſi quis ita.ff.de rebus
dubiis.ſentit aliam ſoluſ.& dicit, quod ideo legatarius
admittitur in teſtem,quia ſpecialiter et principaliter nō
teſtificatur in cauſa propria licèt ſit in quandam conſe-
quentiam.Item non ſemper ſequitur.valet teſtamentū
ergo & legatum: quia legata etiam tacita voluntate
poſſunt adimi.l.iij.in fi.ff.de adim.leg. Et hāc ſol. tenet
Cyn. & videtur ſequi communis opin. pro qua facit
text.l.i.ff.de aut.tu.Ex qua ſol.habetis notare,quod ex
ceptio debet eſſe certa,non autem dubia,quia non pro
bat hoc circa rem.Item habetis limitationē ad l. omni-
5 bus.in glo.alleg. † quæ loquitur ubi quis teſtificatur in
cauſa propria directò,non autem per indirectum. Ideo
dixit Bal.in l.dictātibus. C. eodem.quod ſi legatarius
deponens teſtimonium, interrogatur an commodum
ad ipſum pertinet, & dicat quod non, non propterea
erit falſarius,licèt commodum poſſit ad eum pertine-
re per conſequentiam,quia principaliter non pertinet.
Hanc ſol.limitat Bal.in d.l.dictantibus.quando legata
rii eſſent ſcripti teſtes in teſtamento in ſcriptis,vel nun-
cupatiuo redacto ad publicam ſcripturam.Secus ſi eſ-
ſent teſtes merè iudiciarij:quia tunc non valeret eorum
dictum. Et poteſt eſſe ratio huius limitationis, quia
quando ſunt ſcripti, ſufficit ſi deponant illud eſſe teſta
mentum teſtatoris: quando autem ſunt iudiciarij, re-
quiritur quod deponant de qualibet parte teſtamen-
ti, & per conſequens etiam de ſuo legato. Hęc tamen
ſolu.videtur poſſe morderi primò quia eſt reſtringere.
l.omnibus.Item regulariter, valeote teſtamento, va-
lent & legata: & ideo talis exceptio non videtur eſſe
dubia. Hæc tamen ſolu.vt dixi,fuit communis. Quar-
d ta.ſolut.gloſſ.in l.qui teſtamento.[d] in princ.ff eo quod
6 † legatarii poſſunt adhiberi teſtes ad ſolennizandū te-
ſtamentum,non autem ad probandum. Et hanc ſolu-
tionem videtur ibi tenere Beſutius,motus ratione:quia
lex illa qui teſtamento, eſt poſita ſub titulo de teſta-
mentis, in quo tantum tractatur de ſolennitate te-
ſtamentorum, non autem de probatione. Et pro
hac ſolutione facit. l. teſtamentum. ff. eodem. ubi vi-

dcitur

detur conſiderari tẽpus confectionis inſtrumenti teſta-
menti,non depoſitionis.Nec obſtat ſi quis dicat, hac ra
tione attenta,hæres poſſet eſſe teſtis in teſtamẽto. quia
reſpondetur,quod alia eſt ratio diuerſitatis inter hære-
dem & legatarium. Nam hæres eſt ſucceſſor iuris vni-
uerſalis,& inter hæredem & teſtatorem dicitur totum
negotiũ agi.§.ſed neque infra eo. Item non obſt.ſi quis
dicat,quomodo probabitur teſtamentum, niſi quod te
ſtes ſcripti debent recognoſcere ſua ſigilla,& compro-
bare ſuum teſtamentum?l.1.in fin.& l.ſi quis ex ſigna-
toribus.ff.quemad.teſt.aper.quia poteſt reſponderi tri
pliciter.Primò, quòd poterit aliquo caſu valere teſta-
mentum,quia fortè uenientes ab inteſtato confitebun-
tur teſtamentum,iuxta not.in l.1.C.de teſta.Vel aliter,
quod tales teſtes poterunt examinari,& licet diminua-
tur eis fides, tamen forte duo æquiualebunt depoſitio-
ni vnius, arg. eorum quæ not.in l.parentes. C. eod. Et
hoc prodeſſet,ſi eſſent plures hęredes in teſtamẽto.Vel
dic ſecundum Bal.quòd fuit hęres qui admiſit ipſum le
gatarium in teſtem deponentem pro ſuo teſtamento.
l.ſi quis teſt.C.de teſti.quæ ratio non eſt generalis:quia
et ſi hæres non reprobet ipſum,tamen alij poterunt re-
probare,propterea quòd poteſt ab aliquo alio produ-
ci quàm ab hærede.Item quid dicemus in codicillis fa-
ctis ab inteſtato,vbi hæres non habet neceſſe vti teſti-
monio ipſius legatarij? & hoc motiuum ſenſit Bald.in
d.l.teſtamento.contra ſe:vnde hęc ſolutio non videtur
tolerabilis. Vnde Ioan. And.quem ſequitur Butr.in c.
ſemper. extra de teſti. ſenſit aliam ſol. & ſic diſtinxit?
Aut legatarius poteſt conſequi legatum alia via quàm
per viam teſtamenti,& admittitur in teſtem.& ita lo-
quatur. §. noſter. Aut alia via non poteſt conſequi, &
non admittitur, per d. l. omnibus. Hæc ſol.mordetur
hac ratione: quia videtur idem dicendum in hærede:
quia aut hæres ſcriptus poteſt alio modo conſequi hæ-
reditatem &c.& tamen indiſtinctè hæres prohibetur à
teſtificando in teſtamento. Niſi dixeritis, vt dicebam
quòd alia ratio eſt in ipſo hærede, quia totum negotiũ
dicitur agi inter hæredem & teſtatorem. d.§.ſed neque
ſuprà eod.Bart. autem in l.omnibus. dicit aliter, & di-
cit hoc contingere propter multitudinem teſtium: quia
requiruntur ſeptem teſtes in teſtamento, ideo multitu-
do habet ſupplere talem defectum in legatario. Vnde
ipſe intulit notandum, quòd legatarij non poſſunt eſſe
teſtes in teſtamento,ubi tantum eſſent duo teſtes, ſicut
eſſet in teſtamento facto inter liberos.l. hac conſultiſſi
ma.§.ex imperfecto.C.eod. In fin.glo.habetis,quòd
7 †.ſocius non poteſt eſſe teſtis in cauſa ſocij,quãdo ex ta-
li teſtimonio poteſt lucrum peruenire ad ſocium teſti-
ficantem. Econtrà uero poteſt, ſi forte teſtificaretur in
alia cauſa,quę nõ eſſet in cauſa ſocietatis,iuribus ſuprà
8 alleg. Not.† nunquid amicus e pro amico poſſit eſſe
e teſtis.Glo. in l.ſciendum.de reg.iur.tenet quòd ſic, quã
tenet Bald.allegans rationem: quia verus amicus non
vult pro amico niſi ea quæ ſunt bona & ęqua;& ſi eſ-
ſet talis amicus,qui eſt in l.latę.§.amicos.de verb.ſigni.
ſed deponere falſum pro amico non bonum neque ho
neſtum eſt,ergo non eſt uериſimile quòd deponat falſa.
facit l qui filium.in princi.de hęred.inſtit. Gloſſ.autem
notab.in §.cogitandum in auth.de monach.dicit,quod
ratione amicitię diminuitur ei fides.& illam glo.ſequi-
tur Ang.nihil ultra dicens. Doc.autem in l.eos.C.de te
ſti. dicunt conſiderari qualitatem perſonarum & cau-
ſas amicitię,vtrum iuſtæ uel iniuſtæ:nam uera amicitia
non poteſt conſiſtere niſi inter bonos, ut ſcribitur apud
Cic.facit.tex.in l.latę.in §.amicos.ff.de verb.ſig.in fin.

ADDITIONES.

a Sed nunquid odie rupto teſtamento,eo caſu quo conſer-
uantur legata particularia & fideicommiſſum vniuerſale,
vt habetur in auth ex cauſa. fideicommiſſarius poſſit eſſe
teſtis ſicut legatarius? non obſt. quòd legatarius particula-
ris videtur repelli alia ratione, ſcilicet quòd ad eum ſpe-
ctat commodum quo caſu prohibetur.l.omnibus.C. de te-
ſti.& l.nullus idoneus. ff.eodem: quia dico quòd in caſu ſui
legati eſt clarum quòd non poteſt teſtificari, ut in contra-
riis. ſed in cauſa vertente inter hęredem & alium bene po-
teſt teſtificari ut hic, & in l.qui teſtamento.ff.eo.licet enim
ad ipſum legatarium ſpectet ſecundariò commodum ſui le
gati ſi teſtamentum valebit, non tamen principaliter ad eũ
ſpectat vniuerſale commodum: & ſic poteſt teſtificari licet
in conſequentiam ſpectet. commodum. Et hinc eſt,quòd cũ
vnus correus debendi petat primò conueniri illum correũ,
qui habuit pecunias, quod poteſt,vt l.vnde quęritur.ff. cõ-
mod.poterit alium correum inducere in teſtem, ad proban
dum quòd tota pecunia peruenit ad illum, quia ad correũ
teſtificantem non ſpectat commodum principaliter, quia
ipſe in conſequentiam, ſi petatur, obligatur, vt hic, & l.ſi
quis ibi.ff.de rebus dub.
* Vide Bell.lib.iiii. ſupput.cap.18.nu.19.
b Adde ad glo. in verb. damus & vt habeas veram mentem
glo.oppone ab extra contra hunc tex. dum vult coniunctos
& legatarios admitti in teſtes ad teſtamentum, & ſic aliud
correlatiuum qui dicitur coniunctus.§.eadẽ infra. de leg. iii.
& gl.noſtra in l.1.in fin.de vſuſ. accreſ.Contra de l.omnibus.
C. de teſti. Dic vt poſtea in glo.
c Vide Bello.conſi.xiiii.nu.7.
d Tu dic,& melius, quòd in d.l.qui teſtamento. in prin.nõ
eſt verbum ſolenne, & ideo neceſſaria eſt iſta additio.
e An ſocius pro ſocio,ſeu amicus pro amico poſſint eſſe te
ſtes vel ne, vide de hoc plenè per Canoniſtas in c. inſuper.
extra de teſtib. & ibi etiã an vẽditor poſſit eſſe teſtis in cã
rei vẽditę,& de aliis vide ẽt not. per Ant.de But.in c.cum à
nobis.in glo.ſi.extra de teſtib.vbi plenè hoc examinatur.

1 *In quacunque materia poteſt ſcribi teſtamentum, etiam in charta raſa*
2 *Vtile eſt ut de eodem facto plura conficiantur inſtrumenta.*
3 *In dubio attenditur minus legatum.*
4 *Si teſtator ſuum teſtamentum redegerit in plura inſtrumenta, & unũ cancellauerit,an dicatur reuocare uoluntatem ſuam.*
5 *An in una charta poſſint plurium teſtamenta ſcribi.*
6 *Quare dicantur teſtamentum nuncupatiuum*
7 *Teſtamentum nuncupatiuum non propterea dicitur teſtamentũ in ſcriptis, quòd redactum ſit in ſcripturam.*
8 *Nunquid teſtamentum nuncupatiuum poſſit probari per inſtrumentum tabellionis*
9 *In teſtamento militis morientis in bello, duo teſtes non rogati ſufficiunt.*
10 *Teſtes in teſtamentis debent eſſe rogati, in codicillis uero ſufficit quod ſint fortuiti.*
11 *Regulariter non eſt neceſſe teſtes rogare niſi in quibuſdã caſibus.*
12 *Vtrum in dubio teſtes præſumantur rogati*
13 *Si inſtrumento dicatur præſentibus talibus teſtibus,utrum per hæc uerba teſtes præſumantur rogati.*
14 *Vtrum tabellio præſumatur rogatus.*

§. NIhil. Teſtamentum fieri poteſt in char-
ta,membrana,vel in qualibet alia
materia. Et de vno & eodem teſtamen-
to poſſunt confici plura inſtrumenta. Et
in teſtamento nuncupatiuo ſufficit teſta-
torem palam voluntatem ſuam nuncupare coram ſe-
ptem teſtibus ad hoc adhibitis & rogatis. h.d. Not.
1 † teſtamentum ſcribi poſſe in chartis, membranis, &
in quacunque alia materia indifferenter. Sed an poſſit
ſcribi in charta abraſa? Glo.ordi.in l.chartę.de bon.poſ
ſeſ.ſecundum tab.dixit ꝙ ſic: cui aſſignatur contrariũ
de l.fin.C.de edict.diui Adri.tol. Sed ſolute vt ibi, vbi
eſt facilis ſolu.hodie enim tabelliones dum creantur,iu
a rant ſe non confecturos inſtrumẽta in chartis abraſis:a
& hoc eſt tutius, vt euitetur ſuſpicio falſitatis. Not.
2 quòd † eſt utile, vt de eodem facto plura conficiantur inſtrumenta, nec tamen pluralitas ſcripturarum

facit pluralitatē factorum, imo tantum remanebit idē
factum.fal.l.unum,ubi eſt ſimiles caſus.ff.eod. Ex quo
dixit Bal.ꝙ ſi tabellio plura inſtrumenta confecerit fal
ſa de eodem facto,nō tamen dicitur incidiſſe niſi ſemel
in crimen falſi.Idem dicit,ꝙ ſi teſtis idem plures ſuper
uno & eodem articulo falſo fuerit teſtificatus, ꝙ tantū
ſemel erit falſarius: & hoc operatur identitas ipſius ne-
gotij. Quid autem ſi in uno inſtrumento reperiatur ſcri
ptum legatum de centum factum Sempronio, in alio
autem legatum factum eidem de quinquaginta? Dicite
3 ꝙ † attendetur legatum minoris ſummæ, & hoc fauore
ipſius hęredis. Iſte eſt caſus notabilis in l. Sempronius
4 Proculo.de leg.ii.& ibi Bar.& Bald.† Quid ſi teſtator
qui de ſuo teſtamento plura cōfici uoluit inſtrumenta,
unum ex his cancellauerit: nunquid per hoc uideatur
reuocare uoluntatem ſuam? Dicite ſingulariter in du-
bio ꝙ non, niſi aperiſsime declauerit uoluntatē ſuam:
iſte eſt caſus ſingul.in l.fina.ff.de his quæ in teſta.delen.
5 † Nunquid in una & eadē charta confici poſsint inſtru
menta teſtamentorum plurium perſonarum,ab eodem
tabellione, cum eiſdem teſtibus, cum eiſdem ſigillis &
ſubſcriptionibus,tetigit Beſut.in d.l.unum,& determi-
nauit ꝙ ſic. Item nota, ibi, ſed hæc quidem.duplex eſ-
ſe teſtamentum: unum quod in ſcriptis appellatur, &
de hoc ſupra latiſsime uidiſtis. Aliud eſt nuncupatiuū,
6 in quo non requiritur alia ſcriptura. † & ideo appella-
tur nuncupatiuum,quia per nuncupationem,ideſt,ex-
pręſsionem uiuæ uocis fit. l.hac conſultiſsima. §.per nū
• cupationem.C. o.ti. • in quo teſtamento neceſſario re
quiritur ꝙ adhibeantur ſeptem teſtes ad hoc uocati, nō
autem fortuiti,qui audiant uocem teſtatoris, ut in §.per
nuncupationem Hinc eſt ſumpta practica tabellionum
dicentium, Talis uolens condere teſtamentum nuncu-
patiuum, id eſt,per nuncupationem & ſine ſcriptis,po-
ſtea ſubiiciunt,pręſentibus talibus teſtibus ad hoc adhi
7 bitis & rogatis. Iſtud tamen not.ꝙ † licet teſtamentum
redigatur in publicam ſcripturam à tabellione, non ta-
men dicitur teſtamentum in ſcriptis. Ratio,quia de ſub-
ſtantia ipſius non fuit neceſſaria ſcriptura,imo facta eſt
ſcriptura ad maiorem comprobationem.arg. in l.con-
trahitur.ff de pig.& ita uult not.glo.in d. §. per nuncu-
8 pationem. † Nunquid autem tale teſtamentum poſsit
b probari per inſtrumētū [b] tabellionis,longa fuit quęſtio
ſed communis opinio determinauit ꝙ ſic,de qua plene
in l.hæredes palam.§.i.ff.eo.& l.fi.C.de fideicom. Item
no.ꝙ ex tali teſtamento nuncupatiuo de iure prætorio
datur ulnis bonorum poſſeſsio ſecundum nuncupatio
• nem, • ſicut ex teſtamento in ſcriptis datur bonorum
poſſeſsio ſecūdum tabul.caſus eſt in l.ii.C.de bon. poſ.
ſecun tab. In fi.glo.in uerbo codicibus. No. hanc.gl.
ꝙ omnia inſtrumenta, etiam ſi eſſent uiginti, quæ con-
ficit ille tabellio qui primò rogauit inſtrumentum,dicū
tur originalia & principalia,& plene probant ſicut pri
mum teſtamentum abſque alia authenticatione: ſecus
ſi per diuerſos tabelliones facta fuerint. ita uoluit Bar.
& Bal.not.in d.l. Sempronius Proculo. Addite tamen
ſingulare not. Ange.in auth.de hæred.& falcid.in §.i.ꝙ
tabellio extrahens ſæpius unum inſtrumentum,ſit cau-
tus ponere hanc clauſulam in ſecundo uel tertio inſtru-
mento.ꝙ extrahat illud inſtrumentum ad hoc,quia for
te primum fuit deperditum uel uetuſtate neglectum:
alias poſſet ſequi ſcādalum, ꝙ debitor qui haberet duo
inſtrumenta quibus probatur ſe ſoluiſſe, poſſet dicere
ſe bis ſoluiſſe, & ita repetere unam & eandem ſolutio
nem: quod ſcandalum euitabitur ſi tabellio inſeruerit
clauſulam de qua ſupra: & uidete ad prædicta tex.iun-
cta glo.in l.ne caſu.C.de fiſca.uſur.lib.xi. & per glo. in
d.aut.de hære.& falc. In glo.teſtibus.ibi,militer. Dici
9 te glo.eſſe ueram,quod † in teſtamento militis morien-
tis in bello, non requiritur teſtis rogatus a ſolennitatē:
ſed ſaltem requiruntur duo dicentes illud eſſe teſtamen
tum militis: & ſic quò ad probationem. facit l. Lucius.
& l.diuus Traianus.ff.de milit.teſt.de quo in l. milites.
10 in glo.allega. In fi.gl.in uerb.adhibitis. colligitis,† te
c ſtes in teſtamentis debere eſſe rogatos [c]: ſecus in codicil
lis. Et hoc eſt nota quia in illis requiruntur quinque te-
ſtes nō rogati,ſed ſufficit quod ſint fortuiti.l.fi. C. de co
11 dicil. Concluditur tamen breuiter,quia † non eſt neceſ-
ſe teſtes eſſe rogatos.l.ad fidem.ff.de teſtib. Fallit in tri
bus caſibus. Primus eſt hic,ſcilicet in teſtamentis. Secun
dus in diuortio,hoc eſt, ſeparatione matrimonii. l. nul-
lum. de diuor.& repud. Tertius eſt in probanda ſolutio
ne vel confeſsione debiti contracti per inſtrumentum l.
12 teſtium. cum ſua auth. rogari. Reſtat uidere †, nun-
quid in dubio teſtes pręſumantur eſſe rogati. Circa qđ
dicite breuiter,quòd ſi tabellio dicat in inſtrumento te-
ſtamēti,teſtibus adhibitis & rogatis,creditur in hoc ta
bellioni quod ſint rogati.arg.eius quod no.glo.in l.i.C.
de fid.inſtr.& iure haſtæ fiſc.libr. x. Item ſi tabello ſolū
dixiſſet,teſtibus adhibitis:nam per hoc uerbum adhi-
bitis,creditur quod ſint rogati.ita dicit no.gl.in d. l. nul-
lum.& probatur.d.opin.gloſſ.ut hic,& in d. l. hæredes
palam.§.pen.& in l.ſed Iulianus.§. proinde. ff. ad Ma-
ced.& uoluit Bar.in l.ii.§.omnis.ff. de bon. rap. Quid
13 autem † ſi tabellio dixerit, præſentibus teſtibus talibus,
&c.nunquid præſumātur rogati? Dyn.in l. ſciendum.
ff.de uerb.obli.dicit quod non: & uidetur probari eius
opinio,quia illa eſt ſolennitas extrinſeca, quæ nō præſu
mitur.l.quæcunque §.fi.de pub.Bart.hoc modo diſtin-
guit: Aut teſtes ſe ſubſcripſerunt, & pręſumuntur roga-
ri: aut nihil fecerunt, & non præſumuntur. arg. quo ſu-
pra. Et poteſt eſſe ratio huius diſtinctionis, quia teſta-
tor faciendo teſtes ſe ſubſcribere,uidetur eos tacite roga
re.arg.eorū quę not.in l.fi.de pign.act: fac.l.qui patitur.
ff.mand. Item non eſt uerìſimile quod debeant ſe inge-
rere negotiis alienis niſi fuerint rogati. Beſut.fuit in opi.
quod eo ipſo quod teſtator patitur tabellionem nomi-
nare illos teſtes, uidetur illos tacite rogare, maxime
cui ſ uidetur uoluiſſe facere omnia ſolēnia.arg.in l.ii.ff.
de milit.teſta.cōtra quā opin. ſenſit Domi. Chriſtoph.
14 in l.i.de eden. ſequens diffinitionem Bal.† Nunquid au
tem tabellio præſumitur rogatus: Inno. tenet quod nō,
in c.cùm P.tabellio.extra de fid.inſtru. Glo.autē in aut.
de tabell.§.nos autem.ſenſit oppoſitum,quod imo præ
ſumitur rogatus: pro qua facit ratio quam ſtatim dixi,
quia non uerìſimile,&c. De his tamen omnibus dic, ut
no.per Bart.in l.ſciendum.ff.de uerb.oblig. ubi proprie
d cadit iſta materia. [d]

ADDITIONES.

a Qualiter autem uitium raſuræ noceat uel ne, uide in d. l.
fin. C. de edi.diui. Adri. toll. An autem poſsit publicari de
voluntate partium in tabulis,lapideis, vide Bart. in d.l. cer-
tè.& infertur quòd creditur antiquæ ſcripturę Chronicorū.
Dic ut per Bart.in l.i.ff.ſi cer.pet.

• Quid ſi teſtator non nuncupet hæredem, ſed reſpondeat
quòd ſic notario nuncupanti. Bello.conſi.lxiii.nu.7.

b An teſtamentum nuncupatiuum poſsit probari ſola ſcri-
ptura tabellionis uel ne. Dic,quòd ſi eſt quæſtio ſolennitatis,
puta aduerſarius fatetur teſtatorem feciſſe teſtamentum,
ſed non ſolenne,tunc per duos teſtes poterit probari ſolen-
nitas: ſed ſi eſt uoluntatis, ut quia aduerſarius negaret illum
confeciſſe teſtamentum,non poteſt.ita intelligetur alia opi-
nio,& l.hæredes palam.in prin.ubi glo.

• Vide Bello.in tract.rub.Cod.qui admit.nu.12.

c Adde inquantum dicitur teſtes debere eſſe rogatos, cōcor
dat l.hac conſultiſsima.& l hæredes palam. §. in teſtamen-
tis.ff.eodem. Et debent eſſe uocati ad actum teſtandi, non
autem aduentitii ob aliam cauſam. Ideo debet notarius
dicere, teſtibus ad hoc uocatis ab ipſo teſtatore. Si autem
notarius dicat teſtes rogatos, nec dicat a quibus, præſumi-
tur à teſtatore per Bart.in l. i.ff.de uerb.oblig.& in l.i.ff. de
hæred.

hæred. inſtitu. & in d. §. in teſtamentis. An teſtis in dubio præſumatur rogatus uel nō, uide aliud in ſimili an ſolennitas præſumatur in c. Alberi. de teſtibus.

d Quid ſi ſtatutum dicit, quod de quolibet contractu ſoluatur tanta gabella, item de quolibet inſtrumento publico, an pro iſtis exemplis debeat tantum ſolui? Dic quòd non, quia accipitur teſtamentum pro ultima ſententia, quæ eſt una ſola, & ſic tantum pro uno inſtrumento debet ſolui, licèt tabellioni pro pluribus copiis ſoluatur. de quo per Bart. in l. i. ff. de teſta. Quid ſi teſtator dicat, quòd uolo ꝙ heres meus ſoluat tale quid talibus perſonis, in tali iſta penes talem exiſtentem deſcripſi, an dicitur heredem obligare? Vide Bar. in l. ſi ita ſcripſero. ff. de condi. & demon.

TITVLVS XI.

De teſtamentis militum.

1 ☞ Iuramenti præſtandi à milite forma
2 Scholaris non matriculatus non gaudet priuilegio ſcholarium Vniuerſitatis.
3 Tabelliones qui non ſunt in matricula, non poſſunt exercere officiū tabellionatus.
4 Scholares non obedientes Rectori poſſunt priuari matricula.
5 Vtrum priuilegia militibus conceſſa procedant in militibus noſtri temporis.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de teſtamētis in genere, uerum quia teſtamenta militum ſunt exceptuata a regulis iuris communis & priuilegiata, ideo merito de his ſeparatim uidendū erat: argu. in l. apud Labeonē. §. hoc edictum. ff. de iniurijs. Ideo ſpecialiter ſubijcit titulū ſpecialem de
a *mili. teſta.* a *Glo. rubricę diuiditur in duas. In prima ponit, quis ſic ſiue dicatur miles, In ſecunda, unde dicatur miles. Secunda ibi, item miles dictus eſt. Ibi, qui iurata*
1 *ſignis nō recedere: adde, † & iurat per genium principis, & per Deum omnipotentem non uitare mortē pro republ. ut uoluit gloſſ. in d. l. pen. ex quib. cauſ. maio.*
2 *Ibi, in matricula. colligitis quòd † ſcholares qui nō ſunt matriculati, nō debēt gaudere priuilegio ſcholariū Vniuerſitatis, ſicut nec miles ſuis priuilegijs, ita uoluit gl.*
3 *in l. eos. C. de offi. mag. mili. Nec et † tabelliones qui nō ſunt in matricula tabellionem, poſſunt exercere officium tāquā tabelliones, imo habentur loco priuatæ perſonæ. ita uoluit Bal. in l. ex eo. ff. eo. Et alibi. dicit Bal.*
4 *in l. i. C. de iuriſd. om. iud. quod † ſcholares cōtumaces contra Rectorem & inobedientes, poſſunt legitime priuari de matricula, et ſic priuari priuilegijs uniuerſitatis. Ibi, ſunt et alia neceſſaria, quorum duo examinā: ur hic, alia quatuor ponūtur in d. l. pe. Primum, quod examinetur: ſecundum, quod enſis ei cingatur: tertiū, quòd nō ſit negotiator; quartum. quòd ſtigmata brachij im-*
5 *ponantur. † Quid autē ſit in militibus noſtri tēporis, qui omnes ſunt mercatores, utrum gaudeāt huiuſmodi priuilegijs? Dicite ut per Cyn. in l. qui ſtipendia. C. de procur. et alibi Bal. in l. teſtamento. C. eo. Et de his poſſet dici ut dicit gl. in l. i. ff. de bon. poſſeſ. ex teſtamento militis. militat in ſyluis, &c.*

ADDITIONES.

a Et ſi opponeres, quòd hic in Inſtitutionibus eſt peruerſus ordo, qui ponitur in Cod. ubi prius ponitur de teſtamento militari, quàm de teſtamentis. Potes dicere, ꝙ hic liber Inſtitutionum eſt factus ad eruditionē rudium. & ſeruato ordine docendi, qui debet eſſe ut prius ponatur regula: & poſtea exceptio, mirum ergo ſi prius hic fuit poſitus titulus de teſtamentis qui titulus eſt regularis apud omnes, & poſtea hic titulus de teſtamentis militum, vbi eſt exceptio. In Cod. autem Imperator habuit alium reſpectum: quia à dignioribus eſt inchoādum, & teſtamenta militum ſi in Cod. ab eis fuit inchoatum, ut dicit glo. in rub. C. de teſta. milit. Et ſi dicis, cum à dignioribus ſit inchoandum, ergo hic prius erat præmittendus titulus de teſtamento militum. Reſpondeo fatendo, niſi propter eruditionem rudium alius ordo cōſeruetur, ut hic. Cogita, quia hoc nullus ponit, ſed à mea cognitione prouenit, actu Inſtitutiones legens in gymnaſio Papienſi.

1 ☞ Fauetur militibus propter imperitiam legum.
2 In quibus uerſetur priuilegium militare, quantum ad teſtamenti factionem.
3 Miles exiſtens domi non habet priuilegium militare.
4 Verbum Rite, denotat ſolennitatem, Recte uero, iuſtitiam.
5 Iſta uerba quoquo modo, important liberum arbitrium.
6 Iure diuino in ore duorum uel trium ſtat omne uerbum.
7 Si ex ſtatuto non poteſt opponi contra inſtrumentum exceptio, tamen poterit opponi exceptio nullitatis
8 Mutus & ſurdus miles poteſt facere teſtamentum.
9 Teſtis debet deponere per ſenſum corporeum
10 Clerici abſentes cauſa ſtudiorum, non poſſunt percipere oblationes aut mortualia
11 Abſens cauſam ſtudiorū habetur pro præſente quò ad cōmodū ſuū.
12 Ceſſante cauſa ceſſat effectus, quod intellige ut ibi
13 Filiusfamilias miles poteſt teſtari in militia, non obſeruata ſolennitate iuris communis.
14 Quomodo fiat teſtamentum tempore epidimiæ aut peſtis.
15 Non ualet pactum quo quis promiſit ſe alium haredē inſtituturum.

SVpra. Iſtæ tex. diuiditur in quatuor. Nam in prima ponit Imperator cauſam & originem priuilegij militum. In ſecunda ponit formam priuilegij In tertia illud limitando declarat. In quarta illud reſtringit. Secunda ibi, nam quamuis. Tertia ibi, planè. Quarta ibi, ſed hactenus, Hoc dicit: Milites in expeditione exiſtentes poſſunt teſtari quomodo velint & quocunque modo poſſunt, nulla ſolennitate iuris ciuilis ſeruata, dūmodo probetur teſtamentū ſuū ſaltem duobus teſtibus adhibitis. Et miles mutus & ſur-
a dus poſſunt teſtari in cauſa caſtrēſis peculij. a No. pri-
1 mo cauſam & originē priuilegij militū † ꝙ cauſa principaliter fundatur in imperitia legū probatur hic, & in l. fi. poſt prin. C. de iur. deli. & in l. i. C. de iur. & fac. igno.
b No. in uer. nā quāuis, iuncto ver. ſed & teſtari. b & iun-
2 cto uer. quinimo. † tale priuilegium militum circa duo verſari. Primo circa ſolennitatē iuris ciuilis, quam milites non tenentur ſeruare, & circa habilitatem ipſius teſtatoris. Secundo, quia mutus & ſurdus teſtari poſſunt. Addite alia quo circa quæ uerſatur priuilegiū militum. Primū circa perſonā hæredis aut legatarij. Nā talis hæres qui non poſſet inſtitui à pagano quia, deportatus. l. i. cū materia. C. de hær. inſt. poterit inſtitui à milite. l. i. ff. eo. Itē miles pōt ſubſtituere pupillariter emācipato, itē extraneo. l. miles ita. §. i. ff. eo quod nō poſſet paganus. l. ij. in prin. de vul. et pup. cum ibi no. Secundū eſt circa diſpoſitionē ipſius vltimę uoluntatis. Nā miles poteſt inſtituere in certa parte, & decedere ꝑ parte inteſtatus, ſi hoc cōſtet. Itē pōt inſtituere ex certo tempore, & ad certum tempus. d. l. miles. ita. in prin. & l. ſi miles unum ex fundo. ff. de mili. teſt. quod non poteſt paganus. l. hereditas. de hęr. inſti. Item in teſtamento militis non attēditur niſi tempus mortis. l. neque aliud. §. ſi ſeruum. ff. eo. ſed in teſtamentis aliorū tria tēpora attenduntur. l. ſi alienū. §. i. ff. de here. inſtit. §. i. in extraneis. infra de hęre. qual. & diffe. & de his priuilegijs dicite ut plenius per
c Bar. in d. l. neque. c Item no. quòd huiuſmodi priuile-
3 gium datur tantum militi in expeditione: † alias autem ſi eſſet domi, nō gauderet huiuſmodi priuilegio, tāquā

cauſa ceſſante.l.generaliter.C.de epi.& cle.& infra ui-
debimus. Not.in ver. nãque ius in uerb. recte quòd
miles qui teſtatur circa ſolẽnitatem iuris ciuilis, dicitur
4 teſtari recte, non rite. Et eſt ratio, quia † verbum Rite,
deno at ſolennitatem: verbum autem Recte, denotat
iuſtitiam & neceſsitatem. glo. eſt not. in l.non putauit.
§.non quæuis. ff. de acquir.poſſeſ. Item not.in uerñ.
quoquo modo. quod voluntas militis quouis modo
ſit ſcripta, eſt habenda rata & firma. Ex hoc uerbo col-
5 ligitis, ꝙ † iſta uerba.quoquo modo, important liberũ
arbitrium.l.i.ff.eo.& l.milites. C.eo.ubi dicit not.Bal.
quòd ſi fuerit data poteſtas alicui ut faciat quoquo mo
do uelit, non tamen poterit præferre iniquũ æquo, quia
non dicitur ſibi data facultas per hæc uerba contra ius
gentium, & naturalẽ ęquitatem: ſed bene poterit omit-
d tere ſolennitates iuris ciuilis, & procedere[d] die feriata
& non feriata, ut uoluit clarius Bart.in l. filiusfam.ff.de
dona.ubi caſus, faciunt quæ notat idem Bart.in conſti.
ad reprimen.x.coll.ſuper illis uerbis, ſummarie, de pla-
no, ſine ſtrepitu. Item hæc uerba non poſſunt auferre
iura alicuius tertij, facit l.impuberi, vbi eſt bonus text.
ad materiam noſtram.ff. de admin.tut.l.ſi filius.ff.eod.
cum ſimi.facit l. qui miles ita.in §.penul.ff.eod. Item
not.in §.planè.ibi, quoquo modo quod licet ſi data fa-
cultas militi quomodo velit teſtari, non tamen intelli-
gitur ſibi remiſſa ſolennitas iuris gentium, quin tenea-
6 tur teſtari præſentibus duobus teſtibus: nam † iure diui
no, & gentium, in ore duorum vel trium conſiſtit om-
ne verbum.c.in nomine Domini.extra de teſtibus.c.no
uit.de iudi. cum ſimi. Idem poſſet dici in teſtamento
ad pias cauſas, ut not.in l.i.C. de ſacroſan.eccle. & ibi
Bar. Item addite vnum ad ea quæ proxime dixi, ꝙ ille
cui data eſt facultas faciẽdi quomodo uelit, & auferen
di de iure tertij, nunquam tamen intelligitur ſibi data li
centia ut procedat cum dolo & malitia. iſte eſt tex. quo
nullus eſt melior in iure in l.creditor.§. Lucius.ff.man-
da.& uidete Cyn.in l.ſi ea. de dot.prom. Item not.
in uer.illud priuilegium, ꝙ licet ſit datum tale priuile-
gium militibus, requiritur tamen neceſſario probe-
tur illud eſſe ſuum teſtamẽtum. Ex quo infertur not.ad
7 quæſtionem: † Statuto cauetur ꝙ contra inſtrumentum
nulla poſsit opponi exceptio: certè poterit opponi exce
ptio nullitatis, & requiritur illud teſtamentum eſſe ua-
lidum & verum, quia alias proprie non poſsit vocari
inſtrumentum gl.eſt not.in clemen.i. extra de ſequeſt.
poſſ.faciunt quæ not. Bal. in l.iij.condemnatum. de re
iudi.& Bal.in l ſane.§.fi.ff. de excuſ.tut.& in l.non pu-
tauit.§.non quouis.de bo.poſ.contra tab. Item facit ad
quæſtionem: Statuto cauetur ꝙ illa tenetur emenda-
re damnum alicuius derobati: certe uilla non tenebitur
niſi primo probatum fuerit damnum: ſicut nec teſtamẽ
tũ militis gaudet priuilegio niſi fuerit primo probatũ il
lud eſſe teſtamentũ militis.facit l. diuus.& l.Lucius. &
ibi per Bar.ff.eo. Itẽ not.ibi relinquo bona.uerbũ reliſ
quo, poſſe adaptari ad inſtitutionẽ hæredis, faciunt quę
habẽtur in l.his uerbis.ff.de hære.inſtituen.
8 Finaliter not. † mutum & ſurdum militem poſſe fa-
cere teſtamentum.concor.l.iure milit.ff.eod. quod ve-
rum intelligite iure militari ſecũdum communem opi.
quantumcunque ſit mutus & ſurdus à natura: ꝙ uide
tur mirabile. Nam ſi eſt mutus & ſurdus, non uidetur
poſsibile ꝙ intelligat quod agit, cum nunquam aliquid
audiuerit nec loqui potuerit. De pagano autem muto
& ſurdo, utrum poſsit facere teſtamentum, uidebitis
infra tit.i.in §. item mutus & ſurdus. & habetur in l.
e diſcretis.[e] C.qui teſta.fa.poſſ. Non omitto uobis vnũ,
quod teſtes qui ſunt præſentes in teſtamento, debẽt au
dire uocem teſtatoris: quinimo plus debent videre
per faciem ipſiũ, nec ſufficeret ſi cortina eſſet in medio:
licet glo.quæ non eſt alibi, ſenſerit contrarium in l.ij.§.

item Labeo.ff. de aqua plu.ar. ſed communiter repro-
batur per l.ſi vnus.C.de teſta. Ex quibus dicit Bal.in l.
diuus.ff.eod. ꝙ ſi teſtis teſtamentarius interrogatus de
tenore teſtamenti, & quomodo ſciat, dicat, ſcio quia vi
di, non probabit teſtamentum eius: debet enim dicere,
9 quia ego audiui vocem teſtatoris, & ideo ſcio, † debẽt
enim dicta teſtiũ correſpondere ſuis proprijs ſenſibus
corporeis.l. qui teſtamẽto.§.fi. ff.de teſta.& plene in l.
teſtiũ.& in c.cum cauſam.el grande.extra de teſti. vbi
dicunt Doc.ꝙ uſus eſt ſenſus generalis ad oẽs alios ſen
ſus: unde omnes teſtes poſſent teſtificari & dicere, ego
ſcio quia uidi: & interpretatur ille uiſus pro congruenti
alio ſenſu corporeo. et Bal.in d. l. diuus.dixit ſe uidiſſe
ſeruari contrariũ de facto. In glo.adiuuantur ibi, cle
rico ceſſante. Hoc uerum niſi ceſſet ab eccleſia ſine licẽ
tia ſui prælati ex legitima cauſa, puta ſtudiorum.c. rela-
10 tũ.extra de cle.non reſi.quo tamen caſu † licet iſti cleri
ci abſint cauſa ſtudiorum, non poterunt tamen percipe
re oblationes ſine mortualia.c.de cætero, extra de cleri.
non reſid. & c.i.eo.tit.in vi. & tangitur alibi per Doc.
in l. ſub prætextu.C. de ſac.ſan.eccle. Not.tamen, ꝙ
11 † ſcholares abſentes cauſa ſtudiorũ, habentur pro præ-
ſentibus quo ad ſui cõmodum: ita eſt text.in l.quæritur.
in prin.de lega.iij.quem not. In fin. gl.habetis qua li
12 ter debet intelligi, † Ceſſante cauſa ceſſat effectus, quia
hoc debet intelligi ceſſante cauſa finali, nõ autẽ impul-
ſiua: quia defectus cauſæ impulſiuę non arguit defectũ
ipſius effectus.l.i.§.ſexum.ff. de poſtul.& de hoc uide-
te plene per Cyn.l.generaliter.C.de epiſc.& cle.& per
Bar.in l.i.ff.ſolu.mat. In dubio tamẽ cauſa impoſita in
lege cenſetur eſſe finalis, ut uoluit gl. in l.cum tale.§. fi.
de cond.& dem. Et ſi fuerint duæ rationes in l. ſufficit
vna, ſcilicet potentior, quæ finalis cenſetur.gl. quæ vul
go allegatur & probatur, in §. affinitatis. ſupra de nup.
f de quo dicite latius[f] ut turibus ſupra allegatis. In fin.
13 glo.in uerb.communi.colligitis, † ꝙ filiusfa.miles cum
militat, teſtari poteſt iure militari, non obſeruata ſolen-
nitate iuris communis. Sed hic aliqualiter ego ſubſiſto:
primo per hunc tex. qui tribuit facultatem teſtandi fi-
lijsfa. militibus dũmmodo teſtentur iure communi. Si
igitur ſpreta iuris ſolennitate priuilegij militaris teſte-
tur, redditur teſtamentum nullum nec valet. quare glo.
dixit hĩc ver.ſed & teſtari.eſſe referendum ad proxi-
ma, cum, ſcilicet nõ ſunt occupati in expeditione: quia
tunc illa uerba iure communi, eſſent ſuperflua, cum il-
lud dictum eſſet in proximioribus. Itẽ ad hoc me mo-
uet l.fi.C.de inof. teſt.ubi ita demum permittitur filijſ-
fa.teſtari de caſtrẽli uel quaſi peculio, ſi ſolennitates iu
ris ciuilis obſeruauerit.& ſuadetur hac ratione. Nam
ſufficere debet ſi filiusfa. militibus in hoc ſuccurritur,
vt ibi inhabiles erant ad teſtãdũ, habiles efficiantur: nõ
autem ut aliud tribuatur, quod omiſſa ſolennitate poſ
ſint iure ſpeciali teſtari: quia ſufficit ſi cui uel in pau-
cis, &c l.tutori.C.de neg.geſt. cum ſimi. Ad l.teſtamẽ-
to eorum.§.i.et ad l.ex militari. reſpondetur, ꝙ illa iu-
ra non concludunt pro opinione gloſſ. ut ſatis apparet,
tamen opi.gloſſ.communiter tenetur. In fin.gloſ. in
verb.conuocans.colligitis quam ſolennitatem ſeruare
debeant milites in conficiendis eorum teſtamentis. Sed
pone ꝙ aliquis non ſit creatus adhuc miles gerat tamẽ
facta armorum, et probe: uel aliquis ſit in actu armi-
geri, an poterit teſtamentum cõficere iure militari? Di-
cite breuiter, quod ex conſtitutione principum hoc nõ
permittitur, quia ſolũ illa de militibus loquitur: ſed ta-
men ex extenſione Iuriſconſultorum, et etiam ex æqui
tate prætoria propter identitatem rationis, iure milita-
ri teſtari poterunt l.fi.ff.eo.l.unica.ff.de bon. poſſ. quæ
ex teſta. mili. Et hoc de bello ſiue guerra terreſtri. Quid
autem ſi quis militauerit in bello cœleſti, quid erit hoc
14 caſu? Pone igitur † ꝙ aliquis tempore epidimiæ uelit

conde-

condere teſtamẽtum, quam ſolennitatem debet obſeruare? Ego arbitrarer breuiter ita diſtinguendum. Aut eſt in diſcrimine uitę in ultimis dico extremis conſtitutus, & nunc nullo teſte uocato poterit teſtari, dũmodò hoc teſtamentũ probetur per duos teſtes etiam fortuitos: arg. in l. milites. C. eo. Aut nõ eſt in diſcrimine uitæ, ſed in loco epidimiæ, & tunc debet teſtari duobus ſaltẽ teſtibus præſentibus & rogatis. arg. in l. diuus. ff. eo. & probatur in hoc §. noſtro. Aut exiuit locũ epidimiæ, & tũc iure cõmuni debet teſtari. §. ſed hactenus, infra eo. Ad hoc me mouet, quia ſi huiuſmodi diſtinctio eſt recepta in bello terreſtri, multo magis in bello cęleſti. auth. multo magis. C. de ſac. ſanc. eccle. Secundo me mouẽt ea quæ notantur in c. ex tranſmiſſa. extra de præſcrip. in l. naturaliter. ff. de uſuca. ubi habetur ꝙ ſicut durãte bello terreſtri dormit & non currit præſcriptio, ita nec durante bello cœleſti. Et hãc ſententiam ego confirmo authoritate Bar. qui hoc uoluit in l. vnica. ff. de bo. poſſ. quę ex teſta. mil. In fi. gl. ſermonibus. Ex hac gl. infert

15 Bal. ꝙ † ille qui promittit te hæredem inſtituere, ſeruit tibi de vento: propterea, quia ſiquidem decedat non reuocata tali promiſſione, nihil tamen ex hæreditate laturus es, cùm talis promiſſio ſit nulla. l. hæreditatis. C. de pact. conuen. l. ſtipulatio hoc modo concepta. de uerbo. obliga. quia non pactis, ſed legitimis uoluntatibus hæreditates ſunt deferendę l. fin. ff. de ſuis & legit. Item quia poteſt huiuſmodi volũtatem reuocare. arg. in l. iij. in fi. de adim. leg. Et ideo ille qui uult ut matrimonio filiã ſuam tibi copules, promiſſione facta ꝙ ille te relinquet uniuerſorum hæredem, quęrit ut ſpem emas pretio, quæ tamen ſpes nulla eſt: quia talis promiſſio nihil iuris tibi tribuit, tum quia reuocabilis eſt, tum quia et ſi non reuocetur, nunquam tamen morte confirmatur, d. l. hæreditas. C. de pact. conuen.

ADDITIONES.

a . Et teſtamentũ conditũ à milite in caſtris iure militari, poſt miſſionẽ infra annum valet, etiam ſi conditio aſcripta hæredi poſt annum extiterit. hoc ſecundo. Et teſtamẽtũ minus ſolẽniter factum ante militiam, poteſt à facto milite confirmari, ſi de eius voluntate appareat. Et idem ſi poſt teſtamentum miles ſit minimam capitis diminutionem paſſus. hoc tertio. Et de quaſi caſtrenſibus poteſt filiusfamilias facere teſtamentum ſecundum ius. & hoc dicit quartò & ultimò.

b Item not. ꝙ filiusfam. miles poteſt teſtari: & ſi eſt in expeditione militari teſtabitur etiam ſine ſolennitate iuris cõmunis: ſi eſt remiſſus in patriam teſtabitur in caſtrẽſibus, dũmodo habeat ſolennitatẽ iuris cõmunis, ut hic: & hoc vltimo caſu eius teſtamentum ſubiacet querelæ, ut auth. ex cauſa. C. de libe. præte. & ibi Bar. primo caſu non, vt no. Bar. in l. ſi. C. de inoffi. teſt. alias autem, niſi miles, & extra caſtrẽſe peculium, filiusfam. eſt. In aduentitiis de conſenſu patris non poteſt teſtari. l. pen. C. qui teſt. fa. poſſ. niſi ad pias cauſas, vt vult gl. & Bar. in l. i. C. de ſacroſan. eccle.

c Adde, ꝙ illi milites ꝓpriè habẽt hęc priuilegia, q habent requiſita poſita in l. i. C. de iur. & facti ignor. Et ea quæ dicuntur de milite armatæ militiæ, multò magis de milite cœleſtis militiæ, q ei æquiparatur, iuxta ea quę notãtur in l. miles. ff. de re iudi. An autẽ Doctor præferatur militi? Dic ꝙ in actu militari pręfertur miles, & econtra. l. miles. C. de offi. mili. Simile dicit de Imperatore & Papa, in Can. cũ ad uerũ. xxvi. diſt. & hoc diſputauit do. Signorolus de Homodeis.

d Non tamen poteſt procedere parte nõ citatã, quia illud eſt iuris gentium, quia Deus citauit Adam, dicendo, Adam vbi es? Cle. ſæpe. & ibi glo. de verb. ſig. & habetur in cle. paſtora. de ſen. & re iudi.

e Et tenet Cyn. & Alex. in d. l. diſcretis. quam etiam tenet glo. hic. Sed aduerte, quia propter abſurdum quod ſequitur ex hoc intellectu: quem iſte hic ponit, & ante eum Io. Fab. hic, ego non teneo iſtã opinionẽ: ſed puto ꝙ melior ſit intellectus ad iſtũ tex. Et præmitto qđ hic tex. dum loquitur de muto & ſurdo, poteſt intelligi diuerſimodè, prout ſuadet cõſtructio: quia ſi loqueretur de muto & ſurdo ſimul, dixiſſet in ſingulari miles. & ita videtur prima facie ſonare litera ſcilicet quòd diuerſimodè intelligitur. Sed quòd illud non poſſit ſtare, oſtendo clarè: quia ſi loqueretur in ſurdo tãtũ, & ſic diuiſim, non eſſet aliquod ſpeciale in milite, quia etiã paganus ſurdus tantum, ſiue ſit ex accidenti, ſiue etiam à natura, poteſt facere teſtamentum, vt dicit tex. in l. diſcretis. C. qui teſ. fa. poſ. Intelligitur ergo text. de neceſſitate in ſurdo & muto ſimul: tũc ego intelligo, quod loquitur in ſurdo & muto ſimul non à natura, ſed ex accidenti, vt ceſſet abſurditas de qua hic. Et ſi dicis, in quo erit priuilegium militis? Reſpõdeo, in hoc, quia in pagano mutus & ſurdus ſimul ex accidenti, ita demum poteſt facere teſtamentum, ſi ſciat ſcribere: ſed miles etiam ſi non ſciat ſcribere, per generalitatem huius tex. Et ratio diuerſitatis eſt qđ miles poſſit facere teſtamentũ per notas & zifaras, & conſequenter per ſigna. l. Lucius. in prin. ff. eo. quo non poſſet paganus. Iſtũ tamen tex. quòd loquatur in muto & ſurdo ſimul, intellexit glo. in §. fin. in verb. vt certis. infrà. tit. i.

• Vide notab. Ballo. conſil. viii. col. i. vbi. latè.

f Ceſſante cauſa priuilegi, ceſſat priuilegium. vide Bart. in l. Titia. §. uſuras. de lega. ii. De hoc, an ceſſante cauſa ceſſet effectus, dic vt per Bar. in l. iii. in fin. ff. de dona. & extra de renun. c. poſtulaſti. & per Dyn. extra de reg. iur. c. decet priuilegium. in vi. Et de hac cauſa impulſiua & finali vide glo. in l. generaliter. C. de epiſ. & cle. Et aduerte ad tex. noſtrum, vbi ponuntur duæ rationes. Prima propter imperitiam, quæ eſt cauſa impulſiua. quia etiã peritus miles haberet illud priuilegium. Secunda aũt ratio, ſcilicet quia occupari in expeditione, &c. bene eſt finalis in terminis noſtris, ſcilicet quòd miles habeat priuilegium, vt non teneatur obſeruare ſolennitates iuris ciuilis, quia occupatus eſt, &c. Hic eſt, qđ niſi ſit occupatus, & conſequenter ceſſet iſta cã finalis quòd nõ habet iſte priuilegiũ non obſeruandi iſtas ſolennitates. alia autem priuilegia bene habet, ſcilicet quod ſi ſit filiusfa. poſſit teſtari, eò quia illa non habet propter occupationẽ, ſed eo, quia miles. Itẽ aduerte ad declarationem glo. quia dixerit quicquid velit Bar. in l. ii. §. fin. ff. de dona. & magis clarè in extrauag. ad reprimend. in uerbo, ne ex eorum. ego puto quòd quando deciſio eſt generalis, & ratio ſpecialis, qđ illa dicatur impulſiua, vt hic in prima ratione d. l. i. §. ſexum. et: patet in l. i. in prin. iũcta glo. ff. de ſer. Si autem deciſio eſt generalis, ego puto quòd illa ſit finalis, vt hic in ſecunda ratione, et ita declarat Bal. in d. l. generaliter. C. de epiſc. et cler.

1 *Priuilegium datur ob meritum.*
2 *Conditio in ultimis uoluntatibus retrotrahitur.*
3 *Per additionem aut detractionẽ ſicut per ſigillum approbatur actus*
4 *De quaſi caſtrenſi ſicut de caſtrenſi teſtatur filius familiar.*
5 *Militi damnato de fide rupta non poteſt reſeruari factio teſtamenti: Ex quo infertur ad duo.*

§. HActenus. Priuilegia tributa militibus, intelliguntur tributa tempore quo militant, nõ autem tempore quo miſſi ſunt in patriam. h. d. Not. primò, priuilegium tributũ militibus: quia

1 † priuilegiũ intelligitur dari ob meritũ: qui ergo non meretur, et nõ laborat, non gaudet priuilegio. arg. in l. teſtamenta. et l. tribunus. ff. eo. Propterea iſti tabelliones qui non exercent officium tabellionis, non dicuntur gaudere beneficio tabellionum. arg. in l. generaliter. C. de epiſco. & cler. ſed tñ vt vidi, et ſi pauci ſint qui exerceant officium tabellionatus tamen reperiuntur in collegio, cũ aliquis intrat collegium ſpe paucularum confectionum. Item colligitur, ꝙ teſtamẽta tẽpore militiæ confecta, valẽt teſtatore remiſſo in patriam & mortuo intra annum.

2 Item, † ꝙ conditio in vltimis voluntatibus retrotrahitur. Probatur hoc, quia ſi miles veteranus intra annũ moriatur, tamẽ ſi conditio hæredi aſcripta exiſtat poſt annum, valet teſtamentum: quod nulla alia rõne procedit quã quia conditio retrotrahitur: quod videtur cõtra ea quæ dicam in §. conditionales. de verbor. obl. & contra ea quæ habentur in l. ſi filius, de verb. obliga. &

in l.

in l.quę legata.de reg.iur.in quibus habetur, quòd in vl
timis uoluntatibus cõditio nõ cõtrahitur retro, Sed reſpõ
de quod in vltimis voluntatibus conditio non trahitur
retro ad tempus cõfecti teſtamenti, quia fingeretur re
tro teſtatorem obligatum, ut dixi: ſed bene trahitur re
tro ad mortem teſtatoris, & tunc intelligatur conditio
purificata. & ita loquitur hic in uerſic. ſed & ſi quis.

Not. ꝙ ſi miles teſtamentum factum ante militiam
ſignauerit, valet & tenet, licet iure militari factum non
extitiſſet. Ex quo dixit Bal. ꝙ ille qui ſigillat conſilium
ab altero factum, uidetur in tantum illud probare ac ſi
ipſe feciſſet: et ſi male ſigillauerit, poteſt in tãtum ei im
putari, quantum poteſt imputari ei qui compoſuit pri
mo. Itẽ colligitis, ꝙ ſi ille qui factus fuit miles, aliquid
addit uel detrahit teſtamento ab eo facto ante militiã
iure militari, uidetur illud approbare. Ex quo colligi
3 tis, ꝙ † quemadmodum per ſigillum inducitur appro
batio actus, ita per additionem uel detractionem: qui
ergo aliquid addit uel detrahit conſilio ab altero facto,
intelligitur in his in quibus non detrahit approbare. ita
ſcripſit Bal. in l. tributus. §. i. ff. eod. & fa. l. cum prætor.
ff. de iud. & l. ab altero. ff. qui ſatiſda. cogan. Item colli
gitis, ꝙ ſi miles qui tempore militiæ cõdiderat teſtamẽ
a tum fuerit arrogatus, [a] quo caſu teſtamentum ruptum
erat, ſi poſtea emancipatus extiterit, teſtamentum ua
lebit & tenebit, etiam ſi nihil addiderit uel detraxerit,
vel ſigillauerit: quod videtur contrà, ſuprà proxime di
cta. Sed reſpondete, quod hic ab initio tenebat teſtamẽ
tum, ibi uero erat nullum ab initio, vnde finaliter ſuſti
netur magis ex tacita uoluntate teſtamentum quod ab
initio tenebat, quàm id quod ab initio erat nullum, iux
ta ea quæ habentur in l. cum quis. §. ſi quis pro eo. ff. de
4 ſolut. Item not. † quemadmodum eſt licitum teſtari
b filiofamil. de caſtrenſi peculio, ita & quaſi [b] caſtrenſi,
dummodo conficiat ſeruata ſolennitate iuris commu
nis concordat. l. fin. C. de inoffi. teſtamento. Gloſſ. in
c uerbo, hactenus [c] In glo. miſſionem. ibi, ex teſtamen
to. Et ibi dicunt Doctores de ſcholare, vt ſi quidem re
dierit in patriam honeſte, quia finiuit militiam, & gra
dum Doctoratus eſt adeptus, vel fuit miſſus ex cauſa
propter ignominiã, quia deſerat ſtudium, vel propter
d malos mores & maleficia, [d] quæ commiſſit, propter
e quę fuit bannitus tunc nullum conſequitur priuilegiũ[e].
5 In fi. no. ex glo. quòd † militi damnato de fide rupta,
non poteſt reſeruari factio teſtamenti. Ex quo dicunt
Docto. ꝙ Notario damnato de falſo, non poteſt con
ſeruari authoritas inſtrumenti fabricandi. Quinimo te
ſtis qui ſemel eſt damnatus de falſo, non poteſt redde
re teſtimonium, etiam ſi de crimine pœnitentiam ege
rit. glo. eſt ord. in l. imperialis. C. de nupt. in l. cum vrlo.
§. ignominie. de re milit. & no. in cap. teſtimonium. ex
tra de teſtibus.

ADDITIONES.

a Sed illud notabile eſt contra illum text. vbi ſunt duo ca
ſus diuerſi quando ſe dedit in arrogationẽ, & quando emã
cipatus eſt. Primum eſt contra hunc tex. ꝙ dando ſe in arro
gationem teſtamentum rumpatur? quia filiusfamil. miles
poteſt facere teſtamentum, ergo etiam arrogatus, ne plus
operetur fictio quàm veritas. Item, quia multò magis tenet
factum quàm fiendum. Item quia dando ſe in arrogationem
bona non tranſeunt in patrem arrogatorem quando ſunt ca
ſtrenſia, ut infra. de acqui. per arrog in princip. Et hoc dico,
ne obſtet l. qui liberis. §. teſtamento. ff. de ſecund. tab. & ita
ꝙ non rumpatur tenet glo. hic & in §. alio infrà quib. mod.
teſta. infir. & ibi dicit glo. eſſe hoc ſpeciale in milite. Et ex
pone tex. de noua voluntate, quia nouus homo cenſetur, ut
l. qui res. §. aream. ff. de ſolut. iuncta gloſſ. notab. in l. iiii. §.
ait prętor. ff. de cap. dimin. & ſic videtur noua voluntas. Et
dic tacita, quia expreſſa non requiritur, ut hic dicit glo.

b Quia priuilegia conceſſa à ſtatutis peculio caſtrenſi, in
telliguntur ceſſa quaſi caſtrenſi, quia illa etiam non confe
runtur. l. i. §. nec caſtrenſe. ff. de coll. bon. ſaluò ꝙ in caſtren
ſi teſtamentum ſine ſolennitate iuris valet, ſed in quaſi ca
ſtrenſi non, vt hic.

c In gloſſ. i. in verb. ſed hactenus. pro prima opinione dicit
Ange. de Aret. hic, ꝙ multùm facit. l. iure militum. ff. eod. ſed
à contrario ſenſu. Sed errat, quia etiam ſumendo argumen
tum à contrario ſenſu, nihil facit: nam ibi dicitur iure mi
litum ſurdum & mutum ante cauſariam miſsionem teſta
mentum facere poſſe: ergo poſt cauſariam miſsionem non
poſſet facere. Ego fateor iure militum, ſed bene poterit iu
re communi, vt hic propriè dicitur in textu. Et ad intelle
ctum primæ partis huius gloſſ. dicas, ꝙ filiusfamil. põt habe
re triplex peculium, profectitiũ. & aduentitiũ: & in iſtis duo
bus ẽt ſi ſit miles. & non põt teſtari. §. i. infra ti. i. Aliud eſt ca
ſtrenſe: & in iſto dic, ꝙ filiusfamilias miles habet triplex pri
uilegium. Primò, ꝙ licèt ſit filiusfam. l. teſtatur Sedò, ꝙ ſi ſit
in bello, teſtatur iure militari. Tertiò, ꝙ teſtamentum nõ
ſubiacet querelæ. l. fin. alleg. in glo. etiam ſi deſinat eſſe filius
famil. & ſic deſinat tũc peculium caſtrenſe, iuxta d. l. fi. in fin.
Et ratio eſt, quia teſtamenta militum habent priuilegium
ſuper quibuſcunque bonis etiam non caſtrenſibus, vt non
ſubiaceant querelæ. l. de inoffi. C. de inoffi. teſtam. & d. l. fin.
in prin. & l. ſi inſtituta §. de inofficio. ff. de inoffi. teſtamen. Si
autem eſt veteranus, tunc ſi eſt filiusfamil. teſtatur de ca
ſtrenſibus, & eius teſtamentum non ſubiacet querelæ. d. l.
fina circa medium. Si autem iſte veteranus deſinat eſſe fi
liusfamil. tunc quia deſinit eſſe caſtrenſe peculium, vt dicit
tex. in d. l. fin. in fi. eius teſtamentum ſubiacet querelæ. Et
ratio eſt, quia teſtamenta veteranorum etiam ſi ſint tantum
de bonis caſtrenſibus, quando ſunt expreſſa, ſubiacent que
relæ, ut l. Papinianus. §. ueterani. in princ. ff. de inoffi. teſt. &
iſta eſt veritas ſecundum glo. hic, & in d. l. Papinianus. licèt
glo. teneat aliter, & malè, in d. l. fina. Et hæc ſunt ex mente
Barto. in d. l. fin. licèt non ita clarè. Sed circa prædicta habeo
dubium, quare teſtamentum filiifamilias veterani non ſub
iacet querelę. d. l. fin. & tamen teſtamentum veterani patris
familias, etiam ſi ſit de ſolis caſtrenſibus, ſubiacet quere
læ. d. l. Papin. in prin. Cogita de ratione diuerſitatis.

d An ſcholaris qui per annum fuit remiſſus domum pro
pter eius facinora, quando reuertitur dicatur perdidiſſe pri
uilegium ſcholariũ, dixi ſuprà in §. itẽ domus. ff. de excu. tut.

e. Similiter etiam abſentes cauſa reipublicæ, in eo habent
priuilegium. vt infra annum reuerſionis non poſsint voca
ri ad nouas tutelas, poſt annum verò ſic, vt ſuprà de excuſa.
tuto. §. item quis. Sed priuilegium quod habet ſcholaris in
trans matriculam, non perditur, niſi ſtando per quinquen
nium ꝙ non intereſt ſtudium, ſecundum Bar. in l. pe. ff. eod.
Priuilegium verò conceſſum pro nundinis fiendis perditur
per decennium. l. i. C. de nundi. Quanto autem tempore du
ret priuilegium vel reſcriptum, vide per Docto. in l. falſo.
C. de diuerſis reſcriptis. & intellige de remiſſo remiſsione
honeſta, non ignominioſa, quia tunc non habet priuilegiũ
infra annum, quemadmodum nec aliud damnatus de cri
mine capitali poteſt teſtari, ut voluit Bar. in l. eius. ff. eod. &
l. qui vltimo. ff. de pœnis. niſi ex cauſa eſſet reſeruatum mi
liti hoc priuilegium in condemnatione, ſicut poteſt fieri
f reſeruatio. Notario, vt poſsit conficere inſtrumenta quan
tumcunque ſit damnatus de falſo, ve voluit Barto. in l. dinus.
ff. de iniur. & l. ex militari. ff. eo Sed notarius quantumcun
que damnatus de falſo, bene poterit complere rogationes
antiquitus factas ſiue reſeruatas, vt in glo. notabi. c. vt offi
cium. de hæret. in vi.

TITVLVS XII.

Quibus non eſt permiſ. facere teſtamen.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de teſtamentis, & ſolẽnitate in eis adhibenda: uerùm quia non omnes etiam eadem ſolẽnnitate obſeruata teſtamentum conficere poßunt, ideo de illis tractaturus intitulauit, Quibus &c.

1 *Edictum de faciendis teſtamentis regulariter eſt permiſſorium.*
2 *Regulariter filiusfamil non poteſt teſtari.*
3 *Cauſa teſtati præfertur cauſa inteſtati tanquam nobilior.*
4 *Pro filio delinquente non cogitur pater illi legitimã ſuam aſsignare.*

Mutus

5 *Mutus & ſurdus non poſſunt indiſtinctè facere teſtamentum.*
6 *In eo homines ſunt puniendi, in quo deliquerunt.*
7 *Quis mutus, quis verò ſurdus.*
8 *Cæcus non poteſt facere teſtamentum, niſi ſecundum l. hac conſultiſſima.*
9 *Teſtamentum non rumpitur ſi capiatur ab hoſtibus teſtator.*
10 *Filiusfamil. conſentiente patre non poteſt teſtari, poteſt tamen donare cauſa mortis.*
11 *Filiusfamil. in aduentitijs non poteſt teſtari.*
12 *Etiam in illis caſibus in quibus non quæritur patri vſusfructus.*
13 *Non valet donatio cauſa mortis facta per filium, niſi pater ſpecialiter permiſerit.*
14 *Dies cœpta habetur pro completa.*
15 *Citius fœminis quam maſculis licet teſtari.*
16 *Si quis ſit notorie prodigus, an ex eo dicatur ei interdicta adminiſtratio.*
17 *Multum intereſt vtrum pupillo qui non eſt pupillus detur tutor, an verò prodigo qui non eſt prodigus curator detur.*
18 *Quando extrema ſunt habilia, media tempora nocere non debent.*
19 *Si quis poſt acceptam præbendam uxorem duxerit, videtur ex hoc præbendæ renunciaſſe.*
20 *Qui obſides teſtari poſſint.*
21 *Varijs rationibus quis prohibetur teſtari*
22 *An vſurarius publicus poſſit teſtari*
23 *An excommunicatus poſſit facere teſtamentum.*

a NOn tamen. Diuiditur a in ſex partes. Nã in prima hunc
titulum ad præcedentes continuat. In
ſecũda ponit regulam negatiuam. In
tertia ponit exceptionem. In quarta
infert. In quinta epilogat. In ſexta enu
merat quaſdam perſonas, quibus inhi
bitum eſt facere teſtamẽtum. Secunda ibi, ſtatim enim.
Tertia ibi, exemptis. Quarta ibi, & hoc intellige. Quin
ta ibi, propter hoc. Sexta ibi, præterea. Hoc dicit. Filiifa-
milias teſtamentum conficere non poſſunt etiam cum
authoritate parentum, niſi de caſtrenſibus bonis vel
quaſi, quæ propria ipſorum filiorum dicuntur; & ideo
nec à parentibus nec ab eorum creditoribus vendican
tur, nec a fratribus poſt mortem parentum conferun-
tur. hoc dicit. Nota primo certas perſonas prohiberi conficere teſtamentum. Ex quo colligitis, quod edi-
1 ctum † de teſtamentis conficiendis eſt regulariter per-
miſſorium. Quicunque igitur ſpecialiter non prohibe-
tur teſtari, intelligitur permiſſus. faciunt quæ haben-
tur in ſimili in l. i. ff. de teſtibus. in c. cum locum extra
2 de ſponſali. Item no. † filiosfamilias regulariter non
b poſſe teſtari[b], etiam cum conſenſu parentum. con-
concordat. l. qui in poteſtate. ff. eod. & rationem dicam
c ſuper gloſſ. Hoc tamen fallit in bonis caſtrenſibus[c] vel
quaſi, quia in his habentur pro patribus famil. l. ij. ff. ad
Maced. Item not. quòd in bonis caſtrenſibus, vel
quaſi filius habet hæredem & ab inteſtato & ex teſta-
3 mento. Item colligitis, quòd † cauſa teſtati præfertur
cauſæ inteſtati. veluti nobilior. concordat. l. quandiu. ff.
de acquiren. hæredi. Item not. quod filij excludunt pa
rentes in hæreditate inteſtati eorum patris. Item nota
q fratres excludunt patrem in hæreditate fratris inſti-
tuti: & hoc uerum iure iſto: iure autem nouiſsimo fra-
tres & patres admittuntur. authen. defuncto. C. ad
Tertullia. Item colligitis q in bonis caſtrenſibus vel
quaſi nullum ius habent erga filios, & ideo talia bona
poſt mortem patris, ipſius filij nec quo ad proprieta-
tem, nec quo ad vſumfructum (ſi caſtrenſia fuerint vel
quaſi, ſi uero aduentitia quo ad proprietatem) inquie-
tari poſſunt. l. iij. §. proinde. de minor. Et ideo filij non
poſſunt de iure inquietari ab exactoribus propter de-
4 bita focorum paternorum. Item † nec propter deli-
d ctum filij poſſunt bona inquietari[d]: quinimo nec fi-
lio delinquente poteſt pater cogi aſsignare legitimam
portionem filio vt ſoluat fiſco, vt mortis vel mem-
bri pœnam euadat, quia viuẽtis nulla eſt hæreditas. l. ij.
§. i. de vulg. & pupill. & gl. in rub. de decre. decur. lib. x.
not. in l. ſi qua pœna. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.
Item not. in §. præterea. impuberẽ, vel furioſum, ac
etiam mente captum non poſſe teſtari, quia in utroque
deficit intellectus. Item no. teſtamentum confectum
ab impubere, furioſo, mentecapto, non confirmari ſu-
perueniente pubertate, intellectu & ſanitate, quia teſta-
mentum fuit ab initio nullum, ideoque non confirma-
bitur. regula iuris, Quod ab initio. Item no. teſtamen
tum confectum ab homine ſanę mentis, non infirmari
furore ſuperueniente: quia furor non impedit teſtamen
tum, nec aliquod negotiũ rectè geſtum. No. prodigũ
cui bonis eſt interdictũ, nõ poſſe teſtamẽtũ cõficere. Ex
quo duo colligitis. Primum q factio teſtamenti eſt de
genere adminiſtrationis bonorum. Secundo, q prodi-
go non intelligitur adminiſtratio interdicta ipſo iure à
lege: ſed opus eſt iudicis interdictione: de quo in l. is
cui bonis. de verbo. obliga. & in l. i. de cura. fur. Not.
5 † ſurdum & mutum non poſſe indiſtinctè conficere te
ſtamentum ſecundum diſtinctionem de qua in l. diſcre-
e tis. C. qui teſtamen. facere poſſunt[e]. Nota text. q ſę-
penumero literati & eruditi homines, audiendi & lo-
quendi facultatem amittunt, & maximè impij aduoca
ti, vt dicit gl. quod fortaſſe ideo procedit, quia plurimi
6 delinquũt in audiendo & loquendo, † vnde in eo pu-
niuntur in quo deliquerunt, & ideo facil: perdũt audi-
tum & loquelam. arg. in auth. omnes peregrini. C. com
mu. de ſucceſſ. & in auth. ſed nouo iure. C. de ſer. fugiti.
7 Not. † illum proprie appellari mutũ, qui nullo mo-
do poteſt loqui: & proprie ſurdum qui nullo modo
poteſt audire. concor. l. fin. ff. de legiti. tut. faciunt quæ
habentur in l. i. de verbo. obliga. Item not. teſtamen
tum rectè factum, non irritum fieri ſurditate vel muti
8 tate veniente. Not. † cæcum non poſſe facere teſta-
mentum niſi obſeruata ſolennitate, de qua in l. hac con
ſultiſsima. C. qui teſtamen. face. poſſ. Item in §. eius
not. captum ab hoſtibus non poſſe facere teſtamẽtum:
quod verum intelligite de captis ab hoſtibus populi
Romani. l. eius. ff. eod. ſecus ſi ab alijs fuerit captus. l.
qui a latronibus. ff. eod. Vnde ſi vna pars inferret bel-
lum alteri, puta Gibellini indicerent bellum Guelfis
hincinde capti poſſunt condere teſtamenta. argumen.
in l. ſi quis ingenuam. §. penult. & fin. ff. de cap. Item
9 no. † q teſtamentum factum in ciuitate, non rumpitur
captiuitate ſubſecuta: quia ſi quis captus reuertatur in
patriam, fingitur in uirtute poſtliminij nunquam co-
ptum extitiſſe, ſed ſemper manſiſſe in ciuitate Si autem
apud hoſtes moriatur, fingitur mortuus præambula ho
ra captiuitatis, & ſic in libertate, nullamque ſeruitutem
ſuperueniſſe. concor. l. lex Cornel. ff. de vulgar. et pup.
et l. lege Cornel. ff. eod. In fin. glo. in uerbo, permi-
10 ſerunt. colligitis † quòd licèt filiusfamil. non poſsit cõ
dere teſtamentum patre etiam conſentiente, poteſt ta-
men donare cauſa mortis illo permittente. Colligitis
rationem, quia non debet teſtamentum dependere ex
alieno arbitrio. Sed dicet aliquis nonne donatio cau-
ſa mortis ſapit naturam vltimæ uoluntatis. l. fin. C.
de dona. cau. mort. uidiſtis ſupra de donatio. §. i. ergo
nec illa debet dependere ex arbitrio patris. Reſpõdeo
quòd licèt donatio cauſa mortis in pleriſque ſapiat na-
turam ultimæ uoluntatis, magis tamen tribuitur con-
tractui quam ultimæ uoluntati. allegatur glo. in l. iij. ff.
de dot. prælega. unde ſicut contractus poſſunt depen-
dere ex alieno arbitrio, l. ſi quis arbitratu. de uerb. obli.
11 ita et donatio cauſa mortis. Sed hic dubitatur, † an fi-
liusfamilias poſsit condere teſtamentum ſaltem de bo-
nis aduentitijs. Et arguitur quòd poſsit: nam factio te-
ſtamenti eſt iuris. l. iij. ff. de teſtament. ſed in his quę pu-
blici iuris ſunt, non curatur patria poteſtas. l. ſi filius
ff. de

ff. de his qui ſunt ſui vel alien.iur.l.nam quod.ad Tre-
bel.ergo filius non obſtante patria poteſtate poterit te
ſtari.Præterea, cum filius habeat bona aduentitia, quo
rum proprietas ad eum pertinet, quare nõ debet poſ-
ſe teſtari, cum habeat plenè iudicium & poteſtatem et
facultatem bonorum? argu. l.conficiuntur.§.ſi poſt.de
iure codicil. Solu.dicunt Docto. quód ideo non poteſt
teſtari,quia et eſt interdicta adminiſtratio bonorum,&
patri tributa, propter temperandos iuueniles calores.
l.fina.§.filij autem.C.de bon.quæ libe. Vnde,cùm te-
ſtamenti factio ſit de genere adminiſtrandorum bono
rum. §.item prodigus. infrà eod.propterea teſtamen-
tum conficere non poteſt. Non obſtat quod in his quæ
publici iuris ſunt non curetur patria poteſtas; quia re-
ſpondetur,ꝙ quædam ſunt publici iuris, in quibus fi-
lius repręſentat perſonam duplicem, priuatam ſcilicet
& publicam, vt eſt officium tutelę, curæ, præſidatur
& ſimilia, & tunc in exercitio talium officiorũ non cu-
ratur patria poteſtas quia gerit officium non vt filius,
ſed ut publica perſona, & tanquam publica perſona nõ
eſt in poteſtate patris.& ita loquuntur contraria. Quę-
dam autem ſunt publici iuris, in quibus filius non re-
pręſentet perſonam duplicem ſed ſuam tantùm: vt eſt
factio teſtamenti,& patria poteſtas,tunc impedit actũ
vt hic. Sed tunc dubitatur,quare igitur cum voluntate
patris non permittitur teſtari? Reſpondetur commu-
niter, non permittit, ne teſtamentum dependeat ex pa
tria voluntate. Sed hæc non uidetur bona, quia ex quo
pater præſtat conſenſum de præſenti,non uidetur teſta-
mentum ſuſcipere dependentiam.argumen.in l.ille au-
tem de hęred.inſtituen. Sed poſſetis reſpondere, quód
licèt pendentiam non ſuſcipiat, tamen videtur capere
robur & ſubſtantiam à voluntate aliena, quod eſt de
iure prohibitum. l.illa inſtitutio.ff.de hæred.inſtit. Sed
12 finaliter dubitatur,† an filiusfamil.poſſit cõdere teſta-
mentum de bonis aduentitijs, in illis caſibus,in quibus
vſusfructus non acquiritur patri. de quibus per gloſſ.
in §.i.ſupra per quas perſonas nobis acquiritur. & ha-
betur in authenti.excipitur.cum ſequen.C.de bon.quæ
libe. Aliqui dixerunt quod ſic, freti per auth. vt liceat
matri & auię,Secundó mouentur per l.fi.§.filij. autem.
a contrario ſenſu.C.de bon.quę libe. Tertiò mouentur,
ꝙ filiusfa.permittatur teſtari de bonis caſtrenſibus vel
quaſi,quia ea bona eis acquiruntur pleno iure:ergo ea-
dem ratione permittitur de bonis aduentitiis. Commu
nis opinio ſeruat contrarium,per l.nemo.C.qui teſ.fac.
poſ.ego allego c.licet.§.i.de ſepul.lib. vi.vbi ſolùm p-
mittitur filiusfami.teſtari patre conſentiente quó ad eli-
gendum ſepulturam,& quó ad pias cauſas:ergo in cę-
teris debet prohiberi.l.cum pretor.ff.de iudi.& ita tene
13 te. Sed dubitatur: † pone quod filius condidit teſtamen
tum patre conſentiente, & appoſuit in teſtamẽto illam
clauſulam,Si non valet vel valebit iure teſtamenti,ua-
leat eo iure quo valere poteſt. non valet vt teſtamen
tum,hoc eſt clarum,nunquid valebit ſaltẽ vt donatio
cauſa mortis? Doct.dicunt quód non,niſi pater ſpecia-
liter permiſiſſet.l.filiusfamil. §.meminiſſe. de donatio.
cauſ.mor. In glo.impuberes.ibi,l.qua ætate. Not. ꝙ
14 † citius permittitur mulieri quam maſculo teſtari.Ra-
tio ſecundum Hoſtienſem & Bal.eſt,quia mulier citius
deficit,ideo citius pubeſcit:quia quæ cito deficiunt, ci-
to creſcunt, ſicut videmus exemplo naturæ in plantis
vt cito deficiunt, ſic cito creſcunt: Amplius dixit gloſ.
quód mulier citius pubeſcit, quia mala herba cito cre
ſcit.in l.ij. C.de his qui veniam æta.impet. Secundo col
f ligitis, ꝙ dies cępta habetur pro finita.[f] Sed pone
15 ꝙ † hodie compleas decimumquartum annum, &
poſt mediam noctem præteritam teſtamentum condi-
deris,an valeat huiuſmodi teſtamentum? Dicite ꝙ ſic,
quia nox tendens uerſus diem, dicitur pars illius diei.l

qua ætate. ff. eodem Et ideo tabellio qui conderet vel
conficeret inſtrumentum poſt mediam noctem,debe-
ret ponere diem ſubſequentem, non præcedentem, ut
not.Innocent. in c. conſuluit. extra de offic.delega. Et
facit,quód præterita media nocte carniſpriuij, non li-
ceat tibi comedere carnes: item quod præterita media
nocte Paſchę liceat comedere oua. In fin.glo.in uer-
16 bo, interdictis poſſe dubitari. Pone † quód aliquis
ſit notoriè prodigus, an intelligitur ipſo iure ſibi inter-
dicta adminiſtratio bonorum? Gloſſ. in l.ſi ex his. ff.
de teſtamentis.tenuit quód ſic,& illam ſequitur Pet.&
Iacob.de Aren.freti per l.i.ff.de cur.furio.& illã ſequi-
tur Bartol.& Bald.& eſt communis ſententia,freti per
l.Iulianus de cura.furio.Nec obſtat l.i. quia uenit ſup-
plenda per l.Iulianus.eod.titu.Non obſtat quód noto-
rium & ſententia æquiparentur: quia fateor illud ve-
rum quó ad aliquid declarandum, non autem quó ad
aliquid diſponendum.l. ſed ſi poſſeſſori.§. fi.ff.de iure-
iur. & ibi glo. de quo in d.l.i.per Bal. & Bar.in l.is cui
bonis.ff.de verb.obliga. In fin. glo.in uerbo,ratum
Hæc glo.communiter approbatur,non obſtante l.Seię
17 ęgreſſę quia † multũ refert an detur tutor alicui tanquã
pupillo,qui reuera pupillarem ætatẽ euaſerat, quo ca-
ſu datio tutoris eſt nulla. & ita loquitur l. Seiæ. an ve-
ro interdicatur bonis alicui prodigo, qui reuera non
erat prodigus, & eo caſu interdictum iudicis valet &
tenet. Ratio differentiæ, quia priore caſu erratum fuit
ſuper ætate, c. ius ætatis diſpoſitio non pertinet ad iu-
dicem, ſed prouenit ex ipſa natura:ſed diſpoſitio prodi
galitatis bene pertinet ad ipſum iudicem, cum non à
natura, ſed ab accidenti proueniat & ita eſt uiſa tenere
Gloſſ.in l. i.in fin.ff.de curato.furio.& ſequitur Bar. &
idem eſt ſequutus Bal.ſed alia ratione. Nam tale decre
tum erroneum ſuper ætate, ideo eſt nullum, quia mo-
mento eſſet duraturum: ſtatim enim atq; probatus eſ-
ſet error ætatis appareret iudicis decretum nullũ, quia
error ſtatim & momento probari poſſet. Sed error in
prodigalitate non ita facilè pobari poterit, unde inter-
dictum iudicis momento nõ durabit.Quare ratio Bar.
nõ procedit, quia licet diſpoſitio ſuper ętate prouentat
à natura,nec ſpectet ad iudicẽ declaratio,tamen decla-
ratio dubiorum contingentium ſuper ętate ad iudicem
pertinet.l.de ætate.ff.de mino.l.ij.ff.de ferijs, In fi.gl.
in uer.certis. Dicite vos clarius,ꝙ ſi quidem quis ſit ſur
dus & mutus à natura, nullo modo poteſt teſtamentũ
conficere.Si uero ſit ſurdus & mutus ab accidenti,tunc
ſi ſcit literas, & ſcribere, poterit propria manu confi-
cere teſtamentum. Si uero ſit ſurdus tantum à natura
vel ex accidenti,tunc poteſt conficere teſtamentũ ſi ſcit
literas, alias minimè, niſi eſſet ſurdus tantum ab acidẽ
ti. Si uero eſſet mutus tantum, tunc ſiue a natura ſiue
ab accidenti, non poteſt conficere teſtamentum ſi li-
teras ignorat.l. diſcretis. C. qui teſtamen. facere poſſ.
In fi.glo.in uerbo,poſtliminij.colligitis captũ ab ho
ſtibus & reuerſum, in uirtute poſtliminij fingi nunquã
fuiſſe captum,ſed ſemper in ciuitate ſtetiſſe,ideoque te
g ſtamentum ante capturam factum ualere & tenere[g].
Sed hic ſemper ego dubitaui, quia uideretur ꝙ hoc te
ſtamentum deberet ualere & tenere circunſcripta qua
cunq; fictione poſtliminij. Nam cum teſtator tẽpore te
ſtamenti cõfecti eſſet liber & teſtabilis,licet medio tẽ
pore ſeruus & inteſtabilis factus extitiſſet,teſtamẽtum
18 tamen ualere debet: quia † quando extrema ſunt ha-
bilia,media tempora nocere non debent.l.ſed ſi in con
ditione.§.ſolemus. & l.ſi alienum.§. in extraneis.ff.de
h hęredib.inſtitu.Poſſetis [h] reſpondere,id quod dici ſolet,
quód media tempora non nocent, habet locum, niſi
talis irritatio ſtatus penitus actum irritaret. argumen.
l.interdicit.de c ndi.& demon.Sed in propoſito noſtro
captura contingens medio tempore irritauit penitus
teſtamentum

teſtamentum.§.alio quoque modo teſtamentum infra
quibus modis t ſtamen. infir. unde fuit opus fictione
poſtliminij. ut fingatur teſtatorem nunquã captũ fuiſ-
ſe, & per conſequens teſtamentum non annullatum. Et
19 preterea dixerunt Canoniſtæ † ꝙ ſi aliquis impetraue-
rit præbendam uacaturam, & poſtea accipiat uxorẽ: ſi
vxor moriatur, prebendam tamen uacantem impetra
re nõ poterit, nec obtinere: quia talis mutatio ſtatus per
copulam matrimonialem, inducit tacitam renunciatio-
nem penitus annullatæ conceſſionis apoſtolicę: de quo
per Bald. in d.§.ſolemus. In glo. fin. ibi. §. non tantũ
colligitis ꝙ fictio legis Corneliæ fingit teſtatorem mor
tuum præambula hora captiuitatis, & ſic nunquam ca
ptum extitiſſe: ita quę in libertate defunctum, et teſta-
mentum tenuiſſe. Sed diceret aliquis, quare lex non fingit
teſtamentum factum penes hoſtes, factum fuiſſe in ci-
uitate quemadmodum fingit mortuum apud hoſtes
fuiſſet mortuum in ciuitate? Reſpondetur, quod ideo fin
git mortuum penes hoſtes, fuiſſe mortuum in ciuitate,
et teſtamentum in ea factum tenere, quia teſtamentum
ab initio tenuit. Sed quando fuit factum apud hoſtes
ideo non fingit, quia fuit teſtamentum nullum ab ini-
tio: & ad fictionem inducendam non ſolum requiritur
habilitas extremorum, ſed etiam habilitas ſubiecti. l. ne
ceſſario.§.ſi pendente. de peric. & com. rei. vend. l. huic
ſcripturæ. ad leg. Aquil. iuncta. l. bonorum. ff. rem ratã
20 hab. Ibi, obſes. Not. † obſides non poſſe teſtari quod
verum limitate in obſidibus datis pro prælio Romano
ſecus ſi bellum eſſet inter ciuitatem, & ciuitatem, quia
obſides hincinde a ciuitatibus dati poſſunt teſtari, quia
ſerui non efficiuntur. l. ſi quis ingenuam. §. pen. & fi. ff.
de capti. & ita dicit Bald. fuiſſe iudicatum pro Comite
Bulganitio in bello Piſarum. Ibi. §. ſi qua mulier. Nõ
obſtat hic. §. quia non loquitur de teſtamenti factione,
ſed de quadam aſsignatione bonorum, de qua in auth.
ſi qua mulier. C. de ſacroſ. eccle. In fin. glo. Concludi
21 te igitur, ꝙ † quidam ſunt qui prohibentur teſtari ra-
tione defectus intelligentiæ, ut impubes, furioſus prodi
gus, & mente captus. Quidam ſunt qui prohibẽtur ra-
tione defectus qualitatis, ut ſurdus, mutus, cæcus. Qui-
dã ſunt qui prohibẽtur teſtari ratione ꝓdigalitatis, ut is
cui eſt interdictum bonis a iudice uel a lege, uel qui eſt
damnatus ad mortẽ ciuilẽ uel naturalẽ. Quidã ſunt qui
prohibẽtur ratione dubitationis ſtatus proprij, ut ſunt
illi qui e ſuo proprio ſtatu dubitant. l. de ſtatu. ff. de te-
22 ſtam. Sed circa prædicta dubitatur, an † uſurarius publi
cus poſſet condere teſtamentum. Dicite ꝙ non, niſi in
primis præſtita cautione publico tabellioni de reſtituen
dis uſuris. c. quanquã, de uſur. lib. vi. Sed tunc inducitur
aliud dubium. Pone ꝙ uſurarius publicus primò confi
cit teſtamentum, poſtea de uſuris reſtituendis cautionẽ
præſtiterit, an tale teſtamentum ualidabitur? Gl. in d. c.
quanquam, uariauit, & dubitauit multum. Vos dicite
ut ibi, & per Bart. in l. filio præterito. ff. de iniuſt. rupt.
23 Sed † quid de excõmunicato, an poſsit conficere teſta-
mentum? Glo. in c. decernimus. de ſenten. excommu. te
nigit ꝙ non: pro qua allegatur: nã teſtamentũ eſt actus
legitimus. l. iii. ff. de teſtamen. actus uero legitimi ſunt
excommunicato interdicti. cap. cum inter priorem. &
ibi not. extra de exceptioni. ergo non potuit conficere
teſtamentum. Præterea excommunicatus deportato
æquiparatur, & ei cui aquę & igni interdictum eſt, ſu-
pra de cap. dimin. poſt principium, ſed non poteſt teſta
ri. l. eius. §. i. ff. eod. ergo nec excõmunicatus. Præterea
excommunicatus excommunicatione maiori repelli-
tur a perceptione ſacramentorum & colloquijs homi-
num, ergo non poterit teſtes aduocare. c. a nobis. de ex
ceptio. & ita fuit iudicatum ſecundum Bar. licet Bald.
Ioan. And. & Iac. de Belui. tenuerint cõtrarium, de quo
in l. ſi quæramus. ff. de teſtamen.

ADDITIONES.

a Et iſta eſt diuiſio ab iſto principio uſque ad §. præterea. Sed iſte titulus tractans de perſonis, quæ teſtari non poſſunt, diuiditur in ſeptem partes principales ſecundum Ioã. de Placta, & Angel. hic prout ſeptem gradus perſonarum enomerat, quæ teſtari non poſſunt. Et primo ponit de filiofamil. ſecundo de impubere, tertio de furioſo, quarto de prodigo, quinto de ſurdo & muto, ſexto de cæco, ſeptimo & ultimo de capta ab hoſtibus. Secunda ibi, prҽterea. Tertia ibi item furioſi. Quarta ibi, item prodigus. Quinta ibi, item ſurdus & mutus. Sexta ibi, cecus autem. Septima & vltima ibi eius qui.

b Adde, quòd etiam nec codicillari: quia qui nõ poteſt teſtari, non poteſt etiam codicillari. l. diuus. §. codicillos. ff. de iure codicillo. Quid autẽ ſi filius condito teſtamento emãcipetur à patre, an teſtamentum reconualeſcat? Dic quòd non, ut hic in uer. preter hos. Secus tamẽ in codicillis. l. i. §. ſed ſi filius. de legat. iii. & ibi Barto. Secus in donatione cauſa mortis, quam poteſt facere, ut hic in glo. permiſit.

c Adde & declara, quòd ſi filius moriatur inteſtatus in caſtrenſi peculio, tunc ſi habet filios, illi ſuccedunt, ſi non habet, olim ſuccedebant fratres, & deinde parentes, vt d. l. fin. C. communia de ſucceſsionibus. hodie uero ęqualiter ſuccedunt parentes cum fratribus. authen. defuncto. C. ad Tertullia. Et adde, quòd etiã nõ poſsit codicillari, per regulam, Qui non poteſt teſtari, nec codicillari. l. ii. ff. de leg. i. Et ſecundum Angel. de Are. hic ſub dubio, forte non poſſet donatione cauſa mortis facere, cum negari non poſsit quòd in multis ęquiparetur vltimæ voluntati, ut dictum eſt ſupra eo. in prin. Tu dic idẽ, ſine forte, per tex. expreſſum & ſingu. in l. i. ff. de tut. & rat. diſt. quem reputat ſingularem Imo. in l. ii. ff. de leg. i.

d An pater poſsit inquietari pro condemnatione ſeu delicto filij, vel ne. Adde quòd nec filius in bonis ſuis poteſt inquietari propter condemnationem factam patri, ut probatur in l. iii. §. ſed utrum. ff. de mino. uide de iſtis per Bart. in l. ſi finita. §. fi. de uectigalibus. ff. de damn. infect. An autẽ propter delictum patris publicetur peculium aduentitium filii vel profectitium? Dico quòd nõ l. iii. §. ſed verũ. ff. de minor. nec econtra, per Bar. in d. l. ſi finita.

e Adde quòd hæc procedunt in ultimis voluntatibus: ſed in contractibus in quibus non requiritur uocis expreſsio, bene poſſunt contrahere, puta, emere, uendere, uel locare. l. in quibuſcunque. ff. de actio. & oblig. & matrimonium contrahere, & ſe pro dote obligare. l. mutus. ff. de iure dot. c. cum apud. extra de ſponſ. Item procurator conſtitui poteſt ad negotia tantum, & ipſe alium procuratorem conſtituere, l. mutus. ff. de proc. Secus ubi requiritur uocis expreſsio, puta in ſtipulatione. l. i. de uerb. obli. Similiter in tutela. l. i. in fi. ff. de tute. l. ubi non uoce. ff. de reg. iur. Sed hic quæritur, In his caſibus in quibus mutus & ſurdus poſſunt ſe obligare, qualiter apparebit vel conſtabit de eorum conſenſu? Reſpondeo per actus exteriores & ſigna: quia teſtes dicunt & Notarius ſcribit, qualiter annuebat capite vel humeris, vt ponit glo. in l. item quia. ff. de pactis. & dicit Bart. in diſcretis, ꝙ Notarius debet ſcribere in chartis, ꝙ talis amicus quia propter defectum nature non poteſt loqui, annuit capite, vt demonſtraret conſenſum. Et prędicta intellige in muto & ſurdo habentibus ſanum intellectum: alias ſi non habet, nihil poteſt facere ſine authoritate tutoris, uel curatoris, ut ſupra de curatoribus. §. ſed & mente captis. l. ſeruo inuito ff. ad Trebellia. & neceſſe eſt quòd capituletur, quòd tunc temporis erat ſurdus & mutus de quo uide Bar. in l. mutus. ff. de bon. poſſ. que furioſis & mutis.

f De hoc uide gloſſ. in l. iii. ff. de minoribus. & concluſiue dic, aut loquitur in caſu fauorabili, aut odioſo, aut mixto. Si fauorabili, ut in manumiſsione & uſucapione, & tunc habetur pro completa. Si odioſa ut in prҽſcriptione xxx. annorum non habetur pro completa, ſed computatur tempus de momento ad momentum. Si vero in cauſa mixta, ut in beneficio reſtitutionis minorum fiendo, tunc attendimus fauorem. & ſi eſt fauor quòd priuilegium duret tunc computatur tempus de momento ad momentum dicta l. iii. & hanc diſtinctionem poſuit gloſſ. in cap. cum in cunctis. extra de electio.

b Vnum eſt etiam quod reddit me dubium in hac mareria, & in hoc tex. Nam uidetur mihi quòd in teſtamento facto ante captiuitatem, ab eo qui captus eſt ab hoſtibus & reuerſus, nō ſit opus fictione poſtliminii:quia vbi poteſt habere locū prouiſio hominis, debet ceſſare prouiſio legis, & multò magis fictio.l.fi.C de pac. cōuen. Sed quando quis eſt reuerſus ab hoſtibus, poteſt habere locum prouiſio hominis, quia poteſt ſibi prouidere de teſtamēto: item pōt cōualidare teſtamentum prius factum, ex declaratione nouę uoluntatis, cum ceſſet impedimentum, iuxta l.qui liberis.§.teſtamento. ff.de bon.poſſ.ſecūdū tabu.ergo debet ceſſare prouiſio legis. Et multò magis potes dicere; illud quod dicitur quòd prouiſio hominis facit ceſſare prouiſionem legis, eſt uerum, niſi prouiſio legis ſit plenior, ut dicit Bart.in l.i.§.unde quæritur ff.de publica,. Sed in caſu noſtro prouiſio legis eſt plenior, quia ſiue nouo teſtamento, aut ſine noua declaratione facta in codicillis vel in aliis literis, ut requirit d.§.teſtamento.lex ſuſtinet primum teſtamentum in fictione poſtliminii.

h Adde, inquantum ſupra dicitur, poſſetis reſpūdere. Tu dic melius, ſequēdo theohricā notabilem glo.in l.i.§. exigit prætor.ff.de ſecun.tabu.quòd aut impedimentum ſuperuenit ſine facto, aut ſine ſuo delicto, & teſtamentum antea factū non uitiatur.ita loquitur tex. hic in uerſi. furioſi.& in uer.item prodigus.& in uerſi.ſed ſi quis.& tex.in d §.exigit.in fi. Aut ſuperuenit facto ſuo;& tunc aut facto damnabili & culpabili, & uitiatur.l.eius qui.§.i.ff.de teſta.l.ſi quis filios.§.irritū. ff. de iniuſt.rupt. Aut facto excuſabili, ut captione, & rumpitur, ſed ſuſtinetur per fictiones, ut hic:& rumpitur ne regulariter infringatur, ſuſtinetur autem propter æquitatē. & uide de prędictis Imol.plene in l.is cui.in prin.de teſta.

TITVLVS XIII.

a De exhæredatione liberorum.a

ADDITIONES.

a Quæritur, quot ſint neceſſaria in exhęreredatione. Dic quòd quinque, ut no.gl.in l.iii.in §.ante hęredis.ff.de lib.,.& poſt. Primò, quòd nominatim fiat, ut ſuprà. Secūdò, quod fiat purè, nō ſub cōditione: niſi quādo inſtituitur filius ſub cōditione cauſatiua uel mixta, in cuius defectum exhæredatur. d.l.iii.§.purè. Tertio, quòd fiat, a gradu inſtitutionis vel ſubſtitutionis, & nō a perſona. Quartò quòd fiat a tota hęreditate, nō à quota uel a certa, vt.ff.eo.l.cū quidam. Quintò, ꝙ iuſta cauſa inſerat. C.de lib.pręte.aut. nō licet. unde uerſus.

Nominatim & pure toto gradu atleq; cauſa.

Sed tunc quęritur, quot ſint legitimæ cauſę exhæredādi filium. Dic quatuordecim, quæ ponuntur in auth. ut cū de appel cogn.§.cauſas.&c. quintauallis.extra de iureiu. & ſeptē quibus filius patrem.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà viſum eſt de ſolennitate extrinſeca teſtamenti, quæ conſiſtit in numero teſtium, inſcriptione hęredis, ſubſcriptione teſtium & ſigillorum appoſitione: verùm* a *quia eſt alia ſolennitas, quæ appellatur intrinſeca, quæ conſiſtit in inſtitutione vel exhęredatione liberorum, ideo de ea tractaturus intitulauit, de exhæredatione libero rum. Vel aliter ſecundum glo. noſtram. Suprà viſum eſt de ſolennitate teſtamenti circa probationes, ſequebatur uidere de ea, quę eſt circa pietatem: ideo intitu-* a *lauit, de exhæredatione* [a]*, &c.*

ADDITIONES.

a Quomodo debeat intelligi iſtud de ſolennitate intrinſeca, uide hic Bellon.qui tandem reprobat Porcium & premitte plura ad euidentiam, ut per eundem Bellon. qui terminaliter declarat ſingula verba rubricæ.

a Cogita circa hanc rub.quare non ſit ita dictum, de inſti.liber. vel ſaltem alternatiue, ſcilicet de inſtitutione vel exhæredatione liberorum, cum alterum alternatiue requiritur ut infrà dicitur in nigro de inſtitutione. Potes dicere, quòd ideo dixit de exhæredatione, & non de inſtitutione, quia plura intendebat dicere circa exhæredationem, quam circa inſtitutionem: quod patet, quia circa exhæredationem ponit quando debet fieri nominatim, & quando inter cęteros. Item declarat, quando dicatur fieri nominatim & quando inter ceteros: de quibus circa inſtitutionem non eſt habenda mentio. Potes etiam circa hanc rubr.formare dubitationem tituli in rubrica. C.de libe.pręte.quare hic ſit poſita rubr.per nomen, ibi per participium.

1 ☞ *Duplex eſt ſolennitas teſtamentaria.*
2 *In teſtamento hoc eſt potiſſimum, quòd filius aut inſtituatur, aut nominatim exhæredetur.*
3 *Filio in poteſtate præterito teſtamentum eſt ipſo iure nullum.*
4 *Filio præterito mortuo patre moriente, teſtamentum non ualidatur.*
5 *Filia præterita antiquo iure non rumpebatur teſtamentum.*
6 *Quando ratio eſt ſcripta in l. corrigente, licitum eſt legem correctoriam extendere ad alium caſum ſimilem*
7 *Attendenda eſt potius forma ſtatuti quam ratio.*
8 *An ſi prætereatur filius poſthumus, teſtamentum ſit nullum, perinde ac ſi eſſet iam natus.*
9 *An filius in poteſtate præteritus debeat dicere teſtamentum nullum.*
10 *Validitas teſtamenti debet ab ipſo teſtatore dependere, non à filio.*
11 *Mortuo filii iam nati qui erat præteritus, non confirmatur teſtamentum, ſecus in morte poſthumi præteriti.*

NOn tamen. Hoc dicit: Teſtamentum in quo filius in poteſtate eſt præteritus, nullū eſt ipſo iure, nec recōualeſcit ſi filius viuo patre moriatur. Nota primo, non ſufficere patre eidēque teſtatori adhibere numerū teſtium, inſcriptione & ſigilla, ſed opus eſt ut filium in poteſtate inſtituat, 1 aut nominatim exhæredet. Ex quo colligitis, ꝙ † duplex eſt ſolennitas teſtamentaria: una intrinſeca, quę cōſiſtit in inſtitutione uel exhæredatione filij, nec uerſatur circa pietatem. Alia extrinſeca, quæ conſiſtit in numero teſtiū, in ſcriptis hęredibus, in ſubſcriptione teſtium & ſigillorum appoſitione: & hoc verſatur circa proba 2 tionem. Not. † patrem teſtantem, filium inſtituere debere aut nominatim exhæredare, & hoc eſt potiſſimum quod inter cætera ad ordinanda teſtamēta requiritur.l.filiusfamilias.l.Gallus.§. in omnibus.l.inter cætera.ff.de liberis & poſthumis. Item nota, filio in po a teſtate præterito, teſtamentum eſſe ipſo iure nullum a, vt hic. Et probatur ratione ſecundum Barto. quia filio præterito, & extraneo inſtituto, teſtamentum complectitur impoſſibilitatem, ergo nullum, regula iuris, Impoſſibilium. Probo minorem: nam filiusfamilias viuo patre dicitur dominus bonorum paternorum, quod dominium patre mortuo continuatur in filium, & quidem inſolidum.l.in ſuis.ff. de liberis & poſth.et §.ſui.infra de hæred. qual.et diffe.mortuo igitur patre filius eſt factus pleno iure dominus et hæres bonorum paternorum inſolidum: primo filius factus dominus à lege, ſecundus hæres inſtitutus factus à teſtatore, quod eſt impoſſibile, quia duo inſolidum eiuſdem rei domini eſſe non poſſunt.l. ſi ut certo.§.ſi duobus uehiculum.ff.cōmod.l.iij.§.ex contrario.ff.de acquirend.poſſeſſio. Pręfertur ergo filius à lege vocatus, et teſtamentum annullatur.et pro ac ratione introduxit ipſe l.in ſuis. de libe- b ris et poſthumis. Sed hæc ratio communiter [b] reprobatur: primo, quia ſecundū hoc filius à cohærede eſſet exhęredandus, contra l.Gallus.§.in omnibus.ff de liberis et poſthu. Secundo, quia ſecundum hoc, teſtamentum in quo filius eſt præteritus, et uiuo patre eſt mortuus, nullum eſt, et tamen in eum fuit continuatum dominium: continuatio ergo dominij nō eſt cauſam annullādi teſtamentū. Pręterea filius inſtitutus ſub cōditione poteſtatiua nō annullat teſtamentū, et tamē ea pręcedēte fuit cōtinuatū dominium.l.iam dubitan.de hæred.in c ſtituendis. Præterea, ſi ratio Barto. eſſet bona [c], teſtamentum

mentum eſſet nullum non propter perſonam, ſed pro-
pter bona. Tertiò deberet conſiderari tempus mortis,
non tempus teſtamenti. l. qui ſoluendo. de hæredibus
inſtituendis. quod eſt contra hanc literam. Poſſet & ali-
ter impugnari, ſed hæc ſufficiunt: quia communis ra-
tio redditur, ideo teſtamentum eſſe nullum ratione de-
fectus formæ. Nam cum lex requirat pro forma filium
in poteſtate inſtitui debere, aut nominatim exhęredari,
ſi prætereatur omiſsio formę vitiat teſtamentum. Sed
ratio cur lex hoc requiſiuit pro forma, bene potuit eſſe
illa, quam Barto. tradidit: hoc probatur in l. inter cæte-
4 ra. de liberis & poſthumis. Item not. † filium præ-
teritum mortuo patre morientem, non validare teſta-
mentum. Et fuit ratio dubitandi. Nam cum fauore
filij lex mandauerit illum inſtitui aut exhæredari, ceſ-
ſante fauore per mortem, videbatur teſtamentum de-
bere conualeſcere. Sed ratio decidendi fuit, quia ex quo
teſtamentum ab initio fuit nullum propter defectum
formę, ceſſante impedimento nunquam conualeſcit, ut
5 hic, & regula iuris. Quod ab initio. Item nota, † fi-
liam præteritam, vel neptem ex filio præteritam, iure
veteri non annullare teſtamentum. Quid autem ſit iu-
re iſto, videbitis in §. ſed hæc quidem. infrà eodem.
Item not. quòd licet filius debeat inſtitui vel nomi-
d natim exhæredari, filia tamen[d] vel nepos ex filio pote-
runt inter cæteros exhæredari. Quid autem ſit iure no-
uo, dicam in §. ſed hoc quidem. Item not. filium ap-
pellari nominatim exhæredatum, ſiue exhęredetur ex-
preſſo nomine proprio, ſiue appellatiuo, filius exhæres
eſto, dummodo viuens ſit filius. concord. l. i. & ij. de li-
beris & poſthumis. Ex quo infert Bal. quod licet inde-
finita æquipolleat vniuerſali. l. ſi pluribus. de legatis ij.
aliquando tamen ęquipollet ſingularitati quando ſub-
iecta materia vnum tantum indiuiduum complecti-
tur, ut hic, Ecce filius meus exhæres eſto. Ex quo infere
bat. Dominus Chriſtophorus. Dicitur enim vulgo,
6 † ꝙ quando ratio eſt ſcripta in l. corrigente, licitum eſt
extendere verba legis ad caſum in quo uigeat eadem
ratio ſcripta, l. miles agrum. de re mili. l. his ſolis. de re-
uoc. don. Hoc etiam locum habebit ubi nulla ratio eſt
ſcripta in lege, dummodo lex potuerit ſolum unica ra-
tione moueri, quia habetur pro ſcripta & nominatim
expreſſa. ſicut dicitur hic in exhæredatione, quæ & ipſa
eſt odioſa. l. cum quidam. de liber. & poſthu. Finali-
ter not. ſufficere rem uel perſonam unica demonſtratio
ne notari. Cui non obſtat l. cum hi. §. ſi prætor. ff. de trā-
ſact. quia ibi multa requirebantur non ad rem demon-
ſtrandam, ſed ad rem ſolennizandam: rei enim ſatis de-
monſtratæ, fruſtrà obijcitur demonſtratio. l. i. in fi. ff. de
dote præleg. Ex quo infert Baldus. Pone, ſtatuto caue-
tur, quod in inſtrumento apponatur nomen patris &
aui contrahentium, alias inſtrumentum ſit nullum: po-
ne, Notarius confecit inſtrumētum alicuius qui voca-
tur Gallopreſſus, cuius perſona erat vulgò notiſsima,
nec appoſuit nomen aui, nec patris, an inſtrumentum
valeat? Videtur quod ſic: quia ex quo perſona erat ſa-
tis demonſtrata, fruſtratoriè erit amplius demōſtran-
da per expreſsionem patris vel aui. Iſte tamen determi
nat contrarium: quia appoſitio nominis patris, requiſi-
ta eſt pro ſolennitate, cuius omiſsio actum uitiat: vt li-
cet ſtatutum requiſiuerit hanc formam ſiue ſolennita-
7 tem ratione, vt perſona demonſtretur, † ſed attendenda
tamen eſt potius forma ſtatuti quam ratio. l. ij. C. de for
mulis. l. omnium. C. de teſtamen. Nunc etiam contra
text. oppo. Dicitur hic in princip. quod teſtamentum in
quo filius eſt præteritus, eſt ipſo iure nullum. Sed con-
tra opponitur, & imo uidetur quod ualeat: vnde oppo
nitur de §. poſthumi. infra eo. de leg. ij. C. de libe. & po
8 ſthumis. l. poſthumus. ff. eod. Solu. † Aut eſt præteritus
filius iam natus, & tunc teſtamentum eſt nullum. &
ita loquitur hic. Aut eſt præteritus filius poſthumus in
ventre matris conſtitutus, & tunc teſtamentum ab ini-
tio tenet, ſed natiuitate poſthumi præteriti rumpitur. &
ita loquitur contraria ratio, quia pater magis peccat, &
actum facit contra pietatem, prætereundo filium iam
natum, quam prætereundo filium naſciturum, qui eſt
animal nondum formatum, ſed, portio viſcerum ma-
tris appellatur. l. i. §. ex rupto. ff. de vent. inſpicien. Et ſi
dixeritis, nonne poſthumus debet haberi pro nato, ex
quo de eius tractatur commodo? l. qui in vtero, de ſta-
tu hominum, ergo teſtamentum nullum. Reſpondetur,
quod poſthumus non habet cauſam querelæ: nam ſi
quidem ipſe naſcatur viuus, ſatis eſt ei permiſſum ꝙ na
tiuitate ſua teſtamentum ſtatim annullatur. Si autem
naſcatur abortiuus, non habet cauſam querelæ, quia
nihil eſt. Sed iterum opponitur de §. emancipatos in-
fra eodem. Solutio, ibi loquitur in filio emancipato
præterito, quo caſu teſtamentum tenet: at hic loqui-
tur in filio in poteſtate pręterito, quo caſu eſt teſtamen-
tum nullum, quia in iſtum continuatur dominium, in
emancipatum autem minime. & videbitis in d. §. emā-
cipatos. Sed iterum oppo. & imo videtur idem, ſi filius
nullum dixerit. l. filio præterito. ff. de iniuſto rupt. Hu-
ius timore contrarij glo. ibi limitauit hanc materiam,
9 vt id quod dici ſolet, † filio præterito teſtamentum eſ-
ſe nullum, intelligatur, ſi filius nullum dicere uoluerit.
Mouetur primo per dictam l. filio. Secundo mouetur
per l. ſancimus. §. repletionem. C. de inoffici. teſtamen.
Tertio mouetur per l. ij. C. de iure emphyt. Item moue
tur ratione: nam quod teſtamentum ſit nullum, proue-
nit fauore filij. ergo ipſo filio non repugnāte, teſtamen-
tum valebit & tenebit. l. quod fauore. C. de legib. Sed il
læ glo. communiter reprobantur, quia teſtamentum eſt
ab initio nullum, ut hic, ibi inutiliter teſtabatur. Item cū
peccatum ſit in forma, redditur actus funditus nullus,
10 Item, † quia validitas teſtamenti debet dependere ab
ipſo teſtatore, non autem a filio præterito. l. illa inſtitu-
tio. ff. de hęredib. inſtitu. Et per hoc tolluntur allegata in
contrarium, quia hic peccatum fuit in forma, & magis
attendenda eſt forma quam ratio, ut dixi. Subſequen-
ter contra text oppo. Dicitur in text. quod ſi filius pręte-
ritus viuo patre moriatur, teſtamentum non conuale
ſcit. Sed contra oppo. de l. poſthumus. ſupra alleg. So-
lu. illa lex loquitur quando fuit præteritus poſthumus,
qui poſtea uiuo patre moritur: hic loquitur quando
præteritus filius iam natus fuit. Ratio, quia poſthu-
mo pręterito ab initio teſtamentum tenuit, vnde faci-
lius in eſſentia ſua conſeruatur, quam teſtamentum ab
initio validetur. l. cum quis. §. ſi quis pro reo, ff. de ſolu.
& ibi not. Sed contra hoc oppo. & imo videtur quod
mortuo poſthumo teſtamentum non conſeruetur: vn-
de oppo. de l. ij. C. de liber. & poſthu. Sed illa lex loqui
tur quando poſthumus moritur poſt mortem patris: ſe
cus ſi viuo patre, quia hoc vltimo caſu ſupereſt cauſa
11 efficiens, hoc eſt, teſtator. Sed finaliter oppo. quod † fi-
lio præterito iam nato & mortuo, viuo patre teſtamen
tum conualeſcat, vnde oppon. de dicta l. poſthumus,
verſicu. item & circa. Sol. ibi erant inſtituti alij filij, vel
alij uenientes ab inteſtato, quorum fauore teſtamentū
ſuſtineretur. In fin. gloſ. in verb. nemo. Vos iungite
vtranque ſolu. & ita diſtinguite: Aut filius moritur vi
uo patre, & tunc teſtamentum remanet nullum. & ita
loquitur hic. Aut uiuit poſt mortem patris, & tunc ſi
quidem dicat teſtamentum nullum, res eſt clara: quia
nullum. Si uero teſtamentum approbauerit, tunc ęqui-
tate prætoria conualeſcit. d. l. filio. ſed inſpecta ueritate
iuris ciuilis nullo modo conualeſcit, propter quod ab
e initio nullum fuit. & ita loquitur hic. [e] Gloſſ. in uer-
f bo, extet. [f]

ADDITIONES.

a Item limita quod ſuprà dixi, quòd teſtamentum in quo filius in poteſtate eſt præteritus, eſt nullum: hoc verum, ſi ipſe filius petat id declarari nullum, alias ſi taccat per annum teſtamentum reconualeſcit de iure prætorio, ut hæredi ſcripto detur bonorũ poſſeſsio ſecũdum tabulas. per tex. & gloſ. in l. filio præterito. ff. de iniuſt. teſta. & ibi Bart. in repe. d l.

b Adde inquantum dicitur ſuprà, hæc ratio communiter reprobatur: quia aliàs teſtamentum non valaret nec teneret, niſi ab illa parte in qua eſſet cohęres extraneus inſtitutus, filius eſſet exhæredatus, & ſic quo ad illam partem eſſet remota continuatio dominij, contra l. ſi poſthumus. §. quod vulgò. ff. de liberis & poſthumis. Sed dic, quòd datio cohæredis extranei, tollit eſſentiam ſui hæredis. l. apud Iulia. §. idem Iulia. ff. ad Trbel. Sed vnum obſtat: quia ſi eſſet ſublata ſuitas, ergo ſi eſſet nepos rumperet teſtamentum. Vnde melius dic, quòd pater inſtituendo filium in parte, uidetur eum tacitè in reliquo exhæredaſſe, & ſic in cætero remouiſſe continuationem dominij. Vel melius dic quòd per donationem cohæredis extranei ſublata eſt ſuitas quò ad ea quæ dependent ex teſtamento: ſed quòd nepos ſuccedat in locum filij in ſuitate, iſtud non dependet ex teſtamento, ut declarat Bart. in l. ſi filius qui patri. ff. de vulga. & pupil.

c Adde, inquantum dicitur ſuprà ſi ratio Bartol. eſſet bona, etc. Sed aduerte, quia ratio Barto. procedit ſi quæras de ratione, quare filius debeat nominatim exhæredari. Sed cum lex dicat alternatiuè, quòd debeat inſtitui uel exhæredarj, illa ratio nihil facit quare debeat inſtitui: imò illa ratio Barto. facit in contrarium, quòd non debeat inſtitui, cum ſine inſtitutione dominium continuetur in filium. Ideo aduerte, quia Bar. in d. l. in ſuis. non quærit quæ ſit ratio quòd filius debeat inſtitui uel nominatim exhęredari: ſed cũ myſterio quærit, quę ſit ratio quare filius ſuus poſthumus rumpit ipſo iure teſtamentum. Et ideo ſi tu quæris, quę eſt ratio quòd filius debet inſtitui uel nominatim exhæredari? dico quòd ratio eſt, quia aliàs filius dicitur poſthumus. §. eod. infrà de hære. quæ ab inteſt. & poſthumus rumpit ipſo iure teſtamentum, vt hic. Si poſtea quæris, quæ ſit ratio quòd poſthumus ipſo iure rumpit teſtamentum, dic vt hic ex mente Bar. & ideo aduerte quòd per prædicta patet, quòd Chriſtophorus, Bal. Aug. & Cy. in d. l. in ſuis. malè quærunt quæ ſit racio quòd lex requirat pro forma quòd filius debet inſtitui vel exhæredari: & dicunt quòd eſt illa ratio. Barto. quia non bene dicitur, per prædicta. Quæ eſt ratio quòd pater non inſtituendo uel exhæredando filium, reddat teſtamentum nullnm? Vide de hac ratione infrà in §. emancipatos. & ibi Chriſtopho. indiſtinctè ſequitur hanc rationem Bar. quã ipſe hic omnino impugnat.

d Sed uidetur mirabile quod hic dicitur per text. in §. poſthumorum. infrà eodem, quia ſi filia iſto iure nõ erat inſtituenda vel exhæredanda, ut hic dicitur, quomodo ex filia neptis, quæ eſt in remotiori gradu, eſt inſtituenda vel exhæredanda, & tamen hic dicitur quod ſic. Sed non obſtat ſi dicas, quòd ideo ſit, quia ex filia neptis ſubintrat in locum patris, & ſic in locum maſculi. vnde non ex perſona ſua, ſed ex perſona patris maſculi eſt inſtituenda. Sicut & in ſimili dicimus in nepotibns ex maſculis, qui olim non erant inſtituendi uel exhæredandi ex perſona ſua, nt hic, & tamen quia poſſet euenire quòd ſuccedent in locum patris ſui, certè ex perſona non ſua, ſed eorum patris ſunt inſtituendi, vel nominatim exhæredandi. d. §. poſthumorum. Et quando pater moritur, inſpicitur in filiabus & in nepotibus perſona eorum patris, in locum cuius ſuccedunt, non autem ſua peopria, ut uidetur mihi caſus in §. cum filius. infrà de hæred. qnæ ab inteſt. Vel aliter potes dicere, quòd ille §. poſthnmotum. loquatur diuerſo iure quam loqnitur iſte. §. quod pater: quia ſecundum iſtum. §. nepotes & alij ſuccedentes non ſunt inſtituendi uel exhęredandi tamen ſerundum illum. §. eſt ſecus. Ideo dicam in filiabus & nepotibus. Tene tamen primam ſolutionem, quæ ueriſsima eſt, & à nemine poſita: iſta tñ melius cadunt in d. §. poſthnmorũ. Sed ad primam ſolutionem multum obſtat. quia ſi filia neptis uel nepotes non uenirent conſiderata eorũ perſona, ſed tantum patris, in cuins locum ſuccedunt, ſatis eſſet inſtituere filium vel exheredare, cum tantum ſna perſona attenditur, in cuius locum ſuccedunt, & tamen contrarium dicitur in d. §. poſthumorum. Cogita, niſi dicas quòd licèt conſideretur tantum perſona patris, conſideratur tamen qnia eſt noua perſona, quæ in eius locum ſuccedit: & ſic licèt fęmina ſuccedat in locum maſculi, tamen eſt diuerſa perſona ab eo maſculo, qui fuit inſtitutus uel exhæredatus: & ſic iſta noua perſona tanquam præterita rumperet, niſi inſtituatur uel exhæredetur. Item cogita, quia fortè ſecunda ſol. eſt tutior.

* Declara omnes glo. uſque ad glo. in verbo, nemo. quas iſte omittit, nt per Bello.

e Ad glo. in uerbo, non conſtiterit. quam iſte non legit, uide Bello. qui ponit rationem diuerſitatis inter poſthumum & iam natum. & uide eundem etiam ad gloſſ. in uerbo, extetlarè, & alias gloſſ. ſeq.

f Aduerte hic ad glo. in verbo, non exiſteret, dum videtur facere differentiam, an teſtator dicat, omnes liberos exhæredo, an dicat, cæteros uel reliquos: nt primo caſu uideatur exhæredare nominatim, ſecũdo non, quia hoc eſt falſum, per l. cæterorum. ff. de uerbo. ſigni. unde teneas glo. in l. Titius. §. i. ff. de libe. & poſthu. quam ibi ſequitur Dyn. ut ſit differentia an dicat filios, an uero liberos: quia appellatione liberorum nedum continentur liberi primi gradus, ſed etiam ulterioris, non ſic appellatione filij, ut §. fin. ſuprà qui teſta. tut. dar. poſſ. & ita ponit hic Ioan. Fab. licèt latius, quem omnino uideas. Et licet iſta ſit communis opinio, ut ſit ſienda differentia inter filios & liberos, ut ſi teſtator utatur termino filios, dicatur exhæredatio nominatim facta, hoc ſemper uiſum eſt mihi quòd ſit contra tex. in l. ii. ff. de liber. & poſthu. Cogita. Sed ibi reſpondet Bar. quòd propter odium indefinita non æquipollet uniuerſali. Item contra hanc communẽ opinio. videtur multum urgere tex. in l. iii. §. nominatim. ff. de iniuſt. rup. & irri. teſta. iuncto: §. fin. ſuprà qui teſta. tut. dapoſſunt Sed potes reſpondere ex mente Barto. nt ſtatim dixi. Item contra hanc communem theoricam multum me turbat tex. in § poſthumi. in verſic. maſculos. infrà eod. titu. vbi eſt exhæredatio facta per dictionem, filios, & tamen cõprehendit nepotes poſthumos. Item eſt ibi mirabilis text. ꝙ licèt fiat immixtio graduum: tamen non uitiatur inſtitutio. Cogita ſuper illo textu. Item aduerte ad iſtam gloſſ. dum vult, quòd ſi teſtator dixit, reliquos liberos, uel liberos ſimpliciter, ut ideo uitietur inſtitutio, quia ſit immixtio graduũ. Iſta ratio confundit dicta in principio per gloſſ. quia multo magis debet uitiari quando dixit omnes liberos, cum tunc maior fiat immixtio graduũ. & iſtud eſt expeditum. Vltimò uide Docto. in l. Titius. in §. i. ff. de lib. & poſthum. qui reprobant unam gloſſ. hic poſitam in verbo, cæteros. Et aduerte, quia gloſſ. vult, quòd ſi teſtator dicat, unam de filiabus meis exhæredo, quòd ualeat in fœminis, licet non in maſculis. Iſtud videtur impoſsibile ratione incertitudinis, cum neſciamus quam teſtator noluit exhæredare. Sed poſſe ſic dici, quòd aut quærimus, nunquid talis exhęredatio dicatur facta inter cæteros, & ualeat in fœminis, licèt facta inter cęteros, & dicendum eſt quòd ſic, iſta eſt mens huius glo. Aut quærimus, nunquid uitietur ratione incertitudinis, & dicendum eſt quòd ſic, non eo quia facta ſit inter cęteros, ſed quia non poſsit cõſtare de qua ſenſerit teſtator. arg. in l. duo ſunt Titij. ff. de teſta. tute.

1 *Teſtamentum in quo poſthumi ſunt præteriti, valet mero iure, uerum eorum natiuitate quamprimum annullatur.*
Poſthumus ſumitur tripliciter ibid.
2 *Præteritione poſthumi ipſo iure nullo modo poteſt reddi nullum teſtamentum.*
3 *Aliud eſt eſſe talem, aliud haberi pro tali.*
4 *Inſtitutio facta de poſthumis naſcituris, etiam intelligitur de naſcituris ex futuro matrimonio: ſecus in exhæredatione.*
5 *Præteritio matris habetur pro exhæredatione*
6 *Duplex eſt neceſsitas.*

§. POſthumi. a Teſtamentum in quo poſthumi ſunt præteriti, mero
a
1 † iure tenet: ſed eorum natiuitate quamprimum annullatur. hoc dicit primo. Et illi dicuntur

cuntur poſthumi,qui agnoſcendo prçteriti rūpūt teſta-
mentum : ideoque teſtator prouidè facturus erit, ſi eos
inſtituerit,aut nominatim exhæredauerit. hoc dicit ſecū
dò. Ad euidentiam pręmitto tria. Primum quód po-
a ſthumus tripliciter appellatur. Quidam a eſt poſthū-
mus ex ſuo corpore naſciturus, vt eſt partus relictus in
ventre vxoris prægnātis. Quidam eſt poſthumus ſuus
ex alieno corpore naſciturus, vt eſt partus relictus in
vtero mulieris prægnātis ex filio præmortuo vel eman
cipato. Quidam eſt poſthumus alienus, ex alieno cor-
pore natus,vt eſt partus relictus in utero extraneæ mu
lieris. hæc habentur in l.Gallus. de liberis & poſthu-
mis. Secundò pręmitto,ꝙ poſthumus ſumitur tripliei-
ter. Vno modo, quia naſcitur poſt mortem teſtatoris,
vnde tunc appellatur poſthumus.quaſi poſthumatio-
nem,id eſt ſepulturam teſtatoris. natus Aliquando ſu-
mitur poſthumus,quia naſcitur viuo teſtatore, ſed poſt
teſtamentum,vnde dicitur poſthumus,quaſi poſt teſta
mentum natus, viuo tamen teſtatore. Aliquando dici-
tur poſthumus qui viuit tempore teſtamenti, ſed per
mortem patris agnaſcitur auo, & ſubintrat primū gra
dum ſuitatis,& agnaſcendo rumpit præteritus teſtamē
tum, & de hoc propriè loquitur verſicu.poſthumorū.
& l.poſthumorum.ff.de iniuſto rupto. Tertio præmit-
to, ꝙ ex lege xij.tabula.poſthumus etiam ſuus ex alie-
no corpore natus, non poterat hæres inſtitui: ſolum.n.
præmittebatur hæredem inſtituere poſthumum ex ſuo
corpore natum,eò,quia fuit viſum antiquitati abſurdū
ut poſthumus ex alieno corpore natus, qui nondū erat
homo creatus, poſſet etiam inſtitui, eſſetque capax in-
ſtitutionis.§.poſthumo. infrà de lega. ſed quia ex hoc
inducebatur plerunque ruptela teſtamentorum ſuper-
uenit Gallus Aquilius, qui induxit poteſtatem & for-
mam inſtituendi poſthumum ſuum ex alieno corpore
natum per hunc modum: Inſtituo filium meum hære
dem,& ſi uiuo me moriatur,tunc ſi ex eo nepos uel ne-
ptis poſt mortem meam infra decem menſes natus na-
ta ve erit,hęres eſto.l.Gallus.in princi.ff.de libe.& po-
ſthumis. ſicque. Gallus prouidit de nepote inſtituendo
& naſcituro poſt mortem aui. Cæterum quia nihil di-
xit de pronepote, Scęuola extendit conſilium Galli ad
pronepotes,vt ſi quis habeat nepotem ex filio præmor
tuo poſſit inſtituere pronepotem forma de qua ſuprà.
Sed quia & Gallus & Scæuola ſolum prouiderunt de
poſthumis naſcituris poſt mortem teſtatoris, ideoque
non bene: quia futurum facile erat vt hi poſthumi na-
ſcerentur viuo teſtatore, ideo eſt prodita lex Velleia,
quæ prouidit in eo caſu quo poſthumi uiuo teſtatore na
ſcerentur.d.l. Gallus.§. nunc. ad Velleia. conſultius
igitur faciet teſtator ſi utrunque conſilium & Galli &
Vellej fuerit complexus, hoc modo dicendo: Inſtituo
filium meum hæredem, & ſi me viuo moriatur, tunc ſi
quis ex eo mihi nepos vel neptis poſt mortem meam
natus nata ve erit infra decem menſes (ecce conſilium
Galli) vel etiam me uiuo natus nata ve erit, eres eſto,
(ecce conſilium Vellej.) Not. primò poſthumum de-
bere aut inſtitui, aut exhæredari nominatim: & in hoc
2 par eſt conditio filij iam nati & naſcituri. † Item not.
præteritione filij poſthumi non annullari ipſo iure teſta
b mentum: b & in hoc differt à præteritione filij iam na-
c ti. c quæ reddit teſtamentum ipſo iure nullum propte-
rea quod magis peccat pater prætereundo filium iam
natum & animal formatum,quàm naſciturum vt vidi
ſtis ſuprà in princi. Item not. agnatione filij præteriti
annullari teſtamētum. Si verò abortiuus naſcatur, ne-
quaquam.concordat l.ij.C.de poſthumis hęredibus in-
ſtituendis. Ex quo colligitis caſum, in quo poſthumus
non habetur pro nato, licèt de eius commodo videa-
tur tractari: quod uidetur contra l. qui in vtero. de ſta-
tu hominū. Sed dicite ut heri dixi. Item not.poſthu-
mum per lineam fœmininam deſcendentem potuiſſe
iure ueteri inter cæteros exhæredari: quid autem ſit iu-
re nouo, videbitis in §. ſed hoc quidem, infra eodem.
Not.in §. poſthumorum. quód illi qui agnaſcendo in-
trant gradum primum ſuitatis, habentur loco poſthu-
morum: ex quo colligitis quod non ſunt vere poſthu-
d mi. d concordat l.poſthumorum, de iniuſto rupto. Ex
quo dixit Bartol. aliud eſſe talem, & aliud haberi pro
e tali. e † Vnde aliud eſt quod aliquis ſit ciuis,Doctor uel
3 ſcholaris, aliud quod quis habeatur pro ciue, Doctore
vel ſcholare: de quo per Bart.in l. maritus.§.primo.ff.
f de adulterijs. Finaliter not.conſilium f inſtituendi ne-
potem ex filio, ne agnaſcendo præteritus rumpat teſta
mentum, eſſe proditum ex lege Velleia. Sed uos dici-
te quod in primis à Gallo, in ſimili ut hic ſentit litera.
g in fine gloſſæ, in uerbo, poſthumi, g colligitis, quod
4 † licèt inſtitutio facta de poſthumis complectatur na-
ſcituros in caſata,tam ex futuro matrimonio quam ex
præſenti exhęredatio tamen facta de poſthumis naſci-
turis ſolum ex præſenti matrimonio complectitur. Cō
trarium tenuit gloſſ. in l. placet. de liberis & poſthu-
mis, vt etiam exhæredatio poſthumos naſcituros ex
futuro matrimonio comprehendat. & pro illa gloſſ.
allega.l.iij.§.penulti.ff.de liberis & poſthumis.Sed hęc
gloſ.veluti verior communiter approbatur propterea
quod exhęredatio debeat fieri nominatim, non inde-
finitè, ut hic, & in l.i.de liberis & poſthumis. Item
quia verba præſentis temporis non ſunt trahenda ad
futurum.l.ſi à colono. de verbo.obbligatio. & l.boues.
§.hóc ſermone.ff.de verbo.ſignificatio. Exhæredatio
igitur facta de poſthumis, ſolum naſcituros de præſen-
ti matrimonio complectitur, non ex futuro. Sed ideo
inſtitutio facta de poſthumis: naſcituros ex futuro ma
trimonio comprehendit.quia ad illos per legem exten-
ditur fauore inſtitutionis: quod non eſt ad exhæreda-
tionem trahendum,quia illa eſt odioſa.l.cum quidam.
de lib.& poſthu. & regula iuris, odia de regu.iuris lib.
vi. In fin.gloſſ.in verbo, rumpitur. colligitis, quod
licèt iure veteri poſthumi exhæredari poterant, hodie
tamen iure nouo minimè. Sed huic ſententiæ mul-
tum videtur aduerſari.l.maximum. C.de libe. præte.
Sed reſpōdetur commununiter, quod corrigitur illa per
l.ſi quis in ſuo.§.fina.C.de inoficio. teſtamen. quod
fuit uiſum Fulgoſio abſurde dictum,quod l. ſi quis in
ſuo. veluti prior, corrigeret l. maximum uitium, quæ
eſt in ordine poſterior. Vnde ipſe dixit,quod iure Cod.
poſthumi exhæredari poſſunt: & ita loquitur l. maxi-
mum vitium,non autem a matre: ita loquitur l.ſi quis
in ſuo. Sed quecunque harum ſententiarum valeat,
illud eſt palam, iure noniſsimo non poſſe exhęredari,
propterea quod in exhęredatione eſt inſerenda cauſa
hoc eſt demeritum.authenti. non licet.authenti. ex cau-
ſa C.de lib. prę. Sed poſthumi non potuerunt demere-
ri, ergo nec exhæredari. Et iſta ſententia eſt vera. In
a fi.glo.in verbo,parentibus. a Not.prætentionem ma-
tris factam de liberis,non annullare teſtamētum:quod
5 ideo procedit, † quia præteritio matris habetur pro
exhæredatione,vt videbitis in §.mater, infra eod. In
6 fin.glo. in verbo, neceſſe. Not. † duplicem neceſsita-
tem,unam præciſam, ad quam quis velit uel nolit, à
lege compillitur uel ab homine. Alia eſt cauſatiua ,ad
quam quis non compellitur præciſè,& iſta propriè ap-
pellatur ſuaſio ſimilem glo.habes in l.Gallus.in princi.
h ff.de liberis & poſthu. In fin.gloſſ.in verbo, uiuo. h
Not. nepotem natum poſt mortem patris auo pręmor
tuo,non rumpere teſtamētum,licet in eo præteritus ex-
i titerit, ſecus ſi pater uiuo auo mortuus extitiſſet. i Ra-
tio, quia quando pater moritur poſt mortem aui, iam
firmatum eſt teſtamentum: quia filius idemque pa-
ter tempore mortis primum gradum obtinuit in ſui-

tate, vnde non poteſt natiuitate nepotis rumpi. Sed quando moritur viuo auo, ideo natiuitate nepotis rũpitur quia ipſe tempore mortis aui reperitur primum gradum ſuitatis recipere.

ADDITIONES.

a Aduerte circa §.poſthumi. dum vult quòd ſi filia poſthuma fuerit pręterita, quòd teſtamentum valet, ſed per natiuitatem talis poſthumę rumpitur. Iſtud uidetur eſſe mirabile: quia ſi filia iam nata præterita non rumpit teſtamentum vt in verſicu.ſed non ita.ſuprà eodẽ.quomodo ergo poſthuma, poſtquam iam eſt nata, debet poſſe rumpere teſtamentum? Et ad hanc mirabilitatem fortiter facit, quia magis peccat pater, & magis facit contra pietatem prætereundo filium iam natum, quem iam uidit & nouit, quàm prætereundo poſthumum quem nunquam vidit, & in quo nõ poteſt cadere tanta affectio, vt vult iſte tex. ſupra in principio huius tituli, & tamen ualet teſtamentum quando præterijt filiam iam natã, ergo multo magis debet valere quando præterijt poſthumam. Fortè poteſt dici, ꝙ lex antiqua ideo uoluit potius per præteritionem poſthumę rumpi teſtamentum quàm iam natæ, quia lex antiqua putauit ꝙ potius per obliuionem præterierit, poſthumam, quàm iam natam. Et quòd caderet probabilior dubitatio obliuionis in filia poſthuma quàm in iam nata, hoc probat iſte tex. in verſi. ſed fœminæ, qui vult quòd quãdo filia poſthuma exhæredetur inter cæteros, debeat ſibi aliquid legari, ne uideatur per obliuionem præterita, & tamen quando filia iam nata exhæredabatur inter cæteros nõ erat neceſſe aliquid legari, quia non cadebat dubitatio obliuionis. Cogita quia fortaſsis iſta non ſunt ab his cogitata. Item circa hunc.§ cadit aliud mirabile, quod ſcripſi ſuprà in prin. huius tit quod tamen melius cadit hic, intellige circa iſtum ſcilicet.§.poſthumorum. Item circa hunc §.occurrit aliud dubium, dum vult quòd nepotes poſthumi ſunt exhæredandi, & nominatim: quia ſi iam nati nepotes poterant præteriti, vt §.præced. ergo & poſthumi. Et ſi dicas, quòd iſtud ſit propter timorem obliuionis, vt ſtatim dictum eſt, reſpondeo quod poterat ſtatui vt aliquid ei expreſſum relinquatur, ſicut in poſthuma ſtatuitur, aliàs erit diuerſum in poſthumabus, & nepotibus poſthumis, & tamen in iam natis eſt idem, vt in verſic. ſed ita. ſuprà in §.præced. Cogita cur diuerſum.

a Præmitte ẽt latius vt per Bello. quia iſte eſt defectiuus.

b Quid ſibi velint illa verba, & ea ratione totum infirmatur, vide hic Bello. nouiter declarantem.

c Not. ſecũdò, ibi, valet quidem teſtamentum, quòd eſt differentia inter poſthumum præteritum & iam natum: quia iam nato præterito, teſtamentum eſt nullum, ſecundum limitationes datas in præcedenti. §. Sed poſthumo præterito teſtamentum interim tenet & rumpitur demum cum naſcitur, ut hic, & ſi moriatur teſtatore uiuo reconualeſcit teſtamentum de iure prætorio, vt l.poſthumus præteritus. ff. de inoffi. teſtamen. quod ſecus eſt in iam nato præterito: quia licet moriatur viuo teſtatore, non conualeſcit niſi ſint inſtituti venientes ab inteſtato, ut dixi in præcedenti. §. Quãdo autem moritur poſt teſtatorem, natus vel poſthumũ. tũc nullo iure reconualeſcit teſtamentum, ut l.ij. ff. de poſthum. hære. inſtitu. & §. poſthumo. infra de lega.

d Quomodo hoc debeat intelligi, dic ut per Bello. in §. poſthumorum. primo. no.

e Vide Bello. lib. iiij. ſupputa. c. xix. nu. 7.

f Sed nunquid iſtud conſilium, de auo, qui debet inſtituere nepotem, habeat locum in auo materno, ſicut in paterno? Dic quòd ſic, ſed in paterno nepos diceret teſtamentum aui nullum, vel per contra tabulas euerteret. In materno verò nepos præteritus ſubducta filia querelaret, ſi iuſta & legitima cauſa nõ inferta præteriretur: quia eius præteritio pro exhæredatione habetur. infrà eo. §. mater. & in glo.

g Ad omnes gloſſ. §. poſthumi. quas iſte omittit, vide hic Bellonum.

a Dum hæc glo. exponit parentibus, ſcilicet maſculis, Bello. dicit hanc expoſitionem non fuiſſe neceſſariam, vt per eũ, quem latius vide.

h Quærunt hic Docto. quid ſi filius in poteſtate ſit inſtitutus, & nepos ex eo ſimiliter in poteſtate ſit pręteritus, & filius interim emancipetur, an nepos rumpat teſtamentum? Glo. in l. Gallus. §. & ſi quid. ff. de lib. & poſthum. dicit quòd ſic, quia in ſucceſsione ex teſtamento durat differentia emãcipationis: & ſic cum filius emancipatus non ſuccedat, nepos excluſo filio rumpit. Bart. ubi tenet contrarium, ꝙ imò teſtamentum teneat: qui imò ſublata eſt differentia inter emancipationẽ & patriam poteſtatẽ, & ita hodie debet exhæredari ſicut filius. l. Meuia. C. de legi. hęre. & infra eod. §. noſtra. & ideo cum filius licet emancipatus teneat ſuum locum, & præcedat nepotem, ergo. Aduerte, dum iſta gloſſ. dicit, itẽ differt ab aſcendentibus. & allegat l. pater filium. puta ꝙ illa lex ueniat hoc modo. Nam hic dicitur, quòd ita demũ admittitur nepos, ſi filius uiuo auo ſubducatur de medio, & ſic ſi obſtaculum tollatur uiuo eo de cuius teſtamento agitur: & tamen in d. l. pater filium. dicitur, ꝙ ſi filij quorum prima eſt cauſa, & ſic qui ſunt impedimentum auo in caſu illo, tollantur de medio etiã poſt mortẽ eius de cuius ſucceſsione agitur, quod admittatur ipſe auus ergo patet ꝙ ſecus eſt in aſcẽdentibus & ita inducit Bar. quem uide in l. poſthumorum. ff. de iniuſt. rup. teſt. imò quod eſt ſingularius ẽt iure nouo, quo filij adoptiui non tranſeunt in poteſtatem patris adoptantis tamen dicũtur eſſe ſui. tex. eſt ſingularis in l. cum in adoptiuis. C. de adop. Et ſic ibi eſt caſus in quo eſt dare ſuum qui nõ eſt in poteſtate: licèt poſſet dici, quòd ibi text. dicit ꝙ habet iura ſui hæredis, non ꝙ ſit ſuus hæres. Cogita.

i Hęc latius explicat Bel. quem uide etiam ad alias glo. ſeq.

1 *Iure ciuili filij emancipati non ſunt inſtituendi aut exhæredãdi.*
2 *Secus eſt de iure prætorio & propter præteritionem ipſo iure non fit nullum teſtamentum, ſed datur beneficium contra tabulas.*
3 *Adoptiui non dicuntur ſui: ſuitas enim procedit ex coniunctione ſanguinis.*
4 *Filiæ iure nouo ita ſunt inſtituendæ aut exhæredandæ, ſicut de filiis dictum eſt.*
5 *Dictio paulopoſt, denotat interuallum.*
6 *Si pater prætereatur à filio, non ob id teſtamentum eſt nullum.*
7 *Filius emancipatus non habet propter præteritionem querelam inofficioſi teſtamenti.*
8 *Exhæredato non datur bonorum poſſeſsio contra tabulas.*
9 *An ſtatutũ loquens de cauſa inteſtati, trahatur ad cauſam teſtati.*
10 *Renunciari poteſt allegationi ignorantiæ ex certa ſcientia.*

§. EMancipatos. [a] Emancipati liberi iure ciuili ſunt incogniti, & ideo eo iure præteriti non rumpunt teſtamentum. Iure vero prætorio emancipati liberi per lineam maſculinam deſcendentes, debent inſtitui aut exhæredari nominatim. Per lineam autem fœmininam deſcendentes, debẽt inſtitui, aut inter cæteros exhæredari: alioquin ſi præteriti extiterint, tribuitur eis à prętore beneficium contra tabu-
1 las. hoc dicit. Not. primo, † emancipatos liberos iu-
b re ciuili [b] incognitos eſſe, & propterea de neceſsitate eo iure neque inſtituendos nec exhęredandos: ideoque pręteriti non annullant teſtamentum. Not. rationem ex text. quod ideo emancipati præteriti non rumpunt teſtamentum, quia non ſunt ſui hæredes, quia ſuitas fuit diſſoluta per emancipationem. Et ex hoc tex. ego ſem-
c per probaui ſententiam Bar. [c] contra Bal. & Ang. cæteroſque nouiſsimos quod ratio quare pręteritio filiorum annullet teſtamẽtum, eſt ſuitas et continuatio dominij: cum enim extraneus a teſtatore inſtitutus reperiat per filium præteritum occupatum dominium eſſe in ſuitate & continuetur, non põt illud apprehendere, ideoq; cõſtitutio nulla. l. ſi vt certo. §. ſi duobus. ff. commo. Et pro hac opi. facit ꝙ præterito matris ideo non annullat teſtamentũ, quia in filiis ad matrem non eſt poteſtas, & ideo nec ſuitas. §. mater. infra eo. l. illud. §. ad teſtamẽta de cõtra tabulas. Itẽ pro hoc introducebam l. item quod Sa-
2 binus. hęred. inſti. Itẽ no. † iure prętorio filiũ emancipatum debere inſtitui aut exhęredari: ſi tñ eo iure emancipatus prętereatur, teſtamentum non dicitur nullum, imo datur beneficium contra tabulas. Et ſi dixeritis, prętor mandat emancipatos inſtitui aut exhæredari,

ſi ergo

ſi ergo præteteatur contra mandatum prætoris, ergo te
ſtamentũ nullum l.non dubium.C.de legib. Solu.quan
do lex mandat aliquid fieri,nec ultra procedit, ſi cõtra
fiat, actus eſt nullus.d.l.non dubium.C.de legibus. Ali
quando lex mandat aliquid fieri, & vlterius procedit
d imponendo pœnam [d] ſi non fiat tunc ſi non cõtra fiat,
valet actus, ne duo imponantur, annullatio actus', &
pœna exterior.ita not. Bart in l. prætor. de damn. in-
fect. ita habetur in l. iubemus.§.ſane. C.de ſacroſanct.
e eccleſ. Not in §.adoptiui.adoptiuos [e] liberos [f] duran-
f te adoptione debere inſtitui aut exhæredari à patre ado
ptiuo, à patre naturali non. Si vero emancipati fuerint
a patre adoptiuo, non ſunt inſtituendi nec exhæredati-
di,ſed a patre naturali ſic.& hæc vera ſunt iure iſto, iu-
re verò nouo aliter diſponitur,ut habetur in l. cum in
adoptiuis.C.de adoption. & dicatis vt ibi. Item not.
3 † quòd adoptiui filij non dicuntur ſui [g] cõcord.tex.aper
g tus in §.preterea.de hæred. quæ ab inteſt. deſe. quod vi
detur mirabile, quia ſuitas procedit ex coniunctione
ſanguinis, quæ ceſſat in adoptiuis. l. fin. ff.de dam. in-
fect. Sed tamen quia ſuitas cauſatur ex patria poteſta
te, hodie non haberet locum in adoptiuis, niſi eſſent
adoptati ab auo materno, vel proauo. Item not. in
• §. ſed hęc • quòd † hodie ita debent nominatim exhæ-
4 redari filiæ, ſicut filij. Nota, duplicem rationem. Pri-
ma, quia in procreatione ſobolis ita neceſſarium eſt
muheris officium ſicut maſculi. Alia ratio,quia iure ve
teri ita uocabantur filiæ ad hęreditatem inteſtati, ſicut
filij. Ex quo colligitis, quòd cauſa teſtari, a cauſa inte-
ſtari regulatur.facit l.ij.ff. de bono. poſſ. ſecundum ta-
bu. Addite aliam rationem poſitam in l.maximum vi-
tium.de lib.præte.ut euitetur uitium increpandi natu-
ram,cur ita non procreauerit maſculum ſicut fœminã.
h Not.in §. ſed ſi in expeditione. [h] præteritionem fa-
ctam a milite militante, non annullare teſtamentum,
propterea,quia pro exheredato habetur. quando non
ignorat filium ſibi eſſe. Et hoc eſt ſtatutum fauore mi
litum, ut eorum teſtamenta ſubſiſtantur. l.ſi cum vte
ro. C. de teſtamen. milit. Not. in §. mater. præteri-
tione matris vel ex linea materna facta non annullari
teſtamentum, propterea ꝙ pro exhęredatione habe-
tur. Ratio,quia mater non habet filios in poteſtate, &
ideo in eis non eſt ſuitas,ideo teſtamentum tenet:forti-
ficatur ratione Bart. de qua ſupra. & probatur hoc in
i l.illud.§.ad teſtamenta.de contra tab. Finaliter.[i] not.
propter præteritionem a matre uel a linea materna cõ-
petere querelam inofficioſi teſtamenti. Deinde colligi
5 tis,ꝙ † dictio paulo poſt,denotat interuallum. Nam di-
xit hic,prouideri de remedio paulo poſt, & tamen pro
uidetur per longum interuallum. Hæc ſatis quo ad tex.
In fin.gloſſ. in uerbo, ſui. Vos dicite, quòd ratio lite-
6 re prout iacet,eſt bona. Non obſtat ꝙ † filius teneatur
inſtituere patrem, quia fateor: tamen ſi patrem præte-
rierit, talis præteritio non reddit teſtamentum nullum,
k ſed paratur patri quærela [k] inofficioſi a iure ciuili aut re
medium contra tab. a iure prætorio.l.cum filium.C.de
inoffi.teſta.l.i.§.i.ff.ſi quis a parente fuerit.ma.ſed præ-
teritio filij in poteſtate, bene habet annullare teſtamen
tum ratione ſuitatis. Sed dixerit aliquis,quæ eſt ratio,
quare filio emancipato pręterito non competit quere-
la inofficioſi teſtamenti, cum ea competit patri a filio
præterito, & tamen nec eſt pater in filij poteſtate, nec
7 emancipatus in poteſtate patris? Solu. † Ideo quærela
nõ competit filio emancipato quia filius emancipatus
l eſt incognitus iure ciuili,[l] unde querela quæ eſt benefi-
cium proditum a iure ciuili,non competit.l.ex duobus,
§. fina.& ibi gloſſ. ff.de uulga. & pupilla. pater autem
eſt agnatus filio & cognitus iure ciuili, & ideo idem
beneficium iuris ciuilis,hoc eſt, querela competit. In
m fin.gloſſ. in uerbo, exhæredatur. not. duo. [m] Primum

8 illud quod vulgo ſolet dici,† exhæredato non compe-
tere bonorum poſſeſſ. contra tabulas, habere locum
quando rite, id eſt, ſolenniter exheredatus extitiſſet.
Addite quod verbum. Rite, ſignificat ſolẽnitatem.
verbum, Recte, iuſtitiam. gloſ. eſt in l. non putauit.
§.non quæuis. ff.de contra tabu.l.hôc colore de inoffi-
cio. teſtamen. Secundo colligitis ex glo. ꝙ licet inſtitu-
to non competat bonorum poſſeſſ. contra tabulas ex
perſona ſua, competit tamen ſibi ex perſona præteriti.
concord.l.ſi poſt mortem.§. fi.de contra tabulas.habet
in ſimili.in l.petendæ. C.de temp.in integ. reſti.per.
n Gloſſ.in verb. virilem.[n] In fin.gloſſ.in uerbo, ha-
o beant.[o] Not.ꝙ licet præterito filij in poteſtate conſti-
tuti habeat ipſo iure annullare teſtamentum:præterito
p tamen emancipati [p] nequaquam. Sed contra hoc inſta
q bit quiſpiam. Nam cum hodie ſit ſublata [q] differentia
emancipationis & patriæ poteſtatis.§.nulla in authen.
de hæred.quæ ab inteſt.deſe. ergo quemadmodum præ
teritio filij in poteſtate reddit teſtamentum nullum, ita
• & præterito filij emancipati. Solu. • dicunt Doctor.
quòd illud eſt verum in ſucceſsione ex teſtamento, &
de hoc eſt gloſſ.ordina.in l.Gallus.§.& quid ſi tantum,
de liberis & poſthumis.& in l.fin. C.de colla.licet glo.
tenuit cõtrarium, & male, in l.ſi proponas. ff. de inof-
fic. teſtamen. in l. certum. C. vnde l. & in rub. C. de
ſucce.edic. Suadetur gloſſ. ratione: nam cum illud au-
then.de hæred. quæ ab inteſt. deſe.ſit ius corrigens, &
tollat differentiam emancipationis & patriæ poteſta-
tis, cum ab inteſtato ſuccedìtur non debet extendi ad
ſucceſsionem ex teſtamento.l.ſi uero.§.de viro. ff.ſolu.
matrimo.Et infertur ad quæſtionem frequentem. Sta-
9 tuto cauetur † quòd filia dotata non ſuccedat patri ab
inteſtato:pater condidit teſtamentum,inſtituit filios &
filiam præteriję: filia veluti præterita vult dicere teſta-
mentum nullum fratres opponunt ꝙ eſt excluſa vigo
re ſtatuti: dicit illa ꝙ ſtatutum excludit eam ab inteſta-
to vnde ſtatutum non eſt trahendum ad caſum confe-
cti teſtamenti: & plerique ita dixerunt, rationẽ de qua
ſuprà.Bal.conſuluit contrarium, & videtur communis
ſententia tali ratione quia cui non competit ius peten-
di legitimam,non competit ius rumpendi teſtamẽtum
l.Papinia.§.ſed nec impuberis de inoffi.teſta.Sed iſta fi
lia eſt excluſa à ſtatuto ne legitimam petat,ergo eſt ex-
cluſa a ruptela teſtamenti.Preterea daretur materia pa
tri ne conficeret teſtamentum.Quid enim peccauit pa-
ter ſi filiam exlcuſam ab inteſtato non vocauit? certe
nihil.l.poſthumus. in prin.ff.de inoffi.teſtam.facit l.po
ſthumus.§.ſi quis ex his.eod.titu. Eſſet tamen conſiliũ
ꝙ pater qui habet filiam dotatam, & vult condere te-
ſtamentum, illam inſtituat in duodecim imperialibus,
ne præterita dicat teſtamentum nullum,vt eſt glo.quę
ita conſuluit in l.iij §.proinde.ff.de minor. In fin.gl.
in uerbo ignorans. Colligitis ſingulariter ex hac gl. &
10 l.in ea allegata,† ꝙ allegationis ignorantię renunciari
põt ex certa ſcientia: nec eſt in corpore iuris lex melior
illa,vt dicit Bal. Licet tamẽ vulgo dicatur, ꝙ iuri quod
quis ignorat ſibi competere,renunciare non poſsit: ve-
rum eſt, niſi fiat ex certa ſcientia,dicendo, Renuncio ta
li priuilegio meo, tali exceptioni mihi competenti,tali
beneficio,& quibuſcunque quę dici,excogitarive poſ
ſent,quæ mihi vllo unquam tempore eſſent competi-
tura,cõpetuntque de præſenti. quod verũ intellige, ſi
r talis renũciatio fiat à maiore: ſecus ſi a minore,propter
ſ imbecillitatem ætatis.l.ſciendum.ff.de ver.oblig.[ſ]

ADDITIONES.

a Ad euidentiam huius.§. uide hic Bello. præmittentẽ plu-
ra iura circa iſtos emancipatos.

b Intellige de iure ciuili vſque ad ius Cod. vt per Bello.
primo notab.

c Hæc tamen opinio Bart. eſt communiter reprobata, vt inquit hic Bellonus.

d Hæc reſponſio non placet Bellono, qui aliam dat.

e Quid autem ſi ciuis originarius ciuitatis, detur id adoptionem alteri ciui alterius ciuitatis: quia efficitur ciuis ciuiliter alterius ciuitatis, an deſinat eſſe ciuis ſuæ ciuitatis, quemadmodum filius deſinit eſſe in poteſtate patris naturalis? Dic ꝙ non ſed vtriuſque ciuis erit, & ſubibit munera utriuſque ciuitatis & honores.l. in adoptionibus. ff. de adoptiuis. Sed qui ſi pariter vocetur ad munera vtriusque ciuitatis? Dic ꝙ eſſet præferenda ciuitatis originalis, ut vult glo.in d.l.in adoptionibus. de hoc per Bar.in l. aſſumptio. ff. ad municipa.

f Ad hunc §.adoptiuos.præmitte diuerſa iura in adoptiuis, vt per Bellonum.

g Ad hæc dicta Porc. vide omnino Bello.lib. i.ſuppnt.c. iii, vbi tractat de ſuitate adoptiuorum, & hic.

* In hoc §.ieſertur diſpoſitio l.maximum vitium. C.de libe.præte.per quam quid de nouo diſponatur, vide hic Bello.alrins exordientem.

h Not. in §. ſed ſi in expeditione, ꝙ præteritio militis facta de filio ſcienter, habetur pro exhæredatione: quod ſecus eſt in pagano, ut ſupra in princi. huius tituli. Et in dubio præſumitur ſciuiſſe, ſi aut filiam in teſtamento nominauit. aut ei legauit. l.ſi cum vel in vtero. C. de teſtamen. mil. Et iſta procedunt iure iſto: quid autem ſit iure authenticorum, vide Portum in l.ſicut certi.ad fin.C.de teſta.mili. Et aduerte, ꝙ dum gloſſella hic vult iſtum tex. nõ procedere quando miles non eſſet in expeditione, dubito, per d.l.ſicut, & dictã l.ſi cum vel in vtero in quibus habetur ꝙ præteritio militis habetur pro exhæredatione, & tamen ibi nõ fit mentio de expeditione. Cogita.

i Vltimò no. concluſionem huius tituli, qualiter præteriti & exhæredati rumpat teſtamentum. Dic, ſi à patre & eius linea præteritur, filius aut eſt in poteſtate, aut emancipatus. Primò caſu ſi præteritur, talis filius in poteſtate dicit teſtamentum nullum, & etiam poteſt rumpere per contra tabulas.l.maximum vitium. C. de lib.præt. Aut exhæredatur tunc ſi eſt adiecta cauſa, rumpit per querelam quò ad inſtitutionem tantum, ſi cauſa non probatur: alias cauſa probata repellitur, vt in §. exhęredatos. Sed ſi non eſt adiecta cauſa dicit nullum, quia cauſę inſertio eſt de ſubſtantia, ut in §. aliud quoque capitulum. in authen.vt cum de appel.cognoſ. In filio emancipato ſi eſt exhęredatus, idẽ eſt quod in illo qui eſt in poteſtate. ſi fuit pręteritus ſine expreſsione cauſę, dicit nullum & contra tab. ſi eſt filius in poteſtate: ſed ſi cum expreſsione cauſę, tunc ſolum rumpit per contra tab. Et in hoc differt à filio in poteſtate, qui etiam diceret nullum, vt tenet gloſſ. in d. §. exhæredatos. Et idem dicas econtra de aſcendentibus præteritis à filiis, per l.i.ff.ſi quis à parente fuerit manumiſſus. Qualiter autem collaterales rumpunt ex præteritione teſtamentum? Dic ꝙ fratres utrinque coniuncti vel conſanguinei ſi ſint præteriti ſiue exheredati, rumpunt per quærelam, ſi turpis perſona ſit inſtituta, & non probatur aliqua de tribus cauſis, de quibus cauſis ſupra ſcripſi. ſed vterini tantum nullò modo.l.fratres & ibi Bar. C.de inoffic.teſta. Nec iſti tenentur de neceſsitate in exhæredatione exprimere cauſas ingratitudinis, quia ſolum hæres poteſt opponere cauſam, ut in authæn.de nuptiis.§.ingratitudinem.

k Dum hic vult patri præterito competere querelã, Bellon. hic dicit eum errare in terminis.

l Iſtud non placet etiam Bellono, quem vide ad omnia hic dicta per Porcium.

m Plura alia notabilia colligit hic Bellon, ex hac glo.

n In gloſſ.in uerbo, per uirilem. Aduerte, quia illa iura admittunt nepotes ex feminis ab inteſtato, cum illa diminutione tertiæ partis: quid autem iuris ſit in talibus perſonia conditio teſtamento, gloſſæ non bene aperiunt, ideo cogita. Et tex.in l.maximum vitium, in verbo, ſi tamen ex maſculis progenitis ſunt, uidetur innuere, ꝙ in nepotibus ex fœmina conditio teſtamento nihil ſit innouatum. Et ſi dicis, ſi ſublata eſt ab inteſtato, ergo & ex teſtamento: illud eſt falſum per id quod in ſimili videmus hodie in emancipato, in quo ab inteſtato, ſublata eſt differentia, & tamen non conditio teſtamento, iuxta glo.in l. Gallus.§.& quid ſi tantum ff.de libe. & poſthu. & in authen. ex cauſa. in gloſſ. §. magna. in princi. C.de lib. præte. Cogita, quia puto quòd illa ſit veritas: primum, ſi deſcendentes ex fœminis non debent inſtitui uel nominatim exhæredari a matre, ut in §. mater.infra eod. & ibi eſt caſus de quæſtione prędicta, ita quod non eſt opus amplius dubitare, quia ibi eſt caſus clarus. quòd auus non debet exhęredare nepotes deſcendentes ex fœmina.

o In gloſſ.in uerbo, habeant.in fin. Glo. vult, quòd emancipato detur querela inoſficioſi teſtamenti, per l. Papin. la. i. alias poſthumus.§.fina.de inoſficio.teſta. Iſtud eſt falſum, cũ eo iure emancipatus eſſet incognitus. Vnde dic, quòd ibi dicitur quòd competit bonorum poſſeſsio gratia litis agnoſcẽdæ, quæ eſt via ad querelam inoſficioſi teſtamenti, declarando, vt ibi per gloſſ. & Barto. Potes etiã dicere, quòd imò eſt cognitus, ſecundum iſtud ius.§. noſtri, ſuper quo eſt poſita gloſſ. noſtra. Et dom.glo. allegat l.is qui.ff.de liber. præte. eſt corrupta ſecundum Nico. de Neapo. hic, & uult allegare. l. i. ff. de lega. præſt. & illa lex venit hoc modo: nam emancipatus qui venit per contra tabu. pręſtat legata coniunctis perſonis: ſecus eſt in filio in poteſtate, ergo apparet inter eos eſſe differentiam.

p Ego multum dubito circa iſta: & quòd imo præteritio filii emancipati annullet ipſo iure, mouet me, quia hic requiritur pro forma, quod emancipatus inſtituatur vel exhęredetur: ergo forma non ſeruata actus eſt ipſo iure nullus. Nec potes hic dicere prout ille dicit ſupra in notabilibus, quòd lex vltra procedat prouidendo de remedio reſciſſorio Secundò & iſtud multum me vrget: Si dicimus quòd emancipato pręterito competat ſolùm contra tabulas, quid operatur diſpoſitio huius.§.quòd emancipatus inſtituatur uel exhęredetur. Sed præterito non competit niſi contra tabulas, cum remediũ iam haberet à iure pretorio, vt §. emancipatos. ſuprà eod. ergo prouiſio huius. §. in hoc ſeruit de vento. Cogita, quia durum eſt reſpondere, & hanc opin. tenet glo. per iſtũ tex. C.de inoſſi.teſt. in princ. in verbo, omittunt. Tu potes dicere, quòd.§.iſte multũ operatur: quia vbi olim emancipato non competebat querela, quia erat incognitus à iure ciuili, niſi impetrata bonorum poſſeſ.gratia litis agnoſcendæ. l.Papinianus. in prin.cum glo. ff.de inoſſi.teſt. hodie habebit quærelam, cum ſit cognitus à iure ciuili. vt hoc text. & pro parte prima multum facit tex. niſi cauilletur, in l. maximum uitiũ.in uer. ſancimus.C.de liber.pręter. Sed reſpondetur ad hunc tex. quòd hic Imperator nõ venit aliquid diſponendo de nouo circa emancipatos, ſed uenit ad tollendã differentiã, quæ olim erat circa poſthumos maſculos & fœminas, & uoluit quòd oẽs debeant inſtitui uel exhęredari, ſicut nati ſiue in poteſtate ſiue emancipati. ita ẽt facit Imperator in d.l.maximũ uitium §.ſi. C.de libe.præte. & iſta eſt ueritas & pro ea eſt tex. in l.ſi pater. in prin. C.de inſt. & ſubſti.

q An hodie ſit ſublata differentia emancipationis & patrię poteſtatis, uide Bar. hoc dicentem in l. filio præterito. ff. de iniuſt. teſta. Et in quibus ſit ſublata differentia emancipationis & patrię poteſtatis, uide plene per Ang.in d.§.& quid ſi tantum. Adde tamen, quòd remanet differentia adhuc hodie inter maſculos & alios deſcendentes per lineam fœmininam: quia maſculi debent inſtitui uel nominatim exhæredari, ſed illi poſſunt præteriri, & præteriti non tamen rumpunt teſtamentum, ſed habent querelam, vt in §. mater. in fin. infra eod. Similiter remanet hodie differentia inter poſthumos & iam natos. quia poſthumi non poſſunt exhæredari.l. ſi quis in ſuo.C. de inoffic. teſta. ſed iam natus ſic, cum cauſa, de qua in authen. non licet. C. de liber. præter. & in §. id quoque.in authen. vt cum de appel. cogno. Item emancipatus poteſt accipere pecuniam mutuo, & vouere: ſecus in ſuo.l.i.ff.de pollicita. Item poteſt emancipatus teſtari, ſed exiſtens in poteſtate non, niſi de caſtrenſi uel quaſi. l.ſi. C. qui teſta.facere poſſunt. Item emancipatus poteſt eſſe in iudicio ſine cõſenſu patris, in poteſtate nõ poteſt.l.ſi.§.neceſsitatem. C.de bon. quæ lib. Item emancipato pupillo datur tutor, ſed non exiſtenti in poteſtate. §.i. ſupra de tutelis. Item emancipatus officium publicum retinens de conſenſu patris, non obligat patrem, ſecus in filio in poteſtate.l.ii ff.de uulg.& pupil. In ſucceſsione autem ab inteſtato ſublata eſt differentia inter ſuum & emancipatum.l.meminimus C.de ſuis & legit.hæred.

e Ad hæc vide latè Bello. qui etiam reſoluit dicta Iaſonis
hic in additio. incip. ego multùm.
r Ad omnes glo. §. fi. omiſſas per iſtum. vide Bello. hic.
ſ An autem iuramentum validet renunciationes genera-
les, quæ de iure communi non valerent, vide Bal. in cap. i. in
titu. de controuerſia feudi apud pares terminanda. & Inno.
in c. fi. extra de commod.

TITVLVS XIIII.

De hæredibus inſtituendis.

Continvatvr *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de inſtitutione ſuorum, ſequebatur videre de inſtitutione extraneorum: et propterea viſo de in-*
a *ſtitutione ſuorum, de hæred. inſti. rectè fuit intitulatum*[a].

ADDITIONES.

a Et aduerte ad glo. rubricæ, dum exponit inſtituendis, id
eſt, qui poſſunt inſtitui. Hoc facit timore contrarii, quia gerundium importat neceſsitatem, vt eſt glo. in rub. ff. de edē.
Videbitur ergo φ hic tractaretur de his qui neceſſario hæredes eſſent inſtituendi, quod tamen eſt falſum, vt notorie
patet: ideo glo. expoſuit, vt ſuprà. Tamen iſta expoſitio non
fuit neceſſaria, quia non eſt ita indiſtinctè verum, φ gerundium importet neceſsitatem, iuxta ea quæ traduntur in rubri. C. de eden. Dic vt ibi. Et aduerte, quia iſta rubr. confundit theoricam Bal. communiter approbatam in d. rubri. C.
de eden. vt ibi ſcribo poſt tex. Et continua hanc rubricam,
vt continuat glo. in rubr. ff. eod. quam etiam iſte videtur ponere hic. Et ſi dicis quòd in hac rub. non ſit gerundium, ſed
participium: etiam participium importat neceſsitatem, vt
eſt glo. ſecundum quod pōderat ibi Bal. in rubri. ff. de liber.
& poſthumis.

1 *Inſtituto ſeruo conſetur ei data tacitè libertas, licèt ſecus fuerat de iure antiquo.*
2 *Sola inſtitutione quis non efficitur dominus bonorum teſtatoris, ſed oportet tria interuenire.*
3 *Omnia noſtra facimus, quibus authoritatem noſtram impartimur.*
4 *Quomodo teſtamentum ſeruus & libertatem, & hæreditatem adipiſcatur.*

HAeredes. Liber homo, et ꝓprius ſeruus ſiue alienus hæres inſtitui pōt. Sed olim ſeruus proprius hæres inſtitui nō poterat, niſi primùm libertate præſtita; hodie autem ſi ſimpliciter inſtituatur, inſtitutio valet & tenet. hoc dicit. Not. primò in verbo permiſſum. inſtitutionem hæredum extraneorū eſſe de genere permiſſorum. Et in hoc differt ab inſtitutione liberorum, quia illa eſt de genere mādatorum. Not. tam liberum hominem quam ſeruum
a ſiue proprium, ſiue alienum, poſſe hæredem inſtitui[a].
Not. quod olim non valebat inſtitutio ſerui proprii,
niſi eſſet ſibi primum collata libertas. Et poterat anti
b quitas ea ratione[b] moueri, quia ſeruus non erat capax
ex perſona ſua: item nec ex perſona domini, eiuſdēque
teſtatoris, quia teſtator fungebatur officio teſtandi, nō
autem officio habilitandi ſeruum inſtitutum. Hodie au
1 tem ſi † ſeruus proprius ſimpliciter inſtituatur, ualet inſtitutio, eo quia credibile eſt teſtatorem uelle remouere ſeruitutem ueluti obſtaculum ad inſtitutionem, &
propterea libertatem conferre: quia ad diſpoſitionē cōſequentis, neceſſario ſequitur deſtructio antecedentis,
quod ſe non compatitur cum conſequenti. l. illud de acquiren. hæredi. Cum igitur ſeruitus ſe non compatitur cum inſtitutione, illa deſtruitur, & tacite libertas
collata intelligitur. l. penulti. §. 1. C. de ſer. neceſſ. hæred. inſtituend. In fin. glo. i. not. quòd ille qui aliquem
hęrede inſtituit, intelligitur ipſum facere dominum bonorum ſuorum: quod uerum intelligite aptitudine ſiue
2 potentia, non autem actu: quia † ex ſola inſtitutione
non efficitur hęres dominus bonorum teſtatoris, ſed requiritur ut hæreditatem adeat: & vt poſſeſsionem cōſequatur requiritur apprehenſio. l. cum hæredes. de acq.
poſſeſſ. Conſideramus igitur tria. Primum, inſtitutionem hæredis, & ex hac præſtatur facultas adeundæ hęreditatis. Secundo conſideramus aditionem, & ex hac
acquiritur dominium bonorum hæreditariorum. Tertio conſideratur apprehenſio corporalis, & ex hac acquiritur poſſeſsio. d. l. cum hæredes. & l. cum miles. ex
quibus cauſis maior. Et hæc vera in hęrede extraneo, ſecus in hærede ſuo, & filio vel nepote, quia ille non
efficitur hæres ex inſtitutione, nec hæreditatis aditione
ſed à lege, in virtute ſuitatis, ideo impropriè hæres appellatur. Ex quo dixit Barto. quòd ſtatutum dictans
quod de qualibet hæreditate ſoluantur decem ab hęrede pro centenario, non habebit locum in hærede ſuo:
de quo in l. in ſuis. de libe. & poſth. dicam infrà de hær.
c quali. & differ. §. i. In glo. innouatio.[c] ibi, videatur.
Dicite ex mente Iaco. de Aren. & Petr. quod Attilianus
& Paulus hoc bene introduxerunt, ſed eorum opinio
adhuc non erat approbata: ſed quia Iuſtinianus comprobauit, non dicitur inueniſſe de nouo, vt hic, ſed ex
approbatione hoc attribuitur Iuſtiniano: & ita loqui-
3 tur contrarium, quia † omnia noſtra facimus quibus
authoritatē noſtrā impartimur. l. ij. C. de uer. iure enu-
4 clean. In fin. vos diſtinguite tres caſus. † Aliquando
ſeruus proprius fuit purè, & ſimpliciter inſtitutus, &
tunc mortuo teſtatore vtrunque conſequitur, hæreditatem ex expreſſa voluntate, libertatem verò ex tacita
vt hic, & l. quidam. C. de neceſſ. ſer. hæred. inſtitue. & §.
idem iuris. ſuprà ex quibus cau. manu. non poſſ. Secundus caſus, quando fuit inſtitutus purè, ſed libertas fuit
collata in diem vel ſub cōditione, quo caſu expectatur
dies vel conditio. l. ſeruus. l. quot. l. filio. ff. eod. Tertius
caſus, quando inſtituit ſeruum purè, & prohibuit ipſum libertatem obtinere, & hoc caſu neutrum conſequitur propter perplexitatem: ita not. in §. idem iuris, in
glo. alleg. quia iſta additio, φ libertatem nō cōſequatur
eſt cōtra ſubſtantiam inſtitutionis, & ideo illā vitiat. c.
fi. extra de condi. appoſ. l. cum precario. ff. de precar. Secus ſi eſſet contra naturam actus, quia tunc vtrunque
ualeret. l. i. §. ſi conuenerit. ff. depo. Et faciunt in arg. φ ſi
aliquid relinquatur monacho, hoc pacto, ne acquiratur
abbati, φ legatum ſit nullum, quia cōtra ſubſtantiam
monachatus, vt aliquid in particulari poſsidere poſsit:
de quo tractatur in l. Lucius. §. tres hęredes. ad Treb. et
habetur in auth. ingreſſi. C. de ſacroſan. eccl.

ADDITIONES.

a Not. etiam φ ſeruus in quo quis habet proprietatem dicitur eſſe proprius ipſius proprietarij, non autem dicitur communis proprietarii & vſuſructuarij. & ideo manumiſsio facta de vno, non nocet alteri: nam licèt proprietarius det ſibi
proprietatē, nihilominus vſuſfructuarius debet habere vſumfructum: ſed ſolùm iſte habet hoc, φ quę acquireret domino
proprietatis, acquirerentur ſibi: & ſimiliter econtrà de vſufructuario, ut habetur in l. i. Communia de man. licèt ſi eſſet
communis bene noceret: vt uidemus in § fina. ſuprà de
dona. Hoc uerum, ſi non eſt habita mentio libertatis: ſi autem eſſet hæres inſtitutus purè, & libertas data ſub conditione, non eſſet hæres niſi adueniente conditione libertatis, ut
ff. eod. l. ſeruus. & hic in glo. per innouationem. Si tamen conditio cauſalis deficeret, licèt non ſit hæres, tamen intuitu pietatis erit liber. l. fi. C. de neceſſ. ſer. hæred. inſtit.
b Ego puto φ alia fuerit olim ratio: quia teſtator uidebatur uelle impoſsibile, quòd remaneret ſeruus & acquireret
dominiū rerū hæreditariarū. & ſic ex teſtamēto, qđ eſt impoſſibile. l. qđ attinet. ff. de reg. iur. Et ſi dicas, nonne poſſet eſſe
habilis

habilis ex perſona domini ſui? l.ſi mihi & tibi. §. regula. ff. de leg.i. Dico quòd non, quia poſt mortem teſtator deſinit eſſe hæres, nec alius eſt dominus cum ipſe ſit inſtitutus. Et ad rationem iuris non vltra rationes hic poſitas adde duas rationes alias, quas habes ſuprà ex quib.cau.manu.licet vel non.in prin.in notabilibus. Sed aduerte, quia omnes iſtæ rationes videntur militare in legato facto ſeruo, & tamen habemus quòd legatum factum ſeruo non valet de iure.l.penul.§.illo.C. de neceſ. ſer. hæred. inſtitu. Cogita de ratione diuerſitatis.

e Circa glo.in verbo, per innouationem.ad ſin.poſſet probabiliter dubitari, an ſi aliquis inſtituatur pure hæres, & libertas relinquatur non ſub conditione, ſed ad diem, an procedant iura allegata in ſi.gloſſ. Et paucis, ego puto quòd, non, quia libertas non poteſt relinqui ad diem. l.libertas,& l.ideoque, ff.de man.teſt.& vide in l.hæreditas ex die.ff.de hæred. inſtit. & in §. hæres & purè.infra eo.tit. ſed bene ex die.l.quoties.§.ſi.ff.eo.

1 *Seruus perpetrans adulterium cum domina, ab ea nec manumitti nec inſtitui poteſt.*
2 *Maior honeſtas requiritur in muliere quàm in viro.*
3 *Tanta honeſtas requiritur in milite, doctore, & in clerico, quanta in muliere.*
4 *Quando aliquid prohibetur fieri directò, etiam prohibetur fieri per obliquum.*
5 *Vox publica præfertur priuatæ.*
6 *Facilius legata reuocantur, quam heredum inſtitutio.*

§. **E**St autem. a Qui prohibetur manumitti,
a prohibetur hæres inſtitui, ne via obliqua concedatur, quod directa interdicitur. hoc dicit. No.primo,
1 † ſeruum
b maculatum b adulterio dominæ non poſſe ab ea manumitti, nec etiam heredem inſtitui, ne ex inſtitutione per indirectum libertatem conſequatur concord.l.his verbis.§.i.ff.eo. Et fuit ratio dubitandi, quia videbatur iſtum ſeruum poſſe heredem inſtitui virtute regule, quæ dictat, ſeruum proprium à domino inſtitui poſſe. Sed ratio decidendi fuit, ne ſeruus ex malignitate ſua præmium conſequatur, contra l. itaque fullo, ff.de furt. credibile eſt enim adulterum inſtitutum ab adultera, prætextu illicitè coniunctionis inſtitutum extitiſſe. Hæc non haberent locum in ſerua cognita à domino,
2 † quia maior honeſtas requiritur in muliere quam in maſculo.l. palam.§.qui in adulterio.& ibi gloſ.ff.de ritu nupt.& l.ij.C.de his qui ven. æta.impet. & hoc niſi
3 maſculus eſſet miles, quia † tanta honeſtas requiritur in milite, quanta in muliere.l.affectionis. ff.de dona.l.ſi ancillam.C.de dona.inter uir.& vxor. Et idem eſſet in doctore, maximè actu legente, & etiam in clerico, l.ad uocati.C.de aduo.di.iud.et not.in l.milea.§.i.ff.de ſent. & re iudic. Et ideo licet quis poſsit inſtituere concubinam, Doctor tamen, clericus uel milea non poterit: ita not.in l miles ita.§.mulier.ff.de re iud. Item licet milea vel doctor poſsit legitimare ſpurium alienum, non poterit tamen legitimare proprium.l.ſi à iudice.ff.eod.

Item nota. quod ille ſeruus in quo vſumfructum habe-
c mus, non appellatur noſter. c Item no.in §.ſeruus. quod ſeruus proprius inſtitutus a domino, ſi in eadem cauſa permãſerit, liber efficitur, et hæres neceſſarius domino, & ideo efficitur neceſſarius, quia præmio magno libertatis cõdonatur. argumen.l. qui iuraſſe.de iuretur. Si autem a domino poſtea manumittitur, ſua ſponte hæres efficitur, quia libertatem non conſequitur ex teſtamento. Si autem alteri alienetur, iuſſu illius hæreditatem adibit. Et idem diſtinguitur in ſeruo alieno inſtituto, vt habetis in litera. Not. ſeruum alienũ poſſe inſtitui poſt mortem domini. Et fuit ratio dubitãdi, quia uidebatur inſtitutio non ualere, non ex perſona ſerui, quia incapax: non ex perſona domini, quia mortuus. Ratio decidendi fuit, quia hæreditas repręſentat perſonam defuncti, ex qua perſona ficta habilitatur perſona hæredis inſtitui, vt hic, & l.ſeruus hæreditarius.ff.eo. Item not. ſeruum plurium dominorum hæredẽ inſtitutum, adeundo acquirere pro portione dominica d hereditatem.
d
e Glo.maculatum. e In gl.poſtulata. ibi. l.i.in prin. f
f puniuntur tantùm & domina & ſeruus, quia uerberati traduntur igni. Et idem non eſſet in domino qui cognouiſſet ſeruam, vt not glo.in d.l.i.& probatur in d. l. fin. C.eo.de manu. propterea, quia maior honeſtas requiritur in muliere quam in maſculo, ut ſupra dixi. Vnde turpius eſſet hòc noſtro tempore quod famulus cognoſceret dominã, quàm ſi dominus cognoſceret famulam, propter honeſtatem, quæ maxima requiritur in ipſa muliere. Ibi.l.iij. Et eſt ratio, quia iſti ſerui poſtquam eſſent manumiſſi, non poſſent torqueri pro delicto probando: vt ergo torquerentur, fuit manumiſsio prohibita. l. proſpexit.ff.qui & a quibus. in fine. Et ratio ſpecialitatis fundatur in ſupremitate delicti, vt habetur. in d.l.i. ad l.Iul.maieſtatis. In fin.gl.in verbo, habeatur not.
4 quod † ubi aliquid prohibetur fieri directo, prohibetur & per obliquum: & hoc uerum quando in utroque caſu eſt eadem ratio diſponendi, ut hic: ſiue enim ſeruus manumittatur, ſiue hæres inſtituatur, eadem eſt ratio prohibendi, ſcilicet propter delictum perpetratum. Secus autem eſſet ubi non eſſet eadem ratio prohibendi. Et per hoc non obſt.l.i.ff.de autho.tuto. Addite prædictis, quod ubi aliquid prohibetur, cenſetur & cauſatiuè & alternatiuè prohibitum. l. quæ ſub conditione. §.ſi quis ff.de condit.inſtit. Ex quo dixit Cyn. Iacob.de Are. & Bald. ſi quis uendiderit rem pro nouem quæ ualet uiginti, & iurauerit non contrauenire contractui: & poſtea petat aut contractum reſcindi, aut pretium ſuppleri.l.ij.C.de reſcin.uen. non audietur quia licet petitio ut pretium ſuppleatur, non indicat contractus reſciſsionẽ, tamen quia altera pars uenit alternatiue, ut ſi pretium non ſuppleatur, contractus reſcindatur, iſte non audietur, quia periurus eſſet. glo.eſt ordin.in l.ij. C. de reſcin. uend. In glo.teſtator.ibi, ab.e. Dicitur autem uſufructuarius dominus quo ad hoc ut uſumfructum poſsit in ſolutum dare creditoribus, non autem quo ad hoc ut ſeruũ uſufructuarium liberum efficere poſsit, quia pręiudicaretur proprietario quo ad hoc quod priuaretur dominio ſerui, ut hic: non autẽ ſic pręiudicaretur quod uſumfructum creditoribus daret, quia proprietas domino conſeruatur, d.l.in uenditione. in gloſſ.allega. In glo. liber, ibi, ſecundum Ioã. Ex hac gloſſ.in l.in ea allegata
5 colligitis ſecundo Bal. quod † uox publica præfertur priuatę. Vnde dicite, quod per ſtatutum poſſet derogari ultimę uoluntati, propterea quod uox ſtatuentium, uoci teſtatorum eſt præferenda, ut d.l.teſtamẽto. ff. eodem. In fin.glo.in uerbo, libertate. Hæc ratio nõ eſt bona, quia ſiue inſpiciamus diem cedẽtis legati, ſiue diem aditę hæreditatis, utroque caſu reperitur alienus: unde quemadmodum etiam hereditas uenit acquirenda nouo domi
6 no, ita et legatũ, Et propterea noua redditur ratio, † quia facilius legata reuocantur, quàm hæredum inſtitutio.l. ex parte. ff.de adim.leg. cum enim faciliùs legata inſti
g tuantur, facilius deſtruuntur. auth. ex cauſa. C. de libe.
h præt. Glo.in uer.directa g. Gl. in uer. domini. h

ADDITIONES.

a Contra iſtum tex. habes fortem tex.in l.cum filius. §. ſeruus.ff.de legat. ii. quem allegat Nico.de Neap.hic & multis modis reſpondet. Sed nulla ſolut. ſatisfacit mihi. Cogita, quia habeo iſtum text.pro difficili contrario, & ibi gl. multis modis reſpondet, ſed non ſatisfacit. Iſtum etiam textum allega. Angel.de Are.hic, ſed in alio propoſito, vnde iterum cogita.

b Adde, quòd iſta domina quæ ſe immiſcuit cum proprio ſeruo capitaliter punitur & ſeruus primò verberatus comburitur

buritur.& quilibet etiam ſeruus poteſt licitè admitti ad accuſandum.& filij nati ex iſto coitu, nihil de hæreditate matris habent,ſed alij agnati.& hæc probantur in l.j.C.de mulieribus quæ propriis ſeruis.

a An idem ſi propter obſculum luxurioſum, vide Bell.in repe.rub.C.de edē.in q.de vxore amittente dotē,prope finem.

c Item non poteſt inſtitui hæres cum libertate, nec ſimpliciter inſtitutus habet libertatem. Secus in ſeruo proprietarij vt ſuprà, qui licèt inſtituatur cum libertate per vſufructuarium, ille interim eſt liber reſpectu vſusfructus, ſed morte fructuarij efficitur in totum proprietarij, vt hic in glo.

d Et hoc eſt verum, ſi vterque iubeat ꝙ adeat: aliàs ſi vnus iubet & alius non,tunc pars illius accreſcit iubenti, ne teſtator decedat pro parte teſtatus,etc.l.ſi ſeruus communis.ff.de acquiren.hære.licèt ſecus ſit in legato facto ſeruo communi quia ſi vnus dominus repudiat, non accreſcit alij, ſed remanet hæredi. Et idē in pluribus hæredibus legatarij. l.& Proculo.ff.de leg.ij. Quid autem in contractibus quando communis ſeruus ſtipulatur, vide in l.j.§. communis.de ſtipulatione ſeruorum.& per Bart.in l.re coniuncti.de lega.iij.& de hoc in gloſ.aliquid.

e Glo.in verb.maculatum.vult, vel quòd ſubaudiatur dictio accuſatum, vel quòd exponatur maculatum. id eſt, accuſatum. Dic quòd iſta ſubauditio vel expoſitio non eſt neceſſaria, propter verbum poſtulata, infra poſitum, quod intelligitur, id eſt, accuſata.

f Et dum gl.iſta in prin.vult ꝙ vterq; grauiter puniatur per illam l.i.in prin.Dic ꝙ hoc eſt contra illum tex.vbi ſola mulier punitur illis pœnis in principio poſitis: de ſeruo quò ad pœnam nihil ibi dicit. Niſi dicas quòd hic circa finem dicitur in verſ.id autem quòd ille.

g Addo in glo.ſuper verb. itaque directa. Tu dic quòd imò iſta glo.malè dicit: quia imò per alienationem ſerui non extinguitur legatum factum ſeruo,per iura quæ allegat Bart.in d.l.ſeruo cum libertate.& per Ange.de Aret.hic,& in d.l.ſeruo cum libertate. Dic quòd ibi fuit reuocatum legatum nō propter alienationem ſerui, ſed propter reuocationem libertatis: eſt tamen differentia in alio: quia hæreditas relicta ſeruo,non acquiritur domino niſi ſeruo volente adire:& tamen legatum ſic.d.l.ſi poſt.§.ſi. quia hęreditas poteſt afferre damnum,legatum nunquam rationem ponit glo.in §. item acquirimus. ſuprà per quas perſo.nob.acqui.& in l.ſeruo inuito.in prin.ff.ad Treb.& Nico.de Neap.

h In glo.in verbo,domini. Adde ꝙ ratio eſt,quare in legato facto ſeruo inſpicitur dies mortis, ſed in hęreditate relicta
i ſeruo inſpicitur tempus aditionis, & non mortis: quia legatum acquiritur domino etiam inuito ſeruo, vt l. ſilio. ff. de condi.& demon.& ideo tempus ceſsionis & ſic mortis inſpicitur: hęreditas autem inuito ſeruo non acquiritur domino, vt l.cum proponas.C.eo.niſi ſeruus velit adire: & ideo tempus aditionis iſtius ſerui inſpicitur. Et iſtam rationem diuerſitatis ponit glo.notab.in l.ii.§.ſi.de bono. poſſeſ. ſecundum tab.& eam refert Nic.de Neap.hic.

1 *Nemo regulariter poteſt decedere pro parte teſtatus,& pro parte inteſtatus.*
2 *Inſtitutio omnium hominum mundi valet, licèt aditione non poſsit confirmari.*
3 *Dictio ad, ponitur pro iuxta.*
4 *Dictio vſque, ponitur excluſiuè.*
5 *Teſtamentum poteſt pro parte rumpi querela inofficioſi teſtamenti.*

§. ET vnum. Pluralitas inſtitutorum non vitiat inſtitutionē. hoc dicit.
Not.primò, vnum hominem & plures
inſtitui poſſe hæredes vſque in infinitum.
a Secundò nota, hæreditatem [a] regulariter
b diuidi in duodecim [b] vncias,quarum nomina ponūtur
in litera & ſtatim dicam. No. teſtatorem poſſe et minuere, & augmentare numerum vnciarum in ſua hęre
1 duate. Item no.† neminem poſſe decedere pro parte
c teſtatum,& pro parte inteſtatum. [c] Et eſt ratio, [d] quia
d hæres repręſentat defunctum,vnde cum defunctus nō
poſsit repræſentari pro parte & pro parte non,quia repræſentatio indiuidui debet eſſe vniformis & completa,in authen.de iureiuran. à morien.præſt.in principio.
ſequitur quod pro parte teſtatus,& pro parte inteſtatus
non poſsit quis decedere. Fallit in milite priuilegio militis & fauore militiæ. Item no.plures hæredes inſtitutos, intelligi in dubio æquis portionibus eſſe inſtitu-
e tos. [e] Item nota diſtinctionem: quia ſiquidem teſtator aliquos inſtituerit aſsignatis partibus, & nondum completo aſſe vnum vel plures inſtituerit,intelligentur inſtituti in his partibus, quæ aſsi defuerint. Si uero cōpleto aſſe alios inſtituerit hæredes ſine parte, intelliguntur inſtituti in alio aſſe. Si verò vnum vel plures inſtituerit,intelligitur in his partibus, quæ aſsi deficiūt. Si verò aliquos inſtituerit in aliquibus partibus,& non dum completo aſſe neminem hæredem inſtituerit,par-
f tes quæ deficiunt inſtitutis accreſcunt, & econtra [f].

2 a In fin.glo.i.Not.† inſtitutionem omnium hominum mundi valere & tenere, licèt non poſsit aditione confirmari. Sed Pet. Iacob.de Are. & communiter vltramontani viſi ſunt damnare hanc gloſſ. Primò,quia huiuſmodi inſtitutio videtur deriſoria, vt hæreditas in tot partes diſtribuatur, vt parum uel nihil alicui tributum videatur.argum.in l.cum poſt.§.gener.de iure dot. in l. ſi domus.in prin.de leg.i. Item,quia iſta inſtitutio videtur collata in perſonas incertas vel infinitas, quod videtur non poſſe fieri.§.incertis.infra de legatis. Itē quia eſt ſpeciale fauore religionis & pauperum,ut illi incerti inſtituti hæreditatem obtineant. l. id quod pauperibus.C.de epiſcop. & cleric. ergo in contrarium erit ius commune.l.quod verò contra,de legat. Et hæc opinio mihi placet. Pręterea,cùm teſtator in ſuo teſtamēto debet nominare hęredes inſtitutos,vt uidiſtis ſuprà de teſta.in §.ſed hta omnibus.& probatur in l.hac conſultiſſima.C.eod. quomodo igitur poterit nominare omnes homines mundi? certè nullo modo:ergo inſtitutio nulla. Non obſtat §. iſte, quia fateor quod vnus homo & plures vſq; in infinitum inſtitui poſſunt, dummodo in-
3 finitas euitetur. Hoc probatur,quia† dictio ad, ponitur
pro iuxta,nec includit capitulum cui adiungitur. l. quidam Iberus.de ſerui.ruſtico.prædio.l.ſi itemm.§. qui ad
4 ianuam.ff.quod ui aut clam. Item † dictio Vſque, ſtat
excluſiuè.l.a caligato.C.de nup.not.in l.ſi.ff.de ſena.l.i.
in ſi.ff.an per altū cauſa appell. Erit igitur ſenſus, vnus & plures vſq; ad infinitum poſſunt inſtitui, ita tamen vt infinitas euitetur. Et ponatur ad,pro iuxta. In glo.
g ſextans. [g] ibi,nam natura.hæc ratio non placuit Doct.
eò quia quemadmodum impoſita fuerunt nomina certis vncijs,ita nomen imponi potuiſſet vni vnciæ. Vnde Doct.alter reſpondent quia ideo nō imponunt nomē proprium vniua vnciæ,quia eo ipſo quod dicimus vncia,intelligitur de una.arg.in l vbi numerus.ff.de teſtib.
h unde nō fuit opus imponere ſpeciale nomen. Sed nūc [h]
dubitauerunt Doct.quare nō poſuit nomē quod ſignificaret duas aut tres vncias cū dimidia, ſicut appoſuit nomen quod ſignificat vnam vnciam cum dimidia? quia illud octo vicibus ſumptum,reddit numerū duodenarium completum:quod non eſſet ſic in alio numero,quia redderetur numerus duodenarius. Ibi,per ordinem.Nota ex glo.quod prima quatuor nomina vnciarum de quibus in litera, ſumunt originem & effectum à quota hæreditatis portione.Cętera autem nomina accipiunt originem & effectum à diſcreto numero vnciarum:quod uerum fatentur Doct. excepto primo nomine,hoc eſt, ſextante: nam ſi illud octo uicibus ſumatur, complet numerum duodenarium, vnde ſi ſumeret nomen à quota, deberet octauua appellari. Vnde dicunt Docto. quod ſolum tria nomina inſinuant quotam hæreditatis,ſcilicet ſextans,quadrās, & triens: cętera autē inſinuant numerum diſcretum vnciarum, & ita eſt te-
i nendū. [i] In ſi.gl.no. appellari pondus vnciæ id quod ponitur in ſtatera, quod facit pro interpretatione ſtatutorum,

torum. quæ pro falſis ponderibus pœnam imponunt.
In fi. gl. in verb. totius. diſtinguite tria membra. Ali-
quando teſtatoe miles inſtituit in paganico peculio, &
tunc uidetur in caſtrẽſi inteſtatus decedere. l. ij. C. de teſt.
mil. Aliqñ inſtituit aliquẽ vel aliquos in aliquibus par-
tibus, vel in parte bonorum, & tunc reliquæ partes ac-
creſcunt illi inſtituto vel inſtitutis: quia portio quota
facilè accreſcit quotæ. & ita loquitur l. quanquam. C.
de teſta. mil. Aliquando teſtator inſtituit aliquem vel
aliquos in certis eebus, puta domo uel alio fundo, &
tũc dixere aliqui ꝙ pro cęteris eebus inteſtatus decede-
ee vr̃: quia non ita accreſcit res rei, ſicut portio portioni.
allegant l. ſi miles vnum ex fundo. ff. de teſta. mil. Com
muniter tenetur contrarium, per l. ſi certarum. in princ.
eo. tit. Ad l. ſi miles vnum ex fundo. reſpõdẽt, ꝙ illa lex
loquitue quando probatur militem hoc voluiſſe. Sed tñ
huic ſolunoni repugnat litera ibidem in verb. creditur.
nihilominus ita tenetur. In gl. decedere. ibi, l. cũ duo-
bus. Nota. ꝙ licèt quis non poſſit decedere pro parte te-
ſtatus & pro parte inteſtatus ab initio. poteſt tamẽ ex
5 poſt facto. Item no. † teſtamentum per querelã inof-
ficioſi pro parte rumpi poſſe. l. circa. ff. de inoff. teſtamẽ.
Contra hoc opponitur, & imò uidetur ꝙ teſtamentum
ex poſt facto non poſſit annullari in parte, imò in totũ
ſit annullandum. Vnde oppo. de l. pen. ff. de iniuſt. rup.
irri. teſt. Docto. diſtinguunt multum not. an teſtamentũ
veniat rumpendum per querelam, an uerò ueniat an-
nullandum præteritione filij: quia priore caſu rũpi po-
teſt pro parte, poſteriore uerò annullatur in totum. Ra-
tio differentię: nam quando rumpitur per querelam rũ-
pitur mediante ſententia iudicis, qui pronunciat teſta-
mentum inofficioſum: vnde cum ſententia ſit ſtricti iu-
ris debet ſtrictè intelligi, ut pro ea parte intelligatur ru-
ptum teſtamentum, pro qua fuit querelatum. l. pupillo-
rum. ff. de reb. eoe. Sed quando teſtamentum annulla-
tur pæteritione filij, annullatur ſententia legis, quæ latè
intelligatur. Peæterea quando teſtamentum rumpitur
per querelam, rumpitur propter omiſſam pietatem er-
ga filium: vnde cum fuerit omiſſa erga vnum, ſolum
pro parte ſua rumpitur. Sed quando teſtamentum an-
nullatur præteritione filij, annullatur propter omiſſio-
nem formæ quæ eeſpicit totum teſtamentum, & ideo
redditur in totum nullum. In fi. dicite, quòd idem eſt
iudicium in parte quò ad partem, quod in toto quò ad
totum, quando eſt eadem ratio diſponendi, ſecus ſi di-
k uerſa, vt hic. Gl. in ver. hæres. k In fi. gl. in verb. de-
l nique. [l] diſtinguite tria membra. Aut conſtat qu..d cõ-
pleto aſſe teſtator uoluit tranſire ad dipondium, vel ẽt
ad tripondium expleto dipondio, & tunc fit tranſitus
ut hic. Aut conſtat quòd non uoluit tranſire, & tunc nõ
fit tranſitus. d. l. cum queſtio. C. de legans. Aut ſumus in
dubio, et tunc aut teſtator inſtituit vnum in totum, po-
ſtea alium in partem, & tunc uidetue tantum adimere
quantum contulit ſecundo. Aut primò inſtituit in par-
tẽ, poſtea alium in totum, & tunc non intelligitur facta
ademptio, quia de parte totum adimi non poteſt. d. l. cũ
quæſtio. C. de legat. Aut ſimpliciter inſtituit aliquem,
aſſe expleto, et tunc intelligitur tranſire ad dipondium.
ita habetue & colligitur in d. l. cum quæſtio.

ADDITIONES.

a Not. tertiò ex §. hæreditas. quòd legalis diuiſio rei eſt in duodecim partes, licèt teſtator poſſit eam diuidere in plures & pauciores, ſed tamen in idem recidit, vt ff. eo. l. ex vnciis. & infrà eo. §. ſi plures. probatur in l. cum quæſtio. C. de lega. Et appellatione partis intelligitur de dimidia. l. nonem filiarum. §. portionis. ff. de verbor. ſignifi. Et ideo ſis cautus, vt ſi habeas duas partes rei, vt petas duas partes de tribus torius rei: aliàs intelliguntur duę partes de duodecim, ſecundum Bart. in l. interdum. ff. eod. Similiter pars partis intelligitue de dimidij dimidia. per l. in cuius. C. quando & quib. iiij. pars debetur.

b Ad iſtum §. hęreditas, qui ponit duodecim nomina propria vnciarum, licèt gloſ. hic ſuper verbo ſemis, nitatur declarare etymologiam vniuſcuiuſque nominis, tamen quia ex eius declaratione non potes habere perfectã cognitionem, ideo hic infero declarationem ad iſta nomina ex Var. in lib. iiij. linguæ latinæ, vbi ſic inquit: Vncia dicitur ab vno, & propterea per v ſcribitur. Sextans ex ſexta pars aſsis, binario numero diuidendo. Quadrans eſt quarta pars aſsis, quaternario numero diuidendo. Triens eſt tertia pars aſsis, quaternario numero diuidendo. Quincunx quinta, à quinque vnciis. Semiſsis, ſex, dimidiũ, aſsis, à ſemis. Septũx, ſeptẽ a ſeptẽ vnciis. Bes, octo, quaſi des, à demendo, quoniã dempto triente, qui eſt vnciarum quatuoe, eemanet bes vnciarum octo. Dodrans nouem, & dodrans quaſi dempto quadrante vnciarum trium, quibus remotis remanent vnciæ nouem. Dextans decem: dempto ſextante qui continet duas vncias, remanent vnciæ decem: Deunx vndecim: dempta vncia remanent vncię vndecim. As xij. quaſi æs, eemota vna littera e, æs enim per diphtongum æ ſcribitur, & remouetur e. Iſta prout iacent ponit M. Varro in libro linguę latinæ.

c Adde tamen, ꝙ licèt teſtator addendo hæc verba, puta, prohibeo ne plus de bonis meis petere poſsis: videtur quòd in aliis partibus inteſtatus deceſsit, vt ſuprà. quod tamen hęc verba non tollunt, quin filius poſsit petere ſupplementum legitimæ, ſi non habet ipſam completam: quia illam debet habere ſine aliquo grauamine. arg. l. omnimodo. C. de inoff. teſta. Similiter quandocunque pater dat filię ſuæ decem, ita tamen quòd non poſsit plus petere, licèt filia acceptet iſta decem, tñ poterit petere dotem matris ſuæ non obſtante prohibitione. ita Bar. in l. iuriſiurandi. ff. de ope. liber.

d Hæc ratio, quare nemo poſsit decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, mihi non placet: quia ſi eſſet vera, ſequeretur quòd etiam ex poſt facto quis non poſſet decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, cum etiam ex poſt facto hæres repręſentat perſonam defuncti, qood tamen eſt expreſsè contra l. circa. ff. de inoff. teſt. & contra not. per glo. in l. ius noſtrum. ff. de reg. iur. Pręterea ſequeretur ꝙ etiam miles non poſſet decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus. niſi diceres ꝙ in eo ſit diſpenſatum contra regulas communes fauore militiæ. Pone enim ꝙ duo ſint hæredes inſtituti, nonne quilibet repræſentat perſonam defuncti pro parte ſua tantùm? vt eſt caſus in l. cum à matre. & ibi Bar. C. de rei vend[illegible].

e Not. in verſic. ſatis [illegible]. quòd quando aliquis vel aliqui ſimpliciter vocantue ad a[illegible]quem actum faciendum, intelliguntur æqualiter vocati, & ad onus & ad commodum. adde not. per Bar. in l. j. ff. de offi. conſu. & l. j. §. ſi plures. ff. de exerci. & l. item Mela. §. ſi plures. ad leg. Aqui. Si tamen committitur aliquid Poteſtati & antianis, ſolùs Poteſtas habet vnã ſolam vocem, & antiani aliam vocem, per l. ſi quis Titio. ff. de vſufruct. accreſcen. etc. Nota ſecundò in verſicu. partibus. quòd ſi teſtator inſtituit duos, puta Ange. & Barto. quemlibet in quinque vnciis, deinde ſimpliciter inſtituit Seium & Caium, iſti duo ſolùm vocantur in duabus vnciis, quę ſuperſunt: & idem in dipondio. vide l. Sabinus. ff. eo. & l. interdum. §. pater. ff. eod.

f Et adde hic tex. illum notabilem in l. ſi ita ſcriptum. ff. de libe. & poſthu. & in l. Clemens. ff. eo. de hæred. inſti. Et in hoc §. opus eſt animum multùm verſari circa computationes, vt meritò occurrat verbum illud Imperatoris in l. cum quæſtio. in prin. C. de lega. ꝙ computationes eſſent multis rationibus dignæ. Item circa hanc materiam vide tex. mirabilem in l. quoties. §. ſi duo. ff. eo.

g Adde ad gloſſ. ſuper verbo, ſextans. quòd iſta gloſſ. diuiditur in ſex partes principales. In prima exponit text. In ſecunda quærit & ſoluit. In tertia ponit etymologiam & interpretationem & deriuationem nominum hic in text. poſitorum. In quarta per modum notabilis remouet tacitam oppoſitionem ad hunc tex. In quinta ponit ſignificatum horum trium nominũ, as, pondus, & libra. In ſexta & vltima allegat concordantes ad hunc tex. Secunda ibi, ſed quare. Tertia ibi, & not. quod primum. Quarta ibi, item not. ꝙ non oẽs. Quinta ibi, item no. iſta tria cognomina. Sexta & vltima ibi,

facit

facit ad hunc §. Et ad primam quæſtionem glo. faciebat dubium, cum habeamus nomen quod dimidiam omnium ſignificet. d. §. quarta. in glo. allegata.

h Addo inquantum ſuprà dicitur, ſed tunc dubitarunt. Vnde potes etiam dicere, quòd ideo in aliis non fuit opus ponere nomen importans mediam vnciam, vt duas vncias cum dimidia, vel tres vncias cum dimidia, quia iſtud poteſt fieri per ſextantem. Nam ſi volumus dicere tres vncias cum dimidia, dices ſextantem cum ſextuncio. Sed eodẽ modo poſſes dicere tres vncias cum dimidia. Cogita. Et ratio iſta quæ hic aſsignatur, & quam ponit hic Io. Fab. non ſatisfacit mihi, quia ſecundum hoc non fuiſſet opus imponere nomen proprium dodranti, ſextanti, & deunti, cum iſta aliquoties ſumpta non peruenirent rectè ad vncias, nec redderent duodenarium numerum perfectum. Sed puto quòd mens Ioan. Fab. fuit quòd ideo ſemis non additur niſi vni vncię, quia in ea poſsit operari perfectum numerum duodenarium. quod non eſſet ſi adderetur aliis. Et ad rationem meam dic quòd non eſt bona, quia nos quærimus, quare non eſt iniunctum vnum proprium nomen, quod ſignificet duas vncias cum dimidia, ſicut eſt vnum nomen quod ſignificat vnciam cum dimidia. Item contra eam fortius facit, quia ſequeretur quòd non fuiſſet opus inuenire nomen proprium, quod ſignificaret vnciam cum dimidia, cum habeamus nomen ſignificans mediam vnciam, ſcilicet ſemiunciam. l. Pap. §. quoniam autẽ quarta. ff. de inoffi. teſta. alleg. In glo.

à Aduerte etiam circa gl. præce. in verb. ſeſcũx. dum in prin. dicit quòd ſeſcunx debet ſcribi per ſ, & nõ per x, puto ideo eſſe, quia componitur non à ſemi, vt dicit glo. ſed à ſemis, & in compoſitione abiicitur m, & erit ſ, quia ergo ſemis ſcribitur per ſ, dicit gloſ. & bene, quòd etiam ſeſcunx debet ſcribi per ſ. Item dum gloſ. dicit quòd ſemis habeat etymologiam ex eo quòd certum numerum vnciarum impriteet, malè & indubitabiliter loquitur ſecundum Pet. de Bellaper. & Nico. de Neap. hic, quia ſemis nõ ſignificat certum numerum, ſed dimidiam cuiuſlibet rei, vnde bene verum eſt quòd ſemis habito reſpectu ad aſſem, ſignificat ſex vncias, nõ ex ſe ſed quia dimidium aſsis eſt ſex vnciæ. Item aduerte dum gloſſ. dicit quòd non omnes vnciæ continentur ſub aſſe, ſed bene poſſunt contineri. Iſtam fallaciam quam gloſſ. hic facetur, alibi reprobat glo. ſuprà de liberti. in principio. & in l. quoties. ff. de verborum obliga. & in l. manumiſsiones. ff. de iuſti. & iur. & in l. ſi is qui ducenta. §. verum. ff. de reb. dub. quia uerum eſt quòd omnes vnciæ continentur ſub aſſe. Et dum dicis, ergo quatuordecim vncię cum dimidia continentur ſub aſſe: dico hic eſſe fallaciam, quia minor numerus contentus ſub maiori, debet cum maiori computari; ſicut cum vis probare quòd tria ſunt quinque, quia ſunt tria, & ſunt duo, ergo ſunt quinque, eſt fallacia, quia minor numerus debet cum maiori computari.

k In glo. in verb. hæres ſit. in fi. Non obſtat l. quo loco, quia ibi teſtator ignorabat illum quadrantem, & ſic illam portionem relictam illi iam mortuo eſſe pro non ſcripta, & ſic deficere propter mortem inſtituti iam mortui: & ideo nimirum ſi in illa portione ille tertius ſine parte inſtitutus, nõ dicitur inſtitutus, ſed ſolùm in alio aſſe. Hic verò teſtator ſciebat, quòd reſtabat vna pars hæreditatis, quæ non erat alicui aſsignata: ideo nimirum ſi inſtituendo voluit alium inſtituere in illa portione quæ deficiebat, vt hic, propter eius ſcientiam, & ita intelligite glo. Et aduerte ad iſtam glo. dum in principio dicit ad leg. item quod Sabinus, quòd imò habet partem vacantem vſque ad dipondium: ſi rectè illa litera intelligitur, vult dicere vt ſentit hic Ioannes Fab. quòd cum ibi inſtitutus ſine parte completo dipondio vocetur in trientem, eſt perinde ac ſi diceret, in alium aſſem, quia tantum eſt habere trientem ex duodecim vnciis, quantum habere vnum aſſem ex tripondio: quia triens eſt tertia pars duodecim vnciarum, & tantum importat quantùm vnus as tripondio, quia eodem modo eſt tertia pars: & ſi reducas tripondium ad aſſem, inuenies tantum eſſe. Sed huic ſolutioni videtur obſtare text. in d. l. item quòd Sabinus. dum expreſsè dicit hic non in alium aſſem, ſed in trientem veniet. Sed huic potes dicere quòd ibi text. debet intelligi non in aſſem, ſcilicet in dimidiam, ſed bene in aſſem, id eſt, in tertiam partem tripondij. Sed fortius obſtat contra iſtum ille text. ſi inducatur vt ibi inducit glo. Nam hic dicitur, quòd ſi as totus eſt completus, quòd inſtitutus ſine parte uocatur in dimidiam: & poſtea ſubiicitur, idem eſt in dipondio: ergo completo dipondio inſtitutus ſine parte debet habere dimidium: & tñ in d. l. item quod Sabinus. in fi. dicitur, quòd tantùm debet habere trientem. Et in ueritate iſte eſt propriè caſus in d. l. item quod Sabinus. §. fi. quòd ſi totus as ſit completus, inſtitutus ſine parte debet habere dimidium: ſi uerò dipondium ſit completum, inſtitutus ſine parte non habet dimidium, ſed habet vnum trientem, & ſic vnum aſſem, & ſic tertiam partem tripondij. Et iſtum textum, in verb. idemq; erit. eſt neceſſe intelligere vt ibi intelligit gloſſ. in tertia & vltima ſolutione. Cogita, quia iſta iura cum gloſsis non habes alibi ita bene declarata. Item aduerte, quia ſecundum contrarium de l. ex vnciis ſex. vadit ad ver. proximè præced. qui incipit. Et ſi plures vnciæ. non autem ad iſtum ver. idemq;.

l Addo ad gloſſ. in verb. idemq; erit. Illa gloſſ. diuiditur in quatuor partes. In prima declarat text. In ſecunda format vnum contrarium ad iſtum ver. idemque. & ſoluit. In tertia format aliud contrarium ad iſtum verſi. ſed & ſi plures. proximè præced. In quarta format aliud contrarium, quod poſſit eſſe commune ad vtrumque verſ.

t ☞ Hæres poteſt inſtitui purè aut ſub conditione, non autem ex die vel ad diem.
2 Dies adiectus inſtitutioni tollitur de medio.
3 Impoſsibilitas adiecta inſtitutioni aut legato, vitiatur: ſecus verò in contractibus, vitiat enim contractum, non autem vitiatur.
4 Ad veritatem alternatiuæ ſufficit alteram partem eſſe veram declarata vt ibi.
5 Poſſunt inſtitui nobis incogniti.
6 Dies adiecta inſtitutioni non tollitur quando dies eſt de ſubſtantia.
7 Poteſt citatio fieri die feriato ad diem non feriatum: quod diſtingue vt ibi.
8 Conditio impoſsibilis adiecta inſtitutioni vitiatur, & non vitiat tunc, cum teſtator neſciuit eam impoſsibilem.
9 An hæres inſtitutus debeat omnibus adiectis inſtitutionibus parere.

§. HAeres & purè. Hæres & purè & ſub cõditione inſtitui poteſt. Ex die autem uel ad diem ſi quis inſtituatur, detracto vitio temporis, inſtitutio non vitiatur, imò tenet. h. d. Ad euidentiam premitto, quòd aliquando tempus appoſitum in diſpoſitione ſe habet per modum principij, & tunc diſpoſitio dicitur fieri
* ex die. * Aliquando ſe habet per modum termini ſiue finis, & tunc dicitur fieri ad diem, vt hic, & l. hæreditas. eod. titu. clarius in l. obligationum. §. 1. ff. de actio.
t & oblig. Not. primo. † quem poſſe inſtitui hæredem purè & ſub conditione, ſed non ex die uel ad diem. cõcord. l. hæreditas. ff. eo. Suadetur & ratione. Nam ſicut teſtator non poteſt decedere pro parte rerum teſtatus, & pro parte inteſtatus, ita nec pro parte temporis, cum bonum ſit argu. de re ad tempus l. miles ita. de teſtam. mili. Et ſi dixeritis, ergo non poterit quiſpiam inſtitui ſub conditione, cum ea pendente non ſit hæres, & dicatur pro ea parte defunctum inteſtatum eſſe, ſed purificata efficitur hæres, ſicque cauſa teſtati locum ſibi vendicat. Solu. reſpondetur, quòd licet inſtitutus pendente conditione non ſit hæres, tamen quandocunque
a illa euenerit, retrotrahitur a & fingitur hæres vſque ab initio. l. hæres quandoque. de acquiren. hæred. ita quòd fictione inſpecta dicatur teſtatorem omni tempore teſtatum fuiſſe & in totum: quæ fictio in terminis appoſita præualet veritati, licèt in terminis ad diuerſum finẽ tendẽtibus veritas opinioni præualeat. l. filio, de inuſt.
2 rup. Item not. † diem adiectum inſtitutioni tolli de medio, & inſtitutionem valere. Et eſt ratio: nam cum in omnibus impoſsibilitas adiecta inſtitutioni tollatur de medio, ut infrà proximè, ita iſta adiectio temporis quæ continet impoſsibilitatem de iure, vt quis partim teſtatus, partim inteſtatus moriatur, cõtra regulam iuris. ius noſtrum de medio tollitur. Item not. in §. im-
poſsibilis.

3 poſsibilis.† impoſsibilem conditionem adiectam inſti-
tutioni legato,vel libertati,non uitiare actum, imo iſtã
vitiari. concordat l.i.de condi.inſti.l.obtinuit. de condi.
& demonſt. Et hoc eſt fauore libertatis & vltimæ vo-
b luntatis.Secus eſt in cõtractibus, [b] quia conditio impoſ-
ſibilis adiecta uitiat contractum.l.impoſsibilis. de ver-
borum oblig.dixi in §.impoſsibilis.infrà de inuti.ſtip.
Not.in §.ſi uerò.conditionibus coniunctim adiectis,
in totum eſſe parendum. Si verò disiunctim ſiue alter-
natiue fuerint adiectæ,ſufficit vni parere.Ex quo colli-
4 gitis, † ad veritatem [c] alternatiuæ ſufficit vnam partem
c verificari,vt hic & l.ſi plures.de condi.inſti.& l.ſi quis
ita ſtipuletur.de verbor.oblig.Hoc verum in alternati-
ua hominis:ſecus in alternatiua legis . quia vtraq; pars
debet eſſe uera,ne lex,quæ debet eſſe certa , propter al-
ternatiuam nos teneat in dubio.l.iij.§.hoc interdictum.
ff.de iti.actuq; priu. notant Doct. in l.fi.C.de verb.ſig.
5 Item no. † nobis incognitos,à nobis inſtitui poſſe. [d] Et
d fuit ratio dubitandi . Nam cum inſtitutiones fieri ſoleãt
ob benemerita.l.nec adiecit. & l. quia plerumque.ff.p
ſocio. nõ videbatur incognitos inſtitui poſſe,propterea
quòd nulla a nobis affectio habeatur. Ratio decidendi
fuit , quia licèt ſępe inſtitutiones fiant propter affectio-
nem, non tamẽ negatur quin etiam haberi poſsit circa
incognita affectio fit enim ſępenumero vt propter vir-
tutem quos nunquam vidimus amemus , & obſerue-
mus multum . In gloſſ. hæres extraneum . colligitis ,
quòd quis non poſsit inſtitui in diem incertum . Ratio,
e quia dies incerta habetur [e] pro conditione , & retrotra-
hitur ſicut ipſa conditio.l.i.de condi.& demonſtr.Dixit
6 tamen Bal.quod † licèt dies adiecta inſtitutioni regula-
riter de medio tollatur,vt hic,& l.hæreditas.ff.eod.non
tamen tollitur quando dies eſſet de ſubſtantia inſtitu-
tionis,ſiue ſit dies certa,ſiue incerta.l.in tempus. l.quo-
ties §.i.ff.eo.Exemplum: Inſtituo te in tempus quo ca-
pere poteris : illud tempus appoſitum eſt ad ſubſtan-
tiandam inſtitutionem , & ideo non detrahitur : quia ſi
detraheretur, & inſtitutio pro pura haberetur , ecce ꝙ
eſſet nulla, quia inſtitutus reperiretur incapax . Ex quo
infert ad quęſtionem,quòd Poteſtas Papiæ poteſt cita-
re ſibi ſubditum exiſtẽte in ciuitate Mediolani,quia iſta
eſt citatio quæ fit in loco & tempore habili , ſcilicet vt
coram ſe compareat. quod verũ intellige quã vtraque
ciuitas regeretur ab eodem domino : ſecus ſi à diuerſis.
Vnde Poteſtas Papiæ non poſsit citare ſibi ſubditum
Venetijs.c.paſtora. de ſen. & re iud.lib.vi. Secundo in-
7 fert ipſe, † iudex poteſt aliquem citare die feriata , vt
coram eo compareat die non feriata : quia effectus
citationis valet, cum vt compareat citatus, confera-
tur in diem idoneum. quod verum intellige, ſi fue-
rit facta citatio tempore feriarum ob neceſsitatem ho-
minum, puta meſsium vel vindemiarum quia eo tem-
pore non eſt prohibita citatio , ſed nec eſt neceſſaria cõ-
paritio.l.i.ff. de fer. Secus ſi facta fuerit in tempore fe-
riato in honorem Dei,quia tunc eſt prohibita citatio,et
lex reſiſtit initio. l.dies feſtos. C. de fer.repen. Idem in
ferijs introductis in honorem principis,quia illæ æqui-
parantur ferijs introductis in honorem Dei.glo.eſt ord.
in Clem.ſępe.de verb.ſigni. In glo.in verb. impoſsi-
bilis.ibi,§.i. colligitis, ꝙ licèt conditio impoſsibilis de
natura vel iure non uitiet inſtitutionem,libertatem, uel
legatum, conditio tamen impoſsibilia de facto habet
hæc omnia uitiare. Sed hæc glo.vt arbitror,nõ bene lo-
quitur. quia differentia caſuum reddi non poteſt . Quid
enim refert ſi pauper ita inſtituatur,ſi cœlum digito te-
tigerit,aut dederit montem aureum? Propterea hæc di-
ſtinctio glo.aduerſatur generalitati huius §.qui non di-
ſtinguit qualiter conditio eſſe impoſsibilis. ideo nec
nos.l.de pretio.ff.de pub l.Ad l.hæres.reſpõdetur,quòd
non loquitur de conditione impoſsibili , ſed de condi-
tione poſsibili , quæ non rejicitur,& ita comperi Ioan.
Fab.tenere. Ibi,ſi impoſsibilis.Dicite,quòd impoſsi-
bilitas quæ prouenit ex perplexitate , vitiat inſtitutio-
nem , quia illa impoſsibilitas cauſatur facto teſtatoris ,
vnde ſibi imputandum. regula iuris, Damnum.lib.vi.
Vide ut ibi Docto.& primò gloſſæ uariant in ſolu.hu-
ius contrarij. Sed ſolutio cõis ita ſe habet quòd ibi im-
poſsibilitas erat adiecta diſpõni ultimę uoluntatis , nõ
per uiam conditionis,ſed per uiam diſpoſitionis,& po-
ſtea conditionaliter adiecta pœna : ne igitur pœna de-
beatur propter huiuſmodi impoſsibilitatem, actus ui-
tiatur. In fi.gl.opp. & uidetur quòd conditio impoſ-
ſibilis uitiet libertatem, inſtitutionẽ uel legatum : vnde
oppo.de l.ſeruo manumiſſo.de condi.indeb. Solu.Do-
ctores limitarunt hanc materiam timore huius contra-
8 rij , vt † tunc demum conditio impoſsibilia adiecta in-
ſtitutioni , legato uel libertati , rejiciatur ne actus uitie-
tur,quando teſtator ſciebat eam impoſsibilem. Secus ſi
putabat eſſe poſsibilem, quia tunc rejicitur , imò actus
uitiatur:ita loquitur l.ſeruo.& eſt gl.ordi.cõiter appro-
9 bata. In fi.gl.in verb.ſi plures. † inquantum diſtin-
guit inter conditionem poteſtatiuam & mixtã ex vna
parte,ut tunc pluribus conditionibus coniunctim appo
ſitis oĩbus ſit parendum: & conditione eadem & plu-
ribus conditionibus coniunctim appoſitis ſufficiat , ut
uni pareatur,cõiter reprobatur,quia contra generalita-
tem huius §. & l.ſi pluribus de condi.inſtit.Vnde ad l. ſi
pluribus . reſpondetur , ꝙ ideo non ſufficit uni parere,
quia plures conditiones erãt appoſitæ pluribus inſtitu-
tis circa perſonam unius inſtituti : unde cum prima pu-
rificata,ſit factus ex ea hæres non eſt opus ut alia puri-
ficetur. ut de nouo hæres fiat.l.ſi id ſolum. de hære.inſti.

ADDITIONES.

• Vide Bellon.infrà de verb.obl.§.omnis.ſuper gl.in diem .
a Adde ꝙ ideo poterit inſtitui ſpurius & capax ad tempus
incertum,puta cum capere poterunt,quia ęquiparantur cõ-
ditio & tempus incertum.l.tempus. ff.eo. Et illi interim po-
terit dari curator bonis,ſecundum l.ſi quis..Inſt.ff.eo. Adde
etiam, quòd licèt quis non poſsit inſtitui poſt certum tem-
pus,tamen bene poteſt dari cohæres poſt tempus : puta ſi fi-
lius inſtituatur in ſemiſſe,& poſt mortem eius in alio ſemiſ-
ſe.l.filius a patre.ver.hęredem.ff.de lib.& poſth. Item vxor
poteſt inſtitui in vſufructu in uita:& poſt eius mortem alius:
de quo per Ang. in d.l.filius a patre.
b Vide Bello.infrà de verb.obli.§.loca.ſuper glo.repromiſ.
c Item intellige, in alternatiua affirmatiua, ſecus in negati-
ua,puta, ſi non feceris illud aut illud : quia vtraq; pars debet
eſſe uera,vt notat Barto. in d.l.ſi is qui ducenta. §.verum.de
reb.dub.vbi plene .
d Adde, quòd nec etiam eſt neceſſe quòd teſtes cognoſcant
hæredem, vt hic in glo. Secus in contrahentibus quia teſtes
debent eos contrahentes cognoſcere , & debent ſibi exhiberi
vt videant an ſint illi qui contraxerunt. Item ſecus in hęre-
dibus conficientibus inuentarium , quia debent cognoſci à
teſtibus,vt dicit glo.not.in l.fi.§.ſin autem dubius. C.de iure
delib. Et adde ꝙ illæ perſonæ quibus non poteſt legari, non
poſſunt hæredes inſtitui: de quibus habetur glo.in §. legari,
infrà de lega.& Bar.in l.j.alleg. in gl. An teſtes incogniti ad-
mittantur qui non cognoſcant partes. Dic aut teſtes produ-
cuntur in iudicio,aut extra iudicium. Primo caſu, ſi deponũt
de dicto vel facto alicuius partis vel vtriuſq; , debent eos co-
gnoſcere.Si verò de facto vnius tãtũ,& nõ alterius,debẽt illũ
cognoſcere,& valet eorũ dictum, licèt alium non cognoſcãt
eum eſſe quem dicunt.Et vt breuiter dicam,in perſonali de-
bet teſtis cognoſcere partem vtranque , ſed in reali debet
cognoſcere poſsidentem , vt ff.de teſti.l.iij.§. primo . & facit
in authen.de teſtib. §.ſi uero ignoti. Secundo caſu, aut adhi
bentur teſtes in contractu,& debent cognoſcere contrahen-
tes.arg.text.in l.poſt legitimum.§. his verò. ff. de his quibus
vt indig. Aut adhibentur in inſtrumento,& tunc ad ſubſtã-
tiam inſtrumenti ita vt ualet inſtrumentum, nõ valet quòd
teſtes

teſtes ſint noti.d.§.ut licet.Fallit in inuentario. ita Iaco. de
Beluiſ.in aur. de hęred. & falc. in §. ſi uero abſint. vide ali-
quid per.Bar.in d.§.ſi vero.
c Addo,inquantum ſupra dicitur, incerta habetur,vide hæc
dicta per Bald in d.l.in tempus.Et an in omnibus pariſicen-
tur dies incertus & conditio,uide in l.ex his. C. quando d.
leg.ced. Tu dic,quòd imò in d.l. ex his.non eſt dies incertus,
ſed certus,ſcilicet cum ad legitimam ætatē peruenerit, quod
eſt certum,ſcilicet xxv.anno.ut ibi, & l.ſi.C.de his qui ueniā
etat.imper.

TITVLVS XV.

De vulga.ſubſtitutione.*Rubr.

ADDITIO.

* Rationem quare ſint introductæ ſubſtitutiones, uide per
Bellonum hic.

1 Subſtitutiones etiam tertio,quarto,aut ulteriore gradu facta,dicuntur ſecunda inſtitutiones.
2 Omnes nuptiæ quæ primas ſequuntur,dicuntur ſecunda nuptia.
3 Omnis guerra poſt primam,dicitur ſecunda.
4 Subſtitutio duplex directa,& obliqua ſeu fideicommiſſaria.
5 Obliqua ſubſtitutio duplex.
6 Directarum ſubſtitutionum quinque ſunt ſpecies.
7 Quid uulgaris ſubſtitutio.
8 Quotuplex,uulgaris.
9 Quibus uerbis fiat uulgaris ſubſtitutio.
10 Quare appelletur uulgaris.
11 Quis effectus uulgaris ſubſtitutioni:
12 Quando finiatur ſubſtitutio uulgaris.
13 A quo & cui poſſit ſubſtitutio uulgaris fieri.
14 Expoſitio iſtorum uerborum,ſi hæres non erit.
15 Quare hic intitulatum de uulgari,& poſtea de pupillari, non autē de alijs ſubſtitutionibus directis,quæ ſunt quinque.

a IN glo. aRubricę,in prin.No.ꝙ†ſub
1 ſtitutiones quocūq;gradu fa
ctę fuerit, ſecūdū uel tertio uel quar
to nihilominus appellātur ſecūdę in
b ſtitutiones.b Item dixit gl. in rub.ff.
eo.Simile habetur in gl.rub.C.de ſe
2 cun.nup.vbi† nuptiæ quæcunq; con
tractæ poſt primum matrimonium,appellantur ſecun
dę,etiam ſi tertio loco fuerint contractæ.Quod facit ad
ſaluāda dicta teſtium,qui dixerunt aliquid fuiſſe factū
3 tēpore ſecundæ guerræ:ut † omnis guerra ſecunda poſt
4 primam appelletur. In fin gl.præmitto † ꝙ ſubſtitu-
tio eſt duplex.Quædam directa appellatur,quia per eā
quis directo defuncto ſuccedit,nec de alicuius manu.ca
pit hæreditatem.l.ſi ager. ff de rei uend. & de hac loqui
tur titulus noſter.Alia appellatur obliqua ſeu fideicom
c miſſaria,c quia per eam quis non directo , ſed per obli-
quum ſuccedit defuncto,& eius hęreditatē ab alterius
manu capit:& de hac nihil ad propoſitum,ſed eius tra-
ctatus habetur infra de fideicommiſſ. hęre. ff.& C.ad
5 Treb.†Obliqua eſt duplex:una quę ſemper fuit & eſt
obliqua, & de iſta tractatur ubi ſupra. Alia ſemel fuit
directa,ſed poſtea curſu temporis obliquata: & de iſta
habetur in l.precibus.C.de impub.& alijs ſubſti. & vi
6 debitis in diſcurſu temporis.Directarum†ſubſtitutionū
quinque ſunt ſpecies.Quędam eſt appellata ſubſtitutio
vulgaris,& de iſta habetur in l.i. ff. eodem.& hic tan-
gam ſubſtantialia Alia pupillaris appellatur,& de iſta
habetur.in l. ſecunda. ff. eodem. & dicam infra titu.i.
Alia appellatur exemplaria, & de iſta habetur in l.ex
d facto.d ff.eod.& in l. humanitatis. C.eod.& dicam in
§.qua ratione.infra tit. i.Alia appellatur obliqua, breui
loqua,ſiue reciproca:& de iſta habetur in l. Lucius. &
l.hoc iure.ff.eo.in l.quamuis.C.eo.& dicam in fi.huius
tit.Alia appellatur cōpēdioſa,& de iſta hř in l.Cēturio.
ff.eo,in l.precibus,C.eo.dicā infra tit.i.§.ſi. Circa vul-
garē,de qua hic tractatur,eſt ſciendū,quid ſit vulgaris
ſecūdo, quotuplex. tertio, quibus verbis fiat quarto,
quare appelletur vulgaris quinto, qui ſint effectus. ſex
to , quando expiret. ſeptimo , cui & a quo fieri poſsit.
7 octauo,quæ ſint eius expoſitiones.Circa primū,† vul-
garis ſubſtitutio eſt ſecunda inſtitutio facta ſub condi-
tione,vt hic,& l.i.ff. eod.& l.in ratione.§. ꝙ vulgo.ff.
8 ad legem Falc. Circa ſecūdum dicite , ꝙ †vulgaris eſt
duplex:vna expreſſa,quæ fit ſub uerbis negatiuis: alia
tacita, quæ cōprehenditur in pupillari expreſſa, ver-
bis affirmatiuis formata.l.nam hoc iure.ff.eo.Circa ter
9 tium dicite,† ꝙ ſi verbis negatiuis, vt ſtatim videbitis
10 ſuper litera.Circa quartum,† quare appelletur vulga-
ris. Glo.hic ſentit ꝙ ideo appellatur vulgaris,quia cuili
bet & à quolibet de vulgo fieri poteſt.Hanc rationem
aliqui reprehendunt,quia ſecundum hoc fideicommiſ-
ſaria appellari debet vulgaris , quia cuilibet & à quo-
libet fieri poteſt.Sed reſpondete,ꝙ ideo ſumit aliud no
men fideicomiſſaria , quia propria eius natura eſt vt
alterius fidei committatur.Aliqui tamē dixerunt quòd
appellatur vulgaris,quia directa.l. quidā.de hære. inſt.
Alij quia fit verbis expreſsis.l.libertates.de fideicom-
miſ.lib.Alij quod ideo appellatur vulgaris quia fit uer
bis vulgaribus & conſuetis l. iij. §.i.ff.rem ratam hab.
Sed uos tenete rationem glo. quæ probatur in l. filius-
11 famil.§.ſecundum vulgarem.de leg.i.† Effectus huius
vulgaris ſunt,quia per eam ſuccedītur defuncto,ut hic
& l.i.ff.eo.Secundo,quia per eam tollitur effectus ſutra
tis, de quo in l. ſi filius hæres.de lib.& poſthu. Sunt &
alij effectus de quibus in l.i.ff.eo.ſed iſti principaliores
e nam et per eam incipere poteſt à ſecundo e gradu te-
12 ſtamentum. l.iij. §. fina. de lib. & poſthu. & † finitur
f adita f hæreditate per inſtitutum . l.poſt aditam. C.eo.
* Fieri † autem poteſt à quolibet qui habet teſtamenti fa
13 ctionem actiuam,& in ea ſubſtitui poteſt quilibet qui
habet teſtamēti factionem paſsiuam.in l.ſi is qui.ff.eo.
14 †Expoſitiones vulgaris ſunt iſtæ,ſi hæres non erit, vel
quia noluerit,vel quia non potuerit , vel alium hęredē
non fecerit.l.cum proponas.C.de hæred.inſtit.l.pater-
15 fami.ff.eo.† Sed finaliter dicet quis,cū ſunt plures ſpe-
cies directarum, quare ſolū intitulauit de duabus , hoc
eſt, de vulgari , poſtea de pupillari? Reſpondetur,
quòd de his ſolum tractauit, quia aliæ reſoluuntur in
eis, vel ad earum exemplum aliæ comprehenduntur.
Sequitur nigrum.

ADDITIONES.

a Et dum glo. iſta dicit ꝙ ſubſtitutiones dicuntur ſecundæ
inſtitutiones,allegat hic Io. & Ang. tex.in l.in ratione.la.i.
§.quod vulgo.ad finē.ff.ad leg.Falc.tu adde alium tex.in l.ſi
filius qui patri in prin.ff.eo. in uerbo, ex ſecundis tabulis.&
in l.pater ſa.in prin.ff.eo.
b Ad illud & ad totam glo.huius rubricæ Vide Bellonū qui
plenè examinat.
c De hac vide Bello. in rub.infra de fideicommiſſa. hære. &
hic latè in euidentibus.
d Vel dic melius , quòd eſt ſecunda inſtitutio & directa;
quæ à quolibet & cuilibet , & quibuſcunque verbis fieri po-
teſt : quia omnis inſtitutio quæ fit poſt primum inſtitu-
tum, dicitur ſecūda inſtitutio,ſicut omnes nuptiæ ſequentes
poſt primas, dicuntur ſecundæ nuptiæ, vt vult glo.in rub.ff.
de ſecun.nupt.
e Et non ſolùm excludit primum gradum additio facta ex
vulgari , ſed etiam omnes vlteriores gradus l in teſtamen-
to.in princ.de hære.inſti.& l. ſi mater.§.fina.ff.eodem.item
ſi vnus ex inſtitutis adeat expirat ſubſtitutio vulgaris om-
nibus facta copulatiue vel coniunctim , vt ſi neque Titius
neque Seius hæredes erunt, talem ſubſtituo l. quidam te-
ſtamento. ff. eodem. Secus ſi fuerit facta ſeparatim, quia
tunc expirat ſolum quò ad iſtum, non quò ad alios l. ex
duobus.§.ſi.ff.eo.

f Quid autem ſi inſtitutus adiit, & poſtea reſtituitur in in-
tegrũ, & ſe abſtineat, an admittatur ſubſtitutus ex vulgari?
Dic quod ſic, ut l. ſed quod Papin. ff. de minoribus & per
Bar. in l. ii. in verſi. quæſtione principali.
g Vide Bello. conſi. xxx. nu. 3.

1 ☞ *Subſtitutus verbis directis in codicillis, admittitur iure fidei-
commiſſi.
2 *Seruo vulgariter non poteſt ſubſtitui.*
3 *Si dominus ſeruo ſuo inſtituto ſubſtituat vulgariter ſeruus efficitur
hæres voluntarius.
4 *Non diſtinguitur an inſtitutio præcedat, an ſequatur.*

POteſt autem. Diuiditur in quatuor.
Nã ĩ prima ponit, quot
gradus hæredũ teſtator ſubſtituendo poſ
ſit efficere. In ſecunda qualiter ſubſtitui
poſsit. In tertia determinat vnam quæſtio
nem. In quarta aliam. Secunda ibi, et plures. Tertia ibi,
& ſi ex diſparibus. Quarta ibi, ſed ſi inſtituo. Nõ ſum-
a matur. Not. primo,[a] quod teſtator non ſolum po-
teſt inſtituere in teſtamento, ſed quotquot velit ſubſtitu
torum gradua efficere. concord. l. i. ff. eo. Item no. con
ſultũ eſſe recte teſtatori, ſi timeat quod inſtituti & ſub-
ſtituti hæreditatem repudiari ſint nouiſsimo loco ſer-
uum ſubſtituat, qui hæreditatem non poterit repudiare,
imo neceſſarius hæres efficietur teſtatori, nec defunctus
afficietur iniuria. §. i. ſupra ex quib. cauſ. ma. non poſ.
Nota. ſubſequenter, quod vnus in plurium locum,
plures in vnius, ſinguli. in ſingulorum, & plures inui-
cem ſubſtitui poſſunt. Nota. ꝙ diſpariter inſtituti, &
ſimpliciter ſubſtitui, eaſdem ex ſubſtitutione partes fe-
runt, ſicut ex inſtitutione habuerunt. quod verum limi
tate quando ſubſtitutio fuit facta verbis appellatiuis:
ſecus ſi facta fuiſſet verbis proprijs, quia tunc diſtribu-
tio fieret per viriles. l. quoties. cum l. ſequ. ff. ad Trebel.
Item hoc verum, quando ſubſtitutio facta fuiſſet cum
onere æquali, quia tunc æqualitas oneris demonſtraret
æqualitatem ſubſtitutionis. l. utrum. §. fina. ff. de rebus
b dub. gl. eſt in l. i. C. de impub. & alijs ſubſtit.[b] In fin.
1 glo. pen. Not. † ſubſtitutum verbis directis in codicil-
c lo,[c] admitti iure fideicomiſsi. & iſta eſt communis glo.
& Docto. ſententia, freti per l. Scæuola. ff. ad Treb.
quæ ſententiam nõ placuit D. Chriſtophoro de Caſtel
lione, fretus per l non idcirco. & l. hæreditatem. C. de co
di. item per l. non codicillum. C. de teſt. per. §. pen. infra
de codici. Item mouetur ratione: nam quando actus fit
contra interdictum legis, nullo modo poteſt valere. l.
cum lex. ff. de fideiuſſ. Sed lex interdicit poſſe ſubſtitui
verbis directis in codicillis. l. inſtitutio illa de cond. inſti
tu. ergo nullo modo ea valebit Ad l. Scæuola. reſpon-
det, quod ibi eſt ſpeciale fauore pupillaris ſubſtitutio-
nis. Illud tamen palã eſt, quod ſubſtitutio verbis preca
tiia poteſt fieri in codicillo, vt iuribus ſupra allegatis.
d In fin. glo.[d] in uerb. nouiſsime. No. ex hac glo. quam
2 dicunt Docto. non eſſe alibi, quod † ſeruo vulgariter
ſubſtitui non poteſt. Ex quo aliud colligitis, quod illa
verba vulgaris ſubſtitutionis, ſi hæres non erit, expo-
nantur, vel quia non potuerit, quod facit ad intellectũ
l. ex parte. de acquir. hære. & eorum quæ no. in l. ſi filius
hæres de libe. & poſthu. Sed tamen dubium facit, quia
lex quæ expoſuit illa verba ſi hæres non erit, non diſtin
guit an ſubſtitutio ſit libero facta vel ſeruo, ergo indi-
ſtinctè intelligenda. l. de precario. ff. de pub. Præterea ꝙ
ſeruus ſit neceſſarius hæres domino, eſt ſtatutum ſolum
fauore domini. §. i. ex quib. cauſ. manu. non poſ. ſupra et
3 infra de hære. qualit. & differ. ergo † huic fauori poteſt
teſtator renunciare, & ipſum facere hæredem volunta-
rium, dando vulgarem hæredem. l. i. §. ſi proponatur. ff.
ſi quis omiſſ. cau. teſt. Ad iſtum tex. poteſt reſponderi,
quod non negat ſeruo ſubſtitui poſſe, licet dicat illum
nouiſsimo loco poſſe ſubſtitui: quia per verbum Po-
teſt, non inducit neceſsitatem. l. i. C. quomodo & quan-
do iudex. l. non quicquid. ff. de iud. tamen tenebitis glo.
e In fi. glo.[e] in uerbo, ſine diſtinctione. Docto. tenent
ſcḋm intellectũ, quem gl. reprobat & malè, ut dicamus
4 quod † ſubſtitutus ſubſtitutio cohæredi admittatur ſine di
ſtinctione, quia non diſtinguitur an inſtitutio præcedat
an ſubſtitutio. Iſta enim ſe pariter habent, Inſtituo
Caium hæredem, & ſi hæres non erit Sempronium
ſubſtituo, uel ſic, ſi Caius hæres non erit, Sempronium
ſubſtituo, Caium hæredem inſtituo. d. l. ſecunda. §. fitta.
f de vulgar. & pupill. Nõ obſtat. §. prius.[f] ea. d. l. quia aliꝗ
quando inſtitutio & ſubſtitutio fiunt in diuerſis teſta-
mentis, & tunc ordo obſeruandus, vt primo fiat inſti-
tutio, ſecundo ſubſtitutio. & ita loquitur. §. i. Aliquan-
do inſtitutio & ſubſtitutio fiunt in eodem teſtamento.
tunc non eſt, uia an inſtitutio uel ſubſtitutio præcedat,
quia verba tranſpoſita in eodem actu, idẽ ſignificant.
l. ſi hæres ita inſtitutus. & l. Lucius Titius. de hæred. in-
ſtit. l. quidam. ff. de pecul. leg.

ADDITIONES.

a No. primo ex princ. tex. ibi, teſtamentũ ſuũ coniũcta. glo.
prima. ꝙ inſtitutio uel ſubſtitutio directa nõ poteſt fieri niſi
in teſtamẽto, nõ autem in codicillis, uel dona. cauſa mor. ſed
fideicommiſſaria ſiue obliqua bene poteſt fieri in codicil-
lis. Si autem fiat directa inſtitutio uel ſubſtitutio in codi-
cillis, obliquatur. l. Scæuola. ff. ad Treb. per quæcunq; uerba
fiat. Non tamen durabit illa fidei commiſſaria, niſi tantum
quantum duraſſet directa, puta pupillaris ſi ualuiſſet, per. l.
fundum Per fideicommiſſ. §. fin. ff. de leg. i. & no. in l. Scæuola
Vnde conclude ſecundum Bart. in l. i. ff. de iure codic. ſi con-
ſtat quod teſtator uoluerit, ſed deficit aliqua ſolennitas pro
pter quam non poteſt ualere ut teſtamentum, ſed ualuiſſet
ut codicillus, nullo modo ualet, quia teſtator propoſuerat
teſtari, non codicillari, vt hic in glo. & hoc ubi teſtator adie
cerit clauſulam codicillarem d. l. i. ff. de iure codi. Si autem
conſtat quod teſtator uoluerit codicillari, tunc ualet vt co-
dicillus, & uerba directa trahuntur ad obliquam ſubſtitu-
tionem. d. l. Scæuola. Si autem eſt dubium, tunc ſi in illa uo-
luntate poſuit inſtitutionem, ſubſtitutionem vel exhære-
dationem, quæ directe non poſſunt fieri niſi in teſtamen-
to, tunc præſumitur quod uoluerit codicillari l. iſtud. §. tra-
ctari. ff. de iure codicil. & l. non codicillum. C. de teſtam.
b Colligit ex iſto text. hic in uer. ſed ſi inſtituto. vnum no-
tabile Ange. de Aret. quod hic uidetur caſus quod ſubſtitu-
tus etiam in parte cohæredis admitteretur ut ſubſtitutus, &
ſic iure ſubſtitutionis & non iure accreſcendi: allegat etiam
l. Titius. ff. eo. Et quæ ſit utilitas, licet ipſe non dicat an quis
ueniat iure inſtitutionis, an iure accreſcendi, uide text. no-
tab. in l. ſi ex pluribus. ff. de ſuis & legit. l. qui patri. vbi Bar-
tol. ff. de acqu. hære. Tu dic quod hoc non probat iſte text.
nec d. l. ſi Titius. quia hic non dicit, nec ibi quo iure ueniret
cohæres ſubſtitutus, ſed tantum dicitur quod cohæres erat da
tus ſubſtitutus Sed hoc notabile probatur ratione: quia ius
accreſcendi dicitur prouiſio legis, inducta ne quis decedat
pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, iuxta ea quæ habẽ
tur in l. unica. C. quando non pet. part. Subſtitutio uero di-
citur prouiſio hominis: unde nimirum ſi per ſubſtitutionẽ
cohæredis, & ſic prouiſionem hominis, tollitur ius accreſcen
di, & ſic prouiſio legis. l. fin. C. de pact. conuen. l. & haber. §.
cum, quis. ff. de preca. l. maritus. C. de procur. Sed contra
hanc rationem faceret gloſ. illa multum notabilis in l. ii. in
gloſſ. magna, circa medium. C. de iur. emphy. quam ibi mul-
tum exclamat Bartol. & in dicta l. fina. C. de pact. conuen. &
gloſſ. in l. iiii. §. ſi ex conuentione. & ibi Bartol. ff. de re iu-
di. quæ gloſſ. uoluit, quod ita demum per prouiſionem ho-
minis intelligitur receſſum à prouiſione legis, quando talis
prouiſio legis eſſet inducta iure ſpeciali uel in priuilegium.
ſecus autem ſi eſſet inducta iure communi, vt in caſu no-
ſtro in iure accreſcendi, quod eſt inductum a lege iu-
re communi. Sed aduerte, quia quæſtio non eſt de ſub-
ſtituto cohæredis, quia ſine dubio ille venit iure ſubſtitutio
nis, ſed dubium eſt de ſubſtituto ſubſtituti quomodo ad
mittatur in parte cohæredis.

c An relicta in codicillis verbis directis, debeantur per fideicommiſſum. Adde ꝙ iſta obliqua durabit niſi tm̄, quantum duraſſet directa pupillaris ſi valuiſſet, per l. ſundum. de leg. i. & de iſtis vide Bartol. in l. i. de iur. codic. Et aduerte, dum gloſſ. hic circa medium dicit, ꝙ ſubſtitutus per verbum Subſtituo, dicit eſſe directo ſubſtitutus. Iſtud videtur falſum cum ſit verbum cōmune. l. cum quis §. Sciam de leg. iii. Bar. in l. Centurio. in quinta quæſt. princi. in prin. & Iac. de Are. vt refert Bar. in d. l. Scæuola & videtur tex. in l. iam hoc iure. io prin. in ver. ſed ſi aliter. ff. eo.

d Et adde ad hanc gloſſ. reputatā ſingularem, quæ vult, ꝙ datio vulgaris ſubſtituti nō tollat neceſſitatem in ſeruo, vt hic vide per Ang. eo. modo datio cohæredis extranei non tollit neceſſitatem in ſeruo. tex. eſt in l. ex parte. ff. de acqui. hære. quem ad hoc not. Aug. de Aret. in §. ſeruus autem à domino ſuprà de hære. inſti. Et aduerte quia, contra hanc glo. videtur eſſe caſus in d. §. i. infrà de hære. qual. & differ. in verb. primo aut ſecundo, vel etiam vlteriore gradu. Sed intellige illum tex. dummodò alius non ſit poſtea ſubſtitutus poſt ſeruū, vt hic. Sed quòd iſta gl. ſit falſa, patet clarè. Pone ꝙ ſeruus inſtitutus in ſecūdo gradu moritur, vel efficitur incapax antequā primus repudiet. nonne tūc erit locus ſubſtitoto ſuo? Certè ſic ſine dubio, & uide Nico. hic iſta colligentem à Io. Fab. hic, quæ puto vera.

e In hac glo. iuncta cum tex. qn̄ pōt Quid ſi ſubſtitutus cui erat datus alius ſubſtitutus, præmoriatur ante inſtitutum, & poſtea inſtitutus, an ſubſtitutus vltimo loco habebit omnia? Dic quòd ſic, vnam partem iure ſubſtitutionis, aliam iure accreſcendi. l. cohæredi. io prioc. ff. eo. & concord. l. ſi Titius. ff. eo.

f Iſtud eſt contra d. §. prius. in ver. ſed ſi quia ita in verb. licèt diuerſa ſcriptura. quem ponderabat Ang. pro iſta ſol. & male in §. liberis. infrà eo. Ego puto iſtum eſſe intellectū huius text. vt non diſtinguatur an inſtitutus primo loco moriatur, an uerò primo ſubſtitutus, vt eſt text. in l. cohæredi. in prin. ff. eod. et aduerte ad id ꝙ proximè dixi ad §. prius. quod ibi communia litera non eſt diuerſa, ſed conuerſa. Et ad d. §. prius. vide gloſſ. in §. lib. infra de pupil. ſubſt. & ibi melius cadit.

1 *Arbitri in perplexa quæſtione debent mediam uiam eligere.*
2 *Imperator eſt iudex in cauſa propria.*
3 *Alia eſt ſcientia quæ cadit in parte alia quæ cadit in teſte.*
4 *Error in conditione perſonæ inſtituti uitiat inſtitutionem.*
5 *Subſtitutus non admittitur ſimul cum inſtituto.*

5. SI ſeruum. Propter conflictum regularum & rationum receditur à communi ſtatuto, & admittitur inſtitutus cum ſubſtituto. h. d. Diuiditur in tres: nam in prima ponitur thema: ex quo tacita quęſtio & expreſſa deciſio. In ſecūda reſpondet tacitę obiectioni. In tertia probat deciſionē ſuam, Secunda ibi, illa enim verba. Tertia ibi, id Tiberius Cæſar. Not. i. quòd quādo opinio repugnat ueritati, ratione conflictus media via eligitur, ut hic, & l. illa, ſi pater. ff. de hære. inſtit.
1 Ex quo dixit Bald. ꝙ † quando arbitri vel arbitratores habent perplexam quęſtionem, poſſunt eligere mediam viam, nec in totū abſoluere, nec in totum cōdemnare, ſi rationes hincinde ſint ita fortes, vt neutra aliam vincat. Secus ſi altera debilior, quia pro fortiori ratione eſſet iudicandum. Et per hoc non ob. l. Neſennius. ff. de nego. geſt. Dicit tamen ibi glo. ꝙ ruſticorū conſuetudo eſt per medium iudicare: ab eorum igitur arbitramētis eſt cauendum. Item not. ꝙ quando ſubſtitutio
a vulgaris ſit ſeruo inſtituto, a illa uerba ſi hæres nō erit, exponuntur, ſi hęres non erit ipſe, nec alium hæredē fecerit. Si uero ſubſtitutio fuerit facta libero, illa verba exponuntur, ſi hæres non erit ipſe, vel mutata conditione alium hæredem non fecerit, vt hic, & d. l. ſi pa-
2 ter. Finaliter not. quòd † Imperator eſt iudex in cauſa propria. concord. l. & hoc Tiberius. ff. de hæredi. inſtituen. Dixit tamen Bald. notabiliter in l. proxime. ff. de his quæ in teſta. delentur. quòd honeſtius faciet ſi cauſam alteri delegauerit, & eius iuriſdictioni, licet minor ſit, ſe ſubiiciat. allegat gloſ. in l. eſt receptum. ff. de iuriſdict. om. iudi. In fin. gloſ. in uerbo, in partem. colligitis, quòd in caſu principij noſtri. §. ſubſtitutus ſeruo ſolum uocatur in quartam partem hæreditatis, eliquę autem partes tribuuntur domino ſerui inſtituti, & ita tenuit gloſſ. in. dicta l. ſi pater. Alij dixerunt, quòd quarta pars tribuitur ſubſtituto: & quarta tribuitur domino ſerui inſtituti, reliquum applicatur fiſco. Et dicit Iaco. de Aret. hoc eſſe ſatis uериſimile, quia Tiberius Cæſar iudicauit in hac cauſa ſerui ſui inſtituti, unde non eſt veriſimile quòd aliquam partem ſibi uendicare uoluerit: quia maledictus homo qui non eligit potiorem partem ſi poſsit. Sed hæc opinio non bona: quia licet Cæſar iudicauerit in cauſa propria, non eſt tamen ueriſimile ipſum aliter iudicaſſe quam in aliena l. digna vox. C. de legi. honeſtas enim & æquitas conuenit magis principi quam priuato iudici: & multa in priuato magis quā in principe tolerantur. l. fina. & ibi gloſſ. ff. de hæredi. inſtituen. unde communiter tenetur opinio glo. In fin. gloſſ. in uerb. ſcit colligitis quid ille dicitur ſcire, qui non errat in veritate rei: quia ſcientia eſt vera. l. ij. §. idem Labeo. in gl.
3 alleg. Illud tamen ſcire debitis, quod † alia eſt ſcientia quæ cadit in parte, alia eſt quæ cadere debet in teſte: ſcientia enim partis fundari poteſt ſuper imaginatione intellectiua, ſicuti ſcimus Chriſtum crucifixum, & Iuſtinianum fuiſſe Imperatorem, & non uidimus: ſed ſcientia teſtis fundari debet ſuper ſenſu corporeo, & intelligentia exteriori. Si enim interrogaretur teſtis, qualiter ſciat, & dicat, quia ita concipio in mente, non probaret, ita dicit Innocen. in c. cum cauſam. extra de iura. calum. Bald. in l. ſi poſthumus. §. fina. ff. de liber. & poſthu. Et idem eſt de uiſu: quia uiſus qui cadit in parte, fundari poteſt in intellectu: at uiſus qui cadit in teſte, debet fundari in oculo corporeo. Vnde dicunt Doct. quòd ſuper his quæ ſunt iuris, teſtes non probant reddendo rationem per uiſum: quia ea quę ſunt iuris, non percipiuntur oculo corporeo, ſed intellectuali. Vnde ſi teſtis interrogatur, qualiter ſciat talem eſſe dominum fundi, & dicat, quia uidi, non probat. debet igitur dicere aliqua exteriora quæ oculo corporeo percipiantur, videlicet quia uidit ab ipſo arari, ſeminari, & coli: de quibus in l. i. ff. de his quæ in teſtamen. delen. in l. teſtium. C. de teſti. in l. qui teſtamento. §. fina. ff. de teſtamen. In fina. gloſſ. Hæc gloſſ. communiter approbatur: & idem voluit in l. paterfamilias de hæredibus inſtituendis, vt in caſu dubio ſubſtitutus in parte admittatur. Nam cum ſit difficile habere notitiam eorum, quæ in mente geruntur, niſi demonſtretur per aliquod extrinſecum ſignificatum mentis. l. Labeo. de ſup. leg. eligitur quędam uia, quæ nec in totum derogat opinioni, nec in totum veritati. Sed contra text. opp. & videtur quòd ſi teſtator inſtituit ſeruum quem putauit eſſe liberum, dominus in totum excludatur, &
4 ſubſtitutus in totum admittatur: † quia error in conditione perſonæ inſtituti uitiat inſtitutionem. l. ſi pater. C. de hæred. inſti. ergo teſtamentum incipit a ſecundo gradu, id eſt, a uulgari ſubſtituto. l. iij. §. fina. de lib. & poſthu. Sol. dicit Bald. quod ideo in l. ſi pater error in conditione perſonæ uitiat inſtitutionem, quia fuit circa ſanguinis coniunctionem, unde talis inſtitutio nulla, quia remouetur mens diſponentis ab actu: inſtituerat enim Caium tanquam filium ſuum, qui poſtea reperitur quod non erat filius. vnde remota cauſa filiationis, annullatur inſtitutio. Sed hic non fuit error in conditione perſonę circa cauſam finalem: cauſa enim inſtitutionis non fuit, quia eſſet liber aut quia ſeruus, ſed fuit propter merita inſtituti: vnde cum

ita potuerit meruiſſe ſeruus ſicut filius, error talis non
5 vitiat inſtitutionem. Finaliter oppo. ꝙ † ſubſtitutus non admittatur ſimul cum inſtituto. l.quandiu. de acq. hære. Sol. hunc concurſum operatur repugnãtia & cõflictus regularum, ac etiam rationum, vt ſupra dixi. Et hoc ſatis, &c.

A D D I T I O.

a Not.primò, quòd quando teſtator inſtituit ſeruum alienum quem putabat eſſe liberum, & alium ſubſtituit. vulgariter, ſi ſeruus non eſſet hæres, propter repugnantiam regulę, uolentis quòd poſt aditam hæreditatem expiret uulgaris ſubſtitutio.l.poſt aditam.C.eod. & quòd quicquid acquirit ſeruus aditione hęreditatis, acquirit domino, ut ſupra per quas perſo.nob.acq.in prin.& propter uoluntatem teſtatoris putantis ſeruum eſſe liberum, etiam, ſi uellet acquiri ſibi, non acquireret, ſed ſubſtituto: nam lex eligit quandam mediam uiam, vt primò quæratur domino iubenti adire medietas hæreditatis, & in alia meditate admittatur concurſus inſtituti & ſubſtituti: & ſic efficitur ut dominus habeat omnes partes hæreditatis, inſpecta ueritate conditionis inſtituti, ſcilicet, quia erat uerè ſuus, & ſubſtitutis habeat quartam partem hęreditatis inſpecta opinione: & hoc niſi teſtator expreſſiſſet quòd uellet inſtitutum per ſe eſſe hæredem tantum, quia tunc cum non eſſet per ſe, ſed deberet quærere domino, ſubſtitutus caperet totum, ut hiç in gloſſ. quam not.

T I T V L V S XVI.

De pupilla.ſubſtitutione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes ſic: Supra uiſum eſt de uulgari ſubſtitutione, uerũ quia parentes nõ ſolum uulgariter, uerum ẽt pupillariter liberis ſubſtituere poſſunt, ideo uiſo de uulgari, ſequebatur uidere de pupillari: ideo intitulatum fuit, de pupilla. ſubſtitu.*

A D D I T I O.

Aliter continuat Bellonus, qui etiã pouit tres utiles quæſtiones ad intelligentiam huius pupilla. ſubſtitutionis.

1 Quæ requirantur ad cauſandam ſubſtitutionem pupillarem.
2 Verbis affirmatiuis concipitur pupillaris ſubſtitutio.
3 Hæredis inſtitutio duplex & ſimplex eſt
4 Per uulgarem ſubſtitutionem ſuccedit teſtatori, non autem per pupillarem, per quam ſuccedit pupillo.
5 Pupillaris ſubſtitutio expirat aduenient e pubertate.
6 Conſuetudo redacta in ſcriptis non ob id accipiat nomen legis.
7 Conſuetudo poteſt dare formam circa teſtamenta conficienda.
8 Mulier filiis pupillariter ſubſtituere non poteſt.
9 Quotuplex ſit ſubſtitutio pupillaris.
10 Vel negatiuis uel affirmatiuis uerbis fit pupillaris ſubſtitutio, ut ibi dicitur.
11 Cui & a quo fiat pupillaris ſubſtitutio.
12 Quo iure & quare introducta pupillaris ſubſtitutio.
13 Quis effectus ſi pupillaris ſubſtitutionis.
14 Quibus modis expiret pupillaris ſubſtitutio.
15 Sicut pater non poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, ita nec filius pupillus.
16 Bona banniti quæ ſunt in alio territorio non publicantur.

a Liberis a ſuis. Principium diuiditur in tres. In prima loquitur de ſubſtituti one pupillari. In ſecunda loquitur de exemplaria. In tertia reuertitur ad materiam pupillaris. Item prima ſubdiuiditur in tres. Nam in prima tractat ſicut teſtator idemq; pater, poſſit liberis ſuis ſubſtituere. In ſecunda ponit formam pupillaris ſubſtitutionis. In tertia ponit quo iure fuerit inuenta poteſtas tributa patribus principaliter ſubſtituendi. Secunda ibi, ueluti ſi dicat. Tertia ibi, nam, mori
b bus. No.primo, parentes filijs ſuis impuberibus[b] nõ ſolum vulgariter, verum etiam pupillariter ſubſtituere
1 poſſe. Not.ꝙ † ad cauſandum ſubſtitutionem pupillarem multa requiruntur. Primum, ꝙ ille cui fit, ſit impuberes. Item ꝙ ſit in poteſtate teſtatoris. Item ꝙ ſit de liberis, vt filius, nepos, & pronepos. Hæc tria colliguntur in hoc prin Item ꝙ ille cui fit, inſtituatur ſiue exhæredetur. Item ad hoc vt habeat effectum, requiritur ꝙ moriatur in pupillari ætate. Item ꝙ adeatur hæreditas. hæc tria colliguntur in verſi. velut. Item nota formã concipiendæ vulgaris ſubſtitutionis, quia cõcipitur ver
2 bis negatiuis, ſi hæres non erit. Item not. † formã cõ-
c cipiendæ[c] pupillaris, quia concipitur verbis affirmatiuis, ſi hæres erit, & in pupillari ætate deceſſerit. Item
3 not. ꝙ † hæredis ſubſtitutiò aliquando eſt duplex, aliquando ſimplex. Duplex, quando pupillaris immiſcetur cum vulgari, ut in exemplo hic poſito, inſtituo filium meum hæredem & ſi hęres non erit, vel ſi erit, & in pupillari ętate deceſſerit, Caius hæres eſto. Simplex. vero appellatur, quando ſolum & ſimpliciter vna inſtitutio fit vel vulgaris vel pupillaris. l.i. ff. eodem. Ex
d quo Bar. infert, ꝙ ſi ſtatuto[d] caueatur quòd poſitionibus debeat reſponderi ſimpliciter, aliter pro confeſsis habeantur: ſi eiſdem reſpondeat cũ duplicatione vel conditione, non dicitur ſatisfactum eſſe ſtatuto. Vnde ſi ponas quod mutuaſti mihi mille, & ego reſpondeo quod mutuaſti, ſed conſumpſi in tuam vtilitatem, non
4 dicitur eſſe ſatisfactum ſtatuto. Item nota, quod † per vulgarem ſubſtitutionem dicitur ſuccedit teſtatori: & vulgariter ſubſtitutum dicitur hæres eidem: & vulgaris ſubſtitutio dicitur teſtamẽtum patris, & eidem per vulgarem ſubſtitutionem de hęrede prouidetur. per pupillarem autem ſubſtitutionem dicitur ſuccedi ipſi pupillo, quia pupillaris ſubſtitutio dicitur teſtamentum ipſius pupilli, & ei de hærede prouidetur. c.i. extra de te
5 ſta. lib. vi. l. patris. ff. eodem. Item nota, quod † pupillaris ſubſtitutio expirat adueniente pubertate. l. impuberi. ff. eod. Ratio, quia peruenit ad ætatem qua ſibi poteſt de confectione teſtamenti prouidere, vnde fruſtratoria efficitur tunc prouiſio patris. Item nota, in verſicu. nam moribus duo. Primum, quod poteſtas parentibus tributa vt liberis puberibus pupillariter ſubſtituere poſsint, eſt inuenta ex conſuetudine. Ex quo
6 colligitis, † quod licet conſuetudo fuerit in ſcriptis re-
e dacta[e] non tamen accipit nomẽ legis, nec perdit vim conſuetudinis, vt hic, & l.ij. ff. eodẽ. & probatur in libro feudorum, in titu. hic finitur lex, ubi conſuetudines regni incipiunt. & tamen in ſcriptis ſunt redactæ, quia iſta ſcriptura non emanat ad ſubſtantiam conſuetudinis, ſed ad probationem, vnde nihil immutat. l. con-
7 trahitur. ff. de pigno. Item colligitis aliud, quod † conſuetudo poteſt tribuere formam & poteſtatem circa
f teſtamenta conficienda:[f] vnde conſuetudo poteſt diſponere quòd curator poſsit dari in teſtamento: item ꝙ teſtamentum valeat cum quinque teſtibus: item ꝙ nõ valeat niſi cum octo, nouem vel decem. hoc probatur in l. fina. C. de teſta. Item colligitis aliud quòd poteſtas tributa parentibus vt poſsint pupillariter ſubſtituere liberis, eſt fundata ſuper æquitate, vt liberi qui propter defectum ętatis teſtamentum conficere non poſsint, nec ſibi de hærede, prouidere ſaltem teſtamentum habeant & hæredem ex prouiſione teſtatoris. Ex quo colligitis, quòd ſi liberi prohiberentur teſtari, aliter quam per defectum ætatis, ſubſtitutio pupillaris eis facta non valeret. & ita vult gloſ. parua in l. ij. ff. eodem.
g In gl. 1. & ibi, extraneo. Ratio fuit, quia non fuit ita cõfiſa de extraneo ſicut de patre, ut liberis pupillariter ſubſtituendo de hęrede prouideat. arg. in l. fin. C. de cur. fur.

Ibi,

Ibi,§.Maſculo.Ratio, naſti quãdo ſunt puberes, ha-
bet facultatẽ teſtãdi.l.qua ætate.ff. de teſta. unde lex et
conſuetudo noluit hoc caſu prouidere eis de auxilio pa
rentum,cum hoc eis non ſit neceſſarium. arg.in l.i. §. ex
reſcripto. ff. de uentre inſpic. Ibi,§. i.Et per hoc con-
8 ſtat † quòd mulier pupillariter filijs ſubſtituere non po
teſt,quia liberos nõ habet in poteſtate.§.fœminæ.ſupra
de adopt. In fin. addite unum,quòd hæreditas ſiue ſit
adita, uel habita pro adita,uel ſi fuerit repudiata, habe-
tur pro non repudiata,repudiatione reſciſſa.l.ij.§. inter-
h dum.ff.eod.[h] Addite & ſextum,[i] quòd moriatur in æta
i te pupillari,ut probatur, hic. Videamus quotuplex ſit
9 ſubſtitutio pupillaris. Circa quòd dicite † quòd eſt du-
plex:una expreſſa concepta verbis affirmatiuis ; alia
k tacita[k] contenta in expreſſa uulgari, concepta verbis
negatiuis,vt probatur in l.iii hoc iure.ff eod. Tertiò eſt
10 uidendũ, † quibus verbia fiat. Circa quem articulum
l dicite,quòd ſit uerbis affirmatiuis ſi expreſſe[l] concipia
tur: negatiue autem ſi tacite concepta fuerit, ut hic,& l.
11 iam hoc iure.ff.eo.& ſupra declaraui. Videamus † cui
ſit,& a quo. Et dicite q ſit liberis impuberibus in po-
teſtate conſtitutis,& ab eorum parentibus, vt hic, &
12 probatur in l.ij.ff.eo. † Fuit autem inuenta iure conſue-
tudinario, vt hic, & l.ij ff.eo.Fuit etiam introducta pro-
pter æquitatem & pietatem, ut his de hereditate, id
eſt, de hærede prouideatur qui ſibijpſis propter defectũ
13 ætatis teſtari non poſsint,ut hic & l.ij. ff. eod. † Effe-
m ctus[m] pupillaris ſubſtitutionis eſt, quia prouidetur de
herede pupillo: & quem poteſt pater ſibi hæredem face
re,pupillo pupillariter ſubſtituendo hæredem.facit.l.ſed
14 ſi plures.§.i.ff.eod.tit. Finaliter autem not. † ſex mo-
dis expirare pupillarem ſubſtitutionem,de quibus glo.
eſt ordi.in l.pupillari.ff. eo.& dicatis ut ibi. In gl. ipſi
n filio. colligitis, quòd impuberi ſubſtitutus non ſolum[n]
obtinet bona peruenta pupillo; a patre relicta teſtato-
o re ſed etiã bona aliunde ſibi quęſita. Ratio:[o] Nam † ſi-
15 cut ipſe pater non poteſt decedere pro parte teſtatus,et
pro parte inteſtatus, hoc idem non poteſt facere in pu-
pillo ſuo . Fallit in filio arrogato: nam ſicut permiſit
lex ſibi habere duos patres contra naturam,naturalem
ſcilicet & arrogatiuum, ita permiſit decedere pro par-
p te teſtatum, & pro parte inteſtatum contra legem:[p]
16 Ex quo colligunt Doct. quòd † bona banniti quæ ha-
bentur in alio territorio, non publicantur, ſicut in pu-
pillari ſubſtitutione facta a patre arrogatiuo non ve-
niunt bona quæ habet aliunde: quia ita ſe debent ha-
bere iudices erga ſubditos, ſicut pater erga filios.

ADDITIONES.

a Contra iſtud principium, dum dicit, liberis ſuis, quos in poteſtate habet gloſ.dicit,quòd dixit liberis,ad differentiam extraneorum : quam omnes ſequuntur & hic , & in l.ii. in princip.ff. eod. Oppono, quia ſecundum hoc tex,iſte haberet ſuperfluitatem , quia ſatis erat dicere impuberibus in poteſtate : quia eſt impoſsibile quòd quis ſit in poteſtate, niſi ſit de liberis. Et ideo credo quòd dixerit liberis,quia ſi ſimpliciter dixiſſet impuberibus in poteſtate, ſequeretur quòd ſeruis impuberibus qui ſunt in poteſtate domini, poſſet ſubſtitui pupillariter , & tamen iſtud eſt falſum : & ideo dixit liberis, nec puto quod aliter poſsit reſponderi. & de ratione vide hic. Ioan. Fab. & quid iuris ſit hodie uide Bartol.in l.ii.in princip.ff.eod. inferendo de matre vt hic per Angel.& nouiter de adoptante, per l. cum in adoptiuis. C. de adopt.& §.cum autem ſupra de adopt. quod tamen de adoptante cepeti poſtea ponere Bart.in l.i.in prin.in primo requiſito.ff.eod.

b An verbum,liberis,poſitum in princ.tex.ſuperfluat. uide Bello.qui reſoluit dicta Iaſ.in prima addit.

c Vnum perpetuo not. quòd licèt pupillaris ita concipiatur, ſi hæres erit, & in pupillari ætate deceſſerit , &c. tamẽ ad hoc ut ſubſtitutus admittatur non eſt opus quòd pupillus ſit hæres.caſus eſt in l. Iulia.in princ. ff. de acquir. hæred. quem ita allegat Bartol.in l.ii.in princi.ff. de vulg.& pup. in verſi.iuxta hoc quæro.& in l.ii.in prin.ff.eod.in tertia quęſt. prin. vbi omnino vide.

d De ſtatuto ex quo diſponitur quòd poſitionibus debet reſponderi ſimpliciter, vide Bal. in d.l.i.& Bar.in l.i.§.ſi quis ſimpliciter.ff.de ver.obl.& §.præterea.infra de inut.ſtip.

e Vide Bellon.infra in gl.ſuper verb:moribus.

f De poteſtate cõſuetudinis Bellon.cõſi.i.nu.ii.& conſi.xii. nu.xiii.vbi de conſuetudine ſoluendi collectas.

g Ad omnia requiſita poſita per hanc gl.& Doc.vide Bello. plene qui plura ex eis infert.

h Ad alias omnes glo.huius principii,quas iſte omittit,vide hic Bellonum.

i Quod requirantur ad hoc vt teneat pupillaris ſubſtitutio. Dic quòd octo,quorum quinque ponuntur hic in gloſſ. Primò, quòd ſit de liberis. Secundò,quòd ſit impubes. Tertiò, quòd ſit in poteſtate teſtatoris . Quartò , quòd alii filii ſint inſtituti vel exhæredati, vt valeat teſtamentum patris. Quintò,ſi eſt nepos cui ſit hæc ſubſtitutio,quòd non ſit recaſurus in patris poteſtatem. Sextò,quòd pater filiis teſtetur: niſi ſit miles, qui poteſt ſubſtituere pupillariter filio , licèt non teſtetur.l.ii.§.quiſquis. ff. eo. Septimò requiritur quòd impubes ſit inſtitutus vel exhęredatus ff. eod.l. ii.ver.ſed ſi eos . Octauò requiritur quòd adeatur hæreditas. ff. eo. l.ii. ver.adeo,niſi ſit miles in l.ſi ff. de teſt.mil.de quo per Barto. in d.l.ii.ff.eo. Si ergo requiſita iſtius gl. & alia quę adducuntur hic per Doc per Bar.& alios in l.ii.in prin.ff.eo.ſunt neceſſaria,ergo iſte. tex. eſt diminutus.Ego puto qđ omnia requiſita ſint in iſto text , Et quartum requiſitum , quòd nepotes non debeãt recidere in poteſtatem alterius,ponitur in hoc in prin. in ver. moribus. in verb. eius ætatis, vbi vult quòd poſsit ſubſtitui pupillariter qñ quis impeditur vitio ætatis teſtari : ergo ſi impeditur alio impedimento , non poſſet ſibi ſubſtitui pupillariter.Cum ergo iſte recaſurus impeditur alio impedimento,quam ætatis, ſcilicet poteſtatis, ergò non poterit ſibi ſubſtitui pupillariter.Alia requiſita,ſcilicet quòd debet inſtitui vel exhæredari, vt hic in gloſſ.& qđ debet hæreditas adiri ex paterno teſtamento ponuntur in §.liberis. infra eod. vbi generaliter dicitur, quòd ita demum valet ſubſtitutio pupillaris,ſi valet paternum teſtamentum: ergo niſi ſit adita hæreditas patris , non valet pupillaris ſubſtitutio.

k De hac tacita vide latè Bello.lib.iiii.ſupput.c.xvli.

l Adde quòd expreſſa ſit iſtis verbis, puta , Talem hæredẽ inſtituo,& ſi non erit hæres , vel in pupillari ætate deceſſerit, Titius ſit hæres . Vel ſi dicantur poſt inſtitutionem filii hæc verba quiſquis mihi hæres erit, ſit hæres filio meo impuberi.l.qui liberis. §. hæc verba.de vul.& pup. Tertia vero eſt quę tacite continet pupillarem,puta ſi dicant filiũ meum hęredem inſtituo,& ſi filius heres non erit,talem ſubſtituo; quia cõprehẽditur tacita pupillaris,videlicet,vel ſi erit,& in pupillari ætate &c.& econtra pupillaris cõtinet tacitã vulgarem.d.l.iam hoc iure.

m Adde aliũ effectum, quia pupillaris expreſſa excludit matrem & alios ab inteſtato pupillo ſuccedentes ſed pupillaris tacita cõtenta ſub vulgari,non excludit matrem,ut not.in l. precibus nec patrem impuberis emancipati, nec auiam, nec fratrem pupilli vtrinq; coniunctũ.ſecũ Bar. in d.l.ii.Sed pupillaris quæ continetur ſub cõpendioſa,puta per hæc verba, quicũq; vel ẽt contenta in reciproca,puta in illa,vos inuicẽ ſubſtituo,bene excludit matrem & alios ab inteſtato pupillo ſuccedentes.d.l.precibus.Eſt & alius effectus, quia ſuccedẽs ex pupillari habet omnia bona patris & pupilli vndecunque quæſita,& etiam legitimam debitam iure naturę in bonis patris, vt in glo. bene facit glo.in l.i.§.qui vota,de uentre inſpi.& l.ſed ſi plures.§.ad ſubſtitutos.niſi in milite & arrogato, ut hic in glo.

n Et eſt ratio,quia poſtquam pupillus adiuit hæreditatem patris non dicuntur amplius bona patris ſed filii , & dicitur effectũ vnũ patrimonium, iuxta glo.notab.in l.i.§.veteres.ff. de acq.poſ. nimirum cum ſit vnũ patrimoniũ ſi in totum ſucceditur per ſubſtitutum. Et per hoc poſſet attentari quòd gl. iſta in principio male dicat , dum dicit , quòd ex ſubſtitutione pupillari ſuccedit nedum in bonis pupilli , ſed etiam patris , nam videtur non eſſe verum , cum adita hæreditate per pupillum , vt præſupponit ſubſtitutio

pupillaris, non dicantur amplius bona patris niſi large.
o De hac ratione vide latius per Bellonum.
p Hæc ratio non placet Bellono, qui aliam dat cõcludentẽ.

1 Filiis mente captis pater poteſt ſubſtituere ad exemplũ pupillaris ſubſtitutionis & hæc ſubſtitutio dicitur exemplaris
2 Exemplaris ſubſtitutio conuenit in duobus cum pupillari, & in uno inter ſe differunt
3 Subſtitutiones comprehenſæ in ſubſtitutione breuiloqua, ſunt tacitæ
4 Aliquid dicitur expreſſum dupliciter.
5 Pupillaris ſubſtitutio expirat adueniente pubertate.
6 Quare dicatur ſubſtitutio exemplaris.
7 Pupillaris ſubſtitutio claudi poteſt ad minus tẽpus quam ſit pubertas.
8 Pupillaris ſubſtitutio non poteſt fieri ultra pubertatem.
9 In quibus ſubſtitutio exemplaris conueniat & diſconueniat à pupillari, & late
10 Exemplaris ſubſtitutio duplex.
11 An breuiloqua ſubſtitutio ſit ſpecies ſubſtitutionis ſicut vulgaris & pupillaris
12 Quid ſubſtitutio compendioſa, quæ alio nomine dicitur breuiloqua.
13 Quare dicatur compendioſa
14 Quid ſit effectus ſubſtitutionis compendioſæ.
15 Quæ ſint uerba obliqua, directa, & communia.

§. QVa ratione. Exemplaria ſubſtitutio, quę ad exemplum pupillaris fuit introducta, fieri poteſt a parentibus, liberis etiam puberibus, eaque expirat adueniẽte ſanitate, ſicut pupillaris ad-
1 ueniente pubertate. h. d. Not. primo quod † qua ratione prouiſum eſt parentibus ſubſtituere pupillariter liberis impuberibus, eò, quia propter defectum ętatis teſtamentũ conficere non poſſunt: eadem ratione per-
a miſſum eſt parentibus ſubſtituere liberis puberibus a
b mente captis,[b] quia propter defectũ ſuæ mentis teſtari non poſſunt, nec ſibi de hærede prouidere. Si tamen aliquis eſſet pupillus & mente captus, non poſſet ei ſubſtitui exemplariter, ſed pupillariter, attento vitio naturæ, quod conſiſtit in ætatis defectu, non attento vitio
c accidentali,[c] quod conſiſtit in mente captis. arg. in l. qui habet. §. 1. ff. de tutel. Item not. quod exemplaria ſubſtitutio fuit adinuenta exemplo pupillaris. Item no.
2 quod † exemplaria ſubſtitutio conuenit in duobus cum pupillari. Primum, quia ſicut pupillaris fit pupillis & mente captis, quibus vtroque caſu non ualentibus teſtari, de hærede prouidetur. Item quemadmodum pupillaris expirat adueniente pubertate, hæc quoque fini-
d tur[d] adueniente ſanitate: quia[e] vtroque caſu mente ca-
e pti quondam & pupilli ſuſcipiunt habilitatem conficiendi teſtamentum. Diſcrepant autem in alio, quia pupillariter cuicunque poteſt ſubſtitui: exemplariter autẽ certæ perſonæ ſunt ſubſtituendę, ut liberi mente capti. l.
f fratres. l. humanitatis. C. eod. In fin glo. exemplum.[f]
g ibi quinque genera.[g] melius feciſſet glo. ut dicunt Doctores primo diſtinguere duo membra: quia ſubſtitutionum quędam ſunt directæ, quædam obliquę. Directarum quoque quinque ſunt genera, vt ſequitur. Ibi,
3 l. cum in teſtamento. §. 1. No. gl. quod † vulgares ſubſtitutiones comprehenſæ in hac ſubſtitutione breuiloqua, uos inuicem ſubſtituo, ſunt tacitæ: & idem tenuit glo. in l. in teſtamento. C. de teſta. milit. Gloſſ. autem in l. Lucius. ff. eod. dicit quod ſunt expreſſę. Pro quarum
4 concordia dicite ex mente Bar. quod † aliquid eſſe expreſſum ſumitur dupliciter. Vno modo expreſſum generalibus uerbis, & hoc modo dicantur expreſſę: quia hæc uerba: Vos inuicem ſubſtituo, ex eorum generalitate comprehendunt vulgares, & ita intelligatur glo. in d. l. Lucius & probatur in d. l. 1. na. C. quod cum eo. Alio modo intelligitur expreſſum uerbis ſpecificis, & hoc caſu hæc vulgares nõ dicuntur expreſſę, ſed tacitę. & ita loquitur hæc glo. probatur in l. quia tacita. de hæred. inſtituen. Sed indubitatum eſt id quod gloſſ. poſuit de tacita vulgari, quæ comprehenditur in expreſſa pupillari, quia illa omni reſpectu tacita appellatur. Ibi,
5 huius. Not. ex glo. † quod pupillaris ſubſtitutio expi-
t rat adueniente pubertate. Sed dubium eſt, quid de vulgari tacita, quæ comprehenditur in expreſſa Pupillari, an illa expiret adueniente pubertate. Videtur quod nõ, quia uulgaris ſolum expirat hæreditate adita. l. poſt aditam. C. eo. & ita uidetur tenere gloſſ. in l. lex Cornelia, ff. eod. Contrarium uidentur tenere Doctores dicentes, quod ſicut expreſſa vulgaris non expirat adueniente pubertate, ita tacita vulgaris clauſa ſub ea. l. ſi quis ita. ff. eo. l. ij. §. ſi prius. ff. de ſecundum tab. Ego allego. l. iiij. §. ſi. ff. de ſer. ruſti. prædio. Ibi, vt hic dicitur.
6 Not. quod † ſubſtitutio exemplaria ideo appellatur
k exemplaria, quia ad exemplum pupillaris fuit inuenta. Sed hæc non uidetur bona, quia ſecundum hoc debuiſſet eius appellari exemplata, quia illud originale ex quo aliud extrahitur vel exemplatur, exemplar dicitur extractum autem appellatur exemplum. l. 1. §. ſi ex duobus. ff. de ſecundum tabu. ergo exemplaria debuiſſet exemplata appellari. Guil. de Cun. reſpondet dicens quod non eſt curandum de hoc nomine, quia quæſtio nominum pertinacibus relinquitur. not. glo. in rub. ſolu. matrimonio. & in l. ij. C. de conſti. pecu. Sed hęc reſponſio non eſt bona, quia uoluit eam ideo exemplariam appellari, quod ad exemplum pupillaris fuit adinuenta. Vnde uos dicite, quod aliquando aliquid extrahitur ab originali, & tunc originale appellatur exemplar, extractum uero exemplatum. Aliquando quid non extrahitur ex aliquo originali, ſed ad eius ſimilitudinem fit, & tũc hoc tale quod fit, poteſt exemplar appellari: & ita loquitur hic. Exemplaria uero ſubſtitutio non extrahitur de pupillari, ſed ad eius fit ſimilitudinem: & tunc tale quod fit, poteſt exemplar appellari, & ita loquitur hic, & l. humanitatis. C. eod. Ibi, in
7 pupillari colligitis duo, † quod licet a lege ſit tributum parentibus ut poſsint ſubſtituere pupillariter uſque ad pubertatem, ſubſtitutio tamen pupillaris poteſt claudi per teſtatorem ad minus tempus. Ex quo infert Bald. quod ſi ex forma ſtatuti ſit tributum Rectori ut poſsit de cauſa cognoſcere aſcendente uſque ad mille, poterit etiam cognoſcere de cauſa minoris ſummæ facit l. dili-
8 genter. ff. manda. Item colligitis ſecundo, quod † teſtator non habet poteſtatem ſubſtituẽdi pupillariter ultra pubertatem. Ex quo colligitis, quod teſtator non poteſt prorogare tempus a lege ſtatutum. Vnde dicit Bal. quod partes in iudicio non poſſent prorogare tempora appellandi, nec appellationẽ proſequendi, item nec tempora præſcriptionis. facit l. in pupillari. ff. eod. Bald. in l. Centurio. ff. eo. glo. in l. properandum. in prin. C. de iudi. Ibi, ſubſtitui. Vos dicite plenius, ꝙ exemplaria
9 ſubſtitutio conuenit cum pupillari. Primo in cauſa propter quam: quia ſicut pupillo poteſt pupillariter ſubſtitui, quia nequit teſtari propter defectum ætatis, ita mẽte capto exemplariter poteſt ſubſtitui, quia nequit teſtari propter mentis defectum. Secundo conuenit in effectu, quia quemadmodũ per pupillarem ſucced
itur pupillo, & ei de hærede prouidetur, ita per exemplariam ſuccedítur mente capto, & ei de hærede prouidetur. Itẽ conuenit in formã uerborum: quia ſicut pupillaris fit verbis affirmatiuis, ita etiam exemplaria. Item conuenit, quia ſicut pupillaris expirat adueniente pubertate, ita exemplaria adueniente ſanitate, ut hic, & l. humanitatis. C. eod. Sed diſcrepat in multis. Primo in perſo-
l na ſubſtituentis,[l] quia pupillariter ſolus pater poteſt ſubſtituere. l. humanitatis. C. eo. Ratio differentię quia poteſtas ſubſtituendi pupillariter eſt adinuenta per pũ
m cta iuris inſpecto iure patriæ poteſtatis,[m] quo cum mulier careat, ſubſtituere pupillariter non poteſt. §. fœminę, ſupra de adopt. Sed poteſtas ſubſtituendi exemplariter

riter fuit prodita ex quadam humanitate, miſeratione
& ſanguinis coniunctione. l. humanitatis. C. eodem. in
qua humanitate cum patri ſit par mater. l. furioſo. ff. de
cura. furio. nimirum ſi ita matri ſicut patri hæc poteſtas
tribuitur. Secundò diſcrepat in perſonis quibus ſubſti-
tuitur: quia pupillaris ſolum impuberibus, hæc pube-
ribus fieri poteſt, vt hic. Item diſcrepat in perſonis ſub-
ſtituendis: quia pupillariter quicunque poteſt ſubſtitui:
exemplariter autem ſunt certæ perſonæ præferendæ, &
primo ſubſtituendi ſunt liberi mente capti, ſi extant: ſi
non extant, fratres mente capti: & illis non extantibus
quilibet poteſt ſubſtitui. l. humanitatis, C. eod. Item diſ
ferunt in tempore: quia pupillaris clauditur intra tem
pora pubertatis, exemplaria uero clauditur intra tem-
pora ſanitatis, ut hic, & l. ex facto. & l. pupillari. ff. eo.
Item diſcrepat: quia pupillaris fit exhæredato, exem-
plaria autem non. §. non ſolum. infra eodem. l. ij. §.
fin. ff. eod. iuncta l. humanitatis. C. eodem. Ratio
differentiæ: nam cum exemplaria fuerit introducta ex
quadam humanitate, non uidetur fretus humanitate
parens qui liberos exhæredat: unde exemplariter non
poteſt ſubſtituere. l. ij. & l. Titia de inofficioſo teſta.
Item diſcrepat, quia pupillaris fuit inuenta iure conſue
n tudinario [n]. l. ij. ff. eodem. exemplaria fuit inuenta iu-
o re ſcripto. l. humanitatis. C. eodem [o]. Addite quòd
10 † exemplaria eſt duplex: vna expreſſa, quæ fit ver-
bis expreſſis: alia autem tacita, contenta ſub vulgari,
11 vt not. in d. l. humanitatis. Ibi. §. 1. Not. quòd † bre-
p uiloqua ſubſtitutio [p] eſt facta ſpecies ſubſtitutionis [q], ſi-
q cut vulgaris & pupillaris. & idem voluit gloſſ. in c.
Raynutius, extra de teſtamen. & in rubri. ff. eodem.
Doctores communiter tenent cōtra quòd breuiloqua
dicitur genus aut ſaltem ſubſtitutionis adiectio. Et idē
dicunt de compendioſa. Mouentur per l. iam hoc iure.
verſic. quod ius. in verbo, genus. ff. eod. Mouentur
ratione, quia genus eſt, qđ prædicatur de pluribus ſpe-
cie differentibus. l. ſi peculium. ff. de manumiſſ. ſed iſta
breuiloqua complectitur vulgares, pupillares & exē-
plares, ergo eſt genus. Item mouentur per l. iij. §. cui
congruit. ff. de peculio. Ego puto opinio. gloſſ. de iu-
re veriorem: quia quando ex multis ſimplicibus fit
r vnum compoſitum, creatur noua quædam ſpecies. [r] §.
cum quis. ſupra de rerum diuiſione. & l. munerum. §.
mixta. de muner. & honoribus. Sed ex vulgaribus,
exemplaribus & pupillaribus conficitur compendio-
ſa, ergo ſpecies noua appellatur. Ad l. iam hoc iure. re
ſpondetur, quòd ibi ſumitur genus improprie, prout
eſt prædicabile, & de pluribus numero differentibus.
probatur ibi in verbo tertium, ex quo excludit vulga
rem ac pupillarem tanquam primum & ſecundum ge
nus, quod eſſet abſurdū ſi proprie genus appellaretur.
Non obſtat quòd ſub compendioſa plures ſubſtitutio
nes comprehenduntur, quia comprehenduntur ſub cō-
poſito, non tanquam ſub genere ſuo. Et ſic concludo,
quod compendioſa & breuiloqua appellantur ſpecies
ſubſtitutionis diſtinctè: nam appellantur compendioſa
quia plures ſubſtitutiones: breuiloqua, quia uerbis bre
s uibus [s] plures ſubſtitutiones complectitur. l. cum in te
ſtamento. §. 1. de hæredibus inſtituendis. vbi tex. ſecun-
dum Bal. in uerſi. breuiter. Appellatur autem recipro-
ca, quia fit hincinde, & nullus eſt exceſſus extremorū
l. iam hoc iure. §. 1. ff. eodem, & altero extremorum ex-
cedente uitiatur, ut ibi per Bald. Circa ſubſtitutionem
t compendioſam [t] primo quæro quid ſit. Secundo,
quare ſic appellatur: tertio, quis ſit eius effectus. Ad
12 primum dic, quod † compendioſa eſt illa quæ fit ſub
conditione mortis, uel conditione quæ multa cōplecti
tur tempora. l. Centurio. l. precibus. ff. & C. de im-
pub. & alijs ſubſtitut. Nam ſiue dicatur, quādocunque
deceſſerit, ſine limitatione tēporis, ſiue dicatur, ſi deceſ-
ſerit infra triginta annos, & ſic cum limitatione tem-
poris: vel cum alia conditione, ut ſi aliquid fecerit uel
euenerit, eſt ſubſtitutio compendioſa: & complectitur
multa tempora, ſcilicet tempus pupillaris ætatis ſi eſt fa
cta pupillis, & tempus pubertatis. d. l. precibus & l. Cē
13 turio. Ad ſecundum dic, quod † appellatur compen-
dioſa, quia ſub compendio verborum & breuitate
multas complectitur ſubſtitutiones ſcilicet uulgarem
& pupillarem, & fideicommiſſariam. Et fuit introdu
ctum hoc nomē Compendioſa, ab Imperatore. d. l. pre
14 cibus. An tertium, † quis ſit eius effectus: vt ſic appa-
reat, an & quando per hanc ſubſtitutionem ſuccedatur
directo, & quando per fideicommiſſum, & quando
mater excludatur, & quando non. Dic, quod aut fit a
milite, aut a pagano. Si a milite, tunc aut per verba di
recta, aut obliqua, aut communia. Si per verba directa
ut filio meo impuberi, vel etiam puberi, quandocun-
que deceſſerit talis ſit hæres, tunc valet iure directo, pri
uilegio militis, ut not. in l. milite. ff. de teſta. mili. Sed ta
men pupillo moriente in pupillari ætate, ſubſtitutus ca
pit omnia bona patris & filij: ſed eo moriente in adulta
ætate, capit ſolum bona patris cum fratribus extanti-
bus. d. l. Centurio. Fallit tamen quando filius hæres
moritur in adulta ætate, & mater eſt in medio, quia tūc,
fauore matris obliquatur, vt tenet gloſſa hic, & in di
cta l. Centurio. Sed tamen Bartolus tenet quod imo
iure directo: ſed ſi ſit per verba communia, vt eſt uer-
bum Subſtituo, tunc ſi mater eſt in medio, & filius
moriatur adultus, bene obliquatur. Tertio caſu quan
do fit per uerba obliqua, ut cum rogas hæredem reſti-
tuere alteri, tunc eſt fideicommiſſaria. l. cohæredi. §. cum
filiæ. ff. de vulga. Quarto caſu, ſi fit per uerba com-
munia, puta, talem ſubſtituo, tunc poſt tempus pu-
bertatis illa obliquatur ſi mater eſt in medio, alias ſem
per valet iure directo. dicta l. precibus. Sed ſi a pagano
v fiat, [v] quis ſit eius effectus, diſtingue ſimiliter tria mē-
bra: quia aut fit per verba directa, aut obliqua, aut
communia. Si per directa, ut quandocunque deceſſe-
rit talis ſit hæres, vel talem hæredem facio, tunc ualet iu-
re directo infra tempus pupillaris ætatis, poſtea nullo
modo l. verbis. & l. in pupillari. ff. eod & hoc tenet hic
glo. & tenent communiter Docto. & Ioan. And. in c. 1.
de teſta. in vi. licet poſtea in nouella, in d. c. retauerit op-
poſitum, ſcilicet quod poſt pubertatem obliquetur vt
valeat vt fideicom. de quo dic vt per Bar in l. Cēturio.
& Sali. in d. l. precibus. Et hoc etiā quā per obliqua, ſcili-
cet reſtituas: item communia, ſcilicet ſubſtituo. unde ubi
15 ſupra in dicto capi. 1. † Quæ autem ſint uerba obli-
qua, quæ directa, quæ communia. Dic, quod directa
ſunt illa, quæ de ſui natura important vt ſubſtitutus ca
piat de manu teſtatoris, et a ſeipſo, non ab alio: vt eſt
verbum; Hæres eſto. l. eam quam. C. de fideicommiſ.
& l. omne uerbum. C. commun. de leg. ut eſt uerbum,
te hæredē facio, ut hic in glo. Obliqua ſunt per quæ ſub
ſtitutus capit de manu alterius, ut eſt uerbum, reſtituit:
l. cohæredi. §. cum filiæ. ff. eodem. Item uerbum, detur,
ut l. fundi Trebatiani. de uſufruct. leg. & uerbum,
redditur. l. uerbum reddendi. de uerborum ſignifica.
Communia uero, quæ ad utranque ſignificationem;
ut uerbum, ſubſtituo, peruenit, perueniat, habeat. Bar. in
d. l. Centurio. &c. & hæc omnia ponit Bart. in d. l. Cētu
rio. In dubio autem ſubſtituo debet interpretari ut ua-
leat iure directo magis quam obliquo, ut dicit text. in
x c. ſi pater. de teſtamen. in vi. Gloſſ. infirmatur. [x] ibi,
l. nec ei. Et eſt ratio, quia tunc impeditur arrogatus non
ſolum ex defectu ætatis teſtari ſed ex alio defectu, quia
eſt ſubiectus alterius poteſtati, cui per dationem pupil
laris ſubſtituti potuit prouideri, ut ſupra dixi in princ.
y In fin. gloſſ. [y] Ratio horum caſuum eſt: nam cum
annullatur principale, conſequenter & pupillare, quod
eſt ac-

eſt acceſſorium, vt probatur in dictis iuribus, & in l. quod per manus.ff.de iur.codicil.& habetur gloſſ. ſimilem i l.pupillari.ff.eo.Sed uos addite alium caſum quo finitur ſubſtitutio pupillaris, hoc eſt, taxato tempore a' teſtarore.l.ex facto.§.itē quęro.ff.eo. Adde alium caſum,quando in pupello malitia ſuperauit ætatem, & ea ætate filium generauit:ita habetur & not. in l.ex facto. ff.eo.quia non eſt uerisimile præferre extraneum ſubſtitutum nepoti ex filio poſtea nato.

ADDITIONES.

a Dic melius vt per Bar. in d. l. ex facto. in verſi. ſed quæro in xta hoc.& contrarium eius quod ille hic vult. Glo.iii.circa medium, dum circa exemplariam dicit, hoc etiam minoribus fit, ego ſentit quod etiam maioribus. & ita hanc glo. ponderat hic Io.Fab.quem ante non videram, & eum omnino vide,ponderantem ad hoc tex.hic in verbo, & ſi puberes ſint. tamen text. iudicio meo non poſſe ſtare implicatiuè, quia implicaret caſum magis dubitabilem, contra gloſſ.in l.illud.ff.ad legem aquil.& gloſſ.in l.quod ſi minor. §. teſtitutio.ff.de minor.

b Hoc verbum,mente captis, capitur largè, vt per Bello.

c Vide quod per iſtam rationem accidentis vult Bello.in tract.rubricæ. ff. de offic. eius vbi tractat de delegato ab ordinario: & eundem hic, qui latius diſtinguit hunc caſum.

d Quomodo debeat intelligi quòd finiatur, vel infirmetur. vide hic Bello.nu.9.

e Et rationem pulchram ponit Iuriſconſultus in d.l.ex facto. Et adde quòd eodem modo finitur exemplaria per ſuperuenientiam liberorum.d.l.ex facto. Ex quo poſſet inferri ad quæſtionem Bar.in d. l. ex facto.an ſi poſt legitimationem filii naturalis tantum, naſcantur filii legitimi poſſit ſuccedere legitimatus vnà cum legitimis.

f Et ita facit glo. noſtra in c.Raynut.in verb.ſi abſque liberis. extra de teſta.Et iſta glo. licèt non diuidatur per Docto. eò quia de ſe ſatis diuiſa videtur, tamen ego diuido illam in tres partes principales. In prima infert ex tex. In ſecunda ponit intellectum & diſtinctioné ſubſtitutionum per quinque genera. In tertia & vltima diſtinctionis membra in ſpecie proſequitur declarando. Secunda ibi, vnde vt plenè de his. Tertia & vltima ibi, prima.ſ. vulgaris &c.Rurſus tertia principalis ſubdiuiditur in quinque particulas, prout quinque genera ſubſtitutionum in ſpecie declarat. Partes per ſe patent.

g Hoc verbum genera,capitur pro ſpeciebus:& an hæ omnes ſubſtitutiones differant ſpecie, vide Bellonum in princip.gloſſ.hic.

h De hac vulgari expreſſa & tacita tradit hic latè Bello.

i Quid in vulgari contenta in pupillari, an expiret eodem tempore,Bello.hic.nu 17.

k Adde quòd circa hanc exemplariam ſex quæri poſſunt: primò, quid ſit: ſecundò,quotuplex:tertiò, quibus verbis fiat: quartò,à quibus:quintò, qui debent inſtitui. ſextò, à quo diſcordet exemplaria à pupillari. Circa primum dic quòd talis ſubſtitutio eſt illa quæ fit furioſis vel mente captis. l. ex facto. ff. eod. puta, filium hæredem mihi facio & ſi antequam ad ſanitatem perueniat decedat,talem ſubſtituo. Tacita eſt, quæ continetur in expreſſa vulgari facta furioſo. arg.l. ſi prædicta.ff.de reb.eo. Vel quæ cōtinetur expreſſa pupillari facta filio furioſo, vel mente capto impuberi in poteſtate. nam intra tempora pubertatis valet vt exemplaris. l. Centurio. ff. eod. & ita tacita non excludit matrem, ſicut nec excludit tacita pupillaris, ratione paritatis quam habent adinuicem. Dic, quòd iſta fit illis perſonis quæ propter morbum ſibi prouidere nequeūt,puta furioſis, quibus ſimiliter datur curator. §. ſed mente captis. ſuprà de curatoribus. Adde tu quòd non in omnibus conuenit cum pupillari, niſi in his caſibus in quibus reperitur concordari in d.l. humanitatis. C. eod. Ad quintum dic, quòd hæc ſubſtitutio fit à parentibus tam maſculis quàm fœminis, ſcilicet patre,matre,auo &c.d.l humanitatis. Quid autem ſi pater furioſo filio ſubſtituit vnum, & matre alium, quis præfertur? Dic ſecundum Bart. in d. l. ex facto.quòd ſi eſt in poteſtate patris filius, ipſe ſubſtitutus patris habet paterna bona, & aliud matris habet materna. Si verò non eſt in poteſtate, tunc habent prout ſuprà,ſed diuident aduentitia æqualiter. ad ſextum dic, quòd debent inſtitui primò liberi furioſi, ſecundò fratres &c.vt hic in gloſ. Ad vltimum in quibus diſcordet, dic ut hic in glo.

l Differentias inter pupillarem & exemplarem ponit hic Bello.nu.18.cum ſeq.

m Ex qua reſultat alia differentia: quia pupillaris fit conſtitutio in poteſtate: ſed exemplaria non, quia fit à matre. Non tamen fit à matre, quę trānſiret ad ſecunda uota, imò facta, eſt nulla quia aucuparet filios vt daret ſecundo marito.l.lex quæ tutores.in fin.C.de adminiſt.tuto.l.iii. ff. eod. de inoffi.teſtamen.

n Adde quòd in exemplaria non poteſt quis exhæredari quin habeat legitimam: & ſi ſibi confertur & ea non ſatisfacit,poteſt agere ad ſupplementum.l.humanitatis. ſuprà al. leg.iuncta l omnino. C.de inoffi.teſtamen. Adde alias differentias,quia exemplaria expirat liberis procreatis ab iſto furioſo, niſi teſtator illos inſtituiſſet vel ſubſtituiſſet.dicta l. humanitatis. ſed impubes non procreat filios, argum. ſuprà de nup. §.i. Item diſcrepat, quia in pupillari pupillus poteſt adire cum authoritate tutoris.§.ſed neque. ſuprà de authorit tuto.ſed in exemplaria curator furioſi debet petere bonorum poſſeſ.ſecundum tab.l.cum hæres inſtitu. ff. ad Trebel. Item differunt,quia hęc fit & ante pubertatem & poſt, illa ſolùm ante.l. ſi ita.ff.eo.

o An autem filius poſſit ſubſtituere patri furioſo exemplariter,ſicut econtra? Dic quòd non, quia hoc non reperitur iure cautum,licèt poſſit filius dare curatorem patri furioſo. l.is qui.ff.de tut.& cur.dat.ab his.

p An autem hæc ſubſtitutio contineat ſubſtitutiones expreſſas,vel tacitas,vt ſic appareat quis ſit eius effectus, an per illas excludatur mater & venientes ab inteſtato? Dic quod ſubſtitutiones contentæ in reciproca ſeu breuiloqua ſunt expreſſæ uerbis generalibus, & non ſpecialibus: & iſta generalis expreſſio eſt ſufficiens ad excludendum matrem & alios ab inteſtato venientes, ut tenet gloſſ. ff. eodem.l. Lucius.

q An hęc breuiloqua ſit ſpecies ſubſtitutionis,vide Bellon. ſuprà in prin.glo.

r Hac ratione mixtum imperium facit nouam ſpeciē, Bel. lib.iii.ſuppne.c.v.

ſ Quare dicatur breuiloqua. Dic,quia fit breuibus verbis. l.Lucius.ff.eo. Et reciproqua appellatur, quia repetitio fit vnius ad alterum. l. iam hoc iure. ff. eod.& de iſta habetur in l.hæreditatem. C.eo.& in d. l.Lucius.Et fit per hæc verba, inuicem vos ſubſtituo vel per hæc,Vter eorum viuet alteri ſuccedat.nam per iſta uerba, uter &c. comprehenditur tacita uulgaris.l.Titius & Seius . de hæredib. inſtituen. Et dic quòd iſta ſubſtitutio breuiloqua cōtinet aliquando duas ſubſtitutiones tantùm vulgares: vt quando fit duabus perſonis impuberibus quia una erat impubes, alia non, ſed pubes.d.l.iam hoc iure. Quandoque continet duas pupillares tantùm puta quando fit duobus pupillis exhæredatis, ut infrà in §.non ſolùm.quandoque continet quatuor, duas pupillares & duas vulgares,vt quando fit duobus impuberibus in poteſtate exiſtentibus inſtitutis.d.l.Lucius. ff.eo. Quandoque continet octo,puta duobus impuberibus ſubſtitutis inuicem pupillariter, ſi dicat poſtea quandocunque decedat inuicem ſubſtituo: quia continet quatuor fideicōmiſſarias.d.l.Lucius.

t Ad euidentiam vltimæ partis glo.dum tractat de compēdioſa,præmitte,quòd paganus non poteſt ſubſtituere directò poſt aditam hæreditatem. C.de impub. niſi pupillo vt ſuprà in princ.huius tit.Et puto eſſe rationem, licèt tactum non inuenixm: quia poſtquam hæres adiuit hæreditatem, effectum eſt proprium patrimonium hæredis, ita quòd non dicitur amplius teſtatoris,iuxta glo.nota.in l. i.§. ueteres. ff. de acquit.poſſ.& l.in hæres per ſeruum.& ibi dixi, ff. de acquir. hæred.Si ergo teſtator poſſet ſubſtituere poſt aditam, certè diceretur ſubſtituere in rebus alienis, & ſic facere teſtamentum de rebus alienis, quod eſt impoſſibile, iuxta text.illum reputatum ſingulàrem in l.ſicut. §.venditionis.ff.quib. modis pigno.vel hypo. ſol. arguendo à ſpeciali. Iſtud fallit in pupillo ratione de qua in tex.ſuprà eo.tit.in princ. Intellige prædicta,quòd non poſſit poſt aditam hæreditatem ſub-

ſtitui

ſtitui directo,ſed bene per fideicommiſſum. Et ſi dicis, nonne in fideicommiſſo militat.ratio prędicta.quia in bonis alienis quis non poteſt grauari. Reſpondeo, quòd ideo permiſſum fuit olim quòd fideicommiſſo poſſit grauari, quia olim non grauabatur neceſſitate præciſa, neque etiam cogebatur adimplere: nam nemo inuitus poterat cogi præſtare id de quo rogabatur, vt dicit tex.infrà de fideicomiſſ. hæred.in princip. Secus in ſubſtitutione directa, quæ bene erat onus præciſum. Item præmitte, quæ utilitas ſit quòd ſubſtitutio directa ualeat iure directo, uel iure fideicommiſſi: quas vtilitates ponit Barto. & ibi alii, in l. precibus. C. de impube. & aliis ſubſtitu. Item præmitte, quòd uerborum quædam ſunt obliqua, quædam commun a: & quòd verbum, Subſtituo, eſt verbum commune, vt tradit Barto. in l. Centurio. in quinta quæſt. princip. Item præmitte, cur dicatur compendioſa, & an compendiſa ſit propria ſpecies ſubſtitutionis, & dic vt per Barto. in d. l. Centurio. Et ſi diceres, quæ differentia eſt inter breuiloquam & compendioſam, cum breuiloqua dicatur, quia ſub breuitate verborum multas ſubſtitutiones complectitur: & compendioſa, quia ſub breui compendio verborum multas ſubſtitutiones comprehendit? Dic quòd breuiloqua comprehendit ex parte vtriuſque ſubſtituti, compendioſa ex parte vnius tantum, ita quòd non requiritur repetitio vel reciprocatio. Et ad rationem meam ſupraſcriptam vide aliam meliorem, quam infra proximè ſcribo: & differentiam quam proximè dixi, ponit Bald. in l. précibus in princip. Sed aduerte ad rationem quam ſcripſi, quare poſt aditam non poſſit directo ſubſtitui:puto quòd non ſit bona,quia ſequeretur quòd hodie non poſſet poſt aditam per fideicommiſſum ſubſtitui: quod tamen eſt falſum, cum hodie in fideicommiſſis grauamen imponitur cum præciſa neceſſitate. Vnde cogitaui aliam poſſe aſsignari rationem: quia ex quo ſemel eſt effectus per aditionem heres, non poteſt amplius deſinere eſſe hęres. l. & ſi ſine. §. ſed quod Papinia. ff. de min. Si ergo diceremus aliũ poſſe ſubſtitui directò, ſequeretur quòd duo eſſent directo hæredes, & conſequenter domini inſolidum, quod eſt impoſibile. Non ſic eſt quando quis ſubſtituitur per fideicommiſſum, quia pupillus remanet directo hæres, ſecundus per fideicommiſſ. & ſic utiliter.

• Quomodo ſuccedatur ex cumpendioſa, diſtingue ut per Bello.hic, qui præmittit quæ dicantur uerba directa & obliqua:nu.xxi.cum ſequen.

v Rationem differentiæ inter militem & paganũ ponit hic Bello.nume.xxv.

x Ad totam hanc glo. vide Bellonum, qui adducit rationes in ſingula concluſione.

y Et dum gl.hic dicit, Item ſi naſcatur poſthumus teſtatori, poſſet dupliciter intelligi. Primò, quòd cum per natiuitatem poſthumi præteriti rumpitur teſtamentum patris, rumpitur & pupillaris ſubſtitutio. Iſte nõ eſt bonus intellectus, cum gloſſ. debeat intelligi ſecundum leges quas allegat: intelligitur ergo ſecundum l. ſi pater filium. Addite alium caſum, ſcilicet quando filius cui eſt datus ſubſtitutus pupillariter tempore mortis teſtatoris non reperitur in poteſtate teſtatoris, cum tantum eſſe tempore teſtamenti: nam expirat pupillaris. l. cohæredi. §. cum filię. ff de vulg. & pupil.

1 *Dictio, quodammodò, eſt nota improprietatis.*
2 *Valet teſtamentũ in quo vulgaris & pupillaris ſubſtitutio facta eſt.*
3 *Non ſolùm filiis natis, ſed naſcituris ſubſtitui poteſt pupillariter.*
4 *An pupillaris ſubſtitutio dicatur vnum teſtamentum, an verò pars paterni teſtamenti.*
5 *Dominus non poteſt vendicare ſuum tignum iniunctum alienis ædibus.*

§. IGitur. Ex §. Igitur. nota quòd teſtamentum pupillare quo ad quid dicitur vnum, quod vero ad aliud duo appellãtur. Nnota, in verbo, quodammodo, quod † dicto quodammodo a, eſt no-
a ta improprietatis. concord. l. In ſuis. de liberis & poſthumis. Nota, in verbo, tanquam, quod quando pater ſubſtituit pupillariter filio, perinde habetur ac ſi filius teſtamentum condidiſſet. Non tamen intellexeritis, ve aliqui dixere & male, quòd pater ſubſtituendo pupillariter dicatur filio teſtari nomine filij: quia cum filius in virtute propriæ perſonæ non poſſit teſtari, non poterit etiam per alium: ſed pater dicitur teſtari nomine proprio, in virtute poteſtatis ſibi à lege ſibi tributæ. Et per hoc tolluntur multa contraria, quæ poſſunt fieri in hac materia: ita notat Bartol. in l. ij. ff. eodem.

Not. in verbo, earum quòd hęreditas eſt facta cauſa fabricandi teſtamenti: quod uerum dicite de cauſa materiali, non autem efficienti vel finali. Nota in verſic. ſin autem quis. tutius eſſe pupillo vt uulgaris ſubſtitutio fiat in principio teſtamenti pupillaris fiat in fine: & caueatur in princip. ne uiuo pupillo aperiatur, ne parentur inſidię contra uitam. Sed dicet quis uidetur quòd hæc litera non procedat: nam ſi quidem loquimur in teſtamento nuncupatiuo, nõ procedit quia omnia palàm teſtibus eſſe debent, ita quòd adeò erit nota vulgaris ſicut pupillaris. l. fina. ſupra de teſtamen. & l. hac conſultiſsima. §. per nuncupationem. C. eodem Sin autem loquamur in teſtamento in ſcriptis, non videtur poſſe procedere. Nam cum teſtamentum reuoluatur, ſigilletur, & ſignetur, non poteſt aperiri quin totum aperiatur. Solutio. Dicunt Doctores quòd pars prima ſignabitur per ſe, et pars inferior per ſe. vnde inter primam partem & ſecundam debet eſſe ſpatium magnum uacuum. Et ſi dixeritis, ſed ſic magis caute gereretur, ſi in duabus ſcripturis fieret teſtamentum. Reſpondent Doctores nequaquam. Nam cùm eſſet incognitum in qua eſſet facta vulgaris, & in qua pupillaris, poſſet a caſu in primis pupillarem aperire,
2 contra ſalutem pupilli. Ex §. iſtud. not. † valere teſtamentum in quo vulgaris & pupillaris ſimul eſt facta. Et fuit ratio dubitandi, quia videbatur non ualere, quoniam parabantur inſidia contra pupillum. Ra-
b tio decidendi fuit [b], quia non eſt veriſimile patrem uoluiſſe eum pupillariter ſubſtituere de quo diffidat. ſi tamen defendere contigerit, ſerua legis conſilium. Item not. ex §. non ſolum. quod non ſolum pupillis inſtitutis, uerum etiam exhæredatis pupillariter ſubſtitui
c poteſt. Et fuit ratio dubitandi [c]. Nam cum pater ſubſtituit pupillariter, fungitur officio pietatis & humanitatis, cui eſt aduerſa exhæredatio filij. l. Titia, & l. ij. de inofficioſo teſtamento. vnde quadam ratione cõtrarietatis uidebatur teſtamentum non ualere. Et fuit ratio decidendi, quia licèt teſtator exhæredauerit filiũ tamen non fuit denegandum beneficium eidem, ſed alio capite prouidendum: quia inconuenientia non ſunt multiplicanda. l. ratas. C. de reſcinden. uendi. pro-
3 batur in l. 1. §. i. ff. eodem. Finaliter not. † non ſolum iam natis, ſed naſcituris pupillariter ſubſtitui poſſe. concordat. l. ij. §. i. ff. eodem. Ratio, quia poſthumi hoc caſu habentur pro natis, ex quo eis de hærede prouidetur. l. qui in utero. ff. de ſtatu hominum. In fi.
4 gloſſ. in uerbo duo. Dicite plenius, quòd † teſtamentum pupillare dicitur unum reſpectu cauſæ efficientis, hoc eſt teſtatoris, qui in eſt unus. Secundo dicitur unum reſpectu cauſę formales, quia una ſolennitas ſufficit pro paterno & pupillari teſtamento. l. patris. ff. eod. Tertiò dicitur vnum patris & filij teſtamentum, cum habet unam formam & unam rationẽ ſubſiſtentiæ, quia non poteſt ſubſiſtere pupillare, ſi paternum non tenuerit. §. liberis infrà eo. & l. ij. & l. ſed ſi plures. §. ſi ex aſſe ff. eo. Quarto dicitur unum reſpectu iuris accreſcẽdi, quod habet ita locum, ſicut habet locum uno condito teſtamento. l. qui patri de acquiren. hæredi. Dicuntur autem duo, quia duę ſunt hęreditates, una patris alia filij, vt hic. Item dicuntur duo, quia duobus prouidetur de hærede, patri ſcilicet & filio. Item dicuntur duo ratione facultatis, repudiandę hæreditatis. l. ſi filius qui patri, de uulga. & pupilla. Item dicuntur duo, quia duobus

bus temporibus ponunt confici. l. ſi quis eum. §. fina.
ff. eod. In gloſſ. ſuper verbo lino, ibi, uendicaret do-
minus. Hæc communiter reprobatur, quia dominus
5 non poſſet uendicare: † nam quemadmodum ratione
publicæ utilitatis inhibetur domino uendicare tignum
proprium iniunctum ędibus. l. i. de tigno iniuncto. ita
fauore ultimæ uoluntatis, in quo uerſatur. publica uti-
litas. l. uel negare. ff. quemadmo. teſtamen. aperian.
Prohibetur ergo dominus uendicare chordulam, ſiue
linum ne pupillaris ſubſtitutio in præiudicium uerta-
tur. In fin. habent aliqui, quod hoc conſilium eſt pro
ditum contra imperitos ſubſtitutos, non autem contra
peritos. Pro cuius declaratione oppo. & uidetur quod
d hoc conſilium de quo in litera, parum proſit pupillo [d].
Nam ſtatim atque vulgariter ſubſtitutus videbit vul-
garem ſubſtitutionem factam in principio teſtamenti,
nonne ſciet quod in ſubſtantia comprehenditur tacita
pupillaris, ex qua ſe uocatum intelliget? ergo non eſt
opus claudere in inferiori parte pupillarem. l. nam hoc
iure. ff. eod. Dicunt Doctores id quod vulgo dicitur,
quod in vulgari expreſſa ineſt ta cita pupillaris, hoc ſi-
bi vendicat locum quando omnes partes teſtamenti
ſunt apertę, nec de pupillaria quid eſt diſpoſitum. Se-
cus quando omnes partes mandato teſtatoris non ſunt
apertę, quia tunc lex non ſubaudit tacitam pupillarem,
ne eius ſubauditio ſit fruſtratoria: quia fruſtratoriæ
e tacite lex prouidit, ubi expreſſe prouiſum ſit à teſta-
f tore. l. filio. ff. eod. [e] Gloſſ. in uerbo omne, [f] Glo.
g in uerbo ſubſtitutum. [g]

ADDITIONES.

a Bellonus lib. iiii. ſupp. c. xix. nu. xvii.
b Vide Bello de hac ratione lib. v. ſuppu. c. vi. vbi ponit in-
tellectum l. ſi. C. de pact.
c Hæc ratio non placet Bello. quia non eſt generalis, ideo
ipſe aliam dat: quem vide.
d Contra conſilium poſitum in § finautem opp. Nam vult
ſubſtitutionem pupillarem eſſe fiendam clandeſtinè, ne pu
pillus inſidiis ſubiiciatur: & poſtea vult vulgarem eſſe fien-
dam palàm. Certè videtur in vulgari eſſe idē: quia ut ſubſti
tutus ex vulgari admittatur, inſidiabitur uitę pupilli. Sed
reſponde, quòd pupillaris ſubſtitutio non pōt habere locum
niſi vno caſu, ſcilicet ſi pupillus moriatur in pupillari æta-
te: vnde ut ſubſtitutus admittatur, inſidiabitur vitæ pupilli.
Vulgaris autem eum poſsit habere locum in multis aliis ca-
ſibus præter caſum mortis, ſubſtitutus non inuitatur ad inſi
diādum vitę ipſius pupilli. Vel dic ꝙ vulgaris ſtatim adita
hæreditate expirat: & ſic per aditionem quam ſtatim poteſt
facere pupillus, & maximè cum beneficio inuentarii, ceſſa-
bit omnis ſpecies vulgaria ſubſtitu. & conſequenter præ-
ſumptæ inſidiæ: ꝙ non eſt in pupillari ſubſtitutione, quæ du
rat etiam poſt aditam.
e Reliquas glo. quas iſte non legit, expedias vt per Bello.
f In glo. in verb. omne. Vide Io. Fab. hic, quā Ang. de Are.
hic nō intellexit. Et aduerte ꝙ ſol. iſtius gloſ. ſatis poſſit pro
cedere quatenus loquitur ibi rex. de emancipato: ſed quate
nus loquitur de exheredato, nullum ibi eſſet priuilegiū mi-
litis, & conſequenter illa ſol. non poſſet prouidere. Et ſi di-
ceres, prout aliqui hic dicunt, ꝙ ibi erat filius exhæredatus
& emancipatus ſimul, oſtendo ꝙ iſtud non ſit verū: quia ſic
fuiſſet res inepta tanquam de extraneo. l. quidam cū filiū. in
prin. ff. de verb. obli. Et ſi diceres, ꝙ ibi eſſet res apta conſi-
derato modo prædicto, oſtendo ꝙ iſtud ſit impoſsibile: nam
contra teſtamentum militis non habet locum contra tab. ꝙ
ego probo. ratione viua, quamuis in ſpecie tactum non me-
minerim me legiſſe. Nam ut filius fuit exheredatus à mili-
te rite, & clarum eſt ꝙ exhæredatio non datur contra tab.
Aut fuit præteritus, & tunc aut ignoranter, & teſtamentum
eſt ipſo iure nullum. l. ſicut. & l. ſi cum vel in utero. C. de te
ſta. mili. ergo non competit contra tab. Iſta non eſt bona cō
ſequentia, imò tunc propriè competit contra tab. Aut ſcien
ter, & tunc præteritio habetur pro exhæredatione, dictis iu
ribus: ergo cōpetit contra tab. ſicut optimo ſimili dicimus
in teſtamento fœminarum, quarum etiam præteritio habe-
tur pro exhæredatione. l. illud. §. ad teſtamenta. ff. de contra
tab. Vnde ergo aliter reſpondeo ad l. miles ita. §. exhæreda-
to. hic alleg. in glo. ꝙ ibi loquitur in exhæredato de per ſe,
& in emancipato de per ſe. quatenus loquitur de emancipa-
to, ſto cum ſolutione gl. hic. Dum uerò loquitur de exhære-
dato, dico quòd ſi loquitur in ſubſtituto pupillari dato à
pagano filio exhæredato, tunc in totum admittitur propter
regulas iuris, quia ſicut paganus ipſe non poſſet decedere
pro parte teſtatus &c. ita non poteſt facere ꝙ filius eius pu-
pillus: ſed quia hoc bene facere poſſet miles. l. ſed & ſi plu-
res. §. ad ſubſtitutos. ff. eo. & notant doc. ſupra in prin. huius
tit. in gl. patri idcirco nimirum ſi ſubſtitutus tantùm admit-
titur ad bona ab eo prouenientia. d. §. exhæredato, ꝙ ēt mul
tò magis eſſe debebit in pagano, niſi regulę impedirent.
g No. glo. hic poſitam in verb. ſubſtitutum. in fi. ꝙ licèt im-
pubes non poſsit exhæredari, quia non poteſt committere
cauſam ingratitudinis. l. ſi quis in ſuo. §. legis de inoffi. teſta.
fallit quando eſt impubes doli capax, qui poteſt committe-
re omne delictum præter adulterium, & ideo ēt poteſt eſſe
ingratus. l. ſi minor ff. de adult. Proximus autem pubertati
eſt vt in exemplo ſuprà de inut. ſti. pu §. pupil.

1 *Pater non poteſt pupillariter ſubſtituere filio ſuo, niſi ipſe ſibi teſtamentum conficiat.*
2 *Quomodo pater ſubſtituat filio exhæredato pupillariter.*
3 *Qui non habet bona, non poteſt facere teſtamentum.*
4 *Donatio omnium bonorum præſentium & futurorum, non valet.*
5 *An appellatione hæredis contineatur hæredis hæres.*
6 *Subſtitutio compendioſa facta verbis communibus, valet omni tempore vt fideicommiſſaria*
7 *An ſubſtitutio compendioſa facta verbis directis, expiret adueniēte pubertate.*

5. Liberis autem. Pater filio pupillariter
ſubſtituere non poteſt,
a niſi teſtamentum ſibi conficiat [a], & annul
lato teſtamento patris, annullatur pupil-
1 laris ſubſtitutio. h. d. Not. primò † nō poſ-
ſe parentem pupillis ſubſtituere liberis niſi ſibi quoque
faciat teſtamētum. Nam teſtamentū pupillare pars eſt
& ſequela teſtamenti paterni. cōcor. l. ij. §. i. ff. eo. c. ſi pa-
ter extra de teſta. lib. vi. Ex quo habetur, ꝙ acceſſorium
regulatur ſecundum ſuum principale, & pars ſecundū
totum. concor. l. quod per manus. de iure codici. Item
not. ꝙ nullitas quæ influit in teſtamentum paternum,
influit & in pupillare & illud reddit nullū, Not. in verſ.
uel ſingulis liberis. impuberibus pupillariter ſubſtitui
poſſe, quo caſu ſingulis de hærede teſtamentario pro-
uidetur. Item & nouiſsimo morienti, quo caſu ius legi-
timarum hæreditarum inter eos conſeruatur. concor. l.
uel ſingulis. ff. eod. Item not. ꝙ pupillariter ſubſtitui
poteſt expreſſa perſona ſubſtitui, ac etiā ſub oratione in
b definita uel uniuerſali. cōcor. l. qui liberis. §. hęc uerba. [b]
ff. eo. No. ex uerſi. maſ. uſque ad pubertatē. & maſcu
lis & fœminis pupillariter ſubſtitui poſſe. No. pupil-
c larem ſubſtitutionem euaneſcere [c] & finiri aduenient
d pubertate [d], quia euentus pubertatis pręſtat conficien-
di teſtamenti facultatem inſtituto, unde non eget pro-
uiſione teſtatoris. l. ij. ff. eod. Not. extraneo inſtituto,
impuberi directo ſubſtitui non poſſe, nec etiam puberi
per fideicommiſſum: tamē ſubſtitutio facta tenet. In
e fin. glo. e primo colligitis, † ꝙ quando pater ſubſtituit
2 pupillariter filio inſtituto, debet pro forma ſibi prius
teſtamentum conficere. Si uero ſubſtituere uelit filio
exhæredato, poteſt uel imprimis ſubſtitutionem face-
re, uel de teſtamento prouidere: & idem tenet glo. in
d. l. ij in §. prius, & ſequitur Bart. & communiter Doct.
ratione tali: nam quando filius inſtituitur licèt prius ſibi
ſubſtituatur, iſta peruerſio ordinis in formam uerborū
poteſt reduci ad ordinem intellectus, hoc modo: Si fi-
lius meus hæres erit, & in pupillari ætate deceſſerit,
Caium ſubſtituo, filium hæredem inſtituo. Iſta peruer-
ſio

ſio poteſt apertè ita reduci, ut prius filius inſtitutus ui-
deatur, & poſtea ſubſtitutio facta. Sed quando ſubſtitu
tio fieri debet exhæredato, peruerſio uerborum nõ po-
teſt reduci ad ordinem intellectus, quia non poteſt in
tellectu ordinari ut filius inſtitutus dicatur, quia eſt
exhæredatus. Vnde dixere Petr. & Bald. aut inſtitutio
fit in vno eodemque teſtamento in quo filius inſtitui-
tur vel exhæredatur, & non eſt tunc ita quid præce-
dat, an inſtitutio, an ſubſtitutio, an uero exhæredatio. d.
l. ij. fina. qui in his quæ eodem actu geruntur, uerba
tranſpoſita idẽ ſignificant. l. quidam. de pec. leg. l. ſi ita
quis de hæred. inſtitu. Aut ſubſtitutio fit in vno actu,
inſtitutio uel exhæredatio in alio, & tunc prius debet
præcedere inſtitutio uel exhæredatio, & ſequi ſubſtitu
tio: & ita loquitur. l. ij. tamen prima eſt communior, &
f facit pro ea. l. cum quidam. de libe. & poſthu.[f] In fin.
g gloſſ. in verb. non valeat.[g] voa addite authen. ſi qua
3 mulier. C. de ſac. ſan. ecc. Ex quibus colligitur, † ꝙ qui
non habet bona. non poteſt condere teſtamentum: de
quo in d. l. confictuntur. & d. l. eius. Item probatur a
definitione teſtamenti, Teſtamentum eſt vltimæ vo
luntatis noſtræ iuſta ſententia de eo, &c. Ecce quid po
nuntur in definitione teſtamenti veluti materia, ut di-
xi ſupra de teſta. in prin. Probatur ex diffinitione hære
ditatis: hereditas eſt ſucceſſio in uniuerſum ius quod ha
buit defunctus. Si ergo defunctus nullum ius habuit, te
ſtamentum eſt nullum, regula iuris, hæreditatis. In con-
trarium facit l. hæreditas. ff. de pet. hær. & l. qui ſoluen-
do. de hæred. inſtit. Vos dicite pro concordia: Aut quis
non habet bona nec actu nec potentia, & tunc teſta-
mentum non poteſt conficere ex defectu materiæ, et ita
loquuntur iura allegata prius. Aut quis non habet bo
na actu, ſed potentia habere poteſt & tunc teſtamen-
tum conficere poterit, & ita loquuntur alia iura. Ex
4 quo dixit Bartol. † ꝙ licet non ualet donatio omnium
bonorum præſentium & futurorũ, tamen donatio præ-
ſentium tantum ualet: quia poſteriore caſu etiam tole
ratur facultas teſtamenti conficiendi, de quo in l. ſtipu-
latio hoc modo, de uerb. oblig. & Bald. in rub. de acq.
h hered. In fin. glo.[h] in uerb. ſingulis. dicite, ꝙ ideo ibi
inducitur tacita ſubſtitutio, quia grauatus erat vltimus
reſtituere totum fundum quem reſtituere non poteſt,
nec in eo grauari, niſi à teſtatore ex ſubſtitutione uoca-
5 tus eſſet. In fi. glo. in verb. extiterit. Non † appella-
tione heredis, non continetur hæres heredis, ſed ſolum
qui ſemel fuit hæres ex teſtamento ex perſona ſua. Cui
ſententiæ obſtare uidetur l. fina. C. de heredi. inſtituen.
i l. ſciendum de uerbo. ſignificatio. Vos dicite,[i] aut ver-
bum. Hæres, profertur à teſtatore aut à lege. Primo ca
ſu intelligitur ſolum de primo herede ut hic. Ratio, quia
cum verbum hæres, profertur à teſtatore, profertur ra-
tione cuiuſdam affectionis, quæ non extenditur ad hæ-
redem heredis, quia circa incognita non cadit affectio.
l. ſi fuerit. cum l. ſequen. & §. fin. de leg. iij. Et hoc uerũ
niſi aliter actus ualere non poſſit d. l. fin. de hære. inſtit.
Poſteriore autem caſu extenditur ad hæredem heredis
vſque in infinitum ita loquitur d. l. ſciendum. Ratio, nã
quando lex profert verbum hæredis, non profert ra-
tione alicuius affectionis: vnde conſideratur proprium
ſignificatum quod eſt, ut omnes poſſint complecti. ita
dic te ex mente Doc. In glo. fideicommiſſum. §. ſi ue
k rò.[k] Not. † ꝙ ſubſtitutio compendioſa facta uerbis cõ
6 munibus, ualet omni tẽpore ut fideicõmiſſaria. et idẽ
tenuit glo. in d. l. precibus, & eſt cõmunis opinio, licèt
aliqui dixerint ꝙ intra tempora ualeat iure directo,
poſt tempora uero iure fideicõmiſſi: ſed dicatis ut ibi.
7 In fin. not. † ꝙ ſubſtitutio compendioſa facta uerbis
directis, expirat aduentẽte pubertate. Aliqui dicunt ꝙ
non expirat, ſed obliquatur: de quo in l. uerbis ciuili
bus. ff. eo. & in d. l. precibus. Addite ꝙ vbicunque poſ-
ſunt verba adaptari, & directæ ſubſtitutioni & fideicõ
miſſariæ, ſemper interpretatur vt ſubſtitutio directa lo
cum habeat. Bald. allegat glo. in d. l. uerbis. ff. eo allego
tex. in c. ſi pater. extra de teſtam. lib. vi.

ADDITIONES.

a An autem pater poſſit facere teſtamentum filio pupillo,
ex interuallo dierum & horarum poſt ſuum teſtamentum?
Dic quòd ſic, ſed tunc non ſufficiunt ſolennitates poſitæ in
teſtamento patris, ſed denuò requiruntur. Item tunc teſta-
mentum paternum debet præcedere, non ſequi l. ſi quis quẽ
in teſtamento ſuo. ff. eo. & dic vt per Bar. in d. l. patris, & filii.
Et facit hic tex. pro & contra, ad quæſtionem illam, nunquid
ille qui in eodem libello accuſauit plures, & non probauit, &
ſic incidit in pœnam ſtatuti dictantis, ꝙ pro qualibet accuſa-
tione non probata accuſans condemnetur, debeat condem-
nari vna an pluribus. Et facit quòd pluribus, de quo per Bar.
in l. libellorum. §. quòd libelli. ff. de accuſ.
b Item not. in verb. qui & ſcripti ſunt hæredes, tex. ſingula-
rem contra deciſionem Bar. in l. qui liberis. §. hæc verba. ff. e.
vt ibi dixi, quamuis nemo eum ponderet.
c Adde ꝙ illud procedit etiam ſi longius tempus adiectum
ſit l. pupillari, ff. eo. & ſi minus tempus adiectum eſſet, etiam
finiretur ſubſtitutio pupillaris minori tempore quàm puber
tate: puta ſi eſſet datus ſubſtitutus, ſi infra decem annos mo-
riatur, tex. eſt quem Ang. hic reputat ſingularem, in l. ſi ita
quis. ff. eo. & glo. hic allegat. Et no. ꝙ ſi ſubſtitutio eſſet facta
hoc modo, ſi pupillus deceſſerit infra decem annos, Titium
ſubſtituo, & ſi infra quatuordecim, ſubſtituo Caium: quod
ſi moriatur infra octo annos Titius admittitur, quia per ſpe
cialem prouiſionem temporis derogatur generali. caſus eſt
in hac facto. §. item quæro. ff. eo. & Ange. hic quem vide.
d An requiratur ꝙ tota dies ultimi anni ſit finita, Bello. in-
fra. §. maſculo.
e Dic latius q d debeat præcedere vt Bello. hic diſtinguit.
f Quæro, an inſtitutus in primo teſtamento, & ſubſtitutus
pupillo, poſſit adire hæreditatẽ pupilli, & repudiare paternã,
dic quòd ſic quãdo paternum eſſet confirmatum per ueram
aditionem alicuius cohæredis, uel propter exiſtentiam ſui
hæredis, aliàs non quia valet nec paternum nec pupillare. l. ſi
filius qui patri. ff. eo.
g Iſta gl. magiſtraliter diuiditur in tres partes. In prima in-
telligit tex. duobus modis. In ſecunda per modum limitatio
nis remouet contrariũ ad tex. noſtrum. In tertia & vltima p
modũ notabilis remouet aliud cõtrariũ ad iſtũ tex. Secũda ibi
itẽ hæc ſunt vera. Tertia et vltima ibi, itẽ no. hic ꝙ de alienia.
Et ad ultimã partẽ gl. adde aliũ caſum ſingularẽ in l. ſicut. §.
vẽditiõis ff. qbus mod. pig. vel hyp. ſol. Et ad glo. dũ allegat
l. cũ hic ſtatus. §. ſimiles, poſſet eſſe dubiũ: qa aut iudex in ſen
tentia reſeruat militi bona ſup quibus poſſit teſtari, & nõ di
cetur teſtari de alienis. Aut iudex nulla bona reſeruat. & tũc
cũ oĩa ſint applicata fiſco, qd operabitur ꝙ poſſit teſtari? Et
ſi diceres quò ad bona futura. iſtud eſt contra d. §. ſi miles.
vbi dicit de caſtrenſibus iam donatis vxori, & ſic præteritis.
Cogita. Sed reſponde & clarè quòd iudex ibi non reſeruat
bona, ſed reſruat teſtamenti factionem.
h Circa l. Titiæ. §. Seia. & gl. adducit pro ſol. vide Bello. hic.
i De hac materia vide latiſſimè Bellon. lib. iiii. ſuppu. c. xvi.
& eundem hic plenè examinantem hanc glo.
k Porc. malè intelligit glo. vt oſtendit Bellonus.

TITVLVS XVII.

Quibus modis teſtamenta infirmentur.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà viſum eſt quemadmodum teſtamenta firmentur: uerùm quia nihil adeò eſt firmum quin rumpatur. §. nuptias. in auth. de nup. ideo ex ordine uidendum erat, quemadmodum teſtamenta firmata infirmentur, ſeu rumpantur: ideo bene intitulatum fuit, quemadmodum teſtamen. infir.*

1 *Teſtamentum nullum non poteſt rumpi aut irritari.*
2 *Dictio,quaſi,eſt nota improprietatis.*
3 *Teſtamentum prius tollitur per poſterius.*
4 *Quando ſcriptura plura continet capitula,ſufficit illud edi,quod facit pro parte libellante vel petente*
5 *Quomodo per adoptionem & arrogationem rumpatur uel non rumpatur teſtamentum.*
6 *Quando iudex ſemel iudicauit, functus eſt officio ſuo.*
7 *Ex ſententia appellationis naſcitur actio,non autem ex prima ſententia confirmata.*

a Eſtamentum. Nō ſummatura,
ſed primo diuiditur in duas partes.In prima ponitur
dictū, in ſecūda illud declarat. Secūda ibi rūpit aūt.Illa ſecūda ſubdiuidit ī duas. Nā in prima tractat ſicut teſtamēta rūpant.in ſecūda,quēadmodū irritētur. Secūda ibi,alio. Itē ſecūda ſubdiuiditur in duas.Nam in prima tractat ſicut teſtamēta rumpantur arrogatione filij.In ſecūda tractat quemadmodum rumpantur confectione ſecundi teſtamenti. Se-
1 cunda ibi,poſteriore quoque.No.primo,† teſtamētum
ab initio nullū,non poſſe rumpi aut irritari,quia omnis
ruptela præſupponit ualiditatē ſubiecti.l.nam et ſub cōditione.§ rumpendo,de iniuſto rup.teſt.c.ad diſſoluendum. extra de ſpōſ. impube. Item not.teſtamentū iu
b re factum,ex poſt facto rumpi aut irritari.b No.tunc
demū rumpi teſtamētum,cum nō mutato ſtatu teſtatoris,ius teſtamenti uitiatur. Qualiter autē irritetur, uidebitis & dicetur in §. alio,infra eo. Itē no. arrogatione,
filij,ueluti & natiuitate,rūpi teſtamentum. Item no.
2 ꝙ † dictio,quaſi,eſt nota improprietatis. cōcor.l.retro
ff.de cap.& l.in ſuis de liberis & poſthumis. Itē not.
c in §.poſteriore c ꝙ † teſtamentum prius factum tolli-
3 tur per ſecundum d nec refert an ex ſecundo adeatur hę
d reditas necne,dummodo tale fuerit ꝙ adiri potuerit. l.
* cum in ſecundo de iniuſt.rup. No.in uerſ.ſed ſi quis
priore.ꝙ teſtamentum ſecūdum in quo aliqui in certis rebus ſunt inſtituti,tollit primum. Ratio, quia detracta mentione rerum efficiuntur hæredes inſolidum.l.i. §.ſi ex fundo.& l.ex facto.de hæred.inſtit. Sed tamen quia teſtator in ſecundo teſtamento uoluit ut primum ualeret,tenebuntur his rebus retentis,aut quarta retēta, aut ſuppleta, ſi illę res non aſcendant ad quartam ; cætera bona inſtituto in primo teſtamento , iure fideicommiſſi reſtituere.cōcor.l.ſi quis priore.ad Treb. Item not.
4 in uerſi. cum aliud.ꝙ † cum ſcriptura continet plura capitula , ſufficit ſolum edi illud quod faciat ad ꝓpoſitū petētis ſiue libellātis,concor.d.l. ſi quis priore.& habetur in l.i. ff. de eden. quia ſufficit poſtulanti edi partem.
In fi.gl.in,uerb.rumpitur. diſtinguite quatuor mem-
5 bra. Aliquando † teſtator arrogat illum quē in primis,
nec inſtituerat nec exhæredauerat, & tunc teſtamētum uitiatur,ut hic,& l.certum de libe.& poſthu.Aliquando teſtator arrogat illum quē in primis inſtituerat nec exhæredauerat,& tūc teſtamentum non uitiatur, quia inſtitutio pręcedens ſuſtinet teſtamentum.l.filio.§.fi.de lib.& poſthu. Ex quo dicūt Doc. ꝙ ſi teſtator in aliqua parte bonorum inſtituerat monaſterium , poſtea illud ingreſſus fuerit,non rumpitur teſtamentum : de quo in auth.ſi qua mulier.C.de ſac.ſanct. eccl. Aliquādo teſtator exhæredauit filium,et poſtea illum emancipauit,et dehinc arrogauit , & tunc teſtamentum non uitiatur, quia arrogatio quę præceſſit ſuſtinet teſtamentum:nec iſte dicitur nouus filius , ne imagine naturæ ueritas occultetur . Ex quo colligitis,ꝙ quando ueritas opponitur fictioni, illa prævalet,nec dicitur iſte filius tranſlatus ſed redditus.Ex quo dicunt Doct.ꝙ ſi aliquod caſtrum exiuit de dominio principis , poſtea redierit in dominium,ſtatuta ante facta non rumpuntur, nec banna tol-
luntur . Aliquando & quartò fuit exhæredatus extraneus, poſtea arrogatus,& tunc annullatur teſtamentum: quia exhæredatio fuit inepta in ipſo extraneo & nulla, & ideo non prodeſt teſtamentum ſubſtituendum. l. nō putauit.§. ſi quis emancipauit. de contra tab.fact.l.quidā cū filiū.de uerbo.obli. In glo.rumpitur . ibi, hęreditas.Hęc opi.approbatur.Nec obſtat l.ſancimus. in verbo contraria . quia ibi argu.non eſt ſumendum à ſenſu oppoſito:quia reſultaret prauus intellectus.l.conuenticulam.de epiſco. & cleri. In fin.eſt ratio differentiæ:
6 nam† quando iudex ſemel iudicauit functus eſt officio
ſuo,vnde ſi poſtea iudicat, iudicat vt non iudex,ſed vt priuatus : & ideo ſecunda ſententia nulla , & prima tenet . Sed quando quis condidit teſtamentum , non eſt omnino functus officio teſtandi:ideo que ſi de nouo fuerit teſtatus,ſecūdum tenet & primum tollitur, vt hic. facit l.cum hic ſtatus. §.i.ff.de do.inter uir.& vxo. l. iij. §. fi.de adim.lega. In fi.glo in verbo exiſtere. Non ob-
e ſtat e hæc l.quia ibi ſecunda venditio erat penitus inua-
lida.vnde per eam non tollitur prima. At hic ſecūdum teſtamentum erat mero iure ualidum,unde licet ex eo non adeatur hæreditas,tamen tollitur primum. In fi.
7 glo.priore colligitis,ꝙ † ex ſententia lata in cauſa appel
lationis , oritur actio, non autem ex prima confirma-
f ta f. pro quo facit iſte.§.vbi agitur ex ſecundo teſtamē
to confirmante.§.diſponat. in authen.de nupt. l.ſi quis priore.ad Trebel.Præterea,nonne prima ſententia fuit extincta per appellationem ? l. ij. in fin.ad Tertullian. ergo ex ea ueluti extincta non oritur actio. l.qui res. §. aream.de ſolu.Præterea iudex appellationis eſt maior iudice cauſæ principalis.l.eos.et ibi not.C.de appellat. ergo ex eius ſententia orietur actio,ueluti lata a maiore iudice.arg.in l.in finalibus.ff.fin.reg. In cōtrariū allegatur. l.chirographis.in fin.ff.de admin.tuto. Vos dicite , aut prima ſententia confirmatur per negligentiam partis, & tunc ex ea prima oritur actio. aut confirmatur per ſentētiam iudicis ad quem appellatū eſt , & tūc oritur actio ex ſecunda.ita eſt glo.in l.eos. C. de appel. quę probatur ad literam in l.furti.§.i,ff. de infa. Glo.
g expreſſum. g clara eſt.

ADDITIONES.

a Imò poteſt ſic ſummari,Teſtamentum iure factum rumpitur per agnationem filij adoptati vel arrogati. h. d. vſque ad §.poſteriore. Et diuide iſtum titulum principaliter in duas, vt hic per Io.Fab.quæ diuiſio eſt melior cæteris. Et aduerte, quia tex.ille in prin.debet intelligi, quādo quis adoptatur ab auo paterno vel materno, quo caſu fit tranſitus patriæ poteſtatis,alias non rūperetur teſtamentum.l.fi.ver.ſed ne articulū.C.de ado.Et ideo hic malè colligitur illud notabile,quod eſt dare caſum in quo ille qui non eſt in poteſtate eſt ſuus , vt adoptatus : quia loquitur de tali adoptato qui tranſeat in poteſtatem. Et præmitte ad euidentiā,ꝙ differentia eſt inter ruptum & irritum , vt eſt tex. in l. i. ff.de iniuſt. rupt.& in §.alio.infra eod. Quo præmiſſo diuide hunc titulum in duas partes principales. In prima ponit quibus modis teſtamentum rumpatur. In ſecunda , quibus modis irritetur . Secunda incipit in §. alio. Et ita etiam diuidit Ioan.Fab. hic.
b . An ſit dare remedium quòd quis poſsit facere teſtamentum irreuocabile, vide Bart.ponentem plura in l. ſi quis in principio teſtamenti . de lega. iii. & inter alia , quando faceret per modum venditionis : puta , uolo illud teſtamentum valere , & non uolo reuocare , & nunc uendo & trado tanto pretio , quod confiteor accepiſſe : de quo etiam uide Bald. in l. ſi ita legatum. §. ille ſi uolet.de legat.i.& eundem in c.i. §. idem ſacramenta . poſt gloſſ. de pace iura. firman. & Cyn.hoc idem vult in l.i.C de ſacroſanct.eccleſ & ibi per repetentes. adde etiam not.Io.And.in regula, quod ſemel placuit:& etiam ibi per Dy.de reg.iur.in vj.
c Addo in uerſic. ſed ſi quis . §. poſteriore. Limita hunc. §. in caſu . l.hac conſultiſsima . §. ſi quis autem. C. de teſtam.
& in

& in caſu ſingulari.l.ſciendum in fi. C.de teſta.& aliter, vt hic per Ang. de Are.& aliter vt hic per Io. Fab.& aliter per eundem in §.ſeq.in uerb.teſtatoris. Sed has limitatiunes po nit glo. in §.ex eo autem & ibi reſeruo. Item no.ex hoc eodem.§. poſteriore. quòd ſi in ſecundo teſtamento ſit aliquis inſtitutus ſub conditione, quòd tollitur primum teſtamentum: & licèt deficiat conditio, non tamen reconualeſcit pri-
1 mum teſtamentum. Et puto quòd ſit ratio, quia actus vltimarum voluntatum non poteſt ſtare in ſuſpenſo, ergo ad eorum validitatem vel inualiditatem non poſſunt ſtare in ſuſpenſo.l.ſi in ſi ff. communia præd.

d Quæritur in caſu. §. ſed ſi quis poſteriore. ex quo teſtamento aget primus hæres inſtitutus vt reſtituatur hæreditas ſibi, an ex primo, an ex ſecundo? Dic quòd ex ſecundo, quia agetur ex confirmante: ſicut dicimus de ſententia appellationis confirmante primam ſententiam: nam petitur executio vigore ſecundæ, & non vigore primæ, ut not.in l. furti.§.ſi.ff.de his qui no.infa.& l eos. C. de ap. & l. tale pactum.§.qui prouocauit.de pac. No.ex §. poſteriore. quòd pluribus teſtamentis diuerſo tempore factis, vltimum derogat omnibus aliis. quod ſecus eſt in ſententiis, quarum prima tenet, & non ultima, ut hic in glo. Et ratio in ea ponitur, quia eſt functus iudex &c. ſed facto vno teſtamento non eſt ablata poteſtas teſtatori aliud condendi, quia nemo poteſt ſibi imponere legem de qua reſilire non licet l.ſi quis in prin. teſtamenti.de leg.iii. No, ſecundò iuncta glo.in verb exiſtere. quòd ad hoc ut ultimum teſtamentum tollat primum, non eſt neceſſe quòd ex eo fuerit adita hæreditas, ſed ſufficit quòd fuerit ſolenne, & quòd ex eo hæreditas potuerit adiri per hæredem ſcriptum, licet ipſe noluerit adire. Fallit tamen in aliquibus caſibus, in quibus, licèt vltimum teſtamentum fuerit minus ſolenne, nihilominus ſecundum non tollit primum: ut in milite, cuius teſtamentum eſt inualidum de iure communi, ſed ualidum iure militari, quod tollit primum de iure communi ualidum.ff.de inuſt.teſt.l.ii. Secundò fallit, ſi primum tenuit iure militari, & ſecundum factum à milite de iure comuni non fuit perfectum, quia tunc etiam tollitur primum.l.eius militis.§.militia miſſo.ff.de teſta.milit. Fallit tertiò, quando in primo ſolenni erant ſcripti filii heredes. l. hac conſultiſsima. §. ſi quis autem. C. de teſta. fallit quarto, quando in ſecundo inualido teſtator declarauit non uelle valere primum validum iam per lapſum decennii factum. l. ſancimus. C. de teſtam. ſecus ſi non eſſet lapſum decennium poſt hanc declarationem, vt infrà eo §. pe.& ibi gloſſ. Fallit quintò, ſi in teſtamento minus eſt adiecta clauſula codicillaris, ſi non valet iure teſtamenti &c. quę clauſula inducit reuocationem uenientium ex teſtamẽto, & confirmatur per aditionem uenientium ab inteſtato. Secus ſi teſtator dicat, caſſans & irritans omne aliud teſtamẽtũm: quia cum talis caſſatio ſit facta in ſecundo teſtamento inualido, non tenet non tantum teſtamentum ſed etiam caſſatio, ſecundum Bar.in l. ſi mater.ff.de leg.iii.

• i De reuocatione teſtamenti vide Bello. conſi.xxix. nu. xi. vbi etiam an donatio reuocetur per ſequens teſtamentum.

e Vel melius ſolue vt hic per Io. Fab. & Ang.de Are. quia ſol. Chri. dum dicit, quòd ſecunda venditio erat penitus inualida, eſt contra caſum l.Iulianus. §. ſi quis a pupillo. ff. de act. emp. Primum iſta ſolu. Chriſtoph. eſt contra l. legatum ſub conditione. §. fin. hic alleg.in glo. vbi actus à principio non valebat, nec etiam ex poſt facto, & tamen tollitur. Et aduertendum glo. colligit ex iſto tex. quòd id quod ualet rumpitur per id quòd minus ualet: iſtud nõ ualet ex eo, quia nõ fuit adita hæreditas. ſed certè nec ex primo, vnde non eſt verum quòd primum magis valeat quàm ſecundũ. Sed dic quòd alio modo colligitur in alio caſus, quando in ſecundo teſtamento inſtitutus fuit hæres ſub conditione quę deficit, quod non eſt in princ. Item aduerte, quod dum glo. opponit de l.ſi filius qui in poteſtate. & ſoluit contra ſol. ſuam eſt terribilis tex. in l. ſi duobus. §. ſi prius. ff. de contra tabu. vide pro ſol. ibi Bar.& late Tortum in l. hac conſultiſsima.§. ſi. C. de teſta.

f An agi debet ex ſnīa confirmante vel ex confirmata, vidè in d.l.eos.& plenè in l.i. ff. de re iudi. & C. de epiſ. aud. l. ſi quis legatum. & C.de appel. l. præcipimus.§.is qui.

g In glo. expreſſum. in ſi. dum dicit quòd legata ex vtroq; teſtamento præſtantur, quia nemo ad eam aduertit, tu aduerte, quia forte hoc eſt contra caſum d.l.fin.in fin. niſi iungas iſtum text.in uerſi. ſed teneri. Licèt poſſes dicere ad iſtũ tex. quòd hic uoluit prius teſtamentum valere, ibi d.l.ſi.noluit prius teſtamentum valere, ſed illos tãtũ eſſe hæredes.

1 *Capitis diminutione teſtatoris irritatur teſtamentum.*
2 *Aliud eſt teſtamentum eſſe nullum, & irritum eſſe.*
3 *Decet Imperatorem eſſe ſubnixum legibus.*
4 *Facilius tollitur actus ſubnixus iure ſingulari quàm iure communi.*

§. ALio quoque. Teſtamentũ iure factũ, capitis diminutione teſtatoris quantũcũq; minima irritatur. Et teſtamenta aliqñ dicuntur nulla ab initio, aliqñ rupta, & aliquando irrita ex poſt facto. Et commodiſsimũ eſt ſingulas cauſas nominibus proprijs appellari.h.d. No.primo, teſtamentum iure factum capitis diminutione irritari. Et poteſt ſuaderi ra
a tione a. nam † cum teſtator patitur capitis diminutionẽ,
1 peruenit ad eum caſum, quo teſtamentum nunc perficere non potuiſſet.l.eius.§.1.et l.qui in poteſtate.ff.de teſta.ergo actus annullatur.l.pluribus.§.ſi placet de ver
2 bo.obli.& l.exiſtimo.eo.tit. Item no.quod † propriè ea teſtamenta dicuntur nulla, quorum ab initio iure deficit ſolennitas. Ea autem proprie irritari, quæ ab initio fuerunt ualida, ſed mutato ſtatu teſtatoris eorũ ius fuit vitiatum. Ea vero rumpi dicuntur, quorum ius uitiatur retento ſtatu teſtatoris, ut fuit uiſum ſupra in prin. late tamen ſumpto uocabulo. Et quæ nulla ſunt, irrita dicũtur, & quæ rumpuntur, & econtra. Item not. eſſe cõmodiſsimum ſingulas cauſas proprijs nominibus appellari concor.l.Labeo.§.ſi. de ſup. leg. Not.ex verſi. non tamen. quòd ex teſtamento irritato per capitis diminutionem teſtatoris poteſt peti hæreditas iure prętorio ſi tempore mortis liber & ſui iuris teſtator effectus fuerit. Et hic eſt unus ex caſibus in quo dicunt Doct. fuiſſe neceſſariam prouiſionem prætoris ad obtinendam hęreditatem, propterea quòd hæc hæreditas aliter non potuiſſet obtineri, cum iure ciuili teſtamentum eſſet factum irritum. Not. in §. ex eo. ita demum per ſecundum teſtamentum tolli primum. ſi ſecundum fuerit iu-
b re factum & in totum perfectum. b Not. teſtamentum imperfectum appellari nullum. No.in.§.eadem quòd teſtamentum in quo imperator eſt hęres ſcriptus, ut
c durior aduerſarius c alteri pararetur, non præſtat facul-
d tatem iuris obtinendi hæreditatem. d Eodem modo ſi teſtamentum aliqua careat ſolennitate. Not. rationem,
3 quia † licet Imperatòr ſit legibus ſolutus, decet tamen illum iuri eſſe ſubnixum, vt hic, et l. digna vox. C. de legibus cum ſimil. In ſi.glo.in uerb.diminutionis.dicite quòd duo ſunt caſus. Primus, quando ille qui cognouit ſe hæredem ſcriptum in teſtamento, teſtatorẽ inopia laborantem non alimentauerit, imò illum paſſus eſt fame necari. Secundus eſt caſus, quando teſtatorem ab hoſtibus captum non redimit, tunc indignatione quadam hæredis teſtamẽtũ uiribus uacuatur, ꝓpterea quòd hę
e reditas ex eo non aditur. e In fin. gloſ. in uerb. fuerit, communiter approbatur. Sed nunc dubitauit, quot teſtibus debuit huiuſmodi uoluntatem declarare, Glo.in d.§.teſtamento. dixit coram quinque. Idem dixit gl. in l.i.C. de codi. cuius opinio firmatur per l.ſi.C.eo.ti. Gl. autem in l.hæredes palam.§.ſed ſi notam.de teſta. dixit ſufficere uoluntatem declarari coram duobus: quę opinio ſuadetur ex l.ubi numerus.ff.de teſtibus. Doctores
f dicunt quinque eſſe neceſſarios f, & pro concordia harum glo. ita diſtinguunt: Aut loquimur de uoluntate ualida & declaranda, & tunc duo teſtes ſufficiunt: ita loquitur gl.in §.ſed ſi notam. Aut loquimur de uoluntate inutili facta declaranda, & tunc quinq; requiruntur, quia huiuſmodi declaratio non ſtat in meris terminis declaratorijs, ſed ſapit naturam cuiuſdam diſpo-

ſitionis. In glo.perfectè,ibi,mutatione. No.conſiliū, ꝙ illi qui volunt mutare teſtamentum,ita ut eius mutatio ad raros vel paucos perueniat,ſi decennium fuerit trāſcurſum,poſt primum coram tribus reuocari faciat.

4 Ibi,primum. Ratio eſt, † quia facilius tollitur actus ſubnixus iure ſingulari,quam iure cōi.l.iij in princi.de fideicom.lib.§.quia verò veriſimile.in auth.de nō alie.

Ibi,l.ſi filius.Et ratio eſt, quia quādo cauſa inteſtati aſſumit cauſam teſtati, validior efficitur.l.hac cōſultiſſima.§ ex imperfecto.C.de teſta.ibi, l.ſi. Et eſt ratio, quia potentior eſt actus facti, quam actus verbi.l. de quibus.& ibi no.ff.de legi.

ADDITIONES.

a Iſtam rōnem impugnat per ea,quæ dicit hic Io.Fab.& maximè circa finem.Sed aduerte, quia contra hunc tex. poſſet opponi de.§.in extraneis.infra de hære quali.& dif. & l.ſed in conditione.§.ſolemus.& l.ſi alienum.§.in extraneis.ff.de here. inſti. vbi media tempora non nocent hæredi. Cogita de ratione diuerſitatis. Et potes colligere rationem diuerſitatis ex his,quæ dicit iſte in ſimili, §.ſi cui fundus.infra de lega.quia defectus qui eſt in cauſa efficienti non eſt purgabilis, quia eſt cauſa potentiſsima: defectus autem qui eſt in cauſa ſuſcipiente, bene eſt purgabilis, vt ibi per eum.

b Ratio quia nihil dicitur factum cum quid ſupereſt ad agē dum, vt hic & l.pen. C. ad Sylla.quod eſt verum in his quæ ſunt de formali ſubſtātia.d.l.pe.Secus in his quæ ſunt de ſubſtātia materiali.l.an inutilis.ff.de acceptil.Itē ſecus in maleficiis.l.quiſquis.C.ad l.Iul.maie.cōcor.l.ii.ff eo.de iniuſt.rup.

c Adde ad hunc tex. notata.in l.cum allegas. & ibi pulchrè Bar. C.ne fiſcus vel reſpub. per quem tex: ſemper dubitaui, nunquid valeat donatio facta fabricæ domicilii Mediolani ſi fiat propter litem, quam habet donatarius. Cogita, quia hoc non reperio tactum: vide Bar.in l.i. ff. de ali.iudi.mut. cau.fac. & quæ ibi dixi.

d Ab extra,contra tex.oppo. in quantùm dicit in ſi. quòd ſi Imperator inſtituatur, vt durior perſona in litigando aduerſario pararetur, ex tali teſtamēto hæreditas nō aditur: vnde op.de l.ex hoc edicto.§.hæredem.ff.de alie. iud. mu. cau. fa. Sol.ibi loquitur quādo fuit inſtitutus cauſa litis aliter quam princeps, quia tunc bene pōt hæreditas adiri, qa plura ſunt honeſta inferioribus, quæ ſunt in honeſta ſuperioribus: dignitas.n.aggrauat delictum. l. presbiteri. C.de epiſ.& cle.& iſta eſt glo.in l.ſi.in prin.ff.de here.inſtit. Finaliter inducitur hæc litera in argu.ad quæſtionem. Epiſcopus fecit conſtitutionem,ꝙ nullus presbiter ludat ad tabulas ſub pena excōicationis;aliquis ludit cum epiſcopo,an ipſe vel epiſcopus vel neuter, vel vterque ſit excōicatus? Videtur ꝙ epiſcopus non ſit excōicatus quia inter excōicatum & excōicantem debet eſſe differentia,§. fin extra de conſti.cum ſi. cum igitur non ſit excōicatus, ergo nec alter ratione correlationis. Li. C.de cupreſ.In contrarium facit,quia decet epiſcopum obedire conſtitutioni ſuę.ut hic. Preterea epiſcopus poteſt eſſe excōicatus veluti luſor & delinquens,& poteſt excomunicari ab ipſo uelut ab epiſcopo.l.fiſtulas §.i.de contrah.emp.& quę habentur in l. ii. de ſtipu.ſeruo.de qua quęſtione dicite vt in l.digna vox. C.de legi.

e Vel etiam in fauorem exiſtentis in infirmitate cum inſtitutus poſt proteſtationem ſibi factam negligit curam de eo habere, quod teſtamentum irritatur quò ad heredes inſtitutos quia filii priuantur heredicate, & applicatur cuicunque extraneo habenti curam de eo,licèt remaneat firmum quantum ad alia,ut in auth.liberi furioſi.de epiſ.aud.

f Addo in quantum ſupra dicitur, Doc.dicunt quinque eſſe neceſſarios. vide doc.in l.ſi quis filio exheredato. §. pen. ff.de iniuſ. rup'irri. teſta.& ibi ponunt de eo, qui captus eſt ab hoſtibus poſt teſtamentum factum, an reuerſus reconualidet teſtamentum ipſo iure an non.

TITVLVS XVIII.
De inofficioſo teſtamento.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine; Superius uiſum eſt quemadmodum teſtamenta ab initio ualida, ipſo iure infirmentur à lege, uerum quia nonnunquā teſtamenta infirmantur ab homine per ſententiā ꝓpoſita querela inofficioſi teſtamenti, ideo uiſo quibus modis teſtamenta infirmentur, ſequitur uidere de inof. teſt.

1 *Liberis præteritis aut inique exhæredatis competit querela inofficioſi.*
2 *Parentibus præteritis aut inique exhæredatis competit querela.*
3 *Etiam adoptiuus competit querela.*
4 *Poſthumus hodie non poteſt exhæredari.*
5 *Vt filii excludantur querela,ſufficit illis aliquid relinqui.*
6 *An ſublata ſit differentia emancipationis & patria poteſtatis quātum ad querelam.*
7 *Querela inofficioſi teſtamenti nō poteſt adiri ante aditā hæreditatē.*

QVia plerumque. Liberis inique præteritis vel exhæredatis competit querela aduerſus teſtamētū paternū: et eodem modo parētibus aduerſus teſtamēta liberorum, ac etiā fratribus et ſororibus; ſi turpes pſonę fuerint inſtitute.& hoc locum habet tā in liberis naturalibus & legitimis, quam in legitimis tantū. h. d.Ibi, exhæredant: hoc refertur ad lineā maſculinam.Ibi uel omittunt.hoc

a refertur ad lineā fœmininā.a Ibi,liberorū, ſi iniquè præ-
1 teriti vel exhæredati fuerint a liberis. No.primò,†liberis inique preteritis vel exhæredatis,competere querelam inofficioſi teſtamenti. Et in quantū dicit litera de liberis præteritis a matre uel linea fœminina, hoc ideo dicit,quia ibi præteriti habentur pro exhæredatis. §. mater.ſupra de exhære.lib.In quantum loquitur de exhæredatis,rectè refertur ad lineā maſculinā. Item no. ꝙ
2 † parentibus inique ꝑteritis vel liberis exhæredatis competit querela inofficioſi teſtamenti.concor.l.nam & ſi parentibus.ff.eo. Item no.ꝙ ita demum fratribus & ſororibus cōpetit querela aduerſus teſtamētū fratris & ſororis,qn turpes perſonæ fuerint inſtitutę, ꝗ ſcilicet laborarēt infamia iuris uel facti,uel irrogata ꝑ iudicis ſententiā. quod uerū limitate i fratribus et ſororibus utroq;
parente coniunctis.l.fratres.C.eo. Itē not.quod † nō ſolùm liberis naturalibus & legitimis cōpetit querela, verùm ēt legitimis tantum, ſi fuerint arrogati vel adoptati ab auo materno, ſecundum quod diſponitur in l.
4 cum in adoptiuis.C.de adop. Itē†no. quod eadē ha-
b bent locum in b poſthumis,hoc eſt,nondum natis licet hodie poſthumus exheredari nō poſsit,l.ſi quis in ſuo. §.ſi.C.eo.Et hæc omnia vera limitabis eſſe in præteritione vel exhæredatione iniqua:ſecus ſi facta fuiſſet cū cauſa legitima.auth.non licet.auth.ex cauſa.C.de libe. præt. Itē no.quod querela inofficioſi teſtamēti eſt remedium ſubſidiarium,& per hoc non competit his,quibus de modo ſuccedēdi alia uia poteſt prouideri. Itē
5 no.quòd † ad excludendum liberos querela ſufficit eis aliquid relinqui,quo caſu quarta de bonis hæreditariis ſuppletur,ut hic,& l.omnimodo. & l. quoniam nouel-
c la.C.eodem.c In ſi.gloſ.omittunt.no. quòd † quemadmodum filius in poteſtate præteritus reddit teſtamētum nullum ipſo iure, ita & emancipatus: quia differentia emancipationis & patriæ poteſtatis ſublata eſt, iure nouiſsimo, in authent. de hæredi. quæ ab inteſta. defer. in princip. Sed gloſſ.in l. Gallus. §. & quid ſi tantum.tenent contrarium, & in.§. emancipatos. ſupra de exhæreda.libe.& ille gloſſ. ſunt veriores iſta, propterea quòd ius nouiſsimum tollit differentiam inter filium in poteſtate & emancipatum in modo ſuccedendi ab inteſtato, non autem in modo ſuccedendi ex teſtamento; & dicas ut ibi. In gloſſ. poſſunt,
7 ibi,adita hæreditate, colligitis.† quod,querela inofficioſi teſtamēti non poteſt intentari ante aditā hæreditatem

tatem. Sed contra hoc oppo. de l. quod vulgo. & de l. illud. ff. de contratabu. Solu. dicunt glo. & Doct. quòd illa iura loquuntur in bono. poſſeſ. contratab. petenda quæ competit ante aditam hæreditatem: ſecus in querela, quæ ſolum poſt aditam hæreditatem competere poteſt. Ratio differentiæ eſt ſecundum Iaco. But. nam ille qui agit querela inofficioſi teſtamẽti, vult arguere perſonam de impietate, unde perſona teſtatoris inquietare non poteſt: quia defuncta: oportet igitur quod inquietet illam perſonã, quæ defunctam repreſentat, ſed hæres non repreſentat perſonam defuncti niſi adita hæreditate. in auth. de iureiur. a morien. præſt. in prin. ergo nec ea competit niſi hæreditate adita. Sed ille qui intẽtat bono. poſſeſ. cõtratab. arguit teſtamentũ pro omiſſa ſolennitate, unde cum mortuo teſtatore huic defectui ſolennitatis non poſsit amplius prouideri, nimirum ſi cõtratab. competat a morte teſtatoris. Bal. tamen reddit aliam rationem: nam querela eſt remediũ ſubſidiarium, ut hic, unde competit ante hæreditatem: quia hæreditate nondum adita ſperatur beneficium ſuccedendi ab inteſtato, ſi hæres ſcriptus repudiauerit hæreditatem l. ſi quis filium. C. eo. Sed bon. poſſ. contra tab. non eſt beneficium ſubſidiarium, ſed beneficium a prætore tributum exhæredato, unde nimirum ſi ſtatim a morte teſtatoris competat. Alia ratio reddi poteſt quia querela eſt beneficium reſtitutorium, vnde non poteſt reſcindere teſtamentum, quod effectum non tenuit niſi ex eo adeatur hęreditas: de quo dicite ut in l. ſcimus. §. cũ autem. C. eo. ti. vbi glo. tangit. In fi. gl. in uerb. tantum. Idem eſſet in filijs qui haberent quaſi caſtrenſia peculia, ut ſunt doctores, medici, & quicunque ſalariati de publico, quorum teſtamenta non rumpuntur per que-
d relam, ut habetur in d. l. fi. C. eo. In fin. glo: [d] in uerb.
e agentes. [e] Hec glo. communiter approbatur, non obſt. ꝙ filii fratrum æquiparentur fratribus, quia uerum eſt ab inteſtato, non autem ex teſtamento: unde cum querela competat ſolum teſtamento condito, eis pariter nõ
f attribuitur. Glo. naturales. [f]

ADDITIONES.

a Item no. ex principio, quòd quando, interuenit exhæredatio expreſſa nõ eſt differentia inter patrẽ & matrẽ quia teſtamentum utrunque querelatur ſi cauſa iuſta non eſt inſerta. Sed in tacita exhæredatione, quæ fit per matrem mediantẽ præteritione, eſt differentia, quia talis præteritio non reddit teſtamentũ matris nullũ. Secus in præteritione patris, quæ reddit teſtamentum nullum. l. inter cætera. de lib. & poſth.

b Item not. quòd poſthumi ęquiparãtur iam natis: quod uerum eſt iure iſto: iure aũt nouo, quo iure non poſſunt exhæredari. l. ſi quis in filio. in fi. C. eod. non poterit etiam querelari. & ſic erit differentia inter ipſos natos & naſcituros.

c Infra quantum aũt tempus debeat peti hoc ſupplementum? Dic ſecũdum Bar. in l. ſi quis filiũ. C. eo. quòd debet peti infra quinquennium, quod et datur ad querelã. d. l. ſi quis filium. licet Bal. tenuerit ꝙ poſsit peti uſque ad xxx. annos Dic ut in d. l. ſi quis filium. Item põt quæri, à quo fiat iſta ſuppletio, an ſolum ab hærede, an etiam detrahatur a legatariis pro rata. Bar. in l. v. ff. ad l. Falci. tenet quòd ſolum ab hærede. Sed Sali. in d. l. omnino. tenet, quòd ſi pars remanẽs hæredi eſt ita opulenta quòd poſsint ſolui integra legata, & adhuc ſuppleri legitima, quòd tunc ſupplementum fiat ſolum per hæredem, non per legatarios: alias ab utroque debet fieri ſupplementum.

d Et aduertendum iſta gloſſ. dicit, videntur ex iſta litera excludi non eſt verum. quia tex. dicit, vltra fratres & ſororẽs cognati &c. ſed filii fratrum non ſunt cognati, imò agnati, cum iungantur per lineam maſculinam. Et per hoc poteſt teuere contra hanc opin. glo quam iſte dicit eſſe communem maximè cum ſit bona conſequentia, ſuccedunt ab inteſtato, ergo habent querelã, ut eſt tex. in l. poſthumus. in prin. ff. eo. hic alleg. in gloſſ. Confirmo, quia exceptio facit regulã in caſibus non exceptuatis. l. nam quod. liquidæ. § fina. ff de pen. leg. ergo cum hic ſolum excipiat cognatos, igitur &c.

Niſi hic capias terminum cognati, vt ſit nomen generis, ad hoc ut exceptio ſit de regula. & ita credo intellexiſſe gl. hic. & pro d. conſequentia caue, quia cognati ſuccedunt de iure prætorio, inſtã de ſucceſſ. cogn. in princ. & tamen nõ habent querelam inofficioſi.

e An querela ſit actio vel accuſatio hic. Dic qđ eſt quodam remedium reſciſſoriũ, vt etiam vult Bart. in d. l. poſthumus §. ſi quis. Et iſtud imploratur per officium iudicis, quòd non præſupponit actionem nec obligationem, vt l. qui per colluſionem. in fi. ff. de actio. emptio. licet improprie aliquãdo dicatur accuſatio & actio. d. §. ſi quis. & l. quemadmodum. in fi. ff. eo.

f In gloſſ. naturales. poteſt eſſe dubium, quæ ſit ratio diuerſitatis inter patrem & matrem. Et prima facie videtur eſſe ratio, quia naturales ſuccedunt matri ab inteſtato. l. penul. C. ad Orfi. ſecus in patre l. humanitatis. C. de natu. libe. Iſta ratio nihil valet: quia non eſt bona conſequentia, ſuccedit ab inteſtato, ergo habet querelam, ut vult gloſſ. hic in verb. agens. Puto ergo quòd ratio ſit, quia naturales ad nihil admittuntur contra voluntatem patris iuxta gl. ſingularem in l. i. §. i. ff. de contratab. in verb. naturales. Secus in matre. d. l. ſi ſuſpecta. § i. & rationem ſentit hic Ioan. Fab. allegando illam l. i. §. Potes etiam tenere primam: quia dum dixi quod non eſt bona conſequentia, dic quòd imò per l. poſthumus in prin. ff. eo. quã allegat. gl. prealleg. in verb. agẽtes.

1 *Officium aduocati aliquando eſt neceſſarium.*
2 Vt *filius excludatur querela, oportet quod ipſe habeat quartam titulo inſtitutionis.*
3 *Quomodo intelligatur legitima debita filiis.*
4 *Quo caſu filius habeat querelam.*
5 *Quot ſint cauſæ quibus filius pater frater poſſint exhæredari.*

§. SI tutor. Not. ex iſto §. ꝙ filius exhæredatus acceptans legatum, non pręiudicat ſibi in querela. Eodem modo ſi nomine pupilli querelam intentauerit: nõ pręiudicat ſibi in petitione legati, & eſt loco ſummarij. Ratio dubitãdi vero in vtroque caſu eſt: nam quando tutor idemque filius exhæredatus ex teſtamento petijt legatũ relictũ pupillo, videtur quodãmodo approbare teſtamentũ, vnde nõ põt poſtea impugnare per querelã. Sed ratio decidendi fuit, quia petendo legatum approbat ut tutor, & gerit actum ex neceſsitate officij: ſed querelando poſtea querelat ut filius: vnde ne officium ſit ſibi damnoſum, a querela nõ repellitur. at. in l. poſt legatũ. de his quib. ut indig. & in l. cum quędã. C. de admin. tuto. & l. ſi pater. §. qui duos. de adopt. Eodem modo in ſecundo gradu quãdo querelauit teſtamentum nomine pupilli ſui, querelauit vt tutor: unde ſi petat poſt legatum petit ut ipſe, non vt legatarius: vnde ne officiũ ſibi ſit damnoſum, nõ repel-
a litur. [a] Finaliter no. [b] ꝙ quarta relicta filijs in quocunq;
b actu & in quocunq; titulo, ſiue inter viuos, ſiue in ultima uoluntate excludit ipſum a querela inofficioſi teſtamenti: & illa, quarta appellatur quarta pars ab inteſtato debita, quæ hodie ex numero liberorum interdũ aucta, interdũ minuta reperitur. auth. nouiſsima. C. eo. In
c fi. glo, Hæc ratio non uidetur bona: quia † officium aduocati aliqñ reperitur neceſſarium. l. prouidendum. C. de poſtul. l. ne quicquid. §. aduocatos. de offic. proconſ. l. poſt legatum. §. aduocatum. ff. de his quib. vt indig. ergo eo caſu non debet aduocatus ſubmoueri a querela. Sed dicunt Doctores aliquando aduocatus ſuſcepit officiũ coactus, ex neceſsitate, & tũc idẽ ſtatuatur ꝙ in tutore, ut licet patrocinĩũ pręſtiterit in petitione legati a querela tamen nõ repellatur. Aliquando ſuſcepit ex voluntate, & procedet dictũ gl. vi. a querela debeat repelli. l. fi. in prin. ff. eo. In fi. glo. in verb. nihilominus. Ratio eſt, quia approbauit ut tutor, improbat poſtea ut filius ut dixi ſuper litera. In fin. gloſſ. in verbo, ſed ſi, uero. not. vnam eandemque perſonam poſſe ſuſtinere vicem duorum reſpectu termini ſiue finis. quod facit ad queſtionem alias notatam. Quidam acce-

pit vectigal pro ſale conducendo, & præſtando magi-
ſtro ſalis poſtea acceptauit officium magiſtri, quæritur
an poterit. Arguebatur quòd non: nam conductor ſa-
lis debet illud præſentare magiſtro ſalis, ergo ipſe ſibi
præſentare non poterit. c. fin. extra de inſtit. c. debitum
extra de baptiſmo. c. per noſtras. extra de iur. pat. In cō
trarium facit hęc glo. cum litera iſta. quia præſentare ſal
vt conductor, & illud recipere conſignatum vt magi-
ſter poteſt. l. fiſtulas. §. i. de contrahen. emptio. Barto. in
l. i. ad fin. apparatus, de ſtipula. ſed. Nō obſtant iura in
contrarium, quia loquuntur quando quis vult ſuſtine-
re vicem duorum ex uoluntate propria: ſecus ſi velit
ſuſtinere vicem duorum ex neceſsitate præcedētis con
tractus ut in hoc caſu, & in d. l. fiſtulas. §. i. In fi. glo.
in uerb. igitur. dicite quòd iſte §. non diſcordat, imo con
cordat, & uenit illatiuè per hunc modum: quia ad hoc
ut filius à quærela excludatur, debet habere quartam
uel pleno iudicio teſtatoris, uel legali ſupplemento. Nā
ſi teſtator ad plenum quartam non reliquerit, ſupple-
tur à lege quarta, & excluditur à querela. ita loquitur
§. ſed hæc ita. Ex quo bene infertur, quòd ſi filius ha-
beat quartam, quocunque modo habeat, repellatur à
2 querela. In fin. gloſ. legati. Not. quod † ad hoc vt fi-
lius à querela excludatur, non ſufficit habere quartam
titulo legati, ſed opus eſt quod habeat titulo inſtitutio-
c nis.c Et eſt ratio, quia ille titulus eſt longè honorabi-
lior & vtique fructuoſior, propter commoda iuris ac-
creſcendi, quam ſit titulus legati. l. Iulianus. ff. ſi quis
omiſſa cauſ. §. his ita. C. de caduc. tollen. Sed oppo. vi-
detur quod ſufficiat habere quartam titulo legati: unde
oppo. de §. ſi quis ita. in authen. vt cum de appel. cog.
vbi filius inſtitutus in re certa repellitur à quærela, &
tamē inſtitutus in re certa dato cohæredi. uniuerſali ha
betur loco legatarij. l. quoties. C. de hęredi. inſtit. Solut.
illud uerum eſt regulariter, fallit in filio inſtituto in rę
certa, quia non habetur loco legatarij, ſed hęredis, fauo
re teſtamenti & odio quærelæ vt dixit Archidia. in c. ſi
pater, extra de teſtamen. libr. vi. hoc eſt ſingulare. Sed
vos allegate glo. in authen. nouiſsima. C. eodem. In
3 gloſſ. portione. ibi, authen. nouiſsima. Not. quod † le-
gitima debita filijs, eſt tertia pars portionis debitæ ab
inteſtato ſi quatuor ſunt aut pauciores: ſi vero quin-
que aut plures dimidia. Sed pone pater habet quatuor
filios & unam filiam maritatam & dotatam, quæ de
forma ſtatuti vel conſuetudinis non poteſt ſuccedere in
hæreditate paterna: pater unum ex filijs inſtituit in re
certa, ipſe petit ſupplemētum uſque ad legitimam, alij
fratres libenter ſe offerunt. Sed quid? ille dicit quod legi
tima eſt dimidia pars portionis debitę ab inteſtato, quia
quinque ſunt liberi computata ſorore dotata & mari-
tata. Alij fratres dicunt quod eſt tertia pars, quia ſolum
ſunt quatuor liberi, qui poſſunt ſuccedere, nec eſt com-
putanda ſoror, quia illa eſt excluſa, quæritur quid iuris.
Videtur quod ſit tertia, nec ſit ſoror connumeranda:
quia qui non admittitur ad partem, non facit partem,
l. plane. §. ſi duobus. de leg. i. & hanc ſententiam ibi te-
nuit Bald. Et idem eſſet ſi filius vnus repudiaſſet hęre-
ditatem, uel intraſſet monaſterium fratrum Prædica-
torum, uel aliter eſſet excluſus, de quo in auth. nouiſsi-
ma. C. eodem. ubi plene. Ibi, l. omnimodo. No. ex
glo. quod querela inofficioſi teſtamenti & olim & ho-
die habet locum etiam inter alios quam inter fratres.
4 Sed contra hanc opinio. oppo. & imo videtur † quod
filius nullo modo habeat querelam inofficioſi teſta-
menti hodie: nam aut iſte filius eſt inſtitutus: & clarum
eſt non habere querelam. Aut eſt præteritus, & tunc
non habet querelam, quia teſtamentum eſt nullum.
auth. non licet. C. de liber. pręter. Aut eſt exhæredatus
cum cauſa legitima & probata, & tunc nō habet que-
relā, quia imputetur ſibi ꝙ cauſam cōmiſit, d. §. aliud
quoque capitulum. ergo nullo modo filius admittetur
ad querelam. Vos reſpondere, ꝙ habet locum querela,
quando fuit filius exhæredatus cauſa inſerta in teſtamē
to, quæ tamen adhuc non fuit probata, quo caſu teſta-
mentum mero iure tenet, & ſi cauſa poſtea probabitur
per hæredem inſtitutum, teſtamentum tenebit in expu
gnabiliter. Si verò non potuerit probari, teſtamentum
poterit expugnari per querelam. d. auth. non licet. Ex
quo elicitur, quòd licet inſertio cauſæ exhęredationis
ſit de ſolennitate teſtamenti, probatio tamen cauſæ quę
venit extrinſecus, non probabit. Sed tamen tenentes
opinio. Mart. dicunt, quòd probatio cauſę eſt ita de ſo-
lēnitate ſicut inſertio. authen. non licet. ſuprà alleg. quæ
pariformiter illa duo requirit: unde ſicut inſertio cau-
d ſæ eſt de ſolennitate, ita & probatio,d quia vna determi
natio, &c. l. iam hoc iure. ff. de uulga. & pupil. Sed uos
reſpondete, quòd licet inſertio cauſę ſit de ſolennitate et
ſubſtantia teſtamenti. quia venit adhibenda in actu cū
eſt in fieri, probatio tamen non eſt de ſubſtantia, nec
de ſolennitate, quia uenit explenda poſt actum in eſſe
productum, unde teſtamentum mero iure tenet. gloſ.
ord. in l. vniuerſa. C. de precib. Impe. offer. Non obſt. ar
gu. quia illud procedit quando æqualiter determinare
e poteſt. d. l. iam hoc iure. Poteſt addi e alius caſus in quo
habet locum querela in deſcendentibus. Pone pater ex
hæredauit filium, & nepotem ex eo præterijt: moritur
pater, nepos habebit querelam inofficioſi, quia talis prę
teritus habetur pro exhæredato. Ideo dicit Bar. ꝙ quem
admodū pręteritio facta a matre, habetur pro exhære-
datione, ita præteritio facta de nepote, quia in eum non
continuatur dominium cum pater ſit in medio. allegat
l. ſi is qui de inofficio. teſta. & dicit dictum eſſe ſingula-
re, a nemine auditum: quod tamen non puto verum,
quia ſequeretur ex hoc quòd præteritio filij emancipa-
ti haberetur pro exhęredatione, quia in eum non con-
tinuatur dominium, quod eſt falſum. Præterea, nonne
ex quo filius eſt exhæredatus dicitur excluſus ab hære-
ditate paterna? ergo in nepotem continuatur domi-
nium, & ideo eius præteritio uitiat teſtamentum: de
quo in l. ſi quis poſthumos. §. ſi quis filium. de liber. &
5 poſthu. In fin. not. quòd † quatuordecim ſunt cauſæ f
f quibus filius a patre poteſt exhæredari: ſeptem au-
tem quibus pater a filio exhæredari poteſt: tres autem
quibus frater a fratre poteſt exhæredari, quę habentur
ad literam in iuribus alleg. in glo. Sed dubitatur de ra-
tione, quare ſunt plures cauſæ quibus filius exhęredari
poteſt quam pater. Reſpondetur, quia filius magis te-
netur patri quam econtra, uel quam frater fratri: vnde
magis peccat delinquendo in eum cui plura debet. l. an
tibi. C. de in lit. dan. tut. l. altius. ſi ſer. vend. & quod eſt
dictum quod quarta eſt aucta in filijs, idem eſt in le-
gitima debita parētibus. aut in ea, quæ fratribus de-
betur. gloſſ. eſt approbata in authen. nouiſsima. C. de
inofficio. teſtamen.

ADDITIONES.

a Et ſic tale officium gerit ex neceſsitate, Ideo ſibi non præiudicat: ſecus ſi id faceret uoluntarie. d. l. nihil. & l. fin. ff. eo. Et iſta fuit ratio decidendi, quia iſtud officium tutoris eſt neceſſarium: ſecus ſi eſſet procurator uel aduocatus, quia eſſet uoluntarium & ſibi præiudicaret. dicta l. nihil. & l. fin. Simile uidemus, quòd procurator qui uendit rem. tanquam procurator, tenetur de euictione: ſecus in tutore, qui non tenetur quia officium ſuum eſt neceſſarium. l. ſeruum Titii. ff. mand.

b Nota. quòd dos data. filiæ ſuccedit loco legitimæ. ita fuit nota. per Bartol. in l. Titio centum. §. Titio genero. ff. de condi. & demon. Et ſicut augetur legitima & defalcatur, ita & dos. notat Bald. in cap. cum M. Ferrarienſis. extra de conſtit.

c Idem dixit Sali. in authen. nouiſsima, de patre qui debet

habere

habere ſuam quartam iure inſtitutionis de bonis filij, licet Bar. ibi tenuerit contrarium, quod ſufficiat ipſum habere quocunque relicti titulo, ibi vide. Quid autem ſi pater reliquit aliquid filio iure inſtitutionis, & prohibuit eum non poſſe plus petere de bonis ſuis, an per hoc excludatur filius à petitione, vt non poſsit petere ſupplementum legitimę? Dic quòd nõ, quia omne grauamẽ reijcitur de legitima. l. quoniã. ff. eo.

d Et adde, quod licet filius olim deberet probare dictã cauſam eſſe iniuſtam. d. l. v. ff. eo. hic alle. hæc tamen probatio ſpectat hæredi, qui debet probare quod ſit iuſta. l. omnino. & l. ſi quis filium. C. eod. & ſic etiam in hoc eſt immutatum ius antiquũ.

e Item adde, quòd ius antiquum eſt in aliud immutatum quia licèt olim ſufficeret patri dicere, filium meum exhæredo quia ingratus. d. l. omnino. hodie tamen debet nominatim exprimere cauſas ingratitudinis. §. aliud quoque capitulum. in authẽt. vt cum de appellat. cog. Item quia olim querela non præparata non tranſmittebatur ad hæredem. l. poſthumus. §. i. ff. eo. hodie ſic ad ſuã poſteritatem. l. ſancimus. C. eod. Item olim rupto teſtamento nihil debebatur, hodie rupto ex cauſa præteritionis vel exhęredationis, legata præſtantur. authen. ex cauſa. C. de liber. præter.

f Adde, vltimò, quòd ad hoc ut habeat locum querela inofficioſi, de iure nouo neceſſe eſt quòd filius exhæredetur vel prætereatur à matre vel à patre & inferatur cauſa, quæ cauſa ſi non fuerit probata per hæredem, tunc rumpit teſtamẽtum per querelã: alias ſi eſſet exhæredatus nulla cauſa expreſſa, vel expreſſa cauſa quæ de præſenti apparet falſa, tunc teſtamentum non querelatur, ſed eſt ipſo iure nullum. authen. ex cauſa. & authen. non licet. C. de lib. præt. & ita concludit ibi Bar. & in l. i. ff. de teſtamen.

TITVLVS XIX.

De hæredum qualitate & differentia.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de hæredibus inſtituendis, verum quia inter hæredes ſunt multæ differentiæ, & eorum varia ſunt qualitates, ideo de his tractaturus, intitulauit de hæredum qualitate & differentia.*

1 Triplex hæredum qualitas.
2 Quare ſeruus proprius inſtitutus, fiat ~~ſeruus~~ heres *neceſſarius.*
3 Hæres adiens hæreditatem tenetur creditoribus, etiam vltra vires hæreditarias de ſuo proprio.
4 Hæres repreſentat perſonam defuncti.
5 Ad cauſandam ſuitatem duo ſunt neceſſaria.
6 Quare filius in poteſtate dicatur ſuus hæres.
7 Quare filij dicantur eſſe neceſſarij hæredes patris.
8 Filij de iure prætorio facti ſunt patri hæredes voluntarij.
9 In hæredibus extraneis tria conſiderantur tempora.
10 Duplex eſt teſtamenti factio.
11 Hodie ita ſuccedit emancipatus ſicut retentus in poteſtate.
12 Filius viuo patre iam cenſetur quodammodo dominus rerum paternarum.
13 Qui ſint effectus ſuitatis.
14 Prætor nedum ſuſtulit neceſsitatem, ſed etiam ſuitatem.
15 In ſuo hærede requiruntur duo tempora habilia.
16 Sed in legatis requiritur unum tempus habile.

HÆredes autem. Diuidit i duas. Nam in prima ponit triplicẽ ſpeciem hæredum. In ſecunda declarat illas ſpecies. Secũda ibi, neceſſarius. Illa ſecũda ſubdiuiditur in tres. Nam in prima tractat qui dicantur hęredes neceſſarij. In ſecũda tractat qui dicatur ſui & neceſſarij. In tertia tractat qui dicantur hæredes extranei. Secunda ibi, ſui autem. Tertia ibi, cæteri. Illa ſecunda ſubdiuiditur in quatuor. Nã in prima facit quod dictũ eſt. In ſecũda declarat, quare dicantur ſui hęredes. In tertia declarat, quare dicantur neceſſarij. In quarta ponit beneficium à prætore tributum. Secunda ibi, ſed ſui autem. Tertia ibi, neceſsarij. Quarta ibi, ſed his permittit prætor. Vltima ſubdiuiditur in tres. Nam in prima ponit, qui dicantur hæredes extranei. In ſecũda ponit, quibus temporibus requiratur habilitas in hærede extraneo. In tertia dictum ſuum declarat. Secunda ibi, in extraneis hęredibus. Tertia ibi,
1 teſtamenti autem. Not. primò † triplicem hæredum
qualitatem: quia quidam appellantur neceſſarij tãtum,
quidam ſui & neceſſarij, & quidam extranei. Secun
do not. quod ſerui inſtituti à domino, dicuntur neceſſa-
a rij tantum, quia ſiue velint, ſiue nolint; a mortuo teſta-
tore hæredes efficiuntur, & oneribus hæreditarijs obli-
gantur. Ex quo colligitur, quòd quando neceſsitas pro
fertur à lege, in dubio intelligitur de præciſa, non autem
2 de cauſatiua. Et potuit eſſe ratio huius literæ, † quare lex
facit ſeruum hæredem inſtitutum neceſſarium: quia ex
quo libertatis munus conſequitur; non eſt mirum ſi in
alio grauatur, ut ideo ipſius dominij hæreditati obligetur. argu. l. eum qui iura. ff. de tutelur. cũ ſimi. Et hoc verum quando ſeruus fuit teſtatoris & tempore teſtamẽti, & tempore mortis: alioquin ſi tẽpore mortis aut liber, aut alienus reperiretur, adiret hæreditatẽ vel ſponte propria, vel iuſſu domini. Et per hoc nõ obſtat §. ſi ſeruus, ſupra de hæred. inſti. Et ex his ſecũda glo. eſt clara. Itẽ hoc verum, ſi inſtitutus fuerit bona fide: ſecus ſi fuerit inſtitutus in fraudem creditorum, & datus fuerit ſubſtitutus quia tunc ſubſtitutus præfertur inſtituto hæredi, ut eſt caſus ſingularis, in quo ſubſtitutus præfertur inſtituto. in l. ſi is qui ſolido. ff. de hæred. inſti. Item nota quod conſiliũ eſt, ut ille qui habet adeo leues facultates vt
vereatur eius hæreditatem non adiri, ſeruum ſuum aliquo
b quo loco inſtituat, vt potius b eius bona quam defuncti
c diſtrahantur. c Sed dicet aliquis, Hæc litera uidetur implicare contradictionẽ. Primo caſu dixit, debere ſeruũ inſtitui hæredem, vt ipſius bona diſtrahantur potius quam teſtatoris. poſteà dixit bona acquiſita per ſeruũ inſtitutũ poſt mortem domini, creditoribus non obligari. ergo male. Solu. eſt, quòd bona relicta per teſtatorem antequã adeatur hæreditas, bene dicũtur hæreditaria: ſed poſtquã adita eſt hæreditas per inſtitutum vel per venientes ab inteſtato, non dicuntur amplius hæreditaria, ſed ipſius hæredis propter commixtionem quandã. gl. eſt in l. i. §. veteres. de acqui. poſ. in l. Paulus. ff. de acqui. hære. Et hoc modo loquitur prima pars. Secunda pars loquitur de bonis quæ nunquam fuerunt hæreditaria; ſed poſt mortem teſtatoris ſeruo acquiſita. Item nota quòd bona quæ acquirit hęres ſeruus inſtitutus poſt mortem domini, creditoribus non obligantur. Not. rationẽ quia ex quo ſeruus grauatur in hoc, vt neceſsitate quadam cogatur amplecti hęreditatẽ, debet in alia releuari, vt bona poſtea acquiſita non diſtrahantur à credito-
3 ribus. Ex quo colligitur aliud notabile, quod † hęres adiens
hęreditatem, tenetur creditoribus hęreditarijs non ſolum in quantum ſuppetant vires hęreditarię, ſed etiam de ſuo proprio ſupplere tenetur. hoc primum probatur ex hac litera, ubi eſt ſpeciale in ſeruo vt bona creditoribus nõ obligẽtur: ergo in contrariũ eſt ius commune. l. quod vero contra. ff. de legi. Secundo ſuadetur ratione. Nã hęres adeundo hęreditatẽ quaſi contrahit cũ creditoribus hęreditarijs. l. apud Iul. §. fin. ex quibus cauſ. in poſ. eatur. l. ex maleficijs. §. hęres. de act. & obl. vnde non mirũ ſi creditoribus ex quaſi contractu inſolidum obligentur. infra de obliga. quę ex quaſi contractu in princ.
4 Prętcrea † hęres repreſentat perſonã defuncti, & in eius
ius ſuccedit. l. nihil aliud de reg. iur. in authen. de iuretur. à mor. pręſt. in prin. ſed defunctus erat obligatus inſolidum creditoribus, ergo & hęres adita hęreditate. Et
d ex hoc apparet d, ratio ſubtiliſsima, quam dixere
Bal. in primis, & do. Chriſtophorus & cæteri nouiſsimi,

quare hæres etiam iure digeſtorum non obligatur ſol-
uere de proprio legatarijs, & tamen obligatur ſoluere
creditoribus. l. ſi hæres ab eo ff. ad Treb. quia ideo obli-
gatur inſolidũ creditoribus, ꝙ illis defunctus erat obli-
gatus inſolidum: ſed legatarijs defunctus nũquam fuit
obligatus, vnde ſolum hæres ad illa obligatur, quate-
nus vires hæreditariæ patiuntur: & hæc omnia iure di-
geſtorum. Iure autem Cod. aliter eſt prouiſum. Nam ſi
quidem hæres inſtitutus legitimo tempore & forma cõ
fecerit inuentarium, obligatur creditoribus & legata-
rijs catenus quatenus vires hæreditariæ patiuntur: de
ſuo autem nihil tenetur reſarcire. Si autem inuentariũ
non confecerit, omnibus inſolidum obligatur & credi-
toribus & legatarijs. l. fin. C. de iure deliberan. Et hæc
vera de iure ciuili: æquitate tamen canonica hæres non
tenetur creditoribus nec legatarijs de ſuo proprio ſol-
uere etiam ſi inuentarium non conficiat Bald. in rubri.
de acqui. hære. Ex §. ſui. not. quod filius, filia, nepos vel
pronepos ex filio, dicuntur ſui & neceſſarij hæredes pa
e tri vel auo. [e] Not. ſecundò, quod † ad cauſandam ſui-
5 tatem duo ſunt neceſſaria. Primum patria poteſtas, [f]
f hoc eſt, vt liberi ſint in poteſtate teſtatoris. Secundò
quod obtineant primum gradum in iure ſuccedẽdi. Ex
quo colligitis, quod iſta ſuitas ſuitas eſt ius adeò nota-
bile, quod non complectitur niſi primum gradum.
6 Item not. † rationem, quare filij in poteſtate appel-
lantur ſui hæredes, quia dicuntur domeſtici patri, & vi-
g uo eo quodammodo domini æſtimantur. [g] Hinc eſt,
quod quemadmodum pater appellatur paterfamilias
ita & filius appellatur filiusfamilias, id eſt, filius ſubſtã-
tiæ & rerum: ſolum enim differunt in nomine perſona-
li & genituræ, quia filius genitus, pater genitor ap-
pellatur, ita quod penes nomen & ſignificatum rei nul
la eſt differentia, ſed ſolum penes nomen denotatiuum
perſonarum. l. in ſuis de liber. & poſthu. Ex quo colli-
h gitis, ꝙ mors patris non adijcit filio dominium, [h] ſed ſo
lum præſtat adminiſtrationem bonorum, quam viuo
patre non habebat. l. in ſuis. de liber. & poſthu. Ex quo
colligitis, quod ſuitas, quæ eſt ius ſuaue, eſt inuenta fa-
uore liberorum, vt eius virtute domini dicantur viuo
patre & in eos dominium mortuo patre continuetur,
7 nec ſit neceſſaria paternæ hæreditatis aditio. † Not. ra-
tionem quare filij dicãtur neceſſarij hæredes patri, quia
eo mortuo velint nolint ex neceſsitate impoſita à lege,
hæredes efficiuntur. Ex quo colligitis, ꝙ neceſsitas in-
iuncta liberis, eſt ius quoddam rigoroſum, adinuentum
in fauorem parentum, vt ſine hærede non moriantur.
Item quod hoc ius neceſsitatis rigoroſum impoſitum
liberis a iure ciuili, eſt mitigandum a iure prætorio, vt
liberi poſsint abſtinere ab hæreditate paterna ſi velint.
Ex quo colligitis, quod per prætorem ſolum eſt ſubla-
i ta neceſsitas. non autem aliqualiter eſt remota ſuitas: [i]
licet aliqui contrarium dixerint, vt infrà videbitis. Itẽ
8 not. in verb. volentibus, ꝙ ita † demum liberi qui erant
neceſſarij hæredes de iure ciuili, efficiuntur voluntarij de
iure prætorio, ſi declarauerint animum repudiandi hæ-
reditatem: quia illa verba, his uolentibus, operan-
tur tacitam conditionem. l. a teſtatore. de condi. & de-
monſt. Not. in verb. cæteri, ꝙ illi qui non ſunt in po-
teſtate teſtatoris, ſi hæredes non inſtituantur, extranei
appellantur: & ideo filius dicitur extraneus hæres ma-
tri, quia mater nõ habet illum in poteſtate. Ex quo col
ligitis, ꝙ ſuitas cauſatur ex patria poteſtate: ſi tollatur
igitur patria poteſtas, erit ſublata ſuitas. Ex §. in ex-
9 traneis. not. quod † in extraneis hæredibus tria tempo-
k ra [k] conſiderantur. Tempus facti teſtamenti, vt eo tem
pore ſint capaces hæreditatis & hoc quo ad ordinatio-
nem & ſubſtantiam teſtamenti. Secundum eſt tem-
pus mortis ut ſint capaces, & hoc quo ad confirmatio-
nem. Tertium eſt tempus aditę hæreditatis, & hoc quo
ad excuſationem. Si quis igitur habeat tempus ordina-
tionis, confirmationis, & excuſationis habile, media tẽ-
pora ei non officient, vt hic, & l. ſi alienum. §. i. & l. ſed
ſi ſub conditione. §. ſolemus. ff. de hæredi. inſtit. Ex quo
dicit Bald. quod ſi alicui ſit collata præbenda vacatu-
ra, & antequam vacauerit uxorem acceperit, ea mor-
tua poterit obtinere prębendam poſtea vacãtem, quia
extrema ſunt habilia, & media ab extremis denominã
tur: licet dicat Canoniſtas contra tenere, eo quia acci-
piendo vxorem videtur renunciare reſcripto apoſto-
l lico. argumen. in l. quod ait lex. ff. de repu. [l] Ex quibus
colligitis aliud, ꝙ teſtamentum uiuo teſtatore dicitur
tenere: de quo per gloſſ. in l. publicat. C. de teſta. No.
10 in §. teſtamenti, ꝙ † duplex eſt factio teſtamenti: vna
actiua, vt quis poſsit condere teſtamentum, alia paſsi-
m ua [m] vt quis poſsit capere ex teſtamento. In fi. glo. in
11 verb. ſuccedit. no. quod † hodie ita ſuccedidit emãcipa-
tus, quemadmodum retentus in poteſtate. Ex quo in-
fertur, ꝙ titulus de coniung. cum eman. libe. eſt corre-
n ctus, [n] vt not. glo. circa fi. illius tit. & idem tenuit gloſſ.
in l. i. & aut. in ſucceſsione. C. de ſuis & le. circa fi. gl. Idẽ
tenuit gl. in l. ſi proponas. ff. de inof. teſt. Idẽ tenuit ſuprà
tit. i. in prin. Contrariũ tenuit in auth. ex cauſa, C. de li-
be. præte. in l. Gallus. in §. & quid ſi tantum. de lib. &
poſth. & habetur in §. emancipatos. ſuprà de exhæred.
lib. & opinio harum gloſſarũ eſt cõior, quia ius nouiſsi
mum tollit ſolum differentiã in ſucceſsione ab inteſtato
vnde cũ ſit ius correctũ, non extenditur ad ſucceſsionẽ
ex teſtamento. l. ſi uero. §. de vtro. ff. ſol. matr. l. quod ve
ro contra. ff. de legi. Filius igitur in poteſtate præteritus,
reddit teſtamentũ nullum: ſecus ſi fuerit emãcipatus: ab
inteſtato autem uterq; pariter admittitur. In gl. exi-
12 ſtimantur. ibi, l. fin. not. ꝙ † filius viuo patre dicitur do
minus bonorum paternorum: quod verum dicite quo
ad dominium interpretatiuum & intellectuale, quia ex
quo lex interpretatur filium eſſe eandem perſonam cũ
patre, noſtro intellectui declaratur illum eſſe dominum
& patrem. Secus quo ad dominium uerum & effectua
le, quia dominium eſt quædam plenitudo, quæ non ca-
pit plures inſolidum. l. ſi ut certo. §. ſi duobus uehiculũ.
ff. commod. l. hæreditate. §. pater. ff. de caſt. pec. l. iij. §. ex
contrario. de acquir. poſſeſ. In fin. not. ꝙ filius viuo
patre dicitur dñs bonorũ paternorũ, & habere poſſeſ-
ſionem, quæ in ipſum mortuo patre continuatur, & idẽ
glo. in l. in ſuis. ff. de lib. & poſth. Idem in l. cũ hæredes.
de acq. poſ. quod verum intelligite de poſſeſsione inter
pretatiua & intellectuali, ſecus in poſſeſsione vera &
o naturali, & ita intelligitur glo. [o] q̃ videtur contraria, in
l. cum miles. ex quibus cauſ. ma. quę probatur per l. i. §.
Scęuola. ff. ſi quis omiſſ. cau. teſta. per l. fi. C. de edi. diui
Adri. toll. vbi cõpetit filio remediũ adipiſcendæ poſſeſ-
ſionis bonorũ paternorum, quod eſſet recuperandæ, ſi
vera poſſeſsio fuiſſet continuata. Suadetur ratione: nã
non debet plus operari ſuitas in ſuo, quã vera aditio in
extraneo. l. ſi is qui pro emptore. de vſucap. Sed aditio
tantũ in extraneo, non operatur acquiſitionem poſſeſ-
ſionis. l. cum hęredes. de acquir. poſſeſ. ergo nec ſuitas in
ſuo. Præterea ꝙ filius dicatur habere bona paterna, ꝓ-
uenit ex quadam fictione, quæ non habet locũ in poſ-
ſeſsione, quę eſt facti. l. i. §. ſi. vir. de acq. poſ. iuncta. l. de-
nique. et l. nec utiliter ex quib. cauſ. maior. facit. l. cõmiſ.
13 de publ. & quod ibi no. Ex quibus † habetis duos effe
ctus ſuitatis. Sed vos per ordinẽ ita colligite, ꝙ plures
ſunt effectus ſuitatis. Primus, quia in eius uirtute dici-
tur filius dominus bonorum paternorum patre viuo:
quod limitate vt ſupra dixi. Secundus, quia in eũ patre
mortuo continuatur dominium, vt hic, & l. in ſuis. de
lib. & poſth. Ex quo infertur, ꝙ filius nõ habet neceſſe
adire hæreditatem, eo quia in uirtute ſuitatis lex fecit ſta
tim illum hæredem. l. in ſuis, de ſuis & legit. Quar-
tus,

tus, quia in eum continuatur poſſeſsio mortuo patre: ꝙ
limitate vt ſuprà dixi. Quintus, quia mortuo patre ſolū
mors addit adminiſtrationem filio, non autem domi-
nium. Sextus, quia ex uirtute ſuitatis cogitur pater inſti
tuere filium uel exheredare, aliter prætentus reddit te-
ſtamentum nullum. not. Bar. in l. ſuis. de lib. & poſth. Se
ptimus, quia confirmat tabulas pupillares. l. ſi filius qui
patri. de vul. & pup. l. ſi filius qui paterna. et l. Iul. de ac-
quir. here. l. paterfa. de priui. cred. Et hoc ſecundum com
munem opi. licet aliqui antiqui, quorū nomina tacuit
glo. in l. quidam elogio. C. de iure delib. contrarium te-
nuerunt, & eorum opinionem ego ſemper ſuſtinui: ſed
hæc eſt communis. Octauus effectus eſt quia cōfirmat
fideicommiſſum vniuerſale. l. ita tamen. §. ſi pater filiū.
ad Treb. licet aliqui dixerunt contrarium, per l. recuſa-
re. §. nouiſſimè. eod. tit. ſed prima communior, licet alia
ſubtilior. Nonus effectus, quia confirmat libertates. l.
cum quaſi. §. ſed ut cum quis. de fideicom. lib. licet ali-
qui contrarium tenuerunt per illum tex. dicentem con-
firmationem libertatis nō attribui ſeruitutis, ſecus in ſe-
natuſconſulto Creſiano & Rutiliano: ſed prima com-
munior, licet ſecūda ꝓbabilior. Decimus effectus quia
operatur tranſmiſsionem ad quemcunque. l. ſi fratris.
C. de iure delib. licet aliqui contra, ꝙ ſolum ad deſcen-
dentes. l. vni. C. qui ante aper. tab. licet prima melior.
Videamus quid ſit effectus. Effectus eſt, quia in ſuis nō
habet locum titulus pro hærede. l. nihil arbitramur. C.
de vſuca. pro hærede. Ex quo infertur, ꝙ ſi ſtatutum lo
queretur ꝙ pro qualibet hereditate ſoluatur ſolidus pro
libra, non haberet locum in hereditate paterna, quia in
ea non habet locum propriæ titulus pro hærede. Ex qui
bus colligitis, ꝙ ſuitas eſt ſuauis & rigoroſa, ex quo tot
ponit effectus. In fin. glo. in verb. hæredes fiunt. colli-
gitis; ꝙ licet filius in poteſtate mortuo patre iure ciuili
ſit ſtatim heres neceſſarius, tamen iure prætorio non eſt
hæres niſi hæreditatē amplectatur. Ex quo colligitis;
14 ꝙ † prętor nedum ſuſtulit neceſsitatem, ſed etiam ſui-
tatem. & idem tenuit glo. in l. ſi cum dotem. §. tranſgre-
diamur. ff. ſolu. matri. & in l. neceſſarij. de acquiren. hæ-
redi. & in l. i. C. ſi vt ſe ab hære. abſti. pro quo l. nam hic
emancipatus de leg. i. Sed in contrarium facit l. neceſſa-
p rijs. p de acqui. hære. & §. ſui. infra de hæred. quæ ab in-
teſta. l. ij. C. de condi. fur. Item allegatur hæc litera: nam
prætor tribuit beneficium abſtinendi filijs uolentibus
abſtinere: ſi ergo non abſtineant, & non declarent vo-
luntatem abſtinendi, non debent frui beneficio præto-
rio, quia exceptio nō tribuitur niſi alleganti. l. exceptio
nes. de excep. tit. generali. Secundo ſuadetur ratione co-
lorata. Nam ſuitas eſt inuenta, in fauorem filiorū, ne-
ceſsitas autem eſt damnoſa filiis, vnde non intelligitur
velle tollere ſuitatem, ſed ſolum neceſsitatem, alioquin
inducta in fauorem filiorum, redundarent in eorum
odium, contra l. quod fauorē. C. de legi. Docto. commu
niter diſtinguunt: quia quædam ſunt quæ concernunt
commoda filiorum, & in his non intelligitur ſublata
ſuitas, imo filius ſtatim eſt hæres. Quædam ſunt quę cō
cernunt incommoda filiorum, ut præſtatio legatorum,
obligatio creditorum, & in his intelligitur ſublata ſui-
tas: vnde ſuitas nō confirmat legata, nec alia onera par
ticularia, quia cedit in damnum filijs. l. i. in fin. ut in poſ
ſeſſ. leg. Ex quo dicunt Doctores ſtatutum dicit quod
contra contumacem procedi poſsit ad ſententiam diſ-
finitiuam. moritur pater relicto filio inſtituto credito-
res petunt a filio ueluti hærede patris, ſibi debitum: fi-
lius eſt contumax, iudex ipſum condemnat, an ualeat
ſententia? Dynus Barto. Bald. conſuluere ex prædictis
quod non, ex quo filius ad ſoluenda onera paterna, quę
ſua incommoda concernunt, non eſt ſuus patri. Conſi-
lium igitur, vt prius interrogetur filius an velit eſſe hæ
res necne, faciunt quę habentur in l. ij. de interrog. actio.

l. quandiu. de acquir. hæred. In glo. nocent. ibi, capax.
Et ideo dicunt Docto. ꝙ inſpecta rigoroſitatę ſuus non
admitteretur ad hæreditatem, quia illa mutatio ſibi no
cuit: ſed admittitur ex quadam æquitate: quia iure na-
turali inſpecto eſt capax. In fi. non obſtat l. ij. quia lo-
quitur in contractibus: ſecus in vltimis uoluntatibus,
15 Vt hic. In fi. glo. in verbo, tempora. not. quod † in ſuo
q hærede requiruntur ſolum duo tempora q habilia, ſcili-
cet tempus teſtamenti, & tempus mortis. & iſta uide-
16 tur communior ſententia. Sed † in legatis dicite quod
requiritur ſolum tempus habile, quo legata cedunt. ita
eſt glo. ordi. in l. ſi alienum. §. i. de hæred. inſti. Ratio diſ-
ferentiæ, quia legata habent dependentiam ab inſtitu-
tione hæredis, à qua formantur, vnde tot tempora ha-
bilia non requiruntur: ſecus in inſtitutione hæredis, quę
ab aliquo actu non dependet nec firmatur, ſed ſolum
in ſe ſtat. Et hunc text. inducas. Pone quod teſtis in-
terrogatus, quot fuerunt tales qui ita fecerunt, reſpōdit
ꝙ tres: interrogatus qui, demonſtrat duos, poſtea ad-
ijcit vnum, ꝙ teneat eius dictum, quia tantum ualent
tria, quantum duo & vnum.

ADDITIONES.

a Dic quòd munus confertur etiam eo inuito, vt hic. & §. i.
ſuprà de hæred. inſtit. & ſi hoc caſu beneficium confertur in
inuitum, quod eſt ſpeciale hic, ne defunctus decedat ſine hæ-
rede: regulariter tamen non confertur, vt eſt text. in l. hoc
iure. §. non poteſt. ff. de dona.

b Not. ſecundò, ibi potius quòd eò ipſo quòd quis eſt factus
hæres ſiue per diſpoſitionem legis, vt hic, ſiue per ſuam adi-
tionem. vt l. cum hæredes. de acquir poſſ. illa bona dicuntur
hæreditaria, adeò quòd non appellantur amplius bona de-
functi, ſed hæredis, quia per aditionem omnia iura defuncti
tranſeunt in hæredem. l. Stichum. §. aditio. ff. de ſolu. Et ideo
volens petere ſe mitti in poſſeſsionem iſtorum bonorum,
debet dicere bonorum hæreditariorum: non defuncti: licèt
hæc petitio poſſet ſuſtentari, quia ſubauditur verbum, quon-
dam, iuxta not. in l. pen. ff. ſi cert. pet.

c Hunc text. inducit Bello. ſuprà in rub. de vulg. ſubſti. dum
reddit rationem quare ſit inuenta vulgaris.

d Si iſta rō eſſet vera, ſequeretur ꝙ hęres in nihilo eſſet obli
gatus legatarius, ſicut nō erat teſtator. Cogita. Fortè melior
ratio eſt, quia creditores tractant de damno, & legatarij de
lucro: vnde non ita prouidetur in lucro ſicut in damno. Et
ad hoc vide omninò iſtum in §. nihil autem. infrà de fideicō.
hęred. & ibi habes quare hæres eſt obligatus.

e Adde quòd eſt dare caſum in quo nepos viuo patre ſuo,
eſt ſuus & neceſſarius hæres auo, ſcilicet quando pater eſt
exhæredatus, vt eſt tex. notab. in l. qui aliena. §. interdum. ff.
de acqui. hæred. & ibi vide.

f An hoc ſit verum, vide Bello. lib. ſuppur. j. c. iij.

g Et ideo titulus pro hærede, non habet locum in ſuo. l. Iu-
lianus. C. pro hærede, ſuprà de hære. inſti. in princ. & de vſu-
cap §. aliquando.

h Et ideo pater non cogitur de neceſsitate nepotum, ex fi-
lio, filio viuente inſtituere, ſed bene eſt cōſilium quòd ipſum
inſtituat. l. Gallus. in prin. de lib. & poſthu. & §. poſthumo-
rum. ſuprà de exhære. libe. Vide tamen ad limitationem hu-
ius text. mirabilem caſum, & quæ ibi ſcripſi poſt Bar. in l. qui
aliena. §. interdum. ff. de acqui. hęre.

i Et adde quòd pretor non amouit ſuitatem in filio, vt pro-
pterea ceſſent effectus ſuitatis, quia imò remanent firmi,
vt infrà dicetur: ſed ſolum amouit neceſsitatem. vide quæ
ſcripta ſunt ſuprà de Attiliano tutore. §. i. in glo. etc. & vide
infrà de hæred. quæ ab inteſta. §. ſui. etc. Et hic adde aliquos
caſus ſingulares, in quibus non habet locum iſtud benefi-
cium abſtinendi, quos ponit Tortus in l. vnica. in princip C.
quando non peten. part. dixi poſt Bartolum. l. cum propo-
nas. C. de hæred. inſtituen. Adde quòd imò non dicuntur
eſſe hæredes patris, ita vt poſsit conueniri à creditoribus pa-
ternis, niſi expreſſè probetur eos admiſiſſe hæreditatem. l. ſi
cum dotem. §. tranſgrediamur. ff. ſolut. matrimo. & ibi pro-
batur,

batur, & notatur in l. in neceſſariis, de acquieur. hæredi. & ibi Bart. ſupradicta allegat. Et ſic per ius prætorium ſolùm vulneratur neceſsitas, non autẽ ſuitas: quia filius bene eſt ſuus, ſed non neceſſarius, & ſic durat effectus ſuitatis in his quæ ſunt vtilia filio: ſed his quæ eſſent damnoſa, puta quòd eſſet obligatus. non. l. filius qui patri. de vulg. & pupil. & ibi vide. & in l. i. C. ſi vt ſe ab hæreditate abſtineant. & ibi Bal. & in l. fin. ff. de interroga. act. vbi gloſ.

k Puto quòd melior & fundamentalior poſsit dari ratio ad hunc tex. quare habilitas illis tribus temporibus requiratur: Et ad primum tempus ratio patet in tex. Ad ſecundum ideò requiritur habilitas, quia reſpicit effectum, vt hic dicit litera: & eodem modo in tertio, quod etiam reſpicit effectum, ſed vnum reſpicit effectum verè, & aliud fictè. Nam hæres per aditionem verè ſortitur effectum ſcilicet dominium rerum hæreditariarum: & ideo tunc requiritur habilitas, & quandocunque adit, fingitur vſque retro adiuiſſe, & vſque retro dominus. l. hæres quandoque. cum ſimil. ff. de acquir. hæredi. & fictio non poſſet habere locum niſi illo tempore, quo fingitur retro dominus, ſcilicet ſi morte teſtatoris fuiſſet habilis. l. bonorum. vbi text. ſecundum Barto. ibi ſcribendus literis aureis. ff rem rat. habe. nimirum ergo ſi requiritur quòd etiam ſit habilis tempore mortis teſtatoris. Et iſta videtur mihi fundamentalis ratio ad hunc text. & hic vide quæ dixi in §. alio quoque modo, ſuprà quib. mod. teſta. infir.

l Item facit, quòd ſi tenui concubinam ea qua habui liberos, & poſtea capiam vxorem, quæ moriatur, quòd poſsim de nouo deſponſare concubinã & legitimare filios, quia media tempora etc. de quo in l. cum dotem. ff. ſol. mat. & per Io. And. in regula, ſine culpa de regu. iur. vide ſuprà quibus non eſt permiſſ. face. teſta. §. fin.

m Hunc tex. inducit Bello. contra Doct. in ſua repeti. rubr. C. de eden. prope finem, vbi tractat quomodo gerundia capiãtur in actiua & paſsiua ſignificatione.

n Per quem titulum prouidetur filio emancipato, vt ſuccedat ſimul cum filio ſuo in poteſtate aui, vel cum filio fratris ſimul in poteſtate aui retento, vt ſit correctus etc. quia ſublata eſt differentia emancipationis etc. Adde tamen tu ſecundum Bar. in d. l. j. ff. de coniug. quòd adhuc habet locum ille titulus, quando filius vellet ſolùm ſuccedere de iure prætorio per contratabul. patri in his caſibus in quibus poteſt.

o Hæc gloſſ. l. cum miles. vt ratione ſuitatis ipſo iure non tranſiret poſſeſsio eſt magis communis, vt per Bello. lib. iiij. ſupput. c. xv. nu. 5.

p Adde clarius, quòd durant effectus ſuitatis in his, quæ ſunt vtilia filio, vt ad confirmationem hæreditatis. Item intellige vt nota. in l. ſi nemo. ff. de teſtam. tut. & ſimilium. Sed in his quæ ſunt inutilia, puta quòd obligatur creditoribus, ſuitas non operatur. d. l. neceſſarius. & per Bartolum in l. ſi filius qui patri. ff. de vulga. & pupill. & vidimus ſuprà de Attiliano tut. in prin.

q Adde quòd tempus aditionis hæreditatis non conſideratur, quia non eſt dare medium inter mortem teſtatoris & aditionem hæreditatis, quia lex facit filium ſuum hæredem etiam in damnum, niſi abſtineat ex beneficio prætoris: de quo in §. ſui. Item hoc verum in ſucceſsione ex teſtamento: ſecus ab inteſtato, quia illa ſolùm inſpicitur tempus mortis teſtatoris: & ſi eſt factum teſtamentum, tempus quo deſtituitur. l. ſi quis poſthumus. §. i. ff. de libe. & poſthum. & de his & de legatis etiam vide Bart. in l. ſi alienum. §. extraneis. ff. de hære. inſtituen.

1 *Non iure ciuili nedum pretorio eſt ſublata neceſsitas in ſuis.*
2 *Differentia inter adire & repudiare hæreditatem ex una parte, & immiſcere uel abſtinere ſe ab hæreditate ex altera parte.*
3 *Tributa alicui ſpecialiter, non ſunt ad alias perſonas trahenda.*
4 *Quid proſit adire hæreditatem cum beneficio inuentarij.*
5 *Qui negligit legem, negligitur à lege.*
6 *Hæreditas aditur duplициter, aut uerbis, aut facto.*
7 *Quid ſit gerere pro hærede.*
8 *Sicut nuda uoluntate poteſt adiri hæreditas, ita repudiari.*
9 *Tempus deliberandi quantum ſit.*
10 *Iuramentum contractui ad poſitũ impedit reſtitutionẽ in integrum.*
11 *Quomodo intelligatur, nuda uoluntate adire hæreditatem.*
12 *Qui uult adire hæreditatem, debet ſcire cauſam ex qua defertur.*
13 *An Authentica, ſacramenta puberum, habeat locum ſuper contractu inualido.*
14 *Multùm refert, utrum contractus ſit ſeruandus in uirtute contractus, an uerò in uirtute iuramenti.*
15 *Si mulier contra ſtatutum contraxerit ſine conſenſu parentum, & iurauerit, tenebitur, ſed ea mortua hæredes non.*

§. EXtraneis. Suis & extraneis hæredibus
inſtitutis, uel ab inteſtato ue-
nientibus, competit ius deliberandi, an hę
reditatem adituri vel repudiaturi ſint, &
hæreditas ſemel adita repudiari non po-
a teſt. [a] Fallit in minore. hoc dicit. Ibi ſuccurri, id eſt, dan-
do reſtitutionem in integrum. Not. primò, quòd nedũ
extraneis hæredibus competit ius deliberandi, an ue-
lint adire, an uerò abſtinere, uerumetiam ſuis hoc com-
1 petit. Ex quo dixerunt aliqui, † quòd nedum iure præ-
torio eſt ſublata neceſsitas in ſuis, verumetiam iure ci-
uili, cum eo iure eis tribuat beneficium deliberandi, vt
hic, & l. cum antiquioribus. C. de iure delib. Quod ue-
rum intellige de iure ciuili, quod pręcedit ius prętorium,
2 vt ſuprà eo. in ſi. prin. Item not. quòd † extranei hæ-
redes dicuntur propriè adire uel repudiare: ſui uerò di-
cuntur immiſcere. vel abſtinere ab hæreditate. Nã adi-
re propriè eſt ad aliud ire. l. delata. de verborum ſignif.
vnde cum ipſi non uadant ad aliud, ſed ad proprium,
non dicuntur adire, ſed immiſcere. Et hoc verum pro-
priè loquendo, impropriè vero immiſcere ponitur pro
repudiare. Per hoc, non obſtat l. defunctus. C. de ſuis &
legitimis. Item not. quod hæreditas ſemel adita non
poteſt iure communi repudiari. concor. l. fin. C. de repu.
b hær. Iure autem ſpeciali tributum eſt minoribus [b] re-
pudiare, vt hic. & l. fin. C. de repud. hære. Item not. ꝙ
3 tributa † alicui iure ſpeciali, non ſunt trahenda ad alias
perſonas. vidiſtis ſuprà de iure natu. gent. & ciuil. §. ſed
quod princ. habetur in l. i. de conſti. princ. Item no. ꝙ
4 hodie † ille qui adit hæreditatem cum beneficio inuen-
c tarij, [c] non timet onera hæreditaria, quia non tenetur in
plus quàm patiuntur vires hæreditariæ. Si vero adiue-
rit omiſſo inuentario, ipſe tenetur reſarcire de proprio.
5 Ex quo colligitur, quod † qui negligit legem, negligitur
à lege. concordat l. ſi. §. pe. C. de iure delibe. Item no.
6 in §. item extraneus hæres. quod † hæreditas aditur du-
pliciter: vno modo verbis, hoc eſt, nuda voluntate ex-
preſſa: alio modo facto, id eſt, gerendo ſe pro hære-
de. Ex quo colligitur, quod ille dicitur ſe gerere pro hæ-
rede qui facit tale quid quod citra ius et nomen hæredis
fieri non poſſet. facit l. pro hærede. §. fin. ff. de acquiren.
hæredita. Homines enim interdum loquuntur verbis,
interdum factis uoluntatem declarant. l. de quibus. ff.
de legib. Circa quod dicite: nam ſi quidem hæres ver-
bo expreſſo adeat hæreditatem: palàm eſt illum hæ-
redem factum eſſe. l. gerit. de acquiren. hæredi. Aut hoc
non expreſsit, ſed aliqua facta geſsit, & dic: Quædam
ſunt facta quæ ex eorum natura tendunt in aditionem
hæreditatis. puta quia vendit bona hæreditaria, & tunc
tales actus inducunt aditionẽ hęreditatis, quia non poſ-
ſunt celebrari citra nomen & ius hęredis, vt hic, & l. ſi
quia. C. de iure delib. & d. l. pro hærede. Quædam ſunt
facta quę ex eorum natura non tendunt ad aditionem,
& talia non operantur aditionẽ hęreditatis. vnde ſi hę-
res inſtitutus furto ſubtraxerit rem hęreditariã, non dici
tur adire, quia tale delictum eſt contrarium aditioni. l. ſi
quis extraneus. de acquir. hęre. Quędam ſunt facta quę
d ex eorũ natura ſe habent indifferenter, [d] puta quia quis
fecit ſepeliri teſtatorem, vel quia habitauit domum pa
ternam quæ ſibi erat obligata pro dote materna, et tūc
aut proteſtatur quod non facit animo adeundi hæredi-
tatem paternam, & ſtatur huiuſmodi proteſtationi. d. l.

pro

pro hærede. §. i. & l. ſi quis. §. idem Labeo. de relig. &
ſumpt. fune. Aut non proteſtatur, & tunc ſtabitur ſuæ
declarationi cum iuramento: quia illa quæ depẽdent ex
conſcientia alicuius, declarantur ſuo iuramento, ut not.
gl. in §. Rurſus. de actio. in l. ſi cui. §. iiſdem. de accu. facit l.
Fulcinius, §. quid ſit latitare. ex quibus cauſis in poſſeſſ.
eatur. Vtile tamen eſt proteſtari ut res clara appareat,
7 vt iuribus allegatis. Not. quod † gerere pro hærede,
eſt gerere ſe pro domino concor. l. his verbis. de hæred.
inſtituen. l. item Mela. §. legis, ad legem Aquil. Et dic ut
quidam hic, quòd Theutonici &c. Item not. quòd
8 † ſicut hæreditas poteſt adiri nuda uoluntate, ita & re-
pudiari: vnde vnumquodque ſoluitur eo vinculo, quo
ligatum eſt, regula iuris, Nihil tam naturale. ff. eo. & ex
tra eo. tit. Item not. nihil prohibere ut mutus & ſur-
dus, ſiue ex accidenti, ſiue ex natura, gerere poſsint ſe
pro hærede, ſi intellectum habeant. In fin. gloſſ. in
verbo deliberare. Sed contra dicet aliquis, uidetur enim
9 quòd † indiſtinctè tempus deliberandi ſit annale. l. cum
antiquioribus. C. de iure delibe. Sol. dicunt doct. Quod
dam eſt tempus tributum deliberationi à lege, & hoc
eſt annale. d. l. cum antiquioribus. Quoddam eſt tem-
pus impetratum ab homine. & hoc ſi quidem impe-
trat ab Imperatore eſt annale, quia Imperatore eſt lex
viua in terris, vt in auth. de conſu. §. fin. Si uero à iudice
inferiore, eſt nouem mẽſium. d. l. ſcimus. §. hæc quidem,
de iure delibe. Sed dicet quis, ſi tribuit annum ad delibe
randum, ergo fruſtra illud ab homine precibus petitur.
l. i. C. de theſau. Solu. Illa interpretatio poteſt eſſe utilis,
quia tempus tributum à lege, currit à tempore mortis:
tempus autem tributum ab homine currit à tempore
e concesſionis [e]. In glo. omnibus, ibi, non reſtituir.
nota, quod minor qui utitur iure communi, id eſt, eo iu
re quo quilibet diligens paterfami. vteretur, nõ reſtitui
tur, quia rem ſuam ſobriè gerit. Nõ autem intelligatis,
quando iure communi, id eſt, eo iure quod eſt omni-
bus commune, ut hic. ius enim commune dictat hæ-
reditatem aditam non poſſe repudiari: & ſi minor hoc
iure vtatur, reſtituitur, vt hic, & nota. in l. non videtur
10 C. de in integ. reſti. titu. generali. In fi. no. quod † ſa-
cramentum interpoſitum ſuper cõtractu, tollit bene-
ficium reſtitutionis in integrum. An autẽ habeat vali
de re cõtractum nullum, dicam in fine titu. In gloſſ.
nuda. ibi. declaretur. not. quod illud quod vulgo dici
11 ſolet, † hæreditatem nuda voluntate adiri poſſe, debet
intelligi, dummodo illa nuda voluntas fuerit extrinſe-
f cus declarata. Idem vult gloſſ. in l. pro hærede [f] & in l.
gerit. de acquiren. hæredi. Contrarium tenuit in l. quia
plerunque. de interrog. actio. Vos diſtinguite ex mẽte
Docto. Si quæratur, an hæreditas acquiratur nuda uo-
luntate extrinſecus non declarata, quo ad hoc vt hæ-
res obligetur oneribus hæreditariis, aut loquimur quo
ad forum contentioſum, & tunc non habetur pro adi-
ta; quia iudex minime poteſt ſcrutari mentes homi-
num, niſi aliquibus actibus exterioribus declarentur.
l. Labeo. de ſupele. leg. & ita loquitur hæc gloſſ. cum ſi-
mili. Aut loquimur quo ad forum pœnitẽtiale, hoc eſt,
conſcientiæ: & tunc obligatur. & ita loquitur hæc gl. cõ
traria, quia opiniones hominum Deo omnipotenti ne
queunt occultari. c. imitatur, ſi. extra de uſuris. In fin.
gloſſ. in uerbo, hæredem. Simile habetis in l. illud, ſi
pars hæred. pet. in l. is qui putat, de acquiren. hære. Hinc
12 eſt quod vulgo dicitur, † quod ille qui uult adire hæ-
reditatem, debet ſcire cauſam ex qua defertur. l. ſi is ad
quem. de acquir. hære. In fine glo. deſtinationis. Non
obſtat hæc lex, quia loquitur in caſu in quo requiritur
actus naturalis, & ita ibi litera ſentit; at in caſu noſtro
ideo non requiritur, quia loquitur de obligatione indu-
cenda uel tollenda, quæ eſt iuris. Reſtat uidere, an iu-
ramentum interpoſitum per minorem ſuper contractu

g inualido, habeat illum validare [g]. Et quæro, † an au-
13 then. ſacramenta puberum. C. ſi aduer. vendi. habeat
h locum in contractu inualido. [h] Vnde ne res exemplo
egeat: Pone minor xxv. annis ſine curatoris authorita-
te & iudicis decreto uendit prædium proprium, quo ca
ſu contractus eſt nullus. l. minor. & prędiũ. C. de pręd.
minor. l. lex quæ tutores. C. de adminiſtra. tutorum. &
l. i. ff. de rebus eorum. & iura huic contractui non con-
trauenire, an ualidabitur contractus? In hoc articulo ua
riarunt plurimum maiores, & pręſertim Marti. & Bul-
i go. Mar. [i] dixit contractum inualidum etiam iuramen
to firmari. Huius ſententiam imitati fuerunt communi
ter citramontani, pro qua ſentẽtia allegant authen. ſa-
cramenta pube. C. eod. l. hac edictali. §. ita ſacramenta.
de pace iura. fir. in vſib. feudo. quæ dicunt contractum
iuramento confirmari, nec diſtinguunt an fuerit con-
tractus validus uel inualidus, ergo nec nos. l. de pretio.
ff. de pub. Secundò pro hac parte allegatur. l. i. C. ſi ad-
uerſus vendi. in ratione ſui, quæ fundatur in euitatione
perfidiæ & periurij: quæ ratio vendicat ſibi locum tam
in inualido contractu, quam in valido, igitur & inua-
lidus confirmabitur ut periurium & perfidia euitetur.
l. illud. ad legem Aquil. Tertio pro hac ſententia intro-
ducitur. Nam licèt alienatio fundi dotalis facta à mari-
to etiam muliere conſentiente ſit nulla. l. vnica. §. & cũ
lex. C. de rei uxo. actio. tamen illa iuramento valida-
tur. c. cum contingat. extra de iureiuran. c. licet mulie
res. eod. tit. lib. vi. ergo ita erit in propoſito. Præterea,
nam in ſpiritualibus minor habetur pro maiore. c. ſi in
anno. extra de iudi. lib. vi. ſed iuramentum eſt quid ſpi
rituale. c. etſi. Chriſtus. extra de iureiuran. ergo faciet vt
minor pro maiore habeatur, & contractus validetur.
Item pro hac ſententia facit c. ſi vero. c. debitores. extra
de iureiuran. c. ſignificãte, extra de pigno. Contrariam
ſententiam tenuit Bald. dicens, quod licet iuramentum
operetur vt contractus reuocabiliter, efficiatur vali-
dus irreuocabiliter, non tamen operatur vt contra-
ctus inualidus ipſo iure, eo iuramento vſquequaque
confirmetur. Cuius ſententiam communiter imitati
fuerunt vltramontani, freti primo per authenti. ſacra-
menta pube. quæ loquitur de contractu valido: quod
dupliciter ex eius verbis ſuaderi poteſt. Primo cum di
cit ſuper contractibus: ergo loquitur de ualidis, quia cõ
tractus nullus, non eſt contractus. l. Labeo. §. contra-
ctum. de verbo. ſignifica. l. iiij. §. condemnatum. de rę iu
di. Secundo ſuadetur ex verbo, retractandum: ergo
loquitur de contractu valido, quia ſi contractus eſſet
nullus, non poſſet retractari. c. ad diſponendum. ex-
tra de ſponſ. impuber. Item pro hac ſententia allega-
tur, quia ſi non tenet contractus, non debet tenere nec
iuramentum. l. non dubium. C. de legibus. l. quemad-
modum. C. de agricu. & cenſi. l. ſi quis inquilinos. §.
fin. ff. de leg. i. Prętereà ſuadetur ratione: qua enim ra-
tione improbatur contractus, eadem improbari debet
et iuramentum: quia ea fragilitas ætatis quæ uitiat con
tractum, & illum annullat, eadem iuramentum annul
labit. arg. l. doli exceptio ver. diuerſum. de noua. Præte-
rea auth. ſacramenta. eſt ius corrigens, et poteſt duplici
ter intelligi. Vno modo, quod contractus inualidus iu-
ramento confirmetur: et hoc caſu lęditur ius commune
in duobus. Primò quod contractus nullus forma negle
cta confirmetur iuramento. Secundo, quod minori tol-
latur beneficium reſtitutionis in integrum. Poteſt etiã
intelligi ut loquatur in contractu valido, quo caſu
ſolum læditur ius commune in uno, quia beneficium
reſtitutionis minori aufertur: ergo ſecundum hunc ul-
timum modum intelligendi, erit etiam interpretanda
authen. ſacramenta. quia ius corrigens debet intelligi
in caſu quo minus corrigat. l. ſecunda. C. de noxa. ca-
pitu. cum dilecti, extra de dona. Præterea, duo ſingula-
ria

ria non poſſunt ſimul concurrere. l. cum poſt. §. gener. de iure dot.l.i. C. de dot. promiſ. Sed ſi diceremus contractum inualidum iuramento confirmari,duo ſingularia concurrerent. Primò: quod actus peccans in forma naturali daretur. Secundò, quod beneficium reſtitutionis in integrum tolleretur: ergo contractus inualidus iuramento non confirmabitur: nam minor habens curatorem æquiparatur prodigo & furioſo.l.ſi curatorem habens.C.de in integrum reſtitu.mino. Sed contractus furioſi aut prodigi iuramento non confirmatur, ergo nec contractus minoris. Probatur maior ex his quæ habentur in l.is cui bonis.de uerborum oblig.Ego aliàs ab vtraque ſententia diſceſsi, & poſtea comperi quoſdam Canoniſtas hanc ſententiam tenere .vnde dico ꝙ iuramentum non habet firmare contractum inualidũ, nec etiam contractum validum reuocabiliter, firmare irreuocabiliter: ſed ſolùm dico hoc iuramentum eſſe ſeruandum: & contractum in ſua inualiditate remanere, vel in ſua inualiditate reuocabili. Moueor in primis,quia quod contractus iuramento firmetur: hoc lege nulla cauetur: iura enim allegata per Doct.ſi in medium deducantur, impugnabunt apertius eorum opinionem quam firment: dicunt enim eorum iuramentum debere ſeruari & cuſtodiri, non autem dicunt contractum firmari. Hoc primum ſuadetur ex verbis authen.ſacramenta pube.in verbo, cuſtodiri. c. cum contingat.in verbo,ſeruari.in c.ſignificante.extra de pignoribus.in verbo,ſeruari.in capi.debitores.de iureiuran.in verbo,reddere. Suadetur & ratione: nam cum illa iura ſint correctiua, debent intelligi vt minus lædant ius commune quàm poſsint. Mandauit igitur iuramentũ ſeruari, ergo non intelligenda vt contractus valideur. l.ſi vero.§.de viro. ff.ſolu.matrimo. Suadetur hæc opinio ratione: ſi enim diceremus contractum iuramento validari, certè eſſet eluſorium beneficium reſtitutionis in integrum, quia qua facilitate inducitur minor ad contrahendum,eadem inducit ad iurandum.l.doli.verſicu.diuerſum.de nouat. Præterea illa imbecillitas ætatis quæ ſubintrat contractum ſine iuramento: eadem ſubintrat & cum iuramento, ergo vtrobique contractus non confirmabitur. Non obſtat ꝙ in ſpiritualibus habetur pro maiore, & iuramentum ſeruare teneatur: quia quo ad contractum non habetur pro maiore,quia contractus eſt quid temporale, non autem ſpirituale. l. conſilio.de cura.furio. Sed dicet aliquis: Incidit in Scyllam etc. Si enim iuramentum eſt ſeruandum, iuramentum continet id quod contractus complectitur,ſeruabitur igitur iuramentum, ergo & contractus. Responde-
14 tur, ꝙ † multũ refert an contractus ſit ſeruandus in uir-
k tute contractus, k an vero ſit ſeruandus in uirtute iuramenti. quia primo caſu ligantur hæredes contrahentes ad obſeruantiam, poſteriore autem caſu nequaquam: quia iuramentum eſt quid perſonale,nec ex eo illaqueari poteſt anima hæredis.cap. veritas.extra de iureiuran. Præterea eſt alia differentia: quia ſi contractus eſt ſeruandus in uirtute contractus,ſolutum repeti non poteſt: ſi autem eſt ſeruandus in virtute iuramenti,ſolutum repeti poteſt quia reperitur penes recipientem ſine cauſa.cap.debitores.extra de iureiuran. Tertia differentia: quia ſi contractus eſt ſeruandus in virtute iuramenti,
l petita abſolutione à iuramento [l] poteſt contrauenire contractui. Secus ſi ſit ſeruandus in virture contractus. cap.i.extra de iureiuran. Ex quo infertur, quod ſi ſta-
15 tuto caueatur, quod † mulier non poſsit obligari ſine conſenſu parentum: & ipſa ſe obligauerit ſine conſenſu, iurauerit que: tenebitur ſeruare iuramentum, ſed ea mortua hæredes non obligabuntur. Eodem modo ſi filia fecerit pactum, vt dote contenta ſit, vt ad ſucceſsionem patris non veniat, & iurauerit, ipſa tenebitur ſeruare iuramentum: ſed hæredes poterũt ea mortua contrauenire pacto. Eodem modo ſi minor ſeruare iurauerit contractum initum, ſpreta ſolennitate, ipſe uiuus tenebitur ſeruare iuramentum, eo mortuo nequaquam.

ADDITIONES.

a Contra iſtum text.quòd imò ſuus poſt aditionem poſsit repudiare,oppono.Ille poteſt repudiare, qui poteſt adire.l.is poteſt.ff.de acqui.hær.& l.ſicut maior.C. de repu.ſed ſuus hęres poſtquam repudiauit poteſt adire infra trienniũ, iuxta formam l.fi.C.de repu.ſed ſuus hęres poſtquam repudiauit,debet poſſe repudiare.Cogita.

b Et adde,ꝙ propter grande æs alienum olim etiam maiori xxv.annis adita hæreditate ſubueniebatur, ne ultra uires hæreditarias teneretur:hodie vero abſque dicto remedio per confectionem inuentarij de rebus hæreditariis idem beneficium conſequitur, ut non in plus teneatur &c. Et hæreditas aditur nuda uoluntate hæredis, uerbis vel facto declarata: & ſi hæres ſciuit teſtatorem mortuum pro hærede gerere dicitur, qui rebus hæreditatis ſe immiſcet, ut hoc §.vſque in finem.

c An autem filius non conficiens inuentariũ, perdat legitimam? Gloſ. dicit quòd non, quia eam detrahit tanquam æs alienum ante ſolutionem legatorum, ut auth. hoc amplius. C.de fideicommiſſ docto.contra,quia per omiſsionem inuẽtarii tenetur ad ſolida legata etiam vires hæreditarias excedentia, ut authenti. ſed cum teſtator. C. ad legem Falci. & ibi Bar. An autem fideicommiſſarius poſsit facere inuentarium? Bart.quòd ſic,in l.ratione.§.quod uulgò. ff. ad leg. Falc quia habetur loco hæredis. Sed an poſsit ſibi inuentarium factum ab hærede? Bar.ꝙ non, niſi ſibi cedantur actiones per hæredẽ.ita tenet in d.§.quod uulgò.ibi uide.& in l. ſancimus.C.eodem. ubi plene de materia inuentarii. & per Ang in l.i ff.ſi cui pluſquam per legem Falc.

d In quantum ſuprà dicitur quædam ſunt facta, adde ꝙ in iſtis factis quæ poſsint mixtim intelligi,eſt recurrendum ad coniecturas, ſecundum gloſſ. in d. §. pro hærede. quia hoc deprehenditur ex qualitate actuum & pſonarum illa facientiũ.Si tamen habitat domum defuncti,qui erat eius debitor, tunc uidetur potius facere occaſione cõſequẽdi crediti. l.i.ff. de ſolu.Similiter ſi ſepeliuit defunctum, uel pauit pupillos, videtur facere gratia pietatis quia ſic alius faceret.l.ita ſi qs. §.pleriq; de relig.& ſump.fune.Quid aũt ſi dicat ꝙ uult retinere gratia legitimæ ſuæ talem domum,an uidetur adire? Dic ꝙ ſic,quia non poteſt habere partẽ hæreditatis quoquo modo,niſi accreſcat ſibi totum.l.i.§.ex fundo.ff.de hære.inſtituen & ibi Bar.uide in d.l.pro hærede.

e Et hoc relinquitur iudicis arbitrio.l.i.in fin. ff.de iure delibe.dum tamen non ſit minus tempus centum dierum.d.l. ii.ff.eod.nam debet ſibi dari tempus ad deliberandum,quod datur ad petendum bonorum poſſeſsionem: & ſi minus detur & arctetur,non teneret arg.l.ſi quis.& ibi per Barto. de hęre.inſti.Et iſtud tempus poteſt pluries concedi à iudice,ſi uideat iuſtam cauſam impedimenti.d.l.iii.in princi.&c. ſi tamen non excedat l.ſcimus.§.hoc quidem. C. eodem.

f Sed aduerte quia communis opi. Bar.& aliorum in l. pro hęrede.& l.gerit fundatur maximè in d.l.pro hęrede, dum tex.dicit pro hærede gerere eſt non tam facti quàm animi. Sed iudicio meo illa.l.facit in contrarium, quia ſi in geſtione pro hærede requiritur animus & factũ, ergo in aditione quę fit uoluntate nuda, non debet vtrunq; requiri aliàs nõ eſſet differẽtia, & tñ tex.noſter facit differentiã, ibi,pro hærede gerendo.vel etiam nuda volũtate cum alternatiua ponatur ſunt diuerſa,ut eſt glo.not.in rubr. ff.ſi ager uect.uel emp.Item cõtra communem facit iſte text.in implicatiua: Etiam,quæ nihil implicaret: ſed utrunque requiritur in aditione quæ fit nuda uoluntate. Cogita de ſolutione.

g An minor poſsit contrauenire quando iurauit petita abſolutione, & ad omnia hic dicta per Porc.uide Bello.conſi. xviii.per totum.

h Quia in dubio iurans non contrauenire, intelligitur ratione ætatis: & licet deceptus eſſet vltra dimidiam iuſti pretii non poſſet contrauenire.gl.in l.ii.C.de reſcind.uend niſi per metum uel dolum fuiſſet inductus.regula non eſt obligatorium.de reg.iur.in vi.& in auth.ſacramenta pub.C.ſi aduerſus

uerſus vend. Et in dubio iurans non contrauenire, intelligitur ratione minoris ætatis, ac etiam ratione minoris pretii: & ſi licet eſſe deceptus vltra dimidiam iuſti pretii. non poſſet contrauenire, vt vult gloſſ. in l.ii. C.de reſcin.vend. niſi per metum vel dolum fuiſſet inductus, vt in regula non eſt obligatorum, extra. de regu.iur.in.vi, ſecundum Bartol. in d.l.ii. Vide ad declarationem authen. ſacramenta puberũ. quæ not. Bart.in rub.C.de pactis.

i Et tenendo hanc opi. Mart.ad l. non dubium. C.de legibus, quæ facit in contrarium, reſpondet gloſſ. pro Mart. in l. i. C.ſi aduerſus vend. Sed reſpondet melius vbi per Bald. Aliter etiam reſpondet Bald. in c.i. §. item ſacramenta. in prin. de pace. iur. firm. Pro hac etiam parte adducit, quia alias auth. ſacramenta pube. nihil adderet ad l. C.Sed dic ꝙ addit verbum puberum, & verbum ſponte. Et pro iſta opinione multum facit quod dixi poſt Bart. in l.ſi quis pro eo. in prin. ff. de fideiuſſ. vbi tenuit ꝙ iuramentum præſtitum à minoribus in alienatione rei dotalis, non tamen ualidat cõtractum: quamuis iſte ſupra in prin. præcedentis col. arguẽdo dicat contrarium, & ibi Bar, in verſ.iii.dixi. ſentit iſtam opin. licet teneat contrarium in alienatione fundi dotalis. Iſtud tamen quod hic quantum ad c.ſignificante, extra de pig. tenet Bar. in d.l.ſi quis pro eo in quarto membro principali. Et iſta opinio multum mihi placet.

k Vide omnino Bello.d.conſi.xviii.nu.10

l Et per hoc tollitur arg. quod in contrarium poſſet fieri: quia ſi in d. auth. ſacramenta puberum. minor iurauit non contrauenire contractui, vt ibi dicit litera, quomodo poteſt ſeruare contractum, & non ſtare iuramento? iſta ſunt contraria, quia reſponde vt hic per iſtum, ꝙ petat abſolutionẽ à iuramento, ex quo ſolum eſt ſeruandum iuramentum in vim iuramenti, non in vim contractus.

TITVLVS XX.

De legatis.

SVPRA Viſum eſt de teſtamentis, & ſic de toto vniuerſali: verum quia legata in teſtamentis relinquũtur, ſequebatur videre de ipſis veluti de re particulari: vnde ex ordine intitulatum eſt de legatis.

1 *Quid legatum, & quot pro legato oriantur actiones.*
2 *Figuratiuæ orationes ſunt euitandæ quantum fieri poteſt.*
3 *Olim erant quatuor genera legatorum.*
4 *Leges non imponuntur verbis, ſed rebus.*
5 *Res legata mortuo teſtatore, cenſetur tranſlata in legatarium quo ad dominium.*
6 *Pro re legata in genere competunt duæ actiones.*
7 *Quare non cõpetat rei vẽdicatio legatario cui legata eſt res aliena.*
8 *Legatarius qui agit pro legato actione perſonali, debet concludere rem ſibi tradi, & non dari.*

POſt hæc videamus. Diuidit ſex partes. Nã in prima continuat titulum, & cõtinuando reſpondet cuidã tacitæ obiectioni. In ſecũda ponit diffinitionẽ legati. In tertia ponit genera legatorũ. In quarta ponit cõſtitutionẽ iuris noui. In quinta atteſtatur qualiter materiam ſit proſequutus. In ſexta & vltima aggreditur ſuum tractatum. Secũda ibi, legatũ itaque. Tertia ibi, ſed olim. Quarta ibi noſtra. Quinta ibi, ſed ne in primis. Sexta

1 ibi, non ſolum. Hoc dicit: † Legatum eſt donatio quædam à defuncto relicta, & ab hærede præſtanda: quod licet olim certis verbis formalibus conciperetur, et eius multiplex eſſet ſpecies, hodie tamen circumſcripta verborum ſolennitate, legatorũ vna eſt natura, ex quibus tres oriuntur actiones: vna perſonalis ex teſtamẽto, rei vendicatio, & hypothecaria, & materia per diuiſionẽ eſt diſtribuenda, vt & melius intelligatur, et intellecta, memoria conſeruetur. h.d. Ibi loquimur, id eſt, locuti

a fuimus, [a] Ibi tractari, quia legata relinquuntur in teſtamento. Ibi ſublata eſt, ſcilicet dudum. No primo, titulum ad titulum eſſe continuandum. concord.l. Imperator. de in diem adiect. & habetur in procemio ſexti li-

b bri. Item no.[b] quod uiſo de toto. in vniuerſo, eſt videndum ex ordine de qualibet eius parte: ita enim eſt in titu. de ſeruit. titu. generali cum ſeq. in tit. de vſufruct. cum ſequen. Item no. in uerbo, loquimur. iuncta gl. quæ exponit, id eſt, loquuti ſuimus, tempus pro tempo

c re [c] poni: & hoc procedit figuratiue. Dixit tamẽ Bald.

2 in l.eam quam. C.de fideicommiſſ. quod † huiuſmodi figuratiuæ orationes ſunt euitandæ in quantum fieri poſ-

d ſit. Item not. in uerſi. [d] legatum. diffinitionem legati. cui concord. l.legatum. de leg.i. & l.legatum. de leg. ii.

3 Not. quod † olim quatuor erant genera legatorum: quoddam dicebatur legatum per uẽdicationem, quoddam per damnationem, quoddam appellabatur legatũ per ſinẽdi modum, & quoddam appellabatur per præceptionem. Item not. quod olim in inſtituendis legatis requirebantur quædam uerba legalia, quorum verborum ſolennitas ex conſtitutione principum ſuit po-

e ſtea ſublata. Item not. ꝙ de iure nouo [e] ſunt ſublata omnia genera legatorum, omnibuſque legatis vnum nomen eſt relictum, unaque natura tributa. Ex hiſque tres actiones oriuntur: una perſonalis ex teſtamento, alia realis principalis, hoc eſt, rei uendicatio: alia realis

4 acceſſoria, hoc eſt, hypothecaria. Item not. ꝙ † leges non imponuntur verbis, ſed rebus. concord. l.i. & ii. C. communia de leg. In glo. legatum. ibi, ſed aliter, dicſ te, quod licet diuerſa uerba ponantur in definitione legati tradita in l.legatum. de leg. i. idem tamen eſt effectus cum ea quæ traditur hic, & in l. legatis. de leg. ii.

f Glo. quædam donatio [f] In glo. validiores. ibi, l. Labeo. Non obſtat hæc l. ſi alii. quia reſpondetur ſolum contradicere, ꝙ ideo ibi attenditur ſcriptura, quia uoluntas teſtatoris erat ambigua. Cæterum ſi eius fuiſſet clara uoluntas, ab ea non recederetur, imo obſeruaretur ſcriptura. reiecta interpretatione, l.cum mater. C.de

g fideicommiſſ. & hic. In glo. [g] hypothecaria. ibi defuncti. Et per hoc non obſtat ſi dicatur, quod hypothecaria

5 cum dominio concurrere non poſſit: † unde cum res legata mortuo teſtatore intelligitur tranſlata in legatarium quo ad dominium. l.a Titio. ff. de furtis. non poteſt hæc eadẽ res ſibi eſſe hypothecata. l.neque pignus. de reg.iur. quia hypotheca non cadit in re legata, ſed cadit in cæteris rebus quæ fuerũt teſtatoris, & ita ſequi videtur Ang. & Bald. Bar. autem reprobat glo. dicens ꝙ in re ipſa legata competit actio hypothecaria legatario; quia licet legatarius ſit effectus dominus iure quo-

h dam ciuili, quia mortuo teſtatore dominium [h] transfertur in eum, iure tamen gentium non eſt effectus dominus, quia eo iure rerum dominia ſola traditione transfertur. §. per traditionem, ſupra de rerum diui. l. traditionibus. C. de pactis. Vnde cum eo iure non ſit effectus dominus, ſibi competit hypothecaria, ut hic, & l. i. C. eod. de lega. Non obſt. ꝙ pignus non concurrat cũ dominio, quia hoc eſt uerum cum dominio pleno omni iure: igitur merito ſibi competit hypothecaria: de quo ſtatim uidebitis. In fin. glo. ibi, & hypothe-

6 caria Not. quod † pro re in genere legata ſolum competunt duæ actiones: vna perſonalis ex teſtamento, alia hypothecaria. Rei uendicatio non competit, quia rei legatæ in genere non transfertur dominium in legatarium niſi traditione ſubſecuta. Ratio: nam lex quæ facit executionem legati transferendo dominium ipſo iure in legatarium non poteſt hoc facere in re legata in genere, quia executio debet fieri circa rem certam. Et idem eſſet in rebus alternatiue legatis vel in quantitatibus, l.huiuſmodi. §. ſi Stichum. de leg. i. quia in caſibus

opus

opus eſt executioni hominis per traditionem ſubſecu-
i tam[i]. Ibi.l.i.No.ex glo.ꝙ †pro re aliena legata licet
7 in ſpecie non competant niſi duæ actiones, una perſo-
nalis ex teſtamento, & alia hypothecaria, tamen rei uē
dicatio non competit. Ratio, quia legatarius non effici-
tur dominus niſi traditione ſubſecuta, licet dominiū rei
propriæ teſtatoris legatæ in ſpecie transfertur in legata-
rium mortuo teſtatore: dominium tamen rei alienę in
ſpecie legatæ ipſo iure non transfertur. glo.eſt ordi. in l.
Papinia. de ſeruit. in uerbo, præterea. Ratio, quia lex quę
facit executionem legati per tranſlationem dominij ip-
ſo iure, non uoluit, uelut pia, bona, & æqua, hanc tranſ-
lationem operari in præiudicium tertij. l.ij.§. merito. &
§.ſi quis a principe.ne quid in loco publico. unde nimi
rum ſi tali legatario veluti non domino non competit
rei vendicatio. In fin. ex hac gloſſ. quam dicunt Bal.
8 & Ange. non eſſe alibi habetis, quòd † legatarius qui
agit actione perſonali ex teſtamento, debet concludere
rē legatā ſibi tradi, id eſt, poſſeſsionem rei legatæ in ip-
ſum transferri: non autem debet concludere ſibi dari,
quia peteret quod intus haberet, contra l.i.C.de execu.
rei iudi. verbum enim Dari, importat tranſlationem
dominij.l. vbi autem non apparet. §.fina. ff. de verbo.
obligatio. aliter corrueret libellus. Bartol. tamen dicit
hunc libellum eſſe ſuſtinendum: quia licet legatarius
per mortem teſtatoris ſit effectus dominus in virtute
k iuris ciuilis[k], non tamen eſt effectus dominus attento
iure gentium & ideo eo iure inſpecto poteſt conclude-
re rē ſibi dari. Vnde dixit, quòd inſpecta diuerſitate iu
l rium tres [l]diuerſæ competunt actiones: actio perſona-
lis ex teſtamento, quia non eſt dominus inſpecto iure
gentium, & eodē modo hypothecaria, quia eo iure in-
ſpecto non eſt dominus: rei vēdicatio autem competit
quia eſt dominus iure ciuili &c.

ADDITIONES.

a Nota primo, quòd verba legis vel ſtatuti in dubio de-
bent intelligi ſecundum ſubiectam & præcedentem mate-
riam. niſi apparet quòd de noua materia loqueretur, ut hic,
& l. Imperator. ff. de in diem adiec. Cauſa autem doctrine uel
propter connexitatem poteſt fieri tranſgreſsio, ut hic in glo.
in uerbo loquimur, vbi vnum tempus ponitur pro alio, ut
conueniat ſubiectæ materiæ.

b Not. ſecundò. iuṇct. glo. in verb. figuris. quatuor modis ac
quiri per vniuerſitatem; quibus adde duos modos, ſcilicet
per dedicationem, vt. C. de ſac. ſan. eccle. auth. ingreſsi. Item
publicationem, ut l. actus. §. publicatus. ff. pro ſoc.

c Vide Bart. & Glo. in l. qui Romę. §. Augerius. de uerbo.
obliga. vbi ponit de præterito, ſubiunctiui, conſtitiſſet, pro
conſtabat. Item & futurum aliquando ponitur pro præſen
ti. Vnde ſi conceſſa eſt prębenda uacatura, ſi aliqua de præ-
ſenti uacet, conceſsio extenditur ad illam. c. ſi pluribus. de
præbeo. in ſexto.

d Adde in uer. legatum eſt donatio. quòd talis donatio fa-
cta per legatum fit propter bene merita. l. nec adiecit, ff. pro
ſoc. & differt a donatione inter uiuos & cauſa mortis, ut hic
in glo. in uerbo donatio.

e Iſte. §. noſtra. uſque ad §. non ſolum. h. d. & poteſt ſumma
ri, & ſumma ut hic per Ang. Vel ſic, ſublata uerborum ſole-
nitate, hodie omnibus legatis una natura attributa eſt, pro
quibus tres actiones hic poſitæ competunt. hoc primò. Et
hodie etiam legata ſunt adæquata fideicommiſsis, & econ-
tra. hoc ſecondo. Et materię quantumcunque adequatæ, de
bent tamen propter iuuenes diuiſim tractari, hoc tertio.

f In gloſſ. in uerbo, donatio. uide hic Ange. de Aret. Quæ
autem differentia ſit inter legatum, & mortis cauſa capio-
nē, uide glo. not. in l. qui pretio. in prin. ff. de dona. cauſa mor
tis. & in l. mortis cauſa.

g Hæc glo. in verb. hypothecaria. diuiditur in quatuor. In
prima declarando text. remouet quoddam contrarium tacitum.
In ſecunda per modum notabilis remouet aliud con-
trarium. In tertia quoque remouet aliud contrarium. In
quarta & ultima per modū quęſtionis remouet rurſus aliud
contrarium. Secunda ibi, & no. Tertia ibi, non tamen omni-
bus agit. Quarta ibi, ſed ſi legatarius.

h Hoc verum ſi res legata erat teſtatoris: ſecus ſi fuiſſet hæ-
redis, quia non tranſit dominium gl. in l. ſi hæredis. de lega.
i. Adde quod non tranſit niſi re apprehenſa. glo. in l. pater. ff.
de ſerui. titu. generali.

i Qui autem de legato facto in codicillis, quæ actio com-
petit? Dic ꝙ vtilis ex teſtamento. d.l.ii.C. cōmu. de leg. Item
quid ſi teſtator diſpoſuit aliquid gratia ſui honoris vel vtili-
tatis, puta ꝙ vxor debet morari cum filiis vel ſepulchrum
ſibi fiat, quæ actio competit? Dic ꝙ officium iudicis compe-
tit. l. Quintus. de annuis lega.

k Quæro etiam ſi legatur res hæredis vel legatarii, an tran
ſeat dominium recta uia. Dic quòd non, ut inquit glo. in l. ſi
hæredis ſeruus. ff. de leg. i. & ibi per Bart. licet contrarium
teneat glo. in d.l.ii.C. commu. de lega.

l Qualiter autem competant iſtę actiones, vide Bar. in l.i.
de leg. i. A quo autem tempore incipiunt competere? Dic
quòd adita hæreditate, & non ante. auth. hoc amplius. C. de
fideicommiſſ. & ideo debet eſſe cautus legatarius petens le-
gatum, vt dicat hæreditatem eſſe aditam. Aduerte dum glo.
iſta vult quòd legatarius non poteſt agere tribus actioni-
bus, ſed una quam elegerit, per §. variis. in contrarium vide-
tur facere iſte tex. in verbo, perſequi. Secundo & fortius vi-
detur facere §. ſed neq; in auth. de fideiuſ. Bar. in d. §. variis,
reſpondet, quod ille tex. debet intelligi, ꝙ legatarius non po
teſt agere pluribus actionibus, ſcilicet principalibus, licet hy
pothecaria concurrens cū alia nō dicatur principalis. Dubito
de hac ſolutione, propter illud ꝙ volt Bar. in l.i. ff. de leg. i.
& in l.i.C. commu. de leg. & referunt & ſequuntur doct. ſu-
per principio huius gloſſ. vbi vult ꝙ hypothecaria competat
pro re propria legata proſequenda, quare ergo non dicitur
æque principalis ſicut perſonalis ex teſtamento? Fateor ꝙ ſi
hypothecaria competit pro re aliena, vt regulariter facit, di-
ceretur neceſſaria. Cogita.

1 ☞ *Hodie exæquata ſunt legata fideicomiſſis.*
2 *Quod ſignificatum habeat verbum, Exæquare.*
3 *Res hæredis etiam poteſt legari.*
4 *Fauore vltimæ voluntatis quis cogitur emere rem alienam, contra re-
gulam generalem.*
5 *Valet legatum rei alienæ, ſi teſtator ſciebat alienam.*
6 *Legatarius debet probare quòd teſtator ſciebat rem alienam.*
7 *An ſit differentia, libertatem relinquere iure legati, aut fideicōmiſſi.*
8 *Hæres propter legata aut fideicommiſſa particularia non cogitur hæ-
reditatem adire. ſecus propter vniuerſalia.*
9 *In quibus conueniat fideicommiſſa particularia cum legatis, & in
quibus differant.*
10 *An refert aliquid, vtrum teſtator legat rem propriam, an vero
rem hæredis.*
11 *Res communis legata ſolum debet pars, quæ fuerat teſtatoris.*
12 *Res hoſtium, vel quæ eſt penes hoſtes, an poſſit legari.*
13 *Legatum factum fratribus minoribus de re immobili, valet vt de-
beatur æſtimatio.*
14 *Legatum rei alienæ factum coniunctæ perſonæ ignoranter valet.*
15 *An hæres teneatur legatario de euictione.*

§. SEd non vſque.[a] Not. ꝙ iure ueteri
a pinguior erat natura
tributa fideicōmiſsis, quam legatis. No.
1 ꝙ † hodie legata ſunt exequata fideicom
miſsis. concord. l.i. de leg. i. l.i. C. cōmu. de
a lega. Nota † ſignificatum verbi, exequare: quod ita
ſe habet, vt una uis intelligatur attributa alteri, & ecō-
tra. Ex quo dixit Bar. quod ſi ſtatuto caueatur ꝙ nobi-
les popularibus exequentur & ecōtra, quod priuilegia
attributa nobilibus, intelligūtur tributa popularibus, et
econtra. Ex §. ſed ne in primis. nota quod materia do
b minij diuiſim[b] tradita facilius intrat aures auditorum;
quam ſi ſine diuiſione tradatur: diuiſio enim mentē le-
gentium &c. No. glo. ſupra in proœmio in uerb. eaſ-
dem. & probatur in l.i. de exce. doli. Ex §. nō ſolum,
3 not. ꝙ † non ſolum res teſtatoris uerumetiam hæredis
poteſt legari, ac etiam aliena. concor. l. cum alienam. C.
eo. Not. quod re aliena legata, tenetur hæres illam re
dimere, & legatario pręſtare. Ex quo colligitis caſum,
in quo

4 quo † quis compellitur emere c contra regulam iuris,
c inuitum. C. de contrahen. empt. Sed hoc operatur fa-
uor vltimæ uoluntatis & præceptum teſtatoris. Si au-
tem ille cuius eſt res, uendere nolit, tenetur hæres ei præ
d ſtare æſtimationem. d Et idem eſſet ſi uellet uendere, ſed
e cariori pretio quàm ualeat. l. ooo dubium. §. fi. de lega.
5 iij. In text. ibi, ſed ſi talis. e not. quod † legata re alie-
f na, ita demum ualet legatum f † & tenet, ſi ſciebat te-
6 ſtator alienam. g Secus ſi putabat eſſe propriam. l. cum
g alienam. C. eo. Not. ꝙ † ad legatarium pertinet ſciē-
7 tiam h teſtatoris probare, non autem ad hęredem igno-
h rantiam. concor. l. verius. ff. de probatio. Not. ratio-
nem, quia vnuſquiſque debet probare illud, quod eſt
fundamentum ſuæ intentionis. l. actor. C. de probat. &
l. ei qui. ff. de probatio. Item not. quod ſi teſtator rem
i propriam alteri obligatam i legauerit, ſi quidem ſcien-
ter tenetur hæres luere, & legatario præſtare: ſi autem
ignoranter, luat legatarius. concordat. l. prædia. C. de fi-
deicō. Quid autem ſi teſtator idemque debitor legaue-
rit rem pignoratam ſuo creditori, an creditor nihilomi
nus poterit petere ſibi debitum? Dicite ꝙ ſic. caſus eſt
ad literam in l. creditorem. ff. de lega. ij. In gloſſ. exæ-
k quare. k ibi, appelletur. colligitis † hodie nullā eſſe dif-
8 ferentiam quo ad effectum inter libertatem iure legati
relictam, uel iure fideicommiſſi. & idem tenuit gloſ. in
l. i. de leg. i. in l. i. C. commu. de leg. Sed hæc glo. commu
niter reprobatur, propterea quod relicta libertate iure
legati, ſtatim adita hæreditate ſeruo illa cōpetit. l. vnica.
§. 10 nouiſſimo. C. de cadu. tollen. Sed illa relicta iure fi-
deicommiſſi, non competit ipſo iure, ſed eſt ab hærede
præſtanda, vel in eius contumaciam ex iudicis decreto.
l. cum verò. §. ſubuentum. de fideicommiſ. liberta. Item
quia ea relicta iure legati, ſeruus non efficitur libertus
alicuius: ſed illa relicta iure fideicommiſſi, efficitur ſer-
uus libertus hęredis. l. ſi is quoq;. ff. de in ius vocan. cum
ſimilibus. Ad iſtum textum Doctores reſpondent, ꝙ
fideicommiſſa ſunt exæquata legatis, quando eorum
9 circuitus eſſet inutilis, vt in noſtro caſu. In fi. not. † ꝙ
propter legata non poteſt cogi hæres adire hęreditatē.
& idem eſſet propter fideicommiſſa particularia. l. ſi
quis omiſſa. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſta. ſecus propter
fideicōmiſſa vniuerſalia. l. cogi. §. generaliter. ff. ad Tre-
bellia. Ratio differentiæ, quia eſſet iniquum priore caſu
hæredem cogi adire, & onere alieno grauari. Sed ſecū-
do caſu licèt adire cogatur, ære tamen alieno grauatur,
quia adita hæreditate & reſtituta, obligationes tam
actiuè quàm paſſiuè euolant ipſo iure in fideicommiſ-
ſum uniuerſale. §. reſtituta. infra de fideicommiſſ. liber. l.
reſtituta. ad Trebell. Ad iſtum textum reſpondebitis,
quod fideicommiſſa ſunt exæquata legatis, ſi de fidei-
commiſſis particularibus loquatur. Secus ſi de vniuer-
10 ſalibus. Vnde concludit, † ꝙ fideicommiſſa particula-
ria ſunt exæquata legatis quò ad ualiditatem & effe-
ctum. Primò conueniunt in cauſa efficienti, quia qui
poteſt fidei committere, poteſt & legare, & econtra.
Item conueniunt in perſona capientis, quia cui poteſt le
gari, poteſt relinqui per fideicommiſſum, & econtrà. l.
ij. de leg. i. Cōueniunt etiam in actu in quo relinquitur,
quia ſicut fideicommiſſa poſſunt relinqui in codicillis,
ita & legata. §. præterea. ſuprà de fideicommiſſ. hæred.
Conueniunt & in forma verborum, quia in neutro re-
quiritur verborum ſolennitas, dummodo conſtet de
mente. l. ij. C. commu. de lega. Cōueniunt & in effectu
translatiuo dominij, quia quemadmodum dominia ip-
ſius rei legatæ transferuntur, ita & demum per fidei-
commiſſum particulare rei relictum. l. i. ſuprà allegata.
Differunt autem in nomine: aliter enim per fideicom-
miſſum, aliter legatum ſolemus appellare. Differunt
ſeu diſcrepant etiam tāquam ſpecies à ſuo genere, quia
legatum eſt quoddam genus donationis, vt hic: fidei-
commiſſa vero ſpecies exæquantur, igitur fideicōmiſſa
virtualiter & effectiuè, nō aūt formaliter & nominati-
uè. Cætera dicite vt in l. i. de leg. i. In gloſ. res. ibi, §. ſi
11 quis re. colligitis, quòd † nihil refert an teſtator leget
rem propriam, an vero hęredis. quod verum intelligi-
te quò ad virtutem & validitatem legati: quo autem
ad dominij translationē multùm refert, quia dominiū
rei proprię teſtatoris eo mortuo transfertur in legata-
rium abſque alia traditione. l. ſi tibi homo. §. cum ſer-
uus. de lega. i. l. à Titio. ff. de furt. ſed dominium rei lega
tę hæredis non transfertur, ipſo iure, niſi traditio ſubſe-
quatur. Ratio: nam cum legatarius quo ad rem lega-
tam habeatur loco hæredis, & ſubintret ius defuncti. l.
in tempus. §. fi. de vſucap. defunctus autem non habeat
dominium in illa re, nec legatarius habebit niſi illam
apprehendat. hæc eſt glo. in l. Papinia. de ſeruit. ritu. ge-
12 nerali. Io fi. no. ꝙ † re cōmmuni legata, ſolùm debe-
l tur pars l quæ erat teſtatoris. idem glo. in l. Iulianus. de
leg. iij. Glo. autem in l. ſerui. §. fin. de leg. i. viſa eſt diſtin-
guere: Aut teſtator legat rem communem ſimpliciter
ſub appellatione nominis appellatiui, & tunc tota in-
telligatur legata. Aut legauit rem ſub appellatione do-
minij. & tunc pars ſua ſolū legata intelligatur. Sed Do-
ctores reprobant illam glo. tenentes indiſtinctè ut pars
tantum teſtatoris legata intelligatur, freti per l. ſi do-
mus. §. fin. de lega. i. per l. vxor patrui. C. eod. per l. qui
tabernas. ff. de contrahen. emptio. Fatetur tamen Bal.
multum referre, an res legetur communis ſub demon-
ſtratione dominij, an ſub demonſtratione nominis ap-
pellatiui: quia priore caſu inſpicitur quid fuerit teſta-
toris tempore teſtamenti, nec augmentum poſtea ve-
niens præſtatur legatario. d. l. ſerui. de legat. i. Poſterio-
re caſu inſpicitur quid fuerit teſtatoris tempore mortis,
& ideo augmentum obueniens medio tempore pręſta
tur legatario. l. ſi ex toto. in prin. de legat. i. In fi. gloſ.
13 in verbo, aliena. nota. quod † res hoſtium, vel quæ pe-
nes hoſtes eſt, poteſt legari. Sed contra oppon. de l. li-
ber homo. la i. ff. de verborum obligationib. Solu. dicit
ibi glo. quod res hoſtium poteſt legari, ſed non in con-
tractum deduci, quia in contractibus inſpicitur tempus
præſens, ſecus in vltimis voluntatibus. Sed gloſſ. com-
muniter reprobatur per l. fin. de actio. empti. Vnde do-
ctores aliter ſoluunt, diſtinguentes ſi quæratur an res
quę eſt apud hoſtes poſſit legari, aut talis res ſemel fuit
noſtra, & tunc poteſt legari, & in contractum deduci,
quia ſubeſt ſpes poſtliminij, quod noſtra efficiatur. l. id
quod. de legat. i. l. fina. ff. de actione empti. Ex quo di-
xit Barto. & Bald. quod eccleſia potuit dare regi Ca-
rolo regnum Siciliæ quod ab hoſtibus erat occupatum,
propter ſpem poſtliminij. Aut iſta res nunquam fuit
noſtra, & ſic aut talis res eſt de qua facilè ſperatur vt
ad nos perducatur, vt ſunt aromata, lapilli, & lanæ, &
tunc iſta poſſunt legari & deduci in contractum ratio-
ne ſpei probabilis. l. ab omnibus. §. etiam. de lega. i. Aut
eſt talis res de qua non poteſt probabiliter ſperari vt in
noſtrum dominium perducatur, vt ſunt villæ, ciuitates,
& caſtra, & tunc in his neque legatum, neque contra-
ctus teneat: & ita loquitur l. liber homo. Ex quo dicit
Bal. quod Papa non poſſet creare Papam in loco Sa-
racenorum, qui nunquam fuit eccleſiæ ſubiectus. In
fine gloſſæ, in verbo, æſtimatio. colligunt Doctores
m ad quæſtionem. Pone ſtatuto m cauetur quod forenſis
non poſſit acquirere immobilia in ciuitate: teſtator le-
gauit domum alicui forenſi, quam habet in ciuitate, le-
gatum ualet vt æſtimatio præſtetur, quia forenſis non
habet commodum rei legatę, non propter legatum, ſed
propter aliud. Ex quo dicit glo. in capitu. primo. de re-
14 ligioſ. dom. libro ſexto. quod † ſi fratribus minoribus
fuerit res immobilis legata, licèt non ualet legatum
quo ad rem, valet tamen quo ad æſtimationem, vt

conuertatur in eorum alimenta. Et poteſt hæc gloſſ. ad
multas quæſtiones induci. In gloſ. ignorabat. ibi, l.
14 cum aliena. Not. † legatum rei alienæ factum igno-
n ranter coniunctæ perſonæ [n] valere & tenere. quod li-
mitat Bald. vbi fieret à coniuncta coniunctæ, quia tunc
per coniunctio perſonarum tollit præſumptionem le-
gandi. l. non ſolum. §. de illo. de ritu nupt. l. cum pater.
§. euictis. de lega. ij. & dicite ut ibi. Item limitabitis eſſe
verum, niſi fuiſſet error in cauſa finali. Et per hoc non
obſtat l. Sticho. in fin. de vſufruc. lega. Et quæ dicatur
coniuncta perſona, relinquitur iudicis arbitrio, vt arbi-
tretur an tanta fuerit ſanguinis coniunctio, ut ueriſimi-
le ſit legaturum teſtatorem, etiam ſi ſciuiſſet rē alienā.
hæc eſt glo. in l. cum aliena. C. eod. In fi. Ratio primi
15 caſus eſt, † nam quando legatur res in ſpecie, ideo nō
o tenetur hæres de euictione, [o] quia nihil eſt quod ei
poſsit imputari, quia rem tradidit talem qualis erat. l. ſi
ex ſubſtituto. in gloſ. allega. Sed quando fuit in genere
legata, ideo tenetur de euictione, quia ſubeſt quod ei
poſſet imputari, cur talem rem legatario non tradidit,
cuius dominium transferre non potuerit. ita nota. in l. ſi
domus. §. i. de lega. i. in l. ex empto. in princi. de actione
empti. Item colligitis, quod diuiſione facta per partes
p uel per iudicē habet locū euictio, [p] ſecus ſi fiat p teſtato
rē, & ita not. glo. in d. l. ſi fratres. & in l. cū pater. §. eui-
q ctis. [q] de leg. ij. In fi. gl. in ver. luere. No. q qn̄ teſtator
legat rem pignoratam obligatam pro tanto, uel pluri
quàm valebat, ſiue ſciuerit ſiue ignorauerit obligatam,
tenetur hæres luere: quia ſi non teneretur legatarius ex
legato nullum commodum reportaret. Sed tamen du-
bium facit, quia quando obligatur res pro tanto uel
pluri quàm valeat, videtur res ipſa haberi pro aliena-
ta. notatur in glo qui habebat. de leg. iij. Sed quando le-
gatur extraneo res aliena ignoranter, non tenetur hæres
luere: ergo nec hoc caſu, & hanc tenuit Raphael. Cu-
r ma, ſed hæc eſt communior. [r]

ADDITIONES,

a In textu ibi, ex voluntate magis. licet gloſ. hic aliter intelligat, ego intelligo, ex voluntate magis deſcendebant, ſcilicet quàm ex neceſsitate iuris: quia olim non erant redacta ad neceſsitatem iuris. infra de fideicommiſſ. hæred. in princ. & propterea pinguiorem naturam fideicommiſsis indulgebant antiqui.

b Materia rerum per diuiſionem melius traditur, vt melius intelligatur, & intellecta memoriæ commendetur. & etiam rem alienam teſtator poteſt legare, & hæres tunc legatario præſtare. & ſi non poteſt, tunc eius æſtimationem præſtare debet, niſi ſit talis res legata cuius non ſit commercium, quo caſu non debetur æſtimatio, & onus probandi teſtatorem ſciuiſſe rem eſſe alienam, incumbit legatario hoc aſſerenti. Et ſi teſtator ſcienter legat rem ſuam alteri obligatam, hæres tenetur eam luere, & legatario præſtare, niſi teſtator expreſsè ſenſerit quòd legatarius eam luat, hoc dicit, vſque ad §. ſi res.

c Caſus in quo quis compellitur emere, contra regulas cōmunes etc. Et l. communi diuidundo. §. ſi. hic alleg. in glo. dic q ratio eſt, quia pars erat aſsignata pro indiuiſo, vnde reliquum cogitur emere, ne quis inuitus ſtet in communione, ſecundum Bar. in l. ſi. C. de fideicom. liber.

d Addo in quantū ſuprà dicitur quòd hæres tenetur ei præſtare æſtimationem, quæ æſtimatio relinquitur arbitrio iudicis. l. alieno. §. ſi is cuius. ff. de fideicom. lib. & hoc ſi eſt contentio quæ ſit iuxta æſtimationem.

e Not. in verſ. ſed ſi talis. quòd ſi teſtator legat rem cuius nō eſt commercium etiam in communi, vt eſt res publica vel ſacra, non debetur etiam æſtimatio, vt hic in glo. in ver. æſtimatio. Sed ſi eſſet commercium, ſed cum magna difficultate, vt in fundis patrimonialibus Cæſaris, tunc quia dependet alienatio ſolùm à voluntate principis, dicitur in tantum difficilis, quòd reputatur impoſsibilis. l. apud Iulia. §. ſi. de leg. j. Et ideo non valet onus adiectum legato prædii facto fratribus mendicantibus, vt ibi debeat conſtrui locus vbi morētur fratres, cum talis mutatio depēdeat ſolū à poteſtate vnius. ſ. pontificis. c. vnico. de relig. dom. in vj. ſecundum Bart. in d. §. ſin. Si autem commercium eſſet in communi rei legatæ. ſed nō eſt legatario vel hæredi, diſtingue vt in gloſſ prædicta, & ſimilis eſt in l. ſi res. de leg j. Si autem legatur fundus dotalis vel res minoris, dic vt per Bar. in d. §. ſi.

f De legato rei alienæ vide late Bello. conſil. ix. nume. 8. per tot. vbi etiam an diſponere poſsit teſtator de bonis ſubiectis fideicommiſſo.

g Item aduerte, quòd dum text. vult quòd legatum rei alienæ ignoranter factum non valet: & ſubdit rationem, quia ſi teſtator ſciuiſſet forſitan non legaſſet, iſta ratio uidetur dubia, quia idem eſſet dicendum in re hæredis, & tamen indiſtinctè valet legatum de re hæredis, vt vult glo. hic in verbo, hæredis. per tex. l. vnum ex familia. §. ſi quis rem ſuam. ff. de leg. ij. vbi Iuriſconſul. reſpondet quòd teſtatores ſunt faciliores in legando proprias res hæredum, quàm in grauando eos de redimendo res alienas. Iſtud videtur ſummè dubium, quia nonne ita grauatur hæres, quando habet neceſſe præſtare rem ſuam, ſicut quando habet redimere rem alienam? quæ redemptio eſt ficoda iuſto pretio. Cogita.

h Quod verum limita, quando ille teſtator non poſsidebat rem alienam. vbi autem non poſſediſſet tempore mortis, tūc valet legatum, nec diſtinguitur ſi ſciuerit vel ignorauerit: & tunc quòd hoc ſciat, debet probari per legatarium: non per hæredem, vt habetur in c. filius. extra de teſta. & hoc infrà in verſi. pen. quod ſequitur.

i Quid autem ſi extraneus leget rem propriam domino, quam dominus ipſe alteri obligauerat, quid videtur legare? Dic quòd videtur legare ius pignorum, hoc eſt, quòd ſuus hæres ipſam liberet à tali obligatione. l. ſi tibi homo. de lega. i. & valet legatum rei propriæ ratione iuris deficiētis, aliàs ſecus. l. res proprias. C. de leg.

k Adde quòd iſta exæquatio ſit dupliciter, vt in d. l. j. Primò in perſonis quæ poſſunt legare, & quibus poteſt legari. Secūdò in rebus, quia res quæ poſſunt legari, poſſunt fidei committi. l. ii. & iii. C. commu. de leg. & ſic fraternizat hodie legatum & fideicommiſſum.

l Iſta gloſ. poteſt dupliciter intelligi. Primò de re communi teſtatoris & hæredis, & tunc clarum eſt quòd tota debetur. l. cum filius. §. dominus. ff. de leg. ii. Bar. in d. l. vnum ex familia. §. ſi quis rem. Item poteſt intelligi de re cōi teſtatoris & alterius extranei, & tunc procedunt quæ hic dicuntur.

m Statuto diſponitur quòd forenſis non poſsit poſsidere immobilia in aliqua ciuitate, qualiter fiet ſi ſibi legetur res immobilis, vide Bar. in l. filiusfa. §. ſi quid alicui. de leg. i. vide etiam in l. multum intereſt. ff. de verborum obli. & in l. apud Iulia. §. fin. ff. eo.

n Vide omnino Bello. d. conſi. ix. vbi de legato vſusfructus facto vxori in re aliena.

o An hæres teneatur de euictione pro re legata? Dic quòd non, quando fuit legatum factum ab ignorante: ſecus ſi à ſciente, quia tunc tenetur. d. l. cum alienam. Quod primum limita, niſi eſſet legata coniunctæ perſonæ. Secundò limita, niſi error præcedentis cauſæ nollet, puta quia emiſſet ipſam à pupillo, & contractus erat nullus, vt not. in d. l. ſi domus. §. de euictio. per Bart. & gloſſ. de lega. i. argu. l. Stichum. §. fina. de vſufruct. lega.

p Nam factū iudicis exiſtimatur factum partis, vt in ſimili de datione in ſolutum tradit Bello. conſi. xxiiii. nu. 10.

q Vide in l. cum pater. §. euictis. ff. de leg. ii. per Bart. vbi ponitur de diuiſione bonorum cui diuidentes tenentur de euictione. In legato autem re euicta, vide hic, & gloſſ. in l. ſi domus. §. de euictione. ff. de leg. i. concor. cum iſta.

r Sed maius dubium eſt circa dictam l. ſi res. & circa hunc text. quòd teſtator nunquam videtur grauari onere luendi: quia quando teſtator habet aliquod ius in re, quantumcūq illud ſit finiturum morte, & ſic nullam ſit allaturū vtilitatē, illud tantùm intelligitur legare, & nō plus. l. vxor patrui. C. de lega. l. quod in terum §. i. & l. ſi domus. §. fin. de leg. i. Cum ergo hic habeat ius luendi, ergo illud tantùm debet intelligi legaſſe, & non plus. Cogita, quia durum eſt reſpondere: & dicit Ang. in d. l. ſi res obligata, quòd habet iſtud pro multum difficili contrario: & ibi vide Puteum & nouiores.

1 ☞ *Valet legatum rei quam nondum natura peperit.*
2 *Duæ cauſæ lucratiuæ bene poſſunt effectiue concurrere, ſi originem capiant in perſonam diuerſorum.*

§. SI res aliena. [a] Si legatarius rẽ legatã
a viuo teſtatore ex cauſa
lucratiua fuerit cõſecutus, legatũ expirat penitus. Si uero ex cauſa oneroſa, ex teſtõ rei pretiũ cõſequitur. Et ſi in teſtamẽtis duorum eadẽ res fuerit legata, ſi primò ex uno fuerit æſtimationẽ cõſecutus, poterit ex alio rẽ cõſequi, ſecus econtra. hoc dicit. No. primo ſummariũ. Itẽ. no. φ ſi legatarius uiuo teſtatore rẽ legatã ex cauſa lucratiua fuerit cõſequutus, corruit legatũ: ſecus ſi ex cauſa oneroſa. No. rationẽ, quia duę cauſæ lucratiuæ in eundẽ hominẽ reſpectu eiuſdem rei cõcurrere nõ poſſunt. cõcor. l. omnis. de actio. & obli. Not. φ ſi eadem res in teſtamentis duorum fuerit relicta, ſi quidem legatarius primo ex vno teſtamento rem conſequatur, non poterit poſtea ex alio conſequi
b pretium: ſecus econtra [b] Not. † valere legatum rei
1 quæ nondum extat [c] in rerum natura. Ratio dubitãdi,
c quia uidebatur legatum non ualere, tanquam fundatum ſuper non ente, & ſic ſuper patiente male diſpoſito. Ratio decidendi fuit, quia hoc legatum habet tractũ in futurum ex natura rei, cum nata erit. l. interdum. de verbo. oblig. l. in tempus. de hęred. inſtituen. In glo. conſequi. ibi, ſed utrum. Hæc opinio gloſſ. communiter approbatur, per l. boue mortuo. §. Labeo. de leg. ij. per l. cum res. de leg. i. Ad §. vtrum. reſpondetur, φ ibi æſtimatio debetur in effectu, non autem peti põt in ipſo li-
d bello. [d] In fin. glo. in verbo, homine. Vos aliter reſpõ
a dere, quod duæ † cauſæ lucratiuæ non poſſunt concurrere origine & effectu, ut hic: ſed effectiue poſſunt concurrere, ſi originem capiant in perſona diuerſorum, ita loquitur contrarium.

ADDITIONES.

a Circa hunc. §. in verſi. hac ratione. occurit maximum dubium, dum dicitur, quòd ſi ex teſtamentis duorum eadem res ſit legata vni, ſi legatarius primò conſecutus eſt rem, non poſsit poſtea agere ad æſtimationem: ſecus econtrà: quia ſi primò conſecutus eſt æſtimationem, non poteſt poſtea agere ad rem. Quæ poteſt eſſe ratio diuerſitatis? & nullus doc. etiam Io. Fab. non ponit hic, nec etiam Bartol. ponit in ſua repetitione. l. Meuius. §. duobus. ff. de leg ii. Et in veritate puto quòd durum ſit aſsignare rationem diuerſitatis tamen fortaſsis iſta poteſt eſſe ratio. Vnde præmitto, quòd ſemper res legata dicitur eſſe in obligatione, etſi non poſsit ſolui, non autem æſtimatio. Et ſemper debet agi ad ipſam rem legatam, quantumcunque eam eſſet conſecutus: & licet ipſa res non poſſet ſolui, nunquam tamen debet agi ad æſtimationem, ut uult gloſſ. approbata per omnes hic in verbo, conſequi, & eſt tex. in l. ſi ſeruum. § effectus. ff. de uerbo. obli. Hoc præmiſſo dico, quòd quando quis eſt conſequutus rem, non poteſt poſtea agere ad æſtimationem, ſed debet agere ad ipſam rem, ſi concurrerent duæ cauſæ lucratiuæ circa eandem rem, quod non poteſt. Et hoc eſt quod dicit ille text. ibi, nam ſi rem habet, agere non poteſt. Sed quando primò conſecutus eſt æſtimationem, ſi poſtea agit ad rem, agit ad diuerſa, & hoc eſt quod uult iſte text. ibi, & in eandem rem. Et ſi dicis, nonne pretium ſiue æſtimatio ſuccedit loco rei, ut uult glo. hic in uerbo, poſſe. Dico quòd hoc eſt falſum, & male loquitur glo. & contra hunc tex. quia ſi æſtimatio eſſet idem quod res, certe quando conſequutus eſſet æſtimationem, non poſſet agere poſtea ad ipſam rem. Non obſtat l. ſi rem & pretium, quia ſecundum Barto. ibi, illud procedit in uniuerſalibus, ſecus in particularibus. Vel melius dico, quòd illud quod dicitur, pretium ſuccedere loco rei, eſt uerum fictè: ſed nos in hac materia debemus attendere ſi in ueritate ſint res diuerſæ licet in effectu & fictè ſint idem. l. ſi ſeruus legatus. §. i. ff. de le. i. & ibi omnes: & Bart. in d. §. duobus. & omnes hic: & facit l. ſi is qui Stichum. ff. de act. & obli. Tamen contra iſtam meam rationem multum facit, quia licèt primò quis conſequutus fuerit æſtimationem, tamen non videtur φ poſsit agere ad rem, attenta ratione mea: quia licet conſequutus ſit æſtimationem, tñ debuit agere ad rem. ex his quę ſuprà dixi & ſic poſtea agendo ad rem, dicitur agere ad idem. Vnde aut vis attendi petitionem, & ita in primo ſicut in ſecundo caſu debuit ſemper peti res, & ſi petitio ex duabus cauſis lucratiuis concurreret, eſſet idem quod impoſsibile, per hunc text. Aut uis attendi officium conſecutionis, quod tamen non debet attẽdi, per illam l. ſi ſeruus legatus. §. i. & idem erit in utroque caſu. Cogita, quia durum eſt aperire os in hoc in quo doc. omnes obmutuerunt. Itẽ aduerte, φ ratio prædicta minus procedere tenendo id quod tenet Bar. in l. planè. §. quòd ſi frem. ff. de leg. i. φ ſit in electione legatarii petere rẽ vel æſtimationem, per iura ibi allegata per eum.

b Et ſic habetis vnam fallentiam in qua concurrere poſſunt duæ cauſæ lucratiuæ, ſcilicet in directè. non directè. Aliam fallentiam habes in tex. puta quando vnus eſt conſecutus æſtimationem ab vno, ab alio poteſt conſequi rem, vt hic, licèt non econtrà. Tertio fallit in legato quantitatis, in quo non habet locum illa regula duarum cauſarum lucratiuarum. Vnde ſi in teſtamento relinquo φ ematur tibi res, licet ab alio donetur tibi res me uiuo, tamen petes æſtimationem ab hærede, quia habes rem quam ipſe non legat, ſed æſtimationem, & ſic quantitatem. l. Titia Seio. ff. de leg. ii. Quarto fallit, quando duæ cauſæ lucratiuæ concurrunt diuerſo tempore. Vnde ſi ſtipulor fundum a te ſub conditione, & interim fundus donetur, & tempore exiſtentis conditionis non ſit meus, quia eum vendiderim, nihilominus petam à te l. exiſtimo. de uerb. oblg. Quinto fallit, quando res ſoluta ex vna lucratiua cauſa, eſſet reuocabilis etiam de iure ſpeciali, quia tunc agitur ex alia. Vnde ſi res abſentis à me vſucapta mihi legetur, ſi abſens reſtitutum à me vendicet, petam ex te. l. nõ quocunque. §. i. ff. de leg. i. Sextò fallit, quãdo non concurrit circa eandem perſonam, vt ſi primò res mihi legetur, deinde Titio: ſi Titius rem cõſequitur, ego cõſequor æſtimationem. l. ſi res. de leg. iii. An autẽ exceptioni duarum cauſarum poſsit renunciari, vide Bar. in l. meminimus. §. duorum. de leg. ii.

c Addo ad verſi. ea quoque res. Et tale legatum eſt conditionale quò ad obligationem, quia ineſt conditio, ſi naſcetur, quæ impedit obligationem: ſed non quo ad tranſmiſsionem. l. interdum, de verborum obliga. l. i. in fin. de condi. & demon. l. conditiones quæ extrinſecus. & e conuerſo. Quid ſi non naſcatur illo anno frumentum, an non expiret legatum? Dic ſecundum Bart. in l. inter ſtipulantem. §. ſacram: de verbo. oblig. φ ſi locus vbi debet naſci tale frumentum, apponatur cauſa demonſtrationis, puta, lego decem corbes frumenti, de eo quod naſcetur in tali loco: vel volo φ talis teneat tale prædium: vel volo φ frumentum tale percipere poſsit: tunc licet ibi non naſcatur, hæres tenetur ſoluere l. quid & l. Lucius. de ali. leg. Si non apponitur cauſa demõſtrationis, profertur ſine demõſtratione, puta, lego decem, &c. de iſto fundo, tũc debet expectari vſque ad alium annum, vt d. §. ſacram. ibi vide.

d Simile vide in l. ſtipulationes non diuid. & l. ſi ſeruum. §. effectus. de ver. oblig. & l. iiii. ff. de confeſsis. de ſtipulatione in qua eſt promiſſa res & non ſoluitur, vt ipſa petatur cum Intereſſe, vt per Bar. in d. l. ſi ſeruum.

1 ☞ *Duplex eſt coniunctio, vna legis, alia hominis.*
2 *Coniunctio hominis eſt duplex.*
3 *Coniunctio teſtamentaria eſt triplex.*
4 *Qui dicantur disiuncti.*
5 *Inter coniunctos coniunctione teſtamentaria, habet locum ius accreſcendi.*
6 *Si teſtator duobus diſtinctè leget eandem rem, an primo cenſeatur adempta res.*
7 *Si dicatur teſtator, lego Titio & Caio fundum, utrum dicatur iſti coniuncti re & uerbis.*
8 *Si dicatur teſtator, lego fundũ Sempronianum Titio, & eundem fundum lego Caio, utrum ſint re coniuncti.*
9 *Quomodo dicantur coniuncti uerbis.*
10 *Quomodo coniunctus coniuncto præferatur.*
11 *An inter cõiunctos verbis tantùm habeat locum ius accreſcendi.*

S I eadem. *Si legatum fiat duobus vtro-
que acceptãte ſcinditur inter
eos:altero vero deficiente,legati eius por
tio accreſcit alteri.* h.d. Diuiditur in qua-
tuor. Nam in prima tractat, qualiter duo
uel plures legatarij coniuncti re & verbis, vel re tan-
tum, veniant ad legatũ. In ſecunda tractat qualiter in-
ter eos habeat locum ius accreſcendi. In tertia declarat,
quando dicatur coniunctim legati. In quarta, quan
do diſiunctim. Secunda ibi, ſi alter. Tertia ibi, con-
iunctim. Quarta ibi, diſiunctim. Præmitto quod
1 † duplex eſt coniunctio principaliter, vna legis, alia
hominis. Coniunctio legis eſt illa per quam in ſola
a virtute legis [a] plures perſonæ coniunguntur: & ad
aliquam rem uocantur: & in hac habet locum ius
accreſcendi ſi fiat in hæreditatibus, ſecus ſi fiat in lega-
tis l. ſi ſeruus communis ab extraneo. de acquiren. hę
dita. iuncta l. a Proculo. de lega. ij. & de hac dica-
2 tis vt ibi, quia non eſt materia noſtra. † Coniunctio
hominis eſt duplex, vna inter uiuos emanans, alia
teſtamentaria. Coniunctio hominis inter viuos ap-
pellatur quando duo vel plures coniunguntur ex con-
tractu, & eandem in rem uocantur, & ſic ſi iſta ema-
nauerit in contractu oneroſo, habet locum ius accre-
ſcendi: ſecus ſi in contractu lucratiuo. l. fundus. de con-
trahen. emptio. iuncta l. mihi, & Titio. de uerborum
obligatio. & dicatis vt ibi, quia non eſt materia no-
3 ſtra. † Coniunctio teſtamentaria eſt triplex, quia quæ-
dam eſt mixta re & verbis, quædam verbis tantum,
& quædam ſimplex, hoc eſt, re tantum. Re & ver-
bis coniuncti dicuntur, quos rei & verbum com-
plexus coniungit. l. triplici. de verborum ſignificat.
Exemplum: Teſtator legat mihi & Sempronio fun-
dum, appellamur ego & Sempronius primo coniun-
cti verbis, quia poſiti ſub oratione de copulato extre-
mo. Re appellantur coniuncti, quia ad eandem rem
inſolidum ſunt vocati. Verbis tantum coniuncti ap-
pellantur, quos verbum complexus iungit, ſed in
reipſa diſtinguuntur. Ecce teſtator dicit, lego Titio
& Seio fundum æquis portionibus: iſti ſunt coniun-
cti verbis, ratione de qua ſupra, ſed ſunt diſiuncti re,
quia quilibet ad partem rei vocatur. Coniuncti re tan
tum appellantur illi, quos rei tantum complexus iun-
git, ſed non uerborum. Ecce teſtator dicit, Lego fun-
dum Seio: poſtea dicit, Item lego dictum fundũ Caio:
iſti ſunt uerbis, diſiuncti, quia poſiti ſub duabus ora-
tionibus, ſed re coniuncti, quia uocati ad eandem rem.
& hæc vera ſecundum communem opinio. licet vltra-
montani aliter dixerunt, vt eſt gloſſ. ord. in l. prima.
in fin. de vſufruc. accreſ. Et qualiter habeat locum in-
ter iſtos ius accreſcendi vel non decreſcendi, uidebitis
4 in gloſſ. fina. Secundo præmitto, quod in hoc §. † illi
diſiuncti appellantur, qui licet re coniuncti ſint, ver-
bis tamen diſiuncti ſunt. ita quoque habetur in. l.
prima. §. his ita. C. de caducis tollendis. Nota primo
5 ſummarium. Secundo not. quod † inter coniunctos
coniunctione teſtamentaria locum habet ius accre-
ſcendi. concord. l. vnica. §. his ita. C. de caducis tol-
lendis. l. nemo. de legat. ſecundo. l. re coniuncti. de le-
gat. tertio. Nota. quod legatum dicitur deficere in
perſona eius qui moritur uiuo teſtatore, uel qui poſt
eius mortem legatum ſpernit. Item nota, quibus di-
catur coniunctim legari, & quibus diſiunctim, quod
declaraui in euidentalibus. In fin. gloſſ. in uerbo,
b duobus. [b] & ideo petitione unius, uel ſolutione vni
facta, alter hæres liberabitur ab altero. l. ij. de duo-
c bus reis. In gloſſ. defecerit. [c] ibi, §. primo. Et eſt
ratio nã cum legatũ nunquam ſuſceperit vires in per-
ſona eius, qui non erat in rerum natura tempore te-
ſtamenti, non poteſt impediri quin collegatarius to-
tum conſequatur. Ibi, §. fina. Et eſt ratio, quia iſte
poſthumus nec vere nec ficte fuit in rerum natura tem
pore teſtamenti: unde cum in eius perſona non po-
tuerit conſiſtere legatum, totum ad collegatarium per-
tinebit. Ibi, §. ſi duobus. Et eſt ratio, quia in perſo-
na ſerui non conſiſtit legatum. Ibi, § ſi coniunctim.
Et eſt ratio: nam licet de rigoroſitate iuris ciuilis non
valet legatum relictum ſeruo proprio, de æquitate ta-
men iuris gentium valet, vt l. quidam. §. de illo. C.
de neceſ. hære. inſtitu. Vnde cum legatum vires ha-
buerit, impeditur ius accreſcendi. Ibi, §. ſi Titio. Ra
tio eſt, quia licet legatum non valeat in perſona ſua,
iure tamen dominij illud retinet, vnde nulla portio
ad alium accreſcere poteſt. In fine. gloſſ. Ratio
eſt, quia licet incapax non habeat, ſuccedit tamen fi-
ſcus, qui impedit ius accreſcendi. In gloſſ. lego.
6 in fin. vos diſtinguite tria membra. † Aut apparet
de Voluntate expreſſa teſtatoris; quod legando ſe-
cundo, uoluit adimere primo, & tunc ſecundus uo-
cabitur, & primus excludetur. l. ſi pluribus. §. primo
de legat. primo. Aut apparet de uoluntate teſtatoris
quod voluit omnes uocare, & tunc omnes admitten-
tur, ut hic. Aut legauit ſecundo ſub commemo-
ratione primi, puta. Stichum quem legaui Seio,
lego Caio, & tunc præſumitur totum adimere a Se-
io, & totum conferre Caio. l. ſicut. de adimen. lega.
Aut legauit ſecundo, nullam faciendo commemora
tionem primi; & tunc non uidetur adimere a primo,
imo omnes pariter uocare, ut hic. In fine gloſſ. fi-
d na. [d] nota, quod coniunctus re & uerbis præfertur om-
nibus vno modo tantum coniunctis. Secundo col-
ligitis; quod coniunctus uerbis non præfertur con-
iuncto re, imo pariter admittuntur. Et idem tenuit glo.
in l. re coniuncti. de legat. tertio. & ſequitur Bartol. &
cæteri, per l. ſi ita quis. de hære. inſtitu. per l. re coniun-
cti. in fin. de lega. tertio. per l. triplici. de uerborum ſi-
gnificatio. Petr. & vltramontani dixere, quod verbis
coniunctus præfertur re coniuncto, quia coniunctio
verbalis prouenit ex mente teſtatoris: coniunctio rea-
lis ex accidenti prouenit: de quo in d. l. re coniuncti. &
in §. his ita. C. de caducis tollendis. Addita prædictis
quod inter coniunctos verbis, habet locum ius ac-
creſcendi cum onere: inter coniunctos re tantum, uel
re & verbis, habet locum ius non decreſcendi ſine
onere. dicto §. his ita. in fin. C. de caducis tollendis.
Et quia ſupra fuerunt diſtinctæ tres ſpecies coniunctio
num, ideo circa eas quaſdam breues quæſtiones ex-
pediam, quæ apud maiores noſtros exortæ ſunt. Quæ-
ro ergo de exemplo mixtæ coniunctionis teſtamenta-
riæ, hoc eſt, verbalis & realis. Gloſſ. in hunc modum
7 format exemplum: † Titio & Caio lego fundum.
Nam iſti appellantur & verbis & re coniuncti. hoc
tenuit gloſſ. in hoc. §. in verbo, re. Idem in l. prima. §.
fina. de iure deliberan. & hanc opinionem tenuit Bar-
tol. & communiter citramontani, adducentes caſum
in hoc uerſicu. coniunctim. vbi loquitur de coniun-
ctione reali & verbali, & tamen exemplum ponunt
in hunc modum: Titio & Caio lego Stichum. Petr.
tamen de Bellaper. & vltramontani contrarium te-
nuere, dicendo, hoc exemplo hos ſolum appellari ver-
bis coniunctos, ſed re diſiunctos. Mouetur in primis
nam quemadmodum copula Et, diſtribuit rem per
viriles in contractu, l. ſi mihi. Titio. de verbo-
rum obligation. ita & in vltima voluntate. l. ſer-
uum filij. §. eum qui chirographum. de legat. primo,
ergo teſtator qui legat hoc modo, Lego Titio &
Seio fundum, intelligitur legare per partes æquales,
non tamen inſolidum. Secundo mouetur, quia ſi-
mile videmus in ſententia iudicis, qui ſi damnauerit
plures copulatiue aliquid ſoluere, videtur illud ſoluen-
dum

dum diſtributiuè per viriles. l.vnica.C. ſi plu. vna ſenten. l.Paulus. de ſent. & re iudic. ergo idem in ſententia teſtatoris.§.diſponat.in auth.de nupt. Et hanc ſententiā tenuit Do.Chriſtophorus, fretus per l.planè.§.ſi coniunctum.de leg.i.per l.legatum.§.fina.per l.ſi duobus.§.fina.de lega.i.adducit caſum in l.item quod Sabinus.§.vnde idem tractat.de hæred.inſtituen. Ad iſtum verſicu. ſi coniunctim reſpondet ipſe quod debet intelligi de ſola coniunctione verbali velut præpotentiori. argumen.in l.in finalibus.ff.fin.regun. Sed hic intellectus non placet cęteris doct. quia ſi ſolùm loqueretur de cōiunctione verbali, fierent partes in legato ab initio facto, & tamen litera in princi.§.vult partes fieri debere per concurſum, quaſi ab initio fuerit res vtrique legata inſolidum. hoc probatur in uerbo, ſcinditur, ergo loquitur de coniunctione verbali & reali mixta. Et propterea melior uidetur opinio gloſſ. & citramontanorum, contra quã tenuit præceptor meus in ſua repetitione dictæ l.re coniuncti. fretus ratione duplici. Primo introduxit; l.re coniuncti. vbi Iureconſultus declarato qui dicuntur re coniuncti, incipit declarare qui dicantur verbis tantum coniuncti. & dicit, Seio & Titio lego fundum æquis portionibus, ſi enim ſine illa clauſula, æquis portionibus, illi fuiſſent tantum verbis coniuncti, illa clauſula fuiſſet fruſtratoria, contra §. quibus. in prima conſtitu. C. quinimmo illa lex fuiſſet lata in indubitato caſu, contra l.ancillæ.C.de furt. Si enim dicendo, Titio & Caio lego fundum, eſſent tantum verbis coniuncti, quia dubitauerit quod adijciendo, illam clauſulam, æquis portionibus, eſſent tantum verbis coniuncti? Ne igitur Paulus aut fruſtratoriè loquatur, aut caſum indubitatum attuliſſe uideatur, dicimus hos appellari & uerbis & re coniunctos. Præterea iſti duo Titius & Seius quibus eſt legatum forma qua ſupra, habentur loco vnius corporis. l.planè, in princi.de lega.i. Sed ſi vni ſoli eſſet res legata, diceretur inſolidum legata: ergo & quando pluribus eſt legata, dicetur inſolidū legata: & ideo re coniuncti. Ex quibus concluditur, quod iſti appellantur & uerbis & re coniuncti, Titio & Seio lego fundum. Non obſtant argu. Petri, quia reſpondet Barto. quod iſta copula Et, bene diſtribuit, quia ex poſt facto ſcinditur legatum per partes, legatarijs ad petitionem legati concurrentibus: ſed tamen ex forma teſtamenti teſtator tribuit omnibus inſolidum, et ideo dicuntur re coniuncti. Sed dicet aliquis, quare teſtator ab initio magis videtur ſolidum tribuere, quàm iudex vel contrahentes. quibus caſibus partes fiunt ab initio. Reſpondebat præceptor meus, quòd hoc ſumitur ex cauſa finali quæ mouet agentem. Nam iudex agit in mente, quod ſolutio fiat per partes in condemnatione. Idem & contrahentes: nec curant per quos ſoluatur, dummodo ſolutio fiat. Sed teſtator gerit in mente, vt potius vnuſquiſque legatariorum rem ſolidam percipiat, quàm heredes, quia in re legata teſtator magis videtur dilexiſſe unum ex legatarijs quàm hæredem, ex quo ſemel uoluit rem ab hærede abdicari. l.ſi quis eum.de cōdi. & demonſtr. Vel aliter ſoluebat, multum ſcilicet referre an in contractu vel teſtamento uel iudicio deducatur quantitas diſcreta, quo caſu fiant partes ab initio: puta, promittis dare decem Titio & Seio? Lego Titio & Seio decem. Condemno Titium & Seium dare decem, quo caſu fiant partes ab initio: & ita loquuntur argumenta Petri: An uerò deducatur quantitas, ut homo, fundus, & ſimilia, quo caſu copula Et, non diſtribuit ab initio, & tunc fient partes per concurſum. Mouetur ipſe ad hoc, quia omnes leges allegatæ per Petrū, ſolum de quantitate diſcreta loquuntur, Secundo mouetur per l.Titio.de leg.ij. Sed hæc ſua opinio, vt ſuprà dixi, uidetur contra caſum. l.iij.§.ſi quis ita. continuando præcedentia ad illum.§.ff.de eo quod cer.lo. vnde tenete reſponſionem Bart. Ad l.planè.§.ſi coniunctim reſpondetur, quod fiunt partes ab initio, hoc debet intelligi, legatarijs concurrentibus. Eodem modo reſpōdetur ad l.legata.§.fina.ad l.ſi duobus.§.fin.quod ille §. habet plures intellectus, ſed ſecundum uerum nihil obſtat, de quibus dicatis ut ibi. Ad verſicu.vnde idem.tractat.reſpondetur, quod ipſi non erant uerbis coniuncti; quia ſi fuiſſent, alij prælati extitiſſent, ſecundum ueram opinionem de quo in d.l.re coniuncti. & l.iij. & infrà ſubijciam. Sed huic opinioni uidetur fortius obſtare, l.triplici.§.videamus.de verborum ſignifi. Sed reſpondete, quod in illo verſiculo uideamus, ponitur exemplum non coniunctorum re & verbis, imo ille verſic. nec dubium eſt quin procedit. Nam dictum erat hos appellari uerbis & re coniunctos, Titius & Seius. Sumpto poſtea uerſiculo videamus, dicit, quid ſit copula Et, detrahatur, & ita dicatur, Titius & Caius fundo? & reſpondet hos appellari re & verbis coniunctos: quia licet non fuerit appoſita copula Et, habetur tamen punctus quadratus, qui habetur loco copulæ. l.pretia rerum. & ibi gloſſ. ad legem Falcid. l.duobus.§.fina.& §.in coeunda.ff.pro ſocio. l.iij.de his quæ cauſæ de Carb.edict. Quinimmo illa lex in verſicu.nec dubiū, probat apertè opinionem Barto. & gloſſ. quæ dicit illos appellari verbis & re coniunctos, quos uerborum & rei complexus iungit. Si ita eſt, quod dicendo, Titio & Caio lego fundum, ubi ſunt clauſi ſub eadem oratione verborum de copulato extremo, item ſub vna eademque re legata, ergo ſunt & verbis coniuncti: Illud planè exemplum eſſet indubitatum ſi diceretur, Titio & Seio lego fundum inſolidum. Venio ad ſecundam ſpeciem teſtamentariæ coniunctionis, quæ realis tantum appellata eſt; & quæro an iſti ſint re coniuncti,
8 † Titio lego fundum Sempronianum Caio eundem fundum lego, ita vt quilibet illum conſequatur inſolidum adeo quod altero moriente ſuperueniens conſequatur & totum fundum, & totius fundi æſtimationē. dicit Barto. quod ibi non ſunt re coniuncti, quia ad cauſandam coniunctionem realem duo requiruntur. Primum, quod eadem res ſeparatim pluribus legetur: ſecundum, quod faciant partes per concurſum. d.l.re coniuncti.§.his ita. Vnde licet in exemplo noſtro adſit primum, quia eadem res in orationibus pluribus eſt legata, tamen quia deficit ſecundum, quia non faciunt partes per concurſum. l.ſi pluribus.§.fin.ff. de lega.primo. ſequitur quod non dicuntur re coniuncti. Eodem modo ſi adeſſet ſecundum, & deficeret primum. pro quo infert intellectum in l.item quod Sabinus.§.vnde idem tractat.de hæred.inſtituen. Ego puto Barto. in ſuo exemplo bene loqui, ſed in ratione ſua nō: quod enim legatarij faciant partes per concurſum, non eſt cauſa producendæ coniunctionis realis, ſed eſt effectus qui inſurgit ex coniunctione reali. Ideo enim faciunt partes per cōcurſum, quia concurrunt re coniuncti. Nō autē dicūtur re cōiuncti quia faciūt partes, quia effectus qui producit ex cā non poteſt eſſe cā ſuæ cauſæ. l.licet.§.ea.de procu. Vnde in exemplo Bartoli dico, quod illi non faciunt partes per concurſum, quia non ſunt re coniuncti, non autem dico quod non ſint re coniuncti, quia non faciunt partes per concurſum. Venio ad tertiam
9 ſpeciem † coniunctionis teſtamentariæ: quæ verbalis tantum appellatur, & ita. fit per vnitatem ſermonis ſiue verborum plures legatarios comprehendentium, ſiue fiat per terminos copulatos, ſiue ſolutos, ſiue fiat verbis omnino perfectis, ſiue verbis quæ faciliè percipi poſſunt. Exemplum primi, Lego Titio & Seio fundum æquis portionibus: hic enim termini copulatiuè ponuntur. l.re coniuncti. ſecondo reſponſo. Exemplum ſecundi, Titio & Seio lego fundum: hic termini ſoluti ponuntur ex figura verborum, & tamen conficitur

verbalis coniunctio.l.triplici.uerſicu.uideamus.de uer-
bor.ſignific.quia licèt in ſono verborum ſolutè ponan-
tur, in intellectu tamen copulantur, quia inter eas per-
ſonas ponit punctus, qui habetur loco copulæ.l. ſi duo-
bus.§.coeunda.ff.pro ſoc.& ibi gloſ. l. pretia rerum.ad
leg.Falc.& ibi glo.in l.pretia.§. duę.de Carb.edict.cum
glo.Exemplum tertij, Titio,& Seio fundum æquis por-
tionibus: hæc oratio eſt imperfecta de ſe, quia deficit
verbum,regulans,hoc eſt,do lego, & tamen ualet reli-
ctũ.l.cum parte.§.imperfecta.de leg.ij.l.i.§. ſitr autẽ. de
hæred.inſti.Ex quibus infert Bart.contra Petrum,quòd
ibi non appellantur verbis coniuncti. Titio fundum
do lego, & eundẽ Caio do lego: quia licet copula Et,
fuerit appoſita, tamen non dicuntur vniti ſub oratione
(de categorica loquor) & iſta copula Et,quia hic copu-
lat orationes,non autem terminos,non dicuntur verbis
coniuncti, ſed ſolum cum termini copulantur, & ab
eodem verbo reguntur. Et hoc ſatis de triplici coniun-
ctione quò ad eorum formam. Sequitur nunc vide-
10 re de prælatura coniunctionum,hoc eſt,qualiter † con-
iunctus coniuncto præferatur in iure accreſcendi. Circa
quem articulum illud eſt palàm apud omnes, quod om
nino coniunctus, hoc eſt, re & uerbis, pręfertur alteri
tantummodo coniuncto, hoc eſt, uel re tãtum, uel uer-
bis tantùm.l.re coniuncti.de leg.iij. quia duplex cõiun-
ctio uincit unam,ut in auth de conſanguineis. & vteri-
nis fratribus.in prin. Sed dubitatur, an verbis coniun-
ctus tantum,præferatur re coniuncto tantum, vel ecõ-
tra, vel pariter admittatur vterque, nec alter excludat
alterum? Iſtud hic uidetur tenere glo. & in l.re coniun-
cti,& clarius in l.i.in fine.de iure accreſcendi. & hoc ſe-
quitur Bart.allegans l. ſi ita quis hæredes. de hæredi.in-
ſtit. Sed Petrus & communiter vltramontani tenuerũt
ꝙ verbis coniunctus præferatur re coniuncto tantum.
Mouetur primò per l.re coniuncti. in fi. de legat.iij. Sed
Bart. reſpondet quòd illa lex nihil facit: nam ibi Iure-
conſultus dicit, ꝙ re & verbis coniunctus omnibus pręe
fertur. poſtea probat. Nam ſi iſte eſt re coniunctus,cõ-
ſtat ꝙ illi præfertur. Si autem eſt verbis tantum con-
iunctus,reſpondet, & magis eſt ut ipſe præferatur & re
& verbis coniunctis. Hæc reſponſio non placet, quia
ſequeretur ꝙ Paulus, qui voluit tractare de prælatione
triplicis ſpeciei cõiunctionum,eſſet diuinatus, de vnaq;
ſolum tractaret. Vnde dico ꝙ Iureconſultus ibi tria di-
cta complectitur. Primò,re & uerbis coniunctum om-
nibus præferri. Poſtea ſequitur,quòd ſi re tantum con-
iunctus ſit: & conſtat illum non eſſe potiorem,hoc eſt,
re coniunctum,quàm ſi uerbis coniunctus ſit,& magis
eſt vt ipſe præferatur re coniuncto. quaſi dicat, non ſo-
lum re & uerbis coniunctus præfertur re coniuncto,ſed
& ipſe verbis coniunctus, re tantum coniuncto præfe-
ratur. Secundo mouetur Petri ratione. Nam coniunctio
uerbalis prouenit ex uoluntate teſtatoris. Reales uero
incidenter cum legatarijs concurrentibus, quibus pri-
ma facie teſtator ſolum rem legaſſe uidetur, ſcinditur
legatum: hoc enim caſu iſta coniunctio prouenit ex ac-
cidenti,nõ ex uoluntate teſtatoris,ergo coniunctio uer-
balis à teſtatoris uoluntate procedens, excludet realem
tantum.l.in conditionibus.de condi.& demonſtr. Hinc
eſt ꝙ re coniuncti tantum, appellantur diſiuncti à lege.
vt hic verſicu.diſiuncti.& in §.his ita.C. de caducis tol.
& in l.i.de vſufr. accreſ. Tertio mouetur ipſe, quia uer-
bis coniuncti appellantur vnum corpus ſolum vnitũ.
l.planè.de leg.i.§.vbi autem. C. de caducis tollen. ergo
præferuntur re tantum coniunctis. Quarto mouetur,
quia, qui in vno grauatur,in alio debet alleuiari. l. eum
qui iuraſſe.de iureiurand. Sed uerbis tantum coniunctus
grauatur in hoc,quia præſtat onera iniuncta coniuncto,
non autem re coniunctus tantum, ergo debet alleuiari
ut præferatur. Quinto mouetur quia actus debet inter-
pretari ut potius ualeat quàm pereat.l. quoties. de reb.
dub.cum ſimi. Sed ſi dicimus verbis coniunctũ præfer-
ri, onera iniuncta defuncti præſtabuntur & ualebunt.
Secus ſi dicamus re tantum coniunctum præferri. §. ſi
autem ad deficientis. C. de caducis tollen. ergo verbis
tantum coniunctus, re tantum coniuncto præferetur.
Et iſta opinio in diſputando ſubtilior mihi placet. Non
obſtat l. ſi ita quis hæredes, quia reſpondet Petrus ꝙ
ibi inter primam & ſecundam inſtitutionem eſt pun-
ctus, qui ponitur pro culpa, & facit eos uerbis coniun-
ctos. Sed hæc reſponſio non eſt bona, quia vt ſuprà
dixi, copula copulans orationes, non efficit coniun-
ctionem uerbalem, ſed ſolum illa quæ copulat termi-
nos. Vnde præceptor meus nouum dedit intellectum
ad illam legem, dicens quod illa lex facit pro Petro,
ſumendo argumentum à contrario ſenſu, cuius intelle-
ctus ut aperiatur, recito uerba legis. Titius hæres eſto,
Lucius & Seius æquis portionibus hæredes ſunto; defi-
cit Lucius, dicitur quod illa portio accreſcit nedum Se-
io, ſed etiam Titio. Subijcitur poſtea & reſpondetur
tacitæ obiectioni, quomodo enim Titius admittitur?
quia imo Seius copulatus coniuncto verbis, deberet
præferri Titio re tantum coniuncto. Reſpondet, licèt
enim copula Et, de eius natura coniungat, tamen hoc
caſu non coniungit, quia teſtator non vt coniungeret,
ſed ut celeriter loqueretur illam poſuit: ergo à contrario
ſenſu ſi appoſuiſſet animo coniungendi, Seius tantum
uerbis coniunctus præferretur. Et ſi dixerit quiſpiam,
quis reuelauit ibi Iureconſulto, ꝙ teſtator uoluerit con-
ficere orationes ſolutas, non copulatas. Ipſe reſpondet,
ꝙ hoc inducit hæc lex, quæ hoc dicit: ac etiam forma
uel bonorũ ſundet, quia teſtator incœpit ab oratione ſo
luta, & quia præcedentia ſequentia declarant.l.ſi ſeruus
11 plurium.§.fi.de leg.i. Nunc quæritur, † an inter coniun-
ctos uerbis tantum,habeat locum ius accreſcendi. Di-
cite ex mente Docto. Aut ſunt legatarij diuerſarum re-
rum ſiue corporum: puta quia teſtator dixerit, Seio Ti-
tio lego ſingulos ſeruos, & tunc non habet locum ius
accreſcendi.allegatur l. huiuſmodi.§.quibus.de legat.i.
Idem eſſet ſi eſſent legatarij vnius rei, ſed eis ſingulis
eſſent partes attributæ, et per portiones diſtinctæ & di-
uiſæ: puta, Lego Titio & Seio fundum æquis portio-
nibus, ita ꝙ talis pars uſque ad talem partem, tali con-
iungatur altera alteri: quia tunc non intelligitur vnus
fundus, ſed duo. l.quod rerum.§.ſi poſt.de leg.i. l.rectè.
in fine.de verbor.ſigni.l.ſi quis duas.§. ſi partem. verſ.
planè.ff.comm.præd. Si autem eſſent legatarij eiuſdem
rei pro partibus non demõſtrabilibus ad oculum, tunc
habet locum ius accreſcendi: puta, Titio & Meuio le-
go fundum æquis portionibus: iſtæ portiones nõ ſunt
ad oculum demonſtrabiles l.Meuius.§.duobus. de leg.
ij. Sed contra prædicta oppo.de l.ij ff. de vſufruc. accre.
ubi uidetur quòd inter coniunctos uerbis nullo modo
habeat locum ius accreſcendi. Solu. Reſpondetur cõ-
muniter, quod illi duo hæredes inſtituti non erant con-
iuncti uerbis. teſtator enim dixerat, Inſtituo Caium &
Sempronium hæredes: poſtea dixerat, Lego Titio fun-
dum detracto uſufructu: licet enim duo primi eſſent
coniuncti uerbis in inſtitutione, non erant tamen con-
iuncti in tacita dedicatione uſusfructus. Sed hæc ſo-
lutio non uidetur applaudere rationi illius legis, quæ
ita ſe habet, quod ideo non habet locum ius accreſcen-
di,quia non fuit vſufructus per concurſum diuiſus. Vn-
de quidam gloſſatores antiqui quorum nomina gloſſ.
ſupprimit in l.i. de vſufru. accreſ. dixerunt, quòd licet
inter coniunctos uerbis tantùm, in proprietate habeat
locum ius accreſcendi inter coniunctos, tamen in uſu-
fructu non habet locum ius accreſcendi: vnde ſi teſta-
tor dixerit: Titio & Seio lego uſumfructum fundi æquis
portionibus, vno moriente uel repudiante pars ſua non
accre-

accreſcit alteri. quorum opinionem omnes reprobant.
excepto præceptore meo, qui illam tenuit diſputatiuè.
Mouetur per l.ij. de uſufruc.accreſcen. Secundo moue-
tur per l.i.verſ.ij.eo.titu. Tertio mouetur per l.fi. eo.tit.
Mouetur & ratione: nam vſusfructus eſt adeo anne-
xus perſonæ, quod ſeparari non poteſt niſi corrumpa-
tur, & habet naturalem quandam inclinationem ad
proprietatem.l.ſicut.§.morte.ff.quibus modis vſusfru.
amit.iuncta l.ſi vnius.§.illud.verſicu. quod in ſpecie.ff.
de pactis. Vnde mortuo vſufructuario facilius uſusfru-
e ctus conſolidatur cum proprietate, & ad illam redit,
quàm accreſcat alteri vſufructuario: quod eſt ſecus in
proprietate. Huic ſententiæ non obſtat.l.i.§.interdum.
l.ſi tibi.l.ſi mulieri.l.i.de uſufru.accreſc.l.ſicut.§.i.ff. qui-
bus modis vſusfruc. amit. quia ibi loquitur in coniun-
ctis re & verbis, uel in coniunctis re tantum in quibus
habet locum ius, quod non appellatur ius accreſcendi,
ſed ius decreſcendi. quod ideo appellatur ius decreſcen-
di, quia concurſu portio legatarij fuerat diminuta: vn-
de ille cui accreſcit propriè non dicitur capere totam,
prout fuerat ſibi legata: nec dicitur vſusfructus pro-
priè à perſona ſeparari, & ad aliam tranſire.§. ſi autem
ad deficientis. C.de cadu.tollend. Opponitur de l. Me-
uio.de leg.ij.vbi uidetur quod re & uerbis coniunctus non
præferatur cæteris, ſed econtra.l.re coniuncti. de lega.iij.
& per ea quæ ſuprà dixi. Solutio. Illa lex uariatur plu-
ribus modis, adeo quod dixit Pet.de Bellaper. quod illam le-
gem legerat octo uicibus, et adhuc non intellexerat: po-
ſtea gloriatur ſe inueniſſe nouum intellectum. Sed pro
nunc illa eſt communis ſolutio, quam ibi tenuit gloſ. &
Docto. communiter ſequuntur, quod illi duo primi Me-
uius & Seius erant tantum re coniuncti, & ideo por-
tio deficiens in vno ex ipſis, etiam accreſcit tertio re cō-
iuncto: de quo dicite vt ibi.

ADDITIONES.

a De coniunctione legali vide Bar.in l.re coniuncti.in quin-
ta quæſt.principali. & ibi vult Bart.quod coniunctio legalis ſic
illa, quando ex perſona vnius peruenitur ad plures. Et ratio
eſt in hæredibus, ne paganus decederet pro parte teſtatus, &
pro parte inteſtatus, ſecundum Ange.hic. quæ ratio ceſſat in
legatis. Sed hæc poſitio non placet, quia ex poſt facto poſſet
quis decedere pro parte teſtatus: & pro parte inteſtatus.l.cir-
ca. ff. de inofficio.teſtamen. Cogita & dic vt per Barto. in d.
l.re coniuncti.dict.v.quæſt. in princi. vbi etiam ponit iſtam
rationem, quam ponit ante omnes gloſſ.in d.l. ſeruus com-
munis ab extra.

b In glo.j.ibi, illi aut illi lego.ſupple, vel meus hæres volet, vt
l.ſi Titio.in glo.allegata. Nam ſi teſtator legat Titio aut Se-
io, non dicendo, vt hæres meus volet, non eſſent duo rei, ſed
diſiunctiua Aut, reſoluitur in copulam Et, vt æqualiter ve-
niant ad legata.l.cum quidam. C.de verbor. ſignif. & erunt
coniuncti verbis, vt tenet Bart.in d.l.re coniuncti. Sed quan-
do adiicitur electio in perſona grauati, ſcilicet hæredis, puta,
lego Titio aut Seio vt hæres uolet, tunc ſunt duo rei creden-
di ex cauſa lucratiua, & qui primò exigit, ſibi totum habet,
nec tenetur communicare alteri, vt in l.Falci. hoc obſeruan-
dum.ff.ad leg.Falc. Nihil aliud hic dicitur per Ioan. de Plat.
& l.ij.ff.de duobus reis.

c Not.ex hac glo.in fi. caſus in quibus quis non admittitur
ad partem, & facit partem. ſimilem gloſ habes in l huiuſmo-
di.§ ſi Titio.de leg.i. & ibi ponitur, quòd ſi relinquitur ſpu-
rio, qui non admittitur ad partem per auth. quib. mod.nat.
effi.ſui.§.i.an faciat partem. Et tenetur quòd non, quia hoc
caſu legatum eſt pro non ſcriptum. l. Lucius. §. teſtator. de
lega.i. & l.planè.§. ſi duobus etc. vide ſuprà de inoff. teſta §.
pen.in glo.etc. Et præmitte ad euidentiam huius gloſſ illas
duas regulas quas ponit Ange.de Are.hic, & Bart.in l.huiuſ-
modi.§.ſi Titio.ff.de leg.i. & glo.erit clara.

d Et dum glo.hic alleg.l.& Proculo.dic & melius quod imò lo-
quitur in coniunctione, ſed non in coniunctione hominis,
ſed legis in qua in legatis non eſt locus iuri accreſcendi, vt
per illum ſuprà in prin.huius §.& per Ang.de Are.hic. Adde
quod in coniunctione legali, legatum pro non ſcriptum accre-
ſcit ſine onere, & caducum vel quaſi, cum onere. Barto.in d.l.
re coniuncti. Et aduerte, quia puto (licet ita in ſpecie decla-
ratum non inueniam) quod ius accreſcendi ſit illud quod eſt
cum onere. ius verò decreſcendi ſit illud quod eſt ſine one-
re. Inter coniunctos verbis tantùm habet locum ius accre-
ſcendi, & ſic cum onere. Et ratio eſt propter vnitatem ora-
tionis, quia in oratione legando duobus, videtur onus in
vtriuſque perſona repetere. Inter coniunctos re tantùm non
habet locum ius accreſcendi, & ſic cum onere, quia ex quo
uocati ſunt in duabus diuerſis orationibus, onus adiunctum
in perſona vnius, non videtur in perſona alterius repetitum.
Iſta ſunt ex mente text.in d.l.vnica.§. ſin autem ad deficiē-
tis. C.de cadu. tollen. Et licet iſte hic dicat quòd inter con-
iunctos re, & verbis ſimul habeat locum ius non decreſcen-
di.& ſic ſine onere, erat, & contrarium tenet gl notab. quam
vide in d.§ ad deficientis: & ibi Bart. & latius Barto, in l.re
coniuncti. in iiii.q.princip. Et eſt ratio clara ſecundum Bart.
ibi, quia ſi inter coniunctos coniunctione verbali tantùm,
habet locum ius accreſcendi, & ſic cum onere, eo quia pro-
pter vnitatem orationis onus videtur in vtriuſque perſona
repetitum, nonne iſta ratio etiam habebit locum in coniun-
ctis re & verbis ſimul? vt per Ange. de Are. hic.

e Item nota, quod res quæ conſolidatur, non dicitur acquiri eo
iure, quo res cui conſolidatur.facit l.non quocunque.§.i.fun-
dus.ff.de leg.i. Et facit, quod ſi vxor acquiſiuit proprietatem rei
ex cauſa oneroſa, & poſtea conſolidatur vſusfructus cum pro
prietate, & ſic acquiratur ex cauſa lucratiua: quamuis alia
regula ſit quod quicquid acquirit vxor, præſumatur acquirere
de bonis mariti, in d.l.Quintus.de do.inter vir.& vxo. tamē
hic vſusfructus non præſumitur de bonis mariti acquiſitus,
quamuis ſit acquiſitus alio iure quàm proprietas.

1 *Rei propriæ inutile eſt legatum, nec ualet ſi poſteà uiuo teſta-
tore legatarius illam alienauerit.*
2 *Regula Catoniana non pertinet ad conditionalia legata.*
3 *Legatum fit nullum multis modis.*
4 *Publici vſurarij non poſſunt teſtari, niſi ſecundum quod hic dicitur.*

5. SI cui fundus. Si legatarius partem rei legatæ fuerit conſecutus ex cauſa oneroſa, partem vero ex cauſa lucratiua, eius partis, quam ex cauſa oneroſa fuerit conſecutus, æſtimationem cō-
ſequitur.h.d. Not.primò, quod quemadmodum ſi lega-
tarius totam rem legatam viuo teſtatore ex cauſa lu-
cratiua conſecutus fuerit, agere non poteſt ex teſtamē-
to: eodem modo nec ſi partem, reſpectu illius partis.
Ex quo colligitur, quod bonum eſt argumentum de toto
ad partem.concordat l.quæ de toto. de rei vendicatio.
Not. quod uſusfructus in petitione fundi obtinet locum
ſeruitutis, ſed in ſtipulatione obtinet locum partis fun-
dus enim integer dicitur ex nuda proprietate & vſu-
fructu.l.qui uſumfructum. de verborum oblig. Item
not.quod licet poſſit legatarius qui vſumfructum fuit cō-
ſecutus ex cauſa lucratiua, poſtea petere fundum pleno
iure ex teſtamento, ex iuris ciuilis rigore, ex æquitate ta
men æſtimatio nudæ proprietatis præſtāda eſt. Item
1 not.in §.ſed ſi rem.quod † ſi alicui legetur res propria,
dicitur legatum eſſe inutile. Nota rationem, quia tale
legatum nullam continet utilitatem: quia quod eſt le-
a gatarij, non poteſt amplius fieri ſuum. concordat l. &
an eadem.§.actiones.de except.rei iudi.§. ſic itaque. in-
fra de actio. Item not.quod licet legatarius huiuſmo
di rem propriam ſibi legatam viuo teſtatore alienaue-
rit, non propterea conualeſcit legatum. concordat l.cę-
tera.§.i.de leg.i. In glo.alienauerit.ibi, hic poſtea. Hęc
reſponſio non eſt bona: quia quantum ad conualeſcē-
tiam legati, nihil refert an uiuo teſtatore rem ſibi lega-
tam propriam alienauerit, an uerò poſt eius mortem. l.
cętera.§.i.de lega.i. In fin. Et hæc ultima communiter
2 tenetur, quia † regula Catoniana non pertinet ad con-
ditiona-

ditionalia legata: diſponit enim illa regula, quòd legatum quod non valuiſſet ſi teſtator tempore teſtamenti deceſſiſſet, id quandocunque moriatur non valere: quia teſtator legando purè voluit conſiderari tempus teſtamenti, vnde ſi eo tempore legatum non valet, ex poſt facto nunquam conualeſcit. Sed quando legat ſub conditione, voluit ſuſpendi in legatum in euentum conditionis, & illud tempus conſiderari: vnde legatum non dicitur ab initio nullum, ſed dicitur ſuſpenſum. l. i. de regu. Cato. l. cętera. §. i. de lega. i. Sed contra prædicta opp. & imo videtur quod quando legatum ab initio non tenuit nec ualuit ſi tēpore teſtamenti teſtator mortuus extitiſſet, conualeſcat ex poſt facto ceſſante impedimento, nec habet locum regula Catoniana: & oppo. de l. ſi cognatis. de rebus dub. de l. non intelligitur. §. quando autem fraus, de iure fiſ. Horum contrariorū timore varij varia dixere: ſed vos complectendo communem opi.
3 ita diſtinguite. Si quæratur, † an legatum quod tempore teſtamenti, ſi teſtator mortuus fuiſſet nullum extitiſſet, ceſſante impedimento conualeſcat: aliquando legatum eſt nullum ſolum conſideratione legatarij, quia non habet habilitatem ſuſcipiendi legatum: aliquando eſt nullum mixta conſideratione legantis & legatarij: aliquando eſt nullum mixta conditione legatarij et heredis a quo debet præſtari: aliquando eſt nullum ſola conſideratione materiæ: aliquando eſt nullum ſimplici conſideratione formæ. Si legatum eſt nullum ſola cōſideratione legantis, nunquam conualeſcit ex poſt facto, vt puta, quia tempore teſtamenti non eſt in eo inuenta integritas, quandocunque impedimento ſublato. l. ij. & l. ſi filiusfa. de reg. Cato. l. i. de leg. iij. quia uit defectus in cauſa potentiſsima, hoc eſt, in cauſa efficienti & agente, qui defectus non eſt valde purgabilis niſi in iuribus ſupra alleg. Si verò fuerit nullum ex ſola ratione legatarij, conualeſcit ex poſt facto ſublato impedimento: quia fuit defectus in cauſa ſuſcipiente, & ideo facilè purgatur. l. ſi cognatus. de reb. dub. l. quando autem. de iure fiſc. l. interuenerit. de lega. i. Si uerò eſt nullū mixta conſideratione legantis & legatarij, non conualeſcit ex poſt facto. §. an ſeruo. & ibi videbitis infra eo. Si vero eſt nullum conſideratione rei legatæ, tunc nunquam conualeſcit, quia defectus eſt in cauſa potentiſſima, hoc eſt, in materia. l. cętera. §. i. de lega. i. Si verò legatum fuit nullum ſola ratione formæ, nunquam cōualeſcit ex poſt facto. l. hæredes pala. in. §. i. de teſtamen. Fallit in filio præterito in teſtamento, quod conualeſcit de æquitate prætoria filio approbante. l. filio præterito. de iniuſt. rup. Ex quibus infertur: nam debetis ſcire quod
4 † publici vſurarij non poſſunt teſtari, nec ſepeliri in ſacro, niſi caueant tabellioni recipienti nomine omnium & ſingulorum quorum intereſt de vſuris reſtituendis. c. quanquam, extra de vſur. lib. vi. Pone vſurarius condidit teſtamentum omiſſa cautione de reſtituendo vſuras & ſoluendo, teſtamentum eſt nullum: antequam moriatur ipſe cauet de uſuris & ſoluendis, an teſtamentum conualeſcat? Videtur quod non, quia defunctus fuit in omiſſione formæ, de quo per glo. in d. c. quanquam. vbi diſputatur hæc quæſtio per Bart. in l. filio pręterito. de iniuſt. rup. per Bar. in l. i. §. i. de leg. iij. Addite quod regula Cato. non pertinet ad legata conditionalia, vt ſupra declaraui: nec ad hæredum inſtitutionem, nec ad leges nouas. l. gen. & fin. de reg. Cato.

ADDITIO.

a Vide Bellonum conſil. lxiiii. qui propterea conſuluit non ualere legatum dotis maternæ factum à patre filiis. & conſil. xlii. oume. 2.

1 *Si teſtator rem legatam pignori dederit, non propterea reuocatur legatum.*

2 *Quære per alienationem meram reuocatur legatum, non per pignoratitionem.*

3 *Difficilius reuocatur, quod ab initio tenuit.*

§. S I quis rem. a. Not. quòd ſi quis legauit
a rem propriam quam putabat alienam, vel tertij vel legatarij, ualet
b legatum: quia veritas[b] in terminis oppoſitis præualet opinioni. facit quod habetur in l. filio. de lib. & poſth. Not. quod ſi teſtator rem legatā poſtea alienauerit, legatum non debetur ſi animo adimendi alienauerit. Quid autem in dubio præſumatur, dicetur in glo. Item not. quod † ſi teſtator rem legatam
1 pignori obligauerit, non reuocatur legatū, imò eo mortuo tenetur hæres luere, & legatario præſtare; concor. l. qui poſt. C. de lega. Item no. quod ſi teſtator rem legatā pro parte animo adimendi alienauit, pars alienata eo mortuo præſtatur legatario. In fin. glo. in uerbo, opinione. dicite, fauor ualiditatis legati, & fauor teſtamēti hæc contraria operantur: hic enim ueritas præualet opinioni, vt legatum valeat: ibi vero opinio præualet ueritati, vt ex teſtamento adeatur hæreditas. In fi. gloſſ. alienauerit, cum ſeq. not. quod ſi teſtator dederit rem legatā titulo dotis, videtur alienare ex neceſſitate. & ideo
c legatū nō intelligitur reuocatum. Si uero alienauerit ex liberalitate & mera uoluntate, tunc intelligitur reuocatum legatum. Si uerò dubitatur an ex neceſſitate, an uerò ex voluntate alienauerit, tūc in dubio ex neceſſitate uidetur alienaſſe, ut ſentit glo. in l. rē legatam. de adim. legat. hic glo. hic uideatur uelle quòd onus ſpectet hæredi. Vos ut ſupra diſtinguite: quia aut ex titulo oneroſo alienauit, & intelligitur ademptum legatum: ſecus ſi ex lucratiuo. In fi. glo. in verbo, dederit pignori. no. quod quando debitor pignorat rem legatam creditori, nō uidetur uelle compēſare creditori debitum cum re, et ideo creditor poterit retinere rem legatam, & debitum conſequi: quod uerum eſt quando vnum debetur, & aliud legatur in ſpecie: ſecus ſi aliquid legaretur nomine de-
d biti. l. Titia. §. quæ inuita. ff. ſolu. mat. In gloſſ.[d] videri,
2 ibi, qui poteſt. Ratio † differentiæ inter alienationē meram & pignus eſt: nam quando teſtator ex neceſſita-
e te[e] vendidit rem legatam, ideo uidetur reuocaſſe legatum, quia intentio fuit vt hęc res perpetuo remaneret penes emptorem: quia hoc ſuadet natura contractus. l. ex empto. de act. emp. Sed quando pignori obligauit licèt ex neceſsitate, non videtur reuocare legatum, quia intentio ſua non eſt vt perpetuo remaneret penes creditorem, imo ſoluto debito reuertatur ad ipſum, uel hęredem, quia hæc eſt natura pignoris. l. debitor. ff. de pignorat. Qua ratione dixerunt Docto. quod ſi teſtator rem legatam obligaret pro tanto, vel pluri quàm valeret, ex neceſſitate, intelligeretur reuocaſſe legatum, quia illi cui rem obligauit pro tanto pluri quàm ualuerit, intelligitur obligaſſe animo nunquam exigendi. l. qui habeat. cum glo. de leg. iij. l. ſi res. de lega. i. quod verum dicite, niſi eſſet res ſuper qua caderet affectio, vt fundus vicinus domui, vel parentum, vel liber in quo diu ſtuduiſſet. arg. in l. & ſi equo. de leg. i. In fin. Ideo ibi reuocatur
3 donatio, quia † ab initio non tenuit: hic autem ab initio legatum ualuit, ideo difficilius reuocatur. l. patre furioſo, de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.

ADDITIONES.

a Not. ex §. ſi quis rem, quòd vbi concurrunt veritas & opinio, attenditur veritas, & non opinio. Et ideo ſi manumitto ſeruum quem puto alienum, & ſit meus, erit liber. §. quoties. in gloſſ. alleg. Et ſimiliter ſi emo ab eo quem puto vendere rem alienam, & ſit ſua, transfertur dominium in me, vt §. qui ignoranter. allegato in gloſſ. Similiter ſi contrecto rem eius, quem non puto permiſſurum, qui tamen eſt

consentus

contentus, non facio furtum.l.inter omnes.§.rectè dictum. ff.de fur.& de hoc in glo.

b In delictis attenditur magis opinio quàm ueritas, ſi delicta proueniant ex ſolo animo: puta iniuria facta filio, quæ dicitur fieri patri, ut ff. de iniur.l.item apud §. interdum. & l.eum qui. §. ſi. Aut loquimur in delicto quod cauſatur ex facto, & tunc attenditur ueritas, ut ff.de fur.l. vulgò. §. ſi quis. & ff.de iniur. l. eum qui. §. iniuria. & hoc ſi habuit animum delinquendi, alias non. l. inter omnes. §. rectè. ff. de furtis. Aut loquimur in delicto tantum committendo in aliqua ſpecie, & tunc magis attenditur ueritas quàm opinio, ut ff.de crimine expilatæ hæred.

c Faciunt prædicta de alienatione uoluntaria & neceſſaria ad quæſtionem, ſi dominus conſtituto procuratore compareat in iudicio pro actu uoluntario, quod uidetur reuocare procuratorem, niſi dominus proteſtetur. ſecus ſi ad faciendum actum neceſſarium, ut in c.quamuis. de procu.in vi.& habetur per Bar.in l.imitari.ff. de procu.

d Et dum glo. iſta dicit in pignore non eſſe fiendam diſtinctionem, an habuerint animum reuocandi vel non, puto quod male dicat: quia ſi aliquibus indiciis poſſet probari quòd habuerint animũ reuocandi, putarem quod reuocatũ eſſet legatũ. Sed puto quod in pignore non ſit fienda differentia, an pignorauit ex neceſſitate, uel ex uoluntate. & ita tenet glo.in d.l. qui poſt.& iſte hic, & ita uoluit dicere glo. iſta.

e An ſi teſtator vendat rem per ipſum alteri legatam, videatur adimere legatum vel ne. Adde quòd iſta diſtinctio voluntariæ uel neceſſariæ alienationis ſit in aliis contractibus quàm donationibus, puta venditione, uel ſimili alienatione: autem habet locum in donatione, quia ibi eſt caſus clarus, vel in pignore, ut infrà in glo. ſi. ut hic uoluit Bar. in d. l.rem legatam. Et adde quod eo caſu quando vendit voluntariè, uidetur reuocare, niſi legatarius probet contrarium, quod poteſt, ut vult glo.in l. fideicommiſſa. §. ſi rem de leg. iii. & probabit per coniecturas uel indicia, puta ſi quando alienauit, retinuit in depoſito nomine legatarii.d. §. ſi rem. Si verò ex neceſſitate vendiderit vel rei familiaris, vel quia erat res peritura, d.§.ſi rem. tunc in dubio non reuocatur legatum, vt d.l.rem legatam. & ibi per Bar. niſi hæres probet teſtatorem per talem alienationẽ voluiſſet reuocare, ut hic in glo.i. quod probabit per coniecturas, ut ſuprà in legatario. Sed quid ſi teſtator alienauit voluntariè vſumfructum rei legatæ, an uidetur reuocare legatum? Glo.quod non, in l. iii. C. de legatis. Quid autem ſi rem legatam uoluntariè alienatam teſtator redimat, an reconualidetur legatum? Dic quòd non, ſex quo ſemel fuit extinctum.l. cum ſeruus. ff. de adim. leg. Idem ſi teſtator legat pecuniam, poſtea de ea emat rem. quia res non uidetur in legatum cedere.l. pater.ff.de condi.& demon.

1 *Creditor poteſt debitori ſuo liberationem legare.*
2 *Quomodo conſulatur debitori, cui per creditorẽ legata eſt liberatio.*
3 *An debitor poſſit creditori legare utiliter quod debet.*
4 *Is cui remiſſum eſt onus reddendarum rationum, nihilominus tenetur de dolo.*
5 *Commodiſſimum eſt duplici ſpe uti.*

§. SI quis debitori. Poteſt creditor debitori ſuo liberationẽ legare & ad tẽpus, & in perpetuum, quo caſu debitori & eius hæredi competit exceptio. Sed & agere poteſt ex teſtamento

1 vt liberetur. hoc dicit. Not.† creditorem poſſe legare liberationẽ debitori ſuo. Et fuit ratio dubitãdi, quia videbatur legatum inutile, quaſi res debitoris fuiſſet eidem legata, hoc eſt, res, vel pecunia vel aliud corpus quod debet.§.ſed ſi rem.ſupra eod. Ratio decidẽdi fuit quia nõ uidetur legata res ipſius debitoris, id eſt, liberatio, quę eſt in facultate creditoris.l.i. de libe.leg. Item

2 not.† quod legata liberatione debitori, non poteſt conueniri cum effectu: quia eidem conuento competit exceptio: poteſt etiam agere vt liberetur, concordat l.iij.§. nunc de effectu. de libe. leg. Nota non ſolum poſſe relinqui liberationem perpetuo, ſed etiam ad tẽpus. cõcordat in ſimili, in ędibus.§.i, de dona, tit.gene. Item

3 not. † quod debitor ſi quod debet creditori legauerit ſub conditione, eſt inutile legatum. Secus ſi non ſub conditione, ſed purè legetur quod debet in diem uel ſub conditione, quia * in hoc legato uenit commoditas repręſentationis debiti. Item not. quod licet hoc caſu uiuo teſtatore veniat dies uel conditio, non annullatur legatum: & ſic licet res peruenerit ad caſum a quo incipere non potuiſſet, actus tamen non infringitur.

4 In gl.legauerit.ibi,§.ſi.no. † quod ille cui remittitur onus reddendarum rationum, quod tamen tenetur ſi quid dolo fecerit, uel aliquid penes ſe habuerit ex rebus adminiſtratis. cõcordat l.ſi ſeruus uetitus.de leg.i. Ex quo dixit Bald. quod ſi aliquis ſit deputatus ad aliquod officium a ea lege, nunquam poſſit ſyndicari, tamen poterit ſyndicari ſi quid dolo commiſerit, uel aliquid ex rebus reipublicę uel priuatorum penes ſe habuerit, alioquin daretur materia fraudibus b, contra l. conuenire. de pact.dotal. Eodem modo licet alicui committatur cauſa appellatione remota c, ſi tamen eius ſententia manifeſtam iniquitatem contineat, poterit appellari. c. inter cæteros. extra de ſenten.& re iudica.in vi. Ex quo infertur quod licet ſtatuto caueatur in partibus Lombardiæ, quod a ſententia lata in concione publica non poſsit appellari tamen ſi illa fuerit iniqua euidẽter, poterit infringi remedio appellationis. In gl.ex cõtrario.

5 not. quod vtile eſt habere plures reos debendi, † quia commodiſsimum eſt duplici ſpe vti, ut ſi una non ſuccedat, alia progrediamur uia.

ADDITIONES.

* Vide Bello, de tali legato facto creditori conſi.xxiii. num. i.& viii. qua actione petatur.

a An ſi quis deputatus ad aliquod officium ea lege, ut non poſſit ſyndicari, nihilominus poſsit ſyndicari in doloſè per eum geſtis. Idem de lata culpa, quę comparatur dolo, ut uoluit Bal.in d.l.ſi ſeruus uetitus.

b Facit etiam d.l.ſi ſeruus vetitus.de leg. i. quod licèt ex forma ſtatuti capitaneus non tenetur niſi de furto & baratària, non tamen comprehenditur per hoc vt non teneatur reſtituere res alienas, quas habet penes ſe, & debita ſoluere, per d.l. ſi ſeruus uetitus.

c Quando committitur alicui cauſa aliqua decidenda appellatione remota, qualiter & de qua appellatione intelligatur, uide Barto.in l.i.ff.quod ui aut clam. facit l.quidam decedens.ff.de admi.tuto.

1 *Quomodo ualeat legatum dotis factum uxori à marito.*
2 *Inſtrumentum confectum de contractu ſimulato eſt validum.*

§. SEd ſi vxori. Nota, ſi maritus legauerit uxori dotem a quã recepit, utile eſt legatum, quando hoc legato tollitur dilatio data a lege: unde propter commodum repręſentationis redditur utile legatũ c. l. unica. §. exactio. C.de rei uxo. act. & uidebitis in gl. i. Si uero teſtator legauerit dotẽ, quã nõ recepit, tunc aut legat dotẽ ſimpliciter, hoc modo, lego dotẽ vxori meę, & tũc inutile eſt legatũ, quia nõ cõſtat quam dotem legauerit. Item legatum eſt nullum, quia factũ ſub incerta quãtitate: incertũ enim eſt quid debeatur. Si uero legauerit dotem expreſſa ſpecie uel quãtitate explicite uel implicite, tunc ualet legatũ: quia licet formaliter ſit incertum, tamen ex quo certificauit per relationem ad aliud, ualet & tenet l.ſi non deſignata.& l.refert.C.de falſ.cauſ.ad leg. Non obſt. ſi quis dixerit, nõne pater promittẽdo dotem ſimpliciter obligatur l.cũ poſt.§.gener.ff.de iur. do. quia hæc incerta promiſsio limitatur & certificatur pro nobilitate, pro ſcientia, & pro uirtute mariti. l. quæro. de ritu nup. Ergo ita in propoſito, quia reprehenditur quod ibi loquitur in patre qui ex neceſsitate legali & pietate tenetur dotare filiã, ſecundum uires ſui patrimonij, nos loquimur in marito, qui non tenetur relinquere vxorem dotatam:

vnde

vnde cum legatum ab eo factum ſit de ſe incertū, nec
poſsit certificari per relationem ad aliud, redditur peni
tus inutile.facit l. obligamur. §. lege. de actionibus &
1 obligationibus. Item † not. ꝙ ſi teſtator legat vxori
dotem,referendo ſe ad inſtrumentum dotale,quod ua-
let legatum et tenet, licet nūquam fuerit numerata. Ex
quo dicunt Doct. ꝙ inſtrumentum confectum de con-
tractu ſimulato,non eſt nullum ſed validum. Vnde ſi
2 ſtatuto caueatur ꝙ † contra inſtrumentum publicum
nulla poteſt opponi exceptio niſi nullitatis, ut no. Bar.
in l.i.quod ui aut clam.iſta tamen exceptio non poterit
opponi quando inſtrumentum eſt confectum de con-
tractu ſimulato: quia licet contractus eſt nullus,inſtru-
mentum tamen eſt verum & validum. Secus ſi inſtru-
mentum peccaret in forma,uel ſubſtantia,vel in uerita
te. In gl.i.ibi,primo reſponſo,quod dicit gl.de hærede
mariti,intelligite de filio ex cōi matrimonio,cui cōpetit
beneficium, ne actione de dote in plus cōueniatur quā
facere poſsit:ſecus in extraneo.

ADDITIONES.

a Adde, ꝙ valet tale legatum, licèt aliàs donatio inter uirū
& vxo.ſit prohibita. l.i. & toto titu. ff. de dona. inter vir. &
vxo.qui titu.procedit in donatione inter uiuos,quia in do-
natione cauſa mortis non habet locum .l ſi cum.§. ſi. cùm l.
ſeq.ff.eo. de do.inter vir. & vxo.l.cū hic ſtatus.§ omnino &
ideo etiam valet legatum, ꝙ videtur quędam donatio cau-
ſa mortis.ſupra de dona.§.i.
b De hoc legato dotis facto vxori, vide Bellonum conſil.
xix.col.ſi.vbi.quando debetur tanquam legatum, dicit ex
eo detrahi falcidiam.
c Attende tamen, ꝙ legatum dotis minuitur propter falci
diam, & propter legitimam filii, ſicut propter alia credita,
qn̄ bona defuncti non ſufficiunt,ut l.imponenda.& auth.ſi-
militer. C. ad leg.Falc.& ideo tunc vtilius eſſet mulieri age
re actione de dote,quàm ex teſtamento.

1 ☞ Si res legata perierit ſine facto hæredis,hæres liberatur.
*2 Dominium rei hæredis legata non tranſit in legatarium, niſi fa-
cta traditione.*
*3 Offendens clericum repertum in adulterio cum vxore ſua, non inci-
dit in canonem latæ ſententiæ.*

§.
a SIres legata. Nota, † ꝙ ſi res legata
ſine facto hęredis perierit,
ꝙ hæres liberatur.Ratio, quia eſt debitor
ſpeciei, vnde eius interitu liberatur. l. qđ
te ſi certum peta.l.ex legati cauſa. de uer
bo.ob. lega. Secus ſi legata fuiſſet quantitas,quia ea nun
quam perire poteſt.l.incendium. C. ſi certum petatur.
Item no.ꝙ ſi ſeruus alienus legatus fuerit,& à domi
no manumiſſus nulla pręcedēte mora, culpa,uel facto
hæredis,hæres tamen liberatur,concordat l.ſi res.§.alie
nus ſeruus.ff.eod. Item no.ꝙ ſi teſtator legauerit ſer-
uum hæredis,hæreſque hoc ignorans manumiſerit, uel
alteri donauerit,qui manumiſerit,nihilominus nō libe-
ratur, ſed æſtimationē pręſtare compellitur. concordat
l.ſi quis inquilinos.§.i.de leg.i. l. ſi ſeruum. §.de illo. de
verbo.obli.Ex quo colligitis duo ſingularia. Primum,
ꝙ licet res legata pereat ſine culpa & ſine mora hære-
dis,ſi tamen pereat eius facto licito,nihilominus non li
beratur.Secundo colligitis aliud, ꝙ licet dominium rei
teſtatoris legatę, eo mortuo uel adita hęreditate ipſo iu
re euolet ad legatariū.l.a Titio.ff.de fur l.ſi ubi homo.
2 §.cum ſeruus. de leg.i.† dominium tamen rei hęredis le
gatę non transfertur ipſo iure,niſi traditio fuerit ſecuta,
ut hic,& d.l.ſi quis inquilinos.§.i. de leg. i. & eſt glo.in
l.Papi.de ſeruitu.titu. generali. quod not.pro limitatio
ne l.vnum ex familia.§.ſed ſi rem.de leg.ij. In glo. fa
3 cto s.colligitis,quod licet lege ſtatuatur quod hæres in-
terimendo ſeruum legatum,teneatur ad eius æſtimatio-
nem,hoc uerum limitatur,niſi iuſta cauſa ſubſiſtēte oc-
ciderit,ut quia eum deprehendit cum uxore ſua turpi-
ter ludendo.Ex quo inferūt Doct.ad quæſtionem. Po-
ne duo fecerūt ſimul pacem, promiſerūtq́ue mutuo ſi-
bi non offendere:unus ex iſtis bannitur,alter eū offen-
dit, & hoc ſtatuto pmittente, ut quilibet poſsit banni-
tum offendere,quæritur an intelligatur rupta pax? Di-
cunt Doct.ꝙ non, quia illa promiſsio de nō offenden-
do,intelligitur,niſi iuſta cauſa permiſſa ſuperueniat. Eo
3 dem modo dicunt Doct.† ſi quis offendat clericum re-
pertum in adulterio vxoris ſuæ,non incidit in canonem
latę ſententiæ, hoc eſt, excōmunicationis:neq; eccleſia
hoc eſt,clericorum cętus,poteſt agere pro iniuria ſibi il
lata:quia quod licet in paſſum,licitum eſt & in quācun
que tertiā perſonā,quæ poſsit prætendere ſe ex illo actu
iniuriam, ut hic in gl.cum iuribus in ea alleg. eſt text.
in l.non ſolum.§.quanquam.ff.de iniurijs. In fin.glo.
intereſt.Hęc reſponſio non bona,quia idē locum habet
in caſu quo hæres probabiliter potuit ignorare an eſſet
ſeruus legatus necne.l.ſi.de leg.i.ergo ſolutio mala.So-
lutio. dixit Barto. aliter reſpondendo, quod ideo hæ-
res hic tenetur, quia ſentit cauſam ualde lucratiuam,
hoc eſt, hæreditatem ipſam. quę reſponſio non eſt ge-
neralis, quia hęreditas non ſemper lucratiua eſt,ſed ple
runque infert commodum & incommodum. l. hære-
ditatem.C.mand.Vnde alij dixere,hæres tenetur in ca-
ſu etiam probabilis ignorantiæ:quia licet ſinę culpa hæ
redis fuerit manumiſſus, tamen ex quo deſiit eſſe ſuus
facto ſuo tenetur &c.

ADDITIO.

a Aduerte quia licet cum iſta gloſſ.tranſeant omnes Doctó.
tamen non puto quòd iſte ſecūdus intellectus licet ſit uerus
in ſe, poſsit vllatenus procedere ad hunc text. quia eſſet de
directo contra hunc textum & ſecundum iſtum intellectum
text. deberet dicere, cum facto hæredis. Tu dic quòd imò
procedit iſte ſecundus intellectus ad text. vt clare potes
percipere cogitando.

1 ☞ Legata ancilla cum liberis, ea mortua adhuc liberi debentur.
2 Legato ſeruo cum peculio,extincto ſeruo non debetur peculium.
3 Partus qui eſt in ventre,dicitur portio viſcerum matris.
*4 Sermo generalis debet & ea continere, quod non eſt ex propria ſi-
gnificatione,vt actus valeat.*
5 Non debet Imperator propter rudes male loqui.

§.
a SI quis ancillas. a Hoc dicit: Duabus
rebus principalibus
mediante copula relictis, vna perempta,
alia tamen debetur. Secus ſi una ve-
niat acceſſorie ad aliam, quia perempta
principali perimitur & acceſſoria. No. primò quod
1 † legata ancilla cum liberis, ea perempta liberi deben-
tur. Et fuit ratio dubitandi. Nam cum liberi uidean-
tur venire acceſſorie ad matrem, perempto legato in
principali, hoc eſt, matre, videbatur quoque perire
poſſe in acceſſorijs, hoc eſt,liberis. argumen.in l.quod
per manus. ff. de iure codi. in l. ij. de pecul. leg. Ratio
decidendi fuit, quia in legato non ueniunt liberi acceſ-
ſorie ad matrem, ſed ueniunt æque principaliter. &
duo ſunt legata:unde vno perempto, aliud non peri-
mitur, ut hic, & l.ſi ancilla cum liberis.de leg. i. Item
nota,quod legatis ſeruis ordinarijs cum vicarijs,licet or
dinarij pereant,vicarij tamen debentur. Et fuit ratio du
bitandi & decidendi, quæ fuit in verſicu. præceden. &
2 ſtatim dixi. No.quod † legato ſeruo cum peculio, ſer-
uo extincto peculium non debetur. Et fuit ratio dubi-
tandi,quia videbatur peculium deberi, quemadmodū
debentur liberi matre mortua, ut ſupra proxime. Ra-
tio decidendi fuit quia hic non ſunt duo legata, hoc eſt
ſerui & peculij; unde perempto ſeruo non debetur pe-
culium,

culium.l.iij. de pecul. lega. Item nota, quòd legato
b fundo inſtructo, vel fundo cum inſtrumento, [b] ſublato legato fundi, tollitur & legatum inſtrumenti. Et fuit ratio dubitandi & decidendi, quæ ſumitur ex præcedenti ver. ad quæ facit.l.i.& l.ſi cui.de fund.inſtru. Item col
c ligitis, quòd dictio Cum, [c] habet vim copulę diuerſimodè. Aliquando enim copulat æquè principaliter, vt in prin.§. Aliquando copulat acceſſoriè, vt in verſic.ſed ſi
3 ſeruus. In fin.glo.in uer. cedunt.colligitis, ꝙ † partus qui eſt inuentre, dicitẽ portio viſcerum matris. Et ideo ſi quis conduxerit nauem vehendam mercede conſtituta pro ſingulis capitibus, non debetur merces pro partu exiſtente in utero matris.in l.ſed addes.§. ſi quis mulierem vehendam.ff.locati. Eodem modo ſi ſtatuto caueatur, quod pro quocunque lupo præſentato poteſtati debeatur libra, non debetur libra pro lupo exiſtente in uentre lupæ præſentatæ: de quo in l. qui in vtero.de
d ſta.ho. In fin.glo.extinguitur. [d] not.quòd † ſermo ge
4 neralis aliquid cõplectitur, vt actus ualeat, quod alias
e ex propria natura non complecteretur. [e] Vnde dixit Bald.in l.ſi ita ſcripſiſſet.de le.ij. quòd licet verba præſentis temporis ex ſui natura non trahantur ad futurũ, trahuntur tamen quando circa præſens nihil operari poſſent. & allegatur l.fundus. qui.ff.de fund.inſtrum.
f In gl.inſtructus. [f] ibi, ſic loquitur. Hęc.ſol.hic. & vbiq;
5 reprobatur, & id quidem iure, quia † non debet Imperator propter rudes malè loqui, ſed clarius materiam explicare.§.ſed non uſque, infrà eo. Ibi,l.i. Hæc communiter approbatur. Ex qua colligitis diſtinctionem: Aut legatur fundus inſtructus, aut cum inſtrumento, & tunc alienato fundo inſtrumentum intelligitur alienatum, vt ſunt plauſtra & aratra, & legatum extinguitur, quia illa ueniunt propriè acceſſoriè ad ipſum fundum, ut hic ſecus in inſtrumento patriſfa. in quo ita diſtinguitur: Aut legatur fundus inſtructus, aut fundus et inſtrumentum, & tunc fundo alienato debetur inſtrumentum patriſfa. quia illud non uenit propriè acceſſoriè ad fundum, ſed habetur in rure pro ſubſidio perſonę. Aut legatur fundus cũ inſtrumento, & tunc fundo alienato omne inſtrumentum etiam patriſfa. extinguitur cum legato.l.ſi cui.l.i.de fund.inſtru. Sed dicet aliquis. Non videtur bona differentia, verum leget quis.fundũ & inſtrumentum, an fundum cum inſtrumento: quia dictio Cum, ita copulat ſicut dictio Et. l.ſi Titio de vſufru.accreſ.l. Titiæ.§. nihil. de lega.i. Et illud Petrus cum
g Paulo, etc. Sol. [g] dicunt Doc. quod dictio Cum, quantum ad vim & effectum copulandi, ita copulat ſicut dictio Et: ſed quantum ad modum & formam copulandi, differunt inter ſe: quia dictio Et, copulat ſemper ęquè principaliter: dictio autem Cum, aliquando copulat principaliter aliquando acceſſorie. Principaliter dicitur copulare, quãdo ponitur inter perſonas & res, quę principaliter ſe habent, vt hic in princi.§. Acceſſorie copulat, quando ponitur inter res quarum vna accedit alteri, vt hic, in fi.l.iij.de pec.leg.l.ſi quis inquilinos.§.ſi ita legatum.de leg.i. In fin.glo.dicite, ut ſupra quia tertia eſt communior. Hęc vltima nulla, quia legũm correctio, etc.l.i.C.de inoffi.do, cap. cum expediat extra de electio.lib.vi.

ADDITIONES.

a Not. primò quòd dictio Cum poſita, inter res quarum vna accedit alteri, vt eſt peculium quod accedit ſeruo, coniungit acceſſoriè: & ideo extincto legato ſerui extinguitur legatum peculii. Sed poſita inter res, quarum vna non accedit alteri puta ancilla cum liberis, tunc coniungit principaliter, vt hic, & l.i.ij.& iij.ff.de pecul.leg.
b Et ſic not. quòd eſt differentia an legetur fundus cum inſtrumento, an fundus & inſtrumentum: quia primo caſu ſolum continet inſtrumentum fundi, non patriſfamil.d.l.ſi ea. ſecundo ſic, vt hic l.ii.C.de verbo.ſignifica.
c Et ſic eſt differentia inter legatum factum per Et, & factũ per Cum. Sed quoad æſtimationẽ non eſt differentia, quãdo illæ dictiones ponuntur inter res, quarum vna non accedit alteri.l.ancillæ.de leg.i. Sed quando ponuntur inter res quarum vna accedit alteri, vt fundo & inſtrumento, tunc eſt differentia: quia dictio Cum, coniungit acceſſoriè, ſed dictio Et, coniungit principaliter. Et ideo ſi dico, Lego vaccam cum vitulo, ſi non valet legatum vaccæ, non valet nec vituli. Secus ſi dico, Lego vaccam & vitulum. Similiter ſi quis ingreditur monaſtarium cum bonis ſuis, ſi non ualet ingreſſus, nec bona debentur. Secus ſi dedicat ſe & bona, ut in authen.ingreſsi.de ſacroſanc.eccle.
d Et aduerte ad fin.huius gloſ licèt cum hac gloſſ.tranſeant omnes, tamen ego puto glo.non bene dicere: quia licèt in peculio tantum ſit ſeruus vicarius, tamen homo non poteſt dici acceſſorius ad alium hominem, propter eius dignitatem, ut dicit gloſ.iſta in princip.nec video quid obſtet in oppoſitum. Item aduerte, quòd dum iſta gl.allegat l. ſi in diem.§.fi.ff.de condi.& demonſtra.vult allegare ver.fin.qui incipit ſępenumero tamen, quem ver.habes expreſſe declaratum per text. notabilem in l.talem.§.i.ff.de cond.& demonſt.qui tex.melius faceret pro iſta allegatione glo.
e Quid operetur hæc generalitas, Bell.conſi.vi.nu.2.
f In glo.ibi, vel ſubtilius.glo.vult referre opiniones quorundam, quę notantur plenius.C.de verbo.ſigni.l.ii.ubi notatur in ſecunda opinione, ꝙ ſiue legetur fundus cum inſtrumento, ſiue fundus inſtructus, ſiue fundus & inſtrumentum, videtur fuiſſe legatum inſtrumentum fundi & patris fami.& ꝙ alienato fundo extinguitur legatum inſtrumenti fundi, vt hic, ſed non inſtrumenti patriſfamil.& ſic quòad reuocationem legati, concordat cum ſolutione Azonis, quæ plenius habetur in d.l.contraria. Dyn.dicit quòd ſolu.Azonis eſt veritas. Sed in d.l.ii.glo.diſcordat in primo dicto, ubi legatũ fundi cum inſtrumento non uenit in legato inſtrumenti patriſfamil.ſecus in aliis duobus caſibus quia bene venit, vt hic Iacob.& Pet.dicunt duas eſſe differentias inter iſta legata.una, quòd ſi legatur fundus inſtructus, venit in legato inſtrumentum fundi, & inſtrumentum patriſfamil. Sed ſi legatur fundus cum inſtrumento, vel fundus & inſtrumentum, non venit inſtrumentum patriſfamil. Alia, quia quando legatur fundus cum inſtrumento, alienato fundo extinguitur legatum Inſtrumenti, ſed in aliis duobus modis legatum non extinguitur.l.ſi cui.alleg. Sed hæc differentia hodie corrigitur in altero caſu, quia quando res in princi.etc.
g Breuiter, iſta eſt ſolutio tertia huius gloſ.quæ eſt Azonis, vt refert glo.in d.l.ſi cui.quam communiter ſequuntur Doc. quòd aut quærimus nunquid alienato fundo extinguatur legatum inſtrumenti, aut quærimus de inſtrumento fundi: & dicendum eſt quòd ſic.ita intelligitur iſte tex. Aut loquimur de inſtrumento patriſfami.& dicendũ eſt vt in d.l.ſi cui. Cõtra iſtam communem ſolutionem, Sali.vt refert.hic Ang.faciebat tale motiuum. Si legatur fundus inſtructus illud legatum continet duo inſtrumentum fundi & patriſfami.& quoad inſtrumentum fundi extinguitur: ſecus quoad ad inſtrumentum patriſfam. quia eadem res non poteſt diuerſo iure cenſeri. Ego reſpondeo, niſi ſit res duo continens. quæ ſol. eſt contra illam l.eum qui ædes. Vnde dic, quòd illa regula eſt vera, niſi ſit diuerſa ratio, vt in inſtrumento fundi, quod eſt acceſſorium ad fundum: ſecus in inſtrumento patriſfamil. quod non eſt acceſſorium ad fundum, ſed ad perſonam patriſfa. Iſta ſolut mea ſecunda de directo eſt contra l.eũ qui ædes.vbi eſt diuerſa ratio, & tamen non poteſt diuerſo iure cenſeri: nam in ſuperficie quæ eſt mobilis, eſt diuerſa ratio quam in ſolo, quod eſt immobile, & tamen non poteſt diuerſo iure cenſeri quò ad vſucapionem.

1 ☞ *Legato grege ouium, omnibus peremptis dempta una, illa ſola debetur.*
2 *Duplex eſt vniuerſitas.*

§. SI grex legatus. Not. quod † grege ouium legato, omnibus peremptis una excepta, illam deberi. Et fuit ratio dubitandi, quia legatus fuit grex, & in.una oue non conſiſtit grex, l.oues. de abig. unde non uidebatur
1 illam

illam deberi. Sed fuit ratio decidẽdi, quia legato grege,
& ſic quodã, totali, ſingulæ eius partes dicuntur legatæ
& ideo vna ſola ouis debetur, ut hic & l.grege, de leg.i.
Itẽ no. quòd augmẽtato grege legato, vel etiã dimi-
nuto, talis eſt pſtandus legatario, qualis eſt. Idẽ in ędi-
bus legatis augmẽtatis vel diminutis. Item no. ꝙ duo
ſunt corpora, vnum qd conſiſtit ex diſtantibus pecudi-
bus, ut ouiũ & porcorũ: aliud quod cõſiſtit ex cohęren-
tibus, pecudibus, ut ſunt ędes. Addite tertium, quòd uno
ſpiritu vel elemẽtatione vna continetur, vt homo, bos,
a & ſimilia. l.rerũ mixtura de vſuc. In fi. glo. grex.[a] dici
te, tres aũt homines cõſtituunt collegium. l. Neratius. de
ver.ſig. no. in c.i. extra de ele. In gl. ad vnã. in fi. ſentẽtie
b glo. ꝙ ſicut ius collegij retinetur in vno, [b] ita ius gregis
in vno animali, quod eſt apertè falſum: quia ſi oues mo
riantur vſq; ad vnã, nõ dicitur grex in vna ſuſtineri. l. ſi
grege. de leg.i. ſed illa debetur, vt ſuprà dixi, quia toto
legato ſingulę quęq; partes vidẽtur legatę. Sed ius colle
gij licèt ſaltem ex tribus conſtituatur, in vno tamen reti
netur. l. ſicut. §. fi. ff. ꝙ cuiuſque vniuerſ. Ex quo ſequi-
tur, ꝙ ſi alij ſuperaddantur, idem collegium ſemper re
2 manet: nam † duplex eſt uniuerſitas: vna facti, vt vni-
uerſitas ouium, porcorũ, & ęquorum, & illa in vno nõ
retinetur: alia facti & iuris, vt per collegium & vniuer-
ſitas ſcholarium, & aliquod capitulum iſta eſt gl. in d.l.
ſicut. §. fi. Ex quo infert Bald. ꝙ ſi collegiũ uel capitulũ
fecerint in aliquem compromiſſum, & collegium fuerit
augmentatum, ꝙ illi in compromiſſo intelliguntur liga
ti, quia idem eſt collegium. l. proponebatur. ff. de iud. Se
cus ſi collegium fuiſſet excõmunicatum, quia ſuperad-
diti non ſunt excommunicati, quia pœna excommuni-
cationis eſt mere perſonalis. c. Romana. §. pe. de ſen. ex-
cõ. lib. vi. Eodem modo ſi collegium aliquid iurauerit,
ſuperadditi non ligantur vinculo iuramenti, quia iura-
mẽtum eſt merè perſonale, & ſolum obligat iurantem.
c. Veritatis, extra de iureiur.

ADDITIONES.

a No. licèt à principio non poſsit conſtitui grex niſi ex plu
ribus iuribus, vt hic in gloſ. tamen conſtitutus retinet nomẽ
gregis, licet diminuatur, vt hic, & l. grege. ff. eod. & vide in §.
ſed ſi gregis. ſuprà de rer. diui. Et quod conſtituant gregem
vel populum, vide in cap. i. extra de elec.
b Tu dic, omiſsis his q̃ hic dicuntur, ꝙ ſicut vniuerſitas reti
netur in vno ꝙ ad nomẽ, vt dicit d. l. ſicut. §. fi. ita etiam grex
conſeruatur in vna oue, ſi à principio fuerint plures, & hoc ꝙ
ad nomen. & ita etiam dicit Ang. hic in j. notabili.

1 *Quomodo cedat lucro vel damno, quod accedit peculio, vel dimi*
nuitur ex eo tam in uita teſtatoris quàm poſt mortem.
2 *Relicta libertate in teſtamento, non intelligitur legatum peculium:*
ſecus inter viuos.
3 *Quando cedit dies adita hæreditatis & legatorum.*

§. SI peculium.[a] Not. † ꝙ legato peculio
a ſi quidem augmẽtatur vi-
1 uo teſtatore uel diminuitur, hoc indiſtin-
ctè cedit lucro vel dãno legatarij. Si verò
augmẽtetur poſt mortẽ teſtatoris, ante ta-
men aditam hæreditatem, tunc refert an legetur ipſi ſer
uo manumiſſo, & tunc eidem debetur: aut legetur ex-
traneo, & tunc non debetur, niſi actum fuerit ex rebus
peculiaribus. Not. rationem differentiæ, quia legatum
factum manumiſſo, debetur ſolum à tempore aditæ hę
reditatis, & cedit, vnde eo tempore conſideratur quan-
tum eſt peculium: ſed legatum factum extraneo, cedit
à tempore mortis, vnde illud tẽpus conſideratur, ut hic
& l. vnica. §. in nouiſsimo. C. de cad. tol. Si aũt augmẽ-
tetur vel diminuatur poſt aditã hæreditatem, tunc indi-
ſtinctè cedit & lucro & dãno legatarij. Ex ver. pecu-
2 liũ. not. † ꝙ relicta libertate in teſtamẽto, non intelligi-
tur relictũ peculiũ ipſi ſeruo: quod videtur abſurde di-
ctũ ꝙ plenior fiat interpretatio in contractu quã in vlti
ma uoluntate. contra regula iuris, in teſtamentis. Sed di
cite ꝙ illud eſt regulare. quod hic fallit, ea ratione: nam
quando dominus præſtat libertatem actu inter uiuos,
ſperat futurũ cõmodum operarũ ex liberto: quæ futura
ſpes donationis operarũ, inducit pręſumptionẽ donatio
nis peculij. ar. in l. ſi nõ remunerandi. §. idẽ Papi. ff. mãd.
Secus quando præſtatur in vltima uoluntate, quia nul-
la ſubeſt ſpes operarum: illa enim & omnis alia tẽpora
lis, morte clauditur. §. deinceps. in authẽ. de nup. Item
no. ꝙ relicta libertate ſeruo in vltima volũtate, cũ one-
b re reddendarũ rationũ, intelligitur legatum peculium [b]
quia ex quo grauatur hoc onere reddendarũ rationum,
alleuiatur in hoc, vt gaudeat cõmodo & honore pecu-
c lij. ar. in l. eũ qui. de iureiur. Finaliter no.[c] ꝙ ſeruo ma-
numiſſo in teſtamẽto, nõ cõpetit ius petẽdi id quod im
pedit in rẽ dñi, propter notabile pręmiũ libertatis, quod
d conſecutus eſt. l. Paulus. ff. de fideicõ. liber. In fin. glo.[d]
in verbo, cedere. De hac materia tranſmiſsionis & ceſ-
ſionis legatorum dicite ut in d. §. nouiſsimo. Illud tamẽ
3 palam eſt, † quia tempus legatorum cedit quo ad tranſ
miſsionem a tempore mortis: quia non eſt in poteſta
te legatarij quando hæres adeat. Sed dies hæreditatis
cedit a tempore aditę hæreditatis, quia hæres inſtitutus
mortuo teſtatore poteſt quandocunque adire, & ſi mo
riatur antequam adeat ſibi imputetur.

ADDITIONES.

a Not. primò ꝙ quando ſeruus manumittitur inter viuos,
videtur in dubio ſibi relictum peculium; ſecus ſi in vltima vo
luntate, vt hic, & l. i. C. de pecul. Ratio differẽtiæ ponitur hic
in gl. & opi. Plac. eſt verior, quam etiam tenet glo. in d. l. i. In
iſto §. ſi peculium. in verſi. idem reſcripſerunt. el. ii. aduerte,
quia omnes hic poſt gl. primam, nemine diſcrepante, intelli-
gunt iſtum ver. ꝙ ideo videtur relinctum peculium, propter
rationes quas habet reddere. Et dicit iſte hic, ꝙ ratio eſt, quia
ex quo grauatur onere reddendarum rationum, alleuiatur
in alio, ut gaudeat commodo peculij. Iſta ratio non eſt vera:
quia ꝙ teſtator diſponat de reddendis rationibus à ſeruo ma
numiſſo, illud non eſt onus, ex quo ad illas reddendas de iu-
re tenebatur, & arctari poterat in tñ ꝙ dominus non poſſet
in totum expreſsè, niſi ſecundum l. ſi quis ratione. ff. de lib.
leg. remittere redditionẽ rationũ. l. ſi ſeruus vetitus. ff. đ legi.
Puto ergo ꝙ melior ſit intellectus ad hunc tex. ꝙ ideo vide-
tur relictum peculium, non propter onus reddendarũ ratio-
num, ſed quia ex peculio grauatus eſt reliqua ſoluere, vt hic
expreſsè dicitur in text. quia ergo non poſſet ex peculio ſol-
uere, niſi peculium eſſet ſibi legatum, diſponẽdo ꝙ ſoluat ex
peculio, intelligitur peculium legare. concord. l. denique. §.
interdũ. ff. de pecul. leg. quem tex. vide ad declarationem hu-
ius tex. & ibi Bar. Et ex iſto intellectu habes hic ex tex. quòd
inducta ad diminutionem, operantur augmentum, contra l.
legata inutiliter, de leg. i. quod ideo eſt, quia diſpoſitio defun
cti alias non poſſet ſortiri effectum, prout declarat Bart. in d.
§. interdũ. & concordat tex. notabilis in l. Proculus. ff. đ vſuf.
Caue tamen in ſupraſcriptis, quòd imò ſeruus manumiſſus
nõ tenetur de geſtis in ſeruitute. l. quæ vtiliter. §. i. ff. de neg.
geſt. & toto. tit. C. an ſeruus ex ſuo facto. & ideo quòd ma-
numiſſus non tenetur reddere rationes, bene eſt ſibi onus,
vt iſte dicit hic, & bene, & melius quam ego ſuprà.
b Adde hic tex. illum notab. in l. deniq;. §. interdũ. ff. de pe-
cul. leg. vbi ponitur alius caſus, in quo videtur relictũ peculiũ
iunctis quæ dixi in l. legata inutiliter. de leg. i. ꝙ potes ſume
re ex hoc tex. in verbo, & ex eo. & vide omnino ſuprà in pri-
ma apoſtilla, vbi hæc reprobo, q̃ dicit iſte hic, & poſtea ſaluo.
c Vltimò not. quòd quando teſtator legat libertatem ſeruo,
& iubet eum reddere rationes, & reliqua aſsignare, per hoc
videtur peculium ſibi legare, alias non poſſet facere prædi-
cta. Secus autem quando teſtator dicit, rationem reddi peto,
vt hic in gloſſ. & de hoc legato vide Bart. in l. quamuis. & l. ſi
cui libertas. ff. de condi. & demon.
d Et dum gloſſ. circa medium dicit, quòd legata regulariter
cedũt ſtatim à morte niſi in ſex caſibus: dic, vnus eſt in liber-

tate relicta ſeruo manumiſſo : alius in legato facto ſeruo manumiſſo, tertius eſt in legato facto ſeruo non manumiſſo, ſed alii legato, ut eſt text. in d. §. nouiſſimo & ibi glo. no. in uerb. legatis, declarat: & text. expreſſus quem ibi glo. alle. in l. heredis. §. fin. ff. quando di. leg. ced. Alii tres caſus ſunt expreſſi in l. ii. quando di. leg. ced. & rationem omnium ponit Bartol. in d. §. in nouiſsimo. Item aduerte, ꝙ dum gl. circa fi. dicit, quod legata conditionalia nõ cedunt niſi à purificatione conditionis, niſi in tribus caſibus, primo duo qualiter procedunt uide Barto. in d. l. conditiones. In tertio male dicit, quia in caſu d. l. ſi cum præfinitione legatum non eſt conditionale, ſed purum, ut ibi in tex. & ibi Bar.

1 *Res incorporalis poteſt legari.*
2 *Nomen debitoris alteri legari poteſt.*
3 *In legato generis electio eſt legatarii.*
4 *Legatum optionis tranſmittitur ad hæredes iure hodierno.*
5 *Diſcordia inter legatarios dirimitur ſorte*
6 *Aliud eſt exigere, aliud recipere a ſponte ſoluentibus.*
7 *Quando legatum eſt in genere, ad quem ſpectet electio, utrum ad hæredem, an uero ad legatarium*
8 *Differunt legatum domus, & legatum fundi.*
9 *An iudex diſcordantes compellere debeat ad concordiam.*
10 *Quæ dicantur ſtudia adoleſcentia*
11 *Si ſcholaris moriatur ſine hærede uniuerſitas ſuccedit,*

S. Iam autem.[a] Not. quod † ita poteſt legari res incorporalis, ſicut & corporalis. quod uerum dicere ſi ſint computabiles in patrimonio noſtro, aliter ſecus. §. non ſolum. ſupra eod. & l. cætera. in princip. de
2 leg. i. Item not. † quod nomen debitoris alteri legari poteſt. & mortuo teſtatore tenebitur hæres cedere actionem contra debitorem ipſi legatario ſi tamen non ceſſerit, ipſo iure utilis legatario competit. l. ex legato nominis. C. eod. Item not quod legatum nominis extinguitur tacite, ſi a uiuo teſtatore fuerit exactũ concor. l. fideicommiſſa. §. ſi rem de lega. iij.
3 No. † quod in legato generis electio eſt legatarij. con
4 cor. l. legato. & l qui duos. de leg. i. Item not. ꝙ † le-
b gatum optionis[b] erat olim conditionale, & propterea ſi moriebatur legatarius optione non facta, & ſi conditione non purificata, non tranſmittebatur ad hæredẽ §. in nouiſsimo. C. de cadu. tol. Hodie autem traſmittitur, ut hic, & l. fin. C. communia de lega. Item not. ꝙ
5 † ubi pluribus legatariis principaliter uel incidenter ali
c cuius rei defertur electio, ſi diſcordauerint in eligendo[c] hæc diſcordia ſorte dirimitur. & ille præfertur in eligendo, qui fuerit a fortuna prælatus. concor. l. fi. C. com. de leg. Finaliter not. quod illis ſolum poteſt legari qui habẽt teſtamenti factionem: quod intelligite paſsiuam. Si autem teſtamenti factionem non haberent, ex legato non poſſunt capere. & qui ſint, ibi uidebitis in gl. fi.
6 In fi. glo. in verb. exegerit. No. † eſſe aliud exigere, et aliud recipere a ſponte ſoluente: quia exigere eſt ab inuito extorquere, & teſtator exigendo uidetur reuocare legatum: ſecus ſi recipiat a ſponte ſoluente. Ratio diuerſitatis eſt, quia teſtator cum exigit debitorem ad iudicium prouocat, ſi ſua ſponte hoc, non facit: unde nimirum ſi intelligitur reuocare legatum. Secus ubi recipit a ſponte ſoluente, quia cogitur recipere uelit, nolit, alioqui pecunia eſſet obligata periculo ſuo; unde nimirum ſi tunc nõ intelligitur reuocare legatum. Unde ſi debes mihi mille, & mihi offeras, & ego non recipiam, ſi iſta mille poſtea pereant, tu liberaberis. l. qui decẽ. de ſolu. Ex quo Docto. inferunt, quod ſi mutuaui tibi frumen-
d tum,[d] et offeras mihi tempore abundantiæ, ergo teneor recipere: alioquin ſi frumentum augmentetur, tu non teneberis de augmento. & facit contra uſurarium, & facit pro gl. in l. nulli. C. de erog. mili. ann. Eodem modo dicunt aliqui, quod ſi ego conſtituo te procuratorẽ meum ad exigendum nomina debitorum meorum. non poteris recipere à ſponte ſoluentibus: quod nõ placet Bald. quia ex quo in mandato uenit quod eſt plus, hoc eſt, exigere, uenit quod eſt minus, hoc eſt, a ſponte ſoluente recipere. auth. multo magis. C. de ſacroſ. eccle. Ex his infertur: pone conſtitui te procuratorem meum
e ad iudicia, e ſi poſtea cõpareo in iudicio, ſi quidem ex neceſsitate, quia forte, iudex pro ueritate uult me habere, ergo nõ uideor reuocare mandatum ubi iniunctum ſecus ſi ex uoluntate compaream. allegant l. fina. C. de
f procu. In glo.[f] legatarij. ibi, liberaretur. Hoc dictum approbant Doct. ſed non approbant rationem. Nam
7 aut dicimus, quod † electio hoc caſu pertinet ad legatarium, & tunc non eſt ueriſimile, quod uelit elligere muſcam. l. cum de indebito. ff. de probat. Aut dicimus quod pertineat ad hæredem, & tunc non poterit eligere muſcam. l. legato. de leg. i. Unde dicunt Doc. quod tale legatum eſt nullum, quia in hoc genere generaliſsimo difficillimum eſt, imo impoſsibile, & ideo legatum non debetur. l. legato generaliter. de leg. ij. Ibi. l. ij. no. quod in legato generali, ſecũdum eos quos habet teſtator in patrimonio, electio pertinet ad legatarium, dummodo eligat mediocrem, non meliorem. Sed contra oppo. & imo uidetur ꝙ poſsit ab hærede poſsimus pręſtari. l. nũmis. de leg. iij. Solu. Aut loquimur in re animata legata, & tunc electio eſt legatarij, dũmodo mediocris eligatur. Aut loquimur in re inanimata legata, & tunc electio eſt hæredis, & minimam poteſt præſtare, ita loquitur l. nummis. Ratio differentię, quia ſi priore caſu eſſet electio hæredis, & promitteretur dari res minima, poſſet eſſe legatum inutile: quid enim ſi hæres præſtaret hominem ætate confectum, ita ꝙ eſſet ſumptuoſum eligere: certe legatum inutilitatem eſſet allaturum. Non eſt ſic in re inanimata, quia illa pręſtatur ſine legatarij impenſa, & qualiſcunque fuerit utilitatem affert legatario. Ibi, interpretatur Ratio, quia hęres qui repræſentat defunctum, creditur melius ſcire eius uoluntate quam legatarius. in auth. de trien. & ſemiſſ. ... te præſt. in prin. Et quod glo. dixit, ꝙ teſtator expreſsit certum nomen rei legatæ, intelligite eo caſu quo teſtator habebat res eiuſdem nominis plures: aliter cum res eſſet clara, non foret quęſtio uoluntatis habenda. l. ille aut ille. §. cum in verbis. de leg. iij. Et iſta proprie dicitur interpretatio, non autem electio inter quæ eſt differentia. No. in glo. in l. quicquid adſtringẽdæ, de ver. obl.

Ibi, ſi domus. no. quod legatum domus ita demum ualet & tenet, ſi teſtator habeat domus in patrimonio: alias ſecus, Ex quo inferunt Doct. ꝙ ſi Comes promiſerit militi in feudare caſtrum, hæc promiſsio ita demũ ualet & tenet, ſi Comes habet caſtra in Comitatu uel patrimonio: aliter eſt deriſoria. In fi. glo. No. ex hac
8 glo. † differentia inter legatum domus, & legatum fundi: quia legatum domus ualet & tenet, ſi teſtator habeat domus in patrimonio. Ratio differentiæ quia domus fuit contracta ſuis regionibus, ſed fundi conſtituũtur deſtinatione patrisfa. Unde hæres deſtinatione ſua poſſet fundum conſtituere unius palmi, & legatario præſtare, & ideo legatum redditur nullum uelut irriſibile. l. cum poſt. §. gener. de iur. dot. Sed Doc. communiter reprobant: quia quando teſtator habet fundos etiã in patrimonio, legando fundum intelligitur legare talẽ qualẽ habeat in patrimonio. arg. in l. domus. Et ideo idem dicũt Doc. in legato fundi, quod dicitur in legato domus, ut ita diſtinguatur. Aut teſtator habeat in patrimonio, & ualet legatum: aut non habet, & non ualet legatum. Sed licet iſta ſit communis, tamẽ eſt contra caſum. l. cum poſt. §. gener. qui loquitur indiſtincte & generaliter. Et dicere ꝙ ibi teſtator nullũ fundũ habebat in patrimonio, eſt diuinare, nihilominus ita te-
9 netur in iudicando. In glo. forte in fi. † Si quæratur, an pluribus diſcordantibus iudex eos compellat ad cõcor

 diam,

diam,dic: Aut diſcordant in præiudicium tertij, & tunc
eos cõcordare compellit.l.huiuſmodi.§.fi. de leg.i. Aut
diſcordant in proprium præiudicium, & tunc eos non
cõpellit,ſed fortuna dirimitur diſcordia. Fallit, niſi iu
dex videret eos propter diſcordiam peructuros ad ar
ma,quia tunc compelleret.gloſ.eſt in l.æquiſſimum.de
vſufru.& facit l.non eſt ſingulis de reg.iur. In glo.ſa
g cio g ibi collegium. † Collegia autem ſtudiorum ſunt
10 communiter approbata dummodo ſit locus approba
tus: aliter ſtudia & collegia adulterina dicerentur. not.
in l.i.C.de ſtudijs libera.lib.xi.& in auth.habita. C.ne
11 filius pro patre. Ideo † ſi ſcholaris moriatur in ſtudio,
nullo relicto hærede,uniuerſitas ſuccedere.l.i.C.de hæ-
re.decu.& facit quod no.in gl.in l.i.de bonis vacã.li.x.

ADDITIONES.

a Et ſi teſtator de certis rebus legati incertam, electio eſt
legatarii, & ius eligendi tranſmittitur ad hæredem: licet
olim ſecus eſſet. Item pluribus legatariis quibus competit
optio diſcordantibus, ne legatum pereat, inuentum eſt q
ſorte dirimatur quis debeat in electione præferri, & illis poſ
ſunt legata relinqui, qui poſſunt ex teſtamento capere.h.d.
vſque ad.§.incertis.

b Dubitani alias circa verſi. optionis. quam utilitatem af-
fert legatum optionis, ex quo legati in genere legatarius
habet electionem, ut uerſi.præcedenti dicitur unde videba-
tur legatum non ualere,quia non affert vtilitatẽ, imo dam-
num, non habeat in ſe conditionem, & legatario moriente
non facta electione,peribat legatum,ut hoc text. Dicebatur
mihi,q quando nõ eſt legata optio, licet legatarius habeat
optionem,tñ non poteſt optare meliorem.l. legato genera-
liter.i.reſpun.ff.de leg. i. Secus quando eſt legata optio.Sed
hoc eſt contra l.ii.in prin.ff.de opt.leg.& ibi gloſſ.& Bar.te-
nuit expreſſè contrarium. Cogita.

c Sed aduerte, quia licet gloſſ.hic, quàm nullos hic repro-
bat, dicat quòd conſtitutio de qua hic fit mentio, ſit in illa
l.fin.§.i.C.commu. de leg.puto non eſſe bene dictum, quia
ibi ponitur diuerſus caſus ab iſto, & diuerſa deciſio ab iſta.
Primò ibi ponitur caſus, quando electio non erat relicta le-
gatario, ſed cuidam tertio: & ibi deciditur, q ſi ille tertius
moriatur antequam elegerit infra annũ, q electio trãſit ad
ipſum legatariũ. Ibi autẽ nõ deciditur prout hic, verũ trãſmit
tatur ad hæredẽ legatarii. Cogita. Sed nunc aduerte melius:
quia glo.hic non allegat.l.fin.§.i.vbi eſt verũ, ſcdm q dixi.
q eſt alius caſus quã videtur: ſed allegat l.ſiōa.in prin.vbi eſt
proprie caſus qui in tex.noſtro. Quid autem ſi aliqui legata
rii habent maiorẽ ſummã,an illi debeãt eligere, quemadmo
dum creditores habentes maiorẽ ſummam præferuntur? l.
maiorem.ff.de pac. Dic.q non, ſecundum Doc.in d.l.ſi.licet
glo.ibi teneat oppoſitum.

d An ille qui frumentum accepit mutuo tempore careſtię
ſi illud offerat tempore abundantiæ creditori ſuo, & nolue-
rit acceptare,an ipſe per hãc oblationẽ ſit liberatus ab argu-
mẽto,quod erat tẽpore cariſtiæ, vide Bar.in d.l.nulli.

e An ſi ille qui conſtituit aliquẽ procuratorẽ ad iudicia, cõ-
pareat poſtea in iudicio, per hanc comparationẽ dicatur re-
uocaſſe procuratorem, an ne,de hoc uide Bart. in l.mutare.
ff.de procu.& in c.quamuis.extra eo.

f Iſta gloſſ. diuiditur in tres partes principales. In prima
ponitur opinio Bul. In ſecunda Roglerii. In tertia ponitur
opinio Ioan. Secunda ibi, ſed Rog. Tertia ibi, Ioannes di-
ſtinguit. Rurſus ſecunda pars ſubdiuiditur in quatuor. In
prima loquitur quando legatum eſt in genere generaliſſi-
mo uel ſubalterno. In ſecunda, quando in gènere inferiori.
In tertia quando legatum eſt incertum de certis. In quarta
& vltima, quando legata eſt domus vel fundus in genere.
Et dum gloſſ.hic in prin. allegat l.ſi cui. ff. de ſeruit.ruſtico.
prædio.& gloſſ.ibi in prima ſolutione ita cõcordat has duas
vltimas leges ſcilicet. d. l. ſi cui & d.l.ſi vna.quæ ſunt con-
trariæ. Eandem gloſſ.habes in l legato generaliter. de leg.i.
& tenetur hic, & ibi Ioã.ſecundum Bart.ibi:nam incertitu-
do rei legatæ in genere uitiat legatum, vt hic, niſi in caſi-
bus hic poſitis ibi gloſſ. Et adde quòd etiam incertitudo vi-
tiat poſſeſſionem, vſucapionem & ceſſionem: vnde non ua
let ſi quis cedat ius, quod habet in tali fundo, nec ceſſio-

narius poterit vſucapere niſi appareat de iure meo: de quo
per Bar.in l.ſi ſic.de leg.i.

g Item dum gloſſ. iſta dicit de hæretico maiores hæreſis, vt
eam intelligas,uide gloſſ.poſt tex.in l.ii.C.de hæreticis. Item
dum in ſi.allegat.§.i.in auth.de nup.nihil facit niſi hoc mo-
do, quia confirmat alias leges, niſi in certis capitulis, inter
quæ non eſt illud, vnde hoc expreſſe probatur per l. i. C. de
ſecun.nup. Vel melius dic quòd eſt. §. qui incipit, primæ.
in aut.de nup. Et hanc gloſſ.dum loquitur de hæretico,exten
dit Io.Fab. hic ad excommunicatum, per authẽ. credentes.
C.de hæret. &c. excommunicamus.§. credentes, extra de
hæreticis. Sed non bene intellexit illa iura, quia loquun-
tur in excommunicatione propter hæreſim, vel auxilium,
uel fauorem,vt ibi dicit Bart. Et ſic uidetur ille tex. probare
contrarium in excommunicato ſimpliciter.

1 *Quomodo valeat legatum factum in certis perſonis.*
2 *Valet argumentum a ſuperiore ad inferius negatiue.*
3 *Tutor incertus dari non poteſt.*

§. INcertis. a Continuatur ſic: Supra vi-
a ſum eſt de incertitudine rerum
legatarum,ſequebatur videre de incertitu
dine perſonarum quibus legatur: de qua
tractat iſte.§. hoc dicit: Perſonis penitus
incertis neque legata neque fideicommiſſa poſſunt re-
linqui. Incertæ uero perſonæ ex certis,& legari, & per
1 fideicõmiſſum relinqui poteſt. Nota.quod † olim in-
b certis b perſonis nec legari nec per fideicõmiſſum quid
poterat relinqui: quod eſt verum olim indiſtincte, ho-
die vero cum diſtinctione: quia aut relinquitur ad pias
cauſas, & tunc legatum valet & tenet. Vnde,ſi relin-
quam pauperibus, valet legatum: quia intelligitur re-
lictum Deo omnipotenti, qui eſt certus. l. id quod pau
peribus.l.nulli.l. ſi quis ad declinandum. C. de epiſcop.
& cleri. Si vero ad aliam cauſam relinquatur incertæ
quoque perſonæ, tunc relictum eſt nullum. Nota in
2 verſicu.nam nec,†tenere argumen.a ſuperiore ad infe-
rius negatiue, puta, militi non conceditur, ergo nec
pagano: non poteſt dux bellare, ergo nec miles. Sed
affirmatiue non valet argumen. Item nota.quòd li-
bertas relicta incertæ perſonæ non valet.l.cum ex plu-
ribus.de manumiſſ.teſt. Item nota, quòd licet incer-
c tis perſonis c relinqui non poſsit, incertis tamen de cer-
tis relinqui poteſt. concordat. l. quidam relegatus. ff.
de rebus dubijs. Nota. quod legata ſoluta per erro-
d rem, d quæ erant relicta incertis perſonis,olim non po-
terant repeti, hodie poſſunt. Item nota. quod olim
poſthumo alieno legari non poterat, hodie ſic. No-
ta,quod poſthumus alienus appellatur ille, qui natus
inter ſuos hæredes futurus non eſt. Item nota.quod
3 † tutor incertus dari non poteſt. concordat. l. tutor in-
certus. de teſt. tutela: quia de præiudicio filij tractatur,
ne male gubernetur, vnde de certa perſona eſt ſibi pro
uidendum, ut hic. Item not. quod poſthumus alie-
nus & olim & hodie poteſt hęres inſtitui: quod gloſſ.
admittit olim,inſpecto iure prętorio, ſecus inſpecto iu-
re ciui.infra de bo.poſſ.in prin.vel tacite etiam iure ciui
li poſt Gallum, ſecus ante Gallum. l. Gallus.§. ille ca-
e ſus. de libe.& poſthu. e Opponitur contra text. Vide-
tur etiam quod relicta incertis perſonis valeant. l. ſi
quis a filio.§. fina.de lega.i.l.a ciuibus. de reb. dub. l.i.
C.de ſacroſanctis eccleſiis. Sol.licet iſtæ perſonæ ſint in
certę,tamen quia repreſentatiue faciunt perſonam cer-
tam, Valet relictum.l.mortuo.de fideiuſ. An autem va
leat relictum factum parti Gibelinæ, uel parti Guelfo-
rum e Bartol. cum Bald. dicit quod non, quia talis
pars eſt reprobata, & tale relictum accedit ad inui-
diam, & tales partes tendunt contra principatum.l. ſi
quis ingenuam.§.ciuilibus. de captiui.& poſtlim.reuer.
poſſet tamẽ pars Gibelina,& pars Guelforũ cõſtituere

procu-

procuratorem ad pacta vel cõcordiam componendã, quia eſt actus laudabilis. Poſſet etiã teſtator legare ciuibus talis portæ uel parochiæ, uel uiciniæ, uel etiam ciuibus inferioris partis uel ſuperioris. d. l. ſi quis a filio. §. fi. de leg. i. & l. ſi hæres. §. uicinus. eo. tit. quia iſtæ non ſunt partes improbatæ: de quo dicatis ut per Bartol. & Bal. in d. l. ſi quis a filio. §. fi.

ADDITIONES.

a In iſto §. incertis. in uerſi. fin. qui incipit, poſthumus, eſt multùm diligenter aduertendum, quia tex. iſte vnumquenq; deciperet. Nam litera uidetur uelle, quòd poſthumus alienus qui ſit in utero eius quæ iure uxor noſtra eſſe non poteſt, non poſſit inſtitui. Et conſequenter uidetur uelle, quòd ſi poſthumus ſit in utero ſororis meæ, ex quo ipſa de iure uxor mea eſſe non poteſt, quòd illam non poſſim inſtituere. ita ſonant uerba illius uer. & multum clare prima facie. Sed iſte intellectus eſt falſiſſimus, quia poſſum inſtituere poſthumũ qui ſit in utero nurus meæ. l. Gallus. in princi. ff. de lib. & poſthu. & tamen cum ea non poſſum de iure contrahere matrimonium. §. affinitatis. ſuprà de nup. unde in ueritate iſte. uerſicu. poſthumus, uidetur mihi in eius intellectu multum periculoſus, licèt à Doctoribus negligatur. Ego puto quòd iſte uerſi. non poſſit intelligi niſi ſecundum l. ſi quis poſthumos. §. fin. ff. de lib. & poſthu. & credo quòd iſte uerſi. uelit illud idem dicere quòd dicit ille. §. fin. ſcilicet quod hodie licitum eſt inſtituere omnem poſthumum tam proprium quã alienum, dummodo non inſtituam poſthumum naſciturum ex tali cum qua ſit prohibitum mihi matrimonium. Vnde ſi inſtituerem poſthumum mihi naſciturum ex ſorore mea, non ualeret inſtitutio. & uide Bartol. in d. l. ſi quis poſthomos. not. in d. §. fi. Sed in princ. tex. in l. filius à patre. & in §. per. in eo. tit. ff. de lib. & poſthu. contra ipſum intellectum urget. quia exceptio iſta non bene uenit et ad textum, Sed dic, de neceſſitate tex. debet ita intelligi, ut exceptio iſta ueniat non ad caſum expreſſum, ſed ad caſum ſubintellectum, hoc modo: Poſtumus alienus & olim & hodie poteſt inſtitui, ſubauditur, & multò magis poſthumus proprius. Ad hunc caſum ſubaditum uenit iſta exceptio niſi &c. Obſtat etiam multum contra hunc intellectum tex. iſte in uerbo, ſit, & ſic de præſenti. Sed quia iſte intellectus loquitur de poſthumo naſcituro, oportet de neceſſitate ſubaudire ſit, ſcilicet naſciturus: quod eſt uiolare literam, ita tamen puto de neceſſitate dicendum.

b Not. regulam, quòd incertitudo circa perſonam legatarii reddit legatum nullum, ut hic, & l. Paulus reſpondit. de rebus dubiis, & notat Bar. in l. quidam relegatus, de rebus dub. ubi ponit plenè materiam incertitudinis. Hæc regula fallit, ſi teſtator expreſſit perſonam, ſed dubitatur de qua ſenſerit, cum eſſent plures eiuſdem nominis: nam tunc legatum tenet in ſui ſubſtantia, licèt propter incertitudinem redderetur inutile: & niſi legatarius probaret de eo ſenſiſſe poteſt hæres cui vult ſoluere & gratificari. l. ſi quis ſeruum. & l. ſi quis à filio. de leg. ii. in fi. Secundò fallit quando ab initio eſt incerta perſona legatarii, ſed ex poſt facto uenit certificanda, ut hic in uerſi. illud. & in hoc corrigitur iſte tex. in fin. l. nec huiuſmodi infrà eo. quia hodie ualet, licet olim non ualeret. Sed quando perſona eſt omnino incerta nec uenit certificanda, tunc nec hodie ualet legatum niſi legaretur pauperibus. d. l. id quod. & ſic non corrigitur, ita uoluit Bar. & gloſſ. in d. l. quidam relegatus. Tertiò fallit quando relinquitur incertæ perſonæ de certis ut l. ſi ſeruus. & d. l. quidam. de leg. ii. Quartò fallit fauore pauperum, ut hic, & l. ſi quis ad declinandum, quæ omnia uide per Bar. ubi ſuprà.

c Item not. ex hoc §. in uer. ſed nec huiuſmodi ſpecies. quod licèt olim legatum factum incertæ perſonæ, quę etiam poterat certificari ex futuro euentu, non ualeret, ut in princi. huius § in uer. incerta aũt perſona, & in uer. ſeq. tamẽ hodie eſt ſecus, quod limitat Salice. in l. id quod pauperibus, & refert hic Ang. de Aret. quando implementum illius futuri euentus tendit ad commodũ teſtatoris. per d. l. quidã. de rebus dubiis. ubi uidetur tex. & l. ſi quis ita ſcripſerit. in eod. ti. Quam limitationem puto eſſe contra hunc tex. in princip. vbi ille futurus euentus non tendebat ad commodum teſtatoris.

d Et ſic per incertitudinem poterant retineri. Sic & ſolutũ per errorem ex cauſa dotis non repetitur. l. cum his. § mulier. de condi. indeb. Et alios caſus uide in l. eleganter. in fin. per glo. de condi. inde. & in l. i. C. eo. &c. & per gl. in §. pe. infrà de oblig quæ ex quaſi contractu.

e Vel melius dicite ex mente Bart. in l. Gallus. §. ille caſus. olim de iure ciuili Digeſtorũ poſthumus alienus qui poterat effici ſuus vel in uita vel poſt mortem, poterat inſtitui, ſed per prætores fuit inductum quòd omnis poſthumus alienus poſſit inſtitui licèt nunquam efficiatur ſuus: quod poſtea Imperatores ſuperuenientes per eorum conſtitutiones ſequuti ſunt, & hæc eſt in breuibus ueritas.

1 *Error nominis pronominis, cognominis, modo conſtet de corpore, non uitiat legatum.*
2 *Idem in errore confinium.*
3 *Idem in errore parochiæ uel uicinia.*
4 *Idem in errore artificij*
5 *Secus in errore nominis appellatiui.*
6 *Nomina ſunt comparata gratia ſignificandarum rerum.*
7 *Falſa demonſtratio non uitiat legatum.*
8 *Falſa cauſa non uitiat legatum.*
9 *Falſa cauſa adiecta legato conditionaliter uitiat niſi purificetur.*
10 *Quare error nominis appellatiui uitiet legatum, non error nominis proprij.*
11 *Dictiones Si & Cum, faciunt conditionem.*

§. SI quis in nomine. Error nominis, pronominis vel cognominis, nec legatum nec hæredis inſtitutionem vitiat, dummodo de corpore conſtet. Idem eſt in errore falſæ demõſtrationis uel cauſæ, niſi fuerint conditionaliter enunciata. h. d. Diuiditur in tres. Nam in prima tractat de errore nominis, pronominis vel cognominis. In ſecunda tractat de errore falſæ demonſtrationis. In tertia tractat de errore falſæ cauſæ. Secunda ibi, huic proxi.
a Tertia ibi, longe. Not. primo, [a] quòd † error in no-
1 mine, pronomine vel cognomine, non habet vitiare legatum, uel hæredis inſtitutionem, dummodo de corpore conſtet. concor. l. ſi in nomine. C. de teſta. & idem
a uoluit gloſ. i. & glo. in dicta l. ſi in nomine. † Idem eſſet in errore confinium rei legatę, quia legatum non ui-
3 tiatetur. argu. in l. patronus, §. i. de lega. iij. † Idem eſſet in errore viciniæ uel parochiæ rei legatæ uel perſonæ legatarij. l. quotiens. in princip. de hęredi. inſtituen.
4 & ibi not. † Idem eſſet in errore artificij perſonæ legatæ vel legatarij. l. qui habebat. de reb. dubijs. Idem eſſet in errore dictionis vel ſimilium, ut habetur & notatur in l. ſi quis in nomine. Hæc verba ſunt vera in er-
5 rore proprij nominis, † ſecus in errore nominis appellatiui. l. iiij. de leg. i. & videbitis in gl. Not. in text. ſu-
b pradictorum rationem: nam [b] † nomina ſunt compara-
6 ta gratia ſignificandorũ hominũ, vnde ſuperflua reperiuntur vbi aliter ſatis demonſtratur concor. l. ad recognoſcendos. C. de ingen. manu. l. i. in fin. ff. de dot. præleg. l. certum. ſi certum pet. vnde expreſſio nominis erronea veluti fruſtratoria non uitiat, facit in argum. l.
7 vnica in prin. ff. de rei vx. act. Not. † quod falſa demonſtratio adiecta legato, illud non vitiat. concor. l. demonſtratio falſa. de cond. & demõ. Ratio, quia rei ſatis demonſtratæ fruſtra fit demonſtratio. l. i. in fi. de do.
8 præleg. Item no. quòd † falſa cauſa adiecta legato, non vitiat legatũ. Ratio, quia falſa cauſa legato non cohæret. l. cum tale. §. legatũ. de condi. & demon. quod eſt di-
c cere quod talis cauſa nõ eſt cauſa finalis, [c] quæ moueat agentẽ ad diſponendum, ad legãdum, ſed eſt cauſa impulſiua, quæ nõ remouet mẽtẽ diſponentis ab actu, nec illũ vitiat. l. i. §. ſexũ. ff. de poſtul. Secus ſi cauſa eſſet finalis, quia remotio cauſæ finalis remouet mẽtem diſponẽtis ab actu, et uitiat actũ, vt no in l. ij. § fi. de dona. tit.

generali. Et illa appellatur cauſa finalis,quæ ſi vera eſ-
ſet neceſſaria eſſet. puta, lego tibi mille, quia ea mihi
mutuaſti: ſi enim ea mutuaſſes,eſſet neceſſariũ tibi da-
re. Per hoc non obſtãt quę habẽtur in l.i.C.de fal.cauſ.
9 adiecta. Itẽ no.quòd † falſa cauſa adiecta legato con
ditionaliter,uitiat,niſi purificetur. concor.l.demonſtra-
tio falſa.de condi.& dem.Ratio,quia hoc legatum non
eſt adhuc perfectum,imo in euẽtum conditionis ſuſpẽ
ſum,vnde facilius vitiatur quam iam in eſſe productũ.
arg.in l. patre.de his qui ſunt ſui vel alie.iur.& in c.miſ
ſus.& f c.conſuluit.extra qui cler.vel vo.Pręterea con
ditio actui adiecta præſumitur cauſa finalis.concordat
l.a' Titio.de uerb.obligatio.l.ſi quis ſeruum.de condit.
& demon. vnde nimirum ſi ea uitiata actus tollitur,
vt hic, & d.l.demonſtratio. In fi. gloſſ.in verbo, in
nomine.habetis ſimilẽ in l.ſi in nomine. C. de teſtam.
Cui addite,quòd aliud eſt nomen ſignificatiuum qua-
litatis,vt Titius,albus, niger vel rubeus, vt not. in l. ſi
quis in fundi vocabulo de leg.i. In fi.gl.in verbo,in-
10 telligantur, colligitis, † quòd licèt error nominis pro-
prij, vbi de corpore conſtet legatum non uitiet,error
tamen nominis appellatiui habet legatum uitiare. Et
eſt ratio, quia error nominis proprij eſt tolerabilis: nã
nomina propria ſunt apposita ab homine, & facile va
riantur, ideo ad placitum poni poſſunt &c. Sed nomi-
na appellatiua ſunt inſita rebus a' natura,ideoque incõ
mutabillia,& in eis error non toleratur .ideoque actus
vitiatur. Vnde ſi volens legare aſinum dixerit, lego
bouem,legatum nullum eſt.& hæc ratio ponitur in d.l.
iiij.de legat.i. Aliam rationem ponit Bald. quia quan-
do eſt error in nomine appellatiuo, ideo legatum non
valet,quia quod eſt in voce,diſcrepat ei quod eſt in mẽ
te,& qđ eſt in mẽte non ualet,quia non eſt expreſſum.
facit l.ſi repetendi.C.de cod.ob cau.Fallit,ſi res legata,
eſſet oculis ſubiecta: vt quia teſtator uolens legare bo
uem,boue demõſtrato dixerit,lego aſinum quia realis
demonſtratio tunc plus ualeret quam verbalis, & te-
neret legatum.l. quæ extrinſecus.de verbo. obligatio.
Secundo fallit hęc regula,quando teſtator fuiſſet prius
proteſtatus: ut quia dixiſſet, quandocunque legauero
bouem, uolo intelligi de aſino: tunc legato boue,in-
telligitur aſinus legatus, non tam in uirtute uerborum
habitorum, quam in uirtute præſentia proteſtationis.
hæc eſt glo.in d.l. iiij. de legat. i. quia legata & nutu &
legari & relinqui poſſunt.l.nutu.de lega. iij. Et per hoc
non obſtant quæ ſupra uidiſtis, de uerbor, obligatio.
§.i.in glo.quia habent locum in ſtipulatione, ad cuius
eſſentiam requiruntur uerba expreſſa & formalia. Ter
tio fallit hæc regula, quando non eſſet error multum
abſonus:ut quia teſtator uolens legare libros, appella-
uit membranas.l.librorum.§.quod tamen Caſſius. de
d lega.iij. Quartò d fallit, ſi eſſet error in qualitate quia
teſtator dicit, lego bouem nigrum, cum eſſet albus.l.
qui habebat,de reb.dub.te no.io l.ſi quis in fundi uoca
bu.de leg.i. In glo.condicionaliter,ibi,non ſolum.no
11 ta. † quod ſicut dictio Si, facit conditiooem, ita & di-
e ctio Cum. e quod uerum intelligite quando dictio Si,
uel dictio Cum,apponitur ſubſtantiæ legati, ſecus ſi ap
ponatur executioni legati, uel alterius actus quia tunc
dictio Si,facit conditionem:dictio autem Cum, notat
tempus.l.ex his uerbis.C. quan. di. leg. ced. In fine.
Quæ autem ſit diffinitio conditionis, cauſæ, modi, uel
demonſtrationis, dicite ut per glo. ordinariam.in rub.
ff.de condi. & demon.Quando autem eorum defectus
habeat uitiare legatum, dicite ut in l. i. & in l.in teſta-
mento.eod.tit.& in l.i.C. de inſtit. & ſubſtit. Et addid
quod hi. glo. dixit fore diſtinguendum ut habetur in l.
ſi ſic.§.i.de legat.i dicatis ut ibi.Sed tamen pro nunc ſic
f ueritas ſe habet: f Aut teſtator legat per uerba primæ
perſonæ, lego tibi quod debeo; tunc ſi nihil debeatur,
legatum eſt nullum. Si verò dicat, lego decem quæ
tibi debeo, valet legatum etiam ſi nihil debeat: quia
huiuſmod falſa demonſtratio legatum non uitiat, &
tenebitur illa decem meus hæres præſtare. Si autem
teſtator legat per uerba tertiæ perſonæ, relata ad per-
ſonam debitoris,uel ad perſonam tertii, puta, lego ti-
bi quod mihi debes, aut lego tibi decem,quę mihi de-
bes, uel lego Sempronio quod mihi debet Caius, vel
Sempronio quæ mihi debet Caius, tunc vtroque caſu
legatum eſt nullum, ſi nihil debeat: quia ſi vere debe-
ret, hæres ad nihil aliud teneretur, quam ad præſtan-
dam liberationem vel ceſsionem tertio fiendam, quæ
eſt impoſsibilis vbi nulla eſt obligatio. Vnde qualitas
importata per ſeruum, quæ eſt de ſubſtantia legati fa-
cit conditionem.Secus ſi non eſſet de ſubſtantia, quia
tunc adiecta verbo præſentis temporis faceret demon
ſtrationẽ: Secus ſi eſſet adiecta uerbo futuri temporis.
Et ſic noo obſtat l.Stichus qui meus.de lega. i. Ex qui-
bus infertur ſecundum Docto.ad quæſt. Statuto caue-
tur quod mulier non poſsit ſe obligare ſine conſen-
ſu duorum proximiorum parentum; ſi non habeat ni-
ſi unum, poterit ſe cum illo obligare: quia illa verba,
ſine conſenſu parentum,intelliguntur, ſi adſint:de quo
per Barto. in l.Stichu qui meus erit de legat. i. Eodem
modo ſi Comes donauerit omne ius ſuum eccleſiæ, in-
telligitur quatenus probetur Comitem habuiſſe ius:de
quo per Bald.in l.ſi ſic.§.i.de lega.i.

ADDITIONES.

a Ratio eſt iſtius primi notabilis,quia talia nomina ſunt ſo-
lùm impoſita ad recognitionem, vt hic & l.ad recognoſcen
dos.C.de ingen.ma.& ideo qualitercunque cognoſcatur,vel
de per ſe, vel per relationem ad aliud ſufficit.l.certum. ff. ſi
cert.petat.Qualiter autem probatur quòd teſtator errauit?
Dic quòd hoc probatur ſecundum fines ſubiectos per teſta-
torem:puta ſi teſtator dicat; lego campum olìueti ſituatum
ſub talibus confinibus,qui campus nou habebat illa confiuia
ſecundum Bar.& glo.in l.ſi quis in fundi vocabulo. de leg. i.
ubi videtur bonus tex.

b Secundum iſtam rationem ſequeretur, quòd nunquã er-
ror nominis appellatiui vitiaret legatum. Probo, nam ex-
preſsio nominis appellatiui noo eſt neceſſaria in legatis, cũ
legata poſsint fieri ſolo nutu.in princip ff.de legat. iii.ergo ſi
exprimantur nomina appellatioa io legato erroneè, & ſic
ineptà, oon habebunt vitiare legatum.l.unica.in princip.C.
de rei uxo.actio.Dimiſsis quibuſdam verbis quę circa hoc di
cuntur per nouiſsimos in d.l.iiii.in princip.ff.de legat. l. pro
ſolutione.iſta eſt ueritas, quòd non eſt uerum quòd legata
poſſunt relinqui ſolo nutu, niſi ſit aliquis qoi propter infir-
mitatem impeditur loqui.iſte eſt proprie caſus in d. l. nutu.
ſecundum intellectum Bart.ibidem & verus. Vnde ſi aliquis
& poſſet loqui,non eſt verum quòd poſſet legata nutu reliu
quere.& ſic clarè ceſſat obiectum.

c De hac cauſa finali & impulſiua, vide notab. Bello. con-
ſil.viii.colum.i.

d Item fallit, ſi unum nomen appellatiuum conſueuiſſet
poni pro alio, ut palafrenus pro equo.l.Labeo.in fin. de ſu-
pelle.legat.

e An dictio cum, ſioe dictio Si, faciatcondìtionem, oel
ne, adde aliam gloſſ. ponentem latius de hac materia de de-
fectu conditionis &c. in rub.de conditio.& demonſtratio.&
ibi Barto.

f Et circa hunc articulum,an falſa demonſtratio vitiet le-
gatum,clarius quam hic ſubiiciam: & eſt regula quod de-
monſtratio falſa adiecta ſpeciei,ſi de ea conſtet, oon uitiat
vt hic.Sed ſi eſt adiecta quantitati,tunc aut in tertia perſo-
na,aut in prima,ut hic in margine declaratur. Et hæc om-
nia habent locum ubi eſt expreſſa certa quantitas, licèt de-
monſtratio eſſet falſa. Vbi autem quantitas certa non eſt
expreſſa,tunc legatum eſt nullum indiſtinctè.l.ſi ſic.§.i.Et
de hoc,an falſa demonſtratio vitiet legata uel contractus,
vide Barto.in l. falſa demonſtratio. de cooditio. & demoo-
ſtratio.vbi plenè.

1 Legatū quod nō poterat ualere ſi teſtator tempore teſtamenti conditi deceſſiſſet, non conualeſcit ēt teſtatore diutius uiuente.
2 Licet ſeruo hæredis inſtituti non poſſit legari tamen domino ſerui hæredis inſtituti ſic & de ratione diuerſitatis ibi.
3 Nihil antiquitus poterat relinqui ante hæredis inſtitutionem.
4 In ultimis uoluntatibus potius attenditur mens teſtatoris quam ordo ſcripturæ.
5 Quomodo incertitudo libertatis uel rei legatæ uitiet legatum.

§.
a AN ſeruo. [a] In relictis factis pure inſpicitur tempus teſtamenti, & in
alijs habet locū regula Catoniana. Secus
in relictis cōditionalibus, quia in his inſpi
citur tempus euenientis cōditionis, nec ha
b bet locum regula Catoniana.[b] Not. primo, ſeruo hę- 3
redis inſtitui non poſſe pure legari. Et eſt ratio, quia do
minus inſtitutus reperiretur hæres & legatarius, cū per
ſeruum inſtitutum ſibi acquiratur legatum. l. placet. de
acqui. hæredi. ideo legatum nullum. Item not. quod
legatum non conualeſcit, licet uiuo teſtatore ſeruus le- d
gatus poteſtatem domini eiuſdem hæredis exeat. Not.
1 rationem, † quia legatum quod ſi tempore teſtamenti
teſtator mortuus fuiſſet non ualuiſſet, nunquam cōua-
leſcit teſtatore diutius uiuente. l. i. de reg. Cato. l. cætera.
§. i. de leg. i. No. ſeruum hęredis inſtituti ſub condi-
tione, legari poſſe: quod legatum ualebit & tenebit, ſi
tempore exiſtentis conditionis exiuiſſet poteſtatem
domini, licet ſi teſtator tēpore teſtamenti mortuus fuiſ
ſet, non ualuiſſet. Ratio, quia in legatis conditionali-
bus non inſpicitur tempus teſtamenti, ſed tempus con
ditionis in quo ſuſpenditur ſubſtantia legati: & ideo ad
ea legata conditionalia nō pertinet regula Catoniana.
2 Item no. quod † licet ſeruo hæredis inſtituti non poſſit
legari domino tamen ſerui inſtituti legari poteſt. Not.
rationem quia licet teſtator mortuus fuiſſet tempore te
ſtamenti, tamen dominus ſerui inſtituti non diceretur
hæres & legatarius, quia ſeruus inſtituti non facit do-
minus hæredem ſtatim, ſed requiritur iuſſus, & aditio
hæreditatis. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. de acqui. hæ-
redi. Idem ſi ſeruus inſtitutu manumittatur, vel alteri
alienetur antequam adeat, valeat inſtitutio hæredis in
perſona prioris domini. Et ſi dixeritis, iſta ratio eſt in
caſu primo. nam ſtatim mortuo teſtatore non reperire
tur dominus inſtitutus hæres & legatarius, quia nō effi
citur hęres ſtatim mortuo teſtatore. ſed requiritur quod
hæreditas adeatur cū hæres. de acquir. poſ. Reſpondeo,
licet non efficiatur hæres à tempore mortis vere, tamē
quandocunque adiuerit, aditio retrotrahitur, & à tem-
pore mortis hęres ficte dicitur. l. hæres quandocunque.
de acquir. hæredi. Et ſi dixeritis, quid ſi hęres hęreditatē
repudiauerit? Reſpondeo, quod legatum corruit velu
ti hęreditate non adita: uel non petetur ex teſtamento
ſed ab inteſtato, iuxta ea quę habentur in auth. ex cau-
ſa. C. de liber. pręteri. Ex §. ante hæredis. not. quod
olim libertas relicta vel, aliud quodcunque. relictum,
ante inſtitutionem hæredis non ualebat: quia hęredis
3 inſtitutio eſt caput teſtamenti: & ideo † quodcunque
relictum ante ipſam hæredis inſtitutionem dicitur nul-
lum: quia à capite & incipiendo, nullum huiuſmodi fuit
c l. i. §. i. ff. de eden. Sed tamen hæc relicta valent [c] & te-
nent, quia licet ex ordine ſcripturæ legata præcedant,
ex ordine tamen intellectus non intelligitur ipſa inſtitu
4 tio præcedere. Not. io † ultimis uoluntatibus potius
attendi mentem, quam ordinem ſcripturæ. Hoc uerum,
niſi de mente ſcripturæ conſtet. l. iij. C. de libe. præte. In
cauſa autem dubio ordo ſcripturæ eſt ſeruandus. Et per
hoc non obſt. quę habentur in l. ij. §. fi. ff. de vulg. & pu
pil. Item not. in §. poſt mortem quod olim legata &
fideicommiſſa relicta poſt mortem hæredis & legata-
rij, uel pridie poſt mortem vtriuſque, nō valebant nec
tenebant, hodie tamen ualent & tenent, In fin. gloſſ.
primæ. Hic loquitur in ſeruo hæredis inſtituto, qui caſu
Valet legatum: ibi autem loquitur in ſeruo teſtatoris,
quod valet ex quadā humanitate, quia teſtator uo-
luit remunerare bene merita à ſeruo ſuo recepta: quę
ratio non cadit in ſeruo hęredis inſtituti. In fin. gloſſ.
conſtitutionem. Hęc l. ex pluribus. & l. ſi quis a filio
§. fina. uidentur pro contrarijs allegari, in hunc mo-
5 dum: quia in l. ex pluribus. † legatum libertatis vitia-
tur ratione incertitudinis, in l. ſi quis à filio. §. fina lega-
tum alterius rei non uitiatur ratione incertitudinis. Sed
tamen uos dicite, quod idem eſt in legato libertatis, quod
in legato alterius rei. l. ſi fuerit de reb. du. Vnde ad arg.
reſpondetur ſubtiliter, aliquando incertitudo legati ca-
dit ſuper legatis rebus & tunc ualet legatum, ſed decla
ratio ſpectat aut ad hęredem, aut ad legatarium, ut ui-
diſtis ſupra eo. §. generaliter. Aut incertitudo cadit ſu-
per perſonis legatariorum, & tunc talis incertitudo ui-
tiat legatum: & ita loquitur l. cum ex pluribus. de man.
teſta. Et eſt ratio differentiæ horum caſuum: nam quā-
do eſt incertitudo perſonarum, non eſt fundatum ius
in perſona alicuius legatarij, qui poſſit petere legatum
& ideo declaratio incertitudinis à nomine præter iudi-
cem poteſt improbari, Sed quando eſt incertitudo rerū,
ſed eſt perſona certa, ideo valet legatum, quia exiſten-
te perſona certa legatarij, poteſt incertitudo quæ ver-
d ſatur circa rem legatam bene declarari, &c. [d] Gloſſ. in
e verbo, legatis. [e]

ADDITIONES.

a Aduerte circa hunc § quia uidetur quòd ita ualeat lega-
tum in primo caſu ſicut in ſecundo. Nam ideo uult Impe-
rator quòd legatum valeat in ſecundo caſu, quia poteſt eſſe
caſus in quo legatum ſit penès vnum, & hęreditas penes aliū
ſi ſeruus ſit alienatus uel manumiſſus antequam adeat. Cer-
tè idem eſt in primo caſu, nam ibi poteſt eſſe caſus in quo
hæreditas erit penès vnum, & legatum penès alium. Si po-
nas domino inſtituto eſſe datum ſubſtitutum, certè ſi domi-
nus nolit eſſe hæres, admittetur ſubſtitutus, & ſic hæredi-
tas erit penès ſubſtitutum, & legatum ex perſona ſerui pe-
nès dominum. Nec hic obſtat regula Catoniana, quia li-
cet teſtator ſtatim mortuus fuiſſet, tamē dominus non fuiſ-
ſet hæres ſtatim, niſi uoluerit eſſe hæres. Potes dicere quod
hic loquitur de ſeruo hæredis: & quando dominus nollet
eſſe hæres, non eſſemus in caſu huius §. cogita. Sed iſtud ni-
hil eſt: quia etiam in ſecundo caſu, quando ſeruus eſt alie-
natus, non eſt amplius ſeruus hæredis. Puto nō poſſe aliud
dici, niſi quod iſte tex. procedit quādo dominus inſtitutus nō
habet ſubſtitutum, ſi autem habet ſubſtitutum, ſecus, quia
militaret ratio quæ in ſecundo caſu, & hæc eſt ueritas.
b Secundò & multùm fortiter contra iſtum text. facit, quia
etiam in primo caſu eſt dare plures caſus in quibus hære-
ditas erit penes unum, & legatum penes alium, in xiii. ca-
ſibus enumeratis per gloſſ. notab. in l. eam quam. C. de fi-
deicom. cum additis ibi per Bartol, in quibus licet hære-
ditas non adiretur per dominum, tamen legatum debere-
tur, maximè in caſu authen. hoc amplius. C. de fideicom-
miſſ. Cogita, quia puto quòd in omnibus illis caſibus non
procederet iſte tex. in primo caſu. Et potes dicere, quòd
illi ſunt caſus ſpeciales, & non habendi in conſideratione
nec trahendi ad conſequentias. l. ius ſingulariter. & l. quod
verò contra. ff. de legib.
c Item debentur legata, quando teſtator caſſauit inſtitu-
tionem, uolens legata ſalua fore. l. proxime. ff. de his quæ
in teſtamen. delen. Item debentur, quando quis prohi-
buit teſtari, hoc eſt mutare teſtamentum in quo eſt in-
ſtitutus talis à quo aufertur hæreditas, & legata debentur.
l. i. §. ſed ſi legatarij. ff. ſi quis aliquem teſtari prohibuerit.
Item ſi teſtator errauit in coniunctione ciuili uel natu-
rali, ut quia inſtituit eum quem credebat ſibi naturali-
ter coniunctum, uel à ſe legitimè adoptatum, cum non
eſſet, debentur legata, licèt uitietur inſtitutio. d. l. tanquā.
Item ſi filius recuſat redimere patrem, ut authen. ſi capti-
ui: C. de epiſco. & cler. Vel curare patrem furioſum, ut auth.

liberi furioſi.C.de epiſc.aud. Vel ſi filius inſtitutus efficiatur hæreticus, vt in authen.idem.C. de hæret. Item ſi hæres recuſat adimplere voluntatem defuncti, his caſibus priuatur ſucceſſione, & legata debentur. Item ſi alicui quis præſtiterit alimenta triennio relicta in minus ſolemni voluntate, tenetur præſtare in infinitum l. i. C.de fideicom. Item not. quòd fiſcus occupans bona vacantia, debet ea occupare cum ſua cauſa, ſcilicet vt præſtet libertates de quo dic vt in l. iiii. C.de fideicommiſ.

d Adde tu, quòd etiam idem eſt in ſecundo caſu l. ſi patroni.§. ſed ſi non fructibus. quia ibi ſicut hæres non poteſt cōpelli adire propter legatum libertatis, ita nec etiam propter aliud legatum pecuniarium, & ita etiam dicit Angel. de Aret. hic.

e In gloſſ. in verbo, legatis. quia gloſſ. iſta multum obſcurè loquitur, vide glo.clarè loquentem in dicta l.i.in glo.magna. C. vt act. ab hęred: & contra hæred. vnde puto hanc gloſſ. fuiſſe ſumptam: & ibi glo. inducit de per ſe iura, quæ gloſ. ſimul hic allegat: & ibi gloſ. ſentit rationem diuerſitatis. Et damna iſtam gloſ: dum facit differentiam inter ſtipulationes & legata, quia eſt contra illam l. i. dum dicit, quòd tam in ſtipulationibus quàm in legatis actiones & obligationes incipiunt ab hæredibus & contra hæredes, vt ſentit Bart. in dicta l.i.& in l.ita ſtipulatus.magna.in ver.ſecūdo iuxta hoc quæro. Niſi ſuſtinendo iſtam glo. dicas ad illam l. quòd incipiunt ſcilicet cum effectu: quæ tamen eſſet deſtructio, vt dicit Bartol.

1 *Quicquid diſponit teſtator, illud habetur pro lege.*
2 *An legatum ſit nullum ratione impoſſibilitatis.*
3 *Quomodo valeat legatum relictum nomine pœnæ.*

§. Paenę quoque.[a] Id quod legatur, adimitur vel trāsfertur pęnæ nomine, valet et tenet hodie, licet iure vetuſtiſſimo non valeret neque teneret, h. d. ſecundum communem intellectum. Diuiditur in tres partes. In prima ponit dictum. In ſecunda illud declarat. In tertia ponit diſpoſitionem iuris
b noui. Secunda ibi, pęnę autem nomine.[b] Tertia ibi; ſed huiuſmodi. In text. ibi, aliquid faciat, ſubaudire, quod teſtator uoluerit fieri. Ibi vero, non faciat, quod ipſe teſtator uoluerit fieri. No. primo, olim nō ualere dationē ademptionem vel translationem factam nomine pœnę. Et fuit ratio huius iuris, nam legata debent fieri ob benemerita recipientis. l. nec adiecti. ff. pro ſocio. vnde ſi fiant in pęnam hæredis inſtituti, dicuntur declinare a natura legatorū, & ideo nulla. Not. quod huiuſmodi legata non ſolum ſunt nulla in teſtamentis paganorum, verumetiam in teſtamētis militum. Itē not. quod iure nouiſſimo valēt huiuſmodi legata facta nomine pęnæ & cohæredum dationis, niſi præcedat diſpoſitio illicita impoſſibilis. Fuit ratio decidendi iure
1 nouiſſimo, quia † quicquid teſtator in ſuo teſtamento diſponat, pro lege ſeruari debet, niſi illicitum, impoſſibile, uel probroſum induxerit ſtatuēdum. §. diſponat. in auth. de nupt. l. ſeruo alieno. §. fi. de lèg. i. l. in cōditionibus. de condi. et demon. his omnibus concor. l. i. C. de his quæ pe. no. In fin glo. in verb. aliquid. Hæc ſol. cōmuniter reprobatur, et nihil refert an teſtator addat quę adimit legata, uel transferat nomine pęnæ, an uero huiuſmodi verba omittat: vnde indiſtincte hic. §. eſt intelligendus. l. de pretio. ff. de pub. Vnde ad l. ij. de his quæ
c pęnæ no. aliter reſpondent, diſtinguendo, an[c] teſtator mandat aliquid fieri, & poſtea ſi non fiat, aliquid nomine pęnæ legat, vel adiicit cohæredem, & tunc legatū nomine pęnæ non ualebat. Aut teſtator non præcipit aliquid, ſed legatum facit ſub conditione, ſi quid tale nō fieret & tunc legatum conditione deficiente ualebat &
d tenebat[d]. l. ij. de his quæ pęnæ nom. In gl. impoſſibili, ibi, quę volebat. Hæc ſolu. non valet, quia diuinat, ideo non bona. l. ſi putator. ff. ad legem aquiliam. Ibi, ſoluere, Hæc eadem ratione reprobatur, vnde Doctores

e aliter ſentiunt, diſtinguentes,[e] aut impoſſibilitas adiicitur ſubſtantiæ legati puta, grauo te ut tradas montem aurū, grauo non redimas patrem ab hoſtibus, vel grauat aliud illicitum, hæredem facere, & tūc tale legatū eſt nullum, ut hic, & l. vnica. C. de his quę pe nom. Aut impoſſibilitas nō adiicitur ſubſtantię legati, ſed adiicitur executioni legati, & tunc talis impoſſibilitas non uitiat legatum, imo ad poſſibilitatem reducitur ita lo-
f quitur. l. ſi mihi & tibi. de leg. i.[f] In fin. Hæc eandem ſententiam tenuit glo. in l. vnica. C. de his quæ pę. no. & in l. obtinuit. ff. de conditio. & demon. ſed tamen communiter reprobatur quia, nihil refert an conditio impoſſibilis adiiciatur grauato, hoc eſt, hæredi, an uero
g onerato[g] id eſt, legatario. l. ſi uiua mater. ff. de hæredi. inſti. Item quia contra generalitatem l. obtinuit. de condi. & demon. Quare glo. in l. i. de condi. inſti. ſoluit mul-
a tum ſubtiliter: Si † quæratur an impoſſibilitas habeat uitiare legatum, aut iſta impoſſibilitas adiicitur ſubſtan-
h tiæ legati.[h] puta, lego montem aureum, & legatum eſt nullum. l. apud Iulianum. §. fin. de leg. i. Aut impoſſibilitas additur per uiam præcedentis diſpoſitionis, & poſtea ſi non fiat legatur nomine pęnę, & legatum eſt nullum, ut hic & l. unica. C. de his quæ pœn. no. Vnde ſi teſtator iubeat hæredi aliquid facere impoſſibile, & poſtea ſi non fecerit aliquid legat ab eo nomine pœnę, non eſt imponenda pœna hęredi ſi non adimpleuit impoſſibile præceptū. l. in teſtamento. de cōdi. & demon. Si uero impoſſibilitas incipit a conditione legati, puta, lego tibi mille ſi dederis montem aureum, uel ſi nō dederit hæres montem aureum, tunc tollitur talis impoſ-
i ſibilitas, & ualet legatum, & tunc loquūtur cōtraria.[i] Sed contra prędicta dixerit aliquis: ſi teſtator iuſſerit hęredem dare montem aureum & ſi non dederit legatur ab eo mille, debet ualere legatum & tenere, quia legatum factum ſub conditione neceſſaria, habetur pro puro. l. ſi pupillus. §. ſi ſub conditione. de nouat. Sol. dicit Bald. quod illud eſt verum quando legatum incipit a præcedenti conditione neceſſaria: ſecus quando incipit a præcedenti diſpoſitione impoſſibili, & poſtea legatur conditionaliter, ne pœna hæredi imponatur, propterea quod impoſſibile preceptum teſtatoris non impleuit, ut ſupra dixi, & ad prædicta facit l. ſi humo mortuus, de ver. ob. Finaliter contra tex. opp. Sentit litera
3 quod † olim non ualebat legatum nomine pœnę relictum. Sed contra oppo. & imo uidetur quod iure ueteri ualeret & teneret: unde oppo. de leg. i. §. idem ſi ita. ad leg. falci. de l. cum præfinitione. ff. quando dies leg. ced. Horum timore Doctores tria iura diſtinguunt. Quoddam eſt ius antiquiſſimum. l. xij. tab. & eo iure inſpecto legatū nomine pœnæ relictum erat nullum: & de iſto iure ſentit hic Iuſtin. Quoddam eſt ius medię iuris prudentiæ, & illo iure inſpecto legatum nomine pęnæ ualebit & tenebit, & ita loquuntur iura contraria. Quoddam eſt ius nouiſſimum iuris prudentię, & illo etiam iure apertius valet legatum nomine pœnę ita loquitur etiam §. iſte. & l. unica. C. de his quę pœ. no. Sed
k contra hanc opi. moueor fortiſſime. Nam ſi antiquiſſima iuris prudentia qua diſponebatur non ualere legatum nomine pęnę, per mediam iuris prudentiam fuit correcta, fruſtratoria eſſet correctio Iuſtiniani. Præterea contra hanc opi. facit hæc litera, quæ refert Sabino Iureconſulto non placuiſſe adiici poſſe cohæredem nomine pęnę, & tamen Sabinus fuit tempore medię iuris prudentiæ. l. ij. §. poſt originem. ff. de orig. iuris. Item pro hac ſententia allegatur l. l. ita legatum. de condi. et demon. & hāc tenuit Chriſtoph. quod iure Digeſtorum, & ſic ipſa media iuris prudentia, non valebat allegatū relictum nomine pœnæ. Ad iura in contrarium allegata reſpondebat ipſe, quod non loquuntur de legato pęnali, ſed de legato ſuccedaneo, ita q. od vna ſ ſucce-
debat

debat loco alterius, puta, hæres dato penum Gaio, ſi non dederit dato decem: illa decem non fuerunt nomine pœnæ relicta, vt detur electio heredi, aut præſtandi penum, aut præſtandi decem, & caſu quo non præſtiterit penum, ſuccedat eius loco legatum de decem. Sed contra Do. Chriſtopho. allegabatur l. multa. de condi. & demon. ſed reſpondebatur, quod ibi non debet ſumi argumentum à contrario ſenſu. l. conuenticulam. de epiſc. & cle.

ADDITIONES.

a Aduerte, quia iſte textus videtur uelle, quod licet olim legatum pœnæ, ſi hæres filiam in matrimonio non collocauerit, non valeret hodie tamen valet. quia in contrarium videtur tex. in l. Titia. in prin. ff. de ver. obl. ponderando bene rationem illius tex. per quem tex. aliàs tentabam dare nouum intellectum ad hunc tex. quòd etiam hodie tale legatum nõ valeret: & hoc dicebam probari ex tex. iſto in fine ibi, uel legibus interdicta iuncta d. l. Titia. vt reſpondet ibi Bar. in princip. in ſol. quarti contrarii, quod eſt l. ea quę, quòd aliud eſt quem metu pœnæ compelli, aliud timore lucri perdendi, vt eſt hic, vbi hęres tractat de lucro perdendo ex hęreditate.

b Et iuxta hunc tex. in verbo, ſi non collocauerit. adde tex. illum ſingularem in l. ii. §. ad filiorum & ibi Bar. C. quando & quibus quarta pars deb. lib. x & ſic quærere infra quarum tempus debet expectari ad collocandum filiam in matrimonio, vt non ſoluat pœnam.

c Illud primum mẽbrũ eſt de brocar. contra tex. in l. 3. §. itẽ ſi ita. ff. ad leg. fal. infra allegatã per iſtum, & contra l. i. ff. de pen. leg. niſi reſpondeas ut infra reſponedet iſte, ſecundum quem puto uerum iſtum intellectum. & vide Ioan. Fab. hic.

d Quæro, nunquid eo caſu quò adiectio pœnæ ualet, an teſtator poſsit eam apponere vſque ad quãcunque ſummã dũ lie? Dic quod non, ſi ſit ultra legitimum modum poſita. l. eos C. de vſuris. An autem teſtator poſsit grauare hæredem ad ſoluendas uſuras, ſi nõ ſoluat legatũ? Dic quod hõ quia de iure canonico ſunt prohibitæ, de quo per Bar. in l. ii. ff. de his quæ pœnæ nom. vbi dicit, teſtatorem non poſſe imponere aliquo grauamentum non legitime: ibi vide, & in l. i. per Bar.

e Quid autem de legato facto mulieri ne nubat, uel patri ne fil. uni connubio iungat, an tale contineat impoſsibilitatem, quia inducit uiduitatem, & ideo reiici debet. l. hæres meus de cond. & demon. Dic quòd tũc reiicitur conditio & pœna, quando inducit viduitatem reſpectu omnium perſonarum, vt ſic nulli poſsit nubere: ſed reſpectu vnius perſonę non reiicitur, vt hic, & l. cum ita legatum. C. de indicta uid. tol. & per Bar. in d. l. hæres meus.

f Et aduerte quòd iſta ſolutio multum videtur applaudere huic tex & fuit ſolũ gl. in d. l. l. ff. de condi. inſti. Sed ad l. vnicam. C. de his quæ pęn. no. videtur mihi quòd ſic poſsit procedere. Dum ibi in ſi. dicitur. quòd ſi aliquid facere vel legibus iterdictũ uel impoſsibile &c. certe quòd impoſsibilitas nõ erat in nõ legato, aut in ſubſtantia legati. Et ſi iſtũ tex. intelligis ſecundũ illũ prout eſt neceſſario intelligendus, cũ ſit ſumptus ab illo, placet mihi ſolu. ſ. nimio approbata per Bar. in l. i. ff. de condi. inſti. & in d. l. vnica, quòd ibi ſ. loquitur in conditione neceſſaria. Nec aliquid poteſt obſtare, quia ſecundum illum tex. patet expreſſe quòd præceſſerat diſpoſitio impoſsibilis, vnde ſequitur quòd conditio quæ apponitur eſt neceſſaria & ſic licet iſta ſolutio videtur diuinare ad illum tex. tamen non diuinat intelligendo iſtũ tex. ſecundum d. l. vnicam. & uide illam ſolutionem ultimam declaratam per Nic. de Neap. hic.

g Quæ tamen poſsit eſſe ratio diuerſitatis, quòd ſi conditio impoſsibilis adijciatur grauato uitiat, ſecus ſi onerato, ponit Bal. in l. unica. in nona oppo. C. de his quæ pę. no. ſed melius Nico. de Neap. hic. Et aliam rationem diuerſitatis ponit glo. in l. i. ff. de condi. inſtitu.

h Si uerò impoſsibilitas non eſt circà ſubſtantiam legati, ſed circa accidens, data cum leges ſeruum diſtãtem ab octo dietis, quem vult tradi infra tres dies à morte teſtatoris, tũc ipſa impoſsibilitas reiicitur, & remanet legatum. l. ſi mihi & tibi. de leg. i.

i Contractum vero ſtricti iuris bene uitiat impoſsibilis conditio, vt §. impoſsibilis. infra de inuti. ſtip. ſed non contractum bonæ fidei. l. inſulam. §. i. ff. loca.

k Hanc opinionem ponit hic Io. Fab. licet aſcribatur Chriſtoph. Pro hac opinione magis me mouet l. ij. ff. de his quæ pę nom. nam ſi legatum factum nomine pęnę valebat illo iure Digeſtorum, quid erat opus dubitare an eſſet pęna uel conditio? Cogita, quia, aliud non inuenies, niſi quòd in pœnam non valebit, in conditionem ſic.

TITVLVS XXI.

De ademptione legatorum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt de legatis, verùm quia voluntas teſtatoris ambulatoria eſt uſque ad mortẽ, l. iii. §. ſi. de adi. lega. adeo rectiſsimè viſo de legatis, ſequebatur uidere de eorum ademptione.*

1 *Teſtatorum voluntas eſt ambulatoria vſque ad mortem.*
2 *Nedum legata poſſunt adimi, verùm transferri.*
3 *Legatum ademptum in eodem teſtamento, non propriè uidetur ademptum.*
4 *An legatum ademptum in codicillis, ipſo iure ademptum uideatur an uerò ope exceptionis.*
5 *An legatum ademptum coram duobus vel tribus teſtibus, cenſeatur ipſo iure ademptum, an ope exceptionis.*
6 *Inimicitiæ ſuperuenientes inter teſtatorem & legatarium, inducunt ademptionem legati tacitam.*
7 *Inimicitia capitalis dicuntur tribus modis.*
8 *Legatarius perdit legatum, ſi poſt mortem teſtatoris concumbat cũ uxore, uel turpia inferit.*

a ADemptio. Legata adimi poſſunt, vel transferri, & in eodẽ teſtamento, & in alio ac etiam in codicillis, uerbis quibuſcunque, uel merè contrariis, uel non, hoc dicit. Diuiditur in duas. In prima tractat de adẽptione legatorum, & ſic de prima parte rubricæ. In ſecunda tractat de translatione legatorum, & ſic de ſecunda parte ipſius rubricæ. Secunda ibi transferri. Nota primo, adimi poſſe legata nedum ex teſtamento in quo relicta ſunt, verum etiam
b in codicillis. Ex quo colligitur † teſtatorum uoluntatem
c
1 ambulatoriam eſſe vſque ad mortem. concor. l. cũ hic ſtatus. ff. de donatio. inter uir. & uxor. l. iij. §. fin. de adim. lega. Item not. legata adimi poſſe, vel uerbis merè contrariis ipſis legatis, uel uerbis quibus teſtator utatur circuitione: quod ſtatim uidebitis in gloſsis
2 aliis. Item nota, quod † legata nedum adimi, uerum etiã transferri de perſona ad perſonam poſſunt. concor. l. ſicut. ff. eod. Item no. quod legatum uni, ſi alteri legetur, a primo adimi uidetur. quod limitate uerum ſi legatum ſecundo fiat ſub commemoratione primi, alioquin non uidetur adimi. l. plane. de lega. i. dixi ſupra ttu. i. §. ſi eadem. Item not. quod translatio legatorum poteſt fieri non ſolum in eodem teſtamento, uerum etiam in alio, & in codicillis. Finaliter not. bonum argumentum de translatione legatorum ad ademptionem. In fin. glo. in uerb. codicillis. Hæc opin. gloſ. eſt bona. Nam cum ademptio facta in codicillis tendat ad impugnanda relicta legata in teſtamento, non eſt opus codicillos in ipſo teſtamẽto confirmari, quod ipſius impugnatur. arg. in l. nã abſurdũ. ff. de bon. lib. In gl. firma
d ibi, nec datum. not. quod † ubi ſemel legatum eodem
3 adimitur teſtamẽto, non propriè uidetur ademptũ, ſed uerius uidetur non datum. Ratio, quia quando teſtamentum non eſt habitum pro abſoluto, legatũ non uidetur perfectum: & ideo non poteſt uideri ademptũ, quod nũquã fuit perfecte datum facit l. ſi teſtamentũ. ff. de teſt.

Ibi, ſi ita ſcriptum. Sed hic cōpetenter dubitatur, an
4 † legatū adēptū in codicillis, ipſo iure tollatur, an uero ope exceptionis. Gloſ. in l. ſi ita ſcriptū. de lega. i. dixit tolli ope exceptionis. & idem uidetur tenere in l. fideicommiſſum. C. de fideicom, quam reprobant Bart. & alij, Primò, quia à pari procedunt, ſiue fiat ademptio in codicillo, ſiue in teſtamento, ut hic: ſed facta in teſtamēto, ipſo iure tollit legatum, ergo & facta in codicillo. Præterea dixit Barto. quantum ad legata relinquenda uel adimenda, ita eſt ſolennis uoluntas codicillus, ſicut & teſtamentum ut uidebitur infrà de codicil. per totū: ergo ſicut ademptio facta in teſtamento tollit ipſo iure legatum, ita facta in codicillo. Barto. ita diſtinguit: Aut legatum adimitur in eodem teſtamento, & tunc tollitur ipſo iure, ita quod hæres non habet neceſſe opponere exceptionem iuris uel facti, cum petitione facta per legatum, & oblato teſtamento, liqueat iudici de uiribus ademptionis. facit quod notat Barto. in l. eum qui ita. de verbor. obliga. Sed quando legatum adimitur in alia uoluntate, licet non habeam neceſſe opponere ego hæres exceptionem iuris, habeo tamen opponere exceptionem facti, vt iudex inſtruatur de uerum ademptione, quam aliàs ignorabat. Sed tamen præceptor meus impugnabat Doct. tenens cum gloſſ. quod ademptio facta in codicillis, non tollat legatum relictum in teſtamēto ipſo iure, ſed ope exceptionis: quia legatum in teſtamento relictum, eſt relictum in magis ſollenni uoluntate quam in codicillo. l. i. de teſta. ergo non tollitur ipſo iure, niſi adimatur in alio teſtamento: quia nihil tam naturale eſt, quam unumquodque eo uinculo ſolui, quo ligatum eſt. regula iuris, nihil tam naturale. Secundo mouetur ipſe: nam contractus iuris gentium ſicut nudo conſenſu contrahitur, ita nudo conſenſu diſtrahitur. l. ab emptione. ff. de pact. tamen ſi contractui iuris gentium addatur aliqua ſolēnitas iuris ciuilis, puta ſtipulatio, per ſubſequentem nudum actum, conſenſu non tollitur ipſo iure, ſed ope exceptionis. l. iij. ff. de rei vend. Tertiò mouetur ipſe: nam pro relicto in codicillis ſolum competit actio. utilis uel exceptio. l. fi. et ibi gloſſ. C. de codic. ſed pro relicto in teſtamento competit directa: ergo directa actio competēs pro legato relicto in teſtamento, poterit intentari, nec tolletur niſi exceptione. Nihilominus tenebitis communem. Sed dubi-
5 tatur, † quid ſi ademptio fiat coram duobus vel tribus teſtibus, an tollatur legatum ope exceptionis? Videretur quod non, per iſtum tex. qui ſolum dicit adimi poſſe in teſtamentis uel codicillo. Contrarium tenuit glo. in l. iij. in fi. de adi. leg. in l. fidei. C. de fideicom. & probatur ratione, quia uoluntas teſtatoris eſt ſeruanda. §. diſponat. in authen. de nupt. Non obſt. hæc lite. z; quia verum eſt quòd ademptio ſolum fieri poteſt in teſtamento uel codicillo, ut ipſo iure legatum tollatur: poteſt tamen aliter fieri ut exceptione tollatur, vt ſta-
6 tim videbitis. In fi. glo. in verb. alijs. nota, † quòd ini-
c micitię[a] ſuperuenientes poſt teſtamentum inter teſtatorem & legatarium, inducunt tacitam ademptionem legati: quod uerum dicite, ſi inimicitię fuerint capitales
7 aut graues. d. l. iij. §. fina. de adimen. lega. Et † appellantur capitales tribus modis. Primum, quādo legatarius interemiſſet conſanguineum teſtatoris. l. lex Cornelia. ff. de iniur. Secundò, quando accuſaſſet teſtatorem de crimine capitali. l. qui cum maior. §. acuſare, de bon. libe. Tertiò quando intuliſſet minas mortis. gloſ. eſt ordi. in l. licet. ff. de accuſ. Graues autem inimicitię appellantur, quando eſſet quæſtio omnium bonorum uel maiores partis. l. propter litem. de excuſa. tut. Quæ autem ſint atroces inimicitiæ, habetur in l. prætor. §. atro-
8 cem. ff. de iniur. in §. atrox. infrà de iniur. Sed † quid ſi legatarius poſt mortem teſtatoris concumberet cum vxore eius, an intelligatur reuocatum legatum? Gloſſ. eſt ord. quod fic. in l. fideicommiſſum. C. de fideicom. in l. ſororem. C. de his quibus vt indig. Idem arbitrarer
f ſi cum ea turpiter luſerit,[f] puta ponendo manus ad pectus: cap. i. §. i. quibus modis feud. amit.

ADDITIONES.

a Poteſt hic quæri, quot teſtes requirantur in ademptione legatorum. Variæ ſunt opi. Aliqui dicunt, quòd ſicut in omni vltima voluntate, excepto teſtamento, regulariter requiruntur quinq; teſtes. l. ſi quis agere. C. de codi. ita in adēptione quia nihil tam naturale, &c. l. prout. de ſolu. Bald. cōſulit quòd ſufficit probare ademptionem per duos teſtes, quia ſicut ex teſtamento minus ſolenni obligatur naturaliter hæres ſoluere legata, ut not. in l ſi poſt diuiſionem. C. de iur. & fact. ignor. ſic & in ademptione tollitur naturalis, quia erat obligatus hæres. Et adde quod not. per gl. & Doct. maximè Bar. in l. ii. C. de bono. poſ. ſecundum tab.

b Et ita in codicillis conſuluit Bello. conſ. liiii. in fi.

c Et adde, quòd ultimi codicilli contrarij ita reuocant primos, ſicut vltimum teſtamentum reuocat primum. l. iii. C. de codicill. Quid autem ſi ſunt duo codicilli in eodem teſtamento, quis dicetur vltimus? Dic quòd ille in quo eſt ademptio, quia non poteſt adimi niſi ſit datum. l. non poteſt. de re iudi. Quid autem ſi in uno codicillo continetur, qualiter talis fundus legatur Titio, & in alio codicillo eſt qualiter idem fundus legatur Seio, nec appatet quis ſit prior? Dic quòd uterque admittitur. l. ſi pluribus. de legat. i. Quid ſi legatur fundus Titio, & duo reperiuntur qui uocantur Titius? Dic quòd melior eſt conditio poſsidentis, & ſi neuter poſsidet, locus eſt gratificationi per hæredem. l. ſi quis ſeruum. de lega. i.

d Et dum glo. iſta allegat pro contrario. l. vbi repugnantia. poteſt pro ſul. melius dicere quàm gloſſ. iſta dixit ſecundum Pet. de Bellaper. vt eum refert Nic. de Neapo. hic, quòd aut in continuatione verborum teſtator dixit, Titio do lego: & poſtea ſtatim dixit, non do, non lego, & habet locum regula iuris, ubi repugnantia. Aut dixit ex interuallo, & tunc habeat locum iſte tex. Et eſt ratio diuerſitatis, quia incontinenti non præſumitur ſe velle corrigere; ſecus eſt ex interuallo. l. nam ad ea. ff. de condi. & demon.

e An inimicitia interueniens inter legatarium & teſtatorem poſt legatum factum, inducat ademptionem legati: dic quod hic. l. ſi quis. §. fina. ff. de adi. leg. ſecus in hæreditate quæ propter inimicitias ſuperuenientes non reuocatur ſola uoluntate, niſi apponantur ſolennitates ad reuocandum requiſitæ. l. ex parte. ff. de adi. leg.

f Alios caſus in quibus qui turpiter luſit cum uxore teſtatoris punitur, vide per. Belio. in repet. rub. C. de eden. in fi. illius quæſt. quandu uxor per talem luſum amittat dotem.

TITVLVS XXII.

De lege falcidia.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt quemadmodum ademptione uel translatione legata tollantur, ſequebatur uidere quemadmodum minuantur: verum quia per legem Falcidiam minui contingit, ideo de ea intitulauit Imperator.*

1 *Ex lege xij. tabul. erat in facultate teſtatoris totum ſuum patrimonium legare.*
2 *Per lgem falcidiam eſt moderata poteſtas teſtatorum in legando, fauore teſtatorum ipſorum, ne eorum uoluntates pereant.*
3 *In teſtamentis militum non habet locum falcidiæ, licèt ſecus in teſtamentis paganorum*
4 *In ſingulis heredibus habet locum detractio legis falcidia.*
5 *In computatione legis falcidia habetur ratio patrimonij quod fuit tempore mortis.*
6 *A quo inuenta lex falcidia. & utrum reſecet legata ipſo iure.*
7 *Iure nouiſsimo teſtator poteſt prohibere falcidiam.*
8 *De mortis cauſa capione detrahitur falcidia, & differt à donatione cauſa mortis.*
9 *Falcidia & Trebellianica an poſſint retineri ex una re.*

Perempta

10 Perempto genere uel qualitate hæres non liberatur.
11 Caſus in quibus non habet locum falcidia.

a SVpereſt. [a] Diuiditur in tres. In prima tractat de virtute legis falcidiæ. In ſecunda tractat, quo tempore in ineūda lege falcidia conſideretur quantitas patrimonij a teſtatore relicti. In tertia tractat, quid requiratur in ineunda lege fal. Secunda ibi, quantitas autem. Tertia ibi, cum autem ratio. Hoc dicit: Licèt olim fuiſſet libera legandi facultas etiam ultra dodrantē, hodie tamen introductum eſt lege falcidia uſque ad dodrantem, quia in ſingulis hæredibus locum habet. Et in ea ineunda conſideratur quantitas patrimonij, quæ fuit tempore mortis teſtatoris, & ex eo deducitur es alienum, funeris impēſa, & pretia ſeruorū
1 manumiſſorū. No. primo † liberā fuiſſet ex l. xij. tab. cuiuſcunq; teſtatoris facultatem legandi, & totiū patrimoniū ſuū relinquēdi in legatis quia nihil eſt ꝙ magis morientibus debeatur, quam ut de bonis eorum diſponendi liber ſit ſtilus. l. i. C. de ſancroſan. eccl. & hunc concor. l. verbis legis. de uerb. ſigni. Et idem erat tempore legis falc. conſiderato primo eius capite, ut ſequitur. Ex quo
2 colligitis, † per legem falcidiam moderatam eſſe teſtatorum poteſtatem in legando, ut ſolum illis liceat uſq; ad dodrantem bonorum ſuorum legere. No. rationē quare fuerit inuenta detractio falcidiæ de legatis, nempe fauore teſtatorum, ne eorum uoluntates pereat, quādo enim totum patrimonium in legatis relinquebant, hæredes uidentes ꝙ nihil lucri laturi erant ex hæreditate, hæreditatem ipſam recuſabant, quo fiebat ut teſtatores inteſtati morerentur non adita hæreditate. Ne ergo legatarij ex legatis haberent nihil, nec ipſis hæredes ex hæreditate, proinde ergo ſtatuit lex falcidia ut de legatis detrahatur quarta, ita quod ſpe lucri inuitētur hęredes adire: quo fit ut teſtatores teſtati moriantur, hæreditas adeatur & legata præſtentur. Sed hic cadit dubiū.
3 Nam † in teſtamentis militum de legatis non detrahitur falcidia, & tamen ſi detractio legis falci. eſt adinuenta fauore teſtatorum, deberet quoque vendicare locum in teſtamētis militū, ne quod fauore militum eſt introductū, cedat in eorū odium. l. quod fauore. C. de legib. Nec placet ſol. alias mihi data in examine publico, ꝙ hoc ideo eſt ſtatutum, quia lex habuit pro fauorabili ut teſtamenta militum ſeruentur ad unguem. l. miles ſi teſtamentū. ff. de teſta. mil. quia illa obſeruatio habet locū ubi de fauore militū tractatur. nō vt eſt in caſu noſtro, ut hęreditate non adita teſtamentū deſtituatur. Nec etiā placet ꝙ alij dixere, ꝙ nō detrahitur falcidia, quia hæredes nollēt adire & ſeruire legatariis: quia ꝙ hæredibus nō nocet, et prodeſt legatariis, facile facturi ſunt. l. i. creditore. ff. de euic. l. ii. §. idē Varus. de aqua. plu. arcē. quia ſecundum hoc non haberet locum l. falci. nec in teſtamēto pagani, ex identitate rationis. l. illud. ad legem aquil. Vnde tentaui dicere rationem, ꝙ ex quo lex mandauit nō detrahi falcidiam in teſtamento militis, intelligatur quoq; iudicibus mandaſſe vt compellant hæredes recuſantes adire argu. eorum quæ habentur in l. quidam cō
b ſulebant. de re iud. [b] Ex §. & cum quæſitum. [c] not. ꝙ
c † in ſingulis hæredibus habet locū detractio l. falcidiæ.
4 concor. l. ſingulis. ff. eo. Et fuit ratio dubitandi, quia ex quo cōſiderata tota hęreditate nō legauit teſtator vltra dodrantem, non uidebatur habere locum l. falcidia, vt patet ex uerbis eiuſdem. Ratio decidendi fuit, quia niſi in ſingulis hæredibus locū haberet, hæredes grauati ul
d tra quartam non adirent. Ex §. quantitas [d] not. ꝙ in computanda l. fal. vel eius ratione conſideratur quantitas patrimonij, quę fuit tempore mortis, non autem tē
5 pore aditæ hæreditatis. Ex quo colligitis, ꝙ † augmentum uel diminutio ueniens hæredi poſt tempus mortis & tempus aditæ hęreditatis, nihil prodeſt nec nocet legatarijs quod ad impediēdum uel admittendum rationē. l. falci. concor. l. ſi hæres. ff. eo. No. in uerſ. ea res. ꝙ illa res nō debet uideri alicui dāno eſſe, quā uolens fecerit. cōcordat. regula iuris Damnum. lib. vi.
e Item not. [e] ꝙ eſt cōnſulendum legatarijs vt potius aliquid tribuat hæredibus, quàm ꝙ nec ipſi nec hæredes habeant. Item not. ꝙ ineunda ratione l. falc. deducitur ante omnia æs alienum, funeris impenſa, & ſeruorum manumiſſorum pretia: tunc deducitur id quod eſt extra cauſam bonorum, de reliquo vero initur ratio l. falc. vt quarta pars hæredi, tres vero legatarij tribuan
f tur [f]. In fi. glo. in verb. falſa. Sed dicet aliquis, hec ſecunda ratio non bona: nam à lege falci. ipſo iure reſecā
6 tur legata. l. Plautius. & l. in ea. ff. eo. l. ij. C. eo. † & tamen ſi fuiſſet adinuēta à Falcidio prætore, nō potuiſſet ipſo iure reſecare legata, quia ius p̄toriū non pōt tollere ipſo iure ius ciuile, nec eius effectum. §. ſi quis autem. de bo. poſ. Huius cōtrarij timore dixit gl. in l. i. ff. eo. ꝙ non fuit inuenta a Falcidio prętore. ſed à Falcidio conſule, qui bene habuit poteſtatem derogādi ipſo iure, iuri ciuili. §. lex. ſupra de iure nat. gent. & ciuili. In fi. glo. in verbo, tei. Nec obſtat ſi hic ſumatur arg. à contrario ſenſu, quia non validum, propterea ꝙ ex eo inſurgit prauus intellectus. l. conuenticulam. C. de epiſc. & cler.
g [g] In gl. teſtamentarium. ibi, &c. Non obſtat hęc opi. quia uendicat ſibi locum vbi tractatur de fauore publico, ut teſtamenta confirmari. l. vel necare. quemadmo. teſta. aper. & ideo illi non poſſunt teſtatores renūciare. l. quod de bonis. §. i. ff. eo. Fallit in caſibus qui habentur in l. Marcellus. §. quod autem. ff. ad Treb. In fi. Not. ex hac gloſ. quod licet iure veteri non poſſet teſtator in
7 ſuo teſtamento prohibere falcidiam: † iure tamen nouiſsimo poteſt. Et eſt ratio utriuſque iuris ſecundum Bar. nam iure ueteri ideo non poterat: quia omnes erāt pagani vnde nolebant adire hæreditatem ſola charitate, niſi ſpe lucri inuitarētur, iuſque publicum lędebatur, vnde prohibitio falcidiæ non ualebat ſed iure nouiſsimo omnes ſubiecti Imperio ſunt effecti Chriſtiani, & veri fideles, vnde & ſi lucro non inuitarentur ad adeundum, ſine ſpe lucri ſola charitate adire prouocabatur: unde prohibitio ualet. Sed hæc ratio communiter reprobatur, quia iure Codi. quo erant ſubiecti Imperio effecti Chriſtiani, nō ualebat prohibitio, & tamen attēta ea ratione ualere debuiſſet. quare dixere alij, quod ratio fuit quia iure Cod. & digeſt. ſi ex teſtamento nō adibatur hæreditas, ab inteſtato legata corruebant. l. eā quam. C. de fideicommiſſ. ne ergo legata corruant, prohibitio erat nulla. Sed iure nouiſsimo licet ex teſtamento non adiretur hęreditas ab inteſtato, tamen legata pręſtantur. auth. ex cauſa. C. de lib. præte. unde licet nō adeatur hæreditas ex teſtamento, legata tamē debentur ab inteſtato, nec corruunt, ideo valet prohibitio. Et hanc diſtinctionem poſitam fuiſſe reperi in auth. ſed cum teſtator. C. eod. ſed nihil valet. quia ſi eſſet vera, ſaltem iure Digeſt. & Codicilis, in his caſibus in quibus legata ab inteſtato præſtabant, potuiſſet teſtator prohibere falcidiam. de quibus caſibus habetur gl. in l. eam quam. C. de fideicom. & tamen his caſibus non poterat falcidia ab inteſtato à teſtatore prohiberi, ergo hæc ratio mala. Præterea licet legata ab inteſtato debeantur, non tamē ea pręſtantur niſi ab inteſtato hæreditas adeatur. l. ij. de fideicom. hær. no. gl. in l. qui filio. §. i. de vulga. & pup. Quia igitur ratione hęredes inſtituti non adibunt hęreditatem deſtitui omni ſpe lucri eadē ratione nec veniētes ab inteſtato adibunt, ſicque legata corruēt. Sed poſſetis reſpōdere, quod veniētes ab inteſtato facile adibūt hęreditatem, vt uoluntas teſtatoris obſeruetur, & quia coniuncti fuerunt teſtatori. In gl. legare. ibi, acceptis.
h not. quòd de his quę mortis cauſa [h] capiunt, falcidia detrahitur.

g detrahitur. † Et differt [i] mortis cauſa capio à donatio- i ne cauſa mortis: quia in donatione cauſa mortis res traditur ab ipſo teſtatore, in mortis cauſa capione res traduur ab alio. Preterea in donatione cauſa mortis res ſu- k ſcipitur ex uoluntate teſtatoris [k], in mortis vero capione res ſuſcipitur aliquando ex volũtate, aliquando pręter. l. 1. l. de pretio. ff. de dona. cauſ. mort. Cui ſentẽtię nõ l obſtat l. acceptus. [l] in gloſſ. alleg. qui ibi hæres non detrahit falcidiam de mortis cauſa capione, ſed res traditur ab illo, quia ibi hæres detraxerat quartam Trebellianicam de fideicommiſſo vniuerſali, qua debuit eſſe contentus. Ibi, l. ij. hoc intelligite de fideicõmiſsis particularibus: ſecus de fideicõmiſsis vniuerſalibus, quia de illis non detrahitur falcidia, ſed Trebellianica, vt uidebins infra tit. primo. In fin. glo. in verbo declarantẽ. 9 nota, quod † falcidia non poteſt retineri ex vna re. idem glo. in l. ij. C. eo. titu. & Docto. communiter ſequũtur. Quid autem in quarta Treb. an poſsit retineri in una re? Dicite ut habetur in d. l. ij. Secundo colligitis ex gl. quod quando teſtator grauauit hæredem tradere partem rerum, poteſt uel res tradere uel eſtimationẽ quod intellige, quando eſſent res diuiſibiles commodè. Aliquando tenetur præciſe eſtimationem preſtare d. l. non amplius. §. fi. cum l. ſeq. Item hoc uerum limitate, niſi iſtę res eſſent filio relictæ pro legitima, quia tunc hęres teneretur pręciſe tradere legatario, eidẽque filio res hęditarias. l. ſcimus. §. replenonem. C. de inoffic. teſtam. not. Bal. in d. l. non amplius. in §. fi. In glo. retinere. in fin. not. quod datum cauſa conditionis implendę, non venit imputandum in quartam, quę percipitur uirtute legis falci. An uero computetur in quarta quę percipitur uirtute Treb. dicite quod ſic. l. quartam. ff. eo. & m uidebitis infra tit. i. §. reſtituta. [m] In fin. gloſſ. in verb. ex diuerſo. ratio horum caſuum ſuper eo fundatur, quia 10 † genus vel qualitas perire non poteſt, ideo hæres non liberatur. l. incendium. C. ſi certum peta. Sed ſpecies perire poteſt & ideo ea peremptа hæres liberatur. l. quod te. ff. ſi cert. pet. l. ſi ex legati cauſa de uerb. obli. In fi. glo. in uerb. paciſci. not. limitationem ad l. i. de leg. i. ad §. i. ſupra de leg. quę dicunt legata fideicommiſsis eſſe exęquata, quia loquuntur de fideicommiſsis ſingularibus non uniuerſalibus. In fi. gl. in verb. detrahi not. quod uerbum in una eadẽque ratione poteſt poni pro- 11 prie & improprie. concor. l. i. C. de vſufr. † Caſus autẽ in quibus non habet locum falcidia, ponũtur in §. hinc quoque. & in auth. ſimiliter. C. eod. in l. Marcellus. §. quod autem. ff. ad Treb.

ADDITIONES.

a Alias antem legando vltra dodrãtem. l. falc. reſecat legata reſpectu quartę ipſo iure, adeò ſtatim illa quarta poſsit per hæredes uẽdicari ut hic in glo. dodrantis.

b Hæc, uera niſi teſtator prohibuiſſet falcidiam detrahi. ut hic in gl. in verb. priorũ. quod olim facere non poterat, etiã renunciando fauori ſuo: quia non tam fauore ſuo quam hęredis fuit inducta falcidia, niſi in caſu in quo poterat prohibere, ſcilicet quando inſtituebat creditorem ſuũ, & volebat quod non detraheret falcidiam, ſed quartam compenſaret cum inſtitutione. l. ſi debitor. ff. eo. ſed hodie indiſtinctè põt prohiberę, ut infrà in glo. vides.

c Aduerte circa hunc ver. & cũ quæſitũ quia videtur quòd in caſu iſto ceſſet falcidia, cum eſſet ratio quare inducta ſu t falcidia, ne teſtamenta deſtituantur: quia hic non deſtituitur propter aditionem alterius cohæredis. Et ſi dicis quòd hic ſunt duæ rationes. & ſic licèt una ceſſet non tamen ceſſat alia: nam eſt alia ratio, videlicet quia in ſingulis hæredibus eſt habenda ratio l. falci. Contra iſtam rationem fortiter facit ratio prima. Et quòd imo in ſingulis hæredibus non ſit habenda ratio, facit, quia licèt unus non adeat, tamen per hoc teſtamentum non deſtituetur, quia alius adibit, ſic uidetur quòd ſatis ſit haberi rationem in uno. cogita. Et ſi dicis, quòd illud ſit ut ſeruetur voluntas teſtatoris, & ſeruetur eo modo, quo teſtator expreſſe diſpoſuit: & ſic poſito quòd alias. teſtamentum poſſet ſuſtineri, tamen vt uoluntas defuncti ſeruetur eo modo, quo teſtator diſpoſuit, habebit locum ſalcidia. Dico quòd iſtud eſt directo contra caſum authen. ſed cum teſtator. C. eod. ubi hodie poteſt prohiberi ſalcidia quia etiam hærede non adeũte non deſtituetur teſtamentum, ſed hæreditas ibit ad perſonas numeratas in authẽ. hoc amplius. C. de fideicommiſſ. Ecce quòd ſi teſtamentum poteſt aliquo modo ſuſtineri, ẽt ſi voluntas teſtatoris non ſeruatur eo modo, quo teſtator expreſſe diſpoſuit, tamen poteſt prohiberi ſalcidia. Sed aduerte, quia tex. in d. authẽ. ſed cum teſtator. non facit cõtra, imò pro: quia dicit, quòd quando teſtamentum poteſt ſuſtineri, quòd teſtator poteſt prohibere ſalcidiam: ergo ſalcidia non ceſſat ipſo iure, licet teſtamentum poſſet ſuſtineri, niſi etiam teſtator expreſſe prohibeat ſalcidiam, ergo ille text. facit pro, & non contra. ergo non eſt bona conſequentia, poteſt ſuſtineri teſtamentum etiam aliò modo quàm teſtator diſpoſuit: ergo ceſſat falcidia: quia non ceſſat niſi quando teſtator iſtud expreſſe diſpoſuit, vt dicitur in d. authẽ. ſed cum teſtator. & iſta eſt veritas. Addo in §. & cum quæſitum. Et ſic vnuſquiſq; hæres detrahat quartã de ſuis legatis ſi quarta ſuæ partis non remanet ſibi: nec attenditur an remaneat quarta totius hęreditatis hęredi, an ne. d. l. in ſingulis. & l. qui xl. ff. eo. Et no. quòd ſupra dictum eſt, quòd non licet teſtatori legare ultra dodrantem, debet intelligi de parte cuiuſcunque hæredis, ut hic. Si autem pars vnius cohæredum deficiat, accreſcit alteri, tunc ſi pars non grauata accreſcit grauatę, prodeſt legatariis vt in eis non detrahatur ſalcidia. Secus econuerſo, ſi pars grauata accedit non grauatæ ff. eod. l. quod ſi in altero. Quid autem computetur in quarta iuris inſtitutione debita, hoc eſt, in falcidia, uide infra in gloſ. in uerbo, retinere.

d Et puto quod in iſto. §. quantitas, ſi ſit ratio quare inſpicitur tempus mortis teſtatoris, licet hanc rationem tactam ab alio nõ inueniam: nam clarũ eſt quòd legata cedunt a morte. l. vnica. §. cum igitur. C. de cad. tol. & l. a Titio. in fin. ff. de fur. Item clarum eſt quòd falcidia reſecat ipſo iure legata. l. lineam margaritarum. ff. eo. & ſic falcidia reſecat ſtatim legata eo tempore quo cedunt, & ſic tempore mortis: nimium ergo ſi in falcidia inſpicitur tempus mortis. & puto quòd iſta ſit uera ratio. Hinc infero, quòd ſi eſſent legata, quæ non cederent a morte, ut in re aliena legata iuxta gloſſ. notab. in l. Papinia. ff. de ſerui. ti. generali. & gl. in l. ſi hæredis ſeruus. ff. de leg. i. quod tunc in ratione legis falcidię non inſpiceremus tempus mortis. & iſtis terminis intelligendo l. cum quo. de pecul. in prin. ff. eo. quæ ſolet reputari difficile contrarium, vt ibi per Bar. & hic per Angel. de Are. Et per hunc modum poteſt reſpondere ad §. ſi peculium, allegatum hic in glo. i. pro contrario.

e Item no. ſufficere vnam quartam eſſe in hæreditate, ſiue vnus ſit inſtitutus hęres, ſiue plures, in tantum quod not. Ang. de Are. hic ex & iſto tex. quòd etiam ſi eſſent mille hæredes, ſufficeret unam quartam apud eos remanere. Sed unũ facit mihi aliquale dubium: quia ſi eſt unus tantum hæres, non debet habere minus quarta, quia præſumitur quòd pro tam paruo commodo non adiret, quod eſſet ſi unam tantum vnciam haberet uel duas: ergo eodem modo quando ſunt plures hæredes, puta octo & apud omnes eſt tantum vna quarta certe unicuique particulariter tangit tñ dimidia vncia quomodo ergo præſumemus quòd aliquis eorum pro tam modico lucro adibit? Secus uero pręſumitur quando unus tantum eſt inſtitutus, & habet duas vncias. Et ſi reſponderes, ꝙ ex quo ſunt plures, diuiditur onus inter hæredes, ꝙ non diuideretur ſi vnus tantum eſſet inſtitutus: dico ꝙ iſtud de onere non eſt hodie habendum in conſideratione, cum hodie cõfecto inuentario omnia onera ceſſant. l. fin. §. ſi pęfatam. C de iure deli. maxime quia hodie ſi non fiat inuentarium, perditur beneficium falcidię. §. ſi uero non fecerint iouentarium. in auth. de here. & fal. Cogita: niſi dicas quòd poteſt ſperare aliorum partes ſibi accreſcere, & ſic poteſt ſperare habere totam quartam, quæ ſpes ceſſat uno tantum inſtituto. Sed aduerte, & lauda Deum, quia iſta eſt fundamentalis veritas, quòd ſicut per vnam quartam integram inuitatur hæres ad adeundum totam hęreditatem, ita per vnam mediam unciam inuitatur quilibet ad adeundum ſextam partem hæ-

reditatis, & ſic omnes ſimul ad adeundum totam. Et propterea dico quòd in §. & ex diuerſo. infrà eod. quando ſunt hæredes inſtituti, ſufficit quemlibet habere quartam ſuæ partis, & ſic vnam vnciam cum dimidia: quia, vt dixi, qua ratione pręſumit lex, quòd vnius ſolus hæres inuitetur ad adeundum totam hæreditatem propter vnam quartam, & ſic tres vncias, ita ſi ſunt duo hæredes quilibet debet inuitari ad adeundum dimidiam hæreditatis pro vna vncia cum dimidia pro ſingulo. & iſta eſt mera veritas.

f Not. etiam ex ſi. huius tex. ꝙ quādo legata ſunt vltra vires patrimonii, non debet dici ꝙ vltima non valeant, quia imò valent, & cuilibet legatario debet detrahi pro rata quātitate, quæ patrimonium excedit, & reduci intra vires patrimonii, vt hic, & l. in quantitate. ff. eo. Et hæc exequatio debet etiam fieri de legatis non defalcabilibus, vt ibi. Sed dic quòd non poterit detrahere de illis non defalcabilibus, ſed detrahet de aliis. d. l. in quantitate. Quæ autem ſint legata quę falcidiam non patiantur, habes per glo. in l. in teſtamento. C. eo. & in eo. ver.

g Imò hic non tractatur de odio alicuius, licèt hæres nihil acquirat: ſed etiam tractatur de fauore militis, & etiam publico cum publicè interſit teſtamenta exitum habere. l. vel negare. ff. quemadmodum teſtamen. ape. Sed vult dicere iſte, quòd tractaret non de priuilegio militis, ſed de eius damno, ſi propter non detractionem falcidiæ, & conſequenter ex eo quod non adiretur eius hæreditas, teſtamentum ſuum deſtitueretur.

h Hoc quod dicitur hic de mortis cauſa capione, vt detrahatur de ea falcidia, fallit in quatuor caſibus. Primus, quando id quod traditur, traditur in pœnam legati non ſoluti, puta, quia fuit in mora. l. i. §. ſi ita. ff. eo. Vel quando id traditur ab alio ipſi hæredi, quia tunc hæres non computat ſib in Trebellianicam. Vel niſi quando eſſet hæres, daret contra voluntatem defuncti, ſi detrahat. l. qui pretio. ff. de don. cauſ. mor. ita concludit Bar. in l. i. § ſi ita. ff. eo. vbi ponit de hoc. Falcidia detrahitur de mortis cauſa capione: tu adde, quòd etiam de dona. cauſ. mor. quæ morte confirmatur, vt inter virum & vxorem & in donatione facta inter patrem & filium. l. donat. C. de don. inter vir. & vxor.

i De hac mortis cauſa capione, vide latius Bellon. ſuprà in rubri. de teſta. nu. 11.

k Et dum glo. iſta dicit ꝙ de donationibus quæ morte confirmantur detrahitur falcidia, per l. & in donationibus. C. ad l. Fal intellige eo caſu quando habent vim fideicommiſſi, vt dicit d. l. & in donationibus. hoc eſt quando expreſſe ſunt confirmatæ in teſtamento, quia tunc requiritur aditio ex teſtamento. l. ex verbis. C. de donatio. inter vir. & vxo. & ibi vide Bal. Si autem non haberent vim fideicommiſſi, quia nō confirmarentur teſtamento, ſed ſolo ſilentio donatoris. l. donationes quas parentes. C. de dona. inter vir. & vxor. & conſequenter non requireretur ad earum confirmationem aditio ex teſtamento. putarem & ſine dubio quòd non detraheretur falcidia.

l Tu dic ex mente Bar. in d. l. qui pretio. quòd l. accepiis. nihil facit in propoſito: quia nos quærimus, quando hęres tradit aliquid alicui per mortis cauſa capionem, an poſſit retinere falcidiam: ſed l. accepi's. loquitur quando aliquid traditur ipſi hæredi ab alio per mortis cauſa capionem, quo caſu impoſsibile eſt quòd ipſe detrahat falcidiam, quia ex ſua nō detrahit hæres falcidiam, ſed ex rebus aliis legatis. Eſt verum quòd poſſit dubitari, an aliud quod ipſe hæres capit per mortis cauſa capionem, ſibi imputet in falcidiam: & dic quòd non, vt eſt caſus in l. id autem. in prin. ff. eod. Et aſt ratio, quia illud non venit ex rebus hæreditatis, vnde hæres nihil computat ſibi in falcidiam niſi habeat ex rebus hæreditatis, vt videbis ſtatim in glo. retinere.

m Not. quòd in quarta debita iure inſtitutionis, quæ dicitur falcidia, computantur illa ſola, quæ percipit hæres iure hæreditario in l. iiii. ff. eo. & quandoque totum capitur iure hæreditario, quandoque pars, ſecundum l. Titia. ff. eod. non autem computatur quod capit hæres iure legati, vel cauſa conditionis implendæ. d. l. in iiii. & hoc niſi in caſu l. Neſennius. ff. eo. & niſi detur vt computet ſibi in falcidia. ff. eo. l. quid autem. in ſi. In quarta verò Trebel. computat ſibi hæres quicquid capit iudicio teſtatoris, qualitercunque percipiat vel ab extraneo pecuniam vel ſpeciem, vel à cohærede, ut not. glo. in d. l. in quarta. & ibi ponitur ratio diuerſitatis in quarta verò iure naturæ cōputatur quicquid quocunque modo percipiatur, dummodo percipiatur de bonis teſtatoris ſiue ſit legatum, ſiue dos ſiue donatio propter nuptias, cum ſimi. l. quoniam in nouella. de fideicommiſ. l. hæreditatibus. C. de inof. teſt. Secus autem ſi non accipitur de patrimonio teſtatoris, ſed aliunde, ut ſunt aduentitia, & donatio inter viuos facta filio benemerito, quæ cenſetur aduentitia, ut dicit gloſ. in auth. vnde ſi parens. C. de inoffi. teſta. quia talia non computantur. l. ſancimus. C de inof. teſta. An autem fructus computentur in quartis prædictis, dic ut per Barto. in l. quod de bonis. & l. in ratione. ff. eo.

TITVLVS XXIII.

a De fideicommiſſarijs [a] hæreditatibus.

ADDITIO.

a Quare nō ſit dictum de ſubſtitutione fideicommiſſaria, rā de Bellonum lib. iii. ſuppne. c. xix. & præmitte quotuplex ſit legatum ut hic per eundem, tertiu euidentiali. Et quare ſit introducta fideicommiſſaria ſubſtit. nu. 7.

Glos. Rubricę cōtinuat eā duobus modis. Ibi ſecundum tenorium, ſentit gloſ. quòd ſicut falcidia habet locū in legatis, ita et in fideicōmiſſis. Sed contra oppo. & imò uidetur ꝙ in fideicommiſſis nō habet locum lex falcidia, imò Trebel. §. reſtituta. infrà eodem. So. intelligere ꝙ hābet locum lex falcidia, in fideicōmiſſis, ſi largè et impropriè ſumantur: quia ſicut Trebellianica reſecat fideicommiſſa vniuerſalia, ita & falcidia legata particularia. Vnde ſumpto nōe ab effectu. Trebellianica interdum falcidia appellata eſt. Vnde falcidia ſumitur tripliciter, uno modo propriè pro quarta debita iure inſtitutionis, quę de legatis detrahitur, ut ſuprà ti. i. alio modo impropriè ſumitur pro illa quæ detrahitur de fideicommiſſis uniuerſalibus quæ propriè Trebellianica appellatur, vt videbitis in §. reſtituta. infra ti. i. alio modo impropriiſſimè ꝑ quarta debita iure natura, quæ propriè legitima dicitur. auth. vnde ſi parens ubi text.
a *cum gl. C. de inoffi. teſta. a In fin. glo. eſt clara.*

ADDITIO.

a Ad hæc dicta uide Bellon. qui alias colligit concluſiones ex hac glo. rub. & latiſsime iuſtit.

1 *Antiquitus fideicommiſſa erant infirma.*
2 *Graue eſt homini prudenti fidem fallere.*
3 *Hodie fideicommiſſa ex neceſsitate praſtantur*
4 *Priuilegium conceſſum perſonæ, non eſt trahendum ad ius commune.*
5 *Quomodo in dubio cognoſcetur, an quis voluerit teſtari uel codicillari.*
6 *Exteriora indicant interiora.*

a NVnc tranſeamus. [a] Hęres grauatus reſtituere totam uel quartā partem hęreditatis olim cogi non poterat adire et reſtituere, hodie autē poteſt. Et fidei commiſſum vniuerſale non poteſt in teſtamento relinqui, niſi in eo aliquis hæres inſtituatur. Et nihil refert an totam, an quotam, an pure, an in diem, an ſub conditione quis reſtituere
1 re grauetur. h. d. No. † fideicōmiſſa olim fuiſſe infirma,
b eo quia hæredes nō cogebantur adimplere ea, b ſed potius pudore quodam implere inuitabātur. Ex quo colligitis, adimplendum eſſe pudore, ſi quis dederit fidem
2 Et propterea alibi dicitur, † graue eſt fallere fidem homini

minui

mini graui & prudenti.l.i.ff.de conſti.pecu. Item no.
3 q † hodie fideicõmiſſa preſtantur ex neceſsitate, quia
c hæredes grauati cogi poſſunt adire c & reſtituere, ut vi
4 debitis in.§.reſtituta. No. q † priuilegium cõceſſum
d perſonę d,non eſt ad ius cõe trahẽdum.cõcor.l.i.de con
ſtitu.pecu.dixi ſuprà de iure nat.gen.& ciui.§.ſed quod
principi. Nota in verſi.in primis.q ad hoc vt valeat
fideicõmiſſum in teſtamento relictum, eſt opus vt in
eo aliquis recto iure inſtituatur, alioquin teſtamẽto de-
e ſtructo corrueret fideicommiſſum e. Item nota,teſta
torem poſſe totam hæreditatem pure, in diem, & ſub
f conditione reſtituere,ſuum hæredem grauare f. In fi.
g glo.in verb.nullo g. Vos dicite,q nulla actione nec iu-
dicis officio olim fideicommiſſa prę̨ſtabantur,hodie au
h tem iudicis officio h bene præſtantur i. In fi.gl.in uer
i bo,inſtituatur. diſtinguite tria membra. Aut quis ali-
quando condidit teſtamentum, & tũc in eo non poteſt
fideicommiſſum relinquere, niſi recto iure aliquis hæ-
res inſtituatur. Si uero non condidit teſtamentum, ſed
faciat codicillos,poteſt in illis nemine inſtituto hærede,
grauare uenientes ab inteſtato ita loquitur §. prę̨terea.
5 infra eo.l.conficiuntur. de iure,codi. † Aut ſumus in du
k bio k an voluerit teſtari, an uero codicillari, & tunc ex
actis hoc liquide apparebit.ſcilicet ſi conuenerint ſeptẽ
teſtes,vel aliquẽ etiam inſtituat: iſta ſunt indicia q vo
luerit teſtamentum conficere. Si uero ſolum conuocan
tur quinque teſtes,et in eis neminẽ inſtituat.illa eſt con
iectura ipſum efficere velle codicillos.l.illud.§.tractari
6 ff.de iur.codi.l.non codicillũ.C.de teſta. † exteriora.n.
indicant interiora: & nihil eſt in voce, quin fuerit prius
l in mente.l.Labeo.infra de ſupel.lega.

ADDITIONES.

a Et ad iſtud principium ibi vel quia per ipſius ſalutem &c. adde tex.illum ſingularem in l in fideicommiſſi. §. cũ Pollidius.ff.de vſuris.de quo tex. ibi dixi poſt Bar. in l.fideicommiſſariam.§.fi.ff.ad Treb. Et tex.ibi gra tia perſonatum motus,declara per tex.infrà de codi.in prin. Item nota ex iſto prin.in verb.iuſsit,iunctis verbis ſequentib.quod fideicõmiſſa petuntur officio iudicis, & non iure actionis. quia verba diriguntur ad iudicem, vt eſt glo.in l.ſi ſoror. C.de colla.& glo.in l.ſi res obligata.in glo.i.ad fi.ff.de leg.i. de quo tangit glo.hic in verb.nullo vinculo.

b An ſaltem teneretur naturaliter,vide hic Bellonum,quia eſt noua quæſtio.

c Vt de hoc tex.in l.cogi.§.ſi pater. ff.eod. quod tamen eſt verum tribus concurrentibus. Primò quòd fideicõmiſſarius caueat ipſi hæredi de omni damno quod poſſit pati adeũdo. l.quia poterat.ad Treb.& vide ibi Bar.in fi.Secundò, quòd fideicommiſſarius ſit capax,& talis qui poſſit inſtitui: vt quia non ſit ſpurius,vel alius inſtitui prohibitus, vt hic in gl.quæ alleg.ſuprà de leg.§.legari. Tertiò requiritur qd̃ debet reſtitui tota hę̨reditas,non aũt res ſingularis, vt infrà §.ſi verò, Et inquantum nõ reſtituit iſte hę̨reditatem, priuatur illa.l. quamuis.C.de fideicom.Et ad tertium requiſitum adde meliorem tex.in l.mulier.§.fi.& ibi bonam glo.ff.eo.

d Quando in dubio cenſeatur conceſſum perſonæ vel rei, vide magiſtrale conſilium Belloni,conſi.xx.nu.vii.cum ſeq.

e Adde quod hoc eſt verum,niſi eſſet appoſita clauſula codicilaris, Si non valet iure teſtamenti, valeat &c.quia tunc fideicommiſſum tenet,non tanquam ex teſtamento debeatur, ſed tanquam ab inteſtato.; quia per illam clauſulam videntur rogati venientes ab inteſtato reſtituere, vt plenè habetur in l.i.ff.de iure codi.Si autem voluit ſolum teſtamentum facere,non valet fideicommiſſum, vt hic, niſi teſtamentum eſſet inualidum ex cauſa præteritionis vel exhæredationis: quia hoc caſu quemadmodũ legata debentur ab inteſtato, ita hoc fideicommiſſum vniuerſale, vt vult Bart.in auth.ex cauſa.de liber.præte.

f Primam glo.& ii.quas iſte omittit, expedias vt per Bello.

g Iuxta glo. in verb. nullo vinculo. occurrit mihi dubium quod alibi tactum non inuenio.Hodie per l.i.& ii.C.cõmunia de lega. & §. i. ſuprà de leg. eſt inuentum & diſpoſitum, quod pro legatis & fideicõmiſsis,ſcilicet particularibus,competant tres actiones ibi enumeratę:an illę tres actiones competant etiam pro fideicommiſsis & legatis vniuerſalibus? In quo puto ſic dicẽdum. Aut enim quæris,an illę tres actiones competant ad compellendum adire hæredem,& clarum eſt quòd non: quia ſolùm competit officium iudicis, vt no. hic ſuper gloſſ.in ver.vinculo. Aut quæritur an competant ad compellendum hę̨redem reſtituere, & tunc dico quòd impoſsibile eſt quòd competat rei vendicatio. Primò quia licet in legatis tranſeat ipſo iure à morte fictè, l. à Titio. in fi.de furt. tamen in fideicommiſsis nunquam tranſit dominium niſi facta reſtitutione. l. reſtituta.in prin.ff.eo.Et quæ ſit ratio diuerſitatis,licèt tactam non inueniam, tamen ſcripſi poſt Puteum ſeniorem in l.i.ff.de leg.i.& ibi etiam tenui nouiter quòd reſtitutione facta verbo tantum, non tranſeat dominium, ſed tantùm re. Vnde cum in fideicommiſſarium non tranſeat dominium niſi facta reſtitutione, ergo ante reſtitutionem impoſsibile eſt quòd ſibi competat rei vendicatio, per regulam l.in rem. in prin.ff.de rei ven.& l. vnicæ. C.de alie.iud.mu.cau.facta. Secundò,quia rei uendicatio nõ datur ad uendicandum res vniuerſales ſed ſingulares, iuxta l.vendicatio.ff.de rei ven.teneo tñ quòd compeiit perſonalis ex teſtamento,prout tenet gloſſ.quas allegat Barto.in l.ſi legatus,in princ.ff.eod.quod intellige,ut ibi per Bar. Et credo etiam quòd iſto caſu competit hypothecaria. Aut quæris poſt factam reſtitutionem,& tunc aut eſt facta re,& competit ſine dubio rei vend. perſonalis autem & hypothecaria impoſsibile eſt quòd competant,cum ſit effectus verè dominus per traditionem:unde ceſſat ratio quæ militat in legatis,nam in legatis competunt illę duæ actiones, quia non eſt uerum dominium,vt dicit Bar.in l i.C.commu.de lega. Aut quæris quando eſt facta reſtitutio verbo tantum, & tunc ſine dubio competit fideicommiſſaria hæreditatis petitio. l.i. ff.de fideicom.hær.pet.& declarat notabiliter Barto.in l.fin. eiuſdem tituli poſt gl.ibi.An autem iſto ultimo caſu competat rei uend.teneo ego quod non, tenendo ut ſuprà dixi, q per ſolam reſtitutionem uerbi non tranſeat dominium. An autem cõpetant perſonalis & hypothecaria,dubito.Et Bart. in d.l.fi.circa.fin.ff.de fideicõmiſſ.hære.pet.ſentit quod nondum dicit quod iſto caſu nullã competebat actio ciuilis, niſi quod poſtea eſt inuenta illa fideicommiſſaria hę̨reditatis petitio à prę̨tore:tamen ex prę̨dictis, maximè ex his, quæ tenet Barto.poſt glo.ibi allegatis in d.l.ſi legatus.in prin. ff. eo.tenerem quod imo iſto ultimo caſu competerent & actio ex teſtamento & hypothecaria:cogita tamen & ad prædicta vide gl.in l.facta.in prin.ff.eo.& ibi tex.

h Vide omnino Bello.qui declarat intentionem gloſſæ, & eam doctiſsimè examinat.

i Vide ad hanc glo.Bar.in l.ſi legatus in princ.ff. eo. titu.& omnino Puteum in l.i.ff.de leg.i.& ſecundum ibi dicta potes iſtam gloſ.ſaluare, ut procedat non ſecundum antiquiſſima iura,ſed ſecundum ius Digeſt.de quo iure eſt illa l. pecuniæ.& ſic uelit glo.quod de iure Digeſt. fideicommiſſa nõ poſſent peti iure actionis, ſed tantùm officio iudicis.Et bene aduerte,quia iſte text.loquitur. tã de fideicommiſſo uniuerſali,quàm etiam particulari.

k Vide Bello.conſi.xx.in prin.

l Alias gloſſas. huius §.in primis expedias ut per Bello.

1 ☞ *Circa fideicommiſſa vniuerſalia prodita ſunt duo ſenatuſconſulta vnum Trebellianum nuncupatur,aliud Pegaſianum.*
2 *Sublatum eſt per Iuſtinianum ſenatuſconſultũ Pegaſianũ, & remãſit Trebellianum,illi attributis duobus quæ erant ex Pegaſiano.*
3 *Eſt maiori laude dignus q factũ ſubtiliter emẽdat,eo q admonens.*
4 *Quare ſublato Pegaſiano, duo eius remedia, ſcilicet quartam retinendi,& cogendi adire hæreditatem,eamque reſtituere, ſunt Trebelliano tributa.*
5 *Trebellianica quarta latè dicitur falcidia.*
6 *Si hæres grauatus reſtituere hæreditatem nolit adire, & cogatur, non detrahit quartam Trebellianicam.*
7 *Qui ſemel fuit hæres,non deſinit eſſe hæres.*
8 *Qui dedit famulo veſtimentum vt magis honorificus eſſet,eo recedẽte a ſuo famulitio poterit veſtimentum recuperare.*
9 *Aliud æternum,aliud ſempiternum.*
10 *Fuerunt plerique iureconſulti poſt incarnationem chriſti.*
11 *Omnes quartæ poſſunt appellari ſub nomine falcidiæ:*

12 Sicut

12 *Sicut de legatis detrahitur falcidia, ita de fideicommiſſis particu-
laribus.*
13 *Quomodo iudex poſsit recuſari tanquam ſuſpectus, tam de iure ca-
nonico quam ciuili*
14 *Ita pot detractio Trebellianica prohiberi à teſtatore ſicut falcidia.*

5.
a RESTITUTA. [a] Diuiditur in tres. Nam in pri-
ma tractat de remedio Trebel
lij. In ſeconda tractat de remedio Pegaſi,
In tertia corrigit vnum remediũ Pegaſi,
& duo eius remedia approbata attribuit
Trebellio. Secunda ibi, ſed quia hæredes ſcripti. Tertia
ibi, ſed quia ſtipulatione. Item ſecunda ſubdiuiditur in
quatuor. Nam in Prima tractat de primo remedio Pe-
gaſiani, per quod cõſultũ fuit hęredi de retentione quar
tæ auferendæ fideicommiſſo vniuerſali. In ſecunda tra-
ctat de eius ſecũdo remedio, per quod cõſulebat hęredi
de ſtipulatione interponenda inter ipſum & fideicom-
miſſarium de oneribus hæreditarijs. partiendis. In ter-
tia limitat quod dixerat de Trebel. In quarta ponit ter-
tium remedium Pegaſiani, per quod conſulitur fidecõ-
miſſario contra hæredem, vt illum recuſantem cogat
adire & reſtituere. Secunda ibi, poteſtque ſenatus. Ter-
tia ibi, ergo ſi quidem. Quarta ibi, ſed ſi recuſet. Hoc di
cit: Si hęres grauatus reſtituere hæreditatem illam re-
ſtituat obligationes actiuè & paſsiuè ipſo iure ciuili &
prætorio transferuntur in perſonam fideicommiſſarij,
directè autem remanent penes hæredem: & hoc ex
b virtute Trebelliani. [b] Permittitur tamen ipſi hæredi de
trahere quartam de fideicommiſſo uniuerſali, quo ca-
ſu ipſe onera hæreditaria ſupportat, niſi ſtipuletur à fi-
deicommiſſario, illa onera eſſe partienda. Et ipſo recu-
ſante adire hæreditatem, poteſt cogi à fideicõmiſſarijs
adire & reſtituere. & hæc omnia in virtute Pegaſiani.
Sed remedium ſtipulatione interponendæ de oneribus
partiendis hodie eſt ſublatum, cętera uerò duo remedia
retentionis quartę & coactionis à Pegaſiano ſunt abla
ta, & Trebelliano tributa. h. d. Ibi, permanet, ſ. dire-
c ctò, & nõ utiliter. [c] Ibi, legatur. & in hoc diſcrepat Pega
ſianũ à Trebelliano. Ibi interponebatur, ſcilicet ut fidei
d cõmiſſarius uniuerſalis onere ſuſtinere. Not. primo [d] ꝙ
1 † circa fideicõmiſſa vniuerſalia exequẽda prodita ſunt
duo ſenatuſcõſ. vnum quod appellatur Trebellianũ,
quo diſpoſitum fuit, vt reſtituta hæreditate obligatio-
nes tam actiuè quam paſsiuè vtiliter transferantur in
fideicom. Et hoc remedium iure prætorio fuit approba
tum, ac ẽt hodie à Iuſtiniano receptum Secundum fuit
ſenatuſcon. Pegaſianum, quo adinuenta fuere tria re-
media. Primum vt hæres poſsit quartam retinere to-
tius hæreditatis, ita vt ſpe lucri inuitetur ad eundũ: quo
caſu ſi hæres retineat quartam, ſupportat omnia onera
hæreditaria. Et ideo eodẽ ſenatuſconſulto fuit adinuen-
tum ſecundum remedium, vt antequam reſtituat ſtipu-
letur à fideicommiſſario, ꝙ pro parte ſua tollat onera
hæreditaria. Si verò reſtituat totam hæreditatem nulla
quarta retenta, ſtipuletur à fideicommiſſario antequã
reſtituat ſibi hæreditatem, quod omnia onera hæredi-
taria ſupportabit. & ita ſtipulatio appellatur emptæ
venditę que hęreditatis, & hoc per ſimilitudinem, quia
ita ſolet venditor hęreditatis ab emptore ſtipulari. Ter
tium fuit remedium, ut hærede recuſante adire, compel
latur adire & reſtituere, priueturque commodo quartæ
& in hoc concor. Pegaſ. cũ Trebell. Sed ſecundum re-
2 medium. Pegaſ. hoc eſt † ſtipulationum interponenda-
rum, fuit hodie per Iuſtinianum ſublatum. Alia autem
eius duo remedia, hoc eſt, remedium quartam retinen-
di, & remedium cogendi adire & reſtituere, ſunt abla-
ta pegaſ. & Treb. tributa. Hodie vero in uirtute Tre-
bel. hæres poterit, ſi ſit grauatus reſtituere totã hæredi-
tatẽ, retinere quartã: vel ſi ſit reſtituere grauatus nõ to-
tã, põt accipere quod deeſt quartę, quo caſu ꝓ rata por-
tione onera diuidentur ſine ſtipulatione, & ipſo iure
pro rata tranſibunt actiones. Si vero renuat adire, põt
cogi adire & reſtituere & priuabitur quoque cõmodo
quartę, & omnes obligationes tam actiue quã paſsi-
ue ipſo iure in fideicõmiſsis transferuntur. Sed contra
prædicta dixerit aliquis, videtur ꝙ Iuſtinianus auferen
do duo remedia Pegaſiano, & ea tribuendo Treb. ma-
le fecerit: nã Treb. ſolũ adinuenit unũ remediũ. Pegaſia
num vero adinuenit tria, quorum duo fuerunt appro-
bata: ergo potius laus fuiſſet tribuenda ipſi Pegaſiano
quam Treb. cũ magis abunde prouiderit. ſupra tit. i in
fi. principij, ubi laus potius attribuitur legi falcidiæ quã
legi Aconiæ uel legi Furiæ, eo quia l. falcidia plẽius his
3 legibus prouideat. Propterea eſt † magis laude dignus
qui factũ ſubtiliter emẽdat, eo qui id adinuenit. l. ij. §. ſi
quid in tanta. C. de uet. iur. enucl. Sol. dixerunt aliqui ꝙ
4 † ideo illa remedia fuerunt Treb. attributa, quia Iuſtin.
Trebellium magis dilexerit. Sed hęc non bona, quia
penes rectum ius dicentem non debet cadere acceptio
id eſt, differentia perſonarum. Ita iudicabis diuitem &
potentem, ut pauperem & humilem. Propterea ami-
cus Plato, ſed magis amica veritas. c. nouit. extra de iu
di. Quare alij dixere, qđ ideo hęc remedia fuerunt Tre
bel. attributa, quia illud ſenatuſconſultum in nullo pec-
cauit: ſed Pegaſianũ etſi plura remedia adinuenerat, tñ
ex quo in vno peccauit, hoc eſt, in remedio ſtipulatio-
num interponendarũ, facile ei detractum fuit: quia, vt
aiunt morales, qui in uno peccauit, facile habetur om-
nium reus. Et per hoc non obſt. §. i. ſupra titu. i. quia ibi
falcidia in nullo peccauit, unde ſibi merito tributa fuit
laus & authoritas. Nõ obſt. §. ſi quid in tanta. quia rñde
tur ꝙ illa litera eſt intelligenda per hũc modum, quod
ille qui emendat, factum non ſubtiliter, ita quòd ver-
bum ſubtiliter referatur ad verbum factũ, laudabilior
eſt eo qui adinuenit: ſed ille qui addit facto ſubtiliter, in
uentore non eſt laudabilior, vt hic, propterea quod faci
e le ſit inuentis addere. Item no. ex ver. ſed quia [e] quòd
illi quos charitas non prouocat ad beneficia. ſpe lucri
ſunt incitandi: & iſti ſunt frequentes, priores vero rari.
No. ex uerſi. ex ſingulis. ſecundum uerum intellectũ
quòd ſicut de legatis detrahitur quarta ex l. fal. ita hæc
de fideicommiſsis particularibus, quia illa legatis ſunt
exequata. l. i. de leg. i. & l. i. commu. de leg. De fideicom
5 miſsis autẽ vniuerſalibus, quarta detrahitur † quę Tre-
f bellianica [f] proprie appellatur, late uero falcidia appel
g latur, ut probatur in l. ſi vt allegas. C. ad leg. fal. [g] Ex
6 §. ſed ſi recuſet. no. † hæredem grauatum reſtituere to-
tam vel quotam hęreditatis, poſſe cogi adire & reſti-
h tuere [h], quo caſu amittit beneficium detrahẽdi quartã: [i]
i quia qui noluit ſe ſubmittere grauamini, non eſt æquũ
vt fruatur cõmodo & emolumento. l. ſi non fuerint in
fi. ff. pro ſoc. Alibi dicitur, qui nõ laborat nõ mãducet. l.
quãuis. et ibi gl. de damno infe. Alibi, qui nõ uigilat, nõ
adijcit. l. pupillus. in fin. l. qui autem. §. i. ff. quæ in fraud.
cred. Item not. quod hæres qui reſtituit hæreditatem
totam volens vel inuitus, ab oneribus hæreditarijs eſt
penitus liberatus. ex quo enim non percipit commo-
dum ex hęreditate, eſt rationale quòd nec illum comi-
tentur incommoda, regula iuris, ſecundum naturam.
7 In fi. gl. in verb. reſtituam. nota duo primo, quod † il
k le qui fuit hæres, nunquam poteſt deſinere eſſe hæres. [k]
Ita nec ille qui ſemel fuit clericus vel Doctor, quia ſem
per in eo reliquiæ clericatus vel doctoratus tanquam
infixæ in anima durant & permanent. quod limitate
verum. niſi vbi quis deſinat eſſe hæres poteſtate iuris
l ciuilis. no. glo. in l. in ſubſtitutione. de uulg. & pup. [l] Item
limitate verum eſſe, niſi clericus vel Doctor nedum
actualiter, ſed etiam verbaliter fuerit degradatus. c. de
gradatio. extra de pœn. lib. vi. Fuit tamen dubitatum,
an clericus actualiter de gradatus veram conficiat,

eucharistiam:de quo per gloſſ. in c.firmiter.§. qui uero.
extra de ſum. Trini. & fide cat. Secundo colligitis,quod
m illud quod ſemel fuit,ſemper erit m & perpetuo. quod
verum dicitur perpetuo,quoad eius uita durauerit. not.
glo.in l.id veſtimentum.ff.de pecul. ubi dicit aliud no-
8 tandum,quod ille † qui dedit famulo ſuo veſtimentum
vt magis honorificus procedat cum illo, & eo perpe-
tuo vtatur,intelligitur quoad ſibi famulabitur: & ideo
famulo recedente poteſt illum dominus veſtimento de
9 nudare. † Habetis æternum & ſempiternum. Aeter-
num dicitur quod ſemper fuit,eſt,& erit,vt Deus. Sem
piternum,quod habuit initium, ſed non habebit finem,
vt angeli,archangeli. ita no.gloſ.in l.cum debere. ff.de
ſerui. vrba.prædio. In fi.gloſ.in verb. ex conſulibus.
10 Ex hac glo.iuncto tex. colligunt Docto. quod † pluri
mi Iureconſulti fuerunt poſt tempus gratiæ, hoc eſt,
poſt incarnationem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nam
Seneca fuit tempore Neronis,qui fecit eum mori, pro-
pterea quod fuit magiſter ſuus, & cum illum videbat,
expaueſcebat multum, quo tempore fuerunt interfecti
apoſtoli Petrus & Paulus: plurimique poſt Iure con-
ſulti,inter quos fuit Vlpianus, interpretati fuerunt ſe-
natuſconſultum Trebel.illo tempore confectum.l.i. ad
Trebel. Bene ergo ſequitur quod plurimi fuerunt tem-
pore & poſt tempus Chriſti. & ideo reprobant gloſ. in
l.Titia.in fi ff.de auro & arg.lega.ego allego text. in l.
circumcidere. ad leg.Cornel. de fal. vbi Iureconſultus
facit mentionem de circumciſione.allego alium tex. in l.
n ſpadonem.§.iam autem. de excu.tut. n In gloſſ. falci-
11 dia.ibi,vt hic.† Hæ tamē omnes quartæ poſſunt appel
lari ſub nomine falcidiæ ſumpto vocabulo ab effectu re
ſecandi.no.glo.in authen.vnde ſi parens. C.de inof.te-
o ſta.facit l.ſi ut allegas C.ad leg.fal.o In fin. Colligitis
12 igitur ex hac glo.quod † ſicut de legatis detrahitur fal
cidia, ita & de fideicommiſſis particularibus. Sed con-
tra hanc opin.videntur facere, & oppon. de hoc text. in
p ver.ex ſingulis. Sed reſpondere p quod iſta verba, eadē
q retentio ſunt referenda ad retentionem,q quæ fit ex l.fal
cidia:& ſic ad proxima, non autem ad eam quæ fiebat
per Pegaſ.hodie uero per Trebel. & ſic ad remota.
r Glo.ſolebant. r In fi.glo. damnoſam. Ex hac gloſſ.
& in ea allegata l.colligit gloſ.ibi, quod ille qui allegat
iudicem ſuſpectum,nō habet neceſſe cauſam allegare,
ſufficit enim illum eſſe ſuſpectum: quia variæ ſunt opi.
hominum,ex quibus in eorum cordibus ſuſpitiones &
iniuriæ generantur. Sed quia hęc materia eſt quotidia-
na & difficilis multum, & in qua differunt inter ſe ius
13 ciuile & Cano. diſtinguite vos. Si quæratur, † qualiter
& quomodo iudex poſſit recuſari ut ſuſpectus: aut lo-
quimur de iure Canonico, aut de iure ciuili. Si de iure
Canonico,aut loquimur de iudice ordinario, aut de iu-
dice delegato à Papa, aut loquimur de iudice delegato
ab inferiori a Papa. Si in iudice ordinario, tunc debet al
legari cauſa,& talis,quę ſi vera eſſet, haberetur pro le-
gitima,quo caſu dantur arbitri qui ſtatuent terminum
ad probationem cauſæ: qua probata, ſi fuerit ab arbi-
tris comprobata,iudex non intromittet ſe de cauſa. Si
vero fuerit ab arbitris improbata, tunc ille qui allega-
uit iudicem ſuſpectum, condemnabitur parti ad inter-
eſſe in expenſis,& iudex in cauſa principali procedet.
c.ſuſpicionis.extra de poteſt.iudic.deleg.c.cum ſpeciali
§.i.c.ſecundo requiris extra de appel. Et idem eſt in ſe-
cundo caſu,hoc eſt,in iudice delegato ab apoſtolico:ni-
ſi duo iudices dati fuerint cum clauſula, quod ſi non
ambo &c. quia non allegato ſuſpecto, alter de cauſa
cognoſcet.cap.ſi contra vnum.in prin.extra de offi.de
lega.lib. vi. Si autem loquimur in delegato ab inferiore
tunc cauſa debet allegari legitima,vt ſupra dixi,de quo
cognoſcet delegatus, nec dantur arbitri qui cognoſcāt.
c.ſi contra vnum.§.fina.ſupra alleg. Ratio differentiæ,

quia duobus prioribus caſibus eſſe nimis difficile per
longa itinera adire Papam, qui de cauſa ſuſpicionis
cognoſcat,ideo dantur arbitri: ſed poſteriore cauſa non
dantur, quia eſt facile adire delegatum. Hæc iura ſer-
uantur in terris ſedi apoſtolicæ ſubiectis. iuxta ea quæ
habentur in c.fi.extra de reſcrip.& in regula,malę fidei
poſſeſſor. Aut de iure ciuili loquimur, & dic, aut recu-
ſatur vt ſuſpectus iudex ordinarius, aut allegatur ut ſu
ſpectus iudex delegatus. Priore caſu non habeo neceſ-
ſe allegare cauſam ſuſpicionis, ſed ſufficit mihi illum al
legare ſuſpectum. ita vult glo.de qua ſupra,& gloſſ.in
l.apertiſſimi. C. de iudi. In hoc differt ius ciuile à Ca-
nonico:quo caſu non dantur arbitri qui cognoſcant de
cauſa,ſed iudici laico conſociatur epiſcopus illius ciuita
tis vel diœceſis, & ambo in cauſa pariter cognoſcunt.
auth. ſi non contigerit. C. de iudic.& in hoc differt ius
ciuile a iure Canonico, vt ex prædictis patet. Si vero
iudex delegatus allegatur ſuſpectus,tunc ſufficit iurare
vt ſupra. Sed hoc caſu dantur arbitri nō qui cognoſcāt
de cauſa ſuſpicionis quia cognitum fuit per iuramen-
tum partium,ſed cognoſcent de cauſa principali, & il-
lam determinabunt. d.l.apertiſſimi.& l.cum ſpecialis.
C.de iudi.& in hoc differt ius ciuile a iure canonico: &
hæc reſeruabuntur in terris Imperij, & in delegatis ab
s Auguſto,hoc eſt,Imperatore,ut in iuribus.ſupra alleg.s
t In fin.gloſſ. in verb.liceat.t colligitis,quod † ſicut te
14 ſtator poteſt hodie prohibere detractionem quartę ex
lege Falci. ita poteſt impedire detractionem quartę ex
v Trebel. v idem tenuit glo.in auth.de hæred.& fal.§.ſi
vero expreſſim. & hanc opin.ſequitur Barto.fretus ta
li ratione. Nam licet authen.ſed cum teſtator, loquatur
de falcid. & ſi lex correctiua,habet tamen locum in
Trebel.in virtute l.antiquæ quæ æquiparat Trebel. &
Falcid. l. Marcellus.§. quod autem ad Treb. iuncta l.ſi
quis ſeruo.cum ibi no.C.de furt.Contrariam ſententiā
tenuit gloſſ.in d.auth.ſed cum teſtator.& in l. ſi vt alle
gas.C.eo.& illam ſequitur Bal. fretus ratione tali:quia
cum auth.ſed cum teſtator.ſi lex correctiua, & loqua-
tur de falcidia, ergo ad Trebellia. non extendenda.l.ſi
ver.§.de viro.ff.ſolu.matrimo ſed hic patet reſponſio
per argumen.Barto. Secundo mouetur Bald. quia hę-
res grauatus fideicommiſſo, grauatur in hoc quia po-
teſt cogi adire & reſtituere,ut hic ergo in alio alleuari,
ut poſſit uti quarta inuito teſtatore. l. eum qui.de iure-
iuran.Sed reſpondere, quod teſtatore quartam prohi-
bente non cogetur adire, & ſic non grauatur:unde mi-
x hi placet opinio huius gloſſ. & Barto. x pro quo alle-
go text. in §. ſi vero expreſſim. in authen. de hære. &
falc.ubi loquitur de fideicom.pariter & legatis. Secun-
do moueor ratione:quia ex eadē radice ex qua inuenta
fuit falcidia, inuēta fuit & Trebel.ut in uerſi.ſed quia,
iuncto prin.ſupra ti.i.ergo lex noua diſponens de ea,in
telligetur de alia diſponere.l.ſi quis libertā.C. de nup.
Tertio moueor,quia ratio ſcripta in d.auth. ſed cum te
ſtator. conuenit etiam Trebel. ergo & in ea locū ven-
dicabit.l.milites agrum.de re mili. Can.conſuetudo.di
ſtinctio.i.in authen.quas actiones,cum ibi not.C. de ſa
croſan.eccleſ.Ex quibus infertur Doctores quod ſicut
omiſſio inuentarij priuat hæredem falcidia, ita priua-
y bit & Trebellia. y dicta authen. ſed cum teſtator. &
dicatis vt ibi. Eodem modo dicunt Doctor. quod
quemadmodum hodie non habet locum lex fal.in re-
lictis ad pias cauſas,ita nec habebit locum Trebel.au-
then. ſimiliter. C.ad leg.fale. & dicatis vt ibi: de quo
etiam in cap. ſi pater. de teſtam.lib.vi.quia uidetur ad
z uerſari illi opin.a contrario ſenſu: ſed dicatis ut ibi per
aa Doctores. z In fin. gloſſ. in uerb, actiones. aa de
bb hoc dicite ut dicam in. §. ſequen. bb Gloſſ. in verbo
cc reſtituerit.cc

ADDI-

ADDITIONES.

a Pręmitte ad euidenliam huius §. id quod habes infrà in primo notab. Item præmitte ꝙ quinque ſunt remedia Trebelliani, quę ponit & enumerat glo. notab. & magiſtralis in l. in teſtamento. in glo. i. C. ad l. falc. & illam glo. dicit Batto. ibi eſſe notabilem & menti tenendam, & melius dicere quàm alibi. Item adnerte iſtum tex. poſt prin. ibi, poſt quod ſenatuſcõſutum prætor utiles etc. & intellige quòd prætor dat vtiles actiones, ſcilicet fideicommiſſariam hæreditatis petitionem: quod intellige ſecundum quòd multum notabiliter declarat Bart. in fin. ff. de fideicommiſ. hęr. petit. & aduerte, quia iſta eſt vtilis, ut dicit hic tex. ibi, vtiles Et quod ſit vtilis, eſt glo. in l. ii. ff. de fideicomiſ. hęre. pet. Dum tamen poſtea iſte text. ſubdit, & in eum, dubito quæ ſint iſtæ actiones quas prætor det in eum. Et ſi dicis quod ſunt illæ quæ ponuntur in l. in honorariis. in princip. ff. de act. & obliga. & infrà de perpet. & tẽp. act. in prin. dubito, quia illę non eſſent vtiles ſed directę. Et ad declarationem quã proxime dedi ad iſtũ tex. adde glo. infrà de perpet. & temp. actio. in princip. in verbo, hæredis: Et ſi vis tenere quòd dum text iſte dicit, & in eum, intelligitur de illis prętoriis poſitis vbi ſuprà hoc optimè probabis ex iſto text. prox. ſuprà, ibi, quæ iure ciuili hæredi & in hęredem competunt. & tunc non bene ſtabit gloſſ. quæ ſubaudi, vel etiam prætorio, quia illid de iure prętorio ſubiicitur poſtea proximo verſicu. ibi, poſt quod ſenatuſconſultum, cogita, quia forte iſta eſt veritas. Et dum ſupra dubitaui, quia tex. dicit vtiles, dic quòd illa dictio, vtiles, referatur ad actiones quæ dantur ipſi fideicommiſſario, non autem ad eas quę dantur contra eum. cogita tamen an tutum ſit iſtos tenere. Et forte tutius eſſet iſtum tex. exemplificare, ei & in eum ſecundum l. in honorariis. & dicere quòd ſint vtiles prætoriæ, cum directæ prætorię remaneant penes directum hæredem & iſta eſt veritas.

b Quam vtilitatem attulerit hoc ſenatuſconſultum Treb. vide Bello. hic iii. notab.

c Dum Iaſ. hic inſiſtit qnomodo debeant intelligi illa verba, utiles actiones ei & in eum, vide Bello. in ultimo notab.

d Not. primò quòd eo ipſo quòd aliqns eſt hęres, non poteſt deſinere eſſe hęres, niſi de iure ſpeciali per in integ. teſti. & peoes iſtum hæredẽ remanent actiones directæ, quæ adcò ſunt effixæ oſſibus, ut euelli non poſsint. not. in l. quis ergo caſus. ff. de petu. in l. ii. ff. pro ſocio. & utiles tranſeunt in fideicommiſſum reſtitutione facta uel etiam non facta, quando hæres eſſet in mora uel eſſet abſens, ut l. pen. C. eo. Nunquid autem omnia iura utilia tranſeant in fideicommiſ. Dic quod omnia quæ erant in hæreditate tempore mortis teſtatoris, ut ſunt actiones reales & perſonales: non autem actiones pœnales, puta iniuriarũ actio, quia illæ nõ tranſeunt niſi lite conteſt. ut infrà de actio. §. non autem. Similiter nęc iura quæſita per hæredem. Iſto caſu debet facere ſibi cauere hęres quòd conſeruabit eum indemnem ab omnibus obligationibus occaſione hæreditatis, ut uolic Bartol. poſt gloſſ. in l. eum hæreditas. ff. eod.

e Ver. poſtea uerò quomodo ueniat aduerſatiue, vide Bello. hic io §. ſed quia. in prin.

f Poteſt queri, an hodie teſtator poſsit prohibere Trebellianicam ſicut falcidiam. auth. ſed cum teſtator & C. ad l. falci. vide infrà in gl. in uerb. licet. Poteſt & ſecundo quęri quis debel ſoluere debita & legata teſtatoris, an hęres qui debet reſtituere, an fideicommiſſarius? Glo. hic dicit quòd hęres debet ſolnere debita & fideicõmiſſarius legata. Tu dic latius ſecundum glo. poſitam in l. i. ff. eod. quod hęres ante reſtitutionem hæreditatis poteſt ſoluere creditoribus, & tanto minus reſtituet fideicommiſſaria. l. ita tamen. §. qui ex Trebelliano. ff. eodem. Sed an teneatur hæres pro ſua quarta ſtruere legata & debita? Dic quòd non, ſi reſtituit totam hæreditatem, ſi autem retinet quartam ſub nomine quantitatis, tunc tenetur creditoribus pro quarta, ſed non legatariis, niſi pro eo quod habet vltra quartam, pro quo tenetur debitoribus & legatariis. l. i. §. fin. ff. eod.

g An autem hæres reſtituens poſsit detrahere quartam de legatis ratione falcidiæ, & aliam quartam ratione fideicommiſsi vniuerſalis? Dic quòd non, quia ſe non compatiuntur: detrahitur enim falcidia quando tota hæreditas vel pars eſt exhauſta legatis, vt ſuprà tit. j. & ideo nihil remanet quod poſsit reſtitui, ideò etc. de quo in l. Marcellus. ff. eod. An autem quarta iure naturę, & ſic legitima & Trebellianica eodem tempore poſsint detrahi? Dic non, ſed diuerſis temporibus ſic, ſecundum glo. in c. Raynaldus. extra de teſta.

h An hoc poſsit fieri per procuratorem, vide hic Bellonum ii. notab.

i Quæritur etiam, quid ſi hæres non detrahit quartam ex fideicommiſſo, vt quia coactus, an redundabit ad vtilitatem legatariorum, vt fideicommiſſarius debeat ſoluere integra legata? Dic quòd non, quia non debet plus habere, quàm haberet ſi hæres detraxiſſet. d. l. Marcellus. Quæritur etiam an hæres non conficiendo inuentarium perdat Trebellianicam, ſicut perdit Falcidiam, vt ſuprà tit prox. §. fi. Barto. & Docto. communiter tenent quòd non, quia nõ reperitur expreſſum ſicut in falcidia, de quo in d. l Marcellus.

k Hoc proſequere vt hic per Bellon.

l Nam ex poteſtate abſoluta hoc lex aliquando facit, non ex ordinaria. Bellon. lib. i. ſuppu. c. iii. in fi.

m Intellige & declara vt per Bello. qui examinat ſuper hoc notab. quædem dicta Io. Fab.

n Alias gloſ. ſeq. vſque ad §. ſed quia. expedias vt per Bello. quia omittuntur per iſtum.

o In fi. glo. in verb. ex lege. Dic melius vt habetur in §. quia verò legem. in authen. vt lic. mat. & aui. vbi in duobus caſibus mulier debet habere quartam. Primus, quando quis ductus concupiſcentia alicuius mulieris, eam duxit ad domum, & iurat ſe habiturũ eam pro legitima uxore, & poſtquam fuerit carnali copula deſiderio ſatiatus, eam repellit indotatam: certè ei debetur quarta pars bonorum viri illius pro reſtauratione honeſtatis, & etiam eam cogitur habere in legitimã vxorem. d. auth. liceat. & ibi glo. Secundò, quando præmoritur maritus diues, & vxor inops indotata, tunc ſuccedit in quarta vna cum liberis, ſi ſint tres: ſi plures, tunc pro virili. in auth. præterea. C. vnde vir & vxor.

p De hac reſponſione vide Bello. qui etiam plenè examinat omnes has quartas: & vide eundem ad glo. ſuper verb. ſolebant. quam iſte omittit.

q Sed caue, quia etiam ita referendo text. dicit, atque ex lege falcidia: & nullum ſimile eſt idem. Et contrarium eius quod eſt hic ſcilicet ꝙ de legatis ſingularibus ſicut de vniuerſalibus detrahatur Trebellianica, tenet expreſsè Ange. hic in ver. ſed quia hæredes. quem legit pro §. in ii. notab. Sed mihi placet magis id quod tenet iſte hic, & tenet ipſe Ang. vbi ſuprà, ad fi. latius hoc examinans.

r In glo. in verb. ſolebant. Gloſſ. intelligit iſtum text. vt loquatur de iure antiquiſsimo: quia hodie non eſſet opus ſtipulatione inter hæredem & legatarium partiarum cum per exequationem legatorum & fideicommiſſariorum vniuerſalium onera diuidantur ipſo iure. Ego puto ꝙ imò iſte tex. procedat hodie in terminis in quibus loquitur, ſcilicet quando eſt legata pars bonorum: quia in legato partis bonorum non tranſit aliquod onus in legatarium, niſi interueniat ſtipulatio de qua hic. vt eſt text. in l. ſi quis ſeruum. §. fi. & melius in l. ſeq. hic allegata in glo. ibi omnino vide Bart. & ita vt ſuprà reperiri poſtea tenere Nicol. de Neapo. hic. Quæritur etiam, quid ſi teſtator iuſſerit hæredem reſtituere hæreditatem deductis legatis, an intelligatur quod primo ſoluat legata integra, & reſiduum reſtituat deducta Trebellianica? Dic ꝙ non, imò importat ꝙ hæres debeat ſoluere & non fideicommiſſarius: ſed non integrè, quia tam de legatis quàm de fideicommiſsis detrahet quartam pro rata, & fiet vna mixtura: & ſic erit vna noua quarta & anomala, vt vult Barto. in d. l. Marcellus. ad Trebell.

ſ Adde, ꝙ antequam fiat aliquis actus coram eo quod iſta cauſa ſuſpicionis debet opponi, aliàs faciendo plus, & omittendo exceptionem, videtur in eum conſentire. l. quidam conſulebant. ff. de re iudicata.

t Ad hanc glo. alias quas iſte omittit vſque ad §. nihil. vide Bellon. qui diligenter eas examinat.

u Poteſt teſtator prohibere Trebellianicam: contrariam glo. habes in auth. ſed cum teſtator. quæ determinat ꝙ non poſſit prohibere. Veritas eſt ꝙ ſic, & hoc tenet Bart. in l. Marcellus. §. quod autem ad Trebellianum.

x Hæc opinio eſt communis: & per quæ verba cenſeatur tacitè prohibita. vide Bello. conſi. lxv. cum ſeq.

y Vide Bellon. conſi. xix. nu. 12.

• Et quia de ſtricta ſignificatione ad latam vocabuli etiam in materia correctiua licitum eſt arguere. d. l. Marcellus. §. quod autem. etc. Et hoc etiam modo potes reſpondere ad argumentum Bald. infrà relatum. Et quòd etiam in correctoriis fiat extenſio de ſtricta ſignificatione ad latam, eſt gloſ. reputata ſingularis in Clem. i. in verb. eligatur. aliqui habent in verb. religionis. de elec. Sed appellatione falcidiæ venit Trebellianica, latè ſumpto vocabulo, vt in gloſ. in authen. vnde ſi parens. in verb. falcidiæ. C. de inoffi. teſtam. ergo etc. Et iſta ratio multùm mihi ſatisfacit, quam etiam ponit Angel. de Aret. hic.

aa Vide ſuper hac glo. hic latè per Bellonum.

bb Quæritur etiam, an ante reſtitutionem hereditatis fideicōmiſſarius ſit dominus? Glo. hic in verb. reſtitutionē. tenet quòd non. Bene tamen fallit in tribus caſibus, ſcilicet propter abſentiam & moram hæredis, vel quia decedat ſine hærede. l. penul. C. eod. Quæritur etiam, an fideicommiſſarius poſsit facere inuentarium facta ſibi reſtitutione vt non teneatur vltra vires hæreditarias? Bartol. quòd ſic, in l. in ratione. ff. ad leg. Falci. Sed an inuentarium factum per heredem proſit fideicommiſſario. Bartol. quòd non, niſi cedatur. hoc vult in d. l. in ratione. Quæritur etiam, ad cuius petitionem poteſt hæres cogi reſtituere hereditatem? Dic ꝙ ad petitionem fideicommiſſarij vniuerſalis, vt hic in glo. vel particularis vel eius procuratoris: licet enim ad eundem hæreditatem non poſsit conſtitui procurator. l. Paulus. ff. de acquir. hære. tamē poteſt conſtitui ad petendum reſtitutionem hæreditatis. l. qui ita § etiam. ff. eo. & licet reſtituatur procuratori, tamen acquiritur domino: quia reſtitutio debet fieri illi, cui venit fienda ceſsio. l. ſi mulier. §. ex aſſe. de verbor. oblig. & ideo nō poſſet alteri cedi etiam de voluntate fideicommiſſarij, ſecundum Bart. in l. ſi ſtipulatus. de verborum oblig.

cc In glo. in verbo, reſtituerit. quam ille non legit. dum vult, reſtitutione facta, verbo tantùm, tranſire dominium in fideicommiſſarium, vide quæ late dixi in l. i. poſt Puteum. ff. de lega. i. Et dum glo. dicit, quòd hæres manumittit ſeruum hereditarium, & allegat l. ſi hæres inſtitutus. §. ſi heres. dic quòd nihil facit, quia ibi non dicitur an poſsit manumittere vel ne, ſed ſolùm dicitur quòd hæres non poteſt conueniri ante reſtitutionem. etiam de malefactis. De hoc ergo an heres ante reſtitutionem poſsit manumittere ſeruum hæreditarium, vide glo. in illa l. fin. in §. ſed quia. in verbo, manumittere. C. communia delega. & ibi Bar. & late Bal. in l. quidam. §. ſi quis filium. ff. eodem. Et ad iſtam gloſſ. hic vide Auge. de Are. hic.

r ☞ *Eſt differentia vtrum teſtator relinquat heredi quartam nomine rei particularis, an verò nomine quota.*
2 *Quomodo hæres reſtituta hereditate teneatur ad onera hereditaria.*
3 *Fideicommiſſa etiam ab inteſtato relinquuntur.*

§. Nihil autem. Non ſummatur breuius, propter pluralitatem reſponſorum. Not. primò, nihil referre an quis ſit ex aſſe hæres inſtitutus, an verò ex parte grauetur reſtituere totum, an partem totius, an partem partis: quia omnibus his caſibus reſtituta tota vel parte, pro rata transferuntur actiones. Item nota ex §. ſi quis vna, nihil referre an quis grauetur reſtituere hereditatem retenta quarta ſub nomine rei ſingularis, vel rei hæreditar.æ. Hoc verum quòad hoc vt poſsit cogi adire & reſtituere: item quò
1 ad hoc vt poſsit non detrahere aliam quartam. † Eſt
tamen in hoc differentia, quia quando habet quartam ſub nomine rei particularis, non obligatur oneribus hæreditarijs, quia habetur loco legatarij, vt hic, & l. i. §. ſi hæres accepto fundo. ff. ad Trebellianum. Quando vero habet quartam ſub nomine quotæ, pro illa quarta obligatur oneribus hæreditarijs, quia pro illa quarta habetur loco hæredis effectu. Et eadem ſibi vendicant locum ſiue grauatus fuerit reſtituere hæreditatem retenta aliqua re, quæ ſolum aſcendit ad quartam, vel retentis duabus pluribuſve rebus, vel ſumma vel quantitate hæreditaria: nam transferuntur actiones in ſolidum in fideicommiſſarium. Nec hoc caſu hoc videtur iniquum, cum ſit in poteſtate fideicommiſſarij an velit hæreditatem ſibi reſtitui, an vero illam omittere: ſi igitur illam petierit & reſtituatur, & damnum ſupportauerit, æquo ferat animo: quia damnum quod quis ſua culpa etc. regula iuris, damnum. in vi. In fi. gloſ. diximus. Non obſt. hæc l. ex mille. quia hæc regula vēdicat ſibi locum vbi eſt eadem ratio diſponendi totius
a ad totum, quæ eſt partis ad partem. [a] ſecus ſi eſſet di-
uerſa ratio diſponendi. ita loquitur l. ex mille. In fin.
2 glo. in verb. actiones. Si quæratur, † qualiter hæres re-
ſtituta hæreditate ad onera hæreditaria teneatur: aut habet quartam ſub nomine quotæ ex voluntate teſtatoris, vel præter de voluntate legis: aut ipſam habet ſub nomine rei particularis, aut habet plus quarta, aut nihil habet. Si quidem habet quartam ſub nomine quotæ, ipſe tenetur creditoribus hereditarijs pro ſua quota, ſed tamen legatarijs non tenetur, vt hic in gloſ. in l. i. §. pen. & fi. ff. ad Trebel. Et eſt ratio differentiæ: nam quod teneatur reſpondere creditoribus, prouenit ſub repræſentatione perſonæ defuncti: vnde cum repræſentet defunctū pro quarta, creditoribus obligatur pro quarta, quibus & teſtamento viuens erat obligatus. Sed ꝙ hæres teneatur legatarijs, non prouenit ſub repræſentatione perſonę defuncti, quia defunctus nunquam fuerat obligatus legatarijs, imo legatarij ſumunt robur ab hæredibus. §. in nouiſsimo. C. de cadu. tollen. ſed in legatis obligatur quia bona teſtatoris ad ipſum eius iudicio peruenerunt. Vnde, cum non habeat quartam ex iudicio teſtatoris, ſed ex iudicio Trebelliani, non obligatur creditoribus nec legatarijs, tum quia nec repręſentat quo ad eos defunctum, tum quia nec aliquid habet ex iudicio teſtatoris. Facit quod notat Bald. in rub. ff. de acquiren. hæredi. qui dixit, ꝙ ideo de iure Digeſtorum hæres non conficiens inuentarium tenetur creditoribus hæreditarijs vltra vires hæreditarias, ſed non tenetur legatarijs, quia quod teneatur creditoribus hæreditarijs prouenit, quia illis obligatur ſub repræſentatione perſonæ defuncti. Cum igitur eſſet illis defunctus in ſolidū, obligatur & hæres illius perſonam repræſentans. Sed quod hæres legatarijs obligatur, prouenit ex eo ꝙ bona teſtatoris ad ipſum venerunt: eatenus igitur quatenus bona à teſtatore habet, legatarijs obligatur, & non ultra. l. ſi hæres. §. i. ad Trebell. Si vero habeat quartam ſub nomi-
b ne rei ſingularis, [b] tunc non obligatur nec creditori-
bus, nec legatarijs, vt hic. ratio, quia non loco hæredis ſed loco habetur legatarij. l. i. §. ſi hæres. ff. ad Trebell. Si vero habet aliquid plus quarta, ſi quidem habet plus ſub nomine quotæ, tunc pro tota illa quota tenetur creditoribus hæreditarijs, quia pro tota illa quota repræſentat defunctum: ſed legatarijs tenetur ſolum pro illa quota quam habet ſupra quartam: quia illam ſolam habet ex iudicio teſtatoris, quartam vero aliam ex iudicio legis. Si vero habet plus quarta ſub nomine rei particularis, tunc non tenetur nec creditoribus nec legatarijs, quia ego hæres habeor loco legatarij. Et hoc verū limitabitis, ſi portio fideicommiſſarij ſufficit creditoribus et legatarijs: ſi vero non ſufficeret, creditores non haberent regreſſum contra me hæredem, ſed legatarij ſic, in eo quod habent vltra quartam. l. i. §. fin. ad Trebellianum. Sed dixit Imol. in l. prima. ad Trebell. hoc uideri ſibi nō ſolum mirū, ſed iniquum, ꝙ deficiēte portione fideicommiſſarij, prouideatur legatarijs cōtra hæredem in eo quod plus habet ſub nomine rei particularis: non autem prouideatur creditoribus, cum creditores tractent de damno euitando, legatarij autem de lucro captando. Item creditoribus eſſet obligatus defunctus, ſed legatarijs non, l. fina. C. de legatis. Sed certè aperta reſponſio ſumitur ex prædictis,

dictis. Nam ideo, creditoribus non tenetur, quia cum
habet quartam vel plus quarta ſub nomine rei parti-
cularis, habetur loco legatarij, nec repræſentat defun-
ctum, & propterea ipſis non tenetur. Sed ideo tenetur
legatarijs, cum illud quod habet vltra quartam, ha-
beat iudicio teſtatoris: nimirum ſi illis obligatur, vt ſu
pra dixi. Si vero hęres nihil habeat, quia reſtituit to-
tam hæreditatem nulla quarta retenta, hæres in totum
eſt liberatus: fideicommiſſarius autē in totum eſt obli-
gatus, etiam vltra quam facultates hæreditariæ patian-
tur. §. ſed ſi recuſet. in fin. ſupra eo. quod verum limitant
Doc. ſingulariter, niſi iſte fideicommiſſarius inuenta-
rium confeciſſet, quo caſu & creditoribus & legatarijs
eatenus ſolum tenetur, quatenus vires hæreditariæ pa-
tiuntur. authen. ſed cum teſtator. C. ad leg. falcid. quod
Imola reputat ſingulare, quod illa authen. correctiua,
quæ loquitur de hærede directo, ſibi vendicet locum in
hærede vtili, vt fideicommiſſario. Sed dixit Imol. hoc
procedere, quia illa lex non eſt correctiua, ſed declara-
tiua iuris antiqui: quia quod voluit lex antiqua hære-
dē obligari inſolidum, declarat lex noua ita demum ve
rum eſſe, ſi inuentarium non confecerit. Sed tamen hęc
ratio non bona. Nam, cum lex noua aliquid detrahat
iuri communi, non dicitur, declarare, ſed de nouo diſpo
nere. l. ius ciuile. de iudi. & iure. l. hæredes palam. §. ſed
ſi notam. ff. de teſtamen. Vnde aliter ego reſpondeo
quod ideo authen. illa extenditur ad fideicommiſſa-
* rium, quia lex antiqua æquiparat * ipſum hæredi. §. re-
ſtituta. ſupra eo. l. i. §. de illo. ad Trebel. vnde in virtu
te legis antiquæ, verborum extenſio permittitur, iux-
ta not. in l. ſi quis. C. de fur. Cætera dicite vt habetur in
3 l. i. §. fina. ff. ad Trebellia. Ex §. præterea. not. ꝙ † non
ſolum fideicommiſſa poſſunt relinqui in teſtamento
ſed etiam ab inteſtato. Et fuit ratio dubitandi, quia nō
videbātur venientes ab inteſtato grauari poſſe, qui-
bus nihil relictum extiterat: quia quem non honoro,
onerare non poſſum. l. ab eo. C. de fideicom. Ratio de-
cidendi fuit, quia licet teſtator expreſſo iudicio nihil re-
linquat, tamen tacite aliquid relinquit: ex quo alios in-
ſtituendo venientes ab inteſtato potuiſſet excludere. l.
conficiuntur. C. de iure codicil. Et dicit ibi gloſ. quod il-
la eſt præſumptio iuris & de iure, cuius probatio in con
trarium nō admittitur: quod reputat ibi ſingulare Bal.
dicens, quod volens probare venientes ab inteſtato in-
dignos hæreditate defuncti, non auditur. Item not.
quod legata olim non valebant, niſi relicta fuiſſent in
c teſtamento.[c] Item not. quod non ſolum inſtitutus in
teſtamento, vel veniens ab inteſtato poteſt grauari fi-
d deicommiſſo, ſed etiam fideicōmiſſarius.[d] Item not.
ꝙ non ſolum omnes hi grauari poſſunt reſtituere totā
ſuam hæreditatem vel portionem, vel partem, ſed etiā
e aliquam rem ſingularem. In tex. ibi, honorato.[e] Ibi,
f eum quoque.[f] In fin. glo. in verb. valeat. * de hoc dici-
* te vt habetur plene in l. i. de leg. i. Prima ſolutio com-
munior eſt, per l. quæ ſub conditione. §. edicto. ff. de
conditio. inſtitu.

ADDITIONES.

a Hanc regulam limita pluribus modis, ut hic per Bello.
b Hoc tamen limita multum notabiliter, quando iſta res
eſſet ſufficiens pro quarta ſua: ſi autem eſſet minus ut pete-
ret ſupplementum, quod poteſt, vt hic in gl. tunc tenetur in
eo quod ſibi ſuppletur, creditoribus pro rata: non autem in
ipſa re, quia eam habent nomine legati. iſta eſt glo. notabi-
lis in l. i. §. ſi hæres. in glo. pen. in prima ſol. ff. eod. Et ratio
eſt ſecundum Ang. de Are. hic, quia petendo ſupplementum
videtur habere ad rationem quartæ, & ſic ad rationē quotæ,
nimirum ergo ſi tenetur. Secus quando non petit ſupple-
mentum, ſed ſimpliciter eſt contentus re ſibi legata, quia
tunc habetur loco legatarii. Et hæc bene not. declara-
tionem huius tex. Quid autem ſi hæres coactus adeat an
perdit rem ſibi relictam, ſicut perdit quartam? Dic quòd
ſic. l. ita tamen. §. ſi præceptis. ff. eod. ad Treb. Not. etiam
hic ex ſupradictis, quòd Trebellianica poteſt detrahi in
vna re ex iudicio teſtatoris, item ex uoluntate fideicomiſſa
rii, item ex declaratione iudicis: de quo ſupra tit. i. in prin.
* Hæc enim ratio æquiparationis facit, ut in correctoriis &
in fictis etiam admittatur extēſio. Bello. lib. iii. ſuppu. c. xvii.
in fin. & c. xix. nu. 14
c Et iuxta illud notabile multū dubitant Ioan. Fab. & Ang.
de Are. hic, an hodie legata poſſint directo relinqui in codi-
cillis: & per multas ambages inclinant quòd non: ego contra-
riū audacter teneo, eo quia ceſſat illa notabilis ratio Iuriſ-
cōſulti in l. ſi quis cum nullū. ff. de iure codicil. & ratio Impe
ratoris in §. fin. infra de codicillis.
d An autem ſit neceſſe quòd ſuccedens ab inteſtato nomi-
natim grauetur onere fideicommiſſi, exprimendo eius no-
men proprium? Dic quod non ſufficit quod dicatur hoc
modo. Quiſquis mihi hæres erit: quæ clauſula cōprehendit
hæres quoſcunque. l. ſi quis cum nullum. ff. de iure codi. Et
adde, ꝙ ab inteſtato ſolum poteſt relinqui per uiam fideicō-
miſſi, non autem directo. ſed ſi directo relinquerentur in codi-
cillis, reſoluitur in fideicōmiſſum. l. Scęuola. ff. ad Treb. & ita
fideicommiſſarius poterit cogere uenientes ab inteſtato adi
re, ſicut & cogit hæres ex teſtamento. d. l. Scęuola. ſi ſit fidei-
commiſſarius particularis cui debet reſtitui res certa vel quā
titatis. qui nō poſſet cogere hæredem niſi eſſet particulari re
ſpectu quotæ hæreditatis: quia primo caſu non tenetur ad
onera, ideo &c. l. longius. ff. eo. §. ſecundo caſu ſic, ideo cogit.
l. mulier. §. fin. ff. eo.
e Item not. & pondera iſtum texe. in uerb. vel honorario,
coniuncta d. l. conficiuntur. §. i. quod ille qui eſt ſucceſſurus
ab inteſtato, de iure prætorio tantum poſſit grauari fidei-
commiſſo, quia dicitur ſuccedere ex uoluntate defuncti,
aliàs non poſſet grauari. & ſic, hic habes tex. iuncta d. l. con-
ficiuntur. contra gloſ. quam Bartol. ibi reputat mirabilem,
in l. i. §. vel maximè ff. de collat. bon. & illam gloſ. reprehen-
dit etiam ibi Bartol. Et ſic cum habeant ſaltem ex uoluntate
tacita, poſſunt grauari. Hinc infero unū mirabile, quod nun
quā memini me in ſcriptis legiſſe: ꝙ ſi proximior moritur
vel repudiet, ꝙ alius non dicitur eſſe grauatus, cum tantum
primus dicatur uocatus ex uoluntate tacita, iuxta glo. ſin-
gularem in l. non iuſtam. C. ad Treb. quod uidetur eſſe cōtra
l. i. §. fi. & ibi Bar. ff. de leg. iii. niſi etiam videatur relictum à ſe
cundo, vel niſi a primo ſit nominatim relictum. Cogita, & ui
de Ang. de Are. hic.
f Not. etiam in ver. eum quoque ꝙ in tantum quis grauari
poteſt, in quantum honoratur. l. i. in fi. C. cōia de leg. tamen
fideicommiſſarius particularis rei rogatus reſtituere alteri,
non detrahit in caſibus notatis in l. pen. §. fin. C. ad Trebel.
vt ibi per Bar.
* Ad hanc glo. & alias huius §. vide hic Bel.

1 *Quomodo fideicommiſſum cōſequatur fideicōmiſſarius, ſi hæres negat a ſe relictum.*
2 *Fauore ultimæ voluntatis pars aut ſoluere aut iurare cogitur.*
3 *Hodie ſufficit ſemel iurare de calumnia.*
4 *An fideicommiſſum ex minus ſolenni voluntate præſtandum ſit.*

§. T quia. Quando quis voluit ſolenni-
ter teſtari, & de hærede cōfidēs
illo ſolēniter inſtituto ab eo fideicommiſ-
ſum relinquit, hæres obligatur efficaciter
fideicommiſſum præſtare. h. d. ſecundum
primā lecturam. Vel aliter ſecundum aliam lecturam.
Quando quis voluit ſolenniter teſtari & tamen non
eſt teſtatus ſolēniter, ſi hæres mentitus negauerit fidei-
commiſſum eſſe relictum, non poterit poſtea ex eo ſe
tueri ꝙ teſtamentum ſolenne non fuerit. h. d.
Not. primò ſummaria. Secundo not. non eſſe im-
probum ſi quis alterum virtute ſuperare contendat,
ſi autem hoc fieret ad humanam gloriam, eſſe impro-
batum. §. cogitatū. in verbo, Zelus. in auth. de mona.
1 Item not. † ꝙ ſi hęres cōuentus denegauerit fideicōmiſ-
ſum a ſe relictum, iurabit fideicommiſſarius prius de

calumnia, hoc eſt, ꝙ animo calumniandi oon petit illud fideicommiſſum:quo caſu defertur iuramentũ hæredi an mandauerit, vel aliter ſciuerit fideicommiſſum a ſe fuiſſe relictum : quo caſu ſi iuramentum negauerit præſtare,non compellitur : ſi vero iuramento affirmauerit , ſoluere cogetur . Si autem fuerit in iurando contumax,vrgebitur quoque ad ſolutionem. Si uero poſtquam negauerit, fateatur poſtea fuiſſe relictum ſed dicat ex eo non teneri,ꝙ fuerit in minus ſolenni uoluntate relictum , tunc non audietur,in odium mendacij ſui. facit auth.contra qui propriam.C.de oon nu.pecu.l.cũ de indebito.ff.de prob. In fin.glo.in uerb.habere,no.
a † caſum in quo pars compellitur aut ſoluere , aut iurare: & hoc prouenit fauore ultimarum uoluntatũ, quas executioni publice intereſt demandari. l.vel necare.ff. quemad.teſta.aper.& huic §.concor.l.fina.C. de fidei-
a com.[a] In fi.glo.iurauerit.not. † hodie ſemel ſufficere
3 iurari de calumnia. & hoc in exordio. quod verum limitate ,vbi iudex viderit expedire ut ſepius iuramentũ deferatur,quia viderit euidentem calumniam ſuperuenire.c.ij.§.fi.de iura.calum.lib.vi. In gloſſ.cogendus. ibi, hæredis. dicite quod hæc prima ſol. eſt bona. Non obſt.quod dixit glo.ꝙ hic de teſtatore loquitur,quia fateor: nam hic teſtator prius condiderat teſtamentum in quo ſolenniter hæredem inſtituerat:poſtea cõfidens de perſona hæredis , in minus ſolenni uoluntate grauauit ipſum fideicommiſſo , & valet fideicommiſſum , licet relictum in minus ſolenni uoluntate : quia hæc voluntas minus ſolennis ideo ualidatur:quia habet dependẽtiam a præcedenti teſtamento ſolenni.facit litera ibi,fidei hæredis commiſit . quaſi ſentiat ꝙ hæres iam ſolenniter inſtitutus fuerat. In fi.Hæc etiam vltima approbatur, ut in odium eius qui primò negauerit fideicommiſſum fuiſſet relictum ex voluntate minus ſolenni,fi
b deicommiſſum debeatur pro quo intellectu [b] facit hic §.in fi.& auth. contra qui propriam.C.de non nu.pec. l.cũ de indebito.ff.de proba. Vnde ex prædictis diſtin-
4 gue:ſi quæratur †an fideicommiſſum e ex minus ſolen-
c ni voluntate ſit præſtandum,aut hæres fuit inſtitutus in ſolẽni teſtamẽto , ſed in minus ſolenni fuit grauatus fideicommiſſo & tunc de fideicommiſsi præſtatione tenetur:quia voluntas minus ſolennis habet dependentiam a ſolenni ex cuius virtute bene ualidatur. Aut hęres fuit inſtitutus in minus ſolenni voluntate , & in ea fideicommiſſo grauatus,tũc ſi quidem ab initio fateatur eſſe relictum,ſed minus ſolẽniter,nõ tenetur.l.ſi ueritas. C.de fideicommiſ. Aut ab initio negat fuiſſe relictum,ſed poſtea conuictus delatione iuramẽti,vel probatione teſtium vel inſtrumentorum fatetur fuiſſe relictum,ſi velit eo ſe tuare ꝙ uoluntas non fuit ſolennis, tunc nihilominus tenetur in odium ſui mendacij, ut hic. Si autem fideicommiſſum fuerit in ſolenni voluntate relictum ſiue uniuerſale ſiue particulare, palam eſt illũ deberi , dumodo perſonæ capaci fuerit relictum, ſupra tit.i.in prin.& infra tit.ſeq. Cætera dicite vt in l.fin. C. de fideicõmiſ.quæ ſola huic concordat.

ADDITIONES.

a Et dum gloſſ. iſta dicit ꝙ l.fi.C.de fideicom.eſt poſterior: dic quòd non eſt verum,per illud quod dicit glo. nota.in prima conſtitu.Cod.in verbo,primo loco.

b Et pro hac lectura adde in ſimili tex.notab.in l.ſi dubitetur.§. ita demum.ff. de fideiuſſ. & in ſimili tex. in l. hæreditarium.§.fin.ad l.Falc.& in ſimili tex. notab.in l.fin.ff. de rei vend. & in ſimili tex. notab.in c. vaſallus.el i.ſi de feud. fue. contro. inter dom. & agn. alias eſt §. capituli, moribus. Sed aduerte , quia contra iſtum intellectum videtur facere iſte ver.fin.:in iure & facto , vt iuribus vul. Si ergo eſt diuerſum ius & factum in illa aduerſatiua, quòd ſi, de cuius natura eſt quòd aduerſetur præcedentibus , quomodo iſtæ intellectus poteſt procedere ad totum hunc tex. Et propterea dicit Bar. in d.l.fin.quòd iſte intellectus eſt contra hunc text. Niſi dicas quòd denotet diuerſum factum in hoc,qoia in primo fundabat ſe in hoc , quia dicebat non eſſe verum quòd eſſet relictũ:in ſecundo fundabat ſe ſuper iure, quia dicebat ſe de iure non teneri. ecce qualiter eſt diuerſum factum. Eſt etiam diuerſum ius, quia in primo caſu quando negat eſſe relictum, compellitur a iure: in ſecundo vero caſu quando negauit , non poteſt ſe fundare ſuper iure , ex eo quod dicat ſe de iure teneri, & ſic etiam eſt diuerſitas in iure. Et eadem potes dicere circa primum intellectum ad eum ſuſtentandũ: & ad primum adde etiam text.in l. ſed & ſi ex parte.§.interdum.ff. quod cum eo.

c Hodie ſic, quia exequata ſunt legata fideicommiſsis.l.fi. C.commu. de lega. Si tamen relinquantur legata in teſtamento,tunc rupto teſtamento nõ dantur,niſi in caſibus no. in l.eam quam.C.de fideicom.

TITVLVS XXIIII.

De ſingulis rebus per fideicõ.relictis.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de fideicõmiſsis uniuerſalibus ſiue generalibus:uerũ quia ſunt & alia fideicommiſſa,quæ particularia ſiue ſingularia appellãtur,ideo de his tractaturus intitulauit,de ſingulis rebus &c.*

1 *Dictio, etiam,eſt implicatiua.*
2 *Nemo poteſt in plus grauari quam ſit honoratus.*
3 *Ad præſens oua, ſunt cras pullis meliora.*
4 *Eſt differentia & magnus effectus, utrum ſeruus directo manumittatur,an per fideicommiſſum.*
5 *An quis poſsit in plus grauari,quam ad eum peruenerit.*
6 *Legatarius & fideicommiſſarius grauat præſtatione alicuius rei , non poſſunt per falcidiam quartam detrahere.*
7 *Inſpiciendum eſt quod euenire poteſt*
8 *Quando in ſtatuto vel lege ponitur iſtud uerbum . Maxime, intelligitur idem eſſe in caſu non expreſſo.*

POteſt autem. Ab hærede, legatario vel fideicõmiſſario particulari relinqui poteſt : & nedũ res propria teſtatoris, ſed hęredis, legatarij, fideicõmiſſarij & extranei relinqui põt. h.d. primo. Et nemo põt in plus onerari quã ſit honoratus.h.d.ſecũdo. Et directo manumiſſus libertus teſtatoris,per fideicommiſſum hæredis dicitur.h.d.

Not. primo, non ſolum fideicommiſſum vniuerſale poſſe relinqui a teſtatore,vt ſupra tit.i.per totum,ſed
1 etiam particulare, vt hic. † Hoc ſuadetur ex dictione Etiam,hic poſita,quę eſt implicatiua.l.etiam.C.ſi tutor vel cura.inter. Item no. non ſolum hæredem ſed etiã fideicõmiſſariũ & legatarium fideicommiſſo grauari poſſe. Item not.ꝙ non ſolum res teſtatoris , hæredis, fideicommiſſarij,uel legatarij,ſed etiam aliena quoque
2 fideicommiſſo relinqui poteſt. † Item oot.neminem
a poſſe in plus grauari [a] quã honoratus fuerit. concor. l.
b ab eo.C.de fideicõmiſ.[b] Itẽ not. ꝙ cum res aliena relinquitur,tenetur grauatus ipſam redimere ſi poſsit,aliter tenetur præſtare æſtimationem. Si tamẽ dñs rei velit vendere,ſed pretio nimis immenſo,non tenetur grauatus emere,quia tale mandatum teſtatoris de redimendo debet intelligi ciuiliter, dummodo honeſto & iuſto pretio venundari poſsit, ut hic in gloſſ. & l. non dubiũ. in fin. ff.de leg.iij. Item not.quod non ſolum res , ſed etiam libertates fideicommiſſo relinqui poſſunt: & nedum ſeruis proprijs.ſed etiã alienis. Item not. ꝙ quando relinquitur libertas ſeruo alieno per fideicõmiſſum, tenetur hæres relinquere & liberare ſi poteſt,ſi aũt non põt, non propterea extinguitur fideicõmiſſum,ſed differtur

fertur in tempus quo redimi poſsit & libertas præſtari.
Sed dixerit aliquis, quare hoc caſu non præſtatur æſti-
matio, ex quo redimi non poteſt, ſicut præſtatur in
verſic. præcedenti? Reſpondeo q non præſtatur, quia
libertas eſt inæſtimabilis. l. Paulus. de fideicom. lib. Se
cundo, quia præſtatio huius æſtimationis facta ſeruo
nihil ſibi prodeſſe poſſet; apud ipſum enim non rema
neret, ſed ſtatim momento euolaret ad dominum. l. pla
cet. de acquiren. hæredi. Not. quod id quod differtur,
non aufertur. Reſpōdet alter, ſed nō interim datur, ideo
3 alibi glo. dicit † Ad præſens oua, cras pullis ſunt melio-
ra. l. cum hi. de tranſac. Alibi non emo ſpem pretio.
4 Ex † §. qui autem. not. quod ſeruus per fideicommiſ-
ſum manumiſſus, efficitur libertus manumittentis: ſi di-
recto fuerit manumiſſus, libertus teſtatoris efficitur, &
eſt magni effectus; quia ſi libertus efficiatur hęredis. nō
pōt ipſum inius vocare ſine uenia, ad hoc ut fideicō-
miſſum præſtet. Item tenetur ei operas præſtare. Item
partem ſuorum bonorum relinquere. infrà de ſucceſſ.
lib. §. ſed noſtra. facit l. ſi non ſortem. §. libertus. ff. de cō-
di. indebi. l. is quoque. l. ſed ſi hac. §. qui manumittitur. l.
ſi libertus. l. penul. ff. de in ius vocan. Item not. quod
libertas relinquitur directò, quando ab ipſo teſtatore ſu
c ſcipitur, non autem ab hęrede[c]. Finaliter not. per quę
verba fideicommiſſaria libertas relinquatur. In glo.
d inutiliter[d] ibi, faciendo. Si quæratur, † an quis poſsit in
5 plus grauari, quam ad eum peruenerit, diſtinguite, aut
fuit honoratus in quantitate, & in quantitate grauatus,
& tunc licet acceptauerit quantitatem ſibi relictam, nō
tenetur tamen plus præſtare quam acceptauerit, ut hic,
& l. Labeo. C. de fideicommiſſ. Aliquando quis hono-
ratus fuit in ſpecie, & in alia ſpecie longè maiori graua
tus, & tunc acceptando ſpeciem minorem, præſtare te-
netur ſpeciem maiorem in qua grauatus fuit: quia cum
inter ſpecies cadat affectio, illa minor quam aliquis
vult habere, habetur quo ad affectionem pro maiore.
l. plane, la. i. l. ii. §. ſi cui. de lega. i. Aliquando hono-
ratur in quantitate, & grauatur in ſpecie, & tunc quam
titatem acceptando tenetur præſtare ſpeciem: quia nūc
videtur minoris ſpeciem æſtimaſſe quam ſit quantitas
ſibi a teſtatore relicta. Eodem modo ſi fuerit in ſpecie
honoratus, & grauatus in quantitate longe maiori
quam ualet ſpecies, ipſe tenetur ad pręſtationem quan
titatis, quia ratione affectionis videtur plus æſtimaſſe
ſpeciem ſibi relictam, quam quantitatem a ſe præſtan-
dam: ita probatur in l. Imperator. §. i. de leg. ij. Hæc
vera ſunt regulariter: ſed fallit primo, quādo id in quo
quis eſt grauatus, eſt æſtimabile, ſed grauamen inæſti-
mabile, quia tunc non tenetur ad grauamen. l. plane.
§. fin. de lega. i. Eodem modo econtra ſi emolumen-
tum eſt æſtimabile, ſed grauamen inæſtimabile, ad id
non tenetur. l. filiusfami. §. ſecundum vulgarem. de
6 lega. i. In fi. not. † quod legatarius vel fideicommiſ-
ſarius grauatus præſtatione alicuius rei, non poteſt de-
trahere quartam per falcidiam. Idem tenuit gloſ. in l. i.
in fin. C. commu. de lega. et Docto. ſequuntur, per l. lex
falcidiæ. ſi interuenerit. § nonnunquam. ad l. falcid. Sua
detur & ratione: Nam ideo permittitur detractio quar
tæ falcidiæ, ut ex teſtamento adeatur hæreditas, ne lega
ta pereant. ſuprà ad legem falcidiam, in princi. Sed hęc
ratio ceſſat, vbi iam ab hærede inſtituto adita fuit hęre
ditas: ergo ceſſare debet ratio diſponendi ut falcidia lo
cum habeat. l. illud, ad legem Aquiliam. Non obſtat l.
allegat. Paulus quia ibi legatarius ſiue fideicommiſſa
rius non detrahit quartam ex perſona ſua, ſed ex perſo
na hęredis inſtituti, ut ibi litera ſonat. In fin. gloſſ. in
verbo, libertas. ratio ſpecialitatis conſiſtit in fauore li
bertatis, ut d. l. Paulus. In gloſſ. differtur. ibi, l. ſi uſuſ
e fructus[e]. non obſtat hęc iura, quia loquuntur in caſi-
bus, in quibus tempora in integrum reſtitutioni ſtatu
ta erant a lege: unde ſi illis caſibus tempora excedan-
tur, actus corruit. Sed in noſtro caſu nulla tempora erāt
ſtatuta domino ad vendendum ſeruum proprium, un-
de ſi emptio differatur, legatum non perimitur. In fi.
7 De hoc brocardo, vtrum ſit inſpiciendum † quod eue-
nire poſsit, dixi ſupra de rerum diuiſione. §. illud quęſi-
tum habetur in l. ſi idem. §. fin. ff. de iuriſdictio. omn. iu-
dic. in l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de uerbo. obliga.
& dicatis vt ibi. Sed ſummaria concluſio ita ſe habet,
quod ſi quidem illud tale euenturum poteſt euenire ci-
uiliter, veriſimiliter & honeſte, tunc illud inſpiciatur, ut
hic & dict. §. illud quæſitum eſt, & d. l. ſi idem. §. fin. Se-
cus ſi euenire poteſt infortunatiue: quia caſus aduerſa-
que fortuna hominum non eſt inſpicienda. dict. l. inter
ſtipulantem. §. ſacram. In fiue gloſſ. in verbo maxi-
8 me. Nota ex gloſſ. iuncta litera, quod † ubicunque in
lege vel ſtatuto uel alia quacunque conſtitutione ap-
ponitur uerbum maximè. intelligitur idem eſſe in ca-
ſu non expreſſo: nam quoad iuris effectum denotat,
quod in eo non ē tanta ratio diſponendi & idem uo-
luit gloſſ. in l. illud. ff. ad legem Aquiliam. vbi aper-
te declarat. Idem uoluit in c. ad abolendam. extra de
fil. presby. &c.

ADDITIONES.

a Et ſic a contrario poſſet in tantum quis grauari, in quan-
tum eſt honoratus, quod eſt falſum: quia imo debet habe-
re aliquid lucri. l. i. verſ. cum enim. C. commu. de leg. & ibi
vide glo. in ver. aliquid. & ibidem Bar. & tex. in l. iij. §. Iulia-
nus. ff. de leg. iii. Item no. in uerſi. hoc ſolum, ibi, nam quod
amplius eſt. quod vtile per inutile non uitiatur: de quo bro
cardo habetur plenè in l. i. § ſi ſtipulanti. ff. de uerbo. obliga.
quod maxime procedit in ſeparabilibus. l. ſancimus. §. ſi
quid autem. C. de dun. & ad hoc facit l. ſi legatarius, in uer-
bo, id tantum. ff. de legat. ui. & expreſsius l. Imperator. §. ſi cē
tum. ff. de leg. i.
b Fallit in quinque caſibus in quibus poteſt quis grauari
in eo in quo non honoratur. Primo in quantitate legata
poſt tempus reſtituenda in qua uenit reſtitutio pluris quam
quantitatis, ſcilicet intereſſe perceptum ex vſuris, ſed ex
alio lucro aduentitio, vt ex mercantia. l. Imperator. §. ſi
centum. de leg. ii. ſed cum hodie vſuræ ſint in totum pro-
hibitæ habetur tantum ratio honeſti lucri percepti ſecun-
dum formam. c. per veſtras de don. inter uir. & uxo. Secun-
do fallit, quando legatarius grauatur in re propria alteri dā-
da, quia uidetur tantum rem ſuam æſtimare, & non plus d.
§. ſi centum. Tertio fallit quando legatur fundus teſtatoris,
quia grauatur in pecunia in tantum, quantum valet fundus
& fructus medio tempore percepti. l. filiosfa. §. apud Mar-
cellum. de leg. ii. Quartò fallit, quando legantur duæ res al-
ternatiuè, quia poteſt grauari in quantum ualet illa quæ ma
ioris eſt ęſtimationis, tamen eligat illam quæ eſt minoris,
quia hoc eſt ſine culpa, propter malam electionem, ut l. pla
ne. §. ſi cui. de leg. i. Quintò fallit, quando in plus grauatur
ex natura rei, quia quota pars hęreditatis ſibi relicta, eſt
ex hauſta, unde de ſuo ſoluit. d. l. Imperator. & ibi per gloſſ.
& Barto. hodie uero facerec per inuentarium. l. ſancimus.
C. de iure deliberan.
c Circa iſtum text. dum ante finem dicit, quòd ad hoc ut
ſeruus poſsit directo manumitti à teſtatore, requiritur
quòd duobus temporibus ſit teſtatoris, ſcilicet tempore
conditi teſtamenti, & tempore mortis, dubito, licèt nec ta-
ctum nec declaratum inueniam, quare etiam non requira-
tur quòd ſi teſtatoris tempore quo aditur eius hæreditas, cū
legatum libertatis etiam directe non cedat niſi adita hære-
ditate. l. vnica. §. in nouiſsimo. C. de cad. toll. & ibi Bar. aſsi
gnat rationem quare non cedat prius. Puto quòd ideo ſit,
pręmittendo illud vulgatum, qđ ſeruo alieno nō pōt directa
libertas præſtari uel relinqui l. ſeruo tuo. C. de teſt. man. n. ſi
ergo eſſet ſeruus teſtatoris tpe quo facit teſtamentum, non
poſſet ſibi directo relinquere libertatem: quia ſic dicere-
tur ſeruo alieno relinquere. Sed ſi eſſet ſeruus ſuus tempo-
re quo fecit teſtamentum tantum non ſufficeret, quia poſ-

ſet alienare antequam moreretur, & ſic res deueniret ad caſum a quo non poſſet incipere: & ſic quia non eſſet ſortita effectum, bene uitiatur. l. pluribus. §. & ſi placeat. cum ibi no. ff. de verbo. obligatio. Sed quando illis duobus temporibus. fuit teſtatoris. ſatis eſt: quia impoſsibile eſt quód poſt mortem efficiatur alienus ante aditam hæreditatem, non quidem ab hærede antequam adeat, & hoc eſt clarum, nec etiã poſt aditionem, cum ipſo iure ſibi competat. Eſt bene uerum quód ad hoc ut talis manumiſsio ualeat & cum effectu, inſpicimus tempus aditionis, quo tempore dicitur cedere, ut ſuprà dixi, & ſic quò ad eius ualiditatem effectualem. ſed quò ad hoc vt poſsit directò manumitti, dicendũ eſt vt ſuprà. Ad hoc autem quòd quis poſsit relinquere alicui ſeruo libertatẽ directò, debet ille ſeruus duobus temporibus reperiri ſeruus eſſe teſtatoris, videlicet tempore teſtamenti, & tẽpore mortis, nec media tempora nocent, ut ſuprà. & hoc legatum libertatis directè debet cedere ab adita hæreditate. C. de cadu. tol. l. vnic. §. in nouiſsimo. Et talis directa non poteſt dari niſi in teſtamento, ſi præſtatur in ultima uoluntate, ſicut nec directa inſtitutio: ſed fideicommiſſaria poteſt dari in codicillis. l. libertates. de manumiſſ. teſta.

d Iſta glo. in glo. in verb. inutiliter. diuiditur in quinque partes. In prima allegat concordantes. In ſecunda opponit, & dupliciter ſoluit. In tertia opponit & ſoluit. In quarta idẽ facit. In quinta & ultima format quæſtionem.

e Ego non inuenio iſtam l. ſi uſufru. niſi ſit illa quæ incipit, uſufr. legatus quæ hoc probat in principio a contrario ſenſu, uidelicet quando hæres non fuit in mora reſtituendi & ita uidetur hanc allegationem intelligere Iaco. de Bel. hic, dum ſoluit, quòd illud quod differtur, non auffertur: qui dicit, ſcilicet in totum, ut hic, ſed bene auferatur quò ad interuſurium medii temporis. d. l. ſi uſuf. & ita ponit & refert Nicol. de Neap. in §. fi. infra tit. proxi.

TITVLVS XV.

* De codicillis. *

ADDITIO.

a De his codicillis uide Bello. in rub. ſuprà de teſta.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de teſtamentis, & de his quæ accedunt ad teſtamenta: uerum, quia eſt alia ſpecies ultimæ uoluntatis, hoc eſt, codicillorum, qui breuis quædam ſcriptura appellatur, ideo de his tractamus ſpecialiter*
a *de codicillis* [a].

ADDITIO.

a Et dicit Iſidorus lib. v. etymologiarum. c. xiiii. Codicillum ueteres aiunt ab autore dictum, qui huius ſcripturæ genus inſtituit. Sed hoc eſt contra iſtum tex. qui dicit Luciũ Lentulum prętereà codicillos introduxiſſe. Vnde ego puto codicillum ex eo dictum, quòd paruus codex, ſiue parua ſcripturá ſit, ut dicit glo. rubricæ hic, quam glo. legit iſte infra ſuper tex. & aliqui in tex. pro glo. i. in uerbo, codicillorũ, ſed melius ſe habet pro glo. rubricæ.

1 *Exemplis non eſt iudicandum.*
2 *Quare uſus codicillorum inuentus.*
3 *Codicilli differunt a teſtamento.*
4 *Rupto teſtamento generatione filii & ſi hereditas ex teſtamento nõ adeatur, rumpuntur & codicilli.*
5 *Si teſtamentum non ualet ut teſtamentum, ualebit ut codicillus, ſi adiecta fuerit clauſula codicillaris.*
6 *Si teſtator dixerit, Volo hanc meam vltimam uoluntatem valere iure teſtamenti & codicillorum, & non poſsit valere vt teſtamentum, non valet ut codicillus.*
7 *An valeat hereditas relicta in codicillis verbis directis.*
8 *Relicta in codicillis petuntur utili actione ex teſtamento.*
9 *Quare quis poſsit decedere cum pluribus codicillis, non autem cum pluribus teſtamentis.*
10 *An quinque teſtes requirantur in codicillis ad ſolemnitatem, uel ad probationem.*
11 *An mulier poſsit eſſe teſtis in codicillis.*
12 *In teſtamento plures fraudes committi poſſunt.*

ANte Auguſti. Licet olim ante Auguſti tẽpora codicilli nõ eſſent in vſu, hodie tamẽ in vſu ſunt & iure approbari: & in his iure fideicõmiſsi relinqui põt hæreditas, ſiue cõditi ſint ſine teſtamẽto, ſiue cũ teſtamento, ſiue añ, ſiue poſt. hoc dicit. Not. i. ius codicillandi a D. Auguſto originem traxiſſe. Item nõ. nos debere iuſta principum iura imitari, quod dictum eſt contra l. nemo. C. de ſent.
1 vbi regulariter traditum reperitur † exemplis non eſſe iudicandum, ſed ſecundum leges quas principes ſtatuerunt. Licet igitur D. Auguſtus ex codicillis fideicommiſſa præſtiterat tamen quia pro lege non ſtatuit, eius exemplum imitari nemo debuit: ad plura tamen et ex æquitate & ex honeſtate principes tenẽtur, ad quę inferiores non obligantur. l. fina. alias penu. cum glo. ſua.
2 de hære. inſtitu. Sed dicunt Doctor. † hoc ideo ita fuiſſe ſtatutum propter tria. Primum, quia D. Auguſtus ex codicillis fideicommiſſum præſtitit, & filia Lentuli legata quæ non debuerat perſoluit. Secundum, quia deliberato conſilio D. Auguſtus prudentes ſapientes conſuluit, ex quorum reſponſis ius codicillorum fuit approbatum, ueluti vtiliſsimum et neceſſarium. Tertio, quia & Labeo confecit codicillos: & ſic ius codicillorum nõ ſolum exemplis, ſed legibus etiam in neceſsitatẽ deductum fuiſſe. Nota. in §. non autem, non ſolum teſta-
a mento confecto codicillos confici poſſe,[a] ſed etiam nul-
b lo teſtamento condito. Item not.[b] non ſolum ante
c teſtamentum, ſed etiam poſt, codicillos poſſe confici,[c] licet poſteriori teſtamento non fuerint confirmati, dũmodo per poſterius teſtamentum non fuerit eis deroga-
d tum.[d] Ex §. codicillis. not. hæreditatem codicillis nec
e dari,[e] nec adimi directo poſſe, nec exhæredationẽ fie-
f ri, nec ſubſtitutionem directo: ſi tamen[f] non directo,
g ſed per fideicommiſſum fiat, ualet utrunque.[g] Not. plures codicillos fieri poſſe. Not. codicillos nullã ſolennitatem iuris deſiderare: aliquam tamen deſiderat, de qua uidebitis in gloſſ. fina. In gloſſ. codicillatem.
3 ibi, nauem. † Differunt ergo codicilli a teſtamento non
* genere, quia utrunque ultima uoluntas appellatur, * ſed differunt mediocritate rei quemadmodum ſcapha nõn differt a naui genere, ſed magnitudine, eum et ipſa nauis appelletur: ita codicilli. l. fina. de fun. inſtru. inſtrumentoque lega. In fin. huic concordat. l. generali. C. de epiſcop. aud. l. fi. in fin. C. de caducis tollendis.

4 In gloſſ. confirmatis, id eſt, ſine initio. † Ex his duobus caſibus rupto teſtamento generatione filij, rumpuntur & codicilli. l. i. C. de codic. Idem ſi ex teſtamento non adeatur hæreditas. l. ſi quis cum nullum. §. fina. ff. eod. Nam cum his duobus caſibus habeant codicilli dependentiam a teſtamento, palam eſt, quia principale hoc eſt, teſtamentum corruit, certe non ualeret dependens, hoc eſt, codicillus. l. quod per manus. ff. eod. Sed dixerit aliquis, uidetur quod ſi teſtamentum ſit nullum prætentione filii, quod pręterea codicilli in eo confirmati non corruunt, imo ultima uoluntas incipiat a codicillis. l. iij. §. fina. ff. de libe & poſthumis. Sol. dicũt doct. aut teſtamentum eſt nullum pręteritione filij iam nati, & tunc non corruũt codicilli in eo confirmati: ita loquitur. l. iij. §. fin. alias autem teſtamentum rumpitur agnatione filij nondum nati tempore teſtamenti, et tunc corruunt quoque codicilli. ita loquuntur iura ſupra alleg. Ratio differentię, nam quando teſtator pręterit filium iam natum, fuit teſtamentum ab initio nul-

lum

lum: & propterea codicilli ab eo veluti ab non ente
nunquam dependentiam habuerunt: ſecundum igitur
illud non conſiſtunt,ſed eſſentiam capiunt de ſe. Sed qñ
præteritus eſt filius nondum natus, teſtamentum ab
initio tenuit, & codicilli ab eo dependentiam capiunt.
Si igitur poſtea teſtamentum rumpatur natiuitate po-
ſthumi, corruunt codicilli habentes dependentiam ab
eo.hęc ratio probatur in d.l.iij. §.fin. iuncta l.& ſub cō-
ditione.de iniuſto rupto que teſtamento. Ibi, niſi ille.
5 Not.igitur ex glo. quod † quando in teſtamento eſt ad-
iecta clauſula codicillaris, ſi teſtamentum non tenet vt
h teſtamentum, tenebit tamen vt codicillus,[h] quod ve-
rum limitauit Bald.in l.hæredes palam.§. fina. ff. de te-
ſtamen. niſi teſtamentum corruat mutatione volunta-
tis,quia pœnituiſſet illum feciſſe teſtamentum, hoc ca-
ſu non valeret vt codicillus. Sed hic dubitauerunt ma-
6 iores noſtri. Pone quòd † teſtator dicat in teſtamento
hoc modo; volo hanc meam voluntatem valere iure
teſtamenti & codicillorum: ſi non valet iure teſtamen-
ti, an valeat vt codicillus? Videtur quod non, propter
repugnantiam regulæ iuris, Vbi repugnantia. Gloſſ.
tamen in l.fina. C. eodem. dicit hanc clauſulam valere
& tenere,quia illa dictio Et, debet reſolui in diſiuncti-
uam, vel iure teſtamenti, & pro uel codicillorum, vt
repugnantia euitetur, & actus ſuſtineatur.argumen.in
l.ſi uero fundi.ff.de vſufruct. lega. & in l. ſępe. de ver-
borum ſignifica.ibi,non idcirco. Et hoc caſu iſti codicil-
li non rumpuntur natiuitate poſthumi, quia non habet
neceſſe teſtator in codicillis inſtituere filium. l. ab inte-
ſtato.ff.eodem titulo. In fine gloſſ.confirmetur. Hæc
vltima approbatur. In gloſ. codicillis. nota, quod licet
hæreditas directo relinqui non poſſit in codicillis, po-
teſt tamen per fideicōmiſſum relinqui. Sed dubitarunt
7 Doct. † quid ſi hæreditas in codicillis iure directo fue-
rit relicta? vt quia teſtator dixerit in codicillis, inſti-
tuo Sempronium hæredem: hæc enim ſunt verba di-
recta: an valebit inſtitutio? Dixerunt Doctores quod
ſic: quia licet non valeat vt directa,valebit ut fideicom
miſſaria,quia inſtituti in teſtamento, vel venientes ab
inteſtato, tenebuntur inſtituto in codicillis reſtituere hę-
reditatem,ſed tamen poterunt quartam retinere, alle-
gant Doctores l.cum quis decedens.§. Seiam. de legat.
iij. allegant l.Scęuola. ad Trebellianum. Sed Chriſto-
pho. & Fulgoſ.damnarunt ſententiam Docto. dicen-
tes quod huiuſmodi inſtitutio facta directo in codicillis,
non valet vt directa, ſed ut obliqua. Mouentur ipſi
primo per iſtum textum in verbo, directam. Secun-
do mouentur per l. hæreditatem. per l. non idcirco. C.
eodem.à contrario ſenſu. Mouebar aliquando pro ip-
ſis: nam quando actus fit contra interdictum legis,nul-
lo modo valet nec tenet.l.cum lex.de fideiuſſ.l.non du-
bium. C. de leg. ſed lex interdicit ne hæreditates in co-
dicillis directo relinquantur.l.illud.ff.de condi.inſtit.er-
go hæreditas directo in ipſis relicta nullo modo uale-
bit. Ad l.Scæuola.ad Trebellianum.ipſi reſpondent, quod
ibi illa directa ſubſtitutio trahitur ad fideicommiſſum
fauore pupilli, vnde in contrarium eſt ius commune. l.
quod verò contra. ff. de legibus. Ego teneo commu-
nem ſententiam,per dictam l.Scęuola.Nec placet quod
ipſi dicunt eſſe ſpeciale ibi fauore pupilli: quia quod di-
recta ſubſtitutio efficiatur obliqua,non concernit fauo-
rem pupilli, quia per fideicommiſſariam ſubſtitutio-
nem non ſucceditur pupillo,ſed teſtatori.l.cohæredi. §.
cum filiæ, de vulgari & pupillari. Illa igitur benigni-
tas de qua fit mentio in illa l. non fundatur in fauore
pupilli, ſed fundatur in ſuſtinenda voluntate defuncti,
quæ inſpectis iuris communis regulis non poterat ua-
lere, eò quia in codicillis ſubſtitutio verbis directis erat
facta: ſed tamen ex quadam benignitate, vt voluntas
teſtatoris eo modo ſeruetur quo fieri poſſit, illa directa
ſubſtitutio efficitur fideicommiſſaria. Non obſtat hæc
litera, quia fateor quod hæreditas directo in codicillis
relinqui nō poteſt, vt directo debeatur, ſed ex quadam
tamen benignitate per fideicommiſſum bene præſta-
tur. Non obſtat quod lex interdicat: quia interdicit vt
directo relinqui poſſit, & ut directo præſtetur, non au-
tem vt per fideicommiſſum debeatur. Non obſtat l.
hæreditatem, cum ſimilibus,quia quod hæ leges utan-
tur illis verbis præcariis, denotant frequentiam actus,
frequenter enim codicillantes utuntur uerbis obliquis,
non directis. Præterea poteſt ibi reſponderi, quod ar-
gumen. non eſt ſumendum a contrario ſenſu, propter
prauum intellectum.l. cum patre. de conditionibus in-
ſertis l.conuenticulam.C.de epiſcopis & clericis. Nam
vt aliàs dixi, argumen. à contrario ſenſu non eſt neceſ-
ſarium & probabile cum ſumitur a contrario ſenſu cō-
ditionis,vel à contrario ſenſu ſpecialitatis.l.1.§.qui man
datam.ff.de officio eius.l. quod uero contra. de legibus.
Si uero ſumitur a contrario ſenſu rationis uel cauſæ, di-
citur probabile,ſed nō neceſſarium.l.adigere. §. quam-
uis.de iure patronat. Si uero ſumatur a contrario ſenſu
terminorum, nec eſt probabile nec eſt neceſſarium
quando in terminis diuerſis eſſet eadem ratio diſpo-
nendi, & aliàs reſultaret prauus intellectus.dict. l.con-
uenticulam. In fine gloſſ. in verbo, relinquuntur
8 not. quod † relicta in codicillis, utili actione ex teſta-
mento petuntur. Idem voluit gloſſ. in lege finali. C.
eodem. & communiter approbatur. In fine gloſſ.
in verbo, adiicere. Hæc ultima approbatur. In fine
gloſſ. in verbo, codicillos. Sed quæ eſt ratio differen-
9 tiæ, † quare quis cum pluribus codicillis decedere poſ-
ſit, non autem cum pluribus teſtamentis? Reſpon-
dent Docto. quod teſtamentum eſt quædam diſpoſitio, in
qua ſtatuitur vniuerſaliter de bonis omnibus teſtato-
ris, vnde circa eadem bona non poſſunt plures diſpo-
ſitiones cadere: ergo ultima ualebit. §. poſteriore, ſu-
prà quibus modis teſtamen. infirmen. Sed codicillus
eſt quædam diſpoſitio in quo de certa parte bonorum
poteſt diſponi, vnde nimirum ſi plures confici poſſunt,
ut omnibus prouideatur. In fine gloſſ. finalis, not.
quod quinque teſtes requiſiti in codicillis, intelliguntur
requiſiti pro ſolennitate codicillorum. Gloſ.in rubrica.
ff. eodem. dicit, quod imo intelliguntur requiſiti ad ſo-
lam probationem: pro qua ſententia allegatur hæc li-
tera, ibi, nullam iuris ſolennitatem deſiderant: Sed uos
10 pro concordia dicite, † aut codicilli conficiuntur ſine
ſcriptura, & tunc quinque teſtes ſolum intelliguntur
adhibiti ad probationem actus: ita loquitur illa gloſ. 1.
Aut codicilli perficiuntur cum ſcriptura, tunc illi quin-
que teſtes intelliguntur adhibiti ad ſolennitatem actus:
11 ita loquitur hic Sed dubitatur, † an mulier poſſit eſ-
ſe teſtis in codicillis. Videtur quod non, quia non po-
teſt eſſe teſtis in teſtamento. l. qui teſtamento mulier.
ff. de teſtamen. ergo nec in codicillis, cum ad ſimilitudi-
nem ſint inuenti. l.ij.§.i.ff. eodem. Contrarium deter-
minat gloſſ. in l.finali. C. eodem titulo. & illam com-
muniter ſequuntur Doctores freti ratione tali. Nam
edictum de teſtibus eſt prohibitiuum certarum perſo-
narum & caſuum, ergo regulariter permiſſorium. l.i.ff.
de teſtamen. iuncta l. necnon. §.quod eis. ex quibus cau
ſis maior. Cum ergo mulier in ſolo caſu teſtamenti ſit
prohibita teſtis eſſe, intelligetur in alio caſu permiſſa.
Non obſtat quod prohibetur in teſtamento: quia reſpon-
detur, quod ideo prohibetur, quia in teſtamento tractatur
de maiori pręiudicio, quia de omnibus bonis diſponi-
12 tur, † & in eo plures fraudes committi poſſunt. arg. in
l.fin.C.de fideicommiſſ.

ADDI-

ADDITIONES.

• Adde ꝙ codicilli ſiunt altero de quatuor modis: duobus ſcilicet, aut ante teſtamentum. aut poſt, vt hic, quo caſu ſemper intelligunrur in ipſo teſtamento confirmati, niſi ſint cõtrariis teſtament. l. iii. C. eodem. Alio & tertio modo ſiunt per clauſulam codicillarem appoſitam in teſtamento, ſi non valet iure teſtamenti, valet iure codicillorum, & tunc confirmatur codicillus in ſubſidium, vt valeat ita demum, ſi non poteſt valere teſtamentum: de quo infrà. Quarto modo ſiunt nullo condito teſtamento, & runc requiritur confirmatio per aditionem venientium ab inteſtato. l. ii. de fideicommiſſ. lib. vbi per Docto.

b Quæritur hic circa materiam codicillorum, quam ponit Barto. in l. j. ff. eod. nunquid clanſuls codicillaris appoſita in teſtamento. vt ſi non valet iure teſtamenti etc. habeat effectum quando ponitur in teſtamento non ſolẽni, puta, in quo non ſunt rogati teſtes, vel alia ſolennitas deficit. Reſpondeo quòd ſic, vt vult tex. & glo. in l codicillus. §. ſi. de leg. ii. Secus ſi teſtamentum eſſet imperfectum ratione voluntatis teſtatoris, quia non potuiſſet complere ſuam volũtatem propter aliquem defectum. l. ſi is qui. de teſtamen. Secus etiam quando eſt imperfectum ratione ſolennitatis, quia tunc operarur. l. fina. C. eod. Quid antem ſi teſtamentum eſt imperfectum ratione præteritionis, quia filins ſit præteritus, an hæc clauſula operetur quod valeat iure codicillorum? Hic ſunt opiniones. Communis eſt opinio quòd ſic, vt tenet Bart. in authen ex cauſa. C. de libe. præte. & intellige de filio iam nato pretetito, in quo teſtamentum nunquam valuit. Si autem poſthumus ſit prætetitus, tunc ſi clauſula eſt appoſita per verbum præſentis temporis tantum, vt quia dixi, ſi non valet iure teſtamenti, etc. tunc non operatur, ſi poſthumus naſcatur & rumpat teſtamenrum, quia tempore confecti teſtamenti teſtamentum valuit, nec prædicta verba præſentis tẽporis comprehendũt futurum. l. ſi à colono. de verbor. ohlig. Si autem clauſula appponatur per verba præſentis temporis & futuri, habent tractum retro ad teſtamentum. d. l. ſi à colono. & hoc inſcienter prætereunte poſthumum. Secus ſi ignoranter, quia non credebat vxorem prægnantem, quod in dubio præſumitur. l. ſi cum vel in vtero. de teſtamen. mili. & Bart. in l. j. ſuprà alleg.

c Vide Bellonum in d. rub. ſuprà de teſta.

d Not. vltimò, ꝙ licèt quis non poſsit facere plura teſtamẽta valida, imò vltimum rumpit primum, vt §. j. ſuprà quib. mod. teſtamen. infir. licèt de eodem poſsint fieri plures copiæ authenticæ, vt ſuprà de teſtamentis. tamen poteſt quis facere plures codicillos validos, vt hic.

e Not. rationem quare hæreditas non poteſt adimi in codicillis: & iſta eſt, quòd ex teſtamento efficitur quis hæres directò, ex codicillis non directò, vnde cùm maior ſolennitas fuerit adhibita in datis cohæredibus, non minor adhiberi debet in ademptione. Sed contrarium, quòd etiam ex teſtamento minus ſolenni tollitur magis ſolcunc. l. ſancimus. & l. hac conſultiſsima. §. pen. ſuprà de teſtamen. ergo etc. Solu. Ratio illa eſt, quia inſtirutio eſt caput teſtamenti. l. proximè. ff. de his quę in teſtamen. delen. vnde ſi ſit teſtamentum, quia in eo adaptatur inſtitutio, etiam ſi ſit ſolenne, ideo ademptio adaptabitur: quod ſecus eſt in codicillis. arg. l. non codicillum, eod. titu.

f Ex hoc caſu hæres habet electionem, an velit adire ex teſtamento vel ex codicill. & ſic ab inteſtato. l. fina. C. eod. Si tamen hæres eligit vnam viam, non poteſt redire ad aliam. dict. l. fina.

g Quid autem ſi dicatur, quòd ſi non ualet iure teſtamenti, valeat ſaltem iure codicillorũ, an hoc caſu hæres habeat electionem adeundi ex teſtamento, vel ab inteſtato, virtute codicillorum? Dic quòd non, quia dictio ſaltẽ, importat quoddam vltimum refugium, vt l. j. C. de emenda. propin. Quid autem ſi dixiſſet hoc modo, ſi non ualet iure teſtamenti, valeat vel iure codicillorum, an poterit hoc caſu? Dic quod non, ſicut nec in præcedenti: quia dictio Vel, appoſita poſt verbum, ponitur pro ſaltem, vt not. ſuprà de inuti. ſtipula. in principio. vide per Bartolum in l. j. de iure codicil. Quæritur etiam, quid ſi teſtator dixerit, Si non valebit iure teſtmenti etc. Et ſic loquitur per verbum præteriti temporis imperfecti ſubiunctiui, quod poteſt trahi ad futurum. Item poteſt eſſe præſens optatioi, & ſic non traheeur ad futurum. In quo igitur intelligemus? Dic, in præterito ſubiunctiui, vt referatur etiam ad futurum, quando ad præſens referri non poteſt, vt l. cum ſtipulamur. de verbor. oblig. Quid autem ſi teſtator dixit, ſi non valet iure teſtamenti, valet tamen eo iure quo melius valere poteſt, an runc teſtamenta valeant, ſed poſtea rumpautur? quia dicta clauſula operetur circa futurum tempus, licèt apponatur verbo præſentis temporis. Et videru quòd trahatur ad futurum, propter verbum Poteſt, quod eſt extenſiuum, in tantum quod licèt ſit præſentis temporis, trahatur tamen ad futurum. l. ſi ita quis. de legat. ii. Sed quid ſi verbum Poteſt, in dicta clauſula adiiciarur in conditione hoc modo, ſi non poteſt valere vt teſtamenrum, etc. Dic idem dict. l. ſi ita. ſed ſi non apponarur in vim conditionis, ſed in fine clauſulæ, puta, ſi non valet iure teſtamenti, valeat eo iure quo melius valere poteſt: tunc non trahitur ad tempus futurum: de quo plenè per Bar. in l. ſi ita. ff. de auro & argen. lega. Debent ergo notarii apponere in clauſula, ſi non valet vel valebit, etc. Et hoc modo ſaluantur omnia. Vltimò quęro, ſi teſtator in fine vltimæ ſuæ voluntatis dicat, ſi non valet omni iure, etc. & in hac voluntate facta eſt fortè hæredis inſtitutio, & exhæredatio, & tutoris datio, quæ non poſſunt fieri niſi in teſtamento, & etiam eſt ſufficiens ad teſtamenrum, an valebit vt teſtamentum? Dic ꝙ non, quia hęc clauſula refertur ad ea quæ ſunt parum vel minoris authoritatis, non quæ ſunt maioris, vt in Cle. ii. de proc. Multa alia not. Bart. de hac clanſula in l. i. ff. eo. & per Cyn. in l. fin. C. eo. & Spec. de inſtru. edit. §. compendioſe. verſ. item vide.

• Vide Bellon. in d. rub. ſuprà de teſta.

h Et legata præſtabunrur Bellonus conſilio liiii. numero xvi. cum ſequen.

SECVNDI LIBRI FINIS.

CHRISTOPHORI PORTII IN TERTIVM LIBRVM INSTITVTIONVM.

TITVLVS I.

De hæreditatib. quæ ab inteſt. deferũtur.

1 *Continuatio rubrica.*
2 *Rubrica al quando eſt generalior nigro.*

1 *ONTINVATVR † Hoc ordine ad præcedẽtes: Suprà uiſum eſt de hæreditatibus quæ ex teſtamẽto deferũtur: uerũ quia ſunt et aliæ quæ ab inteſtato deferunt̃, ideo intitulauit de hæreditatibus quæ ab inteſtato defe-*
2 *runtur. Ex glo. rubricæ not. † rubricam interdum eſſe generaliorẽ ipſo nigro: quod ideo procedit, quia etſi nigrum de una tãtum ſpecie rubrica loquatur, plures tamẽ titulos rubrũ cõplectitur. Similiter uidemus. C. de rebus cred. et iureiu. ubi rub. eſt generalior ipſo nigro, cum ſolum Imperator in ipſo titulo materiam iuramẽtorum proſequatur.*

1 *Quot modis qui inteſtatus appellari poſsit.*
2 *Qui appellentur & dicantur ſui hæredes.*
3 *Vt nati ex concubina per ſubſequens matrimonium legitimi fiant, duo requiruntur.*
4 *Naturales liberi non poſſunt portare inſignia parentelæ, niſi cum quodam ſigno, ut ibi dicitur.*
5 *Sui efficiuntur hæredes etiam ignorantes*
6 *Ex quibus cauſis quæritur ignoranti, ex iiſdem quæritur abſenti.*
7 *Dictio, Interdum, denotat regulam eſſe in contrarium.*
8 *De iure duellum eſt permiſſum*
9 *Quæ requirantur ut duellum per principem concedatur.*
10 *Qui proprie dicatur inteſtatus*
11 *Pupillus proprie non dicitur decedere inteſtatus.*
12 *Dos non requiritur ad ſubſtantiam matrimonii*
13 *Non licet expellere uxorem non aptam prolis procreandæ.*
14 *Ius poſtliminii duo operatur*
15 *Quis proprie dicatur poſthumus.*
16 *Filii in poteſtate iure prætorio, non ciuili, poſſunt abſtinere ab hæreditate patris.*
17 *An pœna non exacta à defuncto transfeat in hæredem.*

INteſtatus. Diuiditur in duas. In prima declarat, quis dicatur decedere inteſtatus. In ſecunda tractat, quo ordine bona inteſtatorum deferãtur. Secunda ibi, inteſtatorum autẽ hæreditates. Not.
1 primo, † quem appellari inteſtatum altero de quinq; modis. Primus, ſi nullum condidit teſtamentum. Secundus ſi condidit, ſed non ſolenne. Tertius, ſi condidit ſolenniter, ſed poſtea arrogatione vel agnatione poſthumi rumpatur. Quartus, ſi ſolenniter conditum, capitis diminutione trium factum fuerit. Quintus, ſi nullus ex teſtamanto adierit hæreditatem. Adiicit glo. duos. Primus ſi teſtamentum per querelam reſcindatur. Secũdus, ſi per contra tab. rumpatur, Sed iſti duo claudũtur ſub hac litera, in uerbo ruptum. Item not. ꝙ in ſucceſsione ab inteſtato primum locum
a vendicant ſui [a] ex lege xij. tab. vocati. † Sui autem ap-
2 pellantur, qui in poteſtate morientium tempore mortis perſtiterunt, ſiue ſint progeniti ex corpore teſtatoris ſiue non: ut nepos, pronepos, & ſimiles. Item not. ꝙ non ſolum legitimi & naturales liberi vel legitimi tantum poſſunt ſui appellari, uerumetiã naturales. quod videtur ſatis tolerabile, propterea quod ſuitas eſt prouenta ex quadam naturali æquitate & ſanguinis coniunctione. l. cum ratio, de bonis dam. quæ coniunctio ſanguinis ceſſat in adoptiuo. Sed poſſetis reſpondere, quod imo ſuitas eſt inuenta de iure ciuili. Patet, quia ſo-
* lum exiſtentes in patria poteſtate ſunt ſui: patria autẽ poteſtas eſt de iure ciuili l. nam & ciuium. ff. de his qui ſunt ſui vel ali. iu. Non obſt. l. cum ratio, quia reſpondetur quod ſuitas eſt inuenta iure ciuili, ſuadente tamẽ ſanguinis coniunctione in liberis legitimis et naturalibus. In adoptiuis autem eſt inuenta iure ciuili, ſuadẽte quadam humanitate. ſimile dicitur in glo. l. pronunciatio. §. familiæ. de uerb. ſigni. Eſt tamen differentia inter legitimos & naturales, & legitimos tantum: quia priores emancipati vocantur ad hæreditatem parentum iure prætorio, poſteriores uero non. §. minus. infra eod. l. t. §. ſuos. ff. de ſuis & leg. Item not. ꝙ nõ ſolum legitime nati, ſui appellantur, & ad hæreditatem parentum inteſtatorum uocantur, verumetiam ex poſtfacto legitimati, vel per dationem curiæ, vel per matrimoniũ po-
3 ſtea cum concubina contractum. Item no. ꝙ † ad hoc vt ex concubina per conſequens matrimonium efficiãtur legitimi, requiruntur duo: primum, nuptialia inſtrumenta, ſecundum, quod talis fuerit concubina, cum qua iure communi ab initio matrimonium potuiſſet contrahi, vt l. cum quis. C. de natu. lib. c. t. c. tanta. extra qui fil. ſint legi. Ex quo dicunt doc. in l. libera. C. de ſuis & legi. quod illi de Petramala non iure expulſi fuerũt de ciuitate propria; quia licet manaſſet edictum quod omnes deberent de Petramala expelli, tamen quia illi fuerunt nati ex concubina cum qua non potuiſſet ab initio iure communi contrahi matrimoniũ, ſed ex poſtfacto diſpenſatione apoſtolica fuit contractum, non dicuntur effecti legitimi, nec poſſunt appellari nobiles de Petramala. Nam, ut inquit Azo in ſumma. C. de verb.
4 ſigni. † naturales tantum liberi nõ poſſunt appellari de
b parentela, nec poſſunt portare inſignia [b] parentelæ, niſi cum quodã ſigno, videlicet baculo ſuper inſigniis, denotante inſignia læſa naturalitate. Et eſt ratio prædictorũ, quia duæ ſingularitates concurrere non poſſunt. l. i. C. de dot. promiſ. l. cum poſt. §. gener. ff. de iure dot. quæ hic concurrerent. Prima, quod matrimonium diſpẽſatur contra regulas iuris communis. Secũda, quod matrimonium nunc contractum, fingeretur ab initio contractum. Item not. quod ad hoc ut nepotes efficiãtur ſui hæredes auo inteſtato, eſt opus ut eorum pater uiuo auo eius poteſtatem exierit, vel emancipatio-
c ne, [c] uel mortalitate, vel alia ex cauſa. Item not. quod non ſolum iam nati, verumetiam poſthumi dicũtur ſui parentibus inteſtatis. Nam cum de eorum commodo tractetur, pro natis habentur. l. qui in utero. ff. de ſtatu
5 homi. Item not. † quòd iſti ſui efficiuntur hæredes ẽt ignorantes: nec in pupillis eſt opus authoritate tutorũ nec in adultis authoritate curatorum, quod facit in arg.

secundum

ſecundum Bald. in l. cum pater. §. ſurdo. de legat. ij.
vt per reſcriptum principis intelligatur delata iuriſdi-
ctio ignoranti: ſi tamen delegatus ſecundum hoc iudi
cauerit, ſententia erit nulla. c. cum in iure peritus, ex-
tra de offic. deleg. cum in eorum ſententiis primo di-
cunt. Viſis literis delegationis nobis factę, & poteſta-
tis nobis attributę: ne ignorantia delegationis vn-
6 quam poſsit allegari. Item not. regulam, ꝙ † ex qui
bus cauſis acquiritur ignorāti, ex iiſdē acquiritur abſen
ti, et furioſo, concordat l. ſi furioſo. de act. & oblig. l. ſi a
furioſo. ff. ſi certum petatur. Item not. in uerſicu. in-
terdum, euenire aliquando ut licet quis tempore mor-
tis parentis non fuerit in poteſtate, tamen ſuus hæres ef
ficiatur: ut ſi captus uiuo parente, poſt eius mortem
reuertatur in patriam poteſtatem. Ratio, quia licet ue-
re tempore mortis non eſſet in poteſtate parentis, ſed
in poteſtate hoſtium, fictione poſtliminij fingitur fuiſ
ſe in poteſtate, cum & fingatur ſemper fuiſſe in ciuita-
te, & nunquam captus extitiſſe. vidiſtis ſuprà in §. ſi
ab hoſtibus. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſolui-
7 tur. Item colligitis, quod † dictio Interdum, eſt di-
ctio exceptiua, interdum inſinuans regulam eſſe in
contrarium. concordat l. interdum. de condictione in-
debiti. Item no. caſum in quo quis licet non fuerit tē-
pore mortis in parentis eius poteſtate, ſuus tamen hæ-
res in effectu efficitur. Not. poſt mortem defuncti
eius famam damnari poſſe. Not. pœnam criminis
d duellionis [d] tranſire in hæredem etiam lite non conte-
e ſtata [e]. Ex quibus etiam not. quod † de iure duellum
8 eſt permiſſum. concor. l. qua actione §. ſi quis in collu-
ctatione ad legem Aquil. cum multis quæ allegat hæc
gloſſ. in verbo, duellionis. Dixit tamen not. Bald. in
l. æum. §. fina. de legat. ij. ſe audiuiſſe ab Imperatore,
quod licet duellum ſit de iure permiſſum, tamen opor-
tet iſta præcedere, antequam ab aliquo principum con
9 cedatur. † Primò, quod ille contra quem petitur duel-
lum, fuerit accuſatus quod molitus eſt aliquid in prin-
cipem uel rempublicā. Secundò requiritur quòd de tali
crimine ſit diffamatus & ſuſpectus. Item quod nō poſ-
ſit aliter per accuſatorem probari niſi armata manu.
Item quod iſte petens duellum non elegerit uiam ſtre
pitus iudiciorum, ſed uiam ſtrepitus armorum: alias
uideretur renunciaſſe duello. Itē quod iſte petens duel-
lum ſit maior uel par accuſato: minori enim hoc non
liceret, quia non licet inferiori aſcendere. Vnde ar-
miger non poſſet prouocare militem aut baronem ad
duellum. Idem eſſet in quocunque crimine in quo cau-
ſa ſtatus ageretur: ſecus ſi ageretur cauſa bonorum,
dummodo prædicta concurrerent: de quo per Bal. in
l. ſuprà alleg. In fin. gl. in uerbo, inteſtatus. colligitis,
10 quod † ille propriè appellatur inteſtatus, qui proprie
potuit facere teſtamentum & noluit. Ille autem qui fe
cit teſtamentum, quia non potuit, non appellatur pro-
prie inteſtatus, ſed bene appellatur inteſtabilis: quia iſta
nomina uerbalia abnegatiua in tus deſinentia, abne-
gant actum, & non potentiam: in bilis deſinentia, abne
gant vtrunque, ut not. Bald. in l. ab inteſtato. ff. de iure
codicil. habetur in l. cum antiquioribus. C. de iure delib.
Ex quo dixit Bart. ſi ſtatuto caueatur, quod ſi filius in-
teſtatus moriatur, mater ab hęreditate excludatur, &
agnati vſq; ad quintum gradum admittātur: quod pu-
11 pillo moriente mater non excludetur; † quia pupillus
non proprie dicitur decedere inteſtatus. unde uerba ſta
tuti quę proprie debent intelligi, non uerificātur: de quo
per eum in l. i. in prin. de ſuis & legit. per Bal. in d. l. in-
teſtati. & dixi ſupra de legiti. patron. tutel. In glo. ru-
f ptum. dicite ut ſupra dixi in titulo i. [f] In fine gloſſę in
uerbo, curiis. not. quod illi qui uadunt ultra mare ui-
ſum ſanctum ſepulchrum, habent remiſsionem pecca-
torum, quod uerum intelligite ut ſentit Bald. niſi præ-
textu huius veniæ plura peccata committerent. argum.
in l. cum ita. §. i. de leg. ii. Ideo ſi teſtator relinquat uxo-
ri cameram fultam, non debet vxor habere ea quæ p̄-
textu legati portauerit ante mortem in cameram mari
ti. Eodem modo ſi princeps conceſſerit alicui quod poſ
ſit bladum ſuum portare extra ciuitatem, non poterit
portare illud quod emit hoc pretextu. In fine gloſſ.
in uerbo, inſtrumenta. Hęc opin. communiter appro-
batur hic & in §. fi. ſupra de nup. Ratio, quia hęc ſolenni
12 tas tradita, ꝙ † inſtrumentum interueniat, & dos cōſti-
tuatur, non eſt requiſita ad ſubſtantiam matrimonij cō
trahendi, ſed eſt requiſita ad legitimationē filiorū prius
natorum: vnde ſine hac ſolennitate matrimonium te-
net: ſed filij prius nati non legitimantur, naſcentes vero
poſtea iure communi legitimi naſcuntur. Cætera dici- t
te vt dixi in §. fi. ſupra de nup. In fi. glo. præſtiterunt,
nota, licere expellere concubinā, quæ non eſt apta pro-
13 li: † non tamen licet expellere uxorem quæ non parit,
quia quos Deus coniunxit homo non ſeparet. c. debi-
tum. extra de biga. Item colligitis, quod quidam ac-
cipiunt cōcubinā vt experiantur an apta ſit proli, alio-
quin illam repellant. Sed tamen non poteſt matrimo-
nium contrahi cum aliqua ſub conditione, ſi proli apta
fuerit: vel ſub illa, ſi generationem prolis euitauerit. c.
fin. extra de condi. appo. In fin. gloſſ. in verbo, deſe-
rit. Ratio huius caſus eſt, quia nepos ex filio præmor-
tuo licet de rigoroſitate ſit remotior vno gradu ipſo pa
truo, de æquitate ſubintrat gradum patris, & dici-
tur in uno eodemque gradu cum patruo, vt dicam in
§. cum filius. In fin. glo. in uer. emancipatione. Ratio
14 differentiæ, quia † ius poſtliminij duo operatur. Pri-
mum, quia retinet iura in ſuſpenſo. Aliud, quia fingit
retro. Vnde ius patriæ poteſtatis in filio captiuo reten-
tum fuit in ſuſpenſo, quo pendente non potuit filius ſub
intrare primum gradum ſuitatis: & ideo filio reuerſo
facile fingitur ipſum ſemper fuiſſe in ciuitate & pote-
ſtate, nec unquam captum extitiſſe, cum non poſsit
dici hanc fictionem fieri poſſe in præiudicium nepotis,
cum illis ius aliquod nunquam fuerit quæſitum. faciūt
quæ habentur in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de
libe. & poſthu. in l. ſi quis filio exhæredato. §. i. de in-
iuſto rupto. & in c. quia diligentia. extra de electio.
15 In fine gloſſ. poſthumus. not. † illum appellari pro-
prie poſthumum, qui naſcitur poſt mortem teſtatoris.
improprie vero appellari qui naſcitur poſt teſtamentū
ante mortem teſtatoris: & ideo talis non comprehende
retur in ſtatuto quod loquitur de poſthumo, iuxta ea
quæ habentur in l. omnes populi, de iuſtit. & iure. In
fine gloſſ. in verbo. ignorantes. colligitis duo. Primum
16 quod † licet filij in poteſtate ſint hæredes ignorantes &
inuiti ſtatim, quod iure prætorio poſſunt abſtinere, nec
tamen remanent quin iure ciuili ſtatim ſint hæredes.
Sed contra primum oppo. & primo uidetur quod iu-
re ciuili poſsint abſtinere. & oppo. de l. cum antiquio-
ribus. C. de iure deliberan. vbi Paulus Iureconſultus
uidetur permiſiſſe filio in poteſtate ius abſtinendi, ergo
poteſtas abſtinendi eſt de iure ciuili. Solutio. Dic quod
in uirtute propria iuris ciuilis non permittitur facultas
abſtinendi ſuo, ſed permittitur in uirtute iuris præto
rij poſtea comprobati a iure ciuili ſubſequenti. Vnde
dicit Bald. quod duplex eſt ius ciuile. Vnum quod
præcedit ius prætorium, & illo iure dicuntur ſui & ne-
ceſſarij. Aliud quod ſubſequitur ius prætorium, et illo iu
re dicuntur uoluntarij, non in uirtute iuris ciuilis, ſed in
virtute iuris prætorij poſtea comprobati. Contra ſe-
cundum opp. & uidetur quod per ius prætorium ſint
effecti penitus extranei. l. nam nec emancipatus. de le
gat. i. Solutio: Sunt effecti extranei quo ad neceſsitatē,
quæ eſt ſublata, non quoad ſuitatem. Vnde in filio duo
conſiderantur: Vnum eſt ſuitas, & hęc, quia inuenta fa
uore

uore filiȷ̃,non fuit læſa ullo modo à iure prætorio. Aliud eſt neceſsitas,quæ fuit inuenta fauore patris, & odio filiorum, & hæc fuit ſublata de iure prætorio, & quantũ ad hanc ſunt filiȷ̃ redacti ad ius extraneorum: quia ſicut illi poſſunt repudiare,ita iſti poſſunt abſtinere. faciunt quæ habentur in l.ſi filius qui patri.de vulga.& pupill. Cętera dicite vt dixi in §.ſui.ſupra de hęred.qual.et differ. In fin.glo. in ver.quaſi. Hæc ſecunda non placuit Bal.quia cõtinuatio fieri poteſt in eandem.l.continuus. §.ſi.de verborum oblig.l.non ſolùm.§. annus. de excuſa.tut. Vnde ipſe aliter reſpondet, quòd ideo hic eſt impropria continuatio, quia id quod continuatur debet eſſe eiuſdem formæ & qualitatis, alioquin minus ius in maius transfunderetur. argu.in l.id quod Sabinus.ff.de in diem adiect. argu.in l.generaliter.de fideiuſſ.ſed dominium quod hic continuatur a patre in filium, non eſt eiuſdem qualitatis & naturæ cuius erat patre viuente, ergo non dicitur proprie continuatio. Probo minorem: Nam dominium quod habebat filius viuo patre, erat quoddam dominium fictibile, non uerum: quia illud dominium non potuiſſet eſſe penès fratrem & filiũ inſolidum. l.ſi ut certo.§.ſi duobus.ff.commod. Item filius moriens illud non tranſmittit. l.Gallus. §. ſi parente.ff.de libe.& poſthu. Item illud non poteſt alienare. l. non vſq;.ff.ſi quis a parent.fuerit manumiſſus. Eſt igitur dominium quod habet filius uiuo patre in bonis paternis, non uerum, ſed fictibile, proueniens ex fictione iuris, quæ fingit filium eſſe vnam eandemq; perſonam cum patre: ſed dominium quod conſequitur filius poſt mortem patris, eſt dominium uerum & naturale & proprium: vnde cum alteretur qualitas ſubiecti quod continuatur, non appellatur propria continuatio, ſed impropria: ideo Imperator eſt vſus hic nota improprietatis, quaſi ſimile in l. in ſuis. de liberis & poſthumis. & vidiſtis in §. ſui. ſupra de hæredum qualitate & differentia. In gloſſ.mortem.in fin. Si quæra-
17 tur, † an pœna non exacta a defuncto, tranſeat in hæredem? dicite breuiter, aut hæc pœna delicti prouenit ex eo quod delictum fuit perpetratum in cõtractu vel quaſi.l.ex ea.§.fin. de verborum obliga. aut hæc pœna prouenit ex delicto publico, & hæc non tranſit in hæredem, niſi lis fuiſſet conteſtata cum defuncto. d. l. ex iudiciorum. Fallit hæc regula primo in crimine lęſæ maieſtatis,in duplici capite. Primum quando quis molitus fuit contra principem. Secundo, quando molitus fuit contra rempublicam. Item fallit in crimine l. Iuliæ, de reſiduis. Item fallit in crimine l.Iul. repetundarum. item in crimine apoſtaſiæ: & hoc propter immanitatem horum criminum: aliàs autem pœna delicti non tranſit in hæredem niſi lite conteſtata. Et idem eſt in pœna proueniente ex delicto priuato.l.i. C.ne ex delicto defunctorum. Et eſt ratio quare talis pœna lite conteſtata tranſeat in hæredem, quia lite conteſtata cũ defuncto fuit cauſatus quaſi quidam contractus.l.iiȷ̃.§. idem ſcribit. ff. de pecul. vnde ſicut quaſi contractus tranſit in hæredem,ita & hæc pœna. l. ex contractibus. & l.in depoſiti.de actio.& obli. Hæc limitabitis in quãtum dixi pœnam delicti non conteſtata non tranſire in hęredem, eſſe uera, quando hæres ex tali delicto nõ eſſet effectus locupletior,quia tunc teneretur in quantum locupletior factus extitiſſet: quia turpia delicta ab hæredibus ſunt auferenda.l.in hęredibus.de calũ. Secundò limitabitis,niſi fuiſſet defunctus verus Chriſtianus cõtritus & confeſſus: quia tunc etiam ſi hæredes non fuiſſent facti locupletiores, nec lis fuiſſet cõteſtata cum defuncto,tenerentur tamen hæredes reſarcire damna illis quibus teſtator intuliſſet. Illud fuit dictum Innoc. in c. in literis,extra de raptorib.facit c.ſi. extra de ſepulturis. Suadetur ratione:nam teſtator qui fuit confeſſus & abſolutus, creditur quod uoluerit vt damna paſsis reſarciantur,cum alioquin non potuiſſet abſolui. c. cum tu. extra de vſuris. Ideo arbitrarer declarando Inno.quod hæredes hoc caſu non tenerentur vltra damna ad pœnam exteriorem a lege iniunctam, quia in foro pœnitentiali reſarcito damno quis non tenetur ad pœnam. glo.eſt ordi.xiȷ̃.quæſtio.ȷ̃.c.fraternitas.

ADDITIONES.

a Et cum ſuis in ſucceſsione ſimiliter vocantur hodie emãcipati,qui vocantur à prętore,qui ſuſtulit differentiam emãcipationis & patriæ poteſtatis, vt infrà eodem.§.emancipati. videbimus.& ſimiliter de iure ciuili,vt in auth.de hæred.quæ ab inteſta. Item not.ibi, vetuſtas, quòd inter ſuos etiam vocantur non ſolùm liberi primi gradus, ſed etiam nepotes & pronepotes, ſublatis tamen de medio parentibus, vt hic vult §.ſui.& hic text.ibi, progenitos.

• An ſit dare patriam poteſtatem ſine ſuitate, vide Bellonum lib.j.ſupput.c.iiȷ.

b Not.baſtardum non poſſe portare inſignia legitimorũ niſi cum quodam ſigno. Nec dicuntur de parentela legitimorũ, vt hic. Adde ꝙ nec etiam dicuntur coniuncti illis legitimis, nec appellatione coniunctorum continentur, vt vult Bald.in l.id quod pauperibus.in ſi.C.de epiſc.& cler.

c Item no.ex eodemmet §.ita demum.ꝙ per emancipationem factam de filio,nepos à patria poteſtate liberatur, adeo ꝙ mortuo auo nepos non recidit in poteſtatem ſui patris, etiã ſi eius pater fuiſſet reuerſus in poteſtatem ſui patris. l. ſi pater.ff.de adop. Idem dicit glo.in l.i.ff.de ſuis & legi.hære.

d Quæritur etiam an propter crimen perduellionis cõmiſſum à patre, priuetur filius ſua legitima. Io. de Ligna.ponit opinionem in clem.paſtoralis.de rebus dubiis. & tenet ꝙ ſic. quod probat per l.quiſquis. C.ad leg. Iuli.maieſt. vbi filii talium reorum non ſunt capaces etc. vt ibi: ſed filiæ fœminæ capiunt legitimam tantùm ex bonis maternis,& vxores dotem recipiunt,& rebellantes venia digni ſunt,vt d.l.quiſquis. per totam l. Et pœna puniens filios, nedum punit filios natos, ſed etiam naſcituros. Item tenet ꝙ non habet locum in filiis emancipatis,ſed in filiis naturalibus tantùm bene habet locum, ſecundum Sal.

e An autem per proditionem patriæ quis dicatur committere crimen læſæ maieſtatis? Dic ꝙ non,ſed dicitur committere crimen oppugnatæ vel proditæ patriæ: niſi fiat proditio & auferatur Imperatori vel Papę, de quo per Sal.in l.fallaciter.C.de abol. Item quæro, qua pœna puniuntur proditores,qui tractant aliquem vt amicum,& ipſum tradunt, de quo per Bart. in extrauag. ad reprimendum. Adde tamen ꝙ multipliciter dicitur proditor, vt eſt glo.xi.q.iii.c.nulite. Itẽ not. ꝙ hæc pœna pecuniaria ademptione bonorum tranſit ad hæredes non mota lite nec conteſtata in vita defuncti: de quo dic plenius ꝙ regula eſt, ꝙ morte rei extinguitur crimẽ, vt l.ii.C.ſi reus vel accuſ.mortuus fuerit, ſiue ſit crimen publicum ſiue priuatum criminaliter intentatum. l.ex iudiciorum.de accuſ. Fallit in crimine lęſæ maieſtatis, & in crimine hæreſis,vt hic. Item in pœna appoſita per l.Iul. de reſiduis, quæ punit eum qui conuertit in vſus ſuos reſiduum pecuniæ quæ ſupereſt ex aliqua adminiſtratione publica ſibi commiſſa,vt infrà de pub.iudi.§.fuit prꝫterea. Item in pœna apoſtatarum,quę imponitur ei qui de benedicta & vera fide Chriſtiana receſsit ad legem Iudaicam. l.ii. C. de apoſt. Si autem ſit crimen priuatum ciuiliter & criminaliter intentatum,pęna tranſit ad hæredem tunc tantùm. quando lis eſt conteſtata.ita Bar.in d.l.ex iudiciorum.

f Tu dic clarè, ꝙ licèt in iſtis legata præſtentur ab inteſtato, tñ quò ad alia legata & alias diſpoſitiones teſtatoris prohibitio tenderet ad interitum, & ſic legata ſpecialia ſuſtinerentur, tamen alia legata non ſuſtinentur.

1 *Nepotes ſuccedunt vnà cum patruis, non in capita, ſed in ſtirpes.*
2 *Nepos conceptus viuo auo, natus autem poſt mortem, poteſt effici ſuus hæres.*
3 *Cum durat ſpes ſuccedendi ex teſtamento, non eſt locus ſuccedendi ab inteſtato.*

§. CVm filius. Nepotes [a] uel neptes ex filio
a vel ex filia admittuntur ad
hæreditatem aui cum patruo uel amita,nõ
in capita,ſed in ſtirpes.hoc dicit. No.pri-
mo, ꝙ hęres admittitur ad hęreditatẽ aui
vnà cum filio,eodemque patruo.No.rationem,quia li-
cèt iure ſtricto deberet excludi ab ipſo filio, qui eſt in
gradu proximior, ex æquitate tamẽ nõ excluditur, imò
pariter admittitur. Et fundatẽ hęc æquitas ſuper eo,quia
æquum videtur ꝙ filij in locum parentum ſuccedant.
1 Nota, † ꝙ nepotes ſuccedunt vnà cum patruis, non
in capita, ſed in ſtirpes. Et eſt ratio: nam cùm admit-
tantur vnà cum patruis,eò quia ſuccedunt in locum pa
tris, non plus ſunt habituri quàm eorum pater ſi uiue-
ret. arg. in l.viua matre.C.de legit.hęred. Prętereà cum
admittitur ex æquitate contra puncta iuris,debet intel-
ligi et moderari hęc æquitas ne lędat ius tertij. l.ij. §.me-
b rito. & §.ſi quis à principe. ne quid in loco publico. [b]
Not.in §.cum autem quęritur.ꝙ ad hoc vt cognoſca-
tur an quis ſuus hæres efficiatur,tempus deſtituti teſta-
2 menti inſpicitur. Item not. † quòd nepos conceptus
c viuo auo, [c] natus autem poſt mortẽ, effici poteſt ſuus
auo: ſecus ſi concipiatur & naſcatur poſt mortem aui,
quia tunc ſuus hæres non efficitur, propterea ꝙ illum
nullo iure ſanguinis tetigit.concor.l.Titius. l.item præ-
tor.de ſuis & legiti. Ex quo dixit Bart. & ſentit hic Bal.
ꝙ ſi fiat proclama ꝙ filij & nepotes talis viti bannian-
tur, ꝙ in hoc non comprehendantur nepotes concepti
d & nati poſt mortem aui. [d] No.in verſ.hi autem.ꝙ ſi-
cut non uocantur ad hæreditatem eius iure ciuili,ita nec
iure prætorio uocantur. In fin.glo.in verb.vocantur.
Hęc glo.communiter approbatur. Nec obſtat verſicu.
planè eadem.l.quia non uenit correctiuè,ſed approba-
tiuè. In fin.glo.in verbo,certum eſt. Non obſtat.§.ita
demum. quia loquitur quando nullum fuit conditum
teſtamentum. Si igitur quæratur,quod tempus inſpicia
tur ad hoc ꝙ quis ſuus hæres efficiatur: aut defunctus
nullum condidit teſtamentum, & tunc inſpicitur tem-
pus mortis.§.ita demum.ſuprà eod.Ratio,quia tempo-
re mortis certum eſt neminem futurum hęredem ex te-
ſtamento, vnde ſtatim fit locus ab inteſtato proximio-
ris in gradu. Aliquando defunctus condidit teſtamen-
tum,& tunc non inſpicitur tempus mortis, ſed tempus
quo teſtamentum deſtituitur, quia tempore mortis nõ
eſt certum an quis futurus ſit hæres ex teſtamento nec
3 ne: † vnde cùm duret ſpes ſuccedendi ex teſtamento,
non fit locus ſucceſsioni ab inteſtato. l.quandiu. de ac-
quiren.hęred.Sed quando deſtitutum eſt teſtamentum,
tunc quia ceſſat omnis ſpes teſtamentarię ſucceſsionis,
fit locus ſucceſsioni ab inteſtato.

ADDITIONES.

a Adde & idem in pronepote. Et verum quis ſit ſuus, vel
poſsit eſſe ſuus, inſpicitur tempus deſtituti teſtamenti: & ſi
tempore mortis defuncti ſuus non eſſet, & nepos viuo auo
conceptus,deinde mortuo patre natus, in eius locum ſucce-
dens efficitur ſuus hæres auo: poſt mortem verò aui conce-
ptus,ad eius hæreditatem non admittitur vllo iure. Hoc di-
cit vſque ad §. emancipati. Et iſte §.qui vult nepotes ſucce-
dere in locum patris ſui, quantum ad ſucceſsionem habet
locum in ſucceſsione aſcendentium: ſecus autem eſt in ſuc-
ceſsione collateralium hoc iure, vt eſt text.in §. ſi plures.in-
frà de legiti.agna.ſucceſ.Sed hodie obtinet in ſucceſsione fra-
terna,vt in auth.ceſſante.C.de ſuis & legi. ſed non in ſucceſ-
ſione aliorum collateralium, vt in authen. poſt fratres. infrà
eodem titu. C.de ſuis & legi.ſecundum Ioan.Fab.hic.Et quę
ſit ratio diuerſitatis iure iſto inter aſcendentes & collatera-
les, colligo ex verbis Nicol. de Neapo. in §. i. infrà de legiti.
agn. ſucceſſ. quia tranſuerſales non habent ita potens ius vt
poſsint ad filios tranſmittere: & ideo filij non admittuntur
niſi ex perſona propria, non autem poſſunt admitti ex per-
ſona patrum: ſecus eſt in deſcendentibus. Et eandem ratio-
nem ſentit Ioan.Fab.in §.cęterùm.in eo.titu. infrà de legiti.
agn.ſuc.dum dicit,ꝙ magis debetur filiis hęreditas,ideo ma-
gis ius ſuum & repręſentationẽ tranſmittunt.Secũdò iſte §.
non procedit in iure patronatus, in quo nepos aut filius non
ſuccedunt in locum patris.caſus eſt in l. ſi libertus patro.§. ſi
libertus.ff.de bo lib.& in l.à duobus.ff.de ope.libe.& in l.iii.
§.proinde.& ibi glo.ff.de legi.tut.& dicit Io.Fab.hic eſſe ſpe-
ciale in iure patronatus: & rationem ſpecialitatis dicit eſſe,
quia ius patronatus non defertur iure hæreditario. l. vt iu-
riſiurandi.§.ſi.ff.de ope.lib. quæ ratio non placet mihi per id
quod ſubdit ipſe Io.Fab.hic,quia feudum non defertur agna
tis iure hæreditario,cum poſsint agnati feudum obtinere re-
pudiata hæreditate,vt c.i.an agna.vel filius. & tamen in feu-
do agnati,filius non ſuccedit in locum patris, vt c.i.§. his ve-
rò.de gradib.ſuc.in feu.& c i.circa princip.de ſucc.feu.Credo
ego quòd melior ſit ratio ſpecialitatis quam aſsignat Ioann.
Fab.in §.fin.de ſuc.libe.propter ampliorem libertatem,vt li-
bertus plures patronos habeat.
b Quid autem ſi ſint aliqui fratres uterini alicuius defun-
cti, & aliqui conſanguinei, qualiter ſuccedent? dic ꝙ in bo-
nis maternis ſuccedunt vterini, in paternis conſanguinei, &
in rebus aliunde quæſitis ſuccedunt æqualiter: de quo vide
Bar.in l.de emancipatione. C de legiti.hære. Quid autem ſi
ſint duo filij ex vna vxore præmortua, & duo alij ex alia
vxore, & vnus repudiat hæreditatem patris, an accreſceret
ſuo fratri vtrinque coniuncto,an omnibus? Dic ꝙ omnibus,
ſecundum Bart.in l.re coniuncti. de leg.iij.
c An nepos conceptus & natus poſt mortem aui dicatur ne-
pos, ita vt comprehendatur ex verbis ſtatuti diſponentis de
nepotibus: adde,ſi ſtatutum vtatur his verbis,poſtros,vide-
licet, vt quis diceret ꝙ filiis & poſteri etc. tunc bene com-
prehenduntur.l.Iuriſconſul. de gradibus.
d Quid autem ſi in inſtrumento emphyteotico cõtineatur,
ꝙ talis dat in emphyteoſim talem rem tali pro ſe & liberis
ſuis ac nepotibus? Dic ꝙ bene continentur filii & nepotes
poſtea concepti & nati: nam ſpeciale eſt in ſucceſsione hæ-
reditatis vt non admittantur, in aliis autem iuribus admit-
tuntur.l.Paulus.§.Paulus reſpondit. de bonis liber.

1 *Liberi etiam emancipati de iure prætorio ſuccedunt parẽtibus.*
2 *Filij licèt emancipentur, tamen non deſinunt eſſe liberi.*
3 *Filius præteritus ille dicitur qui neq; eſt iſtitutus neq; exhæredatus.*
4 *Duo uincula ſunt uno fortiora.*
5 *An ſit in poteſtate patris adoptiui excludere uel admittere agnatos.*
6 *Si actori detur dilatio ad probandum, etiam cenſetur data reo.*

§. EMancipati. Emancipati liberi iure ciui-
li non uocantur,iure autem
a prætorio [a] ab inteſtato vocantur per vn-
de liberi. Ex teſtamento uerò ſi præteriti
extiterint, uocantur per contratabu. hoc
dicit. Diuiditur in duas. Nam in prima loquitur de li-
beris emancipatis non traditis in adoptionem.In ſecũ-
da loquitur de liberis emancipatis in adoptionem tra-
ditis. Secunda ibi,at hi qui. Illa ſecunda ſubdiuiditur in
duas: nam in prima refert conſtitutionem iuris antiqui,
in ſecunda refert ius nouum.Secunda ibi,ſed ea omnia.
1 Not.primò, ꝙ † liberi ſuccedunt parentibus. Nam ſi
quidem ſint legitimi & naturales in poteſtate conſtitu-
ti,de iure ciuili uocantur & iure prætorio. §.i. ſuprà eo-
dem. Si uerò ſint emancipati, admittuntur ſolùm de
iure prętorio. Si autem iſti emancipati ſunt traditi in
adoptionem, tunc iure ueteri ita diſtinguitur. Aut tem-
pore mortis naturalis patris reperiuntur in adoptiua
familia, & tunc patri naturali non ſuccedunt, ſed pa-
tris adoptiui expectant hæreditatem. Si uero tem-
pore mortis patris naturalis non reperiantur in ado-
ptiua familia, tunc patri naturali ſuccedunt, & ab hæ-
reditate patris adoptiui excluduntur. Eodem mo-
do ſi emancipentur poſt mortem patris naturalis ab
ipſo patre adoptiuo, excluduntur ab vtriuſque hæ-
redi-

reditate. Nam excluduntur ab hæreditate patris ado-
ptiui, quia emancipatione fuit adoptio diſſoluta. Ab
hæreditate patris naturalis ideo excluduntur, quia fuit
quæſitum ius alijs ab inteſtato ſuccedentibus, ſiue ex
teſtamento, quod non potuit tolli à patre adoptiuo fi-
lium emancipando. & hoc uerum, vbi ſunt liberi vel
agnati: his autem deficientibus, vocantur iſti emanci-
pati per vnde cognati. & hæc omnia iure veteri. Iure
autem nouiſſimo ita diſtingue: Aut filius ſui iuris ſe
tradidit in arrogationem, & tunc ſuccedit ex teſtamen-
to & ab inteſtato patri arrogatiuo, tã iure veteri quam
iure nouo. l. ſi arrogator. ff. de adopt. l. cum in adopti-
uis. in fin. C. eod. & hic in fin. Aut pater naturalis tra-
didit filium in adoptionem, & tunc ſuccedit adoptiuus
patri naturali & ex teſtamento & ab inteſtato: & hoc
ſiue tempore mortis naturalis patri fuerit repertus in
adoptiua familia, ſiue non. & in hoc corrigit ius anti-
quum. Ratio, quia erat iniquum illud quod conſueue-
rat euenire interdum, vt filius priuaretur hæreditate
vtriuſque parentis & naturalis & adoptiui. Si autem
filius interdum tradatur in adoptionem aut auo ma-
terno vel proauo, tunc ſuccedit ex teſtamento et ab in-
teſtato: quia iura naturalia concurrunt cum ciuilibus,
hoc eſt coniunctio ſanguinis cum arte iuris ciuilis, hoc
eſt, adoptione, et iſta ſunt ſummatim notabilia iſtius li-
teræ: nunc noto quædam ſpecialiter. Et primò noto,
quòd filius emancipatus iure prætorio vocatur ab inte-
ſtato ad hæreditatem patris per vnde liberi: ex teſtamẽ
to vero ſi præteritus fuerit, vocatur per contratab. Itẽ
not. quod liberi naturales emancipati plus iuris conſe-
quuntur quàm adoptiui emancipati: quia ipſi vocan-
tur ad hæreditatem de iure prætorio, adoptiui autẽ emã
a cipati nequaquam. No. rationem. † nam licèt filij emã-
cipentur, non tamen deſinunt eſſe filij, nec tollitur ius
ſanguinis, vnde ex æquitate vocantur à prætore, vt hic
facit l. ius agnationis. ff. de pact. & regula iuris, iura ſan
guinis. Sed adoptiui ſecuta emancipatione deſinũt eſ-
ſe filij, quia eo modo deſtruuntur quo et conſtituuntur.
b regula iuris, Nihil tam naturale. b Item not. ex verſi.
hæc eadem obſeruantur. tex. quo nullus eſt in iure cla-
3 rior. ꝙ † ille filius dicitur præteritus, a qui nec eſt inſtitu
a tus aliqua ex parte, nec exhæredatus. Item no. in ver
bo, teſtamento autem, ꝙ ſi ille qui non debet de neceſſi
tate inſtitui aut exhæredari, prætereatur: non habet be-
neficium dicendi nullum, nec contratab. Ex verſi. no
4 ſtra. not. † duo vincula eſſe fortiora vno. concord. au-
then. de vter. frat. in prin. In fin. gl. in verbo, ad agna
5 tos. Contra hanc rationem opp. & videtur † ꝙ ſit in
poteſtate patris adopti. vel excludere agnatos, vel eos
admitti facere. Nam ſi pater adoptiuus viuo patre na-
turali emancipauerit filios adoptiuos, illi vocantur ad
hæreditatem patris naturalis, & agnati excluduntur. Si
vero eos retinuerit in poteſtate, filij excluduntur, &
agnati admittuntur, vt ſupra in prin. §. Ergo eſt in eius
poteſtate vel excludere, vel admitti facere agnatos.
Sol. Hoc procedit viuente patre naturali: illud autem
quod hic dicitur procedit poſt mortem patris natu-
ralis. Ratio differentiæ: quia priore caſu, hoc eſt. uiuẽ
te patre naturali, nullum ius fuit quęſitum agnatis: ſed
mortuo patre naturali fuit quæſitum ius in hæredita-
te ipſis agnatis, quod non debet poſſe tolli facto patris
adoptiui, regula iuris, Ius noſtrum. Item priore caſu
ſupereſt pater naturalis, qui poteſt ſibi de bonis pro-
uidere: poſteriore autem caſu nequaquam. In fin.
gloſſ. in uerbo, inſtitutus. Ex hac gloſſ. & iuribus in
ea allegatis inferũt doc. ad quæſtionem noſtram: quod
6 † ſi actori ſit data plena dilatio c ad probandum, & ſit
c finita: ſi reus petat dilationem, ea data & pendente, po
teſt actor de nouo probare, ita colligitur ex his quæ
habentur in l. petendę. C. de temp. in integ. reſti. Pone
nunc quod reus uelit renunciare dilationi ſuę, ne acto
ea poſſit vti, an et hoc permittatur? Doc. dicunt ꝙ non:
quia ea petita & obtenta fuit ius iam quæſitum acto-
ri, vt hac glo. cum iuribus in ea allegatis.

ADDITIONES.

a Intellige & declara vt per Bar. in l. illud. §. fin. ff. de contra
tab. per l. ex duobus. in princ. in eod. tit. ff. de contra tab.
b No. in ver. at hi quando filius emancipatus remanet emã-
cipatus nec datur in arrogationem alteri, tunc de iure præ-
torio ſuccedit per vnde liberi. Sed ſi poſt emancipationem
ſe dederit in arrogationem alteri, tunc durante adoptione
non ſuccedit patri naturalli, ſed ea finita. In uita patris natu-
ralis non ſuccedit patri adoptiuo, quia nomen filii quod per
adoptionem quæſiuit, perditur per emancipationem. Simi-
liter non ſuccedit patri naturali per vnde liberi, ſed ſucce-
dunt alii ſui ipſi patri per vnde liberi: poſt illos vero, non
exiſtentibus filiis, tunc ſuccedit per unde cognati cum aliis,
vt infrà eo. §. admonendi. Item no. ex d. §. at hi ꝙ non de-
bet eſſe in arbitrio alicuius ad quem bona defuncti perti-
neat. argu. l. i. ff. de hære. inſti. quia voluntas non debet de-
pendere ex alieno arbitrio, & habet locum nedum ex teſta-
mento, ut l. illa inſtitutio. de hęre. inſtit. ſed etiam ab inte-
ſtato, ut hic. Licet declaratio alicuius dicti in teſtamento
poſſit relinqui arbitrio aalicuius, ut probatur in dicta l. illa
inſtitutio.
• Vide Bello. ſuprà de exhæred. lib. in prin. ſup gl. pretierit.
c Verum ſi actori ſit data vna dilatio, & reo ſimiliter alia,
in qua etiam poteſt probare actor, an illæ reus poſſit renun-
ciare ſuæ dilationi, & ſic impedire actorẽ ut non poſſit pro-
bare, vide quæ ego ſcripſi ſupra in tit. de excuſ. tuto. & cura.
§. i. in gloſ. i. Addo in quantum ſupra dicitur, Pone nunc ꝙ
reus velit. Adde quod hoc limitatur per Bar. quem ſequi-
tur Bald. in l. amiciſſimos. §. fi. vbi hoc doc. dicunt etiam, niſi
res eſſet adhuc integra: quia exiſtente re integra, reus be-
ne poteſt renunciare. arg. l. pecuniam. ff. de conditio. ob cau-
ſam. & l. ii. C. de abolitionibus.

1 *Hodie differentia eſt ſublata inter maſculos & deſcendentes
ex maſculis, & fœminas & deſcendentes ex fœminis.*

5. ITem vetuſtas. Nepos vel neptis, pro-
nepos vel proneptis,
ex linea fœminina, iure antiquiſſimo ad
hæreditatem aſcendentium non admitte-
bantur niſi poſt agnatos: media autẽ iu-
ris prudentia, cum prius admitterentur ſine diminu-
tione quartę, admittit cum diminutione tertiæ partis:
iure autem nouiſſimo admittuntur cum agnatis gra-
du paribus ſine vlla diminutione. hoc dicit iſtæ text.
Not. primò, quòd iure veteri ſolum deſcendentes ex
linea maſculina vocabantur ad hæreditatem aſcen-
dentium: & in hoc bene ſtatuit antiquitas. Deſcen-
dentes autem ex linea fœminina non vocantur niſi
poſt agnatos. quod ideo fortaſſe vatuit, quia per agna
tos corroboratur ius agnationis, & retinetur, non au-
tem per deſcendentes ex line fœminina. l. i. in fi. de uen.
inſp. Item quia deſcẽdentes ex linea fęminina nõ ſunt
in poteſtate aui vel proaui materni, & ideo nõ poſſunt
ſui appellari, ideoque iure ſuorum nõ admittuntur. Sed
1 tamen quia † huiuſmodi differentia quæ fit inter ma-
ſculos & fęminas nihil aliud inducit quam increpa-
tionem naturæ. l. maximum uitium. C. de lib. præt. ideo
diui Principes ſtatuerunt vt iure agnatorum admittan
tur, & etiam cum diminutione tertiæ partis. Cum cæte
ris vero agnatis admittebantur, ſed cum diminutione
quartæ: ſed quia iuri nouo fuit viſum iniquum ꝙ agna
ti vlteriores in gradu admittãtur cũ deſcẽdentibus ex li
nea fœminina, ſtatuit vt hi deſcẽdentes ex linea fœmini
na, tales excludant agnatos, cũ ſuis autem admittantur
cum diminutione tertiæ partis, vt hic. Sed tamen de iu
re nouiſſimo admittuntur ſine vlla diminutione. auth.
quæ tertiæ portionis. C. de collat. & hic in glo. Itẽ not.

4 in verbo,pauló.quod illud dicitur paulo minui,[a] cuius
tertia pars tollitur.Sed hoc eſt ideo hic verum , quia ſic
fuit expreſſum:alias autem relinquitur arbitrio iudicis
l.hæc adiectio.& l.nomen filiarum.§.portionis.de ver-
bo.ſignific. Finaliter not.quod ſicut inter nepotes ex
filio & patruum vel amitam fit diuiſio hęreditatis non
in capita,ſed ſtirpes,ita inter nepotes ex filia ſi cũ auũ-
culo vel matertera vel etiam amita admittantur.

ADDITIO.

a Et ideo dicunt quidam,ꝙ cum minori detur reſtitutio ex
modica læſione.l.Scio.ff.de in integ reſtit. quòd modica lę-
ſio appellatur tertia pars rei,in qua ſi fuerit læſus habet reſti
tutionem.Sed Docto.dicunt hoc non eſſe verum, ſed relin-
qui arbitrio iudicis. d. l. Scio. & ibi not. Similiter quando
eſt modica quantitas petita,non eſt neceſſarius libellus:nam
hoc relinquitur arbitrio iudicis. auth. niſi breuiores. C. de
ſenten.ex peric .recit.In arbitramentis quando quis dicatur
modicæ læſus , vide Bar.in l.duo ſocietatem.§. arbitrorum.
ff.pro ſocio. Et adde quòd ſecundum qualitatem perſona-
rum dicitur magna & parua læſio , iuxta glo.in l.illicitas.§.
ne tenuis.de offi.præſid.& in l.ſed & ſi ſuſceperit.ff. de iudi-
ciis.& ibi glo.

TITVLVS II.

De legitima agnatorum ſucceſsione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de hæreditate quæ ſuis deferẽ,uerũ qa illis ceſſantibus uocantur agnati , ideo ex ordine ſequebatur uidere de legitima agnatorum ſucceſsione.*

1 *Qui dicantur cognati & agnati.*
2 *Qui dicantur fratres,conſanguinei & patrueles.*
3 *Lex uocans agnatos ad hæreditatem, intelligitur de proximioribus.*
4 *Mens ſtatuentium non intelligitur flecti ad impoſsibile.*

SI nemo. Ceſſantibus ſuis, uel illis
qui loco ſuorũ habenẽ,ad
hęreditatẽ inteſtati uocantur proxi-
miores agnati hoc dicit. Not.pri-
mo,ꝙ ad hæreditatẽ inteſtati uocan
tur a lege xij. tab. primo ſui , uel illi
qui loco ſuorũ habenẽ: his autẽ defi
a cientibus vocantur agnati.[a] Item not.† quod agna-
1 ti dicũtur illi, qui propter perſonas virilis ſexus cogna
tione iungũtur.concor.ſupra de leg.agna.tut. §. i. Itẽ
2 not.ꝙ † duo fratres ex eodẽ patre nati , appellantur cõ
ſanguinei. Nati autẽ ex duobus fratribus,appellantur
fratres patrueles & conſobrini. Item not.quod etiã
nati poſt mortem patris appellantur agnati:quod ve-
rum intelligitur cæteris agnatis ſuperuiuentibus: non au
tem ipſi defuncto,niſi ſaltem eo uiuente concepti extı-
terint.l. Titius.& l.item prætor. de ſuis & legi. Item
3 nota in verſic. & non tamen.quod † licèt lex vocaue-
rit ſimpliciter agnatos ad hæreditatem inteſtati ſuis de-
ficientibus. intelliguntur tamen ſolum vocati illi qui
ſunt in gradu proximiores. Ex quo inferunt Docto.ad
b quæſtionem:quod ſi ſtatuto[b] caueatur quod mulier nõ
poſsit ſe obligare ſine cõſenſu duorum vel trium agna
torum , intelligatur de agnatis proximioribus , ſi poſ-
ſunt haberi. Vnde tu qui uoles contractum à muliere
celebratum improbare,capitulabis quod tempore con
tractus habebat proximiores agnatos,quos ad autho-
rizandum adhibere potuiſſet: quo caſu corruet contra-
ctus ſolennitate defecta.Nã ideo intelliguntẽ uocati pro
ximiores,quia ad illas perſonas deferetur hęreditas in-
teſtatę mulieris:unde cum ſperent commodum,debent
& ſentire onus.l.eum qui.ff.de iureiurã. Item uериſimi-
le eſt quod propenſiori cura vigilabunt prouidere uti-
litati mulieris circa contractum ineundum. facit ſupra
de legiti. patron.tutel.in prin.uel circa fi.de quo in l.fin.
C.de verbo.ſignificatio . Si autem mulier non haberet
niſi vnum agnatum,ſufficeret adhibere illum, ut nota,
4 Bal.in l.Stichum qui meus erit.de lega.i. Nam † mens
ſtatuentium non intelligitur flecti ad impoſsibile.l.non
ſolum.de actio.& obli.l.quæ ſub conditione.§.mortuo.
de condi.inſtit.Eſſet tamen cautum hoc caſu, ſi autho-
ritas iudicis in defectum agnati interponeretur . arg.in
l.ſi infanti.§.fin.C.de iure delib.& in l.bonorum.C.qui
admit.ad bo. poſſeſ.poſſunt.

ADDITIONES.

a Quia talis vocatio intelligitur facta cum ſuo ordine. Si-
mile , ſi conceditur aliquid Doctoribus intelligitur conce-
di ſeruato ſuo ordine.l.quoniam in prioribus. l. ſi quando .
C.de inoffic.teſtament.
b Qualiter intelligatur ſtatutum quòd mulier non poſsit
ſe obligare ſine cõſenſu duorum proximiorum, uide de hoc
infra de oblig.tit.generali, in gloſſ fi.ubi ſcripſi:& uide Bald.
in c.i.de conſuetu.rec.feud.& quæ ibi ſcripſi. Ex uerſic.per
adoptionem.not.quod per adoptionem cauſatur & agnatio
& ſuitas non tamen cauſatur conſanguinitas,quia illa ſolum
inducitur arte.vidiſtis ſuprà tit.i.§. i.& §. minus . quod ho-
die ita demum eſt verum , vt & gloſ. noſtra ſentit, quando
datur in adoptionem homo ſui iuris, vel fit adoptio in auũ
vel proauum maternum , vt eſt dictum ſupra titu.i. §.ſed ea
omnia . vidiſtis in §.hodie,ſuprà de adop.& fa.l. in adoptio
nis.C.eo.tit.de adop.

1 *Per mares conſeruatur ius agnationis.*
2 *Vbi quis recitat alicuius dicta,debet illa in primis commendare.*
3 *Iure nouiſsimo frater in hæreditate fratris inteſtati non excludit filios ex alio fratre.*
4 *Succeſſorium edictum habet locum in cognatis.*
5 *Pater admittitur ad legitimam hæreditatem filij emancipati.*
6 *Filij duorum fratrum uocantur ad hæreditatem patrui inteſtati . in ſtirpes,& non in capita.*
7 *Magis debetur hæreditas aſcendentiũ deſcendentibus quàm econtrà.*
8 *Sicut hodie pater filio emancipato ſuccedit,ita e contrario.*

§. CAeterum. Licet mulieres ex media iu-
ris prudentia non vocarẽtur
ad hæreditatem inteſtati,nec iure agnatio-
nis,niſi eſſent ſorores,iure tamen prętorio
vocantur agnatis deficientibus & proxi-
mioribus cognatis. Sed ex lege xij. tab. & noua iuris
prudẽtia vocãtur indiſtinctè cũ maſculis ad hæredita-
tem agnatorum,in qua ſucceſsione vnus gradus cogna
torum trãslatus eſt.hoc dicit primò. Et licet olim inter
agnatos non haberet locum ſucceſſorium edictum, ho
die tamen locũ habet.hoc dicit ſecundo. Et pater ad hæ
reditatem emancipati filij inteſtati hodie uocatur , &
ſemper in dubio intelligitur illum cõtracta fiducia emã
cipaſſe.hoc dicit vltimo.Diuiditur in quatuor.Nam in
prima ponit ſtatutum mediæ iuris prudentiæ.In ſecun-
da ponit ſtatutum legis xij.tabularum. In tertia ponit
ſtatutum legis nouæ. In quarta declarat uerba legis xij.
Secũda ibi,& quidem. Tertia ibi,nos vero. Quarta ibi
ſi plures. Nota tria iura.Primum,ius.xij.tabula . quo
iure fuit ſtatutũ, vt pariter maſculi & mulieres ad hęre
ditatem inteſtatorum vocarentur . Secundum fuit ius
mediæ iuris prudentiæ , quo iure mulieres non voca-
bantur niſi ſorores eſſent : iure tamen prętorio defi-
cientibus agnatis , per unde cognati ex æquitate qua-
dam uocabantur . Tertium fuit ius nouiſsimæ iuris
prudentiæ , qua fuit confirmatum ius legis xij. tabula,
ut fęminæ pariter atque mares ad hęreditatem inteſta-
torum admittantur. Item no.quod in ſucceſsione ab
inteſtato primo loco uocantur ſui:his deficientibus uo-
a cantur agnati , & poſtremo cognati [a] admittuntur:
1 Quod ideo fuit ſtatutum, quia † per mares conſeruatur
ius

a ius agnationis,[a] non autem per fœminas.l.i.in fin.ff.de
vent.inſpi Hodie tamen iure nouiſsimo pariter ſucce-
dunt agnati & cognati.in authen.de hæred.quæ ab in-
teſta.defer.§.i. Ius enim nouiſsimum conſiderauit quã-
dam ſanguinis coniunctionem,quæ cum ſe pariter ha-
b beat ad agnatos & cognatos.propterea eos vocauit.[b]
2 Item not.in §.nos vero.† quòd vbicunque quis recitat
alicuius dicta, debet in primis illa commendare, licèt
velit in parte illis detrahere.cõcor.l.ij.§.uerba. ad Vel-
leianum. Et illud Ciceronis, magnopere conſiderandũ
eſt,vt his cum quibus de aliqua re certamus, & amici
3 & beneuoli eſſe videamur. Item not.ꝙ † frater in hę
c reditate fratris inteſtati,excludit nepotes[c] ex alio fratre
quia ille eſt proximior in gradu ipſis nepotibus. Et hoc
verum iſto iure:iure autem nouiſsimo pariter admittũ
d tur.[d] authen.defuncto.& auth.ꝙ fratres.C.de legit.hę
red. Item colligitur, quòd filij duorum fratrum admit-
tuntur ad hæreditatem alterius fratris inteſtati,eiuſdẽq;
patrui,non in ſtirpes,ſed in capita:quod vtrum proce-
dat iure nouiſsimo,dicetur ſtatim cum glo.noſtra. Ex
4 §.placebit.not.† quòd licet olim ſucceſſorium edictum[e]
e non haberet locũ in agnatis,[f] habet tamen locum in co
f gnatis. quod forte ea ratione procedit: Nam,cum co-
gnati ſolum vocarentur poſt agnatos,videbãtur qua-
dam iniuria affecti, vt licet pares vel priores in gradu
ipſis agnatis,poſt eos tamẽ vocarentur:vnde lex vo-
luit ei ſuccurrere in alio, vt ſucceſſorum edictum in eis
locum haberet. arg. in l.eum qui iuraſſe. de iureiur. &
præſertim cum poſt cognatos raræ ſint perſonæ quæ
ab inteſtato ſuccedant.l.i.C. vnde vir & vxor. Hodie
tamen in agnatis habet locum ſucceſſorium edictum.
Ratio, nam cum agnati ſuccedant in onere tutelarum,
ęquum quoque fuit vt ſuccedant in commodo hæredi
tatum,vt hic,& ſupra de legit.patro.tute.in fin.& in re
gula iuris,Secundum naturam. Vnde circa hanc mate-
riam ſucceſſorij edicti,dicite quod ſucceſſorium edictũ
habet aliquando locum de capite in caput.vt excluſo
capite agnatorum fiat tranſitus ad caput cognatorum,
& hoc iure veteri: ſecus iure nouiſsimo, vt ſupra dixi,
Aliquando de gradu in gradũ, vt cum prior in gradu
moriatur hęreditate non adita,aut illam repudiat,nam
tunc ſuccedet ſequens in gradu. Aliquando habet locũ
de perſona in perſonam,non mutato capite,nec muta-
to gradu. vt ſi quis moriatur relicto filio & relicta ma
tre:nam filius & mater eodem ſunt capite, & eodem
gradu, hoc eſt, primo. ſi filius repudiaret hæreditatem,
vel moriatur ea non adita, ſuccedit mater in hæredita-
te filij inteſtati. Aliquando habet locum ſucceſſorium
edictum de capite in caput,de gradu in gradũ, de per-
ſona in perſonã: vt ſi reperiatur vltimus agnatus qui
ſit in ſecundo gradu,& cognatus qui ſit in tertio: nam
remoto agnato ſuccedit cognatus,& fit tranſitus de ca
pite agnatorum in caput cognatorum,de ſecundo gra-
du in tertium, de perſona in perſonam:hoc clare patet,
5 de quo in l.i.ff.de ſucceſſ.edict. Item not. † quod pa-
ter ad legitimam hæreditatem inteſtati filij emancipati
vocatur: quia ſemper hodie intelligitur illum emanci-
g paſſe contracta fiducia.l.fin.C.de emanci.liber.[g] In
fin.glo.in verbo,ſuperſtes.not.duo. Primum, quod li-
cet olim frater in hæreditate fratris inteſtati excluderet
nepotes ex alio fratre præmortuo,hodie tamen nõ ex-
cludit,imo pariter admittuntur. Secũdo colligitis duas
6 opiniones. Prima,quod † filij duorum fratrum vocan-
tur ad hæreditatem patrui inteſtati in ſtirpes,nõ autem
in capita. Secunda fuit opin.quod admittantur in capi-
ta:& hanc vltimam tenuit Azo in ſummã.C. de legit.
hæred. Mouetur primo per hanc literam,ibi,non in ſtir
pes. Secundo mouetur per l.lege xij.tab.C. de legit.hę
red. Tertio mouetur per l.i.circa fi.ff.ſi pars hęred.pet.
Denique mouetur ratione: nam licet quando filij fra-
tris præmortui admittuntur una cum patruo ad hære-
ditatem alterius patrui, fiat diuiſio in ſtirpes, hoc ideò
prouenit,quia vocantur ex iure quodam priuilegiato
contra regulas iuris communis; quia illis inſpectis de-
buiſſent excludi a patruo ueluti in gradu proximio-
re. Ne igitur priuilegium tributum nepotibus, vt non
obſtante prærogatiua gradus pariter admittantur, no-
ceat patruo, fit diuiſio in ſtirpes,& non in capita. facit
l.ij.§.ſi quis a principe.& §.interito.ff.ne quid in loc.pu-
bli. Et quando filij plurium fratrum vocantur ad hæ-
reditatem patrui,vocãtur iure communi, & ex eorum
perſona,quia plures ſunt in gradu,vnde diuiſio nõ de-
bet fieri in ſtirpes, ſed in capita. Sed tamen glo. hic cõ
trarium tenuit,ſecundum auth.ceſſante. & in l.lege xii.
tabul. & idem tenuit Cyn. Bartol. & Bald. conſu-
luit in quæſtione facti, ut etiam hoc caſu fiat diuiſio in
ſtirpes,non autem in capita: quia abſurdum videtur
quod nepotes ex fratre præmortuo plus laturi ſint
quam frater ſi viueret eorumque pater. Item mouetur
per §.cæterum:in authen.de hæred. quę ab inteſt. defe.
Item per authen.defuncto.& authen. poſt fratres, ſu-
prà alleg.& authen. ceſſante. C. ad Orfic. Ad iura in
contrarium allegata reſpondent, ea eſſe correcta iure
nouiſsimo,ut ſupra eſt probatum: & ita in iudicando
& conſulendo eſſet tenendum, licet alia opinio uidea-
h tur ſubtilior in diſputando.[h] In fin.glo.in verbo,pa-
rens. Sed hoc uidetur abſurde dictũ: ſi enim pater ſuc-
cedit filio emancipato,quanto magis filius emancipa-
7 tus deberet ſuccedere patri emancipati, cum † magis
debeatur hæreditas aſcendentium deſcendentibus, quã
econtra.l.nam & ſi parentibus.ff.de inoffic. teſta. Prę-
terea ſicut per emancipationem tollitur ius agnatio-
nis in filio ad patrem, ita tollitur in patre ad filium. §.
præterea,ſupra quib.mod. ius patro.poteſt ſolui. Ergo
ſicut filius emancipatus repellitur ab hęreditate patris
inteſtati,ita pater deberet repelli ab hæreditate filii emã
cipati inteſtati: aut ſicut pater vocatur ad hæreditatem
filii emancipati inteſtati, ita filius emancipatus debe-
ret vocari ad hæreditatem patris inteſtati. Solu. dicunt
Doct.quod hoc caſu plus tribuitur patri in hæredita-
te filij quam econtra, propter premium emancipatio-
nis,quia ſe abdicauit ius patriæ poteſtatis,vnde in alio
ſibi conſulitur. l. cum oportet. §. i. C. de bon. quæ lib.
8 Et hęc vera iure iſto: † iure autem nouiſsimo aliter ſta-
tuitur: quia ſicut pater filio emancipato in teſtamento
ſuccedit,ita filius emancipatus ad hæreditatem patris
inteſtati vocatur: quia ſublata eſt omnis differentia
emancipationis & patriæ poteſtatis in deferendis hære
ditatibus,prẹſertim ab inteſtato. in auth. de hære. quæ
ab inteſt.defe.§.i.Non ſunt alia.

ADDITIONES.

● Imò poſtremo habet locum c.unde vir & vxor. Bellon.
conſi.viii.nume.20

a Et ideo ſtante ſuprascripto ſtatuto, ſi contingeret caſus
in quo ceſſaret mater defuncti, & etiam amita, nullis exi-
ſtentibus agnatis, & amita vellet excludere matrem pro-
pter ſtatutum, fuit poſt multa conſilia per quendam con-
ſultum, amitam non excludere matrem,quia in ea non cõ-
ſeruatur mens ſtatuti, quæ eſt ut bona conſeruentur in
agnatione: & quia ſtatutum eſt odioſum, & in maſculino
genere, & in odioſis maſculinum non concipit fœmininum
l.i.§.quæritur.ff.de uenire in poſſeſ.mitten.

b Quæritur etiam de ſtatuto Lucano,quo cauetur, ꝙ non
exiſtẽtibus aſcẽdẽtibus & deſcendentibus præferantur agna
ti maſculi cognatis,inter quos uocat filios ſororum cum fi-
liis maſculis patruorum. Quid igitur erit de filiabus fœ-
minis fratrum, de quibus ſtatutum non facit mentionem
an excludantur vel admittantur? Dic quòd de mente ſtatu-
ti eſt,ꝙ uocentur ad ſucceſsionem,cum filiis maſculis patruo
rum:& cum ſtatutum potius prædiligat fratrẽ quam ſororẽ,

& vocet filias ſororum, multò magis filias fratrum. licitum eſt enim verba legis offendere, vt ſeruiamus menti & rationi. l. non dubium. C. de legib. per Dyn. in regula fin. de regu. iur. Nec poteſt hic caſus omiſſus relinqui decidendus ſecundum diſpoſitionem iuris communis. l. commodiſsimè. de liber. & poſthu. quia offenderemus mentem ſtatuti, quæ mens eſt conſona mediæ iuris prudentiæ, vt magis bona conſeruentur in filia fratris & familia, quàm reſpectu familiæ ſororis. Et hoc conſuluit Ang. in ſuo conſilio quod incipit, In volumine ſtatutorum ciuitatis Lucane. quod
c nota.
c Si verò talis nepos conceptus & natus poſt mortem aui, vellet ſuccedere cum patruo tanquam agnatus, non poſſet, quia eſt ſibi extraneus: ſed poſſet ex perſona patris ſui mortui, qui iam adiuiſſet hæreditatem aui: ſed ex ſui perſona nō poſſet. Similiter poſſet ſuccedere cum auunculo auo materno, ex perſona matris, quæ mater transmittit hæreditatem non aditam ex æquitate. l. i. C. de his qui ante aper. tabul. non ex ſua, vt tenet Bar. in d. l. i.
d Quid in feudo & fideicommiſſo, an pariter admittantur, Bello. conſi. li. per totum.
e Præmitte etiam ꝙ iſtud ſucceſſorium edictum fuit inuentum in fauorem creditorum, vt ſic habeant quem poſſint conuenire: & ad petitionem eorum concluſo primo gradu aſsignatur tempus a iudice ſequētibus in gradu ad adeūdam hęreditatem, infra quod ſi non adeant, amplius nō admittuntur vt habetur in rub. l. i. C. de ſucceſſo edicto.
f Vide Bello. in tract. rub. C. qui admit. nu 4.
g Et vnum bene not. quòd ſi auus emancipaſſet nepotē cōtracta fiducia, quæ hodie ſemper pręſumitur interueniſſe, quòd illa fiducia prodeſt nedum auo, ſed etiam patri, & quibuſcunque agnatis quò ad conſeruandum ius legitimis. tex. eſt notabilis in l. ſi ab eod. C. de legit. hæredi. & ibi Bart. & alii.
h Quid autem de filiis vterinis tantum, an ſuccedant cum aliis vtrinque coniunctis? Dic, quòd deficientibus aſcendentibus & deſcendentibus ſi ſuperſunt fratres vtrinque cōiuncti; cum aliis fratribus ſimiliter vtrinque coniunctis, ſuccedunt in capita: ſimiliter cum nepotibus ex alio fratre, licet nepotes ipſi cum patruis ſuccedant in ſtirpes vt ſuprà dixi. Aut ſuperſunt ſolum fratres ex vno latere, & tunc in bonis paternis præferuntur conſanguinei nati ex eodem patre. in maternis veterini, in bonis communibus æqualiter, l. de emancip de legit. hæred. Aut ſuperſunt fratres ex vtroque parente, & tunc præfertur utrique coniunctus alii ſolum uno uinculo coniuncto, ut notatur in authen. poſt fratres. C. de legit. hæred.

TITVLVS III.

De Senatuſconſulto Tertulliano.

CONTINVATVR. *Ad præcedentes hoc ordine. Suprà uiſum eſt ſicut deſcendētes ſuccedant aſcendentibus, ſequebatur uidere quemadmodum aſcendentes deſcentibus econtrà ſuccedant, uerum quia mater ad hæreditatem inteſtati filij uocatur ex ſenatuſconſulto Tertulliano, ideo de eo intitulatur.*

1 *Iure xii tabularum mater ab hæreditate filii inteſtati penitus excludebatur.*
2 *Quando attendatur æquitas reiecto rigore.*
3 *Ius tributum perſonæ non eſt trahendum ad conſequentias.*
4 *Hodie mater ſuccedit liberis ab inteſtato.*
5 *Mater ſuccedit filiis ſuis ab inteſtato, etiam ſi fuerint vulgò quæſiti, niſi fuerit illuſtris.*
6 *An mulier nupta uiro ſeu uxorata, dicatur in poteſtate patris uel mariti*
7 *Si uxor ditata fuerit, an in dubio præſumatur ditata ex propria ſua perſona, an uero ex bonis mariti.*
8 *Quomodo intelligatur illa regula, Si uinco uincentem te, multò fortius uinco te.*
9 *Quot requiruntur ad hoc ut mater excludatur ab hæreditate filii ab inteſtato, propter tutorem non petitum.*

LEx duodecim. Lege duodecim tabularum mater
ad hæreditatē filij inteſtati non admittebatur. Idem nec econtra: ſed iure prętorio vocabantur per Vnde cognati.
Media vero iuris prudentia, ad hęreditatem filij inteſtati admittitur, ſi ingenua tres, libertina quatuor liberoa habuerit. Hodie vero etſi matri non fuerit numerus liberorum, ad hæreditatem filij inteſtati indiſtincte admittitur. h. d. Diuiditur in tres. In prima refert ius xij. tab. In ſecunda refert ius mediæ iuris prudentiæ. In tertia refert ius nouiſsimę iuris prudentiæ. Secunda ibi, ſed hæ iuris anguſtiæ. Ter
1 tia ibi, ſed nos conſtitutione. Not. i. † ꝙ lege xij. tab.
mater ab hæreditate inteſtati filij penitus excludebatur
propterea ꝙ ea lex magis diligens maſculoa illos prætulit: iure tamen prætorio mater ex quadam æquitatę
• poſt agnatos ex copite cognatorum vocabatur. Itē
no. in uer. ſed hæc. illud appellari ius, quod ſpreta ęqui-
2 tate & humilitate rigorem imitatur. Item no. † quod
vbi rigor & æquitas ſcripta reperitur, æquitas præfertur rigori. concordat l. placuit. C. de iudic. Item not.
3 † ꝙ ius tributum perſonæ, non eſt ad conſequentias trahendum. concordat. l. i. ff. de conſtitutio. princi. Et ideo
cum Claudius hic ſolum prouidiſſet quibuſdam fœminis, vt liberis in teſtamentia ſuccederent, fuit neceſſariū
prouiſione generali Tertulliani alijs etiam prouidere,
quia alias gratia Claudij ad alias mulieres non referebatur. Itē not. quod mater ingenua habēs tres filioa,
vel libertina habens quatuor, ad hæreditatem eorum
inteſtatorum vocabatur. Item not. quod liberi de-
a functi ac & pater eorum excludunt matrem, a quod pa
ter & mater hodie ęqualiter ſuccedunt. auth. defuncto.
C. eod. Item not. quod in hæreditate filij vel filię ma
b ter præfertur auo. b • Item not. quod frater conſanguineus id eſt, ex eodem patre natus, matrem excludebat
in hæreditate filij, ſoror autem pariter admittebatur: ſi
tamen mater, frater, & ſoror concurrant, mater excluditur, & frater & ſoror admittuntur. Ex quo colligitis
ꝙ ſoror conſequitur ex perſona fratris, quod ex ſua nō
4 fuiſſet habitura. Itē not. quod hodie conſtitutione noua mater ſuccedit liberis ab inteſtato, non habita diſtinctione numeri liberorum. Not. rationem, quia multa
onera propter liberos mulieres ſupportant. l. aſsiduis,
C. qui potio. in pign. habean. c. ex publico. extra de cō
uer. coniug. Qua rationę dixerūt aliqui morales, quod
mater plus diligit filium quam pater, cum filium maiore labore adipiſcatur quàm pater: & eas res magis
ſolemus amare, quas cum duriore acquirimus labore.
• Item colligitis quod fratres ſuccedunt • cum matribus
in hæreditate fratris uel ſororis ab inteſtato, in capita,
ſed non in ſtirpes: ſorores autem ſuccedunt cum matre in ſtirpes, non in capita. Not. in ver. quemadmodum, quod mater non ſuccedit filio impuberi ab inteſtato cui tutorem non petit, vel cuius tutorem ſuſpectū
reuocari non poſtulauit, vel in locum remoti aliū ſub-
c rogari non petijt. c Finaliter not. † matrem ſuccede-
5 re ad hæreditatem filij vel filiæ ab inteſtato, licèt fuerint
vulgo quæſiti. quod verū limitate, niſi hæc mater fuiſſet illuſtris perſona, quo caſu ab hæreditate rèpellitur.
l. ſi qua illuſtris. C. eodem. Licet enim, vt aiunt, in
ſerico & lana eadem libido verſetur, dignitas tamen
perſonæ habet libidinis aggrauare delictum, & quodcumque aliud cap. cum quidam. ex ra de iureiur. & d.
l. ſi qua illuſtris. In fin. gloſſ. in verbo, amicorum.
Hæc eſt communis: ſi enim Claudius generaliter prouidiſſet matribus de ſucceſsione, fuiſſet fruſtratoria prouiſio Tertull. contra l. ſi quando, de legat. primo. &
l. i. ad municipa. In fin. in uerbo, parentes. Si quę-
6 ratur, † an mulier vxorata ſit in patria poteſtate, an

verò

vero mariti, dicite ex mente Doct. ꝙ aut loquitur quo
ad debitum coniugale, & tunc dicitur in poteſtate ma-
riti. c. cap. uidetur. extra de conuerſ. coniug. Ego puto ꝙ
hoc caſu alter in alterius mutua vice ſint poſiti: quilibet
enim vxoratua debitum reddere tenetur. c. debitum. &
ibi not. extra de bigam. Et ideo dicunt Canoniſtæ, ꝙ
maritus quaſi poſsidet, & quaſi poſsidetur ab vxore:
uterque enim coniugum in quaſi poſſeſsione ſunt iure
coniugali. c. preterea. extra de offic. & poteſta. iudi. de-
leg. Aut loquitur quo ad uendicationem, & tunc adhuc
vxor dicitur in poteſtate mariti: & ideo maritus vxo-
rem retentam à ſcholare, poſſet iure mariti vendicare,
vt not. per glo. & Doct. in l. i. §. per hanc. de rei vendi.
aut loquitur quo ad ſortiendum forum, & tunc etiam
mulier dicitur in poteſtate mariti. l. cum quædam puel
la. de iuriſdict. om. iud. Secus in concubina. l. de iure. &
ibi not. ff. ad municip. Aut loquitur quo ad alia, alioſq;
actus iuris ciuilis, & tunc dicitur in poteſtate patris:
vnde filia maritata patre viuente non poſſet teſtamen
tum conficere. l. qui in poteſtate. ff. de teſta. Item nec
donare cauſa mortis ſine conſenſu patris. l. tam is. §. i.
de donation. Item nec adire hæreditatem niſi iuſſu pa-
tris. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. ff. de acquiren. hæredi.
de quo dicite vt habetur in l. cum non ſolum. C. de bo.
d quæ lib. Aut loquitur quo ad operas^d, & dic, quædam
ſunt operæ quæ proprie pertinent ad mulieres, & ornu-
menta coniugij, vt eſt ſuere, & colos tegere, & quo ad
hoc dicitur in poteſtate mariti, & commodum harum
operarum pertinet ad maritum. l. ſicut. vbi tex. cum
gloſ. ff. de oper. liber. Quędam ſunt operæ quę proprię
non ſunt ex natura mulierum, ſed ueniunt extrinſecus
ab accidenti, vt eſt ꝙ uxor ſit bona medicatrix, & tunc
eorum commodum pertinet ad patrem, & quo adhoc
dicitur in poteſtate patris. l. ſi uxorem. C. de cond. inſer.
& hoc uerum niſi eatenus quatenus operas omitteret
pertinentes ad ornamenta maritalis coniugij. Si autem
7 eſſet dubium, † an vxore reperta diuite diuitias cumu-
laſſet ex bonis mariti, an ex perſona propria, tūc eſt di-
e ſtinguendum^e. Aut conſtat ex quibus bonis acquiſiue-
rit, & tunc in re certa non eſt coniuncturæ locus. l. conti-
nuus. §. cum ita. de verb. oblig. Aut ſumus in dubio, &
tunc aut iſta uxor exercebat aliquam artem ex qua ue
ſimiliter has diuitias cumulare potuiſſet, & tunc præ-
ſumitur ex illa arte ſe locupletaſſe. argu. in l. defunctus.
C. arbit. tute. alias præſumitur ex bonis mariti acquiſi-
uiſſe, vt euitetur in muliere ſiniſtra ſuſpitio. l. Quintus.
de dona. inter vir. & vxo. Et hæc faciunt ad quæſtio-
nem. Duo erant mariti, vni erat formoſa mulier, alij
aut erat deformis: abſentauit ſe uterque maritorum:
vtoque reuerſo ille cui formoſa erat comperit domum
opulentiſſimam, alter autem bonis vacuam quærreba
tur contra quam mulierem horum ſiniſtra eſſet ſuſpi-
tio habēda. Cōtra formoſam arguebatur, quia ex quo
artem exercere neſciebat, ꝙ turpi ex quæſtu bona cu-
mulaſſet. Pr ſumebatur contra turpem, & arguebatur
vt domum bonis euacuaſſet, quia quos ad libidinem
pulchritudine non prouocabat, munere incitaſſet. Ex
prædictis poteſt argui ad partes hincinde, an maius ſit
peccatum cognoſcere deformem, quā formoſam. Di-
cite vt per glo. in Can. fur. xiij. q. vlti. In gloſſ. ſolos.
8 in fi. Dicite † ꝙ illa regula, Si uinco vincentem te mul-
to fortius vinco te: uendicat ſibi locum vbi ſunt termi-
ni pares: Secus ſi eſſent diſpares, ut in caſu noſtro Ecce
ꝙ ſi morietur filius relictis auo & matre, ideo mater
excludit auum, ꝙ prima eſt in gradu aſcendentiū, auus
vero in ſecundo gradu: & quando ſunt pater, mater &
auus, ideo mater excludit ab auo, quia etſi ab illo non
excluderetur, a patre tamen fuiſſet excluſa: unde non re
fert per quē excludatur. l. ſi mater. C. de inſti. & ſubſt.
Hodie autem, vt ſupra dixi pater & mater pariter ad-
mittuntur. authē. defuncto. ſupra alleg. In fin. gloſ. in
verb. neglexerit. Dicite ꝙ ad hoc vt mater excludatur
ab hæreditate filij inteſtati propter tutorem nō petitū,
9 multa requiruntur, Primum, † ꝙ mater aſſet maior
xxv. annis. Secundum quod filius moriatur in pupilla-
ri ętate. Tertiū, qđ pupillo eſſet expediēs habere tutorē.
Quartū, qđ mater nō fuerit in negligētia. Quintū quod
nulla cauſa excuſari poſsit. iſta habentur in l. matres
in l. omnem. C. eo. tit. Si tamē mater tēpore mortis ma-
riti fuiſſet minor xxv. annis, & ante mortem filii fuiſſet
effecta maior, tamen ab eius hæreditate repellitur: quia
in ętate initium eſt inſpiciendum. l. iij. §. Seio. ff. de mino.
eſt glo. ordi. in ſimili, in l. minorem. C. de his quib. vt in-
dig. faciunt. not. in l. ij. C. ſi aduer. delict.

ADDITIONES.

• Per hunc text. Bello. reprobat Iaſon. in tract. rub. C. qui admit. num. 5.

a Hoc notabile colligitur ex §. pręferuntur, qui. §. h. d. Filii ab inteſtato decedentibus, ſiue ſit maſculus, ſiue fœmina, præferuntur in ſucceſsione, & matrem defuncti excludunt: ſoror autem defuncti ſola matrem non excludit, ſed cum ea admittitur: ſed ſoror cum fratre bene excludunt matrem, hodie uero ſublata differentia iurium poſita in princ. ti. mater etiam tres liberos nō habens admittitur indiſtincte ad ſucceſsionem filii excluſis agnatis, niſi ſoror defuncti ſuperſit vna uel plures ſorores, quia tunc in dimidiam partem vocantur: ſed ſi ſuperſunt fratres, illi ſoli, uel cum ſororibus, admittuntur cum matre, & fit diuiſio in capita. h. d. vſque ad §. ſed quemadmodum. Sed quod dicitur de patre & fratre, ut excludant matrem, corrigitur infra in §. ſed cum ante.

b Quomodo ſuccedat mater filiis primi matrimonii, vide plene Bello. conſi. xxxi. nu. 6. cum ſeq.

• Quid ſi aliquis decedat relicto fratre conſanguineo tantum & auo paterno? dic auū præferri. Bell. cōſ. xxiiii. in prin.

c Conclude ergo hic cū gloſſ. circa hunc articulum, qñ mater excludatur ab hæreditate filii vel ne, quatuor caſus Primus eſt quod aliquando alicui filio ſunt deſcendentes, puta filiū vel nepotes, & etiam adeſt mater, & tunc ſucceſsio ſpectat ad filios, & ſic deſcendentes, non ad matrem, quia prima cauſa eſt deſcendentiū, ſiue ſint maſculi ſiue fœminæ. authē. in ſucceſsione. C. de ſuis & leg. Aliquando ſuperſunt ſolum aſcendentes paterni & materni, & tunc ſuccedunt æqualiter: vñ ſi ſupereſt auus paternus & auia materna diuidunt inter ſe hęreditatē pro dimidia. Si ergo ſupereſt pater & auus paternus & auia materna, pater præfertur vt proximior in gradu, vt authen. defuncto C. eo. Quandoq; ſuperſunt ſimul deſcendentes & collaterales, ut pater, mater, frater & ſoror defunctæ perſonæ tunc ſi fratres & ſorores ſunt uterini vtrinq; cōiuncti, vocantur æqualiter in uiriles cum aſcendentibus in gradu proximis, excluſa omni differentia ſexus & patriæ poteſtatis. d. authen. defuncto. & in portione fratrum non habet pater uſumfructum, ut in auth. itē hæreditas. C. de bo. quæ lib. Si autē ſunt fratres uterini tantū, tunc nō ſuccedunt cum aſcendentibus. d. auth. defuncto. Et ſic non eſt ſiēda differentia ſicut in fratribus, ut in bonis maternis admittatur cum aſcendentibus frater uterinus, in paternis cōſanguineus, ut tenet Sali. in dicta l. emancipa. Quandoque ſuperſunt ſolum collaterales, & idem de his, dixi ſupra titu. i. in §. hoc etiam.

d Quid aūt de muliere uidua quæ ſtat cum hæredibus mariti, an debet operari ipſis hæredibus, an ſibi? Dic quòd operatur hæreditatibus mariti infra annū elapſo vero anno hęredes debent ſibi dare pro dote & alimentis ad computū octo pro centenario, vſquequo ſibi reſtituāt dotē ſecundū. Iaco. But. in l. unic. §. exactio. C. de rei uxo. & hoc quando honeſte & commode mulier nō poſſet habitare cum hæredibus uiri: ubi autem commode & honeſte poſſet habitare, & non uellet, tunc de illis octo debet detrahi quantum ipſa potuiſſet hæredibus operari; de quo per Bar. in l. diuos. ff. ſolu. matri.

e Vide late de hac materia Bello. conſi. xvii. num. x. cum ſequen. quia per plures caſus complectitur omnem materiam & ibi etiam quid de muliere uidua.

TITV

TITVLVS IIII.

De ſenatuſconſulto Orphiciano.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt ſicut aſcendentes ſuccedunt deſcendentibus, verum quia & deſcendentes aſcendentibus quoque ſuccedunt ex Senatuſconſulto Orphiciano, ideo de his tractaturus intitulauit de Senatuſconſul. Orphiciano.*

1 *Filii uocantur ad hereditates matrum inteſtatarum ex Senatuſconſulto Orphiciano.*
2 *In hereditate & in legatis habet locum ius accreſcendi.*
3 *Spes iuris accreſcendi ad heredem tranſmittitur, non ſic in ſpe ſubſtitutionis.*
4 *De dictionibus, econtra, & econtrario, contra, & per contrariũ, quid inſinuent & ſignificent.*
5 *Qualiter filii ſuccedant matri.*

Er contrarium. Hoc dicit: Liberi ad hęreditatẽ matrũ inteſtatarum ex ſenatuſcõſ. Orphiciano ac principũ cõſtitutionibus vocãtur: quod ius ſuccedendi minima capitis diminutione non tollitur, et ſpes iuris accreſcendi ad
1 hęredem tranſmittitur. Not.primo, † filios vocari ad hæreditatem matrum inteſtatarum ex ſenatuſconſulto Orphiciano.concord.ff.& C. eod. titu. Item nota. ꝙ ex ſenatuſconſul. Orphiciano nepotes non vocabantur ad hæreditatem auiæ: quia ſolum hoc ſenatuſcõnſ. Orphi.c.prouiderat filijs in hęreditate matris inteſtatæ: ſed tamen ex conſtitutione principum fuit prouiſum nepotibus in hæreditate auiæ inteſtatę. Item nota. in verſi.ſciendum.ꝙ hæreditates quæ deferuntur ex ſenatuſconſ. Tertul. & Orphic. capitis diminutione non perimuntur. Not.rationem quæ fundatur ſuper illa regula qua diſponitur, quòd nouæ hęreditates legitimæ capitis diminutione non tolluntur, ſed ſolum illæ quæ l. xii.tab.deferuntur iure agnationis, quod ius capitis diminutione perimitur: ſed illę quæ deferuntur ex ſenatuſconſul. Orphi. & Tertul. deferuntur iure quodam agnationis & conſanguinitatis, quod capitis diminutione non tollitur.ſupra de cap. dimi.circa fin.& l.tutelas.ff.eo.no.in verſi.nouiſſime quòd non ſolum liberi legitimi & naturales vocantur ad hæreditatem matrum inteſtatarum, ſed etiam naturales tantum. Ratio, quia ſemper mater eſt certa. Item quia hęreditas matris non defertur filio iure agnationis, ſed cognationis
2 vt ſupra dictum eſt. Item not.ex.§.fin.quòd † in hæreditate locum habet ius accreſcendi: & idem eſt in legatis.l.re coniuncti.de leg. iij. §.ſi vero non omnes. de cadu.tol. Ratio differentiæ ſumitur ſuper regulis iuris.
3 Ius noſtrum non patitur. Item not. † quòd ſpes iuris accreſcendi ad hæredem tranſmittitur ſecus eſt in ſpe iuris ſuccedendi ex ſubſtitutione.l.ſi ex pluribus. ff. de ſuis & legiti. Et eſt ratio: nam ſubſtitutio appellatur conditionalis inſtitutio. l. in ratione. §. quod uulgo. & §.qui filio.ff.ad leg.Fal.Sicut enim hæreditas ſub conditione relicta, eadem nondum purificata ad hęredem nõ tranſmittitur, ita nec iſta ſubſtitutio. §. ſi autem ſub condi.C.de cad.tol. In fi.gl.i. Et per hoc non obſt. ſi oppo. quod contrariorum contrarij ſunt effectus. l. inter ſtipulantem.§.ſacram.de verbo.oblig. quia reſpondetur, quòd illa verba exponũtur per antiphraſim, id eſt,
4 econtrario. Ex quo colligitis: † quòd verba econtra & econtrario, inſinuant non contrarietatem effectuum, ſed conuerſionem ordinis: dictio autem Cõtra, & per contrarium, inſinuãt contrarietatem effectuum: ad hoc alleg.gl.in l.duobus.§.ſi.de iureiur. Addite prædictis, ꝙ iſtę dictiones, econtra, & econtrario, idem ſunt, & ſimilia inſinuant conuerſionem ordinis cum qualitatibus tamen ſuis. l.cum hi.§.idem erit.ff.de tranſact. Ex quibus infertur ad queſt. de qua anno præterito dubitatũ fuit. Statuto cauetur quòd filia vel nepos non ſuccedat patri vel auo exiſtentibus fratribus, idem nec econtrà, quod illi aſcendentes nec ſuccedant filiæ vel nepti maritatæ moritur filia uel neptis maritata exiſtente patre vel auo nunquid pater vel auus excluditur ab eius hæreditate? Dicebatur quòd ſic per ſtatutum. Ego allegaui in contrarium: quia ea ratione ſicut ſtatutum in priuilegium eius patris excludebat filiã uel neptem maritatam ab hæreditate patris vel aui inteſtati, ita demũ ſi fratres ſupereſſent: ergo econtra vel auus vel pater ab hæreditate excludetur filię uel neptis inteſtatę ſi fratres ſuperſint, alias non: quia illa uerba, econtra, poſita in ſtatuto, operantur conuerſionem ordinis cum repetitione qualitatis actus præcedentis. faciunt no.per Bart. in l.in repetendis.de leg.iij. In fi.glo.in verb.hæredi-
5 tatem. Si quęratur qualiter filij ſuccedant matri,[5] ita di-
a ſtinguitur: Aut ſunt legitimi & naturales, & tunc matri
b indiſtinctè ſuccedũt. Aut ſunt naturales[b] tantum ex cõcubinatu nati, & ſuccedunt tunc ſiue mater fuerit illuſtris ſiue non. Aut fuerunt nati vulgo, & tunc diſtinguitur: aut fuerunt nati ex matre illuſtri, & tunc illi non ſuccedunt, quia mater tunc ſemper certa eſt. l.quia ſemper. ff.de in ius voc. Aut fuerunt nati ex damnato coitu vel nefario, puta quia ex ſanguineo vel conſanguinea, monaco, præsbytero, vel fratre minore, uel monacha, Vel abbatiſſa, et tunc nec patri nec matri ſuccedunt. authen. ex complexu nefario. C. eodem tit. Et per hoc te manet expedita glo.ſequen.

ADDITIONES.

a Conclude in hoc articulo, triplicem eſſe ſpeciem filiorum. Quidam naturales & legitimi. & iſti ſuccedunt patri & matri niſi ſint exhæredati, ut ſupra. Quidam naturales tantum & iſti ſuccedunt ab inteſtato matri, vna cum legitimis & naturalibus. l. ſi qua illuſtris. in ſi.C.eo. & etiam rũpit teſtamentum matris ſi ſit pręteritus, ut ſupra de inof.teſt. §.tam autem naturalem. ſed patri nullo modo ſuccedunt iſti naturales tantum, ſi extat filii legitimi & naturales, vel uxor defuncti, alias poſſunt ſuccedere in duobus unciis, ut auth.licèt. C.de natu.libe.& not. glo.in.§.ſi.de nup. Quidam ſunt ſpurii, puta nati ex damnato coitu, vt ex ea quę habet maritum vel ex conſanguinea vel monacha uel ſacerdote, & iſti non ſuccedunt neque patri neque matri, vt authen.quibus mod. nat.effi.ſui.§.ſi. Non eſt quæſtio de filio ſacerdotis qui non ſuccedit cum ſit natus ex damnato coitu vt vulgò concepti (lex enim permittit lupanaria, propter maius peccatum euitandum) & nati ex ſoluta & viro coniugato, qui coitus non permittitur.l.i.C.de adulte.& iſti non ſuccedunt patri, ſed matri ſimul cum legitimis & naturalibus, ſicut ipſa ſuccedit eis. §. fina. ſuprà titu. i.niſi. eſſet illuſtris. d.l.ſi qua illuſtris.

b Sed an filii naturales vel ſpurii ad inuicem ſibi ſuccedant? Dic ꝙ ſic, ſi ſunt ex eadem matre, & excludunt fratres patris eorum: ſecus ſi ſunt ex diuerſis matribus ſiue concubinis, quia tunc non ſuccedunt ſibi inuicem, aliis cognatis patris excluſis etſi legitimentur. l. hac parte. ff. vnde cogna. Sed an ſpurius decedens ab inteſtato, deferat hæreditatem conſanguineis & agnatis? Dic ꝙ non, quia conſanguinitas & agnatio non contrahitur cum ſpurio. l.ſi ſpurius.ff. vnde cogn. & ideo ſi ſtatutum dicit quòd inter conſanguineos fiat compromiſſum, nõ habet locum in ſpurio: ſecus ſi ſtatutum dicat quod fiat inter proximos, ut infra tit.i.§. vulgo. vide Bald. in l.id quod pauperibus. C. de epiſ.& cle. Quæritur etiam, quamuis naturalis & ſpurius non ſuccedat patri, an poſſit ſuccedere fratri legitimo & naturali? Dic ꝙ ſic ex patris diſpoſitione, ut ſi pater eum ſubſtituit pupillariter filio ſuo. tex.eſt in l.ſi is.ff.de vulg. & pup.

Quæritur

Quæritur, an nepos legitimus ex filio naturali tantum poſsit ab inteſtato in uniuerſis ſuccedere auo nō exiſtentibus legitimis. Dic quòd ſic.caſus eſt in l.fin.C. de natu.libe; Non poſſunt tamen in aliquo ſuccedere patri. d. auth.licet, alle.in gloſſ. Secus ſi ſit nepos etiam legitimus ex filio ſpurio ex damnato coitu, quia non ſuccedit auo, etiam non extantibus legitimis, cum pater eius non facit eis ſtipitem, vt tenet Cyn.in d.l.fi.C.de natu.liberis.

TITVLVS V

De ſucceſsione cognatorum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de ſucceſsio.ſuorunn et agnatorum, verum quis poſt illos uocantur cognati, ideo de illis tractatur us intit ulauit de ſucceſsione cognatorum.*

1 *Hodie quantum ad ſucceſsionē pares ſunt cognati cum agnatis quod ſecus erat iure antiquo.*
2 *Agnati ſuccedunt vſque ad decimum agnationis gradum, cognati vero uſque ad quintum.*

Oſt ſuos. Hoc dicit: Poſt ſuos & agnatos ad hæreditatem inteſtatorum cognati, uocātur exceptis fratribus & ſororibus emācipatis, qui licet ius agnationis emācipatione perdiderint, ad hæreditatem tamen parentum uocantur una cum fratribus in poteſtate retentis, cum diminutione tertiæ partis, & cæteria agnatis præferuntur. Nota primo, id quod ſępenumero viſum eſt, quod in ſucceſsione inteſtati prima cauſa eſt ſuorum: illi poſtea ſuccedit cauſa cognatorum. Et ratio huius prælationis fundatur in fa-
uore familiæ, cuius ius per agnatos, non autem per co-
1 gnatos conſeruatur. l.i.in fi.ff.de vent.inſpi. † Hodie au
tem iure nouiſsimo hęc differentia prælationis eſt ſub-
lata, quia pariter admittuntur cognati cum ipſis agnatis: quia ius nouiſsimum non conſiderauit nomen familiæ, ſed conſiderauit ipſam humanitatem & coniunctionem ſanguinis. in authen. de hæred. quę ab inteſta. defer.§.i. Item not.quod licet olim agnatis pręferrentur cognati, fratres tamen vel ſorores emancipati vel emācipatæ, qui quæue ius agnationis perdiderant emancipatione, ad hæreditatem tamen alterius fratria vel ſororia iure agnationis vocātur, aliis agnatis inferioria gradus poſtpoſitis. Item not. ꝙ exiſtentes in adoptiua familia vocantur ad hæreditatem parentum naturalium per vnde cognati, quia ius agnationia habere non dicūtur. Item nec inter eos iſti uulgo concepti ſuccedunt per vnde agnati, cum nullū ius agnationis conſiſtat inter eos.
2 Item not.in §.hoc loco. quod † agnati ſuccedunt iu-
re agnationis vſque ad decimum gradum: cognati ve-
ro uſque ad quintum. Ratio differentiæ, quia fauorabi-
lior eſt ſucceſsio quæ defertur agnatis, quā illa quæ de-
a fertur cognatis[a]. In fin.glo.ſextum.prima ſolu.com-
muniter tenetur, quòd ſit ſpeciale in bonis caſtrenſibus, ut per vnde cognati ſolum uſque ad quintum gradum ſuccedant. In fin.glo.fi. Hęc glo. communiter approbatur, vt amplietur ius inteſtatæ ſucceſsionis. Cui non obſtant ea quæ habentur in c.non debet, extra de conſangui. & affinita. quia ibi gradus reſtringuntur cauſa euitandi peccata, & ut occaſio delinquendi tollatur. Dicatis vt ibi.

ADDITIO.

a Sed illi qui ſunt in linea tranſuerſali, vt ſobrinus & ſobrina, qui ſunt in ſexto, & ex eis aſcendentes vſque ad ſeptimum, vt infra titu.proxi. §.vi. & hoc propter frequentiam, ſuccedunt. Hodie autem ſublata eſt differentia agnatorum & cognatorum: & omnes pariter ſuccedunt ſalua gradus prærogatiua vſque ad decimum gradum, vt hic in gloſſ.fina.

TITVLVS VI.

De gradibus cognationum.

CONTINVATVR *Ad præcedētes hoc ordine; Suprà viſum eſt ſicuti agnati ſuccedunt vſque ad decimum gradum, cognati autem vſque ad ſextum: verum quia dubitari ſolet qualiter fienda ſit dinumeratio graduum, ideo meritò intitulatum fuit de gradibus.*

1 *Triplex eſt linea cognationis.*
2 *Poſitis quibuſdam exemplis ſufficit ſubiici regulam generalem.*
3 *Exempla non reſtringunt regulam.*
4 *Res oculis ſubiecta facilius deprehenditur.*
5 *Quo ad lineam aſcendentem nulla eſt differentia inter ius canonicum & ciuile.*
6 *In lineam tranſuerſali inter ius canonicum & ius ciuile eſt dupelx differentia.*
7 *Vſque ad quem gradum deferantur hæreditates, remiſsiuè.*
8 *Vſque ad quem gradum impediatur copula matrimonialis.*
9 *Vſque ad quem gradum affinitatis prohibeatur matrimonium.*
10 *An per coniunctionem illicitam cauſetur affinitas.*
11 *Ad cauſandum affinitatem requiritur concurſus vtriuſque ſeminis.*
12 *An ratione cognationis ſpiritualis matrimonium impediatur.*
13 *Vſque ad quem gradum poſsit Papa diſpenſare pro matrimonio contrahendo.*
14 *An Papa poſsit diſpenſare ut matrimonium ſemel contractum diſſoluatur.*
15 *Nunquid maritus & vxor poſsiut ſe ſeparare.*

Oc loco. Cognationis triplex eſt linea: una ſuperior aſcēdens, alia inferior deſcendēs, alia autem tranſuerſalis. Prima & ſecunda linea habet primum gradum, ſed tranſuerſalis incipit à ſecundo. Et in dinumeratione graduum talis regula eſt tradita ut una queque perſona adiecta vnum gradum efficiat. hoc dicit. Diuiditur in quinque. Nam in prima continuat. In ſecunda ponit triplicem lineam cognationis. In tertia declarat illam in nube. In quarta declarat ſpecificè. In quinta ſe excuſat, & regulam tradit circa dinumerationem graduum. Secunda ibi, quare. Tertia ibi, ſuperior. Quarta ibi, primo gradu. Quinta ibi, hacte-
a nus. Nota primo [a] † triplicem eſſe lineam cogna-
1 tionis: Vna aſcendens, quę ſuperior appellatur: alia de-
ſcendens quę inferior dicitur alia ex tranſuerſo, qui collateralis appellatur. Secundo not. quòd linea aſcendens & deſcendens incipit à primo gradu: tranſuerſalis autem incipit à ſecundo, quia non habet primum. Rationem dicam in glo. Item not.quod pater & mater ſunt in primo gradu lineæ aſcendentium. Filius & filia in primo deſcendentium: auus & auia in ſecundo ſimiliter nepos & neptis in ſecundo, frater & ſoror in ſecundo lineę tranſuerſalis, proauus & proauia in tertio quo ad amitam, patruum auunculum vel materteram. Filij duorum fratrum uel ſororum, uel fratris et ſororis ſunt in quarto inter ſe, licet ſint in tertio quo ad amitam, patruum vel auunculum, & ſic de ſingulis. Item nota qui dicantur conſanguinei. Item not. quòd conſobrini appellantur filij duarum ſororum: patrueles autem fratres appellantur filij duorum fratrum: filius ſororis & filia fratris appellantur conſobrini & amitini. Itē
2 not. quòd † poſitis aliquibus exemplis ſufficit ſubijci re-
gulam generalem. & concor. l.ſi ſeruus ſeruum. §. in-
3 quit.ff.ad l.Aquil. Ex quo colligitis, quòd † exēpla nō
reſtringunt regulam. concor.l. damni infecti ſtipulatio pertinet.ff.de dam.infect.l.ſcire oportet.§.fin.ff.de excuſa.

cauſa. tit.1 ſſ. de iur.& fact.ignor. Item not.regulam,
quòd de iure ciuili unaque perſona adiecta habet nouũ
4 Gradum genere. Item not. † ꝙ res oculis ſubiecta
facilius deprehenditur,quam immiſſa per aures.glo.al
legat uerſus Horatij:facit illud vulgatiſsimum,Certior
aure arbiter eſt oculus. In fin.glo.in verbo,ſecundo.
De hoc dicite vt ſtatim dicam in declaratione materię.
b In ti.glo.in verb.actenus b.Pro declaratione iuris ca
nonici.& ciuilis,& ẽt intelligentia huius materię,& eo
rũ quæ pertinẽt ad illam,quædã videnda ſunt. Primò
eſt videndum qualiter fiat dinumeratio gradum de
iure ciuili & de iure canonico, ſecundum diuerſitatem
rationum vtriuſque iuris. Item & ſecundo, vſque ad
quem gradum deferantur hæreditates & tutelæ. Item
vſque ad quem gradum copula matrimonialis impe-
diatur.Quarto,uſque in quo gradu poſsit diſpẽſare Pa
pa quędam. Et quinto circa materiam examinabuntur
5 concluſiones.Circa primum dicite,ꝙ † quo ad lineam
aſcendentem nulla eſt differentia inter ius ciuili & ius
canonicum: vtroque enim iure pater & mater ſunt in
primo gradu aſcendentium,et ſimiliter filius & filia de
ſcendentium, & ſic ſupra & infra in infinitum,quia in
dinumeratione gradum lineæ aſcendentium & deſcen
dentiũ, utrunque ius habuit reſpectum ad ſtipitem,id
eſt, ad communem parentem,ut hic cum glo.xxxv.q.
6 c.ad ſedem.†In linea c tranſuerſali,inter ius ciuile & ius
c canonicum duplex eſt differentia. Prima,quia iure ciui
li frater & ſoror ſunt in ſecundo gradu, iure canonico
ſunt in primo. Ratio differentię ſumitur ex regula iuris
ciuilis quæ dicit, unam quanque perſonam adiectam
nouum gradum generare,vt hic in uerſi.hactenus. Vn
de cum ego ſum in primo gradu patri meo, ſi naſcitur
mihi frater vel ſoror,ex generatione huius perſonę cau
ſatur nouus gradus, & conſequenter appellatur in ſe-
cundo; Sed iure canonico ideo appellatur in primo,
quia ius canonicum non cõſiderauit dinumerationem
graduum in linea tranſuerſali habito reſpectu ad ſtipi-
tem, id eſt, communem parentem:ſed conſiderauit ꝙ
duo fratres,duæ ſorores tribuunt initium lineę tranſuer
ſali, ideo in primo gradu illius lineæ illos conſtituit. Se-
cunda differentia eſt,quia iure ciuili regula traditur, ꝙ
in linea tranſuerſali ſola perſona adiecta facit nouum
gradum,ut hic: iure autem canonico pro regula tradi-
tur,ꝙ ad cauſandum nouum gradum duæ perſonæ re-
quirãtur.d.c.ad ſedem.Ratio differentiæ,quia ius cano
nicum dinumerat gradus ex ratione copulæ matrimo-
nialis: vnde cum ad cauſandam copulam matrimo-
nialem requiratur concurſus duarum perſonarum, ita
ad cauſandum gradum quò ad eam: ſed ius ciuile dinu
merauit gradus quò ad hæreditates & tutelas, vt cum
tutela & hæreditas deferatur de una perſona in aliam,
nimirum ſi vna queque perſona generat nouum gra-
dum. Iſta fuit ratio poſita in d.c.ad ſedem. Quo igitur
ad inhibendam vel permittendam copulam matrimo
nialem dinumerabuntur gradus ſecundum ius canoni-
cum:quò autẽ ad tutelas & hæreditates deferendas cõ-
numerabuntur ſecundum ius ciuile.Circa ſecundum di
7 cite,† ꝙ vſque ad primum gradum deferuntur hæredi-
tates & tutelę.uidiſtis ſupra titu.i.§.fi. cum ſua gloſſ.&
ſupra de legit.tutel. in rex.& in glo.Circa tertium dici-
8 te,ꝙ† olim erat prohibita copula matrimonialis vſque
ad ſeptimum gradum agnationis uel cognationis inclu
ſiuè:hodie autem eſt prohibita uſque ad quartum gra
dum incluſiuè: dinumeratione facta ſecũdum ius cano
nicum.c.non debet.extra de conſangui. & affinita.Sed
hic dubitatur: pone ꝙ vnus ſit in quinto gradu tranſ-
uerſalium,alius ſit in quarto,an impediatur copula ma
trimonialis? Si inſpiciamus perſonam exiſtentem in
quarto gradu,illa impeditur:ſi inſpiciamus perſonã exi
ſtentẽ in quinto gradu,permittitur. Dicite quòd copula
eſt permittenda:quia quoto gradu remotior diſtat a ſti
pite,eodem gradu diſtat a quolibet deſcendente.c.fina.
extra de conſangui. & affini. Illud tamen eſt palam. ꝙ
inter aſcendentes & deſcendentes eſt prohibita copula
matrimonialis in infinitum:unde ſi Adam uiueret vxo
rem habere non poſſet. §.inter eas. & ibi glo. ſupra de
d nup. Sed quid de gradu affinitatis d? Dicite ꝙ † olim ra,
9 tione affinitatis erat prohibita vſque ad tertium gra-
dum,vt aliqui dixere:veritas tamen eſt ꝙ ſolum prohi
betur quo ad gradum primum,ut not.glo.in c.non de-
bet. extra de conſangui.& affi. Sed † nunquid per con-
10 iunctionem illicitam cauſatur affinitas? In hoc articu-
lo non parcam in totum uerecundiæ. Archi. xxxv. q.
iij. c. extra ordinaria. dixit per hanc diſſolui matrimo-
nium, & in hoc bene: ſed non cauſari affinitatem pro-
pterea quia affinitas eſt regularitas perſonarum ex nu-
ptiis deſcendentium.l.nõ facile.§.affines ff.de grad.ubi
ergo non ſunt nuptiæ,ibi non cauſatur affinitas. Sed gl.
tenuit contrarium in §.affinitatis,ſupra de nup.quæ cõ
muniter comprobatur,per c. tuæ. & per c. concordare.
extra de eo qui cog.conſan.vxo.ſuæ c. diſcretionem.ex
tra de conſangui. & affin. Stat igitur concluſio, ꝙ per
illicitam coniunctionem contrahitur affinitas. Sed quid
ſi quis non intrauit clauſtra vuluæ, in circuitu tamen
palpitauit,vel ſeras reſerauit,ſed opus non expleuit,an
contrahatur affinitas? Gloſſ.in d. c.extraordinaria. di-
cit ꝙ non. Item dicit illud quod non dico. Dicit Innoc.
11 ꝙ † ad cauſandam affinitatem requiritur concurſus
vtriuſque ſeminis: ſed tamen cauſa euitandi peccata,ius
canonicum & ſancta mater Eccleſia in dubio præſu-
munt ex copula concurſum vtriuſque ſanguinis & ma
ris & fœminæ interueniſſe. c. iuuenis. extra de ſponſa.
Addite prædictis,quod ſi aliquis promiſerit alicui illam
accipere in vxorem, poſtmodum habeat copulam cũ
ea,ſine aliis verbis, intelligitur validum matrimonium
extitiſſe contractum:nec cum alia cõtrahere poſſet, ſed
matrimonium poſtea contractum eſſe diſſoluendum.
c.is fidem. extra de ſponſal. Subſequenter quæritur,
12 † an ratione cognationis ſpiritualis matrimonium im-
pediatur. Circa quem articulum dicite breuiter, quod
inter compatrem & commatrem impeditur matrimo
nium,ac etiam inter patrem ſpiritualem & filiam ſuſce
ptam ex ſacro fonte:& hoc ſiue iſta cognatio ſpiritua-
lis fuerit cauſata per ſanctum baptiſma,ſiue per ſanctũ
chriſma.xxx.quæſt.cano. ſi quis vnus. Addite prædi
ctis, quod ſi maritus & uxor tenuerint aliquem vel
aliquam ab baptiſma vel chriſma,quilibet eorum effi-
citur compater vel commater. d.cano.ſi quis vnus, &
hoc verum quando tempore cognationis ſpiritualis cõ
tractę conſtabat inter eos matrimonium: ſecus ſi ex
poſt facto fuerit contractum,c. Martinus Bertã. extra
de cogna. ſpiri. cum ſua glo. Econtra autem ſi tenueris
ad ſacrum chriſma vel ſanctum baptiſma filium vel
filiam meam ex alia muliere quam vxore, non effici
tur tibi commater. cano. qui ſpiritualem. xxx. q. Ratio,
quia in contrahenda cognatione ſpirituali maritus &
vxor copulant ſibi actum, & non paſsiones: quod igi-
tur agit unus coniugum, intelligitur alius agere, quia
ſunt duo in carne una. d.cano. ſi quis unus in fine. Sed
quid ſi fornicator teneat aliquem ad ſacrum baptiſma,
an concubina efficiatur commater? Videretur ꝙ ſic.
Nam ideo uxor hoc caſu efficitur cõmater,quia èſt ea-
dem caro cum marito.dict. cano. ſi quis unus. Alij ibi
tenuerunt contrarium,quorum ſententia magis placet:
quia abſurda dictum uideretur quod ſpiritualitas ſuper
re improbata, cauſaretur ex utraque ſcriptura & ho-
minum opinione. Non obſt. quod cõcubina & fornica
tor dicãtur duo in carne una,quia illa uerba exponũtur
id eſt,duo conueniunt in eodem opere carnali:& ita ex
ponit gloſſ.in d,cap,in eo, Sed an uxore mea mortua

poſſo

potero mihi copulare eam quæ fuit ſibi commater an-
te matrimonium? Dicite ꝙ ſic. cano. poſt uxoris obitū.
xxx. q. v. Sed quid de filijs duorum compatrum, an po
terunt ſimul matrimonio copulari? Dicite ꝙ ſic, ſiue
nati fuerint ante compaternitatem, ſiue poſt, dummo-
dò matrimonium non contrahatur cum eo, uel cum ea,
per quorum alterum deuentum fuit ad compaternita-
tem. cap. i. cap. ſuper eo. de cogna. ſpiri. Sequitur uidere,
13 † vſque ad quem gradum poſsit Papa diſpenſare. Di-
cite breuiter, quòd in gradu aſcendentium & deſcendē-
tium non poſſet Papa diſpenſare vt copula matrimo-
nialis contrahatur. Non poſſet enim Papa diſpenſare
quòd filia patri copularetur. Item in linea tranſuerſali
in gradu primo: vnde non poſſet Papa diſpenſare ꝙ
frater ſorori nubat. Item nec in gradu ſecundo, linea
exiſtente inæqualiter. Vnde nō poſſet diſpenſare quòd
neptis patruo nuberet vel auunculo. In linea verò
tranſuerſali bene poſſet diſpenſare ut conſanguinea cō-
ſanguineo copularetur. ita communiter concluditur in
cap. literas. extra de reſtitu. ſpol. facit c. gaudemus. extra
14 de diuor. Sed † an Papa poſsit diſpenſare vt matrimo-
nium ſemel contractum diſſoluatur? Dicite breuiter,
aut matrimonium fuit per copulam carnalem conſum
matum aut non. Priore caſu non poteſt, poſteriore au-
tem ſic: quia primo caſu effecti fuere duo in carne vna,
ſecundo uerò non. Item, quia matrimonium conſum-
matum ſapit naturam ex conſtitutione diuina, contra
quam papa non poteſt diſpenſare. c. propoſuit. extra de
conceſ. præb. ſed matrimonium non conſummatum ſa-
pit naturam ex cōſtitutione eccleſiæ, contra quam Pa-
pa bene poteſt diſpenſare. iſta eſt glo. ord. in c. ex publi-
15 co, extra de conuerſ. coniug. † Sed nunquid maritus et
vxor poſsint ſe ſeparare? Dicite, aut copula non eſt
ſubſequuta, & tunc quilibet eorum altero inuito poteſt
ſeparare matrimonium per ingreſſum religionis: ſecus
ſi copula fuerit ſubſequuta: niſi uterq; concordauerit ꝙ
vterque pariter intrauerit religionem, vel aliter qui re-
manet in ſeculo ſit talis conditionis et qualitatis, ꝙ nul-
la ſuſpitio fornicationia ſiniſtra ſit contra eum, vt quia
ſit ætate confectua. c. quidam. c. verum. c. vxoratus. c.
cum ſis præditus. extra de conuerſ. coniug.

ADDITIONES.

a An autem aſcendentes pro deſcendentibus in infinitum puta pater pro filio, auus pro nepote, poſsint dicere teſtimonium? Dic quòd non, niſi in caſibus notatis in l parentes. C. de teſtib. & ff. de teſtib. l. in teſtamento. §. per contrariū. Collaterales autem pro aliis collateralibus non coguntur inuiti eſſe teſtes, ſed voleotes bene poſſunt teſtificari. c. licèt. extra de teſtib. & c. poſtremo. de appella. & ideo quando ipſi deponunt, conſilium eſt ꝙ in eius dicto dicatur qualiter volentes teſtificati ſunt, vt in auth. presbyteros. C. de epiſcop. & cler. Adde tamen quòd frater ad alterius impugnationem repellitur vt domeſticus quando ſimul habitant aliàs admittitur, ſi eſt cauſa ciuilis parua: ſecus ſi eſſet magna vel criminalis, quia in iſtis nedum ipſe ſed nec vllus alius de linea tranſuerſali admittitur. arg. l. petitionem. C. de aduoc. diuerſ. iudic. Si autem non teſtificatur ad alterius perſonæ impugnationem, ſed ſolum ad fratris ſui defenſionem, puta ne puniatur de ha bili hęreſi, tunc admittitur eius teſtimonium, vt extra de prę ſumpt. c. literas. Ex quo infertur, ꝙ frater inquiſitus de homicidio, poteſt producere fratrem in teſtem, quia hoc facit ad ſui defenſionem, quia tractat de damno euitando, princeps verò de odio. arg. l. ſi quis vxori, de furtis.

b Not. primò ex glo. in verbo, hactenus. quòd computatio, graduum quæ fit de iure ciuili, ſeruatur vbi tractatur de ſucceſsione habenda: ſed illa quæ fit ſecundum iura canonica procedit vbi tractatur de matrimonio celebrando. Vnde ſi ſtatutum dicat ꝙ cognati excludantur extantibus agnatis vſque ad tertium gradum, quia tractatur de ſucceſsione, debet fieri computatio de iure ciuili.

c De iure autem canonico iſti fratres eſſent in primo gradu. Et eſt ratio, quia ius ciuile habet reſpectum ad ceſpitem, id eſt, ad communem parentem. ſed ius canonicum facit ſaltum de vno fratre ad alium, nec habet reſpectum ad ceſpitē, vt infrà in glo. & dixi in §. inter eas. ſuprà de nuptiis. Et aduerte quòd de iure ciuili in computatione graduum ſtipes ipſæ connumerantur. text. eſt in l. iuriſconſultus. §. ſunt ex lateribus. in verſ. idem ſaciendum. ff. eod. Secus eſt de iure cano. Et aduerte, quia ex tranſuerſalibus puto ꝙ ideo non ſit primus gradus de iure ciuili, quicquid dicat glo. hic, quia licèt de iure ciuili quælibet perſona faciat gradum, tamē in tranſuerſalibus vna perſona non poteſt facere gradum primum, quia vbi non eſt niſi vna perſona, non dicitur tranſuerſalis: ergo neceſſariò ſunt duo, & duo faciunt duos gradus.

d Item not. quòd ad probandam conſanguinitatem & affinitatem admittuntur teſtes conſanguinei qui melius ſciunt genealogiam, & etiam poſſunt deponere de auditu maiorum ſuorum. c. licet. de teſti. xxxv. q. ii. c. Et probatur aliquos fuiſſe conſanguineos per quaſi poſſeſsionem, quia reputabantur ſic, vt in c. per tuas. extra de probatio. Poſſeſsionis tamen continuatio non habet locum in beneficiis, vt not. Innocen. in d. cap. per tuas.

TITVLVS VII.

De ſeruili cognatione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà viſum eſt de cognatione & ſucceſsione cognatorum, uerùm quia naturali iure inſpecto inter ſuos cadit cognatio, et dubitari poſſet an inter eos eſſet ſucceſsio: ideo de ſeruili cognatione meritiſsimè intitulauit. Nec obſtat quòd inter illum tit. de ſucceſsione cognatorum, & iſtum, ſit titulus intermedius, de gradibus: quia ex quo pertinet ad materiam horum titulorum. continuatio non vitiatur, l. duos reos. §. fina. de duobus reis.*

1 ☞ *Aliquando par in gradu, parem in ſucceſsione excludit.*
2 *An frater & ſoror pariter admittantur cum patre & matre.*
3 *Hodie eſt ſublata differentia agnationis & cognationis.*

ILlud autem. Diuiditur in quinque. Nam in prima refert ſtatutum iuris antiqui. In
ſecunda refert ſtatutum iuris noui.
In tertia elicit cōcluſionē ex dictis à
principio tertij libri vſque nunc. In
quarta ponit regulā. In quinta exce
ptionē. Secūda ibi, noſtra. Tertia ibi, repetitis. Quarta
ibi, toties. Quinta ibi, exceptis. Hoc dicit. Filij liberi
uel libertæ, etiam in ſeruitute concepti uel conceptæ pa
rentibus ſuccedunt, excluſo patrono, et inter eos eſt mu
tua ſucceſsio. Not. primò ſummarium. Secundò
a not. in verſ. repetitis[a]. † aliquando euenire ut qui eſt
1 par in gradu, alium parem excludat ex ſucceſsione:
vnde filius excludit auum à ſucceſsione paterna: & hoc
hodie non eſt immutatum. auth. defuncto. C. ad Tertu.
Item colligitis euenire aliquando, ut proximior gradu
ab ulteriore excludatur: vnde cognatus proximior ab
agnato remotiore excluditur, & hoc hodie eſt innoua-
tum, quia ita ſuccedunt cognati ſicut agnati. in auth. de
hæredi. quæ ab inteſta. defe. §. i. Item not. ꝙ toties par
in gradu admittitur pariter, vel proximior vlteriorem
excludit, quoties non exiſtunt deſcendentes: & hoc ue-
rum iure nouiſsimo. Item hoc uerum quando non ex-
tant agnati: & hoc immutatum eſt ſiue correctum,
Finaliter not. quòd illa regula fallebat in fratre vel ſo-
rore emancipatis qui licèt ius agnationis perdidiſſent,
cęteros tamē agnatos in gradu ulteriores excludebant:

ſed hodie hęc fallentia appellatur regula, non fallentia.
ut ſuprà dixi. In glo.pertinere.ibi,l.pen.Et eſt ratio il-
lorum caſuum,ne ex re tradita & uendita defuncti prę-
iudicium libertati deferatur. In fin. Non obſtat hoc,
quia licèt veritate inſpecta eſſet ſeruus, fictione tamen
iuris liber moritur,vt ibi habetur. In fin.glo. in verb.
alterius.De hoc dicite,vt dicam in d.§.ſi autem,vbi tra
ditur propria materia. In gl.toties.ibi,hæreditas.Hæc
opinio communiter tenetur hic, & in auth.defuncto.C.
2 ad Tertu.Sed diceret aliquis,†nonne frater & ſoror ad-
mittuntur pariter cum patre & matre? Certè ſic, ſed
pater & mater excludunt auum, ergo frater & ſoror il-
los excludent.l.de acceſsionibus.ff. de diuerſis & tem-
poralib.præſcriptio. Solu. Dicite ꝙ frater & ſoror ſunt
æquales patri & matri illis exiſtentibus: illis autem de-
ficientibus,æqualitas cauſata in patre & matre tranſit
in auum et auiã,& pariter admittuntur.Cętera dicite ut
3 d.auth.defuncto. In fi.glo.dicite,ꝙ † hodie eſt ſubla-
ta differentia agnationis & cognationis,ut d.§.i.in auth.
de hære.quæ ab inteſta.defer.

ADDITIO.

a Not. ex §. repetitis. ꝙ licèt ſit regula ꝙ qui proximior eſt
in gradu,prior ſit in ſucceſsione, vt videmus in §. ſi plures.
ſuprà de legi.agna.ſucceſſ.fallit tamen quandoque,ſcilicet qñ
quis eſt remotior in gradu, ſed potior in ſucceſsione, vt pa-
tet in liberis, qui quantumcunque ſint in longiſsimo gradu,
excludunt agnatos & cognatos proximioris gradus.& etiam
excludunt filij eorum auum ab hæreditate patris ſui, quan-
tumcunq; pater idemq; auus ſit in primo gradu reſpectu filij
eiuſdemq; patris ipſius nepotis: quia in ſucceſsione prima
cauſa eſt deſcendentium.authen.in ſucceſsione.C. de ſuis &
legit. hære. Hodie verò agnati non excludunt cognatos an-
terioris gradus,quia ſublata eſt differentia agnatorum & co-
gnatorum,in auth.de hære. quæ ab inteſt.defe.
& uidimus in §. fin. de ſucceſs.cogn. Et ſimiliter hodie non
exiſtentibus liberis ſuccedunt aſcendentes,ſalua gradus prę-
rogatiua.auth.ceſſante.C.de legit.hære.Cum aſcendentibus
vocantur aliqui collaterales. authen.defuncto. ad Tertull. &
hic in glo.fin.

TITVLVS VIII.

De ſucceſsione libertorum.

CONTINVATVR *Ad præcedẽtes hoc ordine: Suprà viſum eſt de ſucceßione ingenuorum, uerùm quia in bonis libertorum eſt dare ſucceßionem, ideo meritißimè intitulatum eſt de ſucceßio.liberto.*

1 ☞ *Quomodo liberto ſuccedat patronus.*
2 *Paupertas potius prodeſt quàm obſit.*
3 *An hæredes liberti poßint conuenire patronum uenia non petita.*
4 *Quod reuerentia debeatur patrono eſt fauor ex parte patroni.*
5 *Statutum quòd filiæ non ſuccedant extantibus maſculis,eſt fauorabile ex parte filiorum, odioſum uerò ex parte filiarum.*

NVnc. Diuiditur in quinq;. Nam in
prima refert ius legis xij. tab.
In ſecunda ius prætorum. In tertia
refert ius legis Papiæ. In quarta re-
fert conſtitutionem ſuam. In quinta
tollit libertinos,dedititios,et latinos.
Secũda ibi,quæ de cauſa. Tertia ibi,
poſtea lege Papia. Quarta ibi, ſed noſtra. Quinta ibi,
1 ſed hæc de his. Hoc dicit: † Lege xij.tabularum. [a] lice-
a bat liberto in teſtamento impune præterire patronum:
ab inteſtato verò patronus liberto ſuccedit, filijs legiti-
mis & naturalibus ſuis,uel etiam legitimis tantum non
extantibus. Iure verò prætorio & ex teſtamento & ab
inteſtato ad dimidiam partem uocabantur, niſi extarẽt
filij legitimi & naturales. Lege autem Papia ſi libertus
fuerat maior centenario, & duos aut vnum haberet fi-
lium,patronus ei in virilem ſuccedebat. Si uerò tres aut
plures,nequaquam.Conſtitutione autem noua, ſi liber-
tus fuerit minor centenario, ex teſtamento patronus ei
non ſuccedit, ab inteſtato uerò liberis non extantibus
in totum ſuccedit. Si uerò fuerit maior centenario, ab
inteſtato omnis hæreditas ad patronum defertur,ex te-
ſtamento uerò tertia defertur ſi nullos habuerit liberos,
uel habuerit ſed exhæredauerit vel prætererit, vt ſupe-
rior ex linea materna, ita ꝙ illis querelæ locus non re-
linquatur. Et liberti dedititij & latini hodie ſunt ſublati.
hoc dicit. Nota primò ſummarium. Secundò not.
2 quod glo.colligit ꝙ † paupertas habebit potius prodeſ-
ſe quàm obeſſe: ſed à tali prodeſſe libera nos domine.
dixi ſuprà ex quibus cauſis manumitt. non poſſ. Et de
a materia paupertatis [a] dicatis ut ibi. Item not.ꝙ prę-
teritio aſcendentium ex linea materna habetur pro ex-
b hęredatione [b]. dixi in §.mater. ſuprà de exhæreda. ideo
non repeto. Item not. ꝙ patronus hodie ſuccedit li-
berto ab inteſtato,liberis non extantibus,in totum: ipſis
autem extantibus excluditur. Ex teſtamento uero ex-
tantibus liberis ſimiliter excluditur,non extantibus au-
tem ad ſolam tertiam partem bonorum uocatur,ſi ma-
ior fuerit libertus centenario, id eſt, facultates maiores
centum florenis habuerit: aliàs autem patronus in totũ
excludetur. Si uero hoc caſu libertus patrono minus ter
tia parte reliquerit: patronus teſtamentum non impu-
gnat, ſed uſque ad ſupplementum tertiæ partis petit.
Et per hunc text. D.Chriſtopho.de Caſtelliono, D.Si-
gnorolus de Homodęis Mediolanenſes, D.Raph.Fulg.
dederunt alium intellectum quàm antiqui Gloſſatores
ad difficilem.l.omnimodo.C.de inoff.teſtam.in uerbo,
uel alio modo retractando, ut nõ intelligatur illa lex de
liberis præteritis, qui dicunt teſtamentum nullũ, ſed in-
telligatur de patronis præteritis à liberto: quia ita petũt
ſupplementum vſque ad tertiam, ſicut liberi uſque ad
legitimam,& teſtamentum non tenet. Et iſte fuit intel-
lectus eorum de quibus ſuprà. Item not. ꝙ patroni
cęteri deſcendentes ab eis,ſiue ex linea deſcendenti,ſiue
ex linea tranſuerſali ſuccedunt liberto uſq; ad quintum
gradum.ꝙ intellexit glo.noſtra,et Doct.cõiter ſequun-
tur, vt tranſuerſales ipſius patroni ſuccedant uſque ad
quintum gradum,deſcendentes autem ex patrono ſuc
cedant uſque in infinitum Item not.ꝙ liberti dedititij
& latini hodie ſunt ſublati. In gloſſ.repleatur.ibi,l.ij.
Et hoc uerum indubitanter quando patronus conuenit
nomine proprio. Quid autem ſi conueniatur nomine
alieno? Dicite vt in l.ſed ſi hac.§.fi.ff.de in ius uocan.&
3 in l.honori.ff. de obſeq. præſt. † An autem hæredes li-
berti poſsint conuenire patronum ſine uenia? Dicite ꝙ
ſic: ſed tamen non poſſunt conuenire liberti liberos pa-
4 tronorum ſine uenia. Ratio,nam † quod reuerentia de-
beatur patrono, eſt fauor ex parte patroni, & ideo ad
eius liberos extenditur. quod autem libertus eſſe de-
beat, eſt odium, & ideo ad eius hæredes non extendi-
tur. iſta fuit ratio glo. in d.l.ſed ſi hac.§.fi.& in l.ij. C.de
in ius uocan. quas gloſſ. infert Bald. ad interpretatio-
nem ſtatutorum.ut ex parte perſonæ cui fauor tribuitur
extendatur ſtatutum, ex parte autem perſonæ in cuius
5 odium ſtatuitur,reſtringatur. Et ideo ſi † ſtatuto cauea-
tur quod extantibus filijs filiæ non ſuccedant, ex par-
te filiorum, quia ſtatutum eſt fauorabile, extendetur
ad nepotes: ex parte autem filiarum, quia eſt odio-
ſum,non extendetur ad nepotes earum. de quo in d. l.
ij.& l.maximum uitium.C.de liber.præte. & Bartol.in
l.liberorum.de uerborum ſignificatio.& in l.i.ff.eodem
titu. In fin. gloſſ. colligitis quæ ſint iura patronatus,
& qualiter ea tollantur. In fin. gloſſ. in verbo, quin-
tum. Hæc ultima eſt uerior, vt hæc ultima quæ fit hic

in litera

in litera ad quintum gradum, habeat locum in his quæ ueniunt ex linea tranſuerſali ipſi patrono: ſecus in his quæ ueniunt per lineã deſcẽdentiũ: & ita tenetur cõiter.

ADDITIONES.

a Iure ergo legis xii. tab. libertus nullos habens liberos, poterat teſtando in totum excludere patronum: ſed de iure prętorio tenetur ſibi relinquere dimidiam, alias patronos rũpit teſtamẽtũ pro dimidia. Itẽ lege xii. tab. adoptiuus filius ab inteſtato excludebat patronum, ſed iure prętorio ſecus.

* Quis dicatur pauper, & quomodo hoc ꝓbetur, vide Bello. conſi. xvi. nu. 5. cum ſeq.

b Item patet hic qđ paria ſunt, nõ eſſe liberos, vel eſſe, & eſſe iuſte exhęredatos: vt ſi ſubeſt iuſta cã ꝑteritionis matris. Quod facit ad ſtatutũ, ſi ex eo diſponat ꝙ extãtibus liberis maſculis filia fœmina nõ ſuccedat: qđ ſi extãt maſculi, ſed iuſte exhæredati, cũ ꝓ mortuis reputẽtur filia fœmina ſuccedet, & teſtm̃ rũpit, qđ tenuit Bart. in l. i. §. ſi pater. ff. de cõiug. cũ emã. lib. Ex quo infertur, ꝙ legitimatio facta de filio naturali & ſpurio, nõ citatis uel uocatis his qui ſunt ab inteſtato ſucceſſuri, non valet. l. pen. ff. de natal. reſtit. niſi legitimatio fieret in vita patris eo volẽte, vel poſt mortem ex patris diſpoſitione, de quo per Bar. in l. Gallus. ff. de libe. & poſthu. Sed quid ſi Imperator legitimat aliquem quo ad dignitates an intelligatur legitimatus quoad iura ſuccedẽdi? Dic quòd nõ, arg. l. libertinus. ff. de iure. aure. anul. Et adde ꝙ legitimatus a principe ſeculari non erit legitimatus quoad ordines ſuſcipiendos: ſed legitimatus a Papa ſic, tam in ſpiritualibus quam in temporalibus. vide Inno. in c. per venerabilem. extra qui filii ſint legi. & ibi Io. And.

TITVLVS IX.

De aſsignatione libertorum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt quemadmodum patroni et eorũ liberi ſuccedant libertis, uerum quia liberti interdum conſueuerint aſsignari liberis patronorum, ideo de hac aſsignatione tractaturus intitulauit de aſsignatione libertorum.*

1 *Quibuſcunque verbis & in quacunq; ultima uolũtate aſsignatio libertorum fit*

2 *Filio emancipato etiam poteſt aſsignari libertus.*

IN ſumma. Poteſt pater cui uelit ex liberis aſsignare libertũ, quibuſcunque verbis & in quacunque voluntate, quo ipſe ſolus iura patronatus conſequatur hoc dicit.[a] Not. primo licere patrono habenti duos plures vel liberos, aſsignare vni ex eis libertũ vel libertam. Item not. hæc aſsignatio tollitur, ſi ille cui eſt aſsignatus moriatur ſine liberis, vel emancipatus extiterit. Item no. ꝙ † quibuſcunque verbis & in quacunque ultima uoluntate eſt licitum patrono aſsignare vni ex liberis libertum vel libertam. concor. l. i. §. aſsignare. ff. eo. Ex quo dicit no. glo. in l. hæredes palam. §. fi. de teſtam. ꝙ in vltimis voluntatibus poſſunt iniri contractus, * quemadmodum & in illis libertus aſsihnari.[b] In fi. gl. in uerbo, euaneſcere. Dicite quod prima eſt verã, ſcilicet vt † filio emancipato aſsignatio fieri poſsit, ac etiam filio in poteſtate, ſed eo emancipato tollatur: quia priore caſu pater eſt certus de conditione filij, quæ non poteſt immutari: poſteriore autem caſu eſt incertus, quia eius conditio eſt mutabilis, & ideo ea mutata intelligitur reuocare aſsignationem. arg. in l. cũ quis, in l. ſi cum Cornelius. in fi. ff. de ſolutionib.[c]

ADDITIONES.

a Vel ſic: Patronus habens duos. vel tres liberos in poteſtate, poteſt vni eorum aſsignare libertum: per quam aſsignationem ille ſolus quo ad dominia patronus reputabitur, & ſi ſine liberis decedat ille qui aſsignatio facta eſt, ius patronatus ad alios reuertetur. Emancipato autem aſsignari non poteſt imo ſi poſt aſsignationem emancipetur, euaneſcit aſsignatio, quæ poteſt fieri quibuſcunque verbis & etiam nutu, &c. hoc dicit.

* Quando contractus poſsint fieri in ultima voluntate, vide Bello. conſi. lxi nu 8. qui ſubdit ꝙ tunc nihilominus iudicatus actus inter uiuos.

b No. vltimo ex iſto tit. de aſsignatione libertorũ, ꝙ ſi is cui mutuas pecuniã, promiſit tibi aſsignare infra tantũ tẽporis certa pignora quæ equiualent ſorti ſub certa pœna ꝙ hæc aſſignatio pignorũ potuit fieri non ſolum apportando pignora manualiter, ſed etiam verbo vel nutu, vt euitet pœnam: quidem pœna dicitur adiecta in fraudem vſurarium, ſi ille erat ſolitus fœnerari alias non ſecundum Sal. in l. rogaſti. §. ſi tibi. ff. ſi cert. pet. & ibi glo.

c Not. ꝙ ius patronatus non tranſit ad hæredem extraneũ eius cui aſsignatio facta eſt ſed ſolum ad liberos eius. Et ſic patet ꝙ ille cui facta eſt aſsignatio, non poſſet alteri aſsignare quia non tranſit ad extraneum. Et ſi uidetur quod non tranſeat ad fiſcum: quod eſt uerum ſingulariter. ſed cũ vniuerſitate omnibus bonis patroni publicatis, ſic, vt tenet glo. in l. quædam. de acquiren. rerum dom. Secus autem in iure patronatus quod tranſit in fiſcum publicatis bonis patroni, ut tenet gloſſ. notab. in Clem. paſtoralis. de re iudica. Idem eſt in emphyteoſi, quæ cum tranſeat ad filios, ut quia quis eſt ſtipulatus ſibi & filiis ſuis, quo caſu filii licet non ſint hæredes patris ſuccedunt in emphyteoſim, vt nota. Barto. in l. iureiurandi. ff. de oper. liberto. non tranſit tamen ad fiſcum, quia nec ad extraneum, vt notat Salice. in l. prima. C. de bon. liber.

TITVLVS X.

a b De bonorum[a] poſſeſsionibus.[b]

ADDITIONES.

a Vide late de omnibus bono. poſ. & earum origine Bello. in tracta. rub. C. qui admitt.

b Adde tamen, quod licet hic bon. poſſeſ. ſit nomen iuris, ꝙ tamen poſ. bono. eſt facti, & eſt quando quis adipiſcitur tenutam & poſſeſsionem corporalem bonorum: & hæc proprie non cadit in incorporabilibus quę quaſi poſsidentur. l. ſi ſeruus. §. incorporales. ff. de acqu. rer. dom. licet procederet libellus in quo quis peteret ſe immitti in tenutam & corporalem poſſeſsionem iuris incorporalis: quia uerba libelli impropriãtur vt ſuſtineatur. l. ſed ſi pſſeſſori. & ibi no. de iureiur. Similiter aliud eſt poſsidere, et aliud in poſſeſsione eſſe. l. ſi quis ante. de acqui. poſſe.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Suprà uiſum eſt de hæreditatibus quæ eſt teſtamẽto & ab inteſtato deferuntur iure ciuili, & partim iure prætorium: uerum quia prætor interdum emendauit, interdum cõfirmauit ius ciuile in ſucceſsione & inteſtati, dãdo bonorum poſſeſsionem, ideo de his tractaturus intitulauit de bono. poſ.*

1 *Bonorum poſſeſsio delata à prætore eſt iuris & non facti.*

2 *Poſthumus alienus iure ciuili non poterat hæres inſtitui: ſecus de iure prætorio.*

3 *Bonorum poſſeſsio eſt multiplex, & quibus competat.*

4 *Prætor non poteſt hæredem facere, ſed facit bono poſſeſsio.*

5 *Digniores altiore loco ſedere debent & qui dicantur digniores.*

6 *Tempus bonorum poſſeſsionis tributa parentibus durat anno: extraneis autem perſonis non niſi centum diebus.*

7 *Hodie ſufficit agnoſcere bonorum poſſeſſionem coram iudice ſine ſolennitate*
8 *Bonorum poſſeſ. poteſt dupliciter conſiderari.*
9 *Teſtamentum in quo filius eſt prateritus de iure pratorio valet, ſed venit rumpendum per contra tabulas.*
10 *Quomodo intelligantur dies continui, & dies utiles.*
11 *An neceſſaria ſit bonorum poſſeſ. contra tabulas.*
12 *An ſit neceſſaria bonorum poſſeſ. unde liberi.*
13 *An ſit neceſſaria bonorum poſſeſ. unde legitimi.*
14 *An neceſſaria ſit bone poſſeſſio unde cognati.*
15 *An neceſſaria ſit bono. poſſeſ. unde vir & uxor.*

IVs bonorum. Hoc dicit. Bonorũ poſſeſsiones inuentæ ſunt à prætore, partim cauſa emendandi, partim cauſa confirmandi ius ciuile. Qui uocantur iure prætorio non ſunt ſtati heredes, niſi prius agnita bonorum poſſeſ. Et licet olim eſſent decẽ bono. poſſeſsiones ordinariæ, hodie autem ſunt ſolummodo ſex, & una extraordinaria: & bonorum poſſeſ. quæ datur liberis uel parentibus durat anno, illa autẽ quę datur cęteris durat ſpatio centum dierum utilium, in quibus bono. poſſeſ. habet locum, & ius accreſcendi, & edictum ſucceſſorum, & ſufficit illas peti coram iudice ſine ſolennitate. hoc dicit totus titulus. No. primo, quod ius prætorium adinuenit bono. poſſeſ. cau-
a ſá emendandi [a] & confirmandi ius ciuile circa hæredi-
1 tates deferendas. Item no. in verbo, ius. ꝙ † bon. poſ-
b ſeſsio a prætore delata appellatur iuris, & nõ facti. [b] cõ-
2 cor l. iij. §. bonorum. ff. eo. Itẽ not. ꝙ † olim de iure ciuili non poterat poſthumus hæres alienus inſtitui, ſed iure prætorio fuit permiſſum, ac a iure ciuili poſtea ſubſequenti. Fuit ratio determinandi & iuris antiqui & iu-
c ris noui. Iure enim antiquo [c] ideo non poterat poſthumus alienus hæres inſtitui, quia inſtitutio videbatur nõ poſſe fundari ſuper non ente. arg. in l. 1. §. i. ff. de eo qui pro tutò. l. tutor petitus. §. Seie egreſſe. de tut. & cura. dat. faciunt quæ habẽtur in l. iij. de acquir. hære. Vnde cum partus nondum natus non dicatur adhuc editus, imo antequam edatur portio viſcerum appellatur. l. i. §. ex non ſcripto. ff. de vent. inſpic. ueluti ſuper nõ ente fundari non poterat. Ratio autem determinandi iure nouo ea fuit: quia licet nondum eſſet natus, tamen ex quo de eius commodo tractatur, debet haberi pro iam nato. l. qui in utero. ff. de ſtat. homi. l. quod dicitur. de verb. ſignifi. Sed contra prędicta oppo. & imo videtur ꝙ iure ciuili antiquo potuiſſet hæres poſthumus inſtitui. unde oppo. de l. placet. ff. de libe. & poſthu. Solu.
a Dicite ꝙ triplex eſt poſthumus: [a] quidam eſt poſthumus ſuus, ex ſuo corpore natus, & iſtæ etiam poterat ex iure ciuili antiquo hæres inſtitui. ita loquitur d. l. placet. & hoc in honorem ipſius ſanguinis. argu. in l. i. §. largius. de ſucceſ. edict. Quidam eſt poſthumus ſuus ex alieno corpore natus, prout eſt ille qui naſcitur ex nuru & filio prędemortuo: & iſtæ licet iure antiquo ciuili non poterat hæres inſtituitur, ex prouiſione tamen Galli recte heres inſtituitur. l. Gallus. in princip. ff. de libe. et poſthu. Quidam ex poſthumus alienus, ex alieno corpore natus, puta, inſtituo partum naſciturum ex tali, quam nec ante cognouerat, nec poſtea cognouit, & iſtę nõ poterat iure ciuili hæres inſtitui, ſed ex æquitate prętoria & iure ciuile ſubſequenti: hæc talis inſtitutio recepta fuit. ita loquitur hic. de hoc eſt glo. ord. in d. l. Gallus. de libe. & poſthu. Not. in ver. aliquando. ius prętorium interdum adinueniſſe bonorum poſſeſsiones cauſa non emendandi, nec repugnandi, ſed cauſa cõfir-
3 mandi ius ciuile. Item not. quod † hæredibus inſtitu-
d tis competit bon. [d] poſſ. ſecundum tab. de iure præto-
rio. Liberis vero præteritis competit bono. poſſeſ. con-
e tra tab. [e] Ab inteſtato vero liberis competit bono. poſſeſ. vnde liberi. Agnatis vero bon. poſſeſ. vnde legitimi. Cognatis bono. poſſeſsio vnde cognati. Viro in bonis vxoris & econtra, competit bo. poſſeſ. vnde vir & vxor. Alię quatuor bon. poſſeſ. quę deferebantur vel patrono, vel extraneo manumiſſori, vel illa quæ appellabatur tanquam qui ex familia, vel illa quæ dabatur decem perſonis excluſo manumiſſore, hodie penitus ſunt reprobatæ, & ſex ſolum confirmatæ. Item
f not. in [f] §. quos autem. [g] ꝙ illi qui uocantur ad hæredi-
g tatem defuncti per bono. poſſ. de iure prętorio, nõ efficiuntur ſtatim & ipſo iure hæredes, ſed ſolum bonorũ poſſeſsione accepta. Not. rationem, quia per ius ciuile vel aliam conſtitutionem prudentium efficitur quis ip-
h ſo iure hæres, non autem per ius prætorium. [h] Ex quo
4 infertur illud quod vulgo dici conſueuit, quod † p̃tor nõ poteſt facere quem ipſo iure hæredem eſſe, nec factum deſinere. Sed etiam in hoc ſemper dubitaui, quia mea ſentẽtia uideretur, quod ſi per ius ciuile poſsit quis ip-
i ſo iure hæres fieri, multo magis per ius prætorium, [i] cũ ſit uiua uox iuris ciuilis, & illud poteſt corrigere, emẽdare, & immutare. l. ius pluribus. §. i. & l. nam & ipſum. ff. de iuſti. & iure. Si igitur hoc, bene ſequitur iure prætorio quem poſſe fieri hæredem ipſo iure: quia qui habet poteſtatem ſuper cauſam, habet quoque ſuper cauſatum. l. de acceſsionibus. §. i. ff. de diuer. & tempo. præſcri. Præterea ſenatuſcõſultum poteſt ipſo iure annullare legatum. l. cętera. l. apud Iulianum. & l. ſenatus. ff. de lega. i. Item poteſt ipſo iure annullare contractũ. l. ſenatus. ff. de contrah. emptio. ergo magis ius prætorium poterit diſpenſare circa actum ut executioni demandetur, ut quis ſolo iure prætorio hæres efficiatur. Ad iſtum tex. in uer. nam prætor ſolus hæredem facere non poteſt. ego alias ſic reſpondebam: quia fateor, ex quo prętor in acquirenda hæreditate per bono. poſſeſſ. exquiſiuit formam, ut priuſquam ipſa bono. poſ. agnoſcatur non poteſt quis ipſo iure hęres fieri niſi primum forma fuerit obſeruata. Probabam ego hoc exemplo optimo: Nam alibi uidemus quod ubi lex uel ſenatuſconſultum aliquid diſponit nulla exquiſita forma, tile actus ipſo iure executioni demandatur: ſecus ubi actui forma adhibetur. l. fina. C. ſi manc. ita fue. alie. l. qui Romæ. §. Callimachus. de uerbo. obliga. & eſt gloſſ. ordina. in l. ij. de donat. titu. generali. Non autem negat text. iſtæ, quin ſi prætor uoluiſſet, non potuiſſet forma non adhibita ſtatuere ut quis ipſo iure hæres efficiatur. Contraria opin. eſt communior, nemine diſcrepante. Item not. in uerbo, altiore. & gloſ.
5 ſimiliter colligit, quod † digniores loco altiore ſedere debeant: & ille appellatur dignior, qui licet iunior, prius ad dignitatem euolauit. Ex quo dixit, quod mortuo Priore collegij, antiquior doctor non ętate, ſed dignitate, debet officium Prioratus exercere. fuit dictum Bartol. in l. i. de alt. pupil. præſt. Ex uerſicu. ſeptima. not. quod duplex principaliter eſt bono. poſſeſ.
a alia ordinaria, alia extraordinaria: [a] quæ ideo ſic appellatur, uel quia ius non tribuit, ut gloſſ. dicit.
6 Item not. quod † tempus bono. poſſeſ. tributæ liberis uel parentibus durat anno: tributę uero cæteris, durat centum diebus utilibus. Qui dicantur dies utiles & continui, uidebitis in dicta gloſ. Item not. bonum eſſe ne creditores tardentur in conſequendo ſuum creditum, ne crediti obligatione pro temporis parte priuentur. Item not. quod in iſtis bono. poſſeſ. habet locum ius accreſcendi, & edictum ſucceſſorium, ut uno repudiante uel moriente non expectetur finis anni uel centum dierum, ſed ſtatim alteri accreſcit uc alter ſequẽs in gradu admittitur, quod facit ad quęſtio. Cõceſſum eſt officium Capitaneatus uel Rectoratus uel Poteſtariæ alicui per annum præſentem, alteri uero pro anno ſequenti, primus nondum finito

anno moritur, an ſecundus ſtatim admittatur, an expe
ctandus ſit finis anni? Iſte tex. facit quod ſtatim admit
tatur, ibi, ſi quis ita. & pro hoc allego tex. & Doct. in l.
ſi quis hæres inſtituatur de hæredib. inſtituen. Finali
7 ter not. quod † hodie ſufficit agnoſcere bono. poſſeſ. co
k ram iudice ſine ſolennitate k concor. l. fi. C. qui admit.
ad bono. poſ. poſſunt. In fi. glo. pen. no. quod bono.
poſ. eſt iuris. Sed contra oppo. & imo videtur quod ſit
facti. l. i. §. adipiſcimur. verſi. Offilius. & verſi. ſi vir. de
acquiren. poſ. Solu. dixerunt aliqui, multum referre in
l ordine proferendi uerba, l ſi enim ita dicatur, bonorum
poſſeſsio, tunc eſt iuris, quia hæc verba ſonant in ius,
vt hic, & l. iii. §. bonorum. ff. eo. Si uero dicatur poſſeſ-
ſio bonorum, tunc ex facti, quia verba ſonant in factū
& ita loquitur. §. adipiſcimur, & §. ſi vir. Eodem mo-
do dixerunt multum referre, an quis in procuratorio
promiſerit ſoluere iudicatum, quo caſu non releuatur
procurator ab onere ſatiſdandi de iudicio ſiſti: an vero
promiſerit iudicatum ſolui, quo caſu procurator releua
tur: quia hæc verba, iudicatum ſolui tres clauſulas ſub
hac promiſsione comprehendit, de quibus in l. iudica-
tum ſolui. ff. iud. ſol. Sed tamen hęc opinio reprobatur
communiter quia verba tranſpoſita idem ſignificant.
l. præpoſteri. C. de teſta. l. quidam ita. ff. de. pecul. lega.
Idem enim hæc verba important, bonorum poſſeſsio,
& poſſeſsio bonorum: ſoluere iudicatū, & iudicatū ſol
8 ui. Vnde cōiter dixerunt, quod † bonorū poſſeſsio po
teſt dupliciter conſiderari: vno modo in ſubſtantia &
in modo eſſendi, & iſta appellatur iuris, vt hic, & in d.
l. iij. §. bonorum. ff. eodem. Alio modo conſiderari po-
teſt bonorum poſſeſsio non in modo eſſendi ſed in mo
do formandi, et in iudicium deducendi, et tunc eſt facti
& in facto verſatur. ita loquitur. §. adipiſcimur. & §. ſi
vir. Simile videmus, quia contractus in eſſentia ſunt iu
ris, in modo formandi facti appellantur, l. ſi quis alio.
de cur. fur. Sic ergo concludo, quod bonorum poſſeſsio
ſubſtantialiter iuris eſt, eſſencialiter facti eſt. Sed tūc du
biatur, quare appellatur bonorum poſſeſsio? Docto.
reſpondent. quod ideo appellatur, quia fuit inuenta a
prætoribus, quia non potuerunt facere hæredem quem
perpetuo, propterea quod eorum officium anno termi
nabatur. infra de perp. & temp. acti. circa prin. vnde ſo
lum faciebant poſſeſsiones bonorum vnde bonorum
poſſeſsiones ſunt appellate. Cæterum quia hę ſunt ap-
pellate & cōprobate a iure ciuili illis qui illas accepta
uerunt, propterea vtiliter hæredes fiunt in virtute iuris
ciuilis ius prætorium comprobantis: ſed illis nomen eſt
relictum, quia origine inſpecta ſumpſerunt ab eo no-
men. In fi. glo. in verbo honorario. Dicite quod non
obſtat hæc l. quia loquitur in caſu in quo quis repelli-
tur a ſucceſsione de iure ciuili propter ſuum delictum,
aut quia hæreticus, damnatus in metallum, vel depor
tatus, quo caſu non ſuccedit nec de iure prætorio, quia
non eſt dignus equitate prætoria: ita loquitur contrariū
facit l. i. C. de hęredi. inſtituen. Secus vbi quis non repel
litur a ſucceſsione propter factum damnatum: ſed ex ri
goroſitate iuris ciuilis, quo caſu illa rigoroſitas equita-
te prætoria mitigatur & illi prouidetur de bonorum
poſſeſ. ita loquitur hic. In glo. contra tab. ibi, §. quos
autem not. quod teſtamentum in quo filius in poteſta-
te eſt præteritus, nullum dicitur de iure ciuili. contrariū
tenuit glo. in l. filio præterito, ff. de iniuſto rupto. ſed opi
nio huius glo. eſt communior. de quo dixi ſupra de ex-
hære. liber. in princip. & dicatis vt ibi. Secundo colligi-
9 tis, quod † teſtamentum in quo filius in poteſtate eſt
præteritus dicitur ualidum de iure prætorio, ſed venit
rumpendum per contra tab. Vltramontani renuerunt
quod ſit nullum iure prætorio, & quod bonorum poſ.
non datur contra tabu. ad rumpendum tab. ſed datur
ad ſuccedendum. l. i, in fi. ff. ſi tab. teſtamēti nullę exta.

de quo in l. poſthumo. C. de contra tab. dixi. ſupra de ex
hæredi liber. Et hoc ſans. Ibi, competere non poteſt.
no. quod dictio. Ex, non inſinuat cauſam proximam ſed re
motam. Aliquando inſinuat cauſam proximam, vt cū
dicimus, bono. poſ. ſecundum tab. & ex teſtamento, de
quo in l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur. & in l. qui liberis.
§. ex incendio. de incend. rui. & naufra. & in l. qui libe-
ris. §. hæc verba. ff. de vulg. & pupi. In fi. glo. in verb.
extraordinarium. quia alię ſunt clare. Hæc glo. in quan
m tum dicit circa bono, poſ. cauſa litis agnoſcende m, com
muniter, approbatur: vltramontani dixere illam non
reperiri, de quo in l. certum. C. vnde cog. In fi. glo. in
verb. vtiles. Item debet eſſe dies nō feriata, quia illis die
bus iudicis copia haberi non poteſt: & hoc comprehē
ditur in glo. cum dicit, opus eſſe haberi copiam iudicis.
10 † Dies autem continui appellantur, qui continuatis
temporibus & feriatis & non feriatis habentur. Aliqui
tamen ſunt dies qui ab initio ſunt vtiles ſed ex poſt fa-
cto ſunt continui: aliqui qui ſemper ſunt vtiles: de quo
dicatis ut habetis per glo. ordin. in l. ij. in fin. de diuerſ.
& temp. præſcrip. Ex quo colligis quod illi qui non
potuit, non currit tempus: nec dicitur contumax ſi non
venit, & iudex pro tribunali non ſedebat. Eodem mo
do non incidit villa in pęnam ſi malefactorem quem
capere non potuit, iudici non præſentauit de quo in l. ſi
cum ipſe. & ibi per Bar. ff. de excuſa. tuto. In fin. glo.
fi. ſi quæratur an bono. poſ. olim & hodie fuerint vti-
les & neceſſariæ: hoc licet habere ex earum diſcurſu. Ca
pio igitur bonorum poſſeſsione ſecundum tab. Et hæc
a regulariter non fuit neceſſaria, fuit tamen utilis, a quia
affert commodum duplici ſpe vtendi. argum. in l. iij. §.
fi. de libe. lega. fuit tamen & adhuc eſt neceſſaria in tri-
bus caſibus quos negauit glo. in l. certum. C. unde legi-
timi & dicatis ut ibi Capio bonorum poſſeſsionem
11 contra tabu. & † iſta olim fuit neceſſaria pro filio emā
cipato præterito, qui iure ciuili non uocabatur: ac etiā
hodie eſt neceſſaria, quia licet emancipatus hodie ab in
teſtato ſuccedat ut ſuus vt in authen. de hæred. quę ab
inteſt. deferun. §. i. ex teſtamento tamen ſecundum com
munem opin. non ſuccedit niſi de iure prætorio. l. Gal-
lus. §. & quid ſi tantum. ff. de libe. & poſthu. Capio bo
12 norum poſſe. unde liberi: & † iſta olim fuit neceſſaria li
beris emancipatis, hodie autem non eſt neceſſaria ſed
ſolum vtilis: quia ita ab inteſtato ſuccedunt iure ciuili
emancipati ſicut in poteſtate retenti d. §. i. de hæred. quę
ab inteſta. defer. Capio bonorum poſſeſ. unde legitim i
13 & † illa nec olim nec hodie fuit neceſſaria, ſed ſolum
fuit vtilis propterea quod legitimi lege xii. tabu. fuerūt
vocan. ſupra de legi. agna. ſucceſſ. in princip. Capio bo-
14 norum poſſeſsio. unde cognati: & † illa fuit neceſſaria
olim, quia cognati excludebantur de iure ciuili: hodie
autem eſt utilis, quia ita ſuccedunt cognati vt agnati.
d. §. i. Capio bonorum poſſeſsionē vnde vir & vxor
15 & † illa olim & hodie fuit neceſſaria, quia vir & vxor
ad mutuam ſucceſsionem non vocabantur de rigoroſi
tate iuris ciuilis, propterea quod nulla inter eos nec agna-
tio nec cognatio cauſata fuiſſet ſed ſola quædam affini-
tas l. non facile. §. affines. ff. de gradib. l. minus. C. de hæ
redi. inſtituen. Cæteræ autem quatuor bono. poſſ. cum
ſint reprobate, vt hic, ideo illas omitto. Denique dicite,
quod agnati & cognati pariter admittuntur quemad-
modum hęreditas defertur de iure ciuili vſque ad deci-
mum gradum, videtis glo. in §. fi. ſupra de ſucceſ. cogn.
ita de bonor. poſ. deferuntur vſque ad decimum gradū
glo. in l. certum. C. unde legit.

ADDITIONES.

a Declara vt hic in glo. in uerb. emendandi. & not. ex ea diffe
rētiā inter emēdare & ſupplere quod not. propter ſtatuta quę
debent proprie intelligi. l. i. §. ſi is qui nauem. ff. de exercit.

Differunt enim inter ſe bono.poſſ.iuris & facti,ex quo reſultant maximi effectus Bello.lib.iiii.ſupp.c.xv.nu.5.6.

c Addo inquantum dicitur iure antiquo. Sed aduerte,quia ſecundum hanc rationem ſequeretur quód etiã poſthumus ſuus non potuiſſet hæres inſtitui iure antiquo niſi dicas prout etiam iſte infra; in poſthumo ſuo eſſe ſpeciale propter coniunctionem ſanguinis & ſuitatem.§.poſthumi. ſupra de hęred. quæ ab inteſt. Et facit, quia quemadmodum factum legatum factum illi qui deſiit eſſe in rerum natura eſt pro non ſcripto.l.vnico. §.& cum triplici. & §. in primo. C.de cadu.tollen. ita etiam uidebatur non valere legatum aut inſtitutio facta illi qui non eſt in rerum natura. Et dũ dixi,propter coniunctionem ſanguinis, facit, quia etiam ſi eum non inſtituiſſet, ſucceſiſſet, quia eſt ſuus. d.§. poſthumi. quod non eſt in alieno. Et ad ſupradictam rationem antiquorum bene facit.§.poſt mortem.Inſtit.de legat.vbi non poterat legari poſt mortem; tanquam diſpoſitio eſſet ſuper non ente futura.§.poſt mortem. Inſtit.de inutil. ſtip.& eandem rationem ſentit iſte in §.poſthumi.ſupra de exhære.libe. Mihi placet ratio Iuriſconſulti in l. ſi quis poſthumos.§. i.ff. de libe. & poſthu. quæ eſt notabilis, uidelicet. quia in alieno poſthumo eſt ſuſpicio & turpis:eodem modo in poſthumo nurus ſuæ.non ſic in ſuo,& ex vẽtre vxoris ſuę.

• De his poſthumus uide Bello. ſupra de exhæred. libe. in euidentialibus.§.poſthumi.

d Adde, quód ille ſeptem bonorum poſſeſsiones tribuunt ius in proprietate,& cõceduntur cum cauſæ cognitione, ſed ſunt tres aliæ extraordinariæ, quæ non tribuunt ius in proprietate,ſed in poſſeſsione tantum, & conceduntur ſine cauſæ cognitione,quas tres enumerat gloſſ.in uerb.extraordinariarium. Prima eſt Carboniana,per quam pupillus cui mouetur quæſtio ſtatus & bonorum mittitur in poſſeſsionem bonorum, ipſorum iudicio reſeruato in tempus pubertatis l. i.in princ.ff.de Carb.edict.& l. i.C. eod. Secunda quæ datur nomine ventris.l.i.§. de inſpiciendo. ff. de vent. inſpicien. Tertia eſt quæ datur gratia litis agnoſcende, id eſt, quærele intentandæ filio emancipato exhæredato,qui erat incognitus de iure ciuili, unde ad quærelam non admittebatur niſi prætor eum cognoſceret & habilitaret ad intentandum querelam inofficioſi teſtamenti, & vt admiſſus non poſſet poſtea rupto teſtamento repudiare, & teſtatorem inteſtatum facere, & creditores deludere, ſecundum Salicet. in l. ii.C. de inoſ. teſta. Et per hanc bonorum poſſeſsionem non aduocãtur bona, vt eſt text in d.l.ii.& ſi iſta non petitur, non tranſmittitur quærela ad hęredem, ut ibi. Sed nunquid hodie iſte ſeptem bonorum poſſeſsionis habeant locum? Dicit gl. infra cod.§.fin.quod ſic,ex quo non reperiuntur correctæ,& poteſt quis eis vti ſi vult.Sed an hodie ſint neceſſariæ ſicut olim? Dic vt per glo.& Bart.in l.certum.C. vnde legitimi ſ. quod bonorũ poſſeſsio ſecundum tabu.eſt neceſſaria in multis caſibus.Primo,quando poſthumus rumpit teſtamentum ſua natiuitate,& moritur uiuo teſtatore. l.poſthumus. ff. de iniuſto teſtamen.Secundo, quando teſtator cuius capitis diminutione teſtamentum fuit irritum,reperitur ſui iuris tempore mortis.ſupra quib.mod.teſt.infir.§. non tamen. ex noua tamen uoluntate codicillis declarata.l.qui liberis.§.teſtõ. ff.de bo.poſ.ſecun.tab.Tertius eſt in filio ſub condõne inſtituto, qui pendente cõdõne põt petere ſecun.tab.l.ii.§.ſi ſub condi.ff.de ſecun. tab. Quartus caſus, quando filius iã natus præteritus approbat teſtm̃,vel moritur viuo teſtatore,quia ualidatur iure prætorio. l. filio. pręterito. ff. de iniuſt. teſtam. Quintus caſus eſt,ubi propter fauorem inſtituti non poteſt hæreditas adiri de iure ciuili ut attribuat ius tunc poteſt peti bonorum poſſeſsio. l.eum hęres. ff. ad Trebellia Sextus eſt caſus, quando conditio turpis & impoſsibilis in teſtamento adiecta eſt, quæ a prætore reiicitur. l. reprehendenda.C.de inſtitu.& ſubſtitu. Septimus caſus quando præteritus tacet anno vtili, quo caſu ſcriptus hæres. habet ſecũdum tabu.l.ſi impuberes.§.fin. ff.de Carbon. edict. Et eſt effectus, quia inſtitutus qui petit ſecundum tab. poteſt interim agere contra creditores, & fructus lucrari argo.l.mulier. ff. ad Trebellia. & poteſt pręſcribere propter titulum l. & generaliter.ff.de noxalib. Secunda bonorum poſſeſsio contra tab. eſt etiam neceſſaria in filio emancipato præterito cum cauſa: nam habet neceſſe uenire per contra tab. infra annum, vbi filius in poteſtate eo caſu diceret nullum, & etiam poſſet contra tabulare, vt no. gloſſ.in §. exhæredatos auth.de hær.& fal. Tertia vero & quarta bonorum poſſeſsio ſcilicet vnde liberi, vnde agnati, & vnde cognati, non ſunt neceſſarie, quia ſublata eſt omnis differentia agnationis, & cognationis,& emancipationis,& patrie poteſtatis, ſaluo ꝗ in vno caſu bonorum poſſeſsio vnde liberi & vnde legitimi poſſet etiam eſſe neceſſaria,ſecundum opinio. plurium Docto. tenentium quód quando pater & nepos erat in poteſtate aui, excluſo patre non poteſt filius venire ex ſua perſona niſi de iure prætorio.l.qui ſe patris. C. vnde liberi.& ſic tenet illam legem non eſſe correctam,licet Bar.ibi contra.

e An autem bonorum poſſeſsio contra tab detur patri contra teſtamentum filli emancipati? Dicit hic gloſſ. quod ſic, ſed ab inteſtato vbi filius haberet vnde liberi, pater habet vnde legitimi, quia non reperitur bonorum poſſe.vnde proximi,vt hic in glo.Filius tamen ad ſucceſsionem matris inteſtate non habet bonorum poſſe.vnde liberi; vt hic in glo. ſed vocatur per vnde cognati, vt ſupra ad Tertul. Similiter non habet contra tabu.aduerſus teſtamentum matris, quia mater non habet filium in poteſtate. l.illud.ff.de contratab.

f De intellectu huius.§ vide Bello.lib.i.Suppur.c.x.

g No.ſecũdo ex hoc.§ quos autẽ. ꝙ ius ſuccedendi eſt ampliandũ,nõ reſtringẽdũ:ideo cognati ſunt ampliati vſque ad decimũ gradũ,vt voluit gloſ.in §.fin.ſupra de ſucceſ.cogn.c.

h Et ſic licet de iure ciuili quis fiat vere hæres, tamen non fit de iure prætorio directo hæres,ſed eſt hæres vtiliter & in effectu: ideo oportetq; corã iudice petat infra annũ vel cẽtũ dies:vt infra eo.§. cũ igitur.alias excluderetũ a beneficio prętoris,ſecundũ Bar.in l.ii.ff.de eo.Illa autẽ hæreditas quę defertur a iure ciuili, perpetuo petitur vſque ad cẽtũ annos, vt vult glo.in l.cũ antiquioribus.C. de iure delib.

i Et ꝓ iſta opin.videtur tex.in §.emancipati.ibi, euenit vt ſuus hæres fiat. ſupra de hęred. quæ ab inteſta. & in l. i. C. vnde liberi.ibi ꝓ rata portione hęredes eos extitiſſe,palã eſt ſed ſolut, exponendo hæredes. id eſt bonorum poſſeſſores.

• De hac bono.poſ.extraordinaria quæ & qualis ſit,& quãdo poſſit competere vide Bello.lib.i.ſuppu. c.xv.

k An hodie requiratur amplius decretum, vide Bello.lib. iiii.c.i.ſuppur.

l Vide Bello.in d.lib.iiii.ſuppu.c. xv.nu. 6. & in tract. rub. C.qui admit.col.fi.

m De hac bono.poſſeſ. vide Bello.in tract. rubr. C. qui admit.col.penul.

• An fuerint vtiles necne, vide Bello.in d.trac. rub. C. qui admit.per totum.

TITVLVS XI.

De acquiſitione per arrogationem.

CONTINVATVR *Ad præcedentes per hunc modum. Quia bona quedam nobis acquiruntur per aditionem hæreditatis, aut per bono.poſ. aut per arrogationem, aut ꝑ aditionem bonorum cauſa libertatum cõſeruandarum.§.fi. ſupra per quas perſ.nobis acqui. ideo uiſo.ſupra de hæred.& de bonor.poſſeſſio.ſequebatur uidere de acquiſit.per arrog.ideo ſubiicitur titulus de acquiſitione per arrogationem.*

1 *Olim quicquid quærebat filius arrogatus,quærebat patri arroganti.*

2 *Pater arrogatiuus & naturalis a pari procedunt quantum ad acquiſitionem fiendam per filium.*

St & alterius. Filius arrogatus ex eiſdem cauſis acquirit patri arrogatori,ex quibus filius legitimus patri naturali in poteſtate retẽtus acquirit: licet iure ueteri aliud ſtatutum fuiſſet. h.d. Not. primo, per arrogationem acquiri

i bona titulo vniuerſali. Secundo not. quod † olim quicquid

quicquid habebat filius arrogatus,acquirebat patri ar-
roganti,propterea ꝙ æquum videtur quod cui ſe com
mittit,committeret & ſua.l.qui liberis.§.teſtamento.de
ſecund.tab.& argum.in l.hac lege,C.de pact. conuen.
Hęc regula fallebat in his quæ capitis diminutione tol-
lebantur:& propterea vſus & vſusfructua debiti huic
filio patri arrogatiuo nõ acquirebantur quaſi eſſent ca-
pitis diminutione perempti:ſed tamẽ hodie minima ca
pitis diminutione non perimuntur.uidiſtis in §.fi.ſupra
de uſufru. Item not.hodie ad acquiſitionem fiendam
2 per filium,a pari procedunt † a pater arrogatiuus & pa
a ter naturalis:quia ſolum bona filij arrogati ei acquirun
tur quo ad vſumfructum,proprietate filio reſeruata:eo
b autem mortuo pater ſuccedit b pleno iure in bonis, niſi
ſint liberi qui illum excludant,vel aliæ perſonæ de qui-
bus in gloſſ. Finaliter not.ꝙ ſi pater filium arrogati-
uum conuentum pro debitia non defendit,fit miſsio in
poſſeſſ.bon.ipſius filij.Non ſunt alia, quia glo.ſequen-
tes omnes ſunt clare.

ADDITIONES.

a Not.ex text.quòd hodie filius arrogatus ęquiparatur filio
naturali & legitimo quoad acquiſitionem & alia: nam ſicut
pater non obligatur nec poteſt conueniri pro contractibus fi
lii legitimi & naturalis niſi in pecul. l.i.ff.de pecul. nec cogi-
tur eum defendere ſi non vult, in caſibus in quibus non eſt
legitimus adminiſtrator quia non habet vſumfructum. l.ſi fi
lii.ff.de iniur.ſed poteſt pater pati eũ detrudi in carcerem. l.
cum filii.C.qui bon.ced.poſſ.licet glo.dixerit oppoſitum in
l.iii.§.ſed verũ.ff.de minor.ita nec pater arrogator cogitur. l.
in arrogatione.ff.de pecul.Sed an pro debito filii fiat execu-
tio in aduentitiis poſtea filio obuentis,dic ut per Bart. in l. ſi
finita.§.de vectigalibus.ff.de dam.infect.
b Adde tu,ꝙ non tamen ſuccedit pater arrogator in ſocie-
tate,contracta per filiũ,quia quis non cogitur habere ſocium
quem non vult.l.actione.§.ſocietas.ff.pro ſocio.Similiter nec
ſibi acquiruntur ea quæ capitis diminutione arrogati pereũt
vt ſunt obligationes operarum liberti, qui libertus liberatur
tempore manumiſsionis,de quo per glo.& Bar. in l.ſi nõ ſor
tem.de cond.indeb.Similiter per arrogationem perdit agna-
tionem:ſed ius ſuccedendi tanquam agnatus nõ perdit, quia
non tollitur per minimam capitis diminu. vt ſupra de capit.
diminu.§.quod autem.& ſic videtur ꝙ cum hodie ſit ſubla-
ta differentia agnatorum & cognatorum.§.i.in auth.de hæ-
red.quæ ab inteſtat defer.§.ſi veró. ꝙ hodie filius naturalis
emancipatus & arrogatus ſuccedit patri.

TITVLVS XII.

De eo cui libertatis cau.bona adiiciuntur.

CONTINVATVR *Sic:Supra viſum eſt de acqui-
ſitione quæ fit per arrogationẽ,& ſic titulo vniuerſali:
verum quia eſt alia quæ fit per adiectionem bonorum
cauſa libertatum conſeruandarum. §.fi.ſupra per quas
perſo.nobis acquir.ideo de eo tractaturus intitulauit,
de eo cui libertatis cauſa bona adiiciuntur.*

1 *Quis poteſt petere ſibi adiici bona cauſa libertatum conſeruãda
rum, ſiue relicta fuerint ex teſtamento, ſiue ab inteſtato.*
2 *Quomodo capiatur verbum, Cautio.*
3 *Princeps commodum priuatorum ſuo proprio anteponit.*
4 *Qui eſt tutus iure communi, deuincit illum qui tueri poteſt iure
ſingulari.*

ACceſsit autem. Per adiectionem
bonorum cauſa
libertatum conſeruandarum factam,
res nobis titulo uniuerſali acquirun-
tur. hoc dicit. Diuiditur in ſeptem.In
prima refert conſtitutionem Do.Mar-
ci. In ſecunda refert uerba conſtitutio-
nis. In tertia mouet tacitum obiectum. In quarta
tollit quandam dubitationem. In quinta decidit inci-
dentem quæſtionem. In ſexta infert. In ſeptima epi-
logat & decidit per remiſsionem. Secunda ibi, verba
reſcripti ita ſe habent. Tertia ibi, & ne huius reſp.
Quarta ibi, in primis. Quinta ibi, ſi is qui. Sexta ibi
hæc conſtitutio. Septima ibi, ſed cum multas. Not.
1 primo, quod † quis poteſt petere bona ſibi adiici cauſa
libertatum conſeruandarum ſiue relicta fuerit in teſta-
mento, ſiue abinteſtato. Et hoc uerum, dummodo
caueat creditoribus idoneæ de ſolido eorum credito
perſoluendo. Idem eſſet ſi caueret uni ex creditoribus,
dummodo ab alijs fuiſſet conſtitutus ad hanc cautio-
nem recipiendam:& debet cauere cum pignore uel fi-
deiuſſore,niſi creditores fuiſſent contenti nuda cautio-
ne. probatur hoc in l. iij. §. fideicommiſſa. ff. de fidei-
2 commiſſ. libe. Ex quo colligitis, † quod licet uerbum,
cautio, nudæ prolatum intelligatur de verbali promiſ-
ſione. l. ſancimus. C. de verbor. ſignifica. ſi tamen
proferatur cum additione verbi, idoneæ, intelligitur
cum pignore uel fideiuſſore, ut hic, & facit l. ſi man-
a dato meo. §. penul. ff. manda. a Not. in uerſic. &
ne huius. quod ille qui adijcit bona cauſa libertatum
conſeruandarum, fiſcum excludit: olim tamen fiſcus
non excludebat. l. iiij. §. penulti. de fideicomiſſ liber.
3 Ex quo colligitis, † quod princeps commodum priua-
torum ſuo proprio præponit: faciunt quæ habentur in
premio ſexti libri. Not. in uerſicu. item in primis.
quod ſicut quis auditur petens ſibi adijci bona cauſa li-
bertatum conſeruandarum in teſtamento relictarum,
ita auditur ſi fuerint ab inteſtato relictæ:& hoc uerum,
ſiue iſte qui petit adiici ſit vnus ex illis quibus libertas
relicta eſt, ſiue extraneus. l. fin. circa fin. C. de teſta.
b manu. Not. in uerbo, ſucceſſor b. quod ille qui petit
adijci ſibi bona, non dicitur ſuccedere defuncto per re-
preſentationem, ſed per annihilationem:hinc eſt quod
non tenetur creditoribus hæreditariis niſi in uirtute cau
tionis. l. iiij. §. i. ff. de fideicommiſſ. liber. concordat
ſimile quod habetur in l. ſi conſtante. §. fina. ff. ſolu.
matrimo. in l. quotiens, de nouatio. Item not. in
§.ſi is qui. quod ille qui abſtinet ſe ab hæreditate, non
impedit petentem adijci ſibi bona, licet poſsit in inte-
grum reſtitui ad adeundum uel immiſcendum. Ex quo
4 colligitis: quod † ille qui eſt tutus iure communi, de-
uincit illum qui tueri ſe poteſt iure ſingulari. concor. l.
iiij.in princip. ff. de fideicommiſſ.liber. Et ſuadetur ra-
tione, quod ius commune vel ueluti potentius ſuperat
ius ſingulare. l. eius militis. §. militia miſſus. ff. de te-
ſtament. milita. Ex verſi. conſtitutio. not. quod ſi-
cut adiectio bonorum cauſa libertatum conſeruanda-
rum fieri poteſt quando ſunt relictæ in teſtamento vel
ab inteſtato, ita eodem modo poteſt fieri quando ſunt
relictæ actiu inter uiuos, ſi de earum reuocatione ti-
meatur, propterea quod in fraudem creditorum fa-
ctæ eſſe dicantur. Not. finaliter, quod multæ quæ-
ſtiones fuerint ortæ circa hanc adiectionem bonorum,
& Diui Marci conſtitutionem, quæ patent ex l.fin.C.
de teſta.manumiſſ.

ADDITIONES.

a Not.ſecundo ex §. ſua. quod inſpicitur quod euenire po-
teſt, id eſt, quod quis poſsit inſtitui vel ne: vt hic, & l.iiii.§.
i.ff.de fideicommiſſ. lib. & habetur in l. ſi idem cum eodem.
de iuriſd.om.iud.& per Bar.in l.inter ſtipulationem.§.ſacrã.
de verb.obliga.
b Et adde hic gl.in verb.ſucceſſor.quę eſt in §.in primis quę
dicit,anormalo hærede,ꝙ ille cui adiiciũtur bona cauſa liber
tatũ conſeruandarum,& ille qui ſuccedit hęredi non implẽti
voluntatem defuncti, dicuntur ſucceſſores & hæredes anor-
mali. vide de iſto anormalo ſucceſſore poſt Bar. in l.i.C.de
ſacroſ.eccle.in lectura,vbi dixi.

TITVLVS XIII.

De ſucceſsionibus ſublatis quæ fiebãt per bonorum venditiones, & ex Senatuſcon. Claudiano.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de multiplici ſpecie ſucceſsionum: quia ſunt quædam quæ hodie ſunt ſublatæ, ut eſt illa quę fiebat p bonorũ traditionẽ uel ſenatuſcõſultũ Claudianũ, ideo de his tractaturus intitulauit de ſucce. ſublatis.*

1 *Olim qui cadebat à ſyllaba, cadebat à toto.*
2 *Senatuſconſultum quo mulier amore ſeruili bacchata ſerua fiebat, & bona amittebat, hodie eſt ſublatum.*

ERant. Succeſsiones quę olim per traditionem bonorum ex rigoroſitate iuris ciuili, vel ex ſenatuſconſulto Claudiano fiebãt hodie ſunt ſublatæ.h.d. Not.primo ſummariũ. Secundo not. † ꝙ olim qui cadebat à ſyllaba,cadebat,a toto:hodie eſt limitatum.l. i.& per totum. C. de for. Itẽ not. ꝙ ſublata radica morbi,& tollitur & uitium.Itẽ no.† quód ſenatuſcon. per quod mulier libera amore ſeruili bacchata efficiebatur & bona perdebat,hodie eſt ſublatum.[a] cõcord.l.vnica.C.de ſenatuſcon.Claud.& l.ſi liber.C.de libe.cauſa.

ADDITIONES.

a Et ſic not. quod una lex poteſt ſuppleri per aliam etiam primo factam.l.ſed,& poſteriores. ff.de legi.Similiter vnum ſtatutum: quia recipiuntur interpretatiooem paſsiuam,non actiuam.l.i.de muoe.& hono.de quo plene in l.omnes populi. de iuſtit.& iure.

TITVLVS XIIII.

De obligationibus.

1 *Ordo intellectualis eſt conſiderandus, non autem attendenda ſcriptura.*
2 *Ex obligatione naſcuntur actiones.*

HIC *Titulus aureus eſt,& in materia contractuũ clauis, eſſetque pulcherrima repetitione condignus: in quo hunc originẽ à me obſeruatum iri uolo,et fructnoſis et utilibus articulis prępoſitis,veras maiores cõcluſiones eliciã. Cætera autẽ quæ ad bene eſſe ad materiã inbiungi poſſent,vobis futuris tẽporibus ſtudio camerario videnda relinquam*[a]. *Gl.rub.continuat rub.ideo eam non continuo*. *Ibi. §.fin. & l.1.ff.de ſtat.hom.in gl.ibi.pręmittit.quaſi dicat,quemadmodum ex ordine naturę uidendum eſt prius de matre,quę debet prius in natiuitate pręcedere filiã,ita ex ordine artis uidendum eſt prius de obligatione quę intellectus et ſcriptura debet pręcedere actionẽ. Quod autem dixi de ſcriptura, intelligite ad bene eſſe,nõ de neceſsitate. Et per hoc nõ obſt.ꝙ Imperator in Codice,& iurecõſulti in volumine Digeſt.propoſuerunt de actionibus,et poſtea de obligationibus.quia licet ex ordine ſcripturæ de actionibus præponatur,ex ordine tamen intellectus ĩtelligimr ꝓpoſuiſſe de obligationibus.*
1 *†qui ordo ĩtellectualis*[b] *eſt cõſiderãdus, nõ autẽ ſcriptura.l.nec enim.ff. de ſolu.l. ij.§.ſi prius,de uulg.et pup.Sed cõtra pędicta inſtabis:*
2 *Nã † ſi obligatio eſt mater actionis:ergo deberet ꝓducere actionẽ ſibi ſimilem:qa nihil tam naturale, quàm vnumquodq; generare ſibi ſimile.l.1.§.ius naturale.ff. de iuſt.& iur.ſed obligatio producit actionem ſibi diſſimilẽ,ergo etc.Probo minorẽ: Nã obligatio eſt de iure gen.l.ex hoc iure.ff.de iuſt.& iur.actio vero de iure ciuili.l.ii §.deinde ex his.ff.de orig.iur. ergo ꝓducitur filia diſsimilis matri.Solu.*. *dixit Cyn.ꝙ licet obligationes ſint de iure gent.eſſentialiter,tamen quia ius ciuile præſtat eis fomentũ ad producendas actiones,ab eo veluti præſtante fomentum denominantur argu.in §.ſi.ſupra de patr.poteſta.Habetis ergo conſiderare primo cõtractum,ex contractu obligationem,ex obligationẽ,ex actione formã agendi,ex forma agendi,iudiciũ,ex iudicio ſententiam, & ex ſententia executionem. Et hæc ſatis,cætera dicite,vt dixi infra de actionibus:in prin.ubi fui longior,etc.*

ADDITIONES.

a Præmitte pro euidentia huius titu. ex mente gloſſ.hic, ꝙ differentia eſt inter cootractum & obligationem: quia contractus ſiue contrahęre eſt facti, & in facto conſiſtit,ut emere,locare,& pignorare, &c. Et eſt triplex contractus, ſcilicet proprius, improprius,& magis improprius. Proprius eſt quando hincinde, id eſt, ex utraque parte oritor obligatio. l.Labeo.§.contractum.de verbo.ſignifica. vt eſt in emptione locatione & ſimili. Improprius eſt,quando ſolom vna pars obligatur, ut in donatione, in qua donans ſolum obligatur, & quandoque de euictione.l.Ariſto.§.fin.de dona. Et in mutuo, in quo recipiens obligatur tantum ad reſtitutionem.l.ii.ff.ſi cert.pet. Et in ſtipulatione,quando ſolum ona pars obligatur:nam tunc eſt proprie contractus, ita intelligitur infra de diuiſione ſtipul.§.conneotionales. Magis improprius cootractus eſt, quando ex nulla parte oritur obligatio,ſed potius facta diſſoluitur: vt eſt tranſactio nudo pacto facta,ex qua non agitur ad intereſſe ante implementum conditionis, de quo per Bat.in l.ſioe apud acta.C.de tranſactio. Et ut eſt liberatio per accepeilationem. iofra quib. mod.tollitur oblig.10 princ.Si ergo ſtatutum facit mentionem de contractu intelligitur de proprio. Et ideo ſtatutum dictans quod pręſcribatur decennio contra negligentem petere ſibi debitum ex contractu alieno,non habebit locum in promiſsione facta ex ſtipulatione uel alio contractu, in quo ſolum vna pars obligetur, qoia ſtatuta ſunt proprie intelligenda. l.i.§.ſi is qui nauem.ff.de exercit. & per gloſſ. in d. verb. contractum. Sed obligatio quæ oritur ex contractu ſeu facto eſt triplex, ſcilicet naturalis & ciuilis, naturalis tantum, & ciuilis tantum, vt infra: Et ex ipſa obligatione oritur actio,quæ eſt ius perſequendi, vt infra de actio. in prin. Pręcedit igitur contractus tanquam pater,ex quo producitur obligatio tanquam filia: ex qua obligatione oritur actio, quæ eſt tanquam nepos, vt dicit glo.in l.& an eadẽ. §.actiones.de excep.rei iudica.& in l.i.in gloſſ. magna. circa medium.ff.de edend. Aliquando tamen non eſt natiua, ſed datiua, quia de facto intentatur, vt not. in l. vbi pactum. C.de tranſactio.

Hanc continuationem glo. quam ſequuntur Docto. reprehendit hic Bellonus, qui tenet Imperatorem in hoc tit. tractare adhuc de rebus.

b Et ſi tu inſtares, Si attenditur ordo intellectus, ergo ſequitur ꝙ etiam in hoc libro ſi præpoſuiſſet titulũ de actionibus huic titu.non male feciſſet, quia ſecundum ordinem intellectus intelligeremus poſtpoſitum. Dico ꝙ male feciſſet, & malum ordinem ſeruaſſet: & plus dico ꝙ in titu. ff.et C.de actio.& obligatio. attendimus ordinem intellectus, hic autem nõ.Et rationem diuerſitatis aſsigno,quia in ff. & C.eſt poſita rubr. ſimul de actionib. & obligat. unde in eis quæ ſimul & coniunctim fiunt,non eſt dare prius nec poſterius, nec attendimus quid prius ponatur aut ſcribatur, ut eſt tex.not.in l.quidam io teſtamento.ff.de pecul.lega. Solum ergo tunc attendimus ordinem intellectus & non ſcripturæ, hic autem in iſto libro iſtæ rubricæ ſunt diuiſim & ſeparatim

ſeparatim poſitæ, unde bene tunc attendimus quid præce-
dat aut ſequatur. Hac theorica utuntur in ſimili Doc. in l. ii.
§. prius. ff. de uul. & pupil. & habes per iſtum ſupra de uul.
ſubſtit. in fi. prin. & §. in liberis. ſupra de pup. ſubſt.
• Declara hanc ſol. ut per Bello. hic, quem uide, quia etiam
tenet contra communem, quód actio oriatur ex contractu.

1 *Titulus ad titulum eſt continuandus*
2 *Paria ſunt aliquid inducere, & inductu cōprobare autboritate ſua.*
3 *Obligatio triplex eſt.*
4 *Naturalis obligatio duplex.*
5 *In chirographo ante biennium eſt nata ciuilis obligatio ſola, non naturalis.*
6 *Confeßio extra iudicium facta, nihil diſponit circa obligatiōnē, ſed ſolum probat.*
7 *Pactum de non petendo tollit obligationem naturalem ipſo iure.*
8 *Obligatio naturalis cauſatur de iure gentium.*
9 *Ille appellatur uerus debitor, a quo iniuſte debitum exigi poteſt.*
10 *Debita inexigibilia defectu actionis poſſunt cōpenſari, ſed inexigibilia defectu exceptionis compenſari non poſſunt.*
11 *Naturalis obligatio producit effectum compenſandi.*
12 *Sententia abſolutoria tollit ciuilem obligationem per exceptionem naturalem nullo modo tollit*
13 *Per ſententiam abſolutoriam inique latam non tollitur naturalis obligatio*
14 *Per iuramentum tollitur naturalis obligatio.*
15 *Pater nō obligatur filio ciuiliter, nec econtra, ſed bene naturaliter.*
16 *Appellatione rei, facta continentur.*
17 *Contractus proprie dicitur ultro citroque obligatorius.*

NVnc. Non ſummatur breuis, ſed diuiditur in quinque partes. Nā
in prima continuat titulum ad præce-
dentes. In ſecunda ponit obligationis
diffinitionem. In tertia ponit vnam di
uiſionem obligationū. In quarta po-
nit aliam diuiſionem. In quinta ponit
vltimæ diuiſionis ſubdiuiſionem. Secunda ibi, obliga-
tio eſt. Tertia ibi, omnium autem. Quarta ibi, ſequens,
Quinta ibi, prius. In tex. ibi, obligationes, vt aperte
1 poſtea de actionibus loquatur. No. primo. † titulum
ad titulum eſſe continuandum, concor. l. ij de ſtat. ho-
mi. cum ſimi. quod dixit Bal. verum non de neceſsitate
ſed ad bene eſſe, ut primis quibuſque proxima copula
ta procedant. l. cum de lanionis. §. aſinā, de fun. inſtru.
quę lega. Not. diffinitionem obligationis, quæ clare
a patet in litera. Item no.[a] quod obligationes aut ſunt
prętorię, &c. Hęc prima diuiſio reſpicit cauſam efficien
tem, a quo ſcilicet iure obligationes producantur in eſ-
2 ſe. Item no. in tex. ibi, comprobare † paria eſſe aliquid
inducere, & inductum comprobare autoritate ſua. con
cordat. l. ij. §. ſed quia. C. de iur. uete. enucl. Item not.
in verſi. ſequens. quod obligationes proueniunt aut ex
contractu, aut ex quaſi contractu, aut ex maleficio, aut
ex quaſi. Et iſta ſecunda diuiſio cauſam materialem re-
ſpicit ex qua inducitur obligatio. Item not. in verſic,
b prius[b]. quod obligationes quæ proueniunt ex contra-
ctu aut dicuntur prouenire ſeu cauſari re, aut verbis aut
literis, aut conſenſu. Et hęc tertia diuiſio reſpicit cauſam
formalem, hoc eſt, ſecundum quid formentur et qualifi
centur obligationes. Eſt & quarta, quia quædam ſunt
reales quędam uero perſonales, quod per eas conſequi
debeamus, de quibus dixi infra de actio. in prin. & iſta
reſpicit cauſam finalem. Contra tex. et prædicta oppo.
& videtur quod non ſint obligationes competenter
diuiſæ: quia obligationum quędam ſunt naturales, quæ
dam vero ciuiles. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſ-
ſo. l. in his. §. Imperator. ff. de ſolut. Solu. dicunt Do-
ctor. quod hic voluit diuidere obligationes efficaces:
quod ex eo ſuadetur, quia diffinit obligationem ef-
ficacem, & illæ ſunt abuſiuæ, vt habetur in iuribus ſu-
pra alleg. Et ideo pro intellectu materiæ dictæ, quod
3 vtriplex eſt obligatio, naturalis tantum, ciuilis tantum,
4 naturalis & ciuilis mixta. † Naturalis eſt duplex: quæ-
c dam eſt naturalis incognita iuri ciuili[c], vt eſt illa qua
diſponitur ex lege naturæ, vt benefacienti benefacie-
mus. Et hæc ſubdiuiditur: quia quædam in meris & pu-
ris terminis naturalibus eſt, cuius eſt effectus: quia pri-
mo operatur præſumptam donationem. l. ſi non remu
nerandi. §. unde Papinianus. ff. manda. Secundus effe-
ctus eſt, quia obligat, donatarium ad alimentandū do
natorem egentem. glo. eſt no. in fin. C. de reuoc. donat.
Tertius effectus eſt, quia facit valere donationem ſine
inſinuatione, quæ alias non valeret. gloſ. eſt ordin. in l.
Attilius Regulus. ff. de donationi. Quędam eſt natura-
lis non relicta in meris terminis naturalibus, ſed redu-
cta ad neceſsitatem præſtationis, ut eſt ꝙ libertus bene
faciat patrono, qui ſibi benefecit præſtādo libertatem.
Effectus huius obligationis eſt duplex. Primus, quia
poteſt cogi dupliciter a iudice pręſtare id quod, lex ſta-
tuit, puta operas & ſimilia. l. i. §. ſi patronus. ff. de offic.
præfect. urb. Secundus effectus eſt, quia ſolutum indebi
tum per errorem non repetitur. l. ſi non ſortem. §. liber-
tus. ff. de condi. indeb. Secunda ſpecies principalis natu
ralis obligationis eſt quæ prouenit ex pacto nudo, &
iſta non producit actionem. l. iuris gentium. §. ſed cum
nulla. ff. de pac. Effectus huius naturalis obligatiōis eſt
quadruplex ſecundum Docto. Primus, quia ſolutum
indebitum naturaliter non poteſt repeti. l. naturaliter.
de actio. & oblig. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſſ.
d Secundus[d] effectus eſt, quia poteſt cum debito efficaci
compenſari. l. etiam. ff. de compenſ. Tertius effectus eſt
quia poteſt deduci tale debitum naturale in conſtitu-
tum, & fieri exigibile. l. i. §. an debitum. de cōſti. pecu.
Quartus effectus eſt, quia poteſt accedere pro tali ob-
ligatione naturali fideiuſſor, qui efficaciter obligabitur.
d. l. fideiuſſor. & l. fin. ff. de iureiur. Vos addite vnum
effectum, quia operatur ut ex interpellatione facta pro
huiuſmodi debito naturali quis in mora conſtituatur,
ut ſtipulatio pœnalis committatur. glo. eſt ord. in l. nu-
da. C. de contrahen. & committ. ſtipul. Adijcite ſextum
quia operatur vt per denunciationem euangelicam
compellatur debitor huiuſmodi debitum ſoluere: quia
inter ſimplicem loquelam & ſolennem non facit Deus
differentiam. cap. i. vbi Docto. not. extra de pac. Adij-
cite ſeptimum, quia obligat quem ex pacto liberato-
rio amplius non petere, glo. eſt ordin. in l. ſi vnus. §. pa-
ctus. ff. de pactis. Ex quo dixit notabiliter Batto. ſi mu-
lier ex forma ſtatuti prohibetur ſe obligare ſine conſen
ſu parentum, non poterit facere pactum de non peten-
do, quia hoc tale pactum obligat paciſcentem naturali
ter non petere. Amplius dixit Bal. quod ſi ſtatutū pro
hibeat mulierem contrahere, quod non poterit facere
pactum nudum de non petendo, quia tale pactum ap-
pellatur contractus, gl. eſt aurea in l. i. in prin. ff. de act.
& oblig. Eſt etiam naturalis obligatio quę prouenit ex
contractu ſolenni, ſed non producit actionem non pro
pter frigiditatem contractus, ſed propter conditio-
nem perſonarum: vt eſt quando per contractum fi-
lius promittit fratri vel patri in poteſtate eadem con
ſtituto, ſcilicet fratre. l. frater a fratre. de condi. indeb.
vel ſi pupillus ex contractu obligetur alicui ſine autori
tate tutoris l. i. in fin. ff. de noua. l. pupillus. de aut. tut. &
hoc ſatis de naturali obligatione. Eſt et ciuilis obligatio
e tantum[e]: & hæc ſubdiſtinguitur, quia quædā eſt ciuilis
quę ſemper fuit & eſt ſola. de qua dicam in glo. Quę-
dam eſt ciuilis quæ nunc eſt ſola, ſed ſemel fuit admixta
naturali: & eſt quando factum eſt pactum de non pe-
tendo. & de hac ēt dicā cū gl. Quædā eſt quę ſemper fuit.
& eſt admixta naturali, vt eſt illa quæ prouenit ex ſolē-
ni contractu, & ſic habetis tertiā ſpeciē quæ appellatur
5 naturalis & ciuilis. Gloſſ. i. ibi. in literarum obliga
6 tione. Colligitur ex hac gloſſ. † quod in chirographo
ante

ante biennium eſt nata ciuilis obligatio ſola, non autẽ
naturalis. Iaco.de Are.damnauit hanc glo.dicens quod
nulla obligatio neque naturalis neque ciuilis eſt nata.
Mouetur primo: nam mutuum eſt contractus qui ce-
lebratur re infra titu.i.in princ.& l.ij.ff.ſi cert. peta.Sed
hic nulla res, nulla pecunia eſt numerata, ergo nulla
obligatio eſt nata: Secundo mouetur ipſæ, quia in iſta
confeſsione ineſt conditio, ſi pecunia numerabitur. l. ſi.
C.de non numer.pecu.ergo antequam pecunia nume-
retur, & ſic conditio purificetur, nulla obligatio oritur.
l.cedere diem.ff.de uerbo.ſignifi. & §. omnis. infra de
verbo.oblig.& hanc opin.firmauit Bart.per l. qui pe-
cuniam.ff.ſi cert.peta.per l.pen. ff. quæ res pig. oblig.
poſſ.per l.i.§.fin.ff.qui pot.in pig. hab.Hanc opin.ſua-
6 debat Do. Chriſtopho. ratione tali. Nam † confeſsio
emanata extra iudicium nihil diſponit circa obligatio-
nem, ſed ſolum probat.l.Publia.§.fi.ff.de ſpoſ.ergo ex
huiuſmodi confeſsione non erat obligatio nata. Ego
ſuadeo iſtam opinio. per tex. apertum ſatis infra de lit.
obli. ibi, ut cum hodie quæri non poteſt. Petrus vero
de Bella.pert.tenuit totũ econtra,uidelicet ꝙ ante bien
nium non ſolum ciuilis,verum etiam naturalis dicatur
e nata: e fretus primo,in talem cõfeſſum datur actio,ſed
agenti obſtat exceptio non numeratæ pecuniæ l. ſi ex
cautione.& l.in contractibus.C.de non num. pecu. er-
go erat vtraque obligatio nata, vt vidiſtis ſupra eod.
in rub. Secundo mouetur, nam talis confeſſus poteſt
condicere liberationem a debitore. l. ſi cum exiguam.
C.de cond.ob cauſ.& l.ſi quaſi.C. de non nume. pecu.
ergo erat obligatio.l.decem.ff. de uerb. oblig. Tertio
mouetur,quia iſta confeſsio habet formam ſuam: & li
cet fiat vt pecunia numeretur,naturalis tamen obliga-
tio interim impediri non debet, vt uidimus in titu. de
cond.ob cauſ. Hanc opin. ego ſuadeo ratione duplici.
Prima ratio, quia iſta confeſsio habet annexam taci-
tam promiſsionem,confiteor recepiſſe, ergo confiteor
reddere.l.cum quid.ff.ſi cert. peta. ergo ex tali promiſ-
ſione tacita,erit obligatio nata. Præterea promiſsio fa-
cta ſine cauſa,parit mero iure obligationem efficacem.
l.ij.§.circa.ff.de excep.doli.ergo & iſta facta cum cau-
ſa,quæ poſtea ad actum non eſt deducta. Ego ſemper
arbitratus ſum opi.gloſſ.eſſe veriorem hoc loco, vt ſo-
la ciuilis,non autem naturalis ſit nata: nam naturalis
eſt cauſata ex conſenſu.l.Stichum.§.naturalis. ff. de ſo-
lut.ſed iſtæ qui confitetur non conſentit,quia decipitur.
l.ſi per errorem.ff.de iuriſd.om. iudic.ergo non eſt nata
f naturalis,quis enim ſani capitis f dixerit hunc confiten
tem conſentire ſi putauit pecuniam non numerari de-
buiſſe? Quod autem ſit nata ciuilis,probatur, quia hoc
chirographum habet formam ſuam, & a lege receptã
ergo eſt nata ciuilis,vt infra de lit. obliga.in princ. Non
obſt. quod mutuum ſit contractus re, & hic nulla res
interuenerit, quia illud procedit in mutuo naturali, at
nos loquimur in mutuo ciuili, & tunc ſecus. & de hoc
eſt glo.in l.ij.§.fin.ff. ſi cert. peta. Non obſtat ꝙ in tali
g confeſsione inſit conditio g illa, quia eſt conditio taci-
ta,& extrinſecus veniens a verbis,quæ non habet actũ
ſuſpendere. l. conditiones quæ extrinſecus. de cond. &
demon. Non obſt.l.qui pecuniam. cum ſimi. alleg. per
Bar.quia loquuntur de promiſsione de recipiendo in fu
turum,de qua promiſſor liberare ſe poteſt non recipien
do,uel verius non obligare non recipiendo. Non obſt.
arg.Do.Chriſtoph. ꝙ confeſsio non diſponat: quia il-
lud verum in mutuo naturali,& in quocunque contra-
ctu qui re celebratur. Secus in mutuo ciuili, & in aliis
cõtractibus qui verbis,literis,aut cõſenſu perficiũtur. l.
quidam.& l.Lucius.ff.de conſtit.pecu. Non obſt. ver.
vt cum hodie infra de lit.oblig. quia reſpondetur ꝙ tũc
poſt biennium obligatur,ſcilicet efficaciter,ante tamen
erat obligatus ciuiliter. Non obſtant arg.Petr.quia con
feſſum detur actio, ſed obſtat agenti exceptio non nu-
meratæ pecuniæ: quia loquitur de exceptione intentio-
nis & facti, quæ nullum ius præſupponit in agente.gl.
eſt ord.in l.qui ſe debere.de cond.ob cauſ. Non obſtat
ꝙ iſta confeſsio habeat formam confeſsionis, ſed non
habet formam promiſsionis. Et per hoc non obſtat ti-
tulus de condi. ob cauſ. quia ibi promiſsio interuene-
rat & rei traditio.Non obſtat l. ſi exiguã. & l. ſi quaſi,
quia loquuntur de obligatione facti condicenda. Non
obſt.quod ex iſta confeſsione inſurgat, tacita promiſ-
ſio,quia reſpondetur quod illa promiſsio licet inſurgat
tamen quia eſt erronea, non producit naturalem obli-
gationem tanquam uacuatam conſenſu. l. Stichum.§.
naturalis.de ſolut. iuncta l.ſi per errorem. ff. de iuriſdi.
omn.iudi.Non obſt.l.ij.§.circa.ff.de exceptio. dol.quia
loquitur in promiſsione qui eſt actus diſponẽdi,et obli
gationem producendi: nos vero loquimur in cõfeſsio-
h ne qui non eſt actus diſpoſitiuus.l.Publia. h in fi.ff. de-
poſiti. quia habet formam literarum receptam a lege
i ciuiliter,& ideo obligatur. In ea.gl. i ibi.§.præterea.
7 Concludit ergo glo. ꝙ † pactum de non petendo tol-
k lit obligationem naturalem ipſo iure. k Sed contra hoc
oppo. & videtur quod naturalis non tollatur ipſo iure
l.ſi vnus.§.pactus.ff.de pact. Solu. ibi loquitur de pa-
cto obligatorio de non petendo, quod non inducit ip-
ſo iure naturalem obligationem: nos vero loquimur
de pacto liberatorio de non petendo, quod tollit natu-
ralem ipſo iure l.Stichum. §. naturalis. ff. de ſolutioni.
Ratio diuerſitatis ſumitur ex regula iuris, Fauorabi-
liores. Sed iterum contra, & videtur quod nulla obli-
gatio tollatur neque naturalis neque ciuilis: quia non
obſtante pacto, creditori in debitorem datur actio.§.
præterea.infra de except.ergo nulla fuit ſublata: alio-
quin ſequeretur abſurde dictum,quod ſola ciuilis pro-
duceret actionem. Solu.dixit Bar.quòd licet ſola ciuilis
obligatio quæ ſemper fuit ſola, non producat actionẽ,
tamen illa quæ ſemel fuit cum naturali coniuncta pro-
ducit.Probat exemplo naturali: nam licet mulier quæ
nunquam fuit maſculo coniuncta non poſsit produce-
re partum,tamen illa quæ ſemel fuit coniuncta, maſcu
lo ſublato,& partu concepto, poteſt producere partũ.
Ego puto reſponſionem Bar. bonam. ſed rationem nõ
procedere. Nam licet cauſa efficiens,& rem in eſſe pro
ducẽs,ſi tollatur de medio, res ipſa in eſſe ꝓducta cõ
ſeruetur, vt eſt in fabro,qui licet moriatur, cultellus ta
men remanet: & in fabricatore domus, qui licet mo-
riatur,ædificium tamẽ nõ perit: & ſic in maſculo, qui
licet moriatur partu concepto, partus tamen non pe-
rit:non tamen eſt ita quando cauſa eſt producens &
productum in eſſe conſeruans:nam ſublata cauſa,tol-
litur ille effectus producendi.Hinc eſt quod dicitur, ceſ
ſante ratione legis ceſſat ipſa lex:quia ratio legis eſt cau
ſa nedum producens legem in eſſe, ſed etiam produ-
ctam conſeruans. erit autem lex diſtin.t. Sic in propo-
ſito,naturalis & ciuilis obligatio eſt cauſa nedum pro-
ducens actionem, ſed etiam conſeruans, vt probatur
hic in diffinitione: ergo ea ſublata deberet impediri
actio.Vnde reddite aliam rationem, quod ex iſta ciui-
li ſemel iuncta cũ naturali ideo producitur actio, quia
adhuc durant reliquiæ antiquæ naturalis.arg.in l.vnus
§.ſeruus meus.ff. de quæſt. & in l.i.in fin.cum l.ſequen.
ff.rer.amot. In ea.glo.ibi,hic diffinitur. Not. ex glo.
hic diffiniri naturalem & ciuilem obligationem ſimul.
Aliqui dixerunt ꝙ hic diffinitur naturalis ſola, & ꝙ ci-
uilis obligatio non eſt ſubſtantia, ſed qualitas naturalẽ
qualificans:quod communiter reprobatur:quia ſeque-
retur ꝙ non eſſet ciuilis obligatio de per ſe,cum quali-
tas ſine ſubiecto eſſe non poſsit.argu.in l. i. ff. de ſeruit.
lega.quod tamen eſt falſum,vt ſupra dixi, ideo glo.te-
8 nebitur. In ea.glo.in fin.Not.ex glo.† obligationem
naturalem

naturalem cauſari de iure gentium, pro qua eſt l. cum
amplius. §. is natura debet. ff. de reg. iur. Sed opponitur,
& immo uidetur quod ſit de iure naturali primeuo, non au-
tem de iure gentium: nam ſeruus obligatur naturaliter
domino. l. nec ſeruus. ff. de pecul. l. ſi id quod. ff. de cond.
indebi. & tamen ſeruus de iure gen. habetur pro nullo.
l. hoc iure. ff. de iuſti. & iure. Sol. vt dixit Barto. Quæ-
dam eſt naturalis obligatio ex inſtinctu naturæ proue-
niens, vt quod benefacienti benefaciamus: & illa eſt de iu
re naturali primeuo omnibus animalibus conueniens.
l. ſed & ſi lege. §. conſuluit. ff. de petitio. hæred. Quædã
eſt naturalis obligatio quæ prouenit ex cõſenſu, & iſta
prouenit de iure gentium. l. cum amplius ſupra alleg.
Non obſt. quod ſeruus obligetur naturaliter, & tamen iu-
re gentium pro nullo habeatur: quia reſpondetur quod
duplex eſt ius gẽtium: vnum quod ſtatim atque crea-
tę gentes fuerunt in eſſe productum eſt, ab exordio na-
turalis creaturę, vt, quod pacta fideſque ſeruētur: quo iu-
re nondum ſeruitus, nondum bella producta erant: &
eo iure inſpecto ſeruus naturaliter obligatur: & dicitur
naturalis obligatio ex eo iure gentium. Quoddam eſt
ius gentium ſecundarium, quod excreſcente hominum
malitia fuit in eſſe productum, quo iure inuenta fuerũt
bella, ſeruitutes, captiuitates, & eo iure ſeruus non obli
gatur. §. prętereà. infra quib. mod. tol. oblig. l. ſeruus Ti
tio. ff. de fideiuſſori. Faterer tamen quod effectus tribu-
ti obligationi naturali retinendi, & compenſandi, non
l haberent locum [l] in ſeruo obligato. Non obſt. l. ſi id
quod dominus quia loquitur in domino obligato ſer-
uo naturaliter, & eodem modo. l. quibus diebus. §. do-
minus. ff. de cond. & demon. Probatur etiam per titu-
lum. C. an ſeruus ex ſuo facto. Probatur etiam ratio-
ne. Nam ſi ſeruus aliquid ſoluat quod naturaliter tan
tum debet, poterit tamen a domino repeti, quia nõ po
tuit ſoluiſſe in prętudicium domini. Item nec potuit cõ
penſari debitum ſeruo, quia illud eſt acquiſitum domi-
no. l. placet. ff. de acqui. hæredi. Et ſi dixeris, nonne ſer-
uo manumiſſo poterit habere locum effectus compen
ſandi & retinendi? Reſpondeo quod non, quia ſeruus
manumiſſus nouus homo eſt effectus. l. qui res. §. arcã.
m ff. de ſolu. l. eum actum. ff. de negot. geſt. [m] Glo. ſuper
n verb. neceſſitate. ibi, Velletano. [n] Not. ex glo. duo. Pri-
9 mum, quod † ille appellatur verus debitor, a quo debitum
tanquam ab inuito extorqueri poteſt. facit l. fideicom-
miſſa. §. ſi rem, ff. de legat. iij. Ex quo dixit Bart. quod ſi te-
ſtator grauauerit vnum ex hæredibus, vt teneatur ſol-
uere debita, quod intelligitur de debitis exigibilibus nõ
autem de his quæ non poſſunt exigi defectu actionis
& obligationis, vt ex debitis ex pacto nudo, vel de his
quæ non poſſunt exigi propter vires exceptionũ, alle.
l. ſi is cui. §. Flauius. ff. de ſolutionibus. Quod uerum li-
mitat Bal. quando teſtator haberet alia debita exigibi-
lia: ſi autem nulla haberet, intelligeretur etiam de debi-
tis, nõ exigibilibus. argumentũ optimũ in l. fundus qui
locatus. ff. de fund. inſtru. lega. & ut actus potius va-
leat quam pereat. argum. in l. quoties. ff. de regu. iur. Si
tamen teſtator mandauerit omnibus exolui pro ſalute
animæ ſuæ, non veniret exoluende pœne debitorum.
Ratio, quia cum teſtator adiecit illa verba, pro ſalute
animæ ſuæ viſus eſt ſe referre ad forum penitẽtiale, quo
inſpecto delictorum pœne non debentur glo. eſt ordi-
na. in Can. fraternitatis. xij. q. ij. dictum to l. qubus die-
bus. ad fin. ff. de condi. & demonſtra. Secundo colligi-
10 tis. ex glo. quod † quædã ſunt debita in exigibilia ex defe-
ctu actionis & obligationis, vt eſt debitum ex pacto
nudo, & tale debitum compenſari poteſt. l. etiam. ff. de
compenſationibuss. Quædam ſunt debita inexigibilia
o ex virtute exceptionis [o], & talia compenſari non poſ-
ſunt. l. quæcunque. & ibi glo. ff. de compenſa. In eadẽ
11 glo. ibi, fideiuſſor, aduerte alium effectum; quia † hæc
naturalis obligatio producit effectum compenſandi. l.
p etiam. ff. de compenſa. In ead. glo. [p] ibi, hæc diſpu-
q tatio. colligitis ex gl. [q] quod ſententia abſolutoria inique la-
ta tollit ciuilem obligationem non ipſo iure, ſed per ex-
ceptionem. naturalem vero obligationem nullo modo
tollit. & idem tenet glo. in l. cum a te. ff. de dolo in . ite
in iudicio. infra de excep. Gloſſ vero in l. i. ff. de condi.
indeb. tenet quod ciuilis ipſo iure tollatur. l. miles. . iudica-
ti. ff. de ſenten. & re iudi. l. actori. C. de iureiurand. ergo
12 † eodem modo & per abſolutoriam ipſo iure diſſolue
tur. regula iuris, Nihil tam naturale Sed hæc gloſ. com-
muniter approbatur. Ad argumentum reſpondetur. quod
facilius quid ineſſe producitur quam productum tolla
tur l. patre. ff. de his qui ſunt ſui uel alie. iur. & probatẽ
in materia propoſita: nam verborum obligatio licet
quamcunque obligationem inducat tamen acceptila-
tio, quæ eſt etiam creatura iuris ciuilis, non tollit etiam
quamcunque obligationem §. item per acceptilatio-
nem infra quib. mod tol. obli. l. an utilis. §. acceptum. &
l. ſi acceptolatum. ff. de accepill. Secundo colligitis ex
13 glo. quod † per ſententiam abſolutoriam inique latam nõ
e tollitur naturalis obligatio [r]. pro qua bene facit l. Iulia-
nus. ff. de cõd. indeb. l. iudex ff. eodem. l. procurator ad
exhiben. §. i. ff. rem rat. hab. Suadetur & ratione: nam
naturalis obligatio cauſatur ex conſenſu, & ſic de iure
gent. l. cũ amplius. §. is natura debet. ff. de regu. iur. ergo
non debet poſſe tolli per ſententiam, quæ eſt creatura
iuris ciuilis, ut hic in glo. Nunc non obſtat quod dixit
Petr. quod imo nulla tollatur nec naturalis nec ciuilis:
quia non obſtante ſententia contra debitorem abſolu-
tum agi poteſt, ſed agenti rei iudicatæ obſtat exceptio.
§. item ſi in iudicio. ſupra de excep. ergo obligatio nul-
la ſublata, alioquin ſequeretur quod ſola naturalis pro
duceret actionem, quia reſpondet Bart. quod licet ex
ſola obligatione quæ ſemper fuit ſola, non producatur
actio. tamen ex ſola naturali quæ fuit concomitata ci-
uili oritur actio. d. §. ſi in iudicio. Et probat exemplo
de quo heri dixi, de maſculo & muliere. Vos compro-
bate ratione quam tunc dixi, ſcilicet quia durant reli
quie ciuilis obligationis. argu. in l. i. in fi. ff. rerum amo.
Huic ſententiæ etiam non obſtat. quod ſecundo intro-
duxerat Pet. quod nulla obligatio tollatur ea ratione:
nam actus agentium non debet operari vltra volun-
tatem eorum. l. non omnis. ff. ſi cert. peta. & iura ſunt
vulgaria. ſed iudex qui abſoluit debitorem non gerit
in mente uelle tollere obligationem cauſatam, ſed imo
abſoluit, quia nullam putat ſubeſſe, ut pro iudice con-
iectura ſumatur. l. Herennius. §. Caia. ff. de euict. ergo
nulla ſublata. quia reſpondet Do. Chriſtoph. quod li-
cet non gerat in mente, tamen ex quaſi contractu qui
celebratur per partes in iudicio, tollitur iſta ciuilis agũt
enim partes, quæ litigant, hoc in iudicio, vt iudicis ſte-
tur ſententiæ l. iij. §. idem ſcribit. ff. de pecu. Vnde aber-
rant longe Doctores qui dixere, ex ſententia condem-
natoria produci actionem & obligationem, quia hoc
non eſt verum: quia iudex qui condemnat, non agit
hoc in mẽte vt obligatio aliqua cauſetur, ſed quod cau
ſata executioni demandetur. Dicitur igitur obligatio
prouenire. & ſimiliter actio, non ex ſententia, ſed ex
quaſi contractu qui celebratur in iudicio, vt ſupra dixi.
Ego multiplicibus argumentis defenſarem quod & ci
uilis & naturalis tollatur. Demonſtratur ſic. Nam in
iudicio quaſi contrahitur ex quaſi conſenſu litigãtium
d. l. iij. §. idẽ ſcribit. ergo naturalis tollitur. l. Stichum. §.
naturalis. ff. de ſolutio. Secundo arguitur ſic. Naturalis
obligatio cauſatur de iure gentium. l. cum amplius. §.
is natura debet de reg. iur. Sed de iure gentium obedire
tenemur ſententijs magiſtratum l. ueluti. ff. de iuſti. &
iur. c. ſi quis venerit. de maior. & obed. ergo ex iſta
tacita obedientia erit ſublata naturalis. Tertio: nã per
conſenſum

conſenſum liberatorium tollitur naturalis obligatio.l.
Stichum.§.naturalis.ff.de ſolutionibus.Sed ille qui non
appellat a ſententia abſolutoria,uidetur conſentire.l.ab
eo.C.quomodo & quando iudex.l.i.C.ſi ſæpius in in-
f teg.reſtit.fuer.poſtu.ergo naturalis ſublata [f]. Quarto
14 ſuadetur ſic: † Per iuramentum tollitur naturalis ob-
ligatio. l. Stichum. §. naturalis, ergo & per ſenten-
tiam: quia a pari procedunt ſententia & iuramentum.
l.ij.ff.iureiurando.Denique & quinto: Nam ſi debitor
iurauit ſoluere vſuras, habet duplicem modo ſibi pro-
uidendi. Primus, ut ſoluat, deiode, repetat. Alius ut
petat ſe abſolui ab huiuſmodi promiſsione iurata.cap.
debitores. extra de iureiuran.Sed ſi talis ſententia abſo
lutoria non tollere naturalem obligationem, certe
hoc remedium eſſet uanum, quia in uirtute ſolius na-
turalis obligationis poterat conueniri de iure canonico.
c.i.extra de pactis. & ibi not. Sed poſſetis reſpondere,
quod hoc argumentum non concludit:quia imo etiam
ſi naturalis nõ fuiſſet ſublata, nihilominus debitor con
ueniri nõ poſſet,quia erat obligatus in ſalute animæ ut
vſuras remitteret. Vel dico,quod ideo ibi tollitur natu-
ralis, quia illa ſententia erat & iuſta & ęqua,& iudex
gerebat in mente eo caſu euellere omnem obligationẽ
ſubſecutam ex promiſsione turpi.ſed in caſu noſtro ſen
tentia abſolutoria erat iniqua.Ad argumenta mea poſ-
ſetis reſpondere, quod procedunt in ſententia quæ tran
ſiuit in rem iudicatam,a qua non eſt appellatum vel ſi
appellatum fuit,appellatio eſt deſerta:quia tunc magis
virtute conſenſus ſubſecuti, quam inſurgentis ex quaſi
contractu tollitur naturalis.

15 In eadem gloſ.in fin.not. † patrem filiofamilias non
obligari ciuiliter,nec econtra,ſed bene obligari natura-
liter,Not.rationem gl. Sed vos adiicite ſubtiliorem. Nã
ideo pater filio non obligatur ciuiliter nec econtra,quia
inſpecto iure ciuili pater fingitur vna perſona. §.ei qui.
infra de inutil.ſtipul.l.fi.C.de impub.et aliis ſubſt.unde
inter eos non cadit ciuilis obligatio,& in eodem ſubie-
cto concurrit actio & paſsio,contra l.ſuo.§.penul.ff.de
leg.i.Sed ideo inter eos oritur naturalis, quia naturalis
eſt iure gentium.l.cum amplius.ſupra alleg.quo inſpe-
cto non dicitur filius eadem perſona cum patre, quia
ius gentium ſolam veritatem intuetur, non autem fi-
ctionem operatur.l.ex hoc iure.& ibi not.de iuſt.et iur.
Hæc uero limitabitis. quod pater nõ obligatur ciuiliter
filio in poteſtate,nec ecõtra in bonis aduentitiis & pro
fectitiis:in bonis autem caſtrẽſibus vel quaſi bene obli
gatur ciuiliter pater filio & econtra. Et ideo dixit alibi
gloſſ.quod in cauſis caſtrenſibus uel quaſi poteſt cedi
actio & obligatio. tene menti. Gloſſ.ſuper verbo
16 rei in fin. Not. † appellatione rei [s] facta quoque con-
s tineri. Ex quo dixerunt aliqui, quod ſi ſtatuto ca-
ueatur quod pro quacunque re petita ſoluatur ſoli-
dus pro libera, quod habebit locum in facto petito:
quod verum limitat hic Bald. quod tale factum peti-
tum erat æſtimabile, ut librum ſcribi, domum ædi-
ficari,& foſſam fodi.Si autem eſſet inæſtimabile,ut fa-
cere vxorem conſentire, tunc nihil eſſet ſoluendum:
quia verba ſtatuti debent intelligi in caſu poſsibili,hoc
eſt, quo res æſtimari poſsit.l. non ſolum. ff.de actio.&
obligatio. l.ſi ideo. C.ad Syllania. Et ideo dixit Bar.ꝙ
ſi ſtatutum dicat, quod mulier ſine conſenſu parentum
t non poſsit obligari [t] habet locum quando habet pa-
rentes:ſed ſi neminem haberet poſſet ſola obligari.Tu
tiſsimum tamen eſſet hoc caſu adhiberi authoritatem
iudicis in defectum parentum, ſicut alibi adhibetur pu
pillo in defectum tutoris. l.penul.C.qui admit.ad bon.
u poſſeſſ.l.ſi infanti.§.fi.C.de iure deliberan. Gloſſ.in
x verb. [u] ſecundum [x]. Gloſſ.ſuper verbo, ex contra-
17 ctu.in fin. Not.† appellatione contractus intelligi pro
y prie contractum vltro citroque obligatorium [y], pro
quo l.Labeo..ff.de verb.ſigni.in gl. alleg. Ex quo dixit
Bar.ꝙ ſi ſtatuto caueatur, ꝙ qui non petierit debitum
ex contractu infra decem annos cadat a iure ſuo, non
habet locum in creditore ex mutuo, quia ille nõ eſt pro
prie contractus,cum ſolum recipiens obligetur,nõ autẽ
numerans. Glo.ſuper verbo,conſenſu.in fi Dicite ut
dixi ſupra in prin.vbi clarius explicaui.

ADDITIONES.

a Ad omnes hos §§.ſequentes vide infra Bello. loco ſuo.
b In verſicu.ſed prius. Sed contra iſtum text. oppo. & imo
videtur quòd obligationes ex contractu cõtrahantur re tã-
tum,ut infra de obligationibus quæ ex maleficio in princ. &
l.ex maleficiis.in prin.ff.de actio.& obligatio.vbi dicit tex.ꝙ
obligationes ex maleficiis naſcuntur re tantum vt iniuria,
& tamen illa committitur re, verbis & literis. Probo & for-
tius maleficia committuntur facto, & ſic re:dicto & ſic uer-
bis,conſilio, & ſic conſenſu,ſcriptura, & ſic literis. Iſta moti
ua facit gl.in d.l.ex maleficiis.in princip.Quoad propoſitum
dic non dici maleficium niſi illud ꝙ fit re aliud autem ap-
pellatur aut male dictum, aut male ſcriptum aut male con-
ſultum,qđ reſcripſit Ang.in d.prin.infra de obliga. quæ ex
malefi. Secundo oppo. ꝙ obligationes ex contractibus ſint
tantum tres,vt l.i.in prin.ff.de actio.& obli. Solue ut ibi in
glo.& tene qđ iure Digeſ.non ſit nota obligatio literarum,
c Quæ ſit obligatio naturalis incognita prorſus a iure ciui-
li & qui ſint eius effectus. Et hoc nota ad ſimilitudinem fi-
liorum, de quibus dixi ſupra titu.de adopt.in prin. & quam
ſcripſi ſupra in titu.de iure natu.gent.& ciuil. in princip. Et
dum dicitur hic illa naturalis eſt incognita a iure ciuili,
intellige ſcilicet diſpoſitione, quia circa cauſam ius ciuile
nihil diſponit nec approbando,nec improbando.Et illa quæ
hic ponuntur ſunt ex mente Barto.in l.ex hoc iure. ff. de iu-
ſti. & iur. & melius cadunt infra in gloſſ. neceſsitate. dum
ponit vnum effectum obligationis naturalis. Mihi autem
in hoc puncto, quotuplex ſit naturalis (quia Bart.in d.l.lex
hoc iure. ubi pouit hanc materiam,eam nõ bene explanat)
videtur ſic dicendum,ex mente tamẽ ipſius Bar.quod prin-
cipaliter duplex ſit obligatio naturalis. Quædam quæ eſt
introducta ſolo inſtinctu naturæ vt benefacienti beneſacia-
mus,ab anti quod eſt contra,& doron donatio, quaſi con-
traria donatio, vt declarat gloſ. in d. l.ſed ſi lege. §.conſul-
uit. & iſtam credo eſſe de iure naturali, quod eſt commune
etiam brutis, cum iſta etiam conueniat animalibus brutis,
vt patet ad ſenſum, & ita etiam expreſſe firmat Nicol.
de Neapo. hic. Et iſta eſt duplex: quædam quæ eſt reli-
cta in puris & meris terminis naturalibus ſolius inſtinctus:
quædam quæ eſt redacta ad neceſsitatem, ut hic per iſtum.
Quędam & ſecundo principaliter eſt obligatio naturalis
inducta non dico inſtinctu naturæ, imo ratione naturalis,
quę dictat pacta, conuentiones fidemque ſeruari. Et iſta
etiam eſt duplex: quędam eſt fomentata a lege, ita vt pariat
actionem,iuxta l.legitima.ff.de pact.& l. legem. C. de pact.
Quędam eſt relicta ſine fomento,& iſta operatur effectum,
de quibus hic per eum. Eſt poſtea quædam alia ad liberan-
dum,de qua in l.ſi unus.§.pactus ne peteret. ff.de pact. Iſta
theorica plus mihi placet cæteris, quæ tamen ſumitur pro
maiori parte ex verbis Bartol.in d.l.ex hoc iure. Quę ſit obli
gatio naturalis cognita a iure ciuili, ſed adeo eſt recepta,ne
ſi quis virtute ipſius ſoluat, non poterit repetere, vt iuribus
infra allega. Adde quod iſta obligatio naturalis prouenit
proprie ex conſenſu, & cadit in quacunque perſona haben-
te, etiam ſi ſit ſeruus, conſenſum.l.Stichum. §.naturalis.ff.
de ſolu. Secundum probatur in l.naturaliter. l.frater a fra-
tre. de cond.indebi.& ſimiliter pupillus proximus pubertа-
ti obligatur, non tamen infans obligatur, quia caret intel-
lectu.l.i.ff.de nouat.
d Circa ſecundum effectum hic poſitum, quòd debitum
naturaliter tantum poteſt cum debito efficaci compenſari.
l etiam. hic allega. ff. de compenſ. multum obſtat l. quæ-
cunque. eodem titu. Gloſſ. ibi reſpondet, quòd in obli-
gatione naturali non obſtat aliqua exceptio, cum nõ pariat
actionem, & ideo nimirum ſi poſsit compenſari & ad illum
tex. non poteſt aliter bene reſponderi. Ex hac ſolutione ego
infero nouiter vnum mirabile, qđ ſi eſſet naturalis ſola quæ

pareret

pareret actionem, quòd tunc illo caſu debitum naturale nõ operaretur compenſationem. ecce io ſententia abſolutoria quæ tollit ciuilem ipſo iure, ſecundum veram opi. Bar.in l. Iulianus verum debitorem. in prin. ff. de cond. inde. quicquid ibi dicat glo.in verbo natura. & glo. hic in verb.neceſſitate. & remanet naturalis ſola, certe illa naturalis ſola eſt potens ad producendum actionem, eo quia ſemel fuit iuncta cum ciuili, vt videmus in exemplo naturali de muliere quæ ſemel fuit iuncta viro, vt tenet & declarat Bar.in d.l. Iulia. verum debitorem. ſed ſibi obſtat exceptio rei iudi. §. itẽ in iudiciu.infra de excep. certe ſequitur ꝙ illa naturalis non ſit potens ad compenſandum, quia parit actionem, & ſibi ob ſtat exceptio d.l. quæcunq;. Et ex hoc ſequitur maxima limitatio ad d.l.etiam. Et quod hic & vbiq; dicitur ꝙ naturalis ſola eſt potens ad compenſandum, verum eſt, & procedit in naturali quæ ſemper fuit ſola: ſecus autem ſit in naturali quæ ſemel fuit iuncta cum ciuili, quia illa non eſt potens ad compenſandum. Iſta eſt magna & inaudita limitatio, & multum mirabilis: quia ſi naturalis quæ ſemper fuit ſola, & eſt frigidior, eſt potens ad compenſandum, quanto magis deberet illa quæ eſt potentior, quæ parere poteſt actionem: primum contra naturalem quæ ſemper fuit ſola ſi ageretur, obſtaret exceptio intentionis & facti, quia ageret de facto, & nihilominus eſt potens ad compenſandum, quanto magis illa per quam agitur iuridice, & obſtat exceptio vera. Cogita, quia non inuenio iſta ab aliis fuiſſe cognita, ſed iſtud tenet Bar.in l. procurator ad exhibendum. §. i. ff. rem rat.hab. & in l. ſi pene cauſa, in prin. & in l. qui inuicem.ff. de cond.inde.& Alex. in l.i.ff.de cond.indeb.

• Adde ꝙ alia eſt ciuilis, quæ ex iuris ſolennitate producitur ceſſante naturali conſenſu, vt not. glo. in l.naturaliter. C.de non nume.pecu. Et hæc eſt illa quæ proprie oritur ex chirographo ante biẽnium.l.in contractibus. C. de non nu. pecu. & habetur infra de literarum oblig. Item ille qui tenebatur naturaliter & ciuiliter, & iurauit ſe non debere.l. ſi.ff.de iureiur. Item ei qui tenetur naturaliter & ciuiliter, & fuit factum pactum de non petendo.d.§.pactus.& l.i.de condi.indebi.

• Hæc glo. eſt multum intricata & obſcura, ideo eam declara vt per Bello. qui poſtea multa opponit contra diffinitionem obligationis.

• Hanc opi. Petri ſequitur Bello. contra communem qui late diſcutit hunc articulum hic.

f Hanc rationem clare reprobat hic Bello.

g Vel dic melius ſecundum Bar. in l.i.ff.de cond,indeb.qui reſpondet negando, quia non pure promittit confidens de numeratione futura.

h Vel ꝙ illa l.Publia.§. fina. loquitur in contractu. depoſiti qui re celebratur, ex quo contractu verum eſt quòd ſolum ex ſcriptura non oritur obligatio: ſed nos loquimur in contractu qui ſcriptura, & ſic literis celebratur. & idẽ puto velle iſtum dicere.

i Et dum glo.alleg.l.i.§.i.in ſi.ff.de verbo.obli. eſt corrupta, & debet allegare §. ii.qui incip.Si quis ita.ad fin.

k Quomodo hoc debeat intelligi, vide Bello.lib.ii. ſuppu.c. i.vbi plura dicit circa d.§.pactus ne.

• Contra hanc ſolu.quæ eſt communis, tenet hic Bello.bonis rationibus.

l Hoc dictum Porc. reprobat hic Bellonus, quem vide vt intelligas terminos.

m Porc. non ſcribit ſuper gloſſella in verb. iuris vinculum. ideo vide hic Bello. eam declarantem.

n Et ad iſtam gloſſ. dum dicit de exceptione Macedoniani & Velleiani, ſi vis ſcire quæ ſit ratio fundamentalis quod dictæ exceptiones non tollunt naturalem neque ciuilem obligationem, vide notabiliter Bar.in l.i.in penul.col.ff.de cõdi. indebi.

o Intellige hãc gl. vt per Bell.qui cõſiderat diuerſos caſus,

p Porc.omittit aliud quod tangit glo. an acceptilatione tollatur obligatio ideo vide hic Bello. declarantem.

q Et dum glo. hic dicit quòd per ſententiam non tollitur ipſo iure ciuilis, ſed eliditur per exceptionem & allegat l. Iulianus. illa l. probat quòd non tollitur naturalis: ſed de eo quod glo.dicit de iure ciuili, ibi nihil probatur. Sed quod glo.hic dicit, ꝙ non tollitur ciuilis ipſo iure, ſed ope exceptionis habes declaratum in d.l. Iulia. glo. in verb. natura. & ibi uide Bartol.in viii.col.& ſeq. in.uerb. expediti ſumus de prima glo. Vide tamen eundem Barto. ibidem.qui reprobat hoc, & tenet quod imo ciuilis ipſo iure tollitur. in xi. colũ.in uerſi.ſequitur uidere ex ſententia abſolutoria. Et ad iſta uide in §.item ſi in iudicio. infra de except. Et dum iſte dicit quod iſta gloſſ.communiter approbatur. male dicit, ut ſupra dixi. Et adde quod d.l.Iulian.poteſt probare id quod dicit glo.inducendo ut ibi inducit Bar.dum text.dicit natura debitor permanet:quaſi dicat, non tamen ciuiliter.

r De hac conclu. & præcedenti, uide hic late per Bello. qui expedit etiam alia. d.glo.quæ ſequuntur.omiſſa a Porcio.

ſ Iſtud motiuum habuit iſte a Bart.in d. l. Iulianus.in verſicu.quid ergo dicendum eſt. Sed facile eſt reſpondere, quod non tollitur per ſententiam naturalis: quia cum inducatur a iure gent. non poteſt tolli niſi per ius gentiũ, vt hic in gloſ. nimirũ ergo ſi nõ poteſt tolli per ſententiam. & ita dicit glo. in uerbo, neceſſitate. Et Bart. format argumentum in alio propoſito, cui non caderet iſta ſolut. Vel melius, tenemur obedire ſententiis maiorum: uerum eſt quando tranſierunt in rem iudicatam, ut iſte infra dicit uel ſentit. Potes dicere quod ſententia & iuramentum æquiparantur quo ad aliquid probandum non quo ad aliquid diſponendum. per glo. in l. ſed ſi poſſeſſori. §.item iurauero. ff.de iureiur. Vel melius dic, quod iuramentum eſt maioris autoritatis quam ſententia d.l.ii.ff.de iureiur.unde non licet arguere a maiori ad minus affirmatiue.

• Quid veniat appellatione rei, uide hic diffuſe per Bello.

t An ſi ſtatuto caueatur quod mulier ſine conſenſu parentum non poſſit obligari, habeat locum ſi parentes illa mulier non haberet vel ne, vide ſupra de legit. agna.ſucceſsio.in princip. & vide in l. Stichum qui meus erit. ff. de leg.i.vbi de hoc.

u Hæc gloſſ. in uerbo ſecundum omittitur a Porcio, ideo eam expedias vt per Bellonum, quem etiam vide ad omnes gloſſ. ſequentes quas idem Porc. non tangit vſque in finem tituli.

x Gloſſ. ſuper verbo. ſecundum. diuiditur in quatuor partes, prout quatuor modis intelligit text.in illa dictione ſecundum, cum ſequentibus verbis. Et iſta gloſſ. in finalibus verbis, ibi, Item per competentes actiones. eſt ſingularis ad hoc, quòd ſententia lata ſupra inepto libello eſt ipſo iure nulla, nec ex ea oritur actio in factum uel officium iudicis. & ita eam allegat Bal.pro ſingulari, in l. actori.in ſi.C.de reb. cred.vbi dicit formaliter iſtam gloſſ. ſingularem, & non eſſe alibi in mundo, & ibi ego dixi, poſt eum. Et pro illa gloſſ.facit optimus text.in l. fin.in verb.nihil agit.ff. de lib. & poſth. quem ad hoc ponderat ibi Bald. Et hanc glo.limito, vt procedat quando ineptitudo eſſet expreſſa: ſecus autem ſi libellus eſſet tacite ineptus, quia tunc bene valeret ſententia, ut dixi poſt Bal.in d.l.actori.

y Contrarium tenet Bello.lib.ii.ſupput. c. ii. ubi declarat l. Labeo. §.contractum.

TITVLVS XV.

• Quib.mod re * contrahi.obliga.

ADDITIO.

• Vide hic Bello. qui quærit, an hoc rub. idem ſignificet quòd rub.ff.de reb. cred.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Quia obligationũ quę ex contractu proueniunt, quædam re, quædam uerbis, quædã literis, quędã conſenſu celebrãtur, ſupra ti.i.§.ſi.in prin. l.i.ff.eo. ideo de his p ordinẽ tractaturus, ab his obligationibus exordium fecit quę re contrahuntur.*

1 Mutuum eſt contractus qui re celebratur
2 Exempla non reſtringunt, ſed ponuntur ut declarent regulam.
3 Mutuum in quibus rebus conſiſtat.
4 In mutuo ſit ſolutio in eadem re in genere & bonitate.
5 Etymologia mutui.
6 Pactum nudum ſumitur principaliter duobus modis.
7 Pactum ueſtitur coherentia contractus.

8 Diffe-

8 Differentia inter veſtimentum re, & rei interuentu.
9 Octo veſtimenta pactorum, quibus adduntur adhuc quædam.
10 Reconciliatur mutuum quatuor modis.
11 Duplex eſt certi condictio.
12 Certi condictio competit pro intereſſe petendo.

a RE contrahitur.[a] obligatio.
Hoc principiū repetibile & difficile
eſt, aperiam quanto opere potero ip-
ſam materiam. Diuiditur in quinque
partes. Nā in prima determinat mu-
tuum appellari cōtractum re. In ſecū
da declarat, in quibus rebus conſtare poſsit mutuum.
In tertia, in quibus rebus fiat ſolutio mutui. In quarta
ponit etymologiam vocabuli. In quinta ponit quæ
actio oriatur ex mutuo. Secūda ibi, mutui autem. Ter
tia ibi, & quandoque. Quarta ibi, unde & mutuum.
Quin. ibi, ex eo. H.d. in ſumma: Ex mutuo quod re con
trahi dicitur, conſiſtente pondere, numero vel mēſura,
oritur actio quæ appellatur certi condictio. Not. pri
b mo,[b] mutuum appellari contractum re, ea forte ratio-
ne, quia res ipſa perficit contractum: licet enim in mu-
tuo conſenſus & verba interueniant, tamen quia rei
traditio ſubſtantia contractum, non appellatur con-
tractus conſenſu vel verbis, ſed contractus re, tanquā
a cauſa potentiori. argu. in l. Hermaphroditum. ff. de ſta
tu. homi. Et eadem ratio reddi poteſt in quibuſcunque
alijs contractibus qui re contrahuntur. Not. in verb.
1 veluti. ꝙ † non ſolum mutuum appellatur contractus
re, verum etiam & alij. Nam dictio veluti, ſtat exem-
2 plificatiue: exempla † autem regulam non reſtringunt,
ſed ſolum ponuntur vt regula declaretur. l. damni infe-
cti ſtipulatio pertinet. ff. de damn. infect. l. ſcire oportet.
§. fin. de excuſ. tuto. l. fin. ff. de iuris & facti igno. Not.
3 in ſecunda parte: † mutuum ſolum conſiſtere in his re-
bus quæ pondere, numero, menſura ve conſiſtunt. Ra-
c tio, quia hæres in genere ſuo functionem[c] recipiunt, id
eſt, ſimilitudinem & liberationem. l. ij. ff. ſi cert. peta. &
in hoc differt a depoſito & commodato, qui contra-
ctus in cæteris rebus fieri poſſunt. Not. ſubſequenter
4 quod † mutuum exolui debet in eadem re in genere,[d]
d & bonitate: ſi tamen eadem res reſtituatur mihi, nihi-
lominus mutuum appellatur, quod limitat gloſſ. in l. ij.
ff. ſi cert. peta. quando res fuit tradita eo animo vt ac-
cipientis fieret, alias appellaretur commodatum aut
depoſitum. Vnde ſi traderem tibi mille aureos ut te-
neres ſub bancho, vt diues appareres, non dicitur mu-
tuum, ſed commodatum: quia mei tradentis intentio
non fuit transferre dominium. caſus eſt in l. iiij. §. fin. ff.
5 commod. Item not. etymologiam mutui: quia † mu-
tuum ex eo appellatur, quod fit de meo tuum. l. ij. ap-
pellata. ff. ſi cert. pet. Ex quo colligitis tenere argumen
e tum ab etymologia uocabuli,[e] quod eſt verum nega
tiue, non autem affirmatiue ſumptum: de quo dixi ſu-
pra de tute. in prin. Finaliter not. ex contractu mu-
tui oriri actionem quæ appellatur certi condictio. An
vero una ſolum pro mutuo competat, an vero du-
plex, magna eſt controuerſia, & ſubtilis ſubtilitas, de
quo dicam ſuper gloſſ. Glo. prima, quia hæc tractat
de veſtimentis pactorum, ideo bene eſt vt præmitta-
mus quæ dicantur pacta nuda: nec enim prius quæ ren
dum eſt de veſtimentis, quam de ea re quæ veſtiri de-
bet. l. conficiuntur. de iure codicil. c. ad diſſoluendū. ex-
6 tra de ſponſa. Ideo præmitto, † quod pactum nudum
ſumitur principaliter duobus modis. Vno modo ap-
pellatur conuentio inter duos pluresve habita, & in
meris terminis naturalibus relicta. l. legem. C. de pact.
l. iuris gent. §. quinimo. ff. de pact. Et hoc dicitur nu-
dum multipliciter. Vno modo appellatur nudum a
forma ciuili, vt in iuribus ſupra alleg. Aliquando ap-
pellatur nudum a cauſa, ſed tamen eſt veſtitum forma:
vt quia ſolenniter promiſi tibi dare mille ſine cauſa,
tibi agenti obſtat exceptio doli. l. ij. §. circa. ff. de ex-
ceptio. dol. l. nuda. ff. de dona. nunquam nuda. ff. de ac-
qui. re. domi. Aliquando dicitur nudum a conſenſu, ut
cum contrahentes aliud agunt in mente, & aliud exte-
rius ſimulant. l. nuda & imaginaria. ff. de contrahen.
emptio. ita loquitur totus tit. C. plus valere quod agi-
tur. Aliquando dicitur nudum a traditione rei. l. qua
ratione. §. interdum. ff. de acquir. rer. domi. & §. inter-
dum ſupra de rer. diuiſio. Aliquando & ſecundo caſu
principali ſumitur pactum nudum pro aliquo conſen-
ſu emanante ex ſolenni contractu, puta, mutuo tibi
mille: ex hoc mutuo inſurgit quidam conſenſus, ꝙ mi
hi reddas. l. cum quid. ff. ſi cert. peta. & hoc modo ſu-
mendo hoc pactum dicitur miraculoſe naſci veſtitum,
vt ſtatim dicam. Aliquando tamen dicitur quid nudū
ab acceſſorio, vt ſupra de vſufr. in fin. princ. vt eſt pro-
prietas ab vſufructu ſeparata, quæ nuda appellatur.
Aliquando quid dicitur nudum a veſtibus & bonis,
vt iſta exulauit nudus a patria. l. tutelas. in fin. ff. de ca-
pit. dim. His itaque præmiſsis venio ad glo. In glo.
7 ibi, l. petens. not. † pactum veſtiri cohærentia contra-
ctus: quod verum intelligunt Doct. ſiue talis contra-
ctus ſit ſtricti iuris, ſiue bonæ fidei. Sed præceptor meus
ſuo diuino ingenio cum diſputaret ſub Raph. Fulg. ten
tauit aliud, dicens quod pactum nudum non veſtitur
coherentia contractus ſtricti iuris, nec tale pactum in-
format contractum ſtricti iuris. Mouetur ex pluribus,
ſed pauca & meliora recitabo. Mouetur primo, quia
omnia iura quæ dicunt pactum informare cōtractum
iuxta quem apponitur, aperte loquuntur de contracti
bus bonę fidei. ergo ſecus in contractibus ſtricti iuris,
quia fruſtratorie adijcerentur illa verba, bonæ fidei. l.
in bonefid. C. de pact. l. iure gen. §. quinimo. ff. de pact.
Secundo mouetur ratione colorata. Nam omnis infor
matio pręſupponit extenſionem, vt contractus exten
datur ad id quod eſt in pacto deductum, vt ſic pactum
dicatur pars contractus. l. fundi partem. de contrahen.
emptio. ſed contractus ſtricti iuris non patiuntur ex-
tenſionem rei vel perſonæ. l. quicquid aſtringende. ff.
de ver. oblig. l. ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. eod. tit.
ergo contractus ſtricti iuris non informatur, quia non
extenditur. Denique mouetur: nam fictio non debet
plus operari quam veritas. l. ſi is qui pro emptore. ff. de
vſuca. Sed quod pactum informet contractum, nihil
eſt aliud dicere, quam quod deductum in pactum, fin-
gatur deductum in contractu. Modo ſic: Si pactum
appoſitum iuxta contractum ſtricti iuris, puta ſtipula
tionis. informaretur, certe eſſent duę ſtipulationes. l. ſci-
re debemus. ff. de verb. oblig. ergo non una informata
Præterea ſequeretur, dicit ipſe, unum abſurdum, ꝙ cer-
ti condictio quæ competit ex ſtipulatione in qua dedu
ctum eſt quid certum, competeret ad incertum, ſi in pa
cto eſſet deductum: quod eſt abſurdum ut certi condi
ctio detur ad incertum, & hanc opin. hoc biduo com-
peri tenere do. Chriſtoph. de Caſtel. Medio. Duo ſunt
iura quæ obſtant huic opinio. ſcilicet l. lecta. uerſi. dice
bam. ff. ſi cert. peta. Sed reſpondent ipſi, quod illa lex
non loquitur de pacto informatorio quod præſuppo-
nit extenſionem: ſed loquitur de pacto reformatorio
quod non præſupponit extenſionem, ſed moderationē
quam bene patiuntur contractus ſtricti iuris. caſus eſt
in l. i. §. cum adijcitur. ff. de uerb. oblig. Secundo obſta-
re uidetur. l. petens. C. de pact. Sed reſpondet do. Chri-
ſtoph. quod ibi non agitur ex pacto adiecto, ſed ex ſti-
pulatione ſolenni: ſed quia lex uarios patitur intelle-
8 ctus, dicatis ut ibi. In ead. glo. in l. ex placi. † not. dif-
ferendam inter ueſtimentum re, & ueſtimentum rei
interuentu

interuentu:quia primum ſtatim producit actionem,ſe.
cūdum ex interuallo:quam ſententiā damnauit Raph.
Fulgo, & Chriſtoph. Mouentur ipſi:quia ſi hæc differē
f tia eſſet bona,ſequeretur q ſi ego [f] conueni tibi mutua
re mille hodie,& cras tibi numerarem, diceretur primū
pactum ueſtiri interuentu rei,nō re,quia ab initio actio
nem non producebat,& tamen hoc eſt falſum.l.cum.n.
ff. de nouat.ergo non eſt differentia vtrum contractus
re,an rei interuentu veſtiatur. Secundo mouentur ipſi
per §.fi.ſupra tit.i. vbi ſolum recitantur quatuor veſti-
menta pactorum,re,verbis,literis,& cōſenſu: nihil dici
tur de veſtimento rei interuentu,ergo clauditur ſub ve
ſtimento re,ad idem l.i.ff de actio.& oblig. Tertio mo
uentur ſubtiliter:nam dicunt ipſi, in contractu innomi-
nato,do ut des, non oritur actio ex pacto præcedenti,
ſed ex traditione ſubſequenti, ut in mutuo & commo-
dato.l.i.§.item emptio.ff.de rer.permut.alioquin, dicūt
ipſi,ſequeretur abſurdum tale. Pone,cōueni tecum tem
pore quo non eras ſane mentis,tibi dare volumen, vt
tradas mihi codicem: hinc ad menſem tempore quo es
ſane mentis, ergo trado volumen:ſi oriatur actio ex tē
pore pacti præcedentis,ex pacto,ipſo,tunc inſanus ſcili
cet tempore conuentionis, obligabitur,&c. Vos poſſe-
tis breuiter defenſare cōmunem opi. quia imo eſt dif-
ferentia inter veſtimentum re,& veſtimentum rei inter
uentu:quia in veſtimento re,agitur vt res ipſa reddatur
vt in commodato: vel ſimili in genere, vt mutuo non
ſic in contractu innominato. Præterea ex contractu re
oritur ſtatim actio,ut dicit glo.In contractu autem in-
nominato oritur demum re tradita, non ex traditione
rei,vt dicunt ipſi, ſed ex pacto præcedenti.l.ex placitó.
C.de rer.permu.Non obſt.l.i.§.item emptio. ff. de rerū
permu.quia licet ibi dicatur,rei traditio pręſtat initium
obligationi in contractu permutationis, tamen non ſe-
quitur, ergo ex traditione rei oritur actio, ſed pure ex
pacto præcedenti d.l.ex placito. Non obſtat, quod ſe-
quatur abſurdum, quia non eſt abſurdum ſi dicamus
inſanū obligari ne cum alterius iactura locupletetur. l.
nam & natura.ff.de conditio.inde. In eadem gloſ.l.in
9 fi.Colligitis ex glo.† octo veſtimenta pactorum. Addi
te nonum,ſcilicet rei traditione.l.traditionibus.C.de pa
ctis.Addite decimum,iuramento.l.fin.de libe. cauſ.l.ut
iuriſiurandi.ff.de oper.libert. Addite vndecimū ſtipula
tione penali.l.nuda. de contrahen.& commit.ſtip. Ad-
dite duodecimum,conſtituto.l.i.§. an debitum.ff.de cō
ſtitu. pecu. Sed nunc oppo. quod nullo horum modo-
rum pacta nuda veſtiantur: & primo quod non re, nō
verbis,non literis:non conſenſu:nam veſtimento appo
nitur quoddam accidens quod poteſt adeſſe vel abeſſe
ſine ſubiecti corruptione.l.quod veſtimentum.ff.de pe
cul.ſed iſta veſtimenta non poſſunt abeſſe quin pactū
tollatur,igitur,&c.Pone enim in mutuo quod res non
tradatur,& ſic veſtimentū tollatur,corruit, contractus
mutui.Eodem modo in ſtipulatione tolle ſolēnitatem
verborum, & ſic veſtimentum uerbis, corruit pœnitus
ſtipulatio.Eodem modo in obligatione literarum tolle
veſtimentum literis,obligatio pœnitis corruit. Eodem
modo in obligatione ex conſenſu, tolle conſenſum, &
ſic veſtimentum, actus corruit. l. nuda.de contrahend.
emptio. Eodem modo in ueſtimento cohærentia con-
tractus:nam certe illud non appellatur veſtimentum,
quia non agitur ex pacto ueſtito,ſed agitur ex contra-
ctu.l.fundi patrem.de contrahend.empt. Eodē modo
nec legis auxilio veſtitur,quia non agitur ex pacto ve
ſtito,ſed agitur conditione ex lege.l. ſi quis argentum.
C.de donat.Eodem modo nec traditione rei,quia tradi
tio rei non veſtit pactum , ſed executioni mandat d. l.
traditionibus. Eodem modo nec operis initio, quia ille
caſus eſt ſpecialis in repub.qui non eſt trahendus ad con
ſequentiam.l.quod vero contra, ff. de legibus. Eodem
modo nec iure iurando, quia non igitur ex pacto iura-
to, ſed agitur ex uirtute iuramenti, ut in iuribus ſupra
allegat. Eodem modo nec in ſtipulatione pœnali, quia
eſſet abſurdum quod ſtipulatio pęnalis, quę eſt quid ſe
cundarium, haberet ueſtire et regulare principale.l.quod
per manus.ff de iur.cod.Non obſt.l.nuda:quia ibi non
agitur ex pacto nudo ut agens conſequatur, quod in
pacto deuenit: ſed ut debitor in mora conſtituatur, vt
ſtipulatio pœnalis committatur. Eodem modo nec cō
ſtituto, quia non agitur ex primo pacto modo, ſed agi
tur ex conſtituto.l.i.ff.de conſti. pecu. Et per hoc Iac.de
Are.& Raph. Fulgo .dixerunt vnicum eſſe veſtimen-
tum, ſcilicet rei interuentum. Vos diſtinguite,quod pa
ctum nudum ſumi poteſt dupliciter. Vno modo pro
conuentione inter duos pluresue habita,et in meris ter
minis naturalibus.ita procedant ſupra dicta argumen-
ta. Aliquando ſumitur pro contracto reſultante ex cō
uentione,& tunc dicitur veſtiri re, verbis literis,& con
ſenſu: & dicitur veſtitum miraculoſe a lege, quia cum
veſtibus eſt in eſſe productum. Do. Chriſtoph.de Ca-
ſtel. dicebat pactum nudum ueſtiri ex cauſa. allegat.l.
iur.gen. §.ſed cum nulla ſubeſt cauſa & ibi inſunt quæ
legem.ff. de pac.ſed cū cauſa poteſt diſtingui multipli-
citer,& multiplicata innumera effici ueſtimenta pacto
rum. In glo.ſuper uerbo,numerando. Dicite ergo q
in rebus quæ mutuo tradi debet conſiderari debet eo
rum natura,aptitudo,& conſuetudo, & actus qui cum
rebus illis cōcurrat ? Vnde in pane nō conſtituitur mu
tuum: ſi enim dixero, mutua mihi tres micas,iſtum nō
apellat mutuum : quia actus iſte numeri trium micarū
non conuenit mutuo panis, imo pondus.glo.eſt in l.ij.
ff ſi cert.peta.Si tamen panis ad pondus tradatur in eſt
mutuum conſtitueretur.
g Gl.ſuper verb.qualitatis [g] in fi. ex hac gl. & l. alle-
gata in ea dicunt Doc.quod ſi monaſteriū promiſerit.
Doctori plauſtrum vini ſingulis annis ut patrocinium
præſter pro monaſterio , quod non debet habere plau-
ſtrū vini ſi reperiatur ignarus legum : quia licet de hoc
nihil fuerit dictum intelligitur tamen tacite actū quod
pro expreſſo eſt habendum.d l.cum quid.
h Glo.ſuper verb.ſiāt ibi, appellata quaſi dicat, [h] com
ponitur ex corrupto & integro, quia dominium rei
mutuatæ corrumpitur ex parte mutuantis redintegra-
tur vero ex parte recipientis , ita quod corruptio unius
eſt integratio alterius:nam tollitur dominium ex par-
te tradentis generatur ex parte ſuſcipientis. In ea gl.
10 in fin. dicite,cum non tenuit tunc † reconciliatur qua-
tuor modis,conſumptione , Vſucaptione,mixtura,& ſti
pulatione .de quibus in d.l.ij & l.nam & ſi fur.eod .tit.
& in l.ſi a tcui.ff.de ſol .ad quæ me remitto,quia futura
eſſet longa diſputatio:ſed hæc eſt communis opin .
i Glo.ſuper verb.conditio. [i] diuiditur in duas partes.
Nam in prima tractat quotuplex ſit certi cōditio,& an
pro mutuo competat certi cōditio ſpecialis.In ſecunda
tractat an certi conditio competat pro intereſſe.
11 In glo.ibi, in prin. Colligitis ex gl. † eſſe duplicem
certi conditionem:vna generalis, competens ex quacū
que cauſa & cōtractu ex quo certum quid petatur alia
vero certi conditio ſpecialis , competens ex ſolo con-
tractu mutui tantum Glo .in l. quoties.ff.de pręſ.verb.
dixit unam tantum eſſe certi conditionem generalem
& quod pro mutuo non competit certi conditio ſpe-
cialis : & hanc ſententiam tenuerunt communiter vl-
tramontani. Mouentur ipſi primo . Nam de pluralita-
te actionis eatenus iudicamus quatenus lege expreſ-
ſum habemus .l.ſecunda. §. deinde ex his.ff.de origine
iuris . Sed nulla lege habemus duas certi conditio-
nes, ideo erubeſcimus cum ſine lege loquimur. l. il-
lam.C.de collatio. Secundo mouentur ipſi ex proba-
tione ſingularis numeri : nam vbicunque lex de certi

cōndictione fecit mentionem, illam profert in numero ſingulari: & numerus ſingularis vno ſolo contentus eſt arg. in l. vbi numerus. ff. de teſti. Tertio mouentur ex identitate nominis: nam ſi plures certi condictiones eſſent, deberēt in nominibus diuerſificari. l. ſi idem. C. de codicil. Quarto mouentur ex identitate medij concludendi, quod eſt vnum, ſiue agatur ex mutuo, ſiue ex alio contractu: ex quo certus contractus vnicum medium concludendi habet, quia certum, ergo actio erit vnica, quia actiones reguntur penes medium concludendi. l. non debet. ff. de dolo. l. 1. ff. de eden. Et hanc tenuit Raph Fulg. fretus primo. nam lex abhorret pluralitatem actionum ex diuerſis cauſis prouenientium, & in perſonis plurium. l. hæredes. §. de pluribus. ff. fami. erciſc. ergo multo magis abhorrere debet multiplicitatem actionum in caſu noſtro, vbi vnica eſt cauſa, & vna perſona. Secundo mouetur per iſtum tex. cum dixit, ex eo contractu oritur actio quæ vocatur certi condictio: ſi enim orirentur due certi condictiones, certe illud expreſſiſſet, ſicut expreſſit infra titu. i. in prin. & pro hac parte allegatur l. certi condictio. §. quoniam. ff. ſi cert. pet. Attamen Bar. & communis ſententia tenet cum glo. Mouetur primo per rub. ff. de reb. cred. ſi cert. pet. & certi condictione. Nam in quantum intitulat de reb. cred. illa rubri. eſt generalis ad omnes contractus in quibus certum quid deducitur. Cum poſtea ſubiungitur ſi certum peta. loquitur tantum de mutuo. Ergo illa clauſula, & certi condictione, vt ad omnia referatur, inſinuat vt vna ſit condictione generalis, cū refertur ad illa verba, de rebus creditis: alia mutui ſpecialis, cum refertur ad illa verba, ſi cert. pet. fa. l. talis ſcriptura. de leg. i. cum ſimi. Secundo mouetur ipſæ: nam cum vnicuique cōtractui ſit prouiſum de actione ſpeciali. l. iuriſgen. ff. de pact. poſſet mutuum, quod eſt contractus frequens & elegans, cui multa ſingularia a lege tributa ſunt propter eius frequentiam & elegantiam, l. certi condictio. §. ſi nummos. l. ſingularia. ff. ſi cer. pet. de iniuria ſibi illata conqueri, ꝙ de ſpeciali actione non eſſet ſibi prouiſum. Tertio mouetur: nam bonum eſt arg. de mutuo ad indebitum ſolutum. l. ex maleficijs. §. is quoque: de act. & obligatio. & in §. ibi ſeq. Sed pro indebito ſoluto repetendo competit actio ſpecialis, vt ibi videbitis ergo & pro mutuo. Et hanc ſententiam tenuit Bal. fretus duplici ratione. Prima: nam cum in mutuo ſit duplex materia, vna generalis, quia certum, alia ſpecialis, quia mutuum, deberent due actionis oriri: quemadmodum homo appellatur animal ex materia generali, quia animatur: ita etiam appellatur rationale ex materia ſpeciali, quia ratione differt a brutis. Secūdo mouetur, quia genus nunquam excludit ſuam ſpeciem. l. i. ff. de adopt. ergo certi condictio generalis non excludit certi cōdictionem pro mutuo ſpecialem. Et pro communi opin. introduco iſtum tex. ibi Et ex eo contractu oritur actio. Ergo cauſa immediata quæ producit hanc actionem, eſt cōtractus: quia dictio Ex, inſinuat cauſam immediatam, non autem mediatam, quia certum. l. qui liberis. §. ad hæc verba. ff. de vulga. & pupil. l. i. §. i. ff. de incen. ruin. & nauf. Ex quibus ipſi concludunt, quod ſi quis pro mutuo intentet certi cōditionem ſpecialem pro mutuo competentem, videretur illam intentare cum priuilegijs & beneficiis tributis mutuo. Si uero intentet certi condictionē generalē, videtur renunciare beneficijs mutui. facit quod not. gl. in l. ſi duo. de acqui. hęre. Eodem modo ſi ſtatuto caueretur ꝙ in libello actio ſpecialis proponatur, deberet pro mutuo exprimi certi cōdictio ſpecialis mutui. Sed contra communem opi. opponitur. Nam genus nunquam tranſit in ſpeciem niſi addatur differentia. l. iua ciuile. ff. de iuſt. & iur. Sed ſi diceremus certi condictionē pro mutuo eſſe ſpecialem non adderetur generi differētia: quia expreſſio cauſe mutui non qualificat actionē, ſed rē demonſtrat, alioquin abſurdum ſequeretur: quod expreſſio vniuſcuiuſq; cōtractus in quo certū quid deducitur argueret multiplicantē certi condictionū, quod eſt falſum: ergo vna. Secundo: Nā ſi cōpeteret certi condictio ex mutuo, ſpecialis illa non differret a cōdictione generali: nō in origine quia eadem eſt origo, quia certū: nō in materia, quia eadē eſt materia, quia cōtractus rei non in forma, quia eadē eſt agendi forma: non in fine, quia vtrobique ad hunc finē agitur vt certū reddatur. Cū ergo eadem ſit origo, eadem materia. eadem forma

k agendi, idem exitus ſiue, finis, ergo vna. In ea. gl. k in

2 ſſ. Not. ex glo. ꝙ † certi condictio competit pro intereſſe petendo. pro qua opin. facit ratio gl. Secundo, quia pro l. Aquilia. competit certi condictio. l. certi condictio. ff. ſi cert. peta. Sed in l. Aquilia venit intereſſe. l. non ſolum. ff de rei vendi. ergo certi condictio competit pro intereſſe. Secundo allegatur. l. certi condictio. ſupra alle. ibi, ſiue ex certo contractu ſiue incerto. & hæc eſt communis opi. Alij vero tenuerunt contrarium, quod ſequitur. Raph. Fulg. primo per l. fi. ff. ſi quis in ius voc. non ierit. Secundo per l. ſi pœnam, de uerb. obli. Tertio per l. liber homo. la grande. §. fi. ff. eo. ti. Quarto per l. domos. iuncta l. quid, ſi nulla. de leg. i. & hæc ſententia mihi placet diſputatiue, pro qua allego tex. ad literam. in l. iij. in fi. C. de inuti. ſtip. Allego rationem: nam in iu-

l dicijs inſpicitur forma petendi, nunquid debeatur. l. cū quædam. §. fi. ff. de iuriſd. omn. iud. Cum ergo intereſſe in petitione ſit incertum, licet ſit per iudicem certificandum, hoc non conſideratur, ſed conſideratur forma petendi, quæ cum ſit incerta, non patitur pro ea competere certi condictionem d. l. certi. condictio. Et eſt reſponſum ad primum argu. Ab alia non reſpondeo, quia articulus eſt publicæ diſputandus.

ADDITIONES.

a Quare dicantur obligationes re, cum tamen interueniat conſenſus, uide hic per Bello. qui etiam præmittit quotuplex ſit mutuum.

b Not. primo ꝙ conuentio de mutuando eſt nudum pactū, quod non arctat: quia pactum nudum de iure ciuili nullam producit actionem. l. iuris gentium. §. quinimo. ff. de pact. Sed de iure Canonico ſecus, quia producit actionem. ca. i. de pact. & ideo neceſſe eſt ut ex tali conuentione agatur quæ veſtitur per aliud iſtorum ueſtimētorum, de quibus in gloſſ. Adde quod mutuum aliquando dicitur ciuile, & aliquando naturale, vt hic, & l. ii. in fi. ff. ſi cert. pet. & de mutuo & teſtibus deponentibus uide ſupra de rerum diuiſio. §. venditę. & Bat. in d. l. ii. & Canoniſtas in cap ſi cautio de fid. inſtru.

c Hæc functio quomodo intelligatur uide Bellonum lib. i. ſupput. cap iiii.

d An genus ſit de ſubſtantia mutui, uide Bellonum lib. i. ſuppu. cap. v.

e De hoc argumento ab etymologia uide iſte Bellon. ſupra in prin. de teſta in iii. quæſtio.

f Sed iſtud exemplum non eſt bonum, & ideo potes dicere quòd tale pactum non veſtitur re, nec rei interuentu: quia cum pactum ſit de mutuando, facta numeratione adimpletum eſt pactum. ad quid poſtea tale pactum inueſtiretur? Vnde pone exemplum quando præceſſiſſet conuentio nuda de reddendo pecuniam quæ mutuabitur, iuxta l. cū. n. & l. præcedentem. ff. de dona. hic allegatam. Sed ad primū, dic, ꝙ veſtiretur ad iſtum finem vt mutuans poſtea poſſet agere.

● Omnia hęc requiſita ſigillatim examinat hic Bello. quem uide etiam ad gloſſ. ſeq. ſuper uerbo, quandoque. quæ omittitur per iſtum.

g An qualitas ſit de ſubſtantialibus mutui, uide Bellon. lib. i. ſuput. c. v.

h Credo ꝙ nullatenus iſta fuerit mens glo. ſed glo. voluit dicere, quod mutuum componitur ex corrupto & integro, hoc eſt, componitur ex meo & tuum. Primum eſt corruptū, ſecundum eſt integrum. Et hæc eſt propria mens gloſſ. Bene

in ſe

in ſe verum eſt id quod dicit iſte, quod mutuũ fit ex corru-
ptione dominii ex parte mutuantis, & redintegratione ex
parte accipientis: ſed non eſt uerum quod illa dictio mutuũ
componatur ex interrogatione & corruptione, ſed com-
ponitur vt ſupra dixi & ita poſtea reperii.tenere & declarare
glo.Nic.de Neap.hic.

h Hæc declaratio reprobatur per Bello qui dat aliam.

i Ad intelligentiam huius glo.præmitte quotuplex ſit cer
ti condictio, vt per Bello.qui etiam diſputat an ſit duplex,
& quid & quomodo dicatur certum vt per eundem.

k Et dum glo.dicit ſecus ſi ad factum, quia in ſententia nõ
certificatur quantitas:dic melius ſecundum Bar. in d.l.cer-
ti condict.in prin.in verſi.hoc expoſito quæro. in verſi. fu-
mus expediti.quod ideo dicitur contineri incertum, non
quia non poſſit intereſſe certificari in ſententia, quia poſſet,
ſed quia ſolutio eſt mutabilis ex parte debitoris, vt ibi
per eum.

l Iſtud eſt argumentum glo.in d.l.certi condictio.in prin.
in verbo,incerto.in vltimis verbis.Sed facile eſt reſponde-
re:quia etiam attenta petitione,eſt certum in rerum natu-
ra,vt habes ex verbis Barto.in d.l. certi condictio. in princ.
in penul.colum.

1 Bonum eſt Argumentum de mutuo ad indebitum ſolutum.
2 Pupillus non obligatur de indebito recepto.
3 Indebitum ſolutum per errorem tranſit in dominium recipientis.
4 Qui ſoluit indebitum ſcienter uidetur donare.
5 Titubans equiparatur erranti.
6 Infans nullo iure obligatur.
7 Pupillus non obligatur naturaliter de promiſsione facta tutori.
*8 Pupillus promittens alteri ſine authoritate tutoris, obligatur na-
turaliter.*
*9 Adultus habens curatorem,ſi promittat ſine curatoris authoritate,
obligatur naturaliter.*

S: IS quoque. * Recipiens indebitũ a a
* ſponte ſoluente & per erro
rem,re obligatur, & condictitia actione
a tenetur ſicuti ex cauſa mutui, ex qua ta-
men pupillus non obligatur.h.d. Diuidi-
tur in quatuor partes.Nam in prima ponit dictum: nã
accipiens indebitum a ſponte ſoluente & per errorem,
ei obligatur,& cõdictitia actione tenet̃. Ideo dixit ſpõ-
te, quia ſi reciperet a ſoluẽte coacte quia damnatus p
ſententiã,nõ teneretur ad reſtitutionem.l.i.C.de condi.
inde.l.ſi fideiuſſor.§.omnibus.ff.mãda. hoc enim opera
tur authoritas ſententie.contra quã præſumptio ſiniſtra
non eſt capienda.l. Hætennius.§.Cata.de euictio. Ideo
dixit per errorem,quia ſi reciperat a ſponte ſoluente ex
certa ſcientia,nõ teneretur reſtituere, quaſi ei donatum
uideatur quod ſoluitur.l.i.in fin.de condi.indebi.l.cuius
1 per errorem.ff.de reg.iur. No. † bonum eſſe argumẽ
tum de mutuo ad indebitum ſolutum:quod uerum eſt
quo ad ſubſtantiam obligationis,& effectum ſolide ex
actionis, vtrobique enim inſolidum petitur quod tradi
tum fuerat:ſed quo ad formam in eſſe producendi non
tenet argumentum, mutum enim producitur ex con-
tractu.Item ille qui mutuat numerat animo obligandi
at indebitũ ſolutũ prouenit ex quaſi cõtractu. Item ille
qui ſoluit indebitũ,gerit actũ animo diſſoluendi obliga
tionem,non autem animo inducendi,ut hic.

2 No. † pupillum non obligari ex mutuo uel indebito
recepto, nec ſibi obligat illũ cui mutuat: quia pupillus
non poteſt alienare ideo ipſe nec mutuare.l.obligari.ff.
b de aut.tut. Gloſ. b ſuper verb. actio.ibi appellamus.
3 Colligitis ex gl.q; † indebitum ſolutum per errorẽ,tran
ſit in dominium recipientie. Sed contra hoc oppo. Nã
error in cauſa traditionis impedit translationem domi-
nij.l.ſi ego. & ibi no.ff.ſi cer.pet.ſed iſte qui ſoluit inde
bitum errabat in cauſa, ego dominium non transfer-
tur.Solu. Diſtinguite: aut erratur in cauſa proxima. &
tunc talis error impedit translationem dominij: ita lo-
quitur contrarium. Aut erratur in cauſa remota,& tunc.

non impeditur translatio dominij ita loquitur hic, quia
potentius agit error circa cauſam proximam quam re
c motam.l.iij.§.ſubtilis.ff.de cond.ob cauſ.c . In ead.glo.
in fin.dicitur,q; tunc demũ tenetur furti recipiens inde-
bitum quando ſoluens fuit deceptus in perſona recipiẽ
d te. d.l.quoniam. d in l.falſus.§.i.ff.de fur. Gloſſ.ſuper
verb.cepiſſet.ibi,l.ea quę Rationem dicunt Doct quia
videtur ſolutum ex cauſa trãſactionis,quæ impedit ſo-
luti repetitionem.l.in ſomma.ff.de cond.inde. Ibi,l.ſi.
vult allegare.l.ſ. In ea glo.in ſi.Eſt ratio huius finalis
4 caſus: nam † qñ quis ſoluit indebitum ſcienter, videtur
ſoluere animo donandi, ex quo nullo iure cogente ſol-
uit.l.donari.ff.de don.regula iuris,Donari ergo præſum
pta donatio impedit ſoluti repetitioni.l. cuius p errorẽ.
ff.de reg.iur.Sed quid ſi quis non per errorem,non ſciẽ
ter, ſed animo titubante ſoluit indebitũ an repetere po
5 terit? Dicite quod ſic: quia † titubãs equiparatur errãti.l.
ſi.C.de condi. inde.Sed quid ſi ergo promiſi tibi dare
Stichũ aut Pãphilũ, & credẽs vtrunque promiſiſſe,ſol
uo utrunque:volo repetere unũ tanquã indebite ſolutũ
tu uis tradere aliũ,cuius erit electio? Videtur q; ſit tua
qui recepiſti, quia es debitor de altero duorum illo vel
alio:ergo electio eſt tua, quia in alternatiuis electio eſt
debitoris.l. eũ qui certarũ.ff.de ver.obli.l.plerunque.in
ſi.de iur.dot. In contrariũ facit, quia ergo qui ſolui per
errorẽ,habebã ius eligendi, cui iuri per errorem, renun
ciaſſe non videor.l.mater.de inof.teſta.& hæc eſt ueri-
tas,per caſum.l.pe.C.de condi.inde.Ad argumentũ re-
ſpondetur q; procedit niſi error ſoluentes interueniſſet.
* Glo.ſuper uerb. * datione.ibi,l.pupillus. † Ideo.n.in-
6 fans nullo iure obligatur, quia in eo deficit cõſenſu·,ex
quo naturalis obligatio cauſatur. l.cũ amplius.§.is na-
tura debet.ff.de reg.iur.non ciuiliter,quia lex ciuilis nõ
approbat actum. l.contra iuris.in prin.ff de pact. In
7 ead.glo.ibi pupillus.nota † pupillum non obligari etiã
naturaliter ex promiſsione facta tutori.Ratio, quia lex
reſiſtit huic actui,habuit enim pro iniquo, quod tutor
qui debet procurare ne pupillus alteri obligetur, illum
obligari ſibi patiatur. argumen.in l.an tibi.C.de in lit.
dan. tuto. Ideo naturalis obligatio impeditur. l. cum
lex.ff.de fide.l. ſi non ſortem.in prin.ff.de conditio. in-
de. In eadem gl.ibi, l.i.no. pupillum alteri promitten
tem ſine tutoris authoritate, obligari naturaliter. &
8 hæc eſt communis opin. † Quidam tamen antiqui,quo
rum gloſſator nomina obticuit,in l.pupillum.ff.de re-
gu.iur.quos ſequitur Iac.de Are. tenuerunt hunc pupil
lum ſine tutoris authoritate promittentem non obliga
e ri etiam naturaliter.pro qua opi. e introduxi l.conditio.
§.quoniam.ff.ſi cert.pet.ubi ex ſecunda promiſsione fa
cta per pupillum ſine tutoris authoritate non inducitur
nouatio,ergo nec naturalis obligatio.l.i.ff.de nouat.Se
cundo induxit l.interdum.ff.de condi.indeb. Tertio in-
troduxi rationem, quia pupillus promittendi alteri ſi-
ne tutoris authoritate gerit actum contra legem.l.con-
tra.ff.de pact. ergo naturalis obligatio impedit̃. d.l.cũ
lex. de quibus dicite vt dixi in l.i.ff. de noua. In ea-
9 dem gloſſ. ibi, idem in adulto. not. † adultum haben
tem curatorem promittentem ſiue authoritate curato-
ris, obligari naturaliter. & hanc tenuit Barto. & com-
muniter Docto. abſurdum enim uidetur pupillum cui
minor eſt intellectus obligari naturaliter ex promiſsio-
ne ſua, & non adultum. Sed tamen plerique vltra-
f montani f, tenuerunt talem adultum non obligari vl-
lo modo.Mouentur primo. quia adultus habens cura-
torem equiparatur ei cui bonis eſt interdictum. l.ſi cu-
ratorem habens. C. de in integr.reſtitut.minorum,ſed
talis cui bonis eſt interdictum non obligatur naturali-
ter.l. is cui bonis.ff. de uerbo. oblig. ergo nec adultus.
Secundo mouentur quia iudex dando curatorẽ adulto,
videtur ei interdicere adminiſtrationem bonorum.l.in

copulandis. C. de nupt.ergo adultus promittendo, & ſic adminiſtrando bona ſine curatore, uidet facere actũ contra interdictum iudicis, ergo non obligatur naturaliter d.l.is cui bona. Et per hoc nõ obſtat, quod dicitur de pupillo: quia per dationem tutoria non interdicitur bonis, ſicut per dationẽ curatoria. datur enim tutor perſonę, curator bonis ſiue rebus.l.quia.ff.de teſt.tutel.de
g quo dicit e[g] ut in l.i.de nouat.

ADDITIONES.

• Ad euidentiam huius § præmitte quotuplex ſit indebitũ, ve per Bellon. qui latius inſiſtit, & etiam explicat omnia requiſita quæ hic ponuntur per iſtum.

a Adde ꝙ quadruplex eſt indebitũ. Quoddam eſt omnino indebitum quod nullo modo debetur. Secundo eſt indebitum naturaliter, ſed ciuiliter debitum, ut in chirographo ante biennium: & in eo qui tenebatur naturaliter & ciuiliter, ſed eſt factum pactum de non petendo, uel iuramento liberatus eſt a naturali obligatione, remanente ciuili. Et hæc indebita indiſtincte repetuntur, ſiue ſoluãtur ignorantia iuris ſiue facti probabilis, ut in alieno facto: ſiue non probabili, vt in ſuo. Tertio eſt indebitum ciuiliter ſed naturaliter debitum, & iſta indebita ſoluta per errorem iuris vel facti minus probabilem repetuntur, ſecus ſi probabilem. Fal. in minore & muliere qui ſoluendo ignorantia iuris repetunt. nec probant indebitũ. l. cum de indebito. de prob. Quarto eſt indebitum per exceptionem: in quo dic quòd quatuor ſunt exceptiones ſiue dilatoria, ſiue temporalis perpetua, ſiue peremptoria dubia, & rigore iuris conſeruandi introducta. Prima puta eſt obligatio ad diem, vel cum moriar, quocunque errore ſolutum non repetitur, quia eſt certum indebitum. In ſecunda ſcilicet peremptoria ſeu perpetua, dic, ſi eſt fauorabilis, vt Velleiani, quocunque errore ſolutum repetitur: ſi odioſa, vt macedonia, ſolutum errore iuris non repetitur: ſecus ſi per errorem facti probabilem. In tertia ſcilicet dubia, ut ſi promitto tradere ſi nauis venerit, vel Titius conſul factus fuerit, tunc interim ſolutum repetitur, quia eſt dubium an indebitum eatur. Quarta uero exceptio quæ fuit introducta ad rigorem iuris conſeruandum, ve exceptio litis pendentie contra uetum creditorem, exceptio fori, exceptio epiſtole diui Adriani, interim ſolutum non repetitur. Alias vero quas gratia breuitatis omiſi, vide per Bartol. & gloſſ. in l.i. de condi. indeb. & l. error. C. de iuris & facti igno. & plenior gloſſ. cæteris in l.cum quis. & ibi late Bart. C. de iuris & fac.igno.

b Iſtæ omittit glo.i.ſuper quia vide hic Bellonũ qui reſoluit quędã dicta Decii in l.cuius per errorem.ff.de reg.iur.

c Vt hic quia non erratur in cauſa proxima traditionis, qa ego bene ſcio me tradere ex cauſa ſolutionis: ſed erratur in cauſa remota, quia credo me debere ſoluere, & erro. Et ui de gl. notab. quæ iſtud contrarium format, & aliter ſoluit in §.pe.infra de obliga. quæ ex quaſi contractu. & ibi uide clarius iſtum in hac eadem ſolutione.

d De intellecto huius legis quoniam & huius gl. vide Bello. lib. iiii.ſupput.c.xi. & declara gloſſ. ſeq.ſuper uerb.ſi apparet quam iſtæ omittit, ut per eundem.

• Ad euidentiam eorum quæ tradit gl. vide quæ præmittit Bellon.

e Bello.hic tuetur communem, & reſpondet fundamentis Porcii, ut per eum.

f Bellonus ſequitur communem, & reſoluit fundamenta vltramontanorum.

g Ad glo.finalem omiſſam per iſtum, vide Bellonum qui eã explicat.

1 ☞ *Dictio Item, eſt repetitiua.*
2 *Dare impropriè pro tradere*
3 *Commodatum a mutuo differt in tribus.*
4 *Qui dicantur caſus fortuiti.*
5 *Commodatum debet eſſe gratuitum, alias ſi pecunia intercedat erit locatio.*
6 *In commodato uenit leuiſſima culpa. non in precario.*
7 *Triplex differentia inter precarium & commodatum.*
8 *An culpa præcedens caſum, faciat quem teneri de caſu qui alias non teneretur.*
9 *Si a te equum receperim commodato, & miſeris famulum tuum, cuius negligentia equus perit uel deterior fit, an propter famulum tuum excuſer*
10 *Si librum tuum mihi a te commodatum, ſeruus tuus uenerit quæſitum ex mandato tuo, & fugerit, an ego tenear.*
11 *Si habeam libros commodatos ac meos in domo ſi propter incendiũ ſaluem meos libros, & non eos quos commodaueram an tenear.*

§. ITem is cui. Iſtæ. §.facilis eſt in litera & glo. in apparatu fertilis & quotidianus & ideo diligenter aduertendũ iuxta l.legaui.de lib.leg. Diuiditur in tres. Nam in prima præmittit commodatũ appellari contractũ re. In ſecunda declarat, in quibus differat cõmodatũ a mutuo. In tertio remouet quoddã dubiũ. Secunda ibi, ſed is ab eo. Tertia ibi commodato. Et hoc intendit: Commodatum quod eſt cum aliquid gratia vtendo cõceditur, re contrahi dicitur, de quo quis nõ tenetur de caſu, niſi culpa præcedat caſum. Et in hoc differt a mutuo, quia in recipientem mutuum dominium rei mutuatæ transfertur: non ſic in recipientem commodatum, ꝙ debet eſſe gratuitum, & mercede interueniẽ
1 re incipit eſſe locatio.h.d. In tex. ibi, item. † Hæc dictio.
Itẽ, eſt repetitiua, l.in repetendis.de lega. iij. & repetit ꝙ
non ſolum obligationes pręcedentes contrahuntur re,
2 ſed ẽt ſequẽtes. In tex. ibi, datur, id eſt, traditur, quia † dare, eſt dñiũ trãsferre. l. vbi aũt. §.fi.ff.de verb.obl. & infra de actio.§.ſic itaque. quod non fit in re commoda-
a ta,[a] vt ſequitur in tex. Tenetur aũt ille qui recipit mutuũ, non eandẽ rẽ reſtituere, vt dixi ſupra in prin. No. primo, obligationẽ commodati re contrahi. Secundo
3 no. † cõmodatũ a mutuo differre in tribus. Primo, quia dominium rei mutuatæ tranſit in recipientẽ non ſic dominiũ rei cõmodatæ. Secundo mutuum minime ſufficit
b reddere, niſi eque bonũ in eodem genere reſtituatur. [b]
Commodatum vero idem in ſpecie reſtitui debet. Tertio quia recipiẽs mutuũ tenetur de caſu fortuito cõmodatarius vero nequaquã. Rõ. quia recipiens mutuũ eſt obligatus in genere, quod genus nũquã perit. l. incẽdiũ C.ſi cer.pe. iõ nõ liberatur: at cõmodatarius eſt obligatus in ſpecie, ideo nimirum ſi interitu ſpeciei liberatur. l. qđ te. & ibi no.ff.ſi cer.pe. Scđa rõ eſt ex mente D. Petri. Nã ideo cõmodatarius liberatur re commodata caſu peẽpta, quia fortuna quæ fuerit in aliquã rem, voluit prętudicare domino rei. l. quæ fortuitis. C. de pigno. act. vnde prætudicat cõmodanti, qui remanet dominus rei, cõmodatæ nõ aũt mutuanti, quia dominus nõ remanet No. ꝙ culpa præcedẽs caſum, facit quẽ teneri de caſu ſequenti, qui alias nõ teneretur. cõcor. l. videamus. l. item
4 quæritur. ff. loca. Not. † qui dicantur caſus fortuiti,[c]
c quos habetis in tex. incendium, ruina, naufragium, latronum aut hoſtiũ incurſus concor. l.ſi vendita ff. de actio.
d emp. cum ſim.[d] Finaliter not. † cõmodatũ debere eſſe
5 gratuitũ: ideo ſi pecunia intercedat efficitur locatio:
• quia cõtrariũ eſt amicitię, de beneficio mercedẽ conſtituere: ille. n. qui te prouocat ad benefaciendũ mercede conſtituta videtur diffidere de tua amicitia. l. i. ff. man.
e Gl.[e] ſuper verb. exactã,[f] ibi, dolus.[g] ſubaudi de lata
f culpa. In fi. gl.[h] Sed cõtra opponitur, & † imo videtꝰ
g ꝙ in cõmodato nõ veniat leuiſſima culpa. l. quęſitũ. §.
h eù quoq;.ff.de præca. Sol. illa procedit in precario, nos
6 aũt loquimur in cõmodato. † Eſt aũt triplex differentia[i]
7 inter cõmodatũ & præcariũ. Prima, quia cõmodatũ fit
i ad certũ vſum determinatũ, præcariũ vero conceditur ad vſum nõ determinatũ. Ex quo infertur ſecunda differentia. Nã præcariũ põt quãdocunque reuocari. l. pen. & l. & habet. ff. de pręca. Cõmodatũ vero nequaquam niſi finito vſu & tẽpore. l. in commodato. §. ſicut. ff. commod. Tertia differentia, quia commodatarius tenetur

etiam

etiam de leuiſsima culpa, * ad hic recipiens precarium
nequaquam ſed de dolo ſolum & lata culpa. l. quæſi-
tum.§.eum quoque.ff.de precar, Ratio: nam cum cō-
modans grauetur in hoc, vt non poſsit ſibi prouidere
reuocando commodatum niſi finito vſu & tempore,
alleuiatur & ſuccurritur ei in alio, vt commodatarius
de leuiſsima culpa teneatur. arg. in l.eum qui.ff.de iure
iur.quod ſecus eſt in precario, vt ſupra dixi, quod po-
teſt quandocunque reuocari. hæc eſt gloſſ. notab.in l. i.
ff.de precar.Sed quid? pone quod ergo commodaui tibi
equum pro tribus diebus, ut vadas Mediolanum: fi-
nitis tribus diebus volo equum: tu dicis, ego non po-
tui ire propter maximam pluuiam, an ſit finitus vſus
commodati/non, vnde non potes reuocare commo-
datum,quia per me non ſtetit quo minus irem. facit l.
ij. §. i.ff.ſi quis caut. Doct. determinant poſſe reuocari
commodatum:quia cum ego commodans tractem de
damno, tu commodatarius de lucro, quod facere vis
ex vſu equi,caſus pluuiæ tibi nocere debet, mihi non l.
item illa.in prin.ff.de conſti. pec.l.ſi uno.§. item cū qui-
dam.ff.loc. Item ſcribunt doc.in l. in commodato. §.
ſicut.ff.commod.Sed nunc ab extra contra tex. oppo-
8 nitur.Dicitur hic in tex.q† culpa præcedens caſum[l] fa
l cit quem teneri de caſu qui alias non teneretur. Sed con
tra hoc opponitur de l.pen.ff.ad l.Rhod. de iactu. Sol.
Diſtinguite, aut iſta culpa tranſiuit in moram, & tunc
quis indiſtincte de caſu tenetur. l. ſi ex legati cauſa. ff.
de verb. oblig.l. quod te.ff.ſi cert. pet. Aliquando cul-
pa ſtat in meris terminis culpe, & dic aut non erat præ
deſtinata ad caſum, & tunc non facit quem teneri de ca
ſu. l. non omne. ff.de ſtatu lib l. ſi alius. §. eſt & alia. ff.
quod vi aut clam. Aut culpa eſt prædeſtinata ad ca-
ſum,& tunc facit quem teneri de caſu:& hoc facit vni-
co caſu,ſcilicet quādo vtroque caſu res peritura fuiſſet,
etiam ſi culpa non preceſsiſſet. l.pen.& l.fina.ff.ad leg.
9 Rhodiam de iactu. Sed pone iuxta prædicta † ego te-
cepi in commodato equum a te, & tu miſiſti regarium
equus perit vel deterior fit malo regimine, an ego te-
near? an ego excuſer propter famulum tuum? Vide-
tur quod ſic,per l.ſi vt certo.§.ſi me rogaueris. ff. com-
moda. & hoc tenuit glo.ſingu.in l. penult. ff. vſufruc.
quemadmod.cauea. In contrarium allegatur.l.ſi ſolu-
turus.ff.de ſolu.& l. quarundam.ff.de acquiren. poſſeſ.
Vos dicite ex mēte doctorum.Aut ego recepi in com-
modato equum,ac etiam in commodato famulum, &
tunc ego non excuſor a culpa propter famulum: quia
quemadmodum ego teneor diligentiam adhibere cir-
ca equum,ita circa famulum,quia ipſe commodatus eſt
l.ſi vt certo.ſupra allega.ita loquitur glo. in d. l. penul.
de dolo. tamen ſi culpa non præceſsit,non teneor. d. §.
ſi me rogaueris. in fin. Aut ego recepi ſolum equum
in commodato, ſed tu voluntate tua adhibuiſti famu-
lum: & dic: aut adhibuiſti famulum ab initio ſtatim
atque equum commodaſti, & tunc nō teneor de equo
male gubernato: quia tu diffidere viſus es de diligen-
tia mea,& curam famulo tuo committere, ita loqui-
tur l.ſi ſoluturus.& l.quarundam. Aut adhibuiſti famu-
lum ex poſtfacto,& tunc ego bene teneor. Ratio: nam
cum ab initio tibi commodanti ſit ius quæſitum ex ma
lo regimine,non debet tibi tolli ex appoſitione famu-
li ſubſequentis.regula iuris. Ius noſtrum, & eſt caſus
cum gloſſ.notabilis in l.ſi vt certo.§.ſi me.el ij.ff. com-
m mod. Et hoc facit ad incantatorem carcerum,[m] vtrum
teneatur pro fugitiuis,ſi alij cuſtodes appoſiti fuerunt.
Item facit,an fullo teneatur de rebus ſublatis, ſi ſcho-
laris miſerit famulum ad res cuſtodiendas,ad quas non
tenebatur.l.i.in fin. ff. de libe. agno. Addite prædictis
quod equi ſunt verberandi calcaribus,non fuſte.l i. &
ibi Bartol. de curſu publico. lib. xii. Item teneris dare
bladum bis in die, alioquin teneris. l. animalia. & ibi
10 Bartol. eod.titu. Sed quæritur: † Commodaſti mihi
n librum: venit famulus [n] parte tui requirēs librum: ego
trado,ille fugit, an tenear an vero ſim liberatus? Solu.
Aut conſtat de mandato tuo, & ſum liberatus. Si ve
ro non conſtat de mandato tuo, tunc non ſum libera-
tus,& imputanda eſt mihi maxima credulitas. gloſ.eſt
notabilis in l.ſi mihi.§.pen. ff. commod. quam limitant
notabiliter Docto. niſi famulus tuus eſſet talis perſo-
na cuius officio utebaris ad libros transferēdos, vt ſunt
bidelli doctorum, tunc ego excuſor ſi credidi. Secus ſi
ſcholaris mitteret coquum.ſuum.argumē.in l. vel vni-
uerſorum. ff. de pign. act. & facit quod legitur de ſer-
uitore publico, qui portat ſignum ſuper birreto,cui cre
di debet.l.magis puto.§.illud. & ibi gloſſ.ff.de reb.eo-
rum.Si uero ego miſi tibi librum per famulū meum, &
ille fugiat,ita demum ego liberabor, ſi famulus meus
erit bene opinionis,& conſuetus fidelitatem mihi præ-
ſtare,alias ſecus. l. argentum. ff. commoda. onus pro-
bandi fidelitatem pertinebit ad me, quia præſumptio
eſt contra me, quod ex quo nunc fugit, eſſe male con-
ditionis in peracto tempore.l. Caſsius. de ſenat.l.ſi cui.
11 §. hiſdem de accuſ. Finaliter quero: † ego habeo li-
bros commodatos ac etiam meos proprios in domo
vel in naui: non poſſum ſaluare ab igne vel naufra-
gio niſi meos vel commodatos:ſaluo meos, & com-
modati perduntur,an ego tenebor? Dicite ut per Bart.
Aut mei erant pretioſiores,& tunc excuſabor, quia egi
quo diligentiſsimus quiſque paterfam. egiſſet. l. in re-
bus. in princi. ff. commoda. Aut econtra commodati
erant pretioſiores, & tunc non excuſabor, ratione de
qua ſupra.Si autem erant equales in pretio,tunc excu-
ſabor,quia mihi licuit præferre ſalutem propriorum,
aliorum ſaluti.ar.in l.ſi quis in graui. §. i. ff.ad Syll. &
quia prima charitas incipit a ſeipſo. l. præſes. C.de ſer-
ui.& aqua.ca. inter opera. extra de ſponſ. & ita tenuit
glo.ord.in l.ſi vt certo.§.quod vero ſenectute.ff. com-
modati. Sed in ultimo membro ego ſum dubius, quia
maior diligentia exigitur in rebus commodatis quam
in proprijs,vt hoc verſi. nec ſufficit. Præterea nonne cō
modans prætulit vtilitatem tuam ſuæ propriæ, ut vte-
rens re ſua? ergo tu ex debito debes præferre utilitatem
commodantis tuæ propriæ.l.ſed ſi lege.§. cōſuluit.ff. de
pet. hęr. Pręterea grauatur in hoc, quia non poteſt re-
uocare commodatum igni deperditum, ergo debet in
alio alleuiari,ne priuetur rei commodatæ dominio. l.eū
qui.de iuretur. In iudicando tenerem glo. & doct.at in
facto obſeruarem fidem commodanti.

ADDITIONES.

a An autem poſsit transferri dominium,& nihilominus eſ-
ſe commodatum,uide Bello.lib.i.ſup.c.vi.

b Quia eſt corruptus,credo quod uelit dicere, quod in mu
tuo non debet eandem in rem ſpecie reſtituere, ſufficit.n.
ſi eque bonam in eodem genere reſtituat: ſed in commo-
dato eſt ſecus. Et licet iſtæ videatur facere tres differen-
tias,tamen non ſunt niſi due,ut uult iſtæ text. quia ſecun-
da differentia continetur ſub prima, vel uenit in conſequen
tiam ad primam.

d Adde tamen, quod etiam mors dicitur caſus fortuitus.
allegatur gloſſ.in l. fin. in princi.in verb. fortuitus caſus. C.
de iure do. Ego allego text. expreſſum in l. in rebus.in prin
cip.ff.commod.Item adde, quod ſententia iniuſta compa-
ratur caſibus fortuitis. ita dicit notabiliter Bartol. in l.fal
ſus. in penul.colum.circa finem. C.de furtis. Vnum tamen
ſingulariter not.quod ſuſcipiēs in ſe periculū omniū caſuum
fortuitorum non tenetur de caſu fortuito extraordinario
non conſueto euenire. caſus eſt ſingularis in l. fiſtulas.§. ſi.
ff.de contrahen.empt.& q mors ſit caſus fortuitus, eſt ca-
ſus in l. Iul.ff.qui & a quibus quē didici a Bal.in l.i.in xxiiii.
oppo.C.qui admit.de quibus omnibus plene uide Bald.in l.
quæ fortuitis. C. de pigno. actione. uide ſingulariter Bald.

in l.vnica.in principio.C.de his qui ante aper.tabu.Et quòd mors ſit caſus fortuitus eſt textus in capitulo quoniam frequenter. in principio.extra vt lite non conteſt. & textus in l.nuper.circa medium.C.de natur.libe.Item nota qui dicãtur caſus fortuiti, vt hic. Sed an furtum cõputetur inter caſus fortuitos? Dic quòd non. Ratio quia non excuſat commodatarium.l.cum duobus.§.damna.ff.pro ſoc. niſi fiat per perſonam domeſticam,de qua non erat ſuſpitio, vt not.Cy. in l.i.C.depoſiti. Item an incendium computetur? Dic ꝙ non, quia ſine culpa habitantium regulariter non oritur. l. nam ſalutem.§.i.ff.de of.præſe.vigil.Sed ſi eſt in domo aliena,vt commodatarius euitare non poſsit, habet regreſſum contra eum qui eſt in culpa incendij.l.ſi ſeruus.§.ſi fornicarius.ff.ad leg.Aquil.

d Et per iſtum textum iuncta glo.i.videtur poſſe reprehendi quædam glo. reputata ſingularis in l.iiii. §.i. in gloſ.iii.in fi.ff.nau.cau.ſtab.quæ dixit, quod inter leuiſsimam culpam & caſum fortuitum nihil eſt medium. iſtud videtur contra hunc textum. vbi commodatarius non tenetur de caſu fortuito,& tamen de leuiſsima culpa, vt hic dicit glo. in verbo, exactam.iuncto iſto tex.Sed intelligendo gloſ.vt ibi intelligit Bart. nihil obſtabit.

* Contra iſtud opponit Bello. & ſoluit, declarando quomodo differat præcarium à commodato.

e In gloſ.in verbo,exactam.Si quæratur an in commodato commodatarius teneatur de dolo,lata culpa,vel leui: dic ex mente Doct. in d.l.ſi vt certo.quòd ſi contractus celebratur gratia dantis, tunc recipiens tenetur ſolum de dolo & lata culpa. Sed ſi gratia recipientis tantum, tunc tenetur de dolo,& omni culpa,ſed non de caſu fortuito,niſi culpa præcedat caſum, vt hic. Si gratia vtriuſque tantum, tunc de dolo, lata culpa, & leui. Quid ſi res commodata ſit æſtimata antequam commodetur? Dic quòd æſtimatio ſemper addit vnam ſpeciem obligationis pluris, vt per gloſſ. & Barto. in d.l.ſi vt certo.

f Ad euidentiam gloſ.in verbo,exactam.vide ea quæ præmittit Bellonus.

g Adde ad glo.in verbo,exactam.ibi,dolus,vnum ſingulariter not.ꝙ eſt maxima limitatio ad hunc text. & hanc gloſ. quòd iſte text. procedit quando commodatum eſt factum ad requiſitionem commodatarii. aliàs autem ſi vltro,tenetur tunc commodatarius ſolum de dolo.tex.eſt ſingularis in l.ſi vt certo.§.ſed interdum.in fi. in verb.vltro.ff.commo. & ibi glo.& ibidem notabiliter Barto.

h Expedias reliquum huius glo.vt per Bello.

i Et has tres differentias ponit glo.magiſt.in l.i. in princi.ff. de præcario. Et quid differat hoc præcarium à præcaria cõceſsione Canoniſtarum,vide Bart.in l.ſi finita.§.ſi de vectigalibus.ff.de dam.infect.

k An commodatarius teneatur de culpa, vide in lege ſi vt certo.§.nunc videndum. & §. interdum & in cap. i. extrà de commo.

l Dic de hoc,an culpa præcedens caſum, faciat commodatarium teneri de caſu, vt per Doctores in l. ſi vt certo. §. nunc vidẽdum. ff.commoda. vbi dicitur quod hic, & melius: & melius etiam in §. & interdum. vbi hæc omnia ponit Bart.

m Vide de hac quæſtione cuſtodis carcerum & præcedenti in l.in commodato.§.ſi me.el ii.ff.eod.vbi idem determinatur quod hic.

n De hac quæſtione & hic dictis vide per Bart. & Docto.in l.eum qui.§.ſi rem.ff.commo. vbi Bart. etiam facit mentionem de ſeruitoribus.Adde quod habetur in l. ſi quis vxori. §.apud Labeonem.ff.de fur.& ibi Bar.& in l.i.ff.depoſ.Bart. & vide infrà in pag.ſeq.

1 *In quo depoſitarius differat à commodatario.*
2 *Mala electio arguit culpam.*
3 *Dictiones, tantummodo, ſolummodo, quæ ſunt taxatiuæ, non excludunt caſus ſimiles.*
4 *An depoſitarius pacto poſſit obligari de leuiſsima culpa.*
5 *Incendium & furtum regulariter non committuntur ſine culpa.*
6 *In caſu dubio præſumitur ſemper culpam præceſſiſſe.*
7 *An credatur iuramento intrantis hoſpitium de rebus perditis, quæ erant in valiſia depoſita hoſpiti.*
8 *An hoſpes cogatur te cum rebus tuis in hoſpitium recipere.*

§. PRæterea. Depoſitum [a] re contrahitur,*
a & in eo ponitur dolus & la-
* ta culpa,nõ autem leuis & leuiſsima:quia
mala electio eligenti eſt imputanda. h.d.
Not.primò, depoſitum appellari con-
1 tractum re. Not.ſecundò † depoſitarium non teneri
de leui & leuiſsima culpa, & in hoc differt à commo-
b datario. Ratio [b] ponitur in text. quia depoſitarius eli-
gitur à deponente, non ſic commodatarius à commo-
dante: & nulla electio eſt ei imputanda. Alia ratio,
quia depoſitũ ſit tantũ gratia deponẽtis,ita ꝙ depoſita-
rius nullam percipit utilitatem: ſed commodatum ſit
c gratia commodatarij, qui re commodata utitur. [c]
2 No.ꝙ † mala electio arguit culpam:vnde qui eligit
malum aduocatum,tenetur occaſione culpæ. l.vtrique.
de rei vendi.& ibi glo.no. Ibi, & ipſe, not. ꝙ dictio,
Et,eſt implicatiua.l.cum antiquioribus.C.de iur.delib.
d Glo.ſuper verbo,dolo.[d] ibi,quod Nerua.Not.ex gl.
3 iuncta cum tex. ꝙ † dictiones taxatiue, tantummodo,
& ſolummodo,non excludunt caſus ſimiles: de quo eſt
gl.ord.in l.ob æs.C.de præd.minor.& facit quod habe-
tur in l.in actionibus.de in litem iur. In ead.glo.ibi.§.
4 ſæpe. Colligitur ex hac glo.† depoſitarium teneri ex le-
uiſsima culpa, ſi pacto conuentum eſt. Sed contra hoc
oppo.& imo videtur ꝙ tale pactum non ualeat, vnde
opponitur de l.cum præcario.ff.de præcar.c.fi. extra de
condi. oppo. Sol. Aut pactum apponitur contra ſub-
ſtantiam contractus & tunc eſt nullum: ita loquuntur
iura contraria. Aliquando pactum eſt contra naturã,
ſiue contra qualitatem contractus, non contra ſubſtan
tiam,& tunc bene ualet: ita loquitur glo.& l.i.§. ſi cõ-
uenerit.ff.depoſ. In ead.gl .in fi.dicit, ꝙ depoſita-
rius tenetur de dolo & lata culpa, non autem de leui
nec leuiſsima: & hoc ex natura contractus. Aliquãdo
tenetur de leuiſsima,ſi hoc pactum fuerit, & hoc ex po
teſtate conuentionis. Aliqñ tenetur de caſu, & hoc ra-
tione culpæ vel moræ præcedentis. Glo. ſuper verb.
e debet. [e] in fi. Not. incendium non perpetrari regulari-
5 ter ſine culpa. Et idem dicitur in furto.†pro quo l.iij.§.i.
de of.præſ.vigi.Contrarium tenuit glo.in l.cũ duobus.
§.damna,pro ſocio.l.eum qui.§.idem ſcribit.ff. de furt:
ſed Doctores ita concordant. Aut hoc furtum uel incẽ-
dium committitur à perſona familiari quę honeſtæ ui-
tæ reputatur, ita ꝙ patriſa.nihil imputari poteſt:aut cõ
mittit ab alia perſona familiari: quia data fuit potatio
quædam quæ appellatur olliſicium, & tunc etiam cõ-
numeratur inter caſus fortuitos: & ita loquitur gloſ. in
d.l.cum duobus.§.damna. Aut cõmittitur ab alia per-
ſona, & tunc non poteſt dici committi niſi culpa præ-
6 cedente: ita loquitur hic. † In caſu autem dubio ſem-
per præſumitur culpam pręceſſiſſe. l. ſi uendita. de pe-
ric.& commo.rei uendi.l.iij.de off.præfec.vigil. in uer-
bo, plerunq;. ſed hic quæritur de quęſtione ex facto.
7 † Nobilis intrat hoſpitium [f] & tradit valiſiam, hoſpes
f reddit valiſiã diſsigillatam, nobilis dicit ſibi res defi-
cere, quid erit de hoc caſu? qualiter prouidebitur no-
bili? Guil.de Cun.in l.i.ff.nau.cau.ſtabu. dicit, aut iſta
valiſia redditur clauſula & ſigillata: & tunc hoſpes eſt
liberatus,niſi nobilis probet res plures fuiſſe in valiſia
tẽpore quo hoſpiti conſignauit. Aut redditur diſsigi-
lata,& tunc dixit Guilel. ꝙ ſtari debet iuramento no-
bilis de numero & ualore rerum.l.ſi quando. C. vnde
ui.cap.fi.quod metus cauſa.l.ſemper.§. hoc interdicto.
quod ui aut clam.Bart.contra:quia illa iura loquuntur
qñ conſtabat hoſpitem cõmiſiſſe delictum, vnde dicit
torquendos illos eſſe de familia.arg.in l. quoties.C. de
nauf. lib.xi. debet enim iudex conſiderare qualitatem
perſonæ,nobilis famam,hoſpitis qualitatem,& quan-
titatem rerum quæ perditæ eſſe dicuntur. Quid enim
ſi peregrinus humilis & plorans diceret ſe perdidiſſe
magnam

magnam pecuniam? hoc debet iudex arbitrari: & ita
ſeruatum fuit in quæſtione facti, vt refert ipſe in l.i. ff.
8 fur.aduer.nau.Quæritur† pone quòd tu cum rebus tuis
aduiſti hoſpitem, ille te recipere noluit, an poſsit com-
pelli te recipere? Videretur ꝙ non, per l.i. in fi.prin.ff.
nau.cau.ſtab.& hoc ibi tenuit gl. Idem tenuit apertius
in auth.omnes peregrini C.commu.de ſucceſ. In con-
trariũ videtur text.in l.i.in fi.ff. de fur.aduer.nau. Do-
ctores probabiliter ita diſtinguunt. Aut talia hoſpes
poſuit ſignum publicum ad portam, & tunc ipſe reci-
pere tenetur, quia uidetur hoc conuenisſe cum republi-
ca.ita loquitur d.l.i.ff.fur.aduer.nau.Aut adhuc nõ po
ſuit, & non tenetur: ita loquitur l.i.ff.nau. cau.ſtab. &
idem dicunt Doctores in quibuſcunque artificibus pu-
blicis: ideoque aliaa ſuaſi ſcholaribus ut iudicem adi-
rent, cuius officio fornarius cogeretur coquere panem,
qui hoc facere recuſabat.

ADDITIONES.

a Addite, ꝙ iſta actio depoſiti eſt priuilegiata in duobus.
Primo, quia inſtrumentum depoſiti habet paratam execu-
tionem nec ei poteſt obiici compenſatio.l.peoul. C.depoſ.&
ibi Bar.Item in inficiando quis depoſitum, committit furtũ.
l.inficiando.ff.de furt.

• An dicatur depoſitum quando transfertur dominium, vi
de Bello.lib.i.ſuppu.c.vii. Et an in depoſito ſit hoc ſpeciale,
vt non poſsit obuci, exceptio dominii, eundẽ Bellonum lib.
iiii.c.vi. & præmitte quotuplex ſit depoſitum, vt hic per
eundem, ad euidentiam huius §.

b Et ad hoc multum bene facit tex.ille ſingularis in l. ſi vt
certo.§.interdum.in fi.ff.commo. de quo dixi in §.præcedẽ.
Et ex hac ratione nouiter infero, ꝙ in quatuor caſibus qui
ponuntur in l.i.§.i.ff.depoſ.cum ceſſat iſta ratio tenetur de-
poſitarius de leui & leuiſsima.Cogita adde text.in l.cũ man
dato.in fi. alleg. gloſ ff. de mino. & hic adde quod dixi poſt
Bart.in l.facta.§.ſi ſub conditione.in fi.ff.ad Trebell.

c Tu dic ꝙ quatuor ſunt quæ faciunt depoſitarium tantum
de dolo & caſu teneri, ſcilicet, conuentio, dolus, lata culpa,
mora, & oblatio, vt not. in l.i §.ſæpe.ff.depoſ. Offerens au-
tem ſe ad recipiendum depoſitum non tenetur niſi de leuiſ-
ſima, vt ibi per Barto. An autem bidellus cuſtos ſit obligatus
etc. vide ſuprà in pag.præceden. & adde ꝙ vbi ſcholaris non
ſpecialiter aſsignaſſet librum bidello, ſed ſimpliciter dimiſiſ-
ſet in ſcholis, quòd bidellus perdens librum tenetur ad in-
ſtar locatoris, ſecundum l. ſi quis vxori. §. apud Labeonem.
de furt.& l.dominus horreorum.ff. loca. Item tenetur depo
ſitarius ſi negat depoſitum, & committit furtum. l. ſi quis
inficiando.ff.de furt.

d Adde gloſſellam primam quam iſte non expedit vide hic
Bellon.

e Totam hanc glo.diligenter examinat hic Bellonus.

f De nobili intrante hoſpitium & tradente valiſiam clau-
ſam hoſpiti, quæ poſtea redditur aperta, vide Barto.qui hæc
omnia vſque in finem ponit, in l.i.ff.furti aduer. nau.caup.

1 *Creditor qui non accepit pignus bene conueniens debito ſuo, po
teſt pignus reddere, & creditum petere.*
2 *Hypotheca nuda uoluntate conſtituitur, pignus non, niſi tradatur.*
3 *Pignoratitia oritur ſoluto debito, uel alias ſatisfacto.*
4 *Qualiter dolus uel culpa probetur.*

§. CReditor.[a] No.pignus • re contrahi,
a & in eo uenit dolus, lata cul-
• pa & leuis, non autem leuiſsima, quia in
eo utriuſque debitoris & creditoris uer-
ſatur utilitas. No.ſecundo regulã quod
in eo contractu uel quaſi, quia gratia utriuſque contra-
hentium celebratur, uenit dolus, lata & leuis culpa, nõ
autem leuiſsima. Not.creditorem non prohiberi pe-
tere creditum. licet pignus caſu fortuito ſit deperditũ.
1 † Quid autem ſi creditor malum pignus acceperat, nec
bene cõueniens credito ſuo, an poterit nihilominus pe-
tere creditum, & reſtituere pignus? Dicite quòd ſic, li-
cet conſuetudo Venerorum ſeruet oppoſitum. text.eſt
cum glo.in l.creditor.ff.ſi cer.pet. Gloſ.ſuper verbo,
2 accepit.in fi.Not. † nuda uoluntate conſtitui hypothe-
b cam poſſe: ſi verò tradatur, pignus appellabatur[b] di-
citur enim pignus quaſi pugno pactum.l.plebia.§.i.de
verb.ſig.Sed contra oppo.& uidetur ꝙ hypotheca nõ
conſtituatur nuda uoluntate, quia ius naturale non cau
ſatur niſi mediante traditione, uel cauſa ſimili. l.traditio
nibus.C.de pact.Dicunt Docto.quòd illud eſt regula-
re.Fallit in conſtitutione pignoris, quia talis conſtitutio
eſt modici præiudicij: ſoluto enim debito, omne ius pi-
gnoris reſoluitur.l.debitor.ff.de præc.Hinc eſt, quòd li-
cet in alienatione omnium bonorum veniant ſolũ bo-
na præſentia.l.ſi ita.ff.de au.& arg. leg. tamen in obli-
gatione omnium bonorum ueniunt nedum præſentia,
uerum etiam futura.l.i.C.qui pot.in pig.hab. quia illa
c pignoris conſtitutio eſt parui[c] præiudicij. Glo.ſuper
verb.pignoratitia.in fi.oppo.Gloſ.communiter hic &
3 ibi approbatur, vt † pignoratitia actio demum oriatur
ſoluto uel alias ſatisfacto pro debito: non tamen oritur
ex ipſo actu ſoluendi, ſed oritur ex conſtitutione pigno
ris præcedentia.propter tamen ſolutionem ſubſequen-
tem, ita quòd ſolutio nõ eſt cauſa producẽs actionẽ, ſed
eſt cauſa remotiua impedimenti: quare illa actio nõ na
ſceretur.Sed dices tu, ſi oritur ex contractu præcedenti,
ergo oritur ſub conditione, ſi pecunia ſoluetur: quæ cõ-
ditio ſoluta pecunia retrahi debet.l.ſub cõditione.ff. de
ſolu.ergo naſcitur vt ex retro.Sol.Dicunt Docto.quòd
licèt cõditiones cauſales vel mixtæ trahantur retro, po
teſtatiue tamẽ retro nõ trahunt, ut hic. & l.potior. & l.
qui balneũ. ff.qui po.in pig.hab.ſuper verbo, fortuito,
In fi.Hæc opi.glo.cõiter approbatur.Sed modo du-
4 bitatur, † qualiter probetur iſte dolus uel culpa[d]. Reſpõ
d dent Doctores quòd per coniecturas. arg.in l.non om
nes.§.à barbaris.ff.de capt. in l.dolum.C. de dolo.

ADDITIONES.

a Adde ad §.creditor. Limita hunc text.vt non procedat in
pignore iudiciali ſiue prætorio, in quo quis tenetur tantum
de dolo & lata culpa, non autem de leui. d.l.prætor. § præ-
terea.ff.de bon.auth.iud.poſſ.Bar.in l.i.ff.de pign.actio. Per
quantum tempus debet expectare creditor antequam ven-
dat pignus? Dic vt per Ang.in l.debitoribus. ff. de re iudic.
vbi dicit ꝙ ſi creditor non eſt fœnerator poſt ſtatim vende-
re cum debitor eſt in mora, etiam per interpellationem ex-
traiudicialem, vt l.ſi conuenerit ff.de pigno.act. Et addit ꝙ
ſi eſt actum quòd non debet vendi pignus tunc poterit vẽ-
di terna denunciatione præmiſſa, & hoc fauore publicæ vti-
litatis, ſcilicet vt creditores inuitentur ad mutuandum, ſe-
cundum gloſſ. in l. ſi conuenerit.& vide de hoc in l.iii.C.de
iure dom.impe.quę eſt l.ſi.& eius requiſita habent locum in
fœneratore, ſecundum Ang.vbi ſuprà.

• Permitte ad euidentiam quotuplex ſit pignus, vt hic per
Bellonũ, & latius per eum in §.item ſeruiana. infrà de actio.

b Vide Bello in §.item Seruiana.infrà de act.

c Per hanc rationem cõſuluit Bello. in donatione recipro-
ca venire etiam bona futura, conſi.v.per totum.

d Quis autem tenetur probare, vel debitor culpam, vel cre
ditor caſum? Glo.concludit hic, ꝙ ad vtrunque ſpectat pro-
batio.Dic vt per Bar.in l.ſi quis ex argentariis.§.ſi.ff.de edé.
& veritas eſt, ꝙ ponit Bart.in l.ſi creditor.ff.de pig.act.vide-
licet ꝙ creditor debet probare amiſsionem: & in hoc omnes
concordant.Sed an idem debet probare ſe amiſiſſe rem ſine
culpa, vt incurſu latronum? & tunc debitor debet probare
culpam.d.l.ſi creditor. Quidam autem ſunt caſus qui regu-
lariter non veniunt ſine culpa, vt incendium & furtum, &
tunc creditor debet probare quòd non fuit in culpa: quod
probabit in furto, probando rem ſubiectam per domeſticam
perſonam.l.argentua.ff.cõmo.& incendio, probando incen-
dium ortum in aliena domo.l.ſi quis furto.ff. ad leg. Aquil.

TITV-

TITVLVS XVI.

De verborum obligationibus.

1 ☞ *Continuatio rubricæ.*
2 *Verborum obligatio appellatur ſtipulatio.*
3 *Quid ſtipulatio.*
4 *Duplex eſt ſtipulatio.*
5 *Quo iure fuerit inuenta ſtipulatio.*
6 *Inuenta fuit ſtipulatio propter duplicem cauſam.*
5 *Quare ex pacto nudo non oriatur actio.*
6 *Quæ actio ex ſtipulatione oriatur.*
7 *Stipulatio quibus caſibus dicatur nulla.*
8 o *Vnde dicta ſtipulatio.*
9
11 CONTINVATVR † *Ad præcedẽtes hoc ordine:*
Suprà uiſum eſt de obligationibus quę contrahũtur re:
uerùm quia ſunt & aliæ quæ uerbis cõtrahuntur, ideo
de his tractaturus intitulauit, de verborum obligatio-
2 *nibus. Antequam ueniam ad nigrum, quia † iſta uerbo-*
rum obligatio, ſtipulatio eſt appellata, ut hic, & l.i.ff.
eod.titu. ideo pro intellectu huius aurei tituli præmit-
b *te**, *quid ſit ſtipulatio: ſecundo, quotuplex: tertio, quo*
iure fuerit inuenta: quarto propter quid: quinto, quæ
actio ex ea oriatur: ſexto, quot modis dicatur nulla: ſe-
ptimo, quare ſtipulatio fuerit baptizata. Redeo ad pri-
3 *mum. Stipulatio ſic diffinitur.* † *Stipulatio eſt uerborũ*
conceptio, quibus ille qui interrogatur daturum factu-
rumve ſe id quod interrogatus eſt reſpondit. l.v.§.ſti-
4 *pulatio.ff.eo.* † *Eſt autẽ duplex: quædam uera & ex-*
preſſa, & hæc cauſatur ab homine, de qua loquit̃ titu.
noſter. Eſt & alia quæ appellatur tacita et ficta, et hæc
cauſatur à lege, de qua loquitur l.unica.C.de rei uxo.
actio. l.cum oſtẽdimus.§.fi.de fideiuſſ.tu. l.ij.ad munic.
l.non aliter. & l.ſequens.ff.de adop. cum ſimi. de qua
5 *uidiſtis ſuprà de adop.§.cũ impubes.* † *Eſt autem ſtipu-*
latio prodita de iure ciuili.§.de conſtituta.infrà de act.
et in hoc differt à cæteris contractibus qui dicunt̃ prodi ti
6 *de iure gen. l.ex hoc iure.ff.de iuſti. & iur.* † *Eſt item*
inuenta ſecundum Dominum meum Petr. propter du-
plicem cãm, neceſſitatis et utilitatis. Neceſſitatis, quia
lex conſiderans ꝙ *ex pacto nudo nõ poterit oriri actio*
propter frigiditatem cõtractus. l.iuris gen.§.quinimo.
ff.de pactis. uoluit adinuenire contractũ uerbis ueſtitũ.
7 *hoc eſt, ſtipulationem ex qua actio produceretur.* † *Ra-*
tio enim quare ex pacto nudo non oritur actio, eſt, quia
contractus frigidus appellatur, et ex leuitate inconſul-
tæ promiſſor obligaretur: facile enim homines inclinã-
tur multa nudo pacto promittere. Nõ autem ſic per ſti-
pulationem: quia cum ſtipulator interrogat promiſſo-
rem, demonſtrat animum acceptandę promiſſionis: et ſi
promiſſor reſpondeat, demonſtratur et conſtans animus
promittendi. Alia cauſa neceſſitatis fuit propter no-
uandas obligationes de iure gentium cauſatas, et poſt-
modum acceptilatione tollendas, quæ aliàs tolli non
poſſunt, niſi per ſtipulationem nouarentur. l.an inutilis.
§.acceptum fieri. et l.qui acceptolatum.ff.de accept. de
quibus uidebitis infrà quibus mod.tol.oblig.§.i. Cauſa
utilitatis fuit, ut homines latiores haberent habenas
8 *contrahendi.* † *Ex hac autẽ ſtipulatione oritur certi cõ-*
dictio, ſi certum cõtineat: uel actio ex ſtipulatu, ſi in ea
9 *deducatur incertum, ut hic primo uidebitis.* † *Dicitur*
autẽ nulla propter quatuor cauſas. Aliquãdo nulla ra-
tione cauſæ efficientis, ut quia ſtipulator uel promiſſor
ſunt ſurdi uel muti, uel alter eorũ, ita quòd nec loqui
nec ſeparari poſſunt. l.i.in princ.ff.eod. Aliquando eſt
nulla ratione defectus cauſę formalis, ut quia uerba ha-
bilia non proponuntur, uel quia præpoſteratur interro-
gatio & reſponſio. Aliquando eſt nulla ratione defe-
ctus materiæ, ut quia in ea eſt deductum aliquid impoſ-
ſibile uel turpe. l.generaliter. & l.ueluti.ff.eod. Ali-
quando eſt nulla ratione cauſę finalis, quæ turpis eſt, et
de hac loquitur l.ſi plagij.ff.eod. puta ꝓ*mitto dare de-*
cem ut facias homicidium; hæc promiſſio non eſt turpis
de ſe, quia dare decem non eſt turpe; ſed dicitur nulla,
10 *quia tendit ad finem turpẽ.* † *Eſt autem appellata ſtipu-*
latio à στιπλὸν *Græce, quod eſt firmum Latinè; eſt*
enim ſtipulatio contractus firmus, ualidam pariens
actionem; & per hoc differt à pacto nudo. quod non
eſt contractus firmus, imo debilis, adeoq; ſterilis quòd
nullam produxit actionem, ut ſuprà dixi.

ADDITIO.

a Præmitte etiam vt per Bello. quomodo differant verbo-
rum obligatio, & ſtipulatio, & plura alia.

1 ☞ *Quæ ſit ſtipulationis forma.*
2 *Quæ actio oriatur ex ſtipulatione.*
3 *Quare uerborum obligatio uocetur ſtipulatio.*
4 *Sufficit ſermonem intelligi per contrahentes uel interpretem.*
5 *Actio triticaria concurrit cum certi condictione, niſi pro pecunia nu-*
merata intentaretur.
6 *Non habent pecunias philoſophi naturales.*
7 *Doctores legum qui ſunt philoſophi moralis ſapientiæ, libenter ac-*
cipiunt pecunias.
8 *Ex ſtipulatione facta à lege competit actio ex ſtipulatu ſiue certum*
ſiue incertum contineat.
9 *Stipulatio uitiatur ratione omnimoda ſimilitudinis.*
10 *Inhoneſta eſt confirmatio per crapulam.*
11 *Conceptus mentis debet deprehendi per uerba, non autẽ per ſigna.*
12 *Quare ſtipulatio dicatur contractus uerbis non re uel conſenſu.*

VErbis. Stipulatio cõtrahitur ex in-
terrogatione præcedente, et
reſponſione ſubſequẽte, in qua uer-
ba omnia ſufficiunt, dummodo ha-
bilia, et vtriuſq; ſtipulantium con-
a ſenſus exprimatur. h.d. Diuidẽ[a] in
quinq;. Nam in prima ponit modũ
conſtituendę ſtipulationis. In ſecunda ponit actiones
quæ oriũtur ex ſtipulatione. In tertia ponit alluſionem
uocabuli. In quarta ponit quæ uerba requirantur ad
eam contrahendam. In quinta decidit vnum dubium
circa ꝓdicta. In ſexta & ultima corrigit quod in quar-
ta parte dixerat. Secũda ibi, ex qua duæ. Tertia ibi, quæ
hoc nomine. Quarta ibi, in hac. Quinta ibi, utrum. Sex-
1 ta ibi, ſed hæc ſolennia. Not. † ſtipulationem concipi
b ex interrogatione[b] præcedente, & reſponſione ſubſe-
quente. concor. l.i.ff. eodem. Et hęc forma ordinis non
eſt hodie immutata. Vnde ſi dixero promitto tibi dare
mille, & tu dicas promitti: ſtipulatio eſt nulla propter
peccatum formæ. l.Iulianus.§.ſi quis.ff.ad exhibend.
2 Not. ſecundò, † ex ſtipulatione oriri certi condictio-
nem ſi in ea certum quid deducatur: & appellabitur
certum, ſi exprimas quidditatem, qualitatem & quan-
titatem. l.ubi autẽ non apparet.ff.eo. Vnde ſi tu ſtipu-
latus fueris me tibi dare decem modios frumẽti boni,
iſta ſtipulatio nõ cõtinet quid certũ: quia licèt ſit certa
quidditas, ſcilicet frumentum: & certa quantitas; ſcili-
cet decem, non expreſſa eſt certa qualitas, hoc eſt, certa
bonitas, licèt dicerẽ modios decem frumenti boni: quia
bono melius reperiri poteſt. Verba ſunt Iuriſconſul. in
d.l. vbi autẽ non apparet, Si uero in ea deducatur quid
incer-

c incertus oritur actio ex ſtipulatu.[a] Not. † verborum
3 obligationẽ ideo baptizari nomine ſtipulationis, quia
firmus eſt contractus: & ſtipulator idem eſt quod fir-
mus. No. ꝙ olim vltra formã ordinis, hoc eſt interro
d gationis præcedentis[d] & reſponſionis ſubſequentis, &
requirebatur forma verborum: hodie uero quęcunque
verba ſufficiunt, dummodo habilia, & ſatis conceptũ
4 mentis exprimentia. Finaliter not, † nihil referre qua
lingua concipiatur ſtipulatio, dummodo ſermo intelli-
e gatur per contrahentes, vel interpretem. l. i. in fi. ff. eo.[e]
• Glo. ſuper verbo, fieri . in fin. Dicite quod ideo lite
ra hic ſolum exprimit dari vel fieri, quia ſub dari vel
fieri continetur non fieri: quia ille qui nihil facit, aliquid
facit, hoc eſt, negligentiam vel culpam committit. l. iiii.
ff. de his quæ in fraud. cre. Glo. ſuper verb. condictio,
f in fin.[f] Not. † actionem triticariam concurrere cum cer
5 ti condictione, niſi pro pecunia numerata intentaretur.
Huius rationem dixere aliqui quod ideo non competit
pro pecunia numerata, quia hæc actio fuit inuenta a
quodam ruſtico qui Triticarius appellabatur, ideo-
que voluit actionem ſuam non competere pro pecu-
nia numerata, quia ruſtici non audent optare pecunias.
l. domini prædiorum. C. de agric. & cenſ. not. gloſſ. in l.
certi. C. locati. Sed hæc eſt fabula: nam licet ruſticus a
natura ignobilis ſit, tamen nobilitatur immenſa ſapien
tia. l. prouidendum. & l. quiſquis. C. de poſthu. vbi glo.
Præterea ruſtici non audent optare pecunias, quia non
habent, cum a nobilibus rapiatur veluti a barbaris au-
rum. l. ij. C. de commer. & merca. l. ſi quis. de legat. iij.
Quare alij dixerunt quod triticaria non competit pro
pecunia numerata, quia Triticarius erat philoſophus,
6 † & philoſophi non habent pecunias. l. in honoribus. §.
ſed an philoſophus. ff. de vacat. mu. Sed hæc truſa eſt,
quia licet philoſophi philoſophię naturalis contemnãt
diuitias, vt fuit Thales Milæſius, qui inter cæteros ſub-
7 mergebat proprias diuitias, † philoſophi tamen mora-
lis ſapientiæ, vt Legum Doct. libenter accipiunt. gl. eſt
in l. i. in prin. ff. de iuſti. & iur. quorum numero fuit hic
Triticarius, vt in glo. in l. i. ff. eo. ergo ratio mala. Et dũ
dicunt Doctor. quod ideo non competit pro pecunia
numerata, quia triticaria competit ſolum pro his rebus
quarum æſtimatio variatur ex tempore. l. i. ff. de trit. ac.
at æſtimatio pecuniæ vna eſt ſemper & certa. l. num-
mis. de in lit. iurãdo. l. i. de contrahen. emptio. vnde pro
ea non competit. vnde, Incidit in Scyllam cupiens uitã
re Charybdim. Nonne inſtabis adhuc, quare magis cõ
petat pro rebus quarum æſtimatio variatur ex tempo-
re, quam pro pecunia numerata? Dicunt aliqui ſoluat
Apollo, vt dixit glo. in l. i. de acquiren. poſſeſ. Vos dici-
te, quod hæc eſt mera poſitiua, in qua ſufficiat pro ratio
ne voluntas. l. i. §. pueritiam, & ibi not. ff. de poſtul. l. nõ
omnium. ff. de legib. l. quia poterat. ff. ad Trebel. uel co
g gitabitis. Glo. ſuper ver. certo.[g] in princ. not. quod
8 † ex ſtipulatione facta a lege oritur actio ex ſtipulatu,
h ſiue continet certum, ſiue incertum[h]: & in hoc differt a
ſtipulatione vera, formata ab homine: & hanc tetigit
gl. in d. l. vnica. & poteſt ratione ſuaderi: quia licet reue
ra deducatur in ea certum, tamen quia non apparet ex
pronunciatione hominis: non appellabitur certa. l. vbi
autem. ff. eo. Alij uero tenuerunt contrarium, in quorũ
ſententiã ego ſum procliuior: quia non plus debet ope-
i rari actus fictus in caſu fictio,[i] quam uerus in vero. l. ſi
is qui pro emptore. de uſucap. ergo non aliter diſpone-
tur in diſpoſitione ficta quam in uera, præſertim cum
par ſit uirtus taciti & expreſſi. l. cum quid. ff. ſi cert. pet.
Non obſtat quod ex pronunciatione hominis hoc non
appareat, quia illud habet locum in ſtipulatione homi
nis, ſecus in ſtipulatione legis: propterea poteſt appella
ri certa, ex quo certificatur per relationem ad inſtrumẽ
tum dotis, l. in ſumma. ff. de ſenten. & re iudica. In ea
9 dem glo. in fi. no. † ſtipulationem uitiari ratione omni
k mode incertitudinis.[k] quod uerum limitabitis, niſi hęc
incertitudo ueniret certificanda ratione ſubiectæ mate-
riæ. l. quidam. de lega. ij. l. ſi cui. de annuis leg. l. Stichus
de lega. iij. l. i. C. de dot promiſſ. l. quæro. ff. de ritu nupt.
Glo. ſuper uerbo, firmum.[l] ibi, hæc conſuetudo. Ha-
betur in Lombardia penes naturales, apud nobiles nõ
10 eſt recepta: † inhoneſta enim eſt confirmatio per crapu
lam. capit. ex crapula. extra de vita & honeſta. cleric.
Glo. ſuper verba, ſtipulati. Si dixero promittis mille
& tu annuas humeris vel capite, non contrahitur obli-
11 gatio. l. i. §. ſi quis ita inter. ff. eo. quia † conceptus men-
tis debet deprehendi per uerba, non autem per ſigna.
Sed refert Bar. quod vidit quendam dominum de Ga
brielis de Vgubio, qui erat tantæ ſubtilitatis, quod com
prehendebat ad motum ſolum labiorum quemcunque
12 loquentem. Quæro, † quare ſtipulatio appellatur con-
tractus uerbis, non re vel conſenſu, cum in ea veniat cõ
m ſenſus & res? Reſpondeo[m], quod ideo denominatur a
verbis, tanquam a cauſa formali ſubſtanti ante. l. Iulia
nus ſcribit. §. ſed & ſi quis. ff. ad exhiben. Gloſſ.
n quibuſcunque.[n]

ADDITIONES.

a Et iſta diuiſio eſt uſque ad §. omnis. ſed totus tit. diuidi
tur in duas prima ponit qualiter uerbo. obli. & fit ſtipula-
tio contrahatur. In ſecunda ponit quot modis poſsit fieri ſti
pulatio. Secunda ibi, omnis.

b Et ſic no. ꝙ de natura ſtipulationis ſunt verba & loque-
la, conſenſu mediante & intellectu. Et ideo mutus & ſurdus
non poſſunt ſtipulari. Secus in aliis contractibus qui con-
trahuntur, & in matrimonio, vt ſupra quibus non eſt per-
miſſa. facere teſtam. in §. mutus. Adde quod etiam non ſuf-
ficit annuitio capitis, quia per eam non obligatur etiam na-
turaliter, vt not. in l. i. §. ſi quis ita de verb. obli.

c Sed in alio contractu ſi promittatur incerta res, agitur
incerti condictione, non autem ex ſtipulatu. Fallit in dote,
ubi licet interueniat certa res, agitur ex ſtipulatu, ex ſtipu-
latione quæ tacitæ ineſt. l. i. §. i. C. de rei vxo. actio.

d Quid autem ſi apparet quod aliquis promiſsit aliquid ali
cui, nec apparet de interrogatione præcedente, an pręſuma
tur interueniſſe? Dic quod ſic, ſi uerbum profertur a tabel-
lione, in inſtrumento, non autem a teſte. nam quamuis di-
cat teſtis quod talis primo interrogauit, non probat ſtipu-
lationem, ut in gloſſ. l. i. C. de vſur. & ibi per Barto & infra
de fideiuſ. §. fina.

e Et ſic diuerſitas lingue non uitiat ſtipulationem. Vnde
Notarius poterit conficere inſtrumentum inter græcum &
latinum inuicem ſtipulantes, mediante interprete qui refe-
rat uni verba alterius, vt hic, & l. i. §. fin. ff. eo. & creditur ſo-
li Notario. l. ſi quis decurio. C. de falſis. licet alias vni ſoli
teſti non credatur. l. iuſiurandi. C. de teſtib. Sed ſi Notarius
non habeat notitiam vtriuſque lingue, deberent adhiberi
duo teſtes, ſi poſſunt, quia tunc non ſufficeret vnus, vt in
authen. de non alie. §. quod autem. Et in inſtrumento dicat
Notarius, prædicta ſic acta fuiſſe inter dictos contrahentes
ut conſtat mihi Notario, & tali adhibito ad interpretandũ
ex uoluntate dictorum contrahentium. Et idem debet fieri
in iudiciis dum examinantur. teſtes. de quo dic vt per Bart.
& Ang. in d. l. i. §. fin.

• Primam & ſecundam gloſſ. quas iſte omittit, expedias vt
per Bellonum.

f Ad gloſſ. ſuper uerbo, ſtipulamur, quam iſte non legit,
vide Bellonus & ſimiliter ad gloſſellam interlinearem ſu-
per uerbo, ex qua.

g An vero incerti condictio ſit proprium nomen actionis
& an concurrat cum alia actione, uide hic per Bell. ſuper gl.
in uerbo, ex ſtipulatu.

h Præſupponit ergo iſte, quod ex ſtipulatione uera, de do-
te reddenda licet certa, non orietur actio ex ſtipulatu: quod
uidetur mihi contra caſum d. l. vnica, in princi. Sed fortius
pro iſta parte facit: quia ſi diceremus quod ſpeciale ſit fa
uore dotis, quòd licet ſit certa, tamẽ competit actio ex ſtipu
latu,

latu, certe eſſet impoſsibile: quis ſic concurrerent duo ſpe-
cialia circa idem,ꝙ ſingatur ſtipulacio,& quod actio ex ſtipu
latu detur ad certum:contra l.1.cum glo. C. de dot. promiſ.
Sed quod agitur ex ſtipulatione ad dotem certam, videtur
caſus in d.l.vnica. poſt prin. in uerſi. & nemo parte.

i Vide omnino hic Bello. qui aliter intelligit & declarat
hanc glo.quam Porcius.

k Adde tamen,quòd licet incertitudo uiciet ſtipulationem,
tamen poteſt declarari per coniecturas, puta per præceden-
tia. Vnde ſi mutuaſti mihi decem, intelligitur ſtipulatio
ſubſequens de his decem mutuatis. Secus ſi promitto tibi
decem per ſtipulationem quæ mihi mutuaſti, deinde alia
vice ſimiliter per ſtipulationem promiſi tibi decem,intelli-
gitur in dubio de aliis decem. niſi dicatur, computata in hac
ſtipulatione omni alia promiſsione facta, ſecundum Bart.
in l.triticum.ff.eodem.

l Ad omnes gloſſ.huius §.quas iſte omittit, uide hic Bello.

m Vide Bello ſupra tit.proximo,in prin.

n In gloſſ.quibuſcunque,in fi.vlt.a Ang.hic,puto ꝙ alia ſit
ratio:quia ſi diceremus ſtipulationem valere, eſſet eo, quia
conſtaret de ſolo conſenſu: ſed ſolo conſenſu non poteſt ſti-
pulatio confici, ut dicit gl.præcedens.igitur &c.

1 ☞ Dies adiecta ſtipulationi, adicitur fauore promiſſoris.
2 Si tibi ſtipulanti promiſer. decem annua quoad uiuam, ſtipulatio eſt
pura, & tranſit ad heredem. repelletur tamen exceptione pacti
3 Iſtæ ſtipulationes æquiparantur,promitto tibi mille, ſi nõ aſcenderis
Capitolium & promitto tibi mille cum morieris.
4 Si promiſero dotem puellæ, intelligitur cum fuerit nubilis ætatis
5 Licet promiſſor ex ſtipulatione pura ſtatim poſsit conueniri, non ta
men ſtatim ad ſoluendum compelletur
6 De conſuetudine ſeruatur,ut ei qui confitetur debitum. dentur de-
cem dies ad ſoluendum
7 Pacta ſunt promittere ad diem uel ex die.
8 Ex ſtipulatione in diem concepta,mero iure ante diem agi poteſt.
9 Iudex in ultima die peremptorii etiam altera parte non ueniente,
poteſt ſententiam proferre.
10 Sententia poteſt ferri de nocte,niſi in tribus caſibus.
11 Si promittam ſoluere decem annua, uel quotannis, ſolutio facienda
eſt in principio anni
12 Si promiſero ſoluere decem ſingulis annis, ſolutio facienda eſt in
fine anni.
13 An in principio uel in fine temporis ſolui debeat, cum tempus adiicitur
alicui obligationi
14 Spes conditionalis ſtipulationis ad hæredem ſtipulatoris tranſit.
15 Quare in contractibus conditiones retro trahuntur magis quam in
ultimis uoluntatibus
16 Cautio Mutiana non habet locum in contractibus, ſed ſolum in ul-
timis uoluntatibus.

§. OMnis ſtipulatio. Iſte §. eſt not. di-
gnus & quotidia-
nus.Stipulationum quædam eſt pura, cui
nec dies nec conditio eſt adiecta, & ex ea
cedit,ſed non venit dies. Quædam vero cõ
ditionalis, cui conditio eſt adiecta, & ex ea neque
cepit neq; venit dies, ante purificatã cõditionẽ. Et ſpes
cõditionalis ſtipulationis tranſmittitur ad hæredẽ. h.d.
Diuiditur in duas partes, nam in prima ponit diuiſio-
nem trimembrem. In ſecunda diuiſionis membra pro-
ſequitur. Secunda ibi, pure. Not. primo, ſtipulationẽ
puram appellari cui nec dies nec conditio eſt adiecta,et
ex ea ſtatim cedere & venire diem agendi. Illa vero ap
pellatur in diẽ,cui dies eſt adiecta:ex ea que cedere diẽ,
ſed non venire ſtatim. Not. ex ſtipulatione in diem
a non poſſe agi[a] quouſque vltima dies perfecte elaba
b tur[b]. Not. † diem adiectam ſtipulationem, intelligi
1 appoſitam fauore promiſſoris:adeo ſi ante ſoluere uel-
let, & fauori ſuo renunciare, audiretur l.ſtipulatio. §.in-
2 ter cætera. l.centeſimis. ff.eod. Not. † hanc ſtipulatio
nem, promitto tibi decem annua:quoad viuam, puram
eſſe: & ad hæredem etiam mero iure tranſire: ſed ipſo
petente taciti pacti obſtabit exceptio. Ratio: nam cum
ego promiſerim iſta annua quo ad uiuas, limitaui hanc
promiſsionem quo ad tempus: vnde tu & ego vide-
mur tacite reconuenire ne poſt tempus vitæ tuæ obli-
ger vllo modo. Et ſi dicas, ſi ergo promiſſor & ſtipula-
tor limitarunt promiſsionem ad tempus vitæ, cur ergo
vltra tranſmittitur hæc ſtipulatio ad hæredem? Reſpõ
detur vt hic in litera: quia tempus non eſt modus indu-
cendi, nec tollendi obligationem. l. obligationum fere
§.placet. ff. de actionib. & obligationib. tempus enim
nihil eſt, ſed rerum concomitantia appellatur: vnde hæ
res ſtipulatoris nõ, virtute elapſi temporis, ſed taciti pa-
cti repelletur. Not. ex uerſi. ſub conditione. illam ſti-
c pulationem appellari conditionalem[c], quæ in euentum
alicuius rei eſt ſuſpenſa, & ante eius euentum nec cedit,
nec venit dies agendi. Not. ſingulariter in verſi. ita.
3 † has ſtipulationes æquiparari: promitto mille ſi non
aſcenderis capitolium, & promitto mille cum morie-
ris. Ratio: nam cum, vt dixi, ex ſtipulatione conditio
nali non poſsit prius agi quam fuerit conditio purifica
ta, & hæc conditio, ſi non aſcenderis Capitolium, non
poſsit verificari niſi per mortem tuam, quia te uiuo nũ
quam purificatur, ſi enim non aſcendiſti hodie, poteris
cras aſcendere. ideo recte huic æquiparatur. promitto cũ
morieris. Et hic verſi. adducitur pro caſu illius commu
nis opin. ꝙ in contractibus non habeat locum cautio
Mutiana, de quo ſtatim pulchre uidebimus. Not. ex §.
conditionali. ſpem conditionalis ſtipulationis ad hære
dem ſtipulatoris tranſmitti. & in hoc differt a legatis cõ
ditionalibus, quorum ſpes ad hæredem legatarij non
tranſmittitur. §.ſub conditione. C. de caducis tollendis.
Rationem dicam infra. Glo. ſuper uerbo confeſtim.
ibi, §. fin. Aliquando & tertio ſtipulatio differtur in die
4 ratione perſonæ ſtipulatoris: vnde † ſi promiſero puellę
dotem, intelligitur cum erit nubilis ætatis: quia vbi non
poteſt conſiſtere matrimonium, ibi nec dos. l. qui filium
vbi caſus. ff. vbi pupil. edu. deb. & ita pridie reſpondi,
& ita iudicatum fuit. Aliquando & quarto recipit diẽ
ex natura cauſæ ſtipulationis: vnde ſi promitto tibi pro
ſoluenda mercede magiſtri, vel pro exoluenda penſio
ne domus, intelligitur hæc promiſsio conferri in eũ diẽ
quo ex conuentione vel conſuetudine ſolui conſueuere
mercedes magiſtrorum, & penſiones habitantium. l.
nec ſemel. §. ſi in habitatione. ff. quãdo dies legati cedat.
In eadem gloſſ. ibi, l. promiſſor. colligitis ex glo. ꝙ
5 † licet promiſſor ex ſtipulatione pura ſtatim conueni
ri poteſt, nõ poteſt tamen ſtatim compelli ad ſoluendũ,
ſed dari debet terminus decem dierum. Sed glo. no. in l.
quod dicimus. ff. de ſol. dixit hoc tempus eſſe moderan
d dum iudicis arbitrio[d]: cuius ſententia eſt communiter
approbata. Nam ex quo hoc tempus non eſt a lege de-
terminatum, iudicis arbitrio eſt relinquendum. l.i. ff. de
iur. delibe. Non obſtat. l. promiſſor. de conſti. pecu. quia
loquitur in caſu ſpeciali. Ratio: nam cum ibi conſtituẽs
grauetur in hoc, quia ex pacto nudo actione de conſti-
tuta conueniri poteſt, cõtra regulam l. iuris gentium. §.
ſed cum nulla. ff. de pactis. alleuiari debet in alio, ut ter-
minus decem dierum ſaltẽ tribuatur. Vnde dixit Bart.
aut dies ineſt obligationi ex promiſsione promiſſoris,
& illud non eſt in iudicis arbitrio, quia lex non tollit be
neficium promiſſoris. glo. in l.i. C. ſi aduer. vendi. Idem
ſi ineſſet ex qualitate illarum quatuor cauſarum, de qui
bus ſupra. Sed aliquando tempus datur cauſa miſera-
tionis, & hoc tempus communiter committitur iudicis
arbitrio. l. ſi cum militi. ff. de compenſa. Fallit in tribus
caſibus. Primus eſt in caſu in quo dies eſſet certa a lege
ſtatuta: quia terminum legis præterire non liceret. §. ex-
actio. C. de rei vxo. actio. Fallit in conſtituto. d. l. pro-
miſſor. Fallit in condemnato per ſententiam diffiniti-
uam, cui dantur a lege quatuor menſes. l. ij. & l. fin. &
quaſi per totum. C. de uſu. rei iudi. quod tamen arbitra
rer uerum, niſi magna cauſa ſubeſſet arctandi uel pro-
rogandi

rogandi illud tempus quadrimeſtre.l.ij.ff.de ſenten.&
re iudic. & eſt gl.notabilis in l.iiij.§.condemnatum.eo.
6 tit. In ea gl.in fi.No.ex gl. de † conſuetudine ſerua-
ri quod confeſſio debitũ detur terminus decem dierũ
ad ſoluendum. Idẽ tenuit gl.in l.ſi debitori. de iudic.&
ſequuntur cõmuniter Docto. Sed quod iſta cõſuetudo
ſit corruptela,& non cõſuetudo,arguitur ſic.Nam non
debet eſſe melioris conditionis ille qui eſt in dolo,& de
bitum inficiatur, quam ille qui recognoſcit bonam fi-
dẽ,& debitum palam cõfitetur.l. non ſolum. ff. de no
xa.Sed ille qui negauit debitum,quique facit actorem
fruſtrari litis ſumptibus & laboribus, habet tẽpus qua
drimeſtre ad ſoluendum.l.ij.C.de vſu.rei iud.ergo erit
melioris conditionis quam ille qui debitum confeſſus
eſt:ergo iſta non eſt conſuetudo,ſed corruptela,cui ęqui
tas & ratio eſt aduerſa,ideo non ſeruanda.c.fina.extra
de conſuetu.Poſſetis dupliciter reſpõdere,vel dico ſub
tilius,cogitare, ſcilicet quod ideo condemnatus per ſen
e tentiam habet longius tempus [e], quia grauatur in alio.
quia poſt quã ſemel negauit, velit nolit tenetur ſubire
iudicium, etſi paratus fuerit confiteri.l. ſi reus paratus.
ff.de procura.Et ſi dicas, ſi cogitur ſubire iudicium,co
gitur dolo ſuo. Reſpondetur, quod ille dolus ſuus ex
alio punitur: quia victus victori in expenſis conde-
mnatur.l. properandum. §. ſin autem alterutra. C. de
iudi.l.eum quem temere.ff. eo. ſed iſte qui cõfitetur pa
lam, non tenetur iudicium ſubire. Vel aliter reſponde
tur, quod licet condemnato detur tẽpus quadrimeſtre,
illud tamẽ a iudice moderari poteſt, ut ſupra dixi quia
ſi videret cauſam prorogandi vel minuendi illud poſ-
ſet. quid enim ſi humilis & deploratus confiteretur ſe
debere mille, ſi ad hoc ipſe condemnaretur,an daretur
tempus decem dierum vel quatuor menſium? Quid
etiam ſi diues & magni potens confiteretur vel conde
mnaretur dare viginti denarios,haberet ne decem dies
vel quatuor menſes? Puto quod non,ſed glo.reſpexit
communem facti accidentiam. Vel cogitabis. Gl.
7 ſuper uerbo,in verbo,in diem. Nota † parta eſſe, pro-
mittere in diem,vel ex die:quia non niſi finita die pote
rit promiſſor cõuenire. Si autem promittatur vſque ad
diem,tunc poterit interim conueniri,nõ autem poſtea.
Et idem eſt dicere ad diem, ſicut vſque ad diem, Gl.
8 ſuper verbo,poteſt in fine. Ex hac glo.not. † ex ſtipula
tione in diem concepta mero iure ante diem agi poſſe.
& idem tenuit glo.in l.certi condictio.ff. ſi certum pe-
tatur.ſed contra eam facere videtur l.prima.ff.quando
dies vſusfructus legati cedat. Item contra facere vide
tur l.certi condictio. in principio. ff. ſi certum petatur.
Vnde vos ita dicite: Si quęratur,an ante diem ſtipula-
tionis ſit nata actio mero iure.aut iſta dies ineſt ex preſ
ſe de conuentione partium,uel tacite ex appoſitione lo
ci, & tunc mero iure ante diem agi poteſt, ſed agenti
obſtabit exceptio doli.§.præterea.in gloſſ. alleg.l.iij.§.
ſi quis ita.ff. de eo quod certo loco. Non obſtat l. certi
condictio.& litera noſtra, quia debet intelligi vt iacet,
quod ante diem non poteſt agi, ſcilicet in effectu: quia
agens doli exceptione repellitur.Aut dies ineſt ex natu
ra rei, & tunc ante diem nullo modo poteſt agi. Ratio
quia quando dies ineſt ex natura rei, iſta talis ſtipula-
tio ſapit naturam conditionalis ſtipulationis.l.i.in fin.
ff.de condi.& demon.Vnde nimirum ſi ante euentum
conditionis non eſt nata actio, quia nec obligatio.§.
ſub conditione.infra proxi. Sed dicet quiſpiam: quid
enim refert an mero iure nata ſit actio, ſed exceptione
elidi poſſit, an nullo modo ſit nata, cum neutro caſu
condemnatio ſubſequatur? Reſpondeo, longa diffe-
f rentia [f] eſt: quia quando eſt nata mero iure actio, niſi
opponatur exceptio, iudex conuentum condemnabit,
quia in actione fundatum eſt iudicium. Sed quãdo nul
la eſt actio, etiam ſi nihil opponatur, iudex non con-
demnabit. Dixit tamen egregie Bartol. quod quando
tempus eſt annexũ ſtipulationi, ita quod iudici de hoc
conſtet,quod abſque alia exceptione oppoſita per reũ.
repellet agentem.l.cum qui ita.§.cum qui ita.ff.eo.

Gloſſ.ſuper verbo. nec ipſo.in fin dicit. Dicite vt
ſtatim dicã in gl.in verſ. ſi ai ita. Glo.ſuper verbo,ti
g bui deber.ibi,ſedebunt.Not.ex gl.[g] quod † iudex in ul
9 tima die perẽptorij,etiam altera parte nõ veniente, po
teſt ſententiam proferre. Huic ſententie non obſtat pri
mo hæc litera que videtur tribuere totam diẽ: quia in
caſu noſtro elapſis veſperis intelligitur finita dies,cum
amplius ſententia ferri non poſſit d.§. ſedebunt. Non
obſtat l. more Romano. ff. de fer.quia loquitur in ter-
h mino [h] dato ad probandum: vnde cum probationes
etiam fieri poſſunt poſt ueſperas,non intelligitur finita
dies niſi nocte media, vt d.l.more.ſed hic loquimur in
termino dato ad audiendum ſententiam:unde cum ela
pſis veſperis non poſſit ſententia ferri,habetur tũc dies
pro finita. Non obſtat l.non minorem. C. de tranſac.
quæ loquitur in contractu tranſactionis, quia ita ce-
lebrari poteſt de nocte ſicut de die.at ſententia proferri
non poteſt de nocte vt infra. videbitis. Fateter autem,
quod ſi iudex uellet facere gratiam abſenti, poſſet ip-
ſum expectare in craſtinum.c.cõſuluit, extra de offi. et
poteſt iu d.deleg. Poſſet etiam de nouo citari. l. & poſt
10 edictũ.ff.de iud. In ea gl.iudicare.no. † ſententiã de
nocte non poſſe ferri:& hoc eſt regulariter.Sed fallit in
tribus caſibus. Primo,quando litigantes conſenſerunt
quod de nocte proferatur,quia huic ſolẽnitati quod in
veſperis proferatur renunciare poſſunt.c. de cauſis.ex
tra de offic.& poteſt.iud deleg.& eſt gloſſ. ordin.in §.
ſedebunt.in glo.alleg. Secundo fallit,quando inſtantia
eſſet eo die finitura.ar.in l.ij.ff. de fer. Tertio hęc regula
fallit, niſi ex conſuetudine eſſet inſtitutum vt ſententia
de nocte proferretur, vt fit Mediolani,c.cum dilectus
extra de fide inſtrum. Gloſſ. ſuper verbo, annuos
11 tibi,quia hoc anno. Not. ex gloſſ. quod † ſi ego promi
ſi dare decem annua,quod iſta decem ſunt ſoluenda in
principio cuiuslibet anni. Idem ſi dixero,quotannis.l.
nec ſemel.ff.quãdo dies leg.ced.& in hoc bene.per l.ij.
12 C.quando dies leg.ced.†.Si autem promiſero tibi da-
i re decem ſingulis annis [i], tunc iſta decem ſunt ſoluẽda
k in fine cuiuslibet anni: & in hoc male [k],quia paria ſunt
promittere decem annua,et promittere ſingulis annis.
l.nec ſemel.§.nouiſſime.ff quando deis legat. ced. Vn
de ſi,queritur, an in principio temporis vel in fine fieri
debeat ſolutio,cum tempus adijcitur alicui obligatio-
l ni, ita pulchre diſtinguite [l] Aliquando tempus apponi
tur cauſa demonſtrande obligationis,aliquando poni-
tur cauſa moderande obligationis, aliquando ponitur
cauſa differende obligationis, aliquando ponitur
cauſa multiplicande obligationis, aliquando poni-
tur cauſa diuidende obligationis. Siquidem apponi-
tur cauſa demonſtrande obligationis, nunc ſtatim pro
miſſa debentur, nec finis temporis expectatur: quia
hoc agunt contrahẽtes,vt ſi fiat.l. liber homo. la.i.& l.
decem.ff.eo. Si uero apponitur cauſa differende, tunc
debetur in fine temporis.l.qui hoc anno.ff.eo.§. qui in
hoc infra de inuul.ſtipul. Ratio: nam cum tempus ap-
ponatur cauſa differende obligationis, intelligitur ap-
poſitum fauore promiſſoris: ſecundum ergo fauo-
rem eius eſt interpretatio facienda,vt in fine debeatur,
vt hic,& l.eum qui calen.ff.eod. Si vero apponitur cau
ſa multiplicande obligationis,tũc debetur in principio
cuiuslibet tẽporis.l.i.quando dies lega.ced. Ratio: quia
talis multiplicatio temporis eſt facta in fauorem ſtipu
latoris,vnde debet ſecundũ eius fauorem regulari,qui
ita ſe habet vt in principio debeatur. Si vero appo-
natur cauſa moderande obligationis, quæ de ſui natu
ra effectualiter fuiſſet perpetua,tunc ſentiũt. Docto.qꝫ
in princi-

in principio anni debeatur: quia cum ſtipulator graue-
tur in hoc ut obligatio de ſe perpetua limitetur & mo-
deretur, alleuiari debet vt in temporis principio fiat ſo-
lutio. l. eum qui ita. §. qui ita. ff. eo. Si uero apponatur
m causa diuidendæ, tunc debetur in fine temporis.[m] Nam
cum illa diuiſio fiat in fauorem promiſſoris, debet ſe
cundũ eius fauorem interpretatio fieri, qui ita ſe habet,
vt in fine cuiuslibet termini debeatur. l. lecta. in medio.
n ff. ſi cert. pet.[n] Glo. in uerbo, facta.[o] Gloſ. in uerb.
o contingit. in fin. Not. ex glo. † ſpem conditionalis ſtipu
14 lationis ad hæredem ſtipulatoris tranſire:[p] quia in ſti-
p pulatione uerſatur factum ſtipulatoris, qui nedum ſibi,
ſed etiam hæredi prouidere coniecturatur quod ſecus
eſt in legato uel hæreditate cõditionali, quia ibi nõ uer-
ſatur factum hæredis vel legatarijs, ſed teſtatoris, qui ſo
lũ intelligitur velle prouidere legatario & hæredi inſti
tuto, nõ autem hęredi legatarij & hæredi hæredis, cum
legata & inſtitutiones fiant ad bene merita. l. nec adie
cit. ff. pro ſocio. vnde hæredes legatarij vel hæredis nõ
intelliguntur vocati, quia tanquam incerti non potue-
• runt de teſtatore bene mereri. Sed hãc reprobat • Bar,
quia in ſtipulatione non ſemper interuenit factum ſti-
pulatoris, vt eſt cum Notarius ſtipulatur tertię perſo-
næ. l. non aliter. ff. de adopt. l. ij. ff. rem rat. hab. vnde ip-
ſe reddit aliam rationem. Nam in contractibus condi-
tiones retrotrahuntur. l. filiusfa. ff. de verb. oblig. l. po-
tior. & l. qui balneum. ff. qui pot. in pig. hab. vnde cum
retro trahantur, nimirum ſi ſpes ad hæredem tranſmit-
titur, cum ueniẽte conditione fingatur retro ius acqui-
ſitum defuncto: quod non eſt ſic in ultimis uoluntati-
bus, quia in illis conditiones non retrotrahuntur. l. quæ
15 legata, ff. de reg. iur. Sed dices tu, † quare magis in con
tractibus conditiones retrotrahuntur quam in vlti-
mis voluntatibus? Reſpondebat Chriſtoph. de Ca-
ſtelliono quod ideo in vltimis voluntatibus non retro
trahuntur, quia extremum ad quod, non eſt habile: nã
ſi retro traherentur, fingeretur teſtator retro obligatus,
quod eſt abſurdum, cum uoluntates teſtatorum de-
beant eſſe libere & ambulatoriæ uſque ad mortem. l.
i. ff. de donat. inter vir. & vxo. l. iij in fin. ff. de alimen.
leg. vnde ratione defectus extremi ad qđ, fictio trãsla
tiua temporis ad tempus non deberet retrotrahi. l. bo-
norum. ff. rem rat. habe. Sed iſta ratio non habet ſapo-
rem: nonne teſtator poteſt facere legatum purum? nec
ex hoc legato pure relicto ſequitur aliqua abſurditas,
quia per hoc teſtator non obligatur in uita, ſed hæres
ſuus poſt mortem: ergo eodem modo ſi conditio retro
traharur, quia iſta retro tractio fingit legatum retro pu-
rum, non autem teſtatorem retro obligatum. Hæc cũ
alias dicerem præceptori meo, ab opinione Bart. receſ-
• ſit, & D. Chriſtoph. tenuit opin. gloſ. ſic declarantis vt
ſupra. Non ob. igitur prædictis quod dixit Bar. Nota-
rium poſſe ſtipulari, & tamen ibi pactum ſtipulatoris
non interuenit: quia licet non interuenit pactum ſtipu
latoris vere, interuenit tamen repreſentatiuæ. l. qui au-
tem. §. fin. §. de conſti. pecu. Finaliter hunc text. limitant
Doct. procedere in conditione caſuali, non tamen in cõ
ditione poteſtatiua; quia ſpes ſtipulationis conceptæ
ſub conditione poteſtatiua non tranſmittitur ad hære-
dem. Nam ideo ſpes ſtipulationis conceptæ ſub condi
tione caſuali vel mixta tranſmittitur ad hæredem, quia
illa conditio quandocũque eueniat retro trahitur, quia
ſubeſt quod imputari poteſt non implenti. l. quidã cum
filium. §. fin. ff. eo. l. potior. & l. qui habet. cum ſimi. ff.
qui pot. in pig. hab. Denique ver. ſi quis ita. inducitur
16 pro caſu, quod † cautio Mutiana non habet locum
q in contractibus,[q] ſed ſolum in vltimis voluntatibus.[r]
r Pro cuius euidentia præmitto, q per cautionem Mutia
nam prouiſum eſt hæredibus & legatariis, quibus eſt
appoſita conditio negatiua, cuius vera exiſtentia non
poteſt haberi niſi per vltimum uitę ſpiritum: quia con-
ditiones negatiuæ non recipiunt veram exiſtentiã, niſi
ad impoſsibile deducantur, ut dicitur, in probationibus
negatiuis. l. magnam. C. de contrahen. & commit. ſtip.
hæc habentur in l. Mutiane. ff. de condi. & demon. Et ſi
ille qui cauerat contrafecerit, tenetur rem receptam cũ
fructibus reſtituere. l. hæres meus. §. qui poſt cautionem
ff. de condi. & demon. l. cum filius. §. qui Mutianam. de
leg. ij. An igitur hæc promiſsio cautionis Mutianę vem
dicet ſibi locum in contractibus? Glo. in l. Mutianæ, di
xit quod non. Idem tenuit glo. in l. i. C. de pac. pro qua
allegatur hic caſus in verſi. ſi quis ita. Nam procedunt
a pari hę ſtipulationes, promitto tibi mille cum mo-
rieris, & promitto tibi mille ſi non aſcenderis Capito-
lium: ſed ex prima a te uiuo agi non poteſt, ergo nec ex
ſecunda. Secundo allegatur: nam Mutius ſolum tribuit
hoc beneficium in ultimis uoluntatibus ergo non ex-
tendenda prouiſio ad cõtractus. l. ſi uero. §. de uiro. ff.
ſolu. ma. l. quod vero contra. ff. de legib, quia ibi tracta
tur de fauore, & non tenet, arg. de vltimis voluntari-
bus ad contractus, regula iuris. In teſtamentis. c. cum
dilectus. extra de dona. Contrarium tenuit gloſſ. in l.
ſiue apud acta. C. de tranſac. & illam ſecutus fuit Guil.
de Cu. quod in contractibus habeat locum cautio Mu
tiana. Mouetur primo per l. Imperatores.[s] ff. de app.
per l. ſi fideiuſſor. §. fin. qui ſatiſda. cog. per. l. harum. &
per l. egi. ff. ſi ſeruit. vendi. Sed uos tenete communem
pro qua adducebat D. Pe. rationem. Nam ideo habet
locum in vltimis voluntatibus, quia pium fuit proui-
dere hæredibus inſtitutis legatarijsſque qui non potue-
runt ſibi prouidere: contrahentibus vero non fuit pro-
uidendum, quia ſubeſt quod ſtipulatori imputari po-
teſt, cum paſſus fuit talem conditionem apponi, quam
ſciebat non poſſe uerificari aliter quam per mortem
ſuam. l. veteribus. ff. de pact. l. ſtipulatio iſta. §. in ſtipu-
lationibus. ff. de verb. ob. Sed ego adduco rationẽ vltra
ſ alios urgentem.[ſ] Nam ideo in vltimis voluntatibus
habet locum cautio Mutiana, ne uoluntas teſtatoris
• fiat eluſoria: • quia nec legatarius in uita conditionale
habere legatum poterat, nam conditio nõdum erat ve
rificata: nec etiam hęres ſuus habere poterat poſt mor
tem, quia ſpes legati conditionalis nõ tanſmittitur ad
hæredem. §. ſub conditione. C. de caduc. tollen. & ſic di
ſpoſitio teſtatoris omni tempore, & in omni perſona
legatarii & hęredis erat eluſoria. Sed non ſic in contra-
ctibus: quia licet ſtipulator in eius vita non poſſet con
ſequi commodum ex ſtipulatione, hęres tantum ſuus
conſequatur: ſpes enim conditionalis ſtipulationis ad
hæredem tranſmittitur, vt hic: vnde cum ſtipulatio nõ
efficeretur in totum eluſoria, non fuit neceſſaria prouì-
ſio Mutii. Ex quo infero, quod ſi in ſtipulatione fuiſſet
deductum tale quid quod non eſſet ad hæredem tranſi
torium, tunc haberet locum cautio Mutiana. Vnde ſi
promitto tibi uſumfructum ſi non aſcenderit Capito-
lium, tunc quia vſusfructus non tranſmittitur ad hęre-
dem, ne in totum ſtipulatio efficiatur eluſoria, habebit
locum cautio Mutiana hoc fuit dictum Bald in authen.
cui relictum. C. de indi. vid. toll. alle. l. Titio cum mo-
rietur. ff. de vſufruct. Non obſtant iura allegata in con
trarium, quia loquuntur de alia cautione quę non prę-
ſtat ius in re, ideo facile conceditur: nos autem loqui-
mur de cautione Mutiana quę pręſtat ius in re, ideo
difficilius conceditur. Sed contra prędicta oppon. &
imo videtur q in conditionibus negatiuis appoſitis di-
ſpoſitioni vltimæ voluntatis, quæ poſſunt aliter verifi-
cari quam per mortem legatarij, habeat locum cautio
Mutiana. l. cum tale. ff. de condi. & demon. Sol. Illa con
ditio poſſet verificari aliter quam per mortem legata-
rij: attamẽ quia illa verificatio inducebat expectationẽ
triſtis euentus, habet locum cautio Mutiana. Cui ſen-
tentiæ

tentiæ non obſt.l.pater Seuerinam.§.ſocrus.eo. tit.quia reſpondeo defendendo ibi gl.quod ibi loquitur de mala vxore quæ gaudet morte mariti: & quod ibi vxor eſſet mala probatur ex litera, quia ibi eius culpa erat factum diuortium a marito. Sed iterum oppo. ꝙ abſque cautione Mutiana debeat legatarius percipere legatum vnde ſi lego tibi fundum, ſi non aſcenderis Capitolium quamprimum aſcendere potuiſti,& non aſcendiſti, debet conditio pro purificata haberi:vnde oppo. de l. liberta.§.i.de manu.teſta. Sol.Ibi loquitur in libertate relicta,quæ non poteſt in cautione Mutiana deduci, quia ſemel præſtita infringi non poteſt, & ineſtimabilis eſt. Finaliter opp.fortiter,ꝙ teſtator qui legauit ſub conditione quæ non poteſt impleri aliter quam per mortē legatarij, videatur actum eluſorium feciſſe, ex quo ſcit legatarium in uita non poſſe percipere, propter defectum non purificatæ conditionis, nec etiam ad hæredē tranſmittere,vnde non videtur habere locū cautio Mutiana.tex.eſt in l.fi.de manu.teſta.Sol.Ibi loquitur quādo apparebat de mente teſtatoris velle facere legatum æluſorium vnde tunc non habet locum cautio Mutiana,ne ei attribuatur fauor inuito. Ex quo eliciunt Doc. quod teſtator poteſt prohibere cautionem Mutianam.

ADDITIONES.

• Ad euidentiam præmitte tres ſpecies conditionum, vt per Bellonum.

a Concor. l.i.in fin. ff. quando dies vſusfructus leg.ced.& l. cum qui calendis.de ver.obli. Limita ſingulariter, vt ſcribo in libro veteri,in uerbo,debitor.& ibi uide aliquid pulchrum in materia:& uide Angel hic.

b Addo in verſi.aut dies. Niſi tempus ineſſet miſerationis gratia, quia tunc non impedit actionem nec compenſationem. l. ſi cum militi.ff.de compen. ſecundum Barto. in d. l. quod dicimus.

c An autem creditor conditionalis dicatur proprie creditor, ita vt in ſtatuto faciente mentionem de creditoribus comprehendatur? Dic quod large capiendo poſſet appellari creditor,quo ad ſpem obligationis tranſmittendę ad hæredem.l.cedere diem.ff. de ver. ſigni. & quo ad quędam alia quæ notantur in gloſ.in l.is cui.de actio.& obl.Sed ſtricte ſumendo non dicitur proprie creditor, niſi qui fidem alterius credendo ſecutus eſt.l.i. ff. ſi cer. pet.Et ideo ſi ſtatutum dicat, quod ad petitionem creditorum capiatur debitor, vel inſtrumentum guarentigiatum executioni mandetur, intelligitur creditor largo modo, quomodocunque alium obligatum habeat. Secus ſi dicat, ad petitionem eius qui credidit. quia tunc accipitur ſtrictius prout quis eſt ſecutus fidem alterius, ſecundum Bartol.in d.l i.ſi cer.pet. Quid autem ſi teſtator mandat ſatisfieri omnibus creditoribus ſuis? Dic quod intelligitur de credito efficaci, non autem de eo quod poteſt exceptione repelli,ſecundum Bart.in l.ſi is cui.§.Flauius.ff.de ſolu faeit.l.legaui.& ibi no.ff.de lib.leg.

d Adde tamen, quòd debitor offerens uelle ſoluere debet offerre ſolutionem congruo loco & tempore,ut voluit gl.ſupra de obli.in prin. Et de die appoſita ſolutioni an relinquatur arbitrio.iudicis,vide Bar.in l.ratum.ff.de ſolut.

e Et pro iſta ratione uidetur facere text.in l. ſi domus.§.in pecunia.ff.de leg.i.in verbo, nec iure gentium. Sed in veritate ibi in fin. dicitur, ꝙ ſi negauit, & lis eſt conteſtata, hoc officio iudicis dirimendum eſt. Ecce quòd ibi non dicitur ꝙ cogitur iudicium ſuſcipere:unde puto ꝙ ille text. ſit intelligendus ſecundum tex.not. in §.fin. Inſti de perpe. & temp. actio.officio iudicis ſcilicet,quod erit,abſoluere eum qui negauit,ſi poſtea ſatisfaciat. Adde ꝙ aliam rationem ponit Puteus ſenior in l. ſi domus.§ in pecunia. ff. de leg. i.Ego puto forte aliam rationem poſſe aſsignari, quare breuius tempus detur confeſſo,quam condemnato: quia lex præſumit quòd ex quo quis confitetur,& ſic agnoſcit bonam fidem,quod debet eſſe magis paratus ſolutioni,quam ille qui litigauit,& ſic nunquam deliberauit ſoluerē,nimirum ergo ſi confeſſo magis parato ſolutioni,lex voluit breuius tempus aſsignari. optimum ſimile in l. fin.cum glo.ff.de feriis. vbi minores dilationes dantur accuſatori quam reo, tanquam magis parato.bene facit l.pure.§.ſi.ff.de excep.dol.Et ſi dicas ergo dolus volentis litigare ſibi eſt vtilis? Reſpondeo quòd nō, quia imo punitur in alio,per condemnationem expenſarum. Tamen contra iſtam rationem facit,quia ſi verum eſt quod lex præſumeret eum paratum ſolutioni, nullum terminum ſibi daret, vt dicit glo.in l.ſi debitori. per tex.l.debitoribus. ff.de re iudica.Sed dic quòd lex non præſumit eum paratum ſolutioni in totum,ſed magis quam eum qui litigauit.

• Vide hic Bello.aſsignantem aliam rationem.

f De hac differentia vide latius lib. ii.ſuppu.c.ix.

g De hac quæſtione glo eſt caſus clarus in c. conſuluit. extra de offi.deleg.infra alleg.

h An autem dies termini cōputetur in termino, vide not. Bar.& Ang.in l.i. §. ſi quis caut. & Innoc.in c. pia. extra de excep.& Io.An.in Clem. quamuis.extra de app. per Iac.de Aren.in l.Gallus.in prin. de lib. & poſthu. per Spec.in titu. de citat §.viſo.circa fi.& eundem in tit.de appellat.§. reſtat. ver.ſed nunquid dies.

i An promiſſum ſingulis annis debeatur in principio annī vel in fi.vide bonum text. pro hoc in l. cum in annos. ff. de condi.& demonſtra.

k Vide Bello. ſaluantē hic gl. & reprehendentē Porcium,& ſubdentem pulchram quæſt.& nouam in hac materia.

l Vide Bar. ponentem hanc diſtinctionem temporis in l. qui hoc anno. ff. eo. & per Bal.in l. ſi quis in conſcribendo. C.de epiſco.& cleri.

m Et hoc regulariter eſt verum,ſiue tempus ponatur in accuſatiuo, vt l.non putabam. de condi.& demon. ſiue in ablatiuo, ut l.qui hoc anno. hic alle. Fallit fauore liberorum, in quo ſufficit eſſe inceptum, licet non completum: vt, ſi lego filio meo cum peruenerit ad annum vigeſimum.l. qui filiū. §.Sabinus. ff.ad Treb. iuncta l.qui hoc anno.ff. eo. Secundo fallit, vbi verba referuntur ad recipere debentem, tunc in initio debetur:vt, Stichus ſeruus meus anno ſecundo poſt mortem meam ſit liber.l.ſi ita fuerit libertas.ff.de manu. teſta.Item ſi tempus apponatur in genitiuo, ita, cum talis fuerit decem annorum.l.ſi cui annua.de leg.i.

n Fallit etiam;quando aliquid eſſet implendum ex parte ſtipulatoris promiſſori, quia tunc promiſſor non erit obligatus antequam ſtipulator adimpleat vt l.ſi ſeruus communis meus & caſtren.pec. ff. de ſtipul. ſeruor. & vide in l. qui hoc anno.ff. de ver.obli.

o In glo.in verbo. facta.in fi.dum dicit ꝙ eſt pura abnegatiua,id eſt, non condicionalis, credo ꝙ uelit dicere quòd eſt pura, & non cōditionalis, ſed abnegatiua reſpectu perſonæ hæredum:quia ſi eueniat ſtipulatorem mori, licet mero iure.tranſeat ad hæredes,eo quia pura & perpetua,vt hoc tex. tamen hęredibus petentibus abnegabitur,id eſt, denegabitur: vel etiam eſt abnegatiua reſpectu ipſiuſmet ſtipulatoris,ſi petat ante annum.

p Et adde quod idem eſt in aliis contractibus, quia ſpes conditionalis contractus tranſmittitur.l.neceſſario.§.quod ſi pendente.ff.de peti.& commo.rei vendi.& l.i. C. vt actiones ab hærede & contra hæredes.

• Hanc rationem glo. ſoluat Bello.aliter eam deducendo.

q An cautio Mutiana habeat locum in contractibus vel ne, vide de hoc in gloſſ. & per Doc. hic allegat. & gloſſ.in l.ſiue apud acta.C.de tranſact.in l.dedi.ff.de condi.ob cau.& in l. ita ſtipulatus.ff.de verbo.obliga.& in aut.cui relictum.C.de indicta vid.tol.

r Hic tex.quamuis ad hoc inducatur per Doct.tamen non probat, vt per Bello.

ſ Dubito de hac ratione: quia quamuis ceſſet iſta ratio proxime præcedens, tamen adhuc militat alia ſupraſcripta D. Petri,quod equum non fuit prouidere in contractibus,cum ſit quod poſsit imputari contrahenti.

• Hæc ratio non ſatisfacit Bellono, qui aliam dat, vt per eum hic.

1 *Stipulatio pura recipit diem ex adiectione loci.*

2 *Vbi uerba ſunt clara non eſt habenda quæſtio uoluntatis.*

3 *Quando facta in ſtipulationem deducuntur conſilium eſt ut pœna certe quantitatis in ſtipulatione adiiciatur.*

4 *Si in inſtrumento promittantur intereſſe & expenſę pro quibus promittitur ſtare iuramento ſtipulatoris, an ualeat promiſsio.*

5 *Iudex modo longum modo breue tempus, inſpecto ſexu, ætate & ua letudine promiſſoris, & inſpecto itinere loci, conſtituere poteſt.*

§.
a L Oca etiam inſeri. ª Stipulatio pura & de forma reci-
pit tacitam diem ex adiectioni loci. h. d.
1 No.1.† ſtipulationem puram de forma, re
cipere diē ex adiectione loci. Ratio, quia
non eſt uerisſimile hos contrahentes inflectere animum
ad impoſſibilitatem.l.non ſolum.ff.de act.et obli. Vn-
b de coniectura fit, ꝙ uoluerunt ineſſe tacite tēpus b quo
ad locū peruenire poſſit:ideo, quia ſi appareat de con-
trariæ uoluntate, ut quia promiſi hodie dare Carthagi
2 ne, ſtipulatio redditur inutilis, quia † vbi verba ſunt cla
ra, non eſt quæſtio uoluntaris habenda. l. ille aut ille.§.
cum verbis.de leg iij.l.continuus. §. cum ita.ff.eodem.
Not.in §.conditiones.conditiones ad præſens vel præ-
teritum tempus relatas non ſuſpendere actum ſtipula-
tionis, imo ſtatim aut infirmare aut ualidare:quia igno
rantia noſtra non conſideratur, ſed maturata ſcientia.
concord.l.cum præſens.ff.eod.ſi cert.pet.Sola ergo cō-
ditio de futuro habet actum ſtipulationis ſuſpendere,
quia eius euentus eſt incertus per naturam. No. in §.
non ſolum.nō ſolum res, ſed & facta in ſtipulatum de-
3 duci poſſe. Not. conſilium, ꝙ † quando facta in ſti-
c pulatum deducuntur, bonum eſt ſubijcere pœnam c cer
te quantitatis ſi facta non fuerint.cōcord.l ſi.ff.de pręt.
ſtipu.Sed dicentur, quare magis lex conſuluit, ꝙ quan-
do facta in ſtipulatum deducuntur, pœna certe quanti-
tatis adijciatur, quam quando res in ſtipulatum dedu-
ctę ſint? Reſpondeo:nam quando res deductę ſunt in
ſtipulatum, cogitur promiſſor præciſe velit nolit pro-
miſſionem adimplere.l.vbi autem.§.fina.ff.eod. vnde
ſatis eſt ſtipulatori.Sed quando facta in ſtipulatum de-
ducuntur non cogitur promiſſor. ſi nolit facere, ſed libe
ratur preſtando intereſſe ſtipulatori.l.ſtipulationes nō
diuid.verſicu.Celſus. ff.eod. l. ſi quis ab alio. §. fina.ff.
d de re iudica. Vnde cum difficile ſit ſtipulatori intereſſe d
probare, iuxta not.in l. vnic. C. de ſenten.quæ pro eo
quod inter. Ideo ſalubre fuit conſilium quod ſtipulatio
pœnalis certe quantitatis adijciatur ſtipulationi prime-
ue, vt promiſſore non ſatisfaciente releuetur ſtipulator
ab onere probandi intereſſe ſuum.Sed dices, in hoc eſt
conſilium iniquitatis: quia iſta promiſſio pœnę intelli-
gitur appoſita in fraudem uſurarum.l.rogaſti. §. ſi tibi.
ff.ſi cer.per.ergo conſilium, nullum, cum uſure ſint im-
probate etiam iure ciuili.auth.ad hæc.C.de vſur.habe-
tur in l.i.C.de ſum.trinita.& fide catho.Solu. Aut ſtipu
latio. pœnalis eſt adiecta præſtationi certe quantitatis,
& tunc præſumitur facta in fraudem vſurarū, ideoque
nulla:ita loquitur.l. rogaſti. Aut eſt appoſita facto, &
tunc non intelligitur facta in fraudem uſurarum ita lo-
quitur hic. Sed contra oppo. quod ſtipulatio pœnalis
adiecta dationi quantitatis ualeat & teneat, nec in frau
dem uſurarum facta uideatur.l.ſtipulatio iſta. §. alteri.
ff.eod.Sol.Aut apponitur loco intereſſe, aut loco con-
temptus. Priore caſu dicitur nulla, & in fraudem uſu-
rarum facta: poſteriore uero caſu dicitur ualida, & ad
puniendum contumaciam interpoſita, ita loquitur.§.
alte 1. & l. cum pœna. ff. de arbitr. Contra ſecundum
membrum opponi. & uidetur quod ſtipulatio certe
pœnæ adiecta facto dicatur nulla, & in fraudem uſu-
rarū facta:unde opponitur.de lege. rogaſti. §. ſi tibi.cū
glo.ſua, ſi cert.pet. Solu. Diſtinguūt Doct. quod quæ-
dam ſunt facta quæ habent annexa commoda pecu-
niaria, puta, ſcribere librum, & tunc talis promiſſio be-
ne eſt nulla. Quædam ſunt facta quæ non habent anne
xa commoda pecuniaria, & tunc talis promiſſio eſt ua
lida: puta, promittis ſiſtere in iudicio pro me? & pro
hoc allegat gl.in l.ſed ſi quis.§.fina.ff.ſi quis caut, quod
e eſt multum reſtringere ᵉhanc literam. Tamen Domini
Pedemontani ſequentes theoricam Doctorum, has fal
lacias committunt ut uſuras euadant:dicunt enim, pro
mittis mihi dare mille calendis Auguſti, & ſi non dede-
ris promittis venire & ſtare ſuper tali hoſpitio cum de-
cem equis quoad mihi ſolueris, & ſi non ſteteris pro-
mittis mihi dare centum nomine pœnæ? dicunt illā pro
miſſionem de centum valere & tenere, tanquam adie
ctam facto, quod non affert mihi ſtipulatori commo-
dum pecuniarium, ſcilicet ſtare ſuper hoſpitio:vnde va
let tanquam appoſita loco cōtemptus. Ego dico quod
quærunt cum ratione fraudem, & cum iure vſuram re-
cipere, & legem fallere de contractu ad contractum, &
de facto ad rem, contra not.in l.fraus.ff.de legibus. Sed
4 hic aperte quæritur. † Pone in inſtrumēto quotidie ap-
ponitur quod quis promittit intereſſe & expenſas, pro
quibus promittit & proteſtatur ſtare iuramento ſtipu-
latoris, an erit iſta promiſſio valida, ut tuo iuramento
ſtare compellar? Cyn.& Bar.in l.ſi quis in conſcriben-
do.C.de pact.tenuerunt huiuſmodi promiſſionem nul
lam, freti ratione tali: quia uidetur inuitare ſtipulatorē
ad delinquendum, vt iureiurando ſummas expenſas et
ſummum intereſſe a promiſſore conſequeretur, ergo
nulla.l.conuenire.ff.de pact.dotal.Bar.in l.fin. de præt.
ſtip.tenuit talem promiſſionem mero iure valere, ſed
tamen poſſe reuocari antequam ſtipulator iurauerit:
ſicut ſi ego detulero tibi iuramentum, antequam iures,
reuocare poſſum. l. ſi quis iuſiurandum. C. de iureiur.
Bald.cuius ſententia mihi placet, tenuit talem promiſ-
ſionē ipſo iure in effectu valere & tenere. Primo, quia
eſt vallata voluntate promiſſoris ꝙ ſtipulatoris, ergo
ualida.l.i.§.ſi cōuenerit.ff.depoſiti.Item, quia licet pro-
miſſori releuare ſtipulatorem ab onere proband in-
tereſſe, ut hic.Item licuit renunciare iuri ſuo. d.l. ſi quis
in conſcribendo. Ad l.ſi quis iuſiurandum. reſpondet
ipſe, ꝙ ideo ibi poteſt reuocari iuramentum, quia erat
delatum in fauorem ipſis ſtipulatoris: & ideo cum ius
eſſet ſibi quæſitum ex contractu, ſibi non poteſt aufer-
f ri ᶠ Non ob.ſecundo, ꝙ detur materia deierandi, quia re
ſpondetur, nequaquam: quia ſi intemperate iuraret, iu-
dex iuramentum moderari deberet. l.videamus.§.i. ff.
5 de in litē iurand. Gl.ſuper uerbo tēpus.in fi. qui † iu-
dex habebit arbitrari inſpecto ſexu, inſpecta ętate, ua-
letudine promiſſoris, inſpecto tempore & itinere loci,
& ſecundum has qualitates & circūſtātias debebit mo
do breue, modo longū tempus ſtatuere. d. l.continuus.
§.cum ita.de uer. obli. Glo. ſuper uerbo, naturā. ibi,
ſub conditione. No.ex gl.conditiones in futurum col-
latas quæ neceſſariam habent exiſtentiam, non differre
obligationem, quod uerum limitate, ſi proferatur per
tale quid ꝙ tempus ſignificat, puta, promitto cum mo
rieris.§.id autem infra de inutil. ſtipul. Gloſſ.in uer-
g bo, probare. ᵍ

ADDITIONES.

a Ad glo.huius.§.cum ſeq.quas iſtæ omittit, uide ſuper om
nibus Bebllonum.

b Et iſtud tempus in iudicis erit computandum, quia dabū
tur viginti milliaria pro qualibet dieta.l.i.ff.ſi quis caut.Ta-
men in contractibus datur tempus arbitrio iudicis ſecundū
qualitatem perſonarum & temporis. d.l. continuus. §. cum
ita.de verb.obli. Et iſtud quod hic dicitur, quòd anguſtiæ tē
poris vitiant procedit in contractibus ſtricti iuris, ſecus in
contractibus bonæ fidei l.inſulam. §.i. ff.loca. & ibi Bartol.
Hinc eſt quòd cum ultimæ uoluntates ſapiant naturam con
tractuum bonæ fidei.l.in minorum.cum glo. & ibi Bart. C.
in quibus cauſis in integ.reſti.non eſt neceſ. quòd idem erit
in vltimis uolūtatibus.l.ſi mihi & tibi.§. ſi quis ſeruos quos
Gradibus.& ibi Bar.& alii.ff.de leg.i.

c An autem pœna ſemel exacta iterum poſſit exigi ſi con-
traueniatur his quæ poſita ſunt in ſtipulatione? Dic quod
nō: niſi ſit dictum: quòd toties committatur quoties contra

factum

factum ſit,ut hic in glo.fin.& l.qui fidem de tranſac. Itē ad-
de, quod utrunque non pōt exigi, ſcilicet res & pęna ſed de
altero debet actor eſſe cōtentus.l.reſcriptū.§.ſi pacto quo.ff.
de pactis. niſi ſit dictū rato manente pacto. d.l.is qui fidem.
d Adde tñ, quòd cōtra culpoſum admittitur ꝓbatio inte-
reſſe.ut hic in gl in uerbo,ꝓbare. Et ſi hoſpes deneget reſti-
tuere ualiſiam ſcholari,uel ipſam reddit diſsigillatā, poterit
ſcholaris ꝓbare intereſſe & res ſibi deficiētes, ꝑ iuramentū;
ſecundū Bar.in l.in actionibus.ff.de in lit.iur. Et addit,qđ li-
cet de intereſſe petito nihil ſit ꝓbatū.ſi inde iudici cōſtet ex
aliqbus informationibus ex ſuo officio receptis, debet in eo
cōdēnationē facere.l.i.§.hoc interdictū.ff.quod ui aut clam.
e Sed aduerte, qa hoc nullatenus eſt reſtringendū,ut hic di
cit iſte:nā iſta ſunt ualde diuerſa: quia hic loquitur quando
ſtipulationi intereſſe apponitur loco facti,ibi autē quādo ap
ponitur ultra id quod debetur ex principali contractu.
f Quid autem ſi quis promittit ſub pœna non petere, uel
quæſtionem moueri, ſi poſtea moueat & eum pœniteat, an
incidat in pęnam? Dic ut per glo.& Bar.in d. l. qui fidem. &
l.amplius non petit.ff.rem ratam hab.
g In glo.in uerbo, probare.Adde, ſi uis uidere qualiter pro
betur intereſſe, uide in iuribus in ea alleg. & extra quod
met.cau.c.ſi. in prin.& melius in c.ſi diligenti, extra de fo-
ro compet. & ff.de ui & ui arma.l.ii.§.interdicto. & iii.q.iii.
Can.quod frater.& in d.c.fin.quod met.cau.per Innoc.uide
de hoc etiam per Barto.in l. nemo. ff. de duobus reis.in fin.
apparatus.

TITVLVS XVII.

De duobus reis ſtipulandi & promit.

ADDITIO.

a Declara pro intelligentia materie ſingula verba rub. vt
per Bello.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine; Supra viſum eſt de uer.obli.et ſic de ſtipulatione rerū: & quia in eo duo pluresue perſone interueniunt, quo ſit ut duo pluresue rei aut ſtipulandi aut ꝓmittendi conſtituantur, ideo ex ordine intitulatū eſt de duobus reis ſtipulandi & promittendi.*

1 *Duplex effectus obligationis plurium reorum ſtipulandi, et plurium reorum debendi.*
2 *Verbum Reus, ſummitur dupliciter.*
3 *Dubia probatio non releuat probantem.*
4 *In cauſis criminalibus probationes debēt eē luce meridiana clariores.*
5 *Hodie non conſtituuntur duo pluresue rei ſtipulandi, niſi hoc expreſſe agatur*
6 *Duplex eſt diſparitas.*
7 *Conſtitutioni duorum reorum renunciari poteſt.*

a ET ſtipulandi. Non ſummatur breuius.[a] Not.i. duos
pluresue reos & ſtipulandi & promit
tendi conſtitui poſſe. No.in verbo.ſti
pulandi. modum concipiendi obliga
tionem plurium reorum ſtipulandi.
Not.in uer.duo.modum concipien
di obligationem plurium reorum debendi ſiue promit
1 tēdi.No.in ver.ex huiuſmodi.† duplicem effectū obli-
gationis pluriū reorū ſtipulādi, & pluriū reorū debēdi.
Primus,quia pluribus reis ſtipulādi inſolidū res debet,
* & plures rei debendi inſolidū obligantur.* Secundus
quia ſolutio facta vni ex correis ſtipulandi,perimit to-
tam obligationem,& liberat ſoluentem a correo ſtipu
landi. Eodem modo ſolutio facta per vnum ex correis
debendi,perimit totam obligationem, & alterum libe
rat:concor.l.ij.ff.eo. Finaliter no.ꝙ diſparitas in adie
ctione conditionis vel temporis, non impedit conſtitu
tionem plurium reorum debendi.concor.l. ex duobus.
ff.eo. Glo.i.in fi. Poteſt & alio modo appellari reus
a re, id eſt, veritate: vel a re, id eſt a contractu: vel a re
id eſt,a firmate,vt ibidem no. in gloſſ. d.l.i. Ex quibus
2 colligitur,ꝙ † iſtud verbum Reus, poteſt ſumi duplici-
ter. Vno modo actiue, cum dicit reus ſtipulandi: alio
modo paſsiuæ,cum dicitur reus promittendi. Simile ha
betur in l.ij.ff.eo. Ex quibus dicit Barto. in quæſt.factū,
Caius accuſatus fuerat ꝙ cognouerat Bertā violenter:
producuntur teſtes qui dicunt uera eſſe contenta in ac-
cuſatione, an probabūt ꝙ Berta fuerit paſſa uiolentiā?
Determinat ipſe ꝙ non:nam iſtud verbū violenter,po
teſt dupliciter intelligi: vno modo ꝙ cognouit violen-
ter actiuæ, quia ipſe eam violauit: alio modo paſsiuæ,
3 quia ipſa illum violauit vt eam cognoſceret:vnde † du
bia probatio non releuat probantem. l.non nudis. l.nō
epiſtolis.C.de probat.c.in præſentia.extra eod. Dicit ta
men Ang.iudicem recte facturum ſi teſtes repetat, vt
verbum dubium uiolenter,declarent:hoc autem facere
poteſt,ut not.gl.in §.ſi uero in aut.de teſti. Bart.in l.eos.
ff.de falſ.Canoniſtæ in c.cum clamor.extra de teſti.Sed
communis factorum accidentia ita ſe habet, vt potius
mulieres uiolenter a uiris, quam econuerſo.gl.eſt.in l.
vnic.§.ſponſam. C.de rapt. uirg. Attamen in caſu iſto
4 quia verſatur † cauſa criminalis in qua debent proba-
tiones luce meridiana clariores exiſtere.l.fin.C.de pro-
ba.ego ſtarem cū Bar. Gloſ. ſuper verb.ſpondeo in
b fi.[b] Colligitur ex glo.ꝙ ad hoc ut cōſtituantur duo plu
reſue rei ſtipulandi, oportet ꝙ hoc agatur tacite vel ex
5 preſſe:ſed ſufficiebat tacite agere iure veteri,† hodie ue
ro opus eſt ut hoc expreſſe agatur,per auth.de duobus
reis.& aut.hoc ita.C.eo.de duob.reis.& hoc tenuit glo.
in l.ij. ff.eo.in l.ſi mandato meo.§.fraus,in l. creditor.§.
i.ff.mand. Gl. in d.aut.hoc ita.uiſa eſt tenere contrariū,
quam communiter Doc.ſequuntur:quia circa formam
conſtituendi reos debēdi vel ſtipulandi, nihil eſt immu
c tatum,[c] ſed ſolū eſt immutatum circa effectum ſolide
exactionis: olim enim quolibet reorum debendi pote-
rat inſolidum conueniri omnibus etiam præſentibus et
ſoluendo exiſtentibus,vt hoc reſponſo,& uerſi. ex hu-
iuſmodi. & l.ij.ff. eo. Hodie uero ex equitate ſtatutum
eſt, ꝙ ſi oēs ſint præſentes & ſoluendo, diuidatur inter
oēs petitio: ita loquitur d.aut.hoc ita, & aut unde ſumi
d tur. Sed quo ad formā,ut dixi,[d] tā iure nouo quā veteri
poſſunt duo pluresue rei & ſtipulandi & promittendi
conſtitui,ſiue hoc agatur expreſſe ſiue tacite. Expreſſe
cum ita dicitur,Promitto Caio interroganti decem, &
decem Titio, ita ut ſint duo rei ſtipulandi: tunc res eſt
clara,quia apparet de mēte contrahentium. Tacite ve-
ro agitur pluribus modis. Primo, cū adijcitur verbū,
eadem promitto tibi mille, eadē mille promitto Caio,
ex hoc verbo,eadē,demōſtratur mens cōſtituēdi duos
reos ſtipulādi. Eodē modo ſi promiſsio fieret ſub alter-
natiua perſonarum, promitto tibi aut Titio mille,quia
alternatiua attribuit actū obligationis inſolidū unicui-
que.l.ſi duo.ff.de uer.obli. Eodē mō ſi diceret, alterutri
veſtrū.l.ſi ex toto.§.fi.de leg.i.Eodē mō ſi diceret, pro-
mitto, tamē ꝙ ſolutio facta uni, me liberet ab alijs:
e quia exprimitur id quod eſt in natura plurimū correorū.[e]
f Glo.in uerb.[f] rñdeat.[g] Gl.in verbo,liberat.in fin.[h]
g Glo. ſuper uerbo. ex duobus. in fin. Dicite clarius
h mente Bar.[i] ꝙ duplex eſt diſparitas.[k] Quedam eſt.n.
6 diſparitas † quæ nunquam reduci poteſt ad paritatem,
i & illa uitiat conſtitutionē duorū reorū: ita loquitur cō-
k trariū quod contingit qñ diſparitas non eſt iure pmiſ-
ſa. Quædā uero eſt diſparitas quæ reduci pōt ad pari-
tatē & iſta nō uitiat conſtitutionem duorum reorū hu-
iuſmodi eſt diſparitas in die uel ſub conditione: ita lo-
* quitur l.ex duobus.& §. iſte. Glo.ultima * in fi.Not.
7 ex glo. † conſtitutioni duorum reorum renunciari poſ-
l ſe[l] & ita tenuit glo.in aut.hoc ita.C. eo.& approbatur
ideoq;. Notarij in inſtrō hodie illud apponunt, & eſt

vtile, quia quilibet inſolidum conueniri poterit etiam omnibus præſentibus ſoluendo exiſtentibus: quia tunc reducuntur ad iura vetera, quibus ho c permittebatur. Sed multi Notarij renunciare faciunt, nec tamen ſciunt. quid ſit iſta conſtitutio, & ideo renunciatio nulla, ſi renuncians ignoret. l. mater. ff. de inof. teſta.

ADDITIONES.

a Iſtæ titulus diuiditur in quatuor partes principales. In prima ponit qualiter fiant duo rei ſtipulandi. In ſecunda, qualiter duo rei fiant promittendi. In tertia ponit effectus ipſorũ reorũ. In quarta ponit vnum dictũ ſeu vnã deciſionẽ circa plures reos promittendi. Secũda ibi, duo pluresve rei. Tertia ibi, ex huiuſmodi. Quarta & vltima ibi, ex duobus. h.d. Pro reſponſione promiſſoris facta ſimul duobus ſeparatim ſtipulantibus, conſtituuntur duo rei ſtipulandi. hoc primo Et ſi duo promittãt eidem eandem pecuniã, efficiuntur duo rei promittendi. hoc ſecundo. Ex natura duorum reorũ eſt vt a ſingulis ſolidum debeatur, ſed vnius ſolutione vel acceptilatione omnium tollitur obligatio. hoc tertia. Et impares conditionis vel temporis non impedit conſtitutionẽ duorum reorum h.d. Quarto & vltimo.

a Quando poſsint inſolidum conueniri, & an creditor accipiat partem debiti ab vno, videatur diuidere obligationẽ, vide Bello. conſi. xlv.

b Intellige hanc glo. vt per Bello.

c Adde tu, ꝙ in duobus reis credẽdi hodie nihil eſt innouatum nec in modo conſtituendi, nec in modo exigendi, ſecundum Bar. in l. iii. §. hoc quæro. ff. eo. ſed in duobus reis debendi, ſeu promittendi, ꝙ idem eſt. Similiter nihil eſt innouatum in modo conſtituendi: quia conſtituuntur hodie ꝑ illa verba per quæ olim, vt hic ſentit gl. Sed in modo exigendi hoc eſt innouatũ: quia licet oẽs rei ſint obligati in ſolidũ, tamen habent beneficium nouarũ conſtitutionũ de duobus reis, vt vnuſquiſque ſolũ cogatur pro parte ſua, quando oẽs ſunt præſentes & ſoluendo: ſecus ſi alter eſſet abſens, vel non ſoluendo, vel renuntiaſſet beneficio nouarũ cõſtitutionum expreſſe, vt aut. hoc ita. C. eo. Item qñ duo rei debendi conueniuntur pluribus libellis, cũ proteſtatione, ꝙ vult vno eſſe contentus, debet proceſſus communiter fieri. d. authẽ. hoc ita, nec põt in vna ſuperſedere, & in alia, ꝓcedere.

d Et Porcium ſequitur hic Bello. contra Io. Fab.

e Adde quòd etiam per dictionem, inſolidum, cõſtituuntur duo rei. l. iii. §. vbi. ff. eo. Quarto per adiectionem, quilibet. l. ſi pluribus. de leg. ii. Item ſi interueniat oratio copulatiua, & eſt vnicus actus promittẽdi, & duarum rerum expreſsio: vt ego & Titius decem promittimus. l. ſtipulatio iſta. §. cum qui de verb. oblig.

f Hæc glo. ſolet haberi ſuper verbo, reſpondeat, & malæ: ideo vt eam intelligas vide omnino Bellonum, & ad alias gl. ſeq. quæ non leguntur per illum.

g In gl. ſpondeat. Iſta glo iuditio meo malæ opponit: quia hic non dicitur de interuallo, imo ſi incontinenti fieret iſta promiſsio, non dicerentur duo rei, quia non agitur tacite vel expreſſe, quod conſtituantur duo rei, vt hic dicitur ſuper glo. præcedenti, ſuper verbo, ſpondeo, eo quia hic non eſt dictio, eadem. ita iſtum tex. intelligit Bar. in repe. authen. hoc ita. C. eo. & Bar. in l. ii. §. i. ff. eo.

h An aũt in quocũq; cõtractu poſsint conſtitui duo rei? Dic ꝙ ſic. l. & an eadẽ ff. eo. non aũt in obligatione facti indiuidui vel ſeruitutis. l. rẽ hæreditariã. ff. de euict. de quo ꝑ Bart. in l. ii. ff. eo. Qua aũt actione reperat vnus correus ab alio quod ſoluit nomine illius, vide per Bar. in l. reos. ff. eo.

i Vide de hoc plene Bar. in l. dudũ. ff. eo. Et aduerte, ꝙ dum gl. in vltima ſol. diſtinguit, ꝙ aut eſt imparitas in quantitate vel re debita, & illa impedit, ſed in alijs ſecus: licet nullus impugnat iſtam ſol. tamen eſt de directo contra d. l. & an eadem. §. ſed & ſi quis. vbi non erat imparitas in quantitate, ſed in aliis, & tamen impedit. Et ſolutionem quam ponit iſtæ hic, ponit Io. Fab. & Bar. in d. l. & an eadem. §. ſed & ſi quis. Sed non placet mihi, quia eſt contra. l. ſi ex duobus. §. fin. vnde mihi magis placet vltima ſolutio glo. hic. Nec ob. illud quod dicebam ſtatim de d. §. ſed & ſi quis. quia dico quod imo ibi loquitur in eo quod habetur loco quantitatis, prout etiam dicit Ioan. Fab. hic.

k Circa hanc materiam diſparitatis Iaſ. opponit vt per eũ ſed vide Bello. confutantem eius dicta.

a Circa hanc glo. an §. fi. huius tituli ſit correctus per ius authenticum, vide Bellon. hoc late diſputantem.

l Adde tu, ꝙ beneficia nouarum cõſtitutionum ſunt duo, quę probantur in d. authẽ. hoc ita. Primum beneficium eſt quia cauſa duorum reorum debet communiter examinari, nec debet fieri vnum litigium cum vno, & aliud cum alio, vt ſupra dixi in præcedẽti apoſtilla, & eſt tex. in auth. hoc ita. Aliud beneficium, ꝙ ſolum conueniantur pro parte, & renunciantes illi auth. intelliguntur iſtis duobus renunciare, licet Notarii hoc ignorent. Et dum ſubdunt Notarii. Et renunciant epiſtole diui Adriani, hoc fit vt tollatur illa dubitatio. quæ eſt, an iſti duo rei videantur inuicem fideiubere: de quo infra eo. Aduerte, quia pondere hic eſſe ſingularem & mirabilem glo. quamuis per alios non ponderetur, volentem, ꝙ licet ſit expreſſe actum ꝙ quilibet reorum debendi teneatur inſolidum, per hoc non dicitur renuntiatum beneficio auth. hoc ita, nec per hoc quod expreſſe actum fuerit quilibet tenebitur inſolidum, ſed ſolum pro parte ſua, & pro ſua virili. Sed in veritate hoc idem vult aperte tex. in d. auth. hoc ita. & in d. §. in auth. de duobus rei.

TITVLVS XVIII.

De ſtipulatione ſeruorum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra ti. i. & ti. præcedenti uiſum eſt de ſtipulatione liberarum. perſonarum, uerum quia interdum ſerui ſtipulantur, ideo de his tractaturus intitulauit de ſtipulatione ſeruorum. Ad euidentiam præmitto, quod licet iſtę titulus ſit tractaturus ſolũmodo de ſtipulatione ſeruorum, quo fit ut parum emolumenti nobis afferre uideatur, eo quod in his partibus rara ſunt mancipia, tamen ex alio redditur utilis ualde quia quod in eo dicitur de ſeruis quo ad dominũ, uendicat ſibi locum in monacho quo ad Abbatem. not. Inno. in c. cum olim. extra de priuil. Bar. in l. i. & in l. ſi ſeruus communis. ff. eod. ti. Itẽ habet locum in liberis quo ad parẽtes, in quorum ſunt poteſtate, ut infra eo. uer. idem iuris. Eſt igitur diligenter aduertendum.*

1 *Ius ſtipulandi cauſatur non ex perſona ſerui, ſed domini.*
2 *Seruus hæreditarius poteſt ſtipulari hæreditati iacenti.*
3 *Acquiſita hæreditati, acquiruntur poſtea adeunti hæreditatem.*
4 *Quadruplex forma interponenda ſtipulationis per ſeruum.*
5 *Bonum eſt argumentum quo ad acquirendum de ſeruis ad dominos, de filio in poteſtate ad patrem. de monacho ad prælatum.*
6 *Cũ ſeruus ſtipulatur factum a ſe fiendũ, non quærit domino, ſed ſibi.*
7 *Seruus communis ſtipulandi quærit unicuique ex dominis pro portione dominica, niſi in tribus caſibus.*
8 *Commiſsio facta dignitati eſt perpetua.*

a SEruus. Non ſummatur, ſed diuiditur [a] primo in duas. Nã in prima determinat, ſeruum ſtipulari poſſe. In ſecunda ponit formas ſtipulationis interponende per ſeruũ. Secũda ibi, ſiue autem. Illa ſecunda ſubdiuiditur i quatuor. Nã in prima tractat, qualiter ſeruus unius ſtipulari poſsit. In ſecũda excipit. In tertia ponit qualiter ſeruus plurĩũ ſtipulari poſſit. In quarta ponit unã exceptionẽ. Secunda ibi, ſed cũ factum. Tertia ibi, ſeruus communis. Quarta ibi, quod ſeruus communis ſtipuletur. Not. i. ſeruum
1 ſtipulari poſſe. Not. hoc † ius ſtipulandi cauſari non ex perſona ſerui, ſed ex perſona domini. Nam ſtipulatio eſt actus ciuilis. §. de conſtituta infra de actionibus at ſeruus eſt incapax eorum quę ſunt iuris ciuilis. l. quidam, ff. de pœnis. nimirum ſi ius ſtipulandi non habet

bet ex perſona ſua:ſed ideo ſtipulatio tenet,quia domi-
ni perſona conſideratur. Et ideo dicunt Doct. in ſeruo
legatario vel hærede inſtituto, ut ita demum legatum
vel hæredis inſtitutio teneat,ſi dominus ſit capax hære
ditatis & legati.l. neque per ſe. C. de hæred. inſti.l.nec
minus. ff. eo. Et idem in monacho: Vnde ſi inſtituere
tur hæres frater minor, vel aliquid eidem legaretur,nõ
valet inſtitutio neque legatum:primo,quia fomentum
ſuſcipere nõ poteſt ex perſona fratris minoris, nec etiã
ex conditione ordinis eſt capax bonorum. Clem. exi-
ui de paradiſo. de verb.ſig. Dixit tamen glo. ſingularis
in c.vnico.in verbo,domũ.de relig.dom. lib. vi. quod
licet non poſsit aliquid legari fratribus minoribus ut
illud habeant in patrimonio poteſt tamen legari ut
vendant,& ex pretio alimenta percipiant,vel vt eccle-
ſiam fabricent. Ex quo dixerunt aliqui,ꝙ ſi ſtatuto ca-
ueatur quod forenſis acquirere immobilia in ciuitate
non poſsit,poteſt tamen ei legari aliquid immobile ut
vendat. Amplius, ſi fuerit aliquid ſimpliciter legatum
forenſi,poteſt legatum percipere ſi offerat ſe illud uen-
diturum ciui, uel pretium rei legatę conſequuturum:
de quo in l.apud Iulianum.§.fin.cum l.ſeq. ff. de leg.i.
2 Item not.† ſeruum hæreditarium poſſe ſtipulari hære-
b ditati iacenti,b quia hęreditas perſonam defuncti repre
c ſentat.Sed dices tu,hic inſurgunt duę fictiones.c Prima,
quia hæreditas reprꝗſentat defunctum. Secunda,factũ
ſerui hæreditarij fingitur factum hæreditatis iacentis,
quod videtur contra l.cum poſt.§.gener.ff.de iure dot.
& no.in l.i.C.de dot.promiſſ. Sol.dicite quod factum
ſerui non fingitur factum hæreditatis iacentis, imo fun
datur in perſona ſerui hæc ſtipulatio. Vel dicite, quod
d non eſt abſurdum duas fictiones d concurrere,quando
vna uenit in conſequentiam alterius. l. ſub conditione.
3 ff.de ſolut. Item not.†acquiſita hæreditati acquiri po
ſtea adeunti.Ratio, quia hæres quandocunque adiue-
rit,fingitur adiuiſſe a tempore mortis.l. hæres quando-
4 cunque de acquiren.hæredi. Not. in §. fin. † quadru-
plicem formam interponendę ſtipulationis per ſeruũ
Prima,vt ſtipuletur domino: ſecunda, vt ſibi:tertia,ut
conſeruo: quarta,vt ſimpliciter. No.in ver. idem iu-
5 ris. † bonum eſſe argumen. quo ad acquirendum, de
ſeruis quo ad dominos, de liberis quo ad parentes, in
quorum ſunt poteſtate: & idẽ dicite de monacho quo
e ad prelatum,e ui no. Inno. in c.cum olim. extra de pri-
uil. ut ſupra dixi. Not. in §. ſed cum factum. quod,
6 † cũ ſeruus ſtipulatur factum a ſe fiendum, non acqui-
ritur domino. Ratio, quia ſtipulatio tunc fundatur in
ſerui perſona, nec conſideratur perſona domini. Ratio
rationis: nam licet ſeruus ſit incapax eorum quæ ſunt
iuris ciuilis,eſt tamen capax eorum quæ facti & natu-
rę.l. qui natura. ſupra alleg. unde cum factum ſtipula-
tur, acquirit ſibi, non autem domino. Not. in §. ſer-
7 uus. ꝙ † ſtipulatio facta per ſeruum communem plu-
ribus, poteſt acquiri omnibus dominis pro portione
dominica.Fallit in tribus caſibus. Primus quando ſer-
uus ſtipularetur uni ex dominis nominatim, quia illi
ſoli tunc acquireretur. Secundus, quando ſtipularetur
ſimpliciter,iuſſu tamen unius pręcedente, quia tunc ẽt
illi ſoli acquireretur. Tertio fallit, quando res deducta
in ſtipulatum nõ poſſet acquiri alteri ex dominis, quia
tunc illi acquireretur inſolidũ,in cuius perſona acquiſi-
tio fundari poteſt. Glo.ſuper uerbo, defuncti.in fin.
Ratio autem ponitur ibi. Nam ideo reprꝗſentat perſo-
nã defuncti,quia illa fuit certa et determinata: ſed per-
ſona hæredis eſt incerta & indeterminata,&ideo illam
nõ reprꝗſentat,quia reprꝗſentatio prꝗſupponit obiectũ
reprꝗſentatum eſſe certum. Et ſi dixeris,nonne eſt cer-
tum quis ſit hæres inſtitutus:Reſpondeo,quia licet,hoc
certum ſit.non eſt certum tamen an hæreditatem adi-
turus,an uero repudiaturus ſit,§.i. ſupra de hære. qual.
& differ. Glo.ſuper uerbo, factum.in fin. Et per hoc
non ob. §. non ſolum. ſupra per quas perſo. nobis ac-
quir. Glo.ſuper uer.ſeruus.in fin. Not. ex glo. quod
ſi ſeruus plurium ſimpliciter ſtipuletur aliquid, uel ſti-
puletur expreſſo nomine appellatiuo,acquirit domino
pro portione dominica. Si autem expreſsis nominibus
f proprijs & appellatiuis,f & tunc ſi nomina ꝓpria præ
ponãtur,acquiritur per utiles: ratio, quia nomina ap-
pellatiua ſubſequentia ſiant demonſtratiue,non autem
diſpoſitiue.Idem econtra. Ex his dicunt no. Docto. ꝙ
ſi princeps committit aliquam cauſam Rectori,expreſ
ſo nomine appellatiuo,ꝙ illa commiſsio tranſit ad fu-
8 turum Rectorem:quia † commiſsio eſt facta dignitati,
quæ eſt perpetua.c.ſi gratioſe.extra de reſcrip.lib.vi.Si
autem commiſit expreſſo nomine proprio, nõ tranſit
ad futurum Rectorem,quia non dignitati,ſed perſonæ
eſt commiſsio facta. Si autem committat ſub nomine
proprio & appellatiuo, & tunc ſi proprium præcedat,
non tranſit ad futurum Rectorem, quia appellatiuum
ſubſequens ſtat demonſtratiue,non diſpoſitiue. Si autẽ
appellatiuum præcedat,& tunc tranſit ad futurum Re
ctorem,ratione de qua ſupra. Hæc omnia limitant ſin
gulariter Doct.eſſe uera in nomine dignitatis quę non
habet dependentiam ab alio: ſi autem dependentiã ha
beret, tunc qualitercunque ſcribatur nunquam tranſit
ad ſucceſſores.l.ſi Auguſtę. de leg. ij. Vnde ſi princeps
committeret cauſam uicario Epiſcopi, uel uicario Po-
teſtatis, quia dignitas uicariatus dependet a dignitate
Poteſtatis, non tranſit ad ſucceſſorem: de quo in cap.
g Abb. extra de offic. & poteſt. iudi.deleg.g Glo.in uer
h bo, ſtipulatus. h

ADDITIONES.

a Iſte tit. licet per Doc. multifariam diuidatur, ego tamen
diuido eum medullitus in ſex partes principales. In prima
ponitur dictum expreſſum, ex quo aliud tacitum ſequitur.
In ſecunda ponitur illatio ex dicto. In tertia ponitur am-
pliatio dicti.In quarta ponitur extenſio. In quinta ponitur
fallentia. In ſexta & vltima ponitur aliud dictum cum tri-
bus fallentiis. Secunda ibi, ſed hęreditas. Tertia ibi, ſiue
aũt dño.Quarta ibi, idem iuris eſt. Quinta ibi, ſed cum fa
ctum.Sexta & vltima ibi,ſeruus communis. Et in prima par
te dictum expreſſum eſt, ꝙ ſeruus ex perſona domini habet
ius ſtipulãdi.Ex hoc ſequitur tacite,quod ſi ſtipulatur,acqui
rit domino, ex cuius perſona habet ius ſtipulandi. Ex quo
infertur quod hæreditas eſſet iacens &c.ut ſupra in ſecunda
parte.Hoc dicit Quicquid ſeruus ſtipulatur, ſiue ſtipuletur
ſibi,ſiue domino ſuo,ſiue conſeruo,ſiue imperſonaliter,quę
rit domino ſi uiuit:alias quærit hæreditati iacenti, perſonã
domini defuncti repreſentanti,niſi ſtipuletur factum tãtum
eius perſonam reſpiciens, quia tunc ſibi ſoli & non domino
quærit.h.d.primo. Et ſeruus communis ſibi uel dominis ſub
appellatiuis nominibus uel imperſonaliter ſtipulando, pro
portione dominica quærit eiſdem: ſed proprijs nominibus
expreſsis ſtipulando,tũc quærit pro utilibus:niſi iuſſu unius
fuerit ſtipulatus,quia tunc ſolum iubenti quærit.Item quod
non poteſt quæri vni ex dominis,quæritur alteri.h.d.§.ſer-
uus.vſque in ſi. &c. Vel ſic dicit ſecunda pars: Seruus com-
munis ſtipulando, vnicuique dominorum pro eorum por-
tione acquirit,niſi vnius iuſſu:aut vni nominatim fuerit ſti-
pulatus, aut niſi deductum in ſtipulatione vni ex dominis
non poſsit quęri h.d.vſque ad fi.
b An autem huic hæreditati iacenti poſsit fieri furtum?
Dic quod non, niſi in tribus caſibus, de quibus in iſta glo.
ſcilicet quando res erat pignorata uel commodata, vel in
qua uſusfructus erat conſtitutus alteri, ut hic. Et licet non
poſsit agi furti, tamen poteſt crimine expilatę hæreditatis,
quæ eſt arbitraria, uel actione in factum ciuili, vt l. fi. C.
eodem.Et ratio quare non detur,quia furti actio non datur
niſi pro re poſſeſſa. l. falſus. §. quibus aliæ.in verbo, dereli-
quit ff.de fur.& hoc dicit tex. expreſſus in l. i. §. Sceuola.ff.
ſi quis teſtamento lib. eſſe iuſſ. fu. quæ poſſeſsio non eſt in
hęreditate. dicto §. Sceuola. unde quando eſt penes alium

depoſita uel pignorata, uel alius habet uſumfructum, & ſic ab alio poſsideatur, committitur furtum.

c Adde tertiam fictionem, ſcilicet, hęc ſtipulatio acquiritur hæredi poſtea facto: quia hæres quandocunque adierit, fingitur vſque retro a tempore mortis adiuiſſe, ut dicitur infra proximo notabili.

d Vel dic melius, quod licet due fictiones non poſsint cadere circa idem, vt iuribus hic alleg. poſſunt tamen cadere circa diuerſa. Et ad tertiam fictionem, de qua ſupra, dic, quòd illa bene uenit in conſequentiam.

e Pro hoc uide tex. in l. ſi ſeruus communis. ff. eo. & ibi Bar. qui dicit, quòd ea quæ hic dicuntur de ſeruo, ut fiat differentia an ſub nomine proprio ſtipuletur vel appellatiuo, idem debet dici de monacho, & idem in inſtitore & mercatore ſcribente in libro uel epiſtola expreſſo ſuo nomine proprio vel nomine appelatiuo. ibi uide Bart. Adde etiam, ꝙ ea quæ dicuntur de ſeruo fructuario, vt acquirat ex re & opera ipſi domino, ita de monacho alicuius monaſterii poſito ad regimen alicuius eccleſiæ, vt illi eccleſiæ acquiratur ex re vel opera ſua, ſecundum Bart. in l. i. §. ſi fructuarius. ff. eo. & uide etiam de monacho & ſeruo per Bar. in l. cum hæredes. §. ſi. ff. eo. in c. cum olim. extra de priuil.

f Et ad hanc gloſſ. in verbo, ſtipulatus dum facit differentiã an ſeruus communis ſtipuletur per nomina propria, an vero per appellatiua, ut primo caſu quæratur per uiriles, ſecundo non puto quod poſsit eſſe ratio diuerſitatis licet nullus hic dicat, quia non poſſet ſtipulari per nomina, propria, niſi inter ea ponatur copula, ſalua ratione recti ſermonis ſed de natura copulæ eſt attribuere vim verbi per viriles l. reos. § cum in tabulis. ff. de duobus reis. l. i. & ii. C. ſi plures res vna ſenten. Secus ſi fiat ſtipulatio per nomina appellatiua, vt ſi dicas promittis dominis meis? Et ſi dicis, attenta hac ratione ſequeretur, quod ſi ſeruus ſtipuletur hoc modo, promittis dominis meis Titio & Meuio? quod acquireretur per uiriles, cum ſit copula, & tamen hoc eſt falſum. cum hic precedat nomen appellatiuum, ſecundum gloſſ. iſtam per omnes hic approbatam. Potes dicere vt iſte hic dicit: quia cum præceſſerit nomen apellatiuum per quod iam ſecuta eſt diſpoſitio iuris, certe nomina propria intelliguntur poſtea poſita ad declarandum, non ad diſponendum, unde nimirum ſi illo caſu copula interpoſita nihil habet operari. Cogita tamen ſi melius dici poteſt.

g Adde & not. ſingulariter, quod neceſsitudo ſanguinis vincit præſumptionem quæ oritur ex expreſsione diginitatis. Vnde ſi relinquatur Abbas ſancti Ambroſii diſtributor rerum alicuius, quia eſt eius affinis, non tranſit hoc ad eius ſucceſſorem ita eſt gloſſ. ſingularis in c. ii. de teſta. libr. vi. de quo uide in l. cum qui. de verborum obligatio. & quod not. Bald. in c. vno. §. ſi uero. in titu. de feu. guardiæ. in vſibus feu. circa fine m.

h In gloſſ. in uerbo, ſtipulatus. quæ incipit hic diſiunctim, Hanc glo. impugnat, licet Docto. hic nihil dicant, vt impugnant glo. in d. l. penul. & tene opinio. antiquorum, quos refert gloſſ. hic in fin. & quos ſequitur gloſſ. in d. l. penul. & ibi Bar. in ſummario.

TITVLVS XIX.

De diuiſione ſtipulationum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordinet ſupra uiſum eſt de ſtipulationum materia, uerum quia earum multiplex eſt ſpecies, ideo de his tractaturus intitulauit de diuiſ. ſtipulationum.*

1 *Quadruplex ſtipulationum diuiſio.*
2 *Cautio prætoria fideiuſſores requirit, iudicialis uero nuda promiſsione contenta eſt.*
3 *Vtile eſt ſcire quæ dicantur prætoria, quæ iudiciales ſtipulationes.*
4 *Non ualet ſtipulatio liberi hominis, licet venditio ualeat facta ignoranti.*
5 *Quæ appelletur cautio prætoria & quæ cautio iudicialis.*
6 *Cautio rati aliquando interponitur ex conuentione extra iudicium.*

STipulationum aliæ. Non ſummar, quia diuidendo procedit: ſed communẽ habet diuiſionẽ, quia in prima ponit dictum quadrimembre: in ſecunda dicti ſingula membra proſequitur. Secunda ibi, iudiciales. No. i. † quadruplicẽ
1 diuiſionem ſtipulationum: quia quędam appellatæ ſunt iudciales, quædam prętoriæ, quædam conuentionales, & quædã cões tam iudiciales quam prætoriæ, concor. l. v. in prin. ff. de uerb. ob. concor. l. i. ff. de pręt. ſtip. No. illas appellari iudiciales quæ ex iudicis officio interponuntur, illas vero prætorias nuncupari quæ ex edicto prætoris mortui interponi ſolent. Et prodeſt plurimum
2 huiuſmodi cognitio: quia † cautio prætoria fideiuſſores requirit. l. generaliter. §. in omnibus. ff. de præt. ſtip. at iudicialis nuda promiſsione contenta eſt. l. ſancimus. C.
a de uerb. ſigni.[a] Not. etiam illas appellari conuentionales, quæ ex cõuentione partium, circunſcripto edicto prætoris mortui & mandato iudicis uiui, interponi ſolent. Not. illas appellari communes, quæ ex edicto prætoris mortui & mandato iudicis uiui interponuntur. Aliquando appellantur cõuentionales. quia ex mãdato iudicis uiui, & conuentione partium interponuntur. Gloſſ. ſuper uerb. prætore. in fin. Gloſſ. iſta non intellexit bene differentiam, ſed melius dixit, infra eo. in verbo, veniunt. & ideo dicite ut ibi dictam. Gloſ. ſuper uerb. damni infecti. Hæc melius loquitur quam dixit glo. ſecunda. & videbitis clarius ſuper verbo, ve
b niunt. Gl. in verb. a mero.[b] Gl. ſuper uerb. veniũt. ibi, a Iurecõſulto. Et hoc communiter. approbatur per iſtum tex. & per l. v. in prin. ff. de ver. obli. In ea. gl. ibi, exemplis. Hæc differentia non eſt bona. ideo reprobatur communiter. Nam cautio damni infecti eſt prętoria, ut his, & tamen non ſemper pro ea imponenda iudex principaliter aditur, ſed in quandam conſequentiam. l. prætor. §. fina. ff. de dam. infect. Præterea principaliter ob hoc ipſum ſepe iudex aditur. vt cautio iudicialis interponatur: nam poſſum adire iudicem principaliter, ut compellat debitorem meum in diem vel ſub conditione, quod eueniente die vel conditione caueat. l. omnibus. ff. de iudi. Præterea poteſt iudex principaliter adiri, ut ille quem timeo, non mihi iniuriam inferat caueatque de illę ſione. l. decernimus. C. de his qui ad eccleſ. confug. l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de offi. præſid. Item poteſt iudex principaliter adiri vt cautio Mutiana interponatur. l. Mutianæ. ff. de conditio. & demonſt. ꝙ tamen illa eſt iudicialis. Item poteſt ipſe Iudex principaliter adiri vt cautio de implendo interponatur. l. quibus diebus. §. Termilius. ff. de condi. & demon. Ergo hæc differentia non eſt bona, quia ſepenumero principaliter iudex aditur vt prætoria interponatur, vt ſupra declaraui. In ead. glo. ibi, l. i. Hæc non bona: nam cautio damni infecti & legatorum ſoluendorũ eſt prætoria, vt luc, & tamen neutra illarum ponitur ſub illo titulo, de pręt. ſtip. In ea. glo. in fin. Vos tenete primã & dicite, ꝙ ſi quidẽ prętoria ſtipulatio ſumatur a probatione, tunc illa tanquam genus alias cõplectitur. glo. eſt, ſupra eod. in verb. damni. probatur. in l. i. ff. de præt. ſtip. Si vero ſumatur inuẽtione, tunc ponitur ut ſpecies, & dicitur illa quæ a prætore mortuo eſt inuenta. Iudi-
3 cialis dr̃ illa quæ a Iuriſconſulto inuenta fuit. Et † eſt vtile ſcire differentiam, quę dicantur prætoriæ, & quę iudiciales: quia ſi quidẽ prætoriæ ſint datio fideiuſſorum eſt neceſſaria. l. gñaliter. §. in oĩbus. ff. de præt. ſtipu. Si vero ſit iudicialis, ſufficit tunc nuda promiſsio regulariter l. ſancimus. C. de uer. ſig. Sed pone ſtatuto caueri ꝙ in aliquibus caſibus cautiones interponãtur, ad appellabuntur iſtæ p̃toriæ an iudiciales, ut uideatur ad fideiuſſores pręſtãdi ſint, an vero non? Doctores cõmuniter ita diſtinguunt

ſtinguunt. Aut iſtum ſtatutum fuit editum a toto popu
lo, vel a conſilio populi, & tunc appellabuntur iudicia-
les. l. ius autem ciuile. ſupra de iure nat. gen. et ciui. l. om
nes populi. ff. de iuſti. & iur. Si autem eſſet editum a ma
c giſtratu [c], tunc appellaretur pretoria · tanquam a prę-
* tore, id eſt, magiſtratu inuenta. §. prætorum quoque edi
cta. ſupra de iure natu. gen. & ciuil. Quod autem conſi
d lium repreſentet totum populum [d], habetis glo. ordi. in
rub. C. quæ ſit longa conſuet. Gloſſ. ſuper verbo, pe-
4 ne. in fin. Not. ex glo. ꝙ † licet non ualeat ſtipulatio, ta
men valet uenditio liberi hominis facta ignoranti em
e ptori. Et eſt ratio differentiæ [e]; quia quando ſtipulatur
quis aliquid dari, ſtipulatur dominum transferri. l. vbi
autem apparet. §. fin. ff. de verbo. oblig. l. ſi ita detraha-
tur. §. i. de contrahen. emp. Sed hoc impoſsibile in libero
homine. l. liber. hom. ff. ad legem Aquil. ergo ſtipula-
tio ratione impoſsibile executionis eſt nulla. l. impoſsi
bilis de verbo. obli. & infra tit. i. in prin. Sed quando uẽ
ditur liber homo, non uenit ut dominium transfera-
tur, ſed ut res ipſa tradatur. l. ex empto de actio. empt.
vnde nimirum ſi ualet contractus. Gloſſ. ſuper ver-
bo, communes. in fi. Dicite, hæc glo. ſequuta fuit erro-
rem ſuum, de quo dixi ſupra ſuper gl. in verbo, uenitit.
5 ꝙ † illa appelletur cautio prætoria, propter quam in-
terponendam iudex principaliter aditur. Illa vero ap-
pellatur iudicialis, propter quam interponẽdam iudex
nõ principaliter, ſed in conſequentiã aditur: quę opinio
ibi fuit reprobata, ideoque & hæc reprobatur. Vnde di
cite, ꝙ cautio rem pupilli ſaluam fore, ideo appellatur
f communis: [f] quia ſapit naturam prætorie, in quantum
nuenta eſt a prætore mortuo, ut tutor rem pupilli ſal-
uam fore carere debet. Item ſapit naturã iudicialis in
hoc, quod ſi tutor neglexerit mandatum prętoris mor-
tui, illi obedire compellitur, & obedire poteſtati iudicia
g uiui [g], ut hic. Glo. ſuper verbo, de rato. in fin. Ex hac
6 gloſ. colligitis, quod † cautio rati [h] aliquando interpo-
h nitur ex conuentione extra iudicium. Dicit tamen ſin-
gulariter Bar. in l. i. ff. de præt. ſtipu. quod iſta cautio ra-
ti aliquando interponitur extra iudicium de neceſsita-
te: vnde ſi ego extra iudicium ſoluere tibi mille tan-
quam procuratori Titij, de quo tamẽ nõ conſtabat, ſo-
lutione facta poſſunt te cõpellere ut uel exhibeas in-
i ſtrumentum procuratorium [i], uel caueas de rato. alle-
gabat ipſe. d. l. i. in prin. in uerſi. actionis. quod eſt ſingu
lare: quia alias in iudicio lite conteſtata non poteſt ex-
* ceptio iſta opponi, tu non es procurator [*], nec cautio
rati. Pompo. §. rati. de proc Cætera dicite ut habetur in
d. l. i. de præt. ſtip. & l. v. in prin. de verb. obli.

ADDITIONES.

a Iſtud eſt verum. Adde tu alias differẽtias. Prima, quia præ
toria eſt annalis, quia tantum durat officium pretoris: ſed iu
dicialia eſt perpetua, vt infra de perpe. & tẽp. actio. in prin.
Secundo, quia in prætoriis non licet aliquid immutare. l. in
cõuentionalibus. ff. de verb. obliga. ſecus in iudicialibus. l. om
nibus. de iud. Tertio, quia in iudicialibus vno hæredum con-
trafaciente pœna committitur contra omnes l. ea. §. Cato. ff.
de verb. obli. Secus in prætoriis. quia ſolũ pœna committitur
pro parte. l. pęnales. ff. ad leg. Fal.

a Not. ex gloſſ. quæ incipit, a mero, id eſt poro ꝙ illud dici-
tur memor, quod eſt abſtractum a quacunque ſubſtantia al
terius entis, nec habet communionem cum aliquo. Et ideo
per ſtatutum non poteſt a mera interlocutoria qua iudex
declarat inſtrumentum guarentigiatum, habere executio-
nem paratam, quia iſta non eſt mera interlocutoria, ſed ha-
bet vim diffinitiuę: licet aliquando executione facta non ap-
pelletur, niſi excedatur modus in exequendo. l. in executio-
ne. C. quorum appel. non recip. ſecundum Ang. l. io. d. l. v. ſu
pra allegata.

c Hoc limitat Ang. in d. l. v. niſi Comes uel Marchio. habe
ret iuriſdictionem a ſe ipſo, quia tunc eſt idem ꝙ in ſtatu-
to populi. Sed quid de ſtatutis quæ fiunt prioribus vel an-
tianis populi? Dic, ꝙ ſi faciunt virtute officii, erit ius præ-
torium: ſed ſi ex authoritate conceſſa à populo, tunc erit ius
ciuile, ſecundum Bart. vbi ſupra. Quid autem ſi ſtatutum
mandat aliquo caſu ſtipulationem debere interponi, an
erit prætoria vel iudicialis, vt ſic effectus infraſcriptos ha-
beant? Dic, ſi ſtatutum ſit a populo, uel a conſilio repreſen-
tante populum, vt no. in l. i. C. quæ ſit longa conſue. tunc
erit ciuilis. Si autem a Comite, Marchione, vel Epiſcopo,
quando erat ſpecialis, non generalis magiſtratus. tunc erit
prætoria. ff. de iuſti. & iur. l. ius autem ciuile, ſecundum Bar.
in d. l. v. ff. eod. quem limitat ibi Ang. niſi Comes vel Mar-
chio haberet iuriſdictionem a ſeipſo, quia tũc habet vim po
puli. Quid autem de ſtatutis quæ fiunt ab antianis ſeu prio-
ribus ciuitatis? Dic, ſi faciunt vigore officii, erunt pretorie:
ſed ſi ex authoritate eis conceſſa a populo vel eis cũ filio, erũt
ciuiles, ut no. in d. l. v. de verb. obli.

* An ius conditum ab his magiſtratibus dicatur ius prętorium,
vide Bello. in tract. rubr. ff. de offi. eius. vbi tractat de de
legato a lege.

d Vide bellonum conſi. xxxvii. cum ſeq.

e Iſtam rationem ponit glo. in l. liberi. hic alleg. in gl. ſed eã
reprehendit Bar. in l. liber homo. in prin. ff de ver. obl. videbi
tis infra tit. i. in prin. & ibi gloſ in verb. ſacram. quæ ẽt ponit
iſtam rationem.

f Not. etiam, ꝙ cautio rem pupilli ſaluã fore, que præſtatur
a tutore, eſt communis: quod eſt verum ſi pſtatur pupillo.
vbi autẽ præſtaretur aliis tutoribus, ſi renunciant ſuę admi
niſtrationi propter ſedandas diſcordias, tunc eſt iudicialis, ut
hic io tex. Similiter ſtipulatio de rato interpoſita a procura-
tore actoris, eſt prætoria. l. non ſolum. ff. eod. de procu. Si ve
ro interponitur a procuratore rei, eſt iudicialis. l. Pompo-
nius. ff. eo. Similiter & ſtipulatio duplex eſt introducta a prę
tore in ſeruo & aliis animalibus ſcilicet ab ædilibus: ſed in
aliis rebus pretioſis eſt introducta a Iureſconſul. l. emptori.
de euict.

g Alios effectus ſumę ex his quæ ſcribũtur infra proxi. col.
circa medium, & vide Io. Fab. hic ad finem Et quæ ſit ratio
diuerſitatis, quare cautio prætoria requirat pignora iudicia-
lis non, nemo tangit. Potes dicere, prætoria durat anno tan-
tum, ideo prætor uoluit melius prouidere ei, maxime quia
q in uno grauatur &c. Non video tamen tex. in quo ſufficiẽ-
ter probetur quòd prætoria requirat pignura: nec tex. quare
non idem ſit in iudiciali. Cogita bene.

h Sed unum eſt quo dubito in hac cõmuni opinione: nã te-
nent omnes ꝙ ſtipulatio rati ſit cõmunis co, quia ꝙ procura
tor actoris, de cuius mandato. dubitatur, caueat, eſt inductũ
a prætore. l. non ſolum. §. alieno. ff. de proc. Dubito, quia ibi
non dicitur ꝙ hoc ſit inductũ a prætore, nec alibi hoc dicit:
cogita. ſed habes tex. ꝙ ſic, de edicto prętoris. l. ſeruum quo
que. §. prętor ait ff. de procu.

i Not. ꝙ quando quis ſoluit alicui qui dicit procuratorem
ſe eſſe, de quo tamen non conſtat, ſolutione facta poteſt
compelli ut inſtrumentum procurę exhibeat uel caueat,
ſecundum Bar.

* De hac executione, tu non es procurator, vide Bellonũ
conſi. xxvi. num viii.

TITVLVS XX.

De inutilibus ſtipulationibus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de multiplici ſpecie ſtipulationũ, verũ quia ſtipulatio redditur inutilis uariis ex cauſis, ideo de his tractaturus ſcitulauit de inutilibus ſtipulationibus.*

1 *Pariſicantur impoſsibilitas de natura, et impoſsibilitas de iure.*
2 *Nemo poteſt ſtipulari rem ſuam ſibi dari, ſed bene tradi.*
3 *Caſus aduerſaque fortuna non ſint conſideranda.*
4 *In ſtipulationibus prius conſideratur initium.*
5 *Argumentum a contrario ſenſu non eſt ſumendum quando reſultat prauus intellectus.*
6 *Propter ediũ more fingitur res extare in rerum natura quæ nõ extat.*
7 *Valet ſtipulatio ſi quis ſtipulatus fuerit hominem liberum ſibi tradi.*
8 *Dos ſequeſtrata non debet tolli de ſequeſtro propter inopiam, licet maritus ad facultates peruenerit.*

Omnis

a OMnis res. Titulus iſte diuiditur in
quatuor partes [a]. In pri
ma tractat, quemadmodum ſtipula
tio redditur inutilis ex defectũ cauſæ
materialis. In ſecũda tractat, quẽad
modũ reddatur inutilis ex defectu
cauſę formalis. In tertia tractat, quẽ
admodum reddaẽ inutilis ex defectu cauſę efficientis.
In quarta tractat, quemadmodum reddatur inutilis ex
defectu cauſæ finalis. Secunda ibi, præterea. Tertia ibi,
mutũ. Quarta ibi, quod ex turpi. Ruſus prima ſubdiui
ditur in duas. Nã in prima ponit dictum affirmatiuũ,
ſecundo illud declarat. Secunda ibi, et ſi quis. Ruſus ſe-
cunda ſubdiuiditur in quatuor. Nam in prima tractat,
quãdo ſtipulatio continet impoſsibilitatem de natura.
In ſecũda, quando cõtinet impoſsibilitatem de iure. In
tertia reſpondet tacite quæſitioni. In quarta determinat
etiam quæſtionem. Secunda ibi, id eſt iuris. Tertia ibi,
neque. Quarta ibi, at nec. Et hoc dicit in ſumma: Om-
nis res ſiue mobilis, ſiue immobilis, quæ noſtro com-
mercio ſubijcit poteſt, in ſtipulatum deduci poteſt: &
euentus rei in quem præſens ſtatus non inclinat, non
eſt conſiderandus: & actus petit quando deuenit ad
eum caſum a quo incipere non poterat. Not. primo,
omnem rem mobilem ſiue immobilem, dũmodo ſit
b in commercio noſtro, in ſtipulatum deduci poſſe. [b]

Not. ſecundo eam, rem quæ nunquam fuit nec eſ-
ſe poteſt in rerum natura, vt hippocentaurum: vel
quæ fuit, nec eſſe poteſt, vt homo mortuus, in ſtipu-
latum deduci non poſſe, quia executio eſt impoſsibilis
per naturam. Not. in verſi. idem iuris. rem ſacram,
c religioſam, publicum, in ſtipulatum deduci non [c] poſ-
ſe: quia licet excuſatio ſit impoſibilis de natura tamẽ ex
quo eſt impoſsibilis de iure, actus uitiatur. Ex quo
1 aliud colligitis, † parificari impoſsibilitatem de natu-
ra, impoſsibilitati de iure: vnde dico ſolet, quæ de iure
prohibita ſunt, impoſsibilia eſſe. l. apud Iul. §. fin. cum
l. ſequen. ff. de leg. i. Not. in uerſi. credebat. in dupli-
ci loco a contrario ſenſu, quod ſi quis ſtipulatur ſcien-
d ter hominem liberum [d], vel rem ſacram, ſtipulatio va-
2 lere: de quo dicam in verſi. credebat. Not. † non
poſſe quem ſtipulari rem ſuam: quod verum eſt, ſcili-
cet dari, hoc eſt, dominium transferri, quia continet
impoſsibilitatem. Ex quo enim eſt ſua, amplius fieri
non poteſt. §. ſic itaque infra de actio. Sed bene poteſt
ſtipulari quis rem ſuã tradi cuius poſſeſsio eſt apud ali-
quem. l. nemo. ff. de verbo. obliga. l. ſi in emptione. §. rei
ſua. de contrahen. emptio. Item poteſt ſtipulari rem
ſuam ſibi dari ſub aliqua cognitione, & ſi tempore eue
nientis conditionis ſua non reperitur, ſtipulatio tenebit.
l. ſi rem. de verbo. obliga. Et ſic eſt expedita gloſſ. ſuper
verbo, ſuam. Not. ſtipulationem rei ſacræ vel religio
ſę, vel liberi hominis, non ſtare in pendenti, vt videatur
an ſit futura prophana, vel liber homo futurus ſeruus:
3 quia † caſus aduerſaque fortuna non ſunt conſideranda
l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de verbo. obliga. Not.
4 † in ſtipulationibus prius conſiderari initium. concor. l.
inſulam. de verb. obli.

Not. quod quando res deuenit ad caſum a quo inci-
pere non poterat, actus ipſe uitiatur. Vnde ſi res pro-
phana in ſtipulatum deducta ſacra afficiaẽ, ſtipulatio
e annullatur [e]. Item not. non valeret ſtipulationem li-
beri hominis cum ſeruus erit: quia caſus aduerſaque for
tuna non eſt conſideranda. quod uerũ eſſe quod ad odiũ
ipſius omnis liberi, quo autem ad eius fauorem bene
conſiderari debet. Vnde valeret huiuſmodi legatũ, le-
go tibi, libertatem cũ ſeruus eris: quia hic de fauore tuo
tractatur: & eſt caſus in l. generaliter. §. ſi libero homi-
ni. ff. de fideicom. libe. Glo. ſuper verbo, credebat. in
5 fi. Ex hac glo. no. duo primum. † quod argumentum
a contrario ſenſu non eſt ſumendum quando reſultat
prauus intellectus, imo eſt ſubaudiendum verbum,
maxime, & in hoc bene. pro qua l. conuenticulam.
C. de epiſco. & cleri. l. ij. C. de condi. inſer. Secundum
eſt, quod ſtipulatio liberis hominis vel rei ſacræ facta
a promiſſore & ſtipulatore ſcientibus eſt nulla, niſi pro
6 miſſor fuiſſet in mora: quia tunc † propter odium mo-
re fingitur res extare in rerum natura quæ non extat. l.
ſi ſeruus. §. effectus. de verbo. obligat. & hanc ſequun-
tur communiter Docto. pro qua primo facit. d. l. in-
ter ſtipulantem. §. ſi Stichum. Secundo d. l. promiſ-
ſor. de conſti. pecu. Tertio l. in venditionibus. §. fin.
de contrahen. emptio. Quarto, quia procedit a pari ſti-
pulatio hominis mortui & hippocentauri, vt hic. Quin
to, quia huiuſmodi ſtipulatio non poteſt excuſationi de
mandari, nec quo ad rem, hoc patet. nec quod ad æſti-
mationem. argumento in l. dotalem. de teſtamen. mi-
litia. cum gloſſ. ſua. Sed alias diſputatiue tenui con-
trarium, vt in caſu ſcientiæ valet ſtipulatio hominis
mortui & rei ſacræ. Mouebar per iſtum text qui non
ſine myſterio vſus eſt bis uerbo, credebat, & loquitur
ſemper in cauſa ignorãtię. Secundo mouebar per l. 1. §.
ſi id quod. de actio & obligati. Tertio mouebar, quia
in caſu dubio ea interpretatio ſumenda eſt, ut quam tu
tiſsimo ſit loco res bona fide contracta: ſed hic ſumus
in dubio, an voluerit ſtipulari hominem mortuum, rẽ
ſacram, vel ipſius ſtipulationis æſtimationis: ergo in-
terpretatio fienda vt ęſtimatio tribuatur. Denique mo
uebar: nam legatum rei impoſsibile præſtari, de iure ua
let, quo ad hoc ut æſtimatio debeatur. l. cætera. §. ſi duo
bus. l. ſenatus. ff. de leg. i. ergo ſic erit in propoſito. Non
obſtat l. inter ſtipulantem. §. ſi Stichum. & l. promiſſor.
quia loquuntur in caſu ſpeciali, igitur ratio ſcientiæ nõ
obſtat, & hoc per tex. noſtrum, & iura ſupra allegata.
Non obſtat l. domini. §. fin. quia loquitur in contractu
emptionis, qui non ualet ſi fiat a ſciente. Ratio, quia res
ipſa dari non poteſt. nec uerisimile eſt quod emere vo-
luerit ęſtimationem, quia pretium pretio non compara
tur. l. ſi ita fideiuſſorem. ff. de fideiuſſo. Secus in ſtipula
tione in qua uidetur ſtipulari æſtimationem. Non ob-
ſtat ꝙ purificetur ſtipulatio hippocẽtauri, & ſtipulatio
hominis liberi, quia illud uerũ in caſu ignorãtię in quo
loquitur. §. tię. ſed in caſu ſcientię non procedit, quia ſti-
pulatio hippocentauri nõ valet, quia hippocentaurus
dari non poteſt, nec etiam æſtimatio quia quod nun-
quam fuit, nec erit nec eſt, æſtimari non poteſt: ſed ho-
mo mortuus poteſt æſtimari tãti, quãti valebat quãdo
videbat. Itẽ res ſacra põt ęſtimari tãti quãti valebat cũ
erat prophana, ideo ſtipulatio valida. Nõ obſt. l. dotalẽ.
cũ gl. ſua, quia illa gl. cõiter reprobatur per. l. ſi duob. de
leg. 1. Cogitabitis. Glo. ſuper verb. ſacra. in fi. No. ratio
nem quare valet emptio liberi hominis ignoranter fa-
cta, ſtipulati o aũt facta illum dari, minime. Ex quo in-
7 fertur, ꝙ † ſi quis ſtipularetur liberum hominem tradi,
valeret & teneret: ꝙ verum eſt quoad hoc ut ex con-
tractu ipſo venditor ad intereſſe cõueniri poſsit, nõ au-
tẽ vt res tradita vſucapi poſsit. videbitis in §. quod au
tem, ſupra de vſuca. Secundo colligitis rationem, quare
res aliena vendi poſsit, nõ autem pignori obligari: cui
conſona eſt gl. in l. rem alienam. ff. de cõtra. emp. Gl.
ſuper uerb. extinguitur. in fi. Dicite quod ideo ibi actus
non uitiatur, licet ad eum caſum peruenerit a quo inci-
pere non potuiſſet, quia ille caſus tendebat ad eum fi-
nem ad quẽ actus tendebat ſcilicet vt legatũ valeret:
8 & ideo dixit gl. in l. ubi adhuc. C. de iur. do. quod † dos
ſequeſtrata propter inopiam non debet tolli de ſeque-
ſtro, licet maritus ad facultates peruenerit, ſic ad eum
caſum quo dos non potuiſſet ſequeſtrari. Ratio, quia ſe
queſtrum & titulus facultatum tendunt ad vnum finẽ,
vt dos ſit ſalua mulieri.

ADDITIONES.

a Vel melius, iſtud principium vſque ad §. ſi quis alium poteſt diuidi in quatuor partes principales, prout iſte diuidit hanc ſecundam. Vel ſic diuide in quinque. In prima ponitur dictum generale. In ſecunda ex illo dicto infertur ad ſtipulationem quę continet impoſsibile de natura. In tertia proſequere vt hic.

b Et circa primum notabile dubitat hic Ioan. Fab. nunquid ſtipulatio facti alieni iurata valeat. Dicit quod de iure ciuili clarum eſt quod non, per l. non dubium, in ſi. C. de legi. tamen de iure Can. ſecundum eum forte eſt ſecus, per cap. ex reſcripto. extra de iureiur. Ego teneo quod imo etiā de iure ciuili valeat. Moueor: nam iuramentum habet uim clauſulæ, vt actus valeat omni modo quo valere poteſt. l. cū pater. §. filius matrem. de leg. ij. Intelligitur ergo promittens cum iuramento factum alienum, ſcilicet promittere ſe facturum & curaturum: & illo modo actus valebit. Et hoc ſentit hic in ſexta fallentia Ang. de Aret. Reperi poſtea ꝙ iſtam opi. meam tenet Ludo. in l. ſtipulatio iſta, in princ. ff. de verb. obli. quam refert Ang. de Are. in §. verſa uice. infra eo. quem vide, quia pro hoc allegat ibi duos tex. iuris canonici, videlicet c. ex literis. el ii. & c. ſicut ex literis. extra de ſponſ. & in illis duobus locis gloſſæ primę expreſſe tenet hāc ſententiam. & ita tenet in terminis Bald. per d. c. ex literis. in l. i. C. de non nume. pec.

c Poſſunt tamen deduci in aliis contractibus de quorum natura non eſt transferre dominium inter ignorantes tantū, vt hic in glo. in verb. ſacram. quam nota. Nā ſemper emptor debet eſſe ignorans: alias ſi ſciens, ſibi imputatur. Sed de ſciētia venditoris non curamus, vt habetur in l. liberi. ff. de contrahen. emp.

d Semper enim debet eſſe emptor ignorans, alias ſibi imputaretur quare emerit. Sed in venditore non curatur ſi ſciuerit vel ignorauerit, quia ſaltem ſemper tenetur ad reſtitutionem pretii, vt not. in d. l. liberi. Et ad gloſſ. hic vide Bartol. qui eam impugnat in l. ſi liber homo. in princip. ff. de verbo. obligatio.

e Vide Bar. in l. pluribus. §. & ſi placet. de ver. obli. vbi dicit ꝙ quando actus ſuperueniens ad eundē finem tendit ad quē ipſe actus, nō uitiatur tūc. §. econtrario. ſupra de leg. & Spec. in tit. de do. inter vir. & uxo. qui tenet cōtrarium: quia promittendo curam dicit promittere factum ſuum, ſcilicet ſē curam, ideo obligatur.

1 *Stipulatio in qua deducitur factum alienum eſt nulla.*
2 *Stipulatio ualet quando promittitur cura alieni facti*
3 *Promiſſor ſoluere poteſt adiecto ſolutioni, etiam inuito ſtipulatore.*
4 *In contractibus nō habet locū ius accreſcendi, niſi in contractu emptionis & venditionis*
5 *Vox filij vox patris, & econtrario: vox ſerui uox domini, & econtrario.*
6 *Non ualet ſtipulatio per quam promittitur factum alienum etiam ſi pœna adiiciatur.*
7 *In quibuſcunque ſtipulationibus prætorijs ualet promiſſio facti alieni.*
8 *In quibus caſibus fallat regula, quæ eſt, non ualere alieni facti promiſsionem.*
9 *Si promiſerim tibi defendere domū tuam an tenear eā defendere manu armata, an uero de iure & de facto.*
10 *Facultas ſoluendi adiecto non tranſit ad eius heredem.*
11 *Facultas ſoluendi adiecto tollitur ſi mutatio fiat in deterius.*
12 *Litis conteſtatione tollitur facultas data ſoluendi.*
13 *Prætor ſolam æquitatem non ueram ſubtilitatem inſpexit.*
14 *Regula eſt, quòd nemo alteri ſtipulari poteſt. Limitatur in quibuſdā caſibus.*
15 *Verba ſtipulationis poſſunt concipi multipliciter.*
16 *Indiuiduum ſumitur multipliciter.*

5. SI quis alium daturum. Promiſsio alieni facti non autem cura, eſt ipſo iure nulla. h. d.

1 Not. primo, † ſtipulationem in qua deducitur factum alienū, eſſe nullam. Et uidetur eſſe ratio, a quia uidetur quodammodo impoſsibile promittere alienum factum, quia non potes neceſsi-
b tare membra aliena. l. liber homo. ad legem Aquil. b
2 Not. † valere ſtipulationem in qua promittitur cura alieni facti. Ratio, quia promiſſor non promittit factū alienū, ſed promittit factū proprium, quod ipſe curabit. l. ſi. §. primo ff. ſi certū petatur. Not. ſecundo, non valere ſtipulationē alteri factam. Ratio ponitur in. §. alteri. infra eodem. & ibidem. clare dicam.
Not. tertio, quod licet obligatio quæ exurgit ex ſtipulatione non poſsit conferri in perſonam tertij, ſolu-
3 tio tamen conferri poteſt. No. quod † promiſſor ſol-
c uere poteſt adiecto ſolutioni c etiam inuito ſtipulatore, & ſoluens liberatur. l. uero procuratori. ff. de ſolu. & in hoc differt a mandatario, cui inuito mandante ſolui nō poteſt. Nam acquiſitum eſt ius promiſſori ex forma ſtipulationis ut ſoluere poſsit adiecto, ergo ſibi non auferendum. regula iuris, Ius noſtrum. No. etiam, quod adiectus ſolutioni quaſi mandatarius ſtipulatoris dicitur: & ideo ſi ſolutione receperit, illam ſtipulatori re-
d ſtituere tenetur ratione mandati. d No. quod † in con
4 tractibus e non habet locum ius accreſcendi, hoc verū,
e niſi eſſet contractus emptionis & venditionis, quia tūc habet locū ius accreſcendi l. fundus ille. ff. de contrahē. emptio. Ratio, quia venditor grauatur in æſtimatione pretij, & fortaſſe rem emptores aliter non eſſet: & dicatis vt ibi. Et in hoc differunt contractus ab ultimis voluntatibus, quia in illis habet locum ius accreſcendi. l. unic. §. is tra. C. de caduc. toll. quia maior fauor debet vltimis uoluntatibus, quam contractibus. regula iuris, In teſtamentis. Finaliter not. patrem ſtipulari filio, & econtra dominum ſeruo, & econtra. Not. rationē, quia
5 † vox filii vox patris, & econtra: item vox ſerui vox domini, & econtra. Quod verum intellige in filio in poteſtate conſtituto, quia ratione uinculi paternæ pote-
f ſtatis vna eademque perſona f iudicantur. l. ſi. C. de impube. & alijs ſubſtit. ſecus eſt in filio emācipato. l. ſi mater. §. ſi hominem. cum glo. ſua, de exce. rei iudi. Glo.
g ſuper uerbo, ſi quis alium g. ibi, verſa. vice. Dicite quod
6 † cū factum alienum promittitur, promiſsio eſt nulla licet pœna ſubijciatur: non tamen promiſsio pęnæ habet validare ſtipulationem præcedentē ſed habet efficere ut metu pęnæ pareatur eidem. arg. in l. i. C. de arbit. & dicam in. §. alteri. infra eod. In ead. glo. ibi, l. quoties
i quis alium. Dicite, nō eſſe ſpeciale in ſtipulatione de iu
7 dicio ſiſti, vt promiſsio facti alieni valeat, † ſed eſt regulare in quibuſconque prętorij ſtipulationibus vt promiſsio alieni facti valeat. l. i. & ij. rem pup. ſal. fore. Ratio, quia in ſtipulationibus prætorijs verſatur equitas. l. ꝙ ſi Epheſi. ff. de eo quod cert. loc. vnde equa interpretatio fuit quod in illis intelligatur promiſſum intereſſe
h ſi factum alienum præſtare non poterit: h In ea. glo. ibi, l. ſi quis ita. Dicite nō eſſe ſpeciale in edilitijs actionibus, ut promiſsio facti alieni teneat: ſed eſt regulare in quacunque promiſsione facti, quæ inſurgat ex natura pręcedentes contractus. l. emptorem. §. ſi. de ac. emp.
8 & † ideo ponite regulam quod promiſsio facti alieni non ualet nec tenet. Fallit in prætorijs ſtipulationibus. Secundo fallit, vbi factum inſurgit ex natura contractus. Tertio fallit in perſona hæredum promiſſoris, qui dicuntur eadē perſona cum defuncto. facit l. ſtipulatio iſta, habere licere. in prin. ff. de uerbo. obli. et in authen.
i de iureiur. a mor. præſt. in prin. i Sed pone quod ego uēdidi tibi domum, & promiſsi defendere de iure et de fa
9 cto, † an tenebor illam defendere manu armata? Dixit Barto. quod illa uerba, de iure & de facto, poſſunt intelligi triplicem. Vno modo de iure & de facto, hoc eſt ſiue iudex in cauſa euictionis cōdemnauerit æquę uel iniquæ, & ſic de iure & de facto & captioſe. l. ſi per imprudentiam. ff. de euict. Secundo modo poſſunt intelligi de iure & de facto: de iure quia pręſtabo tibi iura mea: de facto, quia defendam te armata manu, iuxta

l. vt

l.vt vim.ff.de iuſt.& iure. Tertio poteſt intelligi de iu-
re,quia præſentabo tibi iura,& inſtrumenta mea:de fa-
cto, quia ſolicitabo cauſam, ſequar aduocatos & pro-
curatores. l. ſi parentes.C. de euict. & ſecundum hunc
modum intelligenda eſt illa promiſsio, non autem ſe-
cundum alios duos modos.l.fin.C.de actio.emp. quia
debet illa promiſsio ita interpretari ne iniquitatem con
tineat argu.in l.in his.de condi. & demon. Pro qua fa-
cit quoddam dictum Ang.qui dixit,quod ſi intuliſti mi
hi grauem iniuriam,& ego coram teſtibus dixero, ego
illum ulciſcar, ego uendicabo:licet poſtea aut mortuus
aut vulneratus reperiatur, ego non debeo poni ad tor-
turam per illa verba, etſi eſſem homo conſuetus talia
facere. Ratio,quia illa verba,ego vendicabo,ego vlciſ
car,poſſunt intelligi dupliciter. Vno modo armata ma
nu,alio modo de iure,hoc eſt,vlciſcar in iudicio:et ſecun
dum hunc modum in dubio illa verba intelliguntur
glo.eſt ordi.& ibi etiam Ang.in l.i. C. de his quibus vt
indig. Gloſſ. ſuper verbo, Seio.in fin. Ex hac glo.tria
10 not.Primum,quod † facultas ſoluendi adiecto nõ tran
ſit ad eius heredem: eſt enim induſtria & fiducia ele-
cta in adiecto.argu.in l. diem proferre.§.i.de arb.Secũ-
11 do colligitis, † facultatem ſoluendi adiecto tolli muta-
tione ſtatus,& mutatione morum: quod verum eſt, ſi
mutatio fiat id deterius, ſecus ſi fieret in meliorem ſta-
tum.l.cum qui.§.qui filio.de verbo,obliga. Ex quo di-
xit Bar.quod ſi ego conſtituero Caium procuratorem
ad exigẽdum a debitoribus meis,qui Caius poſtea vir
improbatæ vitæ effectus fuerit, tu debitor ſi ei ſolueris
non liberaris,quia mutauit ſtatuſſi in deterius. Tu quo
que debes cogitare,me tacite reuocaſſe mandatum,vel
reuocaturum fore ſi ſcirem mutatum.d. l.cum quis. &
12 l.cum Cornelius.ff.de ſol. Tertio † not. quod lite con-
teſtata tollatur facultas data ſoluendi adiecto: quia ex
præuentione acquiſitum eſt ius ſtipulatori: de quo in d.
l ſi quis ſtipulatus fuerit decẽ in melle.de ſolutionibus.
k Glo. ſuper verbo,nihil k ibi. §. ſi quis inſulam. Ideo
valet ſtipulatio his caſibus alteri facta, quia ſtipulato
ris intererat re pupi. ſal. fore creditori uel procuratori
ſuo ſolui. Ex quibus colligitis, quod ſtipulatio alteri fa-
cta valet & tenet, quando ſtipulatoris intereſt illam
executioni demandari. In ea.glo. ibi,cauſæ,in fi. Hoc
operatur æquitas prætoria, quæ abundat in prætoriis
13 ſtipulationibus. † Prætor enim ſolam æquitatem,non
veram ſubtilitatem inſpexit.l. quod ſi Epheſi. ff. de eo
quod cert.loc. Ex quibus colligitis, quod in prætoriis ſti-
pulationibus valet ſtipulatio alteri facta. In ea.gloſſ.
ibi,ſi procurator præſentis. hoc operatur præſentia do-
mini. Ex quo colligitis, procuratorem poſſe ſtipulari
domino præſenti, & acquiritur domino actio ſine ceſ-
ſione. In ea glo. ibi, l.ij. hoc operatur neceſsitas offi-
cij. Ex quo colligitis valere ſtipulationem alteri factã,
quãdo quis obligatur ita ſtipulari ex neceſsitate officij,
vt eſt in curatore furioſi, & ſimilibus. In eadem glo.
ibi,§.ex his.hoc operatur authoritas officij ipſius iudi-
cis vel Notarij. In glo.ibi, l.quoties.hoc operatur do
minium rei quod eſt in perſona illius cui ſtipulatur. Ex
quo colligitis, ſtipulationem alteri factam ſuper re ſua,
14 valere & tenere. In eadem glo.in fin. † Stat igitur re
gula,quod nemo alteri ſtipulari poteſt. Fallit quando
ſtipulatoris intereſt. Fallit in procuratore ſtipulante do-
mino præſente.Fallit in prætoriis ſtipulationibus. Fallit
vbi quis neceſsitate officij ſtipulatur. Fallit in iudice &
Notario,propter officij authoritatem. Fallit quando ſti
pulatur ſuper re tertij,ipſi tertio. Fallit quando ſtipula-
l tur perſonæ ſibi ſubiectæ l. Dixit tamen Barto. quod
15 † verba ſtipulationis poſſunt cõcipi multipliciter. Vno
modo, quod uerba obligationis & verba executiua
referantur ad perſonam ſtipulatoris,puta,promittis mi
hi quod dabis mihi mille? & res eſt clara quod ſtipula-
tio valet & tenet.Secundo modo concipi poteſt, quod
verba obligationis & verba executiua referantur ad
perſonam tertij, puta,promittis Titio quod dabis ſibi
mille? & tunc iſta ſtipulatio eſt nulla funditus,etiam in
caſibus allegatis in glo.præterquam in vno,ſcilicet quã
do quis ſtipulatur ex neceſsitate officij,vt in actore mu
nicipum, & curatore furioſi. l. eum qui.§. ſi actori. ff.de
m conſti,pecu.glo.eſt in l.ſtipulatio iſta. §. ſi ſtipuler m.ff.
de uerbo.obliga.& eſt communis ſententia,licet aliqui
contra tenuerint.Item poteſt concipi quod uerba obli
gationis proferantur in perſonã tertij, puta ,promittis
quod dabis mille Titio? & tunc ualet in caſibus in gl.
allegatis, quia ſubauditur uerbũ, mihi.l. ſtipulatio iſta
§.ſicut.verſi cæterum. de verbo.obliga. Poteſt & con-
cipi quod verba obligationis cõferantur in perſonam
ſtipulatoris, verba vero executiua in perſonam tertij,
puta, promittis mihi quod trades Titio fundum, tunc
valet in caſibus alleg.in gl.de quo per Angel.plene in
n l.quod ſi procurator. ff. de procu. n Glo. ſuper ver-
bo,ſi quis.in fin.Non obſtat l.parui. quia aut loquimur
in indiuiduis, & tunc vtile per inutile uitiatur: aut lo
quimur in diuiduis, & tunc vtile per inutile non vitia-
tur.l.i.§. eſt autem.& §. Trebatius. ff. de aqua quot. &
æſti.Sed dices tu, nonne in l.parui. perſonæ erant diui-
16 duæ? Solu. Dicite quod † indiuiduum ſumitur multi-
pliciter. Vno modo natura,ut ſeruitutes. l. ij. §. i. ff.de
ver.obl.Secundo ſumitur indiuiduum acceſsione,quia
ſublato principali tollitur acceſſorium.l.ij.ff.de pecu.le
ga.Tertio ſumitur diſpoſitione legati. l. cum quæritur.
ff.de admini.tuto. Quarto ſumitur indiuiduum forma.
l.græcè.§.illud.ff.de fideiuſſ.et uide bitia infra de fideiuſ
ſo.Quinto ſumitur indiuiduum diſpoſitione & uolun-
tate hominum contrahentium: ita loquitur l. parui.§.i:
Mena enim contrahentis erat, quod vnus arbitrorum
non poſſet ſine alio arbitrari.

ADDITIONES.

a Vel etiam eſt ratio, quia ſtipulationes ſunt inuente vt vniuſquiſque ſtipuletur quod ſua intereſt, ut l. ſtipulatio iſta.§.alteri.ff. eodem. Fallit in caſibus vt hic not. in gloſſ.& illa ratio quæ aſsignatur hic, reprobatur in l.ſtipulatio iſta. in prin.eod.

b Adde tamen; quod quando aliquis promittit aliquid aliũ facturum, intelligitur promittere ſe curaturum quod faceret.l.qui autem.§. ſed etſi. ff. de conſti. pecu. & eſt tex. in l. quoties quis. ff.de verbo.obliga.

c Hoc verum, niſi talis adiectus mutauerit ſtatum, vel fuerit lis conteſtata a ſtipulante: non tamen adiectus poteſt agere, vt hic in gloſſ. quod not. quia factori vel procuratori qui prius erat bonæ opinionis & famæ, non poteſt ſolui ſi mutauerit ſtatum, & efficitur ribaldus & luſor, ſecundum Bar.in l.cum quis.ff.de ſolu.vide infra in glo.in verb.Seio.

d Not.in verſi.quod ſi quis. ꝙ dictio.Et poſita inter perſonas,inducit diuiſionem,vide tex.& Bar.in l.iii.§.ſi quis.ff.de eo quod certo loco cius ꝙ perſonis attribuitur,adeo ꝙ licet nõ teneat ſtipulatio vnius ex parte,ualet tamẽ ex parte alterius,& ſit utile non uitiatur per inutile,de quo infra in gloſ.

e In contractibus non habet locum ius accreſcendi Et ſic habes ex iſto §.qualiter vtile per inutile non uitiatur: & eſt verum in ſeparabilibus,ut hic,de quo uide Bar.in l.græcé.§. illud.ff.de fideiuſſ.

f Et circa hunc tex.qui vult patrem & filium cenſeri unam & eandem perſonam,alias dubitaui: quia ſecundum hoc ſequeretur, quòd filius eſſet aſtrictus obligationibus patris,& econtra, ſicut uidemus, quòd hæres ideo eſt aſtrictus obligationibus defuncti, quia fingitur eadem perſona cum defuncto.in auth.de iureiur. a mo. præſt.in prin. & tamẽ iſtud eſt falſum,per titulum.C.ne fil.pro patr. Credo, licet iſtud in Spe. ſcriptum non meminerim me legiſſe,quòd de rigore iuris pater teneatur ad obligatione filii, & econtra per rationem ſupra ſcriptam, ſed quod iſtud ex æquitate ſit immutatum,per illum titu. C.ne filius pro patre. Et ideo cum

myſterio

myſterio Imperator poſuit titu. C. vt actiones ab hæred. & contra hæred. in quo hæres tenetur ad obligationes defuncti, & poſtea titu. C. ne vxo. pro mari. & titulum. C. ne filius pro patre, quia videbatur quòd propter coniunctionem ipſi etiam tenerentur ad aliorum obligationes, quod non eſt. & ita dicit glo. in rubr. C. ne vxor pro mari. & vide Bald. in rubr. C. ne fil. pro patr. Et ſi diceres, quare ergo ſicut eximitur filius ab obligationibus patris ex æquitate tituli ſuprà ſcripti, ita ea æquitate non eximitur hæres ab obligationibus defuncti? Reſpondeo, quod eadem æquitas non eſt in hærede quæ eſt in filio: nam hæres non repreſentat defunctũ niſi ex facto ſuo, ſcilicet adeundo & volendo eſſe hæres: ſed filius inuitus & abſque facto ſuo repreſentat perſonam patris, & idem contra, nimirum ſi fuit æquum diſponere, id quod diſponitur in tit. C. ne filius pro patre in filio, quod non fuiſſet æquum diſponere in hærede. Et credo quod iſta ſit mera veritas.

g Diuide hanc glo. in quatuor partes principales. In prima ponit rationem ad hunc text. In ſecunda, vnam fallentiam generalem. In tertia ponit quinque fallentias ſpeciales. In quarta & vltima opponit & ſoluit. Secunda ibi, niſi pœna promittatur Tertia ibi, niſi in caſibus quinque. quarta & vltima ibi, nonne quis.

h Adde huic gloſ. dum in ea exemplificatur de ſtipulatione habere licere, & dic, quòd iſta ſtipulatio, habere licere, eſt illa qua vtuntur communiter Notarii in inſtrumentis, dum dicunt, Et promiſit ab omni homine & vniuerſitate defendere &c. quòd liceat ſibi rem habere licere, & ea vti. In qua ſtipulatione venit etiam promiſſio extraneorum moleſtantium: quod intellige verum, quando interponitur ſuper contractu de cuius natura venit euictio, vt notat glo. in l. inter ſtipulantem. in prin. de verbo. obliga. alias hæc ſtipulatio de ſui natura comprehendit ſolum factum promittentis, & eorum quos promittens prohibere poteſt. l. ſtipulatio iſta ff. eod.

i Et ſic illa regula, quòd quis alteri ſtipulari non poſſit, fallit in eo qui iuri alterius ſubiectus eſt ratione dominii, obedientiæ vel vſusfructus: ſecus ſi alio iure. Vnde vaſſallus domino non ſtipuletur, nec ciuitati eius, ſecundum Angel. in l. ſtipulatio iſta. §. alteri. de verborum obligat. Fallit in aliis.

k Diuide hanc glo. in quatuor partes principales. In prima ponit rationem ad hunc text. In ſecunda ponit quindecim fallentias. In tertia, ex his fallentiis infert vnum. In quarta & vltima, circa dictas fallentias refert opin. Mart. quam reprobat. Secunda ibi, fallit tamen in caſibus. Tertia ibi, his enim caſibus. Quarta & vltima ibi, ſed Mart. dicebat rurſus. Secunda principalis poteſt ſubdiuidi in quindecim particulas, prout quindecim ſunt fallentiæ. Partes de ſe patent.

l An quis alteri poſſit ſtipulari vel ne. Et circa ultimam fallentiam huius gloſſ. quando pater ſtipulatur filio poſt mortẽ, intellige quando pater ſtipulatur filio vt filio ſecus ſi ſtipuletur filio vt extraneo. l. ſi tibi decem millia. §. ſi pactus. & ibi vide Bar. in l. & hæredi. §. Iulia. ff de pactis.

m In l. ſtipulatio iſta. §. ſi ſtipuler. ff. de verbo obli. vbi tractat hanc materiam. & in l. i. & ibi ponunt Doct. C. per quas perſo. nobis acquir. & Bal. in l. illud. C. de ſacroſan. eccl. & Ange. in §. alteri ubi ponitur, quando verba executiua & obligatiua conferuntur in perſonam tertii & ſtipulatoris, non intereſt an de iure Can. valet vel de iure ciuili.

n Quando quis poſſit ſoluere adiecto in ſtipulatione, & ſoluendo liberetur, vide de hoc in l. uero procuratori. ff. de ſolu. Et an talis facultas tranſeat ad hæredem, uide in l. cum quis. de verb. obl. in glo.

1 *Dicta in præfationibus intelliguntur tacite repetita in ſequentibus*

2 *Diuerſitas reſponſionis approbata a ſtipulatore, validat actum ſtipulationis.*

3 *Differentia eſt utrum in ſtipulatione diuerſitas ſit in qualitate, vel in quantitate*

4 *Vna determinatio reſpiciens plura determinabilia, debet ea æqualiter determinare.*

5 *Bonum argumentum de tempore ad quantitatem.*

6 *Copulatiua attribuit actum ſtipulandi vnicuique rei inſolidum.*

7 *Stipulatus fuero alternatiue promittis dare Stichum aut Pamphilũ? & tu reſpondeas, promitto dare Stichũ, non ualet ſtipulatio.*

8 *Tu qui ſtipularis alternatiue maiorem aut minorem ſummam credis pro firmo quod promiſſio promittat de minore ſumma.*

5. PRæterea inutilis. Iſte §. notabilis eſt valde, & hoc dicit.
Si interrogationi reſponſio non congruat,
a ſtipulatio uitiatur[a]. Not. i. ſtipulationem
vitiari ſi interrogationi reſponſio non cõ-
gruat. Not. ſecundo, reſponſionem ſimpliciter factam, intelligi factam cum repetitione qualitatum appoſitarum in interrogatione. Ex quo colligitis quod
1 † dicta in præfationibus[b], intelliguntur tacite repetita
b in ſequentibus. concord. l. Titia. §. idem reſpondit. ff.
de verbo. obligatio. Gſo. ſuper verbo, non reſpon-
2 deat. ibi, l. i. §. cum adiecit. Not. quod † diuerſitas
reſponſionis approbata a ſtipulatore, habet actum ſtipulationis validare, Sed contra, nonne pro forma eſt ut interrogatio reſponſionem præcedat? l. obligamur. §. verbis. ff de actio. & obli. l. i. C. de uſur. ergo ſtipulatio nulla. Licet enim diuerſitas incontinenti ſtipulatori placuerit, non tamen eſt uerum dicere interrogationẽ ita præceſſiſſe. Solu. dicit Bar. quod licet vere ea forma interogatione non præceſſerit, tamen ex quo incontinenti diuerſitas placuit, dicitur interrogatio præceſſiſſe, & habetur actus pro valido. facit l. lecta. ver. dicebã
3 ff. ſi cer. petat. In glo. ibi, quæ eſt contra. no. quod † di-
uerſitas in qualitate, uitiat in totum ſtipulationem. Si vero ſit diuerſitas in quantitate uitiat ſolum in illa parte quæ interrogationi non congruit. Et eſt ratio differentiæ: quia qualitas ita qualificat & reſpicit totam ſtipulationem, ſicut defectus formæ, ergo uitiat totam: quia qui detrahit qualitati detrahit ſoli ſtipulationi: ſed diuerſitas in quantitate non reſpicit nec qualificat totam ſtipulationem, ſed ſolum partem. Ego alias dixi quod huiuſmodi ſtipulatio ſit in totum nulla promittis decem? promitto quinque. Mouebat primo per iſtum tex. qui æquiparat huiuſmodi ſtipulationes, promittis decem? promitto quinque, promittis pure? promitto in diem vel ſub conditione. Sed ultima, ratione diſparitatis in
4 reſpondendo eſt in totum nulla, quia † Vna determina-
tio reſpiciens plura determinabilia, debet ea æqualiter determinare. l. tam hoc iure. ff. de vulg. & pup. l. quam-
5 uis. C. de impub. & aliis ſubſti. Præterea nonne † bonũ
eſt argumentum de tempore ad quantitatem? quia ſicut ſumma eſt pars ſtipulationis, ita & dies ſiue tempus. l. i. §. i. ff. de eden. l. vnum. ff. ſi cer. pet. l. miles. ff. de re milit. Si ergo diuerſitas in tempore annullat in totum ſtipulationem, ergo & diuerſitas in quantitate. Præterea nonne fideiuſſio contrahitur per ſtipulationem? l. blanditus. C. de fideiuſſoribus. & tamẽ ea in totum uitiatur ſi diſparitas fuerint in augmentatione quãtitatis. l. græce. §. illud. de fideiuſſoribus. ergo ſic in propoſito. Ad l. i. §. ſi ſtipulanti. reſpõdebam, quod ille §. debet intelligi quando diuerſitas illico placuerit ſtipulatori. Suadebã hac ratione: Nam cũ inter illũ §. & §. ſi quis ſimpliciter. ſit appoſita in medio regula verſiculi, cum adiicitur. debet referri tam ad ſequentia quam ad præcedentia c. ii. requiſitis. extra de appel. l. iii. §. filius inter medias. ff. de lib. & poſth. Cogitabitis. In eadem gloſ. in fin. Ex hac glo. tria colligitis. Primum quod ſi quis interrogauerit copulatiue, an promittas ſibi Stichum & Pamphilum dare ſi reſpõdeas, promitto dare Stichum, valet ſtipulatio in Sticho: ratio, quia tot ſunt ſtipulatio-
6 nes quod ſunt res: iſta enim † copulatiua Et, attribuit
actum ſtipulandi unicuique rei inſolidum. l. reos. §. cũ in tabulis. ff. de duobus reis. l. ſcire debemus. ff. de uerb. oblig. Cum ergo tot ſint ſtipulationes quot res ſimul copulatæ, una uitiata alia non uitiatur. l. i. §. pen. de verbo. obl. Et idem eſſet ſi ſtipulator ita interogaſſet pro-

mittis

mittis dare Stichum Pamphilum? quia licet non fuerit
appoſita copula Et, ſignatur tamen punctus, qui loco
habet copulæ: quia duo ſubſtantiua iungi non poſ-
ſunt ſine copula. iſta eſt gloſ.in l.pretia rerum.ff.ad leg.
Falci l.cum duobus.§.damna.pro ſcto.in l.1.§.due cau-
7 ſe.ff.de Carb.edic.Secundo colligitis; ꝙ † ſi aliquis in-
terrogauerit alternatiuæ, promittis dare Stichum aut
Pamphilum? & tu reſpondeas, promitto dare Stichũ,
ſtipulatio eſt pœnitus nulla: ratio quia licet in interro-
gatione fuerint plures ſpecies, tamen quia non fuerunt
aliquo modo copulatæ, ſed diſiunctæ poſitæ, vna eſt ſti
pulatio.l.ſi duo.ff.de verb.obli. vnde vitiata & corru-
pta in patre, vitiatur in totum. Tertio colligitis, quod
ſi quis ſtipuletur alternatiuæ ſummam maiorem & mi
norem, puta, promittis dare decem? ualet ſtipulatio in
8 decem quia: uteriſimile eſt ꝙ † tu qui ſtipularis credas
pro firmo quod ille promittere minorem ſummam, &
in illa cedet conſenſus vniformiter vtriuſque. Id eſt
ratio Iuriſconſul.in l. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulante
me. ff.de verbo.oblig.Sed tu dices quod non eſt bona,
quia idem eſſet in alternatiue ſpecierum: ſi enim dixe-
ro, promittis Stichum aut Pamphilum, nonne credibi
le eſt quod tu promittes viliorem? & tamen ſi promi-
ſeris unum tantum ſtipulatione eſt nulla, vt ſupra dixi.
Sol.non eſt tamen ratio in ſpeciebus, quæ in ſummis
ſiue in quantitatibus: quia in ſpeciebus cadit effectio,
& fortaſſe illa ſpecies quæ eſſet apud me utilior, erit
apud te longe. pretioſior. l.plane. §.pen.de leg.i. vnde
poſſum probabiliter dubitare, quem habes chariorẽ,
quem uero meliorem. At in ſummis ſiue in quantita-
tibus nulla cadit affectio: niſi fortaſſe induceretur affe-
ctio ex adiectione perſonæ vel loci, puta, promittis mi
hi dare decem quæ debet Titius aut quindecim quæ
debet Caius uel promittis dare decem Romæ, aut quin
decim Ianue? tunc aliud eſſet l. is cui. de nouat. vbi
lex ſingularis.

ADDITIONES.

a Adde, item uitiatur ratione ſubiectionis & poteſtatis, item
ratione morbi.h.d. vſque ad §. pupillus.
b An dicta in præfationibus, intelligantur repetita in ſe-
quentibus, vide in l. eum qui certarum. in prin. ff.de verb.
obli. Et idem dicunt Doc. in teſte, qui ſimpliciter reſpon-
dendo cap.ſuper quo fuit interrogatus, dicit contenta in eo
fore uera prout uidit, videtur conſiteri cum omnibus circũ-
ſtantiis quæ poſſunt per uiſum comprehendi. ar. huius tex.
& hoc vult Ang. & Bar. in l.i.§. ſi quis ſimpliciter.ff.de ver.
obli. ubi etiam ponunt de ſtatuto quo cauetur, quod quis te
neatur ſimpliciter reſpondere poſitionibus vel capitulis,
qualiter dicatur hoc fieri, & uide ſuper hoc Bal. in l. iube-
mus. C. de appel. & in l.i.de confeſsis, & in l. ſi quidem.
de except.

1 Dominus a ſeruo nec pater a filio, nec econtrario, ſtipulari põt.
2 Mutus neque ſtipulari neque promittere poteſt.
3 Surdus omnino neque ſtipulari neque promittere poteſt.
4 Ille qui ſtipulatur, dicitur negotium gerere.
5 Pupillus proximus infantia poteſt ſtipulari.
6 Filiusfamilias non obligatur pro pecunia ſibi mutuata.
7 Macedonianum ceſſat in mutuo facto filio cauſa ſtudiorum.
8 Filius familias non obligatur voto reali ſecus de voto perſonali.
9 An infans ſtipulari poſsit.
10 An filius poſsit obligari cum authoritate patris.
11 Legum correctio eſt euitanda.

§. ITem inutilis. a Patria vel dominica
a poteſtas ſtipulationem
1 vitiat. h. d. Not. † quod filius à patre do
minus a ſeruo ſtipulari non poteſt, nec cõ
tra. Et eſt ratio quia fruſtratorie ſtipulare-
tur dominus uel pater quod ſuum eſt. §. ſic itaque. infra
de actio. Item, quia ſi filius ſtipularetur vel ſeruus, ſta-

tim acquireretur patri vel domino. l.placet. de acquir.
hær. vnde remanet inutilis contractus, contra l. domi-
a nus.ff.de condi.inde. Not.in ver.ſed ſeruus differen-
tiam inter filiumfami. & ſeruũ, quia filiusfamilias ex-
b traneo obligari poteſt, ſeruus vero nequaquam.[b] No.
2 in ver.mutum.† mutum non poſſe ſtipulari neque pro-
mittere, & hoc ex defectu habilitatis organi: debet. n.
in ſtipulatione conficienda interuenire loquela nõ au-
3 tem ſigna.l.i.ff.de verb.obli. Not.† ſurdum omnino
non poſſe ſtipulari neque promittere, & hoc ex defectu
auditus qui debet interuenire in ſtipulatione conficien-
da, vt d.l.i. Si autem audiret, ſed cum difficultate, tunc
poſſet ſtipulari, quia non appellatur ſurdus, ſed ſurda-
ſter.not.glo.in l.fin.ff.de legit.tut. Not. in §. furioſus.
furioſum non poſſe ſtipulari, nec agere aliquod nego-
4 tium. Ex quo colligitis, quod † ille qui ſtipulatur dicitur
negotium gerere, quia ſtipulari eſt aliquid facti. l.cõſi-
lio.ff.de cura.furio. No.in §.pupillus. pupillum poſ-
5 ſe ſtipulari. Item not. ꝙ † licet proximus infantiæ nõ
multum diſtet a furioſo, nihilominus iure ſpeciali rece-
ptum eſt vt ſtipulari poſsit. concordat.l.i.§.penul. ff.de
actio. & obli.de quo dicam per gl Finaliter no. quod
licet impubes poſsit obligari cum authoritate tutoris,
non tamen poteſt obligari cum authoritate patris in
c cuius eſt poteſtate. Ratio dicitur in gloſſ. Gloſſ. i.[c]
d Glo.ſuper verbo, obligari.[d] ibi, excipe. Hæc exceptio
6 venit a primo dicto glo. In glo.ibi, l.i.no.† filiumfa-
mil.non obligari pro pecunia ſibi mutuata: & eſt ſpe-
ciale hoc caſu, quia contractus iſtæ multum frequenta
batur, & filii qui uiuo patre ſoluere non poterant, inſi-
diabantur vitæ parentum: unde ſtatutum eſt in odium
creditoris, ne mutando, effectualiter poſsint filijfam.
conueniri.l.i.ff.ad Maced. Et idem eſſet in quacunque
re ſibi mutuata colore perpetrato vt vendatur, & pe-
cunia per filii recuperetur.l.ſed Iulianus.§.mutui. ff. eo.
7 tit. Hoc tamen † beneficium Macedoniani ceſſat in mu
tuo facto filiofami.in cauſa ſtudiorũ. d.l. ſed Iulianus.
§.quod dicitur. & l. Macedoniani.ff. & C. eod. tit. In
8 ead.glo.in fi.no. † filiumfamil.non obligari voto rea-
e li:[e] ſecus de uoto perſonali.l.deo nobis.C.de epiſco. &
f cleri. Rationem dicite vt in d.§.voto.l.ſi rem.[f] Glo.
g in verbo, proximus.[g] Glo.ſuper verbo, multum. in
9 fi.Si quæratur † an infans ſtipulari poſsit: Aut loqui-
h mur in infante naturaliter et ciuiliter:[h] naturaliter, quia
fari nõ poteſt: ciuiliter, quia eſt minor ſeptennio, & hic
nullo modo ſtipulari poteſt.l.i.§.i.de verb.obli. Aut lo-
quimur de infante ciuiliter, ſed non naturaliter, quia mi
nor ſeptennio, ſed loqui poteſt, tunc etiam ſtipulari non
põt niſi ſtipulatur rẽ pup.ſaluã for.l.ſeruũ.ff.rẽ pup.ſal.
for. Aut eſt proximus infantiæ.i.ſeptennio, ſiue maior
ſeptẽnio, & hic habet aliquem intellectum, & tunc po-
teſt ſtipulari, vt hic in verſi.ſed quod diximus. Glo.
10 ſuper verbo, patre.in fi.Sed contra glo. oppo. & † vi-
detur quod filius obligari poſsit cum authoritate pa-
tris: nam poteſt cum authoritate patris hæreditatem
adire.l.ſi infanti.C.de iur.deli. Sol. dixerũt aliqui, quod
filius poteſt obligari cum authoritate patris, cum pater
ſit legitimus adminiſtrator.l.fi.C.de bo. quę lib. qđ nõ
placuit cõiter Doct. quia legũ correctio eſt euitanda. l.
i vnica.C.de inoffi.don. vnde[i] Ang. diſtinguit tres caſus
Aliqñ loquimur de mera acquiſitione, & tũc pupillus
acquirere põt & ſine patre, ſi ſine tutore, vt hoc.§.in
prin. Aut tractamus de mera obligatione, & tunc cum
authoritate tutoris obligari põt, cũ authoritate patris
nequaquã. Ratio ponitur hic in glo.in l.fin. in princi.ff.
de ver.obl. Aut loquimur de actu mixto, puta adeũde
hæreditatis, in quo verſatur cõmodũ & incommodũ,
& tũc talẽ actũ põt filiũfam.gerere authore patre, quia
cõſideratẽ principalis intẽtus adeũdi hæreditatẽ, qui tẽ-
dit ad acquirendũ, & ita no.per gl. in l.ſi filiusfamilias.

ADDI-

ADDITIONES.

a Adde tu, quod pupillus maior infante, etiam ſine authoritate tutoris ſibi acquirere & ſtipulari pōt, ſed ſine tutoris authoritate obligari non poteſt. Item conſenſus & authoritas patris non ſufficit vt filiusfami. ſe poſſit obligare. h. d. vſque ad. §. ſi impoſſibilis.

b Adde, quod filiusfamilias non obligatur alteri pręterquā in Macedoniano & voto reali: nam vouendo ſe daturum aliquam rem reipublicæ, vel Deo, vel ſanctis, non obligatur etiā naturaliter ſine conſenſu patris, vt hic in glo. nec poteſt hoc caſu conueniri ab epiſcopo vt impleat votum, licet alias epiſcopus cogat relicta ſoluere. l. nulli. C. de epiſcop. & cler. Et ſi dicas, quomodo obligatur filiusfa. ciuiliter & naturaliter homini mortali? Reſpondet glo in l. ſi quis rem. §. voto. ff. de pollicit. quod mitius agitur cum Deo quam cum homine. arg. l. Celſ. de arbi. & vide infra in glo. In voto autem perſonali poteſt, puta vouere de intrando religionem, vt hic in gl. & l. fina. §. i. C. de epiſcop. & cleri. & hoc etiam ſine conſenſu patris.

c Circa glo. primam, quæ vult ciuilem obligationem non cadere inter patrem & filium, niſi in caſtrenſibus vel quaſi: adde tu multum notabiliter, quod hodie etiam in aduentitiis cadit ciuilis obligatio inter patrem & filium. text. eſt, & ibi no Bar. in l. iubemus. §. ſi C. ad Treb. Et in illa glo. dum habes, quod licet ciuilis obligatio non cadat inter patrem & filium tamen naturalis ſic. Quæ ſit ratio diuerſitatis ponit late Bar. in d. l. frater a fratre.

d Et dum glo. iſta dicit in prin. & poſtea, niſi in ſex caſibus, & ſic vult quod filius emancipatus regulariter teneatur niſi in ſex caſibus, dubito, & ſemper dubitaui, quia inter iſtos ſex caſus in quibus filius non tenetur inſolidum, iſte eſt vnus quando filius eſt emancipatus. Cogita, & vide glo. in d. l. ii. ff. quod cum eo.

e Et ſi dicis, ſi filiusfa. poteſt obligare perſonam, quę eſt cunctis rebus pręcioſior. l. iuſtiſsime. ff. de edi. edic. quanto magis res. Potes dicere, quod non poteſt obligare res, quia non ſunt ſuæ, ſed perſonam ſic, quia eſt libera, non autem ſerua. Hinc eſt quod res caſtrenſes & quaſi poſſunt obligare, ſecundum Io Fab. hic allegantem Inno. ita tenere in c. ſcripturę. extra de voto. Et ſi dicis, nemo eſt dominus membrorū ſuorum. l. liber homo. in prin. ff. ad l. Aqui. cogita, & pone exemplum in voto perſonali. puta vouendo quod vult intrare religionem, quod poteſt facere etiam ſine cōſenſu patris, quod intellige, ſi eſt pubes, vel ſaltem doli capax, quia tūc poſſunt ſe obligare Diabolo extra de delict. pue. cap. pueris. multo magis Deo.

f Et ibi glo. aſsignat rationem, quia mitius agitur cum Deo quam cum hominibus. Iſta ratio non eſt bona, quia per hoc ſequeretur, quod obligaretur reip. quod eſt falſum, vt hic dicit glo. contor. l. ſi pupillus. § ſi ſub conditione. ff de noua.

g Ad glo. proximus. vide ſimilem glo. in l. pupillus. ff. de regu. iur. & Bar. in l. i. ff. de nouat. & ibi ponit quare iſta diminutio temporis ita fuit facta. & Io. Fab. hic referentē opin.

h An infans ſtipulari poſſit, vide in l. i. per Bar. ff de noua. Et aduerte, quia non puto hanc glo bene dicere, dum vult in prin. quod infans tranſmittat hæreditatem non aditam, furioſus non. Nam non eſt differentia inter eos, quia ſi infans habeat patrem, tranſmittit, ſi habet tutorem non tranſmittit. Et rationem ponit ibi glo. quæ colligitur ex glo. hic in verb. patre, quia hæredes infantis poſſunt habere regreſſum contra tutorem, & non contra patrem. Ita dicit glo. ibi, ſcilicet in d. l. ſi infanti. in prin. §. i. Idem eſt etiam in furioſo, qa ſi furioſus habeat patrem, tranſmittit, ſecus ſi habeat curatorem. d. l. ſi. § i. & §. ſin autem. C. de cur. fur. ita quod non eſt differentia quantum ad tranſmiſsionem inter infantem & furioſum, contra glo. iſtam ad quam Doctor. non aduertunt.

i Addo inquantum. ſupra dicitur, vnde Ang. diſtinguit. vide. Imo. & Bar. in l. ſi. §. i. ff. de ver. obli. & ibi aſsignant rationes diuerſitatum.

1 *Conditio impoſſibilis adiecta ſtipulationi, & cuicunque contractui vitiat contractum.*

2 *Conditio impoſſibilis non vitiat vltimam voluntatem.*

3 *Vnum mandatum vtile non vitiatur per inutile.*

4 *Si pauper qui nihil habet promittat dare mille, valet tamen ſtipulatio, & impoſſibilis eſt executio.*

§. Si impoſſibilis. Conditio impoſſibilis affirmatiue concepta ſi
ſtipulationi adiiciatur, illam vitiat: ſecus ſi
a fuerit negatiuæ concepta. h. d. [a] Not. 1.
1 † conditionem impoſſibilem ſtipulationi
b adiectam, illam vitiare. [b] Et idem eſt ſi cuicunque con-
tractui adiiciatur. l. non ſolum. ff. de actio. & oblig. Ra-
a tio, quia talis adiectio impoſſibilitatis [a] remouet men-
tem diſponentis ab actu: quia ille qui adiicit conditionē
impoſſibilem, non videtur habere animum obligandi,
nec alteri ſtipulandi, vnde contractus tanquam euacua-
tus voluntate & conſenſu partium eſt nullus. d. l. non ſo-
lum. & l. cum hæres. de ſtat. lib. Secundo not. illam
appellari conditionem impoſſibilem, cui eſt impedimē-
to natura ne impleatur, ſecus ſi impedimentum aliter
quam a natura inferretur. l. continuus. §. illud. & §. ſi ab
eo. ff. de verbo. oblig. No. finaliter, conditionem im-
poſſibilem negatiue conceptam non vitiare ſtipulatio-
nem, quia non ſuſpendit, imo purificat: hęc enim condi-
tio, ſi cœlum digito non tetigeris, appellatur neceſſaria
quia eius contraria eſt impoſſibilis, unde cum ſit neceſ-
ſaria, dicitur ſtatim purificata. Glo. ſuper uerbo, ſi im-
a poſſibilis. In fi. colligitis, quod † licet hæc ſit impoſſibi-
lis, adiecta tamen vltimæ voluntati non vitiat, & hoc
fauore vltimarum voluntatum vt celerem executio-
nem conſequantur regula iuris, In teſtamētis, ff. de reg.
iur. Nec eſt veriſimile quem in vltima voluntate iocari
& facere actum inutilem. l. iij. ff. de teſta. milit. Sed con-
tra oppo. & videtur quod impoſſibilitas vitiet vltimā
voluntatem, vnde oppo. de l. i. C. de his quę pe. no. de
l. ſi quis inquilinos. §. fi. de leg i. §. ſupra. de lega. i Solu.
ibi impoſſibilitas apponitur materialiter, hic autem cō-
ditionaliter; vnde vitium materiæ magis percutit actū,
quam vitium conditionis quod venit ab extra. Sed ite-
rum oppo. & imo videtur quod impoſſibilitas etiam
non conditionaliter adiecta, non vitiet vltimam uolun-
tatem: vnde oppo. de l. ſi quis mihi & tibi. §. ſi quis ſer-
uos, de leg. i. Solu. Illa impoſſibilitas licet non eſſet adie-
cta legato conditionaliter, tamen erat adiecta ſubſtan-
3 tię legati, ſcilicet executioni legati: vnde † cum duo ſint
mandata teſtatoris, vnum mandatum vtile non vitia-
tur per inutile. c. cum dilecti, extra de dolo & contu. l.
Celſus. ff. de arbit. Sed iterum oppo. & videtur quod
4 impoſſibilitas non vitiat contractum, vnde † ſi pauper
promitteret dare mille, qui nihil habet, valet ſtipulatio
& tamen impoſſibilis eſt executio. l. continuus. §. illud.
& §. ſi ab eo. ff. de verb. oblig. Sol. Illa non eſt impoſſi-
bilitas, quia non eſt impedimētum a natura, ſed eſt dif-
c ficultas, quia eſt impedimentū paupertatis. [c] Sed iterū
oppo. & videtur quod impoſſibilitas non vitiat con-
tractum, vnde oppo. de l. inſulam. §. i. ff. loca. Solu. Ibi
impoſſibilitas verſabatur circa executionem, non autē
circa ſubſtantiam contractus, ideo contractum non vi-
tiat. Sed contra opp. & videtur ꝙ impoſſibilitas circa
executionem vitiet contractum, unde opp. de. §. loca. ſu-
pra de verb. oblig, de l. fi. §. ſi inter. ff. eo. Sol. ibi loquitur
in contractibus ſtricti iuris, in quibus etiam impoſſibi-
d litas adiecta executioni vitiat contractum. [d] Glo. ſu-
per verbo, natura. in fi. Si quæratur, an perplexitas ha-
beat actū vitiare, dicite aut talis perplexitas pōt aliquo
modo diſſolui, & tunc actus non vitiatur. l. ſi Titius. de
verb. obl. aut non poteſt diſſolui, & tunc vitiat actum. l.
Titius. de condi. inſti.

ADDITIONES.

a Quæ pro pura hr̄, ſecus ſi magis fuerit neceſſaria quā impoſſibilis, ideo non ſuſpendit, & cū ea protinus agi pōt. h. d.

An autem illud quod dependet expediendum per ſolum
principem, vel Papam, vel nouam legem totius populi, di-
catur quod ad promiſſorē adeo difficile quòd reputetur im
poſsibile, & ideo talis difficultas uitiat ſtipulationem ſicut
impoſsibilitas? Dic quod ſic, ut uoluit Bar. in l. apud Iul.
§.fin. de leg.i. & l continuus.§. cum quis.de verb. obli. alias
vero impoſsibilitas licet nō poſsit impleri per alium quæ ap
pellatur difficultas, nō uitiat, ut infra in fi.huius.§.& vult gl.
in l.ii.de verb.obli.

• De hac impoſsibilitate vide Bellonum ſupra de verbo.
obligat.§.loca.

c Et hoc ideo, quia licet non poſsit impleri per promitten-
tes, tamen poteſt impleri per alium, ideo non uitiat niſi ex-
primatur in ſtipulatione: vt ſi ſim Bononię promitto quod
hodie dabo Peruſii, vt ſupra de vet. oblig §.loca.& l.ii.ff.de
eo quod cet.loc. An impoſsibilis conditio vitiet contractum
vel vltimam voluntatem, vide etiam in §.impoſsibilis. ſupra
de hæred.inſti.

d Adde; quòd licet impoſsibilitas vitiet contractum, & im-
pediat actionem oriri, non tamen impedit repetitionem ſo-
luti, puta pecuniæ promiſſe militi ſi erit procurator meus qui
non poteſt eſſe.l.ſi militis.C.de condi.ob cauſ.& ibi Barr. Itē
adde, quòd ſicut ſtipulatio impoſsibilis vitiat, ita liberatio
conditionalis turpis, vt puta, libero te ſi me inſtituas: nam
turpia de iure dicuntur impoſsibilia, ut eſt quando aufertur
alicui libera teſtamenti factio. gloſſ. ſing. in l. cum donatio.
ſupra de tranſact.

1 *Stipulatio facta inter abſentes non ualet, nec tenet.*
2 *In dubio eſt præſumendum pro inſtrumento.*
3 *Quid ſit modus probandi negatiuam.*
4 *Teſtes idonei dicuntur qui ſunt omni exceptione maiores.*
5 *Pro ſolennitate inſtrumenti debet dies inſeri.*
6 *An actor teneatur edere reo ſua inſtrumenta, ad fundandam ſuam exceptionem*
7 *Voce uiuæ magis creditur quam mortuæ.*
8 *Quot teſtibus impugnatur inſtrumentum.*

5: ITem verborũ obligatio. Stipula-
tio inter abſentes concepta, eſt nulla. Et pro inſtru-
mento eſt præſumendum, niſi expreſſe cō-
a trarium fuerit probatū.[a] h. d. No.i.quod
1 † ſtipulatio facta inter abſentes, non ualet nec tenet: [b]
b cum enim pro forma requiratur ut inter præſentes ſti-
pulatio concipiatur, omiſsio formæ vitiat actum.l.i.ff.
2 de uerb. obli. Secundo not. ꝙ † pro inſtrumento in
dubio eſt præſumendum.l.optimam.C.de contrah. &
commit.ſtipu.l.cum precibus C. de proba. Ideoque ſi
in inſtrumēto ſcriptum reperiatur, ſtipulationem inter
præſentes fuiſſe conceptam, inſtrumento eſt ſtandum
quoad contrarium probatum fuerit. Idem ſi inſtrumen
to dicatur, Titius promiſit Caio: quia intelligitur Ca-
c io ſcilicet præſenti; [c] gl.eſt ordi.in l.i.C.de contrahen. &
d commit.ſtip.[d] Finaliter no. † modum probandi nega
3 tiuam. Si enim inſtrumentum dicat, qualiter tibi in hac
ciuitate hodie promiſi mille: quod nō promiſerim pro
bare potero, ſi inſtrumenta vel teſtes produxero, qui-
bus probauero me alio longiore loco fuiſſe. Et ſi dicas,
• negatiua per rerũ naturam eſt improbabilis, quia qui
negat nihil ponit, & ſuper non ente fundari non poſ-
ſunt probationes.c.bonæ fidei.extra de elect. Reſpon-
detur, quod illud eſt verum in negatiua non coarctata
loco & tempore. Dico etiam ſi non directo, per indi-
rectum tamen probare poterit, vt hic. Gl. ſuper uerb.
e abſentes.[e] ibi, §.eo.& hoc dixit Bart. quod ille appella-
tur vicinus, cuius vox audiri poteſt ſi ſuper oſtio cla-
mauerit: de quo in l.ſi tertius ff. de aqua plu.arcē. Gl.
4 ſuper uerb. idoneos, in fi. Colligitur ex gloſſ. ꝙ † ap-
pellantur teſtes idonei, qui ſunt omni exceptione maio
f res: [f] hoc eſt cōtra quos nulla exceptio opponi poteſt.
pro qua eſt caſus in cap. licet cauſam extra de proba.
g Gloſſ.ſuper verb, tota die.[g] ibi, l.ſi qua. Nòt. quod in
5 † inſtrumento debet pro ſolēnitate inſeri dies: quod ve
rum limitabitur in inſtrumento publico, ſecus in inſtru-
mento priuato: vnde epiſtola ſine die emanata fidem
h facit.l.cum debitor tabernā.§. idem quæſiit.ff.de pig. [h]
In ead.gloſſ.ibi, l.minus. not.ex gloſſ. ꝙ quemadmodū
reus non tenetur edere inſtrumenta actori ad fundan-
dam actionem ſuam, ita nec actor reo ad fundandam
i exceptionem.[i] Sed contra hanc gloſſ.oppo.& imo vi-
6 detur ꝙ † actor teneatur edere inſtrumenta reo ad fun-
• dandam exceptionem. unde oppo. de l. iuſtam. & de
l.non eſt nouum.C.de eden. Solut. dicunt aliqui, quod
ibi loquitur de rationibus in quibus continetur ratio
dati & accepti: quas ideo tenetur actor exhibere, quia
communes & rei actoris appellantur: ſecus in inſtru-
mentis quæ propria ſunt actoris.l.nimis graue.C.de te
ſti. Sed hæc ratio non eſt bona quia licet uerba illarum
legum loquantur de rationibus, ratio tamen quæ ſubij-
citur etiam inſtrumenta complectitur, ut ſcilicet veri
fides habeatur: ergo eſt tenenda etiam ad inſtrumen-
ta. allego caſum ſingu.in l.nomen debitoris.§.fina. de
leg.iij. & ideo hic communiter gloſſ. reprobatur: quia
licet reus non teneatur edere inſtrumenta actori ad fun
dandam actionem, tamen tenetur actor edere reo ad
fundandam exceptionem. Ratio. quia ex parte rei uer-
ſatur æquitas defenſionis.l.qui æquitate. de excep. dol.
ex parte actoris verſatur rigor indignationis. iſta fuit
ratio Imperatoris in d.l.fina. C.de eden. Præterea eſt in
poteſtate actoris quando agat, vnde armatus venire
debet cum probationibus: non ſic eſt in poteſtate rei
quando conuenitur.l. pure.in fi.de excep.doli. l.i.ff.de
eden. Et eodem modo tenetur reus edere inſtrumenta
actori ad replicationē fundandā. l. ſi maritus.§.fi.ff.ad
legem falcid. quia in replicationibus actor reus dici-
tur. Et ideo non obſt. ſi dicatur, quod in iudicijs equi-
tas eſt ſeruanda, quia illud uerum quando hincinde eſt
eadem ratio diſponendi, ut hic. & fa. l.fina. C. de fruc.
k & lit.expenſis.[k] In eadē gloſſ.ibi, tres. Not.ex gloſſ.
quod duo teſtes probantes per indirectum contra in-
ſtrumentum, faciunt uacillare inſtrumentum, quia pro
7 bant affirmatiuā: & † etiā uoci uiuæ magis creditur quā
mortuæ. authen. ſed ſi illud. C.de teſtibus.

In ead.gloſſ. ibi, tres. Ex hac gloſſ. colligitur, quod
8 † ad impugnandum inſtrumentum cum directo con-
tradicitur, requiruntur tres teſtes, & ita dicit gloſſ.
in l. in exercendis.& in cap.cum Ioannes eremita. ex-
tra de fide inſtru. Gloſſ. in cap. tertio loco. de probat.
melius dixit ut ita diſtinguatur. Aut eſt factum de an-
tiquo, & tunc plus creditur inſtrumento quam teſti-
bus, propter fragilitatem memoriæ argumen.in l. cen-
ſus & monumenta. ff.de proba. iuncta l.peregre. ff. de
acquiren.poſſeſ. Aut eſt factum de recenti, & tunc ma
gis credatur teſtibus & ſic uoci uiuæ quam mortuæ. ar-
gumen.in authen.ſed ſi aliud. C.de fide inſtru. Aliqui ta
men dixere ꝙ requiruntur quinque teſtes ad improbā-
dum inſtrumentum publicum: nam Notarius qui con
fecit inſtrumentum tanquam perſona publica, obtinet
vocem duorum.d.c. cum Ioannes. Item inſtrumētum
obtinet vocem duorum, & ſic ſunt quatuor. c.quoniā
contra falſam. extra de probatio. ergo ad illud im-
pugnandum requiruntur quinque. Sed iſti decipiun-
tur, quia enumerant bis idem: nam quod inſtrumen-
tum publicum obtineat uicem duorum teſtium, non
prouenit ex uirtute chartæ aut atramenti, ſed ex uirtu-
te tabellionis.

ADDITIONES.

a Item notat ex iſto §. Ang de Aret. hic in uerbo, omni-
no credendas. quod licet lex uel ſtatutum dicat omnino uel
præciſe ſtari tali ſcripturæ uel relationi, nihilominus poteſt
probari contrarium. quod facit a ſtatuta quæ dictant ſtari

debere

rì debere iuramento alicuius, vt intelligantur, niſi pars velit probare contrarium, vt vult Bald.in l.1. C. de re iudi.& Iaco.de Aret.Ang.& ibi late Imo.in l. qui bona.§.qui damni.ff.de damno infec.& ſcribo late poſt Bar.in l.ſi quando.in fi.C.vnde vi.& ibi ſcribo fortius,quòd etiam poſt præſtitum iuramentum poteſt probari contrarium, vt habent Canoniſtę in glo.c.ii.in verb.affectata.de temp. ord.in vi.& Bart.in l.ſi cui.§.hiſdem.ff.de accuſ.Sed aduerte,quia per iſtum tex. in verb.omnimodo. ego dubito circa vnam. glo reputatam valde notabilem in Clem.i.de foro cōpe.quam allegat Imo in d.§.qui damni.& ſcribo in d.l.ſi quando. quæ vult, quod quando lex vellet omnimodam fidem adhiberi iuramento, tunc non admittatur probatio in contrarium: iſtud videtur eſſe contra hunc tex.hic in verbo. omnimodo. Niſi dicas quòd ideo hic ſit, quia lex vlterius procedit, diſponendo ꝙ admittatur probatio in contrarium: ſecus autem ſit ſi lex ſimpliciter loquatur.

b Et ideo nec per epiſtolam, nec per nuntium contrahitur nec etiam alii contractus qui conſenſu celebrantur ſed in epiſtola,bene poſſunt reiterari verba ſtipulationis.facit.l. ea quæ.de dona.inter vir.& vxo.

c Similiter ſtatur inſtrumento aſſerenti aliquem eſſe talem, puta tutorem &c. quia verba enunciatiua in eis probant.l. optimam. Ideo probatur ꝙ quis ſit fur, per inſtrumentum cantans illum furem.

d Et ſic verba enunciatiua probant,ꝙ eſt verum inter contrahentes,vt no.in d.l.optimam.& in c.cum olim. extra de cenſ.& extra de offi.deleg.c.cum in iure.glo. vlt. Melius in c.bonæ memoriæ Maguntino.& adde hic.l.fina. & ibi Bart. C.ſi certum peta.

• De probatione negatiuæ vide Bello.in repet. rubr. C. de edendo.in illa quęſt. an vxor amittat dotem propter adul. prope finem, vbi quærit an mulier poſsit probare ſe non cō miſiſſe adulterium.

e Iſta gloſſ.ſuper uerbo, abſentes.diuiditur inquatuor partes. In prima ad declarationem tex.ponit qui dicantur abſentes.In ſecunda contra tex.oppo.& ſoluit.In tertia idem facit.In quarta eodem modo opponit contra tex. & dupliciter ſoluit.Secunda ibi, ſed contra eſt. Tertia ibi, item contra.ff.de pact.Quarta & vltima ibi,item contra. ff, de ſponſal. Et ad iſtam glo. de abſente, adde tex.illum ſingularem in l.cum ſcimus.ad fi.C.de agric & cenſ.& ibi Bar.

f Qui dicātur teſtes idonei vel non, vide Bald.in c.i.§.ſacramenta.de conſuetu.rec. feu. & not. infra in cap. innotuit ſupra de teſtib.& eſt glo.ſing.quæ hoc dicit, in cap.i.de conſang.& affi. in gol.in verb.maiores in antiquis. Et iſta gloſſ. facit ad illud notabile Bald. in l. qui accuſare. C. de edend, quod ſcribo poſt Bar in l.admonendi. in prin. ff. de iureiur.

g Iſta glo. magna licet non diuidatur per Doc. tamen poteſt diuidi in ſex partes principales. In prima colligit vnum notabile ex text. In ſecunda per modum quæſtionis tacite opponit contra text. & ſoluit. In tertia eodem modo per quæſtionem, ad quam timore unius contrarii dupliciter reſpondet. In quinta format aliam quæſtionem. In ſexta & vltima extendit iſtum text. Secunda ibi, ſed quomodo hic probabitur. Tertia ibi, item quomodo hic eſt. Quarta ibi, nunquid duo teſtes. Quinta ibi,ſed nunquid ſi aliqui teſtes. Sexta & vltima ibi,item quod dicit eo die.

h Adde quod ex inſtrumento inferuntur tres præſumptiones, ſcilicet quod ſit verum, quod ſolēne, quod verba prolata ſint vera.l.cum precibus C. de probat.& quod not. Bal. in l.i.C.de reſcin. vend.vide in §.fi.de fideiuſſor. vide Bal.in l.mater. C. de rei vendi. Aug. in l. ſed ſi quis §. fi. ff. ſi quis caut. & Bal. in rub. de priuil. dot. Qualiter autem priuata ſcriptura probet, dic vt per Barto. in l. nuda ratio. ff. de donatio.& aliquid dicitur in glo.

i An actor cogatur edere inſtrumenta ſi requiratur a reo pro fundamento exceptionis,& ſic intētionis ipſius rei,vide etiam in l.admonendi.ff. de iureiur.

• De hac materia editionis vide Bello. in d. l. repet. rub.C. de edendo. per totum.

k Quid autem ſi reperiantur duo inſtrumenta contraria eodem tempore confecta,ꝙ ipſorum præualebit? Dic, ſi pōt apparere de prioritate temporis, ꝙ ſit prius, illud præualet ſecundum gloſſ.in c.ſi ad ſedem.de præb. in vi. Si vero non apparet, præualet fauorabilius, vt dotis.l.i. ff.ſolu.matr.Si vtrunque eſt equale,neutrum valet,vt not.glo. in d. l. optimam. C.de contrah.ſtip.

l Tu adde notabiliter complures alios caſus.Primus eſt in teſtamentis. d. l. hac conſultiſsima. licet ſecus in codicillis vel donatione cauſa mor.l.ſi. C.de codic. Secundus in ſolutione facta creditori eius debiti quod erat in ſcriptis l. teſtium.C.de teſti.Tertius eſt in confeſsione creditoris confitentis tale debitum ſibi fore ſolutum,vt d.l.Quartus eſt diuortio, in quo requiruntur ſeptem teſtes liberi rogati.l.nullum.ff.de diuor. Quintus, vbi quis vult cautæ deponere & contractus excedit libram auri, & eſt priuata ſcriptura nam tunc requiruntur tres teſtes.in authen. de fide.inſtru.§.quis igitur.in auth.& ſi contractus.C.de fide inſtru.Sextus,ſi depoſitarius compellitur ab vno ex heredibus deponentis,quòd reſtituat ſibi partem ſuam pecunię ſigillatæ pœnes reū depoſitę:nam debet in præſentia iudicis vel honeſtarum perſonarum ad hoc vocatarum diſsigillare. & hos caſus vide in Specul.de teſtamen.§ 1. verſi. item quod non ſint.

t Olim non tenebat ſtipulatio cuius executio collata erat poſt mortem ſtipulatoris,vel promiſſoris ſed hodie ſic.

a Stipulatio non valebat iure veteri, cuius executio collata fuerat in diem immediate præcedentem mortem ipſius ſtipulatoris vel promiſſoris

3 In his quæ coniunctim,ſiunt non curatur quid ſit prius, quid uero poſterius.

5. POſt mortem. Stipulatio poteſt concipi poſt mortem ſtipu
latoris & promiſſoris,item die immedia-
te præcedēti mortē vtriuſque, licet aliud
ſtatuiſſet antiquitas. Et oratio præpoſtera
non uitiat contractum,quemadmodum nec promiſsio
1 nem dotis. hoc dicit. Not. † iure ueteri non tenuiſſe
ſtipulationem, cuius executio collata eſt poſt mortem
ſtipulatoris uel promiſſoris. Et potuerunt ueteres ra-
a tione a moueri: quia huiuſmodi executio impoſsibilis
uidebatur, quia nec mortuo dari poterat,nec a mortuo
præſtari:mors enim omnia ſoluit.§.de deinceps.auth.de
nupt.uid.iſtis.ſupra de l,Fuſia Canina. No.huiuſmo-
di ſtipulationem iure iſto ualere quia licet nec mortuo
neque a mortuo dari poſsit, tamen hæredi ab hærede
mortui dari poteſt:unde cum ſtipulationes poſsint in-
cipere ab hærede & contra hæredem,ut l.i.C.ut act.ab
hær. ideo recte ſtatutum eſt, huiuſmodi ſtipulationem
b ualere & tenere.b Not.etiam, † ſtipulationem non
2 ualuiſſe iure ueteri, cuius executio collata fuerat in diē
immediate præcedentem mortem ſtipulatoris uel pro-
c miſſoris. Et potuit eſſe ratio,c quia illa dies erat penitus
incerta: quis enim ſcire debet quo die ſtipulator, quo-
ue promiſſor moriatur:ergo diei immediate mortem
præcedentis notitia haberi non poteſt. Sed tamen quia
huiuſmodi ſtipulatio poteſt habere exitum in perſona
hæredum,ſtatutum eſt iure nouo huiuſmodi ſtipulatio-
nem tenere. Not.etiam, ſtipulationes cauſari ex con
ſenſu contrahentium: quod tamen intellige forma legi
tima interueniente.ſupra de uerbo. oblig.in princip.
d i Not. in uerſi. item ſi quis orationem præpoſteram d
non uitiare conſtitutionem dotis, ſtipulationem, nec
3 alium contractum: quia † in his quæ coniunctim fiūt,
non curatur quid prius,quidue poſterius.l. quidam ita.
de pec.leg.& propterea ſi talis ordo præpoſterus in di-
uerſis actibus committeretur, certe actus actum ui-
tiaret.l.i.C.de execut. rei iud. Et eodem modo ſi ordo
requireretur pro forma & ſubſtantia actus, præpoſte-
ratio talis actum uitiaret.l.i.de uerb.ob.l.prolatam.C.
de ſent.& interloc om.iud:aut.offeratur. C. de lit.con-
teſt.de quo in l.præpoſteri.C.de teſta.in l.iij. §. ſi prius.
ff.de vulga.& pup.in l.nec enim. de ſolue. Not. ſtatu
ta in dote non eſſe trahenda ad cæteros actus: ſed ideo
hic trahuntur, quia ex authoritate inſtrumentorum,
hoc ſtatutum eſt, non autem ex propria aut inter-

pretatione,aut ratione. Ideoque ſtatutum loquēs de cō
tractu dotis,& ſuper eo aliquid fauorabiliter diſponēs,
non eſt ad cæteros contractus extendendum. No.in
Ver.ita autem.ſtipulationem cuius executio eſt collatā
in tempus mortis ſtipulatoris vel promiſſoris,iure ve-
teri valuiſſe, hodieque tenere. quod verum arbitrare,
quando ſtipulatio aliquid contineret quod poſſet exe-
qui,puta dari, alioquin ratione impoſsibilitatis viua-
retur.arg.in l.fi.ff.de condi.inſti. Finaliter no. ſtipula-
tionem cuius executio poſt mortē alterius eſt collata,
e valere & tenere omni iure. a

ADDITIONES.

a Iſta ratio non placet mihi, quia videtur ei obſtare verſ.
ita autem infra eo. vnde potes aſsignare rationem quam in
ſimili aſsignat iſtæ ſupra de bon. poſ. in prin.
b Concordat ſupra de leg.§.poſt mortem. Quid autem de
fideicommiſſo relicto poſt mortem hæredis,ſcilicet filii im-
puberis? vide Sali. in d. l.i.
c Dubito ad hanc rationem propter verſ. ita autem infra
eo.cum nihil ſit incertius hora mortis.l.i.& l.hæres meus in
prin.ff. de condi.& demon.
d An præpoſteratio ordinis requiſiti per forma in aliquo
actu vitiet actum vel ne, vide de hoc ēt ſupra de pupil. ſub-
ſti.§.fi. In dubio debet tamen attendi ordo ſcripturæ. Vnde
ſtatutum prius poſitum in volumine ſtatutorum, intelligi-
tur primo factum.§.ita tamen.& ibi Doct. in prima conſti-
tutione.C.eo.& l.ii.de vulg. & pup.& eſt tex.in l. generali-
ter.§.quid ergo.ff.de fideicommiſ.liber.
e No.ſtipulationē ita poſſe concipi ut habeat effectū ſolum
poſt mortē promiſſoris. Et hic ſumūt quidā cautelā median
te qua quis pōt priuare filium ſuum legitima ſua, & ſibi re-
tinere bona donec uiuit, ſcilicet ut uendat omnia bona &
promittat tradere illa poſt mortem ipſiuſmet uenditoris:nā
tale debitū quod habet effectū poſt mortem promiſſoris,cen
ſetur eſſe alienū.l.hæreditarium de bon. aut. iudi. poſſ. ideo
erit detrahendum ante legitimam filii iuxta not.ſupra ad l.
falc.§.fi.Si tamen apparet de fraude,filius reſcindit uenditio
nem reſpectu ſuæ legitimæ tantum,& non aliter,ſecundum
Bar.in l.hæreditarium.Sed an ſufficiat ſi pater confitetur,ha
buiſſe pretium. Videtur quod non arg. auth. ſed iam neceſ-
ſe.C.de don.ante nupt.ubi Bar.dicit,quod quando in ceſsio
ne non apparet de reali ſolutione, pręſumitur ſimulata. fa.
quod not.per eum in l.poſt contractum.de dona.

1 Verbum promiſsit, eſt aptum comprehendere ſolēnem ſtipula-
tionem.
2 Si in inſtrumento dicatur aliquam promiſiſſe, debet intelligi per ſti
pulationem.
3 Tot ſunt ſtipulationes quot ſunt res.
4 Aliud eſt inſtrumentum dicat aliquem promiſiſſe, aliud ſi teſtes de-
ponant.
5 An in dubio ſolennitas actus præſumatur.
6 Si mulier dicatur in inſtrumento renunc aſſe Velleiano, uel minor
renunciaſſe reſtitutioni, an dicantur certiorati de beneficio Velle
iani & ætatis.

§. SI ſcriptum. Solēnitas quam verborū
conceptio comprehendit,
uel apta eſt cōprehendere, in dubio præſu
mitur.h.d. Not.i. ſummarium. Secun
1 do.no.q̄ † uerbū,promiſit,eſt aptum com
prehendere ſolennem ſtipulationem.concor.l.ſciendū.
a ff.de verb.oblig.faciunt quæ habentur in l.i.ff.de pac.a
2 Not. ſubſequenter, q̄ † ſi inſtrumento reperiatur ſcri-
ptum aliquem promiſiſſe,debet intelligi non nudo pa
cto.ſed ſtipulatione ſolenni: quia ſemper interpretatio
eſt fienda in cauſa potentiori, & ut actus ſit in tuto,nō
autem ut pereat.l.quotiens.de uerb. obl.de rebus dub.
& regu.iur. Eodem modo ſi in inſtrumento reperiatur
ſcriptum aliquem fideiuſsiſſe, debet intelligi interroga
tione præcedente,& reſponſione ſubſequente. §. fi. in-
fra titu.i.quia iſta eſt ſolennitas intrinſeca actui fideiu-
bendi,quam & hoc verbum fideiuſsiſſe, ex propria na
tura complectitur.l.blanditus.C. de fideiuſſ. Not. ex
ver. quoties, quod ſi ſtipulator promiſſorem de plu-
ribus verbis interrogauerit,ille que ſimpliciter daturum
reſpondeat,nulla facta mentione rerum, ad omnes re-
b ſpondiſſe intelligitur, & ad omnes tenebitur. b Si autē
ad quaſdam reſpondeat,pro illis ſolum obligatur, et ſti
3 pulatio tenet,non autē uitiatur:nā † cum tot ſint ſtipu-
lationes quot ſunt res,non debet vna per aliam vitiari
l.ſcire debemus iuncta l.i.§.ſi ſtipulanti.de verb. oblig.
4 Gloſſ.ſuper ver. ſcriptum.in fin. Not.† differentiam in-
ter teſtes & inſtrumēta:quia verbum,promiſiſſe, pro-
latum a teſte non intelligitur interrogatione præceden-
te & reſpōſione ſubſequēte. Secus ſi a tabellione: quia
in tabellione præſumitur ſcientia iuris, in teſte nequa-
quam: quæ ratio nō placuit Bar. quia ſepenumero eue-
nit vt teſtes ſint iuris periti, & ſæpenumero contingit
vt tabelliones ſint iuris imperiti, propterea ipſe aſsi-
gnat aliam rationem.Nam q̄ verbum, promiſiſſe, cō-
plectatur ſolēnitatē ſtipulationis, interrogationē ſcilicet
pręceſsiſſe,& rn̄ſionem ſubſecutā fuiſſe, prouenit ex ra
tione intellectuali,quia ita cōceptus intellectus indicat.
Sed teſtes non audiuntur deponētes ſuper eo quod per-
cipiunt per intellectum ratione intellectus, ſed ſuper eo
quod percipiunt ſenſu corporeo ab extra declarato. l.
qui teſtamento.§.fin.de teſta.l.teſtium.C. de teſtib.vn-
de dictum ſuum non proba. Ab extra oppo. cōtra tex.
5 Dicitur hic in tex.q̄ † ſolennitas actus in dubio præſu-
mitur. Sed contra opp. & videtur q̄ ſolennitas nō pręſ
ſumatur:vnde oppo. de §. pretium.infra de contrahen.
emp.Solu.dixere Docto. Quædam eſt ſolennitas for-
malis,vt q̄ in ſtipulatione præcedat interrogatio,& ſe-
quatur reſponſio: & iſta bene præſumitur, ut hic,& in
§.fi.titu.& in l.ſciendū.de ver.obli. Quædā eſt ſolenni-
tas materialis, vt q̄ pretium in pecuniā numerata cōſi
ſtens.in contractu emptionis interueniat:& iſta ſolenni
tas nō præſumitur.ita loquitur contrarium. Ratio: nam
cum pretium ſit variabile ex voluntate & poteſtate
emptoris & uenditoris l.ij.§.fin.cū l.ſeq. ff. de eo quod
cert.loc.l.pretia rerum.ff.ad l. fal.ſuper hoc ſubiecto va
c riabili lex præſumtionem inducere non potuit, c ſed ſo-
lennitas formalis vna eſt ſemper & certa, nimirum ſi
lex potuit circa eam operari. Sed iterum opp. & vide-
d tur q̄ ſolennitas d non præſumatur: vnde oppo. de l.
quæcunque.§.fi.ff.de publi.Solu. Quædam eſt ſolenni
tas extrinſeca,proueniens ex natura actus & aptitudi-
ne verborum,& illa ſemper præſumitur,ita loquitur cō
trarium.Sed iterum oppo. & videtur q̄ ſolennitas ex-
trinſeca præſumatur: vnde oppo. de l. ab ea parte.ff. de
proba. Solu. Illa non eſt ſolēnitas extrinſeca,ſed intrin
ſeca ad ſubſtantiā actus quā etiā importat naturā ver-
bi,emancipatus. Et ſi dixeritis,nonne de ſubſtantia ven
ditionis habitæ a pupillo requiritur ſolennitas interuen-
tus tutoris? Reſpondeo,quod illud non prouenit ex na-
tura contractus, ſed ex priuilegio perſonæ, iure quo-
dam ſingulari inuento: hoc enim verbum, vendidit,
verificatur ex interuentu rei, pretij, perſonæ venden-
tis, & perſonæ ementis.Sed oppo. & videtur q̄ ſolen-
nitas extrinſeca pręſumatur:unde oppo.de l.i.C.de fide
inſtru.lib.x. Solu.Ibi loquitur quādo inſtrumentū aſſe
rebat ſolennitatem extrinſecam interueniſſe, quo caſu
e illa præſumitur, quia inſtrumento ſtatur e quoad con-
trarium probetur, vidiſtis ſupra in §. item verborum.
quod verum eſt quando talis ſolennitas de qua Nota-
rius atteſtatur,potuerit interuenire tēpore confectu in-
ſtrumēti,alias ſecus: de quo per Bart. in l. ſciendum de
6 verbo.obli. Finaliter quæritur, pone † quod mulier fi-
deiuſsit pro aliquo,vel etiam minor, & reperiatur ſcri-
ptum in inſtrumēto qualiter mulier renunciauit bene-
ficio

ſicio Velleiani, nunquid præſumatur certiorata? uel ēt ſi minor renunciauerit beneficio ætatis, nunquid præſumatur certioratus? quale ſit hoc ætatis beneficium? Dicite ꝙ non. glo. eſt ord. in l. ſciendum de uerb. oblig. Et ita cauti tabelliones dicunt in inſtrumēto. Quæ quidem per me Notarium certiorata de beneficio ei competenti renunciauit. Addite prædictis, ꝙ minor xxv. annis non poteſt renunciare beneficio ætatis, hoc eſt, beneficio reſtitutionis in integrum. gl. eſt in l. ſi iudex circumuento. ff. de min. l. iij. C. ſi mi. ſe ma. dix.

ADDITIONES.

a Secus eſt in verb. conuenit. l. lecta. ff. ſi cert. pet. & ibi. vide omnino Bart.

b Hoc verum quādo in ſtipulatione ſunt plures res per copulam Et, coniunctè, ſecus ſi ſtipulatio eſſet alternatiua, niſi in ſummis, vt nō. glo. in §. præterea ſupra eo.

c Et iſta præſumptio transfert onus probandi non eſſe factā ſtipulationem, in aduerſarium, qui poterit probare per teſtes contrarium: & tamē ſi probet non interueniſſe ſtipulationē, per hoc non redditur inſtrumentū falſum, quia potuit eſſe ſtipulatio licet inutilis, vt voluit glo. ſingulariter in l. iuris gen. §. quod fere. ff. de pact. Secus ſi hæc verba promitto, proferantur aperte, vt hic in glo. & habetur per Bar. in l. ſciendum. de verb. obli.

d De hoc, an ſolennitas extrinſeca præſumatur vel ne, vide in d. l. quæcunque. § fi. de public. & quod no. in l. ſi poſt diuiſionem. C. de iu. & facti ign. & per Inno. in c. innotuit. extra de eo qui fur. ord. ſuſce. & in d. l. ſciendum. Adde ad euidentiam, quòd ſolennitas intrinſeca proprie dicitur illa quam natura verborum prolatorum comprehendit vt eſt apta comprehendere, vt fideiuſsio, ſtipulatio, quæ de ſui natura comprehendunt interrogationem præceſsiſſe & reſponſionem ſubſecutam eſſe. l. i. de verbo. oblig. Extrinſeca eſt, quā natura verborum prolatorum non comprehendit vt interpoſitio decreti, autoritas tutoris, ſubhaſtatio rei, & ſimilia, ſecundum Bar. in l. ſciendum de verb. obli. & concludit, an & quando ſolennitas debita præſumatur interfuiſſe: & primo de ſolennitate extrinſeca quod non præſumitur interceſsiſſe niſi probetur. l. quecunq;. §. fi. de publi. Fallit quando de ſolennitate fit mentio in inſtrumento, & eſt ſolennitas quæ tunc temporis potuit interuenire, ſcilicet tempore confecti inſtrumenti ut cum dicitur in ſcriptura, præcedente tractatu collegii & deliberatione inter eos: uel dicitur, præſtita ſatiſdatione facta: tunc talis ſolennitas præſumitur, vt d. l. ſciendum. & l. i. C. de fide inſtru. & iure haſte fiſc. lib. x. Et ita poſſet intelligi hic. Secus ſi tempore confecti inſtrumenti non poſſet interuenire ſubhaſtatio rei dictis iuribus. Secundo fallit, quando de ſolēnitate fit mentio inter eaſdem perſonas, quia inter eas probat, & hoc etiam ſi tempore confecti inſtrumenti non poſſet interuenire. l. optimam. C. de contrah. & commit. ſtipu. quod limita uerum, ſi eſſet talis ſolennitas cui partes poſſent renunciare, alias ſecus, ut in beneficio reſtitutionis in integrum, cui non poteſt renunciari. l. ſi iudex. ff. de minoribus.

e Adde tu, quod non ſtatur inſtrumento facienti mentionem de alio actu, ſi tempore confectionis inſtrumenti non fuit poſsibile talem actum interuenire: ut ſi dicatur, in alienatione rei minoris interueniſſe ſubhaſtationem legitime &c. nā non creditur de ſubhaſtatione quod interuenire, ſed de debito ſic, quod talis ſubhaſtatio nō potuit tūc interuenire, ſed viginti diebus debet ſtare in ſubhaſtatione, ut not. glo. in l. i. C. de iure haſte fiſc. lib. x. & ſic non præſumitur niſi inter perſonas l. optimam C. de contrah. & commit. ſtip. ſi tamen ſit talis ſolēnitas cui partes poſsint renunciare. l. doli. de noua. Et quæ ſit ſolennitas extrinſeca, dic ut per Bar. in d. l. ſciendum.

a De hac certioratione minoris & renūciatione, vide notab. Bellon. conſi. xviii. nu. 8. & per totum.

1 *Nemo poteſt alteri ſtipulari.*
2 *Lex prouidet in caſu neceſſario.*
3 *Metu pœna ſeruatur ſtipulatio alteri facta.*
4 *Stipulatio alteri facta quando valeat.*
5 *Pœna appoſita a pretore non committitur, ſi aduerſarij non interſit.*
6 *Pœna conuentionalis poteſt excedere quadruplum.*
7 *An pœna poſſit excedere quadruplum.*

§. Alteri ſtipulari. Diuiditur [a] in duas
a partes. Nam in prima ponitur dictum et ratio. In ſecunda cōſilium cum ratione. Secunda ibi. plane et h. d. Stipulatio alteri facta non valet niſi
ſtipulatoris interſit: adeoque optimum eſt, pœnam adijcere,
b [b] non ut ſtipulatio valideтur, ſed vt metu pœnæ
c eidem paccatur. [c] Not. 1. † neminem poſſe alteri ſti-
1 pulari. concor. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff. de verbo. obli
d gatio. quod verum limitatē ſingulariter, [d] niſi huiuſmodi ſtipulatio fuiſſet iuramento vallata: quia tunc
cum in iuramento promiſsio Deo facta uideatur ſtipulatio, valeret. ita dicunt Cano. in cap. debitores. extra de iureiuran. Bartol. in l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſ.
Secundo not. rationem, quia ſtipulationes ad hoc inuentæ ſunt, vt quis ſtipuletur quod ſua interſit: cum
ergo alteri dari uel fieri non interſit, remanet ſtipulatio nulla. Ratio rationis, quia quis non debet abſens
2 beneficio legis uti: † lex enim ſolum prouidet in caſu
neceſſario. l. i. §. ex hoc reſcripto de ven. inſpi. & facit d.
l. ſtipulatio iſta. §. alteri. Not. tertio conſilium, ꝙ in
3 ſtipulatione alteri facta pœna ſubijciatur. Et notat ꝙ
iſta adiectio pœnæ non habet ualidare ſtipulationem
e præcedentem, [e] ſed operatur ut metu pœnæ eidem pareatur: ſimiliter habetur in l. 1. C. de arbitr. Not. etiā,
4 † quod ſtipulatio alteri facta ualet & tenet, quādo ſti-
pulatoris intereſt illam executioni demandari. Ratio,
quia hic adeſt cauſa finalis, propter quam modus ſtipulandi adhibendus eſt, quia quis ſtipulatur quod ſua
intereſt. Ex hoc infero, quod ſtipulatio valet in caſibus hic poſitis in litera: valet enim ſtipulatio facta pupillo, ne ſtipulator finita tutela conueniatur: ualet ſtipulatio facta creditori, ut debitor ab actione perſonali liberetur, & rerum obligatio tollatur: ualet ſtipulatio facta procuratori, quia hoc cedit in utilitatem domini. Item not. ꝙ non ualet ſtipulatio in qua deducitur
factum alienum. concor. l. ſtipulatio iſta, habere licere.
in prin. de uerb. obli quia hic deducit id ꝙ eſt in cōmer-
f cio noſtro. Glo. ſuper uer. ſupradictum. [f] ibi, ut hic dicitur. intellige ꝙ eſt neceſſaria pœna, nō ꝙ uirtute pœnæ ſtipulatio alteri facta ualeat, ſed ut metu pœnæ ſti-
g pulatio executioni demandetur. [g] arg. in l. i. C. de arbi.
Simile dicimus in iuramento, c. debitores. extra de iureiur. In ead. glo. ibi, ſtipulatur &c. No. ex glo. quod tutor ſtipulando pupillo poteſt conferre non ſolū uerba executiua, ſed etiam uerba obligatiua in perſonam pupilli ſui, hoc modo: Promittis pupillo meo, ecce uerba obligatiua, ꝙ dabis illi centum? ecce uerba executiua. Aliqui dixere, quod licet uerba executiua poſsint conferri in perſonam pupilli, uerba tamen obligatiua in perſonam tutoris ſunt proferenda ſed opinio glo. eſt communior, per l. eum qui. §. Iul. ff. de conſtitu. pecu. de quo in l. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff. de uerb. oblig. Glo.
h ſuper uerb. etiam ei. [h] ibi, dicit. Hæc communiter ap-
5 probatur, ut † pœna appoſita a prætore non committatur ſi aduerſarij nō interſit: quia prætor habet æquitatem ante oculos, unde non patitur pœnam committi niſi quatenus intereſſe uideatur. facit l. quod ſi Epheſi. ff. de eo quod cer. lo. At hic loquitur in pœna conuentionali, cui conuentioni partes formam tribuunt, l. ſtipulationes. & l. in cōditionalibus. ff. de uer. obli. unde prætor ius quæſitū partibus ex prouiſione ſua tollere nō poteſt. not. in l. i. C. ſi aduerſ. uend. Sed cōtra prædicta oppo. ꝙ pœna cōuentionalis nō cōmittatur, niſi ſtipulatoris interſit unde oppo. de l. iij. de uerb. oblig. Sol. Aliquando pœna apponitur in contractu loco cōtemptus, aliqn̄ ponitur loco intereſſe. Priore caſu pœna committitur etiam ſi ſtipulatoris non interſit,

ut hic, & l. cum pœna.ff.de arbitr. Aliquando apponi-
tur loco intereſſe, & tunc pœna non committitur niſi
interſit: & ita loquitur contrarium. Sed rurſus contra
oppo.& uidetur quod ſi pœna fuerit appoſita loco in-
tereſſe.quod pœna committatur licet non interſit: un-
de oppo.de l.fi.ff.de præto.ſtipu.Sol.dixit Pet. Aliquan
do pœna eſt appoſita loco intereſſe, & nullo modo in-
tereſt,& tunc pœna non committitur:ita loquuntur ſu
prædicta. Aliquando intereſt ſed dubitatur in quanto,
& tunc pœna debetur, quia intantum intereſſe præſu-
mitur, quanti eſt pœna in ſtipulatione deducta, ita lo-
i quitur.l.fi.ſupra alleg. Glo. ſuper uerbo, quantitas.
ibi, ſolue ut ibi. Dicite quod ibi loquitur in pœna legali,
quę non eccedit quadruplum:ſed nos loquimur in pœ-
6 na † conuentionali, quæ poteſt excedere quadruplum
ex diſpoſitione contrahentium: mitius enim agitur cum
lege quam cum homine. l. ſi cum dies. §.fin.cum l.ſeq.
7 ff.de arbit. In ead glo.fi.*Si quæratur*,† an poſſit exce
dere quadruplum, dicite: aut loquimur in pœna appoſi
ta a lege, & tunc illa non excedit quadruplum.§. om-
nes. infra de action. Aut loquimur in pœna appoſita
ab homine,& hic multi multa dixere. Sed illa eſt uera
k opinio k & communior, ut ita diſtinguatur: aut iſta
pœna eſt promiſſa ſub expreſſione taxatæ quãtitatis pu
ta, Promittis ſcribere librum, & ſi non feceris promit
tis mille nomine pœnæ? & tunc talis ſtipulatio pœnæ,
valeat & teneat, vt hic, & l. ſtipulatio iſta. §. alteri.
de verborum obligatio. Aut iſta pœna non eſt pro-
miſſa ſub expreſſione certæ & determinatæ quantita-
tis, ſed per nomina multiplicatiua, puta, triplum qua-
druplum, duplum,& tunc non poteſt excedere duplũ.
l. vnic. C.de ſen.quæ pro eo quod intereſt. Et iſta eſt ra
tio differentiæ:quia priore caſu non poteſt captari pro-
miſſor,quia certum eſt quid ipſe promittat; poſteriore
vero caſu bene captari poteſt,quia non eſt certum inter
eſſe quod duplicari aut triplicari debeat,ideoque ad du
plum eſt pœna moderata. de quo in d. l. vnica. & in l.
iij. ff. de verbo.obli. Glo. ſuper verb. procuratori.in
fi. Et hæc opinio vltima, ſcilicet vt certi condictio pro
intereſſe præſtando intentari poſſit eſt verior, & deni-
que, communior: de quo dixi plene ſupra quibus mod.
re contrah.obli.ideo non repeto.

ADDITIONES.

a Poteſt diuidi in quatuor partes principales. In prima po-
nitur regula. In ſecunda, ratio regulæ. In tertia conſilium.
In quarta, exceptio a regula. Secunda ibi, inuẽte ſunt enim.
Tertia ibi, plane ſi quis velit. Quarta ibi, ſed ſi quis ſtipule-
tur. Vel diuide vt hic per Fab.

b Quæritur, ſi non tenet principalis obligatio quomodo
petitur pœna? quia vbi nulla petitio, ibi nulla mora.l. nul-
la.ff.de reg. iur. Gloſſ.in d.§.alteri.dicit, ꝙ de facto promiſ-
ſor conteſtabitur litem ſuper pœna. Tu dic, ꝙ imo conſti-
tuitur in mora per euentum conditionis præcedente inter-
pellatione: nam interpellatio licet non conſtituat promiſ-
ſorem in mora, quia nulla eſt petitio, & per conſequens
nulla mora, tamen conſtituit & facit verificari conditio-
nem pœnalis ſtipulationis poſt eius conditionis euentum
id eſt, moræ commiſſe. poſt interpellationem poteſt lis conte
ſtari ſuper pęna & petitione.& hoc innuit hic tex, ibi, plane.

c Not. caſum in quo alteri per alterum. poteſt acquiri: &
poteſt alteri quis ſtipulari etiam verbis directiia inter ab-
ſentes, puta quando quis ſtipulatur piis locis vel pauperi-
bus: nam valet talis ſtipulatio. iſta eſt glo. ordi. quam dicit
Bald.in aut.qui rem.C.de ſacroſ.eccle. alibi non reperiri. i.
q.vii.c.quotiens cordis oculus. & ibi eſt caſus ꝙ de iure ca
no.inſtitutio alteri facta valet. & vide Bart.in extrauag. ad
reprimendam. in verb. damnationem. De materia huius. §.
vide aliquid in l.poſt venditionem.C. de pact. & not. in l. ſi
res.C.ad exhib.ibi uide.& in §. ſi quis alii.ſupra eo.

d Item limita ſingulariter, niſi quis ſtipuletur pro paupe-
ribus, & loco pio, & cauſa; quia quilibet etiam extraneus
poteſt pro talibus perſonis ſtipulari, vt eſt glo. ſing. in q.ii.c.
quotiens cordi oculus quam pro ſingulari allegat Ang. de
Are.in §.cum autem.Iſti.de adop.& unde ſupra in margine,
& Ang.hic. Item limitatur iſte tex.ſecundum gloſ.& Bar.in
l.ſtipulatio iſta.§. ſi ſtipuler. de ver.obl.quos refert Ang. de
Are.in §.ſed &.ſi quis. infra eod. vt eſt tex.qui procedit quũ
verba obligatiua & executiua ſunt collata in perſonam alte
rius: ſecus quando obligatiua eſſent collata in perſonam al-
terius, quia tunc ſecundum Ang. valet ſtipulatio ſi intereſt
ſtipulantis: quod videtur indubitatum Forte idem etiam
ſi non intereſſet per tex.in l.ſi.§.fin.ff ſi cer.pet.dubito tamẽ
per rationem huius text.& gloſſ.in hoc in multis locis tenet
contra.

e Quia acceſſorium & pœnale non habet conualidare ſuũ
principale.l.quod per manus.ff.de iur.codi. & hoc quod iſte
dicit hic, dicit etiam glo. hic paruula in verbo. ſtipulatio. Et
no.ad iſtum tex.ꝙ non ſufficit intereſſe ratione ſolius con
ſanguinitatis gl. in l. fideiuſſoris ff.de pac.& expreſſius in l.
iii.§.ſed ſi forte.ff.de iudi.ſolui.ſecundum Nicol.hic,qui di-
cit ſe audiuiſſe primam allegari pro ſingulari.

f In gl.in verb. ſupradictum. licet non diuidatur per Doc.
poteſt tamen diuidi in tres partes principales. In prima po-
nit concordantes & fallentias remiſſiue. In ſecunda per mo
dum notabilis ad declarationem huius tex. ponit vnam di-
ſtinctionem. In tertia & vltima eodem modo ad declaratio
nem huius tex. per modum notabilis ponit ſubdiſtinctionẽ.
Secunda ibi, & no.hic quod tribus modis. Tertia ibi, item
not.quod hoc vltimo caſu.

g Ita no.glo.in l.ſtipulatio iſta. §. alteri. & §.ſi inſulam. Et
hoc ideo, quia iſta ſtipulatio eſt præter legem, quia lex nõ
reſiſtit nec aſsiſtit vel ſi reſiſteret, ſi non valet principale, nec
pœna.

h Ex iſta glo. habes notare, quòd licet dicatur quod vbi ap-
ponitur pœna non conſideramus an interſit, vt hic, & l.ii.
§.ſi tamen.ff. eo.quod hoc fallit quando quis conueniret per
indirectum, per quam conuentionem debet cõmitti pœna,
quo caſu non aliter committitur niſi interſit. l. aduerſus in
ſi.in ea alleg. Secundo fallit in pœna prætoria. l. i. §. ſi. ff. ſi
quis ius dic.non obtemp. Fallit etiam vbi pœna eſt promiſſa
per pactum incontinenti, quia niſi interſit dicitur vſura, ve
in glo. ſeq. Et quando pęna dicatur eſſe adiecta in fraudem
vſurarum vel ne, dic vt per Ang.in d.§.alteri. & Bald.in c.
cum alleg. de uſur.

i Iſta glo. habet quatuor partes, prout quatuor ponuntur
opiniones. Secũda ibi, alii vt M. Tertia ibi alii vt Io. Quarta
ibi, alii dicunt. Prima pars principalis ſubdiuiditur in duas.
In prima ponitur opi. Azonis. In ſecunda contracta eam tri
pliciter oppo. Secunda ibi, ſed contra hoc eſt.

k Adde in quantum ſupradicitur, ſed hæc vera opin. Dic
tu melius, quod hoc caſu quando eſt appoſita pœna per hęc
verba multiplicatiua, tunc aut adiungitur talis pœna ſuper
verbo de pręſenti, ut puta promittis dare centum ad paſchas
& ſi non dederis, promittis dare duplum? & tunc poteſt iſta
pœna opponi in infinitũ, ſicut in præcedenti caſu. ita ſentit
glo.in d.l.ſi dictum. Aut iſta pęna eſt appoſita, ſuper eo ꝙ de
præſenti eſt incertum, vt promittis de euictione ſub pœna
dupli quod mea intererit? & tunc non poterit excedere du-
plum vt hic, uel quadruplum. & adde no.in Spec. in tit. de
emp.& uend.§.i.uer. ſub pęna dupli.

l Et aduerte dum glo. iſta reſpondet ad l.mulier. §. pen. &
dicit, quod dum ibi dicitur quod pęna non poteſt excedere
duplum, niſi agatur expreſſe inter partes uſque ad quadru-
plum, & dicit ꝙ ibi eſt ſpeciale fauore matrimonii, ut pœna
ad infinitum excedat, caue, quia imo uidetur odium matri-
monii: nam ſi pęna poſſet excedere matrimonia, metu maio
ris pœnę melius ſortirentur effectum. Cogita.

1 *Nemo poteſt rem ſuam ſibi dari ſtipulari, ſed bene tradi.*
2 *Diſſenſus in re promiſſa uitiat ſtipulationem.*
3 *Stipulatio continens in ſe turpe, non ualet.*
4 *Stipulatio poteſt appellari turpis tribus modis.*
5 *Multa expreſſa nocent quæ omiſſa non nocent.*
6 *Si ſcholaris promiſerit mulieri aliquid ut ſecum rem haberet, an ua leat promiſſio.*
7 *Spes conditionalis ſtipulationis tranſmittitur ad heredes ſtipulato ris & promiſſoris.*

Qui

8 *Qui promiſit hoc anno non poteſt conueniri niſi anno finito: ſecus ſi promiſſa ſint decem annua.*
9 *In contractibus ſit interpretatio ex mente promiſſoris.*
10 *In iudicijs ſit interpretatio ex mente libellantis.*
11 *Si promiſero cum potero, uel cum cõmodum fuerit, intelligitur ſalua dignitate mea.*

§. ITem nemo. Non ſummatur breuius.
1 Not.i. tͦ neminem poſ-
a ſe ſtipulari rem ſuã in caſu quo erat ſua [a].
Ratio quia quod meũ eſt, amplius meũ
fieri oon poteſt. §. ſic itaque. infra de actio
nibus. Secus eſſet ſi ſtipularer rem meã mihi tradi ſiue
reſtitui: quia huiuſmodi promiſsio reſpicit poſſeſsionẽ
non dominium. l. nemo. de verb. obli. Item ſi ſtipularer
rem meam dari in caſu quo deſierit eſſe mea, valet ſti-
pulatio: quia confertur in tempus quo ſtipulatio vires
poteſt habere. l. ſi rem meam. ff. de ver. obli.
2 Not. ex §. ſi de alia. quod † diſſenſus in re promiſſa
habet uitiare ſtipulationem, cum ipſa ſtipulatio rema-
neret euacuata conſenſu contrahentium, et ideo nulla.
3 l. i. ff. de verbo. obli. Not. ex §. quod turpi. † q́ ſtipu-
latio quæ continet in ſe turpe, puta, promittis facere ho-
micidium vel adulteriũ eſt nulla: quia materia ex qua
fabricatus, eſt inepta, & ideo actus nullus. cõcor. l. gene
raliter. & l. veluti. ff. de verb. obli. Et idem dixit hic gl.
noſtra, ſi ſtipulatio non contineret in ſe turpe, ſed fieret
ob turpem cauſam, puta, promitto tibi dare mille ut fa
cias homicidiũ. iſta ſtipulatio licet nõ contineat in ſe tur
pe, tamen quia fit ob turpem cauſam, eſt nulla. Cui
ſententiæ aduerſari videtur l. dolo vel metu. C. de inu-
4 til. ſtipu. Ideo vos dicite, quod † ſtipulatio poteſt appel-
lari turpis tribus modis. Primo dicitur turpis, quia tur-
piter eſt orta: nam dolo vel metu inductus fuit ad pro-
mittendum: & hoc caſu mero iure valet & tenet, ſed
euacuatur exceptione doli vel metus, vel ẽt reſcinditur
per iudicis officiũ. l. ſi dolo. C. de inuti. ſtipu. l. interpoſi-
tas. C. de tranſa. l. fi. §. i. ff. quod met. cau. habetur 10. l. ele
ganter. ff. de dolo. Secundo modo dicitur turpis ex par-
te materiæ, quia continet in ſe turpe, puta promittis cõ-
mittere furtum, adulteriũ, uel homicidium: & tunc dici
tur nulla ipſo iure, quia in ea eſt deductũ impoſsibile de
iure natural. & ciuili. & ita loquitur hic, & l. generali-
ter. & l. veluti. de ver obl. Aliquãdo dicitur turpis ratio
b nec cauſę finalis [b], quia facta ob turpem cauſam, ut hic
aut iſta cauſa finalis verſatur ex parte utriuſque, pro-
miſſoris et ſtipulatoris, puta promitto tibi decem ut cõ
mittas adulteriũ: hic eſt turpitudo ex cauſa mea, quia
induco te premio ad delinquendũ: eſt etiã turpitudo ex
parte tua, qui premio pateris te corrũpi & labi in ma
los mores & iſta eſt ipſo iure nulla, ut hic, & l. ſi plagij.
in verbo, facti. de uer. obl. Aliquãdo eſt turpitudo tantũ
ex parte promiſſoris, puta, promitto tibi decẽ ne facias
homicidiũ. hic nulla turpitudo ex parte mei uerſatur,
ſolum uerſatur ex parte tui, qui premium accipere uis
de eo quod ſponte tua dẽ iure facere teneris, ſcilicet a
malo abſtinere, & tunc an ſtipulatio ualeat ſunt opinio
nes. Nam citramontani & gloſſ. tenuerunt huiuſmodi
ſtipulationem eſſe nullam: allegat l. iuris gentium. §. ſi
ob maleficium. ff. de pact. l. generaliter. ff. de uerbo. obli
ga. Vltramontani tenuerunt illam ſtipulationem me-
ro iure valere, ſed exceptione euacuandam. Mouentur
per l. pen. ff. de cond. ob turp. cau. ubi agẽti ex tali ſtipu
latione obſtat exceptio. Sed reſpondete, quod loquitur
de exceptione intentionis & facti, quæ nullum ius prę-
ſupponit in agẽte, ut oot. glo. in l. qui ſe debere, de con-
di. ob cauſ. Secundo ipſi mouentur. Nam cauſa turpis
haberi debet pro non adiecta: ſed ubi ſtipulatio eſt fa-
cta ſine cauſa, mero iure tenet. ſed doli exceptione va-
cuatur. l. ij. §. circa. ff. de exceptio. dol. ergo ſic in propo-
5 ſito. Sol. Dicite, quod † multa expreſſa nocẽt, quæ omiſ-
ſa non nocent. l. ounquam. ff. de condi & demonſt. Ex-
preſsio igitur huius cauſæ turpis annullat ſtipulationẽ.
Tertio mouentur: iſta ſtipulatio non continet de mate-
ria aliquid quod ſit turpe: dare enim decem noo eſt tur-
pe, imo res booi & hoeeſti viri. c. nouit. extra de iudi.
Sed reſpondeo, quod licet ſit res laude digna ex parte
promiſſoris, eſt tamen omnino dehoneſtanda ex parte
ſtipulatoris: vnde ne ex eius improbitate quouiſmodo
actionem conſequatur, remanet ſtipulatio nulla. arg. in
l. itaque fullo. ff. de fur. de quo in d. l. ſi plagij. de ver. ob.
in d. l. iuris gentium. §. ſi ob maleficium. ff. de pact. l. pe.
6 de cood. ob tur. cau. Sed quid † ſi ſcholaris promiſerit
mulieri aliquid ſi &c. an valeat iſta promiſsio? Glo. eſt
ord. quod non, in l. iij. §. ſed quod meretrici. ff. de condi.
ob tur. cau. Cui ſententiæ non obſt. §. ille, quia licet datũ
meretrici non poſsit repeti, & ſi male faciat meretrican-
do, ſapienter vero facit accipiendo cum eſt meretrix: ta
men vt ſibi promiſſum petere non poteſt, quia multa
inhoneſtę petuntur, quæ tamen honeſtiſsime accipiun-
tur. l. i. §. pen. ff. de var. & extraor. cog. No. ex. §. cum
7 quis. quod † ſpes ſtipulationis conditionalis tranſmitti
tur ad hæredes ſtipulatoris actiue, & ad hæredes pro-
miſſoris paſsiue. Et in hoc differunt cootractus ab vlti
mis voluntatibus: quia ſpes inſtitutionis vel legati con
ditionalis ad hęredes non tranſmittitur. l. quæ legata. de
reg. iur. de quo in l. ſi filius. de verb. obli. No. ex §. qui
8 hoc anno. quod † ille qui promittit aliquid dare vel face
re hoc anoo, non poteſt conueniri nec compelli niſi to-
c to anno finito. [c] concor. l. qui hoc anno. [d] de verb. oblig.
d & ſuadetur ratione: quia hoc tempus eſt appoſitum fa
uore promiſſoris vnde debet etiam regulari & inter-
pretari in fauorem ipſius, vt demum anno finito tenea
tur. l. eũ qui calendis. de verb. obli. Secus ſi dixiſſet, pro
mitto tibi decem annua, quia tunc debetur in principio
cuiuslibet anni. Ratio, quia illud tale tempus eſt appoſi
tum ratione ſtipulatoris. facit l. i. C. quãdo dies leg. ced.
e & dixi in §. omnis. [e] ſupra de verb. oblig. Glo. ſuper
verb. diſſenſerit, ibi, eum qui. In glo. ibi, §. præterea. Et
9 hoc verum in contractibus, vt † contractus intelligatur
10 ſecundum mentem & declarationem promiſſoris. † In
iudiciis vero interpretatio fienda eſt ſecundum mentẽ
& declarationem actoris libellantis. l. ſi quis intentione
ambigua. ff. de iud. Ratio, quia iudicium redditur in in-
uitum: vnde ſi ſtaretur declarationi rei conuenti, ſem-
per annullaret libellum vt iudicium corruat. argu. in l.
inter ſtipulantem. §. i. ff. de verb. ob. Glo. ſuper verbo
agere. in fi. De hoc dicite vt dixi pleoe in §. ex conditio
nali. ſupra de verb. obli. & habetur in l. ſi filius. ff. eo.
Glo. ſuper verb. præteritis. in fin. tenetis quæ ſit ratio
diuerſitatis &c. dixi ſupra in literalibus, & plene in §.
e omnis ſupra de verb. ob. [e] Glo. ſuper verb. poſsit.
ibi, l. Nepos Proculo. Hæc lex loquitur alio caſu quã lo
quatur iſte. §. loquitur enim quando promiſsio fuit hoc
11 modo formata, † promitto tibi dare cum potero, vel
cum commodum erit, quia tunc intelligitur cum pote-
ro deducto ęre alieno. vel ſalua dignitate mea: quia mi-
hi promiſſori relinqui debent libri & veſtes: eodem mo
do militi, veluti arma & æqui, vt ibi glo. determinat. At
hic loquitur quando promiſsio fuit ſimplex & nõ qua
lificata, promitto tibi dare fundum vel decem: & ideo
dicite vt ſequitur. In ead. glo. in fin. vos dicite vt ibi
plene dixi.

ADDITIONES.

a Similiter non valet emptio rei ſuæ. l. exiſtimo. de contra.
emp. & l. nemo rem ſuam. de ver. ob. Idem ſi ſtipuletur rem
ſuam ſi nauis ex Aſia venerit, & tempore euenientis condi-
tionis non ſit mea. l. nemo. ff. de verb. obli.
b Quid autem ſi quis promiſerit dare iudici aliquid vt fe-
rat ſententiam in cauſa in quo foueo iuſtitiam, an dicatur
datum

datum ex cauſa honeſta aut turpi, vt poſſit repeti? Dic q̃ nõ teneor dare, & ſi dedi non poſſum repetere, ſed non punior in amiſsione litis, & ſimiliter iudex punietur, & multo magis quando pecunia datur vt male iudicet, & tunc datum non repetitur. l. ii. ff. de cond. ob tur. cau. & ibi Bar. Hodie vero non licet date nec in bona nec in mala cauſa, ideo datum non repetitur in auth. vt in exor. lit. litig. iurent q̃ nec promiſerunt dare iudicibus nec dabunt. circa prin. An autem teneat promiſsio quam feci alicui vt iudicet mihi habentem res meas? Dic q̃ ſic. l. ſi idem eſt. §. ſi tibi. ff. de cond. ob turp. cau.

c Quando vnica præſtatio eſt facienda, petitur in fine temporis ſeu termini. Item in ſolutione eius quod in ſtipulatione deductum eſt, intelligitur tantum tempus q̃ debitori commode dare vel facere poſsit quod promiſit. h. d. Et cogitabis quomodo iſte. §. qui hoc anno, faciat ad propoſitum.

d Vide in l. qui hoc anno, per Bar. ff. de verb. obl. & in l. non putabam. de cond. & demon.

e Ibi vide Bello reprobantem hanc diſtin.

e Et aduerte, quia ego puto q̃ gl. male dicat, dum dicit, quolibet anno q̃ in fine debetur: ego credo q̃ imo in prin. cum illud quolibet, adiiciatur cauſa multiplicandæ obligationis, ſicut quando dicit annuum, per rationem quam iſte ſupra poſuit, & latius Bar. in l. qui hoc anno. ff. de verb. obl.

TITVLVS XXI.

a

De fideiuſſoribus[a].

ADDITIO.

a Et adde quòd quinque ſunt ſpecies ſiue modi intercedendi, ſiue quinque ſpecies perſonarum quæ pro alio intercedũt ſcilicet fideiuſſor, mandator, ſpõſor, conſtitutor, expromiſſor, vt no. in l. in perſonam. ff. de pact. Et quæ ſit differentia inter eos, vide gloſſ. in l. ſi vero. §. ſi poſt creditum. & §. paſſus. ff. mand. Nã fideiuſſor ante & poſt obligationem accipitur, vt hic. Mandator tantum ante niſi in caſu, puta cum mando creditori vt vrgeat debitorem ſuum ad ſolutionem vſque ad menſem meo periculo. d. §. ſi paſſus. Conſtitutor poſt obligationem tantum, & differt a fideiuſſore in tribus, quia ipſe nudo pacto obligatur, fideiuſſor per ſtipulationem ſolum. Item conſtitutor poteſt obligari de alia re quam principali, item ulteriori die, fideiuſſor vero non. d. §. ſi paſſus poſt. Sponſor vero eſt qui ſponte & ſine rogamine pro alio intercedit, qui et habet actionem mandati. l. qui patitur. ff. mand. Expromiſſor eſt ille, qui promittit pro alio non obligato vel etiam liberat, vt cum quis promittit domino vt ſeruum manumittat, vt l. eleganter. §. ſeruus. ff. de dolo. Et an omnes iſti habeant beneficium fideiuſſorũ? Glo. in auth. de fideiuſſ. tenet q̃ ſic, vt infra dicam in §. ſeq. excepto promiſſore & fideiuſſore quando ſe obligant vt principalis, & fit nouatio, ſecus ſi non fiat, vt vult glo. habent enim fideiuſſores beneficium vt non in plus excutiantur quàm principales. aut. præſente. C. de fideiuſſ. habent etiam beneficium epiſtolæ diui Adr. vt infra eo. §. ſi plures. niſi iſtis beneficiis ſit renunciatum, vt infra videbimus in d. §. ſi plures. Et vnde dicatur fideiuſſor, habes glo. in §. ſi. infra de replicationibus.

a CONTINVATVR *Ad præcedẽtes hoc ordine. Supra uiſum eſt de obligationibus principalium, verum quia in illis aliæ ſunt acceſſoriæ, quæ fideiuſſoriæ appellãtur, ideo de his tractaturus intitulauit de fideiuſſoribus. Et eſt tit. frequens & quotidianus.*

ADDITIO.

a Præmitto ad euidentiam plures ſpecies intercessorum, vt plene per Bello. hic in rub.

1 *Qui dicantur fideiuſſores.*
2 *Quare inuenta fuerit præſtatio fideiuſſorum.*
3 *Fideiuſſor poteſt etiam intercedere pro naturaliter tantum uel ciuiliter tantum obligato.*
4 *Fideiuſſor interuenire poteſt & pro præſenti & futura obligatione.*
5 *Fideiuſſor pro fideiuſſore poteſt intercedere.*
6 *An lex poſſit impedire naturalem obligationem.*
7 *Naturalis obligatio poteſt conſiderari dupliciter.*
8 *Obligatio de conſtituta a prætore ex quadam æquitate fuit inuenta, obligatio uero fideiuſſoria fuit inuenta a iure ciuili.*
9 *Pro maleficio fideiuſſor dari poteſt.*
10 *Si officialis dederit fideiuſſorem rempub. ſaluam fore, nunquid fideiuſſor tenebitur de dolo, uel negligentia ipſius iudicis.*

PRo eo qui. Fideiuſſor obligationi naturali & ciuili, vel naturali tantum, vel ciuili tantũ ex quacunque cauſa contractæ accedere poteſt, eaque ad hæredẽ tranſit paſsiue. h. d. Nota primo, illos appellari

a

1 fideiuſſores qui pro

b principali obligatione intercedunt.[b] No. ſecundo cauſam

2 † quare inuenta fuit præſtatio fideiuſſorum, vt ſcilicet diligentius creditoribus cautum ſit: commodiſsimũ eſt enim duplici ſpe vti l. iij. §. i. ff. de libe. lega. Et propterea dixit glo. notabiliter in l. ij. ff. qui ſatiſda. cog. quod ille qui tenetur dare fideiuſſorem, non liberatur dãdo caſtellanum doctorem, & militem, qui non poſſunt facile cõueniri, quia in his ceſſat cauſa finalis quare præſtatio, fideiuſſoris fuit inuenta: nã per eos diligentius creditoribus cauetur, ex quo obligatio contra eos executioni mandari poteſt. Nota in verſi. in omnibus. quod fi-

c deiuſſor accedere poteſt cuicunque obligationi[c] qualitercunque contractæ. concor. l. i. ff. eo. Not. in verſi. at

3 nec, † fideiuſſorem nõ ſolum intercedere poſſe pro obligato naturaliter & ciuiliter, ſed etiam pro obligato na-

d turaliter[d] tantum, vel ciuiliter tantum: eo tamen caſu fideiuſſor naturaliter & ciuiliter obligabitur, licet reus principalis vel naturaliter tantum, vel ciuiliter obligatus eſſet: de quo dicam in §. fideiuſſores. No. finaliter,

4 † fideiuſſorem interuenire poſſe, & pro præſenti & futu

e ra obligatione.[e] concor. l. poteſt. §. i. ff. eo. Et fuit ratio dubitandi, quia videbatur non prius poſſe conſiſtere obligationem fideiuſſoriã velut acceſſoriã, quã obligationẽ principalẽ, cũ antecedens ſine ſubiecto conſiſtere nõ poſſit. arg. in l. i. ff. de ſer. leg. Ratio decidendi, quia lex, ex forma contractus requirit ſtipulationẽ, ideo obligatio fideiuſſoria præcedere poteſt: ex ordine tamen rationis & intellectus non præcedet, quia ſubſequuta obligatione principali illa retrotrahitur, & fingitur fideiuſſo-

f riam præceſsiſſe vt habetur in d. l. poteſt. §. i. ff. eo. Gl. i.[f]

5 in fi. No. † pro fideiuſſore fideiuſſorem poſſe interuenire. Sed contra, nã obligatio fideiuſſoria eſt acceſſoria, vt hic, & l. poteſt. & l. generaliter. ff. eo. quomodo igitur ſuper acceſſorio fundabitur acceſſorium? cõtra l. i. de ſer. lega. Solu. Obligatio fideiuſſoria poteſt cõſiderari dupliciter. Vno modo prout accedit ad principalem, & hoc modo dicitur acceſſoria, & procedit contrariũ. Aliquando ſumitur prout ipſe fideiuſſor eſt obligatus, & pro hac fideiuſsione præſtare põt fideiuſſorem. Ex quo infertur, quod fideiuſſor poteſt dare fideiuſſorẽ: poterit quoque dare pignora, nec dicetur in plus obligatus quam principalis: ſed dicetur efficacius obligatus, quia ſoluta parte principali liberatur eius fideiuſſor & pignora. l. fina. C. quæ res pig. oblig. poſ. Amplius dicit glo. ſing. quod licet reus principalis ſit ad aliquid obligatus ſine pœna, fideiuſſor adhiberi poterit cum pœna, & ad illam pœnam tenebitur non vt fideiuſſor, ſed vt principalis debitor, ſed nec dicitur in plus vt fideiuſſor obli-

g gatus. ita eſt glo. in l. ſicut reus. ff. eodem.[g] Glo. ſuper verb. in omnibus. ibi, cum lex. Et eſt ratio: nam quando lex reſiſtit actui impeditur non ſolum ciuilis: ſed etiam naturalis obligationis natiuitatis. l. ſi non ſortem. in princip. de condi. indebi. vnde nulla ſubſiſtente nec naturali nec ciuili obligatione: nimirum ſi fideiuſſor non poteſt accedere, quia ſine ſubiecto antecedens conſiſtere non

re non

6 re non poteſt. Et ſi dixeris, † quomodo poteſt lex im
pedire naturalem obligationem? quia naturalis obliga
tio eſt facti.l. bonæfidei. de acquirē.rer dom.igitur im-
pediri non poteſt.l.in bello.§.factæ.ff.de cap. Præterea
naturalis obligatio tranſit ex animo, & cauſatur ex cō
ſenſu, ad quem obſeruandū natura te inclinat. l. Stichū
§.naturalis.de ſol.l.cum amplius §. in natura debet. de
reg.iur.ergo tolli non poterit competenter cum ſint in-
corparales: lex enim non poteſt facere ne inclinem ad
illud ad quod natura me cogit.l.cum proponas. C.de
e hæred.inſtit.Sol. e dicebant D. Chriſtoph.& Do.Petr.
7 quod † naturalis obligatio poteſt ſumi & conſiderari
dupliciter. Vno modo in eſſentia,& hoc modo tolli nō
poteſt.& ita procedant contraria. Alio modo conſide-
ratur quo ad effectus tributos a iure naturali obliga-
tioni, ſcilicet compenſandi & ſolutū retinendi.l.etiam.
ff.de compen.l.fideiuſſor obligari.§.fideiuſſor.ff.eo &
quo ad hos poteſt naturalis, obligatio a lege impediri,
id eſt effectibus & artificijs iuris euacuari: & hoc mo-
do intelligitur glo.noſtra. In ea.gloſſ.ibi ſpeciale. Et
ratio ſpecialitatis in hoc conſiſtit ne matrimonio bene
contracto detur cauſa perfidiæ. Si enim uxor commi-
ſit perſonam ſuam viro ſine fideiuſſore boni regiminis
perfidum erit non committere dotem.arg.in l.hac lege
C.de pact.conuen.ideoque ſtatutum eſt ſalubriter pro
dote fideiuſſor nō dari, nec datos teneri. C. ne fideiuſ-
h ſores dotium dentur.per totum.[h] Glo.ſuper verb.na
i turaliter [i].in fi. Et ratio diuerſitatis inter obligationem
8 fideiuſſoriam & obligationem de conſtituta: † quia il-
la fuit inuenta a prætore ex quadam equitate, quæ non
operatur niſi vbi equitas naturalis conſenſus ſuadet &
ſubeſt obligatio uero fideiuſſoria eſt inuenta a iure cō-
ſulto,& per punctum rationis procedit videlicet per ſo
k lam ſtipulationem. [k] l.blanditus.C.de fideiuſ. Gl.ſu-
per verb.miſera in fin. Sed contra hoc oppo.de l.ſi ſer-
uus.ff.ſi quis caut.ubi fideiuſſor datus a ſeruo non va-
let nec tenet.Sol.Loquitur in his caſibus in quibus ſer-
uus in iudicio interuenire non poterat, & ideo fideiuſ-
l ſio nulla. Gl.ſuper verb.[l] relinquit [m].in fi. Ex hac glo.
m colligitis, † pro maleficio fideiuſſorem dari poſſe; &
9 probatur in l.græce.§.i.ff. eodem quod verum eſt quo
ad pœnam imponendam pro maleficio: quo autem
ad maleficium perpetrandum, uel ex maleficio lucrum
participandum, fideiuſſor dari non poteſt.l.ſi a reo.§.
id quod vulgo.ff.eod.tit.Ex quo dicunt notabiliter do
ctores. pone quod inſtas coram iudice vel vicario ut
admittat aliquem actum non admittendum; ipſe dicit
ſe nolle, quia timet ſyndicatū: tu dicis, faciatis leta fron
te, ego præſtabo vobis fideiuſſorem de uos releuando
a quacunque moleſtia & pœna ſyndicatus, non ualet
huiuſmodi promiſsio non ualet fideiuſsio, quia per il-
las inuitatur iudex ad delinquendum, contra l.conueni-
re.ff.de pac.dot. Eodem modo ſi ſtatuto caueretur vt
parrochianus ſub certa pęna teneretur denunciare ma-
leficia in ſua Parrochia perpetrata, & tu & ego com-
miſerimus maleficium, ille timens pœnam vult denun
ciare nos promittimus ipſum cum fideiuſſoribus rele-
uare a pœna ſi non denunciauerit, non valebit fideiuſ-
ſio. non valebit promiſsio quia inuitatur ad corrum-
10 pendum.ſed queritur, † Officialis cum intra officium
præſtat fideiuſſorem rempub. ſaluam fore, & ab ipſo
recte gubernatum iri, nunquid fideiuſſores tenebun-
tur ad pœnam vel negligentiæ vel doli perpetrati per
officialem? Dicite quod non, ſed ſolum tenetur ad reſar
ciendum damna reipub. l. fideiuſſores magiſtratuum.
in princip.ff.eodem quod limitant doctores in fideiuſ
ſoribus datis tēpore introitus officij: ſecus in datis tem-
pore ſyndicatus, qui tenentur non ſolum ad conſeruan
dam rempub. ſed ad puniendū officialē de male geſtis
& perpetratis; de quo in d.l. fideiuſſores magiſtratū.

ADDITIONES.

a Vel ſic. Pro principali obligato ſolet accedere fideiuſſor, vt creditori caute ſit prouiſum: qui fideiuſſor poteſt accedere quicunque obligationi, etiam naturali, & quomodocunque contractæ: hoc dicit primo. Et obligatio fideiuſſoria eſt ad hæredem tranſitoria, & tam antequam poſt obligationē pōt accedere fideiuſſor. hoc dicit vſq; ad §. ſi plures.

b Not. primo ex principio, quòd pro principali obligato ut plurimum ſolet capi fideiuſſor tamen poteſt capere etiam pro obligato acceſſorie. Et fideiuſſor dicit principalis quoad ſecundum acceſſorium: & ſi non tenet principalis fideiuſſor, nec etiam obligatus eſt ſecundus, quia ceſſante principali &c. l.cum lex.ff. eo. l.non dubium. C. de legi. et adde quod pro fideiuſsione quis poteſt capere pecuniam.l. ſi remunerandi. § Maurus.ff.manda.

c Amplia pluribus modis vt per Bell.

d Et dum ponit text. exemplum de ſeruo, uide difficultatē motam per Bello. hic.

e Vide Bello.infra in.§.fideiuſſor præcedere.

f Hæc gl.prima in prima parte vult q promittere intelligatur per ſtipulationem.ad quod uide Bello.hic.

g An autem exceptio quæ competit principali, competat & fideiuſſori: Dic, regula eſt quòd ſic, ut hic in glo.& hoc verum ſi exceptio eſt in rem ut exceptio rei indebitæ, doli mali, q metus cauſa, & iureiurandi.l.exceptio.ff.de excepti, quo caſu fideiuſſore etiam inuito reus poteſt opponere exceptionem.l.ex perſona. ff. de fideiuſ. Secus ſi ſit exceptio concernens ſolam perſonam principalis, vt exceptio in quantum facere poteſt, competens ſocio, parenti, patrono, marito.l. qui ſunt.ff.de re iud. quia tunc talis exceptio perſonalis non tranſit ad fideiuſſores. d. l. exceptio.niſi in caſu l.& quot.& ibi per Bart.C. de precibus impe.offerē. Fallit autem in caſibus in quibus obligatio competens principali non tranſit in fideiuſſorem. Primo, ſi eſt exceptio perſonalis, ut ſupra vel ſi eſt factum pactum debitori per dictionem taxatiuam, ut de non petendo ab eo tantum. l.niſi. ff. de pac. Secundo fallit in iſto qui pecuniariter fideiuſſit pro eo qui poſtea ſtatum mutauit, quia mortuus vel deportatus,l.ſi Lyſias, quæ eſt l.i.C. de fideiuſſ. Tertio fallit quando interceſsit animo donandi.l.q dictū.ff.de pact. Quarto fallit in exceptione ex ſpeciali odio introducta.l. ſed ſi pater.§.non ſolum. ff.ad Macedo.ſecus in illa quę eſt introducta & ſpeciali fauore, puta Velleia.l.ſi mulier.ff.ad Velleia.

e Hæc ſol.non ſatisfacit Bello.qui aliam affert.

h Gloſſ.in verb.ciuilis.quam iſte omittit, explica vt per Bel.

i An autem in obligatione ad antidora poſsit accedere fideiuſſor? Dic quòd non: quādo non impedit ſoluti repetitionem ut eſt regulariter, ut not.gloſſ.in l.ex hoc iure. ff. de iuſti. & iure.Sed in eo caſu quo impedit, puta, dedi equum,& poſtea reſtituis mihi eundem, tunc a me non potes repetere illum, & quando eſt deducta ad neceſsitatem præſtatio niſi, l.ſi non ſortem.§.libertus.ff. de condic. indeb. tunc poteſt accedere fideiuſſor, ut no. Ang.in d.l.fideiuſſor.ff.eod.

k Quod autem nulla ſit differentia, vide Bello.libr. v.ſupput.cap.vii.

l Vt intelligas hanc gl.in uerb.relinquit. vide omnino Bello eam declarantem.

m In gloſſ.relinquit. Intellige hanc glo.ſecundum Ioan.Fab. quando quis fideiuſsit in actione pœnali, ſicut furti, vel Aquiliæ & iniuriam, quæ non tranſeunt contra hæres nam ſi pęnam promiſiſſet non eſt dubium quòd tranſmittitur ad hæredes.l.ad diē.ff. de ver.obli. Non valet fideiuſſi data pro maleficio committendo, ſed pro maleficio iam commiſſo bene valet.l. ſi a reo, ff.de fideiuſſo. & l. græce.§. ſed ſi ex delicto.ff.eodem.

1 *Fideiuſſores habent tria remedia ad conſequendum vel partem, uel totum quod ſoluerent.*
2 *Plures fideiuſſores ſimul dati obligantur inſolidum.*
3 *Licet plures fideiuſſores poſsint inſolidum conueniri tamen inter eos appoſita exceptione D. Adriani dicit obligatio*
4 *Beneficium epiſtole diui Adriani non tantum poteſt apponi per exceptionem, ſed etiam per actionem.*
5 *Imputatur illi qui non vult uti beneficio legis noua.*
6 *Differentia eſt inter duos reos & fideiuſſores.*

Negando

7 *Negando id quod eſt cauſa ſui priuilegii, non meretur habere priui legium.*
8 *An exceptio non nume. pecuniæ ſit anormala.*
9 *An exceptio epiſtolæ diui Adriani ſit odioſa.*

5. SI plures ſunt. Diuiditur in tres partes. In prima ponitur
dictũ. In ſecunda infert ex dicto. In tertia
limitat dictũ. Secũda ibi, itaque liberum.
Tertia ibi, ſed ex epiſtola. h. d. Plures fide-
iuſſores ſimul dati inſolidum obligantur, & inſolidum
conueniri poſſunt. Si tamen omnes erunt ſoluendo tem
pore litis conteſta. diuiditur obligatio inter eos oppoſi-
ta exceptione epiſtolæ diui Adriani: qua non oppoſita
imputatur conuento ſoluenti, nec datur regreſſus con-
tra cæteros, etiam ſi principalis non fuerit ſoluendo. Ad
1 euidentiã huius §. præmitto ꝙ† fideiuſſores habent tria
remedia vt conſequantur aut totum, aut partem eius
quod ſoluerunt. Primum eſt actionis mandati ꝙ habẽt
contra principalem. l. indebitum. ff. de cond. inde. l. Mo-
deſtinus. ff. de ſolu. l. Papinia. ff. mand. Secundum eſt re
medium actionum cedendarum, de quo in l. Stichum.
§. cum vltimo. ff. de ſolu. & hoc ſecundum remediũ ten-
a dit ad conſequendum quod ſolutum eſt. Tertium[a] eſt
remedium diuiſionis ex epiſto. Diui Adriani de quo in
iſto §. quod tendit ad hoc vt diuidatur obligatio ante-
quam ſoluatur: de quo latius infra dicam. In text. ibi
tenentur & per conſequens inſolidum conueniri poſ-
b ſunt. No. primo,[b] † plures fideiuſſores inſimul datos
2 obligari & poſſe conueniri inſolidum, quod verum eſt
ſiue ſimpliciter fideiuſſerunt, ſiue adiecto hoc verbo,
inſolidum. l. reos, cum ſimi. C. eo. Si autem fideiuſsiſſent
hoc modo, fideiubeo inſolidum, aut in virilem partem,
tunc non tenerentur niſi pro virili parte. caſus eſt in l. ſi
fideiuſſorem. in prin. ff. eo. Et eſt ratio, quia in alternati-
ua interpretamur pro fideiuſſore. l. ſemper. ff. de reg. iu.
3 l. ſi interdum. §. fin. ff. de leg. ij. Not. ſecundo, ꝙ † licet
c plures fideiuſſores poſsint inſolidum[c] conueniri, tamẽ
oppoſita exceptione diui Adria. diuiditur inter eos obli
• gatio, ſi fuerint omnes ſoluendo tempore litis conte-
ſtatæ: quod limitatum eſt quando ſimul omnes fideiuſ-
ſerunt, & omnes effectualiter conueniri poterant: alias
autem ſi ſimul ſeparatim fideiuſsiſſent, vnus primo, &
alter ex interuallo, primus non haberet hoc beneficiũ
epiſtolæ, neque beneficium cedendarum actionum re-
ſpectu ſecundi, caſus eſt in l. ſtipulatus. §. fi. ſecundũ unũ
intellectũ. ff. eo. Et eſt ratio, quia primus non videtur fi-
deiuſsiſſe contemplatione ſecundi fideiuſſoris quem ne
ſciebat fideiuſſurum, & ita non videtur fideiuſsiſſe re-
ſpectu alleuiandæ obligationis. Secundus autẽ fideiuſ-
ſor qui ſciuit de primo, bene haberet beneficiũ de quo
ſupra: nam videtur fideiuſsiſſe reſpectu primi, quem
ſciuit fideiuſsiſſe. Item ſi tempore fideiuſsionis alter ex
fideiuſſoribus conueniri non poterat, puta mulier vel
minor qui iuuantur beneficio legis, tunc fideiuſſor non
haberet beneficium reſpectu mulieris, vel minoris. l. ſi
Titius. primo & ſecundo reſponſo. ff. eod. Cum autem
fuerit appoſita exceptio tempore litis conteſt. quo om-
nes fideiuſſores fuerint ſoluendo: non nocebit fideiuſſo
ri qui oppoſuit exceptionem, ſi cęteri fideiuſſores po-
ſtea defecerint eſſe ſoluẽdo. hic eſt caſus in l. inter fideiuſ-
d ſores. ff. eo. Not. tertio,[d] † beneficium epiſt. Diui Ad.
4 opponi in modum exceptionis. Poteſt etiam intentari
per viam actionis ex epiſtola, de qua ſupra, & poteſt
et intentari officio iudicis. glo. eſt not. in l. ſi contendat.
ff. eo. Quinimo dixit glo. in l. Aurelius. §. centum. ff. de
lib. leg. ꝙ cuicunque iniuſte petenti, poteſt peti imponi
ſilentiũ perpetuo per officiũ iudicis. Not. quarto, im-
putari fideiuſſori conuento qui non opponit exceptio
5 nem, & per conſequens † imputari illi qui nõ vult vti
beneficio legis nouæ. facit. l. fi. §. fi. C. de iur. delib. Glo.
6 ſuper verb. tenentur in fi. Hanc † differẽtiam inter duos
reos & fideiuſſores ſequuntur Doct. & eſt ratio diffe-
e rentiæ, quia fideiuſſores dantur pro cautela creditoris,[e]
vt ſupra eodem. in prin. §. fi. infra de replic. & ideo tenẽ
tur inſolidum, vt ſit cautius conſultum ipſi creditori:
quæ ratio ceſſat in duobus reis, quorum naturam ha-
buiſtis ſupra in titu. de duobus reis. & traditur plene in
auth. hoc ita. C. de duob. reis. Adde aliam differentiã
inter fideiuſſores & duos reos. Nam fideiuſſores poſ-
ſunt conueniri inſolidum, niſi oppoſita exceptione cęte
ri probentur eſſe ſoluendo tempore litis conteſtatæ. &
qui vult ipſos dicere eſſe ſoluendo, tenetur hoc proba-
re, tanquam fundamentum ſuæ intentionis. l. et qui dicit
ff. de proba. Secus in duobus reis. Nam alter ex duo-
f bus reis nunquam poteſt conueniri inſolidũ[f] niſi pro-
betur alterum eſſe abſentem, & non eſſe ſoluendo, &
qui dicit ipſum non eſſe ſoluendo tenetur hoc probare,
tanquam fundamentum ſuæ intentionis. d. l. ei qui dicit
& ita voluit Bar. in d. l. ſi dubitetur. in prin ff. eod. quæ
lex procedit quando eſſet dubium vtrũ cæteri fideiuſ-
g ſores eſſent ſoluendo vel ne.[g] Glo. ſuper verb. par-
h tes[h]. ibi, §. nunc tractemus. Hoc procedit fauore mino-
i rum,[i] quorum ętas non eſt plena fallaciis. ideo debet eſ-
• ſe plena fauoribus, • argum. in l ij. ff. de minoribus. k
k In ead. ibi, in l. ſi plures. Hoc ideo procedit quia
reputantur eadem perſona: & licet fideiuſſor non poſ-
l ſit habere beneficium diuiſionis[l] contra ſuum fideiuſſo
rem, tamen ſuus fideiuſſor haberet beneficium contra
alios fideiuſſores ex perſona ipſius, quinimo vires illius
fideiuſſoris aggregantur cum viribus illius principalis
fideiuſſoris. l. inter eos. §. præterea. & §. fin. ff. eodem.
In ea. glo. ibi, l. ſi Titio. Hoc ideo contingit, quia cum
fideiuſſores ſint diuerſarum perſonarum, vnus non vi-
detur fideiuſsiſſe contemplatione alterius. In ea. glo.
ibi. l ſi dubitetur. Hoc contingit propter mendacium,
7 quia negauit ſe fideiuſſorem: & ideo † negãdo id quod
eſt cauſa ſui priuilegij, propter mendacium non mere-
tur habere priuilegium. facit. l. ij. §. pen. ff. ſi ex noxal.
cau. ag. l. ſed hoc ita. ff. de rei iud. l. ſi vnus. ff. pro ſoc. Et
ita regulariter, quotieſcunque quis negat id quod eſt
m cauſa ſui priuilegij, meretur amittere priuilegium.[m] In
ea. glo. ibi, per l. peremptorias. videtis concluſionem gl.
n circa hanc exceptionem.[n] Idem dixit glo. † de exceptio
8 ne non nume. pec. ꝙ eſſet anormala. §. appellatur infra
de excep. Pe. dixit ꝙ eſſet dilatoria, motus per tex. no-
ſtrum, qui dicit debere opponi tempore litis conteſtatæ
ſicut cæterę dilatoriæ. Idem tenuit Cyn. in l. fi. C. de cõ
ſti. pec. & in l. ſi fideiuſſor. in vlt. q. C. eo. Dyn. autem
tenuit ꝙ eſſet peremptoria Idem Spe. in tit. de renun. &
conclu. in §. i. verſi. i. & ſeq. Idem Bar. in l. ſi debitor. ff.
eo. pro quibus facit. d. l. ſi fideiuſſor. C. eo. quæ videtur
ſentire hanc exceptionem poſſe opponi vſque ad ſen-
o tentiam. Subdit Bar.[o] rationem, quia oppoſita tali ex-
ceptione ipſe fideiuſſor non amplius tenetur. l. inter eos
ff. eo. & ita hæc exceptio perimit ipſã obligationẽ, ergo
merito dicitur peremptoria, & poterit opponi vſque ad
ſententiam. Non obſt. hic tex. in verbo, lit. conteſt. quia
facit pro, & non contra, ſecundum Bar. nam quomodo
non poterit cognoſci cæteros fideiuſſores eſſe ſoluendo
tempore lit. conteſt. niſi primo lis fuerit conteſtata:
ergo neceſſario concluditur quòd talis exceptio pote-
rit opponi poſt litem conteſtatam, contra Cyn. & Pet.
Tamen dicite plenius vt d. l. ſi fideiuſſor. C. eodem. &
in d. l. ſi dubitetur. ff. eo. licet enim hęc exceptio nõ poſ-
ſit opponi poſt ſententiam tamen beneficium cedenda
rum poterit opponi in ipſa executione ſententię. caſus
eſt in l. ſi fideiuſſores. in. §. idem reſponderunt. ff. eo. Et
eſt ratio, quia exceptio cedendarum non impugnat
ipſam ſententiam, & nõ prohibentur opponi poſt ſen-

tentiam

tentiam ille exceptiones quæ nõ oppugnant ipſam ſententiam. l. ſi fullo. ff. de condi. ſine cau. cum ſim. Ipſa tamen exceptio epiſtolæ poterit quoque opponi in cauſa appellationis. caſus eſt in l. inter eos. §. ſi. ſecūdū unū intellectum. ff. eod. & volunt glo. in l. fideiuſſor. C. eod.

o In ea. glo. in ſi. dum gloſſ. ſentit ꝙ hæc † exceptio eſt
p odioſa ᵖ, non placet Bar. qui mouetur tali ratione: quia ſi eſſet odioſa, ei renunciari non poſſet. l. tametſi. cum ibi not. ff. ad Maced. & not. in l. i. ff. de vſuca. & tamen exceptioni epiſtolæ renunciari poteſt. l. ſi ſtipulatus. ff. eo. Vnde dixerūt alij ꝙ talis exceptio erat temporalis, & uidetur ſenſiſſe quod tale ſolutum non poſſet repeti. l. id quod in diem. ff. de cond. inde. quorum opinio eſt contra caſum l. ſi in teſtamento. §. i. ff. eod. vbi eſt caſus per gl. quod tale ſolutum repeti poſsit. Dy. dixit. quod hęc exceptio erat dubia, & nihil aliud dixit: ſed videtur ſentire quod poſsit repeti, quia exceptio dubia non impedit repetitionem. l. ſufficit. ff. de cōdi. inde. Bar. tenendo glo. dedit aliam rationem, quæ iudicio meo non valet: ideo dicite ſecundum Chriſtoph. quod aut exceptio elidit debitum a principio: & tunc non impeditur repetitio: & ita loquitur. l. qui exceptionem. Aut non elidit debitum a principio, et tunc impeditur repetitio: qualia
q eſt exceptio epiſtolę D. Adria. quæ non elidit debitum
r niſi fuerit oppoſita, vt hic, ᑫ, & tunc bene impeditur ʳ.

ADDITIONES.

a Qoartum eſt remedium auth. præſente. C. de fideiuſ. Et ſic habent duo remedia antequam ſoluant, & duo poſtquā ſoluerint. Et adde ꝙ erat in arbitrio creditoris petere inſolidum ab vno fideiuſſore, niſi ſuperueniſſet diuus Arianus & eius epiſtola, quæ ſuper hoc prouidit, ut infra. Sed ſecus eſt in pluribus debitoribus principaliter obligatis, quia ipſi non ſunt obligati inſolidum, ſed ſolum pro parte: niſi ſit adiectum ꝙ teneantur inſolidum, habent beneficium diuiſionis ex noua conſtitutione facta de duobus reis, de qua in auth. hoc ita. C. de duob. reis. & hoc beneficium competens duobus reis eſt beneficium nouum, licet beneficium Diui Adriani competens fideiuſſoribus ſit beneficium antiquum de quo dic vt per Bart. in l. ſi duobus. verſ. ſexto quæro. ff de duobus reis.

b Dubito circa primum notabile hic poſitum per iſtum, dū vult quòd plures fideiuſſores inſolidum teneantur, ſiue ſimpliciter intercеſſerint, ſiue adiecto hoc verbo, inſolidum, In cōtrarium uidetur tex. in l. reos. §. cum in tabulis. ff. de duob. reis. Nam ſi dico, ego & Titius fideiubemus, copula Et, debet attribuere vim verbi cuilibet in uiriles. unde forte dictum iſtius poſſet procedere quando nõ eſſet copula, ſcilicet ſi diceretur nos duo fideiubemus.

c Et ſic fideiuſſores obligantur inſolidum ſicut principalis. ſiue ſit unus fideiuſſor ſiue plures. Et ideo ſi eſſent centum fideiuſſores qui eſſent obligati pro vno debitore de decē, iſti centum eſſent omnes obligati ad decem, niſi aliud eſſet dictum: & eſt in arbitrio creditoris petere decē a quo velit. Sed D. Adrianus in epiſtola ſua dedit fideiuſſoribus beneficiū diuiſionis, ut ſic creditor cogat diuidere, & ab unoquoque partem ſibi contingentem petere, licet epiſtola nõ diuidat ipſo iure obligationē inter fideiuſſores, ſed mediante exceptione vt hic, & l. ſi. C. de conſt. pec. & l. inter fideiuſſores. ff. eo. & l. iii. C. eod.

• An uero inſpiciatur aliud tempus: aliqua iura videntur inuenire ꝙ ſic, quibus reſponde ut per Bello. ii. notab.

d Iſtud tertium notabile non bene colligitur hic: melius facere pro iſto notabili l. inter fideiuſſores. ff. eo. Et adde ꝙ beneficium iſtius epiſtolæ non ſolum habet locum in pluribus fideiuſſoribus acceſſorie ſe obligantibus pro alio, ſed etiā in pluribus mandatoribus & conſtitutoribus, vt l. ſi. C. de cōſti. pecu. & dixi ſupra eo. in prin. Secus in duobus reis, ut infra in gl. in ſi. quia illi tantum pro uirilibus tenētur: ibi uide.

e Circa has rationes & differentias vide Bello. qui eas diligenter examinat.

f Ideo dicitur pro uno reo, quia ſecus ſi non intercederent omnes pro vno reo, ſed pro pluribus: vt ſi duo ſocij accipiunt aliquid mutuo, & ego fideiubeo pro vno, & tu pro alio, certe inter nos non petimus diuiſionem a creditore. l. ſi Titio. ff. eo. & hic in glo.

g Habes etiam finaliter ex hac gloſſ. ꝙ beneficium epiſt. D. Adria. & ſic diuiſionis competens fideiuſſoribus eſt vetus: ſed beneficium auth. hoc ita. quod competit duobus reis, eſt nouum: de quo vide Barto. in l. in duobus. §. ibi verſi. vi. quæro. ff. de duobus reis.

h Iſta gloſſ. habet tres partes. In prima ponit quinque fallentias ad hunc text. ſiue ad epiſtolam diui Adriani. In ſecunda format quæſtio. in qua arguit ad partes, & primo eam decidit. In tertia & vltima format aliam quęſtionē. Secunda ibi, ſed nunquid hæc exceptio. Tertia ibi, ſed nunquid ſi ſoluit.

i Adde tu, quòd in quantum gloſſ. hic poſita in verb. epiſtola. dicit, quòd licet tutores habeant beneficium diuiſionis, ut l. i. § primo de tutelis, quòd tamen fideiuſſores tutorum non habent hoc beneficium. l. fina ff. rem pupil. ſal. for. Et dic rationem eſſe differentiæ: quia negotium principaliter ſpectat ad omnes tutores: & ideo ſi omnes conueniantur, quilibet pro parte ſua oppoſita exceptione ſe tuetur. Secus in fideiuſſoribus: negotium non eſt principaliter eorū, ſed tutorum, ideo non poteſt dicere vnus fideiuſſor conuentus, quod alter fideiuſſor conueniatur, & hoc ratione pupilli, vt in d. l. fin.

• Ad omnes has limitationes uide Bello. qui eas plenius expedit, ſubdendo rationes, quam faciat Por.

k Et adde etiam inquantum prædicta gloſſ. dicit ꝙ beneficium epiſtolæ ceſſat in quinque caſibus, vt in ea, adde ſextū ſcilicet ſi huic beneficio fuerit renunciatum, cui poteſt renunciari ſicut beneficio authē. hoc ita, ut no. glo. in d. auth. & per Bar. in l. ſi teſtamento. uerſi. quòd ſi duo. ff. eo.

l Quot caſibus ceſſet beneficium diuiſionis vel ne, vide hic in gloſſ. & adde vnum caſum, videlicet quando beneficio huius diuiſionis fuiſſet renunciatum, quod poteſt renunciari, vt vult gloſſ. in d. auth. hoc ita. & gloſſ. in authē. de duobus reis. in §. i.

m Hoc tamen intellige, quando negat ſpecialiter ſe eſſe fideiuſſorem, & ſic negat quod eſt cauſa ſui priuilegii. d. l. ſi vnus. in fin. Secus autem ſi negat ſub generalitate: vt quia dum conuenitur vt ſocius ad pecuniam, vel ut fideiuſſor, negat narrata prout narrantur, & petita prout petuntur, fieri debere, quia tunc non perdit beneficium, ſecundum Bar. in § ita demum. hic alleg. in glo.

n Vide de hac exceptione Bellonum lib. v. ſupput. c. iii.

o Adde inquantum hic dicit, ſubdit Barto. poſt ſententiam autē non poterit opponi niſi ſit appellatum, vt tenet glo. in d. l. fideiuſſor. in ſi. Et niſi opponatur in executione ſententiæ, in actione iudicati, quo caſu poterit opponi etiam ſi fuerit renunciatū in principali obligatione epiſt. D. Adria. & nouæ conſtitutioni de duob. reis, per l. Paul. reſpondit. & ibi per Bar. ff. de re iud. Et idem dicit Bar. in d. l. ſi dubitetur. de beneficio diuiſionis quod competit tutoribus & correis. & adde glo. & Bar. in l. exceptiones. ff. de excep.

p An hæc exceptio ſit odioſa vel fauorabilis, vide hic Bello. qui quinq; modis reſpondet ad l. qui exceptionem.

q Gloſſellas ſequentes expedias vt per Bello.

r Quæritur hic vltimo, quid ſi fideiuſſor exceptionem diuiſionis opponit, & creditor replicet ꝙ alius ſocius ſeu fideiuſſor non eſt ſoluendo, quis debeat probare ſi hoc caſu non eſſet ſoluendo, an creditor an cōuētus, quod ſit ſoluēdo? Bart. in d. l. ſi dubitetur. dicit quod fideiuſſor conuentus debet hoc probare: quia beneficium quod competit fideiuſſoribus, eſt eis datum ſub hac conditione, ſcilicet quando omnes ſunt ſoluendo: ideo ipſe probare debet illud quòd eſt cauſa ſiue replicationis: imo creditur in caſu dubio an correus ſit abſens vel ne, vel ſoluendo uel ne, non poteſt in totum conuenire ſocium, niſi probet correum non eſſe ſoluendo vel abſentem, vt voluit gloſſ. in authenti. de duobus reis. §. i. & Bartol. in l. duobus. ff. de duobus reis. verſi. ſexto quæro.

1 *Bonum eſt argumentum de re ad tempus.*

2 *Fideiuſſor obligatur non nudo pacto ſed ſtipulatione.*

3 *Si reperiatur ſcriptū aliquē fideiuſſiſſe, intelligitur per ſtipulationē.*

4 Si fideiuſſor obligetur in plus quam reus principalis, an obligatur uſque ad concurrentem quantitatem, an uero obligatio ſit in totum nulla, late diſputatur.
5 Licet fideiuſſor non poſsit in plus obligari quam reus principalis, tamen poteſt efficacius obligari.

§. Fideiuſſores. Fideiuſſor nec loco, nec tẽpore, nec cauſa, in plus quã reus principalis debeat, obligari poteſt: ſi quid autem pro reo ſoluerit, actione man-
a dati ab eo recuperare poterit. hoc dicit. [a]
Not. fideiuſſorem nõ poſſe in plus obligari quam debeat reus principalis, & ratio ponitur in textu. cui con-
b cord. l. Græce. §. illud. ff. eod. [b] Not. in verſi. item ille.
quod ſicut fideiuſſor non poteſt in plus obligari re, ita nec tempore: quia plus non ſolum re, ſed tempore, loco, & cauſa dicitur. §. plus. infra de actio. cap. i. extra de
1 plus peti. Ex quo colligitis, ꝙ † bonum eſt argumen. de re ad tempus. concord. l. miles ita. ff. de teſta. mili. l. vi-
* num. ff. ſi cert. pet. * Not. in verſi. ſi quid. ꝙ ſolutum a
c fideiuſſore repeti. poteſt a reo actione mandati: [c] cum enim reus præſtat fideiuſſorem, videtur mandare vt
d pro eo ſoluat. l. ſi pro re. ff. manda. [d] Not. ex gloſſ. §.
2 græce. † fideiuſſorem non nudo pacto, ſed ſtipulatione
3 ſolenni obligari. concor. l. blanditus. C. eod. Not. † ex
e §. in ſtipulationibus [e] ꝙ vbi ſcriptum reperitur aliquem fideiuſsiſſe, intelligitur per ſtipulationem validam. concord. l. ſciendum, de verb. oblig. et ibi dixi. §. ſi ſcriptum ſupra de inuti. ſtipu. Gloſſ. ſuper verb. obligatur. in
4 fi. Colligitis ex glo. duas opin. Prima, ꝙ † ubi fideiuſ-
f ſor fideiubet in plus [f] quam reus principalis, obligatur [g]
g pro concurrente quantitate. Et pro hac ſententia allegatur primo l. ſi a reo. ff. eod. l. hactenus. in fin. ff. de conſtitu. pecu. l. rogatus in fin. ff. mand. allegatur vulgaris regula, quia utile per inutile vitiari non debet, regula iuris, Vtile, lib. vi. Secundo colligitis, hanc fideiuſsionẽ eſſe in totum nullam: & hanc tenent communiter doctores per l. græce. §. illud. vbi dicitur fideiuſſorem in duriore cauſa intercedentem omnino nõ obligari: quæ verba ſonant in nihilum obligari, quia dictio negatiua præpoſita ſigno vniuerſali, facit æquipollere ſuo contrario. l. legitimos. §. an ergo. ff. de legit. tut. facit regula Logicorum, Præ contradic. poſt contra præ poſtque ſubalter. * Secundo mouetur: nam cum pro forma ſit traditum vt fideiuſſor non fideiubeat in plus quã reus principalis, vt l. et qui. ff eod. exceſſus formæ totũ actũ vitiat. l. Iulianus. §. ſed ſi quis. ff. ad exhib. Non obſtat l. ſi a reo. quia ibi non fideiuſſerat in plus, ſed ſub cõditione affirmatiua. Non obſtat l. hactenus. quia loquitur in conſtituto, quod eſt inuentum a prætore, & ex æquitate ſuſtinetur. Non obſt. l. rogatus, quia licet ibi fideiuſſerit in plus quam eſſet debitum, non tamen dicitur ꝙ eſſet obligatus. Non obſt. ꝙ utile per inutile non vitiatur, quia illud verũ in ſeparabilibus, & in his quæ diuidua ſunt ſecus in caſu indiuiduo, vt in caſu noſtro. l. i. §. Trebanus. & §. eſt autem. ff. de aqua quot. et æſti. Et ſi dixeritis, quomodo ſi debeo tibi mille nonne ſi fideiuſſor fideiubeat in mille quinque cẽtũ, hic actus eſt diuiduus? Reſpondet Bar. ꝙ non quia indiuiduum ſumitur quatuor modis. Vno modo ſumitur natura, vt homo & ſeruitutes. l. ij. & l. ſtipulationes non diuid. de verb. obl. Secundo modo ſumitur indiuiduum aſſeſſorie, & hoc modo ſumitur in l. i. & ij. cum ſeq. de peculio lega. Tertio modo ſumitur indiuiduum diſpoſitione contrahentium, & hoc modo ſumitur in l. diem profetre. §. ſi quis ſeruum. ff. de arbitris. Quarto modo ſumitur indiuiduum forma & hoc modo ſumitur hic: licet enim quantitas deducta in fideiuſsione ſit diuidua, tamen forma fideiubendi eſt indiuidua. allegat. l. v. ſtipulatio, verſi. ſatis acceptio. ff. de verb. ob. Sed contra hanc ſentẽtiam allego tex. in l. i. §. ſi ſtipulatio. de verb. ob. iuncta l. blanditus. C. de fideiuſ. Ad l. græce. §. illud. reſpondeo, ꝙ dictio negatiua poſtpoſita ſigno vniuerſali non æquipollet ſuo contradictorio quando prauus intellectus inſurgeret. allego text. in l. ſi de pupillo. §. ſi plurium. el ij. ff. de ope. no. nunc. nullibi enim ibi pro forma traditum reperitur vt non poſsit in plus fideiubere, ſed bene traditum reperitur vt in plus effectualiter obligetur. Hæc ſatis, cætera dicit, ut in d. §. illud. Et ideo cauti eſtote ne cum accipitis fideiuſſores, in plus promittere patiamini quam debeatur, et ſic quidã do-
h ctor decipit ciuẽ in ciuitate iſta. Gl. ſuper uerb. plus. [h]
5 in fi. Dicite, ꝙ † fideiuſſor non põt obligari in plus, ut hic ſed bene põt obligari efficacius: ita loquiť cõtrariũ.

Gl. ſuper uerb. ſoluerit. ibi, l. indebitã. Similẽ gl. habetis in l ſi pro ea. C. mãd. et hr̃ in c. fi. extra de fideiuſ. Gl. ſuper verb. acta. in fin. Dicite de hoc ut dixi in §. ſi ſcri-
i ptum. ſupra de inuti. ſtipu. [i] Sed quæro, promitto tibi dare Stichum aut Pamphilum, fideiuſſor promittit tantum Stichum, an valeat fideiuſsio. Dicite ꝙ ſic. l. et qui. §. fin. ff. eod. Sed pone promitto tibi dare Stichum aut Pamphilum quem volam, fideiuſſor promittit dare Stichum aut Pamphilum quem volet, non valet fideiuſsio. Secus ſi promitto tibi dare Stichum aut Pamphilum quem voles, & dedero fideiuſſorem qui promittit dare Stichum aut Pamphilum quem uolet. l. Stichũ. §. fi. & l. græce. ff. eod. Ratio, quia primo caſu debitor nunquam concordabit in eligendo cum fideiuſſore vt fideiuſsio ſit nulla: poſteriore caſu quando electio eſt ſtipulatoris, concordabit ſe cum fideiuſſore in eligendo vt ſtipulatio ſit valida.

ADDITIONES.

a Adde autem, verbia græcia poteſt capi fideiuſſor, & in dubio ſtandum eſt ſcripturæ de eo quod continetur in ea. h. d. vſque ad fin. qa in dubio ſolẽnitas extrinſeca præſumitũ. h. d.
b Iſtud fallit, niſi fideiuſſor iurauerit vide Ang. hic in fi.
* No. ex fin. huius §. aliud pulchrum notab. vt per Bellon.
c Not. tamen & attende, quod fideiuſſor nunquam agit mãdati poſtquam ſoluit, niſi oſtendat reum principalem contra quem vult agere, eſſe liberatum ex tali ſolutione, vel caueat de eo defendendo ſi conueniatur. l. ſi ex duobus. §. quotiens. ff. iudic. ſolu. & ibi per Bar.
d An autem fideiuſſor poſsit ſoluere ſponte, an uero expectare donec ſibi fiat præceptum quod ſoluat, ſicut debet expectare debitor pupilli, vt liberetur plene. ſupra quib. alie. lic. §. admonendi. Gloſſ. vna hic ſentit quod ſponte ſoluere poſsit: nam fideiuſſor tenetur agnoſcere bonam fidem. l. idẽ quod. §. fideiuſſores. ff. manda. ſicut tutor. l. quoties. §. ſicut ff. de admi. tut. Nec tenetur fideiuſſor opponere exceptionem dilatoriam creditori, puta quod non poteſt eſſe procurator. l. ſi fideiuſſor. §. quædam. ff. mand. in prin. ſupra alleg. Sed ſi fideiuſſor habens exceptionem oppoſuit illam, & iudex per iniuriam eum condemnauit an poſsit agere mandati? Dic quod non, ſi non appellauit. d. l. ſi pro ea. ſicut tenetur procurator appellare, licet non proſequi. l. inuitus. C. de procu.
e Vide infra Bello. loco ſuo.
f Vide l. ſi mandauero. la ii. i. reſpon. ff. man. quæ videtur velle quod in plus fieri poſsit.
g De hac concluſione vide Bello. libro. v. ſupput. capit. i. vbi late inſiſtit.
h Hanc gloſ. ſuper verb. plus expedias & declares latius vt per Bellonum & ſimiliter omnes glo. ſequentes, quia iſte parum ſcribit.
i Sed inter alias perſonas quam contrahentes non probat arg. authen. ſi quis in aliquo documento. C. de eden. In ſolennitate autem intrinſeca, tunc ſi ſolennitas eſt naturalis, vt eſt pretium in uenditione, non præſumitur ſolutum niſi probetur per teſtes uel ſcripturam infra de contrahen. emp. §. pretium. Sed eſt ſolennitas formalis quam natura verborum de neceſsitate comprehendit ut eſt uerbum. Fideiu-

bet

bet, quod importat de neceſſitate interrogationem & re-
ſponſionem ſequentem, l. blanditus. ve' eſt apta comprehen
dere, vt in verb. promiſit, quod refertur ad ſtipulationē vel
ad nudā promiſsionem, l. ſciendū §. ed ēdi. ff. de edi. edi. tūc
ſemper præſumitur, vt hic, & d. l. ſciendum. & d. §. ſcripturā.

TITVLVS XXII.

De literarum obligatione.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine: Quia obligationū ex cōtractu prouenientiū q̄dā re, quedā uerbis, quędā literis, q̄dā cōſenſu proficiſcuntur, ſupra de obli. §. fi. & l. i. in priu. ff. eadeo uiſo ſupra de oblig. quę re et uerbis cōcipiuntur, ſequebatur ex ordine uide re de tertia ſpecie obligationum, q̄ .ſ. literis cauſat: ideoq; recte de literarū obligatione intitulatū eſt.

1 Multum temporis appellatur quinquēnium.
2 Exceptio non numeratæ pecuniæ pot opponi ſolum ante biēnium.
3 An aduerſus inſtrumentum ſcriptum per perſonam publicam opponi poſsit exceptio non numeratæ pecuniæ.
4 Notarius non debet ſcribere in inſtrumento numerationem factam, niſi præſente ſe & vidente facta fuerit.
5 An delictum poſsit probari per inſtrumentum
6 Scriptura priuata non facit fidem, niſi in quibuſdam caſibus.
7 Si quis promittat per ſtipulationem ſe ſoluturum quod et non fuerat numeratum repellit agentē infra biennīū exceptione in factū.
8 Obligatio literarum cauſatur ex duplici cauſa.
9 [illegible] uim habent teſtes & inſtrumenta.
10 Qui opponit ante biennium exceptionem non numeratæ pecuniæ, nō tenetur probare intentionem ſuam.
11 Duplex eſt ſpecies exceptionum
12 Nota differentiam inter verbum Diu. & Multum
13 Exceptio non numeratæ pecuniæ & habet locum confeſsione ex cauſa mutui, non autem ex alia cauſa: & de ratione ibi vide
14 In dote etiam poteſt habere locum exceptio non numeratæ dotis.
15 Exceptio quæ competit creditori in quacunque cauſa conſistenti, opponi poteſt ſolum intra triginta dies quod non ita eſt in debitore. & de ratione ibidem.
16 Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum in actu inter uiuos facto, non in ultima uoluntate.
17 An exceptioni non numeratæ pecuniæ renunciari poſsit.

OLim ſcriptura. Exceptio nō numeratæ pecunię,
quę olim ante quinquennium quan
docūque opponi poterat, hodie ela
pſo biennio opponi nō pōt. h. d. Di
uiditur in duas. Nā in prima ponit
dictū, in ſecunda illud declarat. Secū
a da ibi, mult. Not. primo, obligationem literarum [a]
olim concipi cum certa verborum ſolennitate: hodie
vero ſufficit ſi ſcripſerit aliquis ſe debere ſpe future nu-
merationis, quod poſtea non eſt numeratum. No. in
a verſicu. ſic fit. caſum contra communem opinionem e
q ex chirographo ante biennium nulla ſit nata obliga
tio neque naturalis neque ciuilis, ſed ſolū naſcatur ela-
pſo biennio, cum nullo modo ille qui confeſſus eſt cō-
queri poteſt, ut in tex. hic in uerſi. hodie. iuncto uerbo,
obligatur. Sed reſpondet q loquitur de obligatione ef
fectuali, cuius tamen ante biennium erat nata: de quo
dixi ſupra de obli. Not. exceptionem non numeratę
pecunię olim opponi potuiſſe quandocunque ante biē
1 nium. Itē no. q † multum temporis appellatur quin
quennium: ſed multum aut modicum tempus iudica-
tur ſecūdum naturam ſubiectę materię no. in l. Lucius
ff. manda. in l. ſed ſi fideicommiſſaria. §. Ariſto. ff. qui et
2 a quibus. Finaliter no. † exceptionem non nu. pec. ſo
lum opponi poſſe ante biennīū. Sed dices tu, hoc uide
tur iniquiſsimum, q tēpus opponēdi hmōi exceptionē
reſtringatur: quia dabitur materia aſſerto creditori dif-
ferendi agere quod ad elabatur biennium, ne ei agenti
non nu. pecu. opponi poſsit exceptio. Reſpondetur, q
iſte qui confeſſus eſt poterit ſibi alio remedio prouide-
re quia ſi uideas aſſertum creditorem differre in agen-
do, poterit coram iudice proteſtari, quod licet confeſſus
fuerit, illud tamen fecit ſpe future numerationis, quę nū
quā fuerit ſubſecuta: quo caſu exceptio erit perpetuata,
& creditori quandocunque agenti opponi poterit. l. ſi
preſens. C. de epiſ. aud. l. in contractibus, §. fin. C. de nō
nume. pec. Glo. ſuper uerb. ſi quis. ibi per publicam
b perſonam.[b] Sed tunc dices tu † ſi hoc ſcriptum eſt per
3 publicam perſonam, ergo facit plenam fidem, nec ha-
bebit locum exceptio non nu. pecu. in l. cum precibus
C. de proba. Sol. dicunt doc. multum referre an Nota-
rius ſcribat in inſtrumento, Titium recepiſſe totam pe-
cuniam, & tunc bene preiudicaret, nec haberet locum
exceptio non nu. pec. an uero ſcribat unum confeſſum
fuiſſe recepiſſe, quo caſu habet locum exceptio non nu
me. pecu. Et propterea dixit glo. notabiliter in l. ſi em-
ptio. in uerb. conſcriptum. C. ſi cert. pet. & in l. ſi ex cau
4 tione. C. de non nu. pecu. quod † Notarius nunquam
debet ſcribere aliquē aliquid recepiſſe, niſi numeratio
fuerit facta Notario præſente & vidente ſed debet ſcri
bere, illum confeſſum fuiſſe q receperat: alioquin incur
rit crimen falſi, aſſerret teſtimonium de eo quod non vi
derit. Et propterea alias ego uidi in hac Vniuerſitate,
quod cum quidam ſcholaris intuliſſet verba iniurioſa
Rectori, Rector ſtatim vocari fecit tabellionem Vni-
uerſitatis ut conficeret inſtrumentum qualiter illē ver-
bo dixerat Rectori iniurioſa: ſcholaris tunc dixit, tu No
tarie conficies inſtrumentum q D. Rector dixit quod
ego dixi, quia tu non fuiſti præſens: & bene di it. per
5 illas glo. † An autem delictum poſsit probari per in-
ſtrumentum publicum vt quia Notarius atteſtatur in
inſtrumento qualiter Caius interemit Titium? Glo. in
l. contra negantem. C. ad l. Aquil. uiſa eſt tenere q ſic:
contrarium uiſa eſt tenere glo. in c. cum in eccleſiis. de
quo dicite ut per Bart. in l. ſenatus. ad Turpil. pulchre
per Cyn. in l. fi. C. de proba. In ead. glo. not. regulari
6 ter † ſcripturam priuatam non facere fidem. c Fallit ſi
c hæc ſcriptura aliquid contineat contra ſcribentem: quia
non eſt veriſimile aliquem ſcribere contra ſe quod ve-
ritati non innitatur. arg. in l. exemplo, cum ibi no. C. de
proba. Fallit ſecūdo, ſi talis ſcriptura priuata habet ſub-
ſcriptionem trium teſtium fide dignorum. auth. ſi quis
vult caute deponere. C. qui potio. in pign. hab. Gl. ſu-
7 per verb. debere ibi, l. cū vltra. Colligitur ex gl. q † qñ
quis vltra cōfeſsionē factā ſpe futurę numerationis per
ſolēnē ſtipulationē ſoluere promittit q nō fuerit nume
ratū, creditorē agētē exceptione infactū repellere pōt
infra biennīū. Sed contra oppo. & vr̄ q huic promittē
ti cōpetit exceptio non nu. pec. vnde oppo. [illegible] infra de
exce. de l. ſi ex cautione. C. de nō nu. pec. Sol. dicūt. doct.
q iſte promiſſor, in modo excipiendi habet duo diuer-
ſa remedia concludendi. Primū eſt ut dicat, licet ego cō
feſſus fuerim recepiſſe, ac ſoluere promiſerim, hoc tñ
quicquid ſit ego egi ſperans pecuniā a te numeratū iri
ideo exceptionē non nu. pec. oppo. Aliud, vt ita conclu
dat, licet ego confeſſus fuerim & ulterius ſoluere pro-
miſerim, tñ ex quo tu nō numeraſti, & dolo facis pete-
re quod habere non debes, & q nūquā numeraſti, ideo
cōtra te I factū exceptionē oppo. hoc mō cōcordātur. l.
ſi ex cautione. C. de nō nu. pec. et l. cū vltra. & [illegible] infra
d de exce.[d] In ea gl. licet habeat exceptionē. Hæc gl. nō
vr̄ procedere iudicio meo quia ego cōfitens promiſſor
propter verba obligatoria creditore cōtra me agēte ne
ceſſe haberem pecuniam non fuiſſe numeratā probare
propter præſumptionem contra me. l. ab ea parte. ff. de
proba, hoc tamen eſt falſum, quia creditor aſſerere ne-
ceſſe habet ſe numeraſſe. l. ſi ex cautione. de non nume.
pecu. ergo non præſumor obligatus. In ea. glo. in fin.
colligitur ex glo. q ſi ego confiteor per verba præteri-
ti tēporis, puta, recepiſſe: vel per verba præſentis, puta

me debere ꝙ contrahitur obligatio literarum non in
virtute uerborum expreſſorum ſed in uirtute eorum
quæ tacite inſunt, quia futurum tempus demonſtrant.
Et ideo reddā. Sed hæc opin. non videtur bona: quia
verba vel ſcriptura in mente retenta illam cauſari non
potuerunt. arg. in l. ſi non repetenti. C. de condi. ob cau.
& ideo ad iſtum tex. ſubaudienda ſunt verba expreſſa
futuri tēporis, & ideo reddam, & ſic videtur doctores
pertranſire. Glo. ſuper verb. exceptione in fi. Et hanc
opi. tenuit glo. in auth. ſed hodie. C. de non nu. pecu. &
vr̄ ēt cōis opi. Gl. ſuper verb. ſcriptura. ibi. ſ. ſola, No.
e ex gl. [e] ꝙ † obligatio literarū cauſatur ex duplici cauſa,
8 ex tacito conſenſu, ac etiam literarū obligatione. Et pro
pterea dixit gl. ſingularis in l. ſi nō ſinguli. C. ſi cer. pet.
ꝙ ſi talis cōfeſſio emanaret corā teſtibus, nō cauſaretur
aliqua obligatio, & qñcunque cōueniretur repelli poſ-
9 ſet exceptione nō nume. pec. Nō obſtat ꝙ † parē vim
habeāt teſtes & inſtrumēta. l. in exercēdis. C. de fide in-
ſtru. quia illud verū quo ad aliquid diſpoſitū & ineſſe
productū probandū: ſecus quoad aliquid diſponendū.
Gl. ſuper verb. obligetur. ibi, in re iudicata de hoc dicite,
ut dixi plene ſupra de oblig. In ea. gl. in fi. Ex hac gl. col
10 ligitur, ꝙ † ille qui opponit exceptionē nō nu. pecu. ante
biennū nō tenetur ꝓbare fundamētū ſuæ exceptionis,
f hoc eſt pecuniā nō fuiſſe numeratā, [f] imo agens tenetur
g ꝓbare illā fuiſſe numeratā. [g] Sed cōtra oppo. nā ille qui
excipit, dr̄ agere. l. ij. ff. de exceptionib. ergo tenetur ex-
11 ceptionē ꝓbare. l. ei qui dicit. C. de ꝓba. Sol. † Duplex
eſt ſpecies exceptionū: nā quædā eſt quæ aliquid ponit,
& iſtā excipiēs probare tenetur: puta, petis a me mille,
excipio & dico qđ ſolui, vel feciſti pactū de nō petēdo,
& tūc hoc ꝓbare debeo, quia excipiēdo aliquid pono.
Quædā ſunt ſpecies exceptionū in quibus nihil ponitur
ſed totaliter negatur: puta, petis mille ex confeſſione
mea, oppono iſta mille nō fuiſſe numerata, & tūc quia
totaliter nego ꝓbare non debeo, & ita loquitur mate-
ria noſtra, & eſt gl. in l. in exceptionibus ff. de ꝓba. &
in l. ſi ex cautione. C. de nō nu. pec. quę ſolutio non pla-
cet, quia ſcđm hoc idē eſſet in confeſſione facta ex qua
cunque cauſa, qđ tñ eſt falſum. l. generaliter. C. de non
nume. pecu. & uidebitis in glo. fi. Et propterea ſecundū
Cyn. aliter reſpondetur, quod ideo creditor pecuniā nu
meratā probare tenetur, quia huiuſmodi exceptio non
nume. pec. oppoſita ante biēniū eſt priuilegiata ut agēs
numerationem probare teneatur: quia lex præſumit qđ
debitor qui vult habere pecuniam mutuo, facile cōfite
bitur ante numerationē, ut creditori complaceat. & nu
merationē fieri ſperet: unde lex uolēs ſuccurrere facili-
tati debitorū qui aget, præſumit pecuniā non numeratā
fuiſſe, & cōfeſſionē præceſſiſſe, ideoque onus probandi
iniungitur creditori. l. ab ea parte. ff. de proba. & ideo
ſi talis exceptio opponatur poſt biēniū, tenetur ille qui
cōfeſſus fuit probare illā non fuiſſe numeratā: quia iſta
exceptio lapſu bienniј perdidit priuilegiū. et ad regulas
iuris cōis redacta eſt, vt in glo. hic. Glo. ſuper verb.
12 multū in fi. No. ex gl. quod † verbū, diu, cōplectitur tē
pus decenniј: verbū, multū, cōplectitur tēpus quinquen
niј. Vos dicite, hoc moderari arbitrio iudicātis, vt no.
glo. in l. Lucius. ff. mand. & in c. fi. extra de fideiuſ ha-
betur in ſimili in c. potuit. extra de loca. & facit l. 1. in fi.
de iure delib. Gl. ſuper verb. extendatur. ibi, l. gene
13 raliter. Colligitis ex glo. quod † exceptio non nume.
pecu. non habet locum niſi in confeſſione emanata ex
cauſa mutui: ſecus ſi emanauerit ex alia cauſa. Ratio di
uerſitatis, quia qñ emanauit ex cauſa mutui, lex præſu
mit emanatā ex facilitate petentis, & cupiditate cōpla-
cendi creditori, ut ipſum inuitet ad ſubueniendum, &
pecuniam numerandum. Secus quando emanat cauſa
locationis vel uenditionis, quia nulla præſumitur hic
facilitas, ſi enim non potero tibi uendere uel locare do
mum, aliј locabo, vel vendam alteri qui mihi pecuniā
exburſabit. Sed ita facile non reperiuntur amici qui ve
14 lint nullo habito cōmodo pecunias mutuare. † Et idē
eſſet in confeſſione emanata ſuper dote non numera-
ta l. fi. C. de dot. caut. non nume. Ratio, quia illa præſu-
mitur ex facilitate, & matrimoniј cōtrahendi cupidita
te. Nā ille qui optat matrimoniū contrahere, facile cōfi
tebitur, vt appetitū ad affectū perducat: vnde lex huic
facilitati ſubuenire volēs, permiſit opponi exceptionē
non nume. pecu. & illā priuilegiauit. Si tñ ille qui con-
feſſus fuit recepiſſe ex alia cauſa quam dotis vel mutui
velit exceptionē non nu. pecu. opponere, & probare
non numeratā, tunc bene poterit: quia talis exceptio cō
petit non iure ſingulari, quia non priuilegiata, ſed iure
cōi, ideoque ante biennū & poſt quandocūque oppo-
ni poterit. l. pure. in fi. ff. de exceptione doli. In ea. gl. in
fi. Colligitis ex gl. qđ licet exceptio nō nume. pec. quæ
cōpetit debitori cōfitēti, poſſit opponi qñcunque ante
15 biennū, † illa tñ quæ cōpetit creditori in quacūq; cau
ſa cōfitenti opponi pōt ſolū infra xxx. dies Ratio diuer
ſitatis: quia lex præſumit debitores egētes facilius incli
nare ſe ad cōfitendū, vt creditori complaceant, & pecu
nias ſuſcipiāt, quā creditores, qui pecunias nō ita agent.
Creditores. n. optant, vt inquit Cyn. quod diu pecunia
permaneat penes debitorē, vt poſſint vſuras multipli-
care, & viā ad infernū ſibi præparare. Stat igitur regu-
la, quod creditori confeſſo ex cauſa mutui recepiſſe qđ
non recipit, cōpetit exceptio non num. pecu. infra xxx.
h dies. Hæc regula fallit in debitore rerū depoſitarū [h] ſiue
pecuniarū, quia tunc ex confeſſione ſua creditor ſtatim
ſibi præiudicat. Ratio nā ex quo depoſitarius nullū cō-
modum percipit ex re depoſita, lex præſumit quod ſtā
te confeſſione debitoris reuera res depoſitę fuerunt re-
ſtitutæ. Ex quo infert Bartol. quod ſi depoſitum fuiſ-
ſet in quantitate, ita quod depoſitarius ea uti poſſit,
idem eſſet quod in mutuo. l. diem. §. i. ff. depoſi. Se-
cundo hæc regula fallit in exactore publico, qui eſt
debitor occaſione functionum inceptarum: quia ſi
procurator fiſci vel fiſcus confiteatur recepiſſe, ſtatim
confeſſio ei præiudicat. Ratio, quia talis exactor de
his pecuniјs nullam percepit vtilitatem: nam exactas
ſtatim reſtituere debet, non eis vti. Ex quo dixit Bart.
idem eſſe in exactore priuato: ut ſi ego conſtituerim
te procuratorē meum ad exigendas pecunias. & exa-
ctas confitear a te recepiſſe, quod ſtatim cōfeſſio mihi
præiudicat. Tertio hæc regula fallit in marito ſecundo
confitente recepiſſe dotem: quia ex quo ſemel confeſ-
ſus fuit: ſi probabitur ad ſecundam confeſſionem ve-
niſſe, illa confeſſio præſumitur natura, deliberata & ve
ra. argumen. in l. ſi mulier. C. de iure dot. Ex quo dixit
Bartol. quod idem eſſet in quacunque creditore, qui bi
na vice ex interuallo confiteretur ſe recepiſſe quod re-
uera non recepit. iſta probantur in l. in contractibus. §.
1. C. de non numera. pecu. Quarto fallit in creditore
rei fiſcalis, qui eſt debitor pretiј rei venditæ. l. bene a
Zenone. C. de quadri. præſcrip. quia cum pretium ſta-
tim fiſco reſtituere teneatur, nullam que utilitatē perci-
piat, confeſſio facta ſibi prodeſt. Quinto fallit in mulie
re confitente recepiſſe pecuniam ut pro mutuo inter-
cedat. text. in l. antique. C. ad Vellei. & ibi ponitur ra-
i tio in gl. quæ eſt clara. [i] Sed contra prędicta oppo. quod
exceptio non nume. pecu. non proſit creditori nec etiā
debitori cōfeſſo: vnde oppo. de l. 1 C. de fal. cauſ ad leg.
Huius timore contrariј, docto. ſingulariter limitant
16 hanc † materiam habere locum in cōfeſſione emanata
in actu inter uiuos: ſecus in cōfeſſione emanata in ulti-
ma uoluntate. Rationem dicunt doctor. quia quando
quis confitetur aliquid recepiſſe in ultima uoluntate,
non præſumitur facilitate aliqua confiteri, nec ſpe ali-
qua futuræ ſibi numerationis, cū potius de morte co-
gites

giſet quam de cupiditate pecuniæ : & ideo eo mortuo
non cōpetit exceptio nō nu,pec.hæredi ſuo:quod verū
intellige priuilegiatiue,ut agens probare teneatur: com
petit tamen iure cōi, ſi hæres uelit probare confeſsionē
fuiſſe erroneā.iſta eſt gl.ſing.in l.i.C.de fal.cau.ad leg.
& eſt notabilis limitatio ad hanc materiam. Et ideo po
ne,vſurarius qui habet contra inſtrumentum de duplo
uere ſortis, iſte uſurarius in teſtamento ſuo timēs Deū,
confitetur ꝙ hoc inſtrumentū erat fœneratitium de du
plo vere ſortis ipſe conualuit, reuocat teſtamentū,petit
duo millia uirtute inſtrumenti:opponis de confeſsione
ille replicat teſtamentū eſſe reuocatum,& ſic omnia di
ſpoſita in teſtamento,& per conſequens etiam confeſ-
ſionem,argu.in l.iij.§.fin.de adi.leg.quæritur quid iuris
Doctores communiter in l.generaliter. C.de nō num.
pecu.dicunt,confeſsionem præiudicare,quia præſumitur
matura & deliberata. Non obſtat quod reuocato teſtō
intelligantur omnia in eo diſpoſita reuocata, quia illud
verum quando ſunt pertinentiæ ad materiam vltimæ
e voluntatis: ſecus quando pertinet ad naturam con-
tractus uel quaſi. Vnde ſi in teſtamento vendidero tibi
librum , reuocato teſtamento non reuocatur contra-
ctus.l.hæredes palam.& ibi gl. ff.de teſta.facit l.i.§.ſi-
17 gnare.de aſsigna.liber.Quæritur,†an exceptionem nō
k numeratæ pecuniæ renunciari poſsit. k Gloſſ.in l. ſi ex
cautione.C.de non nu.pecu. dixit duo eſſe conſideran-
da in huiuſmodi exceptione.Primum eſt , facultas op-
ponendi. Secundum eſt , onus probandi numerationē,
quod iniungitur ipſi agenti. Quantum ad primum re-
nunciatio non ualet, quia diceretur tolli defenſio, quæ
eſt de iure naturali,contra.§.ſed naturalia.ſupra de iure
na.Quantum uero ad ſecundum bene renunciari pōt:
quia illud tribuitur iure ſingulari, quod facile tollitur.l.
eius militis.§.militia miſſus.de teſt.mil.& no.gloſſ.in l.
antiqua. C. ad Vell.quod eſt dicere , quod exceptioni
nō nu.pec.priuilegiatæ renunciari poteſt illi autē quæ cō
petit de iure communi, nequaquam.Sed Cy. & Iaco.
de Are.dixere contrariū,quorum ſententia placet:quia
talis exceptio non numeratæ pecuniæ eſt adinuenta
propter præſumptam facilitatem eorū qui cupiunt mu
tuas pecunias,ut ſupra dictum eſt:quia igitur facilitate
confitentur,eadem inducerentur ad renunciandum.ar-
gu.in l.doli.§.diuerſum.ff.de nouat.Præterea nōne cre-
ditores inducerentur ad delinquendum , ſi inducāt de-
bitores ad confitendum & ad renunciandum contra
l.conuenire.de pact.dot. Tabelliones tamen ex conſue
tudine faciunt renunciare.Quid igitur ſi talia confeſſus
renunciauerit cum iuramento? Dicite,aut confitetur ſe
debere & iurat,& tunc iuramentū nihil operatur:quia
ſicut confeſsio habet tacitam conditionem obligatio-
nis, ſi pecunia numeratᷓ ita & iuramentū.l.fi. C.de nō
nu.pec. Aut cōfitetur & renunciauit, iuratque renuntia
tioni nō contrauenire, tunc de iure ciuili iuramentū nō
ualet.l.non dubium. C. de legi.iure Canonico tenet.c.
cum contingat.extra de iuretur.

ADDITIONES.

a Quæ autem ſit differentia inter apochā , antapocham &
chirographū , uide in l.plures apochis.C.de fide inſtru.in gl.
& in l.fi.§.Titius.ff.de condi.indeb.in gl.& Doct.

b Vide late Bello.ſupra de obli.in prima glo .

c Præmitte etiam quod non refert quo ad modum procedē
di, an hæc cautio ſit ſtipulatione vallata an ne, licet bene
referat quo ad excipiendum:quia quando interuenit ſtipu-
latio excipitur de non numerata pecunia : ſed ſi non inter-
uenit , datur exceptio in factum & non ultra. C.de non nu.
pecu. & hic in gloſſ. Item refert, quia quando ſtipulatio in-
terceſsit, agitur non nume.pecu. ut hic in gloſſ.Sed quando
interceſsit, tunc dicit Barto.in l.i.ff.de condic.ex lege. quod
ſi certum uenit in cautione datur certi condictio ex literarū
obligatione.Si autem incertum tunc datur actio ex literarū
obligatione per leg. non inter . de actio . & obligatio . Et
iſta obligatio eſt ciuilis,ſed inefficax ante biennium, poſt biē
nium vero efficax,licet alij contractus ſint de iure gentium.
l.ex hoc iure.

d De hoc,qualiter ſcriptura priuata probet,vide in authent.
contra qui propriam.C. de non nu.pec.per Bald.& alios.&
in l.plures apochis.& l.comparationes. C. de fide inſtru. vbi
etiam ponitur qualiter probetur ſcriptura alicuius. & in l.in
ſtrumenta. C.de probat.& in cap.ij. per Cano. extra de fide
inſt.& Bar.in l.nuda ratio.ff.de dona. vide Bal.in l.in bonæ fi
dei.C.de reb cred.& de iureiuran. Et qualiter ſcriptura illius
qui habet officium de publico,theſaurarii vel alterius pro-
bet,vide in l.quædam.§.numularios.ff.de edendo.

e Et ſic in effectu habes concluſionem quod ante biennium
competit exceptio non nu.pecu.quæ ſi fuerit oppoſita , ipſā
opponens non tenetur probare,vt infra in glo.in verb.obli
getur.ſed creditor debet probare,pecuniam eſſe numeratam.
Similiter etiam competit hæc exceptio poſt biennium,& ſi-
militer exceptio doli generalis,vt vult glo.hic . & in l. ſi ex
cautione.C.de non nu.pecu.Sed tamen differentia eſt, quia
iſta quæ competunt poſt biennium,debent probari per reum
eas opponentem,qui probabit indebita per teſtes qui inter-
fuerunt,vel per confeſsionem creditoris qui forte affirmabit
ſe nunquam numeraſſe,vt infra dicetur in glo.in verſi. eadē
non autem poterit probare per iuramentum actoris,quia hic
actor non cogitur ſuſcipere ſed poteſt recuſare , quia lapſus
termini biennalis eſt iuxta cauſa recuſandi iuramentum.l.in
contractibus. C.de non nume.pec.ſecus autem in illa quæ cō
petit ante biennium,quia illam cogitur probare creditor , vt
infra dicam.

f Sic ergo vt ex iſta ſcriptura ſiue chirographo agatur duo
requiruntur pro forma,vnum ex parte cauentis,aliud ex par
te confitentis. Nam primo debet illud chirographum conti-
nere confeſsionem partis ex cauſa mutui ſpe futuræ numera
tionis,& ideo dicitur ꝙ debet continere tale inſtrumentum
confeſsionem,quia ſecus ſi non contineret illa cautio con-
feſsionem,ſed ſolum numerationem,ſic enim ſi inſtrumen
tum atteſtatur de numeratione, non habet locum iſta obli-
gatio literarum,nec illa literarum naſcitur obligatio , ſed ori
tur obligatio re,id eſt,ex mutuo recepto,vt ſupra quib.mod.
re contrahi.obl.in prin.vt hic in glo.niſi redarguatur inſtru
mentum de falſo,ſecundum glo.in d.l.ſi ex cautione. Et ideo
no.ꝙ in inſtrumento publico eſt differentia an dicatur,talis
confeſſus eſt habuiſſe & recepiſſe , an dicatur habuit & rece
pit,quia primo caſu non probatur numeratio , ideo poteſt
opponi exceptio non nume.pecu.Secundo caſu ſic,ideo non
poteſt opponi exceptio ſecundum glo. in d.l. ſi ex cautione.
Sed in priuata non eſt differentia,an debitor confiteatur ha
buiſſe & recepiſſe decem a tali dante & ſoluente an dicatur
habuit & recepit,ita vult glo.in l.ſi non ſinguli.C.ſi cer.pet,
Item eſt differentia an in inſtrumento publico dicatur, con
feſſus eſt habuiſſe & recepiſſe decem prout habuit & recepit,
& confeſſus eſt recepiſſe decem prout habuit & recepit in
præſentia mei Notarii, quia primo caſu eſt ſola confeſsio,in
ſecundo vero probatur numeratio , ſecundum Bar.in d.l. ſi
ex cautio. Quid autem ſi in inſtrumento dicatur confeſſus
eſt habuiſſe decem a tali dante & ſoluente? Dic quod eſt ſola
confeſsio partis,nec per hoc probatur numeratio. Ex cauſa
mutui ideo dixi,quia ſi ex alia cauſa & in aliis rebus quam
in quibus conſiſtit mutuum quis confiteatur certæ,confeſsio
facta ſtatim præiudicat.l.generaliter. C.eo.de non num.pec.
Fallit in dote confeſſata,in qua eſt ſtatutum tempus ad exci
piendum.l.fi.& authen.ibi poſita.C.de dote cau.non nu. Fal
lit etiam in ſolutione debiti vbi ſtatuitur tempus viginti
quinque dierum.l.in contractibus.§.ſuper cæteris.de nō nu.
pec.In aliis autem rebus quæ non conſiſtunt pondere.nume
ro &c.habet locum exceptio rei non habitæ,ſed excipiens de
bet probare,vt ſcriptum eſt in apparatu ſupra.

Spe futuræ numerationis ideo dixi , quia ſi ex cauſa de
præterito confiteor me debere tibi decem , non attendimus
numerationem,ſed an præcedens cauſa fuerit iuſta & ſolen
nis,vt l.ſi aduerſus.& l.generaliter C.de non nume.pec Et
Bal.in l.ii.in ſi.ff.ſi cer.peta.dixit an fuerit ex cauſa donatio
nis,vel per errorem,vel præcedente ſtipulatione, vel ſine vt
hic in glo.in verbo,debere.

Diſpoſitionem expreſſam vel tacitam ideo dixi , quia ſe-
cus quando non continetur expreſſa vel tacita diſpoſitio in

iſta confeſſione, quia tunc confeſſio extraiudicialis non inducit obligationem, ſed probationem.l.Publia.in ſi ff.depoſiti. Et eſt expreſſa diſpoſitio cum confiteor me habuiſſe & recepiſſe decem & promitto reſtituere. Tacita eſt ſi confiteor me recepiſſe & debere decem ex cauſa mutui, nam tacite intelligitur hæc diſpoſitio, & ideo reddam. Et ſic no.ꝙ confitens ſe debere ex cauſa mutui, videtur fateri & promittere de ſoluẽdo & reſtituendo, vt hic in glo.

f Sed quia hoc dictum eſt dubium & habet quinque varias opiniones, ideo vide Cy.& Pet.in l.ſi ex cautione.C.eod.& glo.contrariam in auth.rogati.in verb.confeſſis.C.de teſtib. in l.qui pecuniam.in verbo aſtringit.ff.ſi cer.pet.Barto.in l.ſi ex cautione.in prin.& Sali.& Bal.in ver.decimo quęro.Ange.& Bal.in d.l.non ſinguli.C.ſi cer.pet.& ibi Ful. Imo.in l.t.§.ſi quis ita.ver.& hoc vo.ff.de ver.oblig. An opponens exceptionem non numeratæ pecuniæ ante biennium teneatur etiam probare vel ne,& de materia non numeratæ pecuniæ, vide in §.idem iuris infra de excep.

g Hoc verum dicas in illa exceptione quæ opponitur ante biennium, ſecus in illa quę apponitur poſt, puta in exceptione doli quæ appellatur in factum,& competit poſt bienniũ, vt vult glo.in l.ſi ex cautione.C.eo.de non nume.pecu.quæ etiam poteſt competere poſt, vt voluit glo.præcedens in verbo, debere. quę iſtas probat opi. vt ibi ſcripſi.

h Adde etiam aliud priuilegium in depoſito, vt ſi pecunia vel alia res eſt oblata alicui, per l.obſignatione.C.de ſol.illa non poteſt per nouam perſonam ſequeſtrari, vt ſequeſtrum valeat.ita voluit Lud.Ro.In l.ſi mora.ff.ſol.matri. alleg.tex. in authen.de depoſito.in prin. Et an pecunia depoſita, ſeu donum pecunię depoſitæ, transeat in eum cuius nomine eſt depoſita, vide Cyn in l.acceptam.C.de vſuris.ꝙ ſic, ſed Bal. contra in l.ſi ego.ff.de neg.geſt.& vide Bar.in d.l.acceptam. Vide de alio priuilegio in c.quemadmodum.extra de iureiu.

i In quibus caſibus non habeat locum exceptio non nu.pecu.& in quibus habeat, vide hos caſus notatos in l. contractibus.§.i.C.de non nu.pec. Adde quod exceptio non numeratæ pecuniæ quæ non poteſt poſt biennium opponi, non habet locum contra eccleſiam.nec etiam ciuitatem, quia ille quandocunque poſſunt opponere, vt no.Bal.in auth.hoc ius porrectum.C.de ſacroſan.eccl.Bal.in l.ii.in ſi.ff.ſi cer.peta.& doc.in l.ciuitas.ſi cer.pet.

a Reuocato teſtamento non cenſetur reuocatus cõtractus in eo factus. Bello.conſi.lxi.nu 8.cum ſeq.

k Intellige tu ꝙ poteſt renunciari, quia licet debitor habeat hoc priuilegium vt ante biennium opponendo exceptionem non nu.pecu.transferat onus probandi in creditorem pecuniam, eſſe numeratam, nec ipſe habeat aliquod onus tamen renunciando poteſt hoc onus probandi in ſe ſuſcipere, vt hic,& in d.l.ſi ex cautione.

TITVLVS XXIII.

De obligationib.quæ ex cõſenſu cõtrah.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de obligationibus quę re, uerbis & literis contrahuntur, uerum quia ſunt & aliæ quæ conſenſu proficiſcuntur.§ fi.ſupra de oblig.titu.generali, ideo de his tractaturus intitulauit de obligationibus quę ex conſenſu contrahuntur.*

1 *Quare obligationes dicantur ex conſenſu.*
2 *In contractibus qui conſenſu fiunt uenit omne quod bonũ & æquũ eſt.*
3 *In ſtipulatione id ſolum uenit quod expreſſum eſt.*

COnſenſu fiunt obligationes. Duas habet partes. In prima dictum, in ſecunda rationẽ ponit. Secunda ibi, ideoque autem. Non ſummatur breuius.[a] No.primo, obligationes prouenięntes ex locatione, emptione, ſocietate, & mandato, appellari conſenſu contractas,

1 Not.rationem, quod † ideo appellantur obligationes
b conſenſu[b], non quia aliæ obligationes qualitercunque prouenientes non cauſantur ex conſenſu. ſed quia illæ non cauſantur ſolo conſenſu, ſed iſte ſic. In iſtis enim nõ eſt opus ſcriptura uel literis, quia literę ſubſtantiam prębent illi contractui. In iſtis etiam non eſt opus præſentia contrahentium, imo uniri poſſunt per epiſtolam uel nuntium: & in hoc differunt ab obligatione uerborum, quæ ſtipulatio eſt appellata, propterea quod verba ſolẽnia ſubſtantiant illum cõtractum. In iſtis etiam non eſt opus traditione rei, nec rei interuentu. Si enim emo a te rem, etiam antequam tradas perfectus eſt cõtractus, & obligatio nata. & in hoc differt a mutuo, cõmodato, depoſito, pignore, obligatione indebiti: non enim ante dicitur mutuum quam ſit res data: & eodem modo nec commodatum nec depoſitum. Illiq; contractus ideo appellantur re, quia rei traditio perficit contractum & ſubſtantiat. Iſti uero de quibus hic, ideo appellantur conſenſu, quia ſolus conſenſus circunſcripta quacunque ſolennitate uerborum, quacunq; traditione rei perficit contractum, & ideo conſenſu obligationes appellantur.
2 Not. quod † in his contractibus venit omne quod bonum & equum eſt. concord.l.qui tantundem. ff. de neg.geſt.l.quæcunque.§.fi.de uerbo.
3 obliga. at † in ſtipulatione uenit id ſolum quod verbis
c expreſſum eſt[c], nec aliquid extrinſecus ſubintelligitur. l.ita ſtipulatus.§. Chryſogonus.l.in conuentionalibus. l.quicquid aſtringendæ.ff.de uerb.oblig.

ADDITIONES.

a Hoc dicit: Solo conſenſu etiam inter abſentes adhibito; abſque re, vebis, literis, vel preſentia, oritur obligatio in venditione locatione, mandato & ſocietate. Et in his ſupplet officiũ iudicis inquantum bonum & equum viſum fuerit.h.d.

b Adde tu, ꝙ licet iſtæ obligationes celebrentur conſenſu,ꝙ non tamen omni conſenſu celebrantur, ſed requiritur ꝙ ſit conſenſus ad hoc adhibitus. Vnde ſi ego dicerem vni ut venderet talem rem meam,& alius hoc audiens iret & vẽderet, certe ego non obligaret: quia licet adhibuerim, conſenſum non talem adhibui illi quod poſsit vendere, hoc uoluit glo. in l.i.ff.de contrahen.emptio. Quid autem ſi miſi tibi literam vel nuntium de uendendo, & antequam nuntius vel litera ad te perueniret reuoco mãdatum, & me pœnitet nihilominus nuntius ignorat, & uel tibi uendit vel literam dat, an teneat obligatio? Tenet glo.quod ſic, in l.i.in ſi.ff.de contrahen.empt. Sed doc. tenent contra: quia nuntius nõ contrahit, nec litera, ſed conſenſus domini qui ante contractum deficit, & ideo contractus nullus eſt caſus eſt in c.i.de procu. lib.vi.de & l.ſi pater.ii.reſpon.ff.de manumiſ.vin. Ex quo tamen non eſt quæſitum ius aduerſario, poteſt venditorem pęnitere, tenetur tamen ad damnum & intereſſe ſi quod eſſet, quia non certiorauit aduerſariũ.l. qui hominem. § ſi Titii ff.de ſolu.& §.item ſi adhuc.Inſtitu.mãdati.& l.qui autẽ.§. conſtituere.ff.de conſti.pec.& per Bal in l.multum intereſt. C.ſi quis alteri vel ſibi & Ang.in l.ſi procuratorem abſentis. ff.de procu.

c Videtur obſtare quod not. Bellõn.lib.i.ſuppot. c v. vbi in mutuo quod eſt ſtrictis iuris uenit quod bonum & equum eſt cogita.

TITVLVS XXIIII.

De emptione & venditione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de obligationibus ex cõſenſu: verũ quia illę conſiſtunt aut in emptionibus & uenditionibus, aut locationibus conductionibus, vel ſocietatibus, vel mandatis, ut ſupra tit.i.in prin. ideo de his tractaturus, ab iſta incipiens, de emptione & uenditione intitulauit.*

1 *Scriptura non eſt neceſſaria ad ſubſtantiandum actum.*
2 *Duplex eſt contractus emptionis & uenditionis.*

3 Vbi quis aliquem actum manu propria ſcripſit, non habet neceſſe illum ſubſcribere.
4 Quod perdat emptor uel venditor ſi a venditione recedat.
5 Actus potius appellatur a vera ſubſtantia quam ab eius qualitate.
6 Venditor qui recepit arrhas, no tenetur ad intereſſe recedēdo a contractu venditionis ſi reddat arrhas duplicatas
7 Si emptor det pecuniam venditori in dubio, præſumitur dediſſe loco pagamenti vel ſolutionis.

EMptio & venditio. Diuiditur in duas
partes. Nam in prima tractat de em
ptione & vēditione quæ ſine ſcriptis
cōficitur. In ſecunda tractat de ea ad
cuius ſubſtantiam ſcriptura requirit.
Secunda ibi, ſed hoc quidem. Hoc di
cit in ſumma: Emptio & uenditio ſolo conſenſu con-
a trahitur, ideo neque rei traditio, neque arrha a nec pre-
tij numeratio ſunt neceſſaria de re tamen tradenda &
pretio numerando ſimul conuenire debent. No. pri-
mo, emptionem & uenditionem ſolo conſenſu perfici,
& propterea nec rei traditionem, nec pretij numeratio-
nem, ne arrhe dationem eſſe neceſſariam: iſtę enim ema
nant non ad ſubſtātiandum contractum, ſed ad illum
exequendum. concord. l. ij. §. 1. ff. eo. Opus tamen eſt de
his omnibus inter contrahentes conuenire, ut hic, & l. 1.
b ff. eod. Not. ſecundo, ratione arrhe b contractum non
ſubſtantiari, ſed arrham contractus initi argumentum
ſiue probationem præſtare. concor. l. quod ſæpe. ff. eod.
1 Item colligitis, † ſcripturā non eſſe neceſſariam ad ſub-
ſtantiandum contractum bonę fidei, ſed ſolum emanat
ad probandum, ubi igitur fides rei geſtæ aliter probari
poteſt, ſcriptura nullius momenti redditur. l. nō idcir-
co. C. commu. vtri. iud. l. pactum. C. de pact. l. contra-
hitur. ff. de pigno. Simile uidemus in teſtamento in ſcri-
ptis, & in teſtamento nuncupatiuo. l. hac cōſultiſſima.
2 C. de teſta. No. in uer. ſed hoc quidem † duplicē eſſe
contractum emptionis & uenditionis: vnum qui in-
nititur ſine ſcriptura ſubſtantiali, alium qui concipitur
mediante ſcriptura ſubſtantiali. concord. l. contractus.
C. de fide inſtru. Not contractum qui concipitur in
ſcriptis, non aliter dici perfectum, quam ſi ſcriptura fue
rit complecta uel manu tabellionis, vel ab alio, dum-
modo ſcriptura fiat a contrahentibus. Item colligitis
ſingulariter ex hoc tex. quod paria ſunt ſcripturam con
fici manu propria, & confici manu aliena, propria ta-
3 men ſubſcribi. Ex quo colligitis, ꝙ † ubi quis ſcripſit
aliquem actum manu propria, non habet neceſſe illū
ſubſcribere. Et propterea dixit Bal. in l. cum antiquitas,
C. de teſta. ꝙ ſi mercator vel alius ſcribat in literis, Ego
talis confiteor recepiſſe &c. quod licet non ſubſcribat
nomen proprium, litere tamen probant. & dicatis vt
4 ibi. Item not. ꝙ † ſi emptorem penituerit contractus
arrhis traditis, perdit illas arrhas. Si uero uenditorem,
reſtituit arrhas duplicatas. cōcord. d. l. contractus. C. de
fide inſtru. Glo. i. ibi, perficitur. Et hoc verum dum-
modo in tali contractu demonſtratū fuerit, quid qua-
le, quantum uenierit, ut habetur in d. l. neceſſario. ff. de
peric. & com. rei uend. Gloſ. ſuper uerb. conficiun-
tur. ibi, §. & licet. Hæc opin. Plac. communior videtur.
Ex qua colligitis, quod aliquando ſuper actu emanat
ſcriptura ad actus probationem, & tunc ille actus non
dicitur actus in ſcriptis, quia modi probandi actum ve
niunt extrinſecus ab ipſo actu, unde nullam tribuunt
actui nominationem. Aliquando conficitur ſcriptura
ad ſubſtantiandum actum, & tunc tribuit actui nomi-
nationem. Hinc eſt quod dicitur duplex eſſe teſta-
mentum: in ſcriptis, ad cuius ſubſtantiam neceſſaria
eſt ſcriptura, quoddam eſt teſtamentū nuncupatiuum,
ſiue ſine ſcriptis, quia ad illum ſubſtantiandum non in-
terponitur ſcriptura, ſed ad probandum l. hac conſul-
tiſ. §. per nuncupationem. C. de teſta. In ead. glo. in
5 fi. Tene menti hanc glo. ex qua colligitis, quod † actus
potius appellatur a vera ſubſtantia, quam ab eius qua
litate: vnde cum emptio cauſetur ex conſenſu & quali-
tate ſcripturæ, quando hoc agitur potius appellatur cō
tractus emptionis in ſcriptis quam contractus ſolius
ſcripturę. Glo. ſuper verb. compellitur diuiditur in
duas partes. In prima quęrit, qua actione teneatur u n
ditor recedens a contractu præſtare arrhas. In ſecunda
quęrit, nunquid teneatur vltra duplicationem arrharū
ad intereſſe, ſi magis emptoris interſit. In ſecunda for-
mat vnam quæſt. incident circa prędicta. Secunda ibi,
ſed nunquid. Tertia ibi, ſed quid ſi dederit. In eadem
glo. ibi, vt dictum eſt. Et hanc tenuit glo. in l. cōtractus.
C. de fide inſtru. In eadem glo. ibi, l. fin. Colligitis ex
6 glo. duas opi. Prima, ꝙ † venditor qui recepit arrhas nō
tenetur ad intereſſe ſi vellet recedere a contractu, & re-
ſtituere arrhas duplicatas. Et pro hac ſententia quam
communiter tenent Doctores faciunt iura & rationes
in glo. allegata, allegate ve. Secundo introducūt Docto-
res. l. ſi fundus. §. i. ff. locati. quę l. parum facit. Tertio
mouentur ipſi, quia emptor petendo intereſſe & arrhas
videretur ſibi contrarius, ideo repellendus. Nam inquā
tum petit intereſſe actione ex contractu, videtur affir-
mare contractum valere. l. i. de actio. emptio. Inquantū
petit arrhas, videtur conſentire contractum reſcindi
poſſe, vt hic, & l. contractus. C. de fide inſtru. Sed hæc
ratio non placet, quia emptor qui petit intereſſe actio-
ne ex contractu, non petit arrhas vltra intereſſe, ſed ille
arrhe veniunt computandæ in iſto intereſſe. Item mo-
uentur ipſi, quia non debet venditor affici pœna dupli-
ci, & condemnationis in intereſſe, & condemnationis
arrharum. Sed hæc non bona, quia ſolum punitur vni-
ca pœna. ſ. intereſſe, ſed in illo intereſſe computantur
arrhe. Sed tamen pro doctoribus allego primo hunc
tex. qui dicit licitum eſſe recedere ſine pœna, poſtea di-
cit, niſi arrhe fuiſſent tradite, quia venditor tunc ad du-
plicationem tenetur, ergo non ad totale intereſſe, quia
exceptio in vno vel in duobus firmat regulam in con-
trariis. §. vt autem in authen de non alienan. Item pro
communi opi. introduco. l. poſt diem. ff. de lege cōmiſſ.
vbi venditor recipiens pretium poſt diem, præiudicat
ſibi in receſſione contractus, ergo eodem modo preuo
per pœnam arrharum, videtur præiudicare in petitionē
intereſſe. Et ad hoc facit quod no. glo. in l. ij. C. de iure
emphyt. vbi habetur quod dominus qui poſt triennium
recipit penſionem ab emphyteota, videtur renunciare,
poteſtate deiiciendi: ergo ſic in propoſito. Et iſta eſt cō
munis opi. Io. & Bulg. vt teneatur ad intereſſe, & in eo
computentur arrhæ. Pro qua facit, quia non uidentur
contrahentes renunciari iuri petendi intereſſe quod pro
uenit de iure communi. l. mater. ff. de inoffic. teſta. Sed
reſpondete, quod hoc non prouenit quia contrahentes
videantur renunciare, ſed quia lex ita ſtatuit vt arrhis
præſtitis non habeat locum petitio intereſſe. In ea. in
fi. duo operatur. Vt. ſi emptor perdat arrham datam, et
teneatur ſeruare contractum, & conſequenter ſolueret
totum pretium. Sed hic dubitatur. pone quod emptor
ſimpliciter tradiderit pecuniam venditori, nec expri-
mat an pro parte pagamenti, an vero nomine arrharū
7 tradat, quid erit? † In dubio præſumitur traditum loco
pagamenti. l. ij. C. quando lic. ab emp. diſcedere.

ADDITIONES.

a Quæritur nunquid contractus arrharum ſit contractus de
per ſe, an ne. glo. in l. contractus. C. de fide inſtru. dicit ꝙ ſic,
& bene, ſed tamen habet dependentiam ab alio. & ita ſalua-
tur opinio. Marc. ibi quæritur etiam, nunquid pro arrha poſ
ſit dari aliud quam pecunia puta annulus vel alia res. Dic ꝙ
ſic. l. ii. C. quando lic. ab emp. diſce.

Quæritur etiam, an arrhæ dari poſſint in alio contractu
quam emptione. Dic quod ſic, quia contractus cohærens al-
teri contractui, vt ſupra poteſt etiam adhærere aliis contra
ctibus ſed tamen frequentius imponitur in contractu vendi
tionis, vt hic. Quarto quæro, qua actione petatur reſtitutio
arrarum duplicatarum. Glo. hic in verbo, compellitur, dicit
quod triplici actione, ſcilicet condictione ex hac lege, & offi-
cio iudicis, & actione ex empto, de qua per Sal. in d. l. contra-
ctus. Quinto quæro, an reſtitutis arrhis duplicatus nihilomi
nus poſſit agi ad intereſſe. Dic quod ſunt hic opin. in gloſſ.
Bar. tenet opi. in Bulg. & Io. quod poſſit, quia per ſpecialem
prouiſionem hominis non videtur receſſum a generali proui
ſione legis, vt no. in l. ii. C. de iure emphy. Sed Sal. in d. l. con-
tractus. tenet primam opi. ſcilicet Mart. & Azo. quod reſtitu
tis arrhis duplicatis non poſſit agi ad intereſſe, quia hoc vidẽ
tur tacite agere contrahentes cum tradunt arrhas, vt licitum
ſit diſcedere perdendo arrhas duplicatas: & hoc videtur vel-
le hic tex. & in d. l. contractus. & hæc opi. vera vbi cõtractus
erat perfectus, alias ex contractu non perfecto non agitur et
ad intereſſe vt no. in d. l. contractus.

b Quid autem quando eſt datum aliquid alicui pro arrhis,
& pro pagamento, quæ pars intelligitur data pro pagamen-
to? Dic quod dimidia pars, quia copula Et, diuidit in partes.
l. i. C. ſi plures vna ſent. & l. nomen filiarum. §. portionis de
verbo. ſignifi. Sed quid ſi vendita eſt res pro decem, & duo
vel tria data ſunt ſimpliciter, non expreſſo nomine arrharũ,
vel an loco arrharum ſolum quid etiam, Dic quod pro vtro
que illa tria data cenſentur, vt no. glo. in l. ii. C. quando lic. ab
emp. diſced. Et ſic no. quod licet, contractus emptionis perfi
ciatur ſolo conſenſu, nec ab eo quis recedere poſſit regula-
riter ſi habet facultatem rei tradendæ, tamen ſi ſunt datæ ar-
rhæ videntur partes conſeruare poteſtatem diſcedendi a
venditione vbi alias non poſſent. ita voluit Barto. l. i. ff. de
actio. emp.

1 *In venditione pretium debet eſſe certum.*
2 *Pretium rei venditæ poteſt conferri in arbitrium tertii.*
3 *Quando aſſumpto arbitro ſuper contractu a perſona recedatur, & ad arbitrium boni viri recurratur.*
4 *Venditor non tenetur transferre dominium rei venditæ.*
5 *An valeat pactum quo in venditione venditor promiſit de dominio transferendo.*

§. PRetium autem. In cõtractibus a per
a ſona receditur s. h. d.
1 Not. primo, † pretium emptionis & vendi
tionis debere eſſe certum. concor. ſupra in
prin. ſed ideo hic reperitur vt aliquid addat
facit. l. qui Romæ. §. Callimachus. de uerbo. oblig. §. ius
autem. & ibi glo. ſupra de iure natu. gent. & ciui. Item
colligitis, parta eſſe, pretium ab initio certificari uel ab
initio certum eſſe, & ex poſt facto declaratione tertij
2 certificari. Item colligitis, quod † pretium rei uenditæ po
b teſt conferri in arbitrium [b] tertij. Et idem eſt in penſione
rei locatæ. concor. l. fi. C. eo. Not. quod tertio non ar-
bitrante non reducitur res ad arbitrium boni uiri quod
pulchre uidebitis in glo. in verb. diffinierit & facit. l. ſi
quis arbitratu. de uerb. obl. No. bonum eſſe argumẽ
c tum de contractu emptionis [c] ad contractum locatio-
nis. concor. l. ſi merces. ff. locat. Glo. ſuper uerb. eſti-
mauerit. in fi. & dicetur in §. emptio. Glo. ſuper uerb.
nominatim in fi. Nec obſtat hic. §. fin. quia ibi loquitur
in conuentione facta cum creditore mutuante, quod
eſt ſpeciale ut creditores eliciantur ad ſeruiendum egen
tibus, alioquin pauci & rari reperirentur qui ſeruire uel-
lent: ſed ſecus eſt in caſu noſtro quia ſi non uendit uni,
uendet alteri. Glo. ſuper uerbo diffinierit ibi, boni ui-
3 ri Si quæratur an † quando arbiter eſt aſſumptus ſuper
contractu, a perſona recedatur, & actus ad arbitrium
boni uiri reducatur. Dicite, aut fuit aſſumptus ad diffi-
niendum tale quid fuit uel eſt de ſubſtantia contractus,
puta, rem uel in pretium in emptione: aut eſt aſſum-
ptus ad diffiniendum tale quid quod eſt acciden-
tale contractus. Priore caſu aut iſte arbiter nullo mo-
do iudicauit, & tunc non habet locum reductio ad ar-
bitrium boni uiri. l. ſi quis arbitratu. de uerbo. oblig.
Aut arbitratus eſt, ſed inique, & tunc reductio fiet. Ra-
tio differentiæ, quia quando arbitratus eſt, iam contra-
ctus eſt perfectus, & ex eo oritur actio cui deſeruire po
teſt iudicis officium, per quod iniquitas moderari po-
teſt. Sed quando nullo modo arbitratus eſt, non eſt ad-
huc perfectus contractus, nec aliqua actio orta ſuper
qua fundari poſſit iudicis officium, & propterea redu
ctio non poteſt fieri ex defectu officij iudicis, quod ceſ
ſat, l. uñ. C. depoſ. Poſteriore vero caſu ſi æque diffinie-
rit, res clara eſt, non eſt querelæ locus. Si vero inique,
reductio poteſt peti, ratione de qua ſupra. Si uero nul-
lo modo diffinierit, iterum reductio peti poteſt: quia
licet accidentia contractus non fuerit diffinita, tamen
ex quo contractus recepit ſubſtantialia ſua, ex eo ori-
tur actio, poteſt deſeruire iudicis officium, & redu-
ctio implorari, & ita loquuntur leges in glo. allegatæ.
Gloſſ. ſuper uerb. traditur. ibi, l. ex empto. Colligitis
4 ex gloſſ. quod. † venditor non tenetur trãsferre [d] domi-
d nium rei uenditæ, & propterea permiſſum eſt rem alie
nam uendi. poſſe. l. rem alienam. de contrahen. empt.
Sed dices tu, quare igitur tenetur emptor transferre
dominium pretium in uenditorem? Gl. in l. ex empto.
de actio. empt. dicit quod ideo emptor ad hoc tenetur
quia eſt obligatus in genere: habet enim latas habe-
nas ad quærendum pretium cuius poſſit transferri do
minium: ſed venditor eſt obligatus in ſpecie ad rem
tradendam, & ideo ei facilius ſubuenitur. arg. in l. ſtatu
liberum. §. illud de ſtatulib. iuncta l. qui. §. fina. de ſolu.
Ex quo infert Bar. ꝙ ſi uenditor eſſet obligatus in ge-
nere, vt quia uendidiſſet decem corbes frumẽti, vel de
cem metretas vini, tenetur eadem ratione dominium
transferre. allegat l. ſi ſterilis. §. cum per uenditorem. in
uerbo, datum. & in verb. dandum. & in uerb. dari. de
actio. empto. In eadem glo. ibi. §. aliæ. Pro hac opin.
Mart. allegari poſſent multa: ſed allego inter cætera ca-
ſum in c. qui ſtudet. 1. q. 1. allego tex. in c. ſi facta. ſi de feu.
fue. contro. allego caſum in l. ſi quis rem alienam. de ac
tio. empto. cui non conuenit illa tria reſponſio, quod
ibi liberetur præſtando intereſſe, quia alioquin ibi fru-
ſtra diceretur quod medio tempore dominiũ ſuſcepiſ-
ſet. In ea. gl. l. iij. Et pro hac ſententia allegatur caſus
in l. ſi factũ teris. de actio. empti. Suadetur ratione quia
in actione ex empto venit rem tradi l. ex empto. de act.
emptio. ſed obligatio rem tradi eſt facti, l. vbi autem
non apparet. §. quid id quod de uerbo. oblig. ſed in obli
gationibus facti tenetur quis preciſe ad intereſſe l. ſi quis
ab alio. de reg. iur. l. ſtipulationibus non diui. verſi. Cel-
ſus. de uerbo. obligatio. ergo uenditor tenebitur preci-
ſe ad intereſſe. In ea. glo. in fi. Et hæc concordia com-
muniter tenetur, pro qua allegat Bart. rationem, quod
obligatio quæ uenit ex actione ex empto, non eſt me-
ri facti imo mixti participat enim de obligatione rem
dari, & de obligatione faciendi. l. in conuentionalibus.
§. fin. ff. de verbor. obligatio. unde media eligitur via,
ut ſi habeat facultatem rei tradẽdæ, tradat: ſi non, tunc
liberetur præſtando intereſſe, & in hoc ſapiat naturam
5 obligationis facti. Quæritur † vendo tibi rem pacto ap
poſito, vt tenear transferre dominium, an ualeat con-
tractus venditionis? Dicite quod non caſus eſt in l. fin.
ff. de condi. ob cauſ. Eodem modo contra, ſi vendo ti-
bi rem pacto appoſito, ut non tenear transferre domi-
nium, non valebit contractus venditionis. l. cum ma-
nu ſata. §. fina. de contrahen. empt. deſiet igitur res ſim-
pliciter vendi nulla habita mentione transferendi do-
minij, vel non transferendi. l. ex empto. in princip. de
actione empto.

ADDI.

ADDITIONES.

a Et ſic patet quòd in cōtractibus regulariter non receditur a perſona debentis arbitrari, ut hic. Fallit quando per accidens confertur in uoluntatem alterius contrahentium, ſcilicet caſu quo poteſt conferri, quia tunc recurritur ad arbitrium boni viri.l.hæc venditio.ff.eod. Secundo fal. ſi arbitratoe aſſumptus fuerit pro aliquo acceſſorio alicuius contractus iam perfecti, vt ſi uendo tibi fundum cum vno de duobus meis arbitrio Titii.ar.ff.eod.l.ſi in emptione. Tertio fallit quando debet arbitrari & inique arbitratur, l. ſocietatem, §. arbitrorum.ff.pro ſoc.nā his caſibus etiā receditur a perſona, ſecundum Bart.in d.l.ſi quis arbitratu. ſed in vltimis uoluntatibus bene receditur a perſona ad ſubſtantiam legati.l.fi.§.ſed ſi quis.C.cōmu.de leg.& l.i. de leg.ii.ſiue ſit collatū in perſonam tertii,ſiue hæredis.eo caſu quo pōt, ut habetur in l.ſicut.de leg.i.vbi velate poteſt fieri,licet non expreſſe.l.ſenatus.§.legatum.ff.de leg. i. de quo uide de prædictis ad pœne commiſsionem,l.multa.de cond.& demon.per gloſſ.& per Bar.in l.i.ff.de leg.ii.

b Queri poteſt, quando quis dicatur inique arbitrari. Gloſſ. dicit, quando excedit dimidium iuſti pretii, & hoc eſt clarum.l.ii. C. de reſciden. vendi. alias autem ſtatur in arbitrio iudicis.Bartol.tenet. in d.§.arbitrorum quod dicitur inique arbitrari quando arbitrio eſt in plus vel minus ſexta parte totius.

• Quritur etiam, an ille cuius arbitrium eſt electum, cogatur arbitrari? Dic ſecundum glo.in l.fi. C.quod ſi eſt arbiter, non cogitur niſi adiecta pœna, vel aliquid loco pene. l. diem proferre.§.fi.ff.de arbi. Si eſt arbitrator, tunc cogitur poſtquam acceptauit. Sic etiam cogitur quis conſulere in cauſa vel puncto ſibi commiſſo, vt dicit gloſſ. in l.ſacris. C. de prox.ſacrorum.lib. xii.ſicut quis tenetur iudicare.l.ſancimus.C.de aduo.diuer.iud. de quo uide Io. And. in addit. Specu.in titu. de requiſitione conſilii. verſicu. ſed nunquid. Quæritur etiam,an talis arbitrator. debeat ferre hanc ſuam ſententiam præſentibus partibus dic quod ſic, vel ſaltem debet ferre eis legitime citatis,ſecundum Bartol. in dicta l. ſi quis arbitratu.

c Adde tamen, quod licet emptio conueniat cum locatione in iſtis duobus. quia ſine pretio nulla earum contrahitur, & illo non arbitrante nulla eſt venditio & locatio, ut hic, tamen differunt in pluribus: nam in emptione ſpectat periculum emptori,etiam ante traditionem:puta, ſi vinum venditum effundatur poſt deguſtationem. l.i. ff. de peric. & commo.rei vend.& no.infra eod. §.cum autem. ſed in locatione non,l.ex conducto.§.i.& ii.ff.locat. Secundo differūt, quia venditor tenetur vel rem tradere, ſi habet, vel præſtare intereſſe: ſed locator aliquando excuſatur, puta ſi ſuperuenit ei neceſsitas retinendi rem locatam.l. iii.C. loca. Tertio differunt, quia venditio eſt titulus habilis, ad tranſlationem dominii. l. ex empto. ſecus in locatione. l.non ſolet.C.de locat.

d Quæritur etiam, an in emptione & uenditione uenditor cogatur præciſe rem tradere, an vero liberetur præſtando intereſſe: de quo per Barto in l.ſi ſterilis,§. cum per venditorem.ff.de actio.emp.in gloſſ.De hoc,an venditor præciſe teneatur tradere rem uel ne, vide Bald. tenentem ſecundam opin.tanquam communem huius gloſſ.licet glo.ibi tenuerit primam hic:& uide etiam ibi Bald.circa fi. l. qui dicit, ꝙ vbi de venditione eſt factum inſtrumentum publicum,ꝙ omnino compellitur tradere rem.allegat tex.quem dixit notabilem,in l.qui reſtiuere.in fi.ff.de rei uend.vbi fit mentio de cōdemnato, qui parificatur huic.

1 Poſſunt allegari in iudicando authoritates poetarum.
2 Pro ea parte danda eſt ſententia pro qua ſunt ualidiores rationes.
3 Contractuum quidam ſunt nominati, quidam innominati.

§. ITem pretium. Pretium conſiſtere debet in pecunia numerata in contractu emptionis & uenditionis,non autem in ſpecie certa uel incerta,ad hoc ut differat permutatio a contra-
a ctu uenditionis & locationis, hoc dicit,[a] Not. quod in emptione & venditione pretium debet diſcerni a re, vt ſciatur quod ſit pretium, & quæ ſit res vendita: in permutatione nō requiritur iſtud quia res pro re poteſt
1 dari. Not. † poſſe allegari authoritates autorum & poetarum in iudicando. l. in tantum. §. fin.ff.de rerum
2 diuiſio.l.ſeptimo de ſtat.homi.& Not.quod † pro ea
b parte eſt danda ſententia, pro qua ſunt ualidiores[b] rationes. facit l. qui filium circa fin ff. ad Trebellia. Et
c quod dixi in authoritatibus autorum & poetarum[c], intelligendum eſt ſi ſunt approbate,alias ſecus: & ideo reprobatur gloſſ. in l.mulier.ff. de iure dotium. vbi dicit gloſſ. quod mulier nubet in dubio intelligitur dare omnia bona in dotem. allegat authoritatē Ariſt. quod non eſt verum, & Barto.diſputauit hanc quæſtionem in quæſtione quæ incipit, Mulier habēs magnum &c.
d Gloſſ.ſuper verbo ſpeciem contractus[d]. in fi. Not.
3 quod † ſunt quidam contractus nominati, & quidam innominati, de quibus in l. iuris gentium. in princip.l. naturalis. per tot. ff.de præſcrip. verbis. & naturam talium contractuum habetis in gl. Vnde dixerunt quidam quod donatio erat contractus innominatus quia ex ſe non pariebat actionem,cum detur conditio ex l. ſi quis argentum. C. de dona. de quo in l.iuris gentium.
e ff.de pact.Item habetis ex hac gloſ.[e] rationem, quare permutatio non dicatur contractus, nominatus: hanc eandem rationem ſenſit glo.in d. l. iuris gentium. Sed hæc ratio non approbatur,vnde gloſſ.in rub.C.de rerum permu.ſenſit meliorem rationem, & dixit rationē eſſe, quia permutatio remanet in generali nomine contractus nec aſſumpſit nomen ſpecificum ſicut cæteri contractus nominati, ideo permutatio dicitur contra-
f ctus innominatus.[f]

ADDITIONES.

a Adde. Item prævalet opin. quæ validioribus rationibus & argumentis defenditur. hoc dicit. Adde quòd pretium adeo eſt neceſſarium in venditione, vt neceſſaria eſt ſpecificatio rerum: nec tamen ſola multitudo rerum inducit diuerſas & plures emptiones, niſi etiam adſit diuerſitas pretiorum. Vnde ſi venderentur plures res vnico pretio, eſſet vna venditio, non plures.l.ſi duos ff.de contrahen.emptio. glo.in l.ædiles.la ii.§. ſin.ff.de ædili.edict.Bar.in l. ſcire debemus.verſi.oppo.ff.de verbo.obliga. & idem in l. ſi duo in i.col.eodem titu. Et reſoluta tali venditione pro parte, dicitur reſoluta in totum l.cum eiuſdem. ff. de ædili. edict. Adde tu, quòd id quod hic dicitur de pretio, vt debeat eſſe in pecunia certa, eſt verum in initio tempore contractus, ſed poſt contractū celebratū res bene pōt ſolui in alia re quam in pecunia uolēte creditore,nec immutaſ natura contractus. l.pretii.C.de reſcinden.uenditio. Quantitas pretii facit, ut cognoſcatur an ſit emptio uel uenditio.gloſ.ſingul.in l.i.ff. de ſuperficiebus.& hic in uerbo, agendo.

b Vbi autem eſſent pares rationes, tunc iudex poteſt gratificari parti magis ſibi gratæ, ut notatur in l.cum prolatis. ff.de re iudica.

c De iſtis authoritatibus poetarum.vide in l.tantum.§.fi.ff. de rerum diuiſione.

d Nota ex. gloſ.permutationem proprie eſſe ſpeciem contractus innominati,&c.Ea demum poteſt agi, quando quis impleuit pro parte ſua,uel condictione ob cauſam, ad repetendum datum, ſicut in aliis contractibus innominatis, vt hic probatur ex hac glo.

e Adde inquantum,ſupra dicitur. Item habetis ex hac gl. Simile etiam de hac ratione per glo.in rub.C.de rerum permut.Simile autem Doct. dicunt de tranſa. ꝙ ſit contractus innominatus propter generalitatem contractus, de quo per Bar.in l.fin.ff.de pecu.

f Quid autem ſi trado alicui librum meum pro ſuo, cum hoc quod ille ſit obligatus reficere vltra librum ſuum decem aureos, erit permutatio an uenditio? Dic ſi ſimpliciter agitur de permutando, erit permutatio. Si autem inſpicia-

tur

tur quod ualet plus, ut ſi ualet plus res, ſi permutatio : alias
ſi maiorem ſummam aſcendat pecunia quæ uenit præſtan-
da quam res, tunc ſit emptio. c. ad quæſtionem. extra de
permuta. de quo late videre poteris per Bartol. in l. Aristo.
ff. de donatio.

1 *Perfecta ac etiam contracta emptione & venditione, periculũ indiſtincte ſpectat ad emptorẽ. Quod limitate dupliciter, niſi vẽditor fuiſſet in dolo culpa aut mora.*
2 *Non licet emptori capere rem emptam propria authoritate imo ſi cãperet, uerus prædo diceretur*
3 *Emptio & venditio poſſunt ſub conditione contrahi, ualetque talis emptio*
4 *An ualeat emptio rei ſacræ aut publicæ.*
5 *Quantitas pretii in emptorem conferre non poteſt in venditione.*
6 *Secus in matrimonio, quandoquidem non ualere poſſet contractus eo modo initus.*

§. CVm autem. Perfecta emptione & vẽ
ditione tranſit periculum
& commodum ad emptorẽ, etiam re uẽ-
dita nondum tradita, niſi uẽditor fuerit in
dolo vel culpa, aut mora : tenetur tamen
venditor cedere ſuas actiones emptori, quas habet con
tra tertium. Item emptio & uenditio poteſt fieri ſub cõ
a ditione. & non valet emptio rei ſacræ [a] vel publicæ [b],
b niſi quo ad intereſſe. h. d. Diuiditur in duas. In prima
ponit dictum, in ſecunda declarat illud per exempla.
1 Secunda ibi, itaque ſi homo. Nota primo, † contra-
cta emptione & venditione periculum pertinere indi-
ſtincte ad emptorem, quod limitabitis dupliciter, niſi
venditor fuiſſet in dolo, culpa, aut mora : nam vnicui-
que mora nocere debet. l. illud. ff. de pericu. & commo.
rei vẽdite. cum ſimilib. Secundo limitabitis, niſi uendi
tor ex pacto ſuſceperit in ſe periculũ: quia ait prætor pa
cta ſeruabo, facit l. ſi in venditione. ff. de peri. & cõmo.
rei vendi. Nota ſecundo, quod eadem ratione com-
modum pertinet ad ipſum emptorem: quia ſecundum
naturam eſt vt quem ſequuntur in commoda ſequan-
tur & commoda. regula iuris, Secundum naturam.

No. tertio, quod ille qui habet obligatum alium, libe
ratur cedendo actiones. contra illum facit. l. quod ſæpe.
§. item ſi res. ff. eo. facit l. quod debetur ff. de pecul. cum
ſimilib. Not. quarto, quod venditor eſt dominus rei
vendite nondum re tradita emptori; quantumcunque
2 pretium fuerit numeratum: & ideo † non licet empto-
ri capere rem emptã propria authoritate, imo ſi cape-
ret diceretur prædo caſus eſt in l. ſi ex ſtipulatione. & l.
fundi. in prin. cum ibi no. ff. de acqui. poſ. No. quinto,
3 † emptionem & venditionẽ poſſe contrahi ſub condi
tione: vnde valet talis emptio. Emo tuum equum ſi pla
cuerit mihi infra menſem. caſus eſt hic. Quod non pro
cederet in cauſa matrimoniali. quia non valeret matri-
monium, Accipio te in uxorem ſi mihi placuerit infra
menſem vel annum: quia talis conditio eſt contra ſub-
ſtantiam matrimonij, quod matrimonium debet conti-
nere indiuiduam conſuetudinem. l. i. cum ſimilibus. ff.
de ritu nuptia. facit ſupra de patria poteſt. in prin. pro-
batur in cap. fin. extra de condi. appoſi. Nota etiam
4 quod † non ualet uenditio rei ſacræ aut publicæ: quod
eſt uerum quando emptor eſt ſciens : ſi fuerit igno-
rans, tenet huiuſmodi contractus, non quo ad hoc vt
conſequatur rem uenditam, ſed conſequatur intereſ-
c ſe [c] facit l. & liberi. & l. in emptione. §. omnium. ff. eo-
d dem [d]. facit l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de uer. obl.
cum ſimilibus. Glo. ſuper uerbo, placuerit ibi, l. con-
5 trariis. Not. ex gloſſ. † non poſſe quantitatem pretij in
arbitrium emptoris conferri, neque ſubſtantiam con-
tractus, puta, ſi uolueris : ſed bene poteſt conferri com-
placentia rei, quia intelligitur collata tanquam in arbi-
trium boni uiri : unde ſi res eſſet talis quæ iure placere
deberet, licet emptori nõ complaceret, contractus tene
ret bono uiro complacere arbitrante. l. hæc venditio. ff.
6 eo. Et hæc uera in contractu uenditionis, † ſecus in cõ
tractu matrimonij, vbi non ualeret contractus hoc
modo initus, Accipio te in uxorem uel in maritum ſi
infra annum mihi placueris. Eodem modo ſi dicere-
tur, accipio te in uxorem ſi generationem prolis euita-
ris : uel, accipio te in uxorem ſi pro quæſtu adulteran-
dum te tradideris: quia huiuſmodi conditiones appoſi-
tæ, ſunt contra ſubſtantiam matrimonij, quæ conſiſtit
in tribus donis, hoc eſt, fide, prole, & ſacramento. c. fin.
extra de conditionibus appoſi.

ADDITIONES.

a Sed nunquid ſi interim res ſacra efficiatur prophana, rẽ
conualeſcat ſtipulatio & uenditio ? Dic quod non, per regulam
iuris, Ab initio. & ſupra de inuti. ſtipu. §. idem iuris.
b Item quid ſi ciuitas uelit uendere plateam uel alium lo-
cum publicum, an poſsit irrequiſito principe? Dic quòd ſic
ſi non recognoſcit ſuperiorem : quia cum ſit populus liber,
ſibiipſi princeps eſt. l. non dubito. ff. de capti. Si autem re-
cognoſcit ſuperiorem, tunc debet prius condere ſtatutum
quod ille locus publicus deinceps habeatur pro priuato,
vel quòd poſsit vendi. l. prohibere. § plane. ff. quod vi aut
clam. & voluit Bart. in d. l. continuus. uide etiam Bart. in l. ii.
C. de uend. re ciui. lib. xi.
c Quod intereſſe eſt pretium ipſius rei datum quando ven-
ditor ſimiliter ignorabat rem eſſe talem cuius non eſt com-
mercium : alias autem ubi venditor hoc ſciuiſſet, aget con-
tra iſtum ad totale intereſſe. l. emptorem. §. fi. ff. de action.
emptio. & per Barto. in l. cum lex. ff. de uſur. Vbi autem em
ptor ſciret & nihil ageret, ſibi imputet. regula iuris, Da-
mnum. Et adde quod valet venditio in caſibus prædictis, quã
do aliud non obſtat inter ipſos contrahentes, non autem quã
tũ ad ipſam rem, vt uult gl. in d. l. liberi. & Bart. in l. cõtinuus.
§. cum quis. de uerb. oblig.
d Cuius rei illa ratio reddi poteſt, quia matrimoniũ ſubſi
ſtere non poteſt, niſi conſenſu puro, & abſoluto, vt non mi-
nus vere, quam docte cenſuit Panor. in c. i. de condi. appoſi.
cuius ſententia, vt vera eſt, ita a gloſſ. probata in c. vnico. de
ſponſalib. & matrimo. in vi. per illum. text. Rationem diffe-
rentiæ ſubiicit Porcius noſter ibi quia contra ſubſtantiam
matrimonii. Dubitationem mouet Diocletiani, & Maxi-
miani conſtitutio in l. in vendentis. C. de contrah. emp. in hęc
verba, in vendentis, uel ementis voluntatem collata condi-
tione comparandi, quæ non adſtringit neceſsitati contra-
hentes, obligatio nulla: eſt vbi hoc etiam colligit Bald. Peru
ſi. vbi (inquit) obligatio in voluntatem futuram vnius con-
trahentis confertur, contractus non poteſt efficaciter cele-
brari. Textus etiam ille videtur aduerſari. §. noſtro, alias. §.
emptio. hoc titu vbi ſic loquitur Iuſtinianus, Emptio tam
ſub conditione, quam pure contrahi poteſt. ſub conditio-
ne, uelut Stichus, ſi intra diem, uel (ut Theophilus Gręcus
interpres tradit) intra menſem, ſit tibi emptus aureis tot,
puta decem. Quod de venditione aiunt in ſuo reſcripto
Impp. idem in matrimonio receptum eſſe innuere mihi ui-
detur Porcius noſter. Nulla igitur poteſt ſubeſſe diuerſi-
tas inter emptionem, & matrimonium. Quid dicemus ? Re
ſtrictio Porcii longe lateque diuerſa eſt a ſpecie illius con-
ſtitutionis : ſi bene utriuſque lectio ponderetur, & vera il-
lius opinio in caſu ſuo eſt. Sed redeamus ad [illegible], Ac-
curſius in d. l. in uendentis, recitat quatuor ſolutiones, tan-
dem ſubiicit hæc uerba ſoluendo. Tu dic, ſi pretium confe-
ratur in alterius arbitrium, non ualet. ff. eod. l. quod ſæpe. §.
i. & idem ſi cõmercium ut hic. Porro res ipſa confertur, ut In
ſtitu. eod. §. emptio. Hæc ille Barto. in dict. l. in uendentis. ſe
remittit ad gloſſam in l. in perſonam. §. generaliter. ff. de
regulis iuris. Baldus in dict. l. in uendentis. poſt multo-
rum ſolutiones approbat ſolutionem gloſſ. verſicu. ſed dic,
quod gloſſ. Angelus uero allegans Cinum dat aliam ſolu-
tionem : Cuius opinionem puto ueram propter eius aucto
ritatem. Equidem tamen exiſtimo nullum ſubeſſe contra-
rium, ſed diuerſitas conditionem, ut patet ad ſenſum, ſi be-
ne expenduntur vtriuſque loci verba. Sed adhuc ſubſiſto
de l. centeſimis. §. fina. ff. de verbo. oblig. vbi ſtipulatio ita
concepta, dabis ſi volueris ? inutilis eſt. Conditio igitur

dandi

dandi in perſonam promittentis collata nullius eſt momen-
ti. Sic in propoſito emptum tibi erit, ſi placeat intera men
ſem, inutile videretur. Alberi.de Roſate ſoluit in d §. fi.cu-
ius verba huc transferibere uaniſsimi eſſet operis. Quod
autem aut Porcius, huiuſmodi conditiones, ſi generationẽ
prolis euitabis, &c. Vſque adeo verum eſt, ut in contractu
matrimonii adiectę, ipſum uitiet.c.fin.de condi.appoſi.& ca-
no.ſolet.&c. aliquando.xxxii.quæſt.ii. Quæ conditio contra
matrimonii ſubſtantiam non ſolum de ſuſpendente, ſed &
de reſoluente accipienda eſt. Panot.in d.cap.fi. regu.i.ue.fi.
ex quo tamen notabis. Ratio autem, cur conditiones con-
tra ſubſtantiam matrimonii ipſum vitient, eſt. quia ſine
ſubſtantia nihil poteſt ſubſiſtere.tex.cap.tua nos.§.nos autẽ
extra de ſponſa. & matrimo.in antiq. l. ii.in fi.ff.de uſufru.
Porro ſubſtantiam rei, aut actus alicuius facile deprehen-
dens, ſi ſine aliquo ſubſiſtere non poſsit, faciunt nota. per
Bart. in l.prolatam.C. de ſent. & interlocu. omn. iudic. Pla-
ne diuerſum eſſe in aliis conditionibus, quamuis turpibus
impoſsibilibuſue decretali epiſtola expreſsit Romanus põ
tifex, d.c.fin.ideoque propter fauorem matrimonii pro non
adiectis haberi debent.d.c.fin.& ſic uitiantur & non uitiant,
vt ibidem notabiliter cenſuit Panor. & hoc probat text. l.
ſed ſi hoc §.cum uir.ff.de condit. & demon. & ibi Bart. Hoc
etiam ad teſtamenta produxerunt pontificii, Nam ſi quis
hæredem instituiſſet, ſi reliquias eius in mare proiiceret,
ſcriptum hæredem, & ſi conditioni non paruerit, non ex-
pelendum ſed admittendum. H. Modeſtinus reſpondit. l.
quidam in ſuo teſtamento. ff. de condi. inſti. Sane in ſtipu-
lationibus & cæteris contractibus conditio impoſsibilis adie
cta nullius momenti actum facit: idque Marcianus reſpon-
dit.l.non ſolum.ff.de actio. & obli.P.P.

TITVLVS XXV.

De locatione & conditione.

CONTINVATVR *Ad præcedẽtes hoc ordine: Supra proxime uiſum eſt de emptione et uenditione ue rum quia illi ſimilis eſt locatio et conductio, ideo de ea cõpetenter erat tractãdũ, et ideo de ipſa merito intitulatur. Vel aliter: Supra uiſum eſt emptione et uenditione quę ex conſenſu cauſatur, uerum quia locatio & cõductio cõſenſu quoque perficitur, ſupra de obligationibus quæ ex conſenſu in principio, ideo de ea ex ordine intitulatum fuit.*

1 *☞ Locatio & conductio emptioni aſsimilatur.*
2 *Quis appelletur contractus emphyteoticus.*
3 *Eccleſia poteſt dare perpetuo rem eccleſiaſticam in emphyteoſim.*
4 *An in dubio præſumatur contractus emphyteoticus, an vero contractus locationis*
5 *Poteſt dari in emphyteoſim res emphyteotica.*
6 *An pro re emphyteotica cogatur quis tempore guerræ ſoluere canonẽ ſiue penſionem.*
7 *Emphyteota rei priuatæ cadit a re ſua emphyteotica ſi non ſoluat per triennium ſecus in emphyteoſi rei eccleſiaſticæ, datur enim biennium*
8 *An emphyteota poſsit donare alteri rem emphyteoticam non facta denunciatione domino.*

a LOcatio & conductio.[a] Loca-
tio & cõ
ductio ſolo conſenſu contrahitur, ſi de
mercede certa conueniatur, quę in ar-
bitrium alicuius certæ perſonæ confer-
ri poteſt: in incerta uero non erit loca-
tio, ſed contractus innominatus appel-
b labitur. hoc dicit.[b] Nota primo, † locationem uendi-
1 tioni aſsimilari.concor.l. ij.ff.eo. Aſsimilatur in primis,
quia quemadmodum uenditio ſolo conſenſu contrahi-
tur, ita & locatio, ut hic, et ſupra de obliga.ex conſenſu.
Item quemadmodum in uenditione debet ſtatui certũ
pretium, ita in locatione. Item quemadmodũ pretiũ rei
venditæ poteſt conferri in arbitrium certę perſonæ, ita
& merces rei locatæ, ut hic, & l. quod ſepe.§.1.ff. de con
trahen.emptio. Item quemadmodum pretium re uen-
ditæ non poteſt conferri, in certam perſonam, ita nec
merces rei locatæ, ut hic. Item quemadmodum cõtra-
ctus emptionis eſt de iure gen. ita et contractus locatio
nis.l.ex hoc iure.ff.de iuſti. & iu. Item quemadmodum
contractus uenditionis eſt bonæ fidei ita contractus lo
cationis.§.actionum. infra de actio. Item not. quod
ille qui utitur opera alterius, incerta mercede promiſſa,
tenetur eidem actione præſcriptis uerbis. Not.in §.
2 adeo, quod † cõtractus emphyteoticarius appellatur
quando prædia perpetuo fruenda traduntur certa mer
cede conſtituta. Et appellatur contractus emphyteoti-
cus, quaſi contractus meliorationis. quia emphyteota
rem emphyteoticam meliorem facere tenetur, ut infra
c videbitis.[c] Not. quod pacta appoſita in tali contra-
ctu ſunt ſeruanda. Si uero nullum pactum apponatur
tunc ſi pereat res tota liberabitur a te. Glo.ſuper uer
d bo, merces.[d] in fine. Colligitur ex gl. quod colonus par
tiarius appellatur proprie ſocius tuus, quia tu præſtas
prædium, ille uero operam.l.cum duobus.§.ſi in coeun
e da.ff.pro ſoc.[e] Ex quo dicunt Docto. quod licet ſingu
laris ſucceſſor nõ teneatur ſtare colono, tenetur tamen
ſtare neceſſario maſſario partiario: de quo in l.empto-
ri.C.loc. Glo.ſuper verbo, auferre liceat. in fi.No.ex
3 gloſ.† eccleſiam poſſe dare in emphyteoſim perpetuã,
rem eccleſiaſticam, & idem tenuit glo. in c.hoc conſul-
tiſsimo.de rebus eccleſi.non alie.libr. vi.quæ ſententia
probatur in auth.perpetua: & in authenti. ſi quas rui-
nas.C.de ſacroſ.eccle.& iſtam tenet Io.And.in d.c.con
ſultiſsimo. & ſequitur Archid. & uidetur quod cõmu
nis ſententia ſit in hac emphyteoſi, quod eſt adhibẽda
authoritas remoti prælati: ut, ſi abbas in emphyteo-
ſim det rẽ, adhibeatur authoritas epiſcopi. Si uero epiſ-
ſcopus det in emphyteoſim, tunc adhibeatur authori-
tas archiepiſcopi. Si uero archiepiſcopus adhibeatur au
thoritas Patriarchæ: & ſic de ſimilibus. Sed dices, tu, ec-
cleſia non poteſt alienare rem eccleſiaſticam, ergo nec
in emphyteoſim dare authenti. hoc ius porrectum. C.
de ſacroſ.eccle.iuncta l.fin. C. de rebus non alien. Solu.
eſt quod emphyteoſis non eſt proprie alienatio. Vel
aliter, quod quemadmodum eccleſia uendere poteſt
ita demũ alienare poteſt ſi futura meliora proſpiciet:
ita et in emphyteoſim dare: de quo in auth. ſi quas rui
nas in authenti.hoc ius porrectum in authen.perpetua.
4 C.de ſacroſ.eccle.† Sed pone, tu ſoluiſti mihi pluribus
annis certam quantitatem pro penſione domus meæ.
ego volo te expellere, tu allegas te emphyteotam per
petuum, quid in dubio præſumitur? erit ne præſumen
dus contractus empyteoticus, an uero contractus lo-
cationis? Ange.in l.qui in aliena.§.i.ff. de acquir.hęred.
determinauit præſumi contractum emphyteoticum,
quia pręſumptio pręſumenda eſt in caſum actus po-
tentioris.arg.in l. i.§.qui in perpetuum.ff.ſi ager vecti.
pet. Sed pone quod pater tuus accepit aliquam rem in
emphyteoſim pro ſe & filijs ſuis: moritur pater, tu re-
pudias hæreditatẽ, & uis retinere rẽ emphyteoticã, an
poteris hęreditate repudiata ſuccedere in contractũ em
e phyteoticum? Bar. determinauit quod ſic: de quo dica
tis ut per eũ in l.quod dicitur ff.de verb. obligatio. Sed
pone quod ſtantibus terminis pater te emancipauit
tu petis medietatem rei emphyteoti. an poteris? Vi-
detur quod ſic, quia ex quo accepit in emphyteoſim ꝓ
ſe & filijs, pars dimidia filijs emancipatis tribui debet:
quia dictio Et, copulat, et partes viriles attribuit.l.reos.
§.cum in tabulis.ff.de duob.re. Bartol. determinat con
trarium, fretus per glo.in l.Gallus. in princi.ff de.liber.
& poſthu. Non obſtat quod dictio Et, copulet, quia il-
lud verum niſi ponatur inter perſonas in quibus cadat

affectio

affectio per prius & poſterius:quia tunc attribuit actũ
non copulatiue,ſed ordinatiue.l.cum pater.§.a te peto.
de legat.ij.c.i.§. quinetiam. in titu. epiſcopum vel ab-
batem.in uſibus feudo.Cum ergo in caſu noſtro appo
ſita ſit copula inter perſonas inter quas cadit affectio,
denotabit ordinem, & erit ſenſus, do tibi in emphy-
teoſim & filiis tuis, id eſt, do tibi quoad vixeris, &
poſtea te mortuo filiis tuis. Sed pone, tu accepiſti rem
f in emphyteoſim pro te & filiis tuis [f], te mortuo aliqui
filij ſoluũt debitum canonem,vtrum propter non ſol-
uentes alij qui ſoluerunt priuari poſſint re emphyteo-
tica? Gloſſ.eſt ordina.quod ſic,in l.communi diuidun.
ff.commu.diuidun. Glo. ſuper verbo propriam.ibi,
5 §. alienationis. Not. † alteri g poſſe dari in emphyteo-
g ſim rem emphiteoticam. Simile dicitur de vaſallo qui
poteſt alterius fundum infeudare, ut not.in c.i.§. i. per
quas perſonas fiat inueſt.in vſibus feud.Credo tamen
quòd bonum eſſet exquirere vtilitatem domini. l. fin.
C.de iure emphyte.iuncta l.fi.C.de rebus alie.nõ alie.
In eadem glo.in fin. Hæc vltima probatur. Gloſſ.
ſuper verbo particularis in fi. Vos dicite hoc relinquen
dum eſſe iudicis arbitrio. argum.in l. i. de iure deliber.
in l.i.§.i.de effract.et exp.in c.de cauſis.extra de offi.et
6 poteſt.iud.deleg.Sed hic dubitatur:† Pone aliquis acce
pit poſſeſsionẽ in emphyteoſim: ſuperuenit guerra ꝙ
ex emphyteotica re nõ põt fructus percipere, an cogi
h poſsit ad ſolutionem canonis ſiue penſionis [h]? Aliqui
dixere quod non,freti per l.fundus. §. ſuper. l. ex con-
ducto.§.i.per l. ſi uno. in princi. ff. loca. Mouentur ra-
tione tali. Nam quando res emphyteotica eſt penitus
deperdita,liberatur emphyteota,vt hic,et l.i.C.de iure
emphyteut. ſed quando non poteſt poſsideri propter
guerrã, dicitur deperdita.ergo liberabitur emphyteo-
ta.Probo minorem: Nam quãdo res eſt deperdita inũ
datione aquarum, dicitur eſſe deperdita. l. interdũ.§.i.
de acquiren. poſſeſ. ergo & quando eſt occupata pro-
pter guerram, vel ad illam timetur aditus: quia hæc a
pari procedunt text.eſt ſingularis in l.cum vnus.§. fin.
ff.de bon.authoritate iudicum poſsidendis.Alberic.de
Roſ. dixit ſe contrarium tenuiſſe coram magis viris,
fretus tali ratione: Nam bonum eſt argumen.de re ab
tempus.l.vnum,ff.ſi cert.peta.l.miles tia.ff.de teſta.mi
lita.ſed quando,res perit pro parte ipſius rei,non libera
tur emphyteota.,Similiter ſi penſio eſt aliqualiter con-
formis vtilitati quæ ex re percipitur. & tũc tpe guerræ
nõ teneatur.Aut eſt multũ difformis,vt ſunt poſſeſsio-
nes & ædificia pro quibus ſoluuntur decem denarij ec-
cleſiæ & tunc teneatur. Suadebat etiam ex quadam
æquitate naturæ: quia ex quo poſteriore caſu ſentit
emphyteota maximum commodum ſentiat maxi-
mum incommodum tempore guerræ.l. ſecundum na-
turam.de regul. iur.& ita competi. Barto. dicentem in
l.i.C.de iure emphyte.cuius opin.ſeruatur in practica.
Gloſſ.ſuper verbo vtimur. Ibi.not. colligitis ex gloſſ.
7 quod † emphyteota priuati ſit ceſſauerit per triennium
quod penſionem non ſoluerit, repelli poteſt a re em-
phyteotica. Si vero ſit emphyteota eccleſiæ,repelli po
teſt ſi per biennium ceſſauerit . quod verum limitate,
niſi celeri ſatisfactione moram purgauerit. Et idem eſt
i in colono. [i] cap.potuit. cap. propter ſterilitatem. ex-
tra de locat.& tempus purgandi huiuſmodi moram re
linquitur iudicis arbitrio, ut ibi notauit gloſ.
k In ead.glo.in fin. Nota ꝙ emphyteota k non poteſt
vendere ſuum utile dominium nec melioramenta,niſi
primum denuntiauerit domino. Sed tunc dubitatur,
8 † an poſſet donare alteri nulla denuntiatione acta do-
mino *. Gloſſ.d.l.fi.tenuit quod ſic. Idem tenuit in c.
potuit.extra de loca. pro qua allegatur caſus in l.ſi do-
l mus [l].§.fin. de legat. i. Suadetur & ratione: quia ratio
quare lex mandet emphyteotæ vendere volenti ut pri
mo denſitiet domino,ceſſat in emphyteota donare uo
lente.quis enim dubitat, ꝙ ſi empyteota dixerit domi
no,ego uolo donare melioramenta tali, ſi uis ꝙ donẽ
tibi, donabo :palã eſt quod ille gratanter accipiet,auſe
renturq; huic emphyteotæ inſtrumenta libertatis. Bar.
conſuluit contrarium,cuius ſententia mihi placet per l.
fi.C.de iure emphyteo.quæ prohibet uendere, uel alio
quouis modo transferte.Preterea nonne dominus reti
net poſſeſsionem per emphyteotam? ſi ergo emphy-
teota alteri donauit domino inſcio, & neſciat dominus
per quem poſsideat,priuabitur quoque poſſeſsione ſi-
ue facto ſuo,contra regulam iuris, Ius noſtrum. contra
l.fin.C.de acquiren.poſſeſſ. Non obſt. abſurditas,quia
reſpondetur ꝙ alia eſt forma denunciãdi in emphyteo
ta donare uolente oportet enim emphyteotã qui uult
donare, per hunc modum denuntiare, Ego uolo do-
nare melioramẽta mea Titio,unde tibi notifico ut ſcias
per quem poſsideas.Cætera dicite ut d.l. fi. in d. c. po-
m tuit:in d.l.ſi domus.§. fi.de leg.i.[m]

ADDITIONES.

a Quæritur etiam in hoc principio,qualiter cognoſcantur
facta quæ poſſunt locari & quæ non. Dic vt per Barto. in l.
naturalis. ff.de præſcrip. verb. Item nunquid locatio poſsit
fieri ex cauſa donationis? Dic quòd non l.ſicut.ff. eod.& hoc
verum a principio,ſed ex poſt facto bene poteſt remitti pen-
ſio ex cauſa donationis.l.ſi tibi.ff.eod.

b Vel ſic: locatio ſimilitudinem habet cum uenditione, &
vtriuſque conſenſu perficitur, & in vtroque debet conſiſte-
re ſolutio in pecunia certa & determinata a principio vel
ex poſt facto ex declaratione tertii certi: & in utraque par-
te poteſt conferri pretii & mercedis declaratio in arbitrium
certi. Si autem contrahentes inter ſe ex poſt facto merce-
dem certam declarandam contulerint non erit locatio, ſed
contractus innominatus.h.d.primo. Adde & ſi in locatio-
ne non interuenit merces ſiue pretium in pecunia certa &
determinata, non erit locatio, ſed contractus innominatus,
ex quo competit actio præſcriptis. verbis h. d. vſque ad §.
adeo. Et contractus emphyteoticut eſt contractus per ſe,
ab emptione & venditione,locatione & conductione deſcen
dens. Et ſi de caſu fortuito nihil eſt actum inter partes tunc
ſi pereat res tota liberatur emphyteota ſi pro parte, non li-
beratur. hoc dicit. vſque ad §. item quia. Adde tu quod mul
tiplices ſunt ſpecies colonorum de quibus uide per Barto. in
l.Lapes.ff.de furt.

* Modum cognoſcendi contractum emphyteoticum vide
plene per Bellonum. conſil.xxi. per totum. vbi plus vult ꝙ
licet appelletur contractus emphyteoticus, eſt tamen ali-
quando locatio.

c Quæritur primo,quibus modis poteſt res in emphyteo-
ſim dari. Et ſic quòd tribus modis. Primo in perpetuum,ſci
licet tandiu quandiu penſio ſoluitur ut hic dicit text. Secun
do modo ad tempus, tertio vſque ad tertiam vel ad quartã
generationem,vt hic in gloſſ. Quæritur ſecundo, in qua re
poſsit ſolui penſio in hoc contractu. Dic quòd in pecunia
& ſpecie,vt hic in gloſſ.in verbo contractu. Ex qua glo.nota.
ꝙ vbi in lege vel ſtatuto loquente de locatione apponun-
tur hæc verba,penſio vel redditus,vt puta ſi colonus nõ ſol-
uit penſionem vel redditum, tunc locator poteſt intentare
viam illius ſtatuti: vnde ſi locatur haberet decem metretas
vini pro te locata, licet non dicatur proprie locatio, quia
merces non conſiſtit in contractu locationis niſi in pecu-
nia, tamen poteſt intentare viam ſtatuti propter illud ver-
bum, redditus, appoſitum in ſtatuto: nam ſtatutum poteſt
diſponere ꝙ ſit locatio, licet merces in pecunia non inter-
ueniat,ſicut poteſt fieri per pactum, ut not.per glo.in rubr.
de decret. ab ord.facien. lib. x. & l. non impoſsibile.de pact.
Quæritur tertio, in quo poſsit fieri iſte contractus. Dic ꝙ
in re immobili: & debet fieri in ſcriptis, quia ſcriptura eſt
de ſubſtantia,ut hic in gloſſ.licet Bar.in l.i.C.de iur.emphy.
dixit ꝙ etiam poſsit fieri ſine ſcriptura, ibi uide. Quæritur
quarto, quo iure hic contractus fuerit introductus. Dic de
iure ciuili, licet regulariter omnes contractus ſint de iure
gentium,exceptis quatuor, ut ſupra de iure natur. §. ius

autem. Quæritur quinto, quæ actio detur domino contra
emphyteotam. Glo. hic dicit quòd condictio ex hac l. & l. i.
C. eo. ſed Bar. dixit in l. i. ff. de condictione ex lege, quòd de-
tur actio ex contractu ipſo, quoties fit contractus gratia lu-
cri vtriuſque l. obligationum genera. ff. de actio. & obligatio.
Quæritur etiam, an ſit differentia inter contractum emphy-
teoticum libellarium, precarium, & ad firmum datum, de qui
bus tangitur in auth. ingreſſi. C. de ſacroſanct. eccle. & in l. ſi
finita. §. ſi de vectig. ff. de dam. infect. Barto. in l. i. C. de iure
emphy. dicit quo ad effectum nulla eſt differentia, per tex. in
c. i. in tit. qualiter olim feud. alie. poſ. in vſib. feu. licet nomine
ſint diuerſæ, ſecundum diuerſas conſuetudines regionum. vi
de Bal. in d. c. i.
d Adde tu huic glo. in verb. merces. ꝙ ex varietate pretii in
ducitur varietas contractus, vt hic in glo. Nam ſi in prin. in-
teruenit certa merces in pecunia, eſt locatio, vt hic, ſi autem
non eſt certa, & remanet in ſuſpenſo, per vos, declaranda ex
poſt facto, eſt contractus innominatus, ex quo datur actio
præſcriptis verbis. Si autem de mercede nulla eſt habita men
tio, tunc eſt mandatum, vt infra mandati. §. fi.
• De his colonis, vide late Bello. in. §. item Seruiana. ſuper
glo. coloni. infra de actio. & conſi. xlvi. nu. ix.
e Quomodo ſuccedatur in hac emphyteoſi, vide Bello. lib.
iſti. ſupput. c. xviii. nu. v. & xvi.
f Quæritur ſi pater emphyteoſim pro ſe & nepotibus & fi-
liis, quæ ſucceſſio intelligatur Dic, ordine ſucceſſiuo, ſecun-
dum Barto. in l. Gallus. ff. de lib. & poſthu. Modo filii repu-
diant hæreditatem patris, vel exhæredantur a patre, an pote
runt retinere bona emphyteoticaria? Dic ꝙ ſic, quia iſti non
veniunt iure hæreditario, ſed ex prouiſione paterna facta
inter viuos: licet ſecus ſit in feudo, vt in c. i. an agnatus vel fi-
lius defuncti repudia. Si quis autem recipiat emphyteoſim
pro ſe & hæredibus, tunc in priuato intelligitur de hæredi-
bus etiam extraneis, ſed ſi concedat in emphyteoſim perpe
tuam prout hoc poſſet, vt §. emphyteoſim. in auth. de alie. &
emphy. pro ſe & hæredibus, id eſt, deſcendentibus, non trãſit
ad extraneos. Si autem detur in emphyteoſim alicui ſimpli-
citer pro ſe, filiis ſuis & hæredibus, an tranſeat ad extraneos
diuerſe fuerunt opi. de quo per Sali. in l. ii. C. de iure emphy.
g An autem iſte ſecundus emphyteota poſſet ſoluere primo
domino dictam penſionem ſeu fictum? Dic ꝙ ſic. & bene fa-
cit vt not. Bar. in l. ſolutum. §. ſolutam ff. de pig. actio.
h Vide bello. d. conſi. xxi. & xlvi. vbi de remiſſione fienda
conductori.
i De colono, vide in l. dominus horreorum. & l. quæro. ff. loc.
per Bar. & Bal. in authen. qui rem. C. de ſacroſan. eccle. & ibi
plene Docto. Quæ ſit ratio ꝙ emphyteota priuati ſolum ca-
dat per triennium a iure ſuo, & colonus ſolum per bienniũ.
Dic quia emphyteota tractat de maximo præiudicio, ſcilicet
de perditione vtilis dominii & melioramentorum, ſecus in
colono qui nullum iſtorum habet, ita Bald. in dict. authen.
qui rem.
k Quærit etiam, an emphyteota poſſit vendere vel aliena-
re ius ſuum. Dic, ꝙ ſic, dummodo prius denunciet domino,
an ipſum velit emere pro vero pretio, & reſponſum expectet
ab eo per duos menſes, alias caderet a iure ſuo, niſi eſſet actũ
ꝙ poſſet alienare irrequiſito domino. l. fi. C. de iure emphy. &
c. potuit. extra de loca. Si autem dominus non velit emere,
vel elapſis duobus menſibus nihil reſpondeat, tunc poteſt
emphyteota ius ſuum vendere, & dominus tenetur emptorẽ
inueſtire d. l. fi. dummodo non alienet perſonæ prohibitæ
ex pacto vel a lege, vt no. in d. c. potuit.
• An autem poſſit alienare in vltima voluntate, Bellon. con
ſil. ix. nu. vi.
m Vide Bar. in d. l. ſi domus. de leg. i. vbi dicit quòd emphy-
teota Reipub. bene poteſt donare & legare, quia ipſi Reipu.
ſemper remanet ius ſuum ſaluum. l. i. C. de fun. patrimo. lib.
x. tamen ſecus eſt in emphyteota priuati ſeu eccleſię, quia
non eſſet conſultum domino ſeu eccleſię contra donatarium
qui in nullo eſſet in illis obligatus. Canoniſtæ tamen in d. c.
potuit. ſtant cum glo. d. l. ſi ſcilicet quòd poſſit donare & le-
gare irrequiſito domino. vide Bar. in l. i. C. de fun. patrimo.
lib. xi. & Bar. in auth. quas actiones. C. de ſacroſ. eccle. Et an
perdant omnia melioramenta per non ſolutionem, dic vt in
l. ñ. C. eo. & d. c. potuit.
An autem res emphyteoticam poſſit pignorari irrequiſito
domino? Dic quòd ſic, quia hoc caſu nullum transfertur do-
minium: licet ſecus in feudatario, qui non poſſet feudum pi-
gnorare, ut not. glo. in l. lex vectigali. ff. de pign. vide Bal. in l.
ſi. C. eod. & Bar. in l. i. §. quod autẽ. de ſuperficiebus. An autẽ
poſſit in dotem dari? Dicunt Doct. maxime Sal. in d. l. ſi. C.
de iure emphy. quòd ſic, dummodo detur eodẽ modo quo
erat penes dantem. hoc eſt, quòd ſi penes dantẽ finiebatur in
prima generatiõe, ita detur in dotẽ, vt finiatur illa gñatione
& hoc etiam nulla denuntiatione præcedẽte. vide in c. impe.
rialem. de prohib. feud aliena. per Lotha. in vſib. feu. per Bal.
vbi videtur tenere contrarium.

1 ☞ *Conductor poſt moram tenetur ad vſuras.*
2 *Locator tenetur ad neceſſariam refectionem domus.*
3 *Morbida facta pecus totum corrumpit ouile.*
4 *Si tres conduxerint ſimul unam domum, & unus receſſerit, nunquid*
iſte qui receſſit tenetur ſoluere penſionem pro portione ſua.
5 *In contractibus bonæ fidei non veniunt caſus fortuiti.*
6 *An ſucceſſor teneatur ſtare colono*
7 *Si conductor tempore peſtis receſſerit a domo, ipſe non tenebitur de*
penſione.

5. Item quæritur. Quãdo rei dominiũ
cõmutatur, locatio
non contrahitur, ſed contractus emptio-
a nis celebratur. hoc d. a No. primo quod
dixi in ſummario. Nota ſecundo, quod
conductor tenetur ſeruare ea quæ fuerunt in contractu
deducta: ſi qui uero pretermiſſum fuerit, tenetur ad ea
1 quæ equitas ſuaſerit. vnde † conductor poſt moram te-
b netur ad uſuras b penſionis. l. præſes. C. eodem. Item
2 † locatoe tenetur ad neceſſariam refectionem domus.
ut reficere oſtia, feneſtras, tecta, cęteraque neceſſaria ad
habitationẽ. l. ex conducto ff. eod. Item not. quod
in cõtractu locationis venit leuiſſima culpa: quod qua
liter intelligatur ſtatim uidebitis in gloſ. Finaliter no.
quod obligatio deſcendens ex contractu, tranſit ad hæ-
c redem c & locatoris & conductoris. concord. l. viam.
C. eo. Glo. ſuper verbo, diligentiſſimus. in fin. Et hæc
vltima videtur communior: & ratio ſpecialitatis funda
tur ſuper facili harum rerum fragilitate, ideoque diligẽ
tior cura eſt adhibenda c. ubi periculum, de electio. lib.
vi. Et idem dicunt in columna deducta, ut propter eius
fragilitatem veniat leuiſſima culpa. l. ſi merces. §. qui
columnã. ff. eo. Glo. ſuper verbo, ſuccedit. in fin. Not.
quod ſcholaris de ſocietate recedens non poteſt alium
loco ſui ſubſtituere: quod verum limitabitis, niſi ſubſti-
tuerit alium æque bonum & idoneum, laudatæ uitę, &
bonorum morum. l. idemq;. ff. pro ſuo alioquin ſecus.
3 quia † Morbida facta pecus totum corrumpit ouile. l. ſi
d vnus. §. pactus ne peteres. ff. de pact. & ibi not.[d]. Sed
4 hic dubitatur: Pone † tres ſcholares contraxerunt ſocie
tatem, & domum conduxerunt pro uſu cõmuni: unus
recedit, alij utuntur domo, an iſte recedens teneatur ſol
uere penſionem pro portione ſua? Videretur quod nõ:
quia cum illi duo remanentes conſequantur commo-
dum totius uſus in domo, ad totam penſionem obliga
ri debent. regula iuris, Secundum naturam. In contra-
e rium communiter Docto.[e] determinant: quia licet illi
duo fuerint uſi tota domo, uſi fuerunt ex quadam ne-
ceſſitate, quia vti non poterant pro parte. & ad hoc al
legatur l. duo fratres. de actio. hæred. l. ſi ut certo. §.
duobus vehiculum. ff. commoda. Et eadem ratione te-
neretur iſte qui ſe abſentauit, pro tertia parte im-
penſarum & ſalarij præſtiti, & præſtitarum famulo:
quia duo præſentes non potuerunt vti parte famuli. Et
idem dicendum in lignis: quod tamen circumſpectus
iudex æſtimabit, an tot lignis vſi fuerint quot ſi alter
præſens extitiſſet. Et hæc vera, niſi ille qui ſe abſentauit
receſſiſſet per rixam aliorum, quia tunc non teneretur.
imo neceſſe eſt ſocietatem diſſoluere l. ſi conuenerit. §. d.
ff. pro

f ff. pro ſoc. [f] Ex quo dixit Bartol. quod ſi teſtator man-
dauerit in teſtamento, ne hæredes inſtituti ad diuiſionẽ
veniant vſque ad certum tempus, apponendo pœnam
contra facienti, poterit tamen ſi rixa exorta fuerit unuſ
quiſque ſocietatem diſſoluere qui cauſam rixe non præ
buerit, quia regnum in ſe diuiſum deſolabitur d.l. ſi con
uenerit. §.1. Eodem modo dixit ipſe, lege cauetur quod
frater minor non poſsit prouocare ad diuiſionem ma-
iorem. l. inter omnes. C. de præd. min. poterit tamen ſi
expediat ſibi, cauſa uitandi periculi propter frequen-
tem rixam. Quod autem dixi de ſocio recedente pro-
pter rixam & iniuriam illatam, intellige niſi talis iniu-
g ria remiſſa fuerit per pacem. [g] l. iij. §. fina. cum l. ſequen.
ff. de adim. leg. l. Lucius. §. Lucius. de leg. ij. Et intelli
gitũ remiſſa primo, ſi fiat pax expreſſe, hoc eſt, palã. Se
cundo, ſi mutuo tetigerint palmas manuum. l. 1. ff. de
pactis & ibi notat. Tertio, ſi ſimul comedant, bibant,
rideant, aut ludant. gloſſ. eſt in §. fina. infra de iniurijs.
Item ſi alter alterum ſaluauerit. not. in l. filio. ff. de li-
beris & poſthu. Item hæc uera intelligite niſi rixa ab
vtroque prouenisſet, & unuſquiſque cauſam tribuiſ-
ſet: quia tunc paria delicta mutua compenſatione tol-
lerentur. l. uiro atque vxore. ff. ſol. matri. l. ſi ambo. ff.
de compenſ. Item hæc uera ſi rixe & iniuriæ magnæ
fuerunt propter enim leuem iniuriã non liceret rece-
dere: amantium enim ire amoris redintegratio eſt arg.
in l. iij. §. fina. ff. de adimen. lega. Quæritur, quod pone,
locauit tibi aliquis rem & operam ſuam: euenit quod
per mortem vel alium caſum fortuitum remanet quo
minus tibi res & opera præſtentur, an mercedem to-
tam percipere poſsit? Dicite quod ſic. l. ſed addes §. fin.
l. qui operas. ff. eod. l. ſi vehenda. ff. ad leg. Rhod. de
iactu. & eſt gloſſ. in l. ſi uno. §. item quidam. ff. eodem.
Quod præſtat argumentum ad quæſtio. quod ſi Do-
ctor aliquis acceperit ſcholarem in expenſis vſque ad
annum. quo caſu Doctor locat rem, id eſt victum, &
operam, id eſt, curam victus, quod moriente ſcholari
ante annum debet percipere duodenam vnius anni de
quo dicite vt d. l. ſi uno, §. item cum quidam. Cui ſen-
5 tentiæ multum aduerſari videtur, quia † in contracti-
bus bonæ fidei non ueniũt caſus fortuiti, in l. quæ for-
tuitis. C. de pigno. actio. Potes dicere quod caſus
fortuitus eueniens in perſona ſcholaris debet ſibi noce
re, non doctori, ut legitur per gloſſ. in dicto. §. cum
quidam. Oppono contra text. Dicitur hic in text.
6 quod † ſucceſſor tenetur ſtare colono. Sed oppon. &
uidetur quod ſucceſſor poſsit expellere colonum. l. qui
fundum. & l. ſi merces §. 1. ff. eod. l. emptori. C. eodem.
Solu. Pro plena doctrina dicite, ſi quæratur an ſucceſ-
ſor tenetur ſtare colono: aut loquimur in ſucceſſore
vniuerſali, puta in hærede, & ille tenetur ſtare colono,
nec poteſt ipſum expellere, quia obligatio perſonalis
qua tenebatur locator conductori ut ſibi rem locatam
conſeruet, tranſit ad hæredem, & illum obligat. vt hic
C. eod. l. uiam. Licet regula fallat primo, ſi conductor
tempore debito non ſoluerit penſionem. Secundo, ſi re
conducta male uteretur. Tertio, ſi res conducta ege-
ret refectione. Quarto, ſi locator egeret pro vſu pro-
prio, ex cauſa tamen ſuperueniente poſt contractum lo
cationis, vt quia ducturus eſt vxorem, uel creatus eſt
Doctor vel miles: alias ſecus. Hæc omnia habentur
in l. edem. in text. & gloſſ. C. eodem. Aut loquimur in
ſucceſſore particulari, & dic: aut iſte ſucceſſor eſt vo-
luntarius, puta, qui emit rem locatam, & tunc non
tenetur ſtare colono, imo poteſt illum expellere d. l.
emptori. cum ſupra allegatis. Ratio, quia obligatio
perſonalis qua tenebatur locator conductori, non ſe-
quitur fundum, neque tranſit ad ſucceſſorem particu-
larem. l. 1. §. ſi hæres ad Trebellianum. Conſilium ta-
men eſt, quod tu qui conducis domum facias a loqua-
tore tibi omnia bona ſua obligari per publicum inſtru
mentum, quo caſu ille non audietur niſi ſoluat intereſſe
ita no. in l. ſi filio. §. ſi. ff. ſoluto matrimo. ſi poſtea vendi
derit, & emptor te expellere uoluerit, poteris illam do-
mum retinere veluti pignus pro intereſſe. ita not. in l. ſi
filio. ſupra allega. Aut eſt ſucceſſor neceſſarius, & tunc
ipſe tenetur ſtare colono. l. in uenditione, §. i. ff. de bonis
authoritate iudicum poſsidendis. Et hæc uera ſunt in lo
catore priuato, ſecus in fiſco qui locauit. Nam ſi fiſcus
poſtea rem locatam ab ipſo uendiderit, non poterit ex
pellere colonum priuilegio fiſci. l. ſi. de iure fiſci. Itẽ hæc
uera in eo qui locauit ex uoluntate, ſecus in eo qui loca-
uit ex neceſsitate cauſatiua, quia ſaltem tunc ſucceſſor
particularis non poterit colonum expellere. l. filio. §. ſi.
ff. ſoluto matrimonio. Item hæc uera in colono qui nul-
lum habet ius in re: unde ſi mihi uendideris poſſeſſionẽ
quam tradidiſti ad maſſaritium, ut tibi colonus reddat
partem fructuum emptor non poterit illum expellere.
l. idemque. §. ſi. ff. pro ſocio. Quęritur, an ille qui condu-
xit a me domum, poſtea receſsit metu malorum ſpiri-
tuum quos ſe dicebat ſentire in domo teneatur præſta-
re ſolitam penſionem? Dicite quod non, ſi hoc probatũ
7 fuerit. Et idem eſſet † ſi quis recederet de domo tempo-
re peſtis, quæ incœperat pullulare, licet reuera poſtea
ceſſauerit, quia ſufficit timor iuſtæ cauſę, licet iſta cau-
ſa non fuerit poſtea uerificata, l. habitatores. §. fina.
h ff. loc. [h]

ADDITIONES.

a Quæritur in prin. huius §. ſi quis vendat fœnum in herba vel blada in herba, an erit locatio vel venditio? Hanc quæſtionem tetigit Bart. in l. cotem ferro. ff. de publicanis. nam ſi ſit venditio, & fructus exportentur, nulla ſiet remiſſio pretii, ſi locatio, tunc ſiet remiſſio. vide ibi Bar.

b Hodie vero nõ petuntur vſure, ſed ſolum intereſſe, vt no. in l. Iulianus. C. de actio. emp. & authen. ad hæc. C. de vſur. & l. ii. eo. tit. de vſuris. & ibi per glo. & Salic. & glo. & Doct. in c. conqueſtus. de vſuris.

c Hoc verum intelligas, niſi ſit facta locatio vſusfructus, nã tunc ſi eſt locatus a proprietario, non periit eius morte, ſed morte conductoris. l. neceſſario. §. fin. ff. de peri. & commo. rei vend. Et ideo ſi vſufructuarius locat vſumfructum ad quinquennium, ſi interim moriatur & conductor fecerit impenſas in re locata, illas non repetit. Idem vbi fructuarius locaſſet vt domi [illegible] l. ſi quis domum. §. ſi fructuarius. alias. §. i. ff. eodem.

d Nunquid autem ſocius recedens a ſocietate poſsit cameram ſuam alteri locare vel ne, vide Bal. in l. nemo prohibetur. C. locati. De hoc vide in Spec. de iudi. §. ii. verſi. circa hoc quæritur. licet conductam domum poſsit alii locare. l. nemo. C. eo. loca.

e De hac ſolutione ad quam tenetur ſocius, vide glo. in authen. de tabellionibus. §. ſi vero indignus. vbi vult glo. quod nõ teneatur ſed debet computari illa penſio ſoluta per alium ſubrogatum loco ſui.

f Adde tu, quod ſcholaris manens in domo ſociorum, ſed non vult cõmunicare aliis duodenã vel partem ſuam, quod poteſt expelli. Idem ſi interturbet alios, quia ſcholares debent honeſte habitare, vt voluit Spec. in tit. de iudic. §. nono. & glo. in l. non aliter. ff. de vſu & habitat. Adde etiam, quod dominus domorum poteſt cogi eas locare ſcholaribus, ſecũdum Guil. de Cun. in l. decernimus. C. de epiſcop. & cleric. & Ang. in l. i. ff. ſolu. mat. Item quod ſi vendidi rem, poſſum ibi locare donec exburſes pretium. l. cum venderet. ff. eo. & vocatur locatio ad ſranchiſiam.

g Qualiter remittatur iniuria, vide ſupra de excuſatione tutor. §. item ſi propter inimicitias. & vide in. §. fin. infra de iniuriis.

h Vide Bar. in l. ſi filio. §. ſi vir in quinquennium. ff. ſolu. mat. & in l. i. §. quod ait. ff. de ſuperficiebus. & Bal. in d. l. iubemus. C. de ſacroſ. eccleſ.

TITV.

TITVLVS XXVI.

De ſocietate.[a]

ADDITIO.

1 Præmitte ad euidentiam huius rubri. quod quatuor mo
dis contrahitur ſocietas. Et aſſumendo primum, dic quod
contrahitur ſocietas expreſſe omnium bonorum, in qua ve-
niunt omnes hæreditates omnia legata & donata undecũ-
que quæſita. l. iii. ff. eod. Secundo contrahitur ſimpliciter,
non expreſſo, omnium bonorum, & tunc ueniunt ſolum il-
la quæ ex quæſtu, id eſt opera perſonali acquiruntur, ut ex
uenditione, locatione, &c. non autem ueniunt hæreditates,
legata & donatione cauſa mortis, quia iſta dicuntur potius
quæri ob meritum, quam ex induſtria, id eſt, opera perſo-
nali. l. coiri. & l. nec adiecit. ff. eodem. Tertio modo contra-
hitur ſocietas alicuius negotiationis, ut uini, frumenti, &
tunc ſolum quæſita ex illa negotiatione ueniunt, & non alia,
vt hic. Quarto modo contrahitur ſocietas in una re tantum,
ut in uno equo emendo & ſimilibus, & in talibus non exten
ditur ultra rem. l. quæſita. ff. eod. Alio modo contrahitur ſo-
cietas re ipſa, ſine aliquo pacto vel expreſſione verborum:
vt cum duo fratres ſimul habitant & ponunt res in commu
ni, & tunc ſolum in his quæ ponuntur in communi dicitur
contracta ſocietas, non in aliis. l. cum duobus. §. idem Papi-
nianus. ff. eod. Et quod ſocietas poſsit tacite contrahi, ui-
de quæ dixit Bartol. notab. in l. Titium & Meuium. §. al-
tero. circa pen. colum. ff. de admin. tuto. & Bar. in l. cum duo
bus. §. idem Papinianus. ff. pro ſocio. & Bald. in l. cum opor-
tet. C. de bon. quæ libe. & Specu. in titu. de iudiciis. §. u. &
ibi Bal. in additio. & Bald. in l. ſi patruus. C. commu. utriuſq;
iudic. & Bald. in l. ex diuerſo. §. item ſi mulier. ff. ſolut. ma-
tri. & Bald. in cap. ſi duo fratres in communi caſa de duobus
fratribus de nouo benefi. inueſtitis. & Bart. in tract. de duo-
bus fratribus.

CONTINVATVR *Ad precedentes hoc ordine;
Quia obligationes quæ ex cõſenſu proficiſcũtur aut in
emptione, aut in locatione, aut in ſocietate conſiſtunt,
ſupra de obligatio. ex conſenſu. in principio, ideo viſo
de emptione et locatione, ſequitur ex ordine uidere de
ſocietate. In fine gloſſ. rubri. ideo dixit honeſta, quia
ſi eſſet inhoneſta, non appellaretur ſocietas, ſed conuen
ticulum. propterea, quia malorum nulla eſt ſocietas. l.
ſi a reo. §. id quod. ff. de fideiuſſ.*

1 *Societas habet uinculum fraternitatis*
2 *Datur electio camerarum illi qui eſt præſtantior.*
3 *Quid lucrum.*
4 *Actus qui non ualet iure ſocietatis, ſaltem valet iure conuentionis.*
5 *Si pecuniam dederim ad emendum frumentum & tu operam, utrũ
pecunia ſit communis.*
6 *Si unus ex fratribus ad certam ſummam fuerit condemnatus,
& poſtea fiat diuiſio bonorum, et deducetur id in quo fuit con-
demnatus.*

SOcietatem coire. Societas ſu-
per omnibus
bonis & eorum parte iniri poteſt, ac
etiam ſuper aliqua negotiatione: &
in ea ueniunt partes æquales damni
& lucri, niſi aliud conuentum extite-
a rit..hoc dicit.[a] Diuiditur in tres partes,
Nam in prima tractat ſuper quibus rebus ſocietas ini-
ri poſsit. In ſecunda, quæ partes lucri & damni in ea
ueniant. In tertia determinat quaſdam circa materiã
dubitabiles quæſtiones. Secunda ibi, & quidem Ter-
tia ibi, de illa. Not. i. ſocietatem coiri poſſe omnium
bonorum, & partis bonorum. Item coiri poſſe vnius
negotiationis, ac etiam plurium. Item not. ꝙ in du-
bio partes damni & lucri ueniunt æquales in ſocietate,
1 quia † ſocietas vinculum fraternitatis habet l. verũ. ff.
eodem. & propterea in ea laudanda eſt æqualitas. l. cũ
pater. §. dulciſsimis. ff. de legat. ij. Nota conueniri
poſſe ut partes damni & lucri inter ſocios diuerſæ ſint.
Nota illud conueniri poſſe, vt ad ſocium duæ partes lu
cri perueniant, tertia vero damni: licet Quintus Mu-
tius contradixerit & potuit ea ratione moueri, quia hu
iuſmodi inæqualitas videbatur aduerſari fraternitati,
cuius naturam ſapit ſocietas. Ratio decidendi fuit, quia
interdum pretioſa eſt opera alicuius, ut iuſtum ſit illũ
in ſocietatem admitti meliore conditione cęteris. Et prę
ſtat argumen. ꝙ ſi plures ſcholares contraxerint ſocie
2 tatem, † electio camerarum detur illi qui ſit in virtute
præſtantior. fa. l. ſocietatem. la. i. ff. eod. Not. conueniri
poſſe in ſocietate, vt unus præſtet pecuniam, alter uero
operam: quia opera artis eſt ualimentum. l. cum duo-
bus. §. ſi coeunda. ff. eodem. Not. conueniri poſſe ut
alter ſociorum totum damnum ſuſtineat, alter vero
partem lucri, nihil vero de damno ſentiat. Cæterum
ſi ita conueniretur vt alter totum damnum pateretur,
alter vero lucrum, nihil valeret, quia iſta ſocietas eſ-
b ſet leonina, vt uidebitis hic in gloſſ.[b] Not. † lucrum
3 appellari deducto omni damno. concordat. l. Mutius.
ff. eodem. Not. quod partes factæ in lucro, intelli-
guntur factæ & in damno. Idem & ecõtra. Ex quo col
ligitis quod portio lucri regulat & demõſtrat portionẽ
damni. l. verũ. §. fi. ff de reb. dubijs. Quod facit ad quæ-
ſtionem: Vendidi tibi poſſeſsionem pro mille, tu dicis
quod poſſeſsio intelligitur vendita vſque ad talia con
fina, ego dico quod intellexi me uendidiſſe vſque ad
• talia: certe quãtitas pretij declarabit • quantitatem præ
dij, vt de his confinibus intelligatur quibus magis pre-
tium conueniat. Eodem modo, vendidi tibi codicem
pro decem libris: ego dico intellexiſſe de decem libris
imperialium, tu dicis intellexiſſe biſſotorum, quid erit
in hoc? certe valor rei declarabit de quibus actum in-
telligatur: ſi enim magis proportionetur libris impe-
rialium, de his intelligatur, & ſic econtra gloſſ. eſt in
l. ſemper in ſtipulationibus. ff. de regulis iuris. Eodem
modo vna pars alternatiue declarat aliam. Vnde ſi
vendidero tibi Digeſtum meum aut Codicem pro de-
cem, & habeam duos codices, vnũ parui pretij, & aliũ
magni; tu dicis te intellexiſſe de uno, ego de alio, certe
intelligitur ille codex venditus cui proportionetur pre
c tium. tex. eſt in l. i. ff. de reb. dub.[c] In glo. totorũ. no.
ſignificationem uerbis, totorum, quod dicit totitatẽ re-
ſpectu vnius rei. quod facit pro intellectu communi. l.
iij. §. filius inter medias. de liber. & poſthu. ibi, & erit a
toto gradu ſemotus. In fin gloſſ. ſuper verbo, adeo.
Et hæc communiter approbatur: ex quia colligitis, ꝙ
4 † actus qui non ualet iure ſocietatis valet ſaltem iure
conuentionis. cui conſona eſt gloſſ in l. ij. C. commun.
vtri. iudicis quæ dixit quod ſententia quæ non valet,
vt ſententia, valet vt cõuentio, ſi fuerit a partibus ap-
5 probata. Sed quæritur, pone † contraximus ſocietatem
frumenti emendi & vendendi, ego appono pecuniam,
tu operam, an illa pecunia efficietur communis tua &
mea? Gloſſ in l. i. C. eod. dixit quod de iure efficietur cõ
munis, ſed ſecus ex conſuetudine. Ex quo ipſe infert,
quod ſi hæc pecunia in totum perdatur ſine culpa, per-
ditur tota periculo meo, nec tu teneris mihi reſar-
d cire dimidiam.[d] Sed pone, ſunt aliqui fratres, † unus
6 fuit condemnatus in mille a iudice, ueniunt ad diuiſio-
nem, nunquid ille habebit tanto minus, quanto condẽ-
natus fuit? Dicite quod ſi fuit cõdemnatus iuſte, tãto mi
nus habebit: ſecus ſi iniuſte tex. in l. cum duobus. §. fin.
ff. commodati. Pone, ſunt duo fratres, unus uiuo patre
duxit uxorem, moritur vxor, ipſe lucratur dotem ex
forma ſtatuti, ueniunt ad diuiſionem, an ante patrem
precipere poſsit dotem uxoris? glo. eſt in l. dotem de ca
e ſtrẽ. peculio. & dicatis, ut ibi. Gl. in uerbo, obſeruari.[e]

ADDITIONES.

a Adde ꝙ pactum appoſitum inter ſocios ſuper inæqualitate lucri & damni tenet, quando alter ſociorum plus altero confert inte , vel in opera ſeu induſtria. & pactum quod vnus ſentiat lucrum & non damnum, intelligitur ſi compẽſatione facta lucri & damni ſupereſt lucrum: quod tacite videtur adiici in damno.h.d.vſque ad § manet.

b An ſi duo ſunt ſocii, quorum vnus vult ire Venetias, & ibi exercere mercantias: alter non vult ꝙ vadat, & ille dicit, volo ire periculo meo. an ſi vadat & lucretur, illud lucrum debeat eſſe cõe cum alio ſocio? Dic ꝙ non , ſecundũ Bart. in l. quia poterat. in fin. ff. ad Trebellianum , quia ex quo periculum eſt ſuum, ita & lucrum.

c Quod pretium delaret quantum ſit venditum, vide Bellonum conſi.xxvii.nu.5.

c Vide in l. prædiis. §. lucro. vbi bonus tex. de leg. iii. vide Bald. in rubri. eod. de contrahen. emptio. & in l. emptorem. C. locati.

d Adde quod glo. ibi dicit in d. l. ꝙ cum pecunia eſt deperdita, finita eſt ſocietas: quia periculum eſt ſolum illius ponentis pecuniam, non alterius ponentis operas , ſecundum Iacobum de Are. ibi dicit periculum eſſe commune, nec eſſe finitam ſocietatem. d. l. cum duobus. ff. eo. & pro hac opi. facit l. id quod. ff. de peric. & commo. rei vend. Petr. vero diſtinxit, & melius ſecundum Cynum. Aut pecunia ſtatim contracta ſocietate eſt perdita antequam operarius operaretur, & tunc diſſoluta eſt ſocietas, & hoc caſu operarius nihil præſtabit de pecunia perdita. l. verum. §. interuenit. ff. eodem. alias ſecus. Quid autem in ſocietate ſi vnus ponit rem, & alius operam, an debet operari ſuis expenſis, an vero cõibus. Videtur ꝙ ſuis. l. quod niſi. ff. de oper. libert. Item non habet partem, quia ſolus operatur ſuis expenſis, & ſic ſoluit vecturas equorum, nauium. l. ſi non fuerit. ff. eodem. Econtra videtur ꝙ communibus expenſis operetur, cum lucrum non dicatur niſi deductis expenſis, vt hic: & hanc opinio. ſequitur Iacob. de Aret. & Sali. in d. l. i. niſi forſitam tacite videtur actum quod operarius poneret expenſas. d. l. cũ duobus, & niſi in expenſis quotidianis cibi & potus, quas domi facturus fuiſſet ſi non itineraſſet. per l. ſed ſi lege. §. quod autem. el ii. de petit. hæreditatis.

e Adde dictis hic in gloſſ. fin. ſuper verbo, ſeruari. quæ opponit de tribus contrariis: ad quæ reſpondet, ꝙ hic eſt eadẽ satio contrariorum, ibi non: quia natura ſocietatis hoc inducit: de quo per Bar. in l. inter ſtipulantem. §. ſacram. de verb. oblig. & ſupra de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. & in regula iuris. Qui ſentit. lib. vi. & quod not. Barto. ſingulariter. in l. quia poterat. ff. ad Trebellia vbi dicit, ꝙ ſi ſocius contra voluntatem alterius ſocii voluit ire Venetias pro mercantiis ſuo periculo, & bene lucratus eſt, ꝙ ſicut ſocius noluit ſtare ad periculum, ita nec debet ſtare, nec participare de lucro, per hunc tex. qui eſt notabilis.

1 *Quibus modis ſocietas diſſoluatur.*
2 *In ſocietate omnium bonorum ueniunt quæſita ex proſpera fortuna.*
3 *Habetur pro mortuo ille cuius bona ſunt publicata.*
4 *Actio pro ſocio eſt hincinde directa.*
5 *Quomodo cognoſcantur an actio ſit directa uel utilis, ſeu contraria.*

§. MAnet autem. Renunciatione, a morte negotio finito, publicatione, & bonorum ceſsione, finitur ſocietas hoc primo. Et in ea venit dolus, lata culpa, leuis, nõ autem leuiſsima. hoc dicit.
1 No. ſummarium: † ex quo colligitis quinque modos, quibus ſocietas diſſolui poteſt. Adducunt & duo
2 in l. actione. ff. eod. Not. quod † in ſocietate omnium bonorum ueniunt quæſita ex proſpera fortuna, vt hæreditates & legata: quod verum eſt quando expreſſe conuentum eſt, alioquin ſocietates ſimpliciter contractæ cõplectuntur ſolum ea quæ ex opera & ſociorum induſtria acquiſita ſunt, & per hoc non obſtat l. nec adiecit. ff. eodem. Not. quod per mortem vnius ſociorum to
b ta ſocietas diſſoluitur. b Quod facit pro ſocietate ſcholarium, ut morte vnius tota diſſoluatur: aliter tamen
3 de conſuetudine ſeruatur. Not. ꝙ † ille cuius bona ſunt publicata, habetur pro mortuo. l. actione. §. publi-
c catione. ff. eod. c Not. quod ſi finita ſocietate, ſocij adhuc in ſocietate permaneant, non dicitur eadem ſocietas, ſed noua. l. ſed ſi manente. ff. de precar. Not. quod in contractu ſocietatis non venit leuiſsima culpa, quia habet quod ſibi imputetur, qui parum diligentem ſocium ſibi adiecit. Gloſ. ſuper verbo, actione. in fin.
4 Not. † actiones pro ſocio hincinde eſſe directas. Sed contra hoc oppon. de l. tutor. §. cõtrariam. ff. de pigno. actio. vbi actio ex vna parte dicitur directa, ex alia dicitur utilis. Dicite, aliquando contingit ꝙ nec variatur nomen contractus, nec nomina contrahentium, & tunc actio eſt hincinde directa: vt in contractu ſocietatis, quia ab utraque parte dicitur ſocietas, & idem eſt cõtractus, & quilibet ſocius appellatur, ut hic. Aliquãdo contingit quod mutatur nomen contractus, ac etiã nomina contrahentium, vt in contractu uenditionis & locationis, & tunc actio eſt hincinde directa. l. ex empto. ff. de actione empti. Aliquando non mutatur nomen contractus, ſed mutantur nomina contrahentium, vt hic. aut unum deſcendit ab alio, vt in contractu depoſiti, vnus deponens, alter depoſitarius appellatur, & tunc ille cui imponitur nomen a quo aliud deſcendit, habet utilem, alius uero directam, ut not. in l. i. ff. de-
5 poſi. Aliquando † unum nomen non deſcendit ab alio, vt in contractu pignoris & tunc domino rei competit directa, alteri vero utilis ſiue contraria & ita loquitur. d. l. tutor. §. contrariam & habetur glo. in l. conſenſu. ff. de actio. & obliga. & in l. curatoris. C. de negot. geſt. & aliam glo. habetis in rub. de rei vend.

ADDITIONES.

a Not. primo, licitum eſſe ſocio renunciare ſocietati, dummodo bona fide faciat: quia nemo compellitur ſtare in cõmunione niſi in caſibus notatis in l. fi. C. commu. diuid. Si quis autem malitioſe renuntiat, forte ut ſibi acquiratur hæreditas quæ ueniebat in cõi diuidundo, patitur pœnam: quia damnũ quod inde ſequitur eſt renuntiantis, & commodum ipſius renuntiantis eſt commune. l. actione. §. quod diximus. ff. eod. Et eandem pœnam patitur qui intempeſtiue renuntiat, id eſt, ante tempus in ſocietate appoſitum d. l. actione. §. item qui ſocietatem. allegata in gloſſ. Item non licet renuntiare quando intereſt ſocii ſocietatẽ durare: vt quia eius conditio deterior fieret, aut quia renuntiat in itinere cum merces ducuntur forte in naui renuntiantis, vel alio tempore non congruo. l. actione. §. Labeo. ff. eod. Similiter adde, ꝙ renuntiatio facta bona fide, debet fieri ſocio præſente. l. ſed & ſocius. §. ſi abſente ff. eod. Si autem fiat ſocio abſente & ignorante, tunc lucrum factum ab abſente eſt proprium. d. §. ſi abſente.

b Et ſic ſocietas non tranſit ad hæredem, etiam ſi eſſet actũ quia per pactum non poteſt agi vt ſocietas tranſeat. l. adeo. ff. eod. Et eſt ratio, quia in ſocietate eligitur induſtria perſonæ, vt hic in text. Sed quid erit ſi ſit incertum quis ſit hæres, tamen licet hæres non ſit ſocius tenetur inchoata per defunctum implere. l. hæres ſocii. ff. eo. ſi ſit legitime ætatis l. i. ff. de fideiuſſ. tut. Fallit hoc in ſocietate vectigalium quæ tranſit ad hæredem tribus concurrentibus fauore fiſci ſcilicet quod ſit ſocietas vectigalium, item ꝙ ſit actum ut hæres ſuccedat, itẽ hæres ſit perſona habilis, ut not. in d. l. adeo. Et intelligit gloſſ. ꝙ tranſit ad hæredem, ſcilicet primũ tantum, ſicut in vſufructu, ut uult gl. in l. nulla. ff. eod.

c Not. ex §. publicatis, quod ceſsione bonorum diſſoluitur ſocietas, quæ tamen nouo conſenſu reuiuiſcit, vt hic: quia prodeſt hæc ceſsio cedenti ne in carcerem detrudatur, vt hic in glo. in verbo, ceſſerit non tamen cedens liberatur a creditoribus, ſed in poſtea quæſitis habet beneficium ne exigatur niſi inquantum facere poteſt. l. iii. ff. de ceſſ. bono. Sed de iure Canonico ſecus eſt in vſurario cedente bonis, quia non habet beneficium in poſtea quæſitis. c. cum tu extra de uſur.

TITV-

TITVLVS XXVII.

a ## De mandatis.[a]

ADDITIO.

a Præmitte ad euidentiam, quid ſit mandatum, & quibus verbis contrahatur. Dic vt in gloſſ. i. quia inducitur mandatum per verbum, rogo, mando, ſupplico, nõ autem per verba monitoria vel conſulatoria, vt in eo qui eſt electus amicabiliter ad mouendum vel conſulendum, qui non tenetur niſi de dolo, vt l. idemque. ff. eo. & ideo arbitrator non tenetur niſi de dolo, quia eſt amicabilis compoſitor, vt tenet Bart. in l. ſi iudex. ff. de variis & extraord. cog. Secus in arbitro, qui facit litem ſuam, ſicut & iudex. l. ſi quis in conſcribendo. C. de pac. in l. ſi iudex. ff. de var. & extraor. cogn. Similiter & conſiliarius electus ad conſulendum in cauſa tenetur de dolo & lata culpa, & etiam de afferta peritia, ſecundum Spec. in tit. de requiſitione conſilii. §. i. verſi. conſiliarii.

CONTINVA *Vt continuatur in glo.*

1 *Mandatum obligatorium quinque modis contrahitur.*
2 *Nemo ex conſilio obligatur.*
3 *An vſuræ ſapiant lucrum necne.*
4 *An quis teneatur ex conſilio.*

1 MAndatum. Mandatum obligatorium † quinque modis contrahitur. h. d. Not. quinque mo
a dis cõtrahi mandatum [a] obligatoriũ qui omnes modi declarantur aperte per exempla textualia. Nota ſecundo, quòd quãdo mãdatum fit gratia mãdatarij, tantum amittit nomen mandati, & tranſiti in
2 vim conſilij. Not. tertio † neminem ex conſilio obligari: quia liberum eſt cuique apud ſe explorare, an ſibi conſilium illud expediat. concor. l. ij. §. fi. ff. eo. Not. quòd quando aliquis mandat vt potius pecuniam fœneretur quam in emptionibus prædiorum collocet, nulla demõſtrata perſona cui fœnerari debeat, non obligatur ſi res male geſta reperiatur. dicam cum glo. Glo. primo in fi. Hæc opinio Ioann. communiter reprobatur, quia eſſet redarguere Iuſtinianum de inſufficienti diuiſione mandati. Vnde Doctores reſpondent. quòd ideo non fuit poſitus in tex. caſus mixtus, quia tanquam compoſitus fuit comprehenſus ſub ſimplicibus. argum. in l. ij. ff. de verbo. obliga. Sed dubito in hoc: attenta enim hac ratione fruſtratorie poſuiſſet Imperator caſum in quo mandatum fit gratia mandantis & mandatarij, vel gratia tertij mandatarij, vel gratia mandantis & tertii, cũ omnes hi caſus ſint compoſiti. Sed reſpondete, quòd Imperator poſuit caſus compoſitos duarum perſonarum, quarum gratia potuit expediri: & ſub his comprehendit caſus cõpoſitos ex tribus perſonis, quarum gratia debuit mandatũ expediri. Glo. ſuper verbo, uſuris. in fi. Vos
3 aliter ſoluite ſecundum Docto. † Aut vſuræ debentur ex ſtipulatu, quia in ſtipulatum expreſſe deductæ ſunt, & tunc lucrum ſapiunt, ita loquitur hic. Aliquando uſuræ debentur propter moram ſiue negligentiam non ſoluentis, & tunc non ſapiunt lucrum, quia tanquam intereſſe præſtantur: ita loquitur d. l. cum quidã. §. ſi pupillo.
4 Glo. ſuper verbo, ex conſulto. in fi. Si quæratur, † an quis teneatur ex conſilio, aut loquimur in cõtractibus, aut in delictis. Priore caſu regula eſt quòd nemo ex conſilio tenetur. hæc regula ſumitur hic, & l. ii. §. fina. ff. eodem. Fallit primo quando huiuſmodi conſilium eſſet fraudulentum. l. quod ſi cum ſcires. ff. de dolo. l. tertia. de proxenet. & in regula, Iure conſilii. Fallit ſecundo, quando ille cui conſilium datum eſt, non erat aliter facturus niſi ita conſultum extitiſſet. l. ſi uero non remunerandi. §. plane. ff. manda. Poſteriore uero caſu quã-
b do loquimur in delictis [b], ita diſtinguitur: Aut quis præſtitit opem & conſilium pro delicto perpetrando & clarum eſt illud teneri & obligari. l. is qui opem. ff. de furt. Aut ſolum dedit conſilium, & tunc etiam obligatur, quia qui conſuluit aliquid illicite perpetrari, non eſt ſine dolo. l. i. §. perſuadere. de ſer. corrup. Aut ſolum tribuit opem, ſed non conſilium, & tunc ſi quidem tribuit ignoranter, non tenetur: ſecus ſi ſcienter: quia primo caſu eſt in bona fide, poſteriore vero eſt in dolo. l. ſi pignore. §. qui ferramenta. ff. de furt. Glo. ſuper verbo, itaque. in fin. Hæc opin. Ioann. veluti communior. approbatur, de quo in l. ſi remunerandi. §. plane. ff. eodem.

ADDITIONES.

a Item adde, quòd non inducitur mandatum per verba commendatoria: & ideo non obligor licet ſcribam amico meo rogando eum quòd Titius ſit ſibi commendatus in quibus eum requiſierit, per text. in l. ſi non. §. cum quidam. ff. eodem. nec per verba laudatoria prolata a proxeneta inducitur mandatum & ideo non tenetur niſi de dolo. l. i. ff. de proxenet. & petit mercedem ſuam ſibi præſtari officio iudicis, vt ibi in rubri. An autem proxeneta poſſit teſtificari in cauſa in qua fuit proxeneta? Dic quod ſic, vtraque parte volente, ſed non compellitur: ſed vna tantum uolente non poteſt, vt authen. de teſtibus. §. quia uero. collat. ſeptima. Item non inducitur mandatum cum quis mandat ei qui tenetur facere de neceſſitate officii ſui id quod ſibi mandat: ut ſi ſcholaris recipiens pecuniam a nummulario, ei dicat quòd ſcribat rationes inter ſeipſos. l. fina. C. de eden. & ibi Bar. Item nec per verba perſuaſiua, de quibus vide duas bonas glo. in l. i. ff. eod. & in l. ob hæc uerba. ff. de inſamibus.

b Tu adde, quòd in delictis mandans tenetur, ſiue ille cui eſt mandatum eſſet alias facturus, ſiue non. l. non ſolum. §. ſi mandato. ff. de Iniuriis. Et intellige quòd tenetur illi in cuius perniciem mandauit non autem ipſi mandatario, quia parere non debuit, ut infra §. proximo, niſi eſſet perſona ſubiecta quæ in leuibus parere tenetur. l. liber homo. ff. ad legem Aquiliam. Queritur an mandatarius, ſi non ſequatur maleficium, puniatur? Dic quod in grauioribus delictis, puta ſi ſint magna furta, vulnera & ſimilia, ut nota. dict. l. liber homo. punitur extraordinariæ. l. i. ff. de extraordi. crim. ſed in re modica, ut [illegible] adeo. ff. de regul. iuris. non punitur l. item apud Labeonem. §. ſi iurauerit. ff. de iniuriis. Quid ſi maleficium ſit factum in uno loco, & mandatum in alio, quis locus debet attendi? vide Barto. in dict. §. ſi mandato. & in l. ſi amicus. ff. de adulteriis. Quæritur an mandans teneatur ex, mandato, an ex maleficio propter mandatum? Dic ex maleficio: nam tunc obligatur cum maleficium committitur. l. qui ſuo. §. i. ff. de furt. & infra de obliga. quæ ex malefic. naſcuntur. §. ope. & ideo locus & tempus maleficii, non mandati, debet opponi in inquiſitione vel accuſatione, ſecundum Bart. in d. l. non ſolum de iniuriis. quia qui conſuluit aliquem occidi, homicida eſt: & qui conſuluit de iniuria, tenetur actione iniuriarum, ſecundum glo. in c. i. de homicid.

1 *Mandatum rei illicite non eſt obligatorium, etiam ſi iuratũ ſit.*
2 *Fines mandati ſunt diligenter cuſtodiendi,*
3 *Si quis fideiuſſerit in plus quam ſibi mandatum fuerat habet obligationem quatenus ei mandatum erat. & nu. 7.*
4 *Mandatum re integra reuocatione finiri.*
5 *Mandatum morte mandantis vel mandatarij finiri.*
6 *Mandatum rei turpis iuramento non validatur.*
8 *An pœnitentia mandantis impediat actum futurum, etſi non perueniat ad notitiam mandatarij.*
9 *Quando res dicatur integra.*
10 *An morte mandantis reuocetur mandatum.*

5 Illud quoque. Mandatum rei turpis eſt nullũ, ideoque obli-
gationem non producit. hoc dicit primo.
Et fines mandati ſunt diligenter cuſtodien-
di. hoc ſecundo. Et mandatum morte mã-
dantis uel mãdatarij, ac etiam reuocatione facta re in-
tegra, finitur. hoc dicit tertio & ultimo. Not. primo,
1 † mandatum rei illicite nõ eſſe obligatoriũ. concord.
l. ſi uero non remunerandi. §. rei turpis. Et ſuadetur ra-
tione. Nam cum mandatum ſit contractus iuris gen-
tium, iniquum eſſet ex eo iure gentiũ vel etiam ciuili
actionem contra æquitatem produci. cano. erit autem.
diſtin. iiij. Et idem eſſet ſecundum gloſ. ſi iuratum fuiſ-
ſet quia talem iuramentum veluti nutritiuũ peccati nec
eſt ſeruandum, nec contractum firmat. cap. nõ eſt obli-
gatorium. de regulis iuris. lib. vi. Not. ex §. is qui.
2 quod † fines mandati diligenter ſunt cuſtodiendi.[a] con
a cor. l. diligenter. ff. eo. Et ideo ſi delegatus excedat aut
in procedendo aut in iudicando formam ſcripti, annul-
latur actus. l. quid tamen. ff. de arbit. cap. cum dilecta.
3 & ibi not. extra de reſcrip. Not. quod † ille cui man-
datur ut emat fundum pro decem, vel fideiubeat in
decem: ſi emat pro duodecim, uel fideiubeat in duode-
cim, habet actionem mandati uſque ad decem: quod
uidetur contra ea quæ dixi in §. fideiuſſores ſupra de
fideiuſ. vbi concluditur, quod ille qui fideiubet in plus
quam debeat reus principalis, in nihilo tenetur. Sed re-
ſpondete, quod hic non fideiuſſit in plus quam deberet
reus principalis, ſed fideiuſſit, in plus quam mandatũ
eſſet. & ita intelligitur. l. interrogatus. ff. eod. Item
4 not. † mandatum re integra[b] reuocatione finiri con-
b cord. l. & quia. ff. de iuriſdict. omn. iudic. l. iudicum ſol-
uitur. ff. de iudicijs, & faciunt quæ habentur in cap. gra-
5 tum. in cap. relatum. de offic. deleg. Nota. † manda-
tum morte mandantis uel mandatarij finiri, ſed tamen
propter iuſtam ignorantiam competere interdũ actio-
nem mandati concord. l. ſi præcedente. ff. eod. titu. Glo.
6 prima not. † mandatũ rei turpis iuramento nõ valida-
ri. pro quo facit cap. non eſt obligatorium. de regu. iu-
ris libro ſexto. Sed contra hanc opinionem, uidetur fa-
cere cap. debitores. extra de iureiuran. vbi iuramento
quis obligatur ſoluere vſuras, licet contractus fœnera-
titius turpis appelletur. Sed reſpondetur, quod ibi non
erat turpe quo ad Deum cui promiſſio dirigitur per
iuramentum, ſed tamẽ erat turpe quo ad partes, & ibi
ſoluitur. In fin. gloſſ. in verbo, is qui. & pro ea eſt ca-
ſus in l. ſi quis pro eo. ff. eo. In fin. glo. in verbo, man-
c dati, colligitur, c q † ille cui iniunctum eſt mãdatum vt
7 emat rem pro decem, & emit pro duodecim, licet vti-
liter emerit non habet negotiorum geſtorum actionẽ
etiam utilem contra mandantem. Pro qua opinione
facit, quia quãdo quis emit mandauit pro decem, non
videtur enim mandaſſe pro pluri: & ſi quidem pro plu-
ri emat, non uidetur negotium recte geſtum. argum.
in l. fina. ff. de vſu & habit. ergo non competit actio
negotiorum geſtorum. Sed diſputatiue ſuſtineri poſ-
ſet opinio contraria, per l. ſoluendo. & per l. quæ vti-
liter. ff. de nego. geſt. per l. & ſi quis. §. idem Labeo.
de relig. & ſumpr. fune. per l. ſi quis mancipia. §. ſi
impubes. ff. de inſtitoria. Item, quia ex quo vtili-
ter geſtum eſt negotium, bonum & equum eſt man-
datorem mandatario obligari, ne cum aliena iactura
locupletetur. facit l. ſi me & Titium. ff. ſi certum peta.
l. nam natura. ff. de conditio. inde. Non obſtat l. fina.
C. de nego. geſt. quia illa geſtio tendebat in ſpeciem
delicti: intrare enim poſſeſſionem alterius, & terras co-
lere inuito domino, etiam ad utilitatem domini, eſt
delictum. l. iij. ff. de acquiren. rer. domi. Ne igitur ge-
ſtor ex delicto actionem conſequatur, actio neg. geſt.
ei denegatur. l. itaque fullo. ff. de furt. Non obſt. l. ſi
pro re. ff. manda. quia reſpondebat egregie Do. Chri-
ſtopho. quod ideo ibi non competit actio negotiorum
geſtorum, quia negotium non fuit vtiliter geſtum: te-
nebatur enim debitor naturaliter tantum. Si ergo quis
pro alio fideiubeat, nõ gerit negotium vtiliter, quia de-
bitor non poterat conueniri. fideiuſſor autem conuenie-
tur. l. fideiuſſor obligari. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſſio. Sed
dicet aliquis, nonne hoc eſt diuinare, quod debitor natu-
raliter tantum ibi tenetur? Reſpõdeo, nequaquam, quia
ſi fuiſſet obligatus efficaciter, non eſt veriſimile quod
prohibuiſſet, cum fideiuſſio nihil damni ſibi latura eſ-
ſet, imo honorem & commodum faciunt notata in l. ſi
pecuniam. de negot. geſt. & argumen. in l. cum de inde-
bito. de proba. In fin. glo. in verbo euaneſcit. Sed hic
8 pulchre dubitari ſolet. Dicitur hic in litera, quod † ſolum
voluntate mandantis mutatur mandatum: ſed an hæc
pœnitentia mandantis impediat actum futurum, & ſi
non perueniat ad notitiam mandatarij? Et videtur hoc
non eſſe opus quod indiſtincte ſola pœnitentia mandan-
tis reuocetur mandatum, ſiue mandatarius fuerit ex eo
factus certior, ſiue non: Primo ſuadetur ex hoc, qui lo-
quitur indiſtincte, ergo indiſtincte intelligendus. l. de
pretio. ff. de publicia. Secundo allegatur l. ſi pater ſ. de
manu. vind. & l. ſed ſi pœnituit. ff. de repud. & l. ij. §. ſed
& ſi quis. de donatio. titu. generali l. eius qui in prouin-
cia. verſicu. quas vero pecunias. ff. ſi certum petatur. In
contrarium allegatur. l. ſi mandaſſem. ff. mand. & quæ
habentur in l. ij. §. fin. ff. ſolut. matrimo. Vos pro concor-
dia ita diſtinguite: Aut mandatarius ſuſcipit actum ge-
rendi veluti nudus miniſter, & tunc ſola pœnitentia
actus impeditur, ita loquitur d. l. ſi pater, & l. ſed ſi pœ-
nituit, de repud. Ratio, nam quando mandatarius agit
actum vt nudus miniſter, non fundatur actus in perſo-
na ſua, ſed in perſona mandantis, qui agere dicitur per
ipſum miniſtrum veluti per organum. l. qui autem. §. fi-
d na. de conſtitu. pecu. notat gloſſ. in l. i. ff. de procurat.[d]
Vnde ſi voluntas domini deficiat ex qua actus debe-
bat ſuſtentari, corruit actus. l. multum. C. ſi quis alteri
e vel ſibi. Aut mãdatarius eligitur ut procurator,[e] vt hic.
Aut actus quem gerit mandatarius talis eſt quod ad
eius ſubſtantiam requiritur voluntas domini, & tunc
actus geri impeditur ſola pœnitentia mandantis, licet
de ea mandatarius non fuiſſet factus certior, ita loqui-
tur. l. ij. de dol. & facit cap. fina. de procurat. lib. vi. Aut
mandatur talis actus ad cuius ſubſtantiam non eſt ne-
ceſſaria uoluntas mandantis, & tunc actus geri nõ im-
peditur, & geſtus valet & tenet, ita loquitur l. ſi man-
f daſſem. ff. mand. de quo Bald.[f] in l. ſi quis mihi bona.
§. fina. de acquiren. hære. & per Archi. in cap. fina. ſupra
g alleg. & in d. l. eius.[g] In fi. glo. in uerb. integra. Si quæ-
9 ritur † quando dicatur res eſſe integra,[h] vt mandatum
h ſola pœnitentia mandantis reuocari poſſit aut loquitur
de mandato inito ad iudicia, hoc eſt, ad lites & cauſas
exercendas. & tunc lite conteſtata cum mandato, hoc
eſt, procuratore, deſinit res eſſe integra. l. nulla. C. de
i procura. l. poſt litem.[i] ff. eod. not. gloſſ. in l. mandatum
C. man. Aut mandatum iniungitur ad iuriſdictionem
k exercendam,[k] & tunc ſola citatione deſinit eſſe res inte-
gra. c. gratum. cap. relatum. de offi. & poteſt. iudicis dele-
ga. l. & quia. ff. de iuriſdict. omn. iudic. Ecce princeps de-
legauit alicui cauſam, &c. Aut mandatum iniungitur
ad aliquam rem gerendam, & tunc ſi quidem manda-
tarius fecerit præparamenta intrinſeca, puta, mandaui
quod fabricaret domum, parauit calcem & lapides, tũc
deſinit res eſſe integra. l. i. §. cœpiſſe de pollicit. Aut fecit
præparamenta extrinſeca, puta, mandaui ut iter Rõ-
mam emit equum & mantellum, iſta ſunt præparamen-
10 ta extrinſeca, & non deſinit res eſſe integra l. ſi pecu-
l niam. de condi. ob cauſ. Sed oppo. & uidetur quod † mor-
te[l] mandantis non uideatur reuocari mandatum,

l. ſi remunerandi. §. ſi. ff. manda. Sol. Ibi loquitur in mã dato quod venebat exequendum poſt mortem, vnde morte nõ finitur. Sed tertiũ oppo. de l. ſi quis mancipijs de inſti. act. Sol. Ibi loquitur in mandato quod neceſſitate tenebatur mãdans exequi, & ideo morte nõ finitur. Ex quo dicũt Doc. q ſi in executione ſententię per me latę mandauerim publico nuntio q mitteret te in poſſeſſionem talis fundi, q licet ego remouear ab offi cio antequã miſſus fueris in poſſeſsionẽ, tamen publicus nuntius te immittere poterit & debet. Dixit tamẽ Bal. verle eſſe quod ſucceſſor confirmet hanc miſsionẽ: de quo in l. & quia. de iuriſd. omn. iudi. Sed finaliter oppo. & uidetur quod morte mandantis non finiatur mandatum. c. quoniam Abb. extra de offi. & pot. iud. dele. Sol. Aut mandatum iniungitur alicui ſub nomine proprio, & tunc morte ipſius expirat mandatũ. Aut ſub nomine dignitatis, & tunc morte mandatarij nõ fi nitur, ita loquitur c. quoniam Abbas. quia dignitas ſub qua fuit iniunctum mandatum, nunquam moritur. c. ſi graroſa. extra de reſcrip. in vi. Ideo ſi princeps cõmitteret cauſam ipſi Poteſtati, mortuo ipſo vel reuocato ab officio poſſet ſucceſſor cognoſcere de cauſa, quia cõ miſsio eſt facta ſub nomine dignitatis: ſi vero eſſet factã ſub nomine proprio, expiraret eo mortuo vel remoto: ſi vero eſſet facta ſub nomine proprio & dignitatis, inſpicitur quod præcedat. Nam ſi præceſſerit nomen dignitatis, tranſit ad ſucceſſorem. Secus ſi præcedat nomen proprium: quia quod prius in voce intelligitur fuiſſe, & prius in mente. l. ſi ſeruus communis ſtipulctur de ſtipu ſer. de quo in l. princeps. de legib. & d. c. quoniam Abbas in l. quod princip. de legat. i.

ADDITIONES.

a Item adde, quod licet mandatarius non explicet mandatum in propria forma, tamen ſufficit q explicet in effectu, vt agat vtili actione mandati. Et ideo ſi mihi mandaſti q mutuarem, ſufficit q alter mutuet pro me. tex. eſt in l. iam tamen ff. iudi. ſol. & tacit quod notat ſingulariter Imo. extra de purgat. cano. c. cum in iuuentute.

b Quando aũt rea deſinat eſſe integra, vide hic in gloſſ. & adde q in procuratore ad iudicia dicitur res integra ante lic. conteſt. l. procuratoribus. C. de procu. Sed an ſatiſdatio in iudicio præſtita, vel a dño pro eo factæ deſinere rẽ eſſe integrã ante lit. conteſt. Dic quod ſic quo ad tacitam reuocationem quæ fit morte domini: nam tunc non finitur tanquam res ſit integra. l. ſi defunctus. ff. de procur. ſed quo ad expreſſam reuocationẽ domini res eſt integra, vt no. in glo. in l. ſi ante. ff. de procur. & ibi Bar. dũmodo lis non ſit conteſtata, non reuocatur niſi ex cauſa. l. poſt litẽ. ff. de proc. licet iudex delegatus poſsit ad libitũ reuocari. l. iudicium ſoluit. ff. de iudi.

c Adde, q fines mandati ſunt adeo cuſtodiendi, quod excedens in vendendo rem minori pretio, non transfert dominium, & ideo põt dominus vendicare. l. diligenter. ff. mand. tamen licet iſte non trãſferat dominium bene dat cauſam vſucapiendi. l. ſi fundum. §. ſi. ff. pro emptore.

d Adde, ſupra inquantum allegauit gloſſ. in l. i. ff. eo. de procur. melior eſt glo. in l. i. ff. de contrahen. emptio. quam vide.

e An ſi quis conſtitueret procuratorem ad aliquid faciendum, & poſtea reuocet, tamen de reuocatione procurator nihil ſciat, an dicatur nihilominus reuocatus, ita quod non valeant geſta per eum vide de hoc Bald. notabiliter loquentem in l. mandati. la ii. C. mandati. & eſt tex. in l. ſi mandaſſem. ff. eodem.

f Adde inquantum ſupra dicitur, de quo per Bald. in l. ſi quis. Et per Bal. in d. l. mandati. la ii. C. mandati. ubi vide & Bar. quẽ ibi alleg. Bal. in l. qui hominẽ. §. ſi Titium. ff. de ſolu.

g Adde quod mandatum quod tenebat ad perniciem alterius, puta ob maleficium committendum, ſolã noluntate reuocatur & prohibetur, quia ſit gratia mandantis, veriſimile eſt quod eo prohibente ceſſabit mandatarius. Sed in perſuaſione, quæ fit gratia tui, debeo perſuadere tibi taliter quod ſim certus te mutaſſe propoſitum, vel debeo denunciare illi in cuius perniciem eſt facte, ſecundum Imo. & cap ad audientiam. extra de homicidio. & Barto. in §. ili man datum.

h Cum ergo quæritur quando res deſinat eſſe integra in procuratore ad negotia, dic clarius, quod tunc deſinit eſſe integra, quando facta ſunt præparamenta neceſſaria pro executione mandati: puta ſi eſt mandatum vt fiat domus, & fine iam empti lapides. Secus ſi parauerint extrinſeca, ut infra declarabitur, vt not. Bartol. in d. §. ſi pecuniam. vt hic in gloſſ.

i Adde in quantum ſupra allegatur l. poſt litem. Vide quod hic dicitur ut per litem conteſtatam deſinat res eſſe integra, procedit in actore: in reo uero deſinit res eſſe integra quando ſatiſdedit, & non ante. ita Bal. in d. l. mandatum. la ii.

k In mandato iuriſdictionis dicitur res integra ante citationem quia ab ea incipit iudicium extra de offic. iud. deleg. c. gratum. & Inſti. de pœna teme. litig. §. ſi. Iudex ergo qui fecit citationem verbalem præoccupauit iuriſdictionem. d. c. gratum. Idem ſi prius fecit citationem realem, quia cœpit maleſactorẽ, ut no. Imo. c. i. extra de oblig. ad ratiocinia.

l Adde tu quod licet mandatum finiatur morte mandantis, ut hic, & l. mandatum. C. eo. tamen de æquitate dicitur, durare actio mandati ſi ignorans illud executum mandatum, ne maneat in damno, vt hic. Fallit tamen in pluribus caſibus. In quibus mandatũ etiam morte non finitur mandatoris. Primus eſt ſi ſit mandatum in rem ſuam, quia non finitur morte mandatarii, ſed tranſit ad eius hæredẽ. l. illam. C. de donationib. licet finiatur morte mandantis quo ad actiones directas quæ intentantur actione cedentis. l. i. ff. de actio. & oblig. Secundus eſt in mandato quod venit implendum ex neceſſitate, puta in executione quæ demõſtratur. l. fundi ſupra allega. Tertius eſt, ſi id quod venit in mandato, venit ſiendum poſt mortem mandantis: puta quod fiat ſepulchrum. d. l. remunerandi §. ſina. ff. eod & d. §. ſina. Dicunt tamen Docto. eſſe caſum, q vbi teſtator mãdat fieri ſepulchrũ de pecunia ſua, quod illud debet fieri eo adhuc exiſtente viuo: quia poſt mortem non dicitur pecunia ſua, mors enim omnia ſoluit. ut authen. de nupt. §. deinceps. & deciditur quod mandatum poſt mortem defuncti explicandum hæres poteſt reuocare integra: vnde hæres poteſt reuocare vt ſepulchrum fiat te exiſtente integra, ſed tamen epiſcopus poterit cogere hæredem ut ſepulchrum faciat. Quid autem de mandato quod debet fieri in vita, ſed eius effectus confertur poſt mortem? puta de donat. cauſa mortis. vide in l. cum pater. §. nemo. de legat. ii. Quartus eſt caſus, ſi mandatum ſit uniuerſale alicuius negotiationis, vt inſtitoris inſtituti ab aliquo patre non finitur morte niſi hæres reuocet. l. ſi quis mancipiis. ff. de inſtito. & niſi hic adminiſtrator mutaſſet ſtatum, vt quia de ſeruo eſſet effectus liber, ideo debitores tunc ſoluendo non liberantur, ut hic, & l. Lucius qui. §. mandatum. ff. ſi cert. peta. Et idem in mandato facto ſub nomine dignitatis, quod nunquam perit. cap. ſi gratioſe. extra de reſcriptis. in vi. & notatur in cap. quoniam Abbas. extra de officio & poteſta. iudic. deleg. ſecus ſi ſimpliciter eſſet facta commiſsio, quia tunc finitur, vt teſtet glo. in l. & quia. ff. de iuriſd. omn. iudi. & Sali. in d. l. mandatum.

Quid in conceſsione facta ad beneplacitum, an expiret per mortem? Bello. conſi. viii. nu. 17.

1 *Quæ ſunt ab initio voluntatis, ſunt ex poſt facto neceſsitatis.*
2 *Qualiter ab aduocato uel procuratore peti ſalarium poſsit.*

§. MAndatum. Cuicunque liberum eſt ab initio vel mandatum ſuſcipere, vel illi renunciare. Si uero illud ſuſceperit adimplere tenetur, niſi re integra renuntietur, vel iuſta cauſa ſubſit cur non renunciauerit, aut intempeſtiue renunciauerit, hoc dicit. Not. primo ſummarium. Ex quo colligitis, quod
1 † ea quæ ſunt ab initio voluntatis, ex poſt facto ſunt neceſsitatis. concordan. l. ſicut. C. de actio. & obliga. l. in commodato. §. ſi cui ff. commodati. Item not. quod ſuſcepto mandato pote t tamen mandatarius renuntiare domino, dummodo fiat re integra: ſi aũt non

 renun-

renunciauerit, mandatum exequi tenetur. Hoc verum niſi ſubſit iuſta cauſa cur non renunciauerit, aut in tem peſtiue renunciauerit. Not. in verſicu. mandatum. mandatum & in diem & ſub cōditione deferri poſſe.

Item not. quod vbi pro officio merces conſtituitur, deſinit eſſe mandatum, & tranſit in contractum locationis, quod verum limitabitis, ſi ſit talis res uel factū qd locari poſsit, & mādatarius ſit talis perſona quæ locare operas conſueuerat. l. ſi gratuitam. l. naturalis. §. at cum do. ff. de preſcript. uerb. & ſenſit gloſ. veſtra in uerbo, interueniente. In fine gloſ. in verbo, iuſta. Hæc opinio glo. & Ioann. communiter tenetur, quæ ēt fuit opinio Bulg. Suadetur hæc opinio ratione: quia mandatarius cum ſuſcipit mandatum, videtur aſſerere ſe peritum & doctum ad rem exequendam, nimirum

a ſi de leuiſsima culpa [a] teneatur argument. in l. idē quia. in fine. ff. ad legem Aquiliam. Et ideo aſſeſſores qui male iudicāt per imperitiam, poſſunt & debet in ſyndicatu condemnari. Præterea cum ſuſcipiunt officium, videntur ſe aſſerere peritos ad iuriſdictionem exercendam. Dixit tamen gloſ. in l. ij. ff. quod quiſque iuris. ꝙ Poteſtates ciuitatum imperiti literarum, ſi per imperitiam male iudicauerint, ipſi faciunt litem ſuam & obligantur parti leſe ad intereſſe, ſed ratione doli nō obligātur. Ex quo ibi dixit Bal. quod Poteſtates ciuitatum nō excuſantur ſi male iudicauerint de conſilio totius curie. de quo dicatis ut in d. l. ij. Gloſſ. in verbo. quāprimū. Hoc ita eſt renuntiare, ut mandator poſsit de equo bono ſibi prouidere, alias tenetur, niſi ſubſit iuſta cauſa. concord. l. ſi tibi mandauero. cum l. ſequent. ff. eod.

2 In gloſ. in verbo, mercede colligitis, † qualiter ſalarium peti poſsit ab aduocato, ac etiam a procuratore, Dicite ut per glo. ordinariam in l. ſalarium. ff. eod. Sed aduerte quod ſalarium conſtitutum aduocato vel procuratori ſub quota litis, non poteſt ab ipſo peti, imo ab officio aduocationis repellitur. l. ſi remunerandi. ff. mandati. l. litem. C. de procurat. l. antepenult. C. de poſtulat. Idem eſſet ſi non promitteretur ſub quota litis, ſed tamen promitteretur ſub quota portionis ſibi debite puta, tu conuenis cum aduocato ut debeat diligenter patrocinari in tua cauſa, et ꝙ dabis ſibi quartā litis ſi uictoriam obtinuerit: hoc eſt pactum factū ſub quota, appoſitum de quota lite. Eodem modo ſi diceres, Si obtinueris uictoriam promitto tibi dare decē aureos de his in quibus aduerſarius condemnabitur, ita voluit gloſſ. in l. ſumptus. ff. de pact. Vnde ibi dixit Ang. quod aduocati debēt eſſe cauti ut non recipiant promiſsionem, nec ſub nomine quote litis, nec ſub alia quantitate quæ ſit ex quota peruentura: ſed debet dare operam ut promittatur de ſuo proprio litigatoris, ſi uictoriam obtinueris promitto tibi XXV. aureos, hæc eſt conuentio honeſta, victoria obtenta poterunt peti iſta promiſſa. Gloſſ. in verbo, interueniente. bene loquitur.

ADDITIONES.

a An mandatarius teneatur de dolo, lata culpa, leui uel leuiſsima? Dic: Aut loquitur in actione directa mandati, quæ competit mādanti, & tunc ſi id qđ mādatur, eſt tale qd quod requirit exactiſsimam diligentiam, vt procurare in iudicio, tenetur mandatarius de leuiſsima culpa: quia videtur aſſerere ſe eſſe peritum in illa exactiſsima diligentia quæ requiritur in iudicio: non autē tenetur de caſu niſi præcedat culpa vel mora. l. a procuratore. C. eodem. Quandoque mandatur aliquid quod requirit exactam diligentiam, ut ſoluere pecuniam. l. ſi fideiuſſor. in prin. ff. eod. vel facere domum, vel aliquod opus quod non requirit tantam diligentiam, & tunc tenetur de leui culpa. l. in re mandata. C. eod. Quandoque mandatur aliquid quod requirit modicam diligentiam, ut portare unā literam vel aliam rem, & tūc tenetur ſolum de dolo & lata culpa: niſi receperit cuſtodiam uel pretium, quia tunc tenetur ēt de periculo rei. quod nota cōtra nautas & uectores, qui recipiunt mādatum de portando res, ut teneantur etiam de periculo, ſi cuſtodiā receperint uel mercedē. l. eū qui. § epiſtolā. ff. de furt. Ex prædictis patet, ꝙ in actione mandati contraria, quæ cōpetit mandatario, venit etiam leuiſsima culpa, ſicut in contraria depoſiti. l. ſi ſeruus communis. § quod vero. ff. de furt. Patet etiam ꝙ talis procurator per hanc actionem mandati, contrariam recuperat omne damnum quod paſſus fuiſſet, ſi mandatum non recepiſſet. Et ꝙ ambaſciatori derobato in itinere, debēt dāna reſarciri, niſi affectauerit ambaſciatam, vel niſi portauerit res nō neceſſarias. de quo per Bar. in d. §. ꝙ uero. & l. inter cauſas. §. non oia. ff. eo. ubi plene per Doct.

TITVLVS XXVIII.

De oblig. quæ ex quaſi contractu naſc.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine, Supra uiſum eſt de obligationibus quæ ex cōtractu naſcūtur vera quia ſunt et aliæ quæ naſci dicūtur ex quaſi cōtractu, ideo his tractaturus intitulauit de obligationibus quæ ex quaſi contractu naſcuntur.

1 *Titulus ad titulum continuari debet.*
2 *Statutū loquens de cōtractu non uendicat ſibi locū in quaſi cōtractu.*
3 *Cumulatio actionum eſt euitanda*
4 *Negotiorum geſtor tenetur de dolo lata, leui, & leuiſsima culpa.*
5 *Verba legis quando aliter ſaluari non poſſunt, debent intelligi per ſubauditum intellectum.*
6 *Verba legis pluraliter prolata uerificantur in uno ſolo*
7 *Non dicitur bene geſsiſſe qui gerit negotia contrà domini uolūtatē*
8 *Inhibetur repetitio quādo cauſa pietatis quis aliená negotiū geſsit.*

QOlt genera. Diuiditur in tres. Nā in prima cōtinuat titulū ad præcedentes. In ſecunda incipit tractatū. In tertia ponit rationē Secūda ibi, igitur cū quis. Tertia ibi, idq; utilitatis. Hoc dicit: Negotiorū geſtor obligatur actione negotiorum geſtorum directa, domino rei cuius negotia ſunt

a geſta, ipſe uero geſtori cōtraria obligatione hoc dicit [a].

1 Nota primo ſummarium. Item not. † titulum ad titulum eſſe continuandum. concor. l. ij. ff. de ſtatu homi. l. Imperatores. ff. de in diē adiect. Item not. valere argu. a ſufficienti partium enumeratione. cōcor. l. ab emptione. ff. de pactis. Item not. differre ſubſtantia obligationes quæ cauſantur ex quaſi contractu, ab his quæ ex cōtractu proueniunt, vel ex maleficio vel qua

2 ſi. Ex quo dicunt Doctores quod † ſtatutum loquens de contractu, non uendicat ſibi locum in quaſi contractu, nec etiam in proprio contractu: de quo in l. ſi donationes, C. de his, quæ ui metuſue cauſa. Item not. quod negotiorum geſtori cōpetit contraria actio negot. geſt. aduerſus dominum cuius negotia ſunt: domino vero contra geſtorem competit actio directa.

Item not. quod ubi negotia ſunt geſta mandato præcedente, non habet locum actio negoti. geſto. ſed man

3 dati. Ex quo colligitis, ꝙ † cumulatio actionum eſt euitāda, ac ēt contractuū concor. l. hæredes. §. de pluribus. ff. famil. erciſ. l. eſt enim. de nouat. l. licet. §. ea obligatio. ff. de procur. Item not. ex verſic. idemque quod bene eſt, quod hi qui ex charitate non inuitātur ad beneficia, ſpe præmij ad illa prouocentur. fa. quod not. gloſſ. in l. i. ff. de iuſtic. & iur. Item not. quod quemadmodum negot. geſto. habet obligatum dominum ſi bene geſſerit, ita dominus habet obligatum geſtorem ſi

b male adminiſtrauerit [b]. Ex quo colligitis, quod in contractibus

tractibus eſt æqualitas ſeruãda. quod verum limitare,
niſi eſſet aliqua æquitas quę priuilegiaret perſonã. l. Iu
4 lianus. §. ſi a pupillo. de actio. emptio. Item not. ꝙ † ge
ſtor negotiorum tenetur de dolo, lata culpa, & de leui
c & leuiſsima c. Et eſt ratio, quia licet hoc negotium ge-
ratur cauſa utriuſque, quo caſu ſolum videtur teneri de
culpa leui, ſecundum regulam quę habetur in l. ſi ut cer
to. §. i. ff. commo. tamen ex quo ſe obtulit negotijs alte-
nis gerendis ſine mandato, debet diligentiſsimam cu-
ram præſtare. faciunt quæ habentur in l. ſi ſe obtulit.
5 ff. de re iud. Item ex gl. in uerb. ex maleficio. no. † uer
ba legis quæ ſimpliciter intellecta ſaluari non poſſunt,
ſuſtineri per ſubauditum intellectum. Simile videmus
allegari, quod licet lex generaliter loquatur, tamen ſi il
la generalitas continet abſonum intellectum, modera-
tur diſpoſitione aliarum legum. l. i. §. generaliter. de leg.
i. iuncta l. quamuis. ff. de in ius vocan. Simile videa-
mus in dictis teſtium, qui ſi in verbis, perſona & facie
contrarij repertantur, ſoluantur tamen per interpreta-
tionem ſi fieri poſsit, & hoc ut non incidant in crimen
falſi. c. cum tu. extra de teſtibus. Barto. in l. ij. ff. ſi cer. pe
ta. quod uerum limitate, quando ſunt hincinde pares.
Si autem eſſent diſpares, ad concordiam non eſſent re-
uocandi. glo. eſt ordi. & ibi Inn. in c. cum contingat. ex
tra. de. offi. & poteſt. iud. deleg. voluit Bal. in l. inſulam.
§. i. ff. ſolu. matrimo. In fi. glo. in verb. ultro citroque
not. verba legalia ſeruari in habilitatem & potentiã li-
cet ſemper ſignificare non poſsint. uidiſtis in rubr. proe
mij in uerb. auguſtus. ſupra de iuſtit. & iure. in princip.
6 In glo. in verb. negotiorum. Nota ꝙ † verba plura-
liter a lege prolata, uerificantur in uno tantum: quia
pluralis oratio geminat ſuas ſingularitates. l. falſa. §. fi.
de conditio. & demonſtra. Sed colligitis aliquod quod
eſt notabile, quod licet prætor in edito ſuo loquatur
per verba pluralis numeri, verificantur tamen etiam
in vno, licet verba edicti ſint ſtricti iuris, & ſtricte in-
telligenda. Ex quo dixerunt Docto. ſi ſtatuto caueatur,
ꝙ ſi quis produxerit falſa inſtrumenta uel falſos teſtes,
puniatur tali pœna ꝙ hac pœna complectatur ille qui
produxit unũ inſtrumentum vel unum teſtem falſum.
pro quo facit l. nõ eſt ſine libertis. de uerbo. ſignifica. Si
uero uelletis diſputatiue tenere contrarium, poſſetis in-
ſtare per hunc modum: quia de propria ſignificatione
verborum ſpecialiter prolatorum requiritur concurſus
duorum actuũ, ſiue duarum perſonarum. l. ubi nume-
rus. ff. de teſtib. Ad l. iij. §. negotia, reſpondetur, ꝙ fa-
cit potius pro quam contra. Nam quia uerba edicti prę
toris pluraliter prolata de propria ſignificatione requi-
rebant geſtionem ſaltem duorum negotiorum, nec po-
terant ſalua ratione recti ſermonis in vno verificari,
ideo Iureconſultus illa extendit ad unum negotium tã
tum: ſi enim de propria ſignificatione potuiſſet in uno
verificari, fuiſſet fruſtratoria extenſio Iuriſconſulti.
Sed ſuſtinendo Bar. poſſet reſponderi quod nõ fuit ex-
tenſio ſed declaratio. dicatis vt ibi. In fin. gloſſ. in
verbo, mandato. Vos reſpondete clarius: aliquando
quis mandat geri negotium quod ad ſe pertinet inſoli-
dum, & tunc non habet locum actio negotiorum ge-
ſtorum cum prouideat de actione mandati quæ pro-
uenit ex contractu. Aliquando quis mandat geri nego-
tium commune ſibi & alteri, tunc ex perſona mandan-
tis oritur actio mandati, ex perſona autem alterius ter-
tij qui nihil mandauit oritur actio nego. geſt. ita intelli-
gitis l. mandatum in gloſſ. allega. In gloſſ. utilitatis
7 ibi, l. fina. Nota, quod † quando quis gerit negotium
alienum ipſo domino prohibenre, licet gerat bene, non
competit tamen actio negotiorum geſtorum. Et ſua-
detur hac ratione: quia licet bene gerat tamen quia ge
rit contra voluntatem domini, non dicitur bene geſsiſ-
ſe, argumento l. fin. ff. de vſu & habita. Pro quo facit
quod alibi dicitur, ſi miles in armis contra mandatum
ducis belli exercuit aciem, licet rem bene geſſerit, quia
hoſtes fugauerit, tamen eſt capite puniendus. l. in. in
bello. ff. de capt. & poſthumi. reuerſ. & dicit ibi glo hoc
fieri propter magnam virtutem obedientiæ. Alia autẽ
ratio aſsignatur per ſe & vltra quia ille qui ſe apponit
ad gerendum negotium alterius inuiti, & qui immiſcet
rebus alienis inuito domino, incidit in delictum. not in
l. iii. de acqui rer. dom. vnde non debet ex delicto actio
nem acquirere. l. itaque fullo. ff. de furt. Ex quo infert ip-
ſe, quod ſi quis gereret vnum negotium alterius vel plu
ra, non immiſcendo eum de rebus ſuis, vt quia debita
ſoluit eo inuito, quod tunc ipſe haberet actionem nego
tiorum geſtorum. Sed tamen communis opin. eſt in cõ
trarium, de quo dixi ſupra in. i. §. is qui exequitur. & di
8 catis vt ibi in d. l. fin. In fi. glo. addne alium † caſum
in quo inhibetur repetitio quando cauſa pietatis geſ-
ſiſſet alterius negotium l. cum his. §. ſi mulier. ff. de con
dit. indeb. Et hæc omnia limitant Docto. eſſe vera, niſi
gerens proteſtaretur ſe gerere animo repetẽdi quod im
pendit. Idem eſſet ſi in codice rationum ſuarum ſcribe-
ret impenſas quas faciebat. ita habetur in l. Neſennius.
ff. eo. quod facit ad quæſtionem. Pater emit libros filio
ſtudenti, intelligitur pietate & affectione paterna illos
ſibi donare. l quæ pater. cum glo. ſua. ff. famil. erciſcun.
l. filiæ. C. eo. l. pater ſi omne. C. de inoffi. donatio. tamen
ſi pater proteſtaretur non emere nec tradere animo do-
nandi, vel ſolum ſcriberet in codice rationum ſuarũ im-
penſam quam facit in libris emendis pro filio non indu
ceretur donatio librorum, de quo dicite vt in iuribus ſu
pra alleg. & in trac. Bar. de duobus fratribus. & in l. ſi
patruus. C. commu. utriuſque iudi.

ADDITIONES.

a Hoc dicit iſtud principium: Cum alicuius negotia gerun-
tur ſine mandato oritur hincinde actio nego. geſt. licet dire
cta, quæ datur domino ad exigendas rationes a geſtore, qui
tenetur de dolo & leuiſsima culpa vbi alius diligentior inue-
niretur, & contrar. a, quæ datur negotiorum geſtori. hoc
dicit.

b Et ſic ex geſtione negotiorum oritur duplex actio, & ali-
quando vna tantum, de quo per gloſſ. in l. ex conſenſu. ff. de
actio. & oblig & Bar. in l. in commodato. ff. commo & in dire
cta ſufficit libellus generalis, puta dico ꝙ geſſit negotia mea,
quare peto eum condemnari ad reddendam rationem mihi
ſuæ geſtionis, vt no. glo. in l. i. ff. de eden. Sed in contraria cõ-
petit etiam ſi vnum negotium ſit geſtum, licet lex loquatur
in plurali numero, quia tamen verificatur etiam in ſingulari
vt hic in glo. & in l. iii. §. negocia geſta. ff. de neg. geſt. facit ve
ſtatutum puniens falſos teſtes habeat locum etiam in vno
falſo teſte, vt ſupra de iure perſonarum. in princ. & habetur
in l. ii. §. homines. ff. vi. bo. rap. Fallit in pluribus caſibus in
quibus ceſſat hæc actio contraria, & geſtor non repetit quod
impendit, ſcilicet hic in glo. & in l. ſi patrono. C. de neg. geſt.
Primus eſt, ſi proteſtatio præceſſit quod non gerat quia non
repetet etiam quod vtiliter gerat ſiue ſit facta proteſtatio in
ſcriptis ſiue non, & ſufficit generalis proteſtatio ne deinceps
gerat negotia. Sed ſi volo impedire ne ille ſe impediat de cer
ta re, tunc debeo rem exprimere ſpecifice, alias dubia prote-
ſtatio non releuat proteſtantem, l. aut qui aliter. ff. quod vi
aut clam. De geſtione autem ante proteſtationem bene da-
tur actio negu. geſto. l. fin. in glo, alleg. Secundus eſt caſus, ſi
quis geſſit paterna affectione, vt ſi vitricus præſtitit alimenta
priuigno, vel ad eum erudiendum, non præſumitur hoc face
re paterna affectione. l. ſi paterno. C. eo. niſi ſit proteſtatus. l.
Neſennius. de neg. geſt. vel niſi adminiſtraret alias res priui
gni, quia tunc pręſumitur expendere potius de bonis priui-
gni. l. fin C. de dotis promiſſ. Adde tamen quod pupillus non
debet alimentari a matre penes vitricum. licet vitricus poſ-
ſit dari tutor a teſtatore, non a iudice, vt tenet glo. in auth. de
nup. §. eius. eo. tit. C. vbi pupillus educ. deb. & ibi Ang. Ter-
tius caſus eſt, ſi quis impenderit maritali affectione, nam ſi
maritus

maritus fecit expenſas in curando vxorem ægram,non com
putantur iſte expenſe in reſtitutione dotis, nam hoc mari-
tus tenetur facere & curare expenſis ſuis; niſi quando non
haberet dotem vel eſſet expenſa magna vltra dotem,& vxor
haberet partem,vel ipſa haberet alia bona, ſecundum Bar. in
l.quod in vxorem.C.eo.Non tenetur etiam maritus quando
ex culpa vxoris non habet eam in ſuo obſequio, vt quia nõ
vult ſtare cum marito,ſecundum Iacob.de Aren. An autem
vxor diues teneatur alere maritum,& ſimiliter habens famu
lum firmum? Dic ꝙ ſic,ſecundum Bar.in l. ſi cum dotem.ff.
ſolu.mat. Sed an ad expenſas funeris vxoris teneatur ille ad
quem peruenit dos? Dic ꝙ ſic,ſecundum Doc. in d.l. vxorẽ.
Quartus eſt caſus,propter domeſticam pietatem vel mater-
nam affectionem,nam ſi mater vel alius domeſticus impen
dit in faciendo dare tutorem filio,non repetit.l.i.C.eod. niſi
eſſet adminiſtrator,vel fuerit proteſtatus,vel librum confece
rit expenſarum.d.l.Neſennius.Et quam fidem faciat liber ra
tionum,vide per Bar.in l.nuda.de don. & in l. ſi contractus.
C.de fid.inſtr.Similiter & neg.geſtor videtur potius expen-
dere de bonis domini quam de ſuis.Ex quo infertur, quòd ſi
ſi pater vel frater dotando filiam,vel ſororem dicatur face-
re de proprio dotem,hoc eſt verum niſi ſoror vel filia habe-
rent de proprio,quia tunc de bonis earum intelligitur facta
ſolutio.l.ſi.C.de dot.promiſ.Et ſimiliter dicitur de faciente
expenſas filio ſtudenti.l.qui pater.ff.fam.erciſ.iuncta l.fin.C.
fa.erci.de quo p Bar.in d.l.Neſennius Et econtra filius expen
dens pro parte videtur facere animo repetendi, de quo per
Bar.in l.ſi filius.ff.de neg.geſt.Item nota, quòd licet expen-
ſa facta cauſa pietatis.non poſſit repeti,l.cum his §.ſi mulier
ff. de cond.inde fallit in impenſa facta propter educationem
filii expoſiti.l.parem.C.de nup.& l.i.C.de infantibus expoſi
tis,licet glo.in l.eleganter.§.ſi.ff.de cond.indeb. aliam ratio-
nem huius ponat,ſed non bonam,ſecundum Bar. ibi ſed an
ſolutum indebitum pro damno ab alio dato credens me tene
ri repetam a damnato? Glo.in l.ea quę.C. de cond. ind. tan-
git,& non ſoluit.Tu dic,quòd ſic,ſi ſoluit vtiliter quia iſte ex
ſolutione iſta liberatur alias non.arg.l.qui ſeruum. ff. de in-
terrog.actio.

c An negotiorum geſtor obligetur de caſu fortuito. Dic ꝙ
ſic,in ſex caſibus hic in glo.notatis,& in l.ſi negotia.ff.eo . &
vide hic glo.in verbo exactiſſimam.cui adde tex.in l.iii. §.in
terdum.ff.eo.

1 ☞ *Hæres adeundo hæreditatem quaſi contrahit cum creditoribus,& legatariis.*
2 *Bonum argumentum de mutuo ad indebitum ſolutum , quod in quibuſdam caſibus fallit.*
3 *Verba quæ in tempore præſenti non poſſunt procedere, interpretantur ita,vt referantur ad tempus præteritum per dictionem,quondam.*
4 *An plures hæredes adeundo hæreditatem obligentur ſibi ad inuicem.*
5 *Regulariter æquitas præfertur rigori*
6 *An error in cã impediat dominii trãslationẽ traditione interueniẽte.*
7 *Qui ſoluit ſcienter debitum uidetur donare.*
8 *Quis poteſt confiteri delictum quod alius perpetrauit.*

5. TVtores. Inter tutorem & pupillum oritur
obligatio prouenienſ ex quaſi cõ
tractu,ex qua proficiſcuntur duæ actiones,
una directa quæ competit pupillo,alia con-
a traria quæ competit tutori h.d.[a] No.primo obligatio-
ne qua tenetur tutor pupillo,et pupillus tutori ex admi
niſtratione tutelæ, prouenire ex quaſi contractu.

No.pupillo competere actionem directã contra tu-
torẽ ſi male adminiſtrauerit,tutori aũt cõpetit contraria
tutelæ contra pupillũ ſi expenſas pro ipſo fecerit , vel
pro eo rẽ obligauerit . Ex §.itẽ ſi inter aliquos not. ꝙ
b ſocietas [b] incidẽs parit obligationẽ quæ dicitur proueni
re ex quaſi cõtractu.Secus ſi non ſocietas incidens , ſed
principalis,quia obligatio ex ea prouenienſ diceretur
cauſari ex cõtractu. Itẽ no.ꝙ iudiciũ cõi diuid. cõpetit
inter eos qui ſunt effectu ſocii incidẽter,et cõpetit ad di-
uidẽdũ et repetẽdũ impẽſam pro parte,et dicitur proue
nire eius obligatio ex quaſi cõtractu . Et idẽ eſt in iudi-
cio fam erci.et hæreditatis diuidẽdæ,cõpetit enim ad di
uidẽdũ res hæreditarias,ad repetendum fructus et im-
penſam pro parte , & dicitur eius obligatio prouenire
ex quaſi cõtractu. Ex §.hęres not.obligationẽ qua te-
net hęres legatariis prouenire ex quaſi cõtractu. Hinc
1 eſt ꝙ uulgo dicitur,† hęres adeundo quaſi cõtrahit cum
creditoribus & legatariis & illis ex quaſi cõtractu obli
gatur.l.ex maleficiis.§.hęres.ff.de actio.& obl. l. apud
Iul.§.ſi.ex quib. cau.in poſſ. ea. Ex §.itẽ is cui.not.ꝙ
obligatio qua tenetur ille qui recipit indebitum,dicitur
prouenire ex quaſi cõtractu.& ſi ſubtilẽ diſputando ra-
tionẽ ſequi uoluerimus,dicitur potius prouenire ex di-
ſtractu,ut litera ſonat. Itẽ no.ſolutũ indebitum repeti
2 poſſe cõditione indebiti. Itẽ no.† bonum eſſe arg.de
mutuo ad indebitũ ſolutũ : quod uerũ limitate quo ad
ſubſtãtiã ipſius actus,quia vterque actus re cõtrahi di-
citur,vel quaſi.ſupra quib.mo.re cõtrah.obli.§.is quo-
que. Itẽ limitabitis verũ quo ad effectũ repetendi,quia
reperitur:nõ aũt verum intelligatis quo ad cauſam pro
ducendi,quia unũ ex contractu cauſatur aliud ex qua-
ſi cõtractu. Item nec verum intelligatis quo ad formã
repetendi,quia vnum reperitur conditionem indebiti,
aliud certi conditione. Not. ex uerſi. ex quibuſdam
ꝙ ſolutũ indebite per errorem repeti poteſt:& hoc re
gulariter.Fallit hęc regula, qñ ſolutũ eſſet ex cauſa quę
inficiando creſcit, rationem uidebitis ſuper gl.Secundo
hæc regula fallit.in relictis in ultima uoluntate eccleſiis
& aliis venerabilibus locis:& hoc ſingulariter induci-
tur fauore religionis & pietatis. Ex quo colligitis,ꝙ ec-
cleſia hic locupletatur cũ aliena iactura. In gl.tutores.
c Colligitis ex hac glo.[c] ꝙ † verba,quę nõ poſſunt ſalua
3 ri inſpecto tẽpore præſenti, ſaluãtur habita relatione in
tẽpus pręteritũ,per tacitũ ſubauditũ verbi , quondã.&
idẽ not.gl.in l.eius qui in prouinciã.ff.ſi cert.pet.in l. vi
ro & vxore ff.ſol.mat.quod pręſtat arg.vt inquit Bal.
ad ſaluãda inſtrumẽta & dicta teſtiũ.Si enim Notarius
dixerit i inſtrumẽto,Titius filius Sẽpronii pmiſit, &c.
qui tñ Sẽpronius tẽpore confecti inſtrumẽti defunctus
erat, ſaluatur inſtrumentũ per ſubauditionẽ : quia ſub-
auditur iſtud verbũ quondã.Idẽ eſt i teſte ſi dixerit Ca
ius filii Titii promiſit, &c. de quo dicatis vt in iuribus
ſupra alleg. In ſi.gl.in uerb.iuris.colligitis,ꝙ idẽtitas
implorata p hęc uerba,idẽ iuris, refertur tantũ ad qua-
litates caſus propoſiti.Eſt enim ſenſus in hac litera: Nã
ſicut iudiciũ cõmuni diuid. dicitur prouenire ex quaſi
contractu,ita & iudicium famil.erciſ. Item quemadmo
dum iudicium cõmuni diu. cõpetit pro euocãda portio
ne fructuũ vel portione ſumptuũ,ita & iudiciũ famil.
erci.Item ſicut primũ competit pro rebus ſingularibus
diuidendis,ita iudicium famil.erciſ.competit pro rebus
uniuerſalibus partiendis . Not. autem quod illa ver-
ba, idem iuris importent identitatem aliarum qualita-
tum.& per hoc limitatur illud quod dixit glo. in l.etiam
hi.§. idem iuris.ff de tranſa. quæ dicit ꝙ illa uerba,Idẽ
iuris idem erit, & ſimilia, important identitatem caſuũ
cum ſuis qualitatibus, quod debent intelligi cum qua-
litate caſus, vt hic. In glo.intelligitur. ibi, §.penult.
not.quod ille qui tenetur rei uendicatione,nullo iure eſt
obligatus:quam ſententiam plerique dãnarunt,de qua
dixi infra de actio.ideo non repeto. Ibi,& l.ſequen.
No.gloſ.hæredem adita hęreditate ex quaſi contractu
4 obligari creditoribus & legatariis.Sed dubium eſt an
plures cohæredes adeundo hęreditatem obligentur ad
inuicem ex quaſi contractu. Glo. in l.ſi poſt diuiſionẽ.
C.de iur.et fa.ign.uiſa eſt tenere ꝙ ſic:de quo dicatis ut
ibi habetur plene. In ſi.glo.videtur. Vos reſpondete
ꝙ ideo hæc conditio indebiti fuit poſita inter obliga-
tiones quæ re contrahuntur non quia dicantur proueni
re ex contractu , ſed quia non poteſt ſine re ſuſtentari:
ibi igitur poſita fuit vt eius ſubſtantia denotetur · hæc
autem etiam poſita fuit vt eius inſinuetur origo, quia
ex quaſi contractu trahit originem. In fine gloſſæ,in
verbo

5 verbo, ſed tamen not. † æquitatem rigoroſitati prefer-
ri. quod verum limitate quãdo vtrunq;, hoc eſt. rigoro
ſitas & equitas ſcripta reperitur in ſpecie. d. l. placuit. C.
de iudi. & l. ſi tibi pecuniam. in fin. ſi certum petatur. Se
cus ſi equitas eſſet in genere ſcripta; rigoroſitas vero in
ſpecie, quia tunc derogaretur per rigorem æquitati. l. nã
hęc natura. ff. de cond. indebi. & l. uſucapio. ff. de vſuca.
Ratio, quia ſemper generi per ſpeciem derogatur. l. ſan
ctio legũ. ff. de penis. regula iuris. Generi. lib. vi. In fi.
6 gloſſ. in verbo, conditione. dicite, ſi quæratur † an error
in cauſa impediat dominij tranſlationem traditione in
teruenientę; aut eſt error in cauſa proxima, quia trado
tibi rem meam putans eſſe tuam, tunc tranſlatio domi
nij impeditur. l. ſi procur. de acquir. rerum dom. aut eſt
error in cauſa remota, quia trado tibi rem meam quã
ſcio eſſe meam, ſed ideo trado quia eſtimo me teneri ali
qua actione ad rem tibi tradendã, & tunc dominij trãſ
latio non impeditur, ſed agitur cõdictione indebiti. pro
batur l. iij. §. ſubtilius. ff. de condit. ob cauſam. in l. cum
in corpus. ff. de acquirẽ. rerum domi. iuncta l. ſi ego. ff.
ſi certum petatur. Ratio, quia cauſa proxima magis ar
guit de ſenſu quam cauſa remota. argumẽ. in l. deroga
tur. de verbo. ſignifica. In gl. per errorẽ. ibi, l. i. Et eſt
7 ratio, quia † ille qui ſoluit ſciẽter indebitum, videtur do
nare, vnde ſuam donationem reuocare nõ poteſt, regu
la iuris, Cũ per errorem. Ibi, l. i. Hoc operatur autho
ritas rei iudicatę. l. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. ff. mand.
Ibi, l. i. Hoc operatur fauor trãſactionis inductus ad
lites dirimendas. l. ſi fratres. C. de tranſact. In glo. ex
d l. Aquil.[d] ibi, & l. ſeq. Et eſt ratio[d] differentiæ, quia quã
e do ſoluo damnum ab alio datũ quaſi ego dederim, non
repeto: quia et ſi ſit indebitum quo ad me ſoluentẽ, eſt
tamen debitum quo ad te recipientẽ, et quo ad me ſol
uentem, & ideo poteſt repeti. l. pene. §. i. ff. de condictio
8 ne indebiti. Secundo habetis ex hac gl. quod † quis po-
teſt confiteri delictum ſe perpetraſſe quod alius perpe
trauit & ex ſua confeſsione ſibi præiudicat. quod verũ
limitabitis, quando ciuiliter agitur ad intereſſe pecunia
rium l. Aquilia: ſecus ſi ageretur criminaliter ad penam
corporalem. Vnde ſi fateter me perpetraſſe delictũ q̃
tu perpetraſti, ex quo veniret imponenda pena ampu-
tationis alicuius membri. ego non obligor confeſsione
mea, imo veritate cognita tu puniris. l. i. §. ſi quis vltro.
ff. de quæſtio. de quo eſt gl. in l. inde Neratius. §. ſi. ad le
gem Aquil. & ibi Bal. Suadetur et ratione. Nam primo
caſu obligatur ex cõfeſsione ſua, quia agitur cauſa bo
norum, & ſibi in his poteſt præiudicare. l. in re manda-
ta. C. mandati. Poſteriore autem caſu ideo non præiudi
cat, quia agitur cauſa membrorum & uitæ, quorum ne
mo eſt dominus niſi Deus ſolus & reſpubli. l. liber ho-
mo ad legem Aquiliam. Vnde volens mori non audi-
tur, niſi aperte conſtet delictum perpetraſſe. l. ſi non de
fendãtur. ff. de penis. l. non tãtum. de appel. l. i. §. ſi quis
vltro. de quæſt. ex quo Angel. in l. qui Stichum de con-
feſſ. deridet & repræhendit ſumine quoſdam Iudices
Pergomenſes, qui confeſſum homicidium ab alio per-
petratum, ultimo ſupplicio damnarunt, licet ueritas ſe
aliter haberet et de ea eis conſtaret, exiſtimantes, quem
ſibi præiudicare ex confeſsione ſua ad penam corpora
lem. In fin. glo. Ratio differẽtiæ eſt quia quãdo actio
penalis eſt ab initio, ideo pena ab initio grauatur, unde
in alio alleuiatur. l. eſi qui de iureiur. Secus in caſu no-
ſtro, quia non eſt ab initio penalis. Gloſſ. tamen in d. §.
fina. aliter exemplificat hunc §. ut loquatur quãdo me
tu inficiationis futuræ, aliquid plus debito ſoluit, quia
tale ſolutum indebite non reperitur: uani enim timo-
ris non eſt habenda cura. l. nec timorem. ff. quod me-
tus cauſ. In fin. gloſſ. in uerſic. ex legatis. De hac ma-
teria repetitionis indebiti habetur aliquid in l. error. C.
ad legem Falcidiam.

ADDITIONES.

a Adde. Et inter habentes rem cõmunem aliter quã ex ſo-
cietate contracta, quaſi contrahitur: & qui ſoluit indebite,
quaſi contrahere dicitur: ex quo indebiti condictio oritur,
quę tamen ceſſat vbi quis ſoluit indebitum a ſe ex cauſa quę
per inficiationem creſcit, ut aquilie legatorum piis & vene-
rabilibus locis relictorum. h. d.

b Not. ſingulariter, quod vbi vnus ex ſociis eſt rixoſus, &
non curat laborare uel locare rem communem, quod poteſt
alius ſocius accipere partem ſuam quo ad vſum, & laborare
& locare, & ſic fructus percipere. gloſſ. eſt in l. iubemus. C. de
ſacroſan. eccl.

c Not. etiam ex hac gloſſ. quod tutele ſolum intentantur fi
nita tutela. Adde, quod licet uerum dicat, q̃ tamen actio
pro tutele quæ datur contra illum qui geſsit pro tutore, be
ne competit etiam ante finitam tutelam. l. i. ff. pro tutore,
contra quẽ ex quo non eſt tutor poteſt agi l. i. §. cum eo. ff.
pro tut. Et ſimiliter contra procuratorem durante officio
agi poteſt. l. qui proprio. §. fi. ff. de procur. Not. ex iſta gloſſ.
quãdo intentetur actio contra tutorem. Quid autem cõtra
curatorẽ? Dic quod pro vniuerſali adminiſtratione agit, ſi
finita cura ſit, actione nego. geſt. ſed pro particulari agit etiã
durante, ſed datur curator liti. l. ii. & l. rationes. C. de admi-
niſtr. tut.

d An ſoluens pro inuito, repetat vel ne ſolutum tanquam
vtiliter geſſerit. vide in tit. ſeq. in glo.

e Iſta ratio ponitur per gloſſ. in l. eleganter. §. fina. ff. de con
di. inde. ſed reprobatur; vnde alia ponitur: per gl. in l. error.
C. de iuris & fac. ignor. quæ tenetur, & eam ſcripſi ſupra in
principio.

TITVLVS XXIX.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

*CONTINVATVR. Per hunc modum ad præce-
dentes: Supra v ſum eſt de obligationibus qualiter cau
ſentur, & de earũ varia ſpecie: ſequebatur videre per
quas perſonas nobis obligatio talis acquiratur:
ideo de his Imperator tractaturus intitulauit, p̃ quas
perſonas, &c.*

Pater mouet actiones in iudicio peculii aduentitii.
1 *An per ſeruum acquiſita, in quo vſum habemus, nobis quærantur.*
2

EXpoſitis. Per ſeruum proprium ac
quiritur obligatio pleno
iure domino: p̃ filiũ fami. uero in pote
ſtate, ex cauſa aduẽtitia ex obligatio-
ne p̃ueniẽs acquirit patri quo ad uſũ
fructum, proprietate filio ſeruata. h.
a dicit.[a] No. primo, quod non ſolũ per
nos metipſos, acquiritur nobis obligatio, ſed etiam per
b ſeruum[b], & filium in poteſtate retentum. Itẽ not;
acquiſita per ſeruum, domino acquiri pleno iure: acqui
ſita autem per filium in poteſtate, ſi quidem acquiran
tur ex cauſa aduentitia, uſusfructus pertinet ad patrẽ,
proprietate filio reſeruata. Si uero acquirantur ex cau-
c ſa profectitia, acquiruntur patri[c] pleno iure. l. cũ opor-
tet. C. de bon. quæ lib. & in hoc differt filius a ſeruo.
Item not. quod pater ad quem ſpectat uſusfructus
1 peculij aduentitij acquiſiti per filium. † mouet actiones
in iudicio cõcordat l. eum non ſolum. §. i. C. de bon. lib.
Item not. quod acquiſita per liberos homines uel ſer
uos alienos bona fide poſſeſſos, ex duplici cauſa acqui
runtur bone fidei poſſeſſori. Primo, ſi acquirant ex re
bona fide poſſeſſa. Secundo, ſi acquirant ex opera ſua.
Et idem eſt in ſeruo in quo habemus uſumfructũ uel
vſum, quia vſufructuario uel vſuario ex his tantum
duabus cauſis acquiruntur. Ex verſic. communent.
not. talem diſtinctionem, ſed plenius quam litera dicat

Nam

Nam aliquando ſeruus communia plurium, aliquid
ſtipulatur ſimpliciter, nullius nec dominorũ,nec ſua p
ſona propria expreſſa. Aliquando ſtipulatur ex perſo-
na propria dominorum ſub nomine appellatiuo, puta
promittis dominis meis? & his duobus caſibus acqui-
ritur dominis pro portione dominica. Aliquãdo ſtipu
latur dominis expreſſa ipſorum perſona propria ſub
nomine proprio puta promittis Titio, Seio,et Caio do
minis meis? & tunc acquiritur dominis per capita,non
autem pro portione dominica. Aliquando ſtipulatur
expreſſo nomine proprio & appellatiuo, & tunc ſi no
men proprium præcedat acquiritur per capita, ſi vero
nomen appellatiuum,pro portione dominica acquiri-
tur.l.ſi ſeruus communis ita ſtipuletur.ff. de ſtipulatio-
ne ſeruorum. Fallit primo, quando iuſſu alicuius ex do
minis poſtea ſimpliciter ſtipuletur: quia ille in totũ ac-
quirit. Secondo quando vni nominatim eſt ſtipulatum
quia illi ſoli etiam acquirit, vt in hoc tex. In fi.gl.pri
mę. Et pro hac non obſtat ſi dicatur, hunc titulum ſu-
perfluę appoſitum hic extitiſſe, contra.§.quibus in pri-
ma conſtit. C. quia reſpondetur vt patet ex predictis.
In fi.in ver.diuiſionem. Vos dicite vt ſupra dixi in
prin.notabilium, vbi complexus ſui illam diuiſionem
breuiter. In fin.gl.in verbo,per eum, vos reſpondete
2 aliter. Si quæratur † an per ſeruum acquiſita in quo tã
tum vſum habemus nobis acquirantur: Aut acquirun
tur ex re noſtra,& planum eſt nobis acquiri, Aut acqui
runtur ex re ſua,tunc aut acquiruntur præſtando operã
in re noſtra uſurarij,& nobis acquirit,vt hic. Si uero ac
quirit præſtando operam in re aliena, & tunc acquiſi-
tum ex tali opera non accedit lucro uſurarij, ſed pro-
prietarij.ita loquitur l.in contrarium alle. Ratio: Nam
cũ ille qui habet tantũ vſum in ſeruo, nõ poſsit operas
ſerui alteri locare, ita ſi ſeruus, alteri præſtiterit, vſua-
rio non acquirit. vidiſtis ſupra de vſu & habitatione,
circa princi.

ADDITIONES.

a Vel ſic: non ſolum per noſmetipſos,ſed etiam per ſeruos
& liberos in noſtra poteſtate conſtitutos nobis acquiritur:
ſed per ſeruum in totum,per liberos autem quo ad vſumfru
ctum tantum aduentitiorum, in quibus ſolum pater actio-
nes intentat.h.d.primo.Et per ſeruos alienos & liberos ho-
mines nobis bona fide poſſeſſos, nobis acquiritur ex dua-
bus cauſis, ſcilicet ex re noſtra;, & opera ſua: quod etiam in
ſeruo fructuario obſeruatur.h.d.ſecundo. Et ſeruus commu
nis acquirit dominis pro portione dominica,niſi vni nomi-
natum vel iuſſu vnius,fuerit ſtipulatus.h.d.vſq; ad fi.
b Si autem ſeruus fugiat, tunc antequam ab alio appræhen
datur quærit domino.l.i.§ per ſeruum. ff. de acquiren.poſſ.
Quid autem ſi ſeruus fugiens gerat ſe pro libro, an domi-
nus perdat eius poſſ. niſi ſeruus per decennium geſſerit ſe
pro libero? vide per Innoc. in c. de ſeruorum extra de ſeruis
nõ ordi.& ibi gl.examinat, an ſi ſeruus faciat ſe promoueri
ad ſacerdotium, debeat reſtitui domino an uero remaneat
liber vt ſacerdos.
c An autem donatio factæ filio acquiratur patri, vide in l.
ſocium.ff.pro ſocio. Quid de donatione facta filię tempo-
ræ nuptiarum a diuerſis, vide in l. ſed ſi plures. ff. de vulga.
& pupilla. Quis autem intentet actiones in peculio aduẽti
tio? Dic, quod ſolus pater nomine filii tanquam legitimus
adminiſtrator.l.i.C.de bon.mater.Et pater ſolus poteſt cõ-
ſtituere procuratorem, ex quo omnis commoditas ſpectat
ad eũ.d.l.i.& ibi Bartol. Solus autem filius non poterit con-
ſtituere ſine conſenſu patris, tanquam non habens admini-
ſtrationem, vt tenet glo. in d. l. i. Fallit quando pater eſſet
abſens quo caſu filius poſſet agere ſine conſenſu patris. Et
monachus exiſtens in ſtudio de conſenſu abbatis,poteſt age
re ſine eius conſenſu de occurentibus ſibi in ſtudio, vt not.
gloſſ.in l.ſi longius.§.ſi filius.ff.de iudic.Et idem eſt quando
pater nollet conſentire.l.cum oportet. §. neceſsitate. C. de
bon. quæ.lib.

TITVLVS XXX.

Quibus modis tollitur obligatio.

CONTINVATVR *Ad præcedentes per hunc mo
dum: Supra viſum et qualiter cauſentur obligationes,
item per quas perſonas nobis acquiritur, ſequebatur ui
dere quemadmodũ cauſate tollantur: ideo intitulauit,
quibus modis tollitur obligatio.*

1 *Aliud pro alio inuito creditore ſolui non poteſt.*
2 *Alterius conditionẽ meliorẽ,& non deteriorẽ. quis facere poteſt.*
3 *Per acceptilationem tollitur ſolum obligatio ciuilis cauſata a iu-
re ciuili.*
4 *Quæ ſit natura aquilianæ ſtipulationis.*
5 *Nedum perſonales obligationes,ſed etiam reales poſſunt in ſtipula-
tione deduci:*
6 *Ius publicum priuatorum pacto tolli non poteſt.*
7 *Si quis accuſetur de furto quod mihi ſubtraxit, poſſum ipſum pur-
gare & dicere quod ipſe non accepit.*
8 *An princeps remittat pœnam debitam parti.*
9 *Vnus actus non debet producere contrarios effectus*
10 *Aliud pro alio inuito creditore ſolui non poteſt, quod in aliquibus
caſibus fallit.*
11 *Priuilegia ſunt ſtricti iuris.*
12 *Solutio facta creditori creditoris parit liberationem: etiam ſi fuerit
facta inuito creditore.*
13 *Non debet dari materia malignandi.*
14 *An rei uendicatio poſsit nouari.*

TOllitur autem. Diuiditur in qua
tuor partes. In
prima tractat, qualiter ſolutione ob
ligatio tollatur.In ſecũda,quẽadmo
dum acceptilatione tollatur obliga-
tio.In tertia,ſicut nouatione tollatur
obligatio.In quarta, quemadmodũ
tollatur ſola uoluntate creditoris.Secunda.ibi, item pro
acceptilatio. Tertia ibi.preterea. Quarta ibi, hoc am-
plius.Hoc dicit.Solutione,acceptilatione, nouatione, &
creditoris uoluntate omnis obligatio diſſoluitur. hoc
dicit. Vel propius: Solutione eius quod debetur,uel al
terius uoluntate creditoris tollitur obligatio, facta ipſa
ſolutione per debitorem uel per alium, ſiue eo ſciente,
ſiue ignorante, ſiue contradicente. Et ſolutio rei
principalis liberat fideiuſſorem: item & econtra.hoc
dicit. Not.primo,ſolutione eius quod debetur om-
1 nem ſolui obligationem. Not. ſecundo quod † aliud
pro alio inuito creditore ſolui non poteſt.concordat.l.ij.
§.mutuum.ff. ſi cer.per. Item no.ſolutionẽ factam ſi-
ue ſciente ſiue ignorante ſiue contradicente debitore,
2 ipſum liberare. Illud enim eſt receptum, vt † quis alte-
a rius conditionẽ uel uolentis vel inuiti a meliorem poſ-
ſit efficere,deteriorem non.l.ſoluendo.ff. de nego. geſt.
l.ſeruus.C.de pactis. Item not.quod ſolutio rei prin-
cipalis liberat fideiuſſorem, & econtra. Item not. pri
3 mo ex. §. item per acceptila. quod † ſolum obligatio-
nes cauſatę de iure ciuili ex ſtipulatione,ipſo iure tollũ-
tur acceptilatione. No.rationem: nam cum acceptilatio
ſit de iure ciuili,& verbis fiat, põt quoque tollere obli-
gationem quę prouenit ex ſtipulatione, cum & illa de
iure ciuili ſit, & uerbis quoque fiat: ſed non poteſt tol-
lere obligationem de iure gentium,quia nihil tam natu
rale,&c.regula iur. Nihil.tam naturale.& c. i.extra eo.
Item nota,acceptilationem appellari imaginariam
4 ſolutionem. Item not. † naturam aquilianæ ſtipula-
b tionis b eſſe,ut omnes obligationes præcedentes,ſiuę de
iure ciuili,ſiue de iure gentiũ,tollãtur,ſi in ſtipulationẽ
mediãte aquiliana ſtipulatione deducantur,et ipſa dein
de per acceptilationem diſſoluatur. l. cum aquiliana. ff.
de tranſact. Item not. quod hæc aquiliana ſtipulatio
eſt nominata ab authore ſuo,quia a Gallo Aquilio fuit
introducta.

introducta Simile videmus de publiciana, de quo in §.
actiones.infra de acti. Item no. plenam formam in-
terponendæ aquilianæ ſtipulationis. Ex quo Doct. col-
5 ligunt, ꝙ † nedum obligationes perſonales, ſed etiã rea
les poſſunt deduci in ſtipulationem, con or.l. & vno.§.
s.ff. e accep. Et hunc text. & illam l. inducebam contra
peæceptorem meum, qui volebat rei vend. nullo modo
nouari poſſe: de quo dicam in §. præterea. vbi eſt pro-
pria materia. Finaliter nota formam interponendæ
acceptilationis ſuper aquiliana ſtipulatione. In gloſſ.
omnis.ibi, reſpondeo. Sic colligitis, ꝙ obligationes ex
maleficio vel quaſi, ſolutione facta damnum paſſo tol-
luntur. Et idem eſſet ſi paſſus damnum recuperet pace
compoſita, quod verum limitate quo ad pœnam appli
candam ipſi: ſecus quo ad pœnam applicandam ipſi fi-
6 ſco vel reipubli. quia ius publicum pacto priuatorum
tolli non poteſt. l. ius publicum. l. iuris gen. §. ſi paciſcar.
ff. de pact. Et ideo dixere Doct. ꝙ ſi fecerim pactum te
cum, potero poſtea te bannitũ offendere, ſi ſtatutum di-
ctauerit ꝙ bannitus poſſit offendi, nec dicor contra pa-
cẽ uenire, quia pax intelligitur facta quo ad ius mihi cõ
petens, ſed cum oſtendo bannitũ iure publico, nõ dicor
venire contra pacem. l. quid ergo. §. ſi heres. de legat. i. l.
qui ſeruum. de verb. oblig. alleg. a Bar. & Bal. in l. i. §. nõ
fuit. ff. de dolo. & etiam limitat Bal. in delictis quæ cõ-
mittuntur in faciendo, ſecus in delictis quæ committun-
tur in omittẽdo, quia tunc remiſſio facta per offenſum,
intelligitur etiam facta quo ad pœnam applicandã fi-
ſco & reipub. alleg. glo. in l. ij. ff. ad Sylla. quia eſt maius
delictum in faciendo perpetratum quam in negligẽdo,
iuxta ea quæ habentur in l. ſi mora. ff. ſol. matr. Plus di-
cit, ꝙ licet non poſſit offenſus remittere offenſam quo
ad terminationem pœnæ, poteſt tamen remittere quo
ad purgationem innocentię. l. i. §. fi. l. ſi quis in graui. §. i.
7 & ibi glo. ff. ad Sylla. Vnde † ſi aliquis accuſetur de fur-
to, ꝙ mihi ſubtraxerit rem, poſſum ego ipſum purgare
& dicere, ꝙ accepit rem de voluntate mea, & conſequẽ
ter furtum non commiſit. l. i. ff. de fur. Arbitrarer tamen
interuenire coniecturas per quas huiuſmodi confeſſio
domini probabilis reddi poſſit, ne omnino fraudulenta
videatur, ne quis ob maleficium luat pœnam, arg. eorũ
quæ habẽtur in l. inter omnes §. recte. ff. de fur. Sed quid
ſi quis in teſtamento purgauerit aliquem, vel fecit pa-
cem cum eo, iniuriam remittendo, an poterit poſtea ſi
voluerit reuocare teſtamentum, & remiſſionem actio-
nis iniuriarum? Bal. determinat ꝙ non, quia licet quo ad
cętera poſſit reuocare non tamen poſſet reuocari ad re
ſuſcitandã actionẽ iniuriarũ quæ fuerat ipſo iure ſubla-
ta. l. ſi tibi. §. quædam. ff. de pac. Sed de hoc eſt regula or
dinaria in §. fi. infra de iniuriis. Sed quid erit? pone ſtatu
8 to cauetur, ꝙ † ſi quis alapauerit aliquẽ puniatur pœna
centũ, quorũ dimidia offenſo, alia dimidia fiſco applice
c tur, princeps e reſcribit eũ liberari a pœna ſtatuti, an in-
telligitur, remiſſa pęna quæ attribuitur domino? Dicite
ꝙ non, quia iura dominorũ non poſſunt tolli, licet ſubdi
torum per alleg. glo. in l. ij. C. de in ius uoc. de quibus in
l. iuris gen. §. ſpecialiter. ff. de pac. & in d. l. ij. C. de in ius
9 voc. In glo. ibi, liberationem. Et eſt ratio, quia † idem
actus producerent contrarios effectus, & liberationem
& obligationẽ, contra l. cũ his. §. i. de cond. ind. In gl.
ibi, ſi vero. Et eſt ratio ſpecialitatis fundata ſuper fauo-
d re minoris, vt ibi habetur. Dicite ᵈꝙ ideo in prædictis le
gibus ſolutio nõ parit liberationem, quia fuit facta, aut
aliter quã debuerit, aut aliter quã debuiſſet. Formanda
eſt igitur regula per hunc modum: Solutione eius quod
debetur facta pleno iure perſonę cui debetur, debitor li
beratur. & ceſſabunt omnia contraria. In fi. dicite ꝙ
10 regula eſt, ꝙ † aliud pro alio inuito creditore ſolui non
poteſt. Hæc regula ſumitur ex l. ij. ff. ſi cer. pet. Fallit pri-
mo ratione inhumanitatis euitandæ. d. l. ſi domus. §. qui
conſtetur. de leg. i. Secundo fallit ratione impoſſibilita
tis, quia res quæ pręſtari debet eſſe perempta, vnde lex
facit ſuccedere ęſtimationem loco. rei. l. inter ſtipulantẽ.
§. pen. de uerb. obli. Tertio fallit ratione incõmode diui
ſionis. l. non amplius. §. fi. de leg. i. Et ideo ſi emeres me
diam cauaniã ficuũ, nõ poſſes per mediũ diuidere om-
nes ficus, quia incõmoda eſſet venditori iſta diuiſio: fa-
ciunt quę habentur in l. nam et ſi furt. ff. ſi cer. peta. & in
l. vſufructuarius venari. de vſufruct. In gloſ. fiat. ibi,
c 11 hæc in aliis. Et poſſet hoc ſuaderi ratione. Nam † priui-
legia ſunt ſtricti iuris, quia emanãt contra diſpoſitionẽ
iuris communis: unde priuilegia appellãtur quaſi iuris
priuatiua, ideo ſtricte intelligẽda, ne tribuantur inuito.
l. ꝙ uero. ff. de legi. et ſenat. & beneficia non ſunt contra
ius, ideo latiſſime intelligenda, ut quibuſdam etiam in
uitis tributa intelligantur. l. fi. ff. de cõſti. prin. Sed tamẽ
licet hæc ſolutio teneatur hic per glo. non tñ Doct. pla
cuit, quia licet beneficia ſint latiſſime interpretãda, non
tamen ita late interpretari debent, ut ff. de donatio.

In gloſſ. ibi, uerior eſt. Imo ipſa mala: unde Doct. ali
ter ſoluũt & tene menti quod hoc beneficium mero
iure tribuitur inuito, ſed non cum effectu: tribuitur
enim ipſo iure, quia contradictio debitoris non poteſt
impedire curſum legis, ut ſolutione liberatio non con-
tingat. l. nemo poteſt. de leg. i. l. etiã inuitus de acquiren.
rer. domi l. ſeruus vetante. ff. de verb. obliga. Si tamen
poſtea debitor noluerit vti hac liberalitate et liberari a
te pro eo ſoluente, poterit de nouo iſtam pecuniam ex-
burſare, non autem ſoluere quia impoſſibilis eſt ſolu-
tio ubi prius contingit liberatio: poterit igitur exbur-
ſare non ut ſoluat obligationem iam ſublatam, ſed vt
ipſe liberationem ſuam oſtendat, uel demonſtret nolle
vti liberalitate ſoluentis. hoc fuit viſa tenere glo. in d. l.
ſeruus vetan. ff. de verbo. obliga. licet obſcure. In fi-
12 ne gloſſ. not. quod † ſolutio facta creditoris, parit li-
e berationem, etiam ſi fuerit facta inuito creditore e.
Contrarium voluit gloſſ. in l. ſolutum. §. ſolutam. ff. de
pigno. act. Sed uos pro concordia dicite ſi quæratur an
ſolutio creditori creditoris parit liberationem: Aut fuit
facta uolente primo creditore & ſciente, & tunc parit
liberationem. Idem ſi fuit facta ignorante, ſed poſtea
ratificante. l. ſolutam ff. de ſolutio. Aut fuit facta pri-
mo creditore contradicente, & dic, aut creditor cui ſol-
uitur habebat obligata omnia bona ipſius debitoris
& tunc ergo ſoluẽs etiam inuito creditore meo liberor
quia cũ haberet obligata omnia bona creditoris mei
intelligitur quoque habere obligatum nomen mei de-
bitoris. l. etiam. ff. quæ res pigno. obliga. poſſ. aut non
habebat obligata bona creditoris mei, & tunc ſi quidẽ
tu eras ſibi debitor ex ea cauſa ex qua ego eram tuus,
ego liberor ipſo iure, alias liberor ope exceptionis. l. li-
ber homo. in fin. ff. de negot. geſt. iuncta l. ſi opera. de
excep. doli. In glo liberatur ibi, cum is. Vos reſpon-
dete aliter, ꝙ illa iura loquitur quod ille cui ſoluitur de
bet cedere actione ſoluenti, quando ſoluenti non eſſet
prouiſum de alia actione: ſed hic erat ſibi prouiſum de
actione mandati, ut vidiſti ſupra circa princip. In
fin. glo. in uerb. cæteræ. nota, quod acceptilatio quę pec
cat in materia, licet non ualeat ex ſui natura, hoc eſt, ſe-
cũdũ formam acceptilationis, ualet tamẽ in uim taciti
pacti. Secus ſi peccauerit in forma, quia vitium formæ
eſt adeo potens quod circunſcribit conſenſum agentiũ.
d. l. an inutilis. alleg. in glo. Vitium autem materiæ non
eſt ita potens, quia licet annullet actum, non tamen
circunſcribit actum ut uoluit gloſſ. in l. ſi unus. §. ac-
ceptilatio. ff. de pact. In fi. gl. in verb. ſicut. Hanc gl.
communiter tenent Doctores ſed D. Chriſtoph. argue
bat multum fortiter contra gloſſ. Docto. Nam ſi vera
eſſet determinatio gloſſ. ſequeretur quod melioris cõdi
tionis eſſet doloſus negans, quam non doloſus. Item
con-

14 † daretur materia malignandi. etiam negandi veritatẽ,
contra l.conuenire: de pact.dota. l.non ſolum.de noxa.
f Nam debitor qui ſolum habet partem [f] debiti, illam cõ
feſſabit alteram negabit: de quo dicite, ut in d. l. qui-
dam eſtimauerunt. In fin. gloſ.in uerb.ſtipulatus. Ex
hac gloſ & tex. arguebam cõtra præceptorem meum,
15 qui dicebat quod † rei vendicatio nouari non poterat.
cũ ſemper duret poſſeſsio a parte conuenti, item & do-
minium a parte agentis, ergo eadem rei vendicatio du
rat.l.in rẽ.ff.de rei vendic. Reſpondebat ipſe, quia imo
quando eſtimatio rei quæ vendicari poteſt, deducitur in
ſtipulatum, dominium recedit a me.d.l.eius.ff.de rei uẽ
dic.& hac gloſ. & per conſequens actio quæ prius erat
realis, in aliam transfuſa appellatur perſonalis, de qua
opi.plene dixi in l.i.ff.de noua.

ADDITIONES.

• Idem eſt in datione inſolutum. Bell.conſi.xxiii.nu. tt,
a Et ſic habes qualiter beneficium confertur in inuitum, vt
d.l.ſoluendo. quod eſt uerum per indirectum, non autem di
recto. Circa quod dic, quod confertur in inuitum quando
concernit ſolũ commodũ ipſius inuiti: Secus ſi concernat cõ-
modum tertii & creditoris, vt hic, reipub.& ideo libertas cõ
fertur in inuitũ C.de manum.teſta.l.fi.& pro inuito optime
facit l.non tantũ.ff.de appel.de quo per Bar.in d.l.ſoluendo.
ff.de nego.geſt.
b Nam acquiliana ſtipulatio eſt quædam ficta verbalis ſolu
tio, introducta per Gallum Aquiliũ.l.de uno.§.fi.ff.de acce-
ptil.licet ficte dicatur de iure gentium, propter ſolutionem
equæ ſicut & alii contractus, eſt de iure gentiũ, ut per Bar.in
l.an inutilis.ff.eo. Et ideo cum ſit verbalis ſolutio tollit obli-
gationem quæ verbis tantum concepta eſt: quia nihil tam
naturale, &c. non autem alias obligationes niſi deducatur in
ſtipulatione: & ſic fit proditio quædam, quia quod nõ poteſt
fieri directo, fit per indirectum, ut in glo. in verbo, diſſolui
Simile.in §.fina.ſupra de adoptio.
c An quando pœna pro delicto commiſſo appoſita venit ap
plicãda in parte fiſco, & in alia parte offenſo, ſi princeps ſcri
bat eum liberari, an intelligitur remiſſa illa pęna quę ſpectat
parti, uide glo.in uerbo, concedi. in l.uenia & ibi Docto. C.de
in ius uocand. et Bal.in l.reſcripta. C.de precib.Impe. offer.
Inno.in c in noſtra. de iniur.& in iuribus ſupra allegatis.
d Poteſt melius dici quod regula firma manet. Quod ſolu-
tione eius, &c. Fallit in re ſoluta defectu iuris, puta quia
erat alteri obligata l. ſi rem meam. ff. de ſolut. Etiam fallit
quando aliquis debitor pupilli fuit datus ei pro tutore, & ta-
cuit debitum vel creditum. nam illud non poterit repetere.
Si eſt debitor & ſoluit durante tutela, nõ liberatur. authen.
minoris debitor. C.qui dari tutor.uel curat.poſ. Vel ſecundo
poteſt dici quod regula debet ſic fieri, quod ſolutione eius
quod debetur ſi legitime & perfecte facta eſt, tollitur obliga-
tio, alias ſecus.
e Adde quod ex ſolutione fideiuſſoris fit duplex liberatio,
vna ſibi, alia principali: nam fideiuſſor ipſo iure liberatur,
& debitor per exceptionem, ſi non eſt ſolutum nomine ſuo:
alias ipſo iure, vt hic in gloſſ. fina. Et quando fideiuſſor ſol-
uit nomine debitoris, tunc non poteſt fieri ceſsio a creditore
fideiuſſori poſt ſolutionem: quia ſolutione eius quod debe-
tur, &c. imo fideiuſſor tunc ſolũ agit mandati contra debito
rem. Si uero ſoluit nomine ſuo proculdubio præſumitur
liberatus, ſed non ipſo iure. per l.Stichum.§. ſi mandauero.
ff. de ſolut. & tunc poſt ſolutionem ex interuallo poteſt
fieri conceſsio, quia ſunt diſpariter obligati, unus principa-
liter, alter acceſſorie. d.§. ſi mandauero. & ibi gloſſ. ſecundum
Bartol. l. ſi creditor. ff. de ſolut. An autem pactum princi
palis proſit fideiuſſori, & econtra? Dic ut in l.hæredi §.fi.
ff. de pactis.
f Dicitur quod ratio eſt quia particularis ſolutio non poteſt
fieri inuito creditore. quia affert plura incommoda. argum.l.
plan.ff.fa.ercíſc ff.de tranſact.l.cum hic §.omne.

1 Hodie non fit nouatio niſi expreſſe fuerit hoc actum.
2 Bonum argumentum de ſimilibus ad ſimilia.
3 Exempla non reſtringunt regulam, imo declarant.
4 Quid ſit nouatio.
5 Vnde dicatur nouatio.
6 Quotuplex ſit nouatio.
7 Qualiter fiat nouatio
8 Quæ obligationes nouari poſſint.
9 An per nouationem tollantur priuilegia prioris obligationis.
10 Qui ſint effectus nouationis.
11 Quot iura circa nouationem fuerunt inducta
*12 Obligationes quæ ſolo conſenſu contrahuntur, ſolo diſſenſu ſol-
uuntur*
13 Quælibet pars immutata facit rem deſinere eſſe integram.
*14 Si alicuius bona confiſcantur, obligatio tranſit in fiſcum, & obliga
tur creditoribus ipſe fiſcus.*
15 Sola obligatio ſufficit ut in actorem tranſeat periculum interitus.
*16 Creditor reſtituendo debitori inſtrumentum debiti, uidetur remitte
re debitum, non ſic in remiſſione pignoris.*
*17 An debitor dicatur liberatus, ſi apud eum inſtrumentum cancellatũ
reperiatur.*

§. PRæterea. Nouatione [a] tollitur obligatio
a quæ alter olim alter hodie fie
b ri intelligebatur. h.d.[b] No. primo, noua-
tione tolli obligationem. Secundo no. in
teruentu nouæ perſonæ promittentis, indu
ci iure veteri nouationem. Item not. non referre an
ſecunda promiſsio valeat an teneat: quia ſemper prima
tollitur, niſi habita fuiſſet a ſeruo. Rationem differentiæ
dicam in glo. Item no. quod interueniente noua perſo
na ita demum nouatio inducebatur, ſi aliquid de prima
nouatione detrahitur vel ei adijcitur. Nota quod
1 † hodie ita demũ fit nouatio, ſi hoc expreſſe fuerit actũ
concor.l.fi.C.de noua. alioquin durat prima, & ſecunda,
obligatio, ut hic, & l.fi. Item not. obligationes conſen
ſu cauſatas re integra, contrario deſolui conſenſu: ſecus ſi
2 res non eſſet integra vt dicetur cum gl. Item no. † bo-
num eſſe argumentum de ſimilibus ad ſimilia. cõcor.l.
3 ab emptione. ff.de pact. Item no. quomodo † exem-
pla non reſtringunt regulam, imo declarant. concor.l.
damni infect.ff.de dam. infect.l.regula.de iuris & fact.
igno.l.ſcire oportet.ff.de excuſ.tut. In fi. glo.in verb.
pupillo. Et eſt ratio huius glo. Nam quãdo ſequens ob-
ligatio eſſet penitus nulla, ideo non poteſt habere locũ
nouatio, quia ceſſat ſubiectum in quo transfunditur
prior obligatio.l.i.ff.de noua.& ſtatim videbitis in ma
teria nouationis. In fin. gloſſ. in verbo nulla. Et hæc
opin. communiter approbatur, vt ſeruus alteri promit-
tendo, extra cauſam peculiarem nec ciuiliter nec natu-
raliter obligetur: quod verum dicite quo ad effectus na
turalis obligationis, quia cum eo non habet locum cõ-
penſatio, nec indebiti repetitio eſſentialiter, tamen natu
raliter obligatur, quia ita habet conſenſum vt liber ho-
mo l.quidam.ff de pactis.& l.cum amplius. §. is natu-
ra debet.ff de regulis iuris.l.Stichum.§.naturalis. de ſo-
c lut.[c] In fine gloſſæ in verbo, nouatio. prior opinio cõ-
muniter tenetur, & ad hoc hæc glo. allegatur. *Si* dixe-
rit aliquis ſi mera iuris prudentia non inducebatur no-
uatio niſi hoc ageretur, fruſtratoria nobis prouidet ius
nouisſimum. Solu. dicunt Doctores quod ſolum in his
caſibus in quibus tacite inducebatur nouatio media iu-
ris prudentia hodie ita demum indicatur ſi hoc expreſ-
ſe agatur primo interuentu nouę perſonæ, ſecundo, ſi ali
quis addatur priori obligationi in quantitate, vel de-
trahatur l.eum qui.§.ſi a te.ff.de verborum obligation.
Item vbi adderetur vel detraheretur aliquid priori ob-
ligationi in qualitate, vt hic his omnibus caſibus ipſa
media iuris prudentia inducebatur tacite nouatio, hodie
vero ita demum inducitur ſi hoc expreſſe agatur. Di-
cunt tamen Doctores quod hodię non valet nouatio,
quia expreſſe hoc dicitur, licet prior obligatio. nouata
non tollatur ipſo iure tollitur tamen ope exceptionis.l.
Valerianus.ff.de præt.ſtip.glo.eſt no.in l.ij.de noua. &
in l.fi.C.eo.tit.& ita tenent Doc. communiter ſcriben-

tes

tes ſed ramen aliqui nouiſsimi tenent contrarium,quia
ſecundum hoc.l.fin.C. de nouat.eſſe impoſita verbis,
& non cebus:acgumen.in l.qui dart. ff.de verb.oblig.
Sed ceſpondebins quod eſt impoſita verbis,quia quā-
do tollitur exceptione,habet neceſſe debitor illam op-
ponere: ſecus quando tollitur ipſo iure, iuxta ea quæ
habentuc in l.eum qui ita.de verb.obligatio. Nunc cic-
ca materiam nouationum eſt videndum, quid ſit no-
uatio.ſecundo,vnde dicatur:tertio, quotuplex ſic quae
to,a quo fieri poſsit:quinto,qualiter fieri poſsit: ſexto,
quomodo obligatio nouari poſsit:ſeptimo, an priuile-
gia prioris obligationis nouatione tollantur: octauo,
qui ſint effectus nouationis:nono, quot iura cicca no-
uationem ſint introducta. Circa primum nouatio ita
4 diffinitur: † Nouatio eſt prioris obligationis in aliam
ſiue naturalem ſiue ciuilem transmiſsio ſiue translatio,
ut prior obligario perimatur, & noua conſtituatuc.l.i.
5 ff.de nouat. † Dicitur autem nouatio, a nouo nouas,
quia noua obligatio conſtituituc.l.i.§.nouatio.ff.de no
uat. Eſt autem nouatio ut gloſſæ dixerunt communi-
6 ter † vna uoluntaria quæ fit extra iudicium, alia neceſ-
ſaria quę fit in iudicio.l.aliam.ff.de nouat.not.glo.in l.
i.C.de iudic.Sed uos ex mente Docto. dicite quod tri-
plex eſt nouatio. Vna eſt propria, quando prioe, obli-
gatio perimitur: & in aliam transfundituc: & de hac
loquituc.l.i.de nouat. Alia eſt nouatio impropria, quæ
appellatuc non prioris obligationis peremptio,ſed no-
ue qualitatis adiectio:ut eſt illa quæ fit per litis conte-
ſtationem. Nam prior obligatio quæ prius erat tem-
pocalis.nunc eſt qualificata & effecta perpetua: & de
hac loquituc.l.i.C.de iudic.l.aliam.ff. de nouat. Eſt &
tertia nouatio quæ ſimiliter appellatur impropria,et di
citur noue actionis cumulatio, & iſta fit per ſententiā,
& de hac loquitur l.fin.C.de uſuc. rei iudic. Et hæc ue-
ra ſunt ſecundum opin. glo.quam tenuerunt Doct.per
ſententiam non perimi priocem obligationem,ſed eidē
nouam actionem accumulari: pro qua ſententia alle-
gant tex in l.ſi a te.§.fin ff. de exception. rei iudic. in l.
grege.§.etiam in l.ſi fundus. §. creditor. ff. de pig. Mo-
uentur ratione: quia ſi per ſententiam tolleretur prior
obligatio & actio, ſequeretuc quod ſententia condem
natoria præiudicaret iuri uictoris, quod eſſet iniquiſsi-
mum & contra l.euidenter.ff.de exceptio.rei iudic.ubi
non obſtante ſententia intentari poteſt prior actio, ſed
illa euacuatur exceptione rei iudicate. Sed Do. Pet.di-
xit pec ſententiam reuocari pœnitus obligationem, &
actionem primeuam Mouetur primo per l.fina. C.de
uſu.cet iudic.ibi,ſi igitur nouatur. exponere autem no-
uatur,id eſt,noua actio accumulatur,eſt literam uiola-
d re.[d] Secundo mouetur pec l aliam. de nouat. Nam no-
uatio eſt genus quod habet ſub ſe ſpecies, nouationem
uoluntariam quæ fit extra iudicium, item & neceſſa-
riam quæ fit in iudicio per litem conteſtatam, uel per
ſententiam: ergo hæ ſpecies debent eſſe coequatæ in ge
nere ſuo, ſicut uidemus in ſimili in l. ſtipulationum. ff.
de uecbo. obligatio. ubi ſtipulatio ueluti genus diui-
ditur in plures ſpecies ſtipulationum, quæ omnes coe-
quate ſunt: ſed ita eſt quod nouatio uoluntaria eſt pro
pria ſpecies nouationis, ergo & neceſſaria. Tertio mo-
uetur ipſe per l. grege. §. etiam ſupra allegt. ſi enim ibi
pec ſententiam latam in actione perſonali non fuiſſet
nouata præcedens obligatio,fruſtratorie eſſet dubitatū
an eſſent pignoca ſublata. ad l. ſi a te.§.i. ipſe ceſpōdet,
quod loquitur in cei uendicatione, quæ ſicut nouari nō
poteſt pec nouationem uoluntariam,ita nec per neceſ-
ſariam. Ad l.grege.§.etiam.et ad l.ſi fundus.§. creditor
reſpondebat, quod imo prior obligatio erat nouata:
ſed ideo pignora non tolluntur, quia hypotheca habet
certas conditiones, ut ita demum tollatur ſi ſolutio in-
teruenerit, & hanc ſolutionem uidetur ſentire litera in
d.l.grege.§.etiam. Ad argumen.dum dicebatur, quod
hæc ſententia condemnatoria prodeſſet uicto,& noce-
ret victori ipſæ reſpondebac,naquaquam: quia licet vi-
ctori tollatur prior actio,de ubertore tamen actione ſi-
bi prouidetur, quæ prouenit ex ſententia, & paratam
habet executionem.l.minoc xxv. annis cui fideicom-
miſſ.ff.de minoc.Ex quo bene ſequituc, quod ſenten-
tia condemnatoria non prodeſt reo condemnato, imo
plurimum nocet.Non obſt.tit. de except.rei iudic.quia
licet per ſententiam abſolutoriam non nouetuc prior
obligatio & actio, tamen per ſententiam condemnato
riam nouatur. Ratio differentie ſumitur ex propoſito
iudicantis Nam iudex qui abſoluit reum conuentum,
non intendit aliquid diſponere nec tollere ſed ſolum ceū
conuentum non eſſe obligatum declacare. Et hæc ſen-
tentia diſputatiue mihi placet, tamen a priori in iudicā
do & conſulendo non eſſet cecedendum. Item poteſt
fieri donatio ab eo cui pecmiſſa eſt adminiſtratio bo-
norum ſuorum. Hinc eſt quod pupillus,furioſus,men-
tecaptus, ſurdus,mutus, & omnes quibus bonis eſt in-
terdictum, nouare priorem obligationem prohiben-
tuc.l.cui.& l.nouare.de noua. Qualiter autem fiat, di-
7 cite ut dixi ſupca in glo.quia † olim fiebat tacite in cer
tis caſibus, hodie uero ita demum fit ſi hoc expceſſe
8 agatur:& dicatis ut ſtatim dixi. † Quæ autem obliga-
tiones nouari poſsint? Dicite ꝙ omnes, ſiue prodire
ſint iure ciuili,ſiue iure gent.l.iij.ff de noua. Sed contra
dixerit quiſpiā.Non obſt.ꝙ cauſate de iure gen. nō poſ
ſunt tolli per acceptilationem.l. & vno. & l. vbi. ff.de
acceptil.ergo per nouationem.Sol dicunt. Doc. ꝙ ideo
per acceptilationē,nō tolluntuc, quia natura acceptila-
tionis eſt radicitus tollere obligationē quæ cum ſit de
iuce ciuili.non poteſt tollere obligationes cauſatas de
iure gent.ſed natura nouationis non eſt radicitus tolle-
re priorē obligationē,ſed illam potius in alteram transf-
fundere:unde cum quid facilius in alterā ſpeciē trāſfera
tuc quā in totū perimatur, nimirū ſi obligationes cau
ſate de iure gent. tolluntur nouatione, licet non accepti
latione. Sed huic ſolutioni uidetuc aduerſari.l.i. de no-
uat. ubi uidetur quod nouatio perimat potius obliga-
tionem præcedētē. Sed ceſpōdete,quod perimit quo ad
ſpeciem & qualitatē,quæ in aliam transfunditur:ſubſtā
tia autem debiti non perimituc neque tollituc, ſed acce-
ptilatione ipſa ſubſtātia pœnitus tollituc. Nunc uidea-
9 mus † an per nouationē tollātuc priuilegia prioris obli
gationis.Circa quē acticulū dicite, quod quædā priuile
gia ſunt quę inſunt priori obligationi fauore debito-
ris,& de his priuilegiis dicite ut in l.in diem. & in l.Sti-
chū.de nouat. Quędā ſunt priuilegia quæ inſunt obliga
tioni fauore creditoris introducta.iñ de uoluntate con-
trahētium,& de his dicite vt hē in l.in nouatione.ff.eo.
Quædā ſunt priuilegia quæ inſunt obligationi priori a
lege non tributa,& de his habetur in l. aliā de nouat. in
l.i.ver.parui.de priuil.cre. Quędam ſunc priuilegia quę
inſurgunt ex negligentia debitoris,et de his dicite ut hē
in l.ſi rem meam.de nouac.& in prædictis ſufficiat eo-
rum cemiſsio. Venio ad octauum. Vnde dicite quod
10 finis ita ſe habet, vt † prior obligatio tollatur ipſo iu-
re, quando hoc expreſſe agituc,ut in hoc §.fina. & in l.
fi.C.eo.aut ſaltem ope exceptionis tollatuc,ut no.gloſſ.
in l.ij.ff.de noua. Idem uoluit in l.fi.C. eo.tit. Circa ulti
mum dicite,quod in materia hac ſunt diſtinguenda tria
11 tēpora.Primum fuit † tempus antiquiſsimū, quo iure
ex ſecunda ſtipulatione ſiue adderetur, ſiue detrahere-
tur,ſiue idem diſponeretur, inducebatur nouatio prio-
ris obligationis.l.obligationū.fere.§. fin ff.de actio. &
ob.Secundum fuit ius antiquiſsimum,quo iure induce-
batur ſiue aliquid adderetuc ſiue detraheretuc priori
obligationi in qualitate vel in quātitate,ut hic,& l.qui
vſuſru.de ver.oblig. Secus ſi detraheretur in quātitate.

l.cum qui.§.ſi a te.ff.de uer.oblig. Tertium fuit ius no-
uum: iure hoc ita demum nouatio prioris obligationis
inducebatur, ſi hoc expreſſe a contrahentibus actum ex
titerit, ut hic, & l.fi.C.eod tit.alias autē niſi hoc expreſ-
ſe agatur iure nouationis prior obligatio non tollitur,
ſed tamen vi taciti pacti bene Tolletur: vt uoluit gl. al
le.communiter in l.ij.ff.de noua.et in l.ij.C.eo.tit.pro quo
in l.Valerianus.ff.de pret.ſtip. Cętera dicite ut habetur
e in l. fi.C.eo.tit.[a] In fi.gl.in uerb. conſenſu. colligitis,
12 quod † obligationes quæ ſolo conſenſu contrahuntur,
ſolo diſſenſu diſſoluuntur probatur hic hæc regula,
& ſuadetur uulgari ratione, quæ ſumitur ex regula
iuris. Nihil tam naturale.ff. de regul.iur.& in c.i. ex-
tra de uerb.ſig. Secundo colligitis, quaſdam obligatio-
ne prouenientes ex delicto, ſolo diſſenſu tolli & aboleri:
inter quas potiſſima eſt obligatio iniuriarū, quæ nō ſo-
lum diſſenſu tollitur, ſed diſsimulatione, ut habetur in
§.fin.intra de iniur. Item colligitis ꝙ obligationes quę
ſolo conſenſu nō cauſantur, ſed in his producendis alio
opus eſt, ſolo diſſenſu nō diſſoluūtur, & ratio huius fun
datur ſuper dicta regula.Nihil.tā naturale. In fi.gl.in
verb.ſoluto colligitis, quod ubicunque lex facit mentio
nem de re exiſtente integra.debet intelligi ꝙ ſit integra
13 ex qualibet ſui parte, vnde † qualibet minima para im
mutata facit rem deſinere eſſe integram & ad hoc nota
biliter hæc gl.allegatur faciunt quæ habētur in l. ab em
ptione.ff.de pac.& in l.i.& ij.C.quando liceat ab emp.
f diſce. Gl.fi.bene dicit[f]. In gl.ibi per confuſionē, vt
14 † quando debitor deportatur vel aliud delictum cōmit
tit propter quod eius bona publicantur: nā trāsfunditur
obligatio in fiſcum, & ipſe tenetur creditoribus, & debi
tor ipſo iure liberatur.l.ſi debitori.ff. de fideiuſ. Non ta
men tenetur fiſcus vt hęres, ſed vt ſucceſſor: licet gl. ſen
ſerit contrarium in l. ij. C. ad l.Iuliā de vi pub. In gl.
15 ibi per oblationē dic, uſque ad lit.conteſt. † ſufficit ſola
oblatio, ut in actorem transferatur periculū interitus.
l.ſed & ſi alia ff.de conſt.pec.niſi fieret abſenti, quia tūc
requiritur & conſignatio & depoſitio, vt not. in l. ſtatu
liberos.§.Stichus.ff.de ſtatulibe.Sed poſt lit. conteſt. in
iudicio ſi uult plene liberari, licet res interim pereat, iſta
tria requirūtur, ſcilicet oblatio, depoſitio, & cōſignatio
præſentibus teſtibus, & quod totum debitum liquidū
deponatur & quod fiat congruo loco & tempore, &
ſufficit etiam ſi exiſtens pro debitore etiam inuito offe
rat, deponat & conſignet, ut not.gl. in l.acceptam.C.de
vſur.Nam iſta tria habent vim ſolutionis, ſcilicet depo
ſitio, &c.Et depoſitio debet eſſe talis, quod creditor ha-
beat facultatem recipiendi libere. l. ſi ſolutionis. & ibi
Bart.ff.de ſol. Sed ſi deponatur & conſignetur ſpecies
debita, ipſo iure liberatur debitor. Si debitum eſt in ge
nere, tunc ope exceptionis.l.qui decem in prin.de ſo.Et
an ſufficiat marſupium cū pecunia? Gl. dicit quod ſic,
in auth. ut exactiones inſtante dotis primæ & ſecūdę.
& §.ij.quam intellige ut declarat Bart.in l.cum ſeruus.
g ff.de cond.inde.[g] In gl. inſtrumenti redditionem dic.
16 † etiam creditor reſtituendo debitori inſtrumentum de
biti, uidetur ſibi facere tacitum pactum de non peten-
do.ideo ſola naturalis tollitur.l. Labeo. quæ eſt ſecun-
da.ff.de pac.Secus in reſtitutione pignoris, quia non vi
detur ſibi remittere debitum.Ideo diuerſitas eſt, quia re
ſtitutio inſtrumenti non poteſt importare aliam com-
moditatem quam remiſſionem debiti quod ſecus eſt in
pignore.Ideo ſi per reſtitutionem inſtrumenti cōſeque
retur debitor aliam utilitatem, non intelligitur remiſſū
debitum: & ſi inſtrumentū ſuæ emptionis, in quo erat
obligatus ad debiti ſolutionem, ſibi reſtituatur ut liti-
17 get, ſecūdum Bar.in l.Habeo.ff.de pac. † An autem eo
ipſo quod reperitur inſtrumentum cancellatum penes
debitorē, dicatur liberatus? Dic ꝙ ſic, ſi alleget ſe ſoluiſ-
ſe: niſi eſſet perſona domeſtica creditoris. Secus ſi alle
gat ſibi factum pactum de non petendo, quia non ſuf-
ficit niſi probet inſtrumentum ſibi redditum fore, ſecun
dum Bar.in d.l.Labeo.de pact.

ADDITIONES.

a An officium iudicis poſsit nouari, & deduci in aquilianam ſtipulationem puta cautio de damno infecto & ſimilia uide l.& uno.§.fi.ff.eo.gl.Bar.in l.i.ff. de pret.ſtipul.

b Adde etiam quod olim interuentu nouæ perſonæ, quæ etiam naturaliter obligatur, tantum fiebat nouatio. Et idem etiam ſi prior debitor ſecundo ſe obligat, aliqui addendo, vel detrahendo principali obligationi: quod hodie effectum conſequitur ſi hoc expreſſe agatur, alias manet vtraque obligatio.hoc dicit.

c Quia hoc caſu promittendo ex cauſa peculiarie non fideiūbere nec ſe obligare etiā naturaliter poteſt l. ſeruus inſcio. ff.de fideiuſſori.

d Quia ultra primam actionem oritur actio in factum ex ſententia l.actori.C.de rebus cred.& plene per Bar. in gloſſ. in l.i.C.de iudi. Item poſt compenſationem, ſcilicet poſtquam eſt appoſita ab homine. In aliquibus caſibus ipſo iure abſque quòd opponatur ab homine, vt l. ſi conſtat. C. de cōpenſa. vbi dicitur quod fideiuſſor nō tenetur ipſo iure ad id quod principali poteſt compenſari: & ſic patet quod compenſatio appoſita a iure vel ab homine tollit obligationem, vel eius partē nec requiritur quòd apponatur in iudicio ſed ſufficit extra iudicium.d.l.verum.ff.de compen.& ibi Barto.

e Vltimo pro complemento.§.pręterea.diſtingue uaria tempora circa materiam nouationum. Primum fuit ius antiquiſsimum ante tempus Digeſtorum, & iſto iure fiebat nouatio ſiue adderetur ſiue detraheretur priori obligationi interuentu cuiuslibet noue perſonæ: & de iſto iure fit nouatio, ut hic, & l.fin.C.de noua. Secundum ius fuit antiquum. ſcilicet tempore Digeſtorum, quo fiebat nouatio tempore iuris in dubio.in duobus caſibus. Primus quando ſecunda continebat plus re quam principalis, vt ſi primo promiſi decem ex certa cauſa & deinde promitto quindecim ex eadem cauſa.l.qui ſi ſuſ.ff.de ver.ob.Secus ſi ſecunda cōtineat plus tempore: ut ſi promiſi decē uſq; ad menſem, deinde promitto uſq; ad annū: tūc per ſecundā videtur fieri prorogatio, nō autē nouatio. Nec obſtat quod not gl.in l. pen. ff. de præ. ſti.Secundus caſus eſt, quando ſecunda ſtipulatio continebat tantum quantum prima, ſed interueniebat noua perſona ut ſi actum eſſet. ꝙ eſſent duo rei. l.iii. in princip.ff.de duobus re. Et hoc in ſtipulatione conuentionali, ſed in prætoriis ſtipulationibus fiebat nouatio ope exceptionis. d. l.pen. Ad hoc igitur vt de iure antiquo preſumatur nouatio ipſo iure, tria ſunt neceſſario attendenda. Primum, quod ſit ſtipulatio conditionalis. Secundum, quod contineat plus re: ſecus ſi tempore. Tertium, quod ſi ſeconda continet tantum ſicut prima, quod interueniat noua perſona, ut.l. iii. de duobus re. Hodie de iure nouo nunquam præſumitur nouatio ipſo iure fieri niſi expreſſe agatur, vt hic & in l. fin. C. eod. niſi in caſibus in quibus olim fiebat ipſo iure, hodie fit ope exceptionis tantum. Et an in ſtipulatione pœnali fiat nouatio, de his omnibus vide Bartol. in l. fins. & in l. aliam. ff. de noua. & in l. fina. ff.de pręt. ſtipul. & in l. item illa. ff. de conſtit.pec.

f Ex ea.glo.in prin.no.modos quibus tollitur obligatio naturalis & ciuilis in qua dic, ibi, per nouationem. quod triplex eſt nouatio, ut ſupra in parte præcedenti dixi.

g Adde & not. vltimo ex glo ibi, per delegationem quando debitor mandat.alteri vt accedat ad creditorem ut ſibi promittat nam ſi creditor ſtipulātur ab illo liberatur & ſic nouatio hodie etiam ipſo iure. Si autem ille tertius non ſit a me delegatus, ſed interueniat ſine mandato dicitur nouatio ſolum ope exceptionis fieri, ut ſupra.§.præterea.

FINIS

TITVLI HVIVS voluminis.

ACQVISITIONE per arrogationem. 122
Ademptione legatorũ. 106
Adoptionibus. 20
Aſsignatione libertorũ 121
Attiliano tutore. 36
Authoritate tutorum. 37
¶ Bonorum poſſeſsionibus. 121
¶ Capitis diminutione. 33
Codicillis. 112
Curatoribus. 40
¶ Diuiſione ſtipulationum. 135
Donationibus. 64
Duobus rei ſtipulãdi & promittẽdi. 134
¶ Eo cui libertatis cauſa bona adijciuntur. 123
Emptione & uenditione. 147
Excuſatione tutorum uel curatorũ. 43
Exhęredatione liberorum. 78
¶ Fidei commiſſariis hæreditatibus. 108
Fideiuſſoribus. 142
Fiduciaria tutela. 39
¶ Gradibus cognationum. 119
¶ Hæreditatibus quæ ab inteſta. deferuntur. 114
Hæredum qualitate & differentia. 93
Hæredibus inſtituendis. 82
His qui ſunt ſui vel alieni iuris. 15
¶ Ingenuis. 10
Inofficioſo teſtamento. 91
Inutilibus ſtipulationibus. 136
Iure naturali gentium & ciuili. 4
Iure perſonarum. 9
Iuſtitia & iure. 3
¶ Legatis. 96
Legitima agnatorum ſucceſsione. 116
Legitima agnatorum tutela. 31
Legitima parentum tutela. 34
Legitima patronorum tutela. 34
Lege Falcidia. 107.
Lege Fuſia Caniua tollenda. 25
Libertinis. 10
Literarum obligatione. 145
Locatione & conductione. 149
¶ Mandati. 152
¶ Nuptiis. 17
¶ Obligationibus. 123
Obligationibus q̃ ex cõſenſu cõtrah. 146
Obligationib. q̃ ex quaſi cõtrat. naſ. 153
¶ Patria poteſtate. 16
Per quas perſonas nobis acquiritur. 68
Per quas pſonas nobis oblig. acquir. 155
Pupillari ſubſtitutione. 86
¶ Qui & ex qbus cauſis manu. nõ licet. 12
Qui teſtamento tutores dari poſſunt. 30
Quibus alienare licet uel non. 66
Quibus modis ius patriæ poteſta. ſol. 24
Quibus modis re cõtrahitur oblig. 126
Quibus modis teſtamẽta infirmetur. 90
Quibus modis tollitur obligatio. 155
Quibus modis tutela finitur. 39
Quibus nõ eſt permiſ. facere teſtamẽ. 77
¶ Rerum diuiſione. 48
Rebus corporalibus & incorporalib. 56
¶ Satiſdatione tuto. vel curato. 42
Senatuſconſulto Orphiciano. 118
Senatuſconſulto Tertulliano. 117
Seruili cogatione. 120
Seruitutibus ruſticorum prædiorum. 56
Singulis rebus p fideicõmiſ. relictis. 111
Societate. 151
Stipulatione ſeruorum. 134
Succeſsione cognatorum. 119
Succeſsione libertorum. 110
Succeſsionibus ſublatis quæ hebant per bono. venditiones & ex ſenatuſcon. Claudiano 123
Suſpectis tutoribus curatoribus. 46
¶ Teſtamentis militum. 75
Teſtamentis ordinandis. 70
Tutelis. 28
¶ Verborum obligationibus. 130
Vſucapione & longi temporis præſcriptione. 60
Vſu & habitatione. 59
Vſufructu. 58
Vulgari ſubſtitutione. 85

PARAGRAPHORVM INDEX.

AFFINITATIS. 19
Alie autem. 64
Alio quoque. 91
Alteri ſtipulari. 141
Au ſeruo. 105
Apum. 50
¶ Cæterum. 116
Conſtat. 6
Creditor. 130
Cum autem. 148
Cum autem impub. 22
Cum ex aliena materia. 52
Cum filius 115
Cum in ſuo ſolo aliquis. 53
¶ Eadem lege Aelia Sentia. 13
Emancipari. 115
Emancipatos. 80
Erant autem. 66
Ergo non omnes. 18
Eſt autem. 82
Eſt & aliud. 65
Et quia. 111
Et vnum. 83
Ex non ſcripto. 7
Extraneis. 94
¶ Fideiuſſores. 144
Filiusfamilias ſimilis. 26
Finitur. 58
Fratris. 18
¶ Hactenus. 76
Heres & pure. 84
¶ Igitur. 89
Illud quoque. 152
Incertis. 103
In fraudem creditorum. 12
In plurimis autem cauſis. 84
Inſula. 52
In teſtibus. 72
Interdum. 56
Is quoque. 128
Item ea quæ. 51
Item inutilis. 138
Item is cui. 128
Item is qui. 59
Item nemo. 142
Item pretium. 148
Item propter. 44
Item quæritur. 150
Item Romæ. 45
Item verborum obligatio. 139
Item vetuſtas. 116
Item vobis. 68
Ius autem ciuile. 6
Iuris præcepta. 5
Ius naturale. 44
Iuſtitia. 3
¶ Legatariis. 3
Liberis autem. 79
Literæ. 84
Loca etiam inferi. 53
¶ Maneq; autem. 131
Mandatum. 153
Mariti. 159
Minorem natu. 13
Multis autem modis. 21
¶ Nihil. 14
Nihil autem. 70
Non tamen. 112
Nunc admonendi. 17
¶ Omnis ſtipulatio. 61
¶ Pater traditionem. 135
Permiſſum. 59
Pœnæ quoque. 25
Poſſunt autem 102
Poſt mortem. 70
Poſthumi 49
Prędiorum vrbanorum. 77
Præterea qui. 57
Præterea emancipatione. 29
Præterea quod. 126
Præterea inutilis. 158
Pretium autem. 137
¶ Qua ratione. 147
¶ Res fiſci. 8
Reſtituta. 63
¶ Sciendum. 109
Sed aliquando. 43
Sed & quod principi. 62
Sed naturalia. 6
Sed non vſque. 8
Sed ſi vxori. 96
Si ab hoſtibus. 102
Si aduerſus. 16
Si cui fundus. 100
Si eadem. 98
Si filiusfamil as. 26
Si grax legatus. 102
Si impoſsibilis. 139
Si peculium. 101
Si plures ſunt. 143
Si quis a non domino. 54
Si quis alium daturum. 137
Si quis ancillas. 101
Si quis debitori. 103
Si quis filiabus. 31
Si quis in nomine. 104
Si quis rem. 100
Si res aliena. 98
Si res legata. 101
Si ſcriptum. 140
Si ſeruum. 86
Si titius alienam plantam. 53
Si tutor. 92
Singulorum. 49
Summa. 9
Suſpectus autem. 47
¶ Tam autem. 103
Theſauros. 54
Tutores. 154
¶ Venditæ. 53
Vniuerſitatis nomine. 49

Titulorum ac Paragraphorum Indicis.

FINIS.

INDEX CAETERIS AMPLIOR
MATERIARVM IN COMMENTARIIS CHRISTOPHORI PORCII IN TRES LIBROS
Inſtitutionum contentarum.

ABBAS An pro monacho teſtificari poſſit. 73.4
Abſens cauſa ſtudiorũ habetur pro præſente quo commodum ſuum. 75.11
¶ Acceptilatione tollitur ſolum obligatio ciuilis cauſata a iure ciuili. 155.3
Accidentia concreta regulari debent ſecundum ſuum ſubiectum. 48.3
Accurſius quare ſic dictus. 65.3
Acquiſitione quæ fit per filios, & patri & filio prouidendum fuit. 68.2
Acquiſita hæreditati, acquirũtur poſtea adcũti hrditatẽ. 135.3
Acquiſita per ſeruum, acquiruntur ẽt domino nolenti. 69.1
Acquiſita per ſeruum ẽt iniuſta cauſa quæruntur domino. 15 7
Acquiſita per ſeruum in quo vſum habemus, an nobis quęrantur. 155.2
Actio an detur pro re minima. 51.12
Actio an ſit directa uel utilis ſeu contraria quomodo cognoſcatur. 151.5
Actio datur in duplum contra ædificantem in proprio ſolo ex aliena materia. 53 5
Actio ex ſtipulatu competit ex ſtipulatione facta a lege, ſiue certum, ſiue incertum contineat. 131.8
Actio naſcitur ex ſententia appellationis, non autem ex prima ſententia confirmata. 90.7
Actio pro ſocio eſt hincinde directa. 151.4
Actio quę oriatur ex ſtipulatione. 130.8.& 2
Actio quare non oriatur ex pacto nudo. 130 7
Actio quẽadmodũ in ſcriptis redigenda eſt ita & exceptio. 45.8
Actio triticaria concurrit cum certi condictione, niſi pro pecunia numerata intentaretur. 131.5
Actiones duæ competunt pro re legata in genere. 96.6
Actiones naſcuntur ex obligatione. 123.2
Actiones perſonales durant triginta annis. 58.1
Actiones quot pro legato oriantur. 96.1
Actionum cumulatio euitanda. 153.3
Actor & ſyndicus differunt. 41.16
Actor an teneatur reo edere ſua inſtrumenta, ad fundandã ſuam exceptionem. 139.6
Actori ſi datur dilatio ad probandum, cenſetur etiam data reo. 116.6
Actum adhuc nihil dicitur, cum aliquid ſupereſt agẽdum. 36 4
Actus contra legem non ſolum non valet, ſed perdit nomen illius actus. 20.1
Actus per aditionem aut detractionem ſicut per ſigillum approbatur. 73 6
Actus potius appellatur a vera ſubſtantia quam ab eius qualitate. 147.5
Actus qui non valet iure ſocietatis, ſaltem valet iure conuentionis. 151.4
Actus ſi poteſt geri ſine interuentu perſonę, cum perſona inutilis adhibetur, actus ob id non uitiatur. 63.8
Actus ſubnixus iure ſingulari facilius tollitur, quam ſi nitatur iure communi. 91.4
Actus unus non debet producere contrarios effectus. 156.9
Actu proprio nemo poteſt authoritatem impartiri. 37.3
Actus agendi regulatur ſecũdũ finem in quem tendunt. 20.5
¶ Ad dictio, ponitur pro iuxta. 83.3
Adoleſcentes ſanæ mentis non ſunt in cura agnatorum, ſicut muti, ſurdi, mente capti, & prodigi. 40.8
Adoleſcentes nolentes capiunt curatores, pupilli inuiti capiunt tutores. 40.4
Adoptans qua ętate debeat adoptatum præcedere. 23.2
Adoptare quomodo quis poſsit. 21.12
Adoptatus a me, fit cognati illis q̃ ſũt de cognatione mea. 18.1
Adoptio eſt genus. 21.1
Adoptio & arrogatio differunt. 21.2
Adoptio quomodo diffiniatur. 20.8
Adoptiui non dicuntur ſui. 81.3
Adoptiuis pręteritis aut inique exhæredatis competit querela. 91.3
Adultus habens curatorem, ſi promittat ſine curatoris authoritate obligatur naturaliter. 128 9
Adultus poteſt accuſare ſuum curatorem de ſuſpecto. 46 4
Aduocati officium aliquando neceſſarium. 92.1
¶ Aedificium quod quis fecit in alieno ſolo, an cedat ſolo. 53.2
Aedificia urbana & ruſtica diſtinguuntur materia, & non loco. 57 1
Aequalitas in iudicio ſeruanda eſt. 67 8
Aequitas quando attendatur reiecto rigore. 157.2
Aequitas regulariter pręfertur rigori. 155.5
Aequiuocum verbum in partem dignoirem accipi debet. 5.1
Aerarium quid. 63.4
Aetas legitima ſuperueniens confirmat matrimonium. 17 4
Aetas pupillaris facit claudicare contractum ſine tutore geſtum. 37.1
Aetates quot ſint, & quæ dicatur plena pubertas. 23.4
Aeternum aliud, aliud ſempiternum. 109.9
¶ Affinitas an p̃ coniunctionẽ illicitã cauſetur. 19.4.& 119.10
¶ Agnati qui dicantur, qui cognati. 32.4.& 116 1
Agnati ſuccedunt uſque ad decimum agnationis gradum, cognati uero uſque ad quintum. 119 2
Agnationis & cognationis differentia hodie ſublata. 120.3
Agnationis ius per mares conſeruatur. 116.1
¶ Alienam rem vendens ſine poteſtate ſibi tributa, committit furtum. 62.4
Aliquando, eſt dictio exceptiua, præſupponens regulam eſſe in contrarium. 66 1
Aliud p̃ alio inuito creditore ſolui nõ põt. 155.1. fallit. 156 10
Alterius conditionem meliorem & non deteriorem quis facere poteſt. 155.2
Alteri quod non nocet, & tibi prodeſt, facile concedi põt. 11.3
Alternatiuæ ad ueritatẽ ſufficit alterã partem eſſe ueram. 84.4
¶ Amicus an pro amico teſtis eſſe poſsit. 74.8
Ancilla legatariũ liberis, ea mortua adhuc liberi debentꝰ. 101.1
Anima hominis quibuſcunque rebus eſt præferenda. 49.3
Animalia quorum fera eſt natura, occupanti conceduntur. 50.1
Annuli character qualis eſſe debeat, quo ſigillatur teſtamentum. 72 6
¶ Aprum mihi capere licet in laqueis alterius. 51.9
¶ Arbitri in perplexa q̃ône debent mediã uiam eligere. 86.1
Argumentũ a contrario ſenſu valet ac tenet. 44.2.& 69.8
Argumentum a contrario non ualet, quando ex eo ſequeretur prauus intellectus. 73.7.& 136 5
Argumentum a ſuperiore ad inferius negatiue valet. 103.2
Argumentum bonum de bonę fidei ędificatore, ad eum qui bona fide plantauit aut ſeminauit. 53.2
Argumentum bonum de mutuo ad indebitum ſolutum: quod in quibuſdam caſibus fallit. 128.1.& 154.12
De tempore ad quantitatem. 138 5
De re ad tempus. 30.3.& 144.1
De contractu ad ultimas uoluntates valet affirmatiue. 15.1
De contractu uenditionis ad donationem. 65.4
De ſimilibus ad ſimilia. 156.2
Argumentũ bonũ eſt quo ad acquirẽdũ de ſeruis ad dños, de filio in poteſtate ad patrẽ, de monacho ad prælatum. 135.5
Argm̃ ab etymologia vocabuli negatiue ualet. 28.1. & 70.6
Argumentum de inferiore ad ſuperius affirmatiue tenet. 26.1
Arrogatio cur fiat cum maiore ſolennitate quã adoptio. 21.13
Ars immitatur naturam. 13.1
¶ Auaritiæ uitium maius eſt uitio prodigalitatis. 15.2
Authentica, Malæ fidei poſſeſſor, vt locum habeat quæ requirantur. 62 9
¶ Azo fuit præceptor Accuſii. 4.4

BAN-

B

BANNITVS Noſtri temporis nunquam equiparatur de portato. 25.7
Banniti bona quæ ſunt in alieno territorio non publicantur.. 87.16
¶ Bellum duplex eſt & quando ſit licitum. 5.3
Bello deperditum.id dicitur, quod propter cauſam belli deperditur. 43.3
Bene geſsiſſe non dicitur qui gerit negotia contra domini voluntatem. 154.7
Beneficia principum lariſsime intelligenda. 24.4
Beneficium reſpectu certæ rei conceſſum, non debet trahi ad alium caſum. 43.7
Beneficia tributa Auguſto,cenſentur tributa Auguſtæ. 63.3
Beſtiam alienam in tuo prato repertam, an liceat tibi retinere. 50 9
¶ Bonum & æquum omne venit in contractibus qui conſenſu fiunt. 146.2
Bonorum poſſeſsio poteſt dupliciter conſiderari. 122.8
Bonorum poſſeſsio contra tabulas an neceſſaria ſit. 122.11
Bonorũ poſſeſsio delata a prætore eſt iuris, & non facti. 121.1
Bonorum poſſeſsio eſt multiplex, & quibus competat. 121.3
Bonorum poſſeſsio vnde liberi, vnde cognati, vnde legitimi, an neceſſariæ ſint. 122.12.13.14
Bonorum poſſeſsio vnde vir & vxor. an neceſſaria ſit. 122. 15
Bonorum poſſeſsionis parentibus tributæ tẽpus durat anno, in cæteris autem perſonis non niſi centum diebus. 121.6
Bonorum poſſeſsionem agnoſcere coram iudice ſine ſolennitate,hodie ſufficit. 122.7

C

CADENS. Olim a ſyllaba,cadebar a toto. 123.1
Cæcus non poteſt facere teſtamentum niſi ſecundum l.hac conſultiſsima. 77.8
Camerarum electio datur illi qui eſt in eruditione pręſtantior. 151.2
Canonem.ſiue penſionem ſoluere an aliquis cogatur pro re emphyteutica,tempore guerræ. 149.6
Captus ab hoſtibus & poſtea reuerſus, non recuperat poſſeſsiones ſuas alias tamen iura recuperat. 26.7
Capti ab hoſtibus fiunt ſerui hoſtiũ duobus cõcurrentibus. 9.2
Capta in alieno fundo an per eũ,qui contra voluntatem domini ingreditur in fundum,fiant capientis. 5n.8
Capitis diminutio triplex. 33.1
Capitis diminutione irritatur teſtamentum. 91.1
Caſtitas & pudicitia placent. 39.7
Caſtitas maior requiritur in mulieribus quã in maſculis. 39.4
Caſus aduerſaque fortuna non ſunt conſideranda. 136.2
Caſus fortuiti qui dicantur. 128.4
Caſus fortuiti.non veniunt in contractibus bonæ fidei. 150.5
Caueat, verborum dum in lege ponitur, intelligitur de nuda promiſsione verbali. 21.4
Cauſa falſa non uitiat legatum. 104.8
Cauſa falſa adiecta legato conditionaliter vitiat, niſi puniaretur. 104.9
Cauſa formalis huius libri quæ fuerit. 2.5
Cauſæ cognitionem requirentia, non poſſunt de plano expediri. 21.2
Cauſæ falſæ error impedit vſucapionem. 63.7
Cauſarum duarum concurſus potentius operatur, quam cauſa ſimplex. 21.3
Cauſa proxima inſpicitur ad repetendũ ob cauſam datũ. 10.4
Cauſa teſtati præfertur cauſę inteſtati. 77.3
Cauſa ceſſante ceſſat effectus. 75.12
Cauſæ lucratiuæ duæ bene poſſunt effectiue concurrere,ſi originem capiant in perſona diuerſorum. 98.2
Cauſę quibus filius,pater,frater poſsint exhęredari. 91.5
Cautio de vtendo fruendo arbitrio boni viri, eſt de ſubſtantia vſusfructus. 58 3
Cautio de vtendo fruendo arbitrio boni viri non poteſt remitti vſufructuario,ſed hæredi bene remittitur cautio de legato ſoluendo. 58.12
Cautio Muciana non habet locum in contractibus, ſed ſolum in vltimis voluntatibus. 132.16
Cautio prętoria fideiuſſores requirit, iudicialis vero nuda promiſsione contenta eſt. 135.2
Cautio quæ prætoria, quæ iudicialis appelletur. 136.5
Cautio rari aliquando interponitur ex conuentione extra iudicium. 135 6
Cautio verbum,quomodo capiatur. 113.2
¶ Certi condictio duplex eſt. 127.11
Certi condictio competit pro intereſſe petendo. 127 12
¶ Citatio fieri poteſt die feriato ad diem non feriatum. 84.7
¶ Clauium traditione dominium transfertur. Limitatur dupliciter. 56.3
Clerici abſentes cauſa ſtudiorum, non poſſunt percipere oblationes aut mortualia. 75.10
Clerici deferentes tonſuram & veſtes ordini congruentes,gaudent priuilegio clericali. 19.5
Clerici qui licite coire non poſſunt,an adoptare poſsint. 24.2
Codicillari an teſtari quis voluerit, quomodo in dubio cognoſcatur. 108 5
Codicilli differunt a teſtamento. 112 5
Codicillorum vſus quare inuentus. 112.2
Codicillis relicta petuntur vtili actione ex teſtamento. 113 8
Cognati & agnati qui dicantur. 32.4.& 116.1
Cognati cum agnatis hodie quantum ad ſucceſsionem pares ſunt. 119.1
Cognationis linea triplex. 119 1
Cognitio ſuſpecti tutoris an poſsit alicui delegari. 46 1.& 7
Collegarum plurium pars ſi quid facit, an etiam omnes feciſſe dicantur. 41.7
Collegium quale poſsit ſtatuta condere. 6 6
Commodatum a mutuo quid differat. 128.3
Commodatum debet eſſe gratuitum, alias ſi pecunia intercedat erit locatio. 128 5
In commodato venit leuiſsima culpa, non in precario. ibi.6
Commodum qui ſentit,incommodũ quoq; ſentire debet. 34.2
Communis vſus loquendi præbet interpretationem verbis ſtatutorum. 31.5
Concubina quę dicatur. 21.6
Concurſus duarum cauſarum potentius operatur quam cauſa ſimplex. 21.3
Conditio impoſsibilis adiecta inſtitutioni vitiatur. 84.8
Conditio impoſsibilis adiecta ſtipulationi & cuicunque contractui, vitiat contractum. 139.1
Conditio impoſsibilis non vitiat vltimam voluntatem. 139.2
Conditio impoſsibilis vitiat, tunc cum teſtator neſciuit eam impoſsibilem. 84.8
Conditio in ultimis uoluntatibus retrotrahitur. 76 2
Conditiones in contractibus quare retro trahantur magis quam in ultimis voluntatibus. 132.15
Conductor poſt moram tenetur ad vſuras. 150.1
Conductor ſi tempore peſtis receſſerit domo, non tenebitur de penſione. 150.7
Confeſsio extra iudicium facta nihil diſponit circa obligationem,ſed ſolum probat. 124 6
Confitenti debitum vt dentur decem dies ad ſoluendum, ex conſuetudine ſeruatur. 131 6
Confirmatio per crapulam inoneſta eſt. 131.10
Coniunctim quæ fiunt, in iis non curatur quid prius, quid poſterius ſit. 140.4
Coniunctio duplex eſt, vna legis,altera hominis. 98.1
Coniunctio hominis eſt duplex. 98.2
Coniunctio teſtamentaria triplex eſt. 98 3
Coniunctus coniuncto quomodo pręferatur. 99 10
Coniuncti verbis qui dicantur. 99 9
Conſilium duplex eſt. 17.8
Cõſilium fraudulentum quem obliget. 13.2
Conſilii an quis teneatur. 152.nu.1.& 4.
Conſulens in re dubia debet diſputare ad partes 50. 4
Conſuetudo a præſcriptione quid differat. 8 8
Conſuetudo an inducatur decem annis. 7 4
Cõſuetudo an nomẽ ſuũ amittat ſi fuerit redacta in ſcrip. 8 11
Cõſuetudo an poſsit aliqua diſponere circa matrimoniũ. 19 8
Conſuetudo duplex eſt. 8.7
Conſuetudo legem imitatur. 7.2
Conſuetudo generalis vincit legem. 8 10
Conſuetudo põt dare formam circa teſtamẽta cõficienda. 86.7
Conſuetudo quid ſit. 7.1
Conſuetudo redacta in ſcriptis, an accipiat nomẽ legis. 86 6
Conſuetudo ut introducatur,an ſufficiat actus binus. 7.6
Contractus emphyteuticus quis appelletur. 149.2

Contractus emphyteuticus an in dubio præſumatur, an uero contractus locationis. 149.4
Contractus emptionis eſt de iure gentium. 5.7
Contractus emptionis & venditionis duplex eſt. 147.3
Cõtractus propriè dicitur ultro citroq; obligatorius. 125.15
Contractus fieri cum pupillo non poteſt regulariter ſine tutoris authoritate. 37.4
Contractus tranſit ad hæredem cum robore ſuo. 66.10
Contractus tripliciter conſideratur. 5.6
Contractus vtrum ſit ſeruandus in virtute contractus, an vero in uirtute iuramenti, multum refert. 95.4
Contractus verba cum ſunt dubia, debent interpretari contra ſtipulatorem. 11.7
Contractus in teſtamento celebrari poſſunt. 12.2
Contractuum interpretatio fit ex mente promiſſoris. 142.9
Contractuũ quidam ſunt nominati, quidam innominati. 146.3
Contrariorum eadem eſt diſciplina. 15.1
Conuentio an valeat, ſi ſcholaris acceperit pecuniam mutuo ſub pignore, & ſi conſtituto tempore non ſoluerit, pignus habeatur pro vendito. 66.5
Copula carnalis facit tranſire ſponſalia de futuro in matrimonium. 17.5
Copulatiua attribuit actum ſtipulandi vnicuique rei inſolidum. 138.6
Corneliæ legis fictio quæ ſit. 16.1
Quot habeat capita. Ibid.4
¶ Creditor licet non ſit dominus rei pignoratæ, poteſt tamen rem pignoratam alienare. 66.4
Creditor poteſt debitori ſuo liberationem legare. 101.1
Creditor pupilli vel adulti hodie non admittitur ad tutelam vel curam. 44.3
Creditor qui non accipit pignus bene conueniens debito ſuo, poteſt pignus reddere, & creditum petere. 130.1
Creditor reſtituendo debitori inſtrumentum debiti, videtur remittere debitum. non ſic in reſtitutione pignoris. 157.16
Creditor vel debitor modicæ quantitatis poteſt eſſe tutor vel curator. 44.4
Crimẽ ſuſpecti tutoris intentat ciuiliter & criminaliter. 46.6
¶ Culpa lata regulariter æquiparatur dolo. Fallit in tribus caſibus. 47.8
Culpa præcedens caſum facit quem teneri de caſu qui alias nõ teneretur. 129.8
Culpa ſemper præceſſiſſe præſumitur in caſu dubio. 129.6
Cura legitima non datur niſi in furioſo, prodigo & mente capto. 35.1
Curator ac tutor an poſſint durante cura vel tutela conueniri. 38.16
Curator dari non poteſt regulariter habenti tutorem. 40.6
Curator non põt matrimonium contrahere cum adulta. 45.9
Curator vt poſſit adminiſtrare, quæ requirantur. 42.5
Curatores in teſtõ non dantur, dati tamen confirmantur. 40.3

D

DAMNARI aliquis ad perpetuam carcerem non debet iure ciuili, ſecus de iure canonico. 57.2
Dare improprie pro tradere. 128.2
¶ Debitor an dicatur liberatus, ſi apud eum inſtrumentum cancellatum reperiatur. 157.17
Debitor an poſſit creditori legare vtiliter quod debet. 101.3
Debitor ſi pignorauerit rem alicuam creditori, & eam ipſe ſurripuerit, res cadit in vitium furtiuitatis. 62.13
Debitor ſi rem ſuam pignoratam creditori ſurripuerit, res non cadit in uitium furtiuitatis. 62.11
Debitor verus ille appellatur, a quo inuito debitum exigi poteſt. 125.9
Debitoris nomen alteri legari poteſt. 103.1
Debitori quomodo conſulatur, cui per creditorem legata eſt liberatio. 101.2
Debitum qui ſoluit ſcienter, videtur donare. 155.7
Debita inexigibilia defectu actionis poſſunt cõpenſari, ſed inexigibilia defectu exceptionis cõpenſari nõ poſſunt. 125.10
Decedere cum pluribus codicillis quare quis poſſit, non aũt cum pluribus teſtamentis. 113.9
Decretum quod interponitur voluntariè ad actum ſolennizãdum poteſt interponi a iudice extraneo. 36.11
Delegatus a principe quando impartitur authoritatem ſuam dicitur ipſe princeps delegans cognoſcere. 21.9
Deliberandi tempus quantum. 95.9
Delictum aliquis confiteri põt quod alius perpetrauit. 155.8
Delictum an poſſit probari per inſtrumentum. 145.5
Demonſtratio falſa non uitiat legatum. 104.7
Deportati, vel quibus aqua & igni interdictum eſt, perdunt ea quæ a iure ciuili introducta ſunt. 33.8
Depoſitari⁹ an pacto poſſit obligari de leuiſſima culpa 129.4
Depoſitarius in quo differat a commodatario. 129.1
Determinatio vna plura reſpiciens determinabilia, debet ea æqualiter determinare. 138.4
Detractio legis Falcidiæ locum hẽt in ſingulis hẽdibus. 107.4
Detractio Trebellianicæ a teſtatore ita prohiberi poteſt, ſicut Falcidiæ. 109.14
Deus hominis gratia omnes fructus procreauit. 51.3
Deus quos coniunxit, homo non ſeparet. 16.5
¶ Dicta alicuius cum quis recitat, debet illa in primis commendare. 117.2
Dicta in præfationibus, intelliguntur tacite repetita in ſequentibus. 138.1
Dies adiectus inſtitutioni tollitur de medio, & valet inſtitutio. 84.2
Dies adiecta inſtitutioni non tollitur quando dies eſt de ſubſtantia. 84.6
Dies adiecta ſtipulationi, adiicitur fauore promiſſoris. 131.1
Dies aditæ hæreditatis & legatorum quando cedat. 103.3
Dies incept⁹ qñ habeatur pro cõpleto, & qñ nõ. 13.5. & 77.14
Dies continui & dies utiles quomodo intelligantur. 12.2.10
Differentia hodie eſt ſublata inter maſculos & deſcendentes ex maſculis, & fœminas & deſcendentes ex fœminis. 116.1
Differentia an ſit inter commixtionem nummorum & aliarum rerum. 52.6
Differentia inter religionem pietatem obſequium & officium humanæ naturę. 5.2
Differentia eſt inter ea quæ ſunt uoluntariæ & contentioſæ iuriſdictionis. 11.5
Diffinitio bonã eſt quæ conſtat genere & differentia. 70.7
Diffinitiua ſententia quid. 67.7
Dignitati commiſſio facta, perpetua eſt. 135.8
Digniores altiore loco ſedere debent: & qui dicantur digniores. 121.5
Directo fieri prohibitum, prohibetur fieri, per obliquum. 82.4
Diſcipulus debet defendere ſuum doctorem. 45
Diſcordia inter legatarios dirimitur ſorte. 102.5
Diſiuncti qui dicantur. 98.4
Diſparitas duplex eſt. 134.6
Diſpoſita de uno correlatiuorum, in alio intelliguntur diſpoſita. 32.5
Diſſenſus in re promiſſa uitiat ſtipulationem. 142.2
Diu appellatur decem annis. 7.4
Diu & multum quid differant. 145.12
Diverſitas in ſtipulatione utrum ſit in qualitate uel in quantitate. differentia eſt. 138.3
Diuinum auxilium inuocandum in initio cuiuſque operis. 2.3.
Doctor conductus ad legendum, non poterit ſeruire per ſubſtitutum, niſi in quibuſdam caſibus. 58.9
Doctor ea docere debet quæ ingeniis auditorum ſcit eſſe magis conuenientia. 3.1
Doctor minor. xxv. annis non poteſt in integrum reſtitui. 34.3
Doctori ſolenni atteſtanti de conſuetudine, credendum eſt. 15.6. 51.10.
Doctores habentes iuriſdictionem in ſcholares, an poſſint ſtatuta pœnalia condere. 7.8
Doctores legum, qui ſunt philoſophi moralis ſapientiæ, libenter accipere pecunias. 131.7
Doctores legum ſiue practicantes ſiue profitentes an excuſentur a tutela. 45.3
Dolus uel culpa qualiter probetur. 130.4
Doli cauſa quis impeditur miniſtrare, non propter culpã. 46.8
Dñs a ſeruo, nec pr a filio, nec econtrario, ſtipulari põt. 138.1
Dominus fundi poteſt prohibere alium ne ingrediatur fundũ ſuum. quod limitatur in quibuſdam caſibus. 57.6
Dominus non poteſt vendicare ſuum tignum iniunctum alieni ædibus. 89.5
Dominus priuatur hæreditate, ſi ſeruus iubente domino repudiet adire hæreditatem. 69.9
Dominus ſi ſeruo ſuo inſtitutio ſubſtituat uulgariter, ſeruus

eſſicitur

efficitur hæret voluntarius. 85.3
Domini contra voluntatem negotia gerens non dicit bene geſſiſſe. 154.7
Domini voluntatem præcedere vel ſubſequi, ſufficit in acquirenda bonorum poſſeſſione per ſeruum. 70.11
Dominiũ in incertã perſonã transfertur duobus caſibus. 56.4
Dominium ſolo viſu acquiritur, quando præcedit titulus habilis ad translationem dominii. 51.x
Dominium directum vſucapione trienni quæritur, præſcriptione vero longi temporis dominium tantũ vtile. 60.10
Dominia rerum regulariter ſine traditione non transferuntur niſi in quibuſdam caſibus. 96.2
Donatio duplex. 64.1
Donatio an dari poſſit quæ non incipiat a promiſſione. 65.9
Donatio cauſa mortis in quibus conueniat cum contractibus. 64.7
Donatio cauſa mortis quid, & commodo formetur. 64.2
Donatio cauſa mortis magis accedit contractui quam legatis. 64.5
Quomodo diſtinguatur a donatione inter vinos. 64.1
Tribus modis reuocatur. 64.4
Donatio difficilius reuocatur quæ ab initio tenuit. 100.3
Donatio ea eſt inſinuanda quæ excedit quingẽtos aureos. 65.5
Donatio fieri poteſt nudo pacto, ſiue inter viuos ſine cauſa mortis. 65.6
Donatio fieri poteſt per verba futuri temporis. 65.6
Donatio in dubio præſumitur inter viuos, niſi in donatione aliqua mortis mentio facta ſit. 64.6
Donatio inter viuos quid. ibid.3
Donatio omnium bonorum, præſentium & futurorum, non valet. 90.4
Donatio perfecta regulariter non reuocatur. 64 2
Donatio remuneratoria non requirit inſinuationem. 65.10
Donans præciſe compellitur ad tradendum donatio rem donatam. 64.3
Donatarius denegans alimenta donatori, facit vt propterea donatio reuocetur. 33.6
Donator quomodo teneatur de euictione. 65.8
Dos quanto tempore ſit reſtituenda. 66.8
Dos non poteſt alienari, etiam muliere conſentiente. 65.5
Dos non requiritur ad ſubſtantiam matrimonii. 114.12
Dos ſequeſtrata non debet tolli a ſequeſtro propter inopiam, licet maritus ad facultatea peruenerit. 136.8
Doris alienatio facta a marito, conſentiente vxore, an confirmetur iuramento ipſius vxoris. 66.9
Doris legatum factum vxori a marito, quomodo valeat. 101.1
Duellum eſt de iure permiſſum. 114.8
Duellum vt per principem concedatur, quæ requirantur. 114.9
Duo dicuntur aliquando multa. 9.10
Duorum vel trium teſtium præſtat omne verbum iure diuino. 75.6
Duobus matrimonio copulari eodem tempore non licet ſine infamia, niſi ratione iuſti erroris. 19.2

E

ECCLESIA nunquam claudit gremium pœnitentibus. 3.2
Eccleſia poteſt dare rem eccleſiaſticam in emphyteuſim perpetuam. 149.3
Econtra, & econtrario, contra & per contrarium, quid inſinuẽt & ſignificent. 118.4
Edictum de faciendis teſtamentis regulariter eſt permiſſorium. 77.1
Edictum in certis perſonis prohibitorium, in aliis cenſetur permiſſorium. 18.2
Edictum ſucceſſorium habet locum in cognatis. 117.4
Edicta prætorum vim legis habent. 6.3
Effectus ceſſat cauſa ceſſante. 75.12
Electio mala arguit culpam. 129.1
Emancipatio quomodo olim & hodie fiat. 27.1
Emancipatio ſemper intelligitur facta contracta fiducia. 35.2
Emancipationis & patrie poteſtatis differentia an ſublata ſit quantum ad querelam. 91.6
Emancipatus hodie ita ſuccedit ſicut retentus in poteſtate. 93.11
Emendans factum ſubtiliter, maiori laude dignus eſt eo qui adinuenit. 109.3
Emphyteuta an poſſit donare alteri rem emphyteuticam, non facta denuntiatione domino. 149.8
Emphyteuta rei priuatæ cadit a re ſua emphyteutica, ſi non ſoluat penſionem per triennium: ſecus in emphyteuſi rei eccleſiaſticæ. 149.7
Emphyteuta vel feudatarius ſi inuenerunt theſaurũ in fundo emphyteuticario vel vaſallitico, cuius ſit. 54.2
Emptio & venditio poſſunt ſub conditione contrahi. 148 3
Emptio rei ſacræ aut publicæ an ualeat. 148.4
Emptione & venditione perfecta, periculum ſpectat ad emptorem. 148.1
Emptor ſi det pecuniam vẽditori, in dubio præſumitur ded ſſe loco pagamenti, uel ſolutionis. 147.7
Emptor vel uenditor qd perdat ſi a venditione recedat. 147.4
Emptori non licet capere rẽ emptam propria autoritate. 148.2
¶ Epiſtole diui Adriani beneficium non tantum poteſt opponi per exceptionem, ſed etiam per actionem. 143 5
¶ Equum ſi a te receperim commodato, & miſeria famulum tuum, cuius negligentia equus perit vel deterior ſit, an propter famulum tuum, excuſer 129 9
¶ Error an poſſit conſuetudinem impedire. 8.9
Error artificij legatum non vitiat. 104.4
Error communis aduerſans veritati præualet veritati. 72.3
Error confinium rei legatæ legatum non uitiat. 104.2
Error in cauſa an impediat dominii translationem traditione interueniente. 155.6
Error in conditione pſone inſtituti uitiat inſtitutionem. 86.4
Error in iure non inhibet poſſidente facere fructus ſuos. 62.5
Error iuris in poſſidente impedit uſucapionem: ſecus in tradente. 62.8
Error nominis appellatiui quare vitiet legatum, & non proprii nominis. 104.5.& 10
Error nominis, pro nominis, cognominis modo conſtet de corpore non uitiat legatum. 104.1
Error parochiæ vel uicinitæ, legatum non uitiat. Ibid.3
¶ Etiam, dictio eſt implicatiua. 111.1
¶ Euenire quod poſſit inſpiciendum eſt. 112.7
¶ Exceptio epiſtolæ diui Adriani an ſit odioſa. 143.7
Exceptio in uno vel duobus caſibus firmat regulam in contrarium. 69.7
Exceptio non numeratæ dotis, locum in dote etiam habere poteſt. 145.14
Exceptio non numeratæ pecuniæ an ſit anomala. 143.8
An aduerſus inſtrumentum ſcriptum per perſonam publicam opponi poſſit. 145.3
Excep. non num. pec. habet locum in actu inter uiuos facto non in ultima uoluntate. 145.16
Item habet locum in confeſſione ex cauſa mutui, nõ autem ex alia cauſa. 145.13
Exceptio non nume. pecu. poteſt opponi ſolum ante biennium. 145.2
Exceptio quę competit creditori in quacunque cauſa cõfitenti poteſt opponi ſolum intra triginta dies. 145.19
Exceptio ſi ex ſtatuto non poteſt opponi contra inſtrumentũ, tamen poterit opponi exceptio nullitatia. 75.7
Exceptionis remiſſio utrum habet vim donationis. 65.11
Exceptioni non nume. pecu. an renunciari poſſit. 146.17
Exceptionem nõ nume. pec. opponẽs ante biennũ, nõ tenetur probare intentionem ſuam. 145.10
Exceptionum duplex eſt ſpecies? 145.11
Excommunicatus an poſſit facere teſtamentum. 78.23
Excommunicatus duplicis generis eſt. 33.7
Exempla non reſtringunt, ſed ponuntur, vt declarent regulam. 119.3.& 126.1.& 156.3.
Exemplis non eſt iudicandum. 112.1
Exemplis quibuſdam poſitis ſufficit ſubiici regulam generalem. 119 2
Exequate, quod ſignificatum habeat. 98.2
Exequari alteri illud dicitur, quando uirtus alterius alteri attribuitur. 75.4
Exhæredato non datur bonorũ poſſeſſio contra tabulas. 818
Exigere aliud eſt, aliud recipere a ſponte ſoluentibus. 103.6
Expreſſum aliquid dupliciter dicitur. 87 4
Expreſſum verbia ſolum in ſtipulatione venit. 146.3
Expreſſa multa nocet, quæ omiſſa non nocet. 142.5
Extentio in ſtatutis habet locum vbi eſt maior ratio 16.9

Exte-

Exteriora demonſtrant conceptum inferiorum. 50.2.& 97.6
Exteriora indicant interiora. 108 6
Extraneus.ſi rē pignoratā ſurripuerit creditori,res nō effugit vitium furtiuitatis. 62.12
Extrema quando ſunt habilia, media tempora nocere non debent. 77.18

F

FACERE minus idoneè,non facere paria ſunt. 43.3
Faciendum facilius impeditur, quam quod factum tollatur. 43 5
Faciens quidpiam per alium,an propria per ſe facere dicatur. 55. 6 & 10
Facta qñ in ſtipulationem deducuntur conſilium eſt vt pœna certæ quantitatis in ſtipulatione adüciatur. 133 3
Facta rei appellatione continentur. 125.16
Facultas ſoluendi adiecto non tranſit ad eius hæredem. 137 10
Facultas ſoluendi adiecto tollitur ſi mutatio fiat in deterius. 137.11
Facultas data ſoluendi adiecto,tollit̃ litis conteſtatione. 137.12
Facultates magnæ uel paruæ quæ dicantur. 36 12
Falcidia de mortis cauſa capione detrahitur, & differt a donatione cauſa mortis. 107.8
Falcidia & Trebellianica an poſsint retineri ex vna re. 107.9
Falcidia non habet locum in teſtamentis militum,licet ſecus in teſtamentis paganorum. 107.3
Falcidia ſicut de legatis detrahitur, ita de fideicommiſsis particularibus. 109.12
Fama an dicatur reſtituta ei qui reſtitutus eſt. 25.6
Familiaritas quadruplex eſt. 73.10
Famulus pro domino non poteſt teſtificari regulariter. 73.9
Famulo debetur ſalariū etiam tempore infirmitatis ſuæ. 51 11
¶ Fictio triplex eſt. 26 3
Fictio & præſumptio quid differant. 26 2
Fictio poſtliminii duo habet capita: fictio autem legis Corneliæ habet tantum vnum caput. 26.4
Fides bona etiam ſine titulo ſufficit ad lucrādos fructus 54.4
Fides mala ſuperueniens an impediat poſſeſſorem lucrari fructus. 54.3
Fidem habere de pretio quis poſsit. 55.9
Fideicommiſſum an ex minus ſolenni uoluntate præſtandum ſit. 111. 4
Fideicommiſſa antiquitus erant infirma. 108.1
Fideicommiſſa etiam ab inteſtato relinquuntur. 111. 3
Fideicommiſſa hodie ex neceſsitate præſtantur. 108.3
Fideicommiſſa particularia in quibus conueniant cū legatis,& in quibus differant. 97.9
Fideicommiſſarius quomodo fideicommiſſum conſequitur, ſi hæres neget a ſe relictum. 111. 1
Fideiubemus in plus quam ſibi mandatum fuerat habet obligationem quatenus ei mandatum erat. 152.3.& 7
Fideiuſsiſſe aliquem ſi ſcriptum reperiatur,intelligitur per ſtipulationem. 144.3
Fideiuſſor interuenire poteſt & pro præſenti & futura obligatione. 142.4
Fideiuſſor non obligatur nudo pacto, ſed ſtipulatione. 144.2
Fideiuſſor poteſt etiam intercedere pro naturaliter tantum uel ciuiliter tantum obligatio. 142.3
Fideiuſſor pro maleficio dari poteſt. 143.9
Fideiuſſor pro fideiuſſore intercedere poteſt. 142.5
Fideiuſſor ſi obligetur in plus quam reus principalis, an obligetur uſque ad concurrentē quantitatem, an vero obligatio in totum nulla ſit. 144 4
Fideiuſſor licet non poſsit in plus obligari quā reus principalis, tamen potius efficatius obligari. 144.5
Fideiuſſores habent tria remedia ad conſequendum uel totum vel partem eius quod ſoluerit. 143.1
Fideiuſſores plures licet inſolidum poſsit conueniri tamē inter eos oppoſita exceptionem Diui Adriani dicitur obligatio. 143.3
Fideiuſſores plures ſimul dati obligantur inſolidum. 143.2
Fideiuſſores qui dicantur. 142.1
Fideiſſorum præſtatio quare inuenta fuerit. 142.2
Filiatio quomodo probetur. 24.4
Filius aliquando adoptatur. 21.7
Filius an mortuo patre poſsit ſuum ſtudium perſequi communibus expenſis. 68.12
Filius an poſsit obligari cum authoritate patris. 138.10
Filius arrogatus quidquid olim quærebat,quærebat patri arroganti. 152.1
Filius emancipatus non habet propter præteritionem querelā in officioſi teſtamenti. 81.7
Filiusfamilias an poſsit tutorem habere. 28.3
Filiusfamilias conſentiente patre non poteſt teſtari, poteſt tamen donare cauſa mortis. 77.10
Filiusfamilias de quaſi caſtrenſi ſicut de caſtrenſi teſtatur. 76.4
In aduentitiis non poteſt teſtari. 77.11
Filiusfamilias in his caſibus quibus non quæritur patri vſusfructus teſtari nequit. ibid. 12
Filiusfamilias regulariter non poteſt teſtari. 77 2
Filiusfamilias inuitus non poteſt emancipari. 81.4
Filiusfamilias miles poteſt teſtari in militia,non obſeruata ſolennitate iuris communis. 75.13
Filiusfamilias non obligatur pro pecunia ſibi mutuata. 138 6
Filius pupillus ſtatim mortuo patre eſt ſuus hæres nec eſt opus aditione hæreditatis. 36 6
Filiusfamilias non obligatur voto reali, ſecus de voto perſonali. 138.8
Filiusfamilias poteſt tutor dari. 30.1
Filius filiæ meæ eſt de agnatione mea. 18.2
Filius in poteſtate præteritus an debeat dicere teſtamentum nullum. 79.9
Filius in poteſtate quare dicatur ſuus hæres. 93.6
Filius in quibus ſequatur patrem,& in quibus matrem. 10.3
Filius mariti ex vxore præmortua,contrahere poteſt cum filia vxoris ex marito præmortuo. 19.1
Filius patrem regulariter cogere non poteſt vt eum emancipet. 27.2
Filius poſthumus ſi prætereatur ,an teſtamentum ſit nullum perinde ac ſi iam eſſet natus. 79 8
Filius præteritus ille dicitur,qui neque eſt inſtitutus,neque exheredatus. 116.3
Filius quo caſu habeat querelam. 92.4
Filius quō liberetur a patria poteſtate morte patris. 25.2
Filius ſi ex paterna pecunia,viuente patre mercantias exercuerit lucrum inde proueniens partim eſt profectitium, partim aduentitium. 68.7
Filius viuo patre iam cenſetur quodammodo dominus rerum paternarum. 93.12
Filius vt excludatur querela,oportet quod ipſe habeat quartam titulo inſtitutionis. 92.2
Filii donatio cauſa mortis facta non valet, niſi pariter ſpecialiter permiſerit. 77. 13
Filii vox,vox patris,& econtrario,vox ſerui,vox domini,& econtrario. 137 5
Filii an efficiantur legitimi per matrimonium ex diſpenſatione apoſtolica contractum cum concubina 20.6
Filii an poſsint pro obſidibus dari. 16 8
Filii in duobus caſibus,licet non ſint in poteſtate parentum ab initio,efficiuntur tamen ex poſt facto. 20.2
Filii de iure prætorio facti ſunt patri hæredes voluntarii. 93 8
Filii duorū compatrū an poſsint matrimonio copulari. 19 3
Filii emancipati non ſunt inſtituendi aut exhæredandi iure ciuili. 80.1
Filii in poteſtate iure prætorio,non ciuili ,poſſunt abſtinere ab hæreditate patris. 114.16
Filii licet emancipentur,tamen non deſinunt eſſe filii. 116.2
Filii nati ex cōcubina non dicūtur legitimi,ſed naturales. 21.4
Filii qualiter ſuccedant matri. 118.5
Filii quare dicantur eſſe neceſſarii hæredes patris. 93.7
Filii vocantur ad hæreditates matrum inteſtatarum ex ſenatuſ conſulto Orphiciano. 118.1
Filii vt excludantur querela,ſufficit illis aliquid relinqui. 91.5
Filiorum appellatione continentur nepotes ex propria vocabuli ſignificatione. 31.7
Filiorum numerus an excuſet patres non tantum a muneribus perſonalibus, verumetiam patrimonialibus. 43.1.& 8
Filiorum ſeptem ſunt ſpecies. 21 5
Filios qui per naturam habere non poſſunt,nec per artem habere poterunt. 24.8
Filius non ſolum natis,ſed etiam naſcituris,ſubſtitui poteſt pupillariter. 89.3
Filia maritata ſemper eſt in poteſtate patris ſui. 16.2

Filię iure nouo ita ſunt inſtituendę, aut exheredandę, ſicut de filiis dictum eſt. 81.4

¶ Flumen priuatum quid. 48.10

Flumen ſi mihi priuatum, poſſum in illo facere quicquid libet. 48.9

Flumine in publico non poteſt quis facere cluſam, niſi publica authoritate præcedente. 48.11

Fluminum duplices ſunt ſpecies. 48.7

¶ Fœminæ adoptare non poſſunt. 24.3

Fœminis citius quam maſculis teſtari licet. 77.15

¶ Frater an pro fratre poſsit teſtificari. 73.6

Frater cum ſorore adoptiua hodie poteſt matrimonio copulari. 18.4

Frater & ſoror an pariter admittãtur cũ patre & matre. 120.2

Frater in hæreditate fratris inteſtati, iure nouiſsimo non excludit filios ex alio fratre. 117.3

Fratrem ſibi per adoptionem cauſare nemo poteſt. 23.5

Fratrum duorum filii vocantur ad hæreditatem patrui inteſtati, in ſtirpes, & non in capita. 117.6

Fratrum unus ſi ad certam ſummam fuerit condemnatus, & poſtea fiat diuiſio bonorum, ei deducetur id in quo fuit cõdemnatus. 151.6

Fratres conſanguinei & patrueles qui dicantur. 116.2

Fraus fit multipliciter. 15.9

Fraudes plures in teſtamento committi poſſunt. 113.12

¶ Fundus dotalis qui non poteſt alienari, nec etiam poterit vſucapi. 63.6

Furioſus retinet ius patrię poteſtatis. 17.1

Furioſi, mente capti, & prodigi, ſurdi & muti, ſunt in cura agnatorum quibus deficientibus a iudice dantur curatores. 40.5

Furtum & incendium regulariter non committuntur ſine culpa. 128.5

Furtum non committitur ſine animo furandi. 51.7

G

GALLINAS alienas retinendo quæ in domum tuã venerunt, non committis furtum ſi pœnitentia ducaris: ſecus ſi non uenerint & eas acceperis. 51.4

¶ Genitiui natura quę ſit. 2.6

Gerere ſe pro hęrede quid ſit. 95.7

Geſtor negotiorum tenetur de dolo, lata, leui & leuiſsima culpa. 153.4

¶ Grauari an aliquis poſsit in plus quam ad eum peruenerit. 111.2. & 112.5

¶ Guerra omnis poſt primam dicitur ſecunda. 85.3

H

HABITATIO eſt ius quoddam ſeparatum ab vſu & vſufructu. 59.2

Hæreditas aditur dupliciter, aut uerbis aut facto. 94.6

Hæreditas aſcendẽtium deſcendentibus magis debetur quam econtra. 117.7

Hęreditas relicta in codicillis uerbis directis an valeat. 113.7

Hæreditas ſicut nuda voluntate adiri, ita repudiari etiam poteſt. 95.8

Hæreditatis petitio non datur contra titulo poſsidentem. 60.8

Hæreditatem adire cum beneficio inuentarii quid proſit. 74.4

Hæreditatẽ adire & repudiare ex vna parte, & immiſcere vel abſtinere ſe ab hæreditate ex altera parte, quid differant 94.2

Hæreditatem adire nuda uoluntate quo intelligatur. 95.11

Hæreditatem qui vult adire, debet ſcire cauſam ex qua defertur. 95.12

Hęreditates uſq; ad quem gradum deferantur remiſsiue. 119.7

Hæres an teneatur legatario de euictione. 97.19

Hæres adeundo hæreditatem quaſi contrahit cum creditoribus & legatariis. 154.1

Hæres adies hæreditatem tenetur creditoribus etiam ultra vires hæreditarias de ſuo proprio. 93.3

Hæres grauatus reſtituere hæreditatem, ſi nolit adire, & cogatur, non detrahit quartam Trebellianicam. 109.6

Hæres in adeunda hæreditate fingitur eadem perſona cum defuncto. 37.6

Hæres inſtitutus an debeat omnibus adiectis conditionibus parere. 84.9

Hæres liberatur ſi res legata perierit ſine facto hęredis. 101.1

Hęres perempto genere vel qualitate non liberatur. 107.10

Hęres poteſt inſtitui pure aut ſub conditione, non uero ex die vel ad diem. 84.1

Hęres propter legata aut fideicommiſſa particularia non cogitur hęreditatem adire, ſecus propter uniuerſalia. 97.8

Hęres qui ſemel fuit, non deſinit eſſe heres. 109.7

Hęres quõ reſtituta hẽditate teneat ad onera hẽditaria. 110.2

Hęres prȩſentat perſonam defuncti. 93.4

Hęredis appellatione continetur primus hęres. 70.12

Hęredis appellatione an contineatur hæredis hęres. 90.5

Hęredis inſtitutio duplex & ſimplex eſt. 86.3

Hæredis res etiam legari poteſt. 97.3

Hęredes plures an adeundo hęreditatem obligentur ſibi ad inuicem. 154.4

Hæredum qualitas triplex. 93.1

In hæredibus extraneis tria conſiderantur tempora. 93.9

¶ Hominis coniunctio duplex eſt. 98.2

Homini prudenti graui eſt fidem fallere. 105.2

Homines in eo ſunt puniendi in deliquerunt. 77.6

Homines ſæpenumero plus ſperant in rebus ſuis eſſe quam re uera ſit. 13.1

Honeſtas maior requiritur in muliere quam in uiro. 82.2

Honeſtas tanta requiritur in milite, doctore & clerico, quanta in muliere. 82.3

Hoſpes an cogatur quæ in rebus tuis in hoſpitium recipere. 129.8

Hoſtes quę ceperunt fiunt ipſorum hoſtium. 51.1

Hoſtium res vel quę eſt penes hoſtes, an poſsit ligari. 97.12

¶ Hipotecha nuda voluntate conſtituitur, pignus non niſi traditur. 130.2

I

IESVS, id eſt Saluator. 1.1

¶ Ignarus ſuæ conditionis inſtitutus, non contemplatione bonæ fidei poſſeſſoris, ſibi quærit adeundo. 70.14

Ignoranti ex quibus cauſis quæritur, ex iiſdem etiã quęritur abſenti. 114.6

Ignorantia quomodo ſit probabilis vel improbabilis. 13.5

¶ Impenſa domus vel fundi ſpectat ad proprietarium. 59.4

Imperator eſt iudex in cauſa propria. 86.2

Imperator totius mundi dominus eſt quantum ad protectionem & defenſionem, non quo ad dominium. 48.5

Imperator nõn debet propter rudes male loqui. 105.5

Imperator non poteſt iura imperii diminuere. 3.10

Quomodo conſtituatur & coronetur. 2.9

Imperatorem decet eſſe ſubnixum legibus. 91.3.

Imperatore mortuo ſuccedit Eccleſia in adminiſtratione. 81.10

Imperatores unguntur in brachio deſtro, Papa uero in capite. 2.2

Impoſsibilitas adiecta inſtitutioni, aut legato uitiatur. 84.3

Impoſsibilitas de natura, & impoſsibilitas de iure parificantur. 136.1

Impoſsibilitas vitiat contractum, non autem ipſa uitiatur. 84.3

Imputatur illi qui non uult uti beneficio legis nouę. 143.5

¶ In, dictio quomodo ſtet in compoſitione ſine compoſitione. 56.40

In ſuo hærede requiruntur duo tempora habilia. 94.15

Incertitudo libertatis vel rei legatæ quõ uitiet legatum. 105.5

Incendiũ & furtũ regulariter nõ cõmittitur ſine colpa. 128.5

Inchoandum eſt a uetuſtioribus. 50.2

Incogniti nobis poſſunt inſtitui. 84.5

Indebitum ſolutum per errorem, tranſit in dominium recipientis. 128.3

Indiuiduum ſummitur multipliciter. 137.16

Inducere aliquid, & inductum comprobare authoritate ſua, paria ſunt. 124.2

Infamia duplex iũris & facti. 47.6

Infans an ſtipulari poſsit. 133.9

Infans arrogari non poteſt. 21.18

Infans nullo iure obligatur. 128.6

Ingenuitatis conſequendę grã inſpicitur conditio mr̃is. 10.1

Inimicitiæ capitales dicuntur tribus modis. 106.7

Inimicitiæ ſuperuenientes inter teſtatorem & legatarium inducunt ademptionem legati tacitam. 106.6

Initium prius in ſtipulationibus conſideratur. 136.4

Iniuriarum propulſatio an habuerit fundamentum a iure natura. 4.7

Iniuſtitia quando eſt ex parte rei & actoris, ſemper potior eſt cauſa rei & poſsidentis. 48.13

Inopiæ cauſa quis remouetur a tutela, cum propter inopiam

non

non poteſt ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore. 47.9
Inſtitutio omnium hominum mundi valet aditione non poſſit confirmari. 83.2
Inſtitutio an præcedat vel ſequatur, non diſtinguitur. 85.4
Inſtitutio facta de poſthumis naſcituris, et intelligitur de naſcituris ex futuro matrimonio: ſecus in exheredatione. 80.4
Inſtitutione ſola aliquis non efficitur dominus bonorum teſtatoris, ſed oportet tria interuenire. 82.2
Inſtitutionũ libri cauſa efficiens duplex. 2. 1. Cauſa materialis quę fuerit, & formalis, quæ fuerit, & quæ finalis. 2.4 5. & 6
Inſtrumentum an reddatur vitioſum, ſi non a Notario inuocetur nomen Domini. 2.9
Inſtrumentũ confectũ de contractu ſimulato validũ eſt. 121.8
Inſtrumentum quot teſtibus impugnetur. 139.8
Inſtrumentum ſi dicat aliquem promiſiſſe, aliud eſt, aliud ſi teſtes deponant. 140.4
Pro inſtrumento in dubio eſt præſumendum. 139.2
Inſtrumento debet pro ſolẽnitate inſeri dies. 139.5
Inſtrumenta plura vt conficiantur de eodẽ facto, vtile eſt. 74.2
Interdictum an valeat, ſi iudex interdicat bonis prodigo, ei qui non eſt prodigus. 41.11
Interdum, dictio denotat regulã eſſe in cõtrariũ. 56.1 & 114.7
Intereſſe & expenſe ſi in inſtrõ promittãtur pro qbus promittitur ſtare inĩo ſtipulatoris, an valeat promiſsio. 133.4
Inteſtatus & inteſtabilis quomodo differant. 32.7
Inteſtatus quis dicitur decedere tripliciter quantum ad actũ tutelę. 32.6
Inteſtatus quis proprie dicatur. 114.10
Inteſtatus quod modis appellari poſsit. 114.1
Inuito beneficium tribuitur. 69.8
¶ Item dictio eſt repetitiua. 128.1
Iter cui debetur, poteſt cum alio itinere vti. 57.3
Iter ſi cui debetur, poteſt ire ſuper equo, ſed non poteſt ante ſe equum ducere. 57.4
¶ Iudex an diſcordantes compellere debeat ad concordiã. 42.8 & 103.9
Iudex in vltima die peremptorii, etiam altera parte non veniente: poteſt ſententiam proferre. 132.9
Iudex maleficiorum poteſt imponere decretum tutelæ, & curę. 36.9
Iudex modo longũ modo breue tẽpus, inſpecto ſexu, ætate & valetudine promiſſoris, & itinere loci, cõſtituere põt. 133.5
Iudex non tenetur in ſententia cauſam exprimere. 47.5
Iudex quando ſemel iudicauit functus eſt officio ſuo. 90.6
Iudex qui ſtatui poſsit in cauſa propria. 38.18
Iudex quomodo poſsit recuſari tanquam ſuſpectus tam de iure canonico quam ciuili. 109.13
Iudex quomodo ſecundum conſcientiam, & ſecundum allegata & probata debeat iudicare. 39.9
Iudicis authoritate licet furto rem ſublatam in domibus alienis perquirere, præcedentibus ſcilicet aliquibus indiciis. 50.7
Iudices quales poſsint ſtatuta condere. 6.7
Iudicans contra conſcientiam, edificat ſibi gehennam 40.10
Iudicio petitorium eſt ſtandum. 51.5
Iudiciorum interpretatio fit ex mente libellantis. 142.10
Iuramentum contractui appoſitum impedit reſtitutionem in integrum. 95.10
Iuramenti præſtandi a milite forma. 75.1
Iuramento an credatur intrantis hoſpicium de rebus perditis, quæ erant in ualiſia depoſita hoſpiti. 129.7
Iurare ſemel de calumnia hodie ſufficit. 112.3
Ius accreſcendi an inter coniunctos verbis tantum habeat locum. 99.11
Ius accreſcendi habet locum inter coniunctos coniunctione teſtamentaria. 98.5
Item in hęreditatis & legatis. 118.2
In contractu emptionis & venditionis, in aliis contractibus minime. 137.4
Ius conſtat ex ſcripto & non ſcripto. 6.1
Ius dupliciter conſideratur, cauſaliter & eſſentialiter, aliquando formaliter. 3.3
Ius excipiendi facilius præſtatur, quam ius agendi. 53.3
Ius idem eſt vbi eadem ratio eſt. 25.4
Ius naturale dupliciter conſideratur. 4.1
Ius naturale qualiter tolli poſsit. 8.1
Ius naturale quid ſit. 4.1
Ius nouiſsimum quãtumcumque corrigens, debet intelligi ne contineat abſurditatem. 22.6
Ius perſonæ tributum non eſt trahendum ad conſequentias. 117.3
Ius publicum priuatorum pacto tolli non poteſt. 156.6
Ius reuocandi donationem ex cauſa ingratitudinis non tranſit in hæredem. 65.12
Ius ſcriptum & non ſcriptum vnde originem habuerit. 7.8
Ius ſtipulandi cauſatur non ex perſona ſerui, ſed dñi. 134.1
Iuris canonici & ciuilis nulla differentia eſt quo ad lineam aſcendentem. 119.5
In linea verò tranuerſali duplex eſt differentia. ibid. 6
Iuriſdictio iudicis ordinarii poteſt a non ſubdito propagari per conſenſum. 51.4
Iuriſdictionis contentioſæ & voluntariæ quæ ſunt, quatenus inter ſe differant. 11.5
Iuris plus eſt in vſufructu quam in vſu. 59.1
Iuris poſtliminii fictio quæ. 26.1
Iuri cedendi bonis nemo renunciare poteſt. 58.10
Iuriſconſultos pleroſque fuiſſe poſt incarnationem Chriſti. 109.10
Iura quot circa nouationem fuerunt inducta. 152.11
Iure naturali primęuo omnia fuiſſe communia. 4.6
Iura ſcire tenentur omnes, uel per ſe, uel petitiores conſulendo. 47.7
Iuſticia conſideratur dupliciter, in cõcreto & in abſtracto. 3.3
Iuſtitia mater iuris. 3.2

L

LEGATARIVS probare debet qđ teſtator ſciuerit rem alienam. 97.6
Legatarius & fideicommiſſarius grauari præſtatione alicuius rei non poſſunt per Falcidiam quartam detrahere. 112.6
Legatarius & fideicommiſſarius particulares poſſunt eſſe teſtes in teſtamento. 73.1
Legatarius & fideicommiſſarius particularis nõ ſunt iuris vniuerſalis ſucceſſores. 73.2
Legatarius perdit legatum, ſi poſt mortem teſtatoris concumbat cum eius vxore, vel turpiter ludat. 106.8
Legatarius qui agit pro legato actione perſonali, debet concludere rem ſibi tradi, & non dari. 96.8
Legatarius quomodo poſsit deponere pro hærede. 73.3
Legatarii eſt electio in legato generis. 103.3
Legatarii adhibentur teſtes in teſtamento ad ſolennizandum teſtamentum, non probandum. 73.6
Legatum ademptum corã duobus vel tribus teſtibus, an cenſeatur ipſo iure ademptum, an vero ope exceptionis. 106.5
Legatum an ſit nullum ratione impoſsibilitatis. 105.1
Legatũ an ualeat quando quis relinquit in teſtamento uxorẽ ſuam dominam maſſariam & uſufructuariam. 59.4
Legatum ademptum in codicillis, an ipſo iure ademptum videatur. 106.4
Legatum ademptum in eodem teſtamento, non propriè videtur ademptum. 106.3
Legatum domus & legatum fundi quid differat. 103.8
Legatum factum incertis perſonis quomodo valeat. 103.1
Legatum fit nullum multis modis. 100.3
Legatum indubio factum filio an videatur factum contemplatione patris vel filii. 62.6
Legatum minoris ſummæ in dubio attenditur. 74.3
Legatum quando eſt in genere, ad quem ſpectet electio. 103.7
Legatum quare per alienationem meram reuocetur, non per pignarationem. 100.2
Legatum quid, & quot pro legato oriantur actiones. 56.1
Legatum quod non potuerat valere, ſi teſtator tempore teſtamenti conditi deceſsiſſet, nõ conualeſcit ẽt teſtatore diutius viuente. 109.1
Legatum relictum nomine pœnæ quomodo ualeat. 105.3
Legatum rei ualet quam nondum peperit natura. 98.1
Legata facilius reuocantur quam hæredum inſtitutio. 82.6
Legata hodie exæquata ſunt fideicommiſsis. 96.1
Legata ne dum adimi, uerum etiam transferri poſſunt. 106.2
Legatorum genera quatuor olim fuiſſe. 96.4
Legatis requiritur vnum tempus habile. 94.6

Legitima

Legirima debira filiis quomodo intelligatur. 92.3
Lego Titio & Caio fundum, ſi dicatur, vtrum iſti dicantur cõiuncti re & verbis. 98.7
Lex aliqua an ſit generalis vel non, quatuor ſignis cognoſcitur. 7.10
Lex an poſsit impedire obligationem naturalem 143.6
Lex corrigens legem antiquam in vno caſu, extenditur ad aliũ ex identitate rationis. 32.9
Lex debet diſponere de his q̃ raro & naturaliter accidunt. 52.2
Lex Falcidia a quo iuẽta, & vtrũ reſecet legata ipſo iure. 107.6
Lex Falcidia in quibus caſibus non habeat locum. 107.11
Lex prouidet in caſu neceſſario. 141.2
Lex vocans agnatos ad hæreditatem intelligitur de proximioribus. 116.3
Lex ut fictionem operari poſsit tranſlatiuam, tria requiruntur quorum ſi alterum deſit fictio nihil operatur. 26.8
Legis Cornel. fictio quæ ſit. 26.1. Quot habeat capita ibid. 4
Legis interpretatio ita fieri debet, vt per eam incidamus in abſurdum, 45.2
Legis ex mente proueniens, dicitur prouenire ex lege. 34.1
Legis uerba pluraliter prolata uerificantur in uno ſolo. 154 6
Legis verba quando aliter ſaluari non poſſunt, debet intelligi per ſubauditum intellectum. 194.5
Legem qui negligit, negligitur a lege. 94.5
Cum lege mitius agitur quam cum homine. 45.6
Leges addiſcuntur vigili ſtudio. 4.1
Leges correctæ non ſunt deſcribendæ in corpore iuris. 72.1
Leges correctæ ſummo ſtudio ſunt notandæ. 70.1
Leges non imponuntur verbis, ſed rebus. 38.14. & 96.4
Leges per ora principum diuinitus promulgatæ 2.2
Legum correctio eſt euitanda. 52.5. & 139.11
¶ Liberi hominis venditio quomodo fieri poſsit. 9 6
Librum tuum mihi a te cõmodatũ, ſi ſeruus tuus venerit quæſitum ex mandato tuo, & fugerit, an ego tenear. 129.10
Libros ſi habeam domi cõmodatos ac meos, ſi propter incendium ſaluem meos libros, & non eos quos commodaueram, an tenear. 129.11
Liberi etiam emancipati de iure prætorio ſuccedunt parentibus. 115.1
Liberi ex matrimonio legitimo procreati ſunt in patria poteſtate. 16.1
Liberi naturales non poſſunt portare inſignia parentelæ, niſi cum baculo ſuper inſigniis. 114 4
Liberorum procreatio & educatio ſunt de iure naturali. 4.2
Liberis præteritis aut iniquè exhæredatis competit querela inofficioſi. 91.1
Libertas definitur per effectus, ſeruitus vero, per eſſentiam. 9.1
Libertas directa an facilius reuocari poſsit quam fideicommiſſaria. 13.3
Libertas quomodo præſcribatur aduerſus urbanam & ruſticã ſeruitutem. 57.2. & 3.
Libertas res inæſtimabilis. 13.2
Libertatis aduerſus ſeruitutem ruſticã & urbanã præſcriptio quo tempore currere incipiat. 57.4. & 5.
Libertatis fauore aliquis cogitur uendere rem ſuam. 66.1
Libertatem relinquere iure legati aut fideicommiſsi, an ſit differentia. 97.7
Libertate in teſtamento relicta non intelligitur legatum peculium, ſecus inter viuos. 102.2
Libertini qui dicantur. 10.1
Libertus denegans alimenta patrono ſuo, poteſt in ſeruitutem reuocari. 33.5
Libertus etiam filio emancipato aſsignari poteſt, 121.2
Liberti hæredes an poſsint conuenire patronum venia non petita. 120.3
Libertorum aſsignatio quibuſcunque verbis & in quacunque vltima voluntate ſit. 121.1
Linteamina ſi mulier in dotem dederit, & veſtes ſint attritæ an ſint reſtituendæ ut extant. 66. 7
Linteum qui ſignat cui teſtamentum inuolutum eſt dicitur ſignare teſtamentum. 72.7
¶ Locare quis poteſt operas ſuas perpetuo. 58.6
Locatio & conductio emptioni aſsimilantur. 149 1
Locatio non transfert dominium. 11.6
Locator tenetur ad neceſſariam refectionem domus. 150.2
Longeuum tempus dicitur de decem annis. 7.5
Lucrum quid. 152. 3
Luxurioſus non eſt, ſed auarus, qui cognoſcit mulierẽ propter pecunias. 51.8

M

MACEDONIANVM ceſſat in mutuo facto filio ſtudiorum. 138 7
Malignandi materia dari non debet. 156.13
Mandãtis pœnitentia an impediat actum futurũ, & ſi non perueniat ad notitiam mandatarii. 152 8
Mandatum an morte mandantis reuocetur. 152.10
Mandatum & iuſſum ex vna parte, authoritas & conſenſus ſiue ratihabitio ex alia parte, quid differant. 38 13
Mandatum obligatoriũ quinque modis contrahitur. 152.1
Mãdatũ rei illicitæ nõ eſt obligatoriũ, etiã ſi iuratũ ſit. 152.1
Mandatum rei turpis iuramento non validatur. ibid.6
Mandatum vtile non vitiatur per inutile. 139 3
Mandati fines diligenter ſunt cuſtodiendi. 152.2
Mandatum morte mandantis vel mandatarii finitur. ibid.5
Mandatum re integra reuocatione finitur. ibid.4
Manumiſsio facta in vltima voluntate minus ſolenni, valet tanquam facta inter viuos. 11.1
Manumiſsio fieri poteſt coram iudice non ſuo. 27.3
Manumiſsio inuenta eſt de iure gentium. 10.2
Manumiſsio emanata de facto, non facit libertinum qui alias ingenuus fuerat. 10.2
Mare tripliciter conſideratur. 49 16
Maris & fœminæ illicita coniunctio an ſit de iure naturali. 4.3
Maritus aut vxor quõ habeant dominium rei dotalis. 66.8
Maritus eſt dominus fundi dotalis. 56.2
Maritus & vxor nunquid poſsint ſe ſeparare. 120.15
Maſculinum an concipiat fœmininum ex propria ſignificatione an vero per extenſionem. 31.5
Maſculus concipit fœminam regulariter. Fallit in quibuſdam caſibus. 31.4
Mater an hæreditate filii inteſtati iure duodecim tabularum penitus excludebatur. 117.1
Mater filio plus prodeſſe poteſt quam pater, quo ad ingenuitatem conſequendam. 10.6
Mater hodie ſuccedit liberis ab inteſtato. 117.4
Mater non põt vendere filium etiam propter famem. 16.7
Mater ſuccedit filiis ſuis ab inteſtato, etiã ſi fuerint vulgo quæſiti, niſi fuerit illuſtris. 117.5
Mater vt excludatur ab hæreditate filii ab inteſtato, propter tutorem non petitum, quot ad id requirantur. 118.9
Matris præteritio habetur pro exhæredatione. 80.5
Matriculatus ſcholaris ſi recedat a ſtudio & poſt reuertatur, an ſit de nouo matriculandus. 51.3
Matrimonium an ratione cognationis ſpiritualis impediatur. 119.12
Matrimoniũ cur potius dicatur quam patrimonium. 10.5
Matrimonium inter adultam & curatorem, aut filios curatoris, eſſe non poteſt. 19.2
Matrimonium metu contractum an valeat. 16.4
Matrimonium quibus modis impediatur. 19.7
Matrimonium quomodo poſsit contrahi inter fratres adoptiuos. 18.3
Matrimonium vſq; ad quẽ gradũ affinitatis prohibeatur. 119 9
Matrimonii copula vſque ad quem gradum impediatur. 119.8
Matrimonii tria ſunt dona. 17.7
Maxime, verbum quando in ſtatuto, vel lege punitur, idem eſſe intelligitur in caſu non expreſſo. 112.8
Mentis conceptus debet deprehendi per verba, non autem per ſigna. 131.11
Meum dicitur, quicquid mea contemplatione ſtatuitur. 70.13.
Miles armatæ militiæ, item & legalis militiæ vt creetur, quæ requirantur. 85.2
Miles exiſtens domi non habet priuilegium militare. 75.3
Miles mutus & ſurdus teſtamentum facere poteſt. 75.8
Militis in bello morientis teſtamento duo teſtes non rogati ſufficiunt. 74.9
Militi damnato de fide rupta non poteſt reſeruari factio teſtamenti. 76.5
Militibus arma non ſunt auferenda. 68.11
Militibus fauetur propter imperitiam legum. 75.1
Minor obligatur naturaliter, prodigus cui bonis interdictũ eſt, minime. 41.14

Modo,& nunc,dictiones ſunt demonſtratiuæ. 48.1
Moræ odio fingitur res extare in rerum natura, quæ non extat. 136.6
Mora ciuilis æquiparatur naturali,cum diſtinctione tamẽ. 25.3
Mors ſemper euenit diuina diſpoſitione. 33.4
Mortuus habetur ille cuius bona ſunt publicata. 151.3
Mortuus nun dicitur qui tendit ad mortem. 15.3
Mortui in acie principis,dicuntur & finguntur viuere per gloriam. 43.2
¶ Mulier an poſſit teſtificari in cauſa criminali. 72.9
Mulier an poſſit eſſe teſtis in codicillis. 72.8.& 113.11
Mulier debet relinquere ſecundum maritum, & adhærere primo. 19.3
Mulier ex ſtatuto prohibita ſe obligare ſine conſenſu duorum parentum,intelligitur de proximioribus. 33.3
Mulier filiis pupillariter ſubſtituere non poteſt. 87.8
Mulier non poteſt eſſe teſtis teſtamento. 72.2
Mulier nupta viro an dicatur in ptãte patris vel mariti. 117.6
Mulier quæ dedit mille in dotem,& mortuo marito ſtetit in domo hæredis,an poſſit cum dote petere fructus dotis. 66.9
Mulier qua ætate poterit ſeruum ſuum manumittere. 13.3
Mulier ſi contra ſtatutum contraxerit ſine conſenſu parentum & iurauerit,tenebitur,ſed ea mortua hæredes non. 95.15
Mulier prægnans non eſt tormentis ſubiicienda quoad peperit, nec poſtea infra quadraginta dies. 29.3
Mulier ſi dicatur in inſtrumento renunciaſſe.Velleiano, vel minor renunciaſſe reſtitutioni,an dicantur certiorati de beneficio Vrlliani & ætatis. 140.6
Mulier conſenſus quare nihil proſit ad obligationem aut alienationem dotis. 66.3
Mulieres quæ pietate aut neceſſitudine erga pupillum mouentur,ſolæ poſſunt accuſare de ſuſpecto. 46.3
Cætera vide ſupra ver.Linteamina.
Murus & ſurdus non poſſunt indiſtincte facere teſtm̃. 77.5
Mutus neque ſtipulari neque promittere poteſt. 138.2
Mutus quis vocetur. 77.7
Mutum contractus eſt qui re celebratur. 126.1
Mutuum quibus in rebus conſiſtat. 126.3
Mutum reconciliatur quatuor modis. 127.10
Mutui ad indebitum ſolutum ,bonum eſt argumentum. 128.1
Mutui etymologia. 126.5
In mutuo fit ſolutio in eadem re in genere & bonitate. 126.4

N

NATI ex concubina,vt per ſubſequens matrimonium legitimi fiant,duo requiruntur. 114.3
Nati ex legitimo matrimonio ſunt in prima poteſtate. 16.1
Neceſſitas duplex eſt. 80.6
Negatiuam probandi quis ſit modus. 139.3
Nemo dat quod non habet. 11.5
Nemo obligatur ex conſilio. 152.2
Nemo regulariter poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus. 83.1
Nepos conceptus viuo auo,natus autem poſt mortem, poteſt effici ſuus hæres. 115.2
Nepotem quomodo quis adoptare poſſit qui filium non habet. 23.3
Nepotes non continetur appellatione filiorum ſed bene liberorum. 31.2
Nepotes ſuccedunt vna cum patruis,non In capita,ſed in ſtirpes. 115.1
Nihil relinqui antiquitus poterat ante hæredis inſtitutionem. 105.3
Nomina ita ſunt imponenda,vt rebus de quibus agitur conueniant. 28.2.& 65.2
Nomina ſunt comparata gratia ſignificandarum rerum. 104.6
Notarius Chriſtianus,conficiens inſtrumentum inter Iudæos, poteſt nomen Chriſti inuocare. 2.8
Notarius non debet ſcribere in inſtrumento numerationem factam niſi præſente ſe vidente facta fuerit. 145.4
Notorium & ſententia æquiparantur. 40.9
Nouatio hodie non fit,niſi expreſſe hoc fuerit actum. 156.1
Nouatio qualiter fiat. 157.7 Quid ſit. 157.4
Quotuplex ſit. ibid.6. Vnde dicatur. ibid.5
Nouationis qui ſint effectus. 157.10
Nuntius,& procurator quid differant. 41.17
Nuptiæ nefariæ & inceſtę que ſint. 18.1
Nuptię omnes quæ primas ſequuntur,ſecundæ dicũtur. 85.2

O

OBLATIO ſola ſufficit ut in actorem tranſeat periculum interitus. 157.15
Obligationes ſi vni debentur die dominica, & alteri die ſancti Martini, dies uero S. Martini occurat die dominica,qui debeantur obligationes. 40.12
Obligatio ciuilis ſola,non naturalis,in chirographo ante biennium nata eſt. 124.5
Obligatio de conſtituta à prętore ex quadã æquitate fuit inuẽta,obligatio vero fideiuſſoria a iure ciuili. 143.8
Obligatio literarum cauſatur ex duplici cauſa. 145.8
Obligatio literarum eſt contractus iuris ciuilis. 5.5
Obligatio naturalis cauetur de gentium. 124.8
Obligatio naturalis non tollitur per ſententiam abſolutoriam inique latam.125 13. Per iuramentum tollitur. ibid. 14
Obligatio naturalis põt cõſiderari dupliciter. 124.4.&.143.7
Obligatio naturalis producit effectum compenſandi. 125.11
Obligatio naturalis quantum ad effectus quos de iure ciuili habet,tolli poteſt ſubſtantia aũt eius non poteſt tolli. 33.10
Obligatio tranſit in fiſcũ, & obligatur creditoribus ipſe fiſcus. ſi alicuius bona confiſcantur. 157.14
Obligatio triplex eſt. 124.3
Obligatio verborum quare vocetur ſtipulatio. 131.3
Obligationis plurimũ rerũ ſtipulandi, & pluriũ reorũ debendi, duplex eſt effectus. 134.1
Obligationis prioris priuilegia an per nouationem tollantur. 157.9
Obligationes nedum perſonales, ſed etiam reales, poſſunt in ſtipulationem deduci. 156.5
Obligationes omnes ex maleficio prouenientes ſunt de iure gentium. 5.8
Obligationes quæ nouari poſſit. 157.8
Obligationes quæ ſolo conſenſu cõtrahuntur,ſolo diſſenſu diſſoluuntur. 157.12
Obligationes ex conſenſu quare dicantur. 146.1
Obſides qui teſtari poſſit. 78.20
¶ Offendens clericum repertum in adulterio cum vxore ſua, incidit in canonem latæ ſententiæ. 101.3
Officialis ſi dederit fideiuſſorem reipublicam ſaluam fore, nunquid fideiuſſor tenebitur de dolo vel negligentia ipſius iudicis. 142.10
Officij cauſa uolens excuſari,debet illud exercere. 45.1
Officio vel dignitate remoti non poſſunt teſtificari vel iudicare. 33.9
Omnia noſtra facimus, quibus authoritatem noſtram impartimur. 2.3.& 82.3
Omnium hominum mundi inſtitutio valet, licet aditione nõ poſſit confirmari. 83.2
¶ Onus reddendarum rationũ ſi cui eſt remiſſum, nihilominus tenetur de dolo. 101.4
Opinionum aliarum recitantes eam in primis commendare debent. 39.5
Opinionis legatum tranſmittitur ad hæredes iure hodierno. 103.4
Opus factum in meo proprio fundo poſſum deſtruere. 48.12
¶ Oraculum quid. 24.6
Oratio pluralis numeri an conuertatur in ſuas ſingularitates. 9.4
Orationes figuratiuæ ſunt euitandæ quantum fieri põt. 96.2
Ordo intellectualis conſiderandus eſt, non autem attendenda ſcriptura. 123.1
¶ Oua ad præſens,ſunt cras pullis meliora. 112.9
Ouium grege legato,omnibus peremptis dempta vna, illa ſola debetur. 102.1

P

PACTVM an valeat quo in vẽditione venditor promittit de dominio transferrendo. 147.5
Pactum de non petendo tollit obligationem naturalem ipſo iure. 124.9
Pactum quo quis pollicetur alicui ſe aliquid relicturum in vltima uoluntate,non ualet. 22.5
Pactum non valet quo quis promittit ſe alium hæredem inſtituturum. 75.15
Pactum nudum ſumitur principaliter duobus modis. 126.6

Pactum

Pactum ueſtitur cohærentia contractus. ibid.7
Pactorum octo ueſtiméta, quibus addũtur & alia quędã. 127.9
Papa an poſsit diſpenſare ut matrimonium ſemel contractum diſſoluatur. 119.14
Papa uſque ad quem gradum poſsit diſpenſare pro matrimonio contrahendo. 119.13
Par in gradu, aliquando paré in ſucceſsione excludit. 120.1
Parentum æducatio a liberis fienda, an ſit de iure naturali. 5.4
Parentibus præteritis aut inique exhæredatis competit querela. 91.2
Pars aut ſoluere aut iurare ultimæ uoluntatis fauore cogitur. 111.2
Pars quelibet immutata facit ré deſinere eſſe integram. 157.13
Pars vna quæque ſecundum ſuum totum gubernari debet. 52.1
Partus qui eſt in ventre, dicitur portio viſcerum matris. 102.3
Pater admittitur ad legitimã hæreditaté filii emãcipati. 117.5
Pater arrogatiuus & naturalis a pari procedunt quantum ad acquiſitionem fiendam per filium. 123.2
Pater & filius & plures fratres in eodem teſtamento poſſunt teſtes adhiberi. 72.5
Pater generaliter pro filio teſtificari non poteſt, exceptis certis caſibus. 72.3
Pater hodie emancipando filium poteſt retinere dimidiam partem vſusfructus bonorum filii. 68.2
Pater incertum eſt, mater uero certa. 10.4
Pater mouet actiones in iudicio peculii aduentitii. 155.1
Pater occidens filios tenetur. 15.3
Pater ſi donauit filios liberos ut ſtuderet, an filius ad diuiſionem prouocatus debeat conferre. 68.10
Pater ſi ſoluat collectam, excuſatur filius, & econtra. 44.5
Pater ſicut hodie filio, emancipato ſuccedit, ita & econtrario. 127.8
Pater ſicut non poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, ita nec filius, pupillus. 87.15
Pater ſpiritualis an poſsit deponere pro filiolo. 73.5
Pater renunciare poteſt vſufructui quem habet in bonis filii aduenticiis. 68.8
Pater poteſt ſubſtituere filiis mente captis ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis. 87.1
Pater quomodo ſubſtituat filio exhæredato pupillariter. 89.2
Pater quomodo teneatur pro filio tutore, qui male tutelam adminiſtrat. 30.6
Pater non cogitur filio delinquenti legitimam ſuam aſsignare ut ſoluat fiſco. 77.4
Pater non obligatur filio ciuiliter, nec econtra, ſed bene naturaliter. 125.15
Pater non põt eſſe teſtis in teſtõ filii etiam emancipati. 72.3
Pater non poteſt pupillariter ſubſtituere filio ſuo, niſi ipſe ſibi teſtamentum conficiat. 89.1
Pater non priuatur hæreditate filio recuſante adire hæreditatem. 67.10
Patris adoptiui in poteſtate an ſit excludere vel admittere agnatos. 116.5
Patrem & filium egenum habens, ſi vtrique ſubuenire nequit veri ſubuenire debeat. 5.5
Paternitas triplex eſt. 13.2
Patrimonii parté vendere melius eſt quã vſuris incũbere. 66.2
Patrimonii ratio habetur in computatione legis Falcidiæ, quod fuit tempore mortis. 107.5
Patronus quomodo ſuccedat liberto. 120.1
Patrono quod reuerentia debeatur, eſt fauor ex parte patroni. 120.4
Patroni legitimi tutores an teneantur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore. 34.4
Paulo poſt dictio, denotat interuallum. 81.9
Pauper non potens cauere de vtendo fruendo arbitrio boni viri an ammittat uſumfructum. 58.5
Pauper quis dicatur. 124.& 44.6
Pauper ſi promittat dare mille, ſtipulatio valet, etſi impoſſibilis eſt executio. 139.4
Paupertas aliquem excuſat a tutela. 44.1
Paupertas potius prodeſt quam obſit. 120.2
Paupertatis cauſa quis non redditur ſuſpectus, ſed ex malis moribus. 4.4
Paupertati an ſit fauendum. 12.3
Pax, fœdus, treuga, bellũ & guerra, quid inter ſe differãt. 26.6
¶ Peccatum minus eſt cognoſcere pulchram quam deformem. 5.6.& 51.5
Peculium caſtrenſe quid. 68.4
Peculium profectitium a peculio aduentitio quomodo diſcernatur. 68.5
Peculio quod accedit, vel ſi quid diminuitur ex eo tam in uita teſtatoris quam poſt mortem, quomodo accedat lucro vel damno. 102.1
Pecuniæ in uſufructu, & omniũ etiam rerum quæ uſu conſumantur, tantũ eſt quantum in uſufructu. 59.3
Pecuniam ſi dederim ad emendum frumentum, & tu operam, an ſit communis. 151.5
Pecus morbida facta totum corrumpit ouile. 150.3
Pegaſianum ſenatuſconſultum cum ſit ſublatum per Iuſtinianum, quare duo eius remedia, ſcilicet quartam retinendi & cogendi adire hęreditatem eamque reſtituere, ſint Trebelliano tributa. 109.2.& 4
Perfectio teſtamentaria quadrupliciter conſideratur. 71.9
Perfectum aliquid dicitur tripliciter. 71.8
Perpetuum multa habet ſignificata. 42.4
A Perſona an recedatur, quando arbiter eſt aſſumptus ſuper contractu, & arbitrium boni viri recurratur. 147.3
Perſonæ induſtria an in dubio præſumatur electa. 58.8
Perſonæ quibuſcunque rebus ſunt digniores. 3.1
Perſonarum qualitate intelliguntur bona vario modo quæſitã. 68.9
Petere quis põt ſibi adiũci bona cauſa libertatum conſeruandarũ ſiue relicta fuerint ex teſtamento ſiue ab inteſtato. 123.1
¶ Philoſophia moralis diuiditur in ethicam, æconomicam, & politicam. 2.7
Philoſophos naturales non habere pecunias. 131.6
¶ Pictura nobiliſsima non cedit tabulæ viliſsimæ. 53.2
Pignoratitia oritur ſoluto debito uel alia ſatiſfacto. 130.3
Pignoris ius eſt parui pręiudicii. 59 3
Piſcator qui piſcatur aliquo loco xxx. annis, poteſt alium prohibere ne ibi piſcetur. 48.8
¶ Plantata & ſata cedunt ſolo. 53.2
¶ Pœna an poſsit excedere quadruplum. 141.7
Pœna appoſita a prætore non committitur, ſi aduerſarii non interſit. 141.5
Pœna conuentionalis poteſt excedere quadruplum. 141.6
Pœna non exacta a defuncto an tranſeat in hæredem. 115.17
Pœna trãſcédétis menia Romana, uel alicuius ciuitatis. 49.8
Pœnæ adiectio non ualidat ſtipulationem alteri factam. 141.3
Poetarum authoritates allegari poſſunt in iudicando. 148.1
Populus qualis ſtatuta condere poſsit. 6.5
Populi Romani nomen quibus conueniat, quibus non. 26.5
Portare qui reperitur, portaſſe non dicitur. 15.3
Poſthumus alienus iure ciuili non poterat hęres inſtitui, ſecus de iure prætorio. 121.2
Poſthumus hodie non poteſt exhæredari. 91.4
Poſthumus qui proprie dicatur. 114.15
Poſthumus ſumitur tripliciter. 79.1
Poſthumi habentur pro natis: quando tractatur de eorum cõmodo. 29.2
Poſtliminii fictio habet duo capita. 26.4
Poſtliminii ius duo operatur. 114.14
Poſſeſsio, non dominium, inundatione aquarum perditur, niſi ibi aqua alueum fecerit. 52.3
Poſſeſsio momentanea quid ſit, & quare ſic dicatur. 37.9
Poſſeſsio ſicut perditur inundatione aquarum, ita præſcriptio interrumpitur. 52.4
Poſſeſſor bonæ fidei conſumptos fructus ſuos facit, extantes reſtituere debet. 54.1
Poſſeſſor malæ fidei tenetur ad quoſcunque fructus. 54.2
Poſſeſſor qualiter fructus ſuos faciat, eoſque lucretur. 54.5
Poteſtas maxima antiquitus erat patris in filium, & domini in ſeruum. 15.2
Poteſtas patria quomodo in his quæ ſunt publici iuris, actum impediat. 30.5
Poteſtas attributa magiſtro erga ſcholarem, cenſetur tributa marito erga vxorem. 15.8
¶ Prægnans mulier non eſt ſubiicienda tormentis quoad pepererit, nec poſtea infra quadraginta dies. 29.3
Præſcribenti attribuitur ſemper bona fides. 60.5

Præſcriptionem impedit malæ fidei ſuperuenientia de iure Canonico, ſecus de iure ciuili. 60.7
Præter, ſtat excluſiue. 21.7
Pretor nedum neceſsitatem ſuſtulit, ſed etiam ſuitatem. 94.14
Prætor nõ poteſt hæredem facere bonorum poſſeſſorem. 121.4
Pretor ſolam æquitaté, non uerã ſubtilitaté inſpexit. 137.13
Præcarii & commodati triplex differentia. 128.7
Prætium debet eſſe certum in uenditione. 147.1
Pretium rei uenditæ poteſt conferri in arbitrium tertii. ibi.2
Pretii quantitas in emptorem conferri non poteſt in uenditione, ſecus in matrimonio. 148.5.& 6
Prætium ſoluere, uel uenditorem emptoris fidem ſequi, paria ſunt quantum ad tranſlationem dominii. 55.5
Princeps an remittat pœnam debitam parti. 156.8
Princeps commodum priuatorum ſuo proprio anteponit. 123.3
Principis gratia vtrum hæc verba contineat, reſtituimus, vel indulgemus, multum intereſt. 25.5
Principi omne quod placet non habetur pro lege. 6 1
Principum beneficia latiſsima ſunt intelligenda. 24.4
Principum placita regulariter pro lege generali habentur. 6.2
Priuatio præſupponit habitum. 10.3.& 33.5
Priuilegium conceſſum perſonæ, non eſt trahendum ad ius commune. 108.4
Priuilegium datur ob meritum. 76.1
Priuilegium militare in quibus uerſetur, quantum ad teſtamenti factionem. 75.2
Priuilegium perſonæ tributum quomodo extendatur ad aliã perſonam. 7.11
Priuilegium habere non meretur qui negat id quod eſt cauſa ſui priuilegii. 143.7
Priuilegium quod habeo propter te, competit mihi contra te. 43.6
Priuilegia militibus conceſſa vtrum procedant in militibus noſtri temporis. 75.5
Priuilgia ſunt ſtricti iuris. 156.11
Probatio dubia non releuat probantem. 34.3
Probationes in cauſis criminalibus debent eſſe luce meridiana clariores. 134.4
Procurator in iudicio eſſe non poteſt minor xxv. annis. 14.6
Procurator & nuncius quid differant. 41.17
Prodigus cui eſt interdictum bonis, ſi contraxerit & iurauerit ſeruare contractum, an contractus iuramento validetur. 41.12
Prodigus ſi quis ſit notorie, an ex eo dicatur ei interdicta adminiſtratio. 77.16
Prodigo minori datur curator tanquam minori, non tanquam prodigo. 41.13
Prodigo quomodo a iudice bonis interdicatur. 41.10
Promiſiſſe aliquem ſi in inſtrumento dicatur, debet intelligi per ſtipulationem. 140.2
Promiſsio facti alieni valet in quibuſcunque ſtipulationibus prætoriis. 137.8
Promiſſor licet ex ſtipulatione pura ſtatim poſsit conueniri, non tamen ſtatim ad ſoluendum compelletur. 131.3
Promiſſor ſoluere poteſt adiecto ſolutioni, etiam inuito ſtipulatore. 137.3
Promittens cum potero, vel cum commodum fuerit, intelligitur ſalua dignitate mea. 142.11
Promittens defendere domum tuam, an teneat eam defendere manu armata, an uero de iure & de facto. 137.9
Promittens hoc anno, non poteſt conueniri niſi anno finito: ſecus ſi promiſſa ſint decem annua. 148.8
Promittens per ſtipulationem ſe ſoluturum quod ei non fuerat numeratum repellit agenté infra biennium exceptione in factum. 134.7
Promittens ſoluere decem annua vel quotannis, in principio anni tenetur. 132.11
Promittens ſoluere decem ſingulis annis, tenetur in fine anni. 132.12
Promittere ad diem vel ex die, paria ſunt. 132.7
Prouincia eadem quæ dicatur. 60.9
Prudenti graue eſt fidem fallere. 108.2
¶ Puberes ſi velint accipiunt curatores uſque ad xxv. annos. 40.1
Puberes poſſunt accuſare curatores de ſuſpecto. 46.4
Pubertas aliter accipitur in matrimonio contrahendo quam in tutelis finiendis. 17.2
Pubertas plena quæ dicatur. 23.4
Pubertas quomodo olim & hodie dignoſcatur. 39.1.& 3
Publicum & commune dupliciter conſideratur. 49.15
Puellę promittens dotem, intelligitur cum fuerit nubilis ætatis. 131.4
Punctus habet vim copulæ. 3.4
Pupillus an poſsit adire hęreditatem et lucroſam ſine tutoris authoritate. 37.7
Pupillus an poſsit mutuo dare, & inire mutuum. 67.2
Pupillus de uiolato matrimonio accuſari non poteſt, quia contrahere nequit. 37.11
Pupillus filius ſtatim mortuo patre eſt ſuus hæres patri, nec eſt opus adictione hæreditatis. 36.6
Pupillus iure authenticorum non poteſt cum tutore mouere litem, nec econtra. 40.7
Pupillus nihil poteſt alienare ſine tutoris authoritate. 67.1
Pupillus non obligatur de indebito recepto. 128.2
Pupillus non obligatur naturaliter de promiſsione facta tutori. 128 8
Pupillus promittens alteri ſine authoritate tutoris, obligatur naturaliter. 128.8
Pupillus proprie non dicitur decedere inteſtatus. 114.18
Pupillus proximus infantię poteſt ſtipulari. 138.5
Pupillus quomodo poſsit obligari. 37.8
Pupillus regulariter eſſe non poteſt in iudicio tam ciuili quam criminali, ſine authoritate tutoris. 37.8
Pupillus ſoluendo creditori non liberatur. 67.5
Pupilli res quæ non poteſt alienari, nec etiam uſucapi. 63.5
Pupillo debitum ſoluens ſine tutoris authoritate, an liberetur. 67.3.& 4
Pupillo non habenti tutorem curator dari poteſt. 41.15
Pupillo qui non eſt pupillus utrum detur tutor, an uero prodigo qui non eſt prodigus curator, multum intereſt. 77.17
Pupillũ filium meũ hęredem ſi inſtituero, & illi ſubſtituero pupillariter, me mortuo an ualeat ſubſtitutio. 22.8
Purgari quomodo poſsit accuſatus furti. 156.7

Q

QVALITATES quæ dicantur magnæ, ſeu paruæ 36.11
Quartæ omnes poſſunt appellari ſub nomine Falcidię. 109.11
Quaſi, improprietatis nota eſt. 90.5
Quinquennium multum temporis appellatur. 145.1
Quodammodo improprietatis nota eſt. 89.1
Quoquo modo, verba liberum arbitrium important. 75.5

R

RAPTA Nubit raptori iure canonico, ex quo vitiũ purgatur per mutuum conſenſum. 19.6
Ratio quãdo eſt ſcripta in lege corrigẽte, licitũ eſt legẽ correctoriã extendere ad alium caſum ſimilẽ. 79.6
Ratio ubi eadem, eſt idem quoque ius eſt. 25.4
Ratio uiuificat legem, ſicut anima corpus. 6.7
Rationibus & legibus, non opprobriis certandum eſt. 39.6
¶ Recte verbum, denotat iuſtitiam. 75.8
Regula Catoniana nõ pertinet ad cõditionalia legata. 100.2
Regula illa quomodo intelligatur, Si uinco uincentẽ te, multo fortius uinco te. 118.8
Regula, Non ualet alieni facti promiſsionem, in quibus caſibus fallat. 137.8
Religio, pietas, obſequium, & officium humanæ naturæ, quomodo differant. 5.2
Religioſus locus quis dicatur. 49.4
Religioſi an poſsint teſtes adhiberi in teſtamentis. 78.11
Renunciari poteſt allegationi ignorantiæ ex certa ſcientia. 81.10
Ad repetendum ob cauſam datũ, inſpicitur cauſa proxima, an honeſta ſit ſiue inhoneſta, non autem cauſa remota. 20.4
Repetitio inhibetur quando cauſa pietatis quis alienum negotium geſsit. 154 8
Res cępta an habeatur pro completa. 52.4
Res aliena vendita a fiſco an propria authoritate poſsit præſcribi 63 9
Res digna maiore pretio uendita uno numo, præſumitur donata. 19.7

Res

Res emphyteutica alteri dari poteſt in emphyteuſim. 1.95
Res facilius impeditur in eſſe produci, quam producta tollatur. 99
Res data in dotem ęſtimata, non poteſt alienari. 66.6
Res incorporalis legari poteſt. 103.1
Res integra quando dicatur. 152.9
Res legata mortuo teſtatore, cenſetur tranſlata in legatarium quo ad dominium. 95.5
Res mobilis in dotem data an alienari poſsit. 66.7
Res oculis ſubiecta facilius deprehenditur. 119.4
Res pignorata ſi fuerit ab extraneo ſurrepta furto purgatur a uitio furtiuitatis ſi ipſa redierit ad creditorem. 62.14
Rei ad tempus bonum eſt argumentum. 30.3
Rei alienæ legatum factum coniunctæ perſonæ ignoranter valet. 97.14
Rei alienę legatum ualet, ſi teſtator ſciebat alienam. 97.5
Rei hæredis legatæ dominium non tranſit in legatarium, niſi facta traditione. 101.2
Rei immobilis legatum factum fratribus minoribus valet ut debeatur æſtimatio. 97.13
Rei propriæ inutile eſt legatū, nec valet & ſi poſtea uiuo teſtatore legatarius illam alienauerit. 100.1
Reipub. fauore multa fiunt, quæ alias fieri non poſſent. 15.5
Rei vendicatio an poſsit nouari. 156.14
Rei vendicatio quare non competat legatario cui legata eſt res aliena. 96.7
Rem alienam uendere quis poteſt ſed non pignorare. 55.3
Rem furtiuam an ſufficiat reddere ad bonæ fidei emptorem, ut purgetur uitium furtiuitatis. 62.15
Rem ſuam iactare nemo uidetur. 13.4
Rem ſuam uendere regulariter nemo tenetur. 15.4
Re communi legata ſolum debetur pars quę fuerat teſtatoris. 97.11
Re dubia & perplexa exiſtente, ſemper eſt eligenda media via. 14.7
Re vendita & tradita, in dubio præſumitur venditorem ſequutum fuiſſe fidem emptoris. 55.8
Res fiſcales non poſſunt alienari, ſicut nec uſucapi. 63.1
Res mobiles & immobiles quare diuerſis temporibus pręſcribantur cum potius uideatur idem tempus ſtatuendum 60.3
Res mobiles triennio, immobiles uero longo tempore vſucapiuntur. 60.1
Res ſacræ & liber homo licet poſsint vendi ignoranti, tamen non poſſunt uſucapi ab emente bona fide. 61.2
Reſponſionis diuerſitas approbata a ſtipulatore, validat actū ſtipulationis. 138.2
Reſtitutio facta a principe, debet intelligi ut fiat pleno iure. 33.11
Reſtitutus a principe terreno, non recuperat iura matrimonii, & ſic nec vxorem. 33.12
Reſtituto aliquo, an dicatur ei reſtituta fama. 25.6
Reus dupliciter ſumitur. 134.2
Rei ſtipulandi duo pluresve hodie non conſtituuntur, niſi hoc expreſſe agatur. 134.5
Reorum duorum conſtitutioni renunciari poteſt. 134.7
Reorum duorum & fideiuſſorum differentia. 143.6
¶. Riparum proprietas eſt eorum qui prope ripam prædia poſſident, proprietas litorum communis eſt. 48.4
Rite, ſolennitatem denotat. 75.4
¶. Romanus populus an poſsit hodie legem generalem condere. 6.4
¶ Rubrica aliquando eſt generalior nigro. 114.2
Ruſticitas cui eſt ſimplicitas annexa, excuſationem præbet a tutela. 44.7

S

SACRAMENTA puberum authentica, an habeat locum ſuper contractu inualido. 95.13
Salarium qualiter ab aduocato uel procuratore peti poſsit. 153.2
Satiſdatio non mutat animum maleuolum, imo dat occaſionem deterius delinquendi. 47.3
¶. Scholaris a ſocietate poteſt repelli quando introducit mulierem impudicam. 49.6
Scholaris matriculatus ſi recedat a ſtudio, & poſtea reuertatur, an ſit de nouo matriculandus. 51.3
Scholaris cognoſcens puellam ad ſe venientem, minus delinquit quam ſi ad eam iret. 51.6
Scholaris non matriculatus, non gaudet priuilegio ſcholarium vniuerſitatis. 75.2
Scholaris ſi moriatur ſine hærede, uniuerſitas ſuccedit. 103.11
Scholaris ſi promiſerit mulieri aliquid ut ſecum rem haberet, an valeat promiſsio. 142.6
Scholares non obedientes Rectori, poſſunt priuari matricula. 75.4
Scholaribus libri non ſunt auferendi. 68.11
Scientia alia eſt quæ cadit in parte, alia quę cadit in teſte. 86.3
Scire præſumitur quilibet non ſolum ea quæ ſunt, ſed etiam quę communiter accidunt. 45.7
Scribens manu propria aliquem actum, non habet neceſſe illum ſubſcribere. 147.3
Scripture an ſit neceſſaria ad ſubſtantiam legis. 6.2. & 50.3
Scriptura cedit chartis & membranis. 53.1
Scriptura non eſt neceſſaria ad ſubſtantiandum actum. 147.1
Scriptura priuata non facit fidem, niſi in quibuſdam caſibus. 145.6
Scriptura quando plura continet capitula, ſufficit illud edi quod facit pro parte libellante uel petente. 90.4
¶ Seminis utriuſque concurſus requiritur ad cauſandam affinitatem. 119.11
Senatuſconſultū quo mulier amore ſeruili bacchata ſerua fiebat, & bona amittebat, hodie eſt ſublatum. 123.2
Senex ita ætate confectus quod coire nequeat, an poſsit matrimonium contrahere. 17.6
Seniores non debent egre ferre ſi aliquando a iunioribus reprehendantur, cum ſint perſpicatiores. 65.1
Sententia abſolutoria tollit ciuilem obligationem per exceptionem, naturalem nullo modo tollit. 125.12
Sententia & notorium æquiparantur. 40.9
Sententia interlocutoria quid, & quid diffinitiua. 67.7
Sententia lata de momentanea poſſeſsione, de ea non appellatur. 37.10
Sententia poteſt ferri de nocte, niſi in tribus caſibus. 138.10
Sententia pro ea parte danda eſt pro qua ſunt ualidiores rationes. 148.2
Sententiæ contrariæ diſtinctione ſunt concordandæ. 52.2
Sermo generalis debet & id continere quod non eſt ex propria ſignificatione, ut actus valeat. 101.4
Sermonem intelligi per contrahentes vel interpretem, ſufficit. 131.4
Seruire per ſubſtitutum aliquis non poteſt, quando electa eſt induſtria perſonæ. 58.7
Seruitus perſonalis & realis quomodo differant. 57.1
Seruitutes perſonales cædi poſſunt, prædiales ſeu reales nequaquam. 59.6
Seruus communis ſtipulandi quærit vnicuique ex dominis pro portione dominica, niſi in tribus caſibus. 135.7
Seruus cum ſtipulatur factum a ſe fiendum, non quærit domino, ſed ſibi. 135.6
Seruus fugitiuus uſucapi non poteſt. 61.3
Seruus hęreditarius poteſt ſtipulari hęreditati iacenti. 135.2
Seruus hęres inſtitutus non poteſt adire hęreditatem niſi pręcedente iuſſu domini. 69.3
Seruus in quo vſum habemus, quomodo acquirat nobis ex opera ſua. 68.3
Seruus perpetrans adulterium cum domina, ab ea nec manumitti nec inſtitui poteſt. 81.1
Seruus pōt dari tutor a teſtatore, a iudice vero minime. 30.7
Seruus poteſt inuitus manumitti. 11.2
Seruus proprius datur tutor pure, alienus ſub conditione, cum erit liber. 30.2
Seruus proprius inſtitutus quare fiat hęres neceſſarius. 93.2
Seruus quomodo teſtamento & libertatem & hęreditatem adipiſcatur. 82.3
Seruus utrum directo manumittatur an per fideicommiſſum, differentia eſt, & magnus effectus. 112.4
Seruo hęredis inſtituti licet legari non poſsit, tamen domino ſerui heredis inſtitui ſic. 105.2
Seruo vulgariter non poteſt ſubſtitui. 85.2
Per ſeruum alienum & liberum hominem bona fide poſſeſſum quęritur nobis duplici ex cauſa. 69.6
Seruo inſtitutio cenſetur ei data tacite libertas, licet ſerus

fuerit de iure antiquo. 82.1
Seruo legato cum peculio, extincto ſeruo non debetur peculium. 101.2
Seruum manumittere in fraudem creditorum nemini inter viuos licet. 12.1
Serui cenſiti & adſcriptitii qui dicantur. 9.7
Serui fiunt vel iure gentium, vel iure ciuili. 9.3
Per ſeruos in quibus vſumfructum habemus, acquiritur nobis duplici ea cauſa. 69.5
¶Si & Cum dictiones, faciunt conditionem. 104.11
Si hæres non erit, quæ vulgaris ſubſtitutionis ſunt verba, quo modo intelligantur. 85.14
Sigillũ non probat, niſi ſit inſcriptũ nomen ſubſcribentis. 71.1
Singularitas vtrum conuertatur in pluralitatem. 9.5
Singularitates duæ ad eundem effectum cauſandum concurrere non poſſunt. 20.7
¶Societas habet vinculum fraternitatis. 151.1
Societas quibus modis diſſulatur. 151.1
Societate omnium bonorum veniunt quæſita ex proſpera fortuna. 151.2
Socius pro ſocio non poteſt eſſe teſtis. 74.9
Socio inuito non licet mortuũ immittere in fundum communem, licet ſecus in commune ſepulchrum. 49.5
Solennitas actus in dubio præſumitur. 140.5
Sollennitas teſtamentaria duplex eſt. 78.1
Soluens indebitum ſcienter videtur donare. 128.4.154.7
Solui an debeat in principio vel in fine temporis, cum tempus adiicitur alicui obligationis. 132.13
Solutio facta creditori creditoris parit liberationem, etiam ſi fuerit facta inuito creditore. 156.12
¶Species facta ex aliena materia, acquiritur ſpecificanti, quando ſpecies non eſt reducibilis ad ſuam eandem materiã. 52.1
Species dupliciter ſumitur, dialecticè & legaliter. 4.3
Spes iuris accreſcendi ad hæredem tranſmittitur, non ſic in ſpe ſubſtitutionis. 118.3
Spes ſuccedendi ea teſtamento cum durat, non eſt locus ſuccedendi ab inteſtato. 115.3
Spe duplici vti commodiſſimum eſt. 101.5
Sponſalibus contrahendis tempus eſt vniforme tam in maſculo quam in fœmina: ſecus in matrimonio contrahendo. 17.3
Statuentium mens non intelligitur flecti ad impoſſibile. 116.4
Statuliberi quo ad quædam ſunt ſerui, quo ad quędam ſunt liberi. 9.6
Statutum an liget & obliget ignorantem. 7.9
Statutum dictans ne mulier poſsit obligari ſine cõſenſu duorum parentum, debet intelligi de proximioribus. 33.3
Statutum loquens de cauſa inteſtati, an trahatur ad cauſam teſtati. 81.9
Statutum loquens de contractu, non uendicat ſibi locum in quaſi contractu. 153.2
Statutũ quo filiæ non ſuccedunt extantibus maſculis, eſt fauorabile ex parte filiorũ, odioſum uerò ex parte filiarũ. 120.5
Statuti forma potius quam ratio attendenda eſt. 79.7
Statuta quibus diſponitur minorem non poſſe contrahere ſine conſenſu parentum, dicuntur pia. 36.5
Stipulans alternatiuè maiorem aut minorẽ ſummã, credit pro firmo quod promiſſor promittat de minore ſumma. 138.8
Stipulans dicitur negotium gerere. 138.4
Stipulari alteri nemo poteſt. 137.14.& 141.1
Stipulari rẽ ſuã ſibi dari nemo põt, ſed bñ tradi. 136.2.& 142.1
Stipulatio alteri facta quando valeat. 141.4
Stipulatio continens in ſe turpe, non valet. 142.3
Stipulatio duplex eſt. 130.4
Stipulatio eſt pura, ſi tibi ſtipulanti promiſſero decem annua quo ad viuam & tranſit ad hæredem, repelletur tamen exceptione pacti. 131.2
Stipulatio hominis liberi non valet, licet venditio valeat facta ignoranti. 136.4
Stipulatio in qua deducitur factum alienum, eſt nulla. 137.1
Stipulatio inter abſentes facta non valet nec tenet. 139.1
Stipulatio inuenta eſt propter duplicem cauſam. 130.6
Stipulatio non valet per quam promittitur factum alienum, etiam ſi pœna adiiciatur. 137.6
Stipulatio facta alternatiuè. promittis dare Stichum aut Pamphilum? ſi tu reſpondeas, promitto dare Stichum, non valet. 138.7
Stipulatio olim non tenebat cuius executio collata erat poſt mortem ſtipulatoris vel promiſſoris. 140.1
Stipulatio non valebat iure veteri, cuius executio collata fuerat in diem immediate præcedentem mortem ipſius ſtipulatoris vel promiſſoris. 140.2
Stipulatio alteri facta metu pœnæ ſeruatur. 141.3
Stipulatio poteſt appellari turpis tribus modis. 142.4
Stipulatio pura recipit diem ex adiectione loci. 133.1
Stipulatio quare dicatur contractus verbis, non re vel conſenſu. 131.12
Stipulatio quid. 130.3. Quo iure inuenta. ibid. 5. Quibus caſibus dicatur nulla. ibid. 9
Stipulatio in qua promittitur cura alieni facti, valet. 137.2
Stipulatio hominem liberũ ſibi tradi, valet. 136.7. Vitiatur ratione omnimodæ ſimilitudinis, 131.9. Vnde dicta. ibid. 10
Stipulationis Aquiliane quæ ſit natura. 155.4
Stipulationis conditionalis ſpes traſmittitur ad hæredes ſtipulatoris & promiſſoris. 132.14.145.7
Stipulationis contractus eſt de iure ciuili. 5.4
Stipulationis interponẽdæ per ſeruũ forma quadruplex. 135.4
Stipulationis quæ ſit forma. 131.1
Stipulationis verba multipliciter concipi poſſunt. 137.15
Stipulatione in diem concepta, mero iure ante diem agi poteſt. 131.8
Stipulationes iſtę equiparantur, promitto tibi mille ſi nõ aſcẽderis capitoliũ: &, promitto tibi mille cum morieris. 131.3
Stipulationes tot ſunt quot ſunt res. 140.3
Stipulationum prætoriorum & iudicialium differentiam ſcire vtile eſt. 131.3
Stipulationum quadruplex diuiſio. 135.1
Studia adulterina quæ dicantur. 103.10
Studia ſunt approbata ex priuilegio apoſtolico & imperiali, & etiam ex antiqua conſuetudine. 45.4
Studioſè, quomodo in delictis intelligatur. 4.2
¶Subſtitutio breuiloqua an ſit ſpecies ſubſtitutionis, ſicut vulgaris & pupilaris. 88.11
ſubſtitutio cõpendioſa quæ. 88.12. Quare ſic dicta ſit. ibid. 13
ſubſtitutio compendioſa alio nomine breuiloqua dr̃. 88.12
ſubſtitutio compendioſa facta verbis communibus, valet omni tempore ut fideicommiſſaria. 90.6
ſubſtitutio compendioſa facta verbis directis, an expiret adueniente pubertate. 90.7
ſubſtitutio duplex, directa & obliqua ſeu fideicõmiſſaria. 85.4
ſubſtitutio exemplaris quæ dicatur. 87.1. Duplex eſt. 88.10 Quare ſic dicatur. 87.6. In quibus conueniat & diſconueniat a pupillari. 87.5.& 9
ſubſtitutio obliqua duplex eſt. 85.5
ſubſtitutio pupillaris an dicatur vnum teſtamentum, an verò pars paterni teſtamenti. 89.4
ſubſtitutio pupillaris cui & a quo fiat. 87.11
ſubſtitutio pupilaris claudi poteſt ad minus tẽpus quam ſit pubertas. 87.7
ſubſtĩõ pupillaris expirat adueniente pubertate. 86.5.& 87.5
ſubſtitutio pupillaris non poteſt fieri vltra pubertatem. 87.8
ſubſtitutio pupillaris quo iure & quare introducta. 87.11. Quibus modis expiret ibid. 14. Quotuplex ſit. ibid 9
ſubſtitutio pupillaris vel negatiuis vel affirmatiuis verbis cõcipitur. 86.1.& 87.10
ſubſtitutio vulgaris a quo, & cui fieri poſsit. 85.13. Quare ſic appelletur. ibid. 10. Quando finiatur. ibid. 12
ſubſtitutio vulgaris quid, & quotuplex. 85.7.& 8. Quibus verbis fiat. ibid. 9
ſubſtitutionis compendioſæ quis ſit effectus. 88.14
ſubſtitutionis pupillaris cauſandæ gr̃a requirantur. 86.1
ſubſtitutionis pupillaris quę ſit efficacia. 87.13
ſubſtitutio vulgaris effectus. 85.11
ſubſtitutione vulgari ſucceditur teſtatoris, non autem pupillari. 86.4
ſubſtitutiones comprehenſæ in ſubſtitutione breuiloqua ſunt tacitæ. 87.3
ſubſtitutiones etiam tertio, quarto, aut vlteriore gradu factæ, dicuntur ſecundæ inſtitutiones. 85.1
ſubſtitutionum directarum quinque ſunt ſpecies. 85.6
ſubſtitutus non admittitur cum inſtituto. 86.5
ſubſtitutus verbis directis in codicillis admittitur iure fideicommiſſi. 85.2

Succeſſor an teneatur ſtare colono. 150.6
Suitas procedit ex coniunctione ſanguinis. 81.3
Suitatis qui ſint effectus. 93.13
Suitati cauſande duo ſunt neceſſaria. 93.5
Sui hæredes qui appellantur. 114.2
Sui efficiuntur hæredes etiam ignorantes. 114.5
Suis neceſsitas eſt ſublata iure ciuili nedum prætorio. 94.1
Surdus non poteſt eſſe tutor, licet poſsit eſſe procurator ad negotia. 30.4
Surdus omnino neque ſtipulari neque promittere pôt. 138.3
Surdus quis. 77.7
Cætera vide ſupra in ver. Mutus,
¶ Sindicus & actor differunt. 41.16

T

TABELLIO Quid nobis acquirat. 21.3
Tabellio verum præſumatur rogatus. 74.14
Tabellionis qui non ſunt in matricula, non poſſunt exercere officium tabellionatus. 75.3
Tacens an habeatur pro conſentiente. 27.4
Talem eſſe aliud eſt, aliud haberi pro tali. 80.3
Tantummodo, ſolummodo, dictiones taxatiue non excludunt caſus ſimiles. 129.3
¶ Tempus non eſt modus inducendi aut perdendi dominium. 50.5
Teſtamentum aliud eſt, aliud codicillus. 70.5
Teſtamentum antiquo iure non rumpebatur filia præterita. 79.5
Teſtamentum duplex eſt. 71.10
Teſtamentum eſt ipſo iure nullum filio in poteſtate præterito. 78.3
Teſtamentum in quo filius eſt præteritus, de iura prætorio valet, ſed venit rumpendum per contra tabulas. 122.9
Teſtamentum ipſo iure non eſt nullum propter præteritionem ſed datur beneficium contra tabulas. 80.2
Teſtamentum irritatur capitis diminutionem teſtatoris. 91.1
Teſtamentum non confirmatur morte filii iam nati qui erat præteritus, ſecus in morte poſthumi præteriti. 79.11
Teſtamentum non eſt nullum, ſi pater prætereatur a filio. 81.6
Teſtamentum an ipſo iure annullatur præteritiona poſthumi 80.1.& 2
Teſtamentum nô rũpitur, ſi capiatur ab hoſtibus teſtator. 77.9
Teſtamentum non validatur filio præterito mortuo, patre moriente. 79.4
Teſtamentum nuncupatiuum an probari poſsit per inſtrumentum tabellionis. 74.8
Teſtamentum nullum non poteſt rumpi, aut irritari. 90.1
Teſtamentum nuncupatiuum quare dicatur. 74.6
Teſtamentum nuncupatiuum non propterea dicitur teſtamentum in ſcriptis, quod redactum ſit in ſcripturam. 74.7
Teſtamentum poteſt pro parte rumpi querela inofficioſi teſtamenti. 83.5
Teſtamentum prius tollitur per poſterius. 90.3
Teſtamentum quo iure inuentum. 71.11
Teſtamentum quomodo fiat tempore epidemiæ aut peſtis. 75.14
Teſtamentum quomodo per adoptionem & arrogationem rũpatur vel non rumpatur. 90.5
Teſtamentum ſi non valet vt teſtamentum, valebit vt codicillus, ſi adiecta fuerit clauſula codicillaris. 113.5
Teſtamentum ſcribi poteſt in quacunque materia, etiam in charta raſa. 74.1
Teſtamentum valet in quo vulgaris & pupillaris ſubſtitutio facta eſt. 89.2
Teſtamenti factio duplex eſt. 93.10
Teſtamenti inofficioſi querela non poteſt adiri ante aditam hęreditatem. 91.7
Teſtamenti ſolennis confectioni quatuor ſunt neceſſaria. 70.4
Teſtamenti validitas debet ab ipſo teſtatore dependere non a filio. 79.10
Teſtamentum facere non poteſt, qui non habet bona. 90.3
Teſtamentum eſſe nullum, & eſſe irritum differunt. 91.2
In teſtamento filius directo diſponitur, quam in vltima voluntate. 30.8
In teſtamento hoc eſt potiſsimum, quod filius aut inſtituatur, aut nominatim exhæredetur. 78.2
Teſtamento rupto generatione filii, & ſi hæreditas ex teſtamento non adeatur rumpuntur & codicilli. 118.4
Teſtamenta plurimum an in una carta ſcribi poſsint. 74.5
Teſtamentorum duo genera antiquitus fuerunt. 70.3
Teſtari an codicillari quis uoluerit quomodo in dubio cognoſcatur. 108.5
Teſtari quare permiſſum. 71.12
Teſtari quis prohibetur variis rationibus. 78.51
Teſtator iure nouiſsimo potes prohibere Falcidiam. 107.7
Teſtator pôt diſponere de rebus hæredis ſicut de propriis. 18.11
Teſtator quicquid diſponit, illud habetur pro lege. 105.1
Teſtator ſi dicat lego fundum Sempronianum Titio, & eundem fundum lego Caio, utrum ſint re coniuncti. 99.8
Teſtator ſi dixerit, Volo hanc meam ultimam voluntatẽ valere iure teſtamenti & codicillorum, & non poſsit valere ut teſtamentum, non valet ut codicillus. 113.6
Teſtator ſi duobus diſtincte leget eandẽ rem an primo cẽſeatur adempta res. 98.6
Teſtator ſi rem legatam pignori dederit, non propterea reuocatur legatum. 100.1
Teſtator ſi ſuum teſtamentum redegerit in pluria inſtrumenta, & unum cancellauerit, an dicatur reuocare voluntatem ſuam. 74.4
Teſtator utrum leget rem propriã vel rem hæredis, an aliquid referat. 97.10
Teſtator utrum relinquat hæredi quartam nomine rei particularis, an uero nomine quote, differentia eſt. 110.1
Teſtatoris in facultate erat ex lege xii. tab. totum patrimonium ſuum legare. 107.1
Teſtatoris mens potius in ultimis voluntatibus attẽditur quã ordo ſcripturę. 105.4
Teſtatorum poteſtas moderata eſt in legãdo, per legẽ Falcidiã, ipſorum fauore, ne eorundẽ uoluntates pereant. 107.2
Teſtatorum voluntas ambulatoria eſt uſque ad mortem. 106.1
Teſtati cauſa præfertur cauſæ inteſtati. 77.3
Teſtificati in cauſa uniuerſitatis an unuſquiſq; de vniuerſitate poſsit. 49.2
Teſtis debet deponere per ſenſum corporeum. 75.9
Teſtis quis eſſe non poteſt in cauſa propria directũ, ſecus per indirectum. 73.5
Teſtis cõditio inſpicienda eſt eo tempore, quo ſigillat teſtamẽtum. 72.4
Teſtis habilitas quo tempore inſpiciatur. 62.10
Teſtus an in dubio præſumatur eſſe rogati. 72.10
Teſtes & inſtrumenta parem uim habent. 145.9
Teſtes idonei dicũtur qui ſunt omni exceptione maiores. 139.4
Teſtes in teſtamẽtis debent eſſe rogati, in codicillis uero ſufficit quod ſint fortuiti. 74.10
Teſtes quinque an requirantur in codicillis ad ſolennitatẽ uel ad probationem. 113.10
Teſtes ſi adhibeantur inhabiles actui in quo nõ erant neceſſarii, nõ poteſt op poni exceptio inabilitatis. 72 2
Teſtes rogare regulariter non eſt neceſſe, niſi in quibuſdam caſibus. 74.11
Teſtes uerum per hæc uerba præſumantur rogati, ſi in inſtrumento dicatur preſentibus talibus teſtibus. 74.13
Teſtibus ſenioribus maior fidea eſt adhibenda. 70.2
Teſtibus talibus præſentibus, ſi in inſtrumento dicatur, uerum per hæc uerba teſtes præſumantur rogati. 74.13
¶ Theſaurus an ſola inuentione ſine apprehẽſione acquiratur inuentori. 54.3
Theſaurus inuentus in proprio fundo, inuentoris eſt: ſed in alieno fundo ſit inuentoris pro parte. 54.1
Theſaurus non ſolo tempore perditur. 50.6
¶ Tignum alienum quod quis iniunxit ſuis edibus, nemo cogitur eximere. 53.1
Titubans æquiparatur erranti. 188.5
Titulus ad titulum eſt continuandus. 48 1.& 124.1.& 154.1
Titulos conſequi uirtute ſua honorificentius eſt, quã facto maiorum ſuorum. 2.5
Titulos dignitatis ſue licet cuique inſcribere. 2.4
Titulis congruis leges ſi tuandæ ſunt. 59.3
¶ Traditio an probetur ſi dicatur in inſtrumento, tradidit 55.5
Traditio facta a domino, dominium transfert. 55.1
Tranſitus quando alicui conceditur, intelligitur modeſtè & humanè. 57 5
Trebellianica quarta latè dicitur Falcidia. 109.5

Tres ſi ſimul vnam domum conduxerit, & unus receſſerit, nunquid iſte qui receſsit teneatur ſoluere pẽſionem pro portione ſua 150.4
Tributa alicui ſpecialiter, non ſunt ad alias perſonas trahenda. 94.3
Triẽnij uſucapione quęritur dominiũ directum, pręſcriptione vero longi temporis dominium cantum vtile. 61.10
¶ Tutela defertur tripliciter ex lege. 32.8
Tutela durante non poteſt actio tutelæ intentari. 38.15
Tutela filiorum emancipatorũ quę defertur parentibus, dicitur legitima ex extenſione legis xij. tabularium. 34.1
Tutela legitima quæ datur à lege, quadruplex eſt. 35.2
Tutela melius adminiſtratur per vnum quam per plures. 42.3
Tutela pubertate finitur. 39.1.& 11
Tutela teſtamentaria aditione hæreditatis confirmatur, & hęreditate non adita corruit. 36.3
Tutela teſtamentaria quandiu ſperatur, non eſt locus legitimæ. 36.2
Tutor à iudice datus quoad venerit conditio, vel dies teſtamentarii tutoris, valet datio. 36.7
Tutor à patre datus ſi remoueatur tanquam ſuſpectus, tutela defertur non legitimo, ſed datiuo tutori. 29.7
Tutor a teſtatore poteſt dari purè, ex tempore, ad tempus, & ſub conditione: à iudice vero non poteſt dari niſi purè. 30.9
Tutor an pupillo dari & decerni poſsit, cuius res poſsidetur à pupillo, & vendicari poteſt. 38.17
Tutor an ſit de bonis pupilli alendus. 30.10
Tutor confirmatus an excludatur à legitimo tutore. 29.5
Tutor dari poteſt illi qui eſt de iuriſdictione dantis. 36.10
Tutor datus a matre filio, uenit confirmandus cum inquiſitione. 29.6
Tutor datus filiis, cenſetur etiam datus poſthumis 31.1
Tutor datus filiabus etiam cẽſetur datus poſthume, ſecus de legato facto filiabus. 31.6
Tutor datus in teſtamento minus legitimè, confirmatuſ à prętore appellatur datiuus. 29.4
Tutor incertus dari non poteſt 103.3
Tutor legitimus ut tutelam adminiſtrare poſsit, plura requiruntur. 32.3
Tutor non poteſt dari ſub conditione extrinſeca, ſed ſub conditione intrinſeca ſic. 36.8
Tutor quibus caſibus a tutela remouendus, atque extraordinarie etiam puniendus ſit. 46.2
Tutor ſuſpectus quis dicatur. 46.5
Tutor teſtamentarius præfertur legitimo tutori. 31.1
Tutoris authoritas eſt in ipſo actu interponẽda, & in pręſentia tutoris. 37.2
Tutoris authoritatis poſt modicũ tempus interueniẽs, tantum operatur quantũ ſi in ipſo negocio interueniſſet. 37.12
Tutoris ſuſpecti iudicium morte tutoris extinguitur. 46.1
Tutore teſtamentario atque legitimo ceſſante, eſt locus datiuo. 36.1
Tutore teſtamentario deficiente ſuccedit legitimus. 32.2
Tutores & curatores tenentur ſatisdare rem pupilli ſaluam fore. 42.1
Tutores teſtamentarii & dati ex inquiſitione releuantur a ſatiſdatione, non ſic de legitimis tutoribus. 42.2
Tutores teſtamentarii, legitimi & datiui, poſſunt de ſuſpecto accuſari. 46.2
Tutores uel curatores datiui an teneantur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore. 42.6
Tutores filiis dare in teſtamento quando liceat. 29.1
Tutorum & curatorum mala adminiſtratione etiã cõueniũtur hi qui ſatisdationem exigere ſolent. 43.2
Tutorum & curatorum bona ſunt tacite pupillis & adultis pro mala adminiſtratione hypotecata. 43.1
Cætera uide ſupra in ver. curator.
Tutus iure communi, deuincit illum qui tueri ſe poteſt iure ſingulari. 123.4

V

VENDERE Rem alienam quis poteſt, ſed nõ pignorare. 55.3
Vendere rem ſuam regulariter nemo cogitur. 55.4
Venditio vno nummo facta an valeat. 19.6
Venditionis contractus non valet, quando venditor promittit de dominio rei transferendo in emptorem. 55.4
Venditor generis tenetur dominium transferre in emptorem. 55.2
Venditor iure pignoris poteſt ſibi retinere rem venditam donec ſoluatur pretium. 55.7
Venditor non tenetur dominium rei venditæ in emptorem transferre, emptor vero tenetur pretium venditoris facere. 55.1.& 147.4
Venditor qui recepit arrhas, non tenetur ad intereſſe recedendo a contractu venditionis, ſi reddat arrhas duplicatas. 147.6
Verbum promiſit, eſt aptum comprehendere ſolennem ſtipulationem. 140.1
Verba debent aliquando impriorari vt conueniant materiæ de qua agitur. 67.6
Verba enunciatiua, admonitoria, & exceptiua, inducunt iuſſum. 69.4
Verba hæc, reſtituimus vel indulgemus, in gracia principis poſita plurimi ſunt momenti. 25.5
Verba iſta, cauſa cognita, quid operentur. 23.1
Verba legis licet ſint generalia, tamen reſtringi debent per aliã legem ſpecialiter loquentem. 11.6
Verba obliqua, directa & communia quæ ſint. 88.15
Verba præteriti temporis ſunt abnegatiua præſentis. 19.2. & 53.4
Verba quæ in tempore præſenti non poſſunt procedere, interpretantur ita vt referantur ad tempus præteritum per dictionem, quondam. 134.9
Verba quæ non poſſunt verificari ſecundum proprium ſignificatum, verificantur per ſubauditum intellectum. 62.10.
Verba ſtatutorum non debent deturpari per ora ruſticorũ. 2.7
Verba vbi ſunt clara, non eſt habenda quæſtio voluntatis. 133.2
Verborum obligatio appellatur ſtipulatio. 130.2. & quare. ibid. 3
Verborum proprium ſignificatum eſt retinendum, nec ab illo recedendum. 10.4
Veſtimentum re, & rei interuentu differunt. 126.8
Veſtimentum dans famulo vt magis honorificus eſſet, eo recedente a ſuo famulitio, poterit veſtimentum recuperare. 109.8
Veſtes quas maritus dedit vxori, an ei computentur in dotem, quando eſt locus repetitioni dotis mortuo marito. 65.6
A vetuſtioribus inchoandum eſt. 50.2
¶ Via media eſt eligenda. 53.4
Videamus verbum dupliciter conſideratur. 24.1
Villa quid ſignificet. 48.6
Vincula duo ſunt fortiora vno. 52.3.& 116.4
Violentarum quinque genera. 62.6
Viri ſapientis & excellentis cauſa recedi poteſt a communi ſtatuto. 45.5
Vis dupliciter ſummi poteſt. 28.4
¶ Vniuerſitas duplex eſt. 102.2
Vniuerſitas quæ ſunt, non dicuntur ſingulorum. 49.5
¶ Voluntas coacta, eſt voluntas. 16.3
Voluntas ſufficit pro ratione in his quæ ſunt de materia poſitiua. 60.2
Voluntas teſtatoris ſeruanda eſt, veluti regulatrix diſpoſitorũ in teſtamento. 39.8
Voluntatis ab initio quæ ſunt, ex poſt facto neceſsitatis ſunt. 49.7.& 153.1
Voluntatis vltimæ fauore aliquis cogitur emere rem alienam contra regulam generalem. 97.4
Voluntates vltimæ plenæ ſunt fauoribus. 73.4
Vox publica præfertur priuatæ. 82.5
Vox filii vox patris, & econtrario vox ſerui, vox domini, econtrario. 137.5
Voci viuæ magis creditur quam mortuæ. 139.7
¶ Vſque, quomodo accipiatur. 40.9.& 83.4
Vſuræ an ſapiant lucrum necne. 152.3
Varii publici non poſſunt teſtari, niſi caueant tabellioni recipiẽti nomine omnium & ſingulorum quorum intereſt, de vſuris reſtituendis. 78.22.& 100.
Vſus dicitur indiuiduus, vſusfructus vero diuiduus. 59.6

Vſucapio

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE